ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים"

770 **איסטערן פּאַרקווייי** **סניף אה"ק כפר חב"ד** **ברוקלין, נ. י.**

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספות כמפורט בתוכן עניינים

סדר הנחת תפילין

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם.

משיחת י"א שבט תשכ"ח

טוב להרגיל עצמו לומר . . . נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם, שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף!

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של יד לשל ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאוד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ, וּבְכָל נַפְשְׁךָ, וּבְכָל מְאֹדֶךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ: וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ, וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ, וּבְשָׁכְבְּךָ, וּבְקוּמֶךָ: וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ, וּבִשְׁעָרֶיךָ:

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם: וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ: וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ: הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם: וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ, וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ, וּבְשָׁכְבְּךָ, וּבְקוּמֶךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ, וּבִשְׁעָרֶיךָ: לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ:

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: אֱמֶת:

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקֻבָּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ:

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ: אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ, יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת־פָּנֶיךָ:

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומש - חמישה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס . . שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

מזמורי תהלים

קכה

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת הַבֹּטְחִים בַּיְיָ כְּהַר־צִיּוֹן לֹא־
יִמּוֹט לְעוֹלָם יֵשֵׁב: ב יְרוּשָׁלַם הָרִים סָבִיב לָהּ
וַיְיָ סָבִיב לְעַמּוֹ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: ג כִּי לֹא יָנוּחַ
שֵׁבֶט הָרֶשַׁע עַל גּוֹרַל הַצַּדִּיקִים לְמַעַן לֹא־
יִשְׁלְחוּ הַצַּדִּיקִים | בְּעַוְלָתָה יְדֵיהֶם: ד הֵיטִיבָה
יְיָ לַטּוֹבִים וְלִישָׁרִים בְּלִבּוֹתָם: ה וְהַמַּטִּים
עֲקַלְקַלּוֹתָם יוֹלִיכֵם יְיָ אֶת־פֹּעֲלֵי הָאָוֶן שָׁלוֹם
עַל־יִשְׂרָאֵל:

קכו

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוּב יְיָ אֶת־שִׁיבַת צִיּוֹן
הָיִינוּ כְּחֹלְמִים: ב אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ
וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה אָז יֹאמְרוּ בַגּוֹיִם הִגְדִּיל יְיָ
לַעֲשׂוֹת עִם־אֵלֶּה: ג הִגְדִּיל יְיָ לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ
הָיִינוּ שְׂמֵחִים: ד שׁוּבָה יְיָ אֶת־שְׁבִיתֵנוּ
כַּאֲפִיקִים בַּנֶּגֶב: ה הַזֹּרְעִים בְּדִמְעָה בְּרִנָּה
יִקְצֹרוּ: ו הָלוֹךְ יֵלֵךְ | וּבָכֹה נֹשֵׂא מֶשֶׁךְ־הַזָּרַע
בֹּא־יָבוֹא בְרִנָּה נֹשֵׂא אֲלֻמֹּתָיו:

אגרות קודש

ב״ה, כ״ז תשרי, תשט״ו
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו, בו כותב שאיננו מרגיש חשק ורצון פנימי בלימודיו כו׳.

הנה כבר כתבתי בזה לכמה מחבריו והוספתי שכל אברכי התלמידים בכלל זה שתורתנו הק׳ תורת חיים פסקה אשר יגעת ולא מצאת אל תאמין, ובמילא בידם הדבר שישתדלו בזה ע״י התמדה ושקידה ובקביעות בנפש נוסף על הקביעות בזמן בשמירת זמני וסדרי הלימוד ולעסוק בתורת ה׳ תורה תמימה במסירה ונתינה אמיתית מבלי מחשבות חוץ, חשבונות וכיוצא בזה, ואז מובטחים הם שיצליחו, אלא שצריך לטהר הכלי לקבלת התורה הוא הגוף ובפרט המחשבות ודבורים.

ולכן צריך להזהר בטבילת עזרא ולהזהר במצות אהבת ישראל ביותר וביותר ובמדות טובות בכלל ולעסוק בפנימיות התורה נשמתא דאורייתא וחיותה אשר ע״ז נתגלה החיות גם בנגלה דתורה, והשי״ת יצליחו לבשר טוב בכל הנ״ל, בין בהנוגע לעצמו והן בנוגע לחביריו, וההקדם בזה ישובח.

בברכה,

בשם כ״ק אדמו״ר שליט״א
מזכיר

מפתח

מאמר
ד"ה ויאמר לו יהונתן מחר חודש ה'תשל"ו / 5

התוועדות
ש"פ בראשית ה'תשל"ו / 15

לקוטי שיחות
בראשית, כרך כה, ג / 29
בראשית, כרך ל, א / 32

אגרות קודש
עמודים: 3, 28, 219, 238, 253

הוספות

לימוד יומי על פי תקנת רבותינו נשיאינו

חומש	תניא	היום יום	רמב"ם שלושה פרקים	רמב"ם פרק אחד	רמב"ם ספר המצוות
ראשון / 41	ראשון / 74	ראשון / 86	ראשון / 93	ראשון / 151	ראשון / 179
שני / 51	שני / 76	שני / 86	שני / 100	שני / 154	שני / 179
שלישי / 55	שלישי / 78	שלישי / 86	שלישי / 108	שלישי / 158	שלישי / 179
רביעי / 61	רביעי / 80	רביעי / 87	רביעי / 119	רביעי / 161	רביעי / 179
חמישי / 65	חמישי / 83	חמישי / 87	חמישי / 128	חמישי / 164	חמישי / 179
שישי / 66	שישי / 84	שישי / 87	שישי / 135	שישי / 170	שישי / 180
שבת קודש / 70	שבת קודש / 85	שבת קודש / 87	שבת קודש / 142	שבת קודש / 174	שבת קודש / 180

לימוד מחולק לפי ימים

משנה	גמרא	שולחן ערוך הרב
ראשון / 183	ראשון / 192	ראשון / 223
שני / 184	שני / 196	שני / 224
שלישי / 185	שלישי / 200	שלישי / 224
רביעי / 186	רביעי / 204	רביעי / 225
חמישי / 187	חמישי / 208	חמישי / 225
שישי / 188	שישי / 212	שישי / 225
שבת קודש / 189	שבת קודש / 216	שבת קודש / 226

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד

אדמו"ר הזקן
שולחן ערוך עם הערות וציונים / 222
שולחן ערוך לפי לוח 'רב יומי' / 223
תורה אור / 226

אדמו"ר האמצעי
תורת חיים / 228

אדמו"ר ה'צמח צדק'
דרך מצוותיך / 229

אדמו"ר המהר"ש
תורת שמואל תרל"ג / 230

אדמו"ר הרש"ב
ספר המאמרים - המשך תער"ב / 231

אדמו"ר הריי"צ
ספר המאמרים תרפ"ט / 232
לקוטי דיבורים / 233
ספר הזכרונות / 235
אגרות קודש / 238

שונות

ילקוט לוי יצחק על התורה / 38
נקודות בעניני גאולה ומשיח / 40
הלכה יומית לעיון ברמב"ם / 89
פרק בנביאים וכתובים / 181
עין יעקב - מסכת שבת / 190
נקודה מעובדת משיחת קודש / 239
חומש לקריאה בציבור / 240
לוח זמנים / 254

נקודות משיחות קודש — "פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת הָאָרֶץ וְכִבְשֻׁהָ" / הזכות ללדת ילדים / 241

חדש השבוע — ספר הזכרונות / 235

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

מאמר דא"ח

בס"ד. ש"פ בראשית, מבה"ח וער"ח מרחשון, ה'תשל"ו

(הנחה בלתי מוגה)

וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חוֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ, וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד גּוֹ' וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאָזֶל[1], וּמְסַיֵּים[2] עַד דָּוִד הִגְּדִיל. הִנֵּה כֵּיוָן שֶׁהַפְטָרָה זוֹ אוֹמְרִים בְּשַׁבָּת עֶרֶב רֹאשׁ חֹדֶשׁ, חֲרֵי מוּבָן שֶׁהָעִנְיָנִים שֶׁבְּהַפְטָרָה זוֹ, וּבִפְרָט בַּפְּסוּקִים הָרִאשׁוֹנִים, הֵם הֶכֶנָּה לְרֹאשׁ חֹדֶשׁ, שֶׁעִנְיָנוֹ בַּלָּשׁוֹן הַיָּדוּעַ יְחוּד שִׁמְשָׁא וְסִיהֲרָא, אֶלָּא שֶׁלִּהְיוֹתוֹ יְחוּד פְּנִימִי, שָׁרְשׁוֹ הוּא בְּיִחוּד חָכְמָה וּבִינָה וּלְמַעְלָה מִזֶּה[3] (כַּמְבוֹאָר בַּתַּנְיָא[4] שֶׁעִנְיַן הַיִּחוּד נִמְשָׁךְ מִלְמַעְלָה מַעְלָה עַד אֵין סוֹף), וְעַד שֶׁנִּמְשֶׁכֶת גַּם הַשְׁפָּעָה הַפְנִימִית בִּבְחִינַת שִׁמְשָׁא, פְּנֵי (פְּנִימִיּוּת) חַמָּה. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁאוֹמְרִים בִּבְרַכַּת קִידּוּשׁ לְבָנָה (לְאַחֲרֵי רֹאשׁ חֹדֶשׁ) שֶׁהֵם עֲתִידִים לְהִתְחַדֵּשׁ כְּמוֹתָהּ[5], דְּקָאֵי עַל הַזְּמַן דְּלֶעָתִיד לָבוֹא, וְהַיְינוּ, שֶׁגַּם בִּבְרַכַּת קִידּוּשׁ לְבָנָה בְּנוֹגֵעַ לְחוֹדֶשׁ מְסוּיָּם שֶׁל שָׁנָה מְסוּיֶּמֶת אוֹמְרִים שֶׁהֵם עֲתִידִים לְהִתְחַדֵּשׁ כְּמוֹתָהּ, שֶׁמְּקַשְּׁרִים הַחִידּוּשׁ שֶׁתִּהְיֶה לֶעָתִיד לָבוֹא עִנְיָן נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר, שֶׁהוּא עִנְיָן מַעֲלָה מַעֲלָה מִלְמַעְלָה מִמַּה שֶׁהָיָה בְּשַׁבָּת עֶרֶב רֹאשׁ חֹדֶשׁ, שֶׁגַּם בְּשַׁבָּת עֶרֶב רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִמְשָׁךְ הַיִּחוּד מִלְמַעְלָה מַעְלָה עַד אֵין סוֹף וזה לשונו, "ובכל זיווג [יחוד] נמשכת לאבא ואימא [חכמה ובינה] מאריך אנפין ועתיק יומין ומלמעלה למעלה עד אין סוף"), וְעַד שֶׁנִּמְשֶׁכֶת וירדת גַּם הַשְׁפָּעָה הַפְּנִימִית בִּבְחִינַת שִׁמְשָׁא, פְּנֵי (פְּנִימִיּוּת) חַמָּה. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁאוֹמְרִים בִּבְרַכַּת קִידּוּשׁ לְבָנָה (לְאַחֲרֵי רֹאשׁ חֹדֶשׁ והיא ברכה על התחדשות ומולד הלבנה בראש חודש) שֶׁהֵם בני ישראל עֲתִידִים לְהִתְחַדֵּשׁ כְּמוֹתָהּ[5] כמו הלבנה, דְּקָאֵי שמכוון עַל הַזְּמַן דְּלֶעָתִיד לָבוֹא ימות המשיח, וְהַיְינוּ, שֶׁגַּם בִּבְרַכַּת קִידּוּשׁ לְבָנָה בְּנוֹגֵעַ לְחוֹדֶשׁ מְסוּיָּם שֶׁל שָׁנָה מְסוּיֶּמֶת שהוא ענין מוגבל ומוגדר לשעתו אוֹמְרִים שֶׁהֵם עֲתִידִים לְהִתְחַדֵּשׁ כְּמוֹתָהּ, שֶׁמְּקַשְּׁרִים הַחִידּוּשׁ מולד והתחדשות הלבנה שֶׁל חוֹדֶשׁ פְּרָטִי עִם הַהִתְחַדְּשׁוּת שֶׁתִּהְיֶה לֶעָתִיד לָבוֹא, שֶׁהוּא עִנְיָן נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר, והסיבה לכך שמקשרים את ההתחדשות המסוימת והמוגבלת עם ההתחדשות הנעלית ביותר שתהיה לעתיד־לבוא היא כִּי לאמיתו של דבר הַיִּחוּד דְּשִׁמְשָׁא וְסִיהֲרָא שֶׁבְּכָל חוֹדֶשׁ פְּרָטִי עם היותו יחוד וחידוש מוגבל הרי הוא מַגִּיעַ (דערלאַנגט מגיע ונוגע) לְמַעְלָה מַעֲלָה בדרגות עליונות ביותר וּמַמְשִׁיךְ אור והשפעה מִלְמַעְלָה מַעֲלָה כוּ'.

וְכָל זֶה האמור לעיל על מעלתו של ראש חודש עצמו נוֹגֵעַ גַּם בַּהֶכֶנָּה לְרֹאשׁ חֹדֶשׁ, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר מָחָר חֹדֶשׁ הכתוב הנזכר נֶאֱמַר מָחָר חֹדֶשׁ

---

1) שמואל־א כ, יח־יט. 2) שם, מא. 3) ראה גם אוה"ת פרשתנו י, ב ואילך. 4) אגה"ק סימן כ (קלא, א). 5) סנהדרין מב, א.

ביאור בדרך אפשר

וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ, שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה שְׁנֵי עִנְיָנִים הֲפָכִים[6], שֶׁהֲרֵי וְנִפְקַדְתָּ הוּא לְשׁוֹן זְכָרוֹן[7] כנזכר לעיל בתחילת המאמר (ויהונתן אומר לדוד שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ נִמְצָא כָּאן, מִכָּל מָקוֹם יִזָּכְרוּ אוֹתוֹ), וְיִפָּקֵד הוּא לְשׁוֹן חִסָּרוֹן (שֶׁיֵּחָסֵר מְקוֹם מוֹשָׁבוֹ). וְאַף עַל פִּי כֵן למרות ש׳ונפקדת׳ ו׳יפקד׳ הם שני דברים סותרים והפכיים, זיכרון וחיסרון, הֲרֵי הֵם שַׁיָּכִים זֶה לָזֶה, וְעַד כדי כך שני הדברים קשורים ושייכים זה לזה שֶׁיִּפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ הוּא טַעַם וסיבה וגורם עַל וְנִפְקַדְתָּ, שֶׁדָּוְקָא עַל יְדֵי זֶה שֶׁיִּפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ, ענין החיסרון אֲזַי וְנִפְקַדְתָּ ענין הזיכרון, וכפי שיבואר להלן.

ב) וְיֵשׁ לְבָאֵר תְּחִילָה הַקֶּשֶׁר וְהַשַּׁיָּכוּת שֶׁל עִנְיַן הַלְּבָנָה לְיִשְׂרָאֵל, כַּמּוּבָן מִזֶּה שֶׁהֵם עֲתִידִים לְהִתְחַדֵּשׁ כְּמוֹתָהּ לעתיד לבוא, כמובא לעיל מנוסח ברכת קידוש הלבנה, וְגַם עַתָּה בזמן הגלות יִשְׂרָאֵל מוֹנִין מחשבים את לוח השנה לַלְּבָנָה לפי החדשים, על פי מהלך הירח, וְלֹא כְּמוֹ אוּמוֹת הָעוֹלָם שֶׁמּוֹנִין לַחַמָּה[8] (ובלשון הגמרא, ״בזמן שהחמה לוקה סימן רע לעובדי כוכבים, לבנה לוקה סימן רע לשונאיהם של ישראל, מפני שישראל מונין ללבנה ועובדי כוכבים לחמה״), דִּלְכְאוֹרָה צָרִיךְ לְהָבִין[9], הֲרֵי מַעֲלַת הַחַמָּה הִיא גְּדוֹלָה הַרְבֵּה יוֹתֵר מִמַּעֲלַת הַלְּבָנָה, וְכַמּוּבָן גַּם מִמַּאֲמַר רַז״ל[10] פְּנֵי מֹשֶׁה כְּפְנֵי חַמָּה וּפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ כְּפְנֵי לְבָנָה, וְכַמּוּבָן גַּם בְּפַשְׁטוּת, שֶׁבַּשֶּׁמֶשׁ אֵין שִׁינּוּיִים כְּלָל, וְהִיא מְאִירָה תָּמִיד בְּשָׁוֶה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּלְּבָנָה יֵשׁ שִׁינּוּיִים, וְעַד שֶׁלְּאַחֲרֵי מִילּוּי הַלְּבָנָה הֲרֵי הִיא הוֹלֶכֶת וּפוֹחֶתֶת, וְעַד שֶׁבְּסוֹף הַחוֹדֶשׁ הִיא מִסְתַּתֶּרֶת לְגַמְרֵי, יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ. וְהַגַּם שֶׁהַלְּבָנָה עַצְמָהּ אֵין בָּהּ שִׁינּוּיִים אֶלָּא הִיא תָּמִיד בְּשָׁוֶה, וְהַשִּׁינּוּיִים הֵם רַק בְּאוֹפֶן הֶאָרָתָהּ עַל הָאָרֶץ, מִכָּל מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁהַכְּלִית בְּרִיאָתָהּ לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ [וּכְמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁמּוֹנִין לַלְּבָנָה, שֶׁהַנְּשָׁמָה עַצְמָהּ אֵינָהּ צְרִיכָה תִּיקּוּן כְּלָל, וִירִידָתָהּ לְמַטָּה הִיא בִּכְדֵי לְתַקֵּן אֶת הַגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית וְחֶלְקוֹ בָּעוֹלָם[11]], כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁתֵנוּ[12] (בְּנוֹגֵעַ בפרשת בראשית כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁתֵנוּ[12] בְּשָׁוֶה באותו תוקף של אור גדול, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּלְּבָנָה יֵשׁ שִׁינּוּיִים ומזה מובן שאין ללבנה תוקף גדול, וְעַד כדי כך הם השינויים בלבנה שֶׁלְּאַחֲרֵי מִילּוּי הַלְּבָנָה באמצע החודש הֲרֵי הִיא הוֹלֶכֶת וּפוֹחֶתֶת ומיום ליום היא נעשית קטנה יותר ויש לה פחות אור, וְעַד שֶׁבְּסוֹף הַחוֹדֶשׁ הִיא מִסְתַּתֶּרֶת לְגַמְרֵי, יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ ״יפקד״ לשון חיסרון. וְהַגַּם שֶׁהַלְּבָנָה עַצְמָהּ אֵין בָּהּ שִׁינּוּיִים אֶלָּא הִיא תָּמִיד בְּשָׁוֶה, וְהַשִּׁינּוּיִים הֵם רַק בְּאוֹפֶן הֶאָרָתָהּ עַל הָאָרֶץ וגם לכאורה גם הלבנה היא בתוקף כמו השמש, מִכָּל מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁהַכְּלִית בְּרִיאָתָהּ של הלבנה היא לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ וּכְמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁמּוֹנִין לַלְּבָנָה, שֶׁהַנְּשָׁמָה עַצְמָהּ אֵינָהּ צְרִיכָה תִּיקּוּן כְּלָל, וִירִידָתָהּ לְמַטָּה של הנשמה להתלבש בגוף גשמי בעולם הזה הִיא בִּכְדֵי לְתַקֵּן אֶת הַגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית וְחֶלְקוֹ בָּעוֹלָם[11] הפרטי של האדם החלק בעולם שהבירור שלו מוטל עליו בפרט, כמבואר בספר התניא (פרק לז): ״כללות ישראל שהם ששים רבוא נשמות פרטיות, הם כללות החיות של כללות העולם כי בשבילם נברא וכל פרט מהם הוא כולל ושייך לו החיות של חלק אחד משששים רבוא מכללות העולם התלוי בנפשו החיונית להתעלותו לה׳ בעלייתה דהיינו במה שמשתמש מעולם הזה לצורך גופו ונפשו החיונית לעבודת ה׳ כגון אכילה ושתיה ודומיהם ודירה וכל כלי תשמישיו אלא ששששים רבוא נשמות פרטיות אלו הן שרשים, וכל שורש מתחלק לששים רבוא ניצוצות שכל ניצוץ הוא נשמה אחת...״], (בְּנוֹגֵעַ לַשֶּׁמֶשׁ בְּפַשְׁטוּת, שֶׁבַּשֶּׁמֶשׁ אֵין שִׁינּוּיִים כְּלָל, וְהִיא מְאִירָה תָּמִיד

ביאור בדרך אפשר

---

6) ראה רד״ה ויאמר לו יהונתן תרל״א, תרל״ג, עת״ר, פר״ת (סה״מ תרל״א ח״א ע׳ שלו. תרל״ג ח״א ע׳ רלח. עת״ר ע׳ סג [פז]. פר״ת ע׳ קנח). תש״ל (סה״מ תש״ל ע׳ נב). וש״נ. 7) ראה פרש״י, רד״ק ומצו״צ עה״פ. 8) סוכה כט, א. 9) בהבא לקמן – ראה ד״ה ויאמר לו יהונתן תקס״ז (מאמרי אדמו״ר הזקן תקס״ז ע׳ מח ואילך). ועם הגהות – אוה״ת שם ד, סע״ב ואילך. מאמרי אדמו״ר האמצעי נשא ע׳ קכ ואילך. סה״מ תרס״ג ע׳ ע. 10) ב״ב עה, א. ספרי ופרש״י פינחס כז, כ. 11) תניא פל״ז. 12) א, טו.

ביאור בדרך אפשר

וְהַיָּרֵחַ) שתכלית בריאת השמש והירח היא **וְהָיוּ לִמְאוֹרוֹת גּוֹ' לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ, הֲרֵי מוּבָן, שֶׁהַשִּׁינּוּי בַּלְּבָנָה בְּנוֹגֵעַ לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ** הגם שאין שינוי בלבנה עצמה, כאמור **הוּא שִׁינּוּי בְּעִנְיָנָהּ הָעִיקָּרִי. וְכֵיוָן שֶׁגָּדְלָה מַעֲלַת הַחַמָּה עַל הַלְּבָנָה,** כמבואר לעיל, **אֵינוֹ מוּבָן, מַדּוּעַ יִשְׂרָאֵל (שֶׁהֵם לְמַעְלָה מֵאוּמּוֹת הָעוֹלָם** שמונין לחמה הנעלית מהלבנה) **מוֹנִין לַלְּבָנָה דַּוְקָא** ולא לחמה.?

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה צָרִיךְ לְהָבִין בְּעִנְיַן שְׁמִינִי עֲצֶרֶת ששבת בראשית סמוכה לו, **דְּאִיתָא** מובא **בַּמִּדְרָשׁ**[13] אודות ענינו של חג שמיני עצרת **מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁעָשָׂה סְעוּדָה שִׁבְעַת יָמִים וְזִימֵּן כָּל בְּנֵי אָדָם שֶׁבַּמְּדִינָה** שיבואו לסעודה, **כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה** שהמלך עשה עבור כלל בני המדינה **אָמַר** המלך **לְאוֹהֲבוֹ כְּבָר יָצָאנוּ יָדֵינוּ** יצאנו ידי חובה **מִכָּל בְּנֵי הַמְּדִינָה,** עכשיו **נְגַלְגֵּל אֲנִי וְאַתָּה בַּמֶּה שֶׁתִּמְצָא, כָּךְ אָמַר הַקָּבָּ"ה לְיִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם**[14] לכם בלבד, **גַּלְגְּלוּ** ותעשו חג **בַּמֶּה שֶׁאַתֶּם מוֹצְאִים, בְּפַר אֶחָד וְאַיִל אֶחָד,** בשונה משבעת הימים שקדמו לשמיני עצרת, שבעת ימי חג הסוכות שבהם הקריבו שבעים פרים, כנגד שבעים אומות העולם, בשמיני עצרת הקריבו פר אחד ואיל אחד, כנגד בני ישראל **שֶׁמַּשְׁמָעוּת הַלָּשׁוֹן** של המדרש שלגבי שמיני עצרת, הקדוש ברוך הוא אומר לבני ישראל לעשות חג **בַּמֶּה שֶׁתִּמְצָאוּ**[15], היא **שֶׁהַסְּעוּדָה דִּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת הִיא מִמַּה שֶׁנִּשְׁאַר מֵהַסְּעוּדָה שֶׁעָשָׂה עֲבוּר כָּל בְּנֵי הַמְּדִינָה, וְאֵינוֹ מוּבָן**[16], **הֲרֵי בִּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת נֶאֱמַר לָכֶם,** והיינו לכם בלבד, כלשון הכתוב במשלי **יִהְיוּ לְךָ לְבַדֶּךָ וְאֵין לְזָרִים אִתָּךְ**[17], **שֶׁהוּא** התוכן הפנימי של חג שמיני עצרת והקרבנות של חג שמיני עצרת, פר אחד ואיל אחד, **עִנְיָן נַעֲלֶה הַרְבֵּה יוֹתֵר מֵהַקָּרְבָּנוֹת דְּסוּכּוֹת, וְלֹא כְּהַלָּשׁוֹן בַּמֶּה שֶׁאַתֶּם מוֹצְאִים, שֶׁמַּשְׁמָעוֹ לְהֵיפֶךְ מִזֶּה, שֶׁהַסְּעוּדָה דִּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת (שֶׁשַּׁיֶּיכֶת לְיִשְׂרָאֵל) הִיא** בסך הכל **מַה שֶׁנִּשְׁאַר מֵהַסְּעוּדָה דְּסוּכּוֹת (שֶׁשַּׁיֶּיכֶת לְכָל בְּנֵי הַמְּדִינָה, אוּמּוֹת הָעוֹלָם)** וכפי שיבואר להלן.

ג) וְיוּבַן בְּהֶקְדֵּם מַה שֶּׁכָּתַב רַשִׁ"י בִּתְחִילַּת פֵּירוּשׁוֹ עַל הַתּוֹרָה, על הפסוק הראשון בתורה, בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ', **אָמַר רַבִּי יִצְחָק לֹא הָיָה צָרִיךְ לְהַתְחִיל אֶת הַתּוֹרָה אֶלָּא מֵהַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם**[18], **שֶׁהִיא** מצות קידוש החדשים האמורה בפסוק 'החודש הזה לכם' **מִצְוָה רִאשׁוֹנָה שֶׁנִּצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל, וּמַה טַּעַם פָּתַח** הקדוש ברוך הוא את התורה **בִּבְרֵאשִׁית, מִשּׁוּם כֹּחַ**[19] **מַעֲשָׂיו הִגִּיד לְעַמּוֹ לָתֵת לָהֶם נַחֲלַת גּוֹיִם וְכוּ'** כלשון הכתוב בתהילים, וכפי שרש"י ממשיך, "שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסטים אתם, שכבשתם ארצות שבעה גויים, הם אומרים להם כל הארץ של הקדוש ברוך הוא היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו". **שֶׁמִּזֶּה מוּבָן, שֶׁאַף שֶׁהַחֹדֶשׁ הַזֶּה**

ביאור בדרך אפשר

לַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ) וְהָיוּ לִמְאוֹרוֹת גּוֹ' לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ, הֲרֵי מוּבָן, שֶׁהַשִּׁינּוּי בַּלְּבָנָה בְּנוֹגֵעַ לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ הוּא שִׁינּוּי בְּעִנְיָנָהּ הָעִיקָּרִי. וְכֵיוָן שֶׁגָּדְלָה מַעֲלַת הַחַמָּה עַל הַלְּבָנָה, אֵינוֹ מוּבָן, מַדּוּעַ יִשְׂרָאֵל (שֶׁהֵם לְמַעְלָה מֵאוּמּוֹת הָעוֹלָם) מוֹנִין לַלְּבָנָה דַּוְקָא.

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה צָרִיךְ לְהָבִין בְּעִנְיַן שְׁמִינִי עֲצֶרֶת, דְּאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ[13] **מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁעָשָׂה סְעוּדָה שִׁבְעַת יָמִים וְזִימֵּן כָּל בְּנֵי אָדָם שֶׁבַּמְּדִינָה, כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה אָמַר לְאוֹהֲבוֹ כְּבָר יָצָאנוּ יָדֵינוּ מִכָּל בְּנֵי הַמְּדִינָה, נְגַלְגֵּל אֲנִי וְאַתָּה בַּמֶּה שֶׁתִּמְצָא, כָּךְ אָמַר הַקָּבָּ"ה לְיִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם**[14], **גַּלְגְּלוּ בַּמֶּה שֶׁאַתֶּם מוֹצְאִים, בְּפַר אֶחָד וְאַיִל אֶחָד, שֶׁמַּשְׁמָעוּת הַלָּשׁוֹן בַּמֶּה שֶׁתִּמְצָאוּ**[15], **שֶׁהַסְּעוּדָה דִּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת הִיא מִמַּה שֶׁנִּשְׁאַר מֵהַסְּעוּדָה שֶׁעָשָׂה עֲבוּר כָּל בְּנֵי הַמְּדִינָה, וְאֵינוֹ מוּבָן**[16], **הֲרֵי בִּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת נֶאֱמַר לָכֶם, יִהְיוּ לְךָ לְבַדֶּךָ וְאֵין לְזָרִים אִתָּךְ**[17], **שֶׁהוּא עִנְיָן נַעֲלֶה הַרְבֵּה יוֹתֵר מֵהַקָּרְבָּנוֹת דְּסוּכּוֹת, וְלֹא כְּהַלָּשׁוֹן בַּמֶּה שֶׁאַתֶּם מוֹצְאִים, שֶׁמַּשְׁמָעוֹ לְהֵיפֶךְ מִזֶּה, שֶׁהַסְּעוּדָה דִּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת (שֶׁשַּׁיֶּיכֶת לְיִשְׂרָאֵל) הִיא מַה שֶׁנִּשְׁאַר מֵהַסְּעוּדָה דְּסוּכּוֹת (שֶׁשַּׁיֶּיכֶת לְכָל בְּנֵי הַמְּדִינָה, אוּמּוֹת הָעוֹלָם).**

ג) וְיוּבַן בְּהֶקְדֵּם מַה שֶּׁכָּתַב רַשִׁ"י בִּתְחִילַּת פֵּירוּשׁוֹ עַל הַתּוֹרָה, אָמַר רַבִּי יִצְחָק לֹא הָיָה צָרִיךְ לְהַתְחִיל אֶת הַתּוֹרָה אֶלָּא מֵהַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם[18], **שֶׁהִיא מִצְוָה רִאשׁוֹנָה שֶׁנִּצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל, וּמַה טַּעַם פָּתַח בִּבְרֵאשִׁית, מִשּׁוּם כֹּחַ**[19] **מַעֲשָׂיו הִגִּיד לְעַמּוֹ לָתֵת לָהֶם נַחֲלַת גּוֹיִם וְכוּ', שֶׁמִּזֶּה מוּבָן, שֶׁאַף שֶׁהַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם הִיא**

13) במדב"ר פכ"א, כד. 14) פינחס כט, לה. 15) רד"ה ביום השמע"צ בהמשך תרס"ו (ע' לג [מז]). רד"ה הנ"ל תרפ"ה. תש"ח. 16) כנ"ל בד"ה ביום השמע"צ (לעיל ע' 145). וראה גם ד"ה להבין ענין תשרי (לקמן ס"ע 238 ואילך). 17) משלי ה, יז. שמו"ר פט"ו, כג. הובא בסד"ה הנ"ל תרס"ו. ריש וסד"ה הנ"ל עת"ר. תש"ד. ועוד. 18) בא יב, ב. 19) תהלים קיא, ו.

ביאור בדרך אפשר

לָכֶם הִיא מִצְוָה רִאשׁוֹנָה (שֶׁהִיא מצוות קידוש החדשים שניתנה
לבני ישראל בעודם במצרים, קודם מתן תורה, כְּמוֹ הַתְחָלָה לְמִצְוֹות
שֶׁלְּאַחֲרֵי מַתַּן תּוֹרָה), מִכָּל מָקוֹם, הָעִנְיָן דְּכֹחַ מַעֲשָׂיו
ההודעה שהקדוש־ברוך־הוא הוא בורא העולם והשליט על העולם הוּא
נַעֲלֶה יוֹתֵר, שֶׁזֶּהוּ הַטַּעַם
שֶׁפָּתַח בִּבְרֵאשִׁית והתחלת
התורה איננה ב׳החודש הזה לכם׳,
מִשּׁוּם כֹּחַ מַעֲשָׂיו כּוּ׳, הַיְינוּ
שֶׁהָעִנְיָן דְּכֹחַ מַעֲשָׂיו נִכְתַּב
בַּתּוֹרָה לִפְנֵי הַחֹדֶשׁ הַזֶּה
לָכֶם, וַהֲרֵי קְדִימָה בַּתּוֹרָה
מוֹרָה עַל קְדִימָה בְּמַעֲלָה.
אֲבָל הָא גּוּפָא זה עצמו ש׳כוח
מעשיו׳ נעלה יותר מ׳החודש הזה לכם׳
צָרִיךְ בֵּיאוּר, מַהִי אכן הַמַּעֲלָה
בְּעִנְיַן בְּרֵאשִׁית בָּרָא (כֹּחַ
מַעֲשָׂיו) עַל הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם.
וכפי שיבואר להלן.?
וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה, תַּכְלִית
הַכַּוָּונָה והמטרה בִּבְרִיאַת כָּל
הָעוֹלָמוֹת גם העולמות העליונים
הִיא שֶׁנִּתְאַוָּה הַקָּבָ״ה לִהְיוֹת
לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה מקום שבו יהיה
השראת השכינה וגילוי אלוקות דווקא
בַּתַּחְתּוֹנִים[20], בעולם הזה הגשמי
שהוא העולם הנחות ביותר ברוחניות
וּבִשְׁבִיל זֶה כדי שיהיה עולם
תחתון ונחות ודווקא בו יהיה גילוי
אלוקות נִתְהַוּוּ כָּל הָעוֹלָמוֹת,
שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר[21] בפסוק
הפותח את התורה בְּרֵאשִׁית בָּרָא
אֱלֹקִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת
הָאָרֶץ, שֶׁקָּאֵי והכתוב מכוון לא
רק על העולם הזה הגשמי התחתון
אלא עַל כָּל הָעוֹלָמוֹת.
וְכַמְבוֹאָר בְּהֶמְשֵׁךְ מאמרי
החסידות הפותחים במילים יוֹם טוֹב
שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁחָל לִהְיוֹת
בְּשַׁבָּת, של הרבי הריי״צ, משנת תש״ג[22], שֶׁכָּל הָעוֹלָמוֹת
וְהַנִּבְרָאִים העליונים והתחתונים נִכְלְלוּ בִּשְׁנֵי הַשֵּׁמוֹת דְּשָׁמַיִם

ביאור בדרך אפשר

1 מִצְוָה רִאשׁוֹנָה (שֶׁהִיא כְּמוֹ הַתְחָלָה לַמִּצְוֹות
2 שֶׁלְּאַחֲרֵי מַתַּן תּוֹרָה), מִכָּל מָקוֹם, הָעִנְיָן דְּכֹחַ
3 מַעֲשָׂיו הוּא נַעֲלֶה יוֹתֵר, שֶׁזֶּהוּ הַטַּעַם שֶׁפָּתַח
4 בִּבְרֵאשִׁית, מִשּׁוּם כֹּחַ מַעֲשָׂיו כּוּ׳, הַיְינוּ שֶׁהָעִנְיָן
5 דְּכֹחַ מַעֲשָׂיו נִכְתַּב בַּתּוֹרָה לִפְנֵי הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם,
6 וַהֲרֵי קְדִימָה בַּתּוֹרָה מוֹרָה עַל קְדִימָה בְּמַעֲלָה.
7 אֲבָל הָא גּוּפָא צָרִיךְ בֵּיאוּר, מַהִי הַמַּעֲלָה בְּעִנְיַן
8 בְּרֵאשִׁית בָּרָא (כֹּחַ מַעֲשָׂיו) עַל הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם.
9 וְהָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה, תַּכְלִית הַכַּוָּונָה בִּבְרִיאַת
10 כָּל הָעוֹלָמוֹת הִיא שֶׁנִּתְאַוָּה הַקָּבָ״ה
11 לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים[20], וּבִשְׁבִיל זֶה
12 נִתְהַוּוּ כָּל הָעוֹלָמוֹת, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר[21]
13 בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ,
14 שֶׁקָּאֵי עַל כָּל הָעוֹלָמוֹת. וְכַמְבוֹאָר בְּהֶמְשֵׁךְ יוֹם
15 טוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת
16 תש״ג[22], שֶׁכָּל הָעוֹלָמוֹת וְהַנִּבְרָאִים נִכְלְלוּ בִּשְׁנֵי
17 הַשֵּׁמוֹת דְּשָׁמַיִם וָאָרֶץ, וְהַיְינוּ דְּעוֹלָם שֶׁלְּמַטָּה
18 נִקְרָא אֶרֶץ לְגַבֵּי עוֹלָם שֶׁלְּמַעְלָה הֵימֵנּוּ שֶׁנִּקְרָא
19 בְּשֵׁם שָׁמַיִם לְגַבֵּיהּ, וּכְפִי שֶׁמְּפֹרָט זֹאת בְּנוֹגֵעַ
20 לְכָל אַרְבַּעַת עוֹלָמוֹת אֲצִילוּת בְּרִיאָה יְצִירָה
21 וַעֲשִׂיָּה. וּמוֹסִיף, וּלְהַבְדִּיל הִנֵּה הוּא יִתְבָּרֵךְ בָּרָא
22 אֶת הַקְּלִיפּוֹת וְהַסִּטְרָא אַחֲרָא, דְּזֶה לְעוּמַת זֶה
23 עָשָׂה הָאֱלֹקִים[23], אֲשֶׁר לְעוּמַת הָעוֹלָמוֹת
24 הָרוּחָנִיִּים וּקְדוּשַׁת הַסְּפִירוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת, בָּרָא
25 הָעוֹלָמוֹת וְהַסְּפִירוֹת דְּקְלִיפּוֹת וְסִטְרָא אַחֲרָא
26 (שֶׁגַּם שָׁם יֵשׁ אַרְבַּע בְּחִינוֹת אֲצִילוּת בְּרִיאָה
27 יְצִירָה וַעֲשִׂיָּה[24]). אֶלָּא שֶׁבְּתְחִילַת הַבְּרִיאָה הָיְתָה

ביאור בדרך אפשר

41 וָאָרֶץ, וְהַיְינוּ דְּעוֹלָם שֶׁלְּמַטָּה בדרגה נִקְרָא אֶרֶץ לְגַבֵּי עוֹלָם
42 שֶׁלְּמַעְלָה הֵימֵנּוּ שֶׁנִּקְרָא בְּשֵׁם שָׁמַיִם לְגַבֵּיהּ, וּכְפִי שֶׁמְּפֹרָט
43 זֹאת הרבי הריי״צ ב׳המשך׳ תש״ג הנזכר בְּנוֹגֵעַ לְכָל אַרְבַּעַת
44 עוֹלָמוֹת הכלליים אֲצִילוּת בְּרִיאָה יְצִירָה וַעֲשִׂיָּה (וזה לשונו,
45 ״בראשית ברא אלקים את השמים ואת
46 הארץ, דהנה כל העולמות והנבראים
47 נכללו בשני השמות דשמים וארץ,
48 והיינו דעולם שלמטה נקרא ארץ לגבי
49 עולם שלמעלה הימנו שנקרא בשם
50 שמים לגביה, וכמו בעולם העשי׳
51 התחתון הרי הדבר שהוא גבוה במעלה
52 מן הארץ נקרא שמים ומה שגרוע
53 מהשמים נקרא ארץ, כן הוא בעולמות
54 דסדר השתלשלות הנה העולם העליון
55 נקרא שמים לגבי העולם התחתון
56 שנקרא ארץ לגבי׳, וכמו בד׳ עולמות
57 אצילות בריאה יצירה עשיה הנה עולם
58 עשי׳ נקרא ארץ לגבי עולם היצירה
59 ועולם הבריאה נקרא שמים לגבי עולם
60 היצירה ועולם האצילות נקרא שמים
61 לגבי כללות ג׳ עולמות בי״ע...״
62 וּמוֹסִיף הרבי הריי״צ במאמר הנזכר,
63 וּלְהַבְדִּיל מהעולמות העליונים של
64 קדושה הִנֵּה הוּא יִתְבָּרֵךְ בָּרָא
65 מצד שני אֶת הכוחות של היפך
66 הקדושה שהם הַקְּלִיפּוֹת המכסות
67 ומסתירות על הקדושה כמו קליפה
68 שמכסה על הפרי וְהַסִּטְרָא אַחֲרָא
69 הצד האחר, שאינו צד הקדושה, דְּזֶה
70 לְעוּמַת זֶה עָשָׂה הָאֱלֹקִים[23]
71 כלשון הכתוב בקהלת (״ביום טובה
72 היה בטוב וביום רעה ראה גם את זה
73 לעומת זה עשה האלהים״), אֲשֶׁר
74 לְעוּמַת הָעוֹלָמוֹת הָרוּחָנִיִּים
75 וּקְדוּשַׁת הַסְּפִירוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת,
76 בָּרָא הקדוש ברוך הוא בצד של היפך
77 הקדושה הָעוֹלָמוֹת וְהַסְּפִירוֹת
78 דְּקְלִיפּוֹת וְסִטְרָא אַחֲרָא (שֶׁגַּם
79 שָׁם בצד האחר שאינו צד הקדושה יֵשׁ אַרְבַּע בְּחִינוֹת אֲצִילוּת
80 בְּרִיאָה יְצִירָה וַעֲשִׂיָּה[24]). אֶלָּא שֶׁבְּתְחִילַת הַבְּרִיאָה הָיְתָה

---

20) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב״ר ספ״ג. במדב״ר פי״ג, ו. תניא רפל״ו. ובכ״מ. 21) פרשתנו שם, א. 22) רד״ה בראשית ברא (סה״מ תש״ג ע׳ 66). 23) קהלת ז, יד. וראה תניא רפ״ו. 24) ראה מאמרי אדמו״ר האמצעי שמע״צ ע׳ א׳תצ ואילך. ד״ה ביום השמע״צ תרע״ד (המשך תער״ב ח״א ס״ע תלב ואילך [ח״ב ע׳ תקצה]).

ביאור בדרך אפשר

לַקְּלִיפוֹת רַק יְנִיקָה מְצוּמְצֶמֶת כו' וחיות מועטת, וְהָיוּ ה'קליפות' מְשַׁמְּשִׁים לַקְּדוּשָׁה, וּבִלְשׁוֹן חֲזַ"ל[25] אודות הנחש שהיה שַׁמָּשׁ גָּדוֹל, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הַשֶּׁלָּ"ה[26] שֶׁהָיוּ הקליפות ביחס לקדושה בתחילת הבריאה כְּקְלִיפּוֹת שֶׁשּׁוֹמְרִים לְהַפְרִי ומשמשים לו הגנה ומסייעים לו, וְאַחַר כָּךְ עַל יְדֵי חֵטְא עֵץ הַדַּעַת נַעֲשָׂה יְרִידָה כו' בכללות מצב העולם והיתה התגברות של הקליפות. וְהַתְחָלַת הַיְרִידָה הִיא[27] בְּמִיעוּט הַיְרֵחַ (שֶׁנַּעֲשָׂה הַמָּאוֹר הַקָּטָן[28]), וְגַם לִפְנֵי זֶה בִּשְׁבִירַת הַכֵּלִים דְּתֹהוּ, כמבואר בתורת הסוד, לפני בריאת העולמות ב'סדר השתלשלות' הדרגתי ומסודר הנקרא 'עולם התיקון', שבו הכלים מרובים והאורות מועטים, נברא עולם התוהו שבו האורות מרובים והכלים מועטים, מה שגרם ל'שבירת הכלים' ו'נפילת' ניצוצות של קדושה, וכדברי המדרש שֶׁהָיָה הקדוש ברוך הוא בּוֹרֵא עוֹלָמוֹת וּמַחֲרִיבָן, לְפִי שֶׁדִּין לָא הַנְיָין לֵיהּ[29] אלו לא מוצאים חן בעיני (ובלשון המדרש, "מלמד שהיה בורא עולמות ומחריבן עד שברא את אלו, אמר דין הניין לי יתהון לא הניין לי"), ובניית והחרבת העולמות הייתה בְּאוֹפֶן דִּבּוּנָה עַל מְנָת לִסְתּוֹר וְסוֹתֵר עַל מְנָת לִבְנוֹת, דַּהֲגַם שֶׁהַסְּתִירָה הִיא עַל מְנָת לִבְנוֹת, הֲרֵי זֶה מִכָּל מָקוֹם סְתִירָה. אַף הַכַּוָּונָה בָּזֶה הָיְתָה, שֶׁאַחַר כָּךְ יִתַּקְּנוּ וְיִבָּרְרוּ אֶת הַנִּיצוֹצוֹת שֶׁנִּשְׁבְּרוּ וְנָפְלוּ, שֶׁעַל יְדֵי זֶה תּוּשְׁלַם הַכַּוָּונָה דְּדִירָה לוֹ יִתְבָּרַךְ בַּתַּחְתּוֹנִים.

וְהִנֵּה תִּיקּוּן זֶה הוּא עַל יְדֵי הַבִּיטּוּל, שֶׁהֲרֵי[30] יָדוּעַ שֶׁסִּיבַּת הַשְׁבִירָה דְּתֹהוּ הִיא עִנְיַן הִתְנַשְּׂאוּת, וַיִּמְלֹךְ גו'[31], וְלָכֵן תִּיקּוּן הַשְׁבִירָה הוּא עַל יְדֵי הַבִּיטּוּל. וּבְדוּגְמַת הָעִנְיָן דְּאַרְעָא אִתְבַּטְּלַת[32], שֶׁזֶּה בָּא בְּהֶמְשֵׁךְ לִשְׁבִירַת הַמִּדּוֹת דְּתֹהוּ, אֶלָּא שֶׁבָּזֶה (בְּאַרְעָא) לֹא הָיָה שְׁבִירָה, כִּי אִם אִתְבַּטְּלַת. וְזֶהוּ שֶׁעִנְיַן הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת (שֶׁעַל

ביאור בדרך אפשר

דְּתֹהוּ הִיא עִנְיַן הַהִתְנַשְּׂאוּת והתוקף של האורות המרובים ביחס לכלים המועטים, כמובן גם מהמובא בתורת הסוד שענין עולם התוהו נרמז בכתוב בתורה על מלכי עשו שמלכו לפני שהיו מלכים בבני ישראל וַיִּמְלֹךְ גו'[31], והרי מלכות הוא ענין ההתנשאות עַל יְדֵי הַבִּיטּוּל היפך ענין ההתנשאות והיישות. וּבְדוּגְמַת הָעִנְיָן דְּאַרְעָא אִתְבַּטְּלַת[32], הארץ בטלה שֶׁזֶּה ביטול הארץ בָּא בְּהֶמְשֵׁךְ לִשְׁבִירַת הַמִּדּוֹת דְּתֹהוּ, אֶלָּא שֶׁבָּזֶה (בְּאַרְעָא) לֹא הָיָה שְׁבִירָה, כִּי אִם אִתְבַּטְּלַת.

וכמבואר ב'ספר הצניעות', חלק מספר הזוהר: "עד לא הוה מתקלא (עד שלא היה משקל, היינו קודם שנברא עולם התיקון בשלושה קוים ימין ושמאל וקו האמצעי המכריע – כעין המשקל, כשהיה עולם התוהו) לא הוו משגיחין אפין באפין (לא היו הפרצופים העליונים מביטים זה בזה פנים בפנים, היינו לא היתה התכללות של הספירות זו בזו) ומלכין קדמאין מיתו (והמלכים הקדמונים, והם שבעת מלכי אדום שמלכו לפני המלכים של בני ישראל, היינו תוהו שקדם לתיקון – מתו, היינו שבירת הכלים), וזיניהון לא אשתכחו (וזיווים, האורות שלהם, לא נמצאו אלא התעלו) וארעא אתבטלת (והארץ התבטלה, היינו גם הכלים של ספירת המלכות הנקראת ארץ בטלו ונשברו). ושייכות ספירת מלכות ל'ארץ' נרמזת בלשון הכתוב בקהלת "ויתרון ארץ בכל היא מלך לשדה נעבד", ויש כמה ביאורים בשייכות של ספירת המלכות ל'ארץ' ואחד מהם, שספירת המלכות היא כנגד יסוד העפר, כי בד' היסודות אש מים רוח עפר, יסוד העפר הוא כנגד ספירת המלכות, שהרי ד' היסודות הם כנגד ומשתלשלים מהד' אותיות של שם הוי' ויסוד העפר הוא כנגד אות ה' אחרונה של שם הוי' שענינה ספירת המלכות,

וְזֶהוּ שֶׁעִנְיַן הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת (שֶׁעַל יְדֵי הַבִּיטּוּל, שֶׁהֲרֵי[30] יָדוּעַ שֶׁסִּיבַּת הַשְׁבִירָה הִיא עִנְיַן הַהִתְנַשְּׂאוּת, וַיִּמְלֹךְ גו'[31], וְלָכֵן תִּיקּוּן הַשְׁבִירָה הוּא עַל יְדֵי הַבִּיטּוּל. וּבְדוּגְמַת הָעִנְיָן דְּאַרְעָא אִתְבַּטְּלַת[32], שֶׁזֶּה בָּא בְּהֶמְשֵׁךְ לִשְׁבִירַת הַמִּדּוֹת דְּתֹהוּ, אֶלָּא שֶׁבָּזֶה (בְּאַרְעָא) לֹא הָיָה שְׁבִירָה, כִּי אִם אִתְבַּטְּלַת. וְזֶהוּ שֶׁעִנְיַן הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת (שֶׁעַל יְדֵי הַבִּיטּוּל, שֶׁהֲרֵי[30] יָדוּעַ שֶׁסִּיבַּת הַשְׁבִירָה הִיא עִנְיַן הַהִתְנַשְּׂאוּת, וַיִּמְלֹךְ גו'[31], וְלָכֵן תִּיקּוּן הַשְׁבִירָה הוּא עַל יְדֵי הַבִּיטּוּל. וּבְדוּגְמַת הָעִנְיָן דְּאַרְעָא אִתְבַּטְּלַת[32], שֶׁזֶּה בָּא בְּהֶמְשֵׁךְ לִשְׁבִירַת הַמִּדּוֹת דְּתֹהוּ, אֶלָּא שֶׁבָּזֶה (בְּאַרְעָא) לֹא הָיָה שְׁבִירָה, כִּי אִם אִתְבַּטְּלַת. וְזֶהוּ שֶׁעִנְיַן הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת (שֶׁעַל

---

25) סנהדרין נט, ב. 26) יט, ב. הובא באוה"ת נ"ך ח"ב ס"ע תתלד ואילך. סה"מ תרנ"ט ע' קעו [קצא]. תש"ד ע' 139 ואילך. ובכ"מ. 27) ראה באורוכה סה"מ תרצ"א ע' שיט ואילך. 28) פרשתנו שם, טז. וראה חולין ס, ב. 29) ב"ר פ"ג, ז. פ"ט, ב. וראה ספר השיחות תורת שלום ע' 134 ואילך. המשך תער"ב פשל"א (ח"ב ע' תרפא [ח"ג ע' תתקכד]). פר"ת ע' רצט ואילך. ה'ש"ת ע' 55. וראה גם ד"ה נתת ליראיך פ"ז (תורת מנחם חפ"ד ע' 426). 30) ראה אוה"ת פרשתנו יב, ב. 31) וישלח לו, לב ואילך. וראה לקוטי תורה להאריז"ל וישלח שם. 32) ראה זהר ח"ב קעו, ב (בספרא דצניעותא). וראה אוה"ת שם כ, ב. סה"מ תרל"א ח"א ע' שמט.

ביאור בדרך אפשר

הַנִּיצוֹצוֹת שכאמור נפעל על ידי הביטול **אִתְבַּטְּלַת**) **צָרִיךְ לִהְיוֹת** **בְּבִיטוּל דַּוְקָא, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר**[33] בנוסח התפילה **וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר** **לַכֹּל תִּהְיֶה** (**וְדַוְקָא עַל יְדֵי זֶה**) **פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ, וְעַל דַּרְךָ** **זֶה** בדומה לפעולת הביטול בלימוד התורה **נַעֲשֶׂה גַּם קִיּוּם הַמִּצְוֹות** **כְּדָבָעֵי**, כנדרש, **דְּגָדוֹל תַּלְמוּד** **שֶׁמְּבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה**[34], כדברי חז"ל בגמרא, **וְדַוְקָא עַל יְדֵי** קִיּוּם **הַמִּצְוֹות** בפעולות גשמיות מעשיות **נַעֲשֶׂה עִיקַּר הַבֵּירוּר** והתיקון של הניצוצות ש'נפלו', **כֵּיָדוּעַ הַהֶפְרֵשׁ בֵּין תּוֹרָה** **לְמִצְוֹות, שֶׁהַמִּצְוֹות נִתְלַבְּשׁוּ** **בְּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים שֶׁבָּהֶם נָפְלוּ** **הַנִּיצוֹצוֹת דְּתוֹהוּ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן** **הַתּוֹרָה לֹא נִתְלַבְּשָׁה** גם **בְּגַשְׁמִיּוּת כָּל כָּךְ, אֶלָּא** לאחר שירדה לעולם הזה, עדיין התורה **הִיא דְּבָרוֹ שֶׁל הַקָּבָ"ה, כְּמוֹ** **שֶׁנֶּאֱמַר**[35] בירמיה **הֲלוֹא כֹה** **דְבָרִי כָּאֵשׁ, וּכְפַטִּישׁ**[36] וכתוב בישעיה, הקב"ה אומר על לימוד התורה של יהודי **וְאָשִׂים דְּבָרַי** **בְּפִיךְ** היינו שהתורה נשארת דבר ה', **בְּחֵינַת תִּיקּוּן**[37]. **וְלָכֵן עִיקַּר** **הַבֵּירוּר שֶׁל הַנִּיצוֹצוֹת דְּתוֹהוּ** **הוּא עַל יְדֵי הַמִּצְוֹות** **שֶׁנִּתְלַבְּשׁוּ בַּדְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים.** **אֶלָּא שֶׁבִּכְדֵי שֶׁקִּיּוּם הַמִּצְוֹות** **יִהְיֶה כְּדָבָעֵי, צָרִיךְ לִהְיוֹת** **תְּחִילָה** כהכנה והקדמה לקיום המצוות **לִימוּד הַתּוֹרָה,** **כְּמַאֲמַר**[38] המשנה בפרקי אבות **וְלֹא עַם הָאָרֶץ חָסִיד,** **וְהַלִּימוּד צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּבִיטוּל** **דַּוְקָא**[39], כנזכר לעיל, **וְאָז** כשישנו ענין הביטול **פּוֹעֶלֶת הַתּוֹרָה** **(בְּחֵינַת תִּיקּוּן) שֶׁקִּיּוּם** **הַמִּצְוֹות יִהְיֶה כְּדָבָעֵי, וְיִפְעַל** **בֵּירוּר הַנִּיצוֹצוֹת דְּתוֹהוּ** ש'נפלו' בדברים הגשמיים שבהם האדם מקיים את המצוות.

ביאור בדרך אפשר

יָדַע נַעֲשָׂה בֵּירוּר הַנִּיצוֹצוֹת אִתְבַּטְּלַת) צָרִיךְ **לִהְיוֹת בְּבִיטוּל דַּוְקָא, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר**[33] **וְנַפְשִׁי** **כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה** (**וְדַוְקָא עַל יְדֵי זֶה**) **פְּתַח לִבִּי** **בְּתוֹרָתֶךָ, וְעַל דַּרְךְ זֶה נַעֲשֶׂה גַּם קִיּוּם הַמִּצְוֹות** **כְּדָבָעֵי, דְּגָדוֹל תַּלְמוּד שֶׁמְּבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה**[34], **וְדַוְקָא עַל יְדֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹות נַעֲשֶׂה עִיקַּר** **הַבֵּירוּר, כֵּיָדוּעַ הַהֶפְרֵשׁ בֵּין תּוֹרָה לְמִצְוֹות,** **שֶׁהַמִּצְוֹות נִתְלַבְּשׁוּ בְּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים שֶׁבָּהֶם נָפְלוּ** **הַנִּיצוֹצוֹת דְּתוֹהוּ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַתּוֹרָה לֹא** **נִתְלַבְּשָׁה בְּגַשְׁמִיּוּת כָּל כָּךְ, אֶלָּא הִיא דְּבָרוֹ שֶׁל** **הַקָּבָ"ה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר**[35] **הֲלוֹא כֹה דְבָרִי כָּאֵשׁ,** **וּכְפַטִּישׁ**[36] **וְאָשִׂים דְּבָרַי בְּפִיךְ, בְּחֵינַת תִּיקּוּן**[37]. **וְלָכֵן עִיקַּר הַבֵּירוּר שֶׁל הַנִּיצוֹצוֹת דְּתוֹהוּ הוּא עַל** **יְדֵי הַמִּצְוֹות שֶׁנִּתְלַבְּשׁוּ בַּדְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים. אֶלָּא** **שֶׁבִּכְדֵי שֶׁקִּיּוּם הַמִּצְוֹות יִהְיֶה כְּדָבָעֵי, צָרִיךְ** **לִהְיוֹת תְּחִילָה לִימוּד הַתּוֹרָה, כְּמַאֲמַר**[38] **וְלֹא עַם** **הָאָרֶץ חָסִיד, וְהַלִּימוּד צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּבִיטוּל** **דַּוְקָא**[39], **וְאָז פּוֹעֶלֶת הַתּוֹרָה** (בְּחֵינַת תִּיקּוּן) **שֶׁקִּיּוּם הַמִּצְוֹות יִהְיֶה כְּדָבָעֵי, וְיִפְעַל בֵּירוּר** **הַנִּיצוֹצוֹת דְּתוֹהוּ.**

ד) **וְזֶהוּ גַּם הָעִנְיָן דְּמָחָר חֹדֶשׁ, שֶׁבְּעֶרֶב רֹאשׁ** **חֹדֶשׁ נַעֲשֶׂה בִּיטוּל הַלְּבָנָה בְּאוֹפֶן שֶׁמִּתְעַלֶּמֶת וּמִסְתַּתֶּרֶת** **לְגַמְרֵי**, היינו תכלית הביטול, **שֶׁעַל יְדֵי זֶה** שהלבנה מתבטלת לגמרי **דַּוְקָא חֲרֵי הִיא נַעֲשֵׂית כְּלִי לְקַבֵּל** הארה והשפעה **מִבְּחִינַת** **שֶׁמֶשׁ, שֶׁיִּהְיֶה יִחוּד שִׁמְשָׁא** שבו השמש תשפיע לירח, **וְסִיהֲרָא וְהַיְינוּ, דְּכֻשֵּׁם שֶׁתִּיקּוּן** **הַשְּׁבִירָה דְּתוֹהוּ הוּא עַל יְדֵי** **הַבִּיטוּל (כַּנַּזְכָּר לְעֵיל), עַל** **דֶּרֶךְ זֶה הוּא גַּם בְּנוֹגֵעַ** **לְתִיקּוּן עַל מְיעוּט הַיָּרֵחַ** **שֶׁנִּשְׁתַּלְּשֵׁל** ובא כתוצאה **מִשְּׁבִירַת הַכֵּלִים דְּתוֹהוּ, שֶׁהוּא** **עַל יְדֵי הַבִּיטוּל. וְזֶהוּ גַּם** **הָעִנְיָן שֶׁיִּשְׂרָאֵל מוֹנִין לַלְּבָנָה** אף שהלבנה היא אכן למטה מהשמש, והטעם לזה הוא משום **שֶׁמְּמַעֲטִין** **אֶת עַצְמָם**[40], **שֶׁהוּא עִנְיַן** **הַבִּיטוּל כוּ'** שכמבואר לעיל דוקא הביטול פועל את הבירור והתיקון.

וְזֶהוּ גַּם התוכן הפנימי של **מַה** **שֶּׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָתָן** **(לְדָוִד) גוֹ' וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד** **מוֹשָׁבֶךָ, דְּהִנֵּה יָדוּעַ** בתורת הסוד **שֶׁדָּוִד הוּא בְּחִינַת סִיהֲרָא** הלבנה, **בְּחִינַת מַלְכוּת** כי כשם שהלבנה אין לה אור משלה ומקבלת הארה והשפעה מהשמש, כך ספירת המלכות אין לה אור משל עצמה והיא מקבלת הארה והשפעה מהספירות שמעליה **[וְיֵשׁ בָּזֶה** בענין המלכות

ביאור בדרך אפשר

ד) **וְזֶהוּ גַּם הָעִנְיָן דְּמָחָר חֹדֶשׁ, שֶׁבְּעֶרֶב רֹאשׁ** **חֹדֶשׁ נַעֲשֶׂה בִּיטוּל הַלְּבָנָה בְּאוֹפֶן** **שֶׁמִּתְעַלֶּמֶת וּמִסְתַּתֶּרֶת לְגַמְרֵי, שֶׁעַל יְדֵי זֶה דַּוְקָא** **חֲרֵי הִיא נַעֲשֵׂית כְּלִי לְקַבֵּל מִבְּחִינַת** **שֶׁמֶשׁ, שֶׁיִּהְיֶה יִחוּד שִׁמְשָׁא** **וְסִיהֲרָא** שבו השמש תשפיע לירח, **וְהַיְינוּ, דְּכֻשֵּׁם שֶׁתִּיקּוּן** **הַשְּׁבִירָה דְּתוֹהוּ הוּא עַל יְדֵי** **הַבִּיטוּל (כַּנַּזְכָּר לְעֵיל), עַל** **דֶּרֶךְ זֶה הוּא גַּם בְּנוֹגֵעַ** **לְתִיקּוּן עַל מְיעוּט הַיָּרֵחַ** **שֶׁנִּשְׁתַּלְּשֵׁל מִשְּׁבִירַת הַכֵּלִים דְּתוֹהוּ, שֶׁהוּא עַל יְדֵי הַבִּיטוּל. וְזֶהוּ גַּם הָעִנְיָן** **שֶׁיִּשְׂרָאֵל מוֹנִין לַלְּבָנָה, שֶׁמְּמַעֲטִין אֶת עַצְמָם**[40], **שֶׁהוּא עִנְיַן הַבִּיטוּל כוּ'.** **וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָתָן (לְדָוִד) גוֹ' וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ,** **דְּהִנֵּה יָדוּעַ שֶׁדָּוִד הוּא בְּחִינַת סִיהֲרָא, בְּחִינַת מַלְכוּת [וְיֵשׁ בָּזֶה שְׁתֵּי**

(33) "אלקי נצור" בסוף תפלת העמידה. 34) ב"ק יז, א. וש"נ. 35) ירמי' כג, כט. ברכות כב, א. 36) ישעי' נא, טז. 37) ראה אוה"ת ואתחנן ע' רעט. סה"מ תרל"ג ח"א ע' קמב. 38) אבות פ"ב מ"ה. 39) ראה ד"ה שובה ישראל (לעיל ע' 70). 40) ראה

ביאור בדרך אפשר

של דוד **שְׁתֵּי דֵעוֹת אִם הוּא בְּחִינַת מַלְכוּת דִּבְרִיאָה אוֹ מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת, וּכְפִי שֶׁמְּבָאֵר הָאֲמַח צֶדֶק[41] תִּיווּךְ שְׁתֵּי הַדֵּעוֹת]. וְעַל יְדֵי שֶׁיִּפְקֹד מוֹשְׁכְךָ, שֶׁהוּא עִנְיַן הַבִּיטוּל, הִנֵּה עַל יְדֵי זֶה דַּוְקָא וְנִפְקַדְתָּ, שֶׁיּוּמְשַׁךְ בְּדָוִד (בְּחִינַת הַמַּלְכוּת) מִבְּחִינַת שָׁאוּל הַנֶּהְרָ[42] (עַל יְדֵי יְהוֹנָתָן בֶּן שָׁאוּל).

וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד, שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת הַיְרִידָה מְאֹד לְמַטָּה בִּכְדֵי לְבָרֵר אֶת הַנִּיצוֹצוֹת דִּתֹהוּ. וְעַל זֶה נֶאֱמַר וְשִׁלַּשְׁתָּ, שֶׁתַּעֲשֶׂה שְׁלִישִׁית כְּמוֹ סְגוֹ"ל[43], שֶׁתְּמוֹנַת סְגוֹ"ל הוּא בְּבְחִינַת שְׁנֵי קְווִין[44]. וּמוֹרֶה גַּם עַל הֶעָבוֹדָה בִּשְׁנֵי הַקְּווִין דְּסוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב[45], שֶׁעַל יָדָהּ מְבָרְרִים אֶת הַנִּיצוֹצוֹת דִּתֹהוּ. וְהַנְּקוּדָה שֶׁתַּחְתֶּיהָן מוֹרָה עַל עִנְיַן הַבִּיטוּל, שֶׁהוּא רֵאשִׁית הֶעָבוֹדָה וְעִיקָּרָהּ וְשָׁרְשָׁהּ[46] (שֶׁלָּכֵן צָרִיךְ לִהְיוֹת הֶעָבוֹדָה דְּתַמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם[47] בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, בְּתְחִילַת הַשָּׁנָה), שֶׁעַל יְדֵי זֶה מִתְבָּרְרִים וּמִתְעַלִּים שְׁתֵּי הַנְּקוּדוֹת דִּתֹהוּ, וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל שֶׁבֵּירוּר וְתִיקּוּן הַנִּיצוֹצוֹת דִּתֹהוּ הוּא עַל יְדֵי הַבִּיטוּל דַּוְקָא.

אַךְ עַל יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה אַחַר כָּךְ מִסְּגוֹ"ל — סְגוֹלְתָּא, שֶׁהַנְּקוּדָה הַתַּחְתּוֹנָה מִתְעַלֵּית לְמַעְלָה מִשְּׁתֵּי הַנְּקוּדוֹת, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן וְהָיִיתֶם לִי סְגֻלָּה מִכָּל הָעַמִּים[48], וְהַיְנוּ, שֶׁבַּתְּחִילָה צָרִיךְ לִהְיוֹת יְרִידַת הַנִּשְׁמָה לְמַטָּה בִּכְדֵי לְבָרֵר אֶת הַנִּיצוֹצוֹת דִּתֹהוּ, אֲבָל יְרִידָה זוֹ הִיא צוֹרֶךְ עֲלִיָּה, כִּי עַל יְדֵי בֵּירוּר הַנִּיצוֹצוֹת שֶׁבְּכָל הָעַמִּים שֶׁבִּזְמַן הַגָּלוּת [בְּכֹחַ הַנְּשָׁמָה שֶׁלֹּא הָלְכָה לַגָּלוּת כו'[49]], אֲזַי וְהָיִיתֶם לִי סְגֻלָּה, שֶׁמִּתְעַלִּים לִבְחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת

ביאור בדרך אפשר

בגלל חשיבות הביטול והיראה, קבלת עול מלכות שמים, צָרִיךְ לִהְיוֹת הֶעָבוֹדָה דְּתַמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם[47] בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, בְּתְחִילַת הַשָּׁנָה), שֶׁעַל יְדֵי זֶה הביטול שאותו מסמלת הנקודה השלישית, התחתונה של הסגו"ל, מִתְבָּרְרִים וּמִתְעַלִּים שְׁתֵּי הַנְּקוּדוֹת דִּתֹהוּ, וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל שֶׁבֵּירוּר וְתִיקּוּן הַנִּיצוֹצוֹת דִּתֹהוּ הוּא עַל יְדֵי הַבִּיטוּל דַּוְקָא.

אַךְ עַל יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה אַחַר כָּךְ מִסְּגוֹ"ל סְגוֹלְתָּא, שֶׁהַנְּקוּדָה הַתַּחְתּוֹנָה מִתְעַלֵּית לְמַעְלָה מִשְּׁתֵּי הַנְּקוּדוֹת, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן וְהָיִיתֶם לִי סְגֻלָּה מִכָּל הָעַמִּים[48], וְהַיְנוּ, שֶׁבַּתְּחִילָה צָרִיךְ לִהְיוֹת יְרִידַת הַנִּשְׁמָה לְמַטָּה בִּכְדֵי לְבָרֵר אֶת הַנִּיצוֹצוֹת דִּתֹהוּ, אֲבָל יְרִידָה זוֹ הִיא צוֹרֶךְ עֲלִיָּה, כִּי עַל יְדֵי בֵּירוּר הַנִּיצוֹצוֹת שֶׁבְּכָל הָעַמִּים שֶׁבִּזְמַן הַגָּלוּת [בְּכֹחַ הַנְּשָׁמָה שֶׁלֹּא הָלְכָה לַגָּלוּת כו'[49]], אֲזַי וְהָיִיתֶם לִי סְגֻלָּה, שֶׁמִּתְעַלִּים לִבְחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה

חולין פט, א. 41) אוה"ת פרשתנו שם בהגהה. 42) עץ חיים שער ח פ"ד. 43) מאמרי אדמו"ר הזקן שם (ע' נו). מאמרי אדמו"ר האמצעי נשא שם (ע' קנב). אוה"ת שם (יב, סע"א ואילך). 44) תו"א וישלח כד, ד. ועוד. 45) תהלים לד, טו. 46) תניא רפמ"א. 47) ר"ה טז, א. לד, ב. 48) יתרו יט, ה. 49) ראה ספר השיחות תרפ"ז ע' 170.

ביאור בדרך אפשר

תֹּהוּ, וְעַל יְדֵי זֶה מַעֲלִים עִמָּהֶם גַּם אֶת הַנִּיצוֹצוֹת דְּתֹהוּ שֶׁיִּתְעַלּוּ לְמַעְלָה יוֹתֵר כוּ׳ לדרגה גבוהה יותר מהדרגה שממנה ניצוצות אלו ירדו ונפלו.

ה) וְעַל פִּי זֶה יוּבַן גַּם מַה שֶּׁאָמְרוּ גַּבֵּי שְׁמִינִי עֲצֶרֶת בְּאוּ וּנְגַלְגֵּל בַּמֶּה שֶׁתִּמְצָאוּ, ולעיל נשאלה הַשְּׁאֵלָה דַּהֲגַם שֶׁשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת הוּא לָכֶם לבני ישראל דָּוְקָא, כענין לשון הכתוב יִהְיוּ לְךָ לְבַדֶּךָ וְאֵין לְזָרִים אִתָּךְ[17], מִכָּל מָקוֹם נֶאֱמַר בַּמֶּה שֶׁתִּמְצָאוּ היינו במה שנותר, דְּקָאֵי שהכוונה היא עַל הַקָּרְבָּנוֹת של שבעים הפרים שהקריבו בחג הסוכות שֶׁכְּנֶגֶד שִׁבְעִים הָאוּמּוֹת, והביאור בזה הוא כֵּיוָן שֶׁהָעֲלָיָה דְּיִשְׂרָאֵל שֶׁבִּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת בִּבְחִינַת יִהְיוּ לְךָ לְבַדֶּךָ גּוֹ׳, יִשְׂרָאֵל וּמַלְכָּא בִּלְחוֹדוֹהִי[50], בני ישראל והמלך הקדוש ברוך הוא לבדם, כלשון הזוהר, פּוֹעֶלֶת ויש לה השפעה גַּם עַל הַבִּירוּרִים דְּשִׁבְעִים הָאוּמּוֹת[51] ועל ידי זה הניצוצות שהתבררו משבעים האומות בימי חג הסוכות, מתעלים עוד יותר. וְכַמְבוֹאָר בְּהֶמְשֵׁךְ מאמרי חסידות משנת תרס״ו[52] שֶׁעַל יְדֵי הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁכְּנֶגֶד שִׁבְעִים הָאוּמּוֹת נִמְשָׁךְ בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת הַמַּקִּיף האור האלוקי הנעלה שאינו יורד להתלבש בעולמות ובנבראים בהתלבשות פנימית, וְהַהַמְשָׁכָה דְּשִׁמְינִי עֲצֶרֶת (לְיִשְׂרָאֵל דַּוְקָא) הִיא בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַמַּקִּיף, וַהֲרֵי הַמְשָׁכַת בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַמַּקִּיף פּוֹעֶלֶת גַּם עַל חִיצוֹנִיּוּת הַמַּקִּיף. וְעַל דֶּרֶךְ שֶׁמָּצִינוּ גַּבֵּי רֹאשׁ הַשָּׁנָה, דַּהֲגַם שֶׁעִיקַּר הָעִנְיָן דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא שֶׁמַּמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם (מלכותו של הקדוש ברוך הוא עַל יִשְׂרָאֵל), מִכָּל מָקוֹם עַל יְדֵי זֶה נִפְעָל גַּם בָּעוֹלָמוֹת, שֶׁגַּם הַהִתְהַוּוּת דְּחִיצוֹנִיּוּת הָעוֹלָמוֹת לֹא תִּהְיֶה בְּאוֹפֶן דִּרְפִיּוֹן יָדַיִם[53] כאדם שעושה מלאכה ללא חשק ורצון אלא שיהיה תענוג אלוקי, כביכול, בעולמות (וְעַד שֶׁמְּבוֹאָר בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה[54] לאדמו״ר הזקן שֶׁעִיקַּר הָעִנְיָן דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא בְּנוֹגֵעַ לְנַשְׁמִיּוּת), כִּי בְּחִינַת יְחוּד פְּנִימִי שֶׁבְּנוֹגֵעַ לַנְּשָׁמוֹת[55], פּוֹעֵל גַּם בְּבְחִינַת יְחוּד הַתָּמִידִי שֶׁלְּצוֹרֶךְ הָעוֹלָמוֹת ומוסיף בו אור והשפעה (וענין שני ״יחודים״ אלה מבואר בליקוטי תורה לאדמו״ר הזקן על פי תורת הסוד, ״... ב׳ יחודים יש למעלה בחכמה ובינה, הא׳ להחיות העולמות ולקיים קיום הכרחי, והמשכה זו ויחוד זה הוא תדירי ואינו נפסק לעולם כי אם יתבטל רגע אחד יתבטלו כל העולמות. ויחוד ב׳ להולדת מוחין שהם נשמת דכר ונוקבא פנימיות העולמות, וזה היחוד וההמשכה אינו תדיר כו׳. והנה פי׳ יחוד חכמה ובינה הוא ענין ההמשכה מאין ליש כי החכמה מאין תמצא ובינה נקראת יש כנודע ממה שכתוב להנחיל אוהבי יש. והנה בחינה הא׳ להחיות העולמות על זה נאמר המחדש בטובו בכל יום תמיד כו׳ שאינו נפסק ההמשכה מאין ליש תמיד כו׳ ומזה נמשך התהוות חיצוניות העולמות. וזהו ענין מאין ליש גשמי כו׳ רצה לומר חיצוניות העולמות דאצילות בריאה יצירה עשיה כו׳. אמנם מאין ליש רוחני היינו הולדת הנשמות שהם פנימיות העולמות ומקורם לידת זכר ונוקבא שהם בחי׳ אדם וחוה כו׳ והיינו על ידי יחוד עליון דחכמה

ביאור בדרך אפשר

1 מִבְּחִינַת תֹּהוּ, וְעַל יְדֵי זֶה מַעֲלִים עִמָּהֶם גַּם אֶת
2 הַנִּיצוֹצוֹת דְּתֹהוּ שֶׁיִּתְעַלּוּ לְמַעְלָה יוֹתֵר כוּ׳.
3 ה) וְעַל פִּי זֶה יוּבַן גַּם מַה שֶּׁאָמְרוּ גַּבֵּי שְׁמִינִי
4 עֲצֶרֶת בְּאוּ וּנְגַלְגֵּל בַּמֶּה שֶׁתִּמְצָאוּ,
5 דַּהֲגַם שֶׁשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת הוּא לָכֶם דָּוְקָא, יִהְיוּ לְךָ
6 לְבַדֶּךָ וְאֵין לְזָרִים אִתָּךְ[17], מִכָּל מָקוֹם נֶאֱמַר בַּמֶּה
7 שֶׁתִּמְצָאוּ, דְּקָאֵי עַל הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁכְּנֶגֶד שִׁבְעִים
8 הָאוּמּוֹת, כֵּיוָן שֶׁהָעֲלָיָה דְּיִשְׂרָאֵל שֶׁבִּשְׁמִינִי
9 עֲצֶרֶת בִּבְחִינַת יִהְיוּ לְךָ לְבַדֶּךָ גּוֹ׳, יִשְׂרָאֵל וּמַלְכָּא
10 בִּלְחוֹדוֹהִי[50], פּוֹעֶלֶת גַּם עַל הַבִּירוּרִים דְּשִׁבְעִים
11 הָאוּמּוֹת[51]. וְכַמְבוֹאָר בְּהֶמְשֵׁךְ תרס״ו[52] שֶׁעַל יְדֵי
12 הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁכְּנֶגֶד שִׁבְעִים הָאוּמּוֹת נִמְשָׁךְ בְּחִינַת
13 חִיצוֹנִיּוּת הַמַּקִּיף, וְהַהַמְשָׁכָה דִּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת
14 (לְיִשְׂרָאֵל דַּוְקָא) הִיא בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַמַּקִּיף,
15 וַהֲרֵי הַמְשָׁכַת בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַמַּקִּיף פּוֹעֶלֶת גַּם
16 עַל חִיצוֹנִיּוּת הַמַּקִּיף. וְעַל דֶּרֶךְ שֶׁמָּצִינוּ גַּבֵּי רֹאשׁ
17 הַשָּׁנָה, דַּהֲגַם שֶׁעִיקַּר הָעִנְיָן דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא
18 שֶׁמַּמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם (עַל יִשְׂרָאֵל), מִכָּל מָקוֹם עַל
19 יְדֵי זֶה נִפְעָל גַּם בָּעוֹלָמוֹת, שֶׁגַּם הַהִתְהַוּוּת
20 דְּחִיצוֹנִיּוּת הָעוֹלָמוֹת לֹא תִּהְיֶה בְּאוֹפֶן דִּרְפִיּוֹן
21 יָדַיִם[53] (וְעַד שֶׁמְּבוֹאָר בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה[54] שֶׁעִיקַּר
22 הָעִנְיָן דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא בְּנוֹגֵעַ לְנַשְׁמִיּוּת), כִּי
23 בְּחִינַת יְחוּד פְּנִימִי שֶׁבְּנוֹגֵעַ לַנְּשָׁמוֹת[55], פּוֹעֵל גַּם
24 בִּבְחִינַת יְחוּד הַתָּמִידִי שֶׁלְּצוֹרֶךְ הָעוֹלָמוֹת. וַהֲיֵינוּ
35 הַמְשָׁכַת בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַמַּקִּיף פּוֹעֶלֶת ויש לה השפעה גַּם עַל
36 חִיצוֹנִיּוּת הַמַּקִּיף. וְעַל דֶּרֶךְ שֶׁמָּצִינוּ גַּבֵּי רֹאשׁ הַשָּׁנָה, דַּהֲגַם
37 שֶׁעִיקַּר הָעִנְיָן דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא שֶׁמַּמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם (מלכותו
38 של הקדוש ברוך הוא עַל יִשְׂרָאֵל), מִכָּל מָקוֹם עַל יְדֵי זֶה נִפְעָל
39 גַּם בָּעוֹלָמוֹת, שֶׁגַּם הַהִתְהַוּוּת דְּחִיצוֹנִיּוּת הָעוֹלָמוֹת לֹא
40 תִּהְיֶה בְּאוֹפֶן דִּרְפִיּוֹן יָדַיִם[53] כאדם שעושה מלאכה ללא חשק ורצון
41 אלא שיהיה תענוג אלוקי, כביכול, בעולמות
42 (וְעַד שֶׁמְּבוֹאָר בְּלִקּוּטֵי תּוֹרָה[54] לאדמו״ר הזקן
43 שֶׁעִיקַּר הָעִנְיָן דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא בְּנוֹגֵעַ לְנַשְׁמִיּוּת), כִּי
44 בְּחִינַת יְחוּד פְּנִימִי שֶׁבְּנוֹגֵעַ
45 לַנְּשָׁמוֹת[55], פּוֹעֵל גַּם בְּבְחִינַת
46 יְחוּד הַתָּמִידִי שֶׁלְּצוֹרֶךְ
47 הָעוֹלָמוֹת ומוסיף בו אור והשפעה
48 (וענין שני ״יחודים״ אלה מבואר
49 בליקוטי תורה לאדמו״ר הזקן על פי
50 תורת הסוד, ״... ב׳ יחודים יש למעלה
51 בחכמה ובינה, הא׳ להחיות העולמות
52 ולקיים קיום הכרחי, והמשכה זו ויחוד
53 זה הוא תדירי ואינו נפסק לעולם כי אם
54 יתבטל רגע אחד יתבטלו כל העולמות.
55 ויחוד ב׳ להולדת מוחין שהם נשמת
56 דכר ונוקבא פנימיות העולמות, וזה
57 היחוד וההמשכה אינו תדיר כו׳. והנה
58 פי׳ יחוד חכמה ובינה הוא ענין
59 ההמשכה מאין ליש כי החכמה מאין
60 תמצא ובינה נקראת יש כנודע ממה
61 שכתוב להנחיל אוהבי יש. והנה בחינה
62 הא׳ להחיות העולמות על זה נאמר
63 המחדש בטובו בכל יום תמיד כו׳
64 שאינו נפסק ההמשכה מאין ליש תמיד
65 כו׳ ומזה נמשך התהוות חיצוניות
66 העולמות. וזהו ענין מאין ליש גשמי
67 כו׳ רצה לומר חיצוניות העולמות
68 דאצילות בריאה יצירה עשיה כו׳.
69 אמנם מאין ליש רוחני היינו הולדת הנשמות שהם פנימיות העולמות ומקורם
70 לידת זכר ונוקבא שהם בחי׳ אדם וחוה כו׳ והיינו על ידי יחוד עליון דחכמה

---

50) ראה זח״ג לב, א. וראה זח״א רח, ב. בריש וסוף ד״ה ביום השמע״צ באוה״ת שמע״צ ח״ה ע׳ ב׳קמט. שם ע׳ ב׳קנג. תרפ״ז (סה״מ תרפ״ז ע׳ לו. שם ע׳ נא). 51) לכאורה הכוונה שנוסף על משנת״ל (ד״ה ביום השמע״צ פ״ד (לעיל ע׳ 148)) שע״י בירור האומות מתגלה מעלת ישראל באופן שבאין ערוך, הנה לאח״ז פועלת העלי׳ שבישראל גם על בירור האומות – ע״ד האמור לעיל (ס״ד) שע״י הירידה למטה לברר הניצוצות דתהו ניתוסף עילוי בישראל, ולאח״ז פועל העילוי שבישראל גם על הניצוצות המתבררים שיתעלו למעלה יותר (המו״ל). 52) סד״ה ביום השמע״צ (ע׳ מ [נו]). 53) סידור (עם דא״ח) רמו, ב [שס, ג] ואילך. 54) ר״ה נט, ב (מהגהות מיימוניות הל׳ תשובה פ״ג בשם הרמב״ן). 55) ראה לקו״ת נצבים מז, א.

ביאור בדרך אפשר

ובינה שמקבלים ההשפעה מאריך־אנפין ועתיק־יומין ומלמעלה מעלה עד אין סוף"). **וְהָיְינוּ שֶׁעַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה** של בני ישראל **דְּתַמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם** בראש השנה, **שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם עוֹל מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרַךְ בְּרָצוֹן**[56], **נִפְעָל גַּם בְּכְלָלוּת הָעוֹלָם הִתְגַּלּוּת מַלְכוּתוֹ שֶׁל הַקָּבָ"ה, לֹא רַק בְּאוֹפֶן שֶׁל שְׁלִיטָה וּמֶמְשָׁלָה** בדרך הכרח, **אֶלָּא בְּאוֹפֶן שֶׁל מְלוּכָה בְּרָצוֹן.**

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה בִּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת, הֲגַם שֶׁעֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם לבני ישראל **דַּוְקָא**[57], **חֲרֵי זֶה פּוֹעֵל גַּם עַל הַבֵּירוּר דְּשִׁבְעִים הָאוּמוֹת** שיהיה באופן נעלה יותר מכפי שנפעל בימי חג הסוכות, **שֶׁלָּכֵן אוֹמֵר** שבני ישראל יעשו חג זה **בַּעֲבוּר שֶׁתִּמְצְאוּ** מהנותר משבעים הפרים שהוקרבו כנגד שבעים אומות העולם, כמבואר לעיל.

וְעִנְיַן זֶה שַׁיָּיךְ גַּם לְשַׁבַּת בְּרֵאשִׁית, שֶׁבּוֹ קוֹרִין בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ, שֶׁקָּאֵי עַל כָּל הָעוֹלָמוֹת כַּנִּזְכָּר לְעֵיל, כִּי בִּתְחִילַת חוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי כָּל הַדְּבָרִים חוֹזְרִים לְקַדְמוּתָן[58], **וְעַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְכוּ' מַמְשִׁיכִים הַכֹּל מֵחָדָשׁ. וּכְשֵׁם שֶׁבְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת פּוֹעֶלֶת הָעֲבוֹדָה דְּיִשְׂרָאֵל גַּם בָּעוֹלָם, כֵּן הוּא גַּם בְּשַׁבַּת בְּרֵאשִׁית שֶׁלְּאַחֲרֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה וּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת, שֶׁעַל יְדֵי הַקְּרִיאָה בַּתּוֹרָה בְּרֵאשִׁית בָּרָא גו' פּוֹעֲלִים עִנְיַן חָדָשׁ בְּכָל הָעוֹלָמוֹת הַנִּכְלָלִים בְּשָׁמַיִם וָאָרֶץ. וְכֵינָן שֶׁלִּימוּד הַתּוֹרָה צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּאוֹפֶן דִּלְאַפְשָׁא לָהּ**[59], **חֲרֵי מוּבָן שֶׁהַקְּרִיאָה בַּתּוֹרָה (בְּרֵאשִׁית בָּרָא גו') בְּכָל שָׁנָה הִיא בְּאוֹפֶן נַעֲלֶה יוֹתֵר מֵהַשָּׁנִים שֶׁעָבְרוּ, וּכְמוֹ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁבְּכָל שָׁנָה נִמְשָׁךְ בָּעוֹלָמוֹת (גַּם** אפילו **בְּחִיצוֹנִיּוּת הָעוֹלָמוֹת) אוֹר חָדָשׁ שֶׁלֹּא הָיָה מֵעוֹלָם**[60] כדברי אדמו"ר הזקן באגרת הקודש שבספר התניא, "... והארה והמשכה זו היא מתחדשת באור חדש ממש בכל שנה ושנה כי הוא יתברך וחכמתו אחד בתכלית היחוד ונקרא בשם אור אין סוף ברוך הוא שאין סוף ואין קץ למעלת וגדולת האור והחיות הנמשך ממנו יתברך ומחכמתו בעילוי אחר עילוי עד אין קץ ותכלית לרום המעלות למעלה מעלה, ובכל שנה ושנה יורד ומאיר מחכמה עילאה אור חדש ומחודש שלא היה מאיר עדיין מעולם".

ו) וְזֶהוּ התוכן הפנימי של הפסוק **וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ, שֶׁדַּוְקָא עַל יְדֵי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ, שֶׁהוּא עִנְיַן הַבִּיטּוּל, וְהַעדר בדוגמת התעלמות הלבנה בערב ראש חודש **נַעֲשֶׂה וְנִפְקַדְתָּ** תוספת הארה והשפעה, על ידי **יְחוּד שְׁמְשָׁא וְסִיהֲרָא** כמבואר לעיל באריכות. נמשך להיות בחינת מלך ונתלבש בלבוש מלכות, ולכן בכל שנה שחוזר הדבר

ביאור בדרך אפשר

1 שֶׁעַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּתַמְלִיכוּנִי עֲלֵיכֶם, שֶׁיִּשְׂרָאֵל
2 מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם עוֹל מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרַךְ בְּרָצוֹן[56],
3 נִפְעָל גַּם בְּכְלָלוּת הָעוֹלָם הִתְגַּלּוּת מַלְכוּתוֹ שֶׁל
4 הַקָּבָ"ה, לֹא רַק בְּאוֹפֶן שֶׁל שְׁלִיטָה וּמֶמְשָׁלָה,
5 אֶלָּא בְּאוֹפֶן שֶׁל מְלוּכָה בְּרָצוֹן. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה
6 בִּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת, הֲגַם שֶׁעֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם דַּוְקָא[57],
7 חֲרֵי זֶה פּוֹעֵל גַּם עַל הַבֵּירוּר דְּשִׁבְעִים הָאוּמוֹת,
8 שֶׁלָּכֵן אוֹמֵר בַּמֶּה שֶׁתִּמְצְאוּ.
9 **וְעִנְיַן** זֶה שַׁיָּיךְ גַּם לְשַׁבַּת בְּרֵאשִׁית, שֶׁבּוֹ קוֹרִין
10 בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת
11 הָאָרֶץ, שֶׁקָּאֵי עַל כָּל הָעוֹלָמוֹת כַּנִּזְכָּר לְעֵיל, כִּי
12 בִּתְחִילַת חוֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי כָּל הַדְּבָרִים חוֹזְרִים
13 לְקַדְמוּתָן[58], וְעַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְכוּ'
14 מַמְשִׁיכִים הַכֹּל מֵחָדָשׁ. וּכְשֵׁם שֶׁבְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה
15 וּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת פּוֹעֶלֶת הָעֲבוֹדָה דְּיִשְׂרָאֵל גַּם
16 בָּעוֹלָם, כֵּן הוּא גַּם בְּשַׁבַּת בְּרֵאשִׁית שֶׁלְּאַחֲרֵי
17 רֹאשׁ הַשָּׁנָה וּשְׁמִינִי עֲצֶרֶת, שֶׁעַל יְדֵי הַקְּרִיאָה
18 בַּתּוֹרָה בְּרֵאשִׁית בָּרָא גו' פּוֹעֲלִים עִנְיַן חָדָשׁ בְּכָל
19 הָעוֹלָמוֹת הַנִּכְלָלִים בְּשָׁמַיִם וָאָרֶץ. וְכֵינָן שֶׁלִּימוּד
20 הַתּוֹרָה צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּאוֹפֶן דִּלְאַפְשָׁא לָהּ[59], חֲרֵי
21 מוּבָן שֶׁהַקְּרִיאָה בַּתּוֹרָה (בְּרֵאשִׁית בָּרָא גו') בְּכָל
22 שָׁנָה הִיא בְּאוֹפֶן נַעֲלֶה יוֹתֵר מֵהַשָּׁנִים שֶׁעָבְרוּ,
23 וּכְמוֹ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁבְּכָל שָׁנָה נִמְשָׁךְ בָּעוֹלָמוֹת
24 (גַּם בְּחִיצוֹנִיּוּת הָעוֹלָמוֹת) אוֹר חָדָשׁ שֶׁלֹּא הָיָה
25 מֵעוֹלָם[60].
26 ו) **וְזֶהוּ** וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ
27 כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ, שֶׁדַּוְקָא עַל יְדֵי יִפָּקֵד
28 מוֹשָׁבֶךָ, שֶׁהוּא עִנְיַן הַבִּיטּוּל, נַעֲשֶׂה וְנִפְקַדְתָּ,
29 יְחוּד שְׁמְשָׁא וְסִיהֲרָא. וּמִמְּשִׁיךְ בַּכָּתוּב וְשִׁלַּשְׁתָּ

56) ראה לקו"ת ר"ה נו, סע"א. ובכ"מ. 57) ראה רד"ה ביום השמע"צ (לעיל ע' 145). 58) ראה לקו"ת נצבים נא, ב. ובכ"מ. 59) זח"א יב, ב. תו"א מקץ לט, ד. וראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ב ס"ב. וש"נ. 60) ראה תניא אגה"ק סי"ד.

ביאור בדרך אפשר

וּמַמְשִׁיךְ בַּכָּתוּב וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד, וְהוּא עִנְיַן יְרִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה לְבֵרֵר אֶת הַנִּיצוֹצוֹת דְּתֹהוּ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר וְשִׁלַּשְׁתָּ, כְּתִמּוּנַת סָגוֹ״ל, שְׁתֵּי נְקוּדוֹת זוֹ אֶצֶל זוֹ וּנְקוּדָה לְמַטָּה, שֶׁשְּׁתֵּי הַנְּקוּדוֹת מוֹרִים עַל עִנְיַן הַתֹּהוּ, וְהַנְּקוּדָה לְמַטָּה מוֹרָה עַל עִנְיַן הַבִּיטּוּל, כַּנַּזְכָּר לְעֵיל בַּאֲרוּכָּה.

וּמַמְשִׁיךְ בַּכָּתוּב וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֹבֶן הָאָזֶל[61], שֶׁאָזֶל הוּא כְּמוֹ דְּאָזְלִינַן מִינֵּיהּ[62], מִלְּשׁוֹן הִילּוּךְ, וְהַיְינוּ, שֶׁדַּוְקָא עַל יְדֵי יְרִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה נַעֲשֶׂה בָּהּ עִנְיַן הַהִילּוּךְ, כִּי בִּהְיוֹתָהּ לְמַעְלָה קוֹדֶם יְרִידָתָהּ הֲרֵי הִיא בִּבְחִינַת עַמִּידָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר[63] חַי הָוָ׳ אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו, וְעַל יְדֵי יְרִידָתָהּ לְמַטָּה נַעֲשֶׂה בָּהּ בְּחִינַת [דַּהֲגַם שֶׁיְּרִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה הוּא בִּכְדֵי לְתַקֵּן הַגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, אֲבָל הַנְּשָׁמָה עַצְמָהּ אֵינָהּ צְרִיכָה תִּיקּוּן, מִכָּל מָקוֹם נַעֲשֶׂה בָּהּ עַלְיָה[64]], שֶׁנַּעֲשֵׂית בִּבְחִינַת מְהַלֵּךְ. וּכְמַאֲמַר רַז״ל[62] הַאי עָלְמָא דְּאָזְלִינַן מִינֵּיהּ כְּבֵי הִילּוּלָא דָּמְיָא, שֶׁעַל יְדֵי הֲעֲבוֹדָה בָּעוֹלָם הַזֶּה דַּוְקָא נַעֲשֶׂה עִנְיַן הַהִילּוּךְ (אָזְלִינַן מִינֵּיהּ דַּיְיקָא[65]). וְעִנְיָן זֶה הוּא כְּבֵי הִילּוּלָא דָּמְיָא, עִנְיַן הַנִּשּׂוּאִין, הַיְינוּ יִחוּד פְּנִימִי דְּהַקָּבָ״ה וּכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל.

וּמְסַיֵּים עַד דָּוִד הִגְדִּיל, שֶׁעַל יְדֵי הַיְרִידָה כוּ׳, וְהֶעֱבוֹדָה בִּזְמַן הַגָּלוּת כוּ׳, תִּהְיֶה תַּכְלִית הָעֲלִיָּה בִּבְחִינַת הַגְּדֻלָּה בִּלְי גְּבוּל, בִּבְיאַת דָּוִד מַלְכָּא מְשִׁיחָא (שֶׁיִּהְיֶה לְמַעְלָה גַּם מֵאָדָם הָרִאשׁוֹן קוֹדֶם הַחֵטְא, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[66] הִנֵּה יַשְׂכִּיל עַבְדִּי יָרוּם וְנִשָּׂא וְגָבַהּ מְאֹד, מְאֹד אוֹתִיּוֹת אָדָם[67], אֲבָל בְּצֵירוּף כפי שהאותיות ׳אדם׳ באות בסדר שונה במילה מְאֹד הַמּוֹרֶה עַל בִּלְי גְּבוּל, לְמַעְלָה גַּם אפילו מֵהַהַגְבָּלָה דְּאָדָם הָרִאשׁוֹן קוֹדֶם הַחֵטְא היינו עילוי גדול ביותר), בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

ביאור בדרך אפשר

1 וּמַמְשִׁיךְ בַּכָּתוּב וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד, וְהוּא המשמעות הפנימית
2 של ׳תרד מאד׳ היא עִנְיַן יְרִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה לְבָרֵר אֶת
3 הַנִּיצוֹצוֹת דְּתֹהוּ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר וְשִׁלַּשְׁתָּ, כְּתִמּוּנַת סָגוֹ״ל,
4 שְׁתֵּי נְקוּדוֹת זוֹ אֶצֶל זוֹ וּנְקוּדָה לְמַטָּה, שֶׁשְּׁתֵּי הַנְּקוּדוֹת
5 מוֹרִים עַל עִנְיַן הַתֹּהוּ,
6 וְהַנְּקוּדָה לְמַטָּה מוֹרָה עַל
7 עִנְיַן הַבִּיטּוּל, כַּנַּזְכָּר לְעֵיל
8 בַּאֲרוּכָּה כיצד ענינים אלו פועלים
9 את תיקון ובירור הניצוצות שנפלו
10 מעולם התוהו ב׳שבירת הכלים׳.
11 וּמַמְשִׁיךְ בַּכָּתוּב שיהונתן אמר
12 לדוד וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֹבֶן
13 הָאָזֶל[61], שֶׁאָזֶל הוּא כְּמוֹ לשון
14 הגמרא דְּאָזְלִינַן מִינֵּיהּ[62]
15 שהולכים (ובאים) ממנו, מִלְּשׁוֹן
16 הִילּוּךְ במשמעות של התקדמות
17 והתעלות, וְהַיְינוּ, שֶׁדַּוְקָא עַל
18 יְדֵי יְרִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה
19 נַעֲשֶׂה בָּהּ אחר כך עִנְיַן הַהִילּוּךְ
20 והעילוי, כִּי בִּהְיוֹתָהּ לְמַעְלָה
21 קוֹדֶם יְרִידָתָהּ למטה לגוף גשמי
22 בעולם הזה הֲרֵי הִיא הנשמה
23 בִּבְחִינַת עֲמִידָה במקום אחד
24 ובדרגה אחת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר[63] על
25 ידי אליהו הנביא בספר מלכים חַי
26 הָוָ׳ אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
27 עָמַדְתִּי לְפָנָיו, וְעַל יְדֵי
28 יְרִידָתָהּ לְמַטָּה נַעֲשֶׂה בָּהּ
29 עַלְיָה [דַּהֲגַם שֶׁיְּרִידַת הַנְּשָׁמָה
30 לְמַטָּה הוּא בִּכְדֵי לְתַקֵּן הַגּוּף
31 וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית, אֲבָל הַנְּשָׁמָה
32 עַצְמָהּ אֵינָהּ צְרִיכָה תִּיקּוּן,
33 כנזכר לעיל מִכָּל מָקוֹם על ידי
34 עבודת הנשמה לתקן את הגוף ואת
35 נפש הבהמית נַעֲשֶׂה בָּהּ בנשמה
36 עצמה עַלְיָה[64]], שֶׁנַּעֲשֵׂית
37 בִּבְחִינַת מְהַלֵּךְ שהולך ומתעלה.
38 וּכְמַאֲמַר רַז״ל[62] בגמרא הַאי

61) ראה מאמרי אדמו״ר הזקן שם (ע׳ נז). אוה״ת שם (פרשתנו כד, ב ואילך). 62) עירובין נד, א. 63) מלכים־א יז, א. 64) ראה לקו״ש חט״ו ע׳ 248 ואילך. 65) ראה סה״מ תרנ״ד ע׳ ערב. 66) ישעי׳ נב, יג. וראה לקוטי תורה להאריז״ל פ׳ תשא. ספר הלקוטים להאריז״ל פ׳ שמות. סה״מ תרל״ה ח״א ס״ע רסה ואילך. תרח״ץ ע׳ ר. סד״ה באתי לגני תשי״א (תורת מנחם ספר המאמרים שבט ע׳ רעא). וראה לקו״ת שה״ש נ, ג. המשך וככה תרל״ז פ״כ (סה״מ תרל״ז ח״ב ע׳ תכו). 67) ראה ב״ר פ״ח, ה. פ״ט, יב. זח״ג רמו, ב (ברע״מ).

התוועדות

בס"ד. שיחת ש"פ בראשית, מבה"ח וער"ח מרחשון, ה'תשל"ו.

בלתי מוגה

א. שבת בראשית הוא הסיום והחותם של כל חודש תשרי – אותיות רשית[1], שהוא ה"ראשית" של כל השנה, אלא כשם שבכל דבר ישנו ראש ואמצע וסוף, כך גם ב"ראשית" גופא ישנו הראש דראשית, האמצע דראשית, והסוף דראשית, שזהו ענינו של שבת בראשית, שהוא הסיום והחותם של ה"רשית" ד"תשרי".

ו"מיני' מתברכין כולהו יומין"[2] (כולל ובמיוחד ר"ח מרחשון) – שזהו שבת מברכים חודש מרחשון, שהרי חודש תשרי הוא "חודש השביעי"[3], ש"משובע בכל"[4], והוא גם "המשביע ברוב טוב לכל ישראל על כל השנה" (כההוספה בתורת הבעש"ט[5]), החל מחודש מרחשון.

[ואע"פ שגם חודש תשרי הוא בכלל השנה החדשה – הרי זה כמו הראש שבגוף האדם, שאף שנכלל עם כל הגוף, הנה בפרטיות יותר קאי התואר "גוף" רק על החלק שמלבד הרגל (שמחוץ ולמטה מהגוף) והראש (שלמעלה מהגוף), ודוגמתו בשנה, שאף שיש ענינים שבהם נכלל חודש תשרי בכל השנה, הנה בפרטיות יותר (או בכללות יותר) נחשבת התחלת השנה מחודש מרחשון, ואילו חודש תשרי הוא כמו הראש שלמעלה מהגוף.

וזהו הטעם שהענין ד"ויעקב הלך לדרכו"[6] מתחיל בעיקר ובפועל לאחרי שבת בראשית[7] (אע"פ שמתחיל כבר במוצאי שמח"ת[8], כידוע המנהג בכ"מ שבמוצאי שמח"ת מכריזים "ויעקב הלך לדרכו" – כי, שמח"ת ושבת בראשית שייכים זל"ז, כפי שמתבטא בקריאת התורה, שבשמח"ת מתחילים לקרוא פרשת בראשית, ובשבת בראשית ממשיכים וקוראים את כל הפרשה, ועד שיש שנים ששבת בראשית בא מיד לאחרי שמח"ת בלי הפסק בינתיים, ומזה מובן שגם כשיש הפסק ביניהם, ועד כבקביעות שנה זו שישנו הפסק של שבוע בין שמח"ת לשבת בראשית, הרי זה באופן שהם שייכים זל"ז)].

וע"פ פתגם רבינו הזקן[9] שצריך לחיות עם הזמן, היינו, לחיות עם עניני התורה ששייכים לזמן זה, שכללותם היא פרשת השבוע (שזהו ענין ששייך ליום השבת עצמו, לימים שלפניו ולימים שלאחריו) – מובן שההוראה בנוגע לכל השנה החל מחודש מרחשון היא מהפרשה שקורין בתורה בשבת בראשית – פרשת בראשית.

ב. פרשת בראשית – יש בה ריבוי ענינים, ובלשון הידוע – שהיא פרשה ארוכה[10],

– כידוע[11] בנוגע להנהגת כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע ובנו כ"ק מו"ח אדמו"ר, שבתחילה הי' הסדר שבשנה אחת הי' אחד מהם עולה ל"חתן תורה" והשני ל"חתן בראשית", ולשנה הבאה הי' להיפך, ועד שנקבע סדר עדיפות ל"חתן בראשית" לגבי "חתן תורה", מצד הטעם שפרשת בראשית היא פרשה ארוכה –

---

1) בעה"ט עקב יא, יב.
2) זח"ב סג, ב. פח, א.
3) אמור כג, כד ואילך. פינחס כט, א ואילך.
4) ויק"ר פכ"ט, ח.
5) ראה כש"ט בהוספות סמ"א. וש"נ (נעתק ב"היום יום" כה אלול).
6) ויצא לב, ב.
7) ראה שיחת שבת בראשית תרצ"ו ס"ג (סה"ש תרצ"ו ע' 43).
8) ראה שם בהערה 4. וש"נ.
9) ראה סה"ש תש"ב ע' 29 ואילך (נעתק ב"היום יום" ב חשון).
10) ראה גם שיחת ליל שבת בראשית תש"ג ס"ב (קה"ת, תשפ"ד). וש"נ.
11) ראה תורת מנחם – רשימת היומן ע' קסד. וש"נ.

והיינו, לא מצד ריבוי הפסוקים, שהרי יש פרשיות (כמו פרשת נשא) שמספר הפסוקים שבהם גדול יותר, אלא לפי שכוללת ומקיפה זמן ארוך ביותר של ריבוי שנים – מהתחלת בריאת העולם עד קרוב לזמן המבול שהי' בשנת א'תרנ"ו[12].

וביאור המעלה שבזה – ע"פ המדובר לעיל[13] אודות מאמר השל"ה[14] "התורה מדברת בעליונים ורומזת בתחתונים", והיינו, שעניני התורה עיקרם כפי שהם למעלה ברוחניות, ורק רומזים על הענינים למטה כפשוטם, ומזה מובן, שריבוי השנים שנכללים בפרשת בראשית עיקרם הוא הריבוי ברוחניות הענינים למעלה.

ג. ובהקדמה:

בפרשת בראשית יש רק מצוה אחת – "פרו ורבו"[15], ואילו כל שאר הענינים שבה הם סיפורים, כך, שבשאר פרשיות שיש בהם כו"כ מצוות (כמו פרשת קדושים שיש בה ששים מצוות[16]), יש מעלה יתירה לכאורה לגבי פרשת בראשית. ועד כדי כך, שיש קס"ד ש"לא הי' צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם[17], שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל" (כמובא בפירוש רש"י[18]).

אך הענין בזה – כידוע שבזהר[19] נאמרו דברים מבהילים בנוגע לאלה שאומרים על הסיפורים שבתורה שהם סיפורים בעלמא כו'; וע"פ מ"ש בזהר[20] ש"תורה" היא מלשון הוראה, מובן, שגם סיפורי התורה הם הוראות, אלא שההוראות שבסיפורי התורה הם באופן נסתר כו', ולא כמו ההוראות הגלויות שבציווי התורה.

ובאמת, הנה כשם שבסיפורי התורה יש גם הוראות, כך גם ההוראות שבציווי התורה נכתבו בסגנון של סיפור – שהתורה מספרת שהקב"ה אמר למשה לומר לבנ"י כך וכך, ובלשון הרמב"ן[21]: "כשלישי המדבר".

וכללות הענין בזה – שהתורה היא חכמתו ורצונו של הקב"ה, כך, שהסיפור שבתורה הוא מצד ענין החכמה, והציווי וההוראה שבתורה הוא מצד ענין הרצון.

ד. והנה, כיון שתורה "לא בשמים היא"[22], אלא ניתנה דוקא למטה, הרי היא קשורה עם גדרי העולם – מקום וזמן[23].

וענין זה מודגש גם בנוגע למצות תלמוד תורה – שישנו החיוב ללמוד הלכות החג בחג[24].

ונפק"מ גם להלכות הוראה[25] – שכאשר באים שני תלמידים לשאול שאלה, צריך הרב להסתכל בלוח ולראות איזה שאלה נוגעת לזמן זה שעלי' צריך להשיב מיד, ורק אח"כ צריך להשיב על שאלה שנוגעת למחר (כולל גם מחר לאחר זמן[26]), ועד לשאלה שלא נוגעת למעשה.

ועד"ז בנוגע לפתגם הנ"ל שצריך לחיות עם הזמן, שיש קדימה לענינים אלו לגבי שאר ענינים.

ועפ"ז מובן גודל מעלת פרשת בראשית שכוללת ריבוי זמן ארוך ביותר, שמורה על ריבוי הענינים ברוחניות (כנ"ל ס"ב), שכאשר נמשכים בזמן, הרי זה דורש ריבוי זמן, ואין בזה רגע מיותר (כשם שלא חסר רגע), שהרי "ימים יוצרו וגו'"[27], כך, שיש בה הוראות ונתינת כח בריבוי גדול ביותר.

---

12) ראה פרש"י נח יא, א. ועוד.
13) שיחת יום שמח"ת סי"ב (לעיל ע' 162).
14) יג, ב ואילך. קסא, א ואילך. וראה גם לקו"ש חכ"ג ס"ע 37 ואילך. וש"נ.
15) א, כח.
16) ראה ויק"ר פכ"ד, ה.
17) בא יב, ב.
18) ריש פרשתנו.
19) ח"ג קנב, א.
20) שם נג, ב.
21) בהקדמתו לפי' עה"ת.
22) נצבים ל, יב. וראה ב"מ נט, ב.
23) ראה תניא שעהיחוה"א פ"ז (פב, א). לקו"ת ברכה צח, א. ובכ"מ.
24) ראה שו"ע אדה"ז או"ח רסתכ"ט. וש"נ.
25) ראה תוספתא סנהדרין ספ"ז. רמב"ם הל' ת"ת פ"ד ה"ח. טושו"ע יו"ד סרמ"ו סי"ד. ב"י או"ח שם.
26) מכילתא ופרש"י בא יג, יד. ועוד.
27) תהלים קלט, טז. וראה לקו"ש חט"ז ע' 273. וש"נ.

ה. ומפרשה זו לוקחים הוראה על עבודת כל השנה, החל מחודש מרחשון:

כשעומדים בשבת בראשית, סיום וחותם חודש תשרי, וצריך לצאת לעבודה שבמשך השנה כולה – זוכר יהודי משנה שעברה שבמשך רוב הזמן צריך לעסוק בענינים שאינם ענייני תורה ומצוות, אלא ענייני הרשות, אכילה ושתי' וכו', "מעשיך" ו"דרכיך", שצריכים לעשותם באופן ש"כל מעשיך יהיו לשם שמים"[28], ועד לאופן ש"בכל דרכיך דעהו"[29].

ולכאורה: בשלמא בנוגע לקיום המצוות, הרי הוא יודע בבירור מה צריך לעשות, כמו במצות תפילין, ש"הוקשה כל התורה כולה לתפילין"[30], שאין קושי כלל לידע כיצד לקיים מצוה זו, שהרי מפורש הדבר בשולחן ערוך בסגנון פשוט המובן לכל, ובנוגע למעשה המצוה בפועל שהוא העיקר – "תורה אחת לכולנו"[31], שיהודי פשוט מקיים מצות תפילין באותו אופן שקיימה משה רבינו; אבל בנוגע ל"כל מעשיך יהיו לשם שמים" ו"בכל דרכיך דעהו" – הרי זו עבודה קשה שדורשת יגיעה, חקירה ודרישה וכו', כיצד לעשותה ולהצליח בה.

ועד"ז בנוגע לזמני השנה – החילוק בין חודש תשרי לחודש מרחשון והמשך השנה:

בנוגע לחודש תשרי – אין צורך ביגיעה לדעת במה היא העבודה; החל מר"ה, שבכל רגע שבו צריך להיות עסוק בענין ד"תמליכוני עליכם"[32], ע"י העבודה דקבלת עול מלכותו ית', וכידוע אזהרת רבותינו נשיאנו ובפרט כ"ק מו"ח אדמו"ר, שבשני הימים דר"ה צריכים להרבות בתפלה, ולשקוד באמירת תהלים בכל רגע פנוי[33].

ועד"ז בנוגע לעשי"ת לא צריך לחפש מהי העבודה – בידעו שצריך לעסוק בתשובה, וכמ"ש הרמב"ם ש"אע"פ שהתשובה והצעקה יפה לעולם, בעשרה הימים שבין ראש השנה ויום הכפורים היא יפה ביותר ומתקבלת היא מיד"[34], וכן בנוגע ליוהכ"פ ש"הוא זמן תשובה לכל ליחיד ולרבים והוא קץ מחילה וסליחה לישראל"[35].

ועד"ז בנוגע לד' הימים שבין יוהכ"פ לסוכות – ש"כל ישראל עסוקין במצוות, זה עוסק בסוכתו וזה בלולבו"[36].

ועאכו"כ בנוגע לשבעת ימי הסוכות – שבהם מקיימים מצות הישיבה בסוכה באופן ד"תשבו כעין תדורו"[37], "כדרך שהוא דר כל השנה בביתו", היינו, גם בשעה שאוכל ושותה וישן וכו'[38].

ועד"ז בנוגע לשמע"צ ושמח"ת, כידוע שמשתווים עם ימי ר"ה בכמה ענייני כוונות ויחודים עליונים כו'[39].

אבל כשבאים לשבת בראשית, שאז מתכוננים לענין ד"ויעקב הלך לדרכו", לצאת לעסוק בענייני העולם, ב"מעשיך" ו"דרכיך", ושם צריך לעשות לו ית' דירה בתחתונים[40], וכפי שמוסיף ומדגיש רבינו הזקן[41] שזהו "התחתון במדרגה שאין תחתון למטה ממנו" – הרי זו עבודה קשה, וצריך לדעת איך לעשותה וכו'.

28) אבות פ"ב מי"ב.
29) משלי ג, ו. וראה לקו"ש ח"י ע' 104. וש"נ.
30) קידושין לה, א. וש"נ.
31) ראה תניא רפמ"ד. ספמ"ו. ובכ"מ.
32) ר"ה טז, סע"א. וש"נ.
33) ראה תורת מנחם ח"ו ע' 184. וש"נ.
34) הל' תשובה פ"ב ה"ו.
35) שם ה"ז.
36) ויק"ר פ"ל, ז.
37) סוכה כח, סע"ב. וש"נ.
38) ראה שו"ע אדה"ז או"ח רסתרל"ט. וש"נ.
39) ראה ד"ה ביום השמע"צ תרצ"ה פכ"ו (סה"מ קונטרסים ח"ב שלט, א). – נעתק ב"היום יום" כב תשרי, שמע"צ. וראה גם תורת מנחם – רשימת היומן ע' שנג.
40) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב"ר ספ"ג. במדב"ר פי"ג, ו. ובכ"מ.
41) רפל"ו.

ו. ועל זה באה ההוראה מקריאת פרשת בראשית:

גם בפרשת בראשית מודגשת הנקודה האמורה, שהרי רובה ככולה עוסקת (לא בענין קיום המצוות, שבזה אין צורך להתייגע לדעת מה צריך לעשות בפועל ממש, אלא) בסיפורים מעניני העולם – החל מהפסוק[18] "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ", ועד לענינים שהם היפך הכוונה כו', כבסיום הפרשה[42]: "וינחם ה' גו' ויתעצב אל לבו" – שבנוגע לענינים אלו יש צורך ביגיעה כו' כדי לברר מהי ההוראה שבכל סיפור, ועד שגם לאחרי שיתייגע וימצא הוראה, יתכן שאין זו ההוראה האמיתית.

ואעפ"כ, הנה לא זו בלבד שגם פרשה זו היא חלק מהתורה, אלא עוד זאת, שמכל נ"ג פרשיות שבתורה[43] הרי זו הפרשה היחידה שנקראת בשם "בראשית", מלשון ראש, ששם זה – שמהוה ומחי' את הדבר שנקרא בו[44] – מורה שזהו ה"ראש" של התורה!

וכאשר יהודי יודע זאת – אין לו מה להתפעל ולהתיירא מזה שצריך להיות "ויעקב הלך לדרכו" לעבודת חודש מרחשון וכל השנה, כיון שהולך יחד עם התורה, ויתירה מזה, שהתורה הולכת לפניו, כפי שהי' "ארון ברית ה' נוסע לפניהם גו' לתור להם מנוחה"[45], ובאופן ש"מנמיך את הגבוה ומגבי' את הנמוך והורג נחשים ועקרבים"[46], ולכן הולך לבטח דרכו בעבודתו בעניני העולם כו'.

ואז נעשים גם הענינים הגשמיים באופן ד"ונתתי גשמיכם בעתם"[47],

– והרי ענין הגשמים שייך במיוחד לחודש מרחשון, ש"מר" הוא מלשון "כמר מדלי"[48], על שם הגשמים[49] (ואע"פ שהזכרת וברכת הגשם היא בשמע"צ, הרי שאלת וירידת גשמים בפועל היא בחודש מרחשון, "חמשה עשר יום אחר החג, כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת"[50]) –

שבזה נרמז גם שכל הענינים הגשמיים (גשמים מלשון גשמיות[51]) הם "בעתם", ובשמחה וטוב לבב.

* * *

ז. נוסף על האמור לעיל ששייך לשבת בראשית (סיום וחותם חודש תשרי) בכל שנה, צ"ל הוראה גם מהקביעות המיוחדת דשבת בראשית בשנה זו.

וכמדובר כמ"פ שגם ההוראה מקביעות מיוחדת (וכמו הקביעות דיו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת) שייכת (לא רק לשנה שבה הקביעות היא באופן כזה, אלא גם) לשאר השנים שבהם הקביעות היא באופן אחר, אלא שבקביעות כזו הרי זה בגלוי ובהדגשה יותר.

וע"ד שמצינו בנוגע לענין של יצי"מ, שאע"פ שעיקר ענינו הוא בחג הפסח, "ראש לרגלים"[52], מ"מ, נמשך ממנו גם על כל ימי השנה, שהרי בכל יום צ"ל הענין דיצי"מ (שענינו ברוחניות הוא היציאה מכל המיצרים וגבולים כו'), ובפרט בק"ש (כמבואר בתניא[53]); ועד"ז מובן גם בנוגע להוראה מקביעות מיוחדת בשנה, שממנה למדים גם בנוגע לשאר השנים.

ח. ובכן:

בשנה זו חל שבת בראשית בערב ר"ח מרחשון (ערב יום א' דר"ח, שהוא יום השלושים דחודש תשרי, שהרי יום ראשון של חודש מרחשון הוא יום ב' דר"ח[54]), כך, שמספר הימים שבין שמח"ת (שחל

---

42) ו, ו.
43) ראה זח"א קד, ב (ובהנסמן בנצו"ז שם אות ג).
44) ראה תניא שעהיחוה"א ספ"א.
45) בהעלותך יו"ד, לג.
46) פרש"י עה"פ.
47) ר"פ בחוקותי.
48) ישעי' מ, טו.
49) פר"ח לשו"ע אה"ע סקכ"ו סוס"ז. וראה שיחת ש"פ בראשית (א) תשל"ד ס"י (תורת מנחם חע"ד ריש ע' 144). וש"נ.
50) תענית יו"ד, א (במשנה).
51) ראה כש"ט סוסר"ז. וראה גם תורת מנחם ח"פ ע' 180. וש"נ.
52) ראה ר"ה ד, סע"א.
53) פמ"ז.
54) ראה שו"ע אה"ע סקכ"ו ס"ו.

ביום ראשון בשבוע) לשבת בראשית הוא היותר גדול (שהרי שמח"ת לא יחול בשבת, כיון שאז יצטרך לחול ר"ה ביום ו', והרי "לא אד"ו ראש"[55]), והיינו, שההכנה לשבת בראשית היא במשך כל ימי השבוע, החל מיום ראשון, שמח"ת, שגם הוא שייך כבר לפרשת בראשית שמתחילים לקרוא ביום שמח"ת (ואין זה כמו במנחת שבת שקורין התחלת הפרשה שלאח"ז, בגלל שהזמן דמנחה שייך כבר ליום שלאחריו – שהרי הקריאה בשחרית שייכת ליום זה).

ויובן העילוי שבזה – בהקדים ענין השבת, שאע"פ ש"מקדשא וקיימא"[56], והיינו, שמיד בכניסת השבת נעשית קדושת השבת מצד עצמה, מ"מ, ישנו גם הענין שבנ"י פועלים "לעשות את השבת"[57], החל מההכנה לפני יום השבת, כמארז"ל[58] "מי שטרח בערב שבת (שקאי לא רק על יום הששי, אלא גם על כל ימי השבוע) יאכל בשבת", שהרי בשבת עצמו "כל מלאכתך עשוי"[59], וא"כ, האכילה דשבת (כולל גם ענין האכילה בעבודה הרוחנית) תלוי' ונעשית ע"י הטירחא בערב שבת.

ומזה מובן גודל מעלת שבת בראשית בקביעות שנה זו, כיון שבאה לאחרי ההכנה במספר ימים הכי גדול – כל ימי השבוע (החל מיום ראשון שבו חל שמח"ת ששייך כבר לפרשת בראשית), אשר, "כל יומא ויומא עביד עבידתי"[60], ובפרט שעבודת האדם למטה מוגבלת בגדרי הזמן [גם כאשר העבודה היא באופן ד"בכל מאדך"[61], למעלה ממדידה והגבלה, נוסף לכך שזהו רק "מאד שלך"[62]], וכאמור לעיל ש"ימים יוצרו", כך, שיש צורך בכל מספר הימים כדי שתהי' ההכנה לשבת בתכלית השלימות.

ט. וכיון שמשבת בראשית מתברך ר"ח מרחשון שבו "יעקב הלך לדרכו" בעבודת כל השנה, הרי מובן, שכאשר שבת בראשית הוא באופן היותר נעלה, אזי גם הברכה וההמשכה והנתינת כח על כל השנה היא באופן היותר נעלה.

ובפרטיות יותר – מודגשת מעלת שנה זו ביחס לב' הענינים שבשבת, הן הענין ד"מקדשא וקיימא", והן הענין ד"יאכל בשבת" עי"ז "שטרח בערב שבת":

הענין ד"מקדשא וקיימא" – מודגש בהתחלת חודש תשרי, ביו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת, שבו אין תוקעין בשופר (במדינה)[63], בגלל שכל ההמשכות שנעשים בדרך כלל ע"י תקיעת שופר נמשכים מעצמם מצד ענין השבת[64], שזהו באופן נעלה יותר מכמו שנמשכים ע"י תק"ש שתלוי באופן וכוונת התקיעות כו'.

והענין ד"יאכל בשבת" עי"ז "שטרח בערב שבת" – מודגש בסיומו של חודש תשרי, בשבת בראשית שחל בערב ר"ח מרחשון, לאחרי שלימות ההכנה דכל ימי השבוע.

י. וכאשר הקב"ה נותן אפשרות לפעול את כל עניני שבת בראשית בתכלית השלימות, בודאי שבנ"י מנצלים זאת,

– שהרי "כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה"[65], ואם לא מנצלים זאת, גורמים בלבול ח"ו בעניני הבריאה כו' –

ובפרט כשנמצאים במעמד ומצב היותר נעלה בסיומו של חודש תשרי, לאחרי שכבר בערב ר"ה "לובשים לבנים ומתעטפים לבנים .. לפי שיודעין שהקב"ה יעשה להם נס"[66], ועאכו"כ בחג הסוכות,

55) רמב"ם הל' קידוה"ח רפ"ז. טושו"ע או"ח סתכ"ח.
56) ביצה יז, א.
57) תשא לא, טז. וראה לקו"ת שה"ש כד, ב. ד"ה את שבתותי תשמרו ה'ש"ת (סה"מ ה'ש"ת ס"ע 79 ואילך).
58) ע"ז ג, סע"א.
59) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סש"ו סכ"א. וש"נ.
60) זהר ח"א רה, סע"א. ח"ג צד, ריש ע"ב.
61) ואתחנן ו, ה.
62) ראה תו"א מקץ לט, ריש ע"ד. ובכ"מ.
63) ר"ה רפ"ד (כט, ב).
64) ראה לקו"ת דרושי ר"ה נו, א ואילך. ובכ"מ.
65) שבת עז, ב.
66) טואו"ח סוסתקפ"א.

שכאשר "ישראל יוצאין מלפני הקב"ה ולולביהן ואתרוגיהן בידן אנו יודעין דישראל אינון נצוחייא"[67], ועאכו"כ לאחרי השמחה דשמע"צ ושמח"ת שפורצת גדר[68].

וע"י העבודה באופן האמור, בתוככי כללות מעשינו ועבודתינו כל זמן משך הגלות, פועלים שנוסף על הענין ד"אלה תולדות השמים והארץ בהבראם"[69], תולדות מלא, כפי ש"עולם על מילואו נברא"[70], יהי' גם הענין היותר נעלה ד"אלה תולדות פרץ"[71], עליו נאמר[72] "פרצת עליך פרץ", וממנו עומד משיח, שעליו נאמר[73] "עלה הפורץ לפניהם", שפורץ גדרי העולם – בגאולה האמיתית והשלימה בקרוב ממש.

* * *

יא. צוה לנגן ואמר מאמר ד"ה ויאמר לו יהונתן מחר חודש גו'.

* * *

יב. כרגיל לבאר ענין בפירוש רש"י בפרשת השבוע[74] – הנה בסוף הסדרה (בקאַפּיטל ו' פסוק ו') מפרש רש"י ב' פירושים במ"ש "וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ ויתעצב אל לבו"[75], ולאח"ז מוסיף דבר בלתי רגיל לגמרי:

"וזו כתבתי לתשובת המינים. אפיקורוס אחד שאל את רבי יהושע בן קרחה, אמר לו, אין אתם מודים שהקב"ה רואה את הנולד, אמר לו, הן, אמר לו, והא כתיב ויתעצב אל לבו? אמר לו, נולד לך בן זכר מימיך, אמר לו הן. אמר לו, ומה עשית, אמר לו, שמחתי ושימחתי את הכל. אמר לו, ולא היית יודע שסופו למות? אמר לו בשעת חדוותא חדוותא, בשעת אבלא אבלא. אמר לו, כך מעשה הקב"ה (עד כאן מעתיק רש"י מדברי המדרש[76], ואח"כ מוסיף ביאור הדברים), אע"פ שגלוי לפניו שסופן לחטוא ולאבדן, לא נמנע מלבראן, בשביל הצדיקים העתידים לעמוד מהם".

ויש בזה ריבוי ענינים שאינם מובנים כלל:

א) ענינו של רש"י – לבאר לבן חמש למקרא פירוש הכתובים בפשטות, פשוטו של מקרא. וא"כ, מדוע מביא רש"י מה שכתב לתשובת המינים – וכי נוגע לבן חמש לדעת מה להשיב לאפיקורוס?!

ב) לאידך גיסא: שאלת האפיקורוס – שכיון שהקב"ה רואה את הנולד, איך שייך לומר "ויתעצב אל לבו" – היא שאלה שמתעוררת אצל בן חמש למקרא, שהרי הוא יודע שהקב"ה רואה את הנולד (וכפי שלמד שהקב"ה אמר לקין דברים שיהיו בעתיד – "לסוף שבעה דורות"[77]), וא"כ, גם לולי שאלת האפיקורוס, צריך רש"י לבאר הפירוש ד"ויתעצב אל לבו", שלא יהי' בסתירה לכך שהקב"ה רואה את הנולד.

ג) למאי נפק"מ כל אריכות הדברים במענה של רבי יהושע בן קרחה, ש"אמר לו, נולד לך בן זכר מימיך .. ומה עשית וכו'" עד ש"אמר לו בשעת חדוותא חדוותא כו'" – דלכאורה ממה־נפשך: אם הסברא ש"בשעת חדוותא חדוותא כו'" מובנת בשכל, הי' רבי יהושע בן קרחה יכול מיד לומר זאת בעצמו; ואם זוהי סברא שאינה מובנת בשכל – מה ניתוסף בידיעת אופן הנהגתו של גוי (ששמח כו' בשעה שנולד לו בן, אף שידע שסופו למות) כדי לבאר את הנהגתו של הקב"ה?!

---

67) ויק"ר פ"ל, ב.
68) ראה סה"מ תרנ"ז ס"ע רכג ואילך. ועוד.
69) פרשתנו ב, ד.
70) ראה ב"ר פי"ב, ו. פי"ג, ג. פי"ד, ז.
71) רות ד, יח.
72) וישב לח, כט.
73) מיכה ב, יג. וראה ב"ר פפ"ה, יד ובפרש"י שם. אגדת בראשית ספס"ג.
74) נתבארו בשיחת ש"פ בראשית, מבה"ח מרחשון תשכ"ו ס"ה (תורת מנחם חמ"ה ע' 161). וש"נ (וראה לקמן סכ"א).
75) לחביבותא דמילתא – מועתק בזה מ"ש כ"ק אדמו"ר שליט"א אודות פירוש רש"י שיתבאר בהתוועדות דיום הש"ק: "בל"נ: וזה כתבתי .. ריב"ק. בשביל הצדיקים (ו, ו)" (המו"ל).
76) ב"ר ספכ"ז.
77) פרש"י שם ד, טו.

ד) המשל משמחת האדם בלידת בנו אף שיודע שסופו למות – אינו דומה כלל לנמשל, כמובא במפרשים[78] ש"אין להקשות אחר שהאב ידע שסופו למות למה הולידו, כי הקב"ה צוה לו להוליד בנים, ואפשר אילו הי' ברשותו, לא הי' מוליד, כי סופו למות", וא"כ, אין זה ביאור על הנהגת הקב"ה, שמרצונו ברא את האדם, אף שראה את הנולד, שלאח"ז ינחם על בריאתו ויתעצב אל לבו?

ה) הסיום בפירוש רש"י (שמוסיף על דברי המדרש), "כך מעשה הקב"ה, אע"פ שגלוי לפניו שסופן לחטוא ולאבדן, לא נמנע מלבראן, בשביל הצדיקים העתידים לעמוד מהם" – אינו מתאים עם המשל מאדם שנולד לו בן, כי במשל, השמחה והאבל קשורים עם אותו בן, אלא ש"בשעת חדוותא חדוותא" ו"בשעת אבלא אבלא", משא"כ אצל הקב"ה, שלא נמנע מלברוא את החוטאים (לא בשבילם, אלא) בשביל הצדיקים שיעמדו מהם?

יש מפרשים[79] שבגלל זה הוצרך רש"י להוסיף "בשביל הצדיקים העתידים לעמוד מהם", והיא תשובה שנית על שאלת המין. ומוסיפים, "ואפשר שהנוסחאות נשתבשו, וצריך לכתוב: ובשביל הצדיקים".

אבל, נוסף על הקושי שבזה שלא מצינו נוסחא כזו בכת"י כו' – אם יש צורך בתשובה שנית, בגלל הקושי שבתשובה הראשונה, איך מסתפק המדרש בתשובה הראשונה, מבלי להוסיף תשובה שנית?

ו) "בשביל הצדיקים העתידים לעמוד מהם" – לכאורה הם נח ובניו ונשותיהם, שהרי רק הם נשארו לאחר המבול, ומהם נבנה אח"כ כל העולם (משא"כ שאר האנשים נכחדו במבול). ואינו מובן: בשביל נח ובניו, הי' די לברוא רק את אלו שמהם עמדו נח ובניו – למך, מתושלח, חנוך וכו' עד אנוש (שלכל אחד מהם היו בנים וגם בנות, כך, שהי' יכול להיות המשך הדורות ע"י הנישואין כו'), שהיו צדיקים [כמובא במפרשים[80] שכל אלו שנימנו בפרשה שהאריכו ימים היו צדיקים, כולל גם אנוש, ורק דורו של אנוש הי' במעמד ומצב בלתי רצוי[81], אבל אנוש עצמו הי' צדיק[82]], ולא הי' צורך לברוא את כל שאר ריבוי האנשים[83] – ריבוי גדול ביותר, כמובן גם מהמובא בפירוש רש"י[84] שנח הוצרך להגנה מפני אנשי דורו, שלא ישברו את התיבה וכו'.

ז) מדוע מזכיר רש"י את "רבי יהושע בן קרחה" – כמדובר כמ"פ[85] שבדרך כלל לא מזכיר רש"י את שם בעל המימרא, אא"כ יש עדיין קושיא שיכולה להתעורר אצל תלמיד ממולח, שתתורץ עי"ז שיודעים מי הוא בעל המאמר, וצריך להבין בנדו"ד, מהי כוונת רש"י לרמז בכך שהמענה על שאלת האפיקורוס נאמר ע"י רבי יהושע בן קרחה.

וכאמור כמ"פ, שכל הדיוקים הנ"ל (ועוד כמה דיוקים שאין כאן מקומם) צריכים להיות מובנים בדרך הפשט, כפי שיתבאר לקמן.

יג. בנוגע להערות אאמו"ר על הזהר – הנה בעמדנו בסיום חודש תשרי, שהתחלתו בר"ה, יום ברוא אדה"ר, נתעכב על מאמר הזהר[86] "כד בעא קב"ה למברי אדם אזדעזעו כל עלאין ותתאין ויומא שתיתאה הוה סליק בדרגוי, עד דסלקא רעותא עלאה, ונהיר שירותא דכל נהורין", ומבאר אאמו"ר[87] כמה פרטים בזה וכמה דיוקים בלשון הזהר – ע"ד הקבלה, ועדיין יש צורך לבאר גם בפשטות הענינים[88], וכפי שיתבאר לקמן.

78) גו"א כאן.
79) רא"ם כאן.
80) ראה רמב"ן שם ה, ד.
81) ראה פרש"י פרשתנו ד, כו. ו, ד.
82) ראה פי' רבי יצחק ב"ר יוסף עה"ת (אה"ק, תשע"ב) פרשתנו א, לא (ע' מז), ובהערת המו"ל שם (הערה ר). וש"נ.
83) בראשית ו, א.
84) נח ו, יח. ז, יג־טז.
85) ראה כללי רש"י (כפ"ח תשע"ח) פ"ח אות 33 ואילך. וש"נ.
86) ח"א לד, ב.
87) לקוטי לוי"צ הערות לזח"א ע' ח.
88) כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר, שכבר דובר פעם בענין זה (ראה שיחת ש"פ בראשית (התוועדות א) תשל"ד סט"ז ואילך – תורת מנחם חע"ד ע' 148 ואילך), אבל עדיין נשארו ענינים הדורשים ביאור.

יד. ידוע מנהג ישראל (תורה היא[89]) שבשבת בראשית עורכים מכירת המצוות על כל השנה[90], וכרגיל בכל שנה – יקיימו עתה מנהג זה.

* * *

טו. בהערות אאמו"ר מבאר הטעם לכך ש"כד בעא קב"ה למברי אדם אזדעזעו כל עלאין ותתאין וכו'", שזהו "מפני שאדם אינו פרט א' כמו שארי הנבראים, אלא הוא כולל כל הנבראים והנמצאים בתוכו, כי נברא מכולם. וכל א' הן מהעליונים והן מהתחתונים נתן בו חלקו (שלכן כתיב[91] נעשה לשון רבים. וכן בצלמנו כדמותינו לשון רבים), כי נשמתו היא מלמעלה שכוללת כל העליונים, וגופו מלמטה שכולל כל התחתונים (והיינו בצלמנו דהעליונים כדמותינו דהתחתונים), לכן אזדעזעו כל עלאין ותתאין. ומה שאזדעזעו, הוא פן יחטא ויפגום בכולם בכ"א מהם".

וצריך להבין:

בהתחלת הבריאה הי' מעמד ומצב כל העולם בתכלית השלימות [ועד שהאיר בו האור שנברא ביום ראשון[92] – עד יום הרביעי[93], או בכל ימי בראשית[94], והיינו, שאור נעלה זה שגנזו הקב"ה לצדיקים לעתיד לבוא[92] – הי' העולם כלי ראוי לקבלו], וכמ"ש[95] "וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד" [והיינו, שאפילו מצד שם אלקים, מדת הדין והגבורה[96] – שאין ענינה לוותר כו', אלא מצדה צריך כל דבר להיות בשלימות – הי' העולם במעמד ומצב ד"טוב מאד"], וכמארז"ל[71] "עולם על מילואו נברא". ועאכו"כ בנוגע לבריאת אדה"ר – שלימות הבריאה – שבודאי היתה בתכלית השלימות.

ועפ"ז אינו מובן: מהו הטעם ש"כד בעא קב"ה למברי אדם אזדעזעו כל עלאין ותתאין" שמא "יחטא ויפגום בכולם" – מה מקום לחשש שדוקא אדה"ר, תכלית הבריאה, "יחטא ויפגום בכולם" [אפילו חטא מלשון חסרון[97], ועאכו"כ (לא רק חסרון, אלא גם) פגם] – היפך הכלל ד"חזקת כשרות", אצל כל אדם[98], ומכ"ש וק"ו בנוגע לאדה"ר, "יציר כפיו של הקב"ה"[99], ועאכו"כ "כד בעא קב"ה למברי אדם", היינו, כפי שאדה"ר הוא בבחי' מחשבה ורצון דקב"ה?! ועד כדי כך, שאין זה חשש בעלמא, אלא ש"אזדעזעו כל עלאין ותתאין"!

ולכן, נראה לומר שמ"ש אאמו"ר "ומה שאזדעזעו הוא פן יחטא ויפגום בכולם", הרי זה בהוספה על זה ש"אזדעזעו כל עלאין ותתאין" מעצם העובדה ש"בעא קב"ה למברי אדם", כדלקמן.

טז. והביאור בזה:

בנוגע לבריאת אדה"ר ביום הששי (בסוף מעשה בראשית), הנה נוסף לכך שבזה מודגש שכוונת הבריאה היא בשביל האדם, ובריאת כל שאר הנבראים היא הכנה לבריאת אדה"ר, כמארז"ל[100] "אדם נברא בערב שבת, ומפני מה .. כדי שיכנס לסעודה מיד. משל למלך בשר ודם שבנה פלטרין ושיכללן והתקין סעודה ואחר כך הכניס אורחין" – מודגש בזה גם שלאחרי בריאת כל פרטי הנבראים שבעולם, עליונים ותחתונים, באופן ד"כי טוב"[101], ועד ל"טוב מאד" – עדיין לא הי' העולם בשלימות, ורק ע"י בריאת האדם נעשית השלימות דכל הבריאה כולה.

89) ראה תוד"ה נפסל – מנחות כ, ב. מהרי"ל – הובא ברמ"א יו"ד סשע"ו ס"ד. מנהגים ישנים מדורא ע' 153. שו"ע אדה"ז או"ח סוסק"פ. סתל"ב סי"א. סתנ"ב ס"ד. סתצ"ד סט"ז. ועוד.

90) ראה גם שיחת ש"פ בראשית, מבה"ח מרחשון דאשתקד בסופה (תורת מנחם חע"ח ע' 229). וש"נ.

91) פרשתנו א, כו.

92) חגיגה יב, א. ועוד.

93) ב"ר פ"ג, ו. תדבא"ז רפכ"א.

94) ירושלמי ברכות פ"ח ה"ה. ב"ר פי"א, ב. פי"ב, ו.

95) שם, לא.

96) ראה פרש"י שם, א (ד"ה ברא אלקים). ועוד.

97) ראה פרש"י ויצא לא, לט. לקו"ת מטות פב, א. ובכ"מ.

98) ראה רמב"ם הל' קידוה"ח פ"ב ה"ב.

99) ראה ב"ר פכ"ד, ה. קה"ר פ"ג, יא (ב).

100) סנהדרין לח, א.

101) פרשתנו שם, ד. ועוד.

וטעם הדבר – "מפני שאדם אינו פרט א' כמו שארי הנבראים, אלא הוא כולל כל הנבראים והנמצאים בתוכו, כי נברא מכולם כו'" (כמ"ש אאמו"ר), ולכן, על ידו נעשית השלימות דכל הנבראים.

ולהעיר, שבענין זה מודגש גם כללות העילוי דעבודת המטה. וזהו גם הקשר עם המשך דברי הזהר "ועל דא תנינן אדם מאתר דבית המקדש נפיק" (וב"אתר דבית המקדש" גופא מיסוד העפר שבו) – כי גם בביהמ"ק מודגשת מעלת המטה דוקא, כידוע החילוק שבין המשכן וביהמ"ק, שהמשכן נעשה מקרשים ויריעות, בחי' צומח וחי, וביהמ"ק נעשה מאבנים ועפר, בחי' הדומם דוקא[102].

ועפ"ז מובן שכאשר שמעו כל הנבראים, עליונים ותחתונים, ש"בעא קב"ה למברי אדם", היינו, שבריאתם באופן ד"טוב מאד" אינה עדיין שלימות הבריאה, ושלימותם תהי' ע"י בריאת האדם שיהי' כלול מן העליונים ומן התחתונים – "אזדעזעו כל עלאין ותתאין", שנעשה אצלם "יראת בושת"[103].

יז. עפ"ז מובן גם המשך דברי הזהר – "ויומא שתיתאה הוה סליק בדרגוי כו'":

ידוע[104] שהביטול דיראת בושת הוא הכנה והקדמה שעל ידו באים לדרגא נעלית יותר, עד לעילוי שבאין־ערוך. וע"פ האמור ש"אזדעזעו כל עלאין ותתאין" הו"ע דיראת בושת – מובן, שעי"ז ש"אזדעזעו כל עלאין ותתאין" נתעלו כולם לדרגא נעלית יותר.

וזהו מ"ש "ויומא שתיתאה הוי סליק בדרגוי" – ש"יומא שתיתאה" כולל כל פרטי הבריאה שקדמו לבריאת אדה"ר (שהרי רק בשעה "חמישית עמד על רגליו"[105]), היינו, "כל עלאין ותתאין", ובפרט ע"פ ביאור אאמו"ר ש"יום הששי הוא לנגד מדת היסוד, הנק' כי כל בשמים ובארץ, דאחיד בשמיא ובארעא, שכולל כל העליונים וכל התחתונים", שנעשה בהם עילוי גדול יותר – "סליק בדרגוי", ועד לדרגא הכי נעלית – "דסלקא רעותא עלאה", בחי' רצון העליון, ועי"ז נמשך גם מלמעלה למטה – "ונהיר שירותא דכל נהורין", בחי' החכמה, שזהו"ע המשכת האור למטה.

ועלי' זו ("סליק בדרגוי כו'") שנעשית ע"י הביטול דיראת בושת ("אזדעזעו") מצד הרצון לבריאת האדם – היא הכנה והקדמה שיהיו ראויים להתעלות לתכלית השלימות ע"י (עבודתו של) אדה"ר.

יח. ובנוגע לעלי' זו שצריכה להיות אצלם ע"י עבודתו של אדה"ר – "אזדעזעו .. פן יחטא ויפגום בכולם":

החשש "פן יחטא ויפגום בכולם", הוא, לא ביחס למעמד ומצב הנבראים (עלאין ותתאין) בהוה, היינו, שהאדם יגרום ירידה בדרגתם של הנבראים לגבי מעמדם ומצבם לפני בריאתו (שבודאי אין מקום לחשש זה, כנ"ל), כי אם, ביחס למעמד ומצב הנבראים (כפי שצריך להיות) בעתיד, מצד העילוי והשלימות שצריכה להתוסף אצלם ע"י עבודת האדם.

וההסברה בזה:

מכיון שגם לאחר שנבראו כל עלאין ותתאין באופן ד"טוב מאד", אמר הקב"ה "נעשה אדם גו'" שעל ידו תהי' השלימות דכל עלאין ותתאין, שלימות שבאין־ערוך, שבגלל זה נעשה אצלם יראת בושת (כנ"ל) – הרי מובן גודל מעלת העבודה שנדרשת מאדה"ר, שצריך לפעול עילוי שבאין־ערוך בכל הנבראים, עלאין ותתאין.

ומכיון שכן, הרי יתכן שיהי' איזה חסרון במעלת עבודתו ("פן יחטא" – חטא מלשון חסרון), ובמילא, יחסר גם בשלימות (שהיתה יכולה וצריכה להתוסף) דכל עילאין ותתאין, ולא עוד אלא שעי"ז "יפגום בכולם" (שפגם גרוע הרבה יותר מאשר חסרון בלבד), כי, החילוק שבין מעמדם ומצבם בהוה לגבי

---

102) ראה לקו"ש ח"ו ע' 17. וש"נ.
103) ראה תניא פמ"ג.
104) ראה סידור (עם דא"ח) הערה לתיקון חצות קנא, סע"ג [רכח, ד] ואילך.
105) סנהדרין שם, ב.

השלימות שצריכה להתוסף בהם ע"י עבודת האדם הוא בריחוק הערך כל כך עד שהחסרון בזה נחשב כמו פגם!

יט. ומזה למדים גם בנוגע לעבודת האדם:

אמרו חז"ל[106] "לפיכך נברא אדם יחידי (ולא כמו שאר הנבראים שנבראו זכר ונקבה) ללמדך כו'", היינו, שכאו"א מישראל ("אתם קרויין אדם"[107]) הוא כמו אדה"ר.

וענין זה הוא בהדגשה יתירה בהתחלת כל שנה – בר"ה, שבו חוזרין כל הדברים לקדמותן[108], ונעשה חידוש הבריאה כולה, עלאין ותתאין, כמו בפעם הראשונה [אלא, שבפעם הראשונה היתה הבריאה מצד "כי חפץ חסד הוא"[109], ואח"כ תלוי במעשה התחתונים, ועוד זאת, שזהו באופן נעלה יותר מאשר בפעם הראשונה, שהרי "בכל שנה ושנה יורד ומאיר .. אור חדש ומחודש .. עליון יותר שלא הי' מאיר עדיין מימי עולם אור עליון כזה"[110]] – שצריך לידע שהבריאה כולה היא בשביל האדם, שכולל כל הנבראים, ועל ידו נעשה עילוי שבאין ערוך בכל הבריאה, עד כדי כך, ש"אזדעזעו כל עלאין ותתאין", כנ"ל.

ומובן, שידיעה זו פועלת התעוררות מיוחדת בעבודת האדם:

לכל לראש צריך יהודי לדעת שניתנו לו כחות נעלים ביותר,

– והרי גם אם אינו מרגיש זאת בעצמו, אין זה פועל שינוי במציאות הדברים, וכידוע[111] פתגם כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע אודות עגלה שבה נוסעים חכמים ועוסקים בדברי חכמה, ובעל העגלה חושב אודות השכר שיקבל כשיגיעו למחוז חפצם, והסוס חושב אודות אכילת התבן, והרי מובן שמחשבת הסוס אודות התבן אינה משנה את השכל שבו עוסקים החכמים –

וכיון ש"כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה", צריך לנצלם במילואם (כנ"ל ס"י).

ולכן, הנה לא זו בלבד שצריך להזהר בתכלית שלא יחטא ויפגום בכולם (ובפרט שאין מקום לחשש זה, כיון שכל ישראל בחזקת כשרות), אלא יתירה מזה, לפעול שלימות בכל הבריאה כולה, בידעו גודל האחריות והזכות שניתנו לו, שכולל כל הנבראים עליונים ותחתונים, ובו תלוי' השלימות דכולם, גם השלימות דהעליונים.

כ. וכאן המקום להזכיר אודות הענין המבהיל של "מיהו יהודי":

כיון שגדלה ביותר מעלתו של יהודי, שבשביל בריאתו "אזדעזעו כל עלאין ותתאין" – הרי מובן עד כמה נוגע הענין ד"המבדיל בין ישראל לעמים" [שחוזר ומודגש ביחס לכל גר שנתגייר כהלכה, דכיון ש"כקטן שנולד דמי"[112], היינו, שניתוסף עוד יהודי, צריך להבדילו מכל העמים], במכ"ש מההבדלה בין ישראל לעלאין ותתאין שמודגשת בכך שכולם אזדעזעו מבריאתו כו'.

ויה"ר שלא יצטרכו עוד לדבר על ענינים כאלו, כי אם אודות עלי' בעניני טוב וקדושה גופא באופן ד"ילכו מחיל אל חיל" עד ש"יראה אל אלקים בציון"[113] (כמדובר בארוכה בקיץ[114]),

ובלשון חז"ל[115]: "האי עלמא דאזלינן מיני'",

– כמבואר בזה[116] שדוקא בעוה"ז ("האי עלמא") נעשה ענין ההילוך ("אזלינן") באופן שבאין ערוך, שהולכים בעילוי אחר עילוי ב"סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה"[117], ולא רק "ארצה" ו"שמימה"

106) שם לז, סע"א – במשנה. רמב"ם הל' סנהדרין פי"ב ה"ג.
107) יבמות סא, רע"א.
108) ראה פע"ח שער ר"ה. שער הכוונות דרושי ר"ה. ועוד.
109) מיכה ז, יח.
110) תניא אגה"ק סי"ד.
111) ראה סה"ש תרפ"ח ע' 21 [22]. וש"נ. וראה גם תורת מנחם חפ"א ס"ע 193. וש"נ.
112) יבמות כב, א. וש"נ.
113) תהלים פד, ח. וראה ברכות ומו"ק בסופן.
114) בסיום עמ"ס ברכות – שיחת ש"פ דברים, שבת חזון, ד' מנ"א סכ"ב ואילך (תורת מנחם חפ"א ע' 203 ואילך). וש"נ.
115) עירובין נד, א.
116) ראה אוה"ת בראשית כד, ב. ועוד. וראה גם במאמר פ"ו (לעיל ע' 212).
117) ויצא כח, יב.

שבכל עולם בפני עצמו, אלא גם כפי שכל עולם הוא בבחי' "ארץ" לגבי עולם שלמעלה הימנו שהוא בבחי' "שמים" –

ועד "כבי הילולא דמיא" – שרומז על החתונה של כנס"י עם הקב"ה שתהי' לעתיד לבוא, כדאיתא במדרש[118] "העולם הזה אירוסין היו .. אבל לימות המשיח יהיו נישואין", שאז תהי' השמחה למעלה מכל מדידות והגבלות.

ועכשיו הגיע כבר הזמן לזה, שהרי בכללות הזמן דשית אלפי שנין דהוה עלמא[119] עומדים כבר בערב שבת לאחר חצות[120], וממנו באים ליום השבת ועד לרעוא דרעוין[121] – "ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים"[122].

* * *

כא. הביאור בפירוש רש"י:

בנוגע למ"ש "וינחם ה' גו' ויתעצב אל לבו" – נכתב ברשימה[123], שמאיזה טעם שיהי' לא איכפת לרש"י הקושיא איך שייך ענין של חרטה אצל הקב"ה.

אבל: מה הפירוש "מאיזה טעם שיהי'"? – רש"י צריך לבאר זאת!

וכיון שרש"י לא מבאר זאת כאן, בהכרח לומר שסומך על מה שכבר ביאר לפנ"ז (אבל רש"י לא יכול לסמוך על מה שיבאר לאח"ז, כיון שהבן חמש למקרא – שצריך לדעת זאת כאן – לא למד זאת עדיין. ובמכ"ש ממה שמצינו בכללי הרמב"ם[124] – שזהו חיבור שנכתב לגדולים – שבאותו ספר סומך על מ"ש כבר במק"א הקודם לזה, אבל לא על מ"ש לאח"ז, ועאכו"כ בפירוש רש"י ששייך לבן חמש למקרא, שאינו יכול לסמוך על מ"ש לאח"ז).

ובכן:

בהתחלת פרשת בראשית מביא רש"י: "אמר רבי יצחק, לא הי' צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם[17], שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל, ומה טעם פתח בבראשית, משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גויים[125], שאם יאמרו אומות העולם לישראל ליסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גויים, הם אומרים להם, כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם, וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו", והיינו, שאין זה ענין של חרטה, אלא שמלכתחילה הי' הרצון באופן שנתנה להם ואח"כ נתנה לנו[126].

ועפ"ז מבין הבן חמש למקרא גם בנוגע למ"ש "וינחם ה'" – שאין זה ענין של חרטה (ורק נקרא בשם חרטה, לפי שבפועל הרי זה באופן אחר מכמו שהי' תחילה), אלא כך הי' הרצון מלכתחילה.

כב. אך אעפ"כ מוסיף רש"י "וזו כתבתי לתשובת המינים":

המינים – לא סומכים על מ"ש בתורה,

– וכדמוכח מזה גופא שגם לאחרי שכתוב בתורה הענין ד"כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גויים", כפי שביאר רבי יצחק שזהו מענה על טענת אוה"ע לישראל לסטים אתם וכו', הוצרך רש"י לחזור ולהבהיר זאת; וגם לאחרי שחוזרים ולומדים זאת בפירוש רש"י מידי שנה בשנה, יש עדיין אוה"ע

118) שמו"ר ספט"ו. וראה לקו"ת שה"ש מח, א ואילך. ובכ"מ.
119) ר"ה לא, א. וש"נ.
120) ראה סה"ש תש"ט ע' 331. וש"נ.
121) זח"ב פח, ב.
122) תמיד בסופה.
123) דשיחת ש"פ בראשית תשכ"ו – שנדפסה בלקו"ש השבועי (נדפס לאח"ז בלקו"ש חט"ו ע' 28).
124) ראה יד מלאכי כללי הרמב"ם אות ו. וש"נ.
125) תהלים קיא, ו.
126) ראה לקו"ש שם הערה *6: שמלכתחילה "נתנה להם" לזמן מסויים.

שטוענים לישראל לסטים אתם, וכפי שרואים בתקופתנו, והיינו, שאע"פ שהם יודעים מ"ש בתורה, אין זה פועל עליהם, כיון שלא סומכים על זה וכו'[127] —

ולכן הוקשה להם איך אפשר לומר "וינחם ה' גו' ויתעצב אל לבו" — כפי ששאל אפיקורוס אחד את רבי יהושע בן קרחה: "אין אתם מודים שהקב"ה רואה את הנולד .. והא כתיב ויתעצב אל לבו".

כג. ובהקדים:

האפיקורוס ששאל שאלה זו את רבי יהושע בן קרחה — לא הי' טיפש כו' (שאז לא הי' רבי יהושע בן קרחה מתעסק עמו, ועאכו"כ שענין זה לא הי' נזכר בתורה), אלא בודאי הי' חכם, ועד שבחכמה דלעו"ז הי' בערך ובדוגמא לחכמתו של רבי יהושע בן קרחה [ע"ד שמצינו גבי בלעם שהי' בערך ובדוגמת משה רבינו, כמ"ש[128] "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה", אבל באומות קם כו'], שלכן התעסק עמו להשיב על שאלתו.

וכמובן גם ממה שמצינו גבי רבי יהושע בן חנני' שהי' עורך ויכוחים עם חכמי אומות העולם, שקודם פטירתו "אמרו לי' רבנן, מאי תיהוי עלן מאפיקורסין, אמר להם, אבדה עצה מבנים נסרחה חכמתם[129], כיון שאבדה עצה מבנים נסרחה חכמתן של אומות העולם"[130], היינו, שלאחרי פטירתו, הנה גם אצל אוה"ע לא יהיו חכמים גדולים בערכו.

ולכאורה: כיון שהי' חכם — מהי שאלתו "אין אתם מודים שהקב"ה רואה את הנולד", הרי בודאי שבנ"י מאמינים ומודים בכך?

אך הענין הוא — שמצד חכמתו כו', לא הונח אצלו איך יתכן שבנ"י מאמינים שהקב"ה רואה את הנולד, בה בשעה שענין הידיעה למעלה — ועאכו"כ כשהיא באופן של ראי', כהדיוק "רואה את הנולד" — הוא בסתירה לענין הבחירה ("ובחרת בחיים וגו'"[131]), שבה תלוי כל הענין של שכר ועונש, כידוע השקו"ט בזה בדברי הרמב"ם והראב"ד[132], כפי שנתבאר בארוכה בתורת החסידות[133].

ובנדו"ד, אם הקב"ה ראה את הנולד, שסופן לחטוא ולאבדן (ע"י עונש המבול) — למה בראם מלכתחילה, ולא עוד אלא שהי' זה באופן ד"וירא[95] אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד"?!

כד. ועל זה השיב לו רבי יהושע בן קרחה, "נולד לך בן זכר מימיך וכו'":

כיון שמדובר אודות אפיקורוס שאינו סומך על מ"ש בתורה, אי אפשר להשיב לו ע"פ מ"ש בתורה, ולכן השיב לו ע"פ משל מהנהגתו הוא: "אמר לו, נולד לך בן זכר מימיך, אמר לו הן. אמר לו, ומה עשית, אמר לו, שמחתי ושימחתי את הכל. אמר לו, ולא היית יודע שסופו למות, אמר לו, בשעת חדוותא חדוותא, בשעת אבלא אבלא" — שמזה יבין ש"כך מעשה הקב"ה כו'".

ויש להוסיף ולבאר הדיוק "שמחתי ושימחתי את הכל" — דלכאורה, גם אם כך אמר הגוי, מדוע התורה חוזרת ומדגישה זאת — כי, "שמחתי" הו"ע שנוגע לעצמו בלבד, ואילו "שימחתי את הכל" הו"ע שחוץ ממנו, וכבר יצא מבעלותו ("ער איז געווארן אויס בעה"ב"), כיון ששייך לזולתו [וע"ד ההוספה ד"מעשה רב" לגבי "הלכה", שלכן "אין למדין הלכה לא מפי למוד וכו' עד שיאמרו לו הלכה למעשה"[134]], שזהו מה שנוגע בנמשל בנוגע למעשה הקב"ה בבריאת העולם.

ומסיים בנוגע למעשה הקב"ה, ש"אע"פ שגלוי לפניו שסופן לחטוא ולאבדן, לא נמנע מלבראן, בשביל הצדיקים העתידים לעמוד מהם" — שהכוונה בזה היא לא רק לנח ובניו (שאז נשאלת השאלה

---

127) ברשימה נוספת: באמרם "רם על כל גוים ה' על השמים כבודו" (שם קיג, ד), אבל אין זה נוגע כאן למטה כו'.
128) ברכה לד, יו"ד ובספרי.
129) ירמי' מט, ז.
130) חגיגה ה, ב.
131) נצבים ל, יט.
132) הל' תשובה ספ"ה. ספ"ו.
133) ראה תו"ח תולדות יג [קנד], ב ואילך. ובכ"מ.
134) ב"ב קל, ב.

למה נבראו כל שאר ריבוי האנשים, מלבד אלה שמהם עתידים לעמוד נח ובניו), כמובן בפשטות שגם בדורות שלפני המבול היו צדיקים, וכדמוכח מזה שרק בדור המבול הי' הענין ד"השחית כל בשר את דרכו גו'"[135] [ודור המבול גופא – הרי לא נולדו מלכתחילה רשעים כו']. משא"כ לפנ"ז.

כה. ובנוגע לטעם שהוצרך רש"י לכתוב בפירושו לבן חמש למקרא "וזו כתבתי לתשובת המינים וכו'" (אף שאין קושי כלל בפירוש הכתובים) – אפשר לומר בזה כמה ביאורים, אבל, צריך לדעת איך הי' המעמד ומצב בזמן רש"י בנוגע לטענות המינים, וכנראה שהי' הדבר בפרסום כ"כ שהי' יכול להגיע גם לבן חמש למקרא, ולכן הוסיף רש"י "וזו כתבתי לתשובת המינים וכו'", שבזה מודגש מחד גיסא שאין זה ענין שנוגע לפירוש הכתובים, כי אם ענין צדדי – לתשובת המינים, אבל לאידך גיסא, צריך הבן חמש למקרא לדעת שכאשר גוי בא עם שאלה וטענה כו', יש תשובה על זה.

ורש"י מוסיף ומדגיש "אפיקורוס אחד שאל את רבי יהושע בן קרחה" – כדי שהבן חמש למקרא לא יטעה לחשוב שהוא זה שצריך להתווכח ולהשיב על שאלתו של אפיקורוס; זהו תפקידו של רבי יהושע בן קרחה, כפי שמצינו בכ"מ[136] שערך ויכוחים עם חכמי אומות העולם, אבל אין זה ענינו של כל אחד, ובודאי לא ענינו של בן חמש למקרא. – אם גוי שואל אותו שאלה, עליו לומר לו: יש לי רבי, ולרבי יש רבי, וכן הלאה, עד לרבי יהושע בן קרחה, והוא זה שישיב על שאלותיך, כפי שהשיב לאותו אפיקורוס כו'.

כו. ומזה יש ללמוד הוראה בנוגע לפועל – שתשובת המינים, להשיב על שאלתו של אפיקורוס, הרי זה ענין ששייך ליהודי כמו רבי יהושע בן קרחה, ולא לכל אחד.

ולדאבוננו, יש צורך להבהיר זאת, כיון שיש כאלה שבמקום למלא כריסם בש"ס ופוסקים ובתורת החסידות – קוראים עיתונים, ומעיינים בספרי אומות העולם לדעת טענותיהם, ומתיימרים להיות אלו שיתווכחו עמהם וישיבו על טענותיהם וכו'.

ובכן:

לכל לראש – הרי זה היפך פס"ד הרמב"ם[137] בנוגע לספרים שחיברו עובדי ע"ז בעבודתה, ש"צונו הקב"ה שלא לקרות באותן הספרים כלל, ולא נהרהר בה ולא בדבר מדברי' וכו'".

ועד כדי כך, שאפילו בנוגע לשאלות ותשובות שהובאו בספר "מורה נבוכים", ידוע[138] שכו"כ גדולי ישראל לא רצו שילמדו זאת (אע"פ שזהו ספר שמובא בחסידות כו"כ פעמים, ויש בו גם ענינים ע"פ קבלה וכו'[139]), והסבירו פעם טעם הדבר, כיון שיתכן שמישהו ילמד קושיא לפני השינה, וירדם ויישן כל הלילה עם קושיא בראש!... ועד"ז ישנם כאלו שישנים באמצע היום, ולימודם הוא באופן שהקושיא מתקבלת ומונחת אצלם יותר טוב מאשר התירוץ!...

ובפרט בנוגע לויכוחים בענינים אלו – צריך להשתדל להמנע מזה[140], ועד שמצינו שצריך לברוח ממקומות כאלו[141].

ועאכו"כ כשמדובר אודות מי שלא למד תורה כדבעי:

לכל היותר הוא "בר בי רב דחד יומא", אלא שחותם את שמו בתור "ראַבַיי", אף שלא למד אלא הלכות אבילות ב"קיצור שולחן ערוך"...

וכאשר באה אליו אשה עם שאלה, אינו יודע מה להשיב לה [ויתירה מזה: הוא אפילו לא יודע שיש שאלה בדבר, אלא האשה היא זו שמעוררת אותו על השאלה], ולכל היותר – אם הוא ירא שמים ואינו רוצה להכשיל אותה – משתמש בטלפון שבחדרו להתקשר לרב לשאול אותו מה להשיב.

---

135) נח ו, יב.
136) ראה שבת קנב, א. ב"ר פי"ג, ו. ויק"ר פ"ד, ו.
137) הל' ע"ז פ"ב ה"ב.
138) ראה גם תורת מנחם חמ"ט ע' 287. וש"נ.
139) ראה גם תורת מנחם חע"ח ריש ע' 320. וש"נ.
140) ראה גם תורת מנחם חפ"א ע' 73. וש"נ.
141) ראה ע"ז יז, א. ירושלמי שבת פט"ז סה"א.

ויתכן שאפילו פסוק חומש כצורתו אינו יודע לקרוא... להיותו עם הארץ, ולא כדברי הגמרא[142] ש"אפילו קרא ושנה ולא שימש תלמידי חכמים הרי זה עם הארץ", אלא עם הארץ כפשוטו!

ומובן עד כמה מופרך הדבר שאדם כזה ילך בתור "בא כח" של כלל ישראל לערוך ויכוחים עם גויים בנוגע לעיקרי הדת ועניני דעות וכו' – בה בשעה שפגם בעניני דעות חמור יותר מאשר עבירות שיש בהם מעשה (כמ"ש הרמב"ם[143]), וכפי שרואים את גודל חילול השם שנעשה מזה, באמרו, ש"אותו האיש" היו לו מעלות כו', ונישואי תערובות אינם דבר חמור כל כך, ככל פרטי הענינים שאירעו לאחרונה, שצריך שיקויים בהם מ"ש[144] "ותשליך במצולות ים כל חטאתם".

ויה"ר שיהי' כפי שנאמר בסיום הפרשה: "ונח מצא חן בעיני ה'", ולאח"ז "אלה תולדות נח", וכפי שמפרש רש"י לבן חמש למקרא [ולילדה – ש"בינה יתירה ניתנה באשה"[145] – עוד לפנ"ז] ש"עיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים".

כז. וכאן המקום להזכיר המדובר בשמח"ת[146] אודות ההוספה בלימוד וקביעת עתים לתורה הן בכמות והן באיכות, וכן בנוגע ללימוד התורה באופן של "דבר ה' זו הלכה"[147] – "יורה יורה" ו"ידין ידין".

ועי"ז נבוא לקיום היעוד[148] "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים", ועד ש"אשיבה שופטיך כבראשונה ויועציך כבתחילה"[149], ולכל אחד מישראל יתייחסו הגויים באופן של כבוד כו', עד ש"והיו מלכים אומניך ושרותיהם מניקותיך"[150].

וכל בנ"י יוצאים מהגלות, "בנערינו ובזקנינו גו'"[151], והולכים אל הגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, בקרוב ממש.

[לאחרי תפלת מנחה התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן הניגון "ניעט ניעט ניקאַווא"].

142) ברכות מז, ב. וש"נ.
143) הל' תשובה פ"ז ה"ג.
144) מיכה ז, יט.
145) נדה מה, ב.
146) שיחת יום שמח"ת סל"ט ואילך (לעיל 193 ואילך).
147) שבת קלח, ב.
148) ישעי' ב, ג.
149) שם א, כו.
150) שם מט, כג. וראה זבחים יט, רע"א.
151) בא יו"ד, ט.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ט תשרי, תשכ"ב
ברוקלין.

הרה"ח אי"א נו"נ וכו' מו"ה בצלאל שי'

שלום וברכה!

... להערתו בל' ס' יצירה שבתיקון ליל שבועות (שהוא רק התחלת הס' וסיומו) בס"י הנדפס בפ"ע ובמילואו - הל' הוא: ג' ראיות טובות עין בושת עין טובה ועין נאמנת ג' רעות ללשון דבור רע והמלשין והמדבר אחד בפה ואחד בלב ג' טובות ללשון שתיקה ושמירת הלשון ודבור אמת.

ולולא דמסתפינא הייתי מנהיג לומר כן בתיקון ל"ש.

לקוטי שיחות

פרשת בראשית

כרך כה, ג

מתורגם ללשון הקודש

א.
"אשר ברא אלקים לעשות"

נאמר במדרש[1]: "כל מה שנברא בששת ימי בראשית צריכין עשיה" – "הדא[2] הוא דכתיב[3] אשר ברא אלקים לעשות, אשר ברא ועשה אין כתיב כאן, אלא לעשות, לומר שהכל צריך תיקון".

יש להבין: כיצד תואם מדרש זה לדברי חז"ל[4] "עולם על מליאתו נברא", ש"נבראו הדברים (שבעולם) על מליאתן"[5] – ולא פגומים, אשר "צריכין עשיה, תיקון"[6]?

לכאורה ניתן היה לתרץ זאת לפי דברי המדרש[5], ש"אף-על-פי שנבראו הדברים על מליאתן, כיון שחטא אדם הראשון נתקלקלו"[7] – והפסוק "אשר ברא אלקים לעשות" נאמר לגבי היום השביעי, "כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא...", אשר היה לאחר חטא[8] עץ הדעת[9].

אך הסבר זה אינו מספיק, שהרי נאמר בפסוק "אשר ברא אלקים לעשות" – שהצורך "לעשות – צריך תיקון" איננו תוצאה של החטא המאוחר יותר, אשר גרם קלקול בעולם, אלא מצד הבריאה עצמה – עצם ה"ברא" היה באופן של "צריך תיקון".

ב.
בשבת – אפשרות לעולם נעלה יותר

ויש לומר, שאחד ההסברים לכך הוא:

הענין של "ברא אלקים לעשות" – ש"הכל צריך תיקון" – נתחדש ביום השביעי, אך לא מפני הקלקול שגרם חטא עץ הדעת (מעשה בני אדם, אשר היה להיפך מ"ברא אלקים לעשות"), אלא מפני עצם מהותו של יום השבת.

כלומר, ב"אותו" עולם אשר "ברא אלקים", יש הבדל בין מצבו בששת ימי בראשית לבין מצבו ביום השביעי: לפי המעלה והמצב של ששת ימי המעשה, העולם הוא "על מליאתו", זהו עולם מושלם. אך כאשר מגיע היום השביעי, הרי מעלת יום השבת מאפשרת התעלות לדרגה גבוהה יותר, ואז אותו עולם, אשר "ברא אלקים", הוא חסר ביחס לאפשרות של היום השביעי, והוא "צריך תיקון".

כפי שמסביר אדמו"ר הזקן בתניא[10] ש"עיקר התשובה[11] בלב, והלב יש בו בחינות ומדרגות רבות", ולכן אף-על-פי ש"כבר עשה תשובה נכונה", הרי כאשר מתעלים לדרגה גבוהה יותר, נדרשת תשובה באופן נעלה יותר.

---

1) ב"ר פי"א, ו.

2) ל' (פי' המיוחס ל)רש"י לב"ר שם (וראה ב"ר הוצאת תיאודור-אלבק בחילופי נוסחאות שם).

3) פרשתנו ב, ג.

4) ב"ר פי"ד, ז. וראה שם פי"ב, ו. פי"ג, ג (וביפ"ת שם).

5) ב"ר פי"ב שם.

6) ברש"י לב"ר פי"א שם "והרי לך כל מעשה בראשית שחביבין לפניו דכתיב וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד אעפ"כ צריך תיקון" – אבל דורש ביאור נוסף: (א) לא ביאר מדוע אי"ז סתירה ל"טוב מאוד". (ב) ועיקר: "טוב מאד" אפ"ל ע"י ומצד המעלה שישנה בעבודת האדם (ראה לקו"ש – פרשיות [המתורגם] ח"ב ע' 69 ובהנסמן בהערה 14 שם), משא"כ בנוגע למחז"ל "על מליאתו נברא".

7) כידוע שע"י חטא עה"ד נעשה ירידה בכל העולמות.

8) שהי' ביום הששי בשעה עשירית (סנהדרין לח, ריש ע"ב. ובכ"מ).

9) ואף שבמדרש (פי"א שם) הובא זה לענין "מפני מה לא נתנה (המילה) לאדם הראשון" (היינו שמתחילת בריאתו הי' "צריך תיקון" – מילה) – יש לומר, שהחפצא דערלה כדבר מאוס (שצריך להסירו) נתחדשה ע"י הירידה דחטא עה"ד. ולהעיר שאדה"ר נולד מהול (אדר"נ פ"ב, ה. ובכ"מ), וכמ"ש ביפ"ת לב"ר שם ד"לא האמין (הפילוסופוס) במדרשות שאמרו בכ"מ שאדה"ר נולד מהול".

10) פכ"ט (לו, ב).

11) ענין דתשוב אל האלקים אשר נתנה – (לקו"ת ר"פ האזינו) – ובשבת נתנה באופן "אחר" (כיון דאז שבת וינפש).

כך גם מסבירים[12] מדוע אומרים את ברכת סלח לנו "בתפלת שמונה עשרה .. ולא קודם התפלה" – כי לאחר שמתעלים לדרגה גבוהה יותר, על ידי קריאת שמע ותפלה, חשים בצורך לשוב בתשובה, באופן נעלה יותר.

ג.
"כל ימיו בתשובה"

אמנם, לכאורה, יש להבדיל בין שני ענינים אלו, ואין הראיה דומה לנדון, שהרי, בענין התשובה משמעות הדברים היא, שלמרות שכבר עשו "תשובה נכונה", בהתאם למצבו של האדם בהווה – הרי הפגם שנגרם על ידי העבירה עדיין לא הוסר לחלוטין. רק יחסית למצבו בהווה אין הפגם ניכר, אך כאשר עולים לדרגה גבוהה יותר – הרי בה ניכר אפילו פגם זעיר יותר, ולכן יש לשוב בתשובה באופן נעלה יותר[13].

כפי שידועה הדוגמא לכך של כתם על בגד, שכאשר הכתם הוא על בגד פשוט אין שמים אליו לב, אך כאשר אותו כתם הוא על בגד משי, הרי הוא מקלקל את הבגד[14].

וזוהי, לכאורה, דוגמא שאינה מתאימה לענייננו, שהרי הבריאה נבראה מלכתחילה על ידי הקדוש־ברוך־הוא, באופן של טוב מאד[15], ו"על מליאתו", ללא פגם בכלל, כדלעיל.

אך הדבר אינו כך: גם בענין התשובה קיים הכלל של "כל ימיו בתשובה"[16], אשר הצורך בתשובה "כל ימיו" אינו נובע רק מכך שהפגם של העבירה שנעשתה עדיין לא הוסר לחלוטין, ביחס לדרגה העכשווית הנעלית עדיין נותר הפגם של העבירה, שהרי ח"ו לנו לחשוד בכל יהודי שלא שב בתשובה שלמה, ושעדיין הפגם של החטא קיים[17], אלא אף אם "עשה תשובה נכונה" ושלמה, כך שהפגם הוסר לחלוטין, עדיין יש צורך בתשובה[18].

וכידוע[19], שגם אצל צדיקים ישנו ענין התשובה, ואחת הפעולות של משיח היא "אתא לאתבא צדיקיא בתיובתא"[20] (=בא להשיב צדיקים בתשובה).

ד.
חוסר השלמות – יחסית לדרגה החדשה

ההסבר לכך הוא: כאשר מתעלים לדרגה גבוהה יותר, נדרשת עבודה באופן נעלה יותר, כי יחסית לדרגתו הנעלית יותר, הרי עבודת ה' הנעשית על ידו באופן הקודם אינה מושלמת, על־אף שהיא היתה מושלמת יחסית לדרגה הקודמת.

דוגמא פשוטה לכך ניתן להביא ממצות הצדקה: חובת הצדקה היא יחסית לנכסי האדם, ומובן, שכאשר רכושו מתרבה, אין הוא יכול להסתפק בסכום שהיה נותן לצדקה לפני כן – למרות שאז, במצב הקודם, הוא קיים בכך את מצות הצדקה בשלמותה – אלא עליו לתת צדקה בהתאם למצבו הנוכחי[21],

וכיון שקיום התורה והמצוות של היהודי היא "פעולה נמשכת", כנאמר בתניא[22], שה"יחוד" הנגרם על ידי תורה ומצוות הוא "יחוד .. נצחי לעולם ועד" – לכן, כאשר מתעלה היהודי לדרגה גבוהה יותר, הוא "לוקח עמו" את התורה והמצוות שכבר קיים בעבר. וכדי להעלות את התורה והמצוות שקיים לפני כן, אשר יחסית למצבו עתה אין הם בשלמות, נדרשת התשובה[23].

---

12) ראה תו"א וארא נה, ד. מג"א צה, סע"ג. בהוספות תשא קיא, סע"ג ואילך. וראה לקמן בפנים סעיף ד.

13) ראה לקו"ת בלק עג, ד. וראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 176 ואילך.

14) ע"ד ת"ח (דוקא) שנמצא רבב על בגדו כו' (שבת קיד, א).

15) פרשתנו א, לא.

16) שבת קנג, א.

17) והרי כשעושה תשובה שלימה "אין מזכירין לו דבר וחצי דבר כו'" ועוד זאת שנעשה "מרוצה וחביב לפניו ית' כקודם החטא" (אגה"ת פ"ב). ואף ש"וחטאתי נגדי תמיד" (בתניא שם. וראה לקו"ש שבהערה 13) – עכצ"ל שיש תשובה המבטלת לגמרי פגם העבירה (בכל הדרגות), וכדמוכח מהמבואר במקומות שבהערה הבאה בענין "כל ימיו בתשובה" שהכוונה לתשו"ע כו'. וראה לקמן הערה 23. ואכ"מ.

18) ראה אגה"ת ספי"א (ק, סע"ב): כל ימיו בתשובה עילאה כו'. לקו"ת בלק עד, א. ר"פ האזינו. ובכ"מ.

19) ראה לקו"ת ש"ש סו, ג. בהנסמן בהערה הבאה. ובכ"מ.

20) ראה זח"ג (רע"מ) קנג, ב. לקו"ת האזינו עה, סע"ב. שמע"צ צב, ב. שה"ש מה, א. נ, סע"ב. ועוד.

21) ראה כתובות סו, סע"ב ואילך.

22) פכ"ה (לב, א).

23) וזהו דלא כמשנ"ת בלקו"ש ח"ד שם (וראה הערה 33 שם) שאם עשה דבר שלפי מצבו אז אינו חטא, הנה גם כשמתעלה לדרגא עליונה יותר (ששם נחשב מעשה זו לחטא) לא שייך ע"ז ענין התשובה, ע"ש (וראה לקו"ש ח"ה ע' 397 (ח"כ [המתורגם] ע' 185) שענין התשובה שייך רק אם עכ"פ הי' "ניט קיין גלאטע זאך") – משא"כ לפי המבואר בפנים, דגם כאשר בשעת מעשה הי' בתכלית השלימות יתכן (צ"ל) ענין התשובה כשמתעלה אח"כ.

– דוגמא בנגלה ובהלכה לשני האופנים: עני והעשיר – בנוגע לקרבן עולה ויורד שלו (רמב"ם (הל' שגגות פ"י ה"י) הל' מחוסרי כפרה פ"ה ה"ט: דאשמו כמצבו בעת הקרבתו, דשאר קרבנותיו – אינו משתנה מכפי שנקבע בעת הקרבת האשם. – מהשיעורים דשבוע זה (בראשית תשמ"ו)).

וזהו אחד ההסברים[24] לאמירת סלח לנו בתפלת שמונה עשרה, אשר נקבעה אף לצדיקים שאין להם חטאים, ולבעלי תשובה שכבר שבו בתשובה שלמה:

הבקשה "סלח לנו" אינה רק על עבירות, אלא על עבודת ה' הקודמת, הדורשת עתה תיקון. כי בתפלת שמונה עשרה, כאשר היהודי "עומד לפני המלך"[25], שזהו מצב של התבטלות לחלוטין, עד שאפילו תנועה של "מחוו ליה במחוג קמיה מלכא"[26] (=רומז באצבעו לפני המלך) נחשבת למרידה במלכות – הרי במצב זה מורגש שעבודת ה' הקודמת אינה מושלמת.

כאשר אין שרויים במצב של "עומד לפני המלך", אלא במדינתו ובשליחותו, הרי עבודה זו היא עבודה מושלמת ביותר, ואדרבה – אז רצון המלך הוא שלא תהיה התבטלות מוחלטת, כדי שיוכלו לבצע את פקודת המלך לגבי מדינתו.

אך כאשר עומדים לפני המלך חשים שבעבודה הקודמת היתה חסרה ההתבטלות המוחלטת כלפי המלך, ועל פגם זה, ש"נתחדש" כאשר עומדים לפני המלך, אומרים "סלח לנו".

וכך בענייננו: בששת ימי בראשית העולם הוא מושלם – "על מליאתו" – יחסית למצב של "ימי המעשה".

אך כאשר מגיע היום השביעי, ונמשכת לעולם קדושה נעלית יותר, אז העולם, אשר "ברא אלקים" בששת ימי המעשה כשלם, הוא במצב אשר "צריך תיקון".

ה.
נחיצות לימוד החסידות והפצתה

ענין זה מסביר יותר את נחיצות לימוד החסידות בתקופתנו:

ידועה השאלה: הרי בדורות הקודמים יכלו להיות שומרי תורה ומצוות ועובדי ה' בשלמות ללא לימוד פנימיות התורה והפצתה, ומהו, אפוא, ההכרח לכך בדורותינו?

וכבר ידועה[27] התשובה על כך, שכיון שחושך הגלות מתגבר, יש צורך באור חזק יותר כדי להכניע חושך זה, ולכן גילו את נשמתא (סתים) דאורייתא, המעוררת ומגלה את הכוחות החבויים העמוקים יותר של הנשמה – "סתים דנשמתא".

אך יהיו אנשים העלולים לטעון, שהם יכולים "להסתדר" ללא האור של פנימיות התורה. הם שקועים בלימוד התורה ומנותקים מחושך הגלות, ולכן – מעשה אבותיהם בידיהם, ודי להם בנגלה שבתורה כדי להיות שומרי תורה ומצוות כאבות אבותיהם וכו'.

על כך נלמדת ההוראה, שאפילו לפי דעתו[28] של אדם זה, שביכולתו להגיע לשלמות של סבו בעבודת ה' ללא האור של פנימיות התורה – אין זו עבודה שלמה המתאימה לו בדור זה[29].

כי בדורות ההם, לפני גילוי פנימיות התורה, אכן היתה זו עבודה מושלמת – אך עתה, לאחר שכבר נתגלה בעולם אור פנימיות התורה, וניתן הכוח לעבוד את ה' בסתים דנשמתא, הרי אופן העבודה הקודם, לפני גילוי החסידות, הוא בבחינת "חסר" יחסית לשלמות שניתן להגיע אליה עתה.

ולכן נחוץ ביותר[30] להפיץ את מעיינות תורת החסידות בכל מקום ומקום, כך שיגיעו לכל יהודי,

וזוהי ההכנה הקרובה לקיום הייעוד "כי מלאה[31] הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים".

(משיחת ש"פ תולדות תשד"מ)

---

24) ראה המשך תער"ב ח"ג ע' א'שמג־ד (וע"ש שזהו הטעם דמשיח דוקא אתא לאתבא צדיקייא בתיובתא). וראה תו"א בהוספות שבהערה 12. מאמרי אדה"ז – פרשיות ח"ב ע' תתקח. סה"מ תרנ"ט ע' סד. ועוד.

25) שו"ע אדה"ז או"ח סק"ד ס"ב (וראה ברכות לג, רע"א). וראה שבת (י, א. טושו"ע ודאדה"ז או"ח סו"ס צה): כעבדא קמי מרי'.

26) חגיגה ה, ב.

27) ראה קונטרס עה"ח פי"ג. מכ' כ"ק אדנ"ע (נדפס בהוספות לקונטרס הנ"ל ע' 82 ואילך. אגרות קודש שלו ח"ב ע' תשיג ואילך. ועוד). ולהעיר ג"כ ממשל אדה"ז ("התמים" ח"ב ע' מט [עב, א]) מבן מלך שנחלה כו'; כן להעיר מהידוע שהבעש"ט עורר את ישראל מהתעלפותם כו' (ראה סה"מ תרס"ג־ד (קה"ת, תשמ"ה) הוספה א' (ע' רנא ואילך)).

28) אבל – אינו. וכמבואר במכתב שבהערה הקודמת שבזמן הגלות גם "אור התורה הוא בהעלם יותר .. והתגלות אה"ר בזמה"ג הוא ע"י פנימי' התורה .. בדורות האחרונים בנשמות נמוכות ונתפסים בגשם .. מוכרחים לפנימיות התורה כו'". ע"ש באורך.

29) וזהו נוסף על העיקר, שלאחרי שנתגלה חלק זה בתורה, הרי מחוייב כאו"א ללמוד חלק זה (כמו שאר חלקי התורה), וכפסק אדה"ז בהל' ת"ת פ"א סוס"ד "שכל נפש צריכה לתיקונה לעסוק בפרד"ס כו' הן בפשטי ההלכות הן ברמזים ודרשות וסודות" (ע"ש עד היכן הדברים מגיעים).

30) ודוגמתו ממש בנגלה דתורה – האומר דמעשה אבות אבותיו בידו וילמוד משנה וגמרא לבד וכו'.

31) ישעי' יא, ט. רמב"ם בסיום וחותם (הל' מלכים ו) ספרו.

לקוטי שיחות

בראשית

כרך ל, א

א. "בעשרה[1] מאמרות נברא העולם ומה ת"ל והלא במאמר אחד יכול להבראות אלא להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות וליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות".

וידועה הקושיא[2] – הרי הקב"ה הוא עצם הטוב וטבע[3] הטוב להטיב, ואיך אפ"ל דמה שהקב"ה ברא את העולם בעשרה מאמרות הוא כדי "להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות"?!

וביותר תמוה – שהמשנה מקדימה ענין זה לפני "וליתן שכר טוב לצדיקים", כאילו שהענין ד"להפרע מן הרשעים" דוקא הוא עיקר כוונת הבריאה בעשרה מאמרות?

דבפשטות הי' צ"ל לכאורה בסדר הפוך: עיקר בריאת העולם (בעש"מ) – שכמובן בריאתו היא למען קיומו – הוא ליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימים את העולם, אלא שבכדי שתהי' אפשריות הבחירה, צריך להיות גם הענין ד"להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם".

– ומובן שאין לדמות נדו"ד להא שארז"ל[4] בתחילה עלה במחשבה לברוא את העולם במדת הדין ראה שאין העולם מתקיים שיתף עמו מדת הרחמים – הרי, שמדת הדין היתה בראש ותחילת המחשבה בבריאת העולם –

כי (נוסף ע"ז דשם מדובר לפני הבריאה, אבל הבריאה בפועל היתה על ידי אשר "שיתף עמו מדת הרחמים"[5], הרי) מה שעלה במחשבה לברוא את העולם במדת הדין אין פירושו שהמכוון העיקרי הוא (לדון ו)לענוש את הנבראים, אלא להיפך, "זהו[6] בחי' תכלית הטוב"[*6] – שע"י אימת הדין ויראת העונש יימנעו מלהיות חוטאים ורשעים[7]; משא"כ במשנתנו מודגש כי הבריאה בעשרה מאמרות היא "להפרע מן הרשעים".

ב. במפרשים[8] תירצו ע"פ דיוק לשון המשנה "להפרע מן הרשעים" (ולא – "להעניש את הרשעים"), שכוונת המשנה היא – שהקב"ה רוצה (לא במיתתן של רשעים, להענישם "בדרך נקמה להשמיד להרוג ולאבד", כ"א) "להאריך אפי' ולגבות דילי'[9] – בדרך פרענות"; כי "אלו הי' נברא העולם במאמר אחד לבד אז הרשעים המאבדים את העולם ברשעתם . . הם פוגמים אותו המאמר שבו נברא העולם . . ולא נשאר דבר בלתי פגום כי הכל נברא במאמר אחד ואין מקום להאריך אפו עליהם . . כי כבר פגמו את הכל. אמנם עתה נברא בעשרה מאמרות . . כדי להפרע מן הרשעים בדרך פרעון ולא בדרך נקמה".

אמנם, פירוש זה מסביר רק שגם הענין ד"להפרע מן הרשעים" הוא תוצאת טובו וחסדו של

---

1) משנה אבות רפ"ה.

2) נחלת אבות (להאברבנאל) כאן, הובא במדרש שמואל ד"ה ובאלו הפירושים.

3) מאמרי אדה"ז – אתהלך לאזניא (ע' קפו). עטרת ראש שער ר"ה פ"ח, וד"ה אתה אחד לאדהאמ"צ (מאמרי אדהאמ"צ קונטרסים ע' ה) – בשם הע"ח. עמה"מ שער שעשועי המלך רפ"א. שער היחוד והאמונה פ"ד (עט, א). ועוד.

4) פרש"י פרשתנו בתחלתו ד"ה ברא אלקים. וראה פסיקתא רבתי פ' בחדש השביעי (ב). ב"ר פי"ב, טו.

5) ובלשון רש"י "הקדים מדת רחמים כו'".

6) כמפורש בכ"מ (אצל עונש) "וכל ישראל ישמעו ויראו ולא יוסיפו לעשות" וכיו"ב (ראה יג, יב. שופטים יז, יג. יט, כ. תצא כא, כא), ובפרש"י (שופטים יז, יג) – פשש"מ – שמפני זה היו מעכבין הדין (כשחמור ביותר) "עד הרגל"; וכן בנוגע לשכר (רמב"ם הל' תשובה רפ"ט בארוכה). וראה בארוכה ד"ה שובה ישראל תרנ"ט (ושם, "שיש יתרון במדה"ד על מדת החסד ורחמים בג' דברים". ע"ש). – ראה לקמן הערה 47.

*6) ל' ד"ה שובה ישראל שם (ע' כז).

7) ועפמש"נ ומבשרי אחזה אלוקה (איוב יט, כו): חושך שבטו שונא בנו (משלי יג, כד) ולעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת (סוטה מז, א). ובכ"מ.

8) מדרש שמואל כאן בתחלתו ד"ה ואפשר עוד.

9) ל' חז"ל – ב"ר פס"ד, ד. ירושלמי ביצה פ"ג ה"ח. ועוד.

הקב"ה (שרוצה להאריך אף גם לרשעים[10]), אבל עדיין אינו מתרץ כלל מה שהתנא מקדים פרעון הרשעים לשכר הצדיקים. שהרי הענין ד"להפרע מן הרשעים" הוא סו"ס טעם נוסף בכוונת בריאת העולם בעשרה מאמרות (כדי שתבוא תועלת גם לרשעים), אבל עיקרו, לכאורה, הוא בשביל נתינת שכר לצדיקים, שכר גדול יותר כי מקיימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות.

ג. ויובן בהקדם קושיא כללית:

בהמשך הפרק מובאים כמה דברים שמספרם עשרה – וצריך ביאור: מדוע לא הובא דבר הכי עיקרי – שהתורה ניתנה בעשרת הדברות?

[ואין לומר שזהו משום שבדבר זה אין חידוש, כי מפורש בתורה שהם "עשרת הדברים"[11] – כי גם בין הדברים המפורטים ישנם כאלה שידוע ומפורש שהם במספר עשרה, ולדוגמא: "עשרה[12] נסיונות נסו אבותינו כו' שנאמר[13] וינסו אותי זה עשר פעמים"[14]].

ובפרט ע"פ מאמר חז"ל[15] עה"פ[16] "עשרה עשרה הכף בשקל הקודש", שהעשרה מאמרות מכוונים כנגד עשרת הדברות[17], דמזה מוכח שהמספר דעשרה מאמרות (שבו פתח התנא) שייך להמספר דעשרת הדברות.

ד. וי"ל נקודת הביאור בכל זה:

הטעם שהתנא מפרט את אלה הדברים הקבועים במספר עשרה, הוא להדגיש בזה את גודל חשיבותם של דברים אלו – כי עשר הוא "מספר השלם". וכפי שאנו מוצאים שלימות מספר זה בנוגע לכמה ענינים, וכמובא בספרים[18]; לדוגמא: א) כל דבר הוא בעל שלש קוטרים, אורך רוחב ועומק, וכל אחד מהם כלול מג', ראש תוך סוף (סת"ר), וביחד עם המקום ה"סובלם" הרי זה מספר עשר. ובלשון הרמב"ם[19]: העצם וט' המקרים. ב) בחיי האדם, שכל עשר שנים הן תקופה בפ"ע, כסיום הפרק "בן עשרים כו' בן שלשים כו'"; ג) בנפש האדם – שיש לה עשר כחות[20];

והשלימות שבמספר עשרה היא גם בעניני מצוות: בהצטרף יחדיו עשרה מישראל הרי זו עדה קדושה (וכל בי עשרה שכינתא שריא[21]); בכמה ענינים – "העשירי יהי' קודש"[22]. ועוד[23].

אשר עפ"ז מובן שהמספר עשרה (מספר שלם) של הדברים המפורטים בהמשניות (דפרק זה), מורה על חשיבות שלהם ומעלת שלימותם של דברים אלו.

אמנם כ"ז הוא בדברים דבריאת העולם, היות ונקבע בעולם ששלימות היא במספר עשרה; אבל התורה היא למעלה מהעולם, ולכן אין מקום לומר שנתינתה בעשרת הדברות – מורה על מעלתה וחשיבותה, כדלקמן.

ה. הסברת הענין:

סיבת הדבר, ששלימות כל ענין היא כשהוא במספר עשרה, הוא לפי שכך הוטבע בהבריאה מהבורא ית' – שהקב"ה ברא את עולמו בעשרה מאמרות המכוונים (כנזכר במפרשי המשנה כאן[24]) נגד עשר ספירות העליונות, ומזה נמשך ונקבע בכל העולמות (בלשון הידוע: בכל סדר ההשתלשלות) ששלימותם היא כאשר הם במספר עשרה.

אמנם אין פירוש הדברים שהשלימות דמספר עשרה הוא ענין הכרחי בעצם – כי ח"ו לומר שיש דבר שהקב"ה מוכרח בו –

10) ולהעיר מתוס' ב"ק נ, ריש ע"ב.
11) תשא לד, כח. ואתחנן ד, יג. עקב יוד, ד.
12) סוף משנה ד.
13) שלח יד, כב.
14) אבל י"ל שאינה חלוקה בפ"ע כ"א המשך לתחילת המשנה עשרה נסים; או להמשנה שלפנ"ז עשרה נסיונות, שזה הי' הנתינת כח לישראל – ראה מדרש שמואל שם.
15) זח"ג יא, ב ואילך. וראה גם זח"ב מג, רע"א. צג, סע"ב.
16) נשא ז, פו.
17) ובזח"ג שם מפרט השייכות דכל דיבור למאמר המתאים. וראה בארוכה פרדס שער ב פ"ג. ואכ"מ.
18) ראה פרדס שער ב פ"א־ב (וראה גם שער ח פכ"ה). ראב"ע לשמות ג, טו.
19) ספר מלות ההגיון שער יו"ד.
20) תניא רפ"ג. ועוד.
21) סנהדרין לט, א. וראה אגה"ק סכ"ג.
22) בחוקותי כז, לב.
23) וראה מדרש מעשה תורה אות יוד. ולהעיר גם מפי' הר"מ בוטריל לספר יצירה פ"א מ"א (יד, ד. טז, א ואילך).
24) ראה מדרש שמואל כאן ד"ה והחסיד ז"ל בסופו. וראה גם זח"ב מב, ב ואילך.

אלא שכך עלה ברצונו יתברך, בבחירתו החפשית, להאציל עשר ספירות, "עשר ולא ט' עשר ולא יא"[25], וכתוצאה מזה היא השלימות דמספר עשר בכל עניני העולם[26]. והיינו שזהו דבר המסובב לאחרי שעלה ברצונו של הקב"ה לבחור במספר עשר, ומזה – שלימותו דהמספר בכל עולם ובכל מדריגה; אבל לפני (ולמעלה מן) עליית רצון זה (להאציל עשר ספירות) הרי אין שייך לומר שהשלימות היא במספר עשר דוקא או במספר אחר וכו'[27].

[ואילו בחר הקב"ה לברוא את העולם במספר אחר של ספירות – ע"ד לשון המשנה כאן "במאמר אחד יכול להבראות" – אז היתה השלימות במספר זה דוקא].

ועפ"ז יובן גם בנוגע למספר העשרה שבתורה (עשרת הדברות):

ידוע מאמר חז"ל[28] שהתורה היא כלי אומנתו של הקב"ה – "דיפתראות ופינקסאות", שעל ידם ברא הקב"ה את העולם. ומובן, שאין הכוונה רק לבריאת עולם הזה הגשמי, אלא בריאת כל העולמות היא על ידי התורה. ומזה, שגם גדרי העולם (כולל גם זה ששלימות עניניו מוגדרת במספר עשרה) נבראו על ידי התורה.

ובזה יובן, דמה שהתורה ניתנה במספר עשרה ("עשרת הדברות"), אין זה משום, מסובב מהשלימות שבמספר זה, כ"א להיפך – להיות התורה ה"דיפתראות" של כל הבריאה, הרי מספר העשרה שבה ניתפרטה, הוא המסבב שלימותו של מספר זה בכל עניני הבריאה. והיינו, שבהן ועל ידן (דמספר עשרה שבתורה) – גילוי רצונו ית'

(שלמעלה מטעם) שכל סדר ההשתלשלות יהי' מוגדר ובא לשלימותו במספר עשרה,

ע"ד בהמשל, שהדיפתראות מבטאים ומגלים את רצונו של האומן הבונה את הבית.

ולכן, אין למנות הענין דעשרת הדברות שבתורה בין הדברים (שבמשניות אלו) שהם במספר עשרה – כיון שמספר זה (בתורה) לא בא לגלות מעלה וחשיבות בתורה, כ"א להיפך, כנ"ל – החשיבות דמספר עשר באה ומסובבת מזה שהדברות שבתורה הן במספר עשר דוקא, כתוצאה מזה נעשה מספר "עשר" חשוב (ולא שעשה"ד הם חשובים ביותר בגלל שהם במספר עשר).

ו. והנה, לא זו בלבד שהשלימות דמספר עשרה אינו ענין המוכרח בסדר הבריאה, וסיבתו (הראשונה) היא רק רצונו ובחירתו ית' (שלמעלה מטעם) – אלא עוד זאת, שגם לאחרי שהוקבע כן בטבע הבריאה, אין הקב"ה ח"ו מוכרח בזה, וביכלתו לשנות כו'.

כלומר: עם היות שלאחרי שנברא העולם על ידי עשרה מאמרות (המכוונות כנגד העשר ספירות) הרי כל עולם ועולם (וכל דבר ודבר) שלימותו מוגדרת במספר עשרה (ואי אפשר לנו לצייר אחרת) – ועד שגם עניני תורה ויהדות מוגדרים במספר זה דוקא (כנ"ל) – מ"מ, זהו רק מצדנו, הנבראים, שנבראו מעשרה מאמרות; אבל מצד הקב"ה שאינו מוכרח ברצונו ח"ו, הרי גם לאחרי שקבע כן בעולמו, ביכלתו ית' לשנות, לברוא, או לעשות ענין בהבריאה ששלימותו אינו במספר עשר, ויתרה מזה – ענין שאינו בגדרי הבריאה בכלל.

[ע"ד כללות ענין הנסים שבאים לשדד מערכות הטבע: עם היות שהעולם מתנהג לפי חוקי הטבע, וכמש"נ בתורה[29] "זרע . . ויום ולילה לא ישבותו" – מ"מ הרי פשוט שזהו רק לפי שכן קבע הקב"ה, אבל אינו ענין הכרחי כלל וכלל ח"ו אצלו ויכול לשנות גדרי הטבע כפי שיעלה ברצונו ית'; ולפעמים עושה הקב"ה נסים לשדד מערכות הטבע, שבזה נראה לעין כל אשר גם לאחרי קביעתם של

25) ספר יצירה פ"א מ"ד.

26) וכן צ"ל בנוגע לטעם הפרדס ש"ב פ"ו ועוד – שכ"ז הוא לאחרי שעלה ברצונו ונעשה זה גדר העולם (האצילות) כו'. וראה אוה"ת על מרז"ל וענינים ע' סט. לקו"ש ח"כ ע' 87 הערה 13 בשוה"ג.

27) ובדוגמת כללות ענין הבריאה, שאף שנאמרו כמה טעמים ע"ז בזהר וע"ח (בגין דישתמודעון, שיתגלו שלימות כוחותיו וכו' – ראה המשך תרס"ו בתחלתו (ע' ד ואילך). המשך ר"ה תש"ב פט"ז ואילך. ועוד) – ה"ז לאחרי שנתלבש באורות וכלים דאצילות, אבל שרשו ומקורו הוא למעלה מהטעם לגמרי, כמאמר אדה"ז שהוא מצד התאווה שלמעלה מטעם (ראה המשך תרס"ו שם (ע' ז ואילך) ותש"ב שם (פי"ט). ועוד).

28) ב"ר בתחלתו.

29) נח ח, כב.

חוקי הטבע, אין הקב"ה מוכרח בהם ח"ו, וביכלתו ית' לשנות כו'[30].

וזהו ג"כ אחד מהפירושים בדברי התנא כאן "בעשרה מאמרות נברא העולם כו' והלא במאמר אחד יכול להבראות": אין כוונת התנא בזה להשמיענו רק מה שהי' יכול להיות בעבר, כ"א לומר ג"כ שגם עתה (שנברא העולם בעשרה מאמרות) ישנה יכולת זו[31],

אלא שמכיון שיכולת זו היא למעלה מן העשרה מאמרות שבהם נברא העולם, הרי גם פעולתה היא בענין שאינו לפי גדרי העולם. כדלקמן.

ז. שני ענינים הנ"ל בנוגע להבריאה [(א) אשר עניני והנהגות הבריאה כולם הם באופן דלא ישבותו (כולל – השלימות דמספר עשרה, מאחר שנבראו על ידי העשרה מאמרות); (ב) "במאמר אחד יכול להבראות" – יכולתו ית' שאינה מוגדרת בשום גדר, ופועלת בעולם לא לפי גדרי העולם] – ישנם גם בעבודת האדם:

א) האדם הוא נברא מוגבל ומוגדר בגדרי וסדרי הבריאה – ובלשון חז"ל[32] אין סומכין על הנס. ב) מאחר שנשמת כל איש ישראל היא "חלק אלקה ממעל ממש"[33], לכן בכחו "להגיע" ולעבוד את השם[34] באופן שלמעלה מן הבריאה.

ובכללות (וגם כפי שהעולם במילואו נברא, והאדם בשלימותו), הם שני סוגי העבודה – עבודת הצדיקים ועבודת התשובה – שהחילוק ביניהם הוא[35]: עבודת הצדיקים היא בסדר של איש ישר הולך – האלקים עשה את האדם ישר[36] – עבודה מסודרה כפי סדרי התורה; עבודת הבעלי תשובה: דאף מי שחטא ופגם ועבר את הדרך ר"ל, העברה על דרכי התורה, על ידי התשובה הוא חוזר ושב ומתקרב אל הקב"ה ומתדבק ("לדבקה") בו ומקיים מצוותיו בחילא יתיר[37].

ועד"ז הוא בנוגע לפעולתם בעניני העולם: עבודת הצדיקים פועלת והיא רק בדברים המותרים ע"פ תורה, שהוא עוסק בהם לשם שמים וכו', אבל לא בדברים האסורים, שאין לצדיק מגע ומשא עמהם והוא דוחה אותם בתכלית הדחי'[38]. ועבודת הבעלי תשובה – ע"י התשובה[39] הזדונות נעשו לו כזכיות[40].

וכן הוא גם בנוגע לחילוקי דרגות דהנשמה בקשר לעבודת הצדיקים ועבודת התשובה – דמעלתה של עבודת התשובה היא בזה שבאה מצד בחי' יחידה שבנפש דוקא[41]: עבודת הצדיקים, שהיא השלימות דעבודת ה' על פי סדר שצ"ל רגיל בחיים דבנ"י – קשורה (בעיקר) עם העבודה בכחות (הגלויים ד)הנפש שהם במספר עשר (וכנ"ל, שהשלימות בכל עניני הבריאה תלוי' במספר עשר דוקא); אבל עבודת התשובה שהיא למעלה מסדר הרגיל

– רגיל עד כ"כ שהאומר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה[42] –

היא באופן ד"בכל מאדך"[43], למעלה ממדידה והגבלה דמספר עשר (וכחות הנפש), ולכן היא שייכת לבחי' אחד[44], שבאה מבחי' יחידה שבנפש הנקראת "אחת" (כדאיתא בתוס'[45]).

ח. ומעתה יבוארו דברי המשנה "בעשרה מאמרות כו' להפרע מן הרשעים כו'":

---

30) להעיר מחינוך מצוה כא, דמה שבא לנו מצות רבות על זכירת יציאת מצרים "לפי שהוא לנו אות ומופת גמור בחידוש העולם וכי יש אלוקה כו' ובידו לשנות כפי שיחפוץ בכל זמן מהזמנים כמו שעשה במצרים ששינה טבעי העולם בשבילנו כו'". ועד"ז בכ"מ.

31) ראה אוה"ת שם ע' נב.

32) ראה פסחים סד, ב.

33) תניא רפ"ב.

34) כיון ש"אני נבראתי לשמש את קוני" (קידושין בסופה).

35) בהבא לקמן ראה גם ד"ה ביום השמע"צ תש"מ סוס"ג (סה"מ מלוקט ח"א ע' שסו) ואילך. וש"נ.

36) ל' הכתוב – קהלת ז, כט.

37) זח"א קכט, ב. אגה"ת ספ"ח.

38) ראה גם תניא פ"ז. לקו"ת שה"ש ו, ד.

39) ראה בארוכה דרמ"צ קצא, א.

40) יומא פו, ב.

41) לקו"ת ראה כז, א. שה"ש מט, ב. ועוד.

42) יומא פה, ב.

43) לקו"ת תצא לט, סע"א. שה"ש שם. ובארוכה ד"ה שובה תרנ"ט. ובכ"מ. – וראה שע"ת לאדהאמ"צ ח"ב חינוך פמ"ח, שאמיתית ענין "בכל מאדך" הוא בבע"ת דוקא.

44) להעיר מזח"א (קכט, סע"א ואילך) דתשובה היא "בשעתא חדא כו' ברגע חדא כו' מה דלא הוה . . לצד"ג כו'". וראה לקו"ש חי"ח ע' 121 ואילך.

45) מנחות יח, א ד"ה עד אחת.

נזכר לעיל דיוק המפרשים בלשון המשנה "להפרע מן הרשעים" (ולא – "להעניש"), שהכוונה בזה היא – "לגבות דילי' בדרך פרעון". כלומר, אין הכוונה (לענוש את החוטא לשם) נקמה, אלא עונש המביא את החוטא "לפרוע" את ה"חוב" שמחוייב "לשלם" עבור מעשהו הרע.

דהנה כל נשמה ירדה למטה בשליחותו של הקב"ה לעשות לו ית' דירה בתחתונים[46], והוא – על ידי קיום התומ"צ. אמנם מי שחטא ופגם ועבר את הדרך ר"ל, הרי נעשה עי"ז "בעל חוב" להקב"ה, כי צריך הוא להשלים את השליחות המוטלת עליו.

ותשלום חוב זה הוא ענין התשובה, שבה ועל ידה הוא מתקן כל החסרונות שפעל על ידי חטאיו. וזהו תוכן הענין ד"להפרע מן הרשעים", שהקב"ה תובע מן הרשעים שישלמו לו כביכול החוב – על ידי עשיית תשובה [וזהו ג"כ ענין העונשים כפשוטו, שתכליתם אינה בשביל העונש עצמו, אלא כדי להביא את האדם לידי תשובה[47]].

ועפ"ז יש לפרש בעומק יותר המשך דברי התנא "(להפרע מן הרשעים) שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות" – שגם זה (שהרשעים "מאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות") יש בזה גם ענין למעליותא, בהתאם להעילוי שבעבודת התשובה, שע"י התשובה בונים "עולם חדש"[48] – הנהגה יום יומית בחילא יתיר דוקא, ועד שצמאה נפשם ביתר עוז מצמאון נפשות הצדיקים[49].

וזהו "להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות" – ש"פרעון" הרשעים הוא בזה, שהם מאבדין ומבטלים את המדידה וההגבלה שבעולם (מצד זה שנברא ב"עשרה מאמרות"), כי על ידי התשובה מתגלה בעולם יכלתו ית' שלמעלה מן העשרה מאמרות (ועשר ספירות), שאינה מוגדרת בגדר הבריאה והיא המנהגת את העולם – ע"ד שיהי' גם בגשמיות העולם לעת"ל שארץ ישראל תוציא גלוסקאות וכלי מילת[50] וכיו"ב.

ט. ועפ"ז יבואר המשך דברי המשנה:

בתחילת המשנה אומר התנא "בעשרה מאמרות נברא העולם ומה ת"ל והלא במאמר אחד יכול להבראות" – שבזה מבאר (כנ"ל) שני הענינים שבאופן הבריאה: (א) ההגבלה שישנה בהבריאה מצד זה שנברא בעשרה מאמרות, (ב) ביחד עם זה ישנו ה"מאמר אחד (שבו) יכול להבראות", יכלתו ית' שאינו מוגדר בשום גדר, שגם היא פועלת בהבריאה, כנ"ל[51];

ובהתאם לזה ממשיך בשני סוגי העבודה – העבודה ד"להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות", כלומר עבודת התשובה הבאה מה"מאמר אחד יכול להבראות" (ולכן היא מבטלת את ההגבלה שנשתלשלה מהעשרה מאמרות למטה)[52];

"וליתן שכר טוב לצדיקים שמקיימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות" – שעל ידי עבודתם בקיום התומ"צ, פועלים קיום וחיזוק (בעשרה מאמרות, ועי"ז) בהבריאה עצמה.

ועפ"ז מתורץ מדוע הקדים התנא "להפרע מן הרשעים" לפני "וליתן שכר טוב לצדיקים" – כי

---

46) תנחומא נשא טז. תניא רפל"ז.

47) ולאט לאט דוקא – כמפורש בהכתובים דפ' בחוקותי (כו: יח. כא. כג (ובפרש"י). כז. ועוד), והובא להלכה – ראה רמב"ם ריש הל' תעניות. וכן מפורש לגבי עונש על היחיד – ראה רמב"ם סוף הל' טומאת צרעת. קדושין כ, א (וש"נ), הובא בפרש"י בהר כו, א. ובכ"מ.

48) נוסף ע"ז שהאדם נעשה מציאות חדשה – בלשון הרמב"ם (הל' תשובה פ"ב ה"ד) "אני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותן המעשים", ונעשה ענין חדש בעולם – שזדונות נעשו לזכיות, כנ"ל –

הנה גם סדר ואופן עבודתו שלאח"ז – "עולם" שלו – הוא באופן חדש, כבפנים.

49) תניא פ"ז.

50) שבת ל, סע"ב. וש"נ. וראה תניא פל"ו.

51) מובן שכ"ז צ"ל (דוגמתו) בתורה (ואסתכל באורייתא וברא עלמא), ועד להלכה פסוקה, והם: א) פס"ד ב"ד, ב) ב"ד עונשין לצורך שעה אם רואים שהעם פרוצים בעבירות (טושו"ע חו"מ ס"ב עיי"ש).

52) אבל גם ענין זה הוא טעם לבריאת העולם בעשרה מאמרות (כפשטות הפירוש בהמשנה) – כי העילוי ב"פרעון חובב" הרשעים (ע"י תשובה) מתבטא בזה שישנן המדידות כו' דהעשרה מאמרות, וע"י עבודת התשובה הבע"ת הם "מאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות" (ביטול המדידות כו' שמצד העש"מ). וראה בארוכה ד"ה שובה תרנ"ט (הנ"ל הערה 6) ועוד, שהאהבה ד"בכל מאדך" באה על ידי המיצר דוקא (וראה שם בסוף המאמר "ואם הי' נברא העולם במדה"ד הי' העבודה התמידית בבחינת רצוא . . בבחינת ביטול כל עצמותו וכמו ענין התשובה כו").

נוסף ע"ז שעבודת התשובה היא למעלה מעבודת הצדיקים (כמאמר: מקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורין יכולין לעמוד בו[53]) — הנה גם בנוגע לפעולתה בעניני העולם (שנברא בעשרה מאמרות) יש מעלה בעבודת התשובה[54], שדוקא על ידה גם ענינים של "זדונות" נהפכים לזכיות, כך שגם דברים תחתונים אלו ("תחתון שאין למטה ממנו") נעשים "דירה" לו ית'.

(משיחת ש"פ חו"ב תשמ"ב)

53) רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ד, מברכות לד, ב. זח"א שם.

54) וראה לקו"ת (בלק עג, סע"א. לקו"ת ראה שם). ועוד, שזהו תכלית הכוונה בירידת הנשמה למטה שנעשה בחי' בע"ת.

המשך ביאור למס' בכורות ליום ראשון עמ' א

אַלִּימָא לְמִיתְפַּס פְּדִיוֹנָהּ – והרי תמורה זו שהמירו בה פסולי המוקדשים שנפדו, קדושתה חלשה, ואין בכוחה שיתפס פדיונה בקדושתה, ולכך מניחים אותה למות.

הגמרא מביאה ראיה מברייתא לדברי רבה בר אבוה: **תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב נַחְמָן** – שנינו בברייתא כמו שאמר רב נחמן בשם רבה בר אבוה, **מְנַיִן לְתְמוּרַת פְּסוּלֵי הַמּוּקְדָּשִׁין** שהמירם לאחר שנפדו, שאינה ראויה להקרבה, **שֶׁמֻּתָּה** – מניחים אותה למות, ואין אומרים שתרעה עד שיפול בה מום ותיפדה ותהיה ראויה לאכילה, **תַּלְמוּד לוֹמַר** – מלמדנו הכתוב הנאמר בענין הבהמות האסורות באכילה (ויקרא יא ד) 'אַךְ אֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ **מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה** וגו' **טָמֵא** הוּא לָכֶם', ודורשים ללמוד ממנו שיש בהמה שיש לה סימני טהרה שנאמרו בבהמות, ואף על פי כן היא אסורה באכילה, ולכן מניחים אותה למות, ובהמה זאת היא תמורת פסולי המוקדשים שנפדו.

הגמרא מקשה על דרשת הברייתא: **הָאי, מִיבָּעֵי לֵיהּ לְחֲמֵשׁ חֲטָאוֹת מֵתוֹת** – פסוק זה אינו פנוי לדרשה, שכן נצרך הוא לדרוש ממנו את דין 'חמש חטאות המתות', כלומר, חמשה מיני חטאות פסולות השנויות בתמורה. ומפסוק זה, המלמד שיש בהמות שיש להן סימני טהרה ואסורות באכילה, למדים שאין אומרים שאותן חמש חטאות ירעו עד שיפול בהן מום ויצאו לחולין על ידי פדייה, אלא אסורים הם לעולם ולכן מניחים אותן למות.

מתרצת הגמרא: **הַהוּא, מְ'מַפְרִיסֵי הַפַּרְסָה טָמֵא' נָפְקָא** – דין זה של 'חמש חטאות המתות', נלמד ממה שנאמר באותו פסוק, 'וּמְמַפְרִיסֵי הַפַּרְסָה וגו' טָמֵא הוּא'. וממה שנאמר 'מְמַעֲלֵה הַגֵּרָה', דורשים את דין תמורת פסולי המוקדשים.

מביאה הגמרא ראיה לתירוץ: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** – שנינו כן בברייתא, שלמדים את חמש החטאות מן הכתוב הזה, **מְנַיִן לְחֲמֵשׁ חֲטָאוֹת מֵתוֹת** – מנין שדין חמש החטאות הפסולות הוא שמניחים אותן למות, **תַּלְמוּד לוֹמַר** – מלמדנו הכתוב **'מְמַפְרִיסֵי הַפַּרְסָה** וגו' **טָמֵא'**.

הגמרא מבארת מדוע צריך ללמוד מדרשה את דין 'חמש חטאות המתות'. מקשה הגמרא: והרי דין זה של **חֲמֵשׁ חֲטָאוֹת מֵתוֹת, הֵילְכְתָא גְּמִירִי לָהּ** – דבר זה מסורת בידינו הלכה למשה מסיני, ואין צריך לדרוש זאת מפסוק. מתרצת הגמרא: **אֶלָּא כִּי אָתָא קְרָא לְתְמוּרַת אָשָׁם** – הפסוק 'ממפריסי הפרסה' בא ללמד על תמורת האשם שתרעה עד שיפול בה מום, ואז יקנו מדמיה קרבנות ציבור.

מקשה הגמרא על כך: **תְּמוּרַת אָשָׁם נַמִּי הֵילְכְתָא הִיא,** כלומר, גם למה שתמורת האשם רועה עד שיפול בה מום אין צריך דרשה, שכן כך נמסרה בידינו הלכה למשה מסיני **'כֹּל שֶׁבַּחֲטָאת מֻתָּה, בָּאָשָׁם רוֹעֶה'** – כל פסול שאם אירע בחטאת דינו שיניחו אותה למות, אם אירע כן באשם דינו שירעה עד שיפול בו מום, ואז ימכר ויקנו מדמיו קרבנות ציבור לקיץ המזבח. וכיון שאחד מן הפסולים שהחטאת מתה עבורם היא תמורה, הרי שבאשם התמורה רועה, ואם כן אין צריך פסוק לדין זה.

הגמרא חוזרת לבאר כדבריה הקודמים שצריך פסוק ללמד על חטאות המתות: **אֶלָּא לְעוֹלָם** הפסוק 'ממפריסי הפרסה', בא ללמד על **חֲמֵשׁ חֲטָאוֹת מֵתוֹת,** כמו שנאמר מקודם, **וְאִצְטְרִיךְ קְרָא וְאִצְטְרִיךְ הֵילְכְתָא,** כלומר, הפסוק וההלכה למשה מסיני שניהם נצרכים. **דְּאִי מִקְרָא, הָוֶה אָמִינָא לְרַעְיָה** – שאם היה לנו רק את הדרשה מן הפסוק, הייתי יכול לומר שהפסוק משמיענו שחמש החטאות רועות עד שיפול בהן מום, אבל לא יניחו אותן למות, **קָא מַשְׁמַע לַן הֵילְכְתָא לְמִיתָה** – לכך משמיעה אותנו ההלכה למשה מסיני שאין הדבר כן, אלא מניחים אותן למות. **וְאִי מֵהֵילְכְתָא, הָוֶה אָמִינָא הֵיכָא דַּעֲבַד אִיקְּרֵי** [–עשה במקרה שלא כדין], **וְאָכַל מֵהֶנֵי חֲמֵשׁ חֲטָאוֹת, אִיפּוֹרָא אִיכָּא, לָאו לֵיכָּא** – ואם היה לנו רק את ההלכה למשה מסיני, הייתי יכול לומר שאף שחייבים להניח את החטאות למות והן אסורות באכילה, מכל מקום אם עשה במקרה שלא כדין ואכל מהן אינו עובר ב'לא תעשה', **קָמַשְׁמַע לַן דְּאִיכָּא לָאו** – לכך משמיענו הפסוק שאין הדבר כן, אלא עובר על איסור 'לא תעשה', שכן בתחילת הפסוק נאמר 'אך את זה לא תאכלו' וגו'.

וְאִיבָּעֵית אֵימָא – ואם תרצה תוכל ליישב זאת כך, שאכן לא היתה התורה צריכה לכתוב 'ממפריסי הפרסה', עבור דין חטאות המתות, לפי שדינם מסורת בידינו הלכה למשה מסיני, אלא שהתורה כתבה כן, כדי **לְאַקּוּשֵׁי דָּבָר הַבָּא מִמַּעֲלֵי גְּרָה לְדָבָר הַבָּא מִמְּפָרְסֵי הַפַּרְסָה** – להקיש מה שנלמד מן הכתוב 'ממעלי הגרה', כלומר תמורת פסולי המוקדשים אחר שנפדו, למה שנלמד מן הכתוב 'ממפריסי הפרסה', כלומר חמש חטאות המתות, והיקש זה בא ללמד **מַה לְּהַלָּן בְּמִיתָה, אַף כָּאן בְּמִיתָה** – כשם ששם, בחמשת החטאות, דינן שמניחים אותן למות, וכמו שנתקבלה בידינו ההלכה למשה מסיני, כך גם בתמורת פסולי המוקדשים הדין הוא שמניחים אותה למות.

משנה

משנתנו מוסיפה ללמד בענין שותפות ושייכות שיש לגוי בבהמות ישראל, הפוטרת מן הבכורה:

הַמַּקְבֵּל צֹאן בָּרְזֶל מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים – ישראל שקיבל בהמות מגוי במחיר קצוב, על מנת לשלם לו אותו סכום עד מועד מסוים, כגון עד עשר שנים, בין אם ימותו הבהמות ובין אם יוזלו, ובולדות שיוולדו עד אותו מועד או עד שישלם לו את דמי הבהמות יחלקו ביניהם.

ילקוט לוי יצחק על התורה

שמות ל, א - ועשית מזבח מקטר קטרת עצי שטים תעשה אתו

מה

"קטרת" פירושו "קשר" בחי' דעת – עמודא דאמצעיתא, וזהו שקטרת מעשרת (יומא כו, א), אין עשיר אלא בדעת, עשירות בכסף וזהב – חסד וגבורה דדעת וכו'

קטרת[1] היתה היתה מַעֲשֶׂרֶת[2], והיתה נקטרת על מזבח הזהב שהי' עומד באמצע[3] הוא לנגד[4] דעת, כי קטרת פירושו[5] קשר, והיינו דעת שפירושו חיבור[6] וקשר, עשיר הוא[7] דעת, וכמאמר[8] דעה קנית מה חסרת, ואין[9] עשיר אלא בדעת,

וברעיא מהימנא פ'[10] תשא דף קפ"ז ע"ב העשיר דא עמודא דאמצעיתא, עמודא דאמצעיתא הוא דעת שהוא פנימיות[11] התפארת ועיין בפרדס שער עשר ולא תשע פ"ב

---

1) בסימן זה מקשר כמה פרטים יחד, והם:
א) הקטורת היתה "מַעֲשֶׂרֶת".
ב) מזבח הקטרת הי' עומד ב"אמצע" ההיכל.
ג) בהמשך לאות ב, קו האמצעי הוא בחי' "דעת" – ועשיר הוא בדעת.
ד) בהמשך להנ"ל, בחי' דעת נחלקת לשנים, חסד וגבורה (מ"ע ומל"ת) המרומזו בתיבות "ממון רב".

2) ראה יומא כו, א.

3) פקודי מ, ה. ראה תוספתא יומא פ"ב הי"א. יומא לג, ב. ירושלמי שקלים פ"ו ה"ג. רמב"ם הל' בית הבחירה פ"א ה"ז. פ"ג הי"ז.

4) קו האמצעי הוא דעת, תפארת, יסוד.

5) וקטורת פירושו קשר: ראה "רשימות המנורה" ע' צט ואילך. וז"ל: "וכיון שהקטורת ענינה ריח שהנשמה לבדה (ללא עירוב הגוף) נהנית ממנו, נמצא, שרומזת הקטורת שהאדם הוא במדריגה שהנשמה לבדה (ללא עירוב הגוף) היא המושלת בו, ואז הוא מתקשר בה' בלי מונע – כמרומז ב"קטורת" שהוא מלשון קשר, כפי שמצינו ש"וקטרת" הוא התרגום ד"ותקשר"*, וכדרשת רז"ל על קטורה שקשרה פתחה ואין לה שייכות אלא לאברהם (רש"י בראשית כה' א' – מב"ר**), ועניננו בעבודה – שהאדם מתקשר עם הקב"ה להיות שיך אליו בלבד, והתקשרות זו היא בלי מניעה, כיון שאין הגוף תופס מקום כלל, ורק הנשמה היא המושלת עליו." עיי"ש.

*) כמ"ש (וישב לח, כח): "וַתִּקְשׁוֹר עַל יָדוֹ שָׁנִי וגו'", ותרגם אונקלוס: "וקְטַרַת עַל יְדֵיהּ וגו'". (ראה אוה"ת תולדות קנב, סע"א: "ענין קטרת שהוא לשון קשר, כי כל קשר שבפסוק מתורגם בלשון קטר כמו . . ותקשור שני על ידו וקטרת על ידי כו'").

**) בפרש"י: "קטורה, זו הגר, ונקראת קטורה על שם . . שקשרה פתחה שלא נזדווגה לאדם מיום שפרשה מאברהם". ובב"ר פס"א, ד: "ושמה קטורה, מן קטר כזה שהוא חותם גנזכה ומוציאה בחותמת קשורה וחתומה".
וראה זהר ח"ג דף רפה, א.

תורת מנחם התוועדויות ה'תשמ"ח חלק ג ע' 302 ואילך.

6) דעת שפירושו חיבור וקשר: ראה תניא סוף פרק ג וז"ל: והדעת הוא מלשון והאדם ידע את חוה והוא לשון התקשרות והתחברות שמקשר דעתו בקשר אמיץ וחזק מאוד ויתקע מחשבתו בחוזק בגדולת אין סוף ב"ה ואינו מסיח דעתו כי אף מי שהוא חכם ונבון בגדולת א"ס ב"ה הנה אם לא יקשר דעתו ויתקע מחשבתו בחוזק ובהתמדה לא יוליד בנפשו יראה ואהבה אמיתית כי אם דמיונות שוא ועל כן הדעת הוא קיום המדות וחיותן והוא כולל חסד וגבורה פי' אהבה וענפיה ויראה וענפיה.

7) ראה נדרים מא, א: "אין עני אלא בדעה". כתובות סח, א: "עני – עני בדעת, עשיר – עשיר בדעת". זח"ג רעג, ב.

8) ויקרא רבה פ"א, ו. "דעה קנית מה חסרת, דעה חסרת מה קנית".

9) אין עשיר אלא בדעת: ראה נדרים מא, א. כתובות סח, א. תורת מנחם – ספר המאמרים מלוקט חלק ד ע' כז. ספר המאמרים ה'תשכ"ב ע' קנא. לקוטי שיחות חלק א ע' 278. ועוד.

10) זהר ח"ב דף קפז, ב. וז"ל [ובתרגום ללה"ק]: (משׁ״כ) עֲשָׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל דָּא יו"ד (היא יו"ד מלאה גי' עשרים, שיש בה ג' אותיות, י' פשוטה – חכמה, ואותיות ו' ד' הם סוד זו"ן, ו' היא הו"ק דז"א, וד' היא המלכות שהיא דלה ועני', והיינו) הֲעָשִׁיר לֹא יַרְבֶּה, דָּא עַמּוּדָא דְּאֶמְצָעִיתָא (הוא ז"א שהוא סוד אות ו' שהוא עשיר), לָא יַרְבֶּה עַל עֲשֶׂר (ר"ל אף על פי שהוא מקבל אור החכמה המאירה באור גדול מאד, עכ"ז הוא אינו מקבל רק לפי שיעורו, דהיינו שמו"ק נעשה בן עשר ספירות שלימות), וְהַכִּי אִתְּמַר בְּסֵפֶר יְצִירָה (וכך למדנו בספר יצירה פ"א מ"ד), עֶשֶׂר סְפִירוֹת בְּלִימָה (פי' בלי שום מהות כי אי אפשר להשיגם), עֶשֶׂר וְלָא אֶחָד עֶשֶׂר (כי אי אפשר להוסיף על עשר ספירות).
וְהַדַּל לָא יַמְעִיט, דָּא צַדִּיק (דל הוא סוד אות ד' דמלכות שהיא דלה ועני', שהיא סוד עטרת היסוד הנקראת ג"כ צדיק כמו היסוד), לָא יַמְעִיט מֵעֲשֶׂר (ר"ל אף על פי שהיא אות ד' עכ"ז היא נתקנת לעשר ספירות). עיי"ש.
ראה לקמן סי' קטז. קיז. תורת מנחם – ספר המאמרים ה'תשכ"ג ע' קיא ואילך. ועוד.

11) דעת פנימיות התפארת: ראה אור התורה ויקרא כרך ב [הוצאת תשנ"ג; בהוספות] ע' תשט-י וז"ל: כך הוא עיקרן של דברים שיש לתפארת ב' בחי', גופא הוא בחי' יעקב, ונשמתא הוא משה, ומסט' דנשמתא אתקרי עמודא דאמצעיתא ישראל . . ועיין מענין נשמה

כמדומה[12] ע"ש.

ועשירות הוא בכסף וזהב, הוא התרין [עטרין][13] דחסד וגבורה שבדעת, זהו ממון[14] רב, ר"ב[15] דוקא שמספרו ע"ב[16] ק"ל היינו התרין עטרין דחסד וגבורה שבדעת, ממון[17] גי' חס"ד די"ן שהם חו"ג, וממון רב הוא החסד וגבורה כמו שהם בדעת, דהיינו התרין עטרין דחו"ג, שהם ע"ב ק"ל מספר ר"ב.

מלקוטי לוי יצחק, הערות לזהר בראשית עמוד ערב

דתפארת הנק' עמודא דאמצעיתא בפרדס ש"א פ"ב שהוא ענין מה שנמשך מהכתר ונתפשט אל החכמה ועיין שער ה' פ"ו וע' בזהר הרקיע בתחלתו בענין כן רעיתי כו' מענין נשמה דתפארת. עיי"ש.
וראה אור התורה ואתחנן עמוד קעב.

12) ראה ספר המאמרים ה'תרס"ה עמוד נט [בהוצאת תש"פ – ע' פט]. ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק ה סי' מח. ועוד.

13) התרין "עטרין" (כתרים) דחסד וגבורה שבדעת: התרין עטרין (כתרים) דדעת, הם בחי' חסד וגבורה, דבחי' "דעת" שהאדם מקשר עצמו באיזה שכל, מזה נולדות המדות, שהשכל נוטה לימין – לחסד, או לשמאל – לגבורה, וכמו השכל שבתורה בחי' הדעת מוליד מדות, האהבה – חסד הוא השרש לכל מצות עשה, והיראה – גבורה הוא שורש למצות לא תעשה כמבואר בתניא סוף פ"ג ופ"ד.
ראה לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר שמות-דברים סוף עמוד קסד (מובא לקמן סי' קיא), בביאור הטעם שנק' "עטרין", וז"ל: "חסד וגבורה שבדעת הם בבחי' מקיף על המדות דחסד וגבורה עצמן, וזהו מה שחסד וגבורה דדעת נקראים עטרין, עטרא דחסד, עטרא דגבורה, שעטרה הוא בחי' מקיף, כי הם בבחי' מקיף על המדות דחסד וגבורה עצמן". עכ"ל.

14) ממון רב: ראה לעיל סימן א.

15) ר"ב בגי' 202, וכן ע"ב (72) + ק"ל (130) = 202.

16) ר"ב מספרו ע"ב ק"ל (ראה זהר ח"א השמטות רסז, א). פירוש: כידוע שם ע"ב הוא הוי' במלוי יודי"ן כזה: יו"ד, ה"י, וי"ו, ה"י, דהשם "הוי'" עצמו הוא חכמה, והמילוי הוא חסד – ענף חכמה, וכידוע דה"מילוי" הוא ע"ד ה"תולדה" וה"בן" דשם הוי' עצמו, וזהו ע"ב בגימטריא חס"ד.
ומספר ק"ל* הוא שיך לגבורה, דמספר ק"ל הוא אחוריים ד"שֵׁם" הוי' במילוי אלפי"ן, שֵׁם הוי' במילוי אלפי"ן (היינו באות א') הוא: יוד, הא, ואו, הא, מספר 45 הנק' שֵׁם מ"ה, והמילוי באחוריים הוא כזה: יו"ד (20) + יו"ד ה"א (26) + יו"ד ה"א וא"ו (39) + יו"ד ה"א וא"ו ה"א (45) = 130, ק"ל. ראה לקוטי תורה להאריז"ל דניאל (ד, יד): "וכל בחי' אחוריים הם בסוד דינים" עיי"ש.
ועיין גם קהלת יעקב ערך קל: ק"ל הוא ב' פעמים דין (64 × 2 = 128) + הב' כוללים = 130, ק"ל.
וזהו ר"ב (בגי' 202), שהמספר הוא צירוף ושילוב בין ע"ב (72), שענינו חסד, וק"ל (בגי' 130) שענינו גבורה, ביחד 72 + 130 = 202, ר"ב.
*) ראה תורת מנחם – ספר המאמרים באתי לגני חלק א עמוד רכב (ה'תשל"ו – ב). ילקוט לוי יצחק עה"ת ח"ג סי' צד בענין נשים דעתן קלה.

17) ממו"ן בגי' 136, וכן חס"ד (72) + די"ן (64) = 136.

המשך ביאור למס' בכורות ליום שלישי עמ' א

בכור, כי יתכן שהנקבה נולדה תחילה, ואין כאן בכור כלל, **שֶׁחַיָּיב הישראל בַּמַּתָּנוֹת.** כי במקרה זה אין לומר שעשוהו כמו שזכה בו הכהן ומכרו לישראל, שהרי הכהן לא קבל שום בהמה שיקנה תמורתה את הבכור לישראל.

הגמרא מקשה על רבי אלעזר. אומרת הגמרא: מה שאמר רבי אלעזר **'הַכֹּל מוֹדִים' מַאן** [–מי] הוא, **רַבִּי יוֹסֵי,** שרק במקרה של המשנה שחילופיו ביד כהן פטר רבי יוסי מן המתנות, אבל כאן שאין חילופיו ביד כהן, חייב במתנות. וקשה, **פְּשִׁיטָא** – הלא פשוט הוא דין זה, ומה הוצרך רבי אלעזר להשמיעו, שהרי **עַד כָּאן לֹא קָא פָּטַר רַבִּי יוֹסֵי הָתָם** [–בדין משנתינו שנולדו שני זכרים כאחד], **אֶלָּא דַּחֲלִיפִין בְּיַד כֹּהֵן** – שתמורת הבהמה שביד הישראל, קבל הכהן בהמה אחרת, **דְּעָשׂוּ** חכמים את הכהן **שֶׁאֵינוֹ זוֹכֶה** ממש בבכור, **כְּזוֹכֶה** – כמו שזכה בו ומכרו לישראל. **אֲבָל אֵין חֲלִיפִין בְּיַד כֹּהֵן** – אבל כאשר הכהן לא קבל בהמה אחרת תמורת הבהמה שביד הישראל, **לֹא** – בודאי שלא עשוהו כמו שזכה בבכור ומכרו לישראל, וצריך הישראל להתחייב במתנות, ומה הוצרך רבי אלעזר להשמיענו שחייב במתנות. מתרצת הגמרא: **מַהוּ דְּתֵימָא, מַתָּנָה דְּרַבִּי יוֹסֵי** שפטר מן המתנות אינו משום שעשו את שאינו זוכה כזוכה, אלא משום **דְּקָסָבַר דְּאֵי מְחַיְּבַתְּ לֵיהּ** את ספק הבכור שביד הישראל **בַּמַּתָּנוֹת, אָתֵי לֵיהּ** – יבוא הישראל על ידי כך **לִידֵי גִּיזָּה וַעֲבוֹדָה,** שיהא סבור שהוא חולין גמורים, והרי הוא אסור בכך, משום שהוא ספק בכור, ואם זה הוא טעמו של רבי יוסי, נמצא **שַׁאַף עַל גַּב דְּאֵין חֲלִיפִין בְּיַד כֹּהֵן** גם כן פטור הוא מן המתנות, **קָא מַשְׁמַע לָן** רבי אלעזר שטעמו של רבי יוסי הוא משום שעשו את שאינו זוכה כזוכה, ואינו פטור מן המתנות, רק כשחליפיו ביד כהן.
הגמרא רוצה לדחות את התירוץ. מקשה הגמרא: **וּמִי מְצֵית אָמְרַתְּ הָכִי** שטעמו של רבי יוסי הוא משום שלא יבוא לידי גיזה ועבודה, **וְהָתָנֵי סִיפָא** (להלן ע"ב) לגבי שני זכרים שנולדו, אחד ממבכרת, ואחד משאינה מבכרת, שהדין הוא שהכהן מקבל אחד מהם, והישראל מקבל את השני, ונחלקו לגבי חיוב המתנות בבהמה שביד הישראל, ורבי יוסי פוטר, ומבארת המשנה את טעמו של רבי יוסי, **שֶׁהָיָה רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר,**

נקודות משיחות קודש בעניני גאולה ומשיח

כָּלוּ כָּל הַקִּצִּין

כְּבָר בִּתְקוּפַת הַתַּלְמוּד נֶאֱמַר "כָּלוּ כָּל הַקִּצִּין", וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה בְּיָמֵינוּ אֵלּוּ, לְאַחֲרֵי כָּל עֲבוֹדָתָם שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֶשֶׁךְ הַגָּלוּת הָאֲרֻכָּה וְהַמָּרָה, בְּמֶשֶׁךְ יוֹתֵר מֵאֶלֶף וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה, וַדַּאי וַוַדַּאי שֶׁמִּשִּׁיחַ צִדְקֵנוּ צָרִיךְ לָבוֹא תֵּכֶף וּמִיָּד מַמָּשׁ.

(ספר השיחות תשמ"ח ח"א עמ' 328)

כְּשֶׁהַיֵּצֶר הָרַע יִתְבַּטֵּל

"עֹד יֵשְׁבוּ זְקֵנִים וּזְקֵנוֹת בִּרְחֹבוֹת יְרוּשָׁלָיִם" (זְכַרְיָה ח, ד). "עוֹד יִשָּׁמַע בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלַיִם גּוֹ' קוֹל כַּלָּה" (יִרְמְיָה לג, י) - וְהִנֵּה דָּבָר זֶה, לְכְאוֹרָה, הוּא בְּנִגּוּד לְ"כָל כְּבוּדָּה בַת מֶלֶךְ פְּנִימָה" (תְּהִלִּים מה, יד). אֶלָּא, נִבוּאָה זוֹ נֶאֱמְרָה עַל זְמַן תְּחִיַּת הַמֵּתִים. בִּזְמַן זֶה יִתְבַּטֵּל יֵצֶר הָרַע, בִּבְחִינַת "גַּם אוֹיְבָיו יַשְׁלִם אִתּוֹ" (מִשְׁלֵי טז, ז). וְלָכֵן לֹא יִהְיֶה צֹרֶךְ אָז בַּזְּהִירוּת שֶׁל "כָּל כְּבוּדָּה בַת מֶלֶךְ פְּנִימָה" כְּפִי שֶׁהוּא עַכְשָׁו.

(לקו"ש חכ"א עמ' 379. מתוך "לקראת שבת")

הַנְּשָׁמוֹת יוֹרְדוֹת וּמִתְעַלּוֹת

הַגִּלּוּי שֶׁיִּהְיֶה בִּזְמַן תְּחִיַּת הַמֵּתִים לַנְּשָׁמוֹת בַּגּוּפִים יִהְיֶה נַעֲלֶה יוֹתֵר גַּם מֵהַדְּרָגוֹת הַגְּבוֹהוֹת שֶׁל הַנְּשָׁמוֹת שֶׁבְּגַן עֵדֶן.

וְהַהוֹכָחָה הִיא מִזֶּה גּוּפָא שֶׁגַּם הַנְּשָׁמוֹת שֶׁנִּמְצָאִים בְּגַן עֵדֶן כַּמָּה אַלְפֵי שָׁנִים, וְשָׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּכָל יוֹם הֵם מִתְעַלִּים לְדַרְגָּא נַעֲלִית יוֹתֵר, הִנֵּה אַף עַל פִּי כֵן לָעָתִיד לָבֹא הֵם יִתְלַבְּשׁוּ בְּגוּפִים, שֶׁמִּזֶּה מוּכָח שֶׁהַגִּלּוּי שֶׁל עוֹלַם הַתְּחִיָּה הוּא נַעֲלֶה הַרְבֵּה יוֹתֵר מֵהַגִּלּוּי שֶׁל גַּן עֵדֶן, שֶׁלָּכֵן יוֹרְדִים הַנְּשָׁמוֹת חֲזָרָה לְמַטָּה, לְעִלּוּי נַעֲלֶה יוֹתֵר.

(ע"פ מאמר ד"ה כל ישראל תשל"ג. מתוך "לקראת שבת")

אֵיזֶה גּוּף יָקוּם בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים?

כְּלָלוּת הָעִנְיָן הוּא: מַה שֶּׁנִּשְׁמָה בְּגִלְגּוּל הוּא כְּדֵי לְתַקֵּן מַה שֶּׁעָדַיִן לֹא נִתְקְנָה בִּירִידָתָהּ בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה בַּגּוּף. וְכֵיוָן שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל מְלֵאִים מִצְווֹת כִּרְמוֹן, הֲרֵי בְּכָל יְרִידָה וְגִלְגּוּל נִתְקְנוּ כַּמָּה בְּחִינוֹת מֵהַנְּשָׁמָה - וּבִתְחִיַּת הַמֵּתִים קָם כָּל גּוּף עִם חֶלְקֵי הַנְּשָׁמָה שֶׁתִּתְקַן הוּא.

וְאַל יִקְשֶׁה בְּעֵינָיו שֶׁאִם כֵּן יִהְיוּ כַּמָּה גּוּפִים שֶׁאֵין בָּהֶם נֶפֶשׁ שְׁלֵמָה - כִּי זֹאת לְמוֹדָעִי אֲשֶׁר כָּל בְּחִינָה כְּלוּלָה מִכָּל הַבְּחִינוֹת.

(אגרות קודש ח"ב עמ' צג. מתוך "לקראת שבת")

חִסָּרוֹן שֶׁל מַעֲלָה אַחַת

לְבֶן כּוֹזִיבָא הָיוּ אֶת כָּל הַמַּעֲלוֹת מִלְּבַד הָא שֶׁנֶּאֱמַר עַל מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ מוֹרַח וְדָאִין (שֶׁיָּדוּן לְפִי הָרֵיחַ) וְלָכֵן כְּשֶׁבָּדְקוּ אוֹתוֹ וּמָצְאוּ שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲלָה זוֹ, פָּסְקוּ מִלְּהַאֲמִין בּוֹ, אַף אֶת מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ לֹא יִצְטָרְכוּ לִבְדֹּק מִכֵּיוָן שֶׁיִּרְאוּ מִיָּד אֶת מַעֲלוֹתָיו.

(תו"מ התוועדויות ח"ג ע' 30. מתוך "לקראת שבת")

אֱמוּנָה בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים

[הַמִּכְתָּב דִּלְהַלָּן הוּא בְּמַעֲנֶה לִשְׁאֵלַת אַלְמָנָה צְעִירָה, בּוֹ שָׁאֲלָה בְּמִכְתָּבָהּ: "הַאִם עָלַי לְהַאֲמִין בִּתְחִיַּת הַמֵּתִים בְּאַחֲרִית הַיָּמִים?":]

לִשְׁאֵלָתָ[ה] (בְּמִכְתָּבָהּ... הַמְצֹרָף בָּזֶה עַל דְּבַר) נִשְׁמַת בַּעֲלָהּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם.

תְּחִיַּת הַמֵּתִים - הוּא עִקַּר בֶּאֱמוּנָתֵנוּ וְתוֹרָתֵנוּ תּוֹרַת חַיִּים. אֲבָל בְּיַחַד עִם זֶה - עָלֶיהָ לְהִתְעַנְיֵן - בְּבוֹא הִזְדַּמְּנוּת מַתְאִימָה - אוֹדוֹת שִׁדּוּךְ עֲבוּרָהּ (וְתִהְיֶה בָּזֶה גַּם טוֹבַת יְלָדֶיהָ שֶׁיִּחְיוּ).

(אגרות קודש חכ"ז ע' עא. מתוך "לקראת שבת")

תַּחְתִּית הַגַּלְגַּל

כַּאֲשֶׁר רוֹאִים אֶת הַחֹשֶׁךְ הַכָּפוּל וְהַמְכֻפָּל דִּזְמַן הַגָּלוּת בְּיָמֵינוּ אֵלּוּ, הֲרֵי בָּרוּר שֶׁנִּמְצָאִים כְּבָר בִּימֵי הַגָּלוּת הָאַחֲרוֹנִים. כִּי מֵאַחַר שֶׁחֻשְׁכַת הַגָּלוּת הִיא בְּתַכְלִית הַיְרִידָה, עַד שֶׁלֹּא תִּתָּכֵן יְרִידָה גְּדוֹלָה יוֹתֵר, הֲרֵי בְּוַדַּאי שֶׁתֵּכֶף לְאַחַר זֶה צְרִיכָה כְּבָר לְהַתְחִיל הָעֲלִיָּה דִּזְמַן הַגְּאֻלָּה.

וְכִידּוּעַ הַמָּשָׁל מִ"גַּלְגַּל הַחוֹזֵר", שֶׁכַּאֲשֶׁר נִמְצָאִים בְּאֶמְצַע ה"גַּלְגַּל" - יֶשְׁנָהּ אֶפְשָׁרוּת לְסִיבּוּב ה"גַּלְגַּל" בְּאֹפֶן שֶׁל עֲלִיָּה אוֹ יְרִידָה, אֲבָל כַּאֲשֶׁר נִמְצָאִים בַּנְּקֻדָּה הַתַּחְתּוֹנָה, הֲרֵי בְּהֶכְרֵחַ שֶׁבְּכָל סִיבּוּב שֶׁהוּא תִּהְיֶה עֲלִיָּה.

(ש"פ האזינו תשמ"ג)

חומש יומי

פרשת בראשית

~ יום ראשון כ"ג תשרי ~

בכל העולם לומדים מתחילת פרשת 'וזאת הברכה' עד הסוף וממשיכים כאן

א (א) **בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ:** א בְּקַדְמִין בְּרָא יְיָ יַת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא:

רש"י ◂ **בְּרֵאשִׁית •** אָמַר רַבִּי יִצְחָק: לֹא הָיָה צָרִיךְ לְהַתְחִיל אֶת הַתּוֹרָה אֶלָּא מֵ"הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם", שֶׁהִיא מִצְוָה רִאשׁוֹנָה שֶׁנִּצְטַווּ יִשְׂרָאֵל. וּמַה טַּעַם פָּתַח בְּ"בְּרֵאשִׁית"? מִשּׁוּם (תהלים קי"א): "כֹּחַ מַעֲשָׂיו הִגִּיד לְעַמּוֹ לָתֵת לָהֶם נַחֲלַת גּוֹיִם", שֶׁאִם יֹאמְרוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם לְיִשְׂרָאֵל: לִסְטִים אַתֶּם שֶׁכְּבַשְׁתֶּם אַרְצוֹת שִׁבְעָה גּוֹיִם, הֵם אוֹמְרִים לָהֶם: כָּל הָאָרֶץ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הִיא, הוּא בְּרָאָהּ וּנְתָנָהּ לַאֲשֶׁר יָשַׁר בְּעֵינָיו, בִּרְצוֹנוֹ נְתָנָהּ לָהֶם, וּבִרְצוֹנוֹ נְטָלָהּ מֵהֶם וּנְתָנָהּ לָנוּ. **בְּרֵאשִׁית בָּרָא •** אֵין הַמִּקְרָא הַזֶּה אוֹמֵר אֶלָּא דִּרְשׁוּנִי, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּהוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה: בִּשְׁבִיל הַתּוֹרָה שֶׁנִּקְרֵאת (משלי ח): "רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ", וּבִשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ (ירמיה ב): "רֵאשִׁית תְּבוּאָתָהּ". וְאִם בָּאתָ לְפָרְשׁוֹ כְּפִשׁוּטוֹ, כָּךְ פָּרְשֵׁהוּ: בְּרֵאשִׁית בְּרִיאַת שָׁמַיִם וָאָרֶץ, "וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ וְחֹשֶׁךְ וְגוֹ', וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר", וְלֹא בָּא הַמִּקְרָא לְהוֹרוֹת סֵדֶר הַבְּרִיאָה, לוֹמַר שֶׁאִלּוּ קָדְמוּ, שֶׁאִם בָּא לְהוֹרוֹת כָּךְ, הָיָה לוֹ לִכְתֹּב: בָּרִאשׁוֹנָה בָּרָא אֶת הַשָּׁמַיִם וְגוֹ', שֶׁאֵין לְךָ 'רֵאשִׁית' בַּמִּקְרָא שֶׁאֵינוֹ דָּבוּק לַתֵּבָה שֶׁלְּאַחֲרָיו, כְּמוֹ: "בְּרֵאשִׁית מַמְלֶכֶת יְהוֹיָקִים", "רֵאשִׁית מַמְלַכְתּוֹ", "רֵאשִׁית דְּגָנְךָ". אַף כָּאן אַתָּה אוֹמֵר: "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְגוֹ'", כְּמוֹ בְּרֵאשִׁית בְּרֹא, וְדוֹמֶה לוֹ: "תְּחִלַּת דִּבֶּר ה' בְּהוֹשֵׁעַ", כְּלוֹמַר תְּחִלַּת דִּבּוּרוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, בְּהוֹשֵׁעַ: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל הוֹשֵׁעַ וְגוֹ'". וְאִם תֹּאמַר לְהוֹרוֹת בָּא, שֶׁאִלּוּ תְּחִלָּה נִבְרְאוּ, וּפֵרוּשׁוֹ 'בְּרֵאשִׁית הַכֹּל בָּרָא אֵלּוּ', וְיֵשׁ לְךָ מִקְרָאוֹת שֶׁמְּקַצָּרִים לְשׁוֹנָם וּמְמַעֲטִים תֵּבָה אַחַת, כְּמוֹ: "כִּי לֹא סָגַר דַּלְתֵי בִטְנִי", וְלֹא פָּרַשׂ מִי הַסּוֹגֵר. וּכְמוֹ: "יִשָּׂא אֶת חֵיל דַּמֶּשֶׂק", וְלֹא פָּרַשׂ מִי יִשָּׂאֶנּוּ. וּכְמוֹ: "אִם יַחֲרֹשׁ בַּבְּקָרִים", וְלֹא פֵּרַשׁ מִלְּבַד זֶה [=לִימּוּד פָּרָשָׁה חוּמָּשׁ עִם פֵּרוּשׁ רַשִׁ"י] הָיָה [=אַדְמוֹ"ר מהורש"ב נ"ע] לוֹמֵד תּוֹרָה (חוּמָּשׁ) עִם אֵיזֶה פֵּירוּשׁ אַחֵר. פַּעַם הִ'פָּנִים יָפוֹת'. שָׁאַלְתִּי עַל־דְּבַר פֵּירוּשׁ הָרַב אַבְרָהָם בֶּן עֶזְרָא, וְאָמַר שֶׁפֵּירוּשׁ זֶה גַּם כֵּן.

רשימת היומן תרצ"א – עם פענוחים עמוד קפז

א (א) **יֵשׁ בַּמִּדְרָשׁ** (בְּרֵאשִׁית רַבָּה א, יד), שֶׁלְּקָדְ פָּתַח בְּבִי"ת וְלֹא בְּאָל"ף, לְפִי שֶׁבִּי"ת הִיא לְשׁוֹן בְּרָכָה, וְאָל"ף לְשׁוֹן אֲרִירָה; אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אֶפְתַּח בְּבִי"ת, בִּלְשׁוֹן בְּרָכָה, וּלְוַאי שֶׁיּוּכַל לְהִתְקַיֵּם.

דָּבָר אַחֵר: עַל שֵׁם שְׁנֵי עוֹלָמוֹת שֶׁבָּרָא, הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא.

דָּבָר אַחֵר: עַל שֵׁם שְׁתֵּי תּוֹרוֹת, תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁבִּזְכוּת הַתּוֹרָה וּלְומְדֶיהָ נִבְרָא הָעוֹלָם.

בְּרֵאשִׁית. אוֹתִיּוֹת **בַּיִת רֹאשׁ**, כְּלוֹמַר: בֵּית הַמִּקְדָּשׁ רִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר (יִרְמְיָה יז, יב): "כִּסֵּא כָבוֹד מָרוֹם מֵרִאשׁוֹן, מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ".

דָּבָר אַחֵר: אוֹתִיּוֹת א' בְּתִשְׁרֵי נִבְרָא הָעוֹלָם.

דָּבָר אַחֵר: אוֹתִיּוֹת **בָּרָא** שְׁתֵּי, שֶׁבָּרָא שְׁתֵּי תוֹרוֹת.

בעל הטורים

דַּרְכּוֹ שֶׁל אאמו"ר לִלְמוֹד בְּכָל שָׁנָה לְבַד פֵּרוּשׁ רַשִׁ"י, עוֹד אֵיזֶה פֵּירוּשׁ (רמב"ן).

ספר השיחות תרצ"ו עמוד 54

וְזֶהוּ גַּם כֵּן בֵּיאוּר הַסִּיפּוּר אוֹדוֹת בְּנֵי אַדְמוֹ"ר הַ'צֶּמַח צֶדֶק', שֶׁבְּכָל שָׁנָה הָיוּ מְקַבְּלִים עַל עַצְמָם לִלְמוֹד חוּמָּשׁ עִם פֵּירוּשׁ אֶחָד הַמְפָרְשִׁים (מִלְּבַד פֵּירוּשׁ רַשִׁ"י), וְהַזְּמַן שֶׁבּוֹ הָיוּ מְקַבְּלִים אֶת הַהַחְלָטָה בְּזֶה, וְהָיוּ נִכְנָסִים לְהַ'צֶּמַח צֶדֶק' בְּשַׂיָּכוּת לְזֶה – הָיָה בְּשַׁבָּת בְּרֵאשִׁית.

שיחת שבת פרשת בראשית (התוועדות ב) תשכ"א סוף סימן ז (תורת מנחם חלק כ"ט עמוד 311).

הפניות לשיחות קודש

בראשית: הטעם שהתורה מתחילה באות ב' – לקו"ש חט"ו ע' 1. **רש"י פרק א פסוק א: אמר ר' יצחק:** ביאור במענה "ליסטים אתם" – לקו"ש ח"ה ע' 1. ספה"ש תנש"א ע' 66. ההוראה מזה בעבודה השם הפיכת ענייני הרשות לקדושה – לקו"ש ח"י ע' 1.

אִם יֵחָרֵשׁ אָדָם בַּבְּקָרִים. וּכְמוֹ: "מַגִּיד מֵרֵאשִׁית אַחֲרִית", וְלֹא פֵּרֵשׁ מַגִּיד מֵרֵאשִׁית דָּבָר אַחֲרִית דָּבָר. אִם כֵּן, תְּמַהּ עַל עַצְמְךָ, שֶׁהֲרֵי הַמַּיִם קָדְמוּ, שֶׁהֲרֵי כְּתִיב: (לקמן א, ב) "וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמָּיִם", וַעֲדַיִן לֹא גִּלָּה הַמִּקְרָא, בְּסִדּוּר הַקּוֹדְמִים וְהַמְאֻחָרִים כְּלוּם, בְּרֵיאַת הַמַּיִם מָתַי הָיְתָה, הָא לָמַדְתָּ, שֶׁקָּדְמוּ הַמַּיִם לָאָרֶץ. וְעוֹד שֶׁהַשָּׁמַיִם מֵאֵשׁ וּמַיִם נִבְרְאוּ, עַל־כָּרְחָךְ לֹא לִמֵּד הַמִּקְרָא בְּסֵדֶר הַמֻּקְדָּמִים וְהַמְאֻחָרִים כְּלוּם. **בָּרָא אֱלֹהִים** • וְלֹא אָמַר בָּרָא ה', שֶׁמִּתְּחִלָּה עָלָה בַּמַּחֲשָׁבָה לִבְרֹאתוֹ בְּמִדַּת הַדִּין, וְרָאָה שֶׁאֵין הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם, וְהִקְדִּים מִדַּת רַחֲמִים וְשִׁתְּפָהּ לְמִדַּת הַדִּין, וְהַיְנוּ דִּכְתִיב "בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה' אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם".

בעל הטורים

דָּבָר אַחֵר: אוֹתִיּוֹת יָרֵא שַׁבָּת, לוֹמַר לְךָ שֶׁבִּזְכוּת שַׁבָּת נִבְרָא הָעוֹלָם.

דָּבָר אַחֵר: אוֹתִיּוֹת בְּרִית אֵשׁ, שֶׁבִּזְכוּת הַבְּרִית שֶׁהִיא הַמִּילָה וּבִזְכוּת הָאֵשׁ שֶׁהִיא הַתּוֹרָה, נִיצוֹלִין מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם.

דָּבָר אַחֵר: אוֹתִיּוֹת בָּרָאתָ יֵשׁ, שֶׁבָּרָא י"ש עוֹלָמוֹת לְכָל צַדִּיק.

בְּרֵאשִׁית בָּרָא. בְּגִימַטְרִיָּא: **'בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה נִבְרָא' הָעוֹלָם.**

דָּבָר אַחֵר:

בְּרֵאשִׁית בְּגִימַטְרִיָּא: **בַּתּוֹרָה יָצַר,** שֶׁבִּשְׁבִיל הַתּוֹרָה שֶׁנִּקְרֵאת רֵאשִׁית נִבְרָא הָעוֹלָם.

דָּבָר אַחֵר: בְּגִימַטְרִיָּא: **שֵׁשׁ סְדָרִים.**

דָּבָר אַחֵר: בְּגִימַטְרִיָּא: **יִשְׂרָאֵל בָּהַר בָּעַמִּים,** וּבְגִימַטְרִיָּא: **תרי"ג** יָצַר, שֶׁבָּרָא הָעוֹלָם בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל שֶׁיְּקַיְּמוּ תרי"ג מִצְוֹת. **בְּרֵאשִׁית, בָּ'רָא רָ'קִיעַ** אֶ'רֶץ שָׁ'מַיִם יָ'ם תְּ'הוֹמוֹת.

דָּבָר אַחֵר: **בְּרֵאשִׁית, בָּ'רְאשׁוֹנָה** רָ'אָה אֱ'לֹהִים שֶׁ'יְּקַבְּלוּ יִ'שְׂרָאֵל תּ'וֹרָה.

בְּרֵאשִׁית. שִׁלְשָׁה רֵאשֵׁי פְּסוּקִים: הָכָא "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים", "בְּרֵאשִׁית מַמְלֶכֶת יְהוֹיָקִים" (יִרְמְיָה כו, א). וְהָתָם "בְּרֵאשִׁית מַמְלֶכֶת צִדְקִיָּה" (שם כח, א). וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל בְּסוֹף פֶּרֶק "יֵשׁ בָּעֲרָכִין" (יז, א), בְּקֵשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְחַזֵּר הָעוֹלָם לְתֹהוּ וָבֹהוּ בִּשְׁבִיל חַטַּאת יְהוֹיָקִים, כֵּיוָן שֶׁנִּסְתַּכֵּל בְּצִדְקִיָּהוּ וּבְדוֹרוֹ נִתְיַשְּׁבָה דַּעְתּוֹ.

בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים. סוֹפֵי תֵּיבוֹת: **אֱמֶת.** מְלַמֵּד שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָעוֹלָם בֶּאֱמֶת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים קיט, קס) "רֹאשׁ דְּבָרְךָ אֱמֶת".

בָּרָא אֱלֹהִים אֵת (פְּסוּק א) סוֹפֵי תֵּיבוֹת: **אֱמֶת.**

וַיִּרָא אֱלֹהִים אֶת (פְּסוּק ד) סוֹפֵי תֵּיבוֹת: **אֱמֶת.**

וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת (פְּסוּק כא) סוֹפֵי תֵּיבוֹת: **אֱמֶת.**

וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת (פְּסוּק לא) סוֹפֵי תֵּיבוֹת: **אֱמֶת.**

בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת (לְהַלָּן ב, ג) סוֹפֵי תֵּיבוֹת: **אֱמֶת.**

וּלְכָךְ תִּקְּנוּ ו' פְּעָמִים **אֱמֶת** בֵּ"אֱמֶת וְיַצִּיב".

"**אֱמֶת** מֵאֶרֶץ **תִּצְמָח**" (תְּהִלִּים פה, יב) רֵאשֵׁי תֵּיבוֹת: **אֱמֶת.**

"**אִתִּי מִלְּבָנוֹן תָּבוֹאִי**" (שִׁיר הַשִּׁירִים ד, ח) רֵאשֵׁי תֵּיבוֹת: **אֱמֶת.** אֲבָל כְּשֶׁהָיָה הָאֱמֶת נֶעֱדֶרֶת — "וַתַּשְׁלֵךְ אֱמֶת אַרְצָה" (דָּנִיֵּאל ח, יב).

"**תָּשׁוּרִי מֵרֹאשׁ אֲמָנָה**" (שִׁיר הַשִּׁירִים ד, ח) רֵאשֵׁי תֵּיבוֹת: **אֱמֶת.** וּלְכָךְ "מִמְּעֻנוֹת אֲרָיוֹת" (שָׁם).

בָּרָא אֱלֹהִים. ב' דִּסְמִיכִי. הָכָא: "אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת", וְאִידָךְ: "לְמִן הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם עַל הָאָרֶץ" (דְּבָרִים ד, לב). כִּי מִתְּחִלָּה צָפָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּאַבְרָהָם שֶׁנִּקְרָא אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר (יְהוֹשֻׁעַ יד, טו) "הָאָדָם הַגָּדוֹל בָּעֲנָקִים הוּא", וּבָרָא הָעוֹלָם.

אֱלֹהִים בְּגִימַטְרִיָּא: **הַכֹּסֵּא,** שֶׁהַכִּסֵּא בָּרָא תְּחִלָּה.

בַּפָּסוּק שֶׁל "בְּרֵאשִׁית" יֵשׁ ז' תֵּיבוֹת כְּנֶגֶד ז' יְמֵי הַשָּׁבוּעַ, וְז' שָׁנִים בַּשְּׁמִטָּה, וְז' שְׁמִטִּין בַּיּוֹבֵל, וְז' רְקִיעִים וְז' אָרְצוֹת, וְז' יַמִּים, וְז' מִשְׁרָתִים — שַׁבְתַּאי, צֶדֶק, מַאְדִּים, חַמָּה, נוֹגַהּ, כּוֹכָב, לְבָנָה. וּכְנֶגְדָּם אָמַר דָּוִד "שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ" (תְּהִלִּים קיט, קסד). וּלְכָךְ תִּקְּנוּ "יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם לְעָלְמֵי עָלְמַיָּא", שֶׁהֵם ז' תֵּיבוֹת, וְאוֹמְרִים אוֹתוֹ ז' פְּעָמִים בַּיּוֹם; וְיֵשׁ בְּפָסוּק "בְּרֵאשִׁית" כ"ח אוֹתִיּוֹת, וְכֵן בְּ"יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא". וְכֵן בְּפָסוּק "וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר" (שְׁמוֹת כ, א) יֵשׁ בּוֹ ז' תֵּיבוֹת וְכ"ח אוֹתִיּוֹת. זֶהוּ שֶׁאָמְרוּ זַ"ל, "כָּל הָעוֹנֶה אָמֵן יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא בְּכָל כֹּחוֹ נַעֲשֶׂה שֻׁתָּף לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, וּכְאִלּוּ קִבֵּל תּוֹרָה בְּהַר סִינַי". וּכְנֶגֶד זֶה אָמַר שְׁלֹמֹה ז' פְּסוּקִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם כ"ח עִתִּים, זֶהוּ מ"עֵת לָלֶדֶת" עַד "עֵת שָׁלוֹם" (קֹהֶלֶת ג, ב־ח), וְהֵם כְּנֶגֶד ז' יְמֵי הַשָּׁבוּעַ שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם כ"ח עִתִּים מְשֻׁתָּפִים:

מֵהַבֹּקֶר עַד חֲצִי הַיּוֹם עֵת אֶחָד, וּמֵחֲצִי הַיּוֹם עַד הַלַּיְלָה עֵת שֵׁנִי, וּמִתְּחִלַּת הַלַּיְלָה עַד חֲצִי הַלַּיְלָה עֵת שְׁלִישִׁי, וּמֵחֲצִי הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר עֵת רְבִיעִי, וְכֵן בְּכָל יוֹם, הֲרֵי כ"ח עִתִּים.

בְּפָסוּק "בְּרֵאשִׁית" יֵשׁ ו' פְּעָמִים אָלֶף, כְּנֶגֶד שֵׁשֶׁת אֲלָפִים שָׁנָה שֶׁהָעוֹלָם הוֹוֶה. וְכֵן בְּפָסוּק "אֲנִי ה' רִאשׁוֹן, וְאֶת אַחֲרוֹנִים אֲנִי הוּא" (יְשַׁעְיָה מא, ד) שִׁשָּׁה אַלְפֵי"ן.

וּבְפָסוּק "וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ" ב' אַלְפֵי"ן, כְּנֶגֶד ב' אֲלָפִים תֹּהוּ.

וּבְפָסוּק "ה' קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ קֶדֶם מִפְעָלָיו מֵאָז" (מִשְׁלֵי ח, כב) יֵשׁ שְׁנֵי אַלְפֵי"ן, כְּנֶגֶד שְׁנֵי אֲלָפִים תּוֹרָה.

וּבְפָסוּק "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר וַיְהִי אוֹר" (פְּסוּק ג) ד' אַלְפֵי"ן, כְּנֶגֶד ד' אֲלָפִים יְמֵי תּוֹרָה וִימֵי מָשִׁיחַ, שֶׁהֵם יְמֵי אוֹרָה. תורה ב

~ נקודות משיחות קודש ~

למה פותחת התורה באות ב"ת?

בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ (א, א)

הַתּוֹרָה פּוֹתַחַת בַּמִּלָּה "בְּרֵאשִׁית", שֶׁמִּתְחִילָה בָּאוֹת ב'.

בַּיְרוּשַׁלְמִי נֶאֱמַר: "בְּב' נִבְרָא הָעוֹלָם . . וְלָמָּה בְּב' שֶׁהוּא בְּלָשׁוֹן בְּרָכָה וְלֹא בְּא' שֶׁהוּא בְּלָשׁוֹן אֲרִירָה".

מַקְשֶׁה הָאֶבֶן־עֶזְרָא: הֲרֵי יֵשׁ מִלִּים רַבּוֹת הַמַּתְחִילוֹת בָּאוֹת ב' וּמַשְׁמָעוּתָן הַפּוּכָה מִבְּרָכָה. וּלְעִנְיַן זֹאת, יֵשׁ מִלִּים רַבּוֹת הַמַּתְחִילוֹת בָּאוֹת א' שֶׁעִנְיָנָן טוֹב וּבְרָכָה.

הַהֶסְבֵּר לְכָךְ הוּא:

בַּתּוֹרָה יֶשְׁנָם שְׁנֵי עִנְיָנִים. הָאֶחָד הוּא לִמּוּד הַתּוֹרָה מִתּוֹךְ הֶבְנָה וְהַשָּׂגָה, וְהַשֵּׁנִי הוּא הִתְאַחֲדוּת וְהִדָּבְקוּת בְּנוֹתֵן הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא קְדֻשַּׁת הַתּוֹרָה וְעַצְמוּתָהּ שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַשֵּׂכֶל שֶׁבַּתּוֹרָה.

עַל־פִּי־זֶה יָבִנוּ דִּבְרֵי הַיְרוּשַׁלְמִי. עַל לִמּוּד הַתּוֹרָה אָמְרוּ חַז"ל: "זָכָה נַעֲשֵׂית לוֹ סַם חַיִּים, לֹא זָכָה נַעֲשֵׂית לוֹ סַם מִיתָה". וְזוֹהִי מַשְׁמָעוּת הָעִנְיָן שֶׁהָאוֹת ב' מְסַמֶּלֶת בְּרָכָה: כַּאֲשֶׁר הָאָדָם לוֹמֵד תּוֹרָה בְּאֹפֶן שֶׁל "זָכָה", מִלְּשׁוֹן זַכּוּת, שֶׁהוּא חָשׁ אֶת קְדֻשַּׁת הַתּוֹרָה, וְנִרְגָּשׁ אֶצְלוֹ שֶׁהָא' — הַהַתְחָלָה וְהָעִקָּר שֶׁל הַתּוֹרָה — הִיא הַדְּבֵקוּת בְּנוֹתֵן הַתּוֹרָה, אֲזַי יֶשְׁנָהּ הַב' — "בְּרָכָה", כִּי הַתּוֹרָה "נַעֲשֵׂית לוֹ סַם חַיִּים".

לְעֻמַּת זֹאת, כַּאֲשֶׁר הָאָדָם "לֹא זָכָה", כְּלוֹמַר שֶׁהוּא מַחְשִׁיב אֶת הַהֶבְנָה וְהַהַשָּׂגָה לְעִקָּר הַתּוֹרָה (א'), וַחֲסֵרָה אֶצְלוֹ קְדֻשַּׁת הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא מַשְׁמָעוּתָהּ הָאֲמִתִּית שֶׁל הָא', אֲזַי נַעֲשֵׂית אֶצְלוֹ הָא' לְלָשׁוֹן אֲרִירָה, וְהַתּוֹרָה "נַעֲשֵׂית לוֹ סַם מִיתָה".

(ע"פ לקוטי שיחות חט"ו עמ' 1 – מתוך 'לקראת שבת')

(ב) **וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ וְחֹשֶׁךְ עַל־פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי הַמָּיִם:**

ב **וְאַרְעָא הֲוַת צָדְיָא וְרֵיקָנְיָא וַחֲשׁוֹכָא עַל אַפֵּי תְהוֹמָא וְרוּחָא מִן קֳדָם יְיָ מְנַשְּׁבָא עַל אַפֵּי מַיָּא:**

רש"י ◂ **תֹהוּ וָבֹהוּ** • תֹּהוּ, לְשׁוֹן תֵּמַהּ וְשִׁמָּמוֹן, שֶׁאָדָם תּוֹהֶה וּמְשְׁתּוֹמֵם עַל בֹּהוּ שֶׁבָּהּ. **תֹהוּ** • אִשְׁטוּרְדִישׁוֹ"ן בְּלַעַ"ז. **בֹּהוּ** • לְשׁוֹן רֵיקוּת וְצָדוּ (בְּסִפְרֵי אֲחֵרִים אֵינוֹ)• **עַל פְּנֵי תְהוֹם** • עַל פְּנֵי הַמַּיִם שֶׁעַל הָאָרֶץ. **וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת** • כְּסֵא הַכָּבוֹד עוֹמֵד בָּאֲוִיר וּמְרַחֵף עַל פְּנֵי הַמַּיִם, בְּרוּחַ פִּיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וּכְמַאֲמָרוֹ, כְּיוֹנָה הַמְרַחֶפֶת עַל הַקֵּן, אקובטי"ר בְּלַעַ"ז.

(ג) **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר וַיְהִי־אוֹר:**

ג **וַאֲמַר יְיָ יְהִי נְהוֹרָא וַהֲוָה נְהוֹרָא:**

בעל הטורים

(ב) **תֹהוּ וָבֹהוּ.** ב'. הָכָא, וְאִידָךְ: "רָאִיתִי אֶת הָאָרֶץ וְהִנֵּה תֹהוּ וָבֹהוּ" (ירמיה ד, כג). מְלַמֵּד שֶׁצָּפָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּבְרִיאַת הָעוֹלָם בְּחֻרְבַּן הַבַּיִת, שֶׁנֶּחֱרַב בְּשָׁנַת "תֹּהוּ", שֶׁעָמַד ת"י שָׁנָה וְנֶחֱרַב בְּשָׁנַת תי"א. וּבַיִת שֵׁנִי עָמַד כְּמִנְיַן "הָיְתָה", וְזֶהוּ "וְהָאָרֶץ הָיְתָה", וְאַחַר כָּךְ חֹשֶׁךְ, רֶמֶז לְגָלֻיּוֹת. וְכֵן דּוֹרֵשׁ בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה.

דָּבָר אַחֵר: וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ. בְּגִימַטְרִיָּא: אַלְפַּיִם שָׁנָה בְּלִי תוֹרָה.

וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם. ב' בַּמְּסוֹרָה. הָכָא, וְאִידָךְ: "וְחֹשֶׁךְ אֵי זֶה מְקוֹמוֹ" (איוב לח, יט). זֶה הוּא שֶׁאָמְרוּ (חגיגה יא, ב) שֶׁאֵין לִשְׁאוֹל מַה לְּפָנִים מַה לְּאָחוֹר. "וְחֹשֶׁךְ אֵי זֶה מְקוֹמוֹ" – פֵּירוּשׁ, שֶׁאֵין לִשְׁאוֹל אֵי זֶה הָיָה מְקוֹם הַחֹשֶׁךְ תְּחִלָּה.

וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת. בְּגִימַטְרִיָּא: זוֹ הִיא רוּחוֹ שֶׁל מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ.

וְרוּחַ אֱלֹהִים. ב' דְּסָמִיכִי. הָכָא, וְאִידָךְ: "וְרוּחַ אֱלֹהִים לָבְשָׁה אֶת זְכַרְיָה" (דברי הימים ב' כד, כ). קְרִי בֵּיהּ הָכָא נַמִּי: "וְרוּחַ אֱלֹהִים לָבְשָׁה", פֵּירוּשׁ: שֶׁעָלַת יָדֵי לְבוּשׁוֹ אָמַר "וַיְהִי אוֹר", דִּכְתִיב בַּתְרֵהּ "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר". וְזֶהוּ שֶׁדָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (בראשית רבה ג, ד): מְמַעֲטָה לְבוּשׁוֹ נִבְרֵאת הָאוֹרָה. תורה ג

הפניות לשיחות קודש

ויאמר אלקים יהי אור: האור הוא מטרת הבריאה כולה, אך "גנזו" והוא יתגלה רק לעתיד לבוא – לקו"ש ח"י ע' 7.

(ד) וַיַּ֫רְא אֱלֹהִ֥ים אֶת־הָא֖וֹר כִּי־ט֑וֹב וַיַּבְדֵּ֣ל אֱלֹהִ֔ים בֵּ֥ין הָא֖וֹר וּבֵ֥ין הַחֹֽשֶׁךְ׃

ד וַחֲזָא יְיָ יָת נְהוֹרָא אֲרֵי טָב וְאַפְרֵשׁ יְיָ בֵּין נְהוֹרָא וּבֵין חֲשׁוֹכָא׃

רש"י◄ **וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב וַיַּבְדֵּל** • אַף בָּזֶה אָנוּ צְרִיכִים לְדִבְרֵי אַגָּדָה: 'רָאָהוּ שֶׁאֵינוֹ כְּדַאי לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ רְשָׁעִים, וְהִבְדִּילוֹ לַצַּדִּיקִים לֶעָתִיד לָבֹא'. וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ, כָּךְ פָּרְשֵׁהוּ: רָאָהוּ "כִּי טוֹב", וְאֵין נָאֶה לוֹ וְלַחֹשֶׁךְ שֶׁיִּהְיוּ מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּעִרְבּוּבְיָא, וְקָבַע לָזֶה תְּחוּמוֹ בַּיּוֹם, וְלָזֶה תְּחוּמוֹ בַּלַּיְלָה.

(ה) וַיִּקְרָ֨א אֱלֹהִ֤ים ׀ לָאוֹר֙ יוֹם֙ וְלַחֹ֣שֶׁךְ קָ֣רָא לָיְלָ֑ה וַיְהִי־עֶ֥רֶב וַיְהִי־בֹ֖קֶר יוֹם אֶחָֽד׃

ה וּקְרָא יְיָ לִנְהוֹרָא יְמָמָא וְלַחֲשׁוֹכָא קְרָא לֵילְיָא וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צְפַר יוֹמָא חָד׃

רש"י◄ **יוֹם אֶחָד** • לְפִי סֵדֶר לְשׁוֹן הַפָּרָשָׁה, הָיָה לוֹ לִכְתֹּב יוֹם רִאשׁוֹן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּשְׁאָר הַיָּמִים: שֵׁנִי, שְׁלִישִׁי, רְבִיעִי. לָמָּה כָּתַב "אֶחָד"? לְפִי שֶׁהָיָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יָחִיד בְּעוֹלָמוֹ, שֶׁלֹּא נִבְרְאוּ הַמַּלְאָכִים עַד יוֹם שֵׁנִי, כָּךְ מְפֹרָשׁ בִּ'בְרֵאשִׁית רַבָּה'.

(ו) וַיֹּ֣אמֶר אֱלֹהִ֔ים יְהִ֥י רָקִ֖יעַ בְּת֣וֹךְ הַמָּ֑יִם וִיהִ֣י מַבְדִּ֔יל בֵּ֥ין מַ֖יִם לָמָֽיִם׃

ו וַאֲמַר יְיָ יְהִי רְקִיעָא בִּמְצִיעוּת מַיָּא וִיהִי מַפְרִישׁ בֵּין מַיָּא לְמַיָּא׃

רש"י◄ **יְהִי רָקִיעַ** • יִתְחַזֵּק הָרָקִיעַ, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּבְרְאוּ שָׁמַיִם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, עֲדַיִן לַחִים הָיוּ, וְקָרְשׁוּ בַּשֵּׁנִי מִגַּעֲרַת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, בְּאָמְרוֹ: "יְהִי רָקִיעַ", וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב: "עַמּוּדֵי שָׁמַיִם יְרוֹפָפוּ" כָּל יוֹם רִאשׁוֹן, וּבַשֵּׁנִי: "וְיִתְמְהוּ מִגַּעֲרָתוֹ", כְּאָדָם שֶׁמִּשְׁתּוֹמֵם וְעוֹמֵד מִגַּעֲרַת הַמְּאַיֵּם עָלָיו. **בְּתוֹךְ הַמָּיִם** • בְּאֶמְצַע הַמַּיִם, שֶׁיֵּשׁ הֶפְרֵשׁ בֵּין מַיִם הָעֶלְיוֹנִים לָרָקִיעַ, כְּמוֹ בֵּין הָרָקִיעַ לַמַּיִם שֶׁעַל הָאָרֶץ. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁהֵם תְּלוּיִים בְּמַאֲמָרוֹ שֶׁל מֶלֶךְ.

(ז) וַיַּ֣עַשׂ אֱלֹהִים֮ אֶת־הָרָקִיעַ֒ וַיַּבְדֵּ֗ל בֵּ֤ין הַמַּ֙יִם֙ אֲשֶׁר֙ מִתַּ֣חַת לָרָקִ֔יעַ וּבֵ֣ין הַמַּ֔יִם אֲשֶׁ֖ר מֵעַ֣ל לָרָקִ֑יעַ וַיְהִי־כֵֽן׃

ז וַעֲבַד יְיָ יָת רְקִיעָא וְאַפְרֵישׁ בֵּין מַיָּא דִּי מִלְרַע לִרְקִיעָא וּבֵין מַיָּא דִּי מֵעַל לִרְקִיעָא וַהֲוָה כֵן׃

רש"י◄ **וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת הָרָקִיעַ** • תִּקְּנוֹ עַל עָמְדוֹ, וְהִיא עֲשִׂיָּתוֹ, כְּמוֹ: "וְעָשְׂתָה אֶת צִפָּרְנֶיהָ". **מֵעַל לָרָקִיעַ** • "עַל הָרָקִיעַ" לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא "מֵעַל לָרָקִיעַ", לְפִי שֶׁהֵן תְּלוּיִים בָּאֲוִיר. וּמִפְּנֵי מָה לֹא נֶאֱמַר: "כִּי

בעל הטורים

(ד) **אֶת הָאוֹר.** בְּגִימַטְרִיָּא: **בַּתּוֹרָה.** וְעוֹלֶה כְּמִנְיַן תרי"ג.

אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב. סוֹפֵי אוֹתִיּוֹת: **בְּרִית,** כְּדִכְתִיב (שְׁמוֹת לד, כז): "כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה" וגו', וְ"עַל פִּי" הַיְינוּ הַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה.

וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב, וַיַּבְדֵּל. רֶמֶז לְמַה שֶּׁאָמְרוּ (יְרוּשַׁלְמִי בְּרָכוֹת פ"ח ה"ו) "אֵין מְבָרְכִין עַל הַנֵּר עַד שֶׁיֵּאוֹתוּ לְאוֹרוֹ". וּכְמִנְיַן וַיַּבְדֵּ"ל מַבְדִּילִין בַּשָּׁנָה בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּתוֹת.

וַיַּבְדֵּל. ג' בַּמְּסוֹרָה. הָכָא, וּבְפָסוּק ז', "וַיַּבְדֵּל דָּוִד" (דִּבְרֵי הַיָּמִים א' כח, א), רֶמֶז לְמַה שֶּׁאָמְרוּ (פְּסָחִים קג, ב) "הַפּוֹחֵת לֹא יִפְחוֹת מִשָּׁלֹשׁ הַבְדָּלוֹת". תורה ה

(ה) **לָאוֹר יוֹם.** בְּגִימַטְרִיָּא: **זֶה יַעֲקֹב אָבִינוּ.**

קָרָא לַיְלָה. בְּגִימַטְרִיָּא: **עֵשָׂו.** ה' פְּעָמִים "אוֹר" כָּתוּב בַּפָּרָשָׁה, כְּנֶגֶד חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תּוֹרָה שֶׁנִּקְרְאוּ אוֹר. וּכְנֶגְדָּן חֲמִשָּׁה סִימָנִין בָּאוֹר לְעִנְיַן קְרִיַּת שְׁמַע, כִּדְאִיתָא בְּפִרְקָא קַמָּא דִּבְרָכוֹת (ט, ב): מִשֶּׁיַּכִּיר בֵּין תְּכֵלֶת לְלָבָן, בֵּין זְאֵב לְכֶלֶב, בֵּין תְּכֵלֶת לְכַרְתִּי, בֵּין חֲמוֹר לְעָרוֹד, וְשֶׁיַּכִּיר חֲבֵירוֹ בְּרִחוּק אַרְבַּע אַמּוֹת. וּשְׁלֹשָׁה "חֹשֶׁךְ" בַּפָּרָשָׁה, וּכְנֶגְדָּן שְׁלֹשָׁה סִימָנִין בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת (לד, ב): הִכְסִיפוּ פָּנֶיהָ, הֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ, ב' כּוֹכָבִים וְכֵן שְׁלֹשָׁה כּוֹכָבִים לַיְלָה (שָׁם לה, ב).

וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה. וְלֹא אָמַר 'קָרָא אֱלֹהִים לַיְלָה', כְּמוֹ שֶׁאָמַר גַּבֵּי אוֹר, שֶׁאֵין מְיַחֵד שְׁמוֹ עַל הָרָעָה. תורה ו

(ז) **מֵעַל לָרָקִיעַ.** ב' בַּמְּסוֹרָה. "הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לָרָקִיעַ", "וַיְהִי קוֹל מֵעַל לָרָקִיעַ" בְּמֶרְכָּבָה דִּיחֶזְקֵאל (א, כה).

הפניות לשיחות קודש

וירא אלוקים את האור כי טוב ויבדל: הקדמת דברי האגדה לפשוטו – לקו"ש חכ"ה ע' 1.

טוֹב" בְּיוֹם שֵׁנִי? לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה נִגְמָר מְלֶאכֶת הַמַּיִם עַד יוֹם שְׁלִישִׁי, וַהֲרֵי הִתְחִיל בָּהּ בַּשֵּׁנִי, וְדָבָר שֶׁלֹּא נִגְמַר אֵינוֹ בְּמִלּוּאוֹ וְטוּבוֹ. וּבַשְּׁלִישִׁי שֶׁנִּגְמְרָה מְלֶאכֶת הַמַּיִם וְהִתְחִיל וְגָמַר מְלָאכָה אַחֶרֶת, כָּפַל בּוֹ "כִּי טוֹב", שְׁתֵּי פְּעָמִים, אֶחָד לִגְמַר מְלֶאכֶת הַשֵּׁנִי וְאֶחָד לִגְמַר מְלֶאכֶת הַיּוֹם.

(ח) וַיִּקְרָ֣א אֱלֹהִ֗ים לָרָקִ֤יעַ שָׁמָ֑יִם וַיְהִי־עֶ֥רֶב וַיְהִי־בֹ֖קֶר יוֹם שֵׁנִֽי׃

ח וּקְרָא יְיָ לִרְקִיעָא שְׁמַיָּא וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צְפַר יוֹם תִּנְיָן׃

רש"י◄ **וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרָקִיעַ שָׁמָיִם** • שָׂא מַיִם, שָׁם מַיִם, אֵשׁ וּמַיִם שֶׁעֵרְבָן זֶה בָּזֶה וְעָשָׂה מֵהֶם שָׁמַיִם.

(בִּסְפָרִים אֲחֵרִים: שָׁמַיִם, שָׁם מַיִם, דָּבָר אַחֵר: אֵשׁ וּמַיִם).

(ט) וַיֹּ֣אמֶר אֱלֹהִ֗ים יִקָּו֨וּ הַמַּ֜יִם מִתַּ֤חַת הַשָּׁמַ֙יִם֙ אֶל־מָק֣וֹם אֶחָ֔ד וְתֵרָאֶ֖ה הַיַּבָּשָׁ֑ה וַיְהִי־כֵֽן׃

ט וַאֲמַר יְיָ יִתְכַּנְּשׁוּן מַיָּא מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא לַאֲתַר חָד וְתִתְחֲזֵי יַבֶּשְׁתָּא וַהֲוָה כֵן׃

רש"י◄ **יִקָּווּ הַמַּיִם** • שְׁטוּחִין הָיוּ עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ וְהִקְוָם בָּאוֹקְיָנוֹס, הוּא הַיָּם הַגָּדוֹל שֶׁבְּכָל הַיַּמִּים.

(י) וַיִּקְרָ֨א אֱלֹהִ֤ים ׀ לַיַּבָּשָׁה֙ אֶ֔רֶץ וּלְמִקְוֵ֥ה הַמַּ֖יִם קָרָ֣א יַמִּ֑ים וַיַּ֥רְא אֱלֹהִ֖ים כִּי־טֽוֹב׃

י וּקְרָא יְיָ לְיַבֶּשְׁתָּא אַרְעָא וּלְבֵית כְּנִישׁוּת מַיָּא קְרָא יַמְמֵי וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָב׃

רש"י◄ **קָרָא יַמִּים** • וַהֲלֹא יָם אֶחָד הוּא? אֶלָּא אֵינוֹ דּוֹמֶה טַעַם דָּג הָעוֹלֶה מִן הַיָּם בְּעַכּוֹ, לְדָג הָעוֹלֶה מִן הַיָּם בְּאַסְפַּמְיָא.

(יא) וַיֹּ֣אמֶר אֱלֹהִ֗ים תַּדְשֵׁ֤א הָאָ֙רֶץ֙ דֶּ֔שֶׁא עֵ֤שֶׂב מַזְרִ֣יעַ זֶ֔רַע עֵ֣ץ פְּרִ֞י עֹשֶׂה פְּרִי֙ לְמִינ֔וֹ אֲשֶׁ֥ר זַרְעוֹ־ב֖וֹ עַל־הָאָ֑רֶץ וַיְהִי־כֵֽן׃

יא וַאֲמַר יְיָ תַּדְאֵית אַרְעָא דִּיתְאָה עִסְבָּא דְּבַר זַרְעֵהּ מִזְדְּרַע אִילַן פֵּירִין עָבֵד פֵּירִין לִזְנֵהּ דִּי בַר זַרְעֵהּ בֵּהּ עַל אַרְעָא וַהֲוָה כֵן׃

רש"י◄ **תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב** • לֹא דֶּשֶׁא לְשׁוֹן עֵשֶׂב וְלֹא עֵשֶׂב לְשׁוֹן דֶּשֶׁא, וְלֹא הָיָה לְשׁוֹן הַמִּקְרָא לוֹמַר תַּעֲשִׂיב הָאָרֶץ, שֶׁמִּינֵי דְּשָׁאִין מְחֻלָּקִין, כָּל אֶחָד לְעַצְמוֹ נִקְרָא עֵשֶׂב פְּלוֹנִי, וְאֵין לָשׁוֹן לַמְּדַבֵּר לוֹמַר דֶּשֶׁא פְּלוֹנִי, שֶׁלְּשׁוֹן דֶּשֶׁא הוּא לְבִישַׁת הָאָרֶץ בָּעֲשָׂבִים כְּשֶׁהִיא מִתְמַלֵּאת בִּדְשָׁאִים. **תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ** • תִּתְמַלֵּא וְתִתְכַּסֶּה לְבוּשׁ עֲשָׂבִים, בִּלְשׁוֹן לָעַ"ז נִקְרָא דֶּשֶׁא ארבאז"י, כֻּלָּן בְּעִרְבּוּבְיָא, וְכָל שֹׁרֶשׁ לְעַצְמוֹ נִקְרָא עֵשֶׂב. **מַזְרִיעַ זֶרַע** • שֶׁיִּגְדַּל בּוֹ זֶרַע לִזְרֹעַ מִמֶּנּוּ בְּמָקוֹם אַחֵר. **עֵץ פְּרִי** • שֶׁיְּהֵא טַעַם הָעֵץ כְּטַעַם הַפְּרִי. וְהִיא לֹא עָשְׂתָה כֵּן, אֶלָּא "וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ וְגוֹ' וְעֵץ עֹשֶׂה פְּרִי" וְלֹא "וְעֵץ פְּרִי", לְפִיכָךְ כְּשֶׁנִּתְקַלֵּל אָדָם עַל עֲוֹנוֹ, נִפְקְדָה גַּם הִיא עַל עֲוֹנָהּ וְנִתְקַלְּלָה. (סְפָרִים אֲחֵרִים אֵינוֹ, וְדוֹ"ק). **אֲשֶׁר זַרְעוֹ־בוֹ** • הֵן גַּרְעִינֵי כָּל פְּרִי שֶׁמֵּהֶן הָאִילָן צוֹמֵחַ כְּשֶׁנּוֹטְעִים אוֹתוֹ.

בעל הטורים

וּכְמוֹ שֶׁאֵין דּוֹרְשִׁין בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית בָּרַבִּים, כֵּן אֵין דּוֹרְשִׁין בְּמַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה. תורה ח

(ט) **יִקָּווּ הַמַּיִם אֶל מָקוֹם אֶחָד וְתֵרָאֶה.** סוֹפֵי תֵּיבוֹת: **מִדָּה.** זֶה הוּא שֶׁנֶּאֱמַר (אִיּוֹב כח, כה) "וּמַיִם תִּכֵּן בְּמִדָּה". **הַיַּבָּשָׁה.** ב' בַּמְּסוֹרָה. "וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה", "וְשָׁפַכְתָּ הַיַּבָּשָׁה" (שְׁמוֹת ד, ט). מְלַמֵּד שֶׁהִתְנָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית שֶׁיִּשְׁתַּנּוּ, וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה. תורה י

(יא) **עֵץ פְּרִי.** ב' דִּסְמִיכִי. הָכָא: "עֵץ פְּרִי", וְאִידָךְ: "עֵץ פְּרִי וְכָל אֲרָזִים" (תְּהִלִּים קֶמַח, ט). אִיכָּא מָאן דְּאָמַר בִּבְרֵאשִׁית רַבָּא (ה, ט) שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צִוָּה שֶׁאֲפִילּוּ אֲרָזִים שֶׁהֵם אִילָנֵי סְרָק יַעֲשׂוּ פְּרִי, וְהִיא עָבְרָה עַל הַצִּוּוּי, וְהַיְינוּ "עֵץ פְּרִי וְכָל אֲרָזִים". וְאִיכָּא לְמָאן דְּאָמַר נַמִּי הָתָם שֶׁהוֹסִיפָה עַל הַצִּוּוּי, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לָהּ עֵץ שֶׁיְּהֵא רָגִיל לַעֲשׂוֹת פְּרִי, וְלֹא אֲרָזִים וּשְׁאָר אִילָנֵי סְרָק, וְהִיא הוֹצִיאָה בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בְּכָל הָאִילָנוֹת פְּרִי, כְּדִכְתִיב (פְּסוּק יב) "עֵץ עֹשֶׂה פְּרִי",

(יב) **וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ** דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע לְמִינֵהוּ וְעֵץ עֹשֶׂה־פְּרִי אֲשֶׁר זַרְעוֹ־בוֹ לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב:

יב וַאֲפִקַת אַרְעָא דֵּיתְאָה עִסְבָּא דְּבַר זַרְעֵהּ מִזְדְּרַע לִזְנוֹהִי וְאִילָן עָבֵד פֵּירִין דְּבַר זַרְעֵהּ בֵּהּ לִזְנוֹהִי וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָב:

רש"י ◂ **וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ וגו'** • אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר "לְמִינֵהוּ" בַּדְּשָׁאִין בְּצִוּוּיֵיהֶן, שָׁמְעוּ שֶׁנִּצְטַוּוּ הָאִילָנוֹת עַל כָּךְ, וְנַעֲשׂוּ כֻּלָּן־וְחֹמֶר בְּעֵצָמָן, כַּמְפֹרָשׁ בָּאַגָּדָה בִּ׳שְׁחִיטַת חֻלִּין׳.

(יג) **וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר** יוֹם שְׁלִישִׁי:

יג וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צַפַּר יוֹם תְּלִיתָאֵי:

(יד) **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֹת** בִּרְקִיעַ הַשָּׁמָיִם לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלָּיְלָה וְהָיוּ לְאֹתֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וְשָׁנִים:

יד וַאֲמַר יְיָ יְהוֹן נְהוֹרִין בִּרְקִיעָא דִּשְׁמַיָּא לְאַפְרָשָׁא בֵּין יְמָמָא וּבֵין לֵילְיָא וְיֵהוֹן לְאָתִין וּלְזִמְנִין וּלְמִמְנֵי בְּהוֹן יוֹמִין וּשְׁנִין:

רש"י ◂ **יְהִי מְאֹרֹת וגו'** • מִיּוֹם רִאשׁוֹן נִבְרְאוּ, וּבָרְבִיעִי צִוָּה עֲלֵיהֶם לְהָתְלוֹת בָּרָקִיעַ. וְכֵן כָּל תּוֹלְדוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ נִבְרְאוּ בְּיוֹם רִאשׁוֹן, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד נִקְבַּע בַּיּוֹם שֶׁנִּגְזַר עָלָיו, הוּא שֶׁכָּתוּב: "אֵת הַשָּׁמַיִם", לְרַבּוֹת תּוֹלְדוֹתֵיהֶם, "וְאֵת הָאָרֶץ", לְרַבּוֹת תּוֹלְדוֹתֶיהָ. **יְהִי מְאֹרֹת** • חָסֵר וָי"ו כְּתִיב, עַל שֵׁם שֶׁהוּא יוֹם מְאֻרָּה, לִפְלֹ אַסְכָּרָה בְּתִינוֹקוֹת, הוּא שֶׁשָּׁנִינוּ: 'בְּרְבִיעִי, הָיוּ מִתְעַנְּנִים עַל אַסְכָּרָה, שֶׁלֹּא תִּפֹּל בַּתִּינוֹקוֹת'. **לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלָּיְלָה** • מִשֶּׁנִּגְנַז הָאוֹר הָרִאשׁוֹן, אֲבָל בְּשִׁבְעַת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, שִׁמְּשׁוּ הָאוֹר וְהַחֹשֶׁךְ הָרִאשׁוֹנִים יַחַד, בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה. **וְהָיוּ לְאֹתֹת** • כְּשֶׁהַמְּאוֹרוֹת לוֹקִין, סִימָן רַע הוּא לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה י): "וּמֵאֹתוֹת הַשָּׁמַיִם אַל תֵּחַתּוּ", בַּעֲשׂוֹתְכֶם רְצוֹן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, אֵין אַתֶּם צְרִיכִין לִדְאֹג מִן הַפֻּרְעָנוּת. **וּלְמוֹעֲדִים** • עַל שֵׁם הֶעָתִיד, שֶׁעֲתִידִים יִשְׂרָאֵל לְהַצְטַוּוֹת עַל הַמּוֹעֲדוֹת, וְהֵם נִמְנִים לְמוֹלַד הַלְּבָנָה. **וּלְיָמִים** • שִׁמּוּשׁ הַחַמָּה חֲצִי יוֹם, וְשִׁמּוּשׁ הַלְּבָנָה חֶצְיוֹ, הֲרֵי יוֹם שָׁלֵם. **וְשָׁנִים** • לְסוֹף שס"ה יָמִים (סְפָרִים אֲחֵרִים: וּרְבִיעַ יוֹם), יִגְמְרוּ מַהֲלָכָן בְּי"ב מַזָּלוֹת הַמְשֻׁרְתִים אוֹתָם, וְהִיא שָׁנָה. (סְפָרִים אֲחֵרִים: וְהוּא שס"ה יוֹם וּרְבִיעַ יוֹם), וְחוֹזְרִים וּמַתְחִילִים פַּעַם שְׁנִיָּה לְסַבֵּב בַּגַּלְגַּל כְּמַהֲלָכָן הָרִאשׁוֹן.

בעל הטורים

כְּלוֹמַר: כָּל עֵץ עָשָׂה פְּרִי. וְהַיְינוּ "עֵץ פְּרִי וְכָל אֲרָזִים". תורה יב

(יב) **וַתּוֹצֵא.** ג׳ בַּמְּסוֹרָה. "וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ", "וַתּוֹצֵא אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" (ירמיה לב, כא), "וַתּוֹצֵא וַתִּתֶּן לָהּ" (רות ב, יח). וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ (פסחים קיח, א) "קֶשִׁין הֵם מְזוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם כְּקְרִיעַת יַם סוּף", וְכָל הַכּוֹפֵר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם כְּאִלּוּ כּוֹפֵר בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית. **וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ.**

בַּצִּוּוּי נֶאֱמַר "תַּדְשֵׁא", **וּבָעֲשִׂיָּה** נֶאֱמַר "וַתּוֹצֵא", לְפִי שֶׁמִּתְחִלָּה הָיוּ דַּקִּין, וְלֹא הָיוּ נִכָּרִים מֵחֲמַת קְטַנָּן.

בַּצִּוּוּי נֶאֱמַר "עֵץ פְּרִי עֹשֶׂה פְּרִי", **וּבָעֲשִׂיָּה** נֶאֱמַר "וְעֵץ עֹשֶׂה פְּרִי", הוֹסִיף וָי"ו, לוֹמַר: ו׳ מִינֵי מַאֲכָל הוֹצִיאָה.

בַּצִּוּוּי כְּתִיב "לְמִינָהּ", מַשְׁמַע דַּוְקָא הַדּוֹמֶה לוֹ מַמָּשׁ, **וּבָעֲשִׂיָּה** כְּתִיב "לְמִינֵהוּ", לוֹמַר אֲפִילּוּ הַדּוֹמֶה לַדּוֹמֶה לֹא הוֹצִיאָה בְּעִרְבּוּבְיָא אֶלָּא שׁוּרוֹת לְבָנִים לְבַד וְשׁוּרוֹת שְׁחוֹרוֹת לְבַד.

מַזְרִיעַ זֶרַע לְמִינֵהוּ. רָאשֵׁי תֵּיבוֹת: מַזָּל, שֶׁאֵין לְךָ עֵשֶׂב שֶׁאֵין לוֹ מַזָּל מִלְמַעְלָה. תורה יג

(יד) **יְהִי מְאֹרֹת.** סָמַךְ מְאוֹרוֹת לַדְּשָׁאִים לְפִי שֶׁצְּרִיכִין לוֹ, כְּדִכְתִיב (דברים לג, יד) "וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שָׁמֶשׁ". **מְאֹרֹת.** חָסֵר, שֶׁלֹּא נִבְרָא לְהָאִיר אֶלָּא הַשֶּׁמֶשׁ, וְיָרֵחַ לֹא נִבְרָא אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעַבְדוּ לַחַמָּה אִם תִּהְיֶה יְחִידָה. **מְאֹרֹת.** בְּגִימַטְרִיָּא: שֶׁמֶשׁ. **אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֹת בִּרְקִיעַ.** סוֹפֵי תֵּיבוֹת: **עִתִּים** לְמַפְרֵעַ. רֶמֶז, שֶׁעַל יְדֵי מְאוֹרוֹת מוֹנִים הָעִתִּים. **לְאֹתֹת.** ב׳ בַּמְּסוֹרָה. הָכָא: "לְאֹתֹת

הפניות לשיחות קודש

כשהמאורות לוקין סימן רע הוא לעולם: ביאור מדוע ליקוי המאורות הוא סימן רע, הרי בפועל זהו דבר טבעי שאפשר לחשב מראש - לקו"ש חט"ו ע' 7.

(טו) וְהָיוּ לִמְאוֹרֹת בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ וַיְהִי־כֵן:

טו וִיהוֹן לִנְהוֹרִין בִּרְקִיעָא דִשְׁמַיָּא לְאַנָּהָרָא עַל אַרְעָא וַהֲוָה כֵּן:

רס"י ◂ **וְהָיוּ לִמְאוֹרֹת** • עוֹד זֹאת יְשַׁמְּשׁוּ, שֶׁיָּאִירוּ לָעוֹלָם.

(טז) וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים אֶת־הַמָּאוֹר הַגָּדֹל לְמֶמְשֶׁלֶת הַיּוֹם וְאֶת־הַמָּאוֹר הַקָּטֹן לְמֶמְשֶׁלֶת הַלַּיְלָה וְאֵת הַכּוֹכָבִים:

טז וַעֲבַד יְיָ יָת תְּרֵין נְהוֹרַיָּא רַבְרְבַיָּא יָת נְהוֹרָא רַבָּא לְמִשְׁלַט בְּיוֹמָמָא וְיָת נְהוֹרָא זְעִירָא לְמִשְׁלַט בְּלֵילְיָא וְיָת כּוֹכְבַיָּא:

רס"י ◂ **הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים וְגוֹ'** • שָׁוִים נִבְרְאוּ, וְנִתְמַעֲטָה הַלְּבָנָה עַל שֶׁקִּטְרְגָה וְאָמְרָה: "אִי אֶפְשָׁר לִשְׁנֵי מְלָכִים שֶׁיִּשְׁתַּמְּשׁוּ בְּכֶתֶר אֶחָד". **וְאֵת הַכּוֹכָבִים** • עַל־יְדֵי שֶׁמִּעֵט אֶת הַלְּבָנָה, הִרְבָּה צְבָאֶיהָ לְהָפִיס דַּעְתָּהּ.

(יז) וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹהִים בִּרְקִיעַ הַשָּׁמָיִם לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ:

יז וִיהַב יָתְהוֹן יְיָ בִּרְקִיעָא דִשְׁמַיָּא לְאַנָּהָרָא עַל אַרְעָא:

(יח) וְלִמְשֹׁל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה וְלַהַבְדִּיל בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב:

יח וּלְמִשְׁלַט בִּיוֹמָא וּבְלֵילְיָא וּלְאַפְרָשָׁא בֵּין נְהוֹרָא וּבֵין חֲשׁוֹכָא וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָב:

(יט) וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם רְבִיעִי:

יט וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צַפַּר יוֹם רְבִיעָאי:

(כ) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם שֶׁרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל־הָאָרֶץ עַל־פְּנֵי רְקִיעַ הַשָּׁמָיִם:

כ וַאֲמַר יְיָ יִרְחֲשׁוּן מַיָּא רְחֵשׁ נַפְשָׁא חַיְתָא וְעוֹפָא יְפָרַח עַל אַרְעָא עַל אַפֵּי רְקִיעָא דִשְׁמַיָּא:

רס"י ◂ **נֶפֶשׁ חַיָּה** • שֶׁיִּהֵא בָּהּ חִיּוּת. **שֶׁרֶץ** • כָּל דָּבָר חַי שֶׁאֵינוֹ גָּבֹהַּ מִן הָאָרֶץ, קָרוּי שֶׁרֶץ: בָּעוֹף, כְּגוֹן זְבוּבִים. בִּשְׁקָצִים, כְּגוֹן נְמָלִים וְחִפּוּשִׁים וְתוֹלָעִים. וּבַבְּרִיּוֹת, כְּגוֹן חֹלֶד וְעַכְבָּר וְחֹמֶט וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם, וְכָל הַדָּגִים.

(כא) וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת־הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים וְאֵת כָּל־נֶפֶשׁ הַחַיָּה הָרֹמֶשֶׂת אֲשֶׁר שָׁרְצוּ הַמַּיִם לְמִינֵהֶם וְאֵת כָּל־עוֹף כָּנָף לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב:

כא וּבְרָא יְיָ יָת תַּנִּינַיָּא רַבְרְבַיָּא וְיָת כָּל נַפְשָׁא חַיְתָא דְּרָחֲשָׁא דִּי אַרְחִישׁוּ מַיָּא לְזִנְיֵהוֹן וְיָת כָּל עוֹפָא דְּפָרַח לְזִנּוֹהִי וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָב:

בעל הטורים

וּלְמוֹעֲדִים". וְאִידָךְ: "וְהַיְלָדִים אֲשֶׁר נָתַן לִי ה' לְאוֹתוֹת וּלְמוֹפְתִים" (יְשַׁעְיָה ח, יח). "וְהַיְלָדִים' הֵיינוּ תַּלְמִידִים, וְתַלְמִידִים הַלּוֹמְדִים תּוֹרָה דּוֹמִים לִמְאוֹרוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (בְּבָא בַּתְרָא עה, א) "פְּנֵי מֹשֶׁה כִּפְנֵי חַמָּה, וּפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ כִּפְנֵי לְבָנָה".

וּלְמוֹעֲדִים. ב' בַּמְּסוֹרָה. הָכָא: "וְהָיוּ לְאוֹתֹת וּלְמוֹעֲדִים". וְאִידָךְ: "וְהָיוּ לְבֵית יְהוּדָה לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמוֹעֲדִים טוֹבִים" (זְכַרְיָה ח, יט). בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה (ו, א) לֹא נִבְרֵאת לְבָנָה אֶלָּא לְקַדֵּשׁ הַחֹדֶשׁ, וְרֹאשׁ חֹדֶשׁ נִמְי אִיקְרִי מוֹעֵד, וְאָסוּר בְּהֶסְפֵּד וּבְתַעֲנִית. תורה טו

(יח) **וּלְהַבְדִּיל.** ב' בַּמְּסוֹרָה. הָכָא: "וּלְהַבְדִּיל בֵּין הָאוֹר", וְאִידָךְ: "וּלְהַבְדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ" (וַיִּקְרָא י, י). לוֹמַר, כְּשֶׁמַּבְדִּילִין בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל צָרִיךְ לְבָרֵךְ גַּם כֵּן עַל הָאוֹר. תורה יט

(כ) **יְעוֹפֵף.** ב' בַּמְּסוֹרָה. הָכָא: "וְעוֹף יְעוֹפֵף", וְאִידָךְ: "וּבִשְׁתַּיִם יְעוֹפֵף" (יְשַׁעְיָה ו, ב). וְהוּא שֶׁאָמְרוּ (בְּרָכוֹת ד, ב) גַּבְרִיאֵל בְּשִׁתַּיִם. תורה כא

(כא) **אֶת הַתַּנִּינִם.** חָסֵר יו"ד, רָמַז לְמַה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (בְּבָא בַּתְרָא עה, ב) שֶׁהָרַג הַנָּקְבָה וּמְלָחָהּ לַצַּדִּיקִים לֶעָתִיד לָבֹא. תורה כב

רש"י◄ **הַתַּנִּינִם** • דָּגִים גְּדוֹלִים שֶׁבַּיָּם. וּבְדִבְרֵי אַגָּדָה: הוּא לִוְיָתָן וּבֶן זוּגוֹ, שֶׁבְּרָאָם זָכָר וּנְקֵבָה, וְהָרַג אֶת הַנְּקֵבָה וּמְלָחָהּ לַצַּדִּיקִים לְעָתִיד־לָבֹא, שֶׁאִם יִפְרוּ וְיִרְבּוּ — לֹא יִתְקַיֵּם הָעוֹלָם בִּפְנֵיהֶם. "הַתַּנִּינִם" כְּתִיב. **נֶפֶשׁ הַחַיָּה** • נֶפֶשׁ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חִיּוּת.

(כב) **וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים לֵאמֹר פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הַמַּיִם בַּיַּמִּים וְהָעוֹף יִרֶב בָּאָרֶץ:**

כב וּבָרִיךְ יָתְהוֹן יְיָ לְמֵימָר פּוּשׁוּ וּסְגוּ וּמְלוּ יָת מַיָּא בְּיַמְמַיָּא וְעוֹפָא יִסְגֵּי בְּאַרְעָא:

רש"י◄ **וַיְבָרֶךְ אֹתָם** • לְפִי שֶׁמְּחַסְּרִים אוֹתָם, וְצָדִין מֵהֶם וְאוֹכְלִין אוֹתָם, הֵצְרְכוּ לִבְרָכָה, וְאַף הַחַיּוֹת הֵצְרְכוּ לִבְרָכָה, אֶלָּא מִפְּנֵי הַנָּחָשׁ שֶׁעָתִיד לִקְלָלָה, לְכָךְ לֹא בֵּרְכָן, שֶׁלֹּא יְהֵא הוּא בַּכְּלָל. **פְּרוּ** • לְשׁוֹן פְּרִי, כְּלוֹמַר עֲשׂוּ פֵּרוֹת. **וּרְבוּ** • אִם לֹא אָמַר אֶלָּא "פְּרוּ", הָיָה אֶחָד מוֹלִיד אֶחָד וְלֹא יוֹתֵר, וּבָא "וּרְבוּ", שֶׁאֶחָד מוֹלִיד הַרְבֵּה.

(כג) **וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם חֲמִישִׁי:**

כג וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צְפַר יוֹם חֲמִישָׁאֵי:

(כד) **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ בְּהֵמָה וָרֶמֶשׂ וְחַיְתוֹ־אֶרֶץ לְמִינָהּ וַיְהִי־כֵן:**

כד וַאֲמַר יְיָ תַּפֵּק אַרְעָא נַפְשָׁא חַיְתָא לִזְנַהּ בְּעִיר וּרְחֵשׁ וְחֵוַת אַרְעָא לִזְנַהּ וַהֲוָה כֵן:

רש"י◄ **תּוֹצֵא הָאָרֶץ** • הוּא שֶׁפֵּרַשְׁתִּי, שֶׁהַכֹּל נִבְרָא מִיּוֹם רִאשׁוֹן, וְלֹא הֵצְרְכוּ אֶלָּא לְהוֹצִיאָם. **נֶפֶשׁ חַיָּה** • שֶׁיֵּשׁ בָּהּ חִיּוּת. **וָרֶמֶשׂ** • הֵם שְׁרָצִים, שֶׁהֵם נְמוּכִים וְרוֹמְשִׂים עַל הָאָרֶץ וְנִרְאִים כְּאִלּוּ נִגְרָרִים, שֶׁאֵין הִלּוּכָן נִכָּר. כָּל לְשׁוֹן "רֶמֶשׂ" וְ"שֶׁרֶץ", בִּלְשׁוֹנֵנוּ קונמוברי"ש.

(כה) **וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־חַיַּת הָאָרֶץ לְמִינָהּ וְאֶת־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְאֵת כָּל־רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב:**

כה וַעֲבַד יְיָ יָת חֵוַת אַרְעָא לִזְנַהּ וְיָת בְּעִירָא לִזְנַהּ וְיָת כָּל רִחֲשָׁא דְאַרְעָא לִזְנוֹהִי וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי טָב:

רש"י◄ **וַיַּעַשׂ** • תִּקְּנָם בְּצִבְיוֹנָם, בְּתִקּוּנָן וּבְקוֹמָתָן.

(כו) **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ בִדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ:**

כו וַאֲמַר יְיָ נַעֲבִיד אֵינָשָׁא בְּצַלְמָנָא כִּדְמוּתָנָא וְיִשְׁלְטוּן בְּנוּנֵי יַמָּא וּבְעוֹפָא דִשְׁמַיָּא וּבִבְעִירָא וּבְכָל אַרְעָא וּבְכָל רִחֲשָׁא דְּרָחֵשׁ עַל אַרְעָא:

בעל הטורים

(כב) **וְהָעוֹף יִרֶב בָּאָרֶץ.** וְלֹא אָמַר 'יִפְרֶה וְיִרְבֶּה', שֶׁלֹּא אָמַר כֵּן אֶלָּא בָּאָדָם וּבַדָּגִים, שֶׁמְּזוֹנוֹתֵיהֶם מְצוּיִין, וּפְנוּיִים לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת; אֲבָל הָעוֹפוֹת, וְכֵן בְּהֵמָה וְחַיָּה, אֵין מְזוֹנוֹתֵיהֶם מְצוּיִין לָהֶם. וְרֶמֶז לַדָּבָר, "וּבֵרַךְ אֶת לַחְמְךָ וְאֶת מֵימֶיךָ וגו' לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה" (שְׁמוֹת כג, כה), "וְהִפְרֵיתִי אֶתְכֶם וְהִרְבֵּיתִי אֶתְכֶם" (וַיִּקְרָא כו, ט) וּסְמִיךְ לֵיהּ "וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן נוֹשָׁן". **וְהָעוֹף.** ג' בַּמְּסוֹרָה. "וְהָעוֹף יִרֶב", "וְהָעוֹף אוֹכֵל אוֹתָם מֵעַל הַסַּל" (לְהַלָּן מ, יז), "זֹאת תּוֹרַת הַבְּהֵמָה וְהָעוֹף" (וַיִּקְרָא יא, מו). רֶמֶז לְמַה שֶׁאָמְרוּ (חוּלִין סג, ב) שֶׁעוֹפוֹת טְהוֹרִין מְרוּבִּין עַל הַטְּמֵאִין. וְזֶהוּ "וְהָעוֹף יִרֶב", פֵּירוּשׁ שֶׁהֵן מְרוּבִּין, וְאֵיזֶה מְרוּבֶּה? "וְהָעוֹף אוֹכֵל אוֹתָם". פֵּירוּשׁ, אוֹתָם טְהוֹרִין, שֶׁהֵם אֹכֶל. וְכֵן "זֹאת תּוֹרַת הַבְּהֵמָה וְהָעוֹף" אַיְירִי בִּטְהוֹרִים. תורה כג

(כו) **אָדָם.** נוֹטְרִיקוֹן: אֵ'פֶר. דָּ'ם. מָ'רָה. תורה כז

הפניות לשיחות קודש

התנינים: מדוע נמנו התנינים בפני עצמם, וההוראה מזה – לקו"ש ח"ה ע' 16.

רס"ו ◂ **נַעֲשֶׂה אָדָם** • עַנְוְתָנוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לָמְדָנוּ מִכָּאן: לְפִי שֶׁהָאָדָם הוּא בְּדִמּוּת הַמַּלְאָכִים וְיִתְקַנְּאוּ בּוֹ, לְפִיכָךְ נִמְלַךְ בָּהֶם. וּכְשֶׁהוּא דָן אֶת הַמְּלָכִים הוּא נִמְלַךְ בְּפָמַלְיָא שֶׁלּוֹ, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּאַחְאָב, שֶׁאָמַר לוֹ מִיכָה: "רָאִיתִי אֶת ה' יוֹשֵׁב עַל כִּסְאוֹ, וְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם עוֹמֵד עָלָיו מִימִינוֹ וּמִשְּׂמֹאלוֹ". וְכִי יֵשׁ יָמִין וּשְׂמֹאל לְפָנָיו? אֶלָּא אֵלּוּ מַיְמִינִים לִזְכוּת וְאֵלּוּ מַשְׂמְאִילִים לְחוֹבָה, וְכֵן "בִּגְזֵרַת עִירִין פִּתְגָמָא וּבְמֵאמַר קַדִּישִׁין שְׁאֵלְתָא". אַף כָּאן בְּפָמַלְיָא שֶׁלּוֹ נָטַל רְשׁוּת, אָמַר לָהֶם: יֵשׁ בְּעֶלְיוֹנִים כְּדָמוּתִי. אִם אֵין כְּדָמוּתִי בַּתַּחְתּוֹנִים, הֲרֵי יֵשׁ קִנְאָה בְּמַעֲשֶׂה בְרֵאשִׁית. **נַעֲשֶׂה אָדָם** • אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא סִיְּעוּהוּ בִּיצִירָתוֹ וְיֵשׁ מָקוֹם לָאֶפִּיקוֹרְסִים לִרְדּוֹת, לֹא נִמְנַע הַכָּתוּב מִלְּלַמֵּד "דֶּרֶךְ אֶרֶץ" וּמִדַּת עֲנָוָה, שֶׁיְּהֵא הַגָּדוֹל נִמְלָךְ וְנוֹטֵל רְשׁוּת מִן הַקָּטָן, וְאִם כָּתַב "אֲעֲשֶׂה אָדָם", לֹא לָמַדְנוּ שֶׁהָיָה מְדַבֵּר עִם בֵּית דִּינוֹ, אֶלָּא עִם עַצְמוֹ, וּתְשׁוּבָתוֹ כָּתַב בְּצִדּוֹ: "וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם" וְלֹא כָּתַב "וַיִּבְרְאוּ". **בְּצַלְמֵנוּ** • בִּדְפוּס שֶׁלָּנוּ. **כִּדְמוּתֵנוּ** • לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל. **וְיִרְדּוּ בִּרְדַּת הַיָּם** • יֵשׁ בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה לְשׁוֹן רְדוּי וּלְשׁוֹן יְרִידָה: זָכָה, רוֹדֶה בַּחַיּוֹת וּבַבְּהֵמוֹת. לֹא זָכָה, נַעֲשָׂה יָרוּד לִפְנֵיהֶם וְהַחַיָּה מוֹשֶׁלֶת בּוֹ.

(כז) **וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם:**

כז **וּבְרָא יְיָ יָת אָדָם בְּצַלְמֵהּ בְּצַלָּם אֱלָהִין בְּרָא יָתֵהּ דְּכַר וְנוּקְבָא בְּרָא יָתְהוֹן:**

רס"ז ◂ **וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ** • בִּדְפוּס הֶעָשׂוּי לוֹ, שֶׁהַכֹּל נִבְרָא בְּמַאֲמָר וְהוּא נִבְרָא בְּיָדַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלט): "וַתָּשֶׁת עָלַי כַּפֶּכָה", נַעֲשָׂה בְּחוֹתָם כְּמַטְבֵּעַ הָעֲשׂוּיָה עַל־יְדֵי רֹשֶׁם, שֶׁקּוֹרִין קוֹנְיֵ"ו בְּלַעַ"ז, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "תִּתְהַפֵּךְ כְּחֹמֶר חוֹתָם". **בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ** • פֵּרַשׁ לְךָ שֶׁאוֹתוֹ צֶלֶם הַמִּתְקַיֵּם לוֹ, צֶלֶם דְּיוֹקֵן יוֹצְרוֹ הוּא. **זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם** • וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: "וַיִּקַּח אַחַת מִצַּלְעֹתָיו וְגוֹ'". מִדְרַשׁ אַגָּדָה, שֶׁנִּבְרְאוּ שְׁנֵי פַּרְצוּפִים בִּבְרִיאָה רִאשׁוֹנָה, וְאַחַר־כָּךְ חִלְקוֹ. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: כָּאן הוֹדִיעֲךָ שֶׁנִּבְרְאוּ שְׁנֵיהֶם בַּשִּׁשִּׁי, וְלֹא פֵּרַשׁ לְךָ כֵּיצַד בְּרִיָּתָן, וּפֵרַשׁ לְךָ בְּמָקוֹם אַחֵר.

(כח) **וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וְכִבְשֻׁהָ וּרְדוּ בִּדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל־חַיָּה הָרֹמֶשֶׂת עַל־הָאָרֶץ:**

כח **וּבָרִיךְ יָתְהוֹן יְיָ וַאֲמַר לְהוֹן יְיָ פּוּשׁוּ וּסְגוּ וּמְלוֹ יָת אַרְעָא וּתְקוֹפוּ עֲלַהּ וּשְׁלוּטוּ בְּנוּנֵי יַמָּא וּבְעוֹפָא דִּשְׁמַיָּא וּבְכָל חַיְתָא דְּרַחֲשָׁא עַל אַרְעָא:**

רס"ח ◂ **וְכִבְשֻׁהָ** • חָסֵר וָי"ו, לְלַמֶּדְךָ שֶׁהַזָּכָר כּוֹבֵשׁ אֶת הַנְּקֵבָה שֶׁלֹּא תְּהֵא יְצָאנִית. וְעוֹד, לְלַמֶּדְךָ שֶׁהָאִישׁ שֶׁדַּרְכּוֹ לִכְבֹּשׁ, מְצֻוֶּה עַל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה — וְלֹא הָאִשָּׁה.

(כט) **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת־כָּל־עֵשֶׂב זֹרֵעַ זֶרַע אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וְאֶת־כָּל־הָעֵץ אֲשֶׁר־בּוֹ פְרִי־עֵץ זֹרֵעַ זָרַע לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה:**

כט **וַאֲמַר יְיָ הָא יְהָבִית לְכוֹן יָת כָּל עִסְבָּא דְּבַר זַרְעָה מִזְּדָרַע דִּי עַל אַפֵּי כָל אַרְעָא וְיָת כָּל אִילָנָא דִּי בֵהּ פֵּירֵי אִילָנָא דְּבַר זַרְעָה מִזְּדָרַע לְכוֹן יְהֵא לְמֵיכַל:**

רס"ט ◂ **לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה וּלְכָל חַיַּת הָאָרֶץ** • הִשְׁוָה לָהֶם בְּהֵמוֹת וְחַיּוֹת לְמַאֲכָל וְלֹא הִרְשָׁה לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ

בעל הטורים

(כז) **וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם.** אוֹתִיּוֹת אֲדָמָה, שֶׁבְּרָאוֹ מִן הָאֲדָמָה. **זָכָר. בְּגִימַטְרִיָּא בְּרָכָה, וּנְקֵבָה בְּגִימַטְרִיָּא קְלָלָה.** תורה כח

(כח) **וּרְדוּ בִּדְגַת הַיָּם.** ב' במסורה: הָכָא, וְאִידָךְ: "וּרְדוּ גַּת פְּלִשְׁתִּים" (עמוס ו, ב). לוֹמַר לְךָ: אִלּוּ זְכִיתֶם, תִּרְדּוּ אַף בִּדְגַת הַיָּם; וְאִם לָאו, יֵרְדוּ גַּת, כְּלוֹמַר: תִּשְׁתַּעְבְּדוּ לִפְלִשְׁתִּים. תורה כט

(כט) **פְּרִי עֵץ.** ב' במסורה: הָכָא "אֲשֶׁר בּוֹ פְּרִי עֵץ", וְאִידָךְ: "פְּרִי עֵץ הָדָר" (ויקרא כג, מ). רֶמֶז לְמָאן דְּאָמַר (בראשית רבה טו, ח) "אֵילֶן שֶׁאָכַל מִמֶּנּוּ אָדָם הָרִאשׁוֹן אִתְרוֹג הָיָה". תורה ל

הפניות לשיחות קודש

לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ: ביאור בהשוואת האדם לבהמה בבריאה — לקו"ש ח"כ ע' 7.

לְהָמִית בְּרִיָּה וְלֶאֱכֹל בָּשָׂר, אַף כָּל יֶרֶק עֵשֶׂב יֹאכְלוּ יַחַד בֻּלָּם. וּכְשֶׁבָּאוּ בְּנֵי נֹחַ, הִתִּיר לָהֶם בָּשָׂר, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא חַי וְגוֹ'", "כְּיֶרֶק עֵשֶׂב", שֶׁהִתַּרְתִּי לְאָדָם הָרִאשׁוֹן, "נָתַתִּי לָכֶם אֶת כֹּל".

(ל) וּלְכָל־חַיַּת הָאָרֶץ וּלְכָל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל רוֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה אֶת־כָּל־יֶרֶק עֵשֶׂב לְאָכְלָה וַיְהִי־כֵן:

ל וּלְכָל חֵוֹת אַרְעָא וּלְכָל עוֹפָא דִשְׁמַיָּא וּלְכֹל דְּרָחֵשׁ עַל אַרְעָא דִּי בֵהּ נַפְשָׁא חַיְתָא יָת כָּל יְרוֹק עִסְבָּא לְמֵיכָל וַהֲוָה כֵּן:

(לא) וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה־טוֹב מְאֹד וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם הַשִּׁשִּׁי:

לא וַחֲזָא יְיָ יָת כָּל דִּי עֲבַד וְהָא תַקִּין לַחֲדָא וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צַפַּר יוֹם שְׁתִיתָאֵי:

רש"י ◂ **יוֹם הַשִּׁשִּׁי.** הוֹסִיף ה' בַּשִּׁשִּׁי, בִּגְמַר מַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית, לוֹמַר שֶׁהִתְנָה עִמָּהֶם עַל־מְנָת שֶׁיְּקַבְּלוּ עֲלֵיהֶם יִשְׂרָאֵל חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה. דָּבָר אַחֵר: "יוֹם הַשִּׁשִּׁי", כֻּלָּם תְּלוּיִים וְעוֹמְדִים עַד "יוֹם הַשִּׁשִּׁי", הוּא שִׁשִּׁי בְּסִיוָן. (סְפָרִים אֲחֵרִים, שֶׁבְּיוֹם ו' בְּסִיוָן, שֶׁקִּבְּלוּ יִשְׂרָאֵל הַתּוֹרָה, נִתְחַזְּקוּ כָּל יְצִירַת בְּרֵאשִׁית, וְנֶחֱשָׁב כְּאִלּוּ נִבְרָא הָעוֹלָם עַתָּה, וְזֶהוּ "יוֹם הַשִּׁשִּׁי" בְּהֵ"א, אוֹתוֹ יוֹם ו' בְּסִיוָן) הַמּוּכָן לְמַתַּן תּוֹרָה.

ב (א) וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם:

א וְאִשְׁתַּכְלִלוּ שְׁמַיָּא וְאַרְעָא וְכָל חֵילֵיהוֹן:

(ב) וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה:

ב וְשֵׁיצֵי יְיָ בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה עֲבִדְתֵּהּ דִּי עֲבָד וְנַח בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה מִכָּל עֲבִדְתֵּהּ דִּי עֲבָד:

רש"י ◂ **וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי.** רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: בָּשָׂר־וָדָם שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ עִתָּיו וּרְגָעָיו, צָרִיךְ לְהוֹסִיף מֵחֹל עַל הַקֹּדֶשׁ, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁיּוֹדֵעַ עִתָּיו וּרְגָעָיו, נִכְנַס בּוֹ כְּחוּט הַשְּׁעָרָה וְנִרְאֶה כְּאִלּוּ כְּלָה בּוֹ בַּיּוֹם. דָּבָר אַחֵר: מֶה הָיָה הָעוֹלָם חָסֵר? מְנוּחָה. בָּאת שַׁבָּת, בָּאת מְנוּחָה, כָּלְתָה וְנִגְמְרָה הַמְּלָאכָה.

~ נקודות משיחות קודש ~

חשיבות רגע אחד!

וַיְכַל אֱלֹקִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וגו' (ב, ב)

ר' שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, בָּשָׂר־וָדָם שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ עִתָּיו וּרְגָעָיו צָרִיךְ לְהוֹסִיף מֵחֹל עַל הַקּוֹדֶשׁ, אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁיּוֹדֵעַ עִתָּיו וּרְגָעָיו נִכְנַס בּוֹ כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה, וְנִרְאֶה כְּאִילּוּ כְּלָה בּוֹ בַּיּוֹם (רש"י)

לְכאוֹרָה צָרִיךְ בֵּאוּר, מַדּוּעַ עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְלַאכְתּוֹ בְּאֹפֶן שֶׁ"נִרְאֶה כְּאִלּוּ כְּלָה בּוֹ בַּיּוֹם", כְּלוֹמַר, שֶׁלְּמַרְאִית הָעַיִן הָיְתָה נִרְאִית כִּמְלָאכָה הָאֲסוּרָה, חָלִילָה הָיָה יָכוֹל לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה זוֹ מִקֶּדֶם?

אֶלָּא שֶׁמִּזֶּה לְמֵדִים אָנוּ הוֹרָאָה חֲשׁוּבָה בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ:

בעל הטורים

(לא) **יוֹם הַשִּׁשִּׁי. וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם.** רָאשֵׁי תֵּיבוֹת — שֵׁם בֶּן ד' אוֹתִיּוֹת, שֶׁחָתַם בּוֹ מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית. וְכֵן יִ'שְׁתַּחוּ הַ'שָּׁמַיִם וְ'תָגֶל הָ'אָרֶץ (תְּהִלִּים צו, יא) רָאשֵׁי תֵּיבוֹת — שֵׁם בֶּן ד' אוֹתִיּוֹת, שֶׁחָתַם הָעוֹלָם בְּשֵׁם בֶּן ד' אוֹתִיּוֹת. תורה א

ב (ב) **וַיְכַל אֱלֹהִים.** תַּרְגּוּם יְרוּשַׁלְמִי "וַחֲמַד". זֶהוּ שֶׁאָמְרוּ "חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ". בְּפָרָשַׁת וַיְכֻלּוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים "מְלַאכְתּוֹ", כְּנֶגֶד מְלָאכוֹת שֶׁשָּׁבַת בָּהֶם, שֶׁהֵם שָׁמַיִם וָאָרֶץ וָיָם. וְלֹא כְּתִיב 'וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם שְׁבִיעִי', לְפִי שֶׁמּוֹסִיפִין מֵחֹל עַל הַקֹּדֶשׁ.

הפניות לשיחות קודש

ויכל אלוקים ביום השביעי: ביאור בב' התירוצים ברש"י – לקו"ש ח"ה ע' 24.

אָמְרוּ חֲז"ל "לֹא בָרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ דָּבָר אֶחָד לְבַטָּלָה". כָּל דָּבָר וְדָבָר, וְכָל רֶגַע וְרֶגַע, שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, גַּם אִם זֶה דָּבָר קָטָן אוֹ זְמַן מוּעָט בְּיוֹתֵר, יֵשׁ לוֹ תַּכְלִית וּמַטָּרָה שֶׁלִּשְׁמָהּ בָּרָא אוֹתוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְלָכֵן, גַּם אִם הָאָדָם לָמַד תּוֹרָה בְּמֶשֶׁךְ עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת, וְחָמִשִּׁים וְתֵשַׁע דַּקּוֹת, וְנוֹתָרָה לוֹ רַק עוֹד דַּקָּה פְּנוּיָה לִלְמֹד, אֵין לוֹ לְבַטֵּל ח"ו רֶגַע זֶה, כִּי גַּם זְמַן מוּעָט שֶׁכָּזֶה יֵשׁ לוֹ תַּכְלִית וּמַטָּרָה שֶׁלִּשְׁמָהּ בָּרָא אוֹתוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְחָלִילָה־וְחַס לִגְרֹם שֶׁבְּרִיאַת זְמַן זֶה תִּהְיֶה לְבַטָּלָה.

וְלָכֵן "נִצַּל" הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָרֶגַע הַכִּי קָצָר שֶׁלְּפָנֵי שַׁבָּת לְכַלּוֹת אֶת מְלַאכְתּוֹ, לְלַמְּדֵנוּ עַד כַּמָּה יָקָר כָּל רֶגַע וְרֶגַע שֶׁיֵּשׁ לָאָדָם וְיֵשׁ לְנַצְּלוֹ בְּמִלּוֹאוֹ. וְאִם יֵשׁ רֶגַע פָּנוּי, עָלָיו לְנַצְּלוֹ בְּמִלּוֹאוֹ לַעֲבוֹדַת הַשֵּׁם.

(ע"פ לקוטי שיחות ח"ה עמ' 33 ואילך - מתוך 'לקראת שבת')

(ג) וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר־בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

ג וּבָרִיךְ יְיָ יָת יוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְקַדִּישׁ יָתֵהּ אֲרֵי בֵּהּ נַח מִכָּל עֲבִדְתֵּהּ דִּי בְרָא יְיָ לְמֶעְבַּד׃

רש"י ◂ **וַיְבָרֶךְ וַיְקַדֵּשׁ** • בֵּרְכוֹ בַּמָּן, שֶׁכָּל יְמֵי הַשָּׁבוּעַ יָרַד לָהֶם עֹמֶר לַגֻּלְגֹּלֶת, וּבַשִּׁשִּׁי "לֶחֶם מִשְׁנֶה", וְקִדְּשׁוֹ בַּמָּן שֶׁלֹּא יָרַד כְּלָל בְּשַׁבָּת, וְהַמִּקְרָא כָּתַב עַל הֶעָתִיד.

אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת • הַמְלָאכָה שֶׁהָיְתָה רְאוּיָה לֵעָשׂוֹת בְּשַׁבָּת, כָּפַל וַעֲשָׂאָהּ בַּשִּׁשִּׁי, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בִּ'בְּרֵאשִׁית רַבָּה'.

~ יום שני כ"ד תשרי ~

(ד) אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבָּרְאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת יְהוָה אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם:

ד אִלֵּין תּוֹלְדַת שְׁמַיָּא וְאַרְעָא כַּד אִתְבְּרִיאוּ בְּיוֹמָא דִּי עֲבַד יְיָ אֱלֹהִים אַרְעָא וּשְׁמַיָּא׃

רש"י ◂ **אֵלֶּה** • הָאֲמוּרִים לְמַעְלָה. **תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבָּרְאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה'** • לְלַמֶּדְךָ שֶׁכֻּלָּם נִבְרְאוּ בָּרִאשׁוֹן. דָּבָר אַחֵר: "בְּהִבָּרְאָם", בְּהֵ"א בְּרָאָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּיָהּ ה' צוּר עוֹלָמִים", בְּבֹ' אוֹתִיּוֹת אֵלּוּ שֶׁל הַשֵּׁם, יָצַר שְׁנֵי עוֹלָמִים, וְלִמֶּדְךָ כָּאן, שֶׁהָעוֹלָם הַזֶּה נִבְרָא בְּהֵ"א. (סְפָרִים אֲחֵרִים: רְמַז כְּמוֹ שֶׁהֵהֵ"א פְּתוּחָה לְמַטָּה, כָּךְ הָעוֹלָם פָּתוּחַ לַשָּׁבִים בִּתְשׁוּבָה, וְעוֹלָם הַבָּא נִבְרָא בְּיוּ"ד, לוֹמַר שֶׁצַּדִּיקִים שֶׁבְּאוֹתוֹ זְמַן מוּעָטִים כְּמוֹ י' שֶׁהִיא קְטַנָּה בָּאוֹתִיּוֹת) **רָמַז שֶׁיֵּרְדוּ הָרְשָׁעִים לְמַטָּה לְרָאוֹת שַׂחַת, כְּהֵ"א זֹאת שֶׁפְּתוּמָה מִכָּל צְדָדֶיהָ וּפְתוּחָה לְמַטָּה, לָרֶדֶת דֶּרֶךְ שָׁם.**

בעל הטורים

וַיִּשְׁבֹּת. ב' בַּמְּסוֹרָה. הָכָא, וְאִידָךְ: "וַיִּשְׁבֹּת הַמָּן" (יְהוֹשֻׁעַ ה, יב). **וְהַיְינוּ דִּכְתִיב בְּפָרָשַׁת הַמָּן** (שמות טז, כג) "הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' שַׁבָּתוֹן שַׁבַּת קֹדֶשׁ", **וְלֹא מָצִינוּ שֶׁאָמַר לָהֶם מֹשֶׁה זֶה מִקֹּדֶם. אֶלָּא נִרְמָז בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית — "וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי", "וַיִּשְׁבֹּת הַמָּן".**

דָּבָר אַחֵר: מְלַמֵּד שֶׁהַמָּן פָּסַק מִלֵּירֵד בְּשַׁבָּת, כְּדְמוּכָח בְּקִידּוּשִׁין.

דָּבָר אַחֵר: רָמַז לְמַה שֶׁדָּרְשׁוּ (בְּרֵאשִׁית רַבָּה יא, ב) "בֵּרְכוֹ בַּמָּן וְקִדְּשׁוֹ בַּמָּן". תורה ג

(ג) **וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים.** ג' דִּסְמִיכִי. הָכָא, וְאִידָךְ: "וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת נֹחַ" (לְהַלָּן ט, א), וְאִידָךְ: "וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יִצְחָק" (לְהַלָּן כה, יא). **בְּשָׁעָה שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָעוֹלָם, בֵּירַךְ הַשַּׁבָּת וְהָעוֹלָם. וּבִימֵי נֹחַ, שֶׁאָבְדוּ כָּל הָרִאשׁוֹנִים, וְהָיָה עוֹלָם חָדָשׁ, הוּצְרַךְ לְבָרֵךְ פַּעַם שְׁנִית, וּבֵירַךְ אֶת אַבְרָהָם, כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ בַּמִּדְרָשׁ: "עַד עַתָּה הָיִיתִי זָקוּק לְבָרֵךְ אֶת בְּרִיּוֹתַי, מִכָּאן וְאֵילָךְ הַבְּרָכוֹת יִהְיוּ מְסוּרִים בְּיָדְךָ". תורה ד

(ד) **בְּהִבָּרְאָם.** אוֹתִיּוֹת **בְּאַבְרָהָם,** כִּי בִּזְכוּת אַבְרָהָם נִבְרְאוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ.

אֶרֶץ וְשָׁמָיִם. ב' בַּמְּסוֹרָה. הָכָא, וְאִידָךְ: "הוֹדוֹ עַל אֶרֶץ וְשָׁמָיִם" (תְּהִלִּים קמח, יג). **לָמָּה הוֹדוֹ עַל אֶרֶץ וְשָׁמַיִם, בִּשְׁבִיל שֶׁעָשָׂה אֶרֶץ וְשָׁמַיִם.** תורה ה

הפניות לשיחות קודש

אשר ברא אלוקים לעשות: תיווך בין המדרשים שעולם על מילואו נברא, ושכל הבריאה זקוקה לתיקון, והקשר מדוע נתגלתה תורת החסידות דווקא בדורות האחרונים – לקו"ש חכ"ה ע' 14.

(ה) וְכֹל ׀ שִׂיחַ הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִהְיֶה בָּאָרֶץ וְכָל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִצְמָח כִּי לֹא הִמְטִיר יְהוָה אֱלֹהִים עַל־הָאָרֶץ וְאָדָם אַיִן לַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה:

ה וְכֹל אִילָנֵי חַקְלָא עַד לָא הֲווּ בְּאַרְעָא וְכָל עִסְבָּא דְחַקְלָא עַד לָא צְמַח אֲרֵי לָא אַחִית מְטָרָא יְיָ אֱלֹהִים עַל אַרְעָא וַאֲנָשׁ לַיְת לְמִפְלַח יָת אַדְמְתָא:

רס"ו ◂ **טֶרֶם יִהְיֶה בָּאָרֶץ** • כָּל "טֶרֶם" שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן עַד לֹא הוּא, וְאֵינוֹ לְשׁוֹן קֹדֶם, וְאֵינוֹ נִפְעַל, לוֹמַר הִטָּרֵם, כַּאֲשֶׁר יֹאמַר הִקָּדֵם, וְזֶה מוֹכִיחַ. וְעוֹד אַחֵר: "כִּי טֶרֶם תִּירָאוּן", עֲדַיִן לֹא תִּירָאוּן. וְאַף זֶה תִּפְרֹשׁ: עֲדַיִן לֹא הָיָה בָּאָרֶץ, כְּשֶׁנִּבְרָה בְּרִיאַת הָעוֹלָם בַּשִּׁשִּׁי קֹדֶם שֶׁנִּבְרָא אָדָם. **וְכָל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה** • עֲדַיִן לֹא צָמַח, וּבַשְּׁלִישִׁי שֶׁכָּתוּב "וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ", לֹא יָצְאוּ, אֶלָּא עַל פֶּתַח הַקַּרְקַע עָמְדוּ עַד יוֹם שִׁשִּׁי, וְלָמָּה? **כִּי לֹא הִמְטִיר** • וּמַה טַּעַם "לֹא הִמְטִיר"? לְפִי שֶׁ"אָדָם אַיִן לַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה" וְאֵין מַכִּיר בְּטוֹבָתָן שֶׁל גְּשָׁמִים, וּכְשֶׁבָּא אָדָם וְיָדַע שֶׁהֵם צֹרֶךְ לָעוֹלָם, הִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם וְיָרְדוּ, וְצָמְחוּ הָאִילָנוֹת וְהַדְּשָׁאִים: **ה' אֱלֹהִים** • ה' הוּא שְׁמוֹ. אֱלֹהִים, שֶׁהוּא שַׁלִּיט וְשׁוֹפֵט עַל כֹּל, וְכֵן פֵּרוּשׁ זֶה בְּכָל מָקוֹם לְפִי פְּשׁוּטוֹ: ה' שֶׁהוּא אֱלֹהִים.

(ו) וְאֵד יַעֲלֶה מִן־הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת־כָּל־פְּנֵי הָאֲדָמָה:

ו וַעֲנָנָא הֲוָה סָלִיק מִן אַרְעָא וְאַשְׁקֵי יָת כָּל אַפֵּי אַדְמְתָא:

רס"ו ◂ **וְאֵד יַעֲלֶה** • לְעִנְיַן בְּרִיָּתוֹ שֶׁל אָדָם. הֶעֱלָה הַתְּהוֹם וְהִשְׁקָה עֲנָנִים לִשְׁרוֹת הֶעָפָר, וְנִבְרָא אָדָם, כְּגַבָּל זֶה, שֶׁנּוֹתֵן מַיִם וְאַחַר־כָּךְ לָשׁ אֶת הָעִסָּה, אַף כָּאן "וְהִשְׁקָה", וְאַחַר־כָּךְ "וַיִּיצֶר".

(ז) וַיִּיצֶר יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם עָפָר מִן־הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה:

ז וּבְרָא יְיָ אֱלֹהִים יָת אָדָם עַפְרָא מִן אַדְמְתָא וּנְפַח בְּאַנְפּוֹהִי נִשְׁמְתָא דְחַיֵּי וַהֲוַת בְּאָדָם לְרוּחַ מְמַלְלָא:

רס"ו ◂ **וַיִּיצֶר** • שְׁתֵּי יְצִירוֹת, יְצִירָה לָעוֹלָם הַזֶּה וְיִצִירָה לְתְחִיַּת הַמֵּתִים. אֲבָל בִּבְהֵמָה, שֶׁאֵינָהּ עוֹמֶדֶת לַדִּין, לֹא נִכְתַּב בִּיצִירָתָהּ שְׁנֵי יוּדֵי"ן. **עָפָר מִן הָאֲדָמָה** • צָבַר עֲפָרוֹ מִכָּל הָאֲדָמָה מֵאַרְבַּע רוּחוֹת, שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁיָּמוּת, שָׁם תְּהֵא קוֹלַטְתּוֹ לִקְבוּרָה. דָּבָר אַחֵר: נָטַל עֲפָרוֹ מִמָּקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: "מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה לִי", אָמַר: הַלְוַאי תִּהְיֶה לוֹ כַּפָּרָה וְיוּכַל לַעֲמֹד. **וַיִּפַּח בְּאַפָּיו** • עֲשָׂאוֹ מִן הַתַּחְתּוֹנִים וּמִן הָעֶלְיוֹנִים, גּוּף מִן הַתַּחְתּוֹנִים וּנְשָׁמָה מִן הָעֶלְיוֹנִים. לְפִי שֶׁבְּיוֹם רִאשׁוֹן נִבְרְאוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ. בַּשֵּׁנִי, בָּרָא רָקִיעַ לָעֶלְיוֹנִים. בַּשְּׁלִישִׁי, "תֵּרָאֶה הַיַּבָּשָׁה" לַתַּחְתּוֹנִים. בָּרְבִיעִי, בָּרָא מְאוֹרוֹת לָעֶלְיוֹנִים. בַּחֲמִשִּׁי, "יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם" לַתַּחְתּוֹנִים. הֵזַקֵּק בַּשִּׁשִּׁי לִבְרֹאוֹת בּוֹ בָּעֶלְיוֹנִים וּבַתַּחְתּוֹנִים, וְאִם לָאו, יֵשׁ קִנְאָה בְּמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית, שֶׁיִּהְיוּ אֵלּוּ רַבִּים עַל אֵלּוּ בִּבְרִיאַת יוֹם אֶחָד. **נֶפֶשׁ חַיָּה** • אַף בְּהֵמָה וְחַיָּה נִקְרְאוּ: "נֶפֶשׁ חַיָּה", אַךְ זוֹ שֶׁל אָדָם — חַיָּה שֶׁבְּכֻלָּן, שֶׁנִּתּוֹסַף לוֹ דֵּעָה וְדִבּוּר.

(ח) וַיִּטַּע יְהוָה אֱלֹהִים גַּן־בְּעֵדֶן מִקֶּדֶם וַיָּשֶׂם שָׁם אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר:

ח וּנְצִיב יְיָ אֱלֹהִים גִּינְתָא בְּעֵדֶן מִלְקַדְמִין וְאַשְׁוִי תַּמָּן יָת אָדָם דִּי בְרָא:

בעל הטורים

(ו) **וְאֵד.** ב' בְּמִסּוֹרָה. הָכָא, וְאֵידָךְ: "וְאֵיד נָכוֹן לְצַלְעוֹ" (איוב יח, יב). רֶמֶז לְמַה שֶּׁאָמְרוּ חֲכָמִים (ירושלמי תענית פ"ב ה"א): "לָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ אֵיד, שֶׁהַבְּרִיּוֹת מִשְׁתַּבְּרִים לִפָּם כְּדֵי שֶׁיִּתֵּן לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָטָר". תורה ז

(ז) **וַיִּיצֶר.** ב'. חַד מָלֵא וְחַד חָסֵר. "וַיִּיצֶר ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם" מָלֵא, שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי יְצָרִים, יֵצֶר טוֹב וְיֵצֶר הָרָע. "וַיִּיצֶר ה' אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה" (פסוק יט) חָסֵר, שֶׁאֵין לָהֶם אֶלָּא יֵצֶר אֶחָד.

וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים. סוֹפֵי תֵּיבוֹת: **חוֹתָם.**

נִשְׁמַת. ד' בַּמִּסּוֹרָה. "וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת", "כֹּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת רוּחַ חַיִּים בְּאַפָּיו" (להלן ז, כב), "נֵר ה' נִשְׁמַת אָדָם" (משלי כ, כז), "נִשְׁמַת ה' כְּנַחַל נָפְרִית בֹּעֲרָה" (ישעיה ל, לג). עָשָׂה רְצוֹן יוֹצְרוֹ — נֵר אֱלֹהִים נִשְׁמַת אָדָם. וְאִם לַאו — נִשְׁמַת ה' כְּנַחַל נָפְרִית בּוֹעֲרָה.

הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה. רָאשֵׁי תֵּיבוֹת: **חַלָּה,** שֶׁהָיְתָה חֲלָתוֹ שֶׁל עוֹלָם. תורה ח

רס"ו◄ **מִקֶּדֶם** • בְּמִזְרָחוֹ שֶׁל עֵדֶן, נָטַע אֶת הַגָּן. וְאִם תֹּאמַר, וַהֲרֵי כְּתִיב: "וַיִּבְרָא וְגוֹ' אֶת הָאָדָם וְגוֹ'"? רָאִיתִי בְּבְרֵיְתָא שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, מל"ב מִדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת, וְזוֹ אַחַת מֵהֶן, כְּלָל שֶׁלְּאַחֲרָיו מַעֲשֶׂה, הוּא פָּרְטוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן: "וַיִּבְרָא וְגוֹ' אֶת הָאָדָם" זֶהוּ כְּלָל, סָתָם בְּרִיאָתוֹ מֵהֵיכָן, וְסָתָם מַעֲשָׂיו. חָזַר וּפֵרֵשׁ "וַיִּיצֶר ה' אֱלֹהִים וְגוֹ'" וַיִּצְמַח לוֹ גַּן־עֵדֶן, וַיַּנִּיחֵהוּ בְּגַן־עֵדֶן, וַיַּפֵּל עָלָיו תַּרְדֵּמָה. הַשּׁוֹמֵעַ סָבוּר שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה אַחֵר, וְאֵינוֹ אֶלָּא פָּרְטוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן. וְכֵן אֵצֶל הַבְּהֵמָה, חָזַר וְכָתַב: "וַיִּצֶר ה' וְגוֹ' מִן הָאֲדָמָה כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה" כְּדֵי לְפָרֵשׁ "וַיָּבֵא אֶל הָאָדָם" לִקְרוֹת שֵׁם, וּלְלַמֵּד עַל הָעוֹפוֹת שֶׁנִּבְרְאוּ מִן הָרָקִק.

(ט) וַיַּצְמַח יְהוָה אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה כָּל־עֵץ נֶחְמָד לְמַרְאֶה וְטוֹב לְמַאֲכָל וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הַגָּן וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע:

ט וְאַצְמַח יְיָ אֱלֹהִים מִן אַרְעָא כָּל אִילָן דְּמַרְגֵּג לְמֶחֱזֵי וְטָב לְמֵיכַל וְאִילַן חַיֵּיא בְּמִצְיעוּת גִּינְתָא וְאִילָן דְּאָכְלִין פֵּירוֹהִי חַכִּימִין בֵּין טַב לְבִישׁ:

רס"ו◄ **וַיַּצְמַח** • לְעִנְיַן הַגַּן, הַכָּתוּב מְדַבֵּר. **בְּתוֹךְ הַגָּן** • בְּאֶמְצַע הַגָּן.

(י) וְנָהָר יֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת־הַגָּן וּמִשָּׁם יִפָּרֵד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים:

י וְנַהֲרָא הֲוָה נָפִיק מֵעֵדֶן לְאַשְׁקָאָה יָת גִּינְתָא וּמִתַּמָּן יִתְפְּרֵשׁ וַהֲוֵי לְאַרְבְּעָה רֵישֵׁי נַהֲרִין:

(יא) שֵׁם הָאֶחָד פִּישׁוֹן הוּא הַסֹּבֵב אֵת כָּל־אֶרֶץ הַחֲוִילָה אֲשֶׁר־שָׁם הַזָּהָב:

יא שׁוּם חַד פִּישׁוֹן הוּא מַקִּיף יָת כָּל אַרַע דְּחַוִילָה דִּי תַמָּן דַּהֲבָא:

רס"ו◄ **פִּישׁוֹן** • הוּא נִילוּס נָהָר מִצְרַיִם, וְעַל שֵׁם שֶׁמֵּימָיו מִתְבָּרְכִין וְעוֹלִין וּמַשְׁקִין אֶת הָאָרֶץ, נִקְרָא פִּישׁוֹן, כְּמוֹ "וּפָשׁוּ פָּרָשָׁיו". דָּבָר אַחֵר: "פִּישׁוֹן", שֶׁהוּא מְגַדֵּל פִּשְׁתָּן, שֶׁנֶּאֱמַר אֵצֶל מִצְרַיִם: "וּבוֹשׁוּ עוֹבְדֵי פִּשְׁתִּים".

(יב) וּזְהַב הָאָרֶץ הַהִוא טוֹב שָׁם הַבְּדֹלַח וְאֶבֶן הַשֹּׁהַם:

יב וְדַהֲבָא דְּאַרְעָא הַהִיא טָב תַּמָּן בְּדֶלְחָא וַאֲבְנֵי בּוּרְלָא:

(יג) וְשֵׁם־הַנָּהָר הַשֵּׁנִי גִּיחוֹן הוּא הַסּוֹבֵב אֵת כָּל־אֶרֶץ כּוּשׁ:

יג וְשׁוּם נַהֲרָא תִנְיָנָא גִּיחוֹן הוּא מַקִּיף יָת כָּל אַרְעָא דְּכוּשׁ:

רס"ו◄ **גִּיחוֹן** • שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ וְהוֹמֶה, וְהֶמְיָתוֹ גְּדוֹלָה מְאֹד, כְּמוֹ: "וְכִי יִגַּח", שֶׁמְּנַגֵּחַ וְהוֹלֵךְ וְהוֹמֶה.

(יד) וְשֵׁם־הַנָּהָר הַשְּׁלִישִׁי חִדֶּקֶל הוּא הַהֹלֵךְ קִדְמַת אַשּׁוּר וְהַנָּהָר הָרְבִיעִי הוּא פְּרָת:

יד וְשׁוּם נַהֲרָא תְּלִיתָאָה דִּיגְלַת הוּא מְהַלֵּךְ לְמַדְּנְחָא דְּאַתּוּר וְנַהֲרָא רְבִיעָאָה הוּא פְּרָת:

רס"ו◄ **חִדֶּקֶל** • שֶׁמֵּימָיו חַדִּין וְקַלִּין. **פְּרָת** • שֶׁמֵּימָיו פָּרִין וְרַבִּין, וּמַבְרִין אֶת הָאָדָם. **כּוּשׁ וְאַשּׁוּר** • עֲדַיִן לֹא הָיוּ, וְכָתַב הַמִּקְרָא עַל שֵׁם הֶעָתִיד. **קִדְמַת אַשּׁוּר** • לְמִזְרָחָהּ שֶׁל אַשּׁוּר. **הוּא פְּרָת** • הֶחָשׁוּב עַל כֻּלָּם, הַנִּזְכָּר עַל שֵׁם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

בעל הטורים

(י) **יִפָּרֵד**. ב' בַּמְּסוֹרָה. הָכָא, וְאִידָךְ: "וְדָל מֵרֵעֵהוּ יִפָּרֵד" (משלי יט, ד). לוֹמַר לְךָ: כְּשֶׁנַּעֲשָׂה אָדָם הָרִאשׁוֹן דָּל מִן הַמִּצְוֹת, נִפְרַד מִן הַגָּן. תורה יא

(יב) **הַבְּדֹלַח**. ב' בַּמְּסוֹרָה. הָכָא, וְאִידָךְ: "וְעֵינוֹ כְּעֵין הַבְּדֹלַח" (במדבר יא, ז). מְלַמֵּד שֶׁאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת יָרְדוּ עִם הַמָּן. תורה יג

(טו) וַיִּקַּח יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם וַיַּנִּחֵהוּ בְגַן־עֵדֶן לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ׃

רש"י◄ וַיִּקַּח • לְקָחוֹ בִּדְבָרִים נָאִים וּפִתָּהוּ לִיכָּנֵס. 'בְּרֵאשִׁית רַבָּה'.

טו וַיִּקַּר יְיָ אֱלֹהִים יָת אָדָם וְאַשְׁרֵיהּ בְּגִינָתָא דְּעֵדֶן לְמִפְלְחַהּ וּלְמִטְרַהּ׃

(טז) וַיְצַו יְהוָה אֱלֹהִים עַל־הָאָדָם לֵאמֹר מִכֹּל עֵץ־הַגָּן אָכֹל תֹּאכֵל׃

טז וּפַקֵּיד יְיָ אֱלֹהִים עַל אָדָם לְמֵימָר מִכֹּל אִילָן גִּינָתָא מֵיכַל תֵּיכוֹל׃

(יז) וּמֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ כִּי בְיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת׃

יז וּמֵאִילָן דְּאָכְלִין פֵּירוֹהִי חַכִּימִין בֵּין טַב לְבִישׁ לָא תֵיכוֹל מִנֵּהּ אֲרֵי בְּיוֹמָא דְּתֵיכוֹל מִנֵּהּ מְיַמַּת תְּמוּת׃

(יח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לֹא־טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה־לּוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ׃

יח וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לָא תַקִּין לְמֶהֱוֵי אָדָם בִּלְחוֹדוֹהִי אֶעְבֵּיד לֵהּ סָמֵךְ לְקִבְלֵהּ׃

רש"י◄ לֹא־טוֹב הֱיוֹת וְגוֹ' • שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ שְׁתֵּי רָשׁיוֹת הֵן, הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יָחִיד בָּעֶלְיוֹנִים וְאֵין לוֹ זוּג, וְזֶה בַּתַּחְתּוֹנִים וְאֵין לוֹ זוּג. עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ • זָכָה — "עֵזֶר", לֹא זָכָה — "כְּנֶגְדּוֹ" לְהִלָּחֵם.

~ נקודות משיחות קודש ~

"עזר כנגדו" או "שלא יאמרו שתי רשויות הן"?

לֹא טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה לּוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ (ב, יח)

לְכְאוֹרָה יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁטַּעַם בְּרִיאַת הָאִשָּׁה הוּא "שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ שְׁתֵּי רְשׁוּיוֹת הֵן", וְלֹא כְּפִשְׁטוּת הַכָּתוּב שֶׁנִּבְרְאָה כְּדֵי לִהְיוֹת "עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ"?

וְיֵשׁ לוֹמַר:

אִלּוּ נִבְרְאָה הָאִשָּׁה רַק לְצֹרֶךְ הָאָדָם, הָיָה צָרִיךְ הַכָּתוּב לוֹמַר: "לֹא טוֹב לָאָדָם הֱיוֹת לְבַדּוֹ". אוּלָם מִלְּשׁוֹן הַפָּסוּק "לֹא טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ" מִשְׁתַּמֵּעַ שֶׁאֵין זֶה חִסָּרוֹן שֶׁל הָאָדָם בִּלְבַד, אֶלָּא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ טוֹב בְּנוֹגֵעַ לְכָלְלוּת הַבְּרִיאָה. לָכֵן מְפָרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁטַּעַם בְּרִיאַת הָאִשָּׁה הוּא: "שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ שְׁתֵּי רְשׁוּיוֹת הֵן".

וּמַה שֶּׁכָּתוּב: "אֶעֱשֶׂה לּוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ", אֵין זֶה הַטַּעַם לִבְרִיאַת הָאִשָּׁה. שֶׁהֲרֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָיָה יָכוֹל לִבְרֹא אֶת הָאָדָם בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא יִזְדַּקֵּק כְּלָל לְעֵזֶר, בְּמִכָּל־שֶׁכֵּן מִבַּעֲלֵי הַחַיִּים שֶׁאֵינָם זְקוּקִים לְעֵזֶר. אֶלָּא שֶׁלְּאַחַר שֶׁנִּבְרְאָה הָאִשָּׁה כְּדֵי "שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ שְׁתֵּי רְשׁוּיוֹת הֵן", נִבְרְאָה בְּאֹפֶן שֶׁתִּהְיֶה "עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ", שֶׁהָאָדָם יִזְדַּקֵּק לְעֶזְרָתָהּ. בְּכָךְ נִשְׁלֶלֶת לַחֲלוּטִין הַסְּבָרָה שֶׁהָאָדָם הוּא יָחִיד בַּתַּחְתּוֹנִים.

(ע"פ לקוטי שיחות ח"ה עמ' 19 ואילך - מתוך 'לקראת שבת')

(יט) וַיִּצֶר יְהוָה אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה כָּל־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל־עוֹף הַשָּׁמָיִם וַיָּבֵא אֶל־הָאָדָם לִרְאוֹת מַה־יִּקְרָא־לוֹ וְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא־לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ׃

יט וּבְרָא יְיָ אֱלֹהִים מִן אַרְעָא כָּל חֵוַת בָּרָא וְיָת כָּל עוֹפָא דִּשְׁמַיָּא וְאַיְתֵהּ לְוָת אָדָם לְמֶחֱזֵי מָה יִקְרֵי לֵהּ וְכֹל דִּי יְהֵא קָרֵי לֵהּ אָדָם נַפְשָׁא חַיְתָא הוּא שְׁמֵהּ׃

רש"י◄ וַיִּצֶר וְגוֹ' מִן הָאֲדָמָה • הִיא יְצִירָה, הִיא עֲשִׂיָּה הָאֲמוּרָה לְמַעְלָה: "וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת חַיַּת הָאָרֶץ וְגוֹ'", אֶלָּא בָּא וּפֵרֵשׁ שֶׁהָעוֹפוֹת נִבְרְאוּ מִן הָרָקִק. לְפִי שֶׁאָמַר לְמַעְלָה, מִן הַמַּיִם נִבְרְאוּ, וְכָאן אָמַר, מִן הָאֲדָמָה נִבְרְאוּ. וְעוֹד, לְמֶדְךָ כָּאן, שֶׁבִּשְׁעַת יְצִירָתָן מִיָּד בּוֹ בַּיּוֹם הֻבִיאָם אֶל הָאָדָם לִקְרוֹת לָהֶם שֵׁם. וּלְדִבְרֵי אַגָּדָה: יְצִירָה זוֹ, לְשׁוֹן רְדוּי וְכִבּוּשׁ, כְּמוֹ: "כִּי תָצוּר אֶל עִיר", שֶׁכְּבָשָׁן תַּחַת יָדוֹ שֶׁל אָדָם. **וְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה וְגוֹ'** • סָרְסָהוּ וּפָרְשָׁהוּ: "כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם שֵׁם, הוּא שְׁמוֹ לְעוֹלָם".

~ יום שלישי כ"ה תשרי ~

(כ) וַיִּקְרָ֨א הָאָדָ֜ם שֵׁמ֗וֹת לְכָל־הַבְּהֵמָה֙ וּלְע֣וֹף הַשָּׁמַ֔יִם וּלְכֹ֖ל חַיַּ֣ת הַשָּׂדֶ֑ה וּלְאָדָ֗ם לֹא־מָצָ֥א עֵ֖זֶר כְּנֶגְדּֽוֹ׃

כ וּקְרָא אָדָם שְׁמוֹת לְכָל בְּעִירָא וּלְעוֹפָא דִּשְׁמַיָּא וּלְכֹל חַיַּת בָּרָא וּלְאָדָם לָא אַשְׁכַּח סָמֵךְ לְקִבְלֵהּ׃

(כא) וַיַּפֶּל֩ יְהוָ֨ה אֱלֹהִ֜ים תַּרְדֵּמָ֗ה עַל־הָאָדָם֙ וַיִּישָׁ֔ן וַיִּקַּ֥ח אַחַ֖ת מִצַּלְעֹתָ֑יו וַיִּסְגֹּ֥ר בָּשָׂ֖ר תַּחְתֶּֽנָּה׃

כא וּרְמָא יְיָ אֱלֹהִים שְׁנָתָא עַל אָדָם וּדְמֵךְ וְנָסִיב חָדָא מֵעִלְעוֹהִי וּמְלֵי בִשְׂרָא תְּחוֹתַהּ׃

רש"י ◂ **וּלְאָדָם לֹא מָצָא עֵזֶר • וַיַּפֶּל ה' אֱלֹהִים תַּרְדֵּמָה.** כְּשֶׁהֵבִיאָן, הֵבִיאָן לְפָנָיו כָּל מִין וּמִין, זָכָר וּנְקֵבָה, אָמַר: לְכֻלָּם יֵשׁ בֶּן זוּג, וְלִי אֵין בֶּן זוּג, מִיָּד: "וַיַּפֶּל". **מִצַּלְעֹתָיו •** מִסְּטָרָיו, כְּמוֹ: "וּלְצֶלַע הַמִּשְׁכָּן", זֶהוּ שֶׁאָמְרוּ: "שְׁנֵי פַּרְצוּפִין נִבְרְאוּ". **וַיִּסְגֹּר •** מְקוֹם הַחֲתָךְ. **וַיִּישָׁן וַיִּקַּח •** שֶׁלֹּא יִרְאֶה חֲתִיכַת הַבָּשָׂר שֶׁמִּמֶּנּוּ נִבְרֵאת, וְתִתְבַּזֶּה עָלָיו.

(כב) וַיִּבֶן֩ יְהוָ֨ה אֱלֹהִ֜ים אֶת־הַצֵּלָ֗ע אֲשֶׁר־לָקַ֤ח מִן־הָאָדָם֙ לְאִשָּׁ֔ה וַיְבִאֶ֖הָ אֶל־הָאָדָֽם׃

כב וּבְנָא יְיָ אֱלֹהִים יָת עִלְעָא דְּנָסִיב מִן אָדָם לְאִתְּתָא וְאַיְתֵהּ לְוָת אָדָם׃

רש"י ◂ **וַיִּבֶן • כְּבִנְיָן,** רְחָבָה מִלְּמַטָּה וְקָצָרָה מִלְּמַעְלָה, לְקַבֵּל הַוָּלָד. כְּאוֹצָר שֶׁל חִטִּים, שֶׁהוּא רָחָב מִלְּמַטָּה וְקָצָר מִלְּמַעְלָה, שֶׁלֹּא יַכְבִּיד מַשָּׂאוֹ עַל קִירוֹתָיו. **וַיִּבֶן וְגוֹ' אֶת הַצֵּלָע וְגוֹ' לְאִשָּׁה • לִהְיוֹת אִשָּׁה,** כְּמוֹ: "וַיַּעַשׂ אוֹתוֹ גִּדְעוֹן לְאֵפוֹד", לִהְיוֹת אֵפוֹד.

(כג) וַיֹּ֣אמֶר֮ הָאָדָם֒ זֹ֣את הַפַּ֗עַם עֶ֚צֶם מֵֽעֲצָמַ֔י וּבָשָׂ֖ר מִבְּשָׂרִ֑י לְזֹ֣את יִקָּרֵ֣א אִשָּׁ֔ה כִּ֥י מֵאִ֖ישׁ לֻקְחָ֥ה זֹּֽאת׃

כג וַאֲמַר אָדָם הָדָא זִמְנָא גַּרְמָא מִגַּרְמַי וּבִסְרָא מִבִּסְרִי לְדָא יִתְקְרֵי אִתְּתָא אֲרֵי מִבַּעְלָא נְסִיבָא דָּא׃

רש"י ◂ **זֹאת הַפַּעַם • מְלַמֵּד** שֶׁבָּא אָדָם עַל כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה, וְלֹא נִתְקָרְרָה דַּעְתּוֹ עַד שֶׁבָּא עַל חַוָּה. **לְזֹאת יִקָּרֵא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ וְגוֹ' • לָשׁוֹן** נוֹפֵל עַל לָשׁוֹן, מִכָּאן שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ.

בעל הטורים

(כ) **וּלְאָדָם לֹא מָצָא עֵזֶר.** ג' בְּמָסוֹרָה. הָכָא, וְאִידָךְ: "וּלְאָדָם אָמַר כִּי שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתֶּךָ" (להלן ג, יז), "וּלְאָדָם שֶׁלֹּא עָמַל בּוֹ יִתְּנֶנּוּ חֶלְקוֹ" (קהלת ב, כא). כְּלוֹמַר: לְאָדָם לֹא מָצָא עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ, זֶה' עָשָׂה עִמּוֹ טוֹבָה וּבָרָא הָאִשָּׁה לְעֵזֶר, וְחָטָא עַל יָדָהּ. וְזֶהוּ "וּלְאָדָם אָמַר כִּי שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתֶּךָ" וְחָטָאתָ עַל יְדֵי הָעֵזֶר, עַל כֵּן "וּלְאָדָם שֶׁלֹּא עָמַל בּוֹ יִתְּנֶנּוּ חֶלְקוֹ", שֶׁנִּקְנְסָה עָלָיו מִיתָה. תורה כא

(כא) **וַיַּפֶּל ה' אֱלֹהִים.** ג' בְּמָסוֹרָה. הָכָא, וְאִידָךְ: "וַיַּפֶּל עָלָיו וַיָּמָת" (במדבר לה, כג), "וַיִּפֹּל בְּקֶרֶב מַחֲנֵהוּ" (תהלים עח, נח). זֶהוּ שֶׁדָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (מכות י, ב) בְּאֶחָד שֶׁהָרַג שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְזַמְּנָן בְּפוּנְדָּק אֶחָד וְעוֹלֶה בְּסֻלָּם וכו'. וְזֶהוּ "וַיַּפֵּל בְּקֶרֶב מַחֲנֵהוּ", שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְזַמְּנָן בְּמַחֲנֵהוּ.

וַיִּסְגֹּר. ב' בְּמָסוֹרָה. הָכָא: "וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר תַּחְתֶּנָּה", וְאִידָךְ: "וַיִּסְגֹּר ה' בַּעֲדוֹ" (להלן ז, טז). רֶמֶז לִסְגִירַת בָּשָׂר, שֶׁיִּהְיוּ אֲסוּרִים בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה בַּתֵּיבָה, כְּשֶׁפָּגַר ה' בַּעֲדוֹ, אָז "וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר תַּחְתֶּנָּה". תורה כב

(כב) **וַיִּבְאֶהָ.** כְּתִיב חָסֵר, וְהוּא עוֹלֶה כ"ד, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קִשְּׁטָהּ בְּכ"ד קִשּׁוּטִין וַהֲבִיאָהּ לוֹ. **וַיְבִיאֶהָ.** ד' בְּמָסוֹרָה. "וַיְבִיאֶהָ אֶל הָאָדָם", "וַיְבִיאֶהָ יִצְחָק הָאֹהֱלָה" (להלן כד, סז), "וַיִּקַּח אֶת בַּת פַּרְעֹה וַיְבִיאֶהָ אֶל עִיר דָּוִד" (מלכים א' ג, א), "וַיִּשְׁקֹד ה' עַל הָרָעָה וַיְבִיאֶהָ" (דניאל ט, יד). וְקֻדָּם שְׁנָשָׂא בַּת פַּרְעֹה מָשַׁל בָּעֶלְיוֹנִים, לְאַחַר שְׁנִשְׂאָהּ מָשַׁל בַּתַּחְתּוֹנִים. וְזֶהוּ דּוּגְמַת אָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁנִּטְרַד מִן הָעֶלְיוֹנִים עַל יְדֵי חַוָּה. וּבִיצְחָק הָיָה הַהֶפֶךְ, כִּי הִיא הָיְתָה בִּמְקוֹם שָׂרָה, כִּדְאִיתָא בְּמִדְרָשׁ (בראשית רבה ס, טו). תורה כג

(כג) **לְזֹאת.** ב' בְּמָסוֹרָה. הָכָא: "לְזֹאת יִקָּרֵא אִשָּׁה", וְאִידָךְ: "אַף לְזֹאת יֻחֶרַד לִבִּי" (איוב לז, א). לוֹמַר שֶׁחַוָּה הָיְתָה לְחֶרְדַּת אָדָם. תורה כד

(כד) עַל־כֵּן יַעֲזָב־אִישׁ אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד׃

כד עַל כֵּן יִשְׁבּוֹק גְּבַר בֵּית מִשְׁכְּבֵי אֲבוּהִי וְאִמֵּהּ וְיִדְבַּק בְּאִתְּתֵהּ וִיהוֹן לְבִסְרָא חָד׃

רש"י ◂ **עַל כֵּן יַעֲזָב־אִישׁ** • רוּחַ הַקֹּדֶשׁ אוֹמֶרֶת כֵּן, לֶאֱסֹר עַל בְּנֵי נֹחַ אֶת הָעֲרָיוֹת. **לְבָשָׂר אֶחָד** • הַוָּלָד נוֹצָר עַל־יְדֵי שְׁנֵיהֶם, וְשָׁם נַעֲשָׂה בְּשָׂרָם אֶחָד.

(כה) וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִּים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יִתְבּשָׁשׁוּ׃

כה וַהֲווֹ תַרְוֵיהוֹן עַרְטִילָאִין אָדָם וְאִתְּתֵהּ וְלָא מִתְכַּלְמִין׃

רש"י ◂ **וְלֹא יִתְבּשָׁשׁוּ** • שֶׁלֹּא הָיוּ יוֹדְעִים דֶּרֶךְ צְנִיעוּת, לְהַבְחִין בֵּין טוֹב לְרַע, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְּנָה בּוֹ דֵּעָה לִקְרוֹת שְׁמוֹת, לֹא נִתַּן בּוֹ יֵצֶר־הָרַע עַד אָכְלוֹ מִן הָעֵץ, וְנִכְנַס בּוֹ יֵצֶר הָרַע, וְיָדַע מַה בֵּין טוֹב לְרָע.

ג (א) וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם מִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֶל־הָאִשָּׁה אַף כִּי־אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִכֹּל עֵץ הַגָּן׃

א וְחִוְיָא הֲוָה חַכִּים מִכֹּל חֵוַת בָּרָא דְּעֲבַד יְיָ אֱלֹהִים וַאֲמַר לְאִתְּתָא בְּקוּשְׁטָא אֲרֵי אֲמַר יְיָ לָא תֵיכְלוּן מִכֹּל אִילַן גִּינְתָא׃

רש"י ◂ **וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם** • מָה עִנְיָן זֶה לְכָאן, הָיָה לוֹ לִסְמֹךְ: "וַיַּעַשׂ לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כָּתְנוֹת עוֹר וַיַּלְבִּשֵׁם"? אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ, מֵאֵיזוֹ סִבָּה קָפַץ הַנָּחָשׁ עֲלֵיהֶם, רָאָה אוֹתָם עֲרֵמִים וְעוֹסְקִים בְּתַשְׁמִישׁ לְעֵין כֹּל וְנִתְאַוָּה לָהּ. **עָרוּם מִכֹּל** • לְפִי עָרְמָתוֹ וּגְדֻלָּתוֹ, הָיְתָה מַפַּלְתּוֹ: "עָרוּם מִכֹּל", "אָרוּר מִכֹּל" (בראשית רבה)•

אַף כִּי־אָמַר וְגוֹ' • שֶׁמָּא אָמַר לָכֶם: "לֹא תֹאכְלוּ מִכֹּל וְגוֹ'", וְאַף־עַל־פִּי שֶׁרָאָה אוֹתָם אוֹכְלִים מִשְּׁאָר פֵּרוֹת, הִרְבָּה עָלֶיהָ דְּבָרִים כְּדֵי שֶׁתִּשְׁתַּבְּשׁוּ וְיָבֹא לְדַבֵּר בְּאוֹתוֹ הָעֵץ.

~ נקודות משיחות קודש ~

לאן נעלם דיבורו של הנחש?

וְהַנָּחָשׁ, הָיָה עָרוּם, מִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה, אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹקִים; וַיֹּאמֶר, אֶל הָאִשָּׁה וגו' (ג, א)

מֵהַפָּסוּק מוּבָן שֶׁהַנָּחָשׁ דִּבֵּר אֶל הָאִשָּׁה, מִכָּאן מוּבָן שֶׁלִּפְנֵי הַחֵטְא הָיָה לַנָּחָשׁ כּוֹחַ הַדִּבּוּר.

וְיֵשׁ לְהָבִין: מַדּוּעַ לֹא נֶאֱמַר בְּמִפְרָשׁ בְּקִלְלַת הַנָּחָשׁ, שֶׁבְּנוֹסָף לִשְׁאַר הַקְּלָלוֹת יֵעָנֵשׁ גַּם בְּכָךְ שֶׁיִּלָּקַח מִמֶּנּוּ כּוֹחַ הַדִּבּוּר?

הַהֶסְבֵּר לְכָךְ הוּא:

הַקְּלָלוֹת שֶׁבָּהֶן הַנָּחָשׁ קָלַל - "עַל גְּחוֹנְךָ תֵּלֵךְ" וְכוּ' — אֵינָן עֹנֶשׁ עַל הָאֶמְצָעִים שֶׁבָּהֶם הֵסִית אֶת חַוָּה לַחֵטְא, שֶׁהֲרֵי לֹא הַהֲלִיכָה בָּרֶגֶל וְכַדּוֹמֶה הִיא שֶׁגָּרְמָה לְחַוָּה לַחֵטְא. עִקַּר הַגּוֹרֶם לַחֵטְא הָיָה כּוֹחַ הַדִּבּוּר שֶׁל הַנָּחָשׁ, שֶׁכֵּן בִּלְעָדָיו לֹא הָיָה יָכוֹל לְהָסִית אֶת חַוָּה.

עַל פִּי זֶה יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁזֶּהוּ פֵּרוּשׁ דִּבְרֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת, אָרוּר אַתָּה מִכָּל הַבְּהֵמָה וּמִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה". אֵין הַכַּוָּנָה רַק שֶׁהַנָּחָשׁ יִהְיֶה אָרוּר בְּאֹפֶן כְּלָלִי, אֶלָּא שֶׁשַּׁבְּמִלִּים "אָרוּר אַתָּה" נִכְלָל גַּם הָעֹנֶשׁ עַל מַעֲשֵׂהוּ, שֶׁדִּבֵּר עִם חַוָּה, שֶׁלָּכֵן יִנָּטֵל מִמֶּנּוּ כּוֹחַ הַדִּבּוּר לְגַמְרֵי.

וּבְכָךְ נַעֲשָׂה הַנָּחָשׁ "אָרוּר... מִכָּל הַבְּהֵמָה וּמִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה". שֶׁכֵּן שְׁאַר הַבְּהֵמוֹת וְהַחַיּוֹת, אַף שֶׁאֵין לָהֶן כּוֹחַ דִּבּוּר, עֲדַיִן מְסַגָּלוֹת לְהַשְׁמִיעַ קוֹלוֹת שׁוֹנִים, כְּמוֹ נְהִימָה, שְׁאָגָה וְכַדּוֹמֶה. לְעֻמָּתָן, הַנָּחָשׁ נִסְתַּם פִּיו לְגַמְרֵי.

(ע"פ לקוטי שיחות ח"י עמ' 13 ואילך - מתוך 'לקראת שבת')

בעל הטורים

(כד-כה) **וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד.** וּסְמִיךְ לֵיהּ **"וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִּים".** רֶמֶז לְמַה שֶׁאָמְרוּ (כתובות מח, א) **"הוּא בְּבִגְדּוֹ וְהִיא בְּבִגְדָהּ — יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתוּבָּה".** תורה א

הפניות לשיחות קודש

ויאמר אל האישה: מדוע רש"י לא מתעכב על דיבור הנחש, הביאור בזה שטבע הנחש הי' לדבר בשונה משאר בעל החיים, וההוראה מזה – לקו"ש ח"י ע' 13.

(ב) וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל־הַנָּחָשׁ מִפְּרִי עֵץ־הַגָּן נֹאכֵל׃

ב וַאֲמָרַת אִתְּתָא לְחִוְיָא מִפֵּירֵי אִילַן גִּינְתָא נֵיכוּל׃

(ג) וּמִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־הַגָּן אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְּעוּ בּוֹ פֶּן־תְּמֻתוּן׃

ג וּמִפֵּירֵי אִילָנָא דִּי בְמִצְיעוּת גִּינְתָא אֲמַר יְיָ לָא תֵיכְלוּן מִנֵּהּ וְלָא תְקָרְבוּן בֵּהּ דִּילְמָא תְּמוּתוּן׃

רמ"י ◂ **וְלֹא תִגְּעוּ בּוֹ** • הוֹסִיפָה עַל הַצִּוּוּי, לְפִיכָךְ בָּאָה לִידֵי גְּרָעוֹן, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: (משלי ל) "אַל־תּוֹסֵף עַל דְּבָרָיו". ◆

~ נקודות משיחות קודש ~

איך לא התאפק אדם שלוש שעות?

וּמִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הַגָּן אָמַר אֱלֹקִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ

גו' (ג, ג)

מוּבָא בַּסְּפָרִים שֶׁאִסּוּר הָאֲכִילָה מֵעֵץ־הַדַּעַת הָיָה רַק בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן לִבְרִיאַת הָאָדָם. לְמַעֲשֶׂה, הַצִּוּוּי נִמְשַׁךְ שָׁלוֹשׁ שָׁעוֹת בִּלְבַד: אָדָם הָרִאשׁוֹן נִבְרָא בַּשָּׁעָה הַתְּשִׁיעִית שֶׁל הַיּוֹם, וְכַעֲבֹר שָׁלוֹשׁ שָׁעוֹת, עִם כְּנִיסַת הַשַּׁבָּת, פָּקַע הָאִסּוּר. וְאַף עַל פִּי כֵן, הוּא לֹא הִתְאַפֵּק וְאָכַל מֵעֵץ הַדַּעַת.

הַדָּבָר מְעוֹרֵר תְּמִיהָה גְּדוֹלָה: אָדָם הָרִאשׁוֹן הָיָה "יְצִיר כַּפָּיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא", וְשָׁמַע אֶת הַצִּוּוּי מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ. כֵּיצַד יִתָּכֵן שֶׁלֹּא הִצְלִיחַ לְהִתְאַפֵּק בְּמֶשֶׁךְ שָׁלוֹשׁ שָׁעוֹת בִּלְבַד?

הַהֶסְבֵּר לְכָךְ הוּא:

לַיֵּצֶר הָרַע יֵשׁ מַטָּרָה אַחַת וְיחִידָה: שֶׁהָאָדָם לֹא יְקַיֵּם אֶת רְצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. כָּל הַטַּעֲנוֹת, הַסְּבָרוֹת וְהַתַּחְבּוּלוֹת שֶׁלּוֹ אֵינָם אֶלָּא אֶמְצָעִים לְהָבִיא אֶת הָאָדָם לְכָךְ.

לָכֵן, כְּכָל שֶׁהַמִּצְוָה חֲשׁוּבָה יוֹתֵר, כָּךְ מִתְאַמֵּץ הַיֵּצֶר הָרַע יוֹתֵר לִמְנֹעַ אֶת קִיּוּמָהּ. גַּם כַּאֲשֶׁר מִצַּד הָאֱמֶת אֵין כָּל קֹשִׁי בְּקִיּוּם הַמִּצְוָה, הַיֵּצֶר מַעֲמִיד נֶגְדָּהּ שְׁלַל טְעָנוֹת וּסְבָרוֹת, מִשּׁוּם שֶׁדַּוְקָא קִיּוּמָהּ שֶׁל מִצְוָה זוֹ נוֹגֵעַ בְּיוֹתֵר.

כָּל אֶחָד יָכוֹל לְהַרְגִּישׁ זֹאת גַּם בְּחַיָּיו. יֵשׁ מִצְוֹת שֶׁקַּל מְאוֹד לְקַיְּמָן, וּבְכָל זֹאת דַּוְקָא בָּהֶן הָאָדָם חָשׁ קֹשִׁי מְיֻחָד. הַסִּבָּה לְכָךְ הִיא, שֶׁדַּוְקָא מִצְוֹת אֵלּוּ חֲשׁוּבוֹת בְּיוֹתֵר, וְלָכֵן הַיֵּצֶר הָרַע מִתְאַמֵּץ בִּמְיֻחָד לְהַעֲמִיד בְּנֶגְדָּן קְשָׁיִים.

וְזֶהוּ הַהֶסְבֵּר מַדּוּעַ אָדָם לֹא הָיָה יָכוֹל לְמְשֹׁל עַל עַצְמוֹ וְאָכַל מֵעֵץ־הַדַּעַת. דַּוְקָא מִפְּנֵי שֶׁהָיָה "יְצִיר כַּפָּיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא", וְהַצִּוּוּי שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מֵעֵץ־הַדַּעַת הָיָה בַּעַל מַשְׁמָעוּת עֲצוּמָה לוֹ וּלְכָל הַדּוֹרוֹת אַחֲרָיו, כְּפִי שֶׁמּוּכָח מֵהַנְּפִילָה הָרוּחָנִית הַגְּדוֹלָה שֶׁנִּגְרְמָה לוֹ וּלְכָל הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים, עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת, הִתְאַמֵּץ הַיֵּצֶר הָרַע בְּכָל כּוֹחוֹ לְהַכְשִׁילוֹ דַּוְקָא בְּנִסָּיוֹן זֶה, עַד שֶׁפִּתָּה אוֹתוֹ לֶאֱכֹל מֵעֵץ־הַדַּעַת.

(ע"פ לקוטי שיחות ח"ג עמ' 747 ואילך - מתוך 'לקראת שבת')

(ד) וַיֹּאמֶר הַנָּחָשׁ אֶל־הָאִשָּׁה לֹא־מוֹת תְּמֻתוּן׃

ד וַאֲמַר חִוְיָא לְאִתְּתָא לָא מוּת תְּמוּתוּן׃

רמ"י ◂ **לֹא־מוֹת תְּמֻתוּן** • דְּחָפָהּ עַד שֶׁנִּגְּעָה בּוֹ, אָמַר לָהּ: 'כְּשֵׁם שֶׁאֵין מִיתָה בִּנְגִיעָה, כָּךְ אֵין מִיתָה בַּאֲכִילָה' (בראשית רבה) ◆

(ה) כִּי יֹדֵעַ אֱלֹהִים כִּי בְיוֹם אֲכָלְכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְקְחוּ עֵינֵיכֶם וִהְיִיתֶם כֵּאלֹהִים יֹדְעֵי טוֹב וָרָע׃

ה אֲרֵי גַּלֵי קֳדָם יְיָ אֲרֵי בְּיוֹמָא דְּתֵיכְלוּן מִנֵּהּ וְיִתְפַּתְּחַן עֵינֵיכוֹן וּתְהוֹן כְּרַבְרְבִין חַפִּימִין בֵּין טַב לְבִישׁ׃

רמ"י ◂ **כִּי יֹדֵעַ** • כָּל אֶחָן שׁוֹנֵא בְּנֵי אֱמָנוּתוֹ, מִן הָעֵץ אָכַל וּבָרָא אֶת הָעוֹלָם (בראשית רבה). **וִהְיִיתֶם כֵּאלֹהִים** • יוֹצְרֵי עוֹלָמוֹת. ◆

(ו) וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל וְכִי תַאֲוָה־הוּא לָעֵינַיִם וְנֶחְמָד הָעֵץ לְהַשְׂכִּיל וַתִּקַּח מִפִּרְיוֹ וַתֹּאכַל וַתִּתֵּן גַּם־לְאִישָׁהּ עִמָּהּ וַיֹּאכַל:

ו וַחֲזַת אִתְּתָא אֲרֵי טַב אִילָן לְמֵיכָל וַאֲרֵי אַסְיָ הוּא לָעֵינִין וּמְרַגֵּג אִילָנָא לְאִסְתַּכְּלָא בֵּהּ וּנְסִיבַת מֵאִבֵּהּ וַאֲכָלַת וְיָהֲבַת אַף לְבַעְלַהּ עִמַּהּ וַאֲכָל:

רש"י ◂ וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה • רָאֲתָה דְּבָרָיו שֶׁל נָחָשׁ וְהִנְאוּ לָהּ וְהֶאֱמִינַתּוּ (בראשית רבה)◆. כִּי טוֹב הָעֵץ • לְהִיוֹת כֵּאלֹהִים. וְכִי תַאֲוָה־הוּא לָעֵינַיִם • כְּמוֹ שֶׁאָמַר לָהּ: "וְנִפְקְחוּ עֵינֵיכֶם". וְנֶחְמָד לְהַשְׂכִּיל • כְּמוֹ שֶׁאָמַר לָהּ "יוֹדְעֵי טוֹב וָרָע". וַתִּתֵּן גַּם לְאִישָׁהּ • שֶׁלֹּא תָּמוּת הִיא, וְיִחְיֶה הוּא וְיִשָּׂא אַחֶרֶת. גַּם • לְרַבּוֹת בְּהֵמָה וְחַיָּה.

(ז) וַתִּפָּקַחְנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי עֵירֻמִּם הֵם וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה תְאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת:

ז וְאִתְפַּתְּחָא עֵינֵי תַרְוֵיהוֹן וִידָעוּ אֲרֵי עַרְטִילָאִין אִינּוּן וְחַטִיטוּ לְהוֹן טַרְפֵּי תְאֵנִין וַעֲבַדוּ לְהוֹן זָרְזִין:

רש"י ◂ וַתִּפָּקַחְנָה וְגוֹ' • לְעִנְיַן הַחָכְמָה דִּבֵּר הַכָּתוּב, וְלֹא לְעִנְיַן רְאִיָּה מַמָּשׁ, וְסוֹף הַמִּקְרָא מוֹכִיחַ. וַיֵּדְעוּ כִּי עֵירֻמִּם הֵם • אַף הַסּוּמָא יוֹדֵעַ כְּשֶׁהוּא עָרֹם, אֶלָּא מַהוּ "וַיֵּדְעוּ כִּי עֵרֻמִּים הֵם"? מְצָוָה אַחַת הָיְתָה בְּיָדָם וְנִתְעָרְטְלוּ הֵימֶנָּה (בראשית רבה)◆. עֲלֵה תְאֵנָה • הוּא הָעֵץ שֶׁאָכְלוּ מִמֶּנּוּ, בַּדָּבָר שֶׁנִּתְקַלְקְלוּ, בּוֹ נִתְקְנוּ (סנהדרין ע), אֲבָל שְׁאָר הָעֵצִים מְנֻעִים מִלְּטֹל עֲלֵיהֶם. וּמִפְּנֵי מָה לֹא נִתְפָּרְסֵם הָעֵץ? שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא חָפֵץ לְהוֹנוֹת בְּרִיָּה, שֶׁלֹּא יַכְלִימוּהוּ וְיֹאמְרוּ: 'זֶהוּ שֶׁלָּקָה הָעוֹלָם עַל־יָדוֹ' (מדרש רבי תנחומא)◆.

(ח) וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן לְרוּחַ הַיּוֹם וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים בְּתוֹךְ עֵץ הַגָּן:

ח וּשְׁמָעוּ יָת קַל מֵימְרָא דַיְיָ אֱלֹהִים מְהַלֵּךְ בְּגִינְתָּא לְמָנַח יוֹמָא וְאִיטְמַר אָדָם וְאִתְּתֵהּ מִן קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים בְּגוֹ אִילַן גִּינְתָּא:

רש"י ◂ וַיִּשְׁמְעוּ • יֵשׁ מִדְרָשֵׁי אַגָּדָה רַבִּים, וּכְבָר סִדְּרוּם רַבּוֹתֵינוּ עַל מְכוֹנָם בְּ'בְרֵאשִׁית רַבָּה' וּבִשְׁאָר מִדְרָשׁוֹת, וַאֲנִי לֹא בָּאתִי אֶלָּא לְפִשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, וּלְאַגָּדָה הַמַּיְשֶׁבֶת דִּבְרֵי הַמִּקְרָא דָּבָר דָּבוּר עַל אָפְנָיו. וַיִּשְׁמְעוּ • מַה שָּׁמְעוּ? שָׁמְעוּ אֶת קוֹל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁהָיָה מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן. לְרוּחַ הַיּוֹם • לְאוֹתוֹ רוּחַ שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה מִשָּׁם (סְפָרִים אֲחֵרִים: לְשָׁם, וְדוֹ"ק כִּי כֵן עִקָּר), וְזוֹ הִיא מַעֲרָבִית, שֶׁלְּפָנוֹת עֶרֶב חַמָּה בַּמַּעֲרָב, וְהֵם סָרְחוּ בָּעֲשִׁירִית. (שם לח)

(ט) וַיִּקְרָא יְהוָה אֱלֹהִים אֶל־הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֶּכָּה:

ט וּקְרָא יְיָ אֱלֹהִים לְאָדָם וַאֲמַר לֵהּ אָן אָתְּ:

רש"י ◂ אַיֶּכָּה • יוֹדֵעַ הָיָה הֵיכָן הוּא, אֶלָּא לְכָנֵס עִמּוֹ בְּדְבָרִים, שֶׁלֹּא יְהֵא נִבְהָל לְהָשִׁיב אִם יַעֲנִישֶׁהוּ פִּתְאֹם (בראשית רבה). וְכֵן בְּקַיִן אָמַר לוֹ: (בראשית ד) "אֵי הֶבֶל אָחִיךָ"? וְכֵן בְּבִלְעָם: (במדבר כב) "מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עִמָּךְ"? לְכָנֵס עִמָּהֶם בְּדְבָרִים, וְכֵן בְּחִזְקִיָּהוּ, בִּשְׁלוּחֵי מְרוֹדָךְ בַּלְאֲדָן (ישעיה לט)◆.

(י) וַיֹּאמֶר אֶת־קֹלְךָ שָׁמַעְתִּי בַגָּן וָאִירָא כִּי־עֵירֹם אָנֹכִי וָאֵחָבֵא:

י וַאֲמַר יָת קַל מֵימְרָךְ שַׁמְעִית בְּגִינְתָּא וּדְחֵילִית אֲרֵי עַרְטִילַאי אֲנָא וְאִיטְמָרִית:

(יא) וַיֹּאמֶר מִי הִגִּיד לְךָ כִּי עֵירֹם אָתָּה הֲמִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְבִלְתִּי אֲכָל־מִמֶּנּוּ אָכָלְתָּ:

יא וַאֲמַר מָן חַוִּי לָךְ אֲרֵי עַרְטִילַאי אָתְּ הֲמִן אִילָנָא דִּפְקֵדְתָּךְ בְּדִיל דְּלָא לְמֵיכַל מִנֵּהּ אֲכַלְתְּ:

בעל הטורים

ג (ו) **לָעֵינַיִם.** ד' בַּמְּסוֹרָה. הָכָא: "וְכִי תַאֲוָה הוּא לָעֵינַיִם", וְאִידָךְ: "כִּי הָאָדָם יִרְאֶה לָעֵינַיִם" (שְׁמוּאֵל א' טז, ז), "וּמָתוֹק הָאוֹר וְטוֹב לָעֵינַיִם" (קֹהֶלֶת יא, ז), "וְנִכְעָשָׁן לָעֵינַיִם" (מִשְׁלֵי י, כו). "הָאָדָם יִרְאֶה לָעֵינַיִם", עַל כֵּן לְפִי רְאוֹתוֹ מָתוֹק וְטוֹב לָעֵינַיִם, אֲבָל אַחֲרִיתוֹ הָיָה כָּעָשָׁן לָעֵינַיִם, שֶׁגָּרְמָה מִיתָה לַכֹּל. תורה ז

רש"י◄ מִי הִגִּיד לְךָ • מֵאַיִן לְךָ לָדַעַת מַה בֹּשֶׁת יֵשׁ בָּעוֹמֵד עֵרֹם?. הֲמִן־הָעֵץ • בִּתְמִיהָה.

(יב) וַיֹּאמֶר הָאָדָם הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הִוא נָתְנָה־לִּי מִן־הָעֵץ וָאֹכֵל:

יב וַאֲמַר הָאָדָם אִתְּתָא דִּיהַבְתָּ עִמִּי הִיא יַהֲבַת לִי מִן אִילָנָא וַאֲכָלִית:

רש"י◄ אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי • (ע"ז ה) כָּאן כָּפַר בַּטּוֹבָה.

(יג) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לָאִשָּׁה מַה־זֹּאת עָשִׂית וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַנָּחָשׁ הִשִּׁיאַנִי וָאֹכֵל:

יג וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לְאִתְּתָא מַה דָּא עַבְדָת וַאֲמֶרֶת אִתְּתָא חִוְיָא אַטְעִינִית וַאֲכָלִית:

רש"י◄ הִשִּׁיאַנִי • הִטְעַנִי, כְּמוֹ: (ישעיה לו) "אַל יַשִּׁיא לָכֶם חִזְקִיָּהוּ".

(יד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים ׀ אֶל־הַנָּחָשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת אָרוּר אַתָּה מִכָּל־הַבְּהֵמָה וּמִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה עַל־גְּחֹנְךָ תֵלֵךְ וְעָפָר תֹּאכַל כָּל־יְמֵי חַיֶּיךָ:

יד וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לְחִוְיָא אֲרֵי עֲבַדְתָּ דָּא לִיט אַתְּ מִכָּל בְּעִירָא וּמִכֹּל חֵוַת בָּרָא עַל מְעָךְ תֵּיזִיל וְעַפְרָא תֵיכוּל כָּל יוֹמֵי חַיָּיךְ:

רש"י◄ כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת • מִכָּאן שֶׁאֵין מְהַפְּכִים בִּזְכוּתוֹ שֶׁל מֵסִית, שֶׁאִלּוּ שְׁאָלוֹ: לָמָּה עָשִׂיתָ זֹאת? הָיָה לוֹ לְהָשִׁיב: דִּבְרֵי הָרַב וְדִבְרֵי הַתַּלְמִיד, דִּבְרֵי מִי שׁוֹמְעִין? (סנהדרין כט). מִכָּל הַבְּהֵמָה וּמִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה • אִם מִבְּהֵמָה נִתְקַלֵּל, מֵחַיָּה לֹא כָּל־שֶׁכֵּן? הֶעֱמִידוּ רַבּוֹתֵינוּ מִדְרָשׁ זֶה בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (דף ח), לְלַמֵּד שֶׁיְּמֵי עִבּוּרוֹ שֶׁל נָחָשׁ שֶׁבַע שָׁנִים. עַל־גְּחֹנְךָ תֵלֵךְ • רַגְלַיִם הָיוּ לוֹ וְנִקְצְצוּ.

(טו) וְאֵיבָה ׀ אָשִׁית בֵּינְךָ וּבֵין הָאִשָּׁה וּבֵין זַרְעֲךָ וּבֵין זַרְעָהּ הוּא יְשׁוּפְךָ רֹאשׁ וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עָקֵב:

טו וּדְבָבוּ אֶשַׁוִי בֵּינָךְ וּבֵין אִתְּתָא וּבֵין בְּנָךְ וּבֵין בְּנָהַהּ הוּא יְהֵי דְּכִיר לָךְ מַה דִּעֲבַדְתָּ לֵהּ מִלְּקַדְמִין וְאַתְּ תְּהֵי נָטִיר לֵהּ לְסוֹפָא:

רש"י◄ וְאֵיבָה אָשִׁית • אַתָּה לֹא נִתְכַּוַּנְתָּ אֶלָּא שֶׁיָּמוּת אָדָם, כְּשֶׁיֹּאכַל הוּא תְּחִלָּה, וְתִשָּׂא אֶת חַוָּה, וְלֹא בָּאתָ לְדַבֵּר אֶל חַוָּה תְּחִלָּה אֶלָּא לְפִי שֶׁהַנָּשִׁים דַּעְתָּן קַלּוֹת לְהִתְפַּתּוֹת וְיוֹדְעוֹת לְפַתּוֹת אֶת בַּעֲלֵיהֶן, לְפִיכָךְ: "וְאֵיבָה אָשִׁית". יְשׁוּפְךָ • (סוטה ט) יְכַתֶּתְךָ, כְּמוֹ: (דברים ט) "וָאֶכֹּת אוֹתוֹ" וְתַרְגּוּמוֹ: 'וְשָׁפִית יָתֵהּ'. וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עָקֵב • לֹא יְהֵא לְךָ קוֹמָה וְתִשְׁכֶּנּוּ בַּעֲקֵבוֹ, וְאַף מִשָּׁם תְּמִיתֶנּוּ. וּלְשׁוֹן 'תְּשׁוּפֶנּוּ', כְּמוֹ: (ישעיה מ) "נָשַׁף בָּהֶם", כְּשֶׁהַנָּחָשׁ בָּא לִנְשֹׁךְ הוּא נוֹשֵׁף כְּמִין שְׁרִיקָה. וּלְפִי שֶׁהַלָּשׁוֹן נוֹפֵל עַל הַלָּשׁוֹן, כָּתַב לְשׁוֹן נְשִׁיפָה בִּשְׁנֵיהֶם.

בעל הטורים

(יא) הֲמִן. ג' בַּמְּסוֹרָה. הָכָא: "הֲמִן הָעֵץ", וְאִידָךְ: "הֲמִן הַסֶּלַע הַזֶּה" (בַּמִּדְבָּר כ, י), "הֲמִן הַגֹּרֶן אוֹ מִן הַיֶּקֶב" (מְלָכִים ב' ו, כז). כְּמַאן דְּאָמַר (בְּרָכוֹת מ, א) "אִילָן שֶׁאָכַל אָדָם הָרִאשׁוֹן מִמֶּנּוּ — חִטָּה הָיָה". וְזֶה "הֲמִן הַגֹּרֶן". וּכְמוֹ שֶׁנִּקְנְסָה עָלָיו מִיתָה בִּשְׁבִיל "הֲמִן הָעֵץ", גַּם הָתָם נִקְנְסָה מִיתָה עַל יְדֵי "הֲמִן הַסֶּלַע".

אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְבִלְתִּי אֲכָל. סוֹפֵי תֵּיבוֹת: רָכִיל. שֶׁהָלַכְתָּ בַּעֲצַת רָכִיל. תורה יב

(יב) וַיֹּאמֶר הָאָדָם הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּ וגו'. זֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (מִשְׁלֵי יז, יג) "מֵשִׁיב רָעָה תַּחַת טוֹבָה, לֹא תָמוּשׁ רָעָה מִבֵּיתוֹ" — סוֹפֵי תֵּיבוֹת: אִשָּׁה. שֶׁהָיָה כְּפוּי טוֹבָה בָּאִשָּׁה שֶׁנָּתַן לוֹ לְעֵזֶר.

הִוא נָתְנָה לִּי מִן הָעֵץ וָאוֹכֵל. לְפִי הַפְּשָׁט, שֶׁהִכַּתְנִי בְּעֵץ עַד שֶׁשָּׁמַעְתִּי לִדְבָרֶיהָ. תורה יג

(טו) עָקֵב. ג' בַּמְּסוֹרָה. "וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עָקֵב", "הִגְדִּיל עָלַי עָקֵב" (תְּהִלִּים מא, י), "וְהוּא יָגוּד עָקֵב" (לְהַלָּן מט, יט). זֶהוּ שֶׁדָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ (סַנְהֶדְרִין נט, ב) עַל נָחָשׁ, "חֲבָל עַל שַׁמָּשׁ גָּדוֹל שֶׁאָבַד מִן הָעוֹלָם". וְזֶהוּ גַּם "אִישׁ שְׁלוֹמִי וגו' הִגְדִּיל עָלַי עָקֵב". וְעוֹד אָמְרוּ (בְּרֵאשִׁית רַבָּה צט, ד) גַּבֵּי בִּרְכוֹת הַשְּׁבָטִים: אַף עַל פִּי שֶׁדִּימָּה יְהוּדָה לְאַרְיֵה וְנַפְתָּלִי לְאַיָּלָה, חָזַר וּבֵרְכָם כֻּלָּם בִּבְרָכָה אַחַת, דִּכְתִיב (לְהַלָּן מט, כח): "אִישׁ אֲשֶׁר כְּבִרְכָתוֹ בֵּרַךְ אֹתָם", לוֹמַר שֶׁהִשְׁוָה לִגְבוּרַת אַרְיֵה וּלְקַלּוּת אַיָּלָה. וְזֶהוּ "וְהוּא יָגוּד עָקֵב", אַף עַל פִּי שֶׁדִּימָּה דָּן לְנָחָשׁ, כָּלַל גַּם גָּד בְּאוֹתָהּ בְּרָכָה. תורה טז

(טז) אֶל־הָאִשָּׁה אָמַר הַרְבָּה אַרְבֶּה עִצְּבוֹנֵךְ וְהֵרֹנֵךְ בְּעֶצֶב תֵּלְדִי בָנִים וְאֶל־אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ וְהוּא יִמְשָׁל־בָּךְ׃

טז לְאִתְּתָא אֲמַר אַסְגָּאָה אַסְגֵּי צַעֲרַיְכִי וְעִדּוּיַיְכִי בִּצְעַר תֵּלְדִי בְנִין וּלְוַת בַּעְלֵךְ תְּהֵא תְּאוּבְתִּיךְ וְהוּא יִשְׁלָט בֵּךְ׃

רש"י◄ **עִצְּבוֹנֵךְ** • זֶה צַעַר גִּדּוּל בָּנִים. **וְהֵרֹנֵךְ** • זֶה צַעַר הָעִבּוּר. **בְּעֶצֶב תֵּלְדִי בָנִים** • זֶה צַעַר הַלֵּדָה. **וְאֶל־אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ** • לְתַשְׁמִישׁ, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן אֵין לָךְ מֵצַח לְתָבְעוֹ בַּפֶּה, אֶלָּא "הוּא יִמְשָׁל־בָּךְ", הַכֹּל מִמֶּנּוּ וְלֹא מִמֵּךְ. **תְּשׁוּקָתֵךְ** • תַּאֲוָתֵךְ, כְּמוֹ: (ישעיה כט) "וְנַפְשׁוֹ שׁוֹקֵקָה".

(יז) וּלְאָדָם אָמַר כִּי שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתֶּךָ וַתֹּאכַל מִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ בְּעִצָּבוֹן תֹּאכֲלֶנָּה כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ׃

יז וּלְאָדָם אֲמַר אֲרֵי קַבִּילְתָּ לְמֵימַר אִתְּתָךְ וַאֲכַלְתָּ מִן אִילָנָא דִּי פַקִּידְתָּךְ לְמֵימַר לָא תֵיכוּל מִנֵּהּ לִיטָא אַרְעָא בְּדִילָךְ בַּעֲמַל תִּיכְלִינַהּ כָּל יוֹמֵי חַיָּיךְ׃

רש"י◄ **אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ** • תַּעֲלֶה לְךָ דְּבָרִים אֲרוּרִים, כְּגוֹן: זְבוּבִים, וּפַרְעוֹשִׁים וּנְמָלִים. מָשָׁל לַיּוֹצֵא לְתַרְבּוּת רָעָה, וְהַבְּרִיּוֹת מְקַלְּלוֹת שָׁדַיִם שֶׁיָּנַק מֵהֶם.

(יח) וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה׃

יח וְכוּבִין וְאַטְדִּין תַּצְמַח לָךְ וְתֵיכוּל יָת עִסְבָּא דְחַקְלָא׃

רש"י◄ **וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ** • הָאָרֶץ, כְּשֶׁתִּזְרְעֶנָּה מִינֵי זְרָעִים, תַּצְמִיחַ קוֹץ וְדַרְדַּר, קוּנְדָּס וְעַכָּבִיּוֹת, וְהֵן נֶאֱכָלִים עַל־יְדֵי תִּקּוּן (ביצה לד). **וְאָכַלְתָּ אֶת־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה** • וּמַה קְלָלָה הִיא זוֹ, וַהֲלֹא בַּבְּרָכָה נֶאֱמַר לוֹ: "הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת כָּל עֵשֶׂב זוֹרֵעַ זֶרַע וְגוֹ"? אֶלָּא מָה אָמוּר כָּאן בְּרֹאשׁ הָעִנְיָן: "אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ בְּעִצָּבוֹן תֹּאכֲלֶנָּה", וְאַחַר הָעִצָּבוֹן: "וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ", כְּשֶׁתִּזְרְעֶנָּה קִטְנִיּוֹת, אוֹ יְרָקוֹת גִּנָּה, הִיא תַּצְמִיחַ לְךָ קוֹצִים וְדַרְדָּרִים וּשְׁאָר עִשְׂבֵי הַשָּׂדֶה, וְעַל־כָּרְחֲךָ תֹּאכְלֵם.

(יט) בְּזֵעַת אַפֶּיךָ תֹּאכַל לֶחֶם עַד שׁוּבְךָ אֶל־הָאֲדָמָה כִּי מִמֶּנָּה לֻקָּחְתָּ כִּי־עָפָר אַתָּה וְאֶל־עָפָר תָּשׁוּב׃

יט בְּזִעְתָא דְאַפָּךְ תֵּיכוּל לַחְמָא עַד דְּתִיתוּב לְאַרְעָא דְּמִנַּהּ אִתְבְּרֵיתָא אֲרֵי עַפְרָא אַתְּ וּלְעַפְרָא תְּתוּב׃

רש"י◄ **בְּזֵעַת אַפֶּיךָ** • לְאַחַר שֶׁתַּטְרִיחַ בּוֹ הַרְבֵּה.

(כ) וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי הִוא הָיְתָה אֵם כָּל־חָי׃

כ וּקְרָא אָדָם שֵׁם אִתְּתֵהּ חַוָּה אֲרֵי הִיא הֲוַת אִמָּא דְכָל בְּנֵי אֱנָשָׁא׃

רש"י◄ **וַיִּקְרָא הָאָדָם** • חָזַר הַכָּתוּב לְעִנְיָנוֹ הָרִאשׁוֹן: "וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁמוֹת", וְלֹא הִפְסִיק אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ שֶׁעַל־יְדֵי קְרִיאַת שֵׁמוֹת נִזְדַּוְּגָה לוֹ חַוָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וּלְאָדָם לֹא מָצָא עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ". לְפִיכָךְ: "וַיַּפֵּל... תַּרְדֵּמָה", וְעַל־יְדֵי שֶׁכָּתַב: "וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִּים", סָמַךְ לוֹ פָּרָשַׁת הַנָּחָשׁ, לְהוֹדִיעֲךָ שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁרָאָה אוֹתָם

בעל הטורים

(טז) **הַרְבָּה אַרְבֶּה.** ב׳ בַּמְּסוֹרָה. הָכָא: "הַרְבָּה אַרְבֶּה עִצְּבוֹנֵךְ", וְאִידָךְ: "הַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת זַרְעֵךְ" (לְהַלָּן טז, י). פֵּירוּשׁ עִצְּבוֹנֵךְ הוּא דַּם נִדּוּת. רֶמֶז לְמַה שֶּׁאָמְרוּ (כְּתֻבּוֹת י, ב) "כָּל אִשָּׁה שֶׁדָּמֶיהָ מְרוּבִּים, בָּנֶיהָ מְרוּבִּים". תורה יז

(יח) **וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ.** ב׳ בַּמְּסוֹרָה. דֵּין, וְאִידָךְ: "(וְ)קוֹץ וְדַרְדַּר (עַל אַדְמַת יִשְׂרָאֵל) [יַעֲלֶה עַל מִזְבְּחוֹתָם]" (הוֹשֵׁעַ י, ח). מְדַבֵּר בְּאוּמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁהֵן כְּקוֹץ וְדַרְדַּר לְיִשְׂרָאֵל. וְרָמַז בְּכָאן: "קוֹץ וְדַרְדַּר", שֶׁהֵן הָאוּמּוֹת, "תַּצְמִיחַ לָךְ". תורה יט

(כ) **וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ חַוָּה.** עַל שֵׁם שֶׁמְּחַוָּה. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ (קִידּוּשִׁין מט, ב) יוּ"ד קַבִּין שִׂיחָה יָרְדוּ לָעוֹלָם, תִּשְׁעָה נָטְלוּ נָשִׁים. תורה כא

עֲרֻמִּים וְרָאָה אוֹתָם עֲסוּקִים בְּתַשְׁמִישׁ, נִתְאַוָּה לָהּ וּבָא עֲלֵיהֶם בְּמַחֲשָׁבָה וּבְמִרְמָה. חַוָּה• נוֹפֵל עַל לְשׁוֹן חַיָּה, שֶׁמְּחַיָּה אֶת וְלָדוֹתֶיהָ, כַּאֲשֶׁר תֹּאמַר (קהלת ב כב): "מֶה הֹוֶה לָאָדָם" בִּלְשׁוֹן הָיָה.

(כא) וַיַּ֤עַשׂ יְהוָה֙ אֱלֹהִ֔ים לְאָדָ֖ם וּלְאִשְׁתּ֑וֹ כָּתְנ֥וֹת עֽוֹר וַיַּלְבִּשֵֽׁם׃

כא וַעֲבַד יְיָ אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִתְּתֵהּ לְבוּשִׁין דִּיקַר עַל מְשַׁךְ בִּשְׂרֵיהוֹן וְאַלְבִּישִׁנוּן׃

רש"י◄ כָּתְנוֹת עוֹר• יֵשׁ דִּבְרֵי אַגָּדָה אוֹמְרִים: חֲלָקִים כְּצִפֹּרֶן הָיוּ מְדֻבָּקִים עַל עוֹרָן. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: דָּבָר הַבָּא מִן הָעוֹר, כְּגוֹן צֶמֶר הָאַרְנָבִים שֶׁהוּא רַךְ וְחַם, וְעָשָׂה לָהֶם כֻּתָּנוֹת מִמֶּנּוּ.

~ יום רביעי כ"ו תשרי ~

(כב) וַיֹּ֤אמֶר יְהוָה֙ אֱלֹהִ֔ים הֵ֚ן הָאָדָ֔ם הָיָ֥ה כְאַחַ֖ד מִמֶּ֑נּוּ לָדַ֥עַת טֽוֹב וָרָ֖ע וְעַתָּ֣ה ׀ פֶּן־יִשְׁלַ֣ח יָד֗וֹ וְלָקַח֙ גַּ֣ם מֵעֵ֣ץ הַחַיִּ֔ים וְאָכַ֖ל וָחַ֣י לְעֹלָֽם׃

כב וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אָדָם הֲוָה יְחִידִי בְּעַלְמָא מִנֵּהּ לְמִידַע טַב וּבִישׁ וּכְעַן דִּילְמָא יוֹשִׁיט יְדֵהּ וְיִסַּב אַף מֵאִילַן חַיָּיא וְיֵכוֹל וְיִחֵי לְעָלָם׃

רש"י◄ הָיָה כְּאַחַד מִמֶּנּוּ• הֲרֵי הוּא יָחִיד בַּתַּחְתּוֹנִים, כְּמוֹ שֶׁאֲנִי יָחִיד בָּעֶלְיוֹנִים, וּמַה הִיא יְחִידָתוֹ? "לָדַעַת טוֹב וָרָע", מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּבְהֵמָה וְחַיָּה. וְעַתָּה פֶּן־יִשְׁלַח יָדוֹ וְגוֹ'• וּמִשֶּׁיִּחְיֶה לְעוֹלָם, הֲרֵי הוּא קָרוֹב לְהַטְעוֹת הַבְּרִיּוֹת אַחֲרָיו, וְלוֹמַר אַף הוּא אֱלוֹהַּ. וְיֵשׁ מִדְּרָשֵׁי אַגָּדָה, אֲבָל אֵין מְיֻשָּׁבִין עַל פְּשׁוּטוֹ.

(כג) וַיְשַׁלְּחֵ֣הוּ יְהוָ֔ה אֱלֹהִ֖ים מִגַּן־עֵ֑דֶן לַעֲבֹד֙ אֶת־הָ֣אֲדָמָ֔ה אֲשֶׁ֥ר לֻקַּ֖ח מִשָּֽׁם׃

כג וְשַׁלְּחֵהּ יְיָ אֱלֹהִים מִגִּנְתָּא דְעֵדֶן לְמִפְלַח בְּאַרְעָא דְאִיתְבְּרִי מִתַּמָּן׃

(כד) וַיְגָ֣רֶשׁ אֶת־הָאָדָ֗ם וַיַּשְׁכֵּ֨ן ׀ מִקֶּ֣דֶם לְגַן־עֵדֶ֗ן אֶת־הַכְּרֻבִים֙ וְאֵ֣ת לַהַ֣ט הַחֶ֔רֶב הַמִּתְהַפֶּ֖כֶת לִשְׁמֹ֑ר אֶת־דֶּ֖רֶךְ עֵ֥ץ הַחַיִּֽים׃

כד וְתָרִיךְ יָת אָדָם וְאַשְׁרֵי מִלְקַדְמִין לְגִינְתָא דְעֵדֶן יָת כְּרוּבַיָּא וְיָת שְׁנַן חַרְבָּא דְמִתְהַפְּכָא לְמִיטַר יָת אוֹרַח אִילַן חַיָּיא׃

רש"י◄ מִקֶּדֶם לְגַן עֵדֶן• בְּמִזְרָחוֹ שֶׁל גַּן עֵדֶן, חוּץ לַגַּן. אֶת־הַכְּרֻבִים• מַלְאֲכֵי חַבָּלָה. הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת• וְלָהּ לַהַט לְאַיֵּם עָלָיו מִלְּכָנֵס עוֹד לַגַּן. תַּרְגּוּם "לַהַט", שְׁנַן, כְּמוֹ שְׁלַף שְׁנָנָא, וּבִלְשׁוֹן לָעַ"ז לאמ"ה (קלינגנט), וּמִדְרָשֵׁי אַגָּדָה יֵשׁ, וַאֲנִי אֵינִי בָּא אֶלָּא לְפִשׁוּטוֹ.

ד (א) וְהָאָדָם֙ יָדַ֣ע אֶת־חַוָּ֣ה אִשְׁתּ֔וֹ וַתַּ֖הַר וַתֵּ֣לֶד אֶת־קַ֑יִן וַתֹּ֙אמֶר֙ קָנִ֣יתִי אִ֔ישׁ אֶת־יְהוָֽה׃

א וְאָדָם יְדַע יָת חַוָּה אִתְּתֵהּ וְעַדְיָאת וְיָלִידַת יָת קַיִן וַאֲמָרַת קָנֵיתִי גַּבְרָא (מִן) קֳדָם יְיָ׃

רש"י◄ וְהָאָדָם יָדַע• כְּבָר קֹדֶם הָעִנְיָן שֶׁל מַעְלָה, קֹדֶם שֶׁחָטָא וְנִטְרַד מִגַּן־עֵדֶן, וְכֵן הַהֶרְיוֹן וְהַלֵּדָה, שֶׁאִם כָּתוּב "וַיֵּדַע אָדָם", נִשְׁמַע שֶׁלְּאַחַר שֶׁנִּטְרַד הָיוּ לוֹ בָּנִים. קַיִן• עַל שֵׁם "קָנִיתִי". אֶת ה'• כְּמוֹ עִם ה',

בעל הטורים

(כא) **וַיַּלְבִּישֵׁם.** ב' בַּמְסוֹרָה. הָכָא, וְאִידָךְ: גַּבֵּי אַהֲרֹן "וַיַּלְבִּישֵׁם כֻּתָּנוֹת" (ויקרא ח, יג). מְלַמֵּד שֶׁעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאָדָם הָרִאשׁוֹן בִּגְדֵי כְהוּנָּה. וְאִיתָא בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה (פָּרָשָׁה כ) שֶׁשָּׁבָהֶם הָיוּ עוֹבְדִין הַבְּכוֹרוֹת. וְחֹ' תֵּיבוֹת בְּזֶה הַפָּסוּק כְּנֶגֶד ח' בִּגְדֵי כְהוּנָּה. תורה כב (כד) **לִשְׁמֹר.** נוֹטָרִיקוֹן: לִ'ילִין, שֵׁ'דִין, מַ'זִּיקִין, ר'וּחִין. תורה א

כְּשֶׁבָּרָא אוֹתִי וְאֶת אִישִׁי, לְבַדּוֹ בְּרָאָנוּ. אֲבָל בָּזֶה, שֶׁתָּפִים אָנוּ עִמּוֹ (נדה לא)◆. **אֶת־קַיִן אֶת־אָחִיו אֶת־הָבֶל** • ג׳ ״אֶת״ים רְבוּיִים הֵם, מְלַמֵּד שֶׁתְּאוֹמָה נוֹלְדָה עִם קַיִן, וְעִם הֶבֶל נוֹלְדוּ שְׁתַּיִם, לְכָךְ נֶאֱמַר ״וַתֹּסֶף״ (בראשית רבה)◆

(ב) וַתֹּסֶף לָלֶדֶת אֶת־אָחִיו אֶת־הָבֶל וַיְהִי־הֶבֶל רֹעֵה צֹאן וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה:

ב וְאוֹסִיפַת לְמֵילַד יָת אַחוֹהִי יָת הָבֶל וַהֲוָה הֶבֶל רָעֵי עָנָא וְקַיִן הֲוָה פָּלַח בְּאַרְעָא:

רש״י◄ **רֹעֵה צֹאן** • לְפִי שֶׁנִּתְקַלְלָה הָאֲדָמָה, פֵּרֵשׁ לוֹ מֵעֲבוֹדָתָהּ.

(ג) וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַיהוָה:

ג וַהֲוָה מִסּוֹף יוֹמִין וְאַיְתִי קַיִן מֵאִבָּא דְאַרְעָא קֻדָּם יְיָ:

רש״י◄ **מִפְּרִי הָאֲדָמָה** • מִן הַגָּרוּעַ, וְיֵשׁ אַגָּדָה שֶׁאוֹמֶרֶת: ״זֶרַע פִּשְׁתָּן הָיָה״. (דְּבָר אַחֵר: מִפְּרִי, מֵאֵיזֶה שֶׁבָּא לְיָדוֹ, לֹא טוֹב וְלֹא מֻבְחָר)◆

~ נקודות משיחות קודש ~

קרבנו של קין משובח או גרוע

וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַה׳ (ד, ג)

מִן הַגָּרוּעַ, וְיֵשׁ אַגָּדָה שֶׁאוֹמֶרֶת זֶרַע פִּשְׁתָּן הָיָה (רש״י)

מַדּוּעַ הֵביא רַשׁ״י אֶת הָאַגָּדָה שֶׁקָּרְבָּנוֹ שֶׁל קַיִן ״זֶרַע פִּשְׁתָּן הָיָה״, מַה מּוֹסִיף הַדָּבָר לְהַבָּנַת הַפָּסוּק?

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבְּכָךְ בֵּאֵר דָּבָר תָּמוּהַּ מְאוֹד: אֵיךְ עָלָה עַל דַּעְתּוֹ שֶׁל קַיִן, בַּהֲבִיאוֹ קָרְבָּן כְּדֵי לְהַבִּיעַ תּוֹדָתוֹ לַה׳, לְהָבִיא ״מִן הַגָּרוּעַ״? יִתְרֶה מִזּוֹ: לָמָּה חָרָה אַפּוֹ לְאַחַר שֶׁרָאָה שֶׁלֹּא הִתְקַבֵּל קָרְבָּנוֹ (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב ״וַיִּחַר לְקַיִן מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָּנָיו״), וְכִי לֹא הֵבִין מֵעַצְמוֹ שֶׁאִם יַקְרִיב ״מִן הַגָּרוּעַ״ לֹא יִתְקַבֵּל קָרְבָּנוֹ?

וְלָכֵן הֵביא רַשׁ״י אֶת הָאַגָּדָה ״זֶרַע פִּשְׁתָּן הָיָה״: הַפִּשְׁתָּן עַצְמוֹ הוּא מִין מְשֻׁבָּח, וּכְמוֹ שֶׁמּוּבָא לְעֵיל שֶׁעַל שְׁמוֹ נִקְרָא נָהָר פִּישׁוֹן. וְטָעוּתוֹ שֶׁל קַיִן הָיְתָה, שֶׁחָשַׁב שֶׁמִּכְיָון שֶׁהֵביא מִן הַמֻּבְחָר שֶׁבְּמִין הַצּוֹמֵחַ, דַּי בְּכָךְ, אַף אִם בְּאוֹתוֹ מִין עַצְמוֹ יָבִיא ״מִן הַגָּרוּעַ״, וְלָכֵן חָרָה לוֹ כְּשֶׁלֹּא הִתְקַבֵּל קָרְבָּנוֹ. וְזוּ הָיְתָה טָעוּתוֹ, לַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צָרִיךְ לָתֵת מִכָּל מִין וּמִין שֶׁיֵּשׁ בָּעוֹלָם, לֹא רַק מֵהַמִּינִים הַמְשֻׁבָּחִים, כִּי ״לַה׳ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ״, וּמִכָּל מִין וּמִין צָרִיךְ לְהָבִיא מֵהַמְּשֻׁבָּח וְהַטּוֹב שֶׁבְּאוֹתוֹ הַמִּין.

(ע״פ לקוטי שיחות חט״ו עמ׳ 20 ואילך - מתוך ׳לקראת שבת׳)

(ד) וְהֶבֶל הֵבִיא גַם־הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ וּמֵחֶלְבֵהֶן וַיַּשַׁע יְהוָה אֶל־הֶבֶל וְאֶל־מִנְחָתוֹ:

ד וְהֶבֶל אַיְתִי אַף הוּא מִבַּכִּירֵי עָנֵהּ וּמִשַּׁמְנְהוֹן וַהֲוַת רַעְוָא מִן קֻדָּם יְיָ לְהֶבֶל וּלְקוּרְבָּנֵהּ:

רש״י◄ **וַיִּשַׁע** • וַיִּפֶן, וְכֵן: ״וְאֶל מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה״, לֹא פָּנָה. וְכֵן ״וְאַל יִשְׁעוּ״, לֹא יִפְנוּ. וְכֵן: ״שְׁעֵה מֵעָלָיו״, פְּנֵה מֵעָלָיו. (איוב יד) **וַיִּשַׁע** • יָרְדָה אֵשׁ וְלִחֲכָה מִנְחָתוֹ.

(ה) וְאֶל־קַיִן וְאֶל־מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה וַיִּחַר לְקַיִן מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָּנָיו:

ה וּלְקַיִן וּלְקוּרְבָּנֵהּ לָא הֲוַת רַעְוָא וּתְקֵף לְקַיִן לַחְדָּא וְאִתְכְּבִישׁוּ אַפּוֹהִי:

הפניות לשיחות קודש

מן הגרוע. ויש אגדה שאומרת: זרע פשתן היה: ביאור ע״פ דברי רש״י מדוע לא התקבל הקורבן של קין, למרות שחשב שמביא מין חשוב – לקו״ש חט״ו ע׳ 20.

(ו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קָיִן לָמָּה חָרָה לָךְ וְלָמָּה נָפְלוּ פָּנֶיךָ׃

ו וַאֲמַר יְיָ לְקָיִן לְמָא תְּקִיף לָךְ וּלְמָא אִתְכְּבִישׁוּ אַפָּיךְ׃

(ז) הֲלוֹא אִם־תֵּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תֵיטִיב לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ וְאַתָּה תִּמְשָׁל־בּוֹ׃

ז הֲלָא אִם תֵּיטִיב עוֹבָדָךְ יִשְׁתְּבֵק לָךְ וְאִם לָא תֵיטִיב עוֹבָדָךְ לְיוֹם דִּינָא חַטָּאת נְטִיר וְדַעֲתִיד לְאִתְפָּרְעָא מִנָּךְ אִם לָא תְתוּב וְאִם תְּתוּב יִשְׁתְּבֵק לָךְ׃

רש"י ◂ הֲלֹא אִם תֵּיטִיב • כְּתַרְגּוּמוֹ פֵּרוּשׁוֹ. לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ • לְפֶתַח קִבְרְךָ חַטָּאךְ שָׁמוּר. וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ • שֶׁל חַטָּאת, הוּא יֵצֶר הָרָע, תָּמִיד שׁוֹקֵק וּמִתְאַוֶּה לְהַכְשִׁילְךָ. וְאַתָּה תִּמְשָׁל־בּוֹ • אִם תִּרְצֶה, תִּתְגַּבֵּר עָלָיו.

(ח) וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל־הֶבֶל אָחִיו וַיְהִי בִּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה וַיָּקָם קַיִן אֶל־הֶבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ׃

ח וַאֲמַר קַיִן לְהֶבֶל אַחוֹהִי וַהֲוָה בְּמֶהֱוֵיהוֹן בְּחַקְלָא וְקָם קַיִן בְּהֶבֶל אַחוֹהִי וְקַטְלֵהּ׃

רש"י ◂ וַיֹּאמֶר קַיִן • נִכְנַס עִמּוֹ בְּדִבְרֵי רִיב וּמַצָּה, לְהִתְעוֹלֵל עָלָיו לְהָרְגוֹ, וְיֵשׁ בָּזֶה מִדְרָשֵׁי אַגָּדָה, אַךְ זֶה יְשׁוּבוֹ שֶׁל מִקְרָא.

(ט) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קַיִן אֵי הֶבֶל אָחִיךָ וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי הֲשֹׁמֵר אָחִי אָנֹכִי׃

ט וַאֲמַר יְיָ לְקַיִן אָן הֶבֶל אָחוּךְ וַאֲמַר לָא יָדַעְנָא הֲנָטֵר אָחִי אָנָא׃

רש"י ◂ אֵי הֶבֶל אָחִיךָ • לְהַכְנִיס עִמּוֹ בְּדִבְרֵי נַחַת, אוּלַי יָשׁוּב, וְיֹאמַר: 'אֲנִי הַרַגְתִּיו וְחָטָאתִי לְךָ'. לֹא יָדַעְתִּי • נַעֲשָׂה כְּגוֹנֵב דַּעַת הָעֶלְיוֹנָה. הֲשֹׁמֵר אָחִי • לְשׁוֹן תְּמַהּ הוּא, וְכֵן כָּל ה"א הַנְּקוּדָה בַּחֲטַף פַּתָּ"ח.

(י) וַיֹּאמֶר מֶה עָשִׂיתָ קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים אֵלַי מִן־הָאֲדָמָה׃

י וַאֲמַר מָה עֲבַדְתָּא קַל דַּם זַרְעִין דְּעַתִּידִין לְמִפַּק מִן אָחוּךְ קָבִילִין קֳדָמַי מִן אַרְעָא׃

רש"י ◂ דְּמֵי אָחִיךָ • דָּמוֹ וְדַם זַרְעִיּוֹתָיו. דָּבָר אַחֵר, שֶׁעָשָׂה בּוֹ פְּצָעִים הַרְבֵּה, שֶׁלֹּא הָיָה יוֹדֵעַ מֵהֵיכָן נַפְשׁוֹ יוֹצְאָה (סנהדרין לז).

(יא) וְעַתָּה אָרוּר אָתָּה מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת־פִּיהָ לָקַחַת אֶת־דְּמֵי אָחִיךָ מִיָּדֶךָ׃

יא וּכְעַן לִיט אַתְּ מִן אַרְעָא דְּפַתְּחַת יָת פּוּמַהּ וְקַבִּילַת יָת דְּמֵי דְּאָחוּךְ מִן יְדָךְ׃

רש"י ◂ מִן הָאֲדָמָה • יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁנִּתְקַלְּלָה הִיא כְּבָר בַּעֲוֹנָהּ, וְגַם בָּזוֹ הוֹסִיפָה לַחֲטֹא. אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת־פִּיהָ לָקַחַת אֶת־דְּמֵי אָחִיךָ וְגוֹ' • וְהִנְנִי מוֹסִיף לָהּ קְלָלָה אֶצְלָךְ: "לֹא תֹסֵף תֵּת־כֹּחָהּ" (סִפְרִים אֲחֵרִים: הַכֹּל דִּבּוּר אֶחָד, מ"מִן הָאֲדָמָה" עַד כָּאן).

בעל הטורים

ד (ז) תְּשׁוּקָתוֹ. ב' בַּמְּסוֹרָה. הָכָא, וְאֵידָךְ: "אֲנִי לְדוֹדִי וְעָלַי תְּשׁוּקָתוֹ" (שיר השירים ז, יא). וְהוּא שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל (בְּרֵאשִׁית רַבָּה כ, טז) שְׁתֵּי תְּשׁוּקוֹת הֵן. תְּשׁוּקָתָן שֶׁל רְשָׁעִים לַעֲבֵירָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ", תְּשׁוּקָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר "אֲנִי לְדוֹדִי וְעָלַי תְּשׁוּקָתוֹ". תורה ח (י) צֹעֲקִים. ב' בַּמְּסוֹרָה. הָכָא: "צֹעֲקִים אֵלַי", וְאֵידָךְ: "עַל כֵּן הֵם צֹעֲקִים" וגו' (שמות ה, ח). וּפֵירֵשׁ רַשִׁ"י הָתָם (א, כג), שֶׁנִּצְטָרַע, וְהָיָה שׁוֹחֵט תִּינוֹקוֹת שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְרוֹחֵץ בְּדָמָם. וְזֶהוּ "קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים". תורה יא

(יב) כִּי תַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה לֹא־תֹסֵף תֵּת־כֹּחָהּ לָךְ נָע וָנָד תִּהְיֶה בָּאָרֶץ׃

יב אֲרֵי תִפְלַח בְּאַרְעָא לָא תּוֹסִיף לְמִתַּן חֵילַהּ לָךְ מִסַּטְלַטֵל וְגָלֵי תְּהֵי בְּאַרְעָא׃

רש"י ◂ **נָע וָנָד** • אֵין לְךָ רְשׁוּת לָדוּר בְּמָקוֹם אֶחָד.

(יג) וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל־יְהוָה גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא׃

יג וַאֲמַר קַיִן קֳדָם יְיָ סַגִּי חוֹבִי מִלְמִשְׁבָּק׃

רש"י ◂ **גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא** • בְּתִמְיָהָה, אַתָּה טוֹעֵן עֲלִיּוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים, וַעֲוֹנִי אִי אֶפְשָׁר לְךָ לִטְעֹן? (ב"ר).

(יד) הֵן גֵּרַשְׁתָּ אֹתִי הַיּוֹם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּמִפָּנֶיךָ אֶסָּתֵר וְהָיִיתִי נָע וָנָד בָּאָרֶץ וְהָיָה כָּל־מֹצְאִי יַהַרְגֵנִי׃

יד הָא תְרֵיכְתָּא יָתִי יוֹמָא דֵין מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא וּמִן קֳדָמָךְ לֵית אֶפְשָׁר לְאִסְתַּמָּרָא וַאֲהֵי מִסַּטְלַטֵל וְגָלֵי בְּאַרְעָא וִיהֵי כָּל דְּיִשְׁכְּחָנָנִי יִקְטְלִינָנִי׃

(טו) וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה לָכֵן כָּל־הֹרֵג קַיִן שִׁבְעָתַיִם יֻקָּם וַיָּשֶׂם יְהוָה לְקַיִן אוֹת לְבִלְתִּי הַכּוֹת־אֹתוֹ כָּל־מֹצְאוֹ׃

טו וַאֲמַר לֵהּ יְיָ לְכֵן כָּל קָטִיל קַיִן לְשַׁבְעָא דָּרִין יִתְפְּרַע מִנֵּהּ וְשַׁוִּי יְיָ לְקַיִן אָתָא בְּדִיל דְּלָא לְמִקְטַל יָתֵהּ כָּל דְּיִשְׁכְּחִנֵּהּ׃

רש"י ◂ **לָכֵן כָּל־הֹרֵג קַיִן** • זֶה אֶחָד מִן הַמִּקְרָאוֹת שֶׁקִּצְּרוּ דִּבְרֵיהֶם, וְרָמְזוּ וְלֹא פֵּרְשׁוּ: "לָכֵן כָּל־הֹרֵג קַיִן", לְשׁוֹן גְּעָרָה, כֹּה יֵעָשֶׂה לוֹ, כָּךְ וְכָךְ עָנְשׁוֹ, וְלֹא פֵּרַשׁ עָנְשׁוֹ. **שִׁבְעָתַיִם יֻקָּם** • אֵינִי רוֹצֶה לְהִנָּקֵם מִקַּיִן עַכְשָׁו, לְסוֹף שִׁבְעָה דּוֹרוֹת אֲנִי נוֹקֵם נְקָמָתִי מִמֶּנּוּ, שֶׁיַּעֲמֹד לֶמֶךְ מִבְּנֵי בָּנָיו וְיַהַרְגֶהוּ, וְסוֹף הַמִּקְרָא שֶׁאָמַר: "שִׁבְעָתַיִם יֻקָּם", וְהוּא נְקִמַת הֶבֶל מִקַּיִן, לָמַדְנוּ שֶׁתְּחִלַּת הַמִּקְרָא לְשׁוֹן גְּעָרָה הִיא שֶׁלֹּא תְּהֵא בְּרִיָּה מַזִּיקָתוֹ. וְכַיּוֹצֵא בּוֹ (שמואל ב ה): "וַיֹּאמֶר דָּוִד כָּל מַכֵּה יְבוּסִי וְיִגַּע בַּצִּנּוֹר", וְלֹא פֵּרַשׁ מַה יֵּעָשֶׂה לוֹ, אֲבָל דִּבֶּר הַכָּתוּב בִּרְמָז, "כָּל מַכֵּה יְבוּסִי וְיִגַּע בַּצִּנּוֹר וְיִקְרַב אֶל הַשַּׁעַר וְיִכְבְּשֶׁנּוּ, וְאֶת הָעִוְרִים וְגוֹ'", וְגַם אוֹתָם יַכֶּה, עַל אֲשֶׁר אָמְרוּ: 'הָעִוֵּר וְהַפִּסֵּחַ לֹא יָבֹא אֶל תּוֹךְ הַבַּיִת', הַמַּכֶּה אֶת אֵלּוּ, אֲנִי אֶעֱשֶׂנּוּ רֹאשׁ וְשַׂר, כָּאן קִצֵּר דְּבָרָיו, וּבְ'דִבְרֵי הַיָּמִים' א' (יא ו) פֵּרַשׁ: יִהְיֶה לְרֹאשׁ וּלְשַׂר. **וַיָּשֶׂם ה' לְקַיִן אוֹת** • חָקַק לוֹ אוֹת מִשְּׁמוֹ בְּמִצְחוֹ. (סִפְרֵי אֲחֵרִים:) דָּבָר אַחֵר: "כָּל מוֹצְאִי יַהַרְגֵנִי", הַבְּהֵמוֹת וְהַחַיּוֹת, אֲבָל בְּנֵי אָדָם עֲדַיִן לֹא הָיוּ שֶׁיִּירָא מֵהֶם, רַק אָבִיו וְאִמּוֹ, וּמֵהֶם לֹא הָיָה יָרֵא שֶׁיַּהַרְגוּהוּ, אֶלָּא אָמַר: עַד עַכְשָׁו הָיָה פַּחְדָּתִי עַל כָּל הַחַיּוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וּמוֹרַאֲכֶם וְגוֹ'", וַעַכְשָׁו, בִּשְׁבִיל עָוֹן זֶה לֹא יִירְאוּ מִמֶּנִּי הַחַיּוֹת וְיַהַרְגוּנִי, מִיָּד: "וַיָּשֶׂם ה' לְקַיִן אוֹת", הֶחֱזִיר מוֹרָאוֹ עַל הַכֹּל.

(טז) וַיֵּצֵא קַיִן מִלִּפְנֵי יְהוָה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ־נוֹד קִדְמַת־עֵדֶן׃

טז וּנְפַק קַיִן מִן קֳדָם יְיָ וִיתִיב בְּאַרְעָא גְּלֵי וּמִסַּטְלַטֵל דְּהֲוָה עֲבִידָא עֲלוֹהִי מִלְקַדְמִין דְּגִינְתָא דְּעֵדֶן׃

רש"י ◂ **וַיֵּצֵא קַיִן** • יָצָא בְּהַכְנָעָה, כְּגוֹנֵב דַּעַת הָעֶלְיוֹנָה. **בְּאֶרֶץ נוֹד** • בְּאֶרֶץ שֶׁכָּל הַגּוֹלִים נָדִים שָׁם. **קִדְמַת עֵדֶן** • שָׁם גָּלָה אָבִיו כְּשֶׁגֹּרַשׁ מִגַּן־עֵדֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּשְׁכֵּן מִקֶּדֶם לְגַן־עֵדֶן וְגוֹ'", לִשְׁמֹר אֶת שְׁמִירַת דֶּרֶךְ מְבוֹא הַגַּן, שֶׁיֵּשׁ לִלְמֹד שֶׁהָיָה אָדָם שָׁם, וּמָצִינוּ רוּחַ מְזָרַחִית קוֹלֶטֶת בְּכָל מָקוֹם אֶת הָרוֹצְחִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (דברים ד) "אָז יַבְדִּיל מֹשֶׁה וְגוֹ' מִזְרָחָה שָׁמֶשׁ". דָּבָר אַחֵר: "בְּאֶרֶץ נוֹד", כָּל מָקוֹם שֶׁהָלַךְ, הָיְתָה הָאָרֶץ מִזְדַּעְזַעַת תַּחְתָּיו, וְהַבְּרִיּוֹת אוֹמְרִים: "סוּרוּ מֵעָלָיו, זֶהוּ שֶׁהָרַג אֶת אָחִיו".

בעל הטורים

(יד) **מֹצְאִי. ב'** בְּמִסּוֹרָה. הָכָא, (שבת פח, ב) לַמַּיְמִינִים בָּהּ, כְּלוֹמַר: לִשְׁמָהּ — סַמָּא דְּמוֹתָא. וְזֶהוּ "וְהָיָה וְאִידָךְ: "כִּי מֹצְאִי מָצָא חַיִּים" (משלי ח, לה). וְזֶה הוּא שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל לַמַּשְׁמְאִילִים בָּהּ, שֶׁלּוֹמֵד שֶׁלֹּא שֶׁלּוֹמֵד לִשְׁמָהּ — סַמָּא דְּמוֹתָא. וְזֶהוּ "וְהָיָה כָּל מֹצְאִי יַהַרְגֵנִי". תורה טו

(יז) וַיֵּדַע קַיִן אֶת־אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־חֲנוֹךְ וַיְהִי בֹּנֶה עִיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעִיר כְּשֵׁם בְּנוֹ חֲנוֹךְ:

יז וידע קין את אשתו ותהר ותלד את חנוך ויהי בונה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך:

רש"י ◄ **וַיְהִי** • קַיִן "בֹּנֶה עִיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעִיר" לְזֵכֶר בְּנוֹ חֲנוֹךְ.

~ נקודות משיחות קודש ~

מה למדים מבניית העיר על ידי קין?

וַיְהִי בֹּנֶה עִיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעִיר כְּשֵׁם בְּנוֹ חֲנוֹךְ (ד, יז)

מוּבָן וּפָשׁוּט, שֶׁכָּל הַפְּרָטִים שֶׁהַתּוֹרָה מְסַפֶּרֶת עֲלֵיהֶם בְּסִפּוּר תּוֹלְדוֹת אָדָם הָרִאשׁוֹן וְצֶאֱצָאָיו, הֵם פְּרָטִים שֶׁנּוֹגְעִים לְהֶמְשֵׁךְ הַדּוֹרוֹת (וְלָכֵן הִתְפָּרְשׁוּ רַק פְּרָטִים אֵלּוּ מִתּוֹךְ מַה שֶּׁאֵרַע בְּמֶשֶׁךְ יוֹתֵר מֵאֶלֶף שָׁנָה, אַף שֶׁבְּמֶשֶׁךְ כָּל אוֹתָהּ תְּקוּפָה בְּוַדַּאי אֵרְעוּ מְאֹרָעוֹת רַבִּים).

וּלְפִי זֶה, צָרִיךְ בֵּאוּר מַדּוּעַ מְסַפֶּרֶת הַתּוֹרָה עַל בְּנִיַּת הָעִיר עַל־יְדֵי קַיִן, וּקְרִיאַת שְׁמָהּ עַל שֵׁם בְּנוֹ, שֶׁהוּא מִאֹרַע שֶׁלְּכְאוֹרָה אֵינוֹ נוֹגֵעַ לְדוֹרוֹת.

וְהַהֶסְבֵּר לְכָךְ:

הַכָּתוּב "וַיֵּדַע קַיִן גו' וַתֵּלֶד אֶת חֲנוֹךְ וַיְהִי בוֹנֶה עִיר גו'" בָּא בְּהֶמְשֵׁךְ לְסִפּוּר תְּשׁוּבָתוֹ שֶׁל קַיִן, שֶׁאָמַר "גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא", וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "וַיֵּצֵא קַיִן מִלִּפְנֵי ה' גו'", וְאָמְרוּ רז"ל שֶׁיָּצָא שָׁמַח עַל שֶׁהִתְקַבְּלָה תְּשׁוּבָתוֹ.

וְזֶהוּ מַה שֶּׁמְּלַמֵּד הַכָּתוּב בְּסִפּוּר הֻלֶּדֶת חֲנוֹךְ בְּנוֹ וּבְנִין הָעִיר: אַף לְאַחַר שֶׁעָשָׂה קַיִן תְּשׁוּבָה עַל חֶטְאוֹ וְגַם קִבֵּל אֶת עָנְשׁוֹ, לֹא הִסְתַּפֵּק בְּכָךְ, אֶלָּא גַּם פָּעַל לְתִקּוּן חֲטָאָיו, בָּזֶה שֶׁהוֹלִיד נֶפֶשׁ אַחֶרֶת כְּנֶגֶד הַנֶּפֶשׁ שֶׁאִבֵּד. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁהָלַךְ וּבָנָה עִיר כְּדֵי לְהוֹסִיף בְּבִנְיַן הָעוֹלָם שֶׁמִּחוּץ לוֹ, וְקָרָא לְעִיר זוֹ עַל שֵׁם בְּנוֹ, כְּדֵי לְהוֹדִיעַ וּלְפַרְסֵם דֶּרֶךְ זוֹ.

וּמִזֶּה לָמַדְנוּ הוֹרָאָה לְדוֹרוֹת:

בַּעֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה אֵין דַּי בִּדּוּי וּכְהַכָּרַת הַחֵטְא וּבַחֲרָטָה עָלָיו, כְּדִבְרֵי הָרַמְבַּ"ם בְּהִלְכוֹת תְּשׁוּבָה, שֶׁבַּעַל־תְּשׁוּבָה לֹא רַק שׁ"צוֹעֵק תָּמִיד לִפְנֵי הַשֵּׁם בִּבְכִי וּבְתַחֲנוּנִים", אֶלָּא צָרִיךְ "לַעֲשׂוֹת אֵיזוֹ מִצְוָה הָפְכִּית אֶל הָעֲבֵרָה שֶׁעָשָׂה כו' כִּי בָּזֶה יִתְקַן עִוּותוֹ". וְיִתְרָה מִזּוֹ, שֶׁצָּרִיךְ הַבַּעַל־תְּשׁוּבָה לִפְעֹל "בִּנְיָן" בְּבִנְיַן הָעוֹלָם שֶׁמִּחוּץ לוֹ, אַף שֶׁזֶּה דּוֹרֵשׁ תְּנוּעָה הָפְכִּית מִתְּנוּעָה שֶׁל הַכְנָעָה וְשִׁפְלוּת שֶׁבָּהּ נִמְצָא בַּעַל־תְּשׁוּבָה.

וְנִמְצָא שֶׁכְּשֵׁם שֶׁעָצֶם עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה נִלְמָד מִמַּעֲשֵׂה קַיִן (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּמִּדְרָשׁ שֶׁאָדָם הָרִאשׁוֹן לָמַד מִקַּיִן "כּוֹחָהּ שֶׁל תְּשׁוּבָה"), כֵּן הוּא גַּם בְּהֶמְשֵׁךְ הַכָּתוּב כָּאן, שֶׁבָּא לְלַמֵּד אֶת דֶּרֶךְ הַתְּשׁוּבָה.

(ע"פ לקוטי שיחות חל"ה עמ' 7 ואילך - מתוך 'לקראת שבת')

(יח) וַיְיָלֶד לַחֲנוֹךְ אֶת־עִירָד וְעִירָד יָלַד אֶת־מְחוּיָאֵל וּמְחוּיָאֵל יָלַד אֶת־מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל יָלַד אֶת־לָמֶךְ:

יח ואתילד לחנוך את עירד ועירד אוליד את מחויאל ומחויאל אוליד את מתושאל ומתושאל אוליד את למך:

רש"י ◄ **וְעִירָד יָלַד** • יֵשׁ מָקוֹם שֶׁהוּא אוֹמֵר בְּזָכָר 'הוֹלִיד', וְיֵשׁ מָקוֹם שֶׁהוּא אוֹמֵר 'יָלַד', שֶׁהַלֵּדָה מְשַׁמֶּשֶׁת שְׁתֵּי לְשׁוֹנוֹת: לֶדֶת הָאִשָּׁה, נישטר"א בְּלַעַ"ז, וּזְרִיעַת תּוֹלְדוֹת הָאִישׁ, אינזינד"ר בְּלַעַ"ז. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר 'הוֹלִיד', בְּלְשׁוֹן הִפְעִיל, מְדַבֵּר בְּלֶדֶת הָאִשָּׁה: פְּלוֹנִי הוֹלִיד אֶת אִשְׁתּוֹ, בֵּן אוֹ בַּת. וּכְשֶׁהוּא אוֹמֵר 'יָלַד', מְדַבֵּר בִּזְרִיעַת הָאִישׁ, וְהוּא בְּלַעַ"ז אניידרי"ר.

~ יום חמישי כ"ז תשרי ~

(יט) וַיִּקַּח־לוֹ לֶמֶךְ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם הָאַחַת עָדָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית צִלָּה:

יט ונסיב להּ למך תרתין נשין שום חד עדה ושום תנינתא צלה:

רס"ו◄ **וַיִּקַּח לוֹ לֶמֶךְ** • לֹא הָיָה לוֹ לִפְרֹשׁ כָּל זֶה, אֶלָּא לָמַדְנוּ מִסּוֹף הָעִנְיָן שֶׁקִּיֵּם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הַבְטָחָתוֹ שֶׁאָמַר: "שִׁבְעָתַיִם יֻקַּם קָיִן", וְעָמַד לֶמֶךְ לְאַחַר שֶׁהוֹלִיד בָּנִים וְעָשָׂה דּוֹר שְׁבִיעִי וְהָרַג אֶת קָיִן, זֶהוּ שֶׁאָמַר "כִּי אִישׁ הָרַגְתִּי לְפִצְעִי וְגוֹ'". **שְׁתֵּי נָשִׁים** • (ב"ר) כָּךְ הָיָה דַּרְכָּן שֶׁל דּוֹר הַמַּבּוּל: אַחַת לְפָרְיָה וּרְבְיָה וְאַחַת לְתַשְׁמִישׁ, זוֹ שֶׁהִיא לְתַשְׁמִישׁ מַשְׁקֶה כּוֹס שֶׁל עֲקָרִין (ספרים אחרים אינו), כְּדֵי שֶׁתִּתְעַקֵּר, וּמְקַשְּׁטַת כְּכַלָּה וּמַאֲכִילָהּ מַעֲדַנִּים, וַחֲבֵרְתָּהּ נְזוּפָה וַאֲבֵלָה כְּאַלְמָנָה. וְזֶהוּ שֶׁפֵּרֵשׁ אִיּוֹב (כד כא): "רוֹעָה עֲקָרָה לֹא תֵלֵד, וְאַלְמָנָה לֹא יֵיטִיב", כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּ'אַגָּדַת חֵלֶק'. **עָדָה** • הִיא שֶׁל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, עַל שֵׁם שֶׁמְּגַנָּה עָלָיו וּמוֹסֶרֶת מֵאֶצְלוֹ (ספרים אחרים: מִמַּאֲכָלוֹ). "עָדָה" תַּרְגּוּם שֶׁל סוּרָה. **צִלָּה** • הִיא שֶׁל תַּשְׁמִישׁ, עַל שֵׁם שֶׁיּוֹשֶׁבֶת תָּמִיד בְּצִלּוֹ, דִּבְרֵי אַגָּדָה הֵם בְּ'בְרֵאשִׁית רַבָּה'.

(כ) **וַתֵּלֶד עָדָה אֶת־יָבָל הוּא הָיָה אֲבִי יֹשֵׁב אֹהֶל וּמִקְנֶה:**

כ וילידת עָדָה יָת יָבָל הוּא הֲוָה רַבְּהוֹן דְּכָל דְּיָתְבֵי מַשְׁכְּנִין וּמָרֵי בְּעִיר:

רס"ו◄ **אֲבִי יֹשֵׁב אֹהֶל וּמִקְנֶה** • הוּא הָיָה הָרִאשׁוֹן לְרוֹעֵי בְּהֵמוֹת בַּמִּדְבָּרוֹת, וְיוֹשֵׁב אֹהָלִים, חוֹדֶשׁ כָּאן וְחוֹדֶשׁ כָּאן בְּשִׁבְיל מִרְעֶה צֹאנוֹ, וּכְשֶׁכָּלָה הַמִּרְעֶה בְּמָקוֹם זֶה, הוֹלֵךְ וְתוֹקֵעַ אָהֳלוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: בּוֹנֶה בָּתִּים לַעֲבוֹדַת אֱלִילִים, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (יחזקאל ח ג): "סֵמֶל הַקִּנְאָה הַמַּקְנֶאת", וְכֵן אָחִיו: "תֹּפֵשׂ כִּנּוֹר וְעוּגָב" לְזַמֵּר לַעֲבוֹדַת אֱלִילִים.

(כא) **וְשֵׁם אָחִיו יוּבָל הוּא הָיָה אֲבִי כָּל־תֹּפֵשׂ כִּנּוֹר וְעוּגָב:**

כא ושׁוּם אַחוֹהִי יוּבָל הוּא הֲוָה רַבְּהוֹן דְּכָל דְּמְנַגֵּן עַל פּוּם נְבָלָא יְדָעֵי זְמַר כִּנּוֹרָא וַאֲבוּבָא:

(כב) **וְצִלָּה גַם־הִוא יָלְדָה אֶת־תּוּבַל קַיִן לֹטֵשׁ כָּל־חֹרֵשׁ נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל וַאֲחוֹת תּוּבַל־קָיִן נַעֲמָה:**

כב וְצִלָּה אַף הִיא יְלִידַת יָת תּוּבַל קַיִן רַבְּהוֹן דְּכָל יָדְעֵי עִיבִידַת נְחָשָׁא וּפַרְזְלָא וַאֲחָתֵהּ דְּתוּבַל קַיִן נַעֲמָה:

רס"ו◄ **תּוּבַל קַיִן** • תּוֹבֵל אֻמָּנוּתוֹ שֶׁל קַיִן. תּוּבַל, לְשׁוֹן תַּבְלִין, תּוֹבֵל וְהִתְקִין אֻמָּנוּתוֹ שֶׁל קַיִן, לַעֲשׂוֹת כְּלֵי זַיִן לְרוֹצְחִים. **לֹטֵשׁ כָּל־חֹרֵשׁ נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל** • מְחַדֵּד אֻמָּנוּת נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל, כְּמוֹ "יִלְטֹשׁ עֵינָיו (איוב טז ט): "לִי". "חֹרֵשׁ", אֵינוֹ לְשׁוֹן פֹּעַל (בפסגו"ל) אֶלָּא לְשׁוֹן פּוֹעֵל (בצ"ירי), שֶׁהֲרֵי נָקוּד קָמַץ קָטָן וְטַעְמוֹ לְמַטָּה, כְּלוֹמַר מְחַדֵּד וּמְצַחְצֵחַ כָּל כְּלֵי אֻמָּנוּת נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל. **נַעֲמָה** • הִיא אִשְׁתּוֹ שֶׁל נֹחַ, בְּ'בְרֵאשִׁית רַבָּה'.

~ יום שישי כ"ח תשרי ~

(כג) **וַיֹּאמֶר לֶמֶךְ לְנָשָׁיו עָדָה וְצִלָּה שְׁמַעַן קוֹלִי נְשֵׁי לֶמֶךְ הַאְזֵנָּה אִמְרָתִי כִּי אִישׁ הָרַגְתִּי לְפִצְעִי וְיֶלֶד לְחַבֻּרָתִי:**

כג וַאֲמַר לֶמֶךְ לִנְשׁוֹהִי עָדָה וְצִלָּה שְׁמַעַן קָלִי נְשֵׁי לֶמֶךְ אֲצִיתָא לְמֵימְרִי לָא גַּבְרָא קְטַלִית דִּבְדִילֵהּ אֲנָא סָבִיל חוֹבִין וְאַף לָא עוֹלֵימָא חַבִּלִית דִּבְדִילֵהּ יְשֵׁתֵּיצֵי זַרְעִי:

רס"ו◄ **שְׁמַעַן קוֹלִי** • שֶׁהָיוּ נָשָׁיו פּוֹרְשׁוֹת מִמֶּנּוּ מִתַּשְׁמִישׁ, לְפִי שֶׁהָרַג אֶת קַיִן וְאֶת תּוּבַל קַיִן בְּנוֹ, שֶׁהָיָה לֶמֶךְ סוּמָא וְתוּבַל קַיִן מוֹשְׁכוֹ, וְרָאָה אֶת קַיִן וְנִדְמָה לוֹ כְּחַיָּה, וְאָמַר לְאָבִיו לִמְשׁךְ בַּקֶּשֶׁת, וַהֲרָגוֹ, וְכֵיוָן שֶׁיָּדַע שֶׁהוּא קַיִן זְקֵנוֹ, הִכָּה כַּף אֶל כַּף וְסָפַק אֶת בְּנוֹ בֵּינֵיהֶם וַהֲרָגוֹ, וְהָיוּ נָשָׁיו פּוֹרְשׁוֹת מִמֶּנּוּ וְהוּא מְפַיְּסָן. **שְׁמַעַן קוֹלִי** • לְהִשָּׁמַע לִי לְתַשְׁמִישׁ: וְכִי אִישׁ אֲשֶׁר הָרַגְתִּי, לְפִצְעִי הוּא נֶהֱרָג, וְכִי אֲנִי פִּצַּעְתִּיו מִזִּיד, שֶׁיִּהְיֶה הַפֶּצַע קָרוּי עַל שְׁמִי? וְיֶלֶד אֲשֶׁר הָרַגְתִּי, לְחַבֻּרָתִי נֶהֱרָג? כְּלוֹמַר עַל־יְדֵי חַבֻּרָתִי, בְּתִמְיהָה. וַהֲלֹא שׁוֹגֵג אֲנִי וְלֹא מֵזִיד, לֹא זֶהוּ פִּצְעִי וְלֹא זֶהוּ חַבֻּרָתִי. **פֶּצַע** • מַכַּת חֶרֶב, אוֹ חֵץ, מקאדור"ה בְּלַעַ"ז.

(כד) כִּי שִׁבְעָתַיִם יֻקַּם־קָיִן וְלֶמֶךְ שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה׃

כד אֲרֵי לְשַׁבְעָא דָרִין אִיתְלִין לְקָיִן הֲלָא לְלֶמֶךְ בְּרֵהּ שַׁבְעִין וְשַׁבְעָא׃

רש"י ◄ כִּי שִׁבְעָתַיִם יֻקַּם קָיִן • קַיִן, שֶׁהָרַג מִזִּיד, נִתְלָה לוֹ עַד שִׁבְעָה דּוֹרוֹת, אֲנִי שֶׁהָרַגְתִּי שׁוֹגֵג, לֹא כָּל־שֶׁכֵּן שֶׁיִּתָּלֶה לִי שִׁבְעִיּוֹת הַרְבֵּה?. שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה • לְשׁוֹן רִבּוּי שִׁבְעִיּוֹת אָחַז לוֹ, כָּךְ דָּרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה רַבָּה׳: לֹא הָרַג לֶמֶךְ כְּלוּם, וְנָשָׂיו פּוֹרְשׁוֹת מִמֶּנּוּ מִשֶּׁקִּימוּ פָּרְיָה וּרְבִיָּה, לְפִי שֶׁנִּגְזְרָה גְּזֵרָה לְכַלּוֹת זַרְעוֹ שֶׁל קַיִן לְאַחַר שִׁבְעָה דּוֹרוֹת, אָמְרוּ: מָה אָנוּ יוֹלְדוֹת לַבֶּהָלָה. לְמָחָר הַמַּבּוּל בָּא וְשׁוֹטֵף אֶת הַכֹּל׳. וְהוּא אוֹמֵר לָהֶן: ״וְכִי אִישׁ הָרַגְתִּי לְפִצְעִי״, וְכִי אֲנִי הָרַגְתִּי אֶת הֶבֶל שֶׁהָיָה אִישׁ בְּקוֹמָה וְיֶלֶד בְּשָׁנִים, שֶׁיִּהֵא זַרְעִי כָּלֶה בְּאוֹתוֹ עָוֹן? וּמַה קַיִן שֶׁהָרַג, נִתְלָה לוֹ שִׁבְעָה דּוֹרוֹת, אֲנִי שֶׁלֹּא הָרַגְתִּי, לֹא כָּל־שֶׁכֵּן שֶׁיִּתָּלוּ לִי שִׁבְעִיּוֹת הַרְבֵּה? וְזֶהוּ קַל־וָחֹמֶר שֶׁל שְׁטוּת. אִם כֵּן, אֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא גּוֹבֶה אֶת חוֹבוֹ וּמְקַיֵּם אֶת דְּבָרוֹ.

(כה) וַיֵּדַע אָדָם עוֹד אֶת־אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת כִּי שָׁת־לִי אֱלֹהִים זֶרַע אַחֵר תַּחַת הֶבֶל כִּי הֲרָגוֹ קָיִן׃

כה וְיָדַע אָדָם עוֹד יָת אִתְּתֵהּ וִילִידַת בַּר וּקְרַת יָת שְׁמֵהּ שֵׁת אֲרֵי אֲמַר יְהַב לִי יְיָ בַּר אָחֳרָן חֲלַף הֶבֶל דְּקַטְלֵהּ קָיִן׃

רש"י ◄ וַיֵּדַע אָדָם וְגוֹ׳ • בָּא לוֹ לָמֶךְ אֵצֶל אָדָם הָרִאשׁוֹן וְקִבֵּל עַל נָשָׁיו, אָמַר לָהֶם: ׳וְכִי עֲלֵיכֶם לְדַקְדֵּק עַל גְּזֵרָתוֹ שֶׁל מָקוֹם? אַתֶּם עֲשׂוּ מִצְוָתְכֶם, וְהוּא יַעֲשֶׂה אֶת שֶׁלּוֹ׳. אָמְרוּ לוֹ: ׳קְשֹׁט עַצְמְךָ תְּחִלָּה, וַהֲלֹא פָּרְשָׁתְּ מֵאִשְׁתְּךָ זֶה מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה, מִשֶּׁנִּקְנְסָה מִיתָה עַל־יָדֶךָ׳, מִיָּד: ״וַיֵּדַע אָדָם וְגוֹ׳״, וּמַהוּ ׳עוֹד׳? לְלַמֵּד, שֶׁנִּתּוֹסְפָה לוֹ תַּאֲוָה עַל תַּאֲוָתוֹ (בראשית רבה).

(כו) וּלְשֵׁת גַּם־הוּא יֻלַּד־בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ אֱנוֹשׁ אָז הוּחַל לִקְרֹא בְּשֵׁם יְהוָה׃

כו וּלְשֵׁת אַף הוּא אִתְיְלִיד בַּר וּקְרָא יָת שְׁמֵהּ אֱנוֹשׁ בְּכֵן בְּיוֹמוֹהִי חָלוּ בְנֵי אֱנָשָׁא מִלְצַלָּאָה בִּשְׁמָא דַייָ׃

רש"י ◄ אָז הוּחַל • לְשׁוֹן חֻלִּין, לִקְרֹא אֶת שְׁמוֹת הָאָדָם וְאֶת שְׁמוֹת הָעֲצַבִּים בִּשְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, לַעֲשׂוֹתָן אֱלִילִים וְלִקְרוֹתָן אֱלָהוּת.

ה (א) זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם בְּיוֹם בָּרְא אֱלֹהִים אָדָם בִּדְמוּת אֱלֹהִים עָשָׂה אֹתוֹ׃

א דֵּין סִפַּר תּוֹלְדַת אָדָם בְּיוֹמָא דִּבְרָא יְיָ אָדָם בִּדְמוּת אֱלֹהִים עֲבֵד יָתֵהּ׃

רש"י ◄ זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם • זוֹ הִיא סְפִירַת תּוֹלְדוֹת אָדָם, וּמִדְרָשֵׁי אַגָּדָה יֵשׁ רַבִּים. בְּיוֹם בָּרֹא וְגוֹ׳ • מַגִּיד שֶׁבַּיּוֹם שֶׁנִּבְרָא, הוֹלִיד.

(ב) זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם וַיְבָרֶךְ אֹתָם וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמָם אָדָם בְּיוֹם הִבָּרְאָם׃

ב דְּכַר וְנוּקְבָא בְּרָאנוּן וּבָרִיךְ יָתְהוֹן וּקְרָא יָת שְׁמְהוֹן אָדָם בְּיוֹמָא דְאִתְבְּרִיאוּ׃

(ג) וַיְחִי אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בִּדְמוּתוֹ כְּצַלְמוֹ וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת׃

ג וַחֲיָא אָדָם מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין וְאוֹלִיד בִּדְמוּתֵהּ דְּדָמֵי לֵהּ וּקְרָא יָת שְׁמֵהּ שֵׁת׃

רש"י ◄ שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה • עַד כָּאן פֵּרֵשׁ מִן הָאִשָּׁה (ב"ר).

(ד) וַיִּהְיוּ יְמֵי־אָדָם אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־שֵׁת שְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃

ד וַהֲווֹ יוֹמֵי אָדָם בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת שֵׁת תְּמָנֵי מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃

(ה) וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי אָדָם אֲשֶׁר־חַי תְּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיָּמֹת:

ה וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי אָדָם דְּחַיָּא תְּשַׁע מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין וּמִית:

(ו) וַיְחִי־שֵׁת חָמֵשׁ שָׁנִים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־אֱנוֹשׁ:

ו וַחֲיָא שֵׁת מְאָה וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת אֱנוֹשׁ:

(ז) וַיְחִי־שֵׁת אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־אֱנוֹשׁ שֶׁבַע שָׁנִים וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת:

ז וַחֲיָא שֵׁת בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת אֱנוֹשׁ תַּמְנֵי מְאָה וּשְׁבַע שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן:

(ח) וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי־שֵׁת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת:

ח וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי שֵׁת תְּשַׁע מְאָה וְתַרְתָּא עַשְׂרֵי שְׁנִין וּמִית:

(ט) וַיְחִי אֱנוֹשׁ תִּשְׁעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־קֵינָן:

ט וַחֲיָא אֱנוֹשׁ תִּשְׁעִין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת קֵינָן:

(י) וַיְחִי אֱנוֹשׁ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־קֵינָן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת:

י וַחֲיָא אֱנוֹשׁ בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת קֵינָן חַמְשׂ עַשְׂרֵי מְאָה וַחֲמֵשׁ עַשְׂרֵי שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן:

(יא) וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי אֱנוֹשׁ חָמֵשׁ שָׁנִים וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת:

יא וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי אֱנוֹשׁ תְּשַׁע מְאָה וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וּמִית:

(יב) וַיְחִי קֵינָן שִׁבְעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־מַהֲלַלְאֵל:

יב וַחֲיָא קֵינָן שַׁבְעִין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת מַהֲלַלְאֵל:

(יג) וַיְחִי קֵינָן אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־מַהֲלַלְאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת:

יג וַחֲיָא קֵינָן בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת מַהֲלַלְאֵל תַּמְנֵי מְאָה וְאַרְבְּעִין שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן:

(יד) וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי קֵינָן עֶשֶׂר שָׁנִים וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת:

יד וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי קֵינָן תְּשַׁע מְאָה וַעֲשַׂר שְׁנִין וּמִית:

(טו) וַיְחִי מַהֲלַלְאֵל חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־יָרֶד:

טו וַחֲיָא מַהֲלַלְאֵל שִׁתִּין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת יֶרֶד:

(טז) וַיְחִי מַהֲלַלְאֵל אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־יֶרֶד שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת:

טז וַחֲיָא מַהֲלַלְאֵל בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת יֶרֶד תַּמְנֵי מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן:

(יז) וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי מַהֲלַלְאֵל חָמֵשׁ וְתִשְׁעִים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת׃

יז וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי מַהֲלַלְאֵל תַּמְנֵי מְאָה וְתִשְׁעִין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וּמִית׃

(יח) וַיְחִי־יֶרֶד שְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־חֲנוֹךְ׃

יח וַחֲיָא יֶרֶד מְאָה וְשִׁתִּין וְתַרְתֵּין שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת חֲנוֹךְ׃

(יט) וַיְחִי־יֶרֶד אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־חֲנוֹךְ שְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃

יט וַחֲיָא יֶרֶד בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת חֲנוֹךְ תַּמְנֵי מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃

(כ) וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי־יֶרֶד שְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת׃

כ וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי יֶרֶד תְּשַׁע מְאָה וְשִׁתִּין וְתַרְתֵּין שְׁנִין וּמִית׃

(כא) וַיְחִי חֲנוֹךְ חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־מְתוּשָׁלַח׃

כא וַחֲיָא חֲנוֹךְ שִׁתִּין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת מְתוּשָׁלַח׃

(כב) וַיִּתְהַלֶּךְ חֲנוֹךְ אֶת־הָאֱלֹהִים אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־מְתוּשֶׁלַח שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃

כב וְהַלִיךְ חֲנוֹךְ בְּדַחֲלְתָּא דַיְיָ בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת מְתוּשֶׁלַח תְּלַת מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃

(כג) וַיְהִי כָּל־יְמֵי חֲנוֹךְ חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה׃

כג וַהֲוָה כָּל יוֹמֵי חֲנוֹךְ תְּלַת מְאָה וְשִׁתִּין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין׃

(כד) וַיִּתְהַלֶּךְ חֲנוֹךְ אֶת־הָאֱלֹהִים וְאֵינֶנּוּ כִּי־לָקַח אֹתוֹ אֱלֹהִים׃

כד וְהַלִיךְ חֲנוֹךְ בְּדַחֲלְתָּא דַיְיָ וְלֵיתוֹהִי אֲרֵי (לָא) אֲמִית יָתֵהּ יְיָ׃

רס"ו ◂ **וַיִּתְהַלֶּךְ חֲנוֹךְ •** (ב"ר) צַדִּיק הָיָה וְקַל (סְפָרִים אֲחֵרִים: וְקַבָּל) בְּדַעְתּוֹ לָשׁוּב וּלְהַרְשִׁיעַ. לְפִיכָךְ, מֵהֵר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְסִלְּקוֹ וֶהֱמִיתוֹ קֹדֶם זְמַנּוֹ, וְזֶהוּ שֶׁשָּׁנָה הַכָּתוּב בְּמִיתָתוֹ לִכְתֹּב: "וְאֵינֶנּוּ" בָּעוֹלָם לְמַלְאוֹת שְׁנוֹתָיו. **כִּי לָקַח אֹתוֹ •** לִפְנֵי זְמַנּוֹ, כְּמוֹ: (יחזקאל כד) "הִנְנִי לוֹקֵחַ מִמְּךָ אֶת מַחְמַד עֵינֶיךָ".

בעל הטורים

ה (כד) **וַיִּתְהַלֶּךְ חֲנוֹךְ.** "הִגִּיהַ בַּשָּׁמַיִם עַדִי וְשָׁהֲדִי בַּמְּרוֹמִים" (איוב טז, יט). "עַדִי" בְּגִימַטְרִיָּא חֲנוֹךְ. "וְשָׁהֲדִי" בְּגִימַטְרִיָּא זֶה מִטַּטְרוֹ"ן. שֶׁלָּקַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶחָד מֵאוֹתָן שֶׁל קוֹדֶם דּוֹר הַמַּבּוּל וְאֶחָד שֶׁל אַחַר דּוֹר הַמַּבּוּל, דְּהַיְינוּ חֲנוֹךְ קוֹדֶם הַמַּבּוּל וּפְנָחָס לְאַחַר הַמַּבּוּל, כִּי "מִטַּטְרוֹן" בְּא"ת ב"ש עוֹלֶה פְּנָחָס עִם ד' אוֹתִיּוֹת שֶׁל "פְּנָחָס". וְהֶעֱלָם לַשָּׁמַיִם שֶׁיָּעִידוּ עָלָיו. וּבָחַר בַּחֲנוֹךְ שֶׁהָיָה דּוֹר שְׁבִיעִי, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָפֵץ בַּשְּׁבִיעִיּוֹת. וְכֵן מֹשֶׁה שֶׁהָיָה שְׁבִיעִי לָאָבוֹת, כְּתִיב בֵּיהּ (שמות יט, ג) "וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים". תורה כה

~ שבת קודש כ"ט תשרי ~

(כה) וַיְחִי מְתוּשֶׁלַח שֶׁבַע וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־לָמֶךְ׃

כה וַחֲיָא מְתוּשֶׁלַח מְאָה וּתְמָנָן וּשְׁבַע שְׁנִין וְאוֹלִיד יָת לָמֶךְ׃

(כו) וַיְחִי מְתוּשֶׁלַח אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־לֶמֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃

כו וַחֲיָא מְתוּשֶׁלַח בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת לֶמֶךְ שְׁבַע מְאָה וּתְמָנָן וְתַרְתֵּין שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃

(כז) וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי מְתוּשֶׁלַח תֵּשַׁע וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת׃

כז וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי מְתוּשֶׁלַח תְּשַׁע מְאָה וְשִׁתִּין וּתְשַׁע שְׁנִין וּמִית׃

(כח) וַיְחִי־לֶמֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בֵּן׃

כח וַחֲיָא לֶמֶךְ מְאָה וּתְמָנָן וְתַרְתֵּין שְׁנִין וְאוֹלִיד בָּר׃

רש"י◄ **וַיּוֹלֶד בֵּן** • שֶׁמִּמֶּנּוּ נִבְנָה הָעוֹלָם.

(כט) וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ נֹחַ לֵאמֹר זֶה יְנַחֲמֵנוּ מִמַּעֲשֵׂנוּ וּמֵעִצְּבוֹן יָדֵינוּ מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אֵרְרָהּ יְהוָה׃

כט וּקְרָא יָת שְׁמֵהּ נֹחַ לְמֵימָר דֵּין יְנַחֲמִנָּנָא מֵעוֹבָדָנָא וּמִלֵּאוּת יְדָנָא מִן אַרְעָא דִּי לַטְטַהּ יְיָ׃

רש"י◄ **זֶה יְנַחֲמֵנוּ** • יַנִּיחַ מִמֶּנּוּ אֶת עִצְּבוֹן יָדֵינוּ. עַד שֶׁלֹּא בָּא נֹחַ, לֹא הָיָה לָהֶם כְּלִי מַחֲרֵשָׁה, וְהוּא הֵכִין לָהֶם, וְהָיְתָה הָאָרֶץ מוֹצִיאָה קוֹצִים וְדַרְדָּרִים כְּשֶׁזּוֹרְעִים חִטִּים, מִקִּלְלָתוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן, וּבִימֵי נֹחַ נָחָה, וְזֶהוּ "יְנַחֲמֵנוּ". וְאִם לֹא תְּפָרְשֵׁהוּ כָּךְ, אֵין טַעַם הַלָּשׁוֹן נוֹפֵל עַל הַשֵּׁם, וְאַתָּה צָרִיךְ לִקְרוֹת שְׁמוֹ מְנַחֵם.

(ל) וַיְחִי־לֶמֶךְ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־נֹחַ חָמֵשׁ וְתִשְׁעִים שָׁנָה וַחֲמֵשׁ מֵאֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃

ל וַחֲיָא לֶמֶךְ בָּתַר דְּאוֹלִיד יָת נֹחַ חֲמֵשׁ מְאָה וְתִשְׁעִין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין וּבְנָן׃

(לא) וַיְהִי כָּל־יְמֵי־לֶמֶךְ שֶׁבַע וְשִׁבְעִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת׃

לא וַהֲווֹ כָּל יוֹמֵי לֶמֶךְ שְׁבַע מְאָה וְשַׁבְעִין וּשְׁבַע שְׁנִין וּמִית׃

(לב) וַיְהִי־נֹחַ בֶּן־חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד נֹחַ אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת׃

לב וַהֲוָה נֹחַ בַּר חֲמֵשׁ מְאָה שְׁנִין וְאוֹלִיד נֹחַ יָת שֵׁם יָת חָם וְיָת יָפֶת׃

רש"י◄ **בֶּן חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה** • אָמַר רַבִּי יוּדָן: מַה טַּעַם כָּל הַדּוֹרוֹת הוֹלִידוּ לְמֵאָה שָׁנָה, וְזֶה לַחֲמֵשׁ מֵאוֹת? אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: 'אִם רְשָׁעִים הֵם, יֹאבְדוּ בַּמַּיִם וְרַע לְצַדִּיק זֶה (סְפָרִים אֲחֵרִים: לְזֶרַע שֶׁל צַדִּיק זֶה), וְאִם צַדִּיקִים הֵם, אַטְרִיחַ עָלָיו לַעֲשׂוֹת תֵּבוֹת הַרְבֵּה? כָּבַשׁ אֶת מַעְיָנוֹ וְלֹא הוֹלִיד עַד חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא יֶפֶת, הַגָּדוֹל שֶׁבְּבָנָיו, רָאוּי לָעֳנָשִׁין לִפְנֵי הַמַּבּוּל (ב"ר), דִּכְתִיב: (ישעיה סב) "כִּי הַנַּעַר בֶּן מֵאָה שָׁנָה יָמוּת", רָאוּי לְעֹנֶשׁ לֶעָתִיד, וְכֵן לִפְנֵי מַתַּן תּוֹרָה. **אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת** • וַהֲלֹא יֶפֶת הַגָּדוֹל הוּא?! אֶלָּא בַּתְּחִלָּה, אַתָּה דּוֹרֵשׁ אֶת שֶׁהוּא צַדִּיק, וְנוֹלַד כְּשֶׁהוּא מָהוּל וְשֶׁאַבְרָהָם יָצָא מִמֶּנּוּ וְכוּ' (בבראשית רבה).

ו (א) וַיְהִי כִּי־הֵחֵל הָאָדָם לָרֹב עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה וּבָנוֹת יֻלְּדוּ לָהֶם:

א וַהֲוָה כַּד שָׁרִיאוּ בְּנֵי אֱנָשָׁא לְמִסְגֵּי עַל אַפֵּי אַרְעָא וּבְנָתָא אִתְיְלִידוּ לְהוֹן:

(ב) וַיִּרְאוּ בְנֵי־הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבֹת הֵנָּה וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכֹּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ:

ב וַחֲזוֹ בְּנֵי רַבְרְבַיָּא יָת בְּנָת אֱנָשָׁא אֲרֵי שַׁפִּירָן אִנִּין וּנְסִיבוּ לְהוֹן נְשִׁין מִכֹּל דִּי אִתְרְעִיאוּ:

רס"ו ◂ **בְּנֵי־הָאֱלֹהִים** • בְּנֵי הַשָּׂרִים וְהַשּׁוֹפְטִים. דָּבָר אַחֵר: בְּנֵי הָאֱלֹהִים, הֵם הַשָּׂרִים הַהוֹלְכִים בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם, אַף הֵם הָיוּ מִתְעָרְבִים בָּהֶם. כָּל 'אֱלֹהִים' שֶׁמַּמְקָרָא לְשׁוֹן מָרוּת, וְזֶה יוֹכִיחַ: (שמות ד) "וְאַתָּה תִּהְיֶה לּוֹ לֵאלֹהִים", (שם ז) "רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים". **כִּי טֹבֹת הֵנָּה** • אָמַר רַבִּי יוּדָן: "טָבַת" כְּתִיב, כְּשֶׁהָיוּ מֵיטִיבִין אוֹתָהּ מְקֻשְּׁטֶת לְיָבָנָם לַחֻפָּה, הָיָה גָּדוֹל נִכְנָס וּבוֹעֲלָהּ תְּחִלָּה (ב"ר). **מִכֹּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ** • אַף בְּעוּלַת בַּעַל, אַף הַזָּכָר וְהַבְּהֵמָה (ב"ר).

(ג) וַיֹּאמֶר יְהוָה לֹא־יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעֹלָם בְּשַׁגַּם הוּא בָשָׂר וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה:

ג וַאֲמַר יְיָ לָא יִתְקַיַּם דָּרָא בִישָׁא הָדֵין קֳדָמַי לְעָלָם בְּדִיל דְּאִנּוּן בִּשְׂרָא וְעוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָּא אַרְכָא יְהֵיבַת לְהוֹן מְאָה וְעַשְׂרִין שְׁנִין אִם יְתוּבוּן:

רס"ו ◂ **לֹא־יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם** • לֹא יִתְרַעֵם וְיָרִיב רוּחִי עָלַי בְּשָׁבְיל הָאָדָם. **לְעֹלָם** • לְאֹרֶךְ יָמִים, הִנֵּה רוּחִי נָדוֹן בְּקִרְבִּי אִם לְהַשְׁחִית וְאִם לְרַחֵם, לֹא יִהְיֶה מָדוֹן זֶה בְּרוּחִי לְעוֹלָם, כְּלוֹמַר, לְאֹרֶךְ יָמִים. **בְּשַׁגַּם הוּא בָשָׂר** • כְּמוֹ בְּשֶׁגַּם בְּסָגוֹ"ל, כְּלוֹמַר, בִּשְׁבִיל שֶׁגַּם זֹאת בּוֹ, שֶׁהוּא בָשָׂר וְאַף־עַל־פִּי־כֵן אֵינוֹ נִכְנָע לְפָנַי, וּמָה אִם יִהְיֶה אִישׁ, אוֹ דָּבָר קָשֶׁה? כַּיּוֹצֵא בּוֹ: (שופטים ה) "עַד שַׁקַּמְתִּי דְּבוֹרָה", כְּמוֹ שֶׁקַּמְתִּי, וְכֵן "שֶׁאַתָּה מְדַבֵּר עִמִּי", כְּמוֹ שֶׁאַתָּה, אַף "בְּשַׁגַּם" כְּמוֹ בְּשֶׁגַּם. **וְהָיוּ יָמָיו וְגוֹ'** • עַד מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אַאֲרִיךְ לָהֶם אַפַּי, וְאִם לֹא יָשׁוּבוּ, אָבִיא עֲלֵיהֶם מַבּוּל. וְאִם תֹּאמַר: מִשֶּׁנּוֹלַד יֶפֶת עַד הַמַּבּוּל אֵינוֹ אֶלָּא מֵאָה שָׁנָה, אֵין מֻקְדָּם וּמְאֻחָר בַּתּוֹרָה (פסחים ו). כְּבָר הָיְתָה הַגְּזֵרָה גְּזוּרָה עֶשְׂרִים שָׁנָה קֹדֶם שֶׁהוֹלִיד נֹחַ תּוֹלְדוֹת, וְכֵן מָצִינוּ בְּסֵדֶר עוֹלָם'. וְיֵשׁ מִדְרְשֵׁי אַגָּדָה רַבִּים בְּ"לֹא יָדוֹן", אֲבָל זֶה הוּא צִחְצוּחַ פְּשׁוּטוֹ.

(ד) הַנְּפִלִים הָיוּ בָאָרֶץ בַּיָּמִים הָהֵם וְגַם אַחֲרֵי־כֵן אֲשֶׁר יָבֹאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים אֶל־בְּנוֹת הָאָדָם וְיָלְדוּ לָהֶם הֵמָּה הַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר מֵעוֹלָם אַנְשֵׁי הַשֵּׁם:

ד גִּבָּרַיָּא הֲווֹ בְאַרְעָא בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן וְאַף בָּתַר כֵּן דִּי עַלִּין בְּנֵי רַבְרְבַיָּא לְוָת בְּנָת אֱנָשָׁא וִילִידָן לְהוֹן אִנּוּן גִּבָּרַיָּא דִּמֶעָלְמָא אֱנָשִׁין דִּשְׁמָא:

רס"ו ◂ **הַנְּפִלִים** • עַל שֵׁם שֶׁנָּפְלוּ וְהִפִּילוּ אֵת הָעוֹלָם. וּבְלָשׁוֹן עִבְרִית, לְשׁוֹן עֲנָקִים הוּא. **בַּיָּמִים הָהֵם** • (ב"ר) בִּימֵי דּוֹר אֱנוֹשׁ וּבְנֵי קֵינָן. **וְגַם אַחֲרֵי־כֵן** • אַף־עַל־פִּי שֶׁרָאוּ בְּאָבְדָן שֶׁל דּוֹר אֱנוֹשׁ, שֶׁעָלָה אוֹקְיָנוֹס וְהֵצִיף שְׁלִישׁ הָעוֹלָם, לֹא נִכְנַע דּוֹר הַמַּבּוּל לִלְמֹד מֵהֶם. **אֲשֶׁר יָבֹאוּ** • הָיוּ יוֹלְדוֹת עֲנָקִים כְּמוֹתָם. **הַגִּבֹּרִים** • לְמֹרֶד בַּמָּקוֹם. **אַנְשֵׁי הַשֵּׁם** • אוֹתָם שֶׁנִּקְבוּ בְּשֵׁמוֹת: עִירָד, מְחוּיָאֵל, מְתוּשָׁאֵל שֶׁנִּקְבוּ עַל שֵׁם אָבְדָן, שֶׁנִּמּוֹחוּ וְהוּתְּשׁוּ. דָּבָר אַחֵר: אַנְשֵׁי שֵׁמָמוֹן, שֶׁשָּׁמְמוּ אֶת הָעוֹלָם.

(ה) וַיַּרְא יְהוָה כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ וְכָל־יֵצֶר מַחְשְׁבֹת לִבּוֹ רַק רַע כָּל־הַיּוֹם:

ה וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי סְגִיאַת בִּישַׁת אֱנָשָׁא בְּאַרְעָא וְכָל יְצָרָא מַחְשָׁבַת לִבֵּהּ לְחוֹד בִּישׁ כָּל יוֹמָא:

בעל הטורים

ו (ד) **הַנְּפִלִים**. ג' בְּמָסוֹרָה, אֶחָד מָלֵא וּב' חֲסֵרִים. "הַנְּפִלִים הָיוּ בָאָרֶץ", חָסֵר. "וְשָׁם רָאִינוּ אֶת הַנְּפִילִים בְּנֵי עֲנָק מִן הַנְּפִלִים" (במדבר יג, לג), מְלֵאִים. וְזֶה סִיחוֹן וְעוֹג וכו', כְּדְאִיתָא בְּנִדָּה (סא, א עַיֵּן שָׁם בְּשִׁנּוּיִים) סִיחוֹן וְעוֹג בְּנֵי שַׁמְחַזַאי וַעֲזָאֵל, וְנָפְלוּ מִן הַשָּׁמַיִם בִּימֵי דּוֹר הַמַּבּוּל. לָכֵן כְּתִיב כָּאן "הַנְּפִלִים הָיוּ בָאָרֶץ", חָסֵר. תורה ה

(ו) וַיִּנָּחֶם יְהוָה כִּי־עָשָׂה אֶת־הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֶל־לִבּוֹ:

ו וְנָחַם יְיָ בְּמֵימְרֵהּ אֲרֵי עֲבַד יָת אֱנָשָׁא בְּאַרְעָא וַאֲמַר בְּמֵימְרֵהּ לְמִתְבַּר תְּקִפְהוֹן כִּרְעוּתֵהּ:

רש"י ◂ **וַיִּנָּחֶם ה' כִּי־עָשָׂה** • נִחָמָה הָיְתָה לְפָנָיו שֶׁבְּרָאוֹ בַּתַּחְתּוֹנִים, שֶׁאִלּוּ הָיָה מִן הָעֶלְיוֹנִים, הָיָה מַמְרִידָן. בִּ'בְרֵאשִׁית רַבָּה'. **וַיִּתְעַצֵּב** • **הָאָדָם. אֶל־לִבּוֹ** • שֶׁל מָקוֹם. עָלָה בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל מָקוֹם לְהַעֲצִיבוֹ, זֶה תַּרְגּוּם אוּנְקְלוֹס. דָּבָר אַחֵר: "וַיִּנָּחֶם", נֶהְפְּכָה מַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל מָקוֹם מִמִּדַּת רַחֲמִים לְמִדַּת הַדִּין, עָלָה בְּמַחֲשָׁבָה לְפָנָיו מַה לַּעֲשׂוֹת בָּאָדָם שֶׁעָשָׂה בָּאָרֶץ. וְכֵן כָּל לְשׁוֹן 'נִחוּם' שֶׁבַּמִּקְרָא, לְשׁוֹן נִמְלָךְ מַה לַּעֲשׂוֹת: (במדבר כג) "וּבֶן־אָדָם וְיִתְנֶחָם", (דברים לב) "וְעַל עֲבָדָיו יִתְנֶחָם", (שמות לב)"וַיִּנָּחֶם ה' עַל הָרָעָה", (שמואל א טו) "נִחַמְתִּי כִּי הִמְלַכְתִּי". כֻּלָּם לְשׁוֹן מַחֲשָׁבָה אַחֶרֶת הֵם. **וַיִּתְעַצֵּב אֶל־לִבּוֹ** • נִתְאַבֵּל עַל אָבְדָן מַעֲשֵׂה יָדָיו, כְּמוֹ: (שמואל ב יט) "נֶעֱצַב הַמֶּלֶךְ עַל בְּנוֹ", וְזֶה כָּתַבְתִּי לְתִשׁוּבַת אֶפִּיקוֹרוֹס אֶחָד שֶׁשָּׁאַל אֶת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, אָמַר לוֹ: 'אֵין אַתֶּם מוֹדִים שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד'? אָמַר לוֹ: 'הֵן'. אָמַר לוֹ: 'וְהָא כְּתִיב "וַיִּתְעַצֵּב אֶל־לִבּוֹ"'? אָמַר לוֹ: 'נוֹלַד לְךָ בֵּן זָכָר מִיָּמֶיךָ'? אָמַר לוֹ: 'הֵן', אָמַר לוֹ: 'וּמָה עָשִׂיתָ'? אָמַר לוֹ: 'שָׂמַחְתִּי וְשִׂמַּחְתִּי אֶת הַכֹּל'. אָמַר לוֹ: 'וְלֹא הָיִיתָ יוֹדֵעַ שֶׁסּוֹפוֹ לָמוּת'? אָמַר לוֹ: 'בִּשְׁעַת חֶדְוָתָא — חֶדְוָתָא, בִּשְׁעַת אֶבְלָא — אֶבְלָא'. אָמַר לוֹ: 'כָּךְ מַעֲשֶׂה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, אַף־עַל־פִּי שֶׁגָּלוּי לְפָנָיו שֶׁסּוֹפָן לַחֲטֹא וּלְאַבְּדָן, לֹא נִמְנַע מִלְּבָרְאָן (ועיין בראˮם) בִּשְׁבִיל הַצַּדִּיקִים הָעֲתִידִים לַעֲמֹד מֵהֶם'.

(ז) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶמְחֶה אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר־בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה עַד־רֶמֶשׂ וְעַד־עוֹף הַשָּׁמָיִם כִּי נִחַמְתִּי כִּי עֲשִׂיתִם:

ז וַאֲמַר יְיָ אֶמְחֵי יָת אֱנָשָׁא דִּי בְרֵאתִי מֵעַל אַפֵּי אַרְעָא מֵאֱנָשָׁא עַד בְּעִירָא עַד רְחָשָׁא וְעַד עוֹפָא דִּשְׁמַיָּא אֲרֵי תָּבִית בְּמֵימְרִי אֲרֵי עֲבַדְתִּנּוּן:

רש"י ◂ **וַיֹּאמֶר ה' אֶמְחֶה אֶת־הָאָדָם** • הוּא עָפָר, וְאָבִיא עָלָיו מַיִם וְאֶמְחֶה אוֹתוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר לְשׁוֹן 'מִחוּי'. **מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה** • אַף הֵם הִשְׁחִיתוּ דַּרְכָּם (ב"ר ה). דָּבָר אַחֵר: הַכֹּל נִבְרָא בִּשְׁבִיל אָדָם, וְכֵיוָן שֶׁהוּא כָּלָה, מַה צֹּרֶךְ בְּאֵלּוּ?. **כִּי נִחַמְתִּי כִּי עֲשִׂיתִם** • חָשַׁבְתִּי מַה לַּעֲשׂוֹת עַל אֲשֶׁר עֲשִׂיתִים.

(ח) וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי יְהוָה:

ח וְנֹחַ אַשְׁכַּח רַחֲמִין קֳדָם יְיָ:

ספפ קמ"ו פסוקים, אמציה, יחזקיהו סימן. חסלת פרשת בראשית

הפטרות לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רמו - רנב

הפניות לשיחות קודש

חשבתי מה לעשות: הסבר בדברי רש"י מדוע "נחמתי" הכוונה "חשבתי", ולא חרטה – לקו"ש חט"ו ע' 27.

עניין הניצחון הוא (לא על-ידי דמעות, אלא) על-ידי "מארש" של שמחה

משיחת שבת פרשת בראשית ה'תשכ"ז

לוח תהלים

יום ראשון, כ"ג תשרי > פרק כ. מפרק קח עד פרק קיב

יום שני, כ"ד תשרי > פרק כ. מפרק קיג עד פרק קיח

יום שלישי, כ"ה תשרי > פרק כ. פרק קיט מתחילת הפרק עד סוף פסוק צו

יום רביעי, כ"ו תשרי > פרק כ. פרק קיט מפסוק צז עד סוף הפרק

יום חמישי, כ"ז תשרי > פרק כ. מפרק קכ עד פרק קלד

יום שישי, כ"ח תשרי > פרק כ. מפרק קלה עד פרק קלט

שבת קודש, כ"ט תשרי > פרק כ. מפרק קמ עד פרק קמד

ממכתבי כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ

...בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי־הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החודש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר...

(ט"ו סיון, תרפ"ח)

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל [פרק] תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

(תמוז תרס"ו)

לימוד תניא בכל יום

"כיון שלימוד התניא הוא אחד מהשיעורים ששמענו כמה פעמים אודותו מכ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע שהוא מסוגל לכמה ענינים, מהנכון שנוסף על לימודו תניא כפי שכותב, ילמוד גם כן כפי שנחלק התניא לימות השנה".

(אגרות קודש, כרך י"ד, אגרת ה'רלט)

"המנהג הטוב שנהגו חסידים (בדורות שלפני זה, וגם בדורנו) - ללמוד פרק תניא בכל יום (לפני תפלת הבוקר). וכדאי לפרסם ולחזק מנהג זה"

(משיחת ש"פ אחרי, מבה"ח אייר תשמ"ט - התוועדויות תשמ"ט ח"ג עמ' 68)

תניא יומי

~ יום ראשון כ"ג תשרי ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 272, על כן אהובי... עד עמ' קלו, יהי רצון.

עַל כֵּן, – לכן, **אֲחוֹבַי אַחַי וְרֵעַי, אַל נָא תָּרֵעוּ הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת,** – לעשות, לפני התפלה או אחרי התפלה, מושב לצים רחמנא־ליצלן, **וּתְנוּ כָּבוֹד לַה' אֱלֹהֵיכֶם בְּטֶרֶם יַחְשִׁךְ**[43], **דְּהַיְינוּ בֵּין מִנְחָה לְמַעֲרִיב כָּל יְמוֹת הַחֹל**[44], **לְלְמֹד בַּעֲשָׂרָה פְּנִימִיּוֹת הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא אַגָּדָה שֶׁבְּסֵפֶר "עֵין יַעֲקֹב", שֶׁרֹב סוֹדוֹת הַתּוֹרָה גְּנוּזִין בָּהּ, וּמְכֻפֶּרֶת עֲוֹנוֹתָיו שֶׁל אָדָם, כַּמְבֹאָר בִּכְתְבֵי הָאֲרִיזַ"ל**[45], **וְהַנִּגְלוֹת** – סודות התורה, הרי אמר, גנוזין באגדה שב"עין יעקב", והדברים הגלויים אודותם לומדים בחלק הנגלה של האגדה, **הֵן דִּרְכֵי ה' שֶׁיֵּלֵךְ בָּהֶם הָאָדָם, וְיָשִׁית עֲצוֹת בְּנַפְשׁוֹ בְּמִלֵּי דְשִׁמְיָא** – בעניני תורה ומצוות, **וּבְמִלֵּי דְעָלְמָא** – בעניני עולם, **וְכַיָּדוּעַ לְכָל חַכְמֵי לֵב. וְגַם לְלְמֹד מְעַט** – בין מנחה למעריב, **בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ' אֹרַח־חַיִּים הֲלָכוֹת הַצְּרִיכוֹת לְכָל אָדָם,** – שהרי החלק "אורח חיים" שב"שולחן ערוך" נחוץ לכל אחד לדעת הלכותיו, **וְעַל זֶה אָמְרוּ רַז"ל**[46]**: "כָּל הַשּׁוֹנֶה הֲלָכוֹת בְּכָל יוֹם כו'",** – מובטח לו שהוא בן עולם הבא", **שֶׁהֵן הֲלָכוֹת בְּרוּרוֹת וּפְסוּקוֹת הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה,** – לדעת איך לעשות בפועל, **כַּמְבֹאָר בְּפֵרוּשׁ רַ"שׁ"י זַ"ל שָׁם**[47]. – שב"הלכות" מתכוונת הגמרא להלכות ברורות, בלי השקלא־וטריא והמחלוקת שבדבר, כפי שרש"י מפרש במסכת מגילה לפני המאמר "כל השונה הלכות", אלא בנוגע להספד על "שונה הלכות" שלמד את ההלכות עצמן בלי השקלא־וטריא וכו', ובמס' נדה על מאמר זה עצמו מפרש רש"י, שאלו הן משניות, ברייתות והלכה למשה מסיני, שגם הן בלי השקלא־וטריא של הגמרא, ועל־דרך־זה בנוגע ל'שולחן ערוך' הכוונה להלכות פסוקות ברורות הנוגעות למעשה.

וּבְשַׁבָּת־קֹדֶשׁ בַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה – יַעַסְקוּ בְּהֲלָכוֹת שַׁבָּת,

אגרת הקדש

על כן אהובי אחיי ורעיי אל נא תרעו הרעה הגדולה הזאת ותנו כבוד לה' אלהיכם בטרם יחשך דהיינו בין מנחה למעריב כל ימות החול ללמוד בעשרה פנימיות התורה שהיא אגדה שבס' ע"י שרוב סודות התורה גנוזין בה ומכפרת עונותיו של אדם כמבואר בכהאריז"ל והנגלות שבה הן דרכי ה' שילך בהם האדם וישית עצות בנפשו במילי דשמיא ובמילי דעלמא וכידוע לכל חכמי לב וגם ללמוד מעט בשו"ע או"ח הלכות הצריכות לכל אדם וע"ז ארז"ל כל השונה הלכות בכל יום כו' שהן הלכות ברורות ופסוקות הלכה למעשה כמבואר בפרש"י ז"ל שם ובשבת קדש בעלות המנחה יעסקו

---

43. ע"פ ל' הכתוב – ירמי' יג, טז. **44. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "י"ל הא דאינו מתחיל בנוגע לתפלה הא', שחרית – כי אז הרי דין מפורש הוא בשו"ע (ספ"ט ס"ד) דאסור לעסוק בצרכיו קודם התפלה, וכן שלאחרי' צ"ל ת"ת דרבים, מביהכנ"ס לביהמ"ד (סקנ"ה ס"א)". **45.** ראה הלכות ת"ת לאדמו"ר הזקן פ"ב ה"ב ובנסמן שם (בהוצאת קה"ת). הקדמת הרמב"ן לשיר השירים. **46.** מגילה כח, ב. נדה עג, א. **47.** ראה ט"ז יו"ד סרמ"ו סק"ב.

כִּי "הִלְכְתָא רַבְּתָא לְשַׁבְּתָא", – שבת היא הלכה גדולה, ישנן הרבה הלכות שיש לדעתן בנוגע לשבת, **וּבְכָל יָכוֹל הָאָדָם לְכַשֵּׁל בָּהּ חַס־וְשָׁלוֹם, אֶפְלוּ בְּאִסּוּר כָּרֵת וְסָקִילָה, מֵחֲסָרוֹן יְדִיעָה, עוֹלָה זָדוֹן" חַס־וְשָׁלוֹם,** – כשעושים איסור מבלי לדעת שזה איסור, ואי הידיעה הוא מפני שלא למד – נחשב הדבר כאילו עשה זאת במזיד חס־ושלום, כפי שהמשנה אומרת במסכת אבות[48]. הרי שאפילו באיסורים של כרת וסקילה, יכולים להיכשל חס־ושלום כשלא יודעים הלכות שבת, **וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בְּאִסּוּרֵי 'הִבְרֵי סוֹפְרִים', שֶׁרַבּוּ כְּמוֹ רַבּוּ לְמַעְלָה, וּבְפָרַט בְּאִסּוּרֵי 'מְקֻצֶּה' דְּשָׁכִיחֵי טוֹבָא,** – הקורים לעתים קרובות מאד, **וַהֲמוּרִים 'דִּבְרֵי סוֹפְרִים'** – דמדרבנן, **יוֹתֵר מִדִּבְרֵי תּוֹרָה**[49], **כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל**[50], **שֶׁכָּל הָעוֹבֵר עַל דִּבְרֵי חֲכָמִים אֲפִלּוּ בְּאִסּוּר קַל שֶׁל דִּבְרֵיהֶם,** – שהחכמים אסרוהו, **כְּמוֹ הָאוֹכֵל קֹדֶם תְּפִלַּת עַרְבִית וּכְהַאי גַּוְנָא** – וכדומה, **חַיָּב מִיתָה בְּעוֹבֵר עַל חֲמוּרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה**[51]. – על־כל־פנים נוגע הדבר מאד ללמוד ולדעת הלכות ודיני שבת, אשר לכן ילמדו הלכות שבת בעלות המנחה של שבת, **וְכָל יָחִיד אַל יִפָּרֵשׁ עַצְמוֹ מִן הַצִּבּוּר** – בשעה שהציבור לומד הלימודים האמורים ב"עין יעקב", "שולחן ערוך" וכדומה, **אֶפְלוּ לִלְמֹד עִנְיָן אַחֵר,** – גם כן אל יפרוש היחיד מן הציבור, **כִּי־אִם** – יצטרף **בַּדָּבָר שֶׁהַצִּבּוּר עֲסוּקִין בּוֹ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁלֹּא יֵצֵא הַחוֹצֶה** – בשעה שהציבור לומד **אִם לֹא יִהְיוּ עֲשָׂרָה מִבַּלְעָדָיו, וְעָלָיו** – על מי שיוצא החוצה, **אֲנִי** – רבנו הזקן, **קוֹרֵא הַפָּסוּק**[52]**: "וְעֹזְבֵי ה'** – אלה שעוזבים תורתו של ה', **יִכְלוּ כוּ'", כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל**[53] **עַל כָּל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה, כִּי אֵין קְדֻשָּׁה כִּקְדֻשַּׁת הַתּוֹרָה, דְּ"אוֹרַיְתָא וְקֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא כֻּלָּא חַד".** – התורה והקדוש־ברוך־הוא הם דבר אחד, שלכן, למרות שרבותינו ז"ל אמרו זאת רק לגבי דבר שבקדושה, שבהם הענין של עשרה מישראל (מנין) הוא תנאי שבלעדו אי אפשר לומר אותו דבר שבקדושה, מה־שאין־כן בלימוד תורה הרי אין זה תנאי שמן ההכרח שיהיו עשרה, זה רק עילוי כשעשרה מישראל הם ביחד – בכל זאת, כיוון שאין קדושה כקדושת התורה, וכשעשרה מישראל לומדים תורה ביחד הם הרי ממשיכים כאמור לעיל, את הבחינה הגבוהה של קדושה והשראת השכינה – לכן מי שיוצא החוצה ובגלל זה לא נשאר "ציבור" בשעת הלימוד, הוא על־דרך מי שהולך מדבר שבקדושה ועל־ידו מופרע הדבר שבקדושה. **וְ"כָל הַפּוֹרֵשׁ מִן הַצִּבּוּר כּוּ'",** – אינו זוכה לראות בנחמת הציבור[54], **וְשׁוֹמֵעַ לִי** – אומר רבנו הזקן, **יִשְׁבּוֹן בֶּטַח, וּבְיָמָיו וּבְיָמֵינוּ תִּוָּשַׁע יְהוּדָה, וִירוּשָׁלַיִם תִּשְׁכֹּן לָבֶטַח**[55]**, אָמֵן כֵּן יְהִי רָצוֹן:**

אגרת הקדש

בהל' שבת כי הלכתא רבתא לשבתא ובקל יכול האדם ליכשל בה ח"ו אפילו באיסור כרת וסקילה מחסרון ידיעה ושגגת תלמוד עולה זדון ח"ו ואצ"ל באיסורי דברי סופרים שרבו כמו רבו למעלה ובפרט באיסורי מוקצה דשכיחי טובא וחמורים ד"ס יותר מד"ת כמ"ש רז"ל שכל העובר על דברי חכמים אפילו באיסור קל של דבריהם כמו האוכל קודם תפלת ערבית וכה"ג חייב מיתה כעובר על חמורות שבתורה וכל יחיד אל יפרוש עצמו מן הציבור אפילו ללמוד ענין אחר כ"א בדבר שהציבור עסוקין בו ואצ"ל שלא יצא החוצה אם לא יהיו עשרה מבלעדו ועליו אני קורא הפסוק ועוזבי ה' יכלו כו' כמשארז"ל על כל דבר שבקדושה. כי אין קדושה כקדושת התורה דאורייתא וקוב"ה כולא חד. וכל הפורש מן הציבור כו' ושומע לי ישכון בטח ובימיו ובימינו תושע יהודה וירושלים תשכון לבטח אמן כן יהי רצון:

---

48. פרק ד' משנה י"ב. **49.** ירושלמי ברכות פ"א ה"ד. **50.** ברכות ד, ב. **51.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "לכאורה מאי קמ"ל – **טובא** קמ"ל שלא כהדעות דלהפלגה וגוזמא כוונתו. וראה שו"ע אדה"ז סס"ג ס"ה. שד"ח כללים ע' 386. פאת השדה ח, טו – בארוכה. אנציק' תלמודית יד ע' תקצט ואילך". **52.** ישעי' א, כח. **53.** ברכות ח, א. ירושלמי מגילה פ"ד ה"ד. **54.** מסכת שמחות ב, י. אבל שם **מדרכי** ציבור. ועיין רמב"ם הלכות אבל פ"א ה"י. **55.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "השייכות כאן – **אולי** – ע"פ תענית (יא, א) דהמצער עצמו עם הצבור רואה בנחמת **הצבור**. ולהעיר מברכות ל, רע"א".

~ יום שני כ"ד תשרי ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 274, כד אהובי אחי... עד עמ' קלח, בלבותם:

כד. באגרת הקדושה הקודמת, סימן כ"ג, הסביר רבנו הזקן את ההפלאה הגדולה, בהשראת השכינה, כשעשרה מישראל לומדים תורה ביחד או עושים מצוה ברבים, ולכן (אמר) "רע בעיני המעשה" שיכול לקרות, שגם אלה אשר "ניגשים אל ה' הגשה זו תפלה", שעוסקים בעבודת התפלה, ובכל זאת לפני או אחרי התפלה נעשה מושב לצים מפני שלא לומדים תורה, ולכן תבע לעשות קביעות ברבים ללמוד "עין יעקב" ו"שולחן ערוך" הלכה למעשה, בין מנחה למעריב. לאחר האגרת האמורה, באה האגרת הקדושה סימן כ"ד, בה תובע רבנו הזקן בצורה חריפה מדוע ישנם כאלה שמדברים בשעת התפלה. ואין הכוונה לדברים בטלים, אלא אפילו כשמדברים בתוכן של "סיפור בצרכיו", הוא מדבר אודות דברים הנצרכים לו, ואם היה מדבר בהם בזמן אחר (שלא בשעת התפלה) לא היה בזה משום חטא. שכן, הוא צריך לדבר אודות דברים אלה: אך אם הוא מדבר אותם בשעת התפלה, אומר רבנו הזקן, שהוא מראה בכך שאין הוא רוצה להתבונן ולראות את ההתגלות האלקית שהקדוש־ברוך־הוא מתגלה בשעת התפלה.

אגרת הקדש

כד אהובי אחי אל נא תרעו ריעים האהובים ליוצרם ושנואים ליצרם ואל יעשה אדם עצמו רשע שעה אחת לפני המקום אשר בחר בה מכל היום להקהל ולעמוד לפניו בשעה זו שהיא עת רצון לפניו להתגלות לבוא אל המקדש מעט לפקוד לשכינת כבודו השוכן אתם בתוך טומאותם

רבנו הזקן מביא דוגמה לכך, כמו למשל במלך למטה שבדרך כלל כבודו וגדולתו מוחבאים בחדרי חדרים, ורבים מחכים ימים ושנים שיעלה בידם לראות אותו, וכשעלה ברצון המלך לצוות להכריז בכל רחבי ממלכתו שיתאספו בזמן מסויים, והוא יראה להם כבוד מלכותו ויקר תפארת גדולתו, הרי מי שעומד אז מן הצד ואינו מתעניין לראות את המלך – עד כמה מטופש הוא נראה בעיני הכל, וגם יש בכך משום בזיון למלך, שאין המלך חשוב בעיניו לשאוף נחת ותענוג מההסתכלות בכבודו ובתפארת גדולתו, וחשוב לו יותר לספר ולדבר אז בענינים הנחוצים לו. יתירה מזו, הוא מתחייב בנפשו למלך, בהראותו עלבונו ובזיונו כלפי המלך בעיני כל.

כך הדבר בנמשל, בענין התפלה, שמלך מלכי המלכים ציווה לקבוע זמני התפלה בהם הוא מתגלה לכל דורשי שמו על־ידי התבוננותם בגדולתו של הקדוש־ברוך־הוא. וגם כאן הרי זה כאילו ציווה המלך להכריז **בכל** רחבי ממלכתו, שכן זמני התפלה הם עת רצון גם למעלה וגם למטה, כפי שרבנו הזקן אומר בפרק י"ב בחלק הראשון של ספר ה"תניא", ששעת התפלה היא זמן של "מוחין דגדלות" למעלה, ולמטה היא "שעת הכושר" לכל אדם – הרי זו קריאה בכל רחבי מלכותו של הקדוש־ברוך־הוא. ועל האדם רק להכין את עצמו שיוכל "לקבל" התגלות זו – על ידי התבוננותו בגדולת הקדוש־ברוך־הוא בשעת התפלה, וכפי שרבנו הזקן פירש בתורה קצרה את המאמר[1] "אם כיוון לבו יצא", אם פתח חלון בלבו, "כיוון" מלשון "וכוין פתיחין ליה" הכתוב בתפלתו של דניאל[2] שהכוונה היא שחלונות היו פתוחים אצלו – כך כאן הכוונה ב"אם כיוון לבו" היא, שפתח חלון בלבו שתוכל להאיר דרכו בלבו ההתגלות המאירה במוח על ידי ההתבוננות בגדולת ה'.

וכאשר מישהו מדבר אז בעניניו הוא, ויהיו אלה גם דברים הנחוצים לו, הוא מראה – כאמור לעיל – שאין הוא רוצה לראות התגלות המלך שישנה בשעת התפלה, ויתירה מזו, זהו בזיונו של המלך ולפני עיני כל.

לכן מסיים רבנו הזקן בגזירת גזירה שלא לדבר שום "שיחה בטילה" מהשעה שהחזן מתחיל בתפלה עד לסוף הקדיש האחרון שאחרי התפלה. ומי שיעבור על כך במזיד ישב על הקרקע ויבקש משלשה אנשים להתיר לו הנידוי שלמעלה. אך, זה רק בשעה שהוא עושה זאת במזיד, לא כאשר שכח או שהתפרצו מפיו כמה מלים, שאז לא חל עליו מלכתחילה ענין הנידוי, ורבנו הזקן מסיים ב"הטיבה ה' לטובים ולישרים בלבותם".

אֲהוּבַי אַחַי, אַל נָא תֵּרֵעוּ, רֵעִים הָאֲהוּבִים לְיוֹצְרָם וּשְׂנוּאִים לְיִצְרָם, – צריכים הרי לעשות מה שהאוהב (הבורא) רוצה, ולא מה שהשונא (היצר הרע) רוצה, **וְאַל יַעֲשֶׂה אָדָם עַצְמוֹ רָשָׁע שָׁעָה אַחַת** – השעה היחידה והמיוחדת של תפלה, **לִפְנֵי הַמָּקוֹם**, – לפני הקדוש־ברוך־הוא, **אֲשֶׁר** – הקדוש ברוך הוא, **בָּחַר בָּהּ מִכָּל הַיּוֹם, לְהִקָּהֵל וְלַעֲמֹד**[3] **לְפָנָיו בְּשָׁעָה זוֹ**, – של תפלה, **שֶׁהִיא עֵת רָצוֹן לְפָנָיו, לְהִתְגַּלּוֹת לָבוֹא אֶל הַ"מִּקְדָּשׁ מְעַט"**, – "בית המקדש" הקטן, כפי שנקרא בית הכנסת בו יהודים מתפללים[4], **לִפְקֹד לִשְׁכִינַת כְּבוֹדוֹ, הַשּׁוֹכֵן אִתָּם בְּתוֹךְ טֻמְאוֹתָם**[5], – שגם במצב של גלות ושל טומאה – שוכנת בכל זאת השכינה עם בני ישראל, הרי בשעת הרצון של תפלה, בא כביכול

---

1. ברכות יג, א. **2.** דניאל ו, יא. **3.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר ממחז"ל אין עמידה אלא תפלה (ברכות ו, ב)". **4.** מגילה כט, א. **5.** אחרי טז, טז. וראה תניא פמ"ה.

אגרת הקדש

ולהמצא לדורשיו ומבקשיו ומייחליו והמספר בצרכיו מראה בעצמו שאינו חפץ להתבונן ולראות בגילוי כבוד מלכותו ונעשה מרכבה טמאה לכסיל העליון שנאמר עליו לא יחפוץ כסיל בתבונה כו' כמ"ש הזהר והאריז"ל דהיינו שאינו חפץ להתבונן ולראות ביקר תפארת גדולתו של מלך מה"מ הקב"ה הנגלות למעלה בשעה זו וגם למטה אל החפצים להביט אל כבודו וגדלו המתעטף ומתלבש בתוך תיבות התפלה הסדורה בפי כל ומתגלה לכל אחד לפי שכלו ושורש נשמתו כדכתיב לפי שכלו יהולל איש יהלל כתיב ומלכותא דרקיע כעין מלכותא דארעא שדרך המלך להיות חביון עוזו בחדרי חדרים וכמה שומרים על הפתחים (עד) אשר כמה וכמה מצפים ימים ושנים לראות עוזו וכבודו וכשעלה רצונו להתגלות לכל והעביר קול בכל מלכותו להקהל ולעמוד לפניו להראותם כבוד מלכותו ויקר תפארת גדולתו מי שעומד לפניו ואינו חושש לראותו ומתעסק בצרכיו כמה גרוע וסכל ופתי הוא ונמשל כבהמות נדמה בעיני כל הבריות וגם הוא בזיון המלך בהראותו לפניו שאינו ספון בעיניו לקבל נחת ושעשועים מהביט אל כבודו ויפיו יותר מעסק צרכיו וגם הוא מתחייב בנפשו למלך על הראות קלונו ובזיונו את המלך לעין כל רואה וע"ז נאמר וכסילים מרים קלון כלומר אף שהוא כסיל לא יהי' מרים קלון שיהי' נראה הקלון לעין כל. וע"כ קבעו חז"ל בתפלה כאלו עומד לפני המלך עכ"פ יהי' מראה בעצמו כאלו עומד כו' לעין כל רואה בעיני בשר אל מעשיו ודיבוריו אף שאין לו מחשבה לכסיל וע"ז הענין נתקן כל התפלות

הקדוש־ברוך־הוא לבקר את השכינה השוכנת איתם, **וּלְהַמְצֵא** **לְדוֹרְשָׁיו וּמְבַקְּשָׁיו וּמְיַחֲלָיו.** – ובעת רצון זו שהיא שעת התפלה, הרי **וְהַמְסַפֵּר בִּצְרָכָיו** – **מַרְאֶה בְּעַצְמוֹ שֶׁאֵינוֹ חָפֵץ לְהִתְבּוֹנֵן וְלִרְאוֹת בְּגִלּוּי כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ, וְנַעֲשָׂה מֶרְכָּבָה טְמֵאָה** – נעשה בטל כמו מרכבה **לַכְּסִיל הָעֶלְיוֹן,** – לקליפה, הנקראת "כסיל העליון", **שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו**[6]: **"לֹא יַחְפֹּץ כְּסִיל בִּתְבוּנָה כו'",** כְּמוֹ **שֶׁכָּתְבוּ הַזֹּהַר**[7] **וְהָאֲרִ"י זַ"ל**[8]**, דְּהַיְנוּ שֶׁאֵינוֹ חָפֵץ לְהִתְבּוֹנֵן וְלִרְאוֹת בִּיקָר תִּפְאֶרֶת גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, הַנִּגְלוֹת לְמַעְלָה בְּשָׁעָה זוֹ,** – ששעת התפלה היא הרי עת רצון למעלה, **וְגַם** – זה נתגלה **לְמַטָּה אֶל הַחֲפֵצִים** – ברצון פנימי, **לְהַבִּיט אֶל כְּבוֹדוֹ וְגָדְלוֹ, הַמִּתְעַטֵּף וּמִתְלַבֵּשׁ בְּתוֹךְ תֵּבוֹת הַתְּפִלָּה הַסְּדוּרָה בְּפִי כֹּל, וּמִתְגַּלֶּה לְכָל אֶחָד לְפִי שִׂכְלוֹ** – והבנתו, **וְשֹׁרֶשׁ נִשְׁמָתוֹ, כְּדִכְתִיב:** – כמו שכתוב[9]: **"לְפִי שִׂכְלוֹ יְהֻלַּל אִישׁ"** – **"יְהֻלָּל" כְּתִיב;** – בלי וא"ו – שמשמעותו, שבהתאם לשכלו ולהבנתו בגדולת הקדוש־ברוך־הוא, מהלל האדם את הקדוש־ברוך־הוא בשעת התפלה, **וּמַלְכוּתָא דְּרָקִיעַ כְּעֵין מַלְכוּתָא דְּאַרְעָא**[10]**,** – מלכות השמים דומה למלכות על הארץ, להנהגת המלכות למטה, **שֶׁדֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ לִהְיוֹת "חֶבְיוֹן עֻזּוֹ"**[11] **בְּחַדְרֵי חֲדָרִים, וְכַמָּה שׁוֹמְרִים עַל הַפְּתָחִים, (עַד) אֲשֶׁר כַּמָּה וְכַמָּה מְצַפִּים יָמִים וְשָׁנִים לִרְאוֹת עֻזּוֹ וּכְבוֹדוֹ, וּכְשֶׁעָלָה רְצוֹנוֹ לְהִתְגַּלּוֹת לַכֹּל, וְהֶעֱבִיר קוֹל בְּכָל מַלְכוּתוֹ לְהִתְקָהֵל וְלַעֲמֹד לְפָנָיו, לְהַרְאוֹתָם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ וְיִקַּר תִּפְאֶרֶת גְּדֻלָּתוֹ, מִי שֶׁעוֹמֵד לְפָנָיו וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לִרְאוֹתוֹ וּמִתְעַסֵּק בִּצְרָכָיו – כַּמָּה גָּרוּעַ וְסָכָל וּפֶתִי הוּא, וְנִמְשָׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמֶה בְּעֵינֵי כָּל הַבְּרִיּוֹת. וְגַם הוּא בִּזָּיוֹן הַמֶּלֶךְ – בְּהַרְאוֹתוֹ לְפָנָיו שֶׁאֵינוֹ** – שהמלך אינו **סָפוּן** – חשוב **בְּעֵינָיו לְקַבֵּל נַחַת וְשַׁעֲשׁוּעִים מֵהַבִּיט אֶל כְּבוֹדוֹ וְיָפְיוֹ, יוֹתֵר מֵעִסְקָּ צָרְכָיו. וְגַם הוּא מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ לַמֶּלֶךְ, עַל הֵרָאוֹת קְלוֹנוֹ וּבִזָּיוֹנוֹ אֶת הַמֶּלֶךְ לְעֵין כָּל רוֹאֶה, וְעַל זֶה נֶאֱמַר**[12]**: "וּכְסִילִים מֵרִים קָלוֹן", כְּלוֹמַר: אַף שֶׁהוּא כְּסִיל – לֹא יִהְיֶה "מֵרִים קָלוֹן", שֶׁיִּהְיֶה נִרְאֶה הַקָּלוֹן לְעֵין כֹּל.** – ועל הראותו קלונו של המלך לעיני כל, הוא הרי לא רק מבזה את המלך אלא מתחייב בנפשו למלך.

וְעַל כֵּן – ולכן, **קָבְעוּ חַז"ל בַּתְּפִלָּה:** – שעליה להיות **כְּאִלּוּ עוֹמֵד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ**[13]**.** – שבאמת הוא הרי עומד לפני מלך מלכי המלכים, אם־כן מדוע אומרים "כאילו" עומד לפני המלך? אלא, הכוונה היא: **עַל־כָּל־פָּנִים יִהְיֶה מַרְאֶה בְּעַצְמוֹ כְּאִלּוּ עוֹמֵד כו'** – לפני המלך, כך יראה עצמו **לְעֵין כָּל רוֹאֶה בְּעֵינֵי בָּשָׂר אֶל מַעֲשָׂיו וְדִבּוּרָיו,** – שכל אחד יראה שמעשיו ודיבוריו הם כפי שהם צריכים להיות כשהוא עומד לפני המלך, **אַף שֶׁאֵין לוֹ מַחֲשָׁבָה לַכְּסִיל.** – להרגיש במחשבתו שבעמדו בתפלה הוא עומד לפני המלך, **וְעַל זֶה הָעֲנָיַן** – שעומדים לפני המלך שקבע זמן זה להתגלות לכל הדורשים אותו,

---

6. משלי יח, ב. **7.** ראה זח"א קעט, א. **8.** ראה רמ"ז לזח"א שם. **9.** משלי יב, יח. **10.** ברכות נח, א. **11.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מלקו"ת (דרושי יוהכ"פ – סד"ה שבת שבתון) בי' דרגת חביון עוזו למע' שמזה מובן למטה, כביכול". **12.** משלי ג, לה. **13.** ברכות לג, א.

נִתְקַן[14] כָּל הַתְּפִלּוֹת, לַמִּתְבּוֹנְנִין בָּהֶם הֵיטֵב. וּמִי שֶׁאֵינוֹ מֵרֹאשׁ כֵּן – מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ. וְעָלָיו אָמְרוּ בַּיּוֹהַר הַקָּדוֹשׁ[15]: "דְּאַנְהִיג קְלָנָא בְּתִקּוּנָא עִלָּאָה" – הוא מכניס קלון בתיקון העליון, וְאַחֲוֵי פְּרוּדָא, ומראה היפרדות (מקדושה) וְלֵית לֵיהּ חֶלְקָא בֶּאֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל", – ואין לו, חלק באלקי ישראל, רַחֲמָנָא־לִצְלַן. – עַל כֵּן – לכן, אומר רבנו הזקן, שְׁלִיחוּתַיְהוּ דְּרַבָּנָן קָא עָבְדִינָא, – מקיים אני שליחותם של רבותינו ז"ל, לְגָזֹר גְּזֵרָה[16] שָׁוָה לְכָל נֶפֶשׁ, שֶׁלֹּא לְשׂוֹחֵחַ שִׂיחָה בְּטֵלָה מִשֶּׁיַּתְחִיל הַשָּׁלִיחַ צִבּוּר – החזן, לְהִתְפַּלֵּל הַתְּפִלָּה עַד גְּמַר קַדִּישׁ בָּתְרָא, – עד סוף הקדיש האחרון, שַׁחֲרִית עַרְבִית וּמִנְחָה[17] וְכוּ'. וְהָעוֹבֵר עַל זֶה בְּזָדוֹן – יֵשֵׁב עַל הָאָרֶץ וִיבַקֵּשׁ מִשְּׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים שֶׁיַּתִּירוּ לוֹ נִדּוּי שֶׁלְּמַעְלָה, – שמגיע למי שעובר על גזירה שגזרו, "וְשָׁב – יעשה תשובה, שלא לדבר יותר בשעת התפלה, וְרָפָא לוֹ", וְלֹא חָל עָלָיו שׁוּם נִדּוּי לְמַפְרֵעַ כָּל עִקָּר, – לא זו בלבד שיירפא מהנידוי על להבא, אלא תשובה זו גורמת שמלכתחילה לא היה עליו שום נידוי, כִּי מִתְּחִלָּתוֹ לֹא חָל – הנידוי, כִּי־אִם עַל הַמּוֹרְדִים וְהַפּוֹשְׁעִים, שֶׁאֵינָם חוֹשְׁשִׁים כְּלָל לְבַקֵּשׁ כַּפָּרָה מִן הַשָּׁמַיִם וּמִן הַבְּרִיּוֹת עַל הֶעָוֹן פְּלִילִי הַזֶּה. וְגַם דַּוְקָא כְּשֶׁמְּדַבְּרִים בְּזָדוֹן בְּשַׁבָּת נֶפֶשׁ, וְלֹא עַל הַשּׁוֹכֵחַ אוֹ שֶׁנִּזְדַּקְּרוּ מִפִּיו כַּמָּה תֵּבוֹת בְּלֹא מְתַכְּוֵן, שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ הַתָּרָה כְּלָל, – שיתירו לו את הנידוי, ומי שידבר במזיד ויאמר שהיה זה שלא במתכוין וכו' – עליו הוא אומר: "וּבוֹחֵן לִבּוֹת וּכְלָיוֹת אֱלֹקִים צַדִּיק"[18], "הֵטִיבָה ה' לַטּוֹבִים – לאלה שעושים טוב ושומרים את עצמם מלדבר כלל, וְלִישָׁרִים בְּלִבּוֹתָם"[19]: – שלא חשבו בלבם לדבר, אלא נזדקו מפיהם כמה תיבות שלא במתכוין – גם להם יעשה ה' טוב.

אגרת הקדש

למתבונן בהם היטב ומי שאינו מראה כן מתחייב בנפשו ועליו אמרו בזהר הק' דאנהיג קלנא בתקונא עילאה ואחזי פרודא ולית ליה חולקא באלהא דישראל ר"ל ע"כ שליחותייהו דרז"ל קא עבידנא לגזור גזירה שוה לכל נפש שלא לשוח שיחה בטלה משיתחיל הש"ץ להתפלל התפלה עד גמר קדיש בתרא שחרית ערבית ומנחה וכו'. והעובר ע"ז בזדון ישב על הארץ ויבקש מג' אנשים שיתירו לו נידוי שלמעלה ושב ורפא לו ולא חל עליו שום נידוי למפרע כל עיקר כי מתחלתו לא חל כ"א על המורדים והפושעים שאינם חוששים כלל לבקש כפרה מן השמים ומן הבריות על העון פלילי הזה. וגם דוקא כשמדברים בזדון בשאט נפש ולא על השוכח או שנזרקו מפיו כמה תיבות בלא מתכוין שא"צ התרה כלל ובוחן לבות וכליות אלקים צדיק. הטיבה ה' לטובים ולישרים בלבותם:

~ יום שלישי כ"ה תשרי ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קלח, כה להבין אמרי... עד עמ' 276, לו וגו'.

כה. תוכנה של אגרת הקודש, סימן כ"ה, הוא ביאור על תורה של הבעל־שם־טוב, שנדפסה בספר "צוואת הריב"ש" (סימן ק"כ בהוצאת קה"ת משנת תשל"ה), בה מדובר איך כל דבר הוא התפשטות מהקדוש־ברוך־הוא באמצעות המדות אהבה ויראה, אלא שיכול להיות שהאהבה או היראה הן בגלות וכו'. בהמשך כתוב שם, שכך הדבר גם כשהוא שומע מישהו מדבר בשעה שהוא מתפלל, יחשוב לעצמו "לשם מה הביא אותי הקדוש־ברוך־הוא כאן שהלז ידבר בשעת תפילתי, הרי זה הכל בהשגחה פרטית", אלא, הדיבור הוא השכינה והיא (השכינה) "שרתה" (כך כתוב שם הלשון, אך כפי שיסביר רבנו הזקן (באגרת זו) הלשון המתאימה היא לא "שרתה" כי־אם "נתלבשה") בפיו של אותו אדם, כדי שאתחזק בעבודת התפלה, ובפרט (כתוב שם להלן) אם המדבר הוא גוי או קטן, הרי יוצא שהשכינה צמצמה את עצמה כביכול בסוג אדם כזה, צריך הדבר בוודאי, להביא אותו לזירוז יתר בעבודתו. כפי הנראה, התנכלו מנגדי תורת החסידות למאמר זה של הבעל־שם־טוב האומר שהשכינה שרתה בגוי המדבר בשעה שיהודי מתפלל – הדבר היה קשה בעיניהם, לומר ענין של השראה (או אפילו התלבשות) של השכינה בגוי וכו'. ענין זה בא רבנו הזקן להסביר באגרת זו, בהקדמת ביאור מאמר רבותינו ז"ל "כל הכועס כאילו עובד עבודה־זרה" – שעל יהודי לדעת שכל דבר הוא מהקדוש־ברוך־הוא, וכשהלז הכה אותו או דיבר

14. **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "לברר בשאר הדפוסים הצ"ל 'נתקנו'". **15.** ח"א קלא, ב. **16.** עיין סמ"ק סוף סימן יא. **17.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "נ"ל בדא"פ לתרץ הסדר: שחרית ערבית ו(אפילו) מנחה, היינו, אפילו בתפלת מנחה שבאה בהמשך לתפלת שחרית (שלכן אצ"ל ק"ש עוה"פ), ג"כ כל כך חמורה הפסק שיחה (ואף שמפסיק בפשטות בין ק"ש דשחרית ששייכת גם למנחה – למנחה)". **18.** ל' הכתוב – תהלים ז, י. **19.** ל' הכתוב – תהלים קכה, ד.

דיבורים העלולים להביאו לידי כעס, התלבשה בזה הארה מהשכינה המחיה כל נברא, כולל גם אותו אדם, בשעת מעשה, כשהכה אותו או כשדיבר אותם דיבורים.

וכפי שהוא מביא ראיה על כך ממה שאמר דוד המלך כששמעי בן גרא קילל אותו: "ה' אמר לו קלל", שלמרות שאין אנו מוצאים שהקדוש-ברוך-הוא יאמר זאת לשמעי, אך הרי כיוון שרוח פיו יתברך החיה בשעת מעשה את שמעי ונתן לו הכוח לדבר אותם דיבורים, הוא קורא לכך "ה' אמר לו קלל", וכפי שרבנו הזקן מסביר בפרוטרוט ענין התלבשות הארת השכינה גם בקליפות וכו'. מה שאין רבנו הזקן מביא מאמרו של הבעל-שם-טוב והקושיא האמורה שהקשו עליו – אפשר אולי לומר, על-דרך מה שאנו מוצאים בסיפורי מאסרו של רבנו הזקן, שמסר נפשו בפועל ממש שלא להיות נפרד חס-ושלום מתנועה של הבעל-שם-טוב, אף לא לשעה קלה ואף לא למראית עין[1], כך גם בענייננו, שרבנו הזקן נזהר גם שלא להזכיר ענין של קושיא על תורת הבעל-שם-טוב, אלא הוא מסביר את הענין, ובמילא מתורצת הקושיא שהקשו על כך.

אגרת הקדש

כה להבין אמרי בינה מ"ש בספר הנק' צוואת ריב"ש הגם שבאמת אינה צוואתו ולא ציוה כלל לפני פטירתו רק הם לקוטי אמרותיו הטהורות שלקטו לקוטי בתר לקוטי ולא ידעו לכוין הלשון על מתכונתו. אך המכוון הוא אמת לאמיתו. והוא בהקדים מארז"ל כל הכועס כאילו עובד עכו"ם וכו'. והטעם מובן ליודעי בינה לפי שבעת כעסו נסתלקה ממנו האמונה כי אילו היה מאמין שמאת ה' היתה זאת לו לא היה בכעס כלל ואף שבן אדם שהוא בעל בחירה מקללו או מכהו או מזיק ממונו ומתחייב בדיני אדם ובדיני שמים על רוע בחירתו אעפי"כ על הניזק כבר נגזר מן השמים והרבה שלוחים למקום ולא עוד אלא אפילו בשעה

לְהָבִין אִמְרֵי בִינָה, – בהבנה של תורה, על-דרך הלשון במשלי[2], ועל-דרך מאמר הגמרא[3]: "אל"ף-בי"ת – אלף בינה", מפרש רש"י: למוד תורה, **מַה שֶּׁכָּתוּב בַּמֶּפֶר הַנִּקְרָא "צַוָּאַת רִיב"ש",** – צוואתו של רבי ישראל בעל-שם (טוב) – כך נקרא הספר, **הֲגַם שֶׁבֶּאֱמֶת אֵינָהּ צַוָּאָתוֹ כְּלָל**[4]**, וְ** – הבעל-שם-טוב, **לֹא צִוָּה כְּלָל לִפְנֵי פְּטִירָתוֹ, רַק** – הענינים שבספר, **הֵם לִקּוּטֵי אִמְרוֹתָיו הַטְּהוֹרוֹת** – על-דרך "טהורה היא" הנאמר לגבי הנשמה, המציין מדריגת הנשמה שב"אצילות"; "טהורה" מלשון "כעצם השמים לטוהר"[5], **שֶׁלִּקְּטוּ לִקּוּטֵי בָּתַר לִקּוּטֵי,** – כלומר, שלא אחד ליקט את הדברים, אלא היו כמה וכמה שליקטו אימרות מתורת הבעל-שם-טוב. "לקוטי בתר לקוטי" הוא לשון במסכת תענית[6], **וְלֹא יָדְעוּ לְכַוֵּן הַלָּשׁוֹן עַל מַתְכֻּנְתּוֹ,** – שתבטא במדויק את תוכן הענין, כפי שיסביר להלן, שהבעל-שם-טוב היה אומר תורתו בשפת אידיש, ואילו התורות שבספר "צוואת הריב"ש" לשונן לשון הקודש, **אַךְ הַמְּכָוָּן הוּא אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ.** – וזאת מתחיל רבנו הזקן להסביר המאמר המובא ב"צוואת הריב"ש" סימן ק"כ: **וְהוּא,** – המאמר יוסבר, **בְּהַקְדִּים מַאֲמַר רַז"ל**[7]**: "כָּל הַכּוֹעֵס כְּאִלּוּ עוֹבֵד עֲבוֹ"ם וְכוּ'", וְהַטַּעַם** – מדוע הכועס הוא כאילו עובד עבודה זרה, **מוּבָן לִיוֹדְעֵי בִּינָה**[8]**, לְפִי שֶׁבְּעֵת כַּעֲסוֹ נִסְתַּלְּקָה מִמֶּנּוּ הָאֱמוּנָה;** – בהקדוש-ברוך-הוא והשגחתו, שהיא השגחה פרטית על כל נברא ונברא, **כִּי אִלּוּ הָיָה מַאֲמִין שֶׁמֵּאֵת ה' הָיְתָה זֹּאת לּוֹ** – הדיבורים או המעשים שהביאו אותו לידי כעס – שהם באו מהקדוש-ברוך-הוא, **לֹא הָיָה בְּכַעַס כְּלָל.** – על מי שדיבר אותם דיבורים או עשה אותם מעשים. **וְאַף שֶׁבֶּן-אָדָם שֶׁהוּא בַּעַל בְּחִירָה מְקַלְּלוֹ אוֹ מַכֵּהוּ אוֹ מַזִּיק מָמוֹנוֹ, וּמִתְחַיֵּב בְּדִינֵי אָדָם וּבְדִינֵי שָׁמַיִם עַל רֹעַ בְּחִירָתוֹ** – שבחר לעשות מעשים רעים אלה, לקללו או להכותו וכו', הרי, לכאורה, אי אפשר לומר שהוא לא אשם, מפני שהוא שליח בלבד של הקדוש-ברוך-הוא והשגחתו; וראיה לדבר, שהרי הוא מחוייב בדיני אדם ובדיני שמים? **אַף-עַל-פִּי-כֵן, עַל הַנִּזָּק כְּבָר נִגְזַר מִן הַשָּׁמַיִם,** – שייגזר באותו נזק, ואם אותו אדם לא היה עושה זאת מפני שלא היה רוצה לבחור בבחירתו להרע להלז, הרי את הנזק היה הלז מקבל בין כה וכה, שכן: **וְהַרְבֵּה שְׁלוּחִים לַמָּקוֹם.** – לבצע גזירה שנגזרה. כל הענין המדובר כאן, הוא על-דרך המכילתא (שמביא רש"י) על הפסוק[9]: "והאלקים אנה לידו", שזהו מה שכתוב[10]: "מרשעים יצא רשע", שלמרות שנגזר על הניזק לקבל אותו נזק – מסבב הקדוש-ברוך-הוא שאותו אדם מסויים יהיה המזיק שיזיק לניזק. אך, שם מדובר **בשוגג**, מה-שאין-כן כשהדבר הוא **במזיד**, כשהמזיק עושה זאת בבחירתו, ואם הוא לא היה עושה זאת, הרי (כפי שהגמרא אומרת במסכת תענית[11]) "הרבה שלוחים למקום" לבצע על-ידם את הגזירה. על-כל-פנים, מוכח מהאמור, שאין לניזק להיות בכעס על האדם שהזיק לו וכדומה, שכן לא הוא היה **הסיבה** על מה שאירע לו, הסיבה היא גזר הדין מן השמים.

---

1. "התמים" חוברת ב' ע' נו. **2.** א, ב. **3.** שבת קד, א. **4.** בתניא לפנינו ליתא לתיבת "כלל", וניתוספה ע"פ הגהת כ"ק אדמו"ר הצ"צ, הובאה ב"לוח התיקון" שבסוף ספר התניא הוצאת קה"ת. **5.** משפטים כד, ו. **6.** ו, ב. **7.** זח"א כז, ב. ח"ג קעט, א. רמב"ם הל' דעות פ"ב ה"ג בשם "חכמים הראשונים". ובכ"מ. **8.** ביאור הקשר דתואר "יודעי **בינה**" דוקא – ראה לקוטי לוי יצחק לתניא כאן. **9.** משפטים כא, יג. **10.** שמואל א' כד, יד. **11.** יח, ב.

להלן יאמר רבנו הזקן יתירה מזו, שלא זו בלבד כשכבר היה בחירה, היה יכול לדחות מחשבה זו ולא לעשות אותו מעשה), אך כעסו הוא הרי לא מפני שמרגיז אותו שהלז בחר בבחירתו להרע לו, אלא מרגיז אותו למה הוא הזיק לו, וזאת מפני שחסרה לו האמונה שהסיבה להיזקו היא גזר־דין מן השמים ולא בחירתו הרעה של הלז. ובלשון רבנו הזקן: **וְלֹא עוֹד,** – מה שהגזירה מן השמים נתנה את הרשות והאפשרות הכללית שהוא יינזק, **אֶלָּא אֲפִלּוּ בְּשָׁעָה זוֹ מָמָשׁ שֶׁמַּכֵּהוּ אוֹ מְקַלְלוֹ** – הרי באותו זמן ממש, **מִתְלַבֵּשׁ בּוֹ** – במזיק, **כֹּחַ ה' וְרוּחַ פִּיו יִתְבָּרֵךְ הַמְחַיֵּהוּ וּמְקַיְּמוֹ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[12]: **"כִּי ה' אָמַר לוֹ קַלֵּל"**, – דוד אומר זאת, שהקדוש־ברוך־הוא אמר לשמעי בן גרא לקלל את דוד, **וְהֵיכָן אָמַר** – הקדוש־ברוך־הוא **לִשְׁמְעִי?** – היכן מוצאים אנו שהקדוש־ברוך־הוא יאמר לשמעי לקלל את דוד? **אֶלָּא שֶׁמַּחֲשָׁבָה זוֹ שֶׁנָּפְלָה לִשְׁמְעִי בְּלִבּוֹ וּמֹחוֹ** – לקלל את דוד, **יָדְעָה מֵאֵת ה',** – הקדוש־ברוך־הוא סיבב הסיבות שתעלה בלבו ובמוחו של שמעי מחשבה זו, **וְ"רוּחַ פִּיו"** – של הקדוש־ברוך־הוא, **הַמְחַיֶּה כָּל צְבָאָם** – כלשון הפסוק[13]:

"וּברוּח פִּיו כל צבאם", הֶחֱיָה רוּחוֹ שֶׁל שִׁמְעִי בְּשָׁעָה שֶׁדִּבֶּר דְּבָרִים אֵלּוּ לְדָוִד; כִּי אִלּוּ נִסְתַּלֵּק "רוּחַ פִּיו" יִתְבָּרֵךְ רֶגַע אֶחָד מֵרוּחוֹ שֶׁל שִׁמְעִי – לֹא יָכוֹל לְדַבֵּר מְאוּמָה. (וְזֶהוּ "כִּי ה' אָמַר לוֹ" – בָּעֵת הַהִיא מַמָּשׁ – כשדיבר אותם דיבורים, **"קַלֵּל" אֶת דָּוִד,** – בכך שבשעת מעשה, החיה אותו ונתן לו הכוח לדבר אותם דיבורים, **"וּמִי יֹאמַר לוֹ וְגוֹ'"**. – מדוע עשית כן.

על המלה "לו" מציין הרבי ב"הערות ותיקונים בדרך אפשר" (שנדפס בסוף "תניא") שלכאורה מלה זו ("לו") מיותרת, שהרי בפסוק כאן[14] כתוב: "ומי יאמר מדוע עשית כן", בלי המלה "לו". – מה שהרבי אומר ש"לכאורה" המלה "לו" מיותרת, יש שרוצים לפרש, שזה מפני שיכול להיות שכוונת רבנו הזקן היא על פסוק אחר בקהלת[15]: "[באשר דבר מלך שלטון] ומי יאמר לו מה תעשה", שמשמעותו "מי יכול לומר להקדוש־ברוך־הוא מה אתה עושה?"; אך כיוון שהרי דוחק לומר שבדברו אודות הפסוק המסתיים ב"ומי יאמר", יביא רבנו הזקן פסוק אחר (בקהלת), אפשר אולי לומר, שהמלה "לו" שמביא רבנו הזקן, היא לא מהפסוק אלא הוא מפרש ש"מי יאמר מדוע עשית כן" אין הכוונה לשמעי בן גרא (כפי שיש מפרשים כך) אלא הכוונה היא "לו" לה' ש"אמר לו קלל": "מי יכול לומר להקדוש־ברוך־הוא מדוע עשית כך לצוות לשמעי לקלל את דוד".

אגרת הקדש

זו ממש שמכהו או מקללו מתלבש בו כח ה' ורוח פיו ית' המחייהו ומקיימו וכמ"ש כי ה' אמר לו קלל והיכן אמר לשמעי אלא שמחשבה זו שנפלה לשמעי בלבו ומוחו ירדה מאת ה' ורוח פיו המחי' כל צבאם החיה רוחו של שמעי בשעה שדיבר דברים אלו לדוד כי אילו נסתלק רוח פיו ית' רגע אחד מרוחו של שמעי לא יכול לדבר מאומה (וזהו כי ה' אמר לו בעת ההיא ממש קלל את דוד ומי יאמר לו וגו'

~ יום רביעי כ"ו תשרי ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 276, וכנודע מ"ש הבעש"ט... עד עמ' קלט, רוחניית.

וְכִנּוֹדַע מַה שֶּׁכָּתַב הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב זַ"ל עַל פָּסוּק[16]: **"לְעוֹלָם ה' דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם",** – הסביר הבעל־שם־טוב פסוק זה באריכות ובביאור, והפיץ את הנקודה המובאת במדרש תהלים (כמובא לעיל – "שער היחוד והאמונה" פרק א'), **שֶׁצִּרּוּף אוֹתִיּוֹת שֶׁנִּבְרְאוּ בָּהֶן הַשָּׁמַיִם, שֶׁהוּא מַאֲמַר: "יְהִי רָקִיעַ כו'"** – בתוך המים"[17], שממאמר זה נבראו השמים, **הֵן** – אותיותיו של מאמר זה, **נִצָּבוֹת וְעוֹמְדוֹת מְלֻבָּשׁוֹת בַּשָּׁמַיִם לְעוֹלָם לְהַחֲיוֹתָם וּלְקַיְּמָם.** – וכפי שמוסבר בפרוטרוט ב"שער היחוד והאמונה" פרק א' ופרק ב' – שכך הדבר בכל הנבראים. **וְלֹא כְּהַפִּילוֹסוֹפִים**

אגרת הקדש

וכנודע מ"ש הבעש"ט ז"ל ע"פ לעולם ה' דברך נצב בשמים שצירוף אותיות שנבראו בהן השמים שהוא מאמר יהי רקיע כו' הן נצבות ועומדות מלובשות בשמים לעולם להחיותם ולקיימם ולא כהפלוסופים שכופרים בהשגחה

12. שמואל ב' טז, י. **13.** תהלים לג, ו. **14.** ש"ב שם. **15.** ח, ד. **16.** תהלים קיט, פט. **17.** בראשית א, ו.

אגרת הקדש

פרטית ומדמין ברמיונם הכוזב את מעשה ה' עושה שמים וארץ למעשה אנוש ותחבולותיו כי כאשר יצא לצורף כלי שוב אין הכלי צריך לידי הצורף שאף שידיו מסולקות הימנו הוא קיים מעצמו וטח מראות עיניהם ההבדל הגדול שבין מעשה אנוש ותחבולותיו שהוא יש מיש רק שמשנה הצורה והתמונה למעשה שמים וארץ שהוא יש מאין והוא פלא גדול יותר מקריעת ים סוף עד"מ אשר הוליך ה' ברוח קדים עזה כל הלילה ויבקעו המים ואילו פסק הרוח כרגע היו המים חוזרים וניגרים במורד כדרכם וטבעם ולא קמו כחומה אף שטבע זה במים הוא ג"כ נברא ומחודש יש מאין שהרי חומת אבנים נצבת מעצמה בלי רוח

שֶׁכּוֹפְרִים בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית, – בהשגחתו הפרטית של הקדוש־ברוך־הוא על כל נברא ונוצר, והם סוברים שלמרות שהעולם נברא מהקדוש־ברוך־הוא ואינו קדמון, אך אין הקדוש־ברוך־הוא משגיח על הנבראים. שכן, **וּמְדַמִּין בְּרִמְיוֹנָם הַכּוֹזֵב אֶת מַעֲשֵׂה ה', "עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ", לְמַעֲשֵׂה אֱנוֹשׁ וְתַחְבּוּלוֹתָיו;** – למעשים שאדם עושה מגולם (מחתיכת זהב או כסף וכדומה) כלי, ולתחבולותיו שמערבב חומרים שונים ועושה מהם כלי, **כִּי כַּאֲשֶׁר יֵצֵא לַצּוֹרֵף כְּלִי – שׁוּב אֵין הַכְּלִי צָרִיךְ לִידֵי הַצּוֹרֵף, שֶׁאַף שֶׁיָּדָיו** – של הנפח, **מְסֻלָּקוֹת הֵימֶנּוּ** – מהכלי, **הוּא** – הכלי, **קַיָּם מֵעַצְמוֹ.** – בלי עזרתו של הנפח; כך הדבר, חושבים הם, בבריאת שמים וארץ, שאחרי שהקדוש־ברוך־הוא ברא אותם, אין הם זקוקים יותר חס־ושלום להקדוש־ברוך־הוא, ולכן הם כופרים בהשגחה פרטית – שעל הקדוש־ברוך־הוא להשגיח תמיד על הנבראים, **וְטָח מֵרְאוֹת עֵינֵיהֶם,** – עיניהם דבוקות מלראות, **הַהֶבְדֵּל הַגָּדוֹל שֶׁבֵּין מַעֲשֵׂה אֱנוֹשׁ וְתַחְבּוּלוֹתָיו, שֶׁהוּא יֵשׁ מִיֵּשׁ** – מדבר שכבר קיים יוצר האדם "יש" שני, כמו למשל מחתיכת כסף, שהחומר שלו כבר ישנו, יוצר האדם כלי, הרי שאת הכסף הוא לא היה צריך לייצר, שכן זה כבר היה קיים, **רַק שֶׁמְּשַׁנֶּה הַצּוּרָה וְהַתְּמוּנָה,** – מצורת חומר הכסף הוא מייצר דמותו וצורתו של הכלי; הרי, כיוון שלא יצר שום דבר חדש, שכן הדבר היה קיים כבר, ואף תבניתו של הכלי שהוא יצר מהכסף, איננה חידוש נוסף בכסף, שכן לכסף יש מלכתחילה ה"עלוליות" (האפשרות) לעשות ממנו כלי, שהרי הכסף נברא כך, שיכולים לכופפו בכל צורה שהיא, הרי שהאדם לא **חידש** בכך שום דבר, לכן לאחר יצירתו, אין הכלי זקוק לידי האדם שיצר אותו, – אין הפילוסופים רואים את ההבדל בין מעשה אדם אלה, **לְמַעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ, שֶׁהוּא יֵשׁ מֵאַיִן.** – לפני בריאת שמים וארץ, לא היה קיים **שום דבר,** ועם בריאתם, נתהווה "יש", דבר שהוא חדש לגמרי שלא היה קיים לפני זה כלל, ואז, כשנברא דבר **חדש** (יסביר רבנו הזקן להלן) מן ההכרח שהכוח שברא את הדבר החדש, יהיה בו ויחדש אותו תמיד, שאילולא כך היה הדבר החדש מתבטל. על־כל־פנים, הרי בריאת שמים וארץ היא "יש מאין", **וְהוּא פֶּלֶא גָּדוֹל יוֹתֵר מִקְּרִיעַת יַם־סוּף עַל דֶּרֶךְ־מָשָׁל, אֲשֶׁר הוֹלִיךְ ה'** – את הים, **בְּרוּחַ קָדִים עַזָּה כָּל הַלַּיְלָה** – הכוח האלקי שבקע את הים התלבש ברוח מזרחית עזה, **וַיְבַקְּעוּ הַמָּיִם**[18], – ונצבו כחומה, **וְאִלּוּ פָּסַק הָרוּחַ כְּרֶגַע – הָיוּ הַמַּיִם חוֹזְרִים וְנִגָּרִים בַּמּוֹרָד כְּדַרְכָּם וְטִבְעָם, וְלֹא קָמוּ כְּחוֹמָה,** – ב"שער היחוד והאמונה" הוא מוסיף שזה "בלי ספק", כלומר, שאין שום מקום לחשוב שהמים היו נשארים ניצבים כחומה אחרי שהרוח היתה פוסקת לרגע, אלא הם היו בוודאי חוזרים לטבעם לזרום במורד, **אַף שֶׁמֶּטְבַּע זֶה בַּמַּיִם** – להיות ניגרים במורד, **הוּא גַּם־כֵּן נִבְרָא וּמְחֻדָּשׁ יֵשׁ מֵאַיִן,** – שבמקום שלפני זה היה "אין", לא היה טבע כזה, נוצר "יש", נוצר טבע כזה. כלומר, בהתאם לפירושו של הרבי, טבע זה במים, שהם זורמים במורד ואינם ניצבים במקום כחומה, טבע זה עצמו הוא נברא "יש מאין" במים. כלומר, נוסף על שהמים עצמם נבראו "יש מאין" – נברא בתוך המים הטבע להיות זורמים ולא לעמוד במקום כחומה; הרי, כשבאה הרוח העזה והשפיעה במים להיות ניצבים כחומה, מה היה על הרוח לפעול במים? – לא היה על הרוח ליצור דבר חדש, "יש" מ"אין", אלא היה עליה לשנות "יש" אחד ל"יש" שני, לשנות את טבע המים מלהיות זורמים ומתנועעים, ל"יש" אחר של טבע, להיות ניצבים כחומה, ובכל זאת, כיוון שיש בכך משום חידוש במים להיות ניצבים כחומה – מן ההכרח שאותו כוח שפעל את החידוש, הרוח שעשתה את המים ניצבים, ייצר את החידוש כל רגע, ומשרק פוסק כוח זה – מתבטל החידוש, הרי זה מוכיח שגם בחידוש של "יש מיש", מן ההכרח שעל הכוח המחדש להיות ולפעול תמיד את החידוש. אלא, על כך שהטבע במים להיות ניגרים במורד, הוא נברא "יש מאין" – מביא רבנו הזקן ראיה להלן, שאין זה ענין עצמי במים, שנאמר שאם ישנו נברא (דבר שנברא), שזהו מים, מן ההכרח שיזרום במילא במורד, כמו למשל שנאמר שמה שנברא "תופס מקום" הוא ענין עצמי בנברא, ואין זה צריך להיבראות במיוחד "יש מאין", אלא עם בריאת הנברא הוא במילא באופן שהוא "תופס מקום"; אך זרימת המים איננה כך – שכן, ישנם הרי נבראים שהטבע שלהם אינו כך, הטבע שלהם הוא אחר לגמרי, הם עומדים,

18. בשלח יד, כא.

כמו למשל חומת אבנים שעומדת – ואינה זקוקה לדבר מן החוץ שיחזיק אותה, ובלשון רבנו הזקן: **שֶׁהֲרֵי חוֹמַת אֲבָנִים נִצֶּבֶת מֵעַצְמָהּ בְּלִי רוּחַ, רַק שֶׁטֶּבַע הַמַּיִם אֵינוֹ כֵּן.** – ואם יש בטבע המים שלא להיות עומדים אלא להיות זורמים במורד, הרי **טבע** זה הוא דבר נברא "יש מאין" בתוך המים. אם־כן מה היה על הכוח האלקי שהתלבש ברוח, לפעול? – הוא לא היה צריך לפעול "יש מאין", ליצור דבר חדש לגמרי שלא היה לפני זה בנבראים, היה עליו רק לשנות "יש" אחד ל"יש" אחר (מטבע הזרימה לטבע היציבות כחומה), ובכל זאת זה פלא גדול, "חידוש", שאנו מבינים שעל הכוח המחדש – הכוח שפעל חידוש זה – לפעול תמיד בחידוש, אחרת יתבטל החידוש מיד, הרי כל־שכן וקל־וחומר, יסביר להלן רבנו הזקן, שבחידוש של "יש מאין", כפי שהדבר בבריאת כל הנבראים – בוודאי שמן ההכרח שעל הכוח המחדש – הכוח האלקי שברא את הדבר – לפעול תמיד את החידוש, שהדבר יהיה "יש", ולא לחזור מיד כבתחילה ל"אין". הרי שגם בהתאם להשוואה המדומה שמדמים הפילוסופים 'מעשה שמים וארץ' למעשה אדם שבכוחו ליצור רק "יש מיש" – הרי גם ב"יש מיש" – באופן שצריך להיות חידוש, שינוי מ"יש" אחד ל"יש" אחר (כמו מטבע המים לזרום במורד לטבע של להיות עומדים כחומה) מן ההכרח שעל הכוח המחדש לפעול תמיד, הרי זה מחייב, שהכוח האלקי שברא את הנברא, מן ההכרח שיהיה תמיד בנברא. הרי שנוסף על השקר שבהשוואתם 'מעשה שמים וארץ' למעשה אנוש ותחבולותיו, הם טועים גם בכך שהם חושבים שאין זה מן ההכרח שהכוח המחדש יעמוד תמיד בדבר המחודש, ואם כאן, שהחידוש הוא רק בשינוי "יש" אחד ל"יש" שני – מן ההכרח שהכוח המחדש יעמוד ויפעל תמיד בדבר המחודש – **וְכָל־שֶׁכֵּן וְקַל־וָחֹמֶר בִּבְרִיאַת יֵשׁ מֵאַיִן, שֶׁהִיא לְמַעְלָה מֵהַטֶּבַע, וְהַפְלֵא וָפֶלֶא יוֹתֵר מִקְּרִיעַת יַם־סוּף,** הרי **עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה שֶׁבְּהִסְתַּלְקוּת חַס־וְשָׁלוֹם כֹּחַ הַבּוֹרֵא יֵשׁ מֵאַיִן מִן הַנִּבְרָא – יָשׁוּב הַנִּבְרָא לְאַיִן וָאֶפֶס מַמָּשׁ, אֶלָּא צָרִיךְ לִהְיוֹת כֹּחַ הַפּוֹעֵל** – הכוח היוצר ופועל את הנברא, **בַּנִּפְעָל** – בנברא, **תָּמִיד, לְהַחֲיוֹתוֹ וּלְקַיְּמוֹ, וּבְחִינָה זוֹ**[19] – של כוח הבורא העומד תמיד בנברא להחיותו ולקיימו, **הוּא "דִּבֶּר ה'" וְ"רוּחַ פִּיו" שֶׁבַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת שֶׁבָּהֶן נִבְרָא הָעוֹלָם,** – "דבר ה'" שבעשרה מאמרות הבורא את הנברא, עומד תמיד בנברא, שמעשרה המאמרות באים צירופי אותיות הדיבור המרכיבות את "דבר ה'" הבורא כל נברא, כפי שהוא אומר ב"שער היחוד והאמונה" בפרק א', שגם הנבראים שאינם נזכרים בעשרה המאמרות נמשך להם חיות מעשרה המאמרות על־ידי צירופי האותיות השונים ועל־ידי חילופים ותמורות של האותיות (שאות אחת מחליפה אות שניה וכו'), **וַאֲפִלּוּ אֶרֶץ הַלֵּזוּ הַגַּשְׁמִית וּבְחִינַת דּוֹמֶם שֶׁבָּהּ** – שעפר[20] יש בו הרי גם כוח הצומח להצמיח צמחים, וצמיחה היא הרי ענין שנראה בו חיות לצמוח מקטן לגדול, ואילו הדומם שבעפר, שלא נראה בו שום ענין של חיות, אפילו לא חיות של צמיחה מקטן לגדול **חַיּוּתָן וְקִיּוּמָן הוּא "דִּבֶּר ה'" מֵעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת הַמְלַבֵּשׁ בָּהֶן, וּמְקַיְּמָן לִהְיוֹת דּוֹמֶם וְ"יֵשׁ" מֵ"אַיִן", וְלֹא יַחְזְרוּ לְאַיִן וָאֶפֶס מַמָּשׁ כְּשֶׁהָיוּ.** – לפני שנבראו מ"אין" ל"יש". **וְזֶהוּ שֶׁכָּתַב הָאֲרִ"י זַ"ל**[21], **שֶׁגַּם בַּדּוֹמֶם, כַּאֲבָנִים וְעָפָר וּמַיִם,** – שלא נראה בהם לכאורה שום חיות, **יֵשׁ בָּהֶם בְּחִינַת נֶפֶשׁ וְחַיּוּת רוּחָנִיּוֹת.** – והוא "דבר ה'" שברא אותו ומחיה ומקיים אותו להיות דומם, ולא לשוב להיות "אין" כפי שהאבן או העפר או המים היו לפני שנתהוו. להלן מסביר רבנו הזקן, ש"דבר ה'" המהווה כל הנבראים – הוא ה"שכינה":

אגרת הקדש

רק שטבע המים אינו כן וכ"ש וק"ו בבריאת יש מאין שהיא למעלה מהטבע והפלא ופלא יותר מקריעת י"ם עאכ"ו שבהסתלקות ח"ו כח הבורא יש מאין מן הנברא ישוב הנברא לאין ואפס ממש אלא צ"ל כח הפועל בנפעל תמיד להחיותו ולקיימו ובחי' זה הוא דבר ה' ורוח פיו שבעשרה מאמרות שבהן נברא העולם ואפילו ארץ הלזו הגשמית ובחי' דומם שבה חיותן וקיומן הוא דבר ה' מי' מאמרות המלובש בהן ומקיימן להיות דומם ויש מאין ולא יחזרו לאין ואפס ממש כשהיו וז"ש האריז"ל שגם בדומם כאבנים ועפר ומים יש בהם בחי' נפש וחיות רוחניית.

---

19. בתניא לפנינו: "זה", אבל ב"לוח התיקון" תיקן כ"ק רבינו שצ"ל "זו", כבפנים. **20.** **הערת כ"ק רבינו:** "כנראה מפרש "ארץ" דכאן – עפר (כמו בתדשא הארץ). לי נראה הפי' כאן – בניגוד ל(דברך ה' נצב ב)שמים שקדמו, ול"עולמות עליונים ותחתונים" (שהיוחה"א פ"א עי"ש). וא"צ לחילוק דכח הצומח כו'. והרי מפרש תומ"י "בדומם כאבנים ועפר כו'". **21.** ע"ח שער ל"ט פרק ג. וראה ג"כ שם שער נ'.

~ יום חמישי כ"ז תשרי ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קלט, והנה נודע לי"ח... עד עמ' 278, לארץ.

אגרת הקדש

והנה נודע לי"ח כי דבר ה' נק' בשם שכינה בלשון רז"ל ואימא תתאה ומטרוניתא בלשון הזהר ובפרט בר"פ וארא לפי ששוכן ומתלבש בנבראים להחיותם ובלשון המקובלים נק' בשם מלכות ע"ש דבר מלך שלטון כי המלך מנהיג מלכותו בדיבורו ועוד טעמים אחרים ידועים לי"ח ומודעת זאת כי יש בחי' ומדריגת מל' דאצילות ובחי' מל' דבריאה וכו'. ופי' מל' דאצילות הוא דבר ה' המחי' ומהוה נשמות הגדולות שהן מבחי' אצילות כמו נשמת אדה"ר שנא' בו ויפח באפיו בו' וכמו נשמות האבות והנביאים וכיוצא בהן (שהיו מרכבה לה' ממש ובטלים ממש במציאות אליו כמארז"ל שכינה מדברת מתוך גרונו של משה וכן כל הנביאים ובעלי רוה"ק היה קול ודבור העליון מתלבש בקולם ודבורם ממש כמ"ש האריז"ל) ומל' דבריאה הוא דבר ה' המחיה ומהוה הנשמות והמלאכי' שבעולם הבריאה שאין מעלתם כמעלת האצי' וכו' ומלכות דעשיה הוא דבר ה' המחיה ומהוה את עוה"ז בכללו עד יסוד העפר והמים אשר מתחת לארץ.

וְהִנֵּה, נוֹדַע לְיוֹדְעֵי חֵן, – ליודעי חכמה נסתרה (תורת הקבלה), **כִּי "דְּבַר ה'"** – המהוה ומחיה את הנבראים, בחינה זו באלקות **נִקְרָא בְּשֵׁם "שְׁכִינָה" בִּלְשׁוֹן רַז"ל,** – בש"ס ומדרשים וכדומה, **וְ** – היא נקראת **"אִמָּא תַּתָּאָה"** – ה"אמא התחתונה",

ו"מַטְרוֹנִיתָא" – מלכה, **בִּלְשׁוֹן הַזֹּהַר, וּבְפֶרֶט** – בזהר, **בְּרֵישׁ** – בתחילת **פָּרָשַׁת וָאֵרָא,** – דף כב, ב. – שם מובא משל על הבחינה בה הקדוש־ברוך־הוא מדבר, מבת מלך, "מטרוניתא", **לְפִי שֶׁ** – "דבר ה'", **שׁוֹכֵן וּמִתְלַבֵּשׁ בַּנִּבְרָאִים לְהַחֲיוֹתָם,** – ולכן הוא נקרא "שכינה", מלשון "שוכן", ו"אימא תתאה" ו"מטרוניתא",

המתייחסים לבחינה שהיא "אמא" ו"מלכה" המחיה את ילדיה ואת החוסים בקרבה, **וּבִלְשׁוֹן הַמְקֻבָּלִים נִקְרָא בְּשֵׁם "מַלְכוּת", עַל שֵׁם "דְּבַר מֶלֶךְ שִׁלְטוֹן"**[22], **כִּי הַמֶּלֶךְ מַנְהִיג מַלְכוּתוֹ בְּדִבּוּרוֹ, וְעוֹד טְעָמִים אֲחֵרִים יְדוּעִים לְיוֹדְעֵי חֵן.** – חכמה נסתרה (תורת הקבלה). **וּמוּדַעַת זֹאת,** – וידוע הדבר, **כִּי** – בבחינת "מלכות", דבר ה', ישנן דרגות רבות. שכן, **יֵשׁ בְּחִינַת וּמַדְרֵגַת "מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת",** – ספירת ה"מלכות" של עולם ה"אצילות", **וּבְחִינַת "מַלְכוּת דִּבְרִיאָה"** – ספירת ה"מלכות" של עולם ה"בריאה", **וְכוּ'.** – הרי שבבחינת "דבר ה'" ישנן דרגות רבות, **וּפֵרוּשׁ "מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת", הוּא "דְּבַר ה'" הַמְחַיֶּה וּמְהַוֶּה נְשָׁמוֹת הַגְּדוֹלוֹת שֶׁהֵן מִבְּחִינַת אֲצִילוּת, כְּמוֹ נִשְׁמַת אָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ**[23]**: "וַיִּפַּח בְּאַפָּיו בּוֹ",** – נשמת חיים" – כלומר שהקדוש־ברוך־הוא נפח נשמה זו בבחינת "אצילות", **וּכְמוֹ נִשְׁמוֹת הָאָבוֹת וְהַנְּבִיאִים וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן** – ורבנו הזקן מפרש במה מתבטא מעלתם של הנביאים – **(שֶׁהָיוּ מֶרְכָּבָה לַה' מַמָּשׁ**[24]**, וּבְטֵלִים מַמָּשׁ בִּמְצִיאוּת אֵלָיו,** – אל הקדוש־ברוך־הוא,

כְּמַאֲמַר רַז"ל[25]**: שְׁכִינָה מְדַבֶּרֶת מִתּוֹךְ גְּרוֹנוֹ שֶׁל מֹשֶׁה.** – כלומר, ביטולו של משה היה גדול כל כך, שנבואתו אינה נחשבת כאילו הוא המדבר מה שהקדוש־ברוך־הוא מצווה עליו לדבר, אלא שמלכתחילה מדבר הקדוש־ברוך־הוא עצמו באמצעות גרונו של משה, **וְכֵן כָּל הַנְּבִיאִים וּבַעֲלֵי רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, הָיָה קוֹל וְדִבּוּר הָעֶלְיוֹן מִתְלַבֵּשׁ בְּקוֹלָם וְדִבּוּרָם מַמָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָאַר"י זַ"ל). וּ"מַלְכוּת דִּבְרִיאָה", הוּא "דְּבַר ה'" הַמְחַיֶּה וּמְהַוֶּה הַנְּשָׁמוֹת וְהַמַּלְאָכִים שֶׁבְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה, שֶׁאֵין מַעֲלָתָם, כְּמַעֲלַת** – ומדריגתם, **הָאֲצִילוּת וְכוּ'.** – ש"מלכות" של עולם ה"יצירה" היא ה"דבר ה'" המהוה ומחיה את הנוצרים של עולם ה"יצירה", **וּ"מַלְכוּת דַּעֲשִׂיָּה",** – בחינת ה"מלכות" של עולם ה"עשיה", **הוּא "דְּבַר ה'" הַמְחַיֶּה וּמְהַוֶּה אֶת עוֹלָם הַזֶּה בְּכֻלָּלוֹ, עַד יְסוֹד הֶעָפָר, וְ** – כן **הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לָאָרֶץ**[26].

---

22. קהלת ח, ד. **23.** בראשית ב, ז. **24.** ב"ר רפמ"ו. ובכ"מ. **25.** ראה זח"ג רלד, א. ועוד. **26.** לשון הכתוב – יתרו כ, ד.

~ יום שישי כ"ח תשרי ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 278, (אלא שבארצות... עד עמ' קמ, עמהם)).

– בהתאם לאמור, שהתהוות כל הנבראים אשר על פני האדמה היא מבחינת ה"שכינה", מההתגלות של הקדוש־ברוך־הוא, דרושה הסברה נוספת, כיצד נבראים אותם ענינים בעולם שהם מ"קליפות" שכ"נגד" האור האלקי – ורבנו הזקן מסביר:

אגרת הקדש

(אלא שבארצות העו"ג החיות הוא על ידי התלבשות שרים החיצוני' הממוני' על ע' אומות דהיינו שיורד ניצוץ מדבר ה' הנקרא בשם מלכות דעשיה ומאיר על השרים של מעלה בבחי' מקיף מלמעלה אך אינו מתלבש בהם ממש אלא נמשך להם חיות מהארה זו שמאיר עליהם מלמעלה בבחי' מקיף ומהשרים נשפע חיות לעו"ג ולבהמות חיות ועופות שבארצותיהם ולארץ הגשמית ולשמים הגשמיים שהם הגלגלים (אלא ששמים וארץ ובהמות וחיות ועופות טהורים נשפעי' מקליפת נוגה והטמאים ונפשות העו"ג משאר קליפות). והנה שמים וארץ וכל אשר בהם בארצות עו"ג כולם כלא ממש חשיבי לגבי השרים שהם חיותם וקיומם. והשרים כלא ממש חשיבי לגבי החיות הנמשך להם מהניצוץ מדבר ה' המאיר עליהם מלמעלה ואעפ"כ החיות הנמשך לתוכם מהארה זו הוא בבחי' גלות בתוכם שלכן נקראי' בשם אלקי' אחרים וקרו ליה אלהא דאלהיא שגם הם הן בחי' אלקות ולכן העו"ג הנשפעים מהם הם עע"ז ממש עד עת קץ שיבולע המות והסט"א ואז אהפוך אל עמים כו' לקרוא כולם בשם ה' ונקרא גם כן בשם גלות השכינה מאחר שחיות זה אשר בבחי' גלות בתוכם הוא מהארה הנמשכת להם מהניצוץ מדבר ה' הנקרא בשם שכינה (וגלות זה נמשך מחטא עה"ד ואילך והוא

(אֶלָּא שֶׁבְּאַרְצוֹת הָאֻמּוֹת – בחוץ לארץ, **הַחַיּוּת** – מ"דבר ה'" המחיה שם את העולם, **הוּא עַל־יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּת שָׂרִים הַחִיצוֹנִים הַמְמֻנִּים עַל שִׁבְעִים אֻמּוֹת. דְּהַיְנוּ, שֶׁיּוֹרֵד נִיצוֹץ מִ"דִּבֶּר ה'", הַנִּקְרָא בְּשֵׁם "מַלְכוּת דַּעֲשִׂיָּה"**, – שמ"דבר ה'" עצמו בא ניצוץ בלבד, **וּמֵאִיר עַל הַשָּׂרִים** – המלאכים, **שֶׁל מַעְלָה בְּחִינַת מַקִּיף מִלְּמַעְלָה**, – והוא מפרש שוב **אַךְ אֵינוֹ מִתְלַבֵּשׁ בָּהֶם מַמָּשׁ, אֶלָּא נִמְשָׁךְ לָהֶם חַיּוּת מֵהָאָרָה זוֹ שֶׁמֵּאִיר עֲלֵיהֶם מִלְּמַעְלָה בְּחִינַת מַקִּיף. וּמֵהַשָּׂרִים** – מהמלאכים, **נִשְׁפָּע חַיּוּת לָאֻמּוֹת, וְלִבְהֵמוֹת חַיּוֹת וְעוֹפוֹת שֶׁבְּאַרְצוֹתֵיהֶם,** – בחוץ לארץ; כלומר, בתחילה נשפעת החיות באומות עצמן, "מין המדבר", ולאחר מכן בבהמות וכדומה, מין החי, וְ־למין הדומם, **לָאָרֶץ הַגַּשְׁמִית, וְלַשָּׁמַיִם הַגַּשְׁמִיִּים שֶׁהֵם הַגַּלְגַּלִּים**[27] **(אֶלָּא** – קיים הבדל בין הנבראים עצמם, **שָׁמַיִם וָאָרֶץ וּבְהֵמוֹת וְחַיּוֹת וְעוֹפוֹת טְהוֹרִים – נִשְׁפָּעִים** – מקבלים שפעם וחיותם **מִקְּלִפַּת נוֹגַהּ, וְ־בעלי החיים הַטְּמֵאִים וְנַפְשׁוֹת הָאֻמּוֹת** – מקבלים חיותם **מִשְּׁאָר קְלִפּוֹת).** – כמוסבר באריכות בחלק א' של ספר ה"תניא" פרק ו', ההבדל בין "קליפת נוגה" המעורבת טוב ורע, לבין שאר "ג' קליפות הטמאות" שכולן רע. **וְהִנֵּה, שָׁמַיִם וָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר בָּהֶם בְּאַרְצוֹת הָאֻמּוֹת – כֻּלָּם כְּלֹא מַמָּשׁ חֲשִׁיבִי** – נחשבים ככלום, **לְגַבֵּי הַשָּׂרִים** – המלאכים, **שֶׁהֵם חַיּוּתָם וְקִיּוּמָם. וְהַשָּׂרִים כְּלֹא מַמָּשׁ חֲשִׁיבִי** – נחשבים ככלום ממש, **לְגַבֵּי הַחַיּוּת הַנִּמְשָׁךְ לָהֶם מֵהַנִּיצוֹץ מִ"דִּבֶּר ה'" הַמֵּאִיר עֲלֵיהֶם מִלְּמַעְלָה.** – באופן של "מקיף", **וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, הַחַיּוּת הַנִּמְשָׁךְ לְתוֹכָם** – במלאכים ובשרים העליונים, **מֵהָאָרָה זוֹ, הוּא בְּחִינַת גָּלוּת בְּתוֹכָם, שֶׁלָּכֵן נִקְרָאִים** – השרים של הגוים, **בְּשֵׁם "אֱלֹקִים אֲחֵרִים", וְקָרוּ לֵיהּ: "אֱלָהָא דְּאֱלָהַיָּא"**[28], – והם קוראים להקדוש־ברוך־הוא האלוקה של האלוקיות (כלומר שגם הם נחשבים, לעצמם, כ"אלקים"), **שֶׁגַּם הֵם, הֵן בְּחִינַת אֱלֹקוּת.** – בהרגשתם ובישותם. **וְלָכֵן** – כיוון שהחיות של אומות העולם (וכל אשר ברשותם) היא מההארה האלקית המאירה בשרים העליונים, במילא הם אכן מקבלים חיותם מהם, ולכן **הַגּוֹיִם הַנִּשְׁפָּעִים מֵהֶם** – מהשרים העליונים, **הֵם עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה־זָרָה מַמָּשׁ, עַד עֵת קֵץ,** – של הגאולה העתידה, **שֶׁיִּבְלַע הַמָּוֶת וְהַסִּטְרָא־אָחֳרָא,** – הקליפות, **וְ"אָז אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים כּוּ' לִקְרֹא כֻּלָּם בְּשֵׁם ה'"**[29]. – רבנו הזקן חוזר כאן למה שהסביר שהניצוץ האלקי המחיה את השרים העליונים, ודרכם את העובדים עבודה־זרה, הוא בגלות, ואומר: וְ־החיותם של עובדי עבודה־זרה על־ידי החיות האלקית, **נִקְרָא גַּם־כֵּן בְּשֵׁם "גָּלוּת הַשְּׁכִינָה", מֵאַחַר שֶׁחַיּוּת זֶה אֲשֶׁר בְּבְחִינַת "גָּלוּת" בְּתוֹכָם,** – כפי שהוסבר לעיל, **הוּא מֵהָאָרָה הַנִּמְשֶׁכֶת לָהֶם מֵהַנִּיצוֹץ מִ"דִּבֶּר ה'" הַנִּקְרָא בְּשֵׁם "שְׁכִינָה"** – כאמור לעיל ש"דבר ה'" נקרא "שכינה" בלשון רבותינו ז"ל.

27. ראה רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ג. **28.** מנחות קי, א. ובחדא"ג מהרש"א שם. **29.** צפני' ג, ט.

ברם, מתעוררת השאלה: אם כך, הרי שענין הגלות היה תמיד, מאז בריאת העולם עם כל הדברים הטמאים שבו? – מסביר רבנו הזקן בחצאי עיגול: (וְנִלְוֹת זֶה – הנגרם בגלל חיותן של הקליפות על־ידי ניצוץ מ"דבר ה'", נִמְשָׁךְ מֵחֵמָא עֵץ־הַדַּעַת וָאֵילָךְ, – כידוע, שעל־ידי חטא עץ־הדעת נמשכה חיות לקליפות שלא היתה להם לפני החטא, אך – וְהוּא בְּחִינַת אֲחוֹרַיִם לְבַד דִּקְדֻשָּׁה. – כלומר, הניצוץ הנמשך אז לשרים הוא מבחינת "אחוריים" בלבד, מהצד התחתון והחיצוני של קדושה ואלקות, אַךְ כְּשֶׁנִּלּוּ יִשְׂרָאֵל לְבֵין הָאֻמּוֹת, וַאֲחִיזַת יִשְׂרָאֵל וְשָׂרְשָׁם הוּא בִּבְחִינַת פָּנִים הָעֶלְיוֹנִים – הפנימיות של הקדוש־ברוך־הוא, הִנֵּה זוֹ הִיא גָּלוּת שְׁלֵמָה, – שכן, גם הפנימיות של אלקות נמשכה בשרים של האומות; כמוסבר בפרוטרוט לעיל ב"אגרת התשובה" פרק ו', עיין שם, וְעַל זֶה אָמְרוּ רַז"ל[30]: "גָּלוּ לֶאֱדוֹם – שְׁכִינָה עִמָּהֶם"):

אגרת הקדש

בחי' אחוריים לבד דקדושה אך כשגלו ישראל לבין האומות ואחיזת ישראל ושרשם הוא בבחי' פנים העליונים הנה זו היא גלות שלימה וע"ז ארז"ל גלו לאדום שכינה עמהם)):

~ שבת קודש כ"ט תשרי ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קמ, והנה אף כי... עד עמ' קמ, האר"י ז"ל.

וְהִנֵּה, אַף כִּי "ה' אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד"[31], דְּהַיְנוּ – ששמו הוא הִבּוּרוֹ וְ"רוּחַ פִּיו" הַמְכֻנֶּה בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ[32] בְּשֵׁם "שְׁמוֹ" הוּא יָחִיד וּמְיֻחָד – אַף־עַל־פִּי־כֵן, הַהֶאָרָה וְהַמְשָׁכַת הַחַיּוּת הַנִּמְשָׁכַת מֵ"רוּחַ פִּיו" יִתְבָּרֵךְ, מִתְחַלֶּקֶת לְאַרְבַּע מַדְרֵגוֹת שׁוֹנוֹת, שֶׁהֵן אַרְבָּעָה עוֹלָמוֹת: אֲצִילוּת, בְּרִיאָה, יְצִירָה עֲשִׂיָּה. וְהַשִּׁנּוּי – בֵּין ארבע המדריגות, הוּא מַחֲמַת צִמְצוּמִים וּמְסָכִים (רַבִּים), לְצַמְצֵם הָאוֹר וְהַחַיּוּת וּלְהַסְתִּירוֹ, שֶׁלֹּא יִהְיֶה מֵאִיר כָּל־כָּךְ בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה כְּמוֹ – שהוא מאיר בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת, וּבְעוֹלָם הַיְצִירָה הוּא – הוא והחיות מוסתרים עַל־יְדֵי צִמְצוּמִים וּמְסָכִים יוֹתֵר וְכוּ'. דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, כַּמְבֹאָר הַכֹּל בִּכְתְבֵי הָאַר"י זַ"ל[33]: – ויותר מכך בעולם ה"עשייה"; אֲבָל – למרות כל האמור, אֵין שׁוּם שִׁנּוּי חַס־וְשָׁלוֹם – על ידי הצמצומים והמסכים, בְּעֲצְמוּת הַשְּׁכִינָה, שֶׁהִיא "דִּבֵּר ה'" וְ"רוּחַ פִּיו". וְגַם בִּבְחִינַת הַהֶאָרָה וְהַמְשָׁכַת הַחַיּוּת, – הנמשכת מ"דבר ה'", הִנֵּה הַהֶאָרָה שֶׁבַּאֲצִילוּת' בּוֹקַעַת הַמָּסָךְ וּמִתְלַבֶּשֶׁת בְּ'בְּרִיאָה', וְכֵן מִ'בְּרִיאָה' לְ'יְצִירָה' וּמִ'יְצִירָה' לַ'עֲשִׂיָּה', וְלָכֵן אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא שֶׁ'בַּאֲצִילוּת' הוּא גַּם־כֵּן בַּ'עֲשִׂיָּה' – ויתירה מזו וּבָעוֹלָם הַזֶּה הַחֻמְרִי, עַל־יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּתוֹ – של "אור אין סוף", בְּמַלְכוּת

אגרת הקדש

והנה אף כי ה' אחד ושמו אחד דהיינו דבורו ורוח פיו המכונה בזוה"ק בשם שמו הוא יחיד ומיוחד אעפ"כ ההארה והמשכת החיות הנמשכת מרוח פיו יתברך מתחלקת לד' מדרגות שונות שהן ד' עולמות אבי"ע והשינוי הוא מחמת צמצומים ומסכים (רבים) לצמצם האור והחיות ולהסתירו שלא יהא מאיר כ"כ בעולם הבריאה כמו בעולם האצילות ובעולם היצי' הוא ע"י צמצומים ומסכים יותר וכו' אבל אין שום שינוי ח"ו בעצמות השכינה שהיא דבר ה' ורוח פיו וגם בבחי' ההארה והמשכת החיות הנה ההארה שבאצילות בוקעת המסך ומתלבשת בבריאה וכן מבריאה ליצירה ומיצירה לעשיה ולכן אור א"ס ב"ה שבאצילות הוא ג"כ בעשיה ובעוה"ז החומרי ע"י התלבשותו במלכות דבי"ע כמבואר הכל בכתבי האר"י ז"ל:

30. מגילה כט, ב. מכילתא בא יב, מא. ובכ"מ. **31.** זכרי' יד, ט. **32.** ראה תקו"ז תכ"ב (סו, ב). **33.** ראה ע"ח שמ"ב פ"ד. ובכ"מ.

לוח היום יום...

יום ראשון

יום ששי כג תשרי, שמחת תורה [בחו"ל. בא"י – אסרו חג] ה'תש"ד

אֵין קוֹרְאִים בַּתּוֹרָה בַּלַּיְלָה. נוֹשְׂאִים כַּפַּיִם בְּשַׁחֲרִית. אֵין נוֹהֲגִים לִפְרוֹשׂ טַלִּית עַל רָאשֵׁי הָעוֹלִים לַחֲתַן תּוֹרָה אוֹ לַחֲתַן בְּרֵאשִׁית. גַּם הָעוֹלֶה לַתּוֹרָה אוֹמֵר חֲזַק חֲזַק וְנִתְחַזֵּק.

שיעורים. חומש: ברכה, ששי ושביעי עם פירש"י.
תהלים: קח־קיב.
תניא: כד. אהוביי . . . קלח לעין כל.

בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה תק"מ אָמַר רַבֵּנוּ הַזָּקֵן: "עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ" – אֵלּוּ בַּעֲלֵי הַשָּׂגָה הַלּוֹמְדִים תּוֹרָה. "וְתוֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר" – אֵלּוּ בַּעֲלֵי עֲבוֹדָה הָעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה. "מְאֻשָּׁר" – כִּדְאִיתָא בַּזֹּהַר (חֵלֶק ג' נג. ב), אַל תִּקְרִי 'מְאֻשָּׁר' אֶלָּא 'מֵרֹאשׁוֹ', דְּעַל־יְדֵי עֲבוֹדָתָם מַמְשִׁיכִים מֵרֹאשׁוֹ, הַיְנוּ מִפְּנִימִיּוּת הָאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, וּכְמַעֲלַת הָרֶגֶל הַמְקַיֵּם אֶת הָרֹאשׁ דַּוְקָא.

יום שני

שבת כד תשרי, אסרו חג [בחו"ל] ה'תש"ד

מְבָרְכִים רֹאשׁ חֹדֶשׁ מַרחֶשְׁוָן. אֲמִירַת כָּל הַתְּהִלִּים בְּהַשְׁכָּמָה. יוֹם הִתְוַעֲדוּת.
הַפְטוֹרָה: כֹּה אָמַר – וַיַּאְדִּיר.

שיעורים. חומש: בראשית, כל הסדרה עם פירש"י.
תהלים: קיג־קיח.
תניא: וע"כ קבעו . . . בלבותם.

הַהִתְוַעֲדוּת – פאַרְבְּרֵיינְגעֶן – בָּרַבִּים בִּכְלָל, וּבְשַׁבָּת אוֹ בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת בִּפְרָט, הִיא אַחַת הַיְסוֹדוֹת בְּדַרְכֵי הַחֲסִידִים וְהַחֲסִידוּת, וּפֶתַח וּמָבוֹא לַמִּצְוָה הַיְסוֹדִית דְּאַהֲבַת יִשְׂרָאֵל.

רֻבָּא דְּרֻבָּא [ברוב המקרים], הִנֵּה בְּכָל הִתְוַעֲדוּת הֲרֵי רָאשֵׁי הַמְדַבְּרִים תּוֹבְעִים מֵאֵת הַמְסֻבִּים שֶׁיֵּטִיבוּ הַנְהָגוֹתֵיהֶם וְדַרְכֵיהֶם, שֶׁיִּקְבְּעוּ עִתִּים לִלְמֹד דאַ"ח [=חֲסִידוּת, דִּבְרֵי אֱלוֹקִים חַיִּים] וְשֶׁיִּשְׁמְרוּ הַקְּבִיעוּת, וַאֲשֶׁר הַלִּמּוּד יִהְיֶה עַל־מְנָת לִלְמֹד וּלְקַיֵּם. – וְהִנֵּה כְּלָלוּת עִנְיַן וְאֹפֶן הַתּוֹכָחָה מְבֹאָר הֵיטֵב בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל "וְאִם רוּחַ הַמּוֹשֵׁל" (קֻנְטְרֵס למ"ד), אֲשֶׁר רָאוּי לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵאַנַ"שׁ לְלָמְדוֹ הֵיטֵב אַדַּעְתָּא דְּנַפְשֵׁיהּ [=עִם עַצְמוֹ] – אָמְנָם הוֹכָחָה זוֹ בְּעֵת הַהִתְוַעֲדוּת הִיא רַק עַל דְּבָרִים וְעִנְיָנִים שֶׁאֵין בָּהֶם מִשּׁוּם הַלְבָּנַת פָּנִים וְלֹא כְלוּם, כְּמוֹ שֶׁהָיָה מֵאָז וּמִקֶּדֶם, אֲשֶׁר אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ הוֹכִיחוֹ בְּאַהֲבָה וּבְחִבָּה גְּדוֹלָה.

יום שלישי

יום ראשון כה תשרי ה'תש"ד

שיעורים. חומש: נח, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: קיט, אשרי...מצותך מאד.
תניא: כה. להבין...לדבר מאומה.

עֲשָׂרָה נִגּוּנִים – מֵהֶם תְּנוּעוֹת בִּלְבַד – מְיֻחָסִים לְרַבֵּנוּ הַזָּקֵן שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ חִבְּרָם.

הַמְיֻחָסִים לְרַבֵּנוּ הָאֶמְצָעִי, הֵינוּ שֶׁנִּתְחַבְּרוּ בִּזְמַנּוֹ וְהָיוּ מְנַגְּנִים אוֹתָם לְפָנָיו, אֲבָל לֹא שֶׁהוּא מְחַבְּרָם. וְהָיְתָה אֶצְלוֹ קְבוּצַת אַבְרֵכִים מְנַגְּנִים – וִידוּעָה בְּשֵׁם "דֶּעֶם מִיטְעֶלְעֶן רֶבִּי'ס קאַפֶּעלֶע" [="מַקְהֵלָתוֹ שֶׁל הָרַבִּי הָאֶמְצָעִי"] – וְנֶחְלְקָה לִשְׁתֵּי פְּלֻגּוֹת: בַּעֲלֵי שִׁיר – בְּפֶה, וּבַעֲלֵי זְמָרָה – בִּכְלֵים שׁוֹנִים.

יום רביעי

יום שני — כו תשרי — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: נח, שני עם פירש"י.
תהלים: קיט, מה...לא שכחתי.
תניא: וזהו כי...קלט רוחניית.

הָעִנְיָן עַל פָּסוּק "לְעוֹלָם ה' דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם", מֵבִיא רַבֵּנוּ הַזָּקֵן (שַׁעַר הַיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה פֶּרֶק א, אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ כ"ה) בְּשֵׁם הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב, הֲגַם שֶׁיֵּשׁ עִנְיָן זֶה בְּמִדְרָשׁ תְּהִלִּים, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר גַּם בְּ"לִקּוּטֵי תּוֹרָה" בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל "כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר", וְכָנָה מְיֻחֶדֶת בָּזֶה, כִּי בְּיוֹם שֵׁנִי הָיָה הַמַּאֲמָר "יְהִי רָקִיעַ" – שֶׁהוּא הַנִּצָּב בַּשָּׁמַיִם – וְזֶה יִהְיֶה לְזִכָּרוֹן עוֹלָם, כִּי בְּיוֹם שֵׁנִי ח"י אֱלוּל נוֹלַד הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב.

יום חמישי

יום שלישי — כז תשרי — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: נח, שלישי עם פירש"י.
תהלים: קכ־קלד.
תניא: והנה נודע . . . 278 לארץ.

הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת מַקִּיפוֹת אֶת חַיֵּי הָאָדָם מִיּוֹם גִּיחוֹ מִבֶּטֶן אִמּוֹ עַד עֵת פְּקֻדָּתוֹ, וּמַעֲמִידוֹת אוֹתוֹ בְּקֶרֶן אוֹרָה בְּשֵׂכֶל בָּרִיא וּבְקִנְיָן מִדּוֹת נַעֲלוֹת וְהַנְהָגוֹת יְשָׁרוֹת לֹא רַק בֵּין אָדָם לַמָּקוֹם אֶלָּא גַּם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, כִּי הַמִּתְנַהֵג עַל פִּי הַתּוֹרָה וְהוֹרָאוֹת חַזַ"ל הוּא חַי חַיִּים מְאֻשָּׁרִים בְּגֶשֶׁם וּבְרוּחַ.

יום שישי

יום רביעי — כח תשרי — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: נח, רביעי עם פירש"י.
תהלים: קלה־קלט.
תניא: (אלא שבארצות . . . עמהם).

"אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְגוֹ' וְנָתַתִּי גִּשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם".. לְמוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת הֵם טַבַּעַת הַקִּדּוּשִׁין שֶׁבָּהֶם קִדֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל לְהִתְחַיֵּב לָזוּן אוֹתָם וּלְפַרְנְסָם.

שבת קודש

יום חמישי — כט תשרי — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: נח, חמישי עם פירש"י.
תהלים: קמ־קמד.
תניא: והנה . . . האר"י ז"ל.

מְבָרְכִים בִּרְכַּת הַלְּבָנָה, וְלֹא בְּיֵשׁ מְפַקְפְּקִים בָּזֶה.

איינער פון די מעזיבוזשער בעלי בתים האָט געהאַט א מחלוקת מיט נאָך א בעל הבית, און זייענדיג אַמאָל בא דעם בעש"ט אין שוהל האָט ער געשריען, אַז

ער וואָלט זיין בר פלוגתא קורע כדג זיין.

דער בעש"ט האָט געהייסען די תלמידים געבען איינע די אנדערע די הענט, און זיך שטעלען לעבען אים מיט צוגעמאַכטע אויגען. דער בעש"ט האָט ארויפגעלייגט זיין הייליגע הענט אויף די אקסלען פון די צוויי תלמידים, וועלכע זיינען געשטאַנען לעבען אים, פלוצלונג האָבען די תלמידים אָנגעהויבען שרייען פון גרויס שרעק: זיי האָבען געזעהן ווי דער בעל הבית איז קורע כדג זיין בר פלוגתא.

דאָס באַווייזט קלאָהר, אז פון יעדער כח איז פאראן א פועל דבר: אָדער אין א לבוש חומרי, אָדער א רוחני וואָס מי קאָן אים אָנעמען נאָר מיט העכערע און איידעלערע געפילען.

תרגום

אֶחָד מֵהַ'בַּעֲלֵי בָּתִּים' שֶׁל הָעִיר מֵעֲזִיבוּז' הָיְתָה לוֹ מְרִיבָה עִם עוֹד 'בַּעַל בַּיִת', וּבְהֵיוֹתוֹ פַּעַם אֵצֶל הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב בְּבֵית הַכְּנֶסֶת הוּא צָעַק, שֶׁהָיָה "קוֹרֵעַ אֶת יְרִיבוֹ כְּדָג".

הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב צִוָּה אֶת תַּלְמִידָיו לְשַׁלֵּב יָדַיִם כָּל אֶחָד עִם חֲבֵירוֹ, וּלְהִתְיַצֵּב לְיָדוֹ בְּעֵינַיִם עֲצוּמוֹת. הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב הִנִּיחַ יָדָיו הַקְּדוֹשׁוֹת עַל כִּתְפֵי שְׁנֵי הַתַּלְמִידִים שֶׁעָמְדוּ בְּסָמוּךְ אֵלָיו. לְפֶתַע הֵחֵלוּ הַתַּלְמִידִים לְצַעוֹק מִתּוֹךְ אֵימָה גְּדוֹלָה: הֵם רָאוּ כֵּיצַד 'בַּעַל־הַבַּיִת' קוֹרֵעַ אֶת יְרִיבוֹ כְּדָג!

זֶה מוֹכִיחַ בְּבֵרוּר, שֶׁמִּכָּל כֹּחַ יֶשְׁנוֹ פֹּעַל דָּבָר: אִם בִּלְבוּשׁ חָמְרִי, אוֹ רוּחָנִי שֶׁאֶפְשָׁר לְתָפְסוֹ רַק בְּחוּשִׁים נַעֲלִים וַעֲדִינִים יוֹתֵר.

המשך ביאור למס' בכורות ליום רביעי עמ' ב

שחוטה, ורק באחת מהן מוכרים בשר נבילה, שאם נמצאת חתיכת בשר בעיר זו, דינה שהיא כשירה לאכילה, משום שהולכים אחר הרוב ותולים שחתיכה זו באה מחנות כשירה, וְכן הרוב שמצאנו לגבי **סַנְהֶדְרִין**, שמכריעים את הדין על פי רוב הדיינים, כמו שנאמר (שמות כג ב) 'אחרי רבים להטות', ובאופנים כגון אלו אמרו חכמים שהולכים אחר הרוב, משום שמניין הרוב והמיעוט ניכר לפנינו, **אֲבָל רוּבָּא דְּלֵיתֵיהּ קָמָן** – רוב שאינו נמצא לפנינו, דהיינו שהרוב נקבע מחמת דרך העולם ולא תלוי בפרטים הנמצאים לפנינו, כגון במשנתינו, שאין הדין נקבע לפי רוב מנין הבהמות הנמצאות לפנינו עתה בעולם, אלא לפי טבע הבהמות שהיו מאז ומעולם, וברוב כזה **לֹא אָזְלִי רַבָּנָן בָּתַר רוּבָּא**. ולפי זה גם כאן יש לחשוש למיעוט שאינן יולדות בשנתן הראשונה, ולכן ולד הנולד ראשון אצל הלוקח, אף שכבר מלאה שנה לאמו, נחשב עדיין כספק בכור, שמא לא ילדה קודם לכן.

מקשה הגמרא: **וְהָא קָטָן וּקְטָנָה** – והלא לגבי דין יבום בקטן ובקטנה, **דְּרוּבָּא דְּלֵיתֵיהּ קָמָן** – שהנידון שם נחשב רוב שאינו לפנינו [כמבואר להלן], וְמכל מקום **קָאָזְלִי רַבָּנָן בָּתַר רוּבָּא** – הכריעו בו חכמים כפי הרוב. **(דתנן) [דְּתַנְיָא]**, יבם **קָטָן** שנפלה לפניו יבמה גדולה לייבום, וְכן יבמה **קְטַנָּה** שנפלה לפני יבם גדול לייבום, **לֹא חוֹלְצִין וְלֹא מְיַיבְּמִין, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. אָמְרוּ** לוֹ חכמים לרבי מאיר, **יָפָה אָמַרְתָּ שֶׁאֵין חוֹלְצִין**, שהרי **'אִישׁ'** **כָּתוּב בַּפָּרָשָׁה** העוסקת בענין חליצה, ו'איש' היינו גדול, **וּמַקְשִׁינַן אִשָּׁה לְאִישׁ** – ולמדים בהיקש שגם האשה צריכה להיות גדולה כדי שתוכל לחלוץ, הרי שדין היבמה שוה ליבם, אבל במה שאמרת שאין מייבמין אנו חולקים עליך, שכן **מַה הַטַּעַם** לומר **שֶׁאֵין מְיַיבְּמִין**, והלא המיעוט שנאמר בפסוק (דברים כה ז) 'ואם לא יחפוץ האיש', משמעו למעט קטן רק ממצוות חליצה ולא ממצוות יבום. **אָמַר לָהֶם** רבי מאיר לחכמים, הטעם שקָטָן אינו מייבם, הוא משום שיש לחשוש **שֶׁמָּא** כשיגדל **יְמָצֵא סָרִיס** – אדם שאינו יכול ללדת, ומצות יבום היא רק בראוי להוליד, וכן **קְטַנָּה** אינה מתייבמת, **שֶׁמָּא** כשתגדל **תְּמָצֵא אֲיֵילוֹנִית** – אשה שאינה ראויה ללדת, ומצות יבום היא רק באשה הראויה ללדת, **וְנִמְצְאוּ פּוֹגְעִין בָּעֶרְוָה** – עוברים באיסור עריות של אשת אח שאינה עומדת ליבום, שכן לא הותר איסור אשת אח אלא במקום שמתקיימת מצוות יבום. **וְרַבָּנָן** סברו שאין חוששין שמא אינם ראויים להוליד, שהרי **זִיל בָּתַר [רוֹב] קְטַנִּים, וְרוֹב קְטַנִּים** כשהם גדלים מתברר דְּלָאו **סָרִיסִים נִינְהוּ**, וכן **זִיל בָּתַר [רוֹב] קְטַנּוֹת, וְרוֹב קְטַנּוֹת** כשהן גדלות מתברר דְּלָאו **אֲיֵילוֹנִית נִינְהוּ** – הן, ולפיכך גם בקטנותם הם ראויים ליבום. והרי רוב זה הוא רובא דליתא קמן, ובכל זאת רבנן הכריעו על פיו.

אֶלָּא אָמַר רָבָא,

הלכה לעיון

~ יום ראשון כ"ג תשרי ~

האם קטן שהזיק צריך לשלם כשיגדל?

הלכות נזקי ממון פרק ו, הלכה ד: הֵזִיקוּ אַחַר שֶׁהוּעֲדוּ בְּפְנֵי אֶפִּיטְרוֹפִין... מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם מִן הַיָּפֶה שֶׁבְּנִכְסֵי אֶפִּיטְרוֹפִין; וְלִכְשֶׁיִּגְדְּלוּ הַיְתוֹמִים, יַעֲשׂוּ דִּין עִם הָאֶפִּיטְרוֹפִין וְיִשַּׁלְּמוּ לָהֶן.

מבואר כי על אף שהקטן אינו נענש על איסורים שעשה בקטנותו, לגבי נזקי ממונו חל עליו חיוב לשלם כשיגדל. ולכן גובים את דמי הנזק מהאפוטרופוס ולכשיגדל הקטן, האפוטרופוס יגבה ממנו.

ונחלקו ראשונים מה הדין אם הקטן עצמו הזיק. יש שלמדו מכאן שעליו לשלם כשיגדל, כי אם חייב על נזקי ממנו, כל־שכן שחייב על נזקי גופו שהרי נזק שעושה בעצמו חמור מנזק שנעשה על ידי ממונו (הגהות אשרי ב"ק ח, ט בשם אור זרוע).

אולם הרמב"ם פסק (הל' חובל ומזיק פ"ד ה"כ) לגבי שוטה או קטן שחבלו באחרים: "אע"פ שנשתפה השוטה והגדיל הקטן, אינם חייבין לשלם, שבשעה שחבלו בהן לא היו בני דעת". ויש להבין מדוע אין גובים מהקטן לאחר שהגדיל כשם שגובים ממנו על נזקי ממונו?

וכתב הב"ח (שו"ת סי' סב) כי בעניין זה דין נזקי ממונו חמור מנזקי גופו כי הממון המזיק (כגון בהמתו) אין בו דעת ואעפ"כ חייבה התורה את הבעלים על נזקיו, ולגבי השייכות שבין האדם לממונו אין הבדל בין קטן לגדול וכשם שגדול מתחייב על נזקי ממונו כך גם קטן, אולם באדם המזיק שהחיוב הוא על מעשיו, יש חילוק בין גדול לקטן שאינו בר דעת.

ויש אומרים כי באמת אין חל חיוב על הקטן לא על נזקי גופו ולא על נזקי ממונו, והחיוב כאן חל על האפוטרופוס המחויב לשמור על נכסי היתומים שלא יזיקו, וכיון שהתרשל בשמירתו חייב לשלם. ומכל מקום תיקנו שיחזור ויגבה מהיתומים כשיגדלו, כדי שלא יימנעו בני אדם להתמנות כאפוטרופוסים (ראה רש"י ב"ק לט, ב ד"ה מעליית). ובמקרה שהקטן עצמו הזיק אין לחייב האפוטרופוס כי מאחר שאין בידו לשמור על הקטן, איננו אשם בנזק (ראה משנה־למלך מלוה ולווה ד, יד ד"ה והיכא).

~ יום שני כ"ד תשרי ~

האם הביצה נחשבת חלק מהתרנגולת?

הלכות נזקי ממון פרק ט, הלכה א: בְּהֵמָה מְעֻבֶּרֶת שֶׁהִזִּיקָה - גּוֹבֶה חֲצִי נֶזֶק מִמֶּנָּה וּמִוַּלְדָּהּ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְגוּפָהּ; אֲבָל תַּרְנְגֹלֶת שֶׁהִזִּיקָה - אֵינוֹ גּוֹבֶה מִבֵּיצָתָהּ, מִפְּנֵי שֶׁהַבֵּיצָה אֵינָהּ מְגוּפָהּ הָעוֹף אֶלָּא מֻבְדֶּלֶת וּמֻפְרֶשֶׁת מִמֶּנּוּ.

הרמב"ם מבאר שאין גובים מביצת התרנגולת שהזיקה משום שהביצה 'אינה מגופה', ומוסיף שהיא 'מופרדת ומופרשת ממנה'. ונראה שכוונתו להדגיש שדין זה נאמר דווקא בביצה שכבר נגמרה בקליפתה ומתקיימת בכוח עצמה כדבר נפרד מהתרנגולת, אולם קודם שנגמרה הרי היא נחשבת חלק מגוף התרנגולת וגובים את הנזק גם ממנה (מגיד משנה).

וכן מבואר בדברי התוספות (ב"ק מז, א ד"ה מאי טעמא) שהקשו: לענין טריפה נאמר בגמרא (חולין נח, א) שביצה הנמצאת בביצת עוף שנטרף אסורה באכילה, כי מאחר והיא אגודה ומחוברת בגופו הרי היא כמותו, ומדוע לענין נזיקין אין אומרים שיגבה ממנה כמו מהעוף עצמו? אלא ששם מדובר בביצים המעורות בגידים ועדיין לא נגמרו, ואילו ביצים גמורות אינן נחשבות חלק מהעוף ולכן אין גובים מהן.

ויש אומרים כי גם ביצים המחוברות בגידים, על אף שלגבי דין טריפה הן אסורות כמו האם מאחר והן עדיין תלויות בה, לגבי נזיקין אין גובים מהן כי אינן גוף חי ואינן משתתפות במעשה הנזק כשאר האברים, בשונה מוולד הבהמה שיש לו חיות ונחשב שהוא משתתף במעשה הנזק יחד עם כל האברים (מאירי ב"ק שם).

ולגבי איסור בשר בחלב נפסקה הלכה שביצים הנמצאות בעופות לאחר שחיטתם – אם כבר יש להן חלבון וחלמון על אף שעדיין אין להן קליפה, אינן נחשבות כחלק מהעוף ודינן כמאכל פרווה, ואע"פ שלגבי דיני טריפה ונזיקין ביצים במצב כזה נחשבות עדיין חלק מגוף האם, כי איסור עוף בחלב הוא רק מדרבנן (ומדין תורה אסור רק בשר בהמה בחלב) ולכן הקילו להחשיבן בשלב מוקדם יותר כישות נפרדת מגוף האם (ראה שיטה מקובצת ב"ק שם בשם תוספות שאנץ).

~ יום שלישי כ"ה תשרי ~

מתי נאמר דין 'קם ליה בדרבה מיניה'?

הלכות נזקי ממון פרק יד, הלכה י: הַמַּדְלִיק בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ, וְיָצְאת הָאֵשׁ וְנָאֲכַל הַגָּדִישׁ... הָיָה עֶבֶד כָּפוּת וּגְדֵי סָמוּךְ לוֹ, וְנִשְׂרַף עִמּוֹ - פָּטוּר.

המדליק את הגדיש (ערימת תבואה) של חבירו והיה שם עבד כפות וגדי סמוך, ונשרפו הגדי והעבד עם הגדיש – פטור מלשלם על הגדיש והגדי (בבא קמא כב, ב). ופירש רש"י (ד"ה עבד) כי מאחר ש'אשו משום חציו' הרי זה כאילו הרגו בידים וחייב מיתה (כדין הורג עבד - הל' רוצח פ"ב ה"י), ולכן פטור מתשלומים, משום 'קם ליה בדרבה מיניה'.

אך לדעת התוספות (סנהדרין עז, א סוד"ה סוף), המדליק את הגדיש ונשרף העבד, אף ש'אשו משום חציו' וכאילו הרגו בידים – ההריגה שעל ידי הדלקת האש והרוח שליבתה את האש נעשתה ב'כוח כוחו', והוא פטור ממיתה.

והקשה ה'מנחת חינוך' (מצוה נו):

מדברי הרמב"ם בהלכות רוצח (פ"ג ה"י) נראה שהמדליק אש ושרפה את האדם, אף ש'אשו משום חציו' – פטור בדיני אדם. ואם כן, מדוע המדליק את הגדיש והיה שם עבד כפות וגדי סמוך ונשרפו פטור מתשלומים, הרי הפטור הוא משום 'קם ליה בדרבה מיניה' כיון שמתחייב במיתה, ואם לדעת הרמב"ם אינו חייב מיתה, מדוע פטור מתשלומים?

ותירץ:

המדליק את האש ושרף את העבד – אף שפטור ממיתה, פטור מתשלום על הגדיש והגדי, כי יש עליו דין רודף אחר חבירו להרגו שמצוה להרוג את הרודף ולהציל את הנרדף, ודינו שאם "שבר את הכלים... פטור מן התשלומין, מפני שהוא מתחייב בנפשו שכיון שרדף התיר עצמו למיתה" (הל' חובל ומזיק פ"ח הי"ב).

~ יום רביעי כ"ו תשרי ~

'שליח לדבר עבירה' בטביחה ומכירה

הלכות גניבה פרק ג, הלכה ו: עָשָׂה שָׁלִיחַ לִשְׁחֹט לוֹ, וְשָׁחַט לוֹ הַשָּׁלִיחַ בְּשַׁבָּת - חֲרֵי הַגַּנָּב חַיָּב בְּתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, שֶׁהֲרֵי זֶה הַגַּנָּב לֹא עָשָׂה עָוֹן מִיתַת בֵּית דִּין; וּכְבָר בֵּאַרְנוּ שֶׁהַשּׁוֹחֵט עַל יְדֵי שָׁלִיחַ, חַיָּב בְּתַשְׁלוּמִין.

גנב ששלח שליח לטבוח או למכור את הבהמה שגנב - אף שבכל התורה 'אין שליח לדבר עבירה' ואין המשלח חייב על מעשה השליח, בטביחה או מכירה ריבתה התורה שיש שליחות והמשלח חייב (לעיל פ"ב ה"י).

וכתב ה'משנה למלך':

לדעת הרמב"ם, הגנב ששלח שליח לשחוט את הבהמה שגנב, חייב בתשלומים על שחיטה בשבת רק כששלח אותו לשחוט סתם והשליח שחט בשבת על דעת עצמו, אבל אם שלחו בפירוש לשחוט בשבת, ובנוסף לאיסור טביחה יש כאן איסור שבת שבו 'אין שליח לדבר עבירה' – הגנב פטור מתשלומי ארבעה וחמשה כי עצם חיוב הגנב בשחיטת השליח הוא חידוש (שהרי בכל התורה 'אין שליח לדבר עבירה') וחידוש זה הוא רק כאשר לשליחות זו לא מצורף איסור אחר, אבל אם מצורף לה איסור נוסף (מלאכה בשבת), הרי כשם שאין שליחות לגבי איסור זה, כך אינו נעשה שליחו לאיסור הטביחה.

אך לדעת ה'טור' (חו"מ סי' שנ סי"ז), גם אם שלח את השליח בפירוש לשחוט בשבת, המשלח חייב בתשלומי ארבעה וחמשה, כי אף שלענין איסור שבת 'אין שליח לדבר עבירה' והמעשה אינו מתייחס למשלח – לגבי איסור הטביחה 'יש שליח'.

ומבאר ה'אבני נזר' (אהע"ז סי' רפח) את שיטת הטור:

האיסור שעובר הגנב בטביחה הוא איסור 'לא תגנוב', כי בשעת הטביחה הוא גונב שנית (כדברי רבה, בבא מציעא מג, א). ואף שבאיסור גניבה 'אין שליח לדבר עבירה', ואם יאמר לשלוחו 'צא וגנוב' יהא פטור כי עבירת 'לא תגנוב' מבטלת את השליחות – לענין טביחה גזירת הכתוב היא ש'יש שליח', ואיסור 'לא תגנוב' אינו מבטל את השליחות. ואם כן, מה לי איסור 'לא תגנוב' ומה לי איסור שחיטה בשבת, וגם איסור זה אינו מבטל את השליחות לענין הטביחה וגם אם שלחו לשחוט בשבת המשלח חייב בתשלומי ארבעה וחמשה.

~ יום חמישי כ"ז תשרי ~

קנה מן הגנב – מתי חל הקנין?

הלכות גניבה פרק ה, הלכה ג: נִתְאָרְשׂוּ הַבְּעָלִים מִן הַגְּנֵבָה - בֵּין שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ וְאַחַר כָּךְ מָכַר הַגַּנָּב, בֵּין שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ אַחַר שֶׁמָּכַר - קָנָה הַלּוֹקֵחַ בְּיֵאוּשׁ רִשּׁוּת, וְאֵינוֹ מַחְזִיר הַגְּנֵבָה עַצְמָהּ לִבְעָלֶיהָ; אֶלָּא נוֹתֵן לָהֶם הַדָּמִים.

נחלקו אמוראים (בבא קמא קטו, א) בגנב שהעביר (במכירה או במתנה) את החפץ שנגנב לרשות אדם אחר. לדעת רב, הלוקח קנה ב'יאוש ושינוי רשות' בין אם היה יאוש בעלים תחילה ואחר כך שינוי רשות ובין אם היאוש היה לאחר שהגניבה הגיעה ליד הלוקח. ולדעת רבי יוחנן, הלוקח קנה רק במקרה שהיה שינוי רשות ואחר כך יאוש.

ופסק הרמב"ם כמו רב שגם אם נתייאשו הבעלים לאחר שהגנב מכר את הגניבה, "קנה הלוקח ביאוש ושינוי רשות".

והקשה הש"ך (שם):

לדעת אביי (בבא מציעא כב, א), והלכה כמותו (הל' גזו"א פי"ד ה"ה), 'יאוש שלא מדעת' (חפץ שאבד לבעליו ובשעה שמצאוהו עדיין לא נודע לבעליו וכשנודע לו התייאש ממנו) אינו יאוש ולא קנה המוצא כיון שבשעה שבאה לרשותו היא באה באיסור גזל (שהרי עדיין לא התייאשו הבעלים). ולפי זה, גם בגנב שמכר חפץ שנגנב, אם ייאוש הבעלים היה לאחר שהגיע לידי הקונה, אין הייאוש מועיל ולא קנה הלוקח כיון שבא לידיו באיסור – שלא כדברי הרמב"ם שגם אם נתייאשו הבעלים לאחר שינוי רשות קנה הלוקח!

ואכן, לדעת הרמב"ן ('מלחמות' בבא קמא קיד, א שם) שינוי רשות קונה רק אם היאוש קדם לשינוי הרשות, אבל שינוי הרשות קדם ליאוש אינו קונה שבשעה שבאה הגזילה לרשות הקונה עדיין היתה ברשות בעליה ובאיסור באה לידו. וכן היא דעת הרשב"א והרא"ש (צויינו בש"ך חו"מ סי' שנג סק"ד).

ובחדושי רבי מאיר שמחה (בבא מציעא כו, ב) ביאר את שיטת הרמב"ם:

יאוש בעלים אינו קונה בגניבה (לעיל פ"א הי"ב) משום שהגנב בגניבתו גרם לבעלים להתייאש, אבל בקונה מן הגנב, מעשה הגניבה הייתה הסיבה ליאוש ולא הוא גרם לכך, ולכן היאוש קונה גם כשהחפץ ברשותו.

~ יום שישי כ"ח תשרי ~

על מי מחללים שבת?

הלכות גניבה פרק ט, הלכה יג: כָּל גַּנָּב שֶׁיֵּשׁ לוֹ דָּמִים - אִם נָפַל עָלָיו גַּל בְּשַׁבָּת, מְפַקְּחִין עָלָיו.

מבואר מדברי הרמב"ם שרק בגנב 'יש לו דמים', היינו שאסור להורגו, חל חיוב להצילו בשבת ממפולת שנפלה עליו, אך גנב הבא במחתרת שמותר להורגו, אם נפלה עליו מפולת אין מצילים אותו בשבת.

ולכאורה תמוה: הרי ההיתר להורגו הוא משום שהוא עצמו בא במטרה להרוג, אך לאחר שנפלה עליו המפולת בוודאי אין הוא מסוגל להרוג, ומדוע לא יהא דינו כדין כל יהודי, אפילו רשע, שמחללים שבת להצילו?

ויש שחידשו שאין מחללים שבת על אדם שפשע והכניס את עצמו לסכנה (חכמת שלמה או"ח סי' שכט, א), ומאחר ונפלה עליו מפולת ובא לידי סכנה מחמת פשיעתו, שבא לגנוב, אין מחללים עליו את השבת.

אך בדברי הפוסקים מבואר שאין מחללים עליו את השבת משום שהתחייב מיתה מחמת שבא במחתרת (או"ח מג"א סי' שכט סק"ד, ע"פ רש"י סנהדרין עב, א), ולפי זה הקושיא במקומה עומדת: הרי ההיתר להורגו הוא רק בשעה שמסכן אחרים ומשנפלה עליו המפולת ואינו מסכן אחרים, אין היתר להורגו, ומדוע לא יתחייבו להצילו?

ויש לבאר:

כתב ה'ביאור הלכה' (או"ח שם, בסופו) שמי שהיה חייב מיתת בית־דין בזמן שהיו דנים דיני נפשות ונפלה עליו מפולת בשבת, אין מחללים שבת כדי להצילו. ואף שאין ממיתים אותו בשבת, אין מצילים כדי שיחיה לכל הפחות עוד יום, כי אדם זה לא חסה התורה על חייו ואין היתר לחלל שבת בעבורו.

ולפי־זה יש לומר, כי כיון שהבא במחתרת מותר להורגו גם בימינו שאין דנים דיני נפשות (מדין 'הבא להורגך השכם להורגו'), אין חסים על חייו ולכן אין היתר להצילו על ידי חילול שבת.

(אמרי יעקב חו"מ ע' קצט)

~ שבת קודש כ"ט תשרי ~

החייב מלקות ותשלומים – מתי לוקה ומתי משלם?

הלכות גזלה ואבדה פרק א, הלכה א: כָּל הַגּוֹזֵל אֶת חֲבֵרוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה... וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, שֶׁהֲרֵי הַכָּתוּב נִתְּקוֹ לַעֲשֵׂה, הֹשֶׁאִם גָּזַל - חַיָּב לְהַחְזִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה... וַאֲפִלּוּ שָׂרַף אֶת הַגְּזֵלָה - אֵינוֹ לוֹקֶה, שֶׁהֲרֵי הוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם דָּמֶיהָ, וְכָל לָאו שֶׁנִּתַּן לְתַשְׁלוּמִין, אֵין לוֹקִין עָלָיו.

מדברי הרמב"ם כאן מבואר שכאשר שרף את הדבר הנגזל (ונשאר רק החיוב לשלם דמיו) אין זה 'לאו הניתק לעשה', כי המצוה 'והשיב את הגזלה' היא רק על השבת הדבר הגזול, ואינו לוקה משום שהוא 'לאו שניתן לתשלומים' (אחיעזר ח"א סי' כא סק"ב).

והנה, כאשר אדם מתחייב גם ממון וגם מלקות אין לחייבו בשניהם שנאמר "כדי רשעתו" ולמדו - 'משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות'. ונחלקו אמוראים בדינו (כתובות לב, ב): לדעת עולא משלם ואינו לוקה, ולדעת רבי יוחנן לוקה ואינו משלם. ופסק הרמב"ם (הל' גניבה פ"ג ה"א) "העושה עבירה שנתחייב בה מלקות ותשלומין - לוקה ואינו משלם", כדעת רבי יוחנן, ואם־כן הרי זה סותר לדבריו כאן (ולעיל הל' גניבה פ"א ה"א, והל' סנהדרין פי"ח ה"ב) שכל לאו שניתן לתשלומים אין לוקים עליו!

ויש לתרץ:

דברי הרמב"ם שלאו הניתן לתשלומים אין לוקים עליו, נאמרו כאשר התורה ריבתה בפירוש חיוב תשלום, כלשון הגמרא (כתובות שם) לענין חובל בחברו שמשלם ואינו לוקה כי בפירוש ריבתה תורה שמשלם. וכן גזלן וגנב (ראה הל' גנבה פ"א ה"א) שהתורה חייבה אותם בתשלומים אינם לוקים (מים חיים הל' סנהדרין שם. שיבת ציון סי' ק).

וה'עונג יום טוב' (סי' קיח) מיישב:

לדעת הרמב"ם "העושה עבירה שנתחייב בה מלקות ותשלומין, לוקה ואינו משלם" הוא רק כאשר שני החיובים באו כאחד, מה שאין כן בגנב או גזלן שחיוב הממון הוא בשעת הגניבה או הגזילה ואילו חיוב המלקות אינו אלא כשאיבד את הגניבה או הגזילה, ולא יוכל להשיבה (ולפני כן אי אפשר לחייב מלקות שהרי אם ישיב לא יעבור על הלאו), ובזה אומרים "ממונא משלם מילקא לא לקי", כי חיוב הממון כבר חל קודם, וחיוב המלקות שבא לאחר מכן נדחה מפניו.

המשך ביאור למס' בכורות ליום שישי עמ' ב

הוֹדִיעוֹ – אם לא הודיע המוכר ללוקח שמכר היום את אמה או את בנה של בהמה זו לשחיטה, **הוֹלֵךְ** הלוקח **וְשׁוֹחֵט, וְאֵינוֹ נִמְנָע** – אינו צריך להמנע מלשוחטה ולחזור ולברר אצל המוכר האם מכר היום את אמה או בנה. ומכאן משמע כדברי רבי יוחנן, שאם היה איסור על הקונה, בודאי היה המוכר מודיעו על כך, ומכך שלא הודיעו מוכח שבודאי אין כאן חשש איסור.

שואלת הגמרא: **לֵימָא תֶּיהֱוֵי תְּיוּבְתָּא דְּרַב וּשְׁמוּאֵל** – האם נאמר שמברייתא זאת תהיה פירכא על רב הסובר שהוא ודאי בכור, ועל שמואל הסובר שהוא ספק בכור, ולא הוכיחו משתיקת המוכר שבודאי אין איסור לקונה. מתרצת הגמרא: רב ושמואל סברו שאין לדמות את חיוב המוכר להזהיר מפני איסור 'אותו ואת בנו', לבין חיובו להזהיר שהוולד שיוולד מבהמתו יהא בכור, משום **דְּהָתָם** – שם לגבי איסור 'אותו ואת בנו', **בְּמוֹכֵר תַּלְיָא מִילְּתָא** – חובת האזהרה מוטלת על המוכר, וכיון שלא הזהיר, מוכח שלא מכר את אמה או בנה של בהמה זו, ואילו **הָכָא** – כאן, לגבי הוולד הנולד מבהמה שלקחה מישראל, **בְּלוֹקֵחַ תַּלְיָא מִילְּתָא** – חיוב הפרשת הבכור מוטל על הקונה, ועליו מוטל לברר האם בהמתו חייבת בבכורה, ואין דין המחייב את המוכר להודיע לקונה את מצב הבהמה, ולכן אי אפשר להוכיח שאינו בכור ממה שלא הודיעו המוכר על כך.

משנה

המשנה מבררת את הדין של בהמה שהפילה חתיכת דם: **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, בְּהֵמָה גַּסָּה שֶׁשָּׁפְעָה חֲרָרַת דָּם** – שהפילה חתיכת דם, והוא סימן שהיה ולד ברחם הבהמה שנימוח בדם, ונעשתה ממנו חררה זו, **הֲרֵי זוֹ תִּקָּבֵר** – קוברים את החררה, אף שאין בה שום קדושה, כדי לפרסם שהבהמה הפילה וידעו שנפטרה מן הבכורה, **וּפְטוּרָה מִן הַבְּכוֹרָה** – אם לאחר מכאן תלד זכר, אינו קדוש.

גמרא

הגמרא דנה בדיני הטומאה של החררה, ובטעם שהיא טעונה קבורה: **תָּנֵי רַבִּי חִיָּיא** בשם רבי אליעזר בן יעקב, שהחררה **אֵינָהּ מְטַמְּאָה לֹא בְּמַגָּע וְלֹא בְּמַשָּׂא,** כלומר, אף שהנפל מטמא במגע ובמשא כמו נבילה, מכל מקום חררה זו אינה מטמאה. מקשה הגמרא: **וּמֵאַחַר דְּאֵינָהּ מְטַמְּאָה לֹא בְּמַגָּע וְלֹא בְּמַשָּׂא,** ומשמע מכך, שאין בה ולד שנימוח, אם כן **אַמַּאי תִּקָּבֵר** – מדוע שנינו במשנה שצריך לקבור אותה.

~ יום ראשון כ"ג תשרי ~

הִלְכוֹת נִזְקֵי מָמוֹן

פֶּרֶק ו

דיני שור מועד.

א. אֵיזֶה הוּא מוּעָד? כֹּל שֶׁהֵעִידוּ בּוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים. אֲבָל אִם נָגַח בְּיוֹם אֶחָד, אוֹ נָשַׁךְ אוֹ רָבַץ אוֹ בָּעַט אוֹ נָגַף אֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים - אֵין זֶה מוּעָד[א]. הֵעִידוּ • בּוֹ שְׁלֹשָׁה כְּתֵי עֵדִים בְּיוֹם אֶחָד - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם הוּעַד אוֹ לֹא הוּעַד[ב].

השגת הראב"ד
העידו . . אחד א"א שנגח שלשה פעמים בשלשה ימים.

א) בפרק א' נתבאר שיש מעשי היזק חריגים שלא אופייניים לשור, שביחס אליהם הוא מוגדר שור תם ומשלם רק חצי נזק מגוף השור, ואם השור הורגל בהם הוא נעשה מועד אליהם ומשלם נזק שלם ממיטב נכסיו. בפרק זה יתבארו דיני שור המועד. שור נעשה מועד כאשר הוא נוגח שלוש פעמים בשלושה ימים שונים, ובכל אחד מהם העידו עדים על נגיחתו והתרו בבעלים לשמור על שורו. אבל אם הוא נוגח – או עושה מעשה היזק חריג אחר – אפילו מאה פעמים באותו יום, אין הוא נעשה מועד, כי ייתכן שיש סיבה חיצונית לזה. ב) אם העידו ביום אחד שלושה זוגות עדים, על שלוש נגיחות שקרו בשלושה ימים שונים – יש ספק אם השור נעשה מועד. הספק הוא אם הצורך בשלושה ימים שונים מתייחס לשור, שהנגיחות צריכות להיות בימים שונים, וזה מתקיים כאן; או שהוא מתייחס לבעלים, שההתראות צריכות להיות בימים שונים, וזה לא מתקיים כאן כי כל ההתראות היו ביום אחד.

ב. אֵין הָעֵדָה אֶלָּא בִּפְנֵי הַבְּעָלִים וּבִפְנֵי בֵּית דִּין - שֶׁנֶּאֱמַר[10]: "וְהוּעַד בִּבְעָלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ", וְאֵין הָעֵדָה אֶלָּא בְּבֵית דִּין[ג].

ג) העדות על נגיחת השור צריכה להיות בפני הבעלים, כלשון הפסוק, ובבית דין, שבו מעידים העדים ומזהירים את בעליו לשמור על שורו.

ג. שׁוֹר שֶׁל חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן וּמִי שֶׁהוּא בְּמִדְיַנַת הַיָּם שֶׁנָּגְחוּ, פְּטוּרִין[ד]; אֲבָל בֵּית דִּין מַעֲמִידִין לָהֶם אֶפִּיטְרוֹפִּין, וּמְעִידִין בָּהֶן בִּפְנֵי הָאֶפִּיטְרוֹפִּין[ה].

ד) חרש, שוטה וקטן אינם בני דעת; מדינת הים היינו חוץ לארץ; השוורים האלו נחשבים ללא בעלים ואין חיוב תשלום על נזקיהם. ה) בית דין ממנים אנשים שיהיו אחראים לשמור על השוורים האלה, ומתרים בהם לשמור עליהם (פירוט על כך בהלכה הבאה).

ד. הִזִּיקוּ • אַחַר שֶׁהוּעֲדוּ בִּפְנֵי אֶפִּיטְרוֹפִּין - אִם עֲדַיִן הוּא תָּם, מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק מִגּוּפוֹ. וְאִם הוּעַד בּוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים, וְאַחַר כָּךְ הִזִּיק - מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו; אֶפִּיטְרוֹפִּין וְלִכְשִׁיגְדְּלוּ הַיְתוֹמִים, יַעֲשׂוּ דִּין עִם הָאֶפִּיטְרוֹפִּין וְיִשַּׁלְּמוּ לָהֶן[ו].

השגת הראב"ד
חזיקו . . מגופו א"א ורבא (בבא קמא לט) מפרש לסתם מתניתין דאין מעמידין אפוטרופוס לתם לגבות מגופו.

ו) לאחר מינוי האפיטרופין, דינם כבעלים – בשור תם משלמים חצי נזק מגוף השור, ובשור שהועד בפניהם ג' פעמים – משלמים נזק שלם ממיטב נכסיהם, אם מדובר בשור של קטן (שאין לגבות מנכסיו למטרה זו), וכשיגדל, האפיטרופין יתבעו ממנו לשלם להם את דמי הנזק (אבל בשור של חרש, שוטה ומי שבמדינת הים, גובים את הנזק שלם מנכסיהם).

ה. שְׁוָרִים • שֶׁמְּשַׁחֲקִין בָּהֶן וּמְלַמְּדִין אוֹתָן שֶׁיְּגִיחוּ זֶה אֶת זֶה, אֵינָן מוּעָדִין לָזֶה. וַאֲפִלּוּ הֵמִיתוּ אֶת הָאָדָם, אֵינָן חַיָּבִין מִיתָה - שֶׁנֶּאֱמַר[11]: "(וְ)כִי יִגַּח שׁוֹר", לֹא שֶׁיַּגִּיחוּהוּ[ז].

השגת הראב"ד
שורים . . לזה א"א ולמה לא וליהוי כשור שהוא מועד לשופרות (בבא קמא לז) ועוד שכבר פסק למעלה (רמב"ם הל' נזקי ממון פ"ב הי"ט) משמה כלבו של חבירו בחבירו חייב בעל הכלב.

ז) שוורים שמשתתפים בקרבות שוורים שנערכים לשם שעשוע הצופים, ובמסגרתם נוגחים זה בזה – אינם נעשים מועדים בכך, היות שנגיחות אלו אינם מיוזמתם אלא בעל כרחם. ואפילו אם הרגו אדם במסגרת קרבות אלו, אינם נסקלים על כך (כדין שור שהרג אדם), היות שאין זו נגיחה יזומה כנ"ל.

10. שמות-משפטים, כא, כט. 11. שמות-משפטים, כא, כח.

ו. שׁוֹר שֶׁהוּעַד וְנִמְכַּר, אוֹ נִתַּן בְּמַתָּנָה - חֲזַר לְתַמּוֹ, שֶׁהָרִאשׁוֹת שְׁנִשְׁתַּנֵּת מִשְׁנָה דִּינוֹ[ח]; אֲבָל אִם הִשְׁאִילוֹ אוֹ מְסָרוֹ לְשׁוֹמֵר, הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקָתוֹ[ט]. וְכֵן שׁוֹר שֶׁהוּעַד בִּפְנֵי אֶפִּיטְרוֹפִין, וְנִתְפַּקֵּחַ הַחֵרֵשׁ, וְנִשְׁתַּפֶּה הַשּׁוֹטֶה, וְהִגְדִּיל הַקָּטָן - אַף עַל פִּי שֶׁבְּטֵל הָאֶפִּיטְרוֹפּוֹס, הֲרֵי הֵן מוּעָדִין בְּחֶזְקָתָן, שֶׁהֲרֵי בִּרְשׁוּת בַּעֲלֵיהֶן הֵן[י].

ח) שור מועד שעבר לרשות אדם אחר, במכר או במתנה, חוזר להיות שור תם אצל בעליו החדש. ט) מסירה לשומר אינה שינוי רשות, ולא גורמת שינוי בדין השור. י) אם שור של חרש שוטה וקטן הועד כשהיה אצל האפיטרופין, ואחר כך חזר לרשות בעליו (החרש התחיל לשמוע, השוטה נהיה שפוי והקטן גדל ונהיה לאיש) – השור נשאר מועד, כי האפיטרופין הם כמו שומרים, שגם כשהשור נמצא אצלם הוא ברשות החרש שוטה וקטן.

ז. בְּהֵמָה שֶׁהוּעֲדָה, וְחָזְרָה בָּהּ מְדָבָר שֶׁהוּעֲדָה לוֹ - חֲזָרָה לְתַמּוּתָהּ. כֵּיצַד? שׁוֹר שֶׁהוּעַד לְנַּח, וְחָזַר שֶׁלֹּא לְנַּח - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נוֹגֵף[יא], הֲרֵי זֶה תָּם לְנַגִּיחָה[יב]. וּמֵאֵימָתַי הִיא חֲזָרָתוֹ? עַד שֶׁיְּהוּ הַתִּינוֹקוֹת מְמַשְׁמְשִׁין בּוֹ, וְאֵינוֹ נוֹגֵחַ. וְכֵן בְּשְׂאָר הַדְּבָרִים שֶׁהוּעַד לָהֶן - עַד שֶׁיְּמַשְׁמְשׁוּ בּוֹ, וְלֹא יְהֶיֶה עוֹשֶׂה אוֹתָן[יג].

יא) בגופו (לא בקרניו). יב) השור נעשה מועד רק למעשי ההיזק שהורגל בהם, ולכן גם חזרתו לתמות היא כאשר הרגל זה התבטל, על אף שנוצרו או נשארו הרגלים דומים. יג) החזרה לתמות נעשית כאשר ילדים משחקים עם השור והוא לא מזיק להם באופן שהורגל בו והועד אליו (נגיחה, נגיפה, בעיטה וכדומה).

ח. שׁוֹר שֶׁהוּא מוּעָד לְמִינוֹ, הֲרֵי זֶה אֵינוֹ מוּעָד לְשְׁאֵינוֹ מִינוֹ; הוּעַד לְאָדָם, אֵינוֹ מוּעָד לִבְהֵמָה; הוּעַד לְקְטַנִּים, אֵינוֹ מוּעָד לִגְדוֹלִים. לְפִיכָךְ, אִם הִזִּיק אֶת מִין שֶׁהוּא מוּעָד לוֹ, מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם; וְאִם הִזִּיק לִשְׁאָר הַמִּינִין, מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק[יד].

יד) השור מועד רק למה שהועד אליו, ולכן: א. שור שמועד לנגוח שוורים, אינו מועד לנגוח בהמות וחיות אחרות. ב. שור שמועד לנגוח אנשים, אינו מועד לנגוח בהמות (ולהיפך). ג. שור שמועד לנגוח עגלים, אינו מועד לנגוח פרות, וכיו"ב.

הָיָה מוּעָד לְשַׁבָּתוֹת, אֵינוֹ מוּעָד לִימוֹת הַחֹל. וְאִם הִזִּיק בְּשַׁבָּתוֹת, מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם; וּבִימוֹת הַחֹל, מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק[טו]. וּמֵאֵימָתַי הִיא חֲזָרָתוֹ? מִשֶּׁיְּהוּ הַתִּינוֹקוֹת מְמַשְׁמְשִׁין בּוֹ בַּיּוֹם שֶׁהוּא מוּעָד לוֹ, וְלֹא יִהְיֶה מַזִּיק נֶזֶק שָׁהוּעַד לוֹ[טז].

טו) מועד לשבת אינו מועד לימי חול, היות שבשבת השור בטל ממלאכתו ודעתו זחה עליו ונוגח. טז) החזרה לתמות היא באותו ענין בדיוק שבו נעשה מועד, ולכן חזרה לתמות של מועד לשבתות נעשית דווקא בשבתות.

ט. נָגַח שׁוֹר הַיּוֹם, וַחֲמוֹר לְמָחָר, וְגָמָל בְּיוֹם שְׁלִישִׁי - נַעֲשָׂה מוּעָד לַכֹּל[יז]. רָאָה שׁוֹר הַיּוֹם וּנְגָחוֹ, וּלְמָחָר רָאָה שׁוֹר וְלֹא נְגָחוֹ, וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי רָאָה שׁוֹר וּנְגָחוֹ, וּבְרְבִיעִי רָאָה שׁוֹר וְלֹא נְגָחוֹ, וּבַחֲמִישִׁי רָאָה שׁוֹר וּנְגָחוֹ, וּבַשִּׁשִּׁי רָאָה שׁוֹר וְלֹא נְגָחוֹ - נַעֲשָׂה מוּעָד לְסֵרוּגִין לְשְׁוָרִים[יח]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[יט].

יז) כלומר, לכל שלושת המינים האלה. מכיוון שנתקיימה העדתו על ידי שלושת המינים נעשה מועד לשלושתם, ואין צורך בשלוש נגיחות לכל מין ומין. יח) דהיינו שעל נגיחה ביום השביעי ישלם נזק שלם, על נגיחה ביום השמיני ישלם חצי נזק, וכן הלאה. יט) כגון דילוג של שני ימים ויותר, שנעשה מועד בהתאם לחוקיות הנגיחות שבהן הועד.

השגת הראב"ד

ראה . . מועד א"א ובלבד שלא יגח מין אחד שתי פעמים זו אחר זו.

י. רָאָה • שׁוֹר הַיּוֹם וּנְגָחוֹ, וּלְמָחָר רָאָה חֲמוֹר וְלֹא נְגָחוֹ, וּבַשְּׁלִישִׁי רָאָה סוּס וּנְגָחוֹ, וּבְרְבִיעִי רָאָה גָּמָל וְלֹא נְגָחוֹ, וּבַחֲמִישִׁי רָאָה פֶּרֶד וּנְגָחוֹ, וּבַשִּׁשִּׁי רָאָה עָרוֹד[כ] וְלֹא נְגָחוֹ - נַעֲשָׂה מוּעָד לְסֵרוּגִין לַכֹּל[כא]. וְאִם נָגַח בַּיּוֹם שֶׁהוּא מוּעָד לוֹ אֶחָד מִשְּׁלֹשֶׁת הַמִּינִין שֶׁנִּגַּח בְּסֵרוּגִין, הֲרֵי זֶה מוּעָד[כב].

כ) חמור בר. כא) כלומר למינים שנגח, כדלקמן. כב) הלכה זו היא צירוף של שני המקרים בהלכה הקודמת – נגיחות של מינים מסוימים, לסירוגין. במקרה כזה השור מועד לנגיחות של המינים שנגח ויצרו את העדתו, בימים בהם הוא מועד ליגח (ביום השביעי, ביום התשיעי, וכן הלאה).

יא. נָגַח בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ זֶה, וּבְשִׁשָּׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שֵׁנִי, וּבְשִׁבְעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁלִישִׁי - אֵינוֹ מוּעָד עַד שֶׁיְּשַׁלֵּשׁ בִּדְלוּגִים[כג]. שָׁמַע קוֹל שׁוֹפָר וְנָגַח,

שהרשות . . דינו: דעת רבינו בדין "רשות משנה" – לקו"ש חל"ו ע' 102.

קוֹל שׁוֹפָר וְנָגַח, קוֹל שׁוֹפָר וְנָגַח - נַעֲשָׂה מוּעָד לְשׁוֹפָרוֹת[כג]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

כג) כלומר שייגח בדילוג נוסף, בשמונה עשר לחודש הרביעי, ובנגיחה זו ייעשה מועד (כי היא הדילוג השלישי, שהנגיחה הראשונה איננה בדילוג), ועל הנגיחה בתשעה עשר לחודש החמישי ישלם נזק שלם. כד) ואין אומרים שהנגיחה הראשונה באה רק מרוב בהלה מקול השופר. ואם ייגח פעם רביעית כתוצאה מקול השופר, ישלם נזק שלם.

יב. נָגַח • שְׁלֹשָׁה שְׁוָרִים בִּשְׁלֹשָׁה יָמִים זֶה אַחַר זֶה, וּבְרִבְיעִי נָגַח חָמוֹר, וּבַחֲמִישִׁי נָגַח גָּמָל, אוֹ שֶׁנָּגַח חָמוֹר וְגָמָל בַּתְּחִלָּה בִּשְׁנֵי יָמִים זֶה אַחַר זֶה, וְאַחַר כָּךְ נָגַח שְׁלֹשָׁה שְׁוָרִים זֶה אַחַר זֶה - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם הוּא מוּעָד לִשְׁלֹשֶׁת הַמִּינִין הוּא מוּעָד[כה].

השגת הראב"ד
נגח . . המינין א"א אי נמי לכל המינין.

כה) הספק בכל המקרים האלה הוא אם הנגיחה האמצעית (בשור – בפעם השלישית או הראשונה, או בשבת – האחרונה או הראשונה) מצטרפת לשתי הנגיחות הראשונות או לשתי הנגיחות האחרונות.

וְכֵן • אִם נָגַח בִּשְׁלֹשׁ שַׁבָּתוֹת זוֹ אַחַר זוֹ, וּבְאֶחָד בַּשַּׁבָּת וּבַשֵּׁנִי בַּשַּׁבָּת, אוֹ שֶׁנָּגַח בַּחֲמִישִׁי בַּשַּׁבָּת וּבְעֶרֶב שַׁבָּת וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת, וּבְשִׁתֵּי שַׁבָּתוֹת הַבָּאוֹת אַחֲרֶיהָ - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם הוּא מוּעָד לְשַׁבָּתוֹת בִּלְבַד, אוֹ לִשְׁלֹשֶׁת הַיָּמִים שֶׁשְּׁנֵיהֶם מֵהֶם חֹל.

השגת הראב"ד
וכן . . הימים א"א אי נמי לכל הימים.

יג. וְכָל אֵלּוּ הַסְּפֵקוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אֵין מְחַיְּבִין בָּהֶן אֶת הַמַּזִּיק אֶלָּא חֲצִי נֶזֶק; וְאִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק נֶזֶק שָׁלֵם, אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ.

פֶּרֶק ז

דינים נוספים בשור המזיק.

א. שׁוֹר שֶׁקִּשְׁרוּ בְּעָלָיו בְּמוֹסֵרָה [=חבל], וְנָעַל בְּפָנָיו כָּרָאוּי[א], וְיָצָא וְהִזִּיק[ב] - אִם תָּם הוּא, מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק. וְאִם הָיָה מוּעָד, פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר[12]: "וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ בְּעָלָיו" - הָא אִם שְׁמָרוֹ, פָּטוּר; וְשָׁמוּר הוּא זֶה. וְאִם הִזִּיק בְּדָבָר שֶׁהוּא מוּעָד לוֹ מִתְּחִלָּתוֹ,

א) דלת שיכולה לעמוד ברוח מצויה. ב) אחד מנזקי הקרן, כגון שנגח. ג) על שור מועד, וכן לענין שן ורגל שהשור מועד להם בטבעו, מספיקה שמירה פחותה (שבה עוסקת הלכה זו), ולכן פטור על נזקים כאלה. אבל על שור תם נדרשת שמירה מעולה, ולכן אם הייתה זו שמירה פחותה והוא יצא והזיק – חייב לשלם חצי נזק.

בְּגוֹן שֶׁאָכַל דְּבָרִים הָרְאוּיִין לוֹ, אוֹ שֶׁשָּׁבַר בְּרַגְלוֹ כְּדַרְכּוֹ הִלּוּכוֹ - פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם[ג].

ב. הָיָה • מוּעָד לְקֶרֶן יָמִין, וְאֵינוֹ מוּעָד לְקֶרֶן שְׂמֹאל[ד], וְיָצָא אַחַר שֶׁשְּׁמָרוֹ כָּרָאוּי, וְנָגַח בֵּין בְּקֶרֶן יָמִין בֵּין בְּקֶרֶן שְׂמֹאל - מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק[ה].

השגת הראב"ד
חיה . . נזק א"א מגופו כר' יהודה.

ד) כלומר שנגח שלוש פעמים בקרן ימין ונעשה מועד לה, אבל נשאר תם לענין נגיחה בקרן שמאל. ה) היות שיש לו "צד תמות" של קרן שמאל, שדורש שמירה מעולה, משלם חצי נזק גם על נגיחה בקרן ימין.

ג. בְּהֵמָה שֶׁחָבְלָה בְּאָדָם, בֵּין בְּכַוָּנָה בֵּין שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה - אִם תָּמָה הִיא, מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק מִגּוּפָהּ; וְאִם מוּעֶדֶת, מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם[ו]. וּפָטוּר מִן הַשֵּׁבֶת, וּמִן הַבּשֶׁת, וּמִן הַצַּעַר, וּמִן הָרְפּוּי - שֶׁאַרְבָּעָה דְּבָרִים אֵלּוּ, לֹא חִיְּבָה תּוֹרָה בָּהֶן אֶלָּא לְאָדָם שֶׁחָבַל בַּחֲבֵרוֹ, אֲבָל בְּהֶמְתּוֹ שֶׁחָבְלָה בַּחֲבֵרוֹ - הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁהִזִּיקָה מָמוֹנוֹ, שֶׁאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא נֶזֶק בִּלְבַד[ז].

ו) שדין שור שהזיק לאדם כדין שור שהזיק לשור. ז) אם אדם חובל באדם, בנוסף על דמי הנזק שנגרם לאדם, יש ארבעה תשלומים נוספים: צער (פיצוי על הצער שנגרם לו), ריפוי (מימון ההוצאות הרפואיות בעקבות החבלה), שבת (דמי אבטלה) ובושת (פיצוי על הבושה שנגרמה לו). ארבעת תשלומים אלו לא קיימים במקרה ששור חבל באדם.

לְפִיכָךְ, שׁוֹרוֹ שֶׁבִּישֵׁשׁ[ח] - פָּטוּר; וְאִם בִּישׁ הוּא בְּעַצְמוֹ - חַיָּב, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. וְשׁוֹרוֹ שֶׁחָבַל בְּאָבְיוֹ אוֹ בְּאִמּוֹ[ט], אוֹ שֶׁהִדְלִיק גְּדִישׁ חֲבֵרוֹ בְּשַׁבָּת - חַיָּב בְּנִזְקָיו; וְאִלּוּ הָיָה הוּא בְּעַצְמוֹ הָעוֹשֶׂה זֶה[י], הָיָה פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[יא].

ח) אדם, כגון שלכלך אותו. ט) של בעל השור. י) כלומר: בעליו של השור. יא) מפני שהוא חייב מיתה על מעשים אלו, ועונש המוות פוטר אותו מתשלומין.

12. שמות-משפטים, כא, לו.

ד. הַמַּכְנִיס שׁוֹרוֹ לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וְנִגַּח שׁוֹרוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת אוֹ נְשָׁכוֹ כַּלְבּוֹ - פָּטוּר[יב]. וְאִם נָגַח הוּא שׁוֹרוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת - אִם הָיָה תָּם, מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק; וּמוּעָד - מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, כְּדִין הַנּוֹגֵחַ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים.

יב) בעל הבית, היות שהוא יכול לומר לבעל השור: "מי הרשה לך להכניס שורך לחצרי?".

ה. נָפַל לְבוֹר שֶׁבְּחָצֵר זוֹ, וְהִבְאִישׁ אֶת מֵימָיו[יג] - אִם הִבְאִישׁ מִיָּד בִּשְׁעַת נְפִילָה[יד], חַיָּב בְּנִזְקֵי הַמַּיִם[טו]. וְאִם אַחַר זְמַן, פָּטוּר; שֶׁהֲרֵי נַעֲשָׂה הַשּׁוֹר תַּקָּלָה לְבוֹר, וְהַמַּיִם הֲרֵי הֵן כִּכְלִים, וְלֹא מָצָאנוּ בּוֹר שֶׁחַיָּב בָּהּ עַל הַכֵּלִים, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[טז]. וְאִם • הִכְנִיס בִּרְשׁוּת, בַּעַל הַשּׁוֹר פָּטוּר[יז]; וְאִם קִבֵּל עָלָיו בַּעַל הַבַּיִת לִשְׁמֹר, הֲרֵי הוּא חַיָּב בְּנֶזֶק הַשּׁוֹר שֶׁנָּפַל לַבּוֹר[יח].

יג) השור נכנס לחצר של אדם אחר, נפל לבור שהיה בה והעכיר את המים שהיו בבור. יד) כגון שהיה מלוכלך בצואה. טו) כמו על כל נזק שגורם השור. טז) אם השור העכיר את המים רק אחרי ששהה בבור קצת זמן, בעליו פטור על כך, היות שבמקרה כזה השור מוגדר כ'בור' (שהוא אב נזיקין אחר, שעניינו הוא גרימת נזק על ידי הנחת מכשול), ובבור אין חיוב על נזק שנגרם לכלים (המים דינם ככלים). יז) גם אם השור העכיר את המים מיד בנפילתו, כי קיבל רשות להכניס את שורו. אבל גם בעל החצר פטור על הנזק שנגרם לשור כתוצאה מהנפילה לבור. יח) כי היה עליו לשמור על השור.

ו. הִכְנִיס שׁוֹרוֹ לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וְהִזִּיק אֶת בַּעַל הַבַּיִת, אוֹ שֶׁהֵזִּק בּוֹ בַּעַל הַבַּיִת[יט], אוֹ שֶׁחָפַר בְּחָצֵר בּוֹרוֹת שִׁיחִים וּמְעָרוֹת[כ] - בַּעַל הַשּׁוֹר חַיָּב בְּנִזְקֵי חָצֵר[כא], וּבַעַל חָצֵר חַיָּב בְּנִזְקֵי הַבּוֹר, שֶׁהֲרֵי הָיָה עָלָיו לְסָתְמוֹ[כב].

יט) כגון שנתקל בעל הבית בשור. כ) סוגי בורות שונים. כא) וכן בנזקי בעל החצר. כב) במקרה שבעל החצר הפקיר את חצרו ונמצא שהבור הוא ברשות הרבים, הוא חייב בנזקי הבור. אמנם הוא לא חפר את הבור אבל היה עליו לסתום את הבור לפני שהפקיר את חצרו, ואם לא עשה זאת הוא נחשב בעל הבור וחייב בנזקיו.

ז. הִזִּיק בַּעַל הַבַּיִת אֶת הַשּׁוֹר - אִם הִזִּיקוֹ שֶׁלֹּא לְדַעַת, פָּטוּר; שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ: 'לָמָּה נִכְנַסְתָּ שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, עַד שֶׁשָּׁגַגְתִּי בְּךָ'[כג]? וְאִם הִזִּיקוֹ לְדַעַת - חַיָּב נֶזֶק שָׁלֵם; מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְשׁוּת לְהוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּתוֹ, אֲבָל לְהַזִּיקוֹ - אֵין לוֹ רְשׁוּת[כד].

כג) אם הנזק קרה בטעות, בעל הבית פטור, היות שהוא לא ידע שהשור נכנס לחצרו. כד) אם בעל הבית הזיק לשור בכוונה הוא חייב על כך, כי כניסת השור לחצרו ללא רשות לא מצדיקה פגיעה מכוונת בשור (ומותר לו רק להוציאו מרשותו).

ח. שָׁמִין לַנְּזָקִין[כה]. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁשִּׁבֵּר כְּלִי שֶׁל חֲבֵרוֹ, בֵּין הוּא בֵּין בְּהֶמְתּוֹ - אֵין אוֹמְרִין לַמַּזִּיק: 'קַח אַתָּה אֶת הַכְּלִי הַשָּׁבוּר, וְשַׁלֵּם לָזֶה דְּמֵי כֵלָיו'; אֶלָּא אוֹמְדִין כַּמָּה פָּחַת הַכְּלִי מִדָּמָיו, וְנוֹתֵן לוֹ כָּל הַפָּחָת אִם הָיָה הַמַּזִּיק מוּעָד, אוֹ חֲצִי הַפָּחָת אִם הָיָה תָּם[כו], שֶׁנֶּאֱמַר[13]: "וְהָמֵת יִהְיֶה לוֹ", לַנָּזָק.

כה) כלומר עושים הערכת שווי של הנזק, וכדלקמן. כו) לדוגמה: אם הכלי היה שווה 100, ולאחר שנשבר הוא שווה 20, כך שהפחת הוא 80 – בעל הכלי נשאר עם הכלי השבור ומקבל מהמזיק 80 או 40 ש"ח, בהתאם לגדר השור.

פְּחַת הַנְּבֵלָה, עַל הַנָּזָק[כז]; וְשֶׁבַח הַנְּבֵלָה, חוֹלְקִין אוֹתוֹ הַמַּזִּיק וְהַנְּזָק[כח].

כז) התורה אומרת שהשור המת, דהיינו הנבלה, נשאר ברשות בעליו. ואת שווי הפחת מחשבים לפי שעת הנזק, כך שאם שווי הנבלה ירד בין שעת הנזק לשעת המשפט, זה הפסד של הניזק. כח) אבל אם שווי הנבילה עלה בין שעת הנזק לשעת המשפט, המזיק והניזק חולקים את הרווח, כפי שיתבאר לקמן (הלכה ט' זו דוגמה לשווי שיורד בין שעת הנזק לשעת המשפט, והלכה י' זו דוגמה לשווי שעולה בין שעת הנזק לשעת המשפט).

ט. כֵּיצַד? שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם שֶׁנִּגְחוּהוּ וָמֵת, וַהֲרֵי הַנְּבֵלָה שָׁוָה בִּשְׁעַת מִיתָה מֵאָה, וּבִשְׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין פָּחָתָה וַהֲרֵי הִיא שָׁוָה שְׁמוֹנִים - אֵין הַמַּזִּיק מְשַׁלֵּם אֶלָּא מֵאָה; וְאִם הָיָה תָּם, מְשַׁלֵּם לוֹ חֲמִשִּׁים מִגּוּפוֹ[כט].

כט) הערכת שווי הנזק היא בהתאם לשווי הנבילה בשעת הנזק, והניזק שלוקח את הנבילה סופג את ההפסד בירידת שווי הנבילה בינתיים.

י. הִשְׁבִּיחָה הַנְּבֵלָה, וַהֲרֵי הִיא שָׁוָה בִּשְׁעַת עֲמִידָה

השגת הראב"ד

ואם . . פטור א"א זה לא ידעתי למה פטור אלא בנגיחה ולא בהבאשת מימיו שהרי חצר השותפים היא ולא עוד אלא דלגבי מי הבור חצר הניזק היא שהרי יש רשות לבעל החצר בחצר לשוורים ולפירות ולזה אינו אלא לשוורים.

13. שמות-משפטים, כא, לד.

בַּדִּין מֵאָה וְעֶשְׂרִים - הֲרֵי הַמַּזִּיק מְשַׁלֵּם לוֹ תִּשְׁעִים, אִם הָיָה מוּעָד; וְאִם הָיָה תָּם, מְשַׁלֵּם חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים מִגּוּפוֹ[ל]; וְזֶה הוּא שֶׁנֶּאֱמַר[14]: "וְגַם אֶת הַמֵּת יֵחֶצוּן", שֶׁבַח הַנִּבְלָה יֵחֶצוּן[לא].

ל) שווי הנבילה עלה בינתיים ב־20 (מ־100 ל־120), ואת הרווח הזה חולקים המזיק והניזק, באופן הבא: חישוב הפחת יורד מ־100 ל־90 (כלומר: הוא יורד ב־10, שזה חצי מהשינוי בשווי הנבילה כנ"ל), והמזיק משלם 90 או 45, בהתאם לגדר השור. לא) כוונת התורה היא לא לחצייה ממש של הנבילה, אלא לחצייה של השבח שלה בין המזיק לניזק.

א. שׁוֹר שֶׁוֶּה מָאתַיִם, שֶׁנָּגַח שׁוֹר שֶׁוֶּה מָאתַיִם וְהִפְחִיתוֹ חֲמִשִּׁים, וּבִשְׁעַת עֲמִידָה בַּדִּין הִשְׁבִּיחַ הַנִּזָּק, וַהֲרֵי הוּא שֶׁוֶּה אַרְבַּע מֵאוֹת, וְלוּלֵא זֶה הַחֶבֶל [=החבלה] שֶׁהִפְחִיתוֹ, הָיָה שֶׁוֶּה שְׁמוֹנֶה מֵאוֹת, בֵּין שֶׁפִּטְמוֹ בֵּין שֶׁשָּׁבַח מֵאֵלָיו - אֵינוֹ נוֹתֵן לוֹ אֶלָּא כְּשַׁעַת הַנֶּזֶק[לב]. כָּחַשׁ מֵחֲמַת הַמַּכָּה בְּשַׁעַת עֲמִידָה בַּדִּין, וַהֲרֵי הַפְּחָת שֶׁוֶּה מֵאָה - נוֹתֵן לוֹ כְּשַׁעַת עֲמִידָה בַּדִּין[לג].

לב) הפחת המיידי הוא 50, אבל ללא החבלה השור היה שווה עכשיו 800 ולא 400. גם אם השור התייקר כתוצאה מכך שבעליו פיטם אותו (והוציא ממון על כך), וגם אם התייקר מאליו – המזיק משלם רק את הפחת המיידי: 50 בשור מועד, ו־25 בשור תם. לג) אם השור הוכחש ושוויו ירד בין שעת הנזק לשעת המשפט (בשעת הנזק הפחת היה 50 ובשעת המשפט הוא 100), כתוצאה ישירה מהנזק – המזיק משלם את הפחת בהתאם לשעת המשפט, היות שגם חלק הפחת שקרה בין הנזק למשפט, הוא תוצאה ישירה של הנזק.

ב. הִשְׁבִּיחַ הַמַּזִּיק בְּשַׁעַת עֲמִידָה בַּדִּין[לד] - אִם מֵחֲמַת שֶׁפִּטְמוֹ שָׁבַח, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם מִמָּנּוּ אֶלָּא מַה שֶּׁהָיָה שֶׁוֶּה בַּשָּׁעָה שֶׁהִזִּיק; וְאִם מֵחֲמַת עַצְמוֹ הִשְׁבִּיחַ, מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק מִמָּנּוּ כְּשַׁעַת עֲמִידָה בַּדִּין[לה].

לד) מדובר שהשור המזיק הוא שור תם, שהתשלום הוא רק מגופו, דהיינו שמוכרים את השור המזיק ומדמי המכירה משלם חצי נזק. בשעת הנזק, שווי השור המזיק היה פחות משווי חצי הנזק שגרם, ועד שעת המשפט שוויו עלה ועכשיו שוויו הוא כשווי חצי הנזק שגרם. לדוגמה: שווי חצי הנזק הוא 100, בשעת הנזק השור המזיק היה שווה 50, ובשעת המשפט הוא שווה 100. לה) אם שווי השור עלה כתוצאה מכך שבעליו פיטם אותו, הוא משלם רק 50 בהתאם לשווי השור בשעת הנזק. כי ה־50 הנוספים הם תוצר של הפיטום, שעלה כסף לבעלים, ואין סיבה שהניזק ייקח אותם. אבל אם שווי השור עלה מאליו, הניזק מקבל את כל ה־100, בהתאם לשווי השור בשעת המשפט.

יג. עַל הַמַּזִּיק לְטָרֵחַ בַּנִּבְלָה, עַד שֶׁמַּמְצִיא אוֹתָהּ לַנִּזָּק. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁנָּפַל הַשּׁוֹר לְבוֹר וָמֵת - מַעֲלֶה הַנִּבְלָה מִן הַבּוֹר וְנוֹתְנָהּ לַנִּזָּק, וְאַחַר כָּךְ שָׁמִין לוֹ פְּחַת הַנִּבְלָה[לו], שֶׁנֶּאֱמַר[15]: "כֹּפֶר יָשִׁיב לְבָעְלָיו, וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ", מְלַמֵּד שֶׁהוּא חַיָּב לְהָשִׁיב הַנִּבְלָה, וְהַפְּחָת שֶׁפָּחֲתָה מִן הַחַי - לַנִּזָּק[לז]; וְאִם הָיָה תָּם - חֲצִי הַפְּחָת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[לח].

לו) הטרחה וההוצאות הכספיות שכרוכות בהבאת הנבילה לניזק, מוטלות על המזיק. לז) דורשים את הפסוק כך: "כסף (־הפחת, שווי הנזק או חציו) ישיב לבעליו והמת (־הנבילה)", דהיינו שעל המזיק להשיב את הנבילה לניזק (ולשלם לו את הפחת). לח) תשלום הפחת הוא בהתאם למה שנתבאר לעיל, בעניין הערכת שוויו.

פֶּרֶק ח

כללי התשלום על נזקי שור.

א. שׁוֹר שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּגַח שׁוֹר שֶׁל הֶקְדֵּשׁ, אוֹ שֶׁל הֶקְדֵּשׁ שֶׁנָּגַח שׁוֹר שֶׁל יִשְׂרָאֵל - פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר[16]: "שׁוֹר רֵעֵהוּ"[א]. וְכָל הַקָּדָשִׁים שֶׁחַיָּבִין עֲלֵיהֶן מְעִילָה, הֵן שֶׁאֵין בָּהֶן דִּין נְזָקִין[ב]. וּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין - יֵשׁ בָּהֶן דִּין נְזָקִין, בֵּין שֶׁהִזִּיקוּ בֵּין שֶׁהֻזְּקוּ, שֶׁהֲרֵי יָצְאוּ לְפִדְיוֹן וְלִהְיוֹתָן חֻלִּין[ג].

א) החיוב על נזקי השור – הן כמזיק והן כניזק – נאמר רק ביחס לשור שהוא רכוש פרטי ולא ביחס לשור שהוא רכוש של הקדש. ב) הכלל הוא שכל רכוש הקדש שיש בו מעילה, כלומר שההנאה ממנו אסורה ונחשבת 'מעילה' ומחייבת בתשלום קרן וחומש וקרבן אשם – לא חלים עליו דיני נזקים כנ"ל. ג) בהמות שהיו מיועדות להקרבה על המזבח ונפסלו, כגון שנפל בהן מום – היות שהן נפדות ויוצאות לחולין וכבר אין בהן מעילה, חלים עליהן דיני נזקים (לאחר הפדיון, וראה לקמן פרק י"ב הלכה כ"א).

ב. שְׁלָמִים שֶׁהִזִּיקוּ, גּוֹבֶה מִבְּשָׂרָן[ד]; וְאֵינוֹ גּוֹבֶה מִן הַבָּשָׂר בְּנֶגֶד הָאֵמוּרִין - שֶׁהָאֵמוּרִין שֶׁל קָדָשִׁים קַלִּים מוּעָלִין בָּהֶן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת מְעִילָה[ה]. וְכֵן תּוֹדָה שֶׁהִזִּיקָה, גּוֹבֶה מִבְּשָׂרָהּ[ו]; וְאֵינוֹ גּוֹבֶה מִן הַלֶּחֶם הַבָּא עִמָּהּ, שֶׁאֵין הַלֶּחֶם מִכְּלַל בָּשָׂר[ז].

14. שמות-משפטים, כא, לה. **15.** שמות-משפטים, כא, לד. **16.** שמות-משפטים, כא, לה.

ד) שור תם של קרבן שלמים שהזיק גובים את חצי הנזק מבשרו שנאכל, כי חלק הבשר שנאכל לבעלים אין בו מעילה. ה) מחלקי קרבן השלמים שקרבים על המזבח, לא גובים את חצי הנזק, כי יש בהם מעילה. ו) כי גם היא מקדשים קלים שבשרם נאכל לבעלים. ז) קרבן תודה קרב עם לחם. אין לגבות את חצי הנזק שהזיק שור של קרבן תודה מהלחם, כי הנזק נגבה רק מגוף השור המזיק (בשור תם).

ג. וְכֵיצַד גּוֹבֶה? שֶׁיֹּאכַל הַנִּזָּק וַחֲבוּרָתוֹ מִן הַבָּשָׂר בְּקְדֻשָּׁה, כְּנֶגֶד חֲצִי נֶזֶק שָׁלוֹחַ.

ח) אופן הגבייה מבשר קדשים קלים הוא באמצעות אכילת הבשר בקדושה, בשווי חצי הנזק.

וְכֵיצַד אֵינוֹ גּוֹבֶה כְּנֶגֶד הָאֵמוּרִין? שֶׁאִם הָיָה לוֹ לְגַבּוֹת בַּחֲצִי נִזְקוֹ שָׂוֶה דִּינָר, וְהָיָה כָּל הַבָּשָׂר עִם הָאֵמוּרִין שָׂוֶה שְׁנֵי דִּינָרִין, וְהַבָּשָׂר בִּלֹּא אֵמוּרִין שָׂוֶה דִּינָר וַחֲצִי - אֵינוֹ גּוֹבֶה שְׁנֵי שְׁלִישֵׁי הַבָּשָׂר, אֶלָּא חֲצִי הַבָּשָׂר בִּלְבַדט.

ט) גוף השור שמשועבד לתשלום הדינר (שזה שווי חצי הנזק) כולל את האימורים שמקריבים על המזבח שמהווים רבע משווי השור, ומהם הניזק לא גובה כי הם קדשי ה'. לכן הניזק גובה רק מהבשר את חלקו בשווי חצי הנזק – 3/4 דינר.

ד. וְכֵן שׁוֹר הַהֶפְקֵר שֶׁהִזִּיק - פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר[17]: "שׁוֹר רֵעֵהוּ", עַד שֶׁיִּהְיוּ הַנְּכָסִים מְיֻחָדִין לִבְעָלִיםי. **כֵּיצַד? שׁוֹר הַהֶפְקֵר שֶׁנִּגַּח, וְקִדֵּם שֶׁיִּתְפֹּשׂ אוֹתוֹ הַנִּזָּק בַּדִּין עָמַד אַחֵר וְזָכָה בּוֹ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר**יא. **וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שׁוֹר הַמְיֻחָד לִבְעָלִים שֶׁהִזִּיק, וְאַחַר שֶׁהִזִּיק הִקְדִּישׁוֹ אוֹ הִפְקִירוֹ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר; עַד שֶׁיִּהְיוּ לוֹ בְּעָלִים בְּשָׁעַת הֶזֵּקוֹ וּבְשָׁעַת עֲמִידָה בַּדִּין.**

י) החיוב על נזקי השור נאמר רק ביחס לשור שיש לו בעלים (בשעת הנזק ובשעת הדין), כדלקמן. יא) כי בשעת הנגיחה לא היו לו בעלים.

ה. שׁוֹר • שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּגַּח שׁוֹר שֶׁל נָכְרִי, בֵּין תָּם בֵּין מוּעָד - פָּטוּר; לְפִי שֶׁאֵין הַגּוֹיִים מְחַיְּבִין אֶת הָאָדָם עַל בְּהֶמְתּוֹ שֶׁהִזִּיקָה, וַהֲרֵי אָנוּ דָּנִין לָהֶם כְּדִינֵיהֶןיב. **וְשׁוֹר שֶׁל נָכְרִי שֶׁנִּגַּח שׁוֹר שֶׁל יִשְׂרָאֵל, בֵּין תָּם בֵּין מוּעָד - מְשַׁלֵּם נֵזֶק שָׁלֵם; קְנָס הוּא זֶה לַגּוֹיִים - לְפִי שֶׁאֵינָן זְהִירִין בַּמִּצְווֹת, אֵינָן מְסַלְּקִין הֶזֵּקָן; וְאִם לֹא תְּחַיֵּב אוֹתָן עַל נִזְקֵי בְהֶמְתָּן - אֵין מְשַׁמְּרִין אוֹתָן, וּמַפְסִידִין מָמוֹן הַבְּרִיּוֹת**יג.

השגת הראב"ד
שור . . נכרי א"א הטענה הזאת אינה מספקת שהרי הם תופסים גוף המזיק ונפרעין ממנו.

יב) בחוקי הגויים אין חיוב תשלומין על נזקי שור, ולכן אין חיוב על נזק שגרם שור של יהודי לשור של גוי. יג) אם שור של גוי הזיק, אפילו אם הוא תם, משלם נזק שלם. זה קנס שנועד להבטיח שהגויים ישמרו על בהמותיהם, כי הם לא מקפידים על כך. ודין זה נאמר רק בעמים שלא קיבלו עליהם שבע מצוות בני נח.

ו. שׁוֹר תָּם שֶׁהִזִּיק - אִם מְכָרוֹ הַמַּזִּיק עַד שֶׁלֹּא עָמַד בַּדִּין, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מָכוּר, הֲרֵי הַנִּזָּק גּוֹבֶה מִמֶּנּוּ, וְחוֹזֵר הַלּוֹקֵחַ וְגוֹבֶה מִן הַמַּזִּיק שֶׁמָּכַר לוֹ; שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּגַּח, קוֹל יֵשׁ לוֹ, וְלֹא הָיָה לוֹ לִמְכֹּר עַד שֶׁיִּגְבֶּה הַנִּזָּקיד.

יד) מכירת השור בין הנזק להעמדה בדין תקפה, אבל הניזק גובה את דמי חצי נזקו מגוף השור התם (והקונה תובע דמים אלו מהמוכר). זאת משום שהקונה היה אמור לדעת על הנזק ולהמתין לגבייתו.

ז. הִקְדִּישׁוֹ הַמַּזִּיק - הֲרֵי זֶה מֻקְדָּשׁ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הֶקְדֵּשׁ יוֹצֵא בְּלֹא פִּדְיוֹןטו. **שְׁחָטוֹ, גּוֹבֶה מִבְּשָׂרוֹ**טז. **נְתָנוֹ בְּמַתָּנָה - מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי, וְיִגְבֶּה הַנִּזָּק מִמֶּנּוּ**יז.

טו) הניזק לא יכול לגבות את דמי נזקו מהשור המוקדש, כי זה ייראה שהקדש יוצא לחולין בלי פדיון (ורשאי לפדות אותו אפילו בדינר, ואחר כך לגבות את דמי נזקו ממנו). טז) אם המזיק שחט את השור – הניזק גובה את דמי נזקו מהבשר. יז) דין המתנה כדין המכירה בהלכה הקודמת – המתנה תקפה והניזק גובה מהשור את דמי נזקו. כל המקרים בהלכה זו, כמו בהלכה הקודמת, מתייחסים לפעולות שעושה בעל השור בין הנזק להעמדה בדין.

ח. הִזִּיק וְעָמַד בַּדִּין, וְאַחַר כָּךְ מְכָרוֹ - אֵינוֹ מָכוּר; הִקְדִּישׁוֹ, אֵינוֹ מֻקְדָּשׁ; נְתָנוֹ בְּמַתָּנָה, לֹא עָשָׂה כְּלוּםיח. **קָדְמוּ בַּעֲלֵי חוֹבוֹת שֶׁל מַזִּיק וּתְפָשׂוּהוּ - בֵּין שֶׁחָב עַד שֶׁלֹּא הִזִּיק, בֵּין שֶׁלֹּא חָב עַד שֶׁהִזִּיק - לֹא זָכוּ, אֶלָּא הַנִּזָּק גּוֹבֶה מִמֶּנּוּ; שֶׁאֲפִלּוּ הָיָה שֶׁל בַּעֲלֵי חוֹבוֹת מִתְּחִלָּה וְהִזִּיק, הֲרֵי זֶה גּוֹבֶה מִגּוּפוֹ**יט.

17. שמות-משפטים, כא, לה.

יח) כי השור הוחלט, וגופו שייך כבר לניזק (או חלק ממנו, בהתאם לשווי חצי הנזק). יט) גם אם בעל השור היה חייב כסף לאחרים והם תפסו את השור לפני שהניזק גבה ממנו את דמי נזקו – הניזק גובה ממנו את דמי נזקו בכל מצב, כי גם אם השור היה שלהם ממש, גופו שייך כבר לניזק לאחר ההעמדה בדין.

ט. מוֹעֵד שֶׁהִזִּיק, בֵּין שֶׁעָמַד בַּדִּין בֵּין שֶׁלֹּא עָמַד בַּדִּין, וְהִקְדִּישׁוֹ אוֹ מְכָרוֹ אוֹ נָתְנוֹ בְּמַתָּנָה אוֹ שְׁחָטוֹ - מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי; קָדְמוּ בַּעֲלֵי חוֹבוֹת וְהִנְהִיגוּהוּ [=לקחוהו]**, בֵּין חַב לָהֶם עַד שֶׁלֹּא הִזִּיק, בֵּין שֶׁהִזִּיק עַד שֶׁלֹּא חַב - זָכוּ בּוֹ; לְפִי שֶׁאֵין מִשְׁתַּלֵּם הַנִּזָּק אֶלָּא מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכְסֵי הַמַּזִּיק, וַהֲרֵי כָּל נְכָסָיו מְשֻׁעְבָּדִין לְנִזָּק זֶה**[כ].

כ) בשור מועד תשלום הנזק הוא ממיטב נכסי בעל השור (ולא רק מגופו, כמו בשור תם), ולכן כל מעשיו של בעל השור עם שורו תקפים. וגם בעלי החוב שהלוו לבעל השור לאחר הנזק יכולים להקדים את הניזק ולגבות את חובם מהשור, כי במיטלטלין (־נכסים ניידים) אין דין קדימה.

י. כְּשֶׁבֵּית דִּין נִזְקָקִין לִגְבוֹת הַנִּזָּק מִנִּכְסֵי הַמַּזִּיק, גּוֹבִין מִן הַמְּטַלְטְלִין תְּחִלָּה. אִם לֹא הָיוּ לוֹ מְטַלְטְלִין כְּלָל, אוֹ שֶׁלֹּא הָיוּ הַמְּטַלְטְלִין כְּנֶגֶד כָּל הַנִּזָּק - גּוֹבִין הַשָּׁאָר מִן הַקַּרְקַע, מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכְסֵי הַמַּזִּיק. וְכָל זְמַן שֶׁיִּמְצְאוּ מְטַלְטְלִין, אֲפִלּוּ סַבִּין [=קליפות תבואה] **- אֵין נִזְקָקִין לַקַּרְקַע.**

יא. מֵת הַמַּזִּיק קֹדֶם שֶׁיְּשֻׁלַּם - אֵין בֵּית דִּין נִזְקָקִין לַמְּטַלְטְלִין שֶׁל יְתוֹמִים, אֶלָּא לַקַּרְקַע; וְגוֹבִין לַנִּזָּק מִן הַזִּבּוּרִית, מִפְּנֵי שֶׁהַנִּזָּק נַעֲשָׂה כְּבַעַל חוֹב, וְהַמְּטַלְטְלִין אֵין מִשְׁתַּעְבְּדִין לְבַעַל חוֹב[כא]**. וְאִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק הַמְּטַלְטְלִין בְּחַיֵּי הַמַּזִּיק, גּוֹבִין לוֹ מֵהֶן אַחַר מוֹתוֹ**[כב].

כא) ההלכה העקרונית היא שחוב שירשו היתומים נגבה מקרקע (גרועה) ולא ממטלטלין, כי במקרה כזה הניזק הוא כמו בעל חוב, ומטלטלין לא משועבדים לחוב. בהלכה הבאה נראה שההלכה למעשה השתנתה. כב) כי זכה בהם בתפיסתו.

יב. כְּבָר תִּקְּנוּ הַגְּאוֹנִים לִגְבוֹת בַּעַל חוֹב מִן הַמְּטַלְטְלִין, וּפְשָׁטָה תַּקָּנָה זוֹ בְּכָל בָּתֵּי דִינִין; לְפִיכָךְ, מַגְבִּין לַנִּזָּקִין מִן הַמְּטַלְטְלִין שֶׁל יְתוֹמִים. וְאִם לֹא הִנִּיחַ מְטַלְטְלִין, גּוֹבִין לָהֶן מִן הַזִּבּוּרִית -

שֶׁכָּל הַבָּא לִפְרֹעַ מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים, לֹא יִגְבֶּה אֶלָּא מִן הַזִּבּוּרִית, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[כג].

כג) הגאונים תיקנו שבעל חוב גובה את חובו ממיטלטלין, גם מהיתומים. לכן בפועל הניזק גובה את חובו מהמיטלטלין, ואם אין מיטלטלין הוא גובה את חובו מקרקע גרועה.

השגת הראב"ד
אין . . ברורה א"א לא בא למעט אלא עדים פסולים אבל ע"פ עצמו חייב בנזק ובכופר אלא שאינו נהרג על פיו.

יג. אֵין • הַנִּזָּקִין מִשְׁתַּלְּמִין, וְאֵין חַיָּבִין בְּכֹפֶר, וְאֵין הַבְּהֵמָה נֶהֱרֶגֶת - אֶלָּא בִּרְאָיָה בְּרוּרָה, וּבְעֵדִים הַכְּשֵׁרִים לְהָעִיד; שֶׁלֹּא תֹּאמַר: 'הוֹאִיל וְאֵין מְצוּיִין בְּאֵרָוֹת הַסּוּסִים וּבְרֶפֶת הַבָּקָר וְגִדְרוֹת הַצֹּאן, אֶלָּא הָעֲבָדִים וְהָרוֹעִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אִם הֵעִידוּ שֶׁבְּהֵמָה זוֹ הִיא שֶׁהִזִּיקָה אֶת זוֹ - שׁוֹמְעִין לָהֶן; אוֹ אִם הֵעִידוּ הַקְּטַנִּים אוֹ נָשִׁים שֶׁאָדָם זֶה חָבַל אֶת זֶה, אוֹ הֵעִידוּ בִּשְׁאָר נְזָקִין - סוֹמְכִין עֲלֵיהֶן'. אֵין הַדָּבָר כֵּן; אֶלָּא לְעוֹלָם אֵין מְחַיְּבִין מָמוֹן עַל פִּי עֵדִים, עַד שֶׁיִּהְיוּ הָעֵדִים הַכְּשֵׁרִים לְהָעִיד שְׁאָר עֵדָיוֹת, וְיָעִידוּ בְּבֵית דִּין, וְיַחֲיְבוּ בֵּית דִּין הַמַּזִּיק לְשַׁלֵּם[כד].

כד) כל דיני התשלומין וההשלכות הממוניות, כולל חיוב כופר כשהשור הרג אדם וכולל הריגת השור שהרג אדם, נקבעים רק על פי עדות של שני עדים כשרים שמציגים עדות ברורה על הנזק. ולא מקבלים עדות של פסולים לעדות, למרות שהם אלו שמצויים בקרבת הבהמות ועשויים להיות העדים היחידים לנזק.

יד. שׁוֹר שֶׁהָיָה רוֹעֶה עַל גַּב [-שפת] **הַנָּהָר, וְנִמְצָא שׁוֹר הָרוּג בְּצִדּוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁזֶּה מְנֻגָּח וְזֶה מוּעָד לִנְגֹּחַ, זֶה מְנֻשָּׁךְ וְזֶה מוּעָד לִשֹּׁךְ - אֵין אוֹמְרִין 'בִּידוּעַ שֶׁזֶּה נְשָׁכוֹ, וְזֶה נְגָחוֹ'; אֲפִלּוּ גָּמָל הָאוֹהֵר** [=נוהג בפראות] **בֵּין הַגְּמַלִּים, וְנִמְצָא גָּמָל הָרוּג בְּצִדּוֹ - אֵין אוֹמְרִין 'בִּידוּעַ שֶׁזֶּה הֲרָגוֹ'; עַד שֶׁיִּרְאוּהוּ עֵדִים כְּשֵׁרִים**[כה].

כה) אי אפשר לפסוק דין ולחייב בתשלומין על בסיס אומדן, גם אם היא מסתברת מאוד, אלא רק על בסיס עדות ברורה של שני עדים שראו את הנזק.

~ יום שני כ"ד תשרי ~

פֶּרֶק ט

ספקות ומורכבויות בנזקי השור.

א. בְּהֵמָה מְעֻבֶּרֶת שֶׁהִזִּיקָה - גּוֹבֶה חֲצִי נֶזֶק מִמֶּנָּה וּמִוְּלָדָהּ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְגוּפָהּ[א]; אֲבָל תַּרְנְגֹלֶת שֶׁהִזִּיקָה - אֵינוֹ גּוֹבֶה מִבֵּיצָתָהּ, מִפְּנֵי שֶׁהַבֵּיצָה אֵינָהּ מְגוּף הָעוֹף אֶלָּא מֻבְדֶּלֶת וּמֻפְרֶשֶׁת מִמֶּנּוּ[ב].

א) אם בהמה מעוברת 'תמה' הזיקה ואחר כך ילדה, חצי הנזק נגבה גם מהוולד, כי הוא היה חלק מגופה בשעת הנזק (ובתם גובים מגוף המזיק). ב) תרנגולת 'תמה' שהזיקה ואחר כך הטילה ביצה, חצי הנזק לא נגבה גם מהביצה, כי הביצה חלוקה במהותה מהתרנגולת.

ב. מְעֻבֶּרֶת שֶׁנָּגְחָה, וְנִמְצָא וְלָדָהּ בְּצִדָּהּ, וְאֵין יָדוּעַ אִם עַד שֶׁלֹּא נָגְחָה יָלְדָה, אוֹ אַחַר שֶׁנָּגְחָה יָלְדָה - מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק מִן הַפָּרָה, וְאֵינוֹ גּוֹבֶה מִן הַוָּלָד כְּלוּם, עַד שֶׁיְּבִיא רְאָיָה שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה[ג].

ג) הוולד נמצא ליד הפרה לאחר נגיחתה, ולא ידוע אם לידתו קדמה לנגיחה (ואז הנזק לא נגבה ממנו) או להיפך (ואז הנזק נגבה גם ממנו, כי היה חלק מהפרה בשעת הנגיחה). הדין שחצי הנזק נגבה מהפרה בלבד, עד שהניזק יביא ראיה שהנגיחה קדמה ללידה. מפני שלא מחייבים ממון מספק.

ג. שׁוֹר שֶׁנָּגַח פָּרָה מְעֻבֶּרֶת, וְנִמְצָא עֻבָּרָהּ נוֹפֵל בְּצִדָּהּ[ד], וְאֵין יָדוּעַ אִם עַד שֶׁלֹּא נָגְחָה הִפִּילָה, אוֹ מֵחֲמַת הַנְּגִיחָה הִפִּילָה - מְשַׁלֵּם נֶזֶק הַפָּרָה, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם נֶזֶק הַוָּלָד; שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה[ה].

ד) העובר מת. ה) כאן הספק הוא לגבי הניזק, שלא ידוע אם הלידה קדמה לנגיחה והעובר מת באופן טבעי, או שהעובר מת כתוצאה מהנגיחה. גם כאן המזיק לא משלם על העובר, מחמת הספק.

ד. נָגַח פָּרָה מְעֻבֶּרֶת, וְהִפִּילָהּ[ו] - אֵין שָׁמִין פְּחַת הַפָּרָה בְּפְנֵי עַצְמָהּ וּפְחַת הַוָּלָד בְּפְנֵי עַצְמוֹ, אֶלָּא שָׁמִין כַּמָּה הָיְתָה הַפָּרָה שָׁוָה כְּשֶׁהָיְתָה מְעֻבֶּרֶת וּבְרִיאָה, וְכַמָּה הִיא שָׁוָה עַתָּה הִיא וְהַנֶּפֶל שָׁלָהּ, וּמְשַׁלֵּם הַפְּחָת, אוֹ חֶצְיוֹ אִם הָיָה תָּם[ז].

ו) העובר מת כתוצאה מהנגיחה. ז) לא עושים הערכת שווי הנזק של הפרה והעובר בנפרד, אלא הערכת שווי כוללת: כמה הייתה שווה הפרה המעוברת לפני הנגיחה, וכמה שווים היא והעובר המת לאחר הנגיחה.

ה. הָיְתָה הַפָּרָה לְאֶחָד, וְהַוָּלָד לְאֶחָד - חֲרֵי פְּחַת הַשֹּׁמֶן שֶׁפְּחַת גּוּף הַפָּרָה, לְבַעַל הַפָּרָה; וּפְחַת הַנֶּפֶל, חוֹלְקִין אוֹתוֹ בַּעַל הַפָּרָה עִם בַּעַל הַוָּלָד; וְהַנֶּפֶל, לְבַעַל הַוָּלָד[ח].

ח) אם שור נגח פרה מעוברת והרג את עוברה, והפרה שייכת לאדם אחד והעובר שייך לאדם אחר, יש כאן שני נזקים ותשלומים שדיניהם שונים: א. בשעת עיבורה מתווסף שומן לגוף הפרה, ועל חסרונו משלם המזיק לבעל הפרה בלבד, כי אין לעובר חלק בו. ב. נפח הפרה קטן כתוצאה מהפלת העובר, וזה מוריד את מחירה. לעובר יש חלק בנפח הפרה המעוברת, ולכן התשלום על זה מתחלק בין בעל הפרה לבעל העובר. ואת העובר המת לוקח בעליו.

ו. שׁוֹר שֶׁהָיָה רוֹדֵף אַחַר שׁוֹר אַחֵר, וְהֶזֵּק[ט], הַנִּזָּק אוֹמֵר 'שׁוֹרְךָ הִזִּיק', וְזֶה אוֹמֵר 'אֵינִי יוֹדֵעַ, שֶׁמָּא בְּסֶלַע לָקָה' - הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה; וְאַף עַל פִּי שֶׁהַנִּזָּק אוֹמֵר 'אֲנִי יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי', וְזֶה אוֹמֵר 'אֵינִי יוֹדֵעַ'[יא].

ט) הנרדף. י) אולי הוא נתקל בסלע ומכך ניזק. יא) גם כאן תקף הכלל שלא מוציאים ממון מספק, למרות שהמזיק טוען טענת ברי (שהוא אומר משהו בוודאות, אבל ללא ראיה) והניזק טוען טענת שמא.

טָעַן הַנִּזָּק וְאָמַר: 'יוֹדֵעַ אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁשּׁוֹרְךָ הִזִּיק' - חֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע הֶסֵּת שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ, אִם הָיָה מוּעָד[יב]; אֲבָל אִם הָיָה תָּם - פָּטוּר אַף מִשְּׁבוּעַת הֶסֵּת, שֶׁאֲפִלּוּ הוֹדָה מֵעַצְמוֹ[יג] פָּטוּר, שֶׁחֲצִי הַנֶּזֶק קְנָס הוּא, וּמוֹדֶה בְּקְנָס פָּטוּר[יד].

יב) אם הניזק אומר למזיק: "אתה יודע ששורך הזיק לשורי, ואתה משקר" – הניזק צריך להישבע שבועה שתיקנו חכמים לאדם שכופר בתביעת ממון. זאת רק אם השור המזיק הוא מועד, אבל בשור תם אין שבועה כזו, כדלהלן. יג) ששורו נגח. יד) ולכן אין טעם בשבועה זו, כי גם אם יודה ייפטר.

ז. הָיוּ שְׁנַיִם רוֹדְפִין אַחַר אֶחָד, וַהֲרֵי הָעֵדִים שֶׁאֶחָד מֵהֶן הִזִּיק, וְאֵין הָעֵדִים יוֹדְעִים אֵיזֶה הוּא מִשְּׁנֵיהֶם - זֶה אוֹמֵר 'שׁוֹרְךָ הִזִּיק', וְזֶה אוֹמֵר 'שׁוֹרְךָ הִזִּיק' - שְׁנֵיהֶם פְּטוּרִין[טו]. וְאִם הָיוּ שְׁנֵיהֶם שֶׁל אִישׁ אֶחָד, חַיָּב לְשַׁלֵּם מִגּוּף הַפְּחוּת שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם[טז]; וְאִם הָיוּ מוּעָדִין, מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם מִנְּכָסָיו[יז].

טו) כי לא מוציאים ממון מספק, ולא ידוע איזה שור הזיק. טז) כאשר שני השוורים הרודפים שייכים לאותו אדם, בהכרח שהוא צריך לשלם את הנזק. ואם השוורים האלה

תמים, שלגבם תשלום הנזק הוא מגוף השור המזיק, חצי הנזק נגבה מהשור הזול ביניהם, מחמת הספק. יז) בשור מועד התשלום הוא ממיטב נכסי המזיק, לכן שאלת השור המזיק לא רלוונטית.

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[יח]? בְּשֶׁשְּׁנֵי הַשְּׁוָרִים עוֹמְדִין[יט]. אֲבָל אִם מֵת אֶחָד מֵהֶן אוֹ אָבַד, וְהָיָה אֶחָד מֵהֶן תָּם - אַף עַל פִּי שֶׁהֵן שֶׁל אִישׁ אֶחָד, פָּטוּר; שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ: 'הָבֵא רְאָיָה שֶׁזֶּה הָעוֹמֵד הוּא שֶׁהִזִּיק, וַאֲשַׁלֵּם לְךָ'[כ].

יח) שאם היו השוורים הרודפים שייכים לאותו אדם, הוא חייב לשלם על הנזק. יט) נמצאים כאן. כ) אם אחד השוורים מת או אבד, ואחד מהם הוא שור תם שהנזק נגבה מגופו (ולא ידוע מי מהם השור התם) — פטור, כי אולי השור המזיק הוא השור התם שמת או אבד, ואי אפשר לגבות את הנזק מגופו.

ט. הָיוּ • שְׁנֵי הַשְּׁוָרִים הָרוֹדְפִין אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, הַנִּזָּק אוֹמֵר 'גָּדוֹל הִזִּיק', וְהַמַּזִּיק אוֹמֵר 'קָטָן הִזִּיק', הָיָה אֶחָד תָּם וְאֶחָד מוּעָד, הַנִּזָּק אוֹמֵר 'מוּעָד הִזִּיק', וְהַמַּזִּיק אוֹמֵר 'תָּם הִזִּיק' - הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה[כא].

השגת הראב"ד

היו . . במקצת א"א אתם ומועד קאי ומתני' (בבא קמא לה) דקתני המוציא מחבירו עליו הראיה כגון דקאמר שמא תם הזיק דליכא שבועה גביה, ואם תאמר להוי כמחוייב שבועה שאינו יכול לישבע דהא אומר מקצת ידענא ומקצת לא ידענא, התם תובע אותו בבריא ואומר לו באמת אתה יודע.

כא) המקרה: שני השוורים הרודפים שייכים לאותו אדם. אחד גדול ויקר והשני קטן וזול, או שאחד תם והשני מועד. הניזק טוען שהגדול או המועד הזיק, והמזיק טוען שהקטן או התם הזיק. הדין: כל עוד הניזק לא יביא ראיה לטענתו, המזיק פטור לגמרי, בהתאם לכלל "טענו חיטים והודה לו בשעורים — פטור אף מדמי השעורים" (הרחבה על כך בהלכה יא).

י. לֹא הָיְתָה שָׁם רְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁזֶּה הִזִּיק, אֶלָּא עֵדִים מְעִידִים שֶׁאֶחָד מִשְּׁנֵי אֵלּוּ הִזִּיק - מְשַׁלֵּם הַמַּזִּיק כְּמוֹ שֶׁאָמַר[כב]. וְאִם טָעַן הַנִּזָּק 'שֶׁאַתָּה יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי, שֶׁזֶּה הִזִּיק בְּפָנֶיךָ'[כג] - הֲרֵי הַמַּזִּיק נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה, וּמְשַׁלֵּם כְּמוֹ שֶׁהוֹדָה; שֶׁהֲרֵי הוֹדָה בְּמִקְצָת[כד].

כב) גם במקרה הזה אין ראיה איזה שור הזיק, אבל כאן יש עדים על הנזק. זה שונה מהכלל של "טענו חיטים והודה לו בשעורים", ששם אין עדות על החיוב, ולכן המזיק משלם בהתאם לטענתו ביחס לשור המזיק. כג) המזיק טוען שהניזק משקר והוא עצמו יודע שהצדק עם המזיק, שהשור הגדול או המועד הזיק. כד) מודה במקצת הטענה חייב שבועה מן התורה. וכאן הניזק מודה במקצת כי הוא אומר שהשור הקטן או התם הזיק, ולכן עליו (לשלם כדבריו וגם) להישבע על טענתו.

יא. הָיוּ הַנִּזָּקִין שְׁנַיִם, אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, וְהַמַּזִּיקִין שְׁנַיִם, אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, הַנִּזָּק אוֹמֵר: 'גָּדוֹל הִזִּיק אֶת הַגָּדוֹל, וְקָטָן אֶת הַקָּטָן', וְהַמַּזִּיק אוֹמֵר: 'לֹא כִי, אֶלָּא קָטָן הִזִּיק אֶת הַגָּדוֹל, וְגָדוֹל אֶת הַקָּטָן'; אוֹ שֶׁהָיָה אֶחָד תָּם וְאֶחָד מוּעָד, הַנִּזָּק אוֹמֵר: 'מוּעָד הִזִּיק אֶת הַגָּדוֹל, וְתָם הִזִּיק אֶת הַקָּטָן', וְהַמַּזִּיק אוֹמֵר: 'תָּם הִזִּיק אֶת הַגָּדוֹל, וּמוּעָד אֶת הַקָּטָן'[כה] - הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה.

כה) כללו של דבר: שני שוורים שונים של אדם אחד הזיקו לשני שוורים שונים של אדם אחר, ויש וויכוח ביניהם בשאלה מי הזיק למי, כך שהניזק ממקסם את גובה התשלום ואילו המזיק ממזער אותו.

לֹא הָיְתָה שָׁם רְאָיָה בְּרוּרָה - הַמַּזִּיק פָּטוּר[כו]. לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְטוֹעֵן אֶת חֲבֵרוֹ חִטִּים, וְהוֹדָה לוֹ בִּשְׂעוֹרִים - שֶׁהוּא נִשְׁבָּע הֶסֵּת, וְנִפְטָר אַף מִדְּמֵי שְׂעוֹרִים, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת טוֹעֵן וְנִטְעָן. וְאִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק - הֲרֵי זֶה מִשְׁתַּלֵּם לַקָּטָן מִן הַגָּדוֹל וְלַגָּדוֹל מִן הַקָּטָן, כְּמוֹ שֶׁהוֹדָה הַמַּזִּיק[כז]; אֲבָל אִם לֹא תָּפַשׂ, אֵין מוֹצִיאִין מִן הַמַּזִּיק כְּלוּם.

כו) אם אין ראיה מי הזיק למי (וגם אין עדות כללית על הנזק) — המזיק פטור לגמרי. בהתאם לכלל "טענו חיטים והודה לו בשעורים — פטור אף מדמי שעורים (ורק נשבע עליהם שבועה מדרבנן, כדין כופר הכל)". סיבת הפטור גם משעורים היא שהתובע כאילו מודה שהנתבע לא חייב לו שעורים, וכך גם כאן הניזק מודה שגירסת המזיק לא נכונה (והמזיק כופר בגירסת הניזק). כז) ואף על פי שמודה בקנס פטור, ובכל מודה בקנס הדין הוא שאפילו אם תפס הניזק מוציאים מידו, בחצי נזק של שור תם הדין שונה.

יב. שׁוֹר שֶׁנָּגַח שׁוֹר, וְחָזַר וְנָגַח שׁוֹר אַחֵר - הֲרֵי הַנִּזָּק הָרִאשׁוֹן וְהַבְּעָלִים, כְּשֶׁתָּפִין בּוֹ[כח]. כֵּיצַד? שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם שֶׁנָּגַח שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם, וְאֵין הַנְּבֵלָה יָפָה כְּלוּם - הַנִּזָּק נוֹטֵל מֵאָה, וּבַעַל הַשּׁוֹר מֵאָה[כט]. חָזַר וְנָגַח שׁוֹר אַחֵר שָׁוֶה מָאתַיִם, וְאֵין הַנְּבֵלָה יָפָה כְּלוּם - הָאַחֲרוֹן נוֹטֵל מֵאָה, וְהַנִּזָּק שֶׁלְּפָנָיו עִם הַבְּעָלִים נוֹטְלִין חֲמִשִּׁים חֲמִשִּׁים[ל].

כח) בשור תם, חצי הנזק משולם מגוף השור המזיק. דין זה הופך את הניזק לשותף בבעלות על השור, עד שהוא מקבל

את דמי נזקו. לכן אם השור הזיק לשור נוסף, לפני שהניזק הראשון קיבל את דמי נזקו – הוא משתתף עם הבעלים בתשלום הנזק השני. **כט)** שווי הנזק הוא 200 וחצי הנזק הוא 100. והיות שהשור המזיק שווה 200, הבעלים והניזק הופכים לשותפים שווים בשור המזיק, ולכל אחד מהם יש חצי משוויו. **ל)** שווי הנזק השני הוא גם 200 וחצי הנזק שמגיע לניזק השני הוא 100. היות שהבעלים והניזק הראשון שותפים שווים בשור, כל אחד מהם משלם 50, שזה חצי מחצי הנזק, וכך הניזק השני מקבל 100, והם נשארים עם 50 כל אחד.

חָזַר וְנָגַח שׁוֹר אַחֵר שָׁוֶה מָאתַיִם, וְאֵין הַנִּבְלָה יָפָה כְּלוּם - הָאַחֲרוֹן נוֹטֵל מֵאָה, וְהַנִּזָּק שֶׁלְּפָנָיו חֲמִשִּׁים, וְהַנִּזָּק הָרִאשׁוֹן עִם הַבְּעָלִים נוֹטְלִין חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים[לא]. וְכֵן עַל דֶּרֶךְ זוֹ חוֹלְקִין וְהוֹלְכִין[לב].

לא) כללו של דבר: כל אחד משתתף בתשלום חצי הנזק לניזק האחרון, בהתאם לחלקו בשור. **לב)** כללו של דבר: הניזקים הקודמים שותפים לבעלים בתשלום נזקי השור, בהתאם לחלקם בשור. שותפות הניזק בבעלות על השור היא רק בשור תם שהנזק נגבה מגופו, והיא אפשרית גם בנזק רביעי וחמישי של השור בדרכים מסוימות, כגון שהשור חזר לתמותו או שנגח מין אחר שלא היה מועד אליו.

יג. נִזָּק שֶׁתַּפְשׁ הַבְּהֵמָה שֶׁהִזִּיקָה לִגְבוֹת חֲצִי נִזְקוֹ מִגּוּפָהּ, נַעֲשָׂה עָלֶיהָ שׁוֹמֵר שָׂכָר לִנְזָקֶיהָ; וְאִם יָצְאַת וְהִזִּיקָה - הַנִּזָּק הָרִאשׁוֹן חַיָּב בִּנְזָקֶיהָ, וְהַבְּעָלִים פְּטוּרִין[לג]. כֵּיצַד? שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם שָׁנָגַח וְהִפְסִיד מָאתַיִם, וּתְפָשׂוֹ הַנִּזָּק לִגְבוֹת מִמֶּנּוּ מֵאָה, וְחָזַר וְנָגַח וְהִפְסִיד בְּמֵאָה וַאֲרָבָעִים - הֲרֵי זֶה הַנִּזָּק הָאַחֲרוֹן מְשַׁתֵּלֵם שִׁבְעִים, וְהַנִּזָּק הָרִאשׁוֹן שֶׁתְּפָשׂוֹ מְשַׁתֵּלֵם מוֹתַר נִזְקוֹ וְהוּא שְׁלֹשִׁים, וְהַבְּעָלִים מֵאָה[לד]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

לג) אם הניזק לקח את השור כדי לגבות ממנו את דמי נזקו, הוא מחויב לשמור עליו כשומר שכר, ומתחייב לשלם את נזקיו. **לד)** על הנזק השני משלם רק הניזק הראשון, מחלקו בשור. והיות שחצי הנזק הוא 70, נשאר לו רק 30, וה־100 הנותרים של בעל השור.

יד. שְׁנֵי שְׁוָרִים תַּמִּים שֶׁחָבְלוּ זֶה בָּזֶה, מְשַׁלְּמִין בַּמּוֹתָר חֲצִי נֶזֶק. שְׁנֵיהֶן מוּעָדִין, אוֹ מוּעָד וְאָדָם שֶׁחָבְלוּ זֶה בָּזֶה - מְשַׁלְּמִין בַּמּוֹתָר נֶזֶק שָׁלֵם. אֶחָד תָּם וְאֶחָד מוּעָד - מוּעָד בְּתָם, מְשַׁלֵּם בַּמּוֹתָר נֶזֶק שָׁלֵם; וְתָם בְּמוּעָד, מְשַׁלֵּם בַּמּוֹתָר חֲצִי נֶזֶק[לה].

לה) בכל מקרה של היזק הדדי, התשלום נקבע לאחר קיזוז דמי הנזק המשותפים, כדלהלן.

כֵּיצַד? שׁוֹר תָּם שֶׁהִפְסִיד בְּשׁוֹר תָּם אַחֵר שָׁוֶה מָנֶה, וְחָזַר זֶה הָאַחֲרוֹן וְהִפְסִיד בָּרִאשׁוֹן שָׁוֶה אַרְבָּעִים - הֲרֵי בַּעַל הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם לְבַעַל הָאַחֲרוֹן שְׁלֹשִׁים[לו]. הָיוּ שְׁנֵיהֶן מוּעָדִין, בַּעַל הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם שִׁשִּׁים. הָרִאשׁוֹן מוּעָד וְהָאַחֲרוֹן תָּם, בַּעַל הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם שְׁמוֹנִים[לז]. הָרִאשׁוֹן תָּם וְהָאַחֲרוֹן מוּעָד, בַּעַל הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם עֲשָׂרָה[לח].

לו) מחסירים את ה־40 מה־100, וכך שווי חצי הנזק הוא 30 (חצי מ־60). **לז)** שווי הנזק של המועד הוא 100, ושווי הנזק של התם הוא 40, כלומר: הוא צריך לשלם 20 (חצי נזק). לכן מחסירים 20 מה־100 ובעל המועד משלם 80. **לח)** שווי הנזק של התם הוא 100, כלומר: הוא צריך לשלם 50, ושווי הנזק של המועד הוא 40. לכן מחסירים 40 מה־50, ובעל התם משלם 10.

פֶּרֶק י

דיני שור שהרג אדם.

א. שׁוֹר שֶׁהֵמִית אֶת הָאָדָם בְּכָל מָקוֹם[א] - בֵּין גָּדוֹל בֵּין קָטָן, בֵּין עֶבֶד בֵּין בֶּן חוֹרִין - אֶחָד תָּם וְאֶחָד מוּעָד, הֲרֵי זֶה נִסְקָל; וְאִם הֵמִית אֶת הַגּוֹי, פָּטוּר כְּדִינֵיהֶם[ב].

א) בין ברשות היחיד ובין ברשות הרבים. **ב)** שעל פי חוקי הגויים, אין ענישה על בעל חיים שהזיק (ואפילו לא אם הרג אדם). ראה לעיל פרק ח הלכה ה.

ב. וְאֶחָד שׁוֹר וְאֶחָד שְׁאָר בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף שֶׁהֵמִיתוּ, הֲרֵי אֵלּוּ נִסְקָלִין.
מַה בֵּין תָּם שֶׁהָרַג אֶת הָאָדָם לְמוּעָד שֶׁהָרַג? שֶׁהַתָּם פָּטוּר מִן הַכֹּפֶר, וְהַמּוּעָד חַיָּב בְּכֹפֶר[ג]; וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיֶה מוּעָד לַהֲרֹג[ד].

ג) כופר הוא תשלום שמוטל על בעל השור שהרג אדם, והוא חל רק בשור מועד (פרטי תשלום הכופר יתבארו בפרק הבא). **ד)** הכוונה כאן לשור שמועד להרוג דווקא, בין אדם ובין בהמה, ולא שור שמועד רק לחבול.

ג. וְהוֹאִיל וְכָל בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף שֶׁהָרְגוּ אָדָם - נִסְקָלִין, הֵיאַךְ יִמָּצֵא מוּעָד לַהֲרֹג, עַד שֶׁיִּשַּׁלְּמוּ בְּעָלָיו אֶת הַכֹּפֶר[ה]? כְּגוֹן שֶׁהָרַג שְׁלֹשָׁה גּוֹיִים, וְאַחַר כָּךְ הָרַג יִשְׂרְאֵל, שֶׁהַמּוּעָד לְגוֹיִים הֲרֵי הוּא מוּעָד לְיִשְׂרְאֵלִי; אוֹ שֶׁהָרַג שְׁלֹשָׁה יִשְׂרְאֵל טְרֵפָה, וְאַחַר

כָּךְ הָרַג שָׁלֵם[ז]; אוֹ שֶׁהָרַג וּבָרַח וְהָרַג וּבָרַח וְהָרַג וּבָרַח, וּבְרִבְיעִי נִתְפַּשׂ - שֶׁאֵין הַבְּעָלִים חַיָּבִין בְּכֹפֶר עַד שֶׁיִּפָּקֵל הַשּׁוֹר[ח].

ה) אם כבר על ההריגה הראשונה, יש לסקול את השור ההורג, איך ייתכן שהוא עשה זאת 3 פעמים ונעשה מועד לכך, ובעליו מתחייב לשלם כופר? והולך ומציע אפשרויות רבות לכך. ו) השור הרג 3 גויים, שעל כך הוא לא נסקל (כנ"ל בהלכה א), ובכך נעשה מועד להריגת אדם. אחר כך הרג יהודי והתחייב השור סקילה ובעליו כופר. ז) השור הרג 3 אנשים חולים שנוטים למות, שעל כך הוא לא נסקל כי "אדם הרוג הרג", ובכך נעשה מועד, ובפעם הרביעית הרג אדם בריא ועל כך נסקל והתחייב בעליו כופר. ח) השור הרג 3 אנשים, אבל אחרי כל פעם הוא ברח ולא הצליחו לתפוס ולסקול אותו. אין חיוב כופר ללא סקילה, ולכן רק אחרי הפעם הרביעית שבה נסקל השור, משלם בעליו כופר.

וְכֵן אִם סִפֵּן שְׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם כְּאֶחָד[ט], אוֹ הָרַג שָׁלֹשׁ בְּהֵמוֹת[י] - הֲרֵי זֶה מוּעָד לַהֲרִיגָה, וּבְעָלָיו מְשַׁלְּמִין אֶת הַכֹּפֶר[יא].

ט) השור העמיד בסכנת חיים 3 אנשים, אבל הם לא מתו ולכן לא נסקל, וכשהרג אדם רביעי, מתו השלושה האחרים. י) שעל כך לא נסקל, ואז הרג אדם. יא) בשני המקרים האלה השור מועד להריגה ולכן בעליו משלם כופר (ודברי הרמב"ם לעיל (פרק ו הלכה ח), שמועד לאדם אינו מועד לבהמה ולהיפך, מתייחסים למועד להזיק ולא להרוג).

וְכֵן אִם הִכִּירוּ הָעֵדִים אֶת בַּעַל הַשּׁוֹר, וְלֹא הִכִּירוּ אֶת הַשּׁוֹר בְּפַעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית, וּבְרִבְיעִית רָאוּ שׁוֹרוֹ שֶׁהָרַג, וְאֵינָן יוֹדְעִין אִם זֶה הוּא הַשּׁוֹר שֶׁהָרַג בִּשְׁלֹשָׁה פְּעָמִים הָרִאשׁוֹנוֹת אוֹ אַחֵר הָיָה - הוֹאִיל וְהוּעֲדוּ הַבְּעָלִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם בִּבְקָרָם שׁוֹר שֶׁהָרַג שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים, הָיָה לָהֶם לִשְׁמֹר אֶת כָּל בְּהֶמְתָּם, וּמֵאַחַר שֶׁלֹּא שָׁמְרוּ - מְשַׁלְּמִין אֶת הַכֹּפֶר[יב].

יב) עדים התרו בבעלים שלוש פעמים, על אחד השוורים שלו שהרג שלושה אנשים, אבל לא ידעו לזהות איזה שור מבין שוויריו הוא ההורג. בפעם הרביעית שהרג שורו אדם הם זיהו את השור, אבל לא ידעו אם זה אותו שור שהרג את שלושת האנשים הקודמים. היות שהתרו בבעלים ששור שלו הרג שלושה אנשים, היה עליו לשמור על כל שוויריו, ולכן הוא משלם כופר על הפעם הרביעית.

ד. זֶה שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה[18]: "וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת" - מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁהוּא חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם; וְאִם נָתַן כֹּפֶר הַנֶּהֱרָג, נִתְכַּפֵּר לוֹ[יג]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַכֹּפֶר כַּפָּרָה הוּא, מְמַשְׁכְּנִין אֶת מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בְּכֹפֶר בְּעַל כָּרְחוֹ[יד].

יג) ביחס לשור שהרג אדם אומרת התורה "השור ייסקל וגם בעליו יומת", אבל חכמים קיבלו במסורת שכוונת הכתוב היא למיתה בידי שמים ולא בידי אדם. והכופר שנותן בעל השור למשפחת הנהרג (בהתאם לשווי הנהרג, כפי שיתבאר בפרק הבא), מכפר על חטאו והוא נפטר מחיוב מיתה זה. יד) למרות שמהות תשלום הכופר היא כפרה, ובדרך כלל בית דין לא מחייבים את החייב כפרה להביא את כפרתו (כמו בקרבן חטאת או אשם), כאן בית דין נוטלים משכון מנכסי בעל השור עד שישלם את הכופר. הסיבה לכך היא שבעל השור עלול להימנע מתשלום הכופר, הן מחמת קלות החטא בעיניו כי ממונו הוא שהזיק והן מחמת שהתשלום הוא ליורשי הנהרג והוא נדמה לו כחוב ממוני ולא ככפרה, ולכן בית דין מחייבים אותו לשלמו.

ה. וְשׁוֹר שֶׁל שְׁנֵי שֻׁתָּפִין שֶׁהָרַג - כָּל אֶחָד מֵהֶן מְשַׁלֵּם כֹּפֶר שָׁלֵם, שֶׁהֲרֵי כָּל אֶחָד מֵהֶן צָרִיךְ כַּפָּרָה גְּמוּרָה[טו].

טו) בשונה מתשלום על נזק, שמתחלק בין השותפים, את הכופר משלם כל אחד מהם במלואו. הסיבה לכך היא שמהות תשלום הכופר היא כפרה כנ"ל, וכל אחד מהם זקוק לכפרה שלמה על כך ששורו הרג אדם.

ו. אֵין גּוֹמְרִין דִּינוֹ שֶׁל שׁוֹר[טז] אֶלָּא בִּפְנֵי בְּעָלָיו, אִם הָיוּ לוֹ בְּעָלִים. אֲבָל אִם לֹא הָיוּ לוֹ בְּעָלִים - כְּגוֹן שׁוֹר הַמִּדְבָּר[יז], וְשׁוֹר הַהֶקְדֵּשׁ, וְשׁוֹר גֵּר שֶׁמֵּת וְאֵין לוֹ יוֹרְשִׁין - אִם הֵמִית, הֲרֵי זֶה נִסְקָל; וְגוֹמְרִין דִּינוֹ אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ בְּעָלִים.

טז) ופוסקים שעליו להיסקל (במקרה שהרג אדם). יז) שהוא הפקר ואין לו בעלים.

וְכֵן שׁוֹר הָאִשָּׁה[יח], וְשׁוֹר הַיְתוֹמִים[יט], וְשׁוֹר הָאֲפִּיטְרוֹפִּין שֶׁהֵמִיתוּ - נִסְקָלִין. וְאֵין הָאֲפִּיטְרוֹפִּין[כ] מְשַׁלְּמִין אֶת הַכֹּפֶר; שֶׁהַכֹּפֶר כַּפָּרָה הוּא, וְהַקְּטַנִּים אוֹ הַחֵרְשִׁים וְהַשּׁוֹטִים אֵינָן בְּנֵי חִיּוּב, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ צְרִיכִין כַּפָּרָה[כא].

יח) אף־על־פי שבתורה כתוב "בעל השור", לשון זכר. יט) שאין להם אפוטרופוס. כ) השייך ליתומים או לחרש ושוטה. כא) תשלום כופר מוטל על בעל השור. בעל השור הוא החרש או שוטה או קטן, ולא האפוטרופוס,

18. שמות-משפטים, כא, כט.

והיות שהם לא בני חיוב הם לא זקוקים לכפרה ולא מתחייבים בכופר.

ז. שׁוֹר • שֶׁהוּא טָרֵפָה[כב] שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ, אוֹ שֶׁהָיָה הַשּׁוֹר שֶׁל אָדָם טְרֵפָה - אֵינוֹ נִסְקָל, שֶׁנֶּאֱמַר[19]: "וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת" - כְּמִיתַת הַבְּעָלִים, כָּךְ מִיתַת הַשּׁוֹר; וְכֵיוָן שֶׁבְּעָלָיו כְּמֵת הֵן חֲשׁוּבִין, וְאֵין צְרִיכִין מִיתָה - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[כג].

השנת הראב"ד
שור . . **פטור** א"א ואם בפני בית דין הרג נהרג משום ובערת הרע.

כב) 'טריפה' זהו אדם או בעל חיים שנוטה למות, ואם השור או בעליו הם טריפה – השור לא נסקל. **כג)** אדם שהוא טריפה שהרג אדם אחר, לא חייב מיתה על כך (אם זה היה בפני עדים ולא בפני בית דין, ראה להלן הלכות רוצח ושמירת נפש פרק ב הלכה ט). ומכך שהפסוק מקיש את מיתת השור למיתת בעליו, "השור ייסקל וגם בעליו יומת", למדים ב' דברים: א. כאשר בעל השור הוא טריפה ולא מחויב מיתה על מעשיו, גם השור לא נסקל. ב. כאשר השור הוא טריפה, הוא לא נסקל, בדומה לבעליו שלא מחויב מיתה על מעשיו אם הוא טריפה.

ח. הַמְשַׁסֶּה כַּלְבּוֹ בַּחֲבֵרוֹ, וַהֲרָגוֹ - אֵין הַכֶּלֶב נִסְקָל[כד]; וְכֵן אִם גָּרָה בּוֹ בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה, וַהֲרָגוּהוּ. אֲבָל אִם שִׂסָּה בּוֹ נָחָשׁ, וַאֲפִלּוּ הִשִּׁיכוֹ בּוֹ[כה], וַהֲרָגוֹ - הַנָּחָשׁ נִסְקָל; שֶׁסֵּם הַנָּחָשׁ שֶׁהֵמִית, מֵעַצְמוֹ הוּא מְקִיאוֹ[כו]; לְפִיכָךְ, זֶה הָאָדָם שֶׁהִשִּׁיךְ בּוֹ הַנָּחָשׁ, פָּטוּר מִמִּיתַת בֵּית דִּין[כז].

כד) אדם שגירה כלב להזיק לחברו, וכתוצאה מכך הכלב הרג את חברו – הכלב לא נסקל, כי הוא לא עשה את זה מיוזמתו (וכדין שור שמשתתף בקרבות שוורים, לעיל פרק ו הלכה ה). **כה)** לקח בידיו את הנחש, פתח את פיו והצמידו לגוף חברו. **כו)** הנחש ממית בעזרת הארס שהוא פולט מפיו. הארס הזה אגור בגופו והוא פולטו מיוזמתו, ולכן הוא נסקל על כך. **כז)** כדין המשסה בעל חיים בחברו, כי זה רק 'גרמא', אבל חייב על כך מיתה בידי שמים.

ט. אֵין הַבְּהֵמָה נִסְקֶלֶת אִם הֵמִיתָה, עַד שֶׁתִּתְכַּוֵּן לְהַזִּיק לְמִי שֶׁהִיא חַיֶּבֶת עָלָיו סְקִילָה[כח]. אֲבָל שׁוֹר שֶׁהָיָה מִתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת הַבְּהֵמָה וְהָרַג אֶת הָאָדָם, נִתְכַּוֵּן לְנָכְרִי וְהָרַג אֶת בֶּן יִשְׂרָאֵל, נִתְכַּוֵּן לִנְפָלִים וְהָרַג בֶּן קַיָּמָה[כט] - פָּטוּר מִן הַמִּיתָה[ל]. וְאִם הָיָה מוּעָד - הַבְּעָלִים חַיָּבִין בְּכֹפֶר, אוֹ בְּקִנָּס אִם הֵמִית עֶבֶד[לא], אַף עַל פִּי שֶׁהָרַג בְּלֹא כַוָּנָה, הוֹאִיל וְהוּא מוּעָד לָזֶה[לב].

כח) דהיינו שתתכוון להזיק לאדם שחייבת סקילה על הריגתו, ואפילו אם התכוונה לראובן והרגה את שמעון. **כט)** 'נפל' הוא תינוק שנולד לפני שמלאו תשעת חודשי הריונו, והוא בתוך 30 יום ללידתו, שלא מתחייבים על הריגתו. השור התכוון להרוג נפל ובפועל הרג תינוק רגיל. **ל)** בכל המקרים האלה השור התכוון להרוג את מי שאין חיוב על הריגתו, ולכן למרות שבפועל הרג את מי שהוא חייב מיתה על הריגתו – הוא לא נסקל. **לא)** על הריגת בן חורין משלם בעל השור כופר בהתאם לשווי הנהרג, ועל הריגת עבד הוא משלם קנס קבוע של 30 שקלים (ראה לקמן פרק יא הלכה א). **לב)** אם השור מועד להריגה, יש חיוב כופר גם במקרים הנ"ל, שבהם השור לא נסקל על הריגתו. זאת משום שחיוב הכופר מוטל על הבעלים שלא שמרו על שורם המועד, ולא תלוי בסקילת השור (אלא אם כן השור חייב סקילה ולא נסקל בפועל, שאז אין חיוב כופר, כדלעיל הלכה ב').

י. הָיָה מוּעָד לִנְפֹּל עַל בְּנֵי הָאָדָם בְּבוֹרוֹת, וְרָאָה יָרָק בְּבוֹר וְנָפַל לַבּוֹר בִּשְׁבִיל הַיָּרָק, וְהָיָה שָׁם אָדָם וָמֵת, אוֹ שֶׁהָיָה מוּעָד לְהִתְחַכֵּךְ בְּכָתָלִים וּמַפִּילָן[לג] עַל בְּנֵי אָדָם, וְנִתְחַכֵּךְ בַּכֹּתֶל לַהֲנָאָתוֹ, וְנָפַל[לד] עַל הָאָדָם וָמֵת מֵחֲמַת חִכּוּכוֹ - הַשּׁוֹר פָּטוּר מִמִּיתָה, לְפִי שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לְהָמִית, וְהַבְּעָלִים חַיָּבִין בְּכֹפֶר - שֶׁהֲרֵי זֶה מוּעָד לִפֹּל עַל בְּנֵי אָדָם בְּבוֹרוֹת, אוֹ לְהַפִּיל עֲלֵיהֶן הַכְּתָלִים[לה]. וְהֵיאַךְ יֵדַע שֶׁלַּהֲנָאָתוֹ נִתְחַכֵּךְ? בְּשֶׁנִּתְחַכֵּךְ אַף לְאַחַר שֶׁהִפִּיל וְהֵמִית[לו].

לג) את הכתלים. **לד)** הכותל. **לה)** השור מועד להריגה (בדרך דומה), אבל כאן הוא לא התכוון להרוג. לכן השור לא נסקל כי לא התכוון להרוג, והבעלים משלמים כופר כי השור מועד והיה עליהם לשומרו. **לו)** הסימן לכך שהשור התחכך בכותל להנאתו ולא התכוון להפילו על האדם, הוא בכך שהשור ממשיך להתחכך בכותל, גם אחרי שחלקו נפל על האדם.

יא. אֵין הַבְּעָלִים מְשַׁלְּמִין אֶת הַכֹּפֶר, עַד שֶׁתְּמִית בְּהֶמְתָּן חוּץ מֵרְשׁוּתָן. אֲבָל אִם הֵמִית בִּרְשׁוּת הַמַּזִּיק - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בִּסְקִילָה, הַבְּעָלִים פְּטוּרִין מִן הַכֹּפֶר.

כֵּיצַד? הַנִּכְנָס לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּתוֹ, וַאֲפִלּוּ נִכְנַס לְתִבְעַ שְׂכָרוֹ אוֹ חוֹבוֹ מִמֶּנּוּ[לז], וּנְגָחוֹ

19. שמות-משפטים, כא, כט.

שׁוֹרוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, וָמֵת - הַשּׁוֹר בְּסִקִילָה, וְהַבְּעָלִים פְּטוּרִין מִן הַכֹּפֶר; שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ רְשׁוּת לְהִכָּנֵס לִרְשׁוּתוֹ שֶׁל זֶה שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ[לח].

לז) שהמזיק חייב לו כסף, כמעביד או כלווה, והוא נכנס לחצרו ללא רשותו כדי לתבוע את כספו. לח) השור אמנם נסקל אבל הבעלים פטור מכופר, כי אין זו אשמתו שהנהרג נכנס לחצרו ללא רשות.

יב. עָמַד בַּפֶּתַח וְקָרָא לְבַעַל הַבַּיִת, וְאָמַר לוֹ 'הֵן', וְנִכְנַס, וּנְגָחוֹ שׁוֹרוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת - חֲרֵי הַבְּעָלִים פְּטוּרִין; שֶׁאֵין מַשְׁמַע 'הֵן', אֶלָּא עֲמֹד בִּמְקוֹמְךָ עַד שֶׁאֲדַבֵּר עִמָּךְ[לט].

לט) משמעות התשובה "הן" ("כן") איננה הזמנה להיכנס הביתה, ולכן גם במקרה כזה אין חיוב כופר.

יג. בְּהֵמָה שֶׁנִּכְנְסָה לַחֲצַר הַנִּזָּק, וְדָרְסָה עַל גַּבֵּי תִּינוֹק כְּדֶרֶךְ הִלּוּכָהּ, וַהֲרָגַתּוּ - הַבְּעָלִים מְשַׁלְּמִין אֶת הַכֹּפֶר; שֶׁהֲרֶגֶל מוּעֶדֶת לְהַזִּיק כְּדֶרֶךְ הִלּוּכָהּ, וּבִרְשׁוּת הַנִּזָּק חַיָּב אַף עַל הַשֵּׁן וְעַל הָרֶגֶל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[מ].

מ) חיוב כופר הוא רק בשור מועד. בקרן הוא לאחר שהשור הרג ג' פעמים ונעשה מועד להריגה, ובשן ורגל שהשור מועד להם בטבעו, החיוב הוא כבר בפעם הראשונה. והחיוב הוא רק במקום שחייבים על נזקי שן ורגל, דהיינו ברשות הניזק ולא ברשות הרבים.

נִמְצָאתָ לָמֵד, שֶׁהַמּוּעָד שֶׁהֵמִית בְּכַוָּנָה - נִסְקָל, וְהַבְּעָלִים חַיָּבִין בְּכֹפֶר; וְאִם הֵמִית בִּלֹּא כַוָּנָה - פָּטוּר מִן הַמִּיתָה, וְהַבְּעָלִים חַיָּבִין בְּכֹפֶר. וְתָם שֶׁהֵמִית בִּלֹּא כַוָּנָה - פָּטוּר מִן הַמִּיתָה וּמִן הַכֹּפֶר; וְאִם נִתְכַּוֵּן לְהָמִית - נִסְקָל, וְהַבְּעָלִים פְּטוּרִין מִן הַכֹּפֶר, וְכֵן מִקְּנַס הָעֶבֶד[מא].

מא) זהו סיכום דיני שור שהרג אדם: סקילת השור תלויה בכוונתו להרוג, וזאת גם אם הוא תם. תשלום הכופר הוא רק בשור מועד, וגם אם לא התכוון להרוג.

יד. יֵרָאֶה • לִי, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהַתָּם שֶׁהֵמִית בְּכַוָּנָה עֶבֶד אוֹ שִׁפְחָה - פָּטוּר מִן הַקֶּנַס, שֶׁהוּא שִׁלּוּמִים סֶלַע הַקָּצוּב בַּתּוֹרָה, אִם הֵמִית שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה - מְשַׁלֵּם חֲצִי דְּמֵי הָעֶבֶד אוֹ דְּמֵי הַשִּׁפְחָה מְגוּפוֹ, כְּאִלּוּ הֵמִית שׁוֹר חֲבֵרוֹ אוֹ חֲמוֹרוֹ[מב].

השגת הראב"ד
יראה . . העבד א"א הסברא הזו אינה מחוורת שהרי על פי עצמו דאמר רבא דלא משלם כופר בבן חורין אפילו הכי משלם דמים ולגבי עבד דמים נמי לא משלם שלא בכוונה אי בבן חורין לא משלם חצי דמים גבי עבד אמאי משלם חצי דמים, אלא מסתברא בין בבן חורין בין בעבד דמים משלם בין על פי עצמו בין שלא בכוונה.

מב) עבד ושפחה הם רכושו של האדם, ולכן דינם זהה לדין השור והחמור, שאם שור תם הרגם משלם בעליו חצי מדמי הקנס שנקבע על הריגתם בתורה, מגוף השור. וזאת רק אם הרגם ללא כוונה, שאז לא נסקל על כך. אבל אם הרגם בכוונה ונסקל על כך, פטור מתשלום, כי השור נסקל ולא ניתן לגבות ממנו את דמי הנזק (ראה לקמן פרק יא הלכה ז).

פֶּרֶק יא

המשך דיני שור שהרג אדם.

א. בַּמֶּה הוּא הַכֹּפֶר? כְּמוֹ שֶׁיִּרְאוּ הַדַּיָּנִין שֶׁהוּא ש **דְּמֵי הַנֶּהֱרָג, הַכֹּל לְפִי שָׁוְיוֹ שֶׁל נֶהֱרָג, שֶׁנֶּאֱמַר**[20]**: "כְּכֹל אֲשֶׁר יוּשַׁת עָלָיו"**[א]**. וְכֹפֶר הָעֲבָדִים, בֵּין גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים, זְכָרִים אוֹ נְקֵבוֹת - הוּא הַקֶּנַס הַקָּצוּב בַּתּוֹרָה, שְׁלֹשִׁים סֶלַע כֶּסֶף יָפֶה**[ב]**, בֵּין שֶׁהָיָה הָעֶבֶד שָׁוֶה מֵאָה מָנֶה, בֵּין שֶׁאֵינוֹ שָׁוֶה אֶלָּא דִינָר. וְכָל הַמְעֻכָּב גֵּט שִׁחְרוּר - אֵין לוֹ קִנְס, הוֹאִיל וְאֵין לוֹ אָדוֹן, שֶׁהֲרֵי יָצָא לְחֵרוּת**[ג].

א) גובה דמי הכופר נקבע בהתאם לשוויו של הנהרג (כעבד הנמכר בשוק), על פי הערכת בית דין. ב) כסף נקי, ללא תערובת נחושת וכיו"ב. ג) אם שור הרג עבד שעל פי דין הוא יוצא לחירות ורק לא קיבל את שטר שחרורו מאדונו, כמו עבד שאדונו עיוור אותו ועליו לשחררו – אין תשלום כופר עליו, כי התורה אומרת "כסף שלשים שקלים יתן לאדוניו", ולעבד הזה כבר אין אדון.

~ נקודות משיחות קודש ~

"הַכֹּפֶר".

במהות תשלום הכופר יש לחקור (בשור נגח שהרג וממנו נדע בכל כופר שהרי שם אחד הוא) האם הוא גם מעיקרי החיוב, או שבא במקום מיתה (ונפק"מ כשהשור פטור ממיתה).

20. שמות-משפטים, כא, ל.

ש **הפניות לשיחות קודש** ש

הלכה א: ביאור שיטת רבינו בתשלומי כופר – לקו"ש חי"ג ע' 299.

לכאורה: מיתה בידי שמים מתחייב מיד אבל כופר יושת עליו לאחר זמן, נאמר בלשון "אם כופר יושת" (אף שאם זה אינו תלוי), מיתת שור ומיתת בעלים הוקשו זל"ז וי"ל שאין לך בכופר אלא חידושו המפורש בקרא, עצם תוכן תיבת כופר – ומשמע שכופר בא במקום.

ולחידודי יש לומר שהדבר תלוי בשתי מחלוקות:

א. האם כופר הוא דמי מזיק וא"כ הוי במקום מיתתו בידי שמים, או שהוא דמי ניזק וכל ענינו השלמת חיסרון הניזק וא"כ הוא חיוב בפני עצמו.

ב. האם יש כופר על המתה שלא בכוונה (שאז פטור ממיתה) ואז הרי הוא חיוב בפני עצמו. או שאין כופר על המתה שלא בכוונה וא"כ חיוב הכופר הוא במקום מיתה וכיון שפטור ממיתה פטור גם מכופר.

ומכיון שפסק הרמב"ם שכופר הוא דמי ניזק – "הכל לפי שויו של נהרג" – ושיש כופר שלא בכוונה, מוכח שסובר שהוא חיוב בפני עצמו.

לקוטי שיחות חי"ג עמוד 299.

מתוך רמב"ם "פרדס המלך"

ב. לְמִי נוֹתְנִין הַכֹּפֶר? לְיוֹרְשֵׁי הַנֶּהֱרָג. וְאִם הֵמִית אִשָּׁה - הַכֹּפֶר לְיוֹרְשֶׁיהָ מֵאָבִיהָ, וְאֵינוֹ לַבַּעַל[ד]. הֵמִית מִי שֶׁחֲצָיו עֶבֶד וְחֲצָיו בֶּן חוֹרִין[ה] - נוֹתֵן חֲצִי הַקְּנָס לְרַבּוֹ, וְהַחֲצִי - רָאוּי לִתֵּן, וְאֵין לוֹ מִי יְקַחֲנּוּ[ו].

ד) היות שהבעל לא יורש ממון שבא לאשתו לאחר מיתתה.
ה) כגון עבד של שני שותפים, ושחרר אחד מהם את חלקו.
ו) חצי קנס שהוא 15 סלעים, נותן בעל השור לאדון העבד שנשאר. את החצי השני היו אמורים לקבל יורשי העבד, אבל לעבד כזה אין יורשים ברורים כי הקידושין שלו מוטלים בספק, ולכן בעל השור לא משלם את חצי הקנס השני.

ג. שׁוֹר שֶׁנָּגַח אֶת הָאִשָּׁה, וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ[ז] - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מוּעָד לִנְגֹּח, הַבְּעָלִים פְּטוּרִין מִדְּמֵי וְלָדוֹת; שֶׁלֹּא חִיְּבָה תּוֹרָה בְּדָמֵי וְלָדוֹת, אֶלָּא לְאָדָם[ח].

ז) האישה הייתה מעוברת והיא הפילה את העובר כתוצאה מהנגיחה. ח) רק אדם שגרם להפלת עובר חייב לשלם על כך, ואילו על בהמה שהפילה עובר אין חיוב תשלום.

ד. נָגַח שִׁפְחָה, וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ - מְשַׁלֵּם דְּמֵי וְלָדוֹת; שֶׁזֹּה כְּמִי שֶׁנָּגַח חֲמוֹר מְעֻבֶּרֶת[ט]. וְאִם הָיָה תָּם - מְשַׁלֵּם חֲצִי דְּמֵי וְלָדוֹת מְגוּפוֹ.

ט) שפחה (כנענית) היא חלק מרכושו של אדוניה, ולכן דינה זהה לדין בעל חיים שהפיל את עוברו כתוצאה מנגיחת השור, שעל כך יש חיוב תשלום.

ה. כֵּיצַד שָׁמִין אוֹתָן? אוֹמְדִין כַּמָּה הָיְתָה שָׁוָה שִׁפְחָה זוֹ כְּשֶׁהָיְתָה מְעֻבֶּרֶת, וְכַמָּה הִיא שָׁוָה עַתָּה; וְנוֹתֵן לְבַעֲלֶיהָ הַפְּחָת, אוֹ חֶצְיוֹ[י]. וְאִם הֵמִית אֶת הַשִּׁפְחָה, מְשַׁלֵּם הַכֹּפֶר הַקָּצוּב בַּתּוֹרָה בִּלְבַד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[יא].

י) כדי לקבוע את גובה התשלום, מעריכים את שוויה של השפחה לפני ההפלה ואחרי ההפלה, ואת הפער ביניהם משלם בעל השור (במלואו – אם השור מועד, וחציו – אם השור תם). יא) אם השור מועד והוא הרג את השפחה (ואת העובר), בעל השור משלם רק את הכופר שהוא 30 סלעים. כי העובר הוא חלק מגוף השפחה, ובהלכה א' ראינו שגובה הכופר של עבד ושפחה הוא קבוע, ולא מושפע מהשווי שלהם.

ו. שׁוֹר שֶׁנִּתְכַּוֵּן לִבְהֵמָה וְנָגַח אֶת הָאָדָם, אַף עַל פִּי שֶׁאִם הֵמִיתוֹ פָּטוּר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[יב] - אִם חָבַל בּוֹ, חַיָּב בְּנִזְקוֹ; וְאִם תָּם הוּא - מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק מִגּוּפוֹ, וְאִם מוּעָד - נֶזֶק שָׁלֵם.

יב) שהשור פטור מסקילה במקרה כזה, ראה לעיל פרק י הלכה ט.

ז. שׁוֹר תָּם שֶׁהֵמִית וְהִזִּיק[יג] - דָּנִין אוֹתוֹ דִּינֵי נְפָשׁוֹת, וְאֵין דָּנִין אוֹתוֹ דִּינֵי מָמוֹנוֹת[יד]. וּמוּעָד שֶׁהֵמִית וְהִזִּיק - דָּנִין אוֹתוֹ דִּינֵי מָמוֹנוֹת, וְחוֹזְרִין וְדָנִין אוֹתוֹ דִּינֵי נְפָשׁוֹת[טו].

יג) בתחילה הרג השור אדם והתחייב סקילה, ואחר כך הזיק והתחייב בעליו בתשלומין. יד) כי תם אינו משלם אלא מגופו, והרי הוא נסקל על הריגת האדם, ואין אפשרות לגבות את דמי הנזק. טו) על נזקי מועד משלם בעל השור מכל נכסיו, ולכן תחילה מחייבים את בעליו בתשלום על הנזק, ואחר כך סוקלים את השור על הריגת האדם.

השגת הראב"ד

קדמו . . ממונות א"א כל זו הסוגיא אינה מסכמת עם הגמ' שלנו והיא עצמה שבוש היא דאיהו סבר דאין חוששין במיתת השור משום עינוי הדין וא"כ תם שהמית והזיק נדייניה דיני נפשות והדר נדייניה דיני ממונות מאי אמרת רדייא עליה דמרא היא והא כיון דדנוהו דיני נפשות שוב אין לבעליו רשות בו ועוד דאמרי' בגמרא דקבול סהדי וברח ומה לנו אם ברח השור אם לא ברח אלא ודאי כשברחו הבעלים כמו שאנו מפרשים והכל בענין אחר וחושש לעינוי הדין של שור.

קַדְמוּ • וְדָנוּהוּ דִּינֵי נְפָשׁוֹת תְּחִלָּה, חוֹזְרִין וְדָנִין אוֹתוֹ דִּינֵי מָמוֹנוֹת[טז].

טז) למרות שכבר נפסק שהשור צריך להיסקל, ומשלב זה כבר אין לו בעלים, עדיין יש לחייב תשלום על הנזק, באופן שיתבאר בהלכה הבאה.

ח. וּמֵהֵיכָן מְשַׁתְּלֵם? מִן הַשֶּׁבַח שֶׁהִשְׁבִּיחַ בִּרְדָיָתוֹ

אַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ - שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ לְסְקִילָה, אֵין לוֹ בְּעָלִים שֶׁיִּתְחַיְּבוּ בְּנִזְקָיו[יז]. דָּנוּהוּ דִּינֵי נְפָשׁוֹת, וּבָרַח - אֵין דָּנִין אוֹתוֹ דִּינֵי מָמוֹנוֹת[יח].

יז) במקרה שדנו את השור לסקילה, השור כבר נחשב ללא בעלים, ואין לחייב את בעליו לשלם על נזקיו. ניתן רק לגבות את התשלום על הנזק מהרווח שעושה השור בחרישת השדה, בין פסק הדין על סקילתו לסקילה בפועל. יח) כי אפשר לגבות את התשלום רק מדמי חרישת השור כנ"ל, והשור ברח.

ט. שׁוֹר שֶׁהֵמִית אֶת הָאָדָם, וְהִקְדִּישׁוֹ בְּעָלָיו - אֵינוֹ קָדוֹשׁ. וְכֵן אִם הִפְקִירוֹ, אֵינוֹ הֶפְקֵר; מָכְרוֹ, אֵינוֹ מָכוּר[יט]; הֶחְזִירוֹ שׁוֹמֵר לְבָעָלָיו, אֵינָהּ חֲזָרָה[כ]. שְׁחָטוֹ[כא], בְּשָׂרוֹ אָסוּר בַּהֲנָיָה.

יט) לאחר שנגמר דין השור לסקילה, אין לבעלים כל זכות על השור, ולכן אין הוא יכול להקדישו, להפקירו ולמוכרו. כ) אם השור הופקד אצל שומר ובזמן הזה הרג אדם ונגמר דינו לסקילה, השומר חייב לשלם את דמי השור לבעליו ולא יכול להיפטר באמצעות החזרת השור לבעליו, כי בשלב זה השור כבר חסר ערך. כא) לאחר שנגמר דינו להיסקל, וטרם נסקל.

בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? אַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ לְסְקִילָה. אֲבָל עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ - אִם הִקְדִּישׁוֹ, הֲרֵי זֶה קָדוֹשׁ; וְאִם הִפְקִירוֹ, הֲרֵי הוּא הֶפְקֵר; וְאִם מְכָרוֹ, מָכוּר; הֶחְזִירוֹ שׁוֹמֵר לְבָעָלָיו, הֲרֵי זֶה מֻחְזָר. וְאִם קָדַם וּשְׁחָטוֹ, הֲרֵי זֶה מֻתָּר בַּאֲכִילָה[כב].

כב) לפני גמר הדין לסקילה השור ברשות בעליו ועוד לא נאסר בהנאה, ולכן אפשר לעשות איתו את כל הפעולות האלה. אמנם בהמשך עשוי דינו להיגמר לסקילה והוא ייסקל, אבל עד גמר הדין ניתן ליהנות ממנו בדרכים האלה. לכן גם החזרת השור לבעליו ע"י השומר פוטרת אותו מתשלום, כי הבעלים יכול לשחוט אותו מיד ולאכול את בשרו.

י. שׁוֹר שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ, שֶׁנִּתְעָרֵב בִּשְׁוָרִים אֲחֵרִים - כֻּלָּן פְּטוּרִין; לְפִי שֶׁאֵין גּוֹמְרִין דִּינוֹ שֶׁל שׁוֹר אֶלָּא בִּפְנֵי הַשּׁוֹר, כְּדִין הָאָדָם[כג]. נִגְמַר דִּינוֹ, וְאַחַר כָּךְ נִתְעָרֵב בַּאֲחֵרִים - אֲפִלּוּ בְּאֶלֶף, כֻּלָּן נִסְקָלִין וְנִקְבָּרִין; וְהֵן אֲסוּרִין בַּהֲנָיָה, כְּדִין כָּל בְּהֵמָה הַנִּסְקֶלֶת[כד].

כג) גמר דינו של השור צריך להתבצע כאשר השור מזוהה לדיינים, ולכן כאשר הוא נטמע בשוורים אחרים ולא ידוע מי השור ההורג, לא ניתן לגמור את דינו. כד) בעלי חיים הם חשובים ולכן אין אצלם דין של 'ביטול ברוב'. כאשר השור שנגמר דינו לסקילה נטמע בשוורים אחרים, כולם נאסרו בהנאה כמותו, וכדי לקיים את מצוות הסקילה של השור שהרג, סוקלים את כולם וקוברים את נבלתם כדין בהמה שנסקלת, שגם נבלתה אסורה בהנאה (בשונה מנבילה רגילה שמותרת בהנאה).

יא. פָּרָה מְעֻבֶּרֶת שֶׁהֵמִיתָה אֶת הָאָדָם, וְכֵן כָּל בְּהֵמָה מְעֻבֶּרֶת שֶׁנֶּעֶבְרָה בָּהּ עֻבְּרָה[כה] - הֲרֵי עֻבָּרָהּ כָּמוֹהָ; הִיא וְעֻבָּרָהּ נֶגְחָה, הִיא וְעֻבָּרָהּ נִרְבָּעָה[כו].

כה) כגון שנרבעה על ידי אדם, וחייבת סקילה. כו) העובר שותף למעשה ההיזק ולמעשה העבירה, ונסקל יחד עם אימו.

יב. נָגְחָה וְהֵמִיתָה, וְאַחַר כָּךְ נִתְעַבְּרָה - אִם עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינָהּ נִתְעַבְּרָה, וְיָלְדָה קֹדֶם גְּמַר דִּין - וְלָדָהּ מֵתָה. וְאִם יָלְדָה אַחַר גְּמַר דִּין - וְלָדָהּ אָסוּר; שֶׁהָעֻבָּר כְּיֶרֶךְ אִמּוֹ הוּא[כז]. וְאִם נִתְעָרֵב וָלָד זֶה בַּאֲחֵרִים[כח] - כּוֹנְסִין אֶת כֻּלָּן לְכִפָּה, עַד שֶׁיָּמוּתוּ שָׁם[כט].

כז) אם התעברה וילדה בין הנגיחה לגמר הדין – הוולד מותר, כי לא היה שותף לא לנגיחה ולא לגמר הדין (שכבר נולד קודם לכן). ואם התעברה בין הנגיחה לגמר הדין וילדה לאחר גמר הדין – הוולד אסור, כי גמר הדין חל עליו כחלק מאימו, ונאסר כמוה בהנאה. אבל איננו נסקל כמוה, כי לא היה שותף לנגיחה (ואם גם העיבור היה לאחר גמר הדין – הוולד מותר, כי הוא תוצר גם של אביו, ו'זה וזה גורם – מותר'). כח) במקרה שהתעברה בין הנגיחה לגמר הדין וילדה לאחר גמר הדין, והוולד אסור. כט) מכניסים את כולם לחדר מאסר עד שימותו, אבל לא סוקלים אותם, כי הוולד האסור לא חייב סקילה, כנ"ל.

יג. שׁוֹר הַנִּסְקָל שֶׁהוּזְמוּ עֵדָיו, כָּל הַקּוֹדֵם בּוֹ זָכָה; שֶׁהֲרֵי מִשֶּׁנִּגְמַר דִּינוֹ, הִפְקִירוּהוּ בְּעָלָיו[ל]. וְאִם הֵעִידוּ שֶׁבְּעָלָיו רָבָעוּהוּ, וְהֵזִים אֶת הָעֵדִים - הֲרֵי הַשּׁוֹר לִבְעָלָיו, וְהַקּוֹדֵם וּמְשָׁכוֹ לֹא זָכָה בּוֹ; שֶׁכֵּיוָן שֶׁהַבַּעַל יוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ שֶׁלֹּא חָטָא וְשֶׁאֲלוּ עֵדֵי שֶׁקֶר הֵם, וַהֲרֵי הוּא מְיַחֵל לַהֲזָמָן - לֹא הִפְקִירוֹ[לא].

ל) שלאחר שהעידו עדים שהשור הרג אדם ונגמר דינו לסקילה, באו עדים אחרים והזימו אותם, כלומר: העידו שהעדים הראשונים היו איתם במקום אחר בזמן העדות, ועדותם שקרית. במקרה כזה העדות האחרונה מתקבלת, והשור לא נסקל. אבל היות שהבעלים כבר השלים עם מיתת שורו הצפויה, הוא התייאש מהשור והוא כבר לא בעליו, וכל אחד יכול לזכות בו. לא) אם העדות הראשונה הייתה שהבעלים הרביע את שורו ונגמר דין השור לסקילה, ואחר כך הביא הבעלים עדים שהזימו את העדות הראשונה

– השור ברשות בעליו ואין אחר יכול לזכות בו. כי כאן הבעלים ידע שהצדק איתו וקיווה להוכיח את צדקתו, ולכן לא התייאש משורו.

~ יום שלישי כ"ה תשרי ~

פֶּרֶק יב

דיני בור.

א. הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[א], וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וָמֵת, וַאֲפִלּוּ הָיָה הַבּוֹר מָלֵא גְּזוֹת שֶׁל עֵצֶר וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן - חֲרֵי בַּעַל הַבּוֹר חַיָּב לְשַׁלֵּם נֵזֶק שָׁלֵם, שֶׁנֶּאֱמַר[21]: "בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם"[ב]. וְאֶחָד שׁוֹר וַחֲמוֹר אוֹ שֶׂאָר מִינֵי בְּהֵמָה וְחַיָּה וָעוֹף; לֹא נֶאֱמַר "שׁוֹר" וַ"חֲמוֹר"[22] אֶלָּא בַּהֲוֵה[ג].

א) מקום שאינו רשאי לחפור שם. ב) גם אם היה בבור ריפוד רך המונע חבטה, והמוות לא בא מחמת החבטה אלא מחמת ההבל (האוויר המחניק) של הבור – חופר הבור חייב לשלם נזק שלם על כך. ג) חיוב תשלום על נזקי הבור חל על כל בעלי החיים שניזוקו בו, והפסוק מתייחס לשור וחמור כי זו הדוגמה השכיחה.

ב. אֶחָד הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אוֹ הַחוֹפֵר בִּרְשׁוּתוֹ וּפָתַח לִרְשׁוּת הָרַבִּים, אוֹ פָּתַח לִרְשׁוּת חֲבֵרוֹ[ד], אוֹ שֶׁחָפַר בִּרְשׁוּתוֹ וּפָתַח בִּרְשׁוּתוֹ וְהִפְקִיר רְשׁוּתוֹ וְלֹא הִפְקִיר בּוֹרוֹ[ה] - חֲרֵי זֶה חַיָּב בְּנִזְקֵיהוּ[ו]. אֲבָל אִם הִפְקִיר רְשׁוּתוֹ וּבוֹרוֹ, אוֹ שֶׁהִפְקִיר בּוֹרוֹ שֶׁבִּרְשׁוּתוֹ, אוֹ הִקְדִּישׁוֹ - חֲרֵי זֶה פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר[23]: "בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם", מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּעָלִים - וְזֶה הֶפְקֵר[ז]; וּבַתְּחִלָּה בִּרְשׁוּת חָפַר, מִפְּנֵי שֶׁחָפַר בִּרְשׁוּתוֹ[ח].

ד) מבנה הבור אלכסוני – תחתית הבור נמצאת בחצרו ופתחו נמצא ברשות הרבים או בחצר חברו. ה) הבור כולו נמצא בחצרו, והפקיר את חצרו אבל לא את בורו. ו) בכל המקרים האלה, כי הוא "בעל הבור" ואחראי לנזקיו. ז) בכל המקרים האלה הוא כבר איננו בעל הבור, ולכן לא אחראי לנזקיו. ח) בניגוד לחופר בור ברשות הרבים, שעל אף שאיננו בעליו מתחייב בנזקיו היות שחפר אותו, כאן חפירת הבור הייתה בחצרו ואין לחייבו על כך.

ג. אֶחָד הַחוֹפֵר, אוֹ שֶׁנִּחְפַּר הַבּוֹר מֵאֵלָיו, אוֹ שֶׁחֲפָרָתוּ בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה - הוֹאִיל וְהוּא חַיָּב לְמַלְאתוֹ אוֹ לְכַסּוֹתוֹ, וְלֹא עָשָׂה - חֲרֵי זֶה חַיָּב בְּנִזְקֵיהוּ[ט]. וְאֶחָד הַחוֹפֵר, אוֹ הַלּוֹקֵחַ, אוֹ שֶׁנִּתַּן לוֹ בְּמַתָּנָה - שֶׁנֶּאֱמַר[24]: "בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם", מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּעָלִים מִכָּל מָקוֹם[י].

ט) במקרה שהפקיר רשותו ולא בורו, שמתחייב בנזקי הבור, אין זה משנה איך נוצר הבור. הן אם הוא חפר אותו בעצמו, או שהאדמה שקעה מאליה ונוצר בה בור, או שבהמה או חיה (גם של אחרים) חפרו את הבור – עליו לסתום את הבור ולהסיר את המכשול, ואם לא עשה זאת – חייב בנזקיו. י) כמו כן אין זה משנה אם הוא חפר את הבור בעצמו, או קנה או קיבל במתנה את החצר עם הבור – הוא בעל הבור וחייב בנזקיו.

ד. אֶחָד הַחוֹפֵר, אוֹ הַמְגַלֶּה מָקוֹם שֶׁהָיָה מְכֻסֶּה - שֶׁנֶּאֱמַר[25]: "וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר, אוֹ כִּי יִכְרֶה אִישׁ בּוֹר, וְלֹא יְכַסֶּנּוּ"[יא]. וְאִם כִּסָּהוּ כָּרָאוּי - אַף עַל פִּי שֶׁהִתְלִיעַ מִתּוֹכוֹ, וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר וָמֵת - פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יְכַסֶּנּוּ" - הָא אִם כִּסָּהוּ, פָּטוּר[יב].

יא) האחריות לנזקי הבור היא הן אם חפר את הבור בעצמו או הסיר את המכסה מעל בור קיים, כפי שכתוב בפירוש בתורה. יב) אם הוא שם מכסה חזק וסתם את הבור, והמכסה נפגע באופן שלא ניכר מבחוץ (כגון שתולעים כרסמו אותו מבפנים), ושור שעלה על המכסה נפל לבור ומת – פטור, כי כיסה את הבור כדרישת התורה, והוא אנוס.

כִּסָּהוּ בְּדָבָר שֶׁיָּכוֹל לַעֲמֹד בִּפְנֵי שְׁוָרִים, וְאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמֹד בִּפְנֵי גְּמַלִּים, וְהָלְכוּ עָלָיו גְּמַלִּים וְנִתְרוֹעֵעַ, וְהָלְכוּ עָלָיו שְׁוָרִים וְנָפְלוּ בּוֹ[יג] - אִם אֵין הַגְּמַלִּים מְצוּיִין שָׁם בְּאוֹתוֹ מָקוֹם - חֲרֵי זֶה פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁזֶּה אֹנֶס; וְאִם יְבוֹאוּ שָׁם גְּמַלִּים, אֲפִלּוּ לִפְרָקִים - חֲרֵי זֶה חַיָּב[יד].

יג) המכסה ששם עמיד בפני שוורים אבל לא בפני גמלים, ועברו עליו גמלים ופגעו בו והחלישו אותו, ואחר כך עברו עליו שוורים ונפלו לבור ומתו. יד) אם לא שכיח שיעברו

21. שמות-משפטים, כא, לד. 22. שם, פסוק לג. 23. שמות-משפטים, כא, לד. 24. שמות-משפטים, כא, לד. 25. שמות-משפטים, כא, לג.

שם גמלים בכלל — פטור, ואם אפילו רק בזמנים מסוימים עוברים שם גמלים — חייב.

ה. הִתְלִיעַ • מְתוּכוֹ, וְנָפְלוּ בּוֹ שְׁרָצִים - אַף עַל פִּי שֶׁהַגְּמַלִּים מְצוּיִין שָׁם תָּמִיד, וַהֲרֵי הוּא פּוֹשֵׁעַ לִגְמַלִּים[טו] - הוֹאִיל וּמֵחֲמַת שֶׁהִתְלִיעַ נָפְלוּ בּוֹ הַשְּׁרָצִים, הֲרֵי זֶה פָּטוּר[טז]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[יז].

השגת הראב"ד
התליע . . בזה א"א הרב רבי יצחק לא הביא בהלכותיו מכל אותה הסוגיא כלום דומה שאינה עיקר וסמך על מה שהסכימו בעלי הגמרא דתחלתו בפשיעה וסופו באונס חייב וצריך עיון.

טו) הוא פשע בכך ששם מכסה שלא עמיד בפני גמלים ששכיחים שם, אבל בפועל הנזק קרה באונס, שתולעים כרסמו את המכסה מבפנים. טז) הכלל ש'תחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב' הוא דווקא כאשר יש קשר בין הפשיעה לאונס, אבל כאן אין שום קשר ביניהם ולכן פטור. יז) שאם הנזק קרה בלי שום קשר לפשיעה — פטור.

ו. הַמּוֹצֵא • בּוֹר וְכִסָּהוּ, וְחָזַר וְגִלָּהוּ - בַּעַל הַבּוֹר חַיָּב, וְזֶה הָאַחֲרוֹן פָּטוּר[יח]. סְתָמוֹ בְּעָפָר, וְחָזַר וְהוֹצִיא אֶת כָּל הֶעָפָר - זֶה הָאַחֲרוֹן חַיָּב; שֶׁכֵּיוָן שֶׁטְּמָמוֹ בְּעָפָר, נִסְתַּלְּקוּ מַעֲשֵׂי רִאשׁוֹן[יט].

השגת הראב"ד
המוצא . . בור א"א בכדי שידע.

יח) כי בעל הבור השאיר את הבור מגולה ועליו מוטל לכסותו. יט) אם השני מילא את הבור בעפר וסתם אותו, ואחר כך הוציא את העפר — הא חייב בנזקיו, כי זה כבר כמו בור חדש שהוא חפר.

ז. בּוֹר שֶׁל שְׁנֵי שֻׁתָּפִין, עָבַר הָרִאשׁוֹן וְלֹא כִסָּהוּ, וְהַשֵּׁנִי וְלֹא כִסָּהוּ - הָרִאשׁוֹן חַיָּב, עַד שֶׁיִּמְסֹר דָּלְיוֹ לַשֵּׁנִי; וּמִשֶּׁמָּסַר דָּלְיוֹ לַשֵּׁנִי לִדְלוֹת מִמֶּנּוּ - נִפְטַר הָרִאשׁוֹן, וְנִתְחַיֵּב הַשֵּׁנִי לְכַסּוֹתוֹ[כ].

כ) כללו של דבר: מי שהדלי נמצא אצלו, נחשב לזה שמשתמש כעת בבור (לדלות מים מתוכו), ואחראי לכיסויו ולנזקיו.

כְּסָהוּ • הָרִאשׁוֹן, וּבָא הַשֵּׁנִי וּמְצָאוֹ מְגֻלֶּה, וְלֹא כִסָּהוּ - הַשֵּׁנִי חַיָּב[כא]. וְעַד אֵימָתַי יִהְיֶה הַשֵּׁנִי לְבַדּוֹ חַיָּב? עַד שֶׁיֵּדַע הָרִאשׁוֹן שֶׁהַבּוֹר מְגֻלֶּה, וּכְדֵי שֶׁיִּשְׁכֹּר פּוֹעֲלִים וְיִכְרֶת אֲרָזִים וְיכַסֶּנּוּ[כב]. וְכָל שֶׁמֵּתוֹת בּוֹ בְּתוֹךְ זְמַן זֶה, הֲרֵי הַשֵּׁנִי לְבַדּוֹ חַיָּב בּוֹ; וְכָל שֶׁמֵּתוֹת בּוֹ אַחַר זְמַן זֶה - שְׁנֵיהֶם חַיָּבִין לְשַׁלֵּם, שֶׁהֲרֵי שְׁנֵיהֶם פָּשְׁעוּ בּוֹ[כג].

השגת הראב"ד
כסהו . . מגולה א"א אין בגמרא עד שידע הראשון אלא כדי שידע, משמע שיעור מנהגו שחוזר לדלות מבורו.

כא) כי רק הוא ראה שהבור מגולה, ועליו לכסותו. כב) האחריות לנזקי הבור מוטלת על השני בלבד, עד שהראשון יידע על כך שהבור מגולה, ומרגע הידיעה יעבור הזמן הדרוש לו לכיסוי הבור, שכולל שכירת פועלים וכריתת ארזים להכנת מכסה לבור. כג) כל נזק שקרה עד שיעבור הזמן הנ"ל — השני חייב עליו, ולאחר שעבר הזמן הנ"ל — שניהם חייבים עליו.

ח. הַמּוֹסֵר • בּוֹרוֹ לְשׁוֹמֵר, הַשּׁוֹמֵר חַיָּב בְּנִזְקָיו[כד]. וְאִם מְסָרוֹ לְחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן - אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה מְכֻסֶּה, הֲרֵי הַבְּעָלִים חַיָּבִין; שֶׁהַבּוֹר עָשׂוּי לְהִתְגַּלּוֹת, וְאֵלּוּ אֵין בָּהֶן דַּעַת[כה].

השגת הראב"ד
המוסר . . חייבין א"א אני אומר שלא היה מכוסה כראוי.

כד) כי הופקד על שמירתו. כה) מכסה של בור זקוק למעקב תמידי, כי הוא עלול להיהרס. לכן מסירת בור מכוסה לאנשים שאינם אחראים היא פשיעה, ולא פוטרת את בעל הבור מהאחריות לנזקים.

ט. הַמְכַסֶּה בּוֹרוֹ בְּדָלְיוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, וּבָא בַּעַל הַדְּלִי וְנָטַל דָּלְיוֹ - בַּעַל הַבּוֹר חַיָּב[כו].

כו) אם כיסה את בורו בדלי שלקח מחברו ללא רשות, ובעל הדלי לקח את הדלי — בעל הבור חייב בנזקיו, כי היה אמור לחשוש שבעל הדלי ייקח את דליו (ואין בעל הדלי צריך להודיע לבעל הבור שלקח את הדלי, כי הוא שלו).

י. אֶחָד הַחוֹפֵר בּוֹר, אוֹ שִׂיחַ אוֹ מְעָרָה אוֹ חָרִיץ[כז]. וְלָמָּה נֶאֱמַר[26] "בּוֹר"? עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית. וְכַמָּה כְּדֵי לְהָמִית? עֹמֶק עֲשָׂרָה טְפָחִים[כח]. אֲבָל אִם הָיָה פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה, וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ שְׂאָר בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף, וָמֵת - פָּטוּר; וְאִם הֶזִּקוּ, חַיָּב בַּעַל הַתַּקָּלָה נֶזֶק שָׁלֵם[כט].

כז) השיח צר וארוך. המערה רחבה, מרובעת ומקורה. החריץ דומה למערה אבל לא מקורה. כל הנ"ל דינם כדין בור. כח) התורה מדברת על בור דווקא, כי סתם בור הוא בעומק עשרה טפחים (לפחות), שזה העומק הנדרש כדי לגרום למוות של בעל חיים שנופל לבור. כט) אם אין בבור עשרה טפחים, לא חייבים על מיתת בעל חיים שנפל לתוכו, כי זה אונס. אבל על פציעה חייבים, כי גם בור בעומק טפחים בודדים עלול לגרום לפציעה.

---

26. שמות-משפטים כא, לג.

יא. הָיָה עֹמֶק הַבּוֹר תִּשְׁעָה, וּמֵהֶם טֶפַח אֶחָד מַיִם - חַיָּב; שֶׁהַטֶּפַח שֶׁל מַיִם חָשׁוּב כְּעֹמֶק שְׁנֵי טְפָחִים בַּיַּבָּשָׁה[ל]. הָיָה עָמְקוֹ שְׁמוֹנָה, וּמֵהֶם שְׁנֵי טְפָחִים מַיִם, אוֹ שֶׁהָיָה עָמְקוֹ שִׁבְעָה, וּמֵהֶם שְׁלֹשָׁה טְפָחִים מַיִם, וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר וְכִיּוֹצֵא בּוֹ, וָמֵת - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לְשַׁלֵּם; וְאִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ; שֶׁהַדְּבָרִים הָאֵלּוּ, סָפֵק יֵשׁ בָּהֶן[לא].

ל) אחד מגורמי המוות בבור הוא ההבל (האוויר החם והמחניק), וכל טפח מים מוסיף להבל בבור כמו שני טפחים של אדמה. לכן אם הבור בעומק 9 טפחים ויש בו טפח מים – יש בו הבל שממית, וחייב על מיתת בעל חיים שנפל לתוכו. מוסיף הבל ושקול כשני טפחים יבשה.
לא) במקרה שהבור בעומק 7 או 8 טפחים, והמים שבתוכו משלימים לעומק 10 טפחים – יש ספק אם יש בו הבל שממית, כי הבור עצמו לא עמוק מספיק. לכן אין חיוב תשלום על מיתת בעל חיים שנפל לתוכו, ואם הניזק תפס את דמי הנזק מבעל הבור, לא מוציאים ממנו, כדין כל ספק.

יב. הַחוֹפֵר בּוֹר עָמֹק עֲשָׂרָה טְפָחִים, וּבָא אַחֵר וְהִשְׁלִימוֹ לְעֶשְׂרִים, וּבָא שְׁלִישִׁי וְהִשְׁלִימוֹ לִשְׁלֹשִׁים - כֻּלָּן חַיָּבִין[לב]. חָפַר הָרִאשׁוֹן פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה, אֲפִלּוּ טֶפַח, וּבָא הָאַחֲרוֹן וְהִשְׁלִימוֹ לַעֲשָׂרָה - בֵּין שֶׁחָפַר בּוֹ טֶפַח, אוֹ שֶׁהִגְבִּיהַּ בִּנְיָן עַל שְׂפָתוֹ טֶפַח - זֶה הָאַחֲרוֹן חַיָּב[לג]. סָתַם טֶפַח שֶׁהוֹסִיף, אוֹ שֶׁסָּתַר טֶפַח שֶׁבָּנָה - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם כְּבָר נִסְתַּלְּקוּ מַעֲשֵׂי הָרִאשׁוֹן, אוֹ עֲדַיִן לֹא נִסְתַּלְּקוּ[לד].

לב) כי כולם שותפים ביצירת הבור. לג) אם הראשון חפר בור שאין בו כדי להמית, והשני הוסיף טפח (בחפירה או בהנחת אבן על שפתו וכדומה) והפך אותו לבור שיש כדי להמית – השני חייב בכל נזקיו, כי הוא כמו יצר כאן בור חדש. לד) אם השני חזר וסתם את תוספת הטפח שחפר או הסיר את האבן שהניח על שפת הבור – זה ספק אם זה נחשב ככבר בור חדש והשני חייב בנזקיו, או שכעת זה חוזר להיות הבור הקודם והראשון חייב בנזקיו.

~ נקודות משיחות קודש ~

"הַחוֹפֵר בּוֹר עָמֹק עֲשָׂרָה טְפָחִים כו'".

ענינים של בור ותל בעבודת האדם הם משפיע ומקבל, ושתי תנועות אלו ישנם אצל כל אדם. ולדוגמא; תנועה הקבלה (בור עמוק) "עשה לך רב", וגם כשהוא בדרגא נעלית נאמר "איזהו חכם הלומד מכל אדם". כך גם תנועת ההשפעה ("תל גבוה") שייכת לכל אדם ו"אפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן צדקה לאחר", "לא ימנע עצמו משלישית השקל בשנה".

והנה, כיון שיש לאדם בחירה חופשית, יכול להשתמש בשתי תנועות אלו שבנפשו לענינים של היפך הטוב ובמקום להיות "חכם הלומד מכל אדם" נעשה בבחינת "חכמים המה להרע", ועד"ז בנוגע לתלמיד שבמקום להיות "תלמיד המחכים את רבותיו" ואף בבחינת "הרבה למדתי מרבותי כו' ומתלמידי יותר מכולם", נעשה תלמיד חצוף שמעיז פניו כו'.

וההדגשה על "עשרה טפחים" להורות שההשפעה בזה (הן לטוב והן למוטב) היא בכל עשר כוחות הנפש וכשם שהקבלה וההשפעה הטובה חודרת את כל עשר כוחות הנפש, כך גם ההשפעה הבלתי רצוי' חודרת בכל כוחות הנפש ואז נעשה הנזק בל ישוער כו'.

ובזה ההוראה, שדרושה זהירות יתרה בשתי התנועות, הן הקבלה והן ההשפעה שלא ינוצלו באופן שאינו ראוי שאז נעשה בור המזיק – א' מארבעה אבות נזיקין ר"ל – אלא לעניני טוב וקדושה והשפעתם על כל סביבתו.

יין מלכות ספר נזיקין סימן ד.
מתוך רמב"ם "פרדס המלך"

יג. חָפַר הָרִאשׁוֹן בּוֹר עָמֹק, וּבָא הָאַחֲרוֹן וְהִרְחִיבוֹ[לה], וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר, וָמֵת - אִם מֵחֲמַת הֶבְלוֹ מֵת - הָאַחֲרוֹן פָּטוּר, שֶׁהֲרֵי מִעֵט הֶבְלוֹ; וְאִם מֵחֲמַת חֲבָטוֹ מֵת - הָאַחֲרוֹן חַיָּב, שֶׁהֲרֵי הוּא הִקְרִיב הֶזֵּק בּוֹר זֶה[לו].

לה) הראשון חפר בור שעשוי להמית, והשני הרחיב והגדיל את חלל הבור. לו) אם סיבת המוות היא ההבל – הראשון חייב, כי השני שהרחיב את הבור הקטין את רמת ההבל בבור (בור רחב הוא מאוורר יותר). ואם סיבת המוות היא חבטה באדמת הבור – השני חייב, כי הגדיל את שטח הבור ואת פוטנציאל הנזק שלו.

וְכֵן אִם נָפַל הַשּׁוֹר מֵאוֹתוֹ הַצַּד שֶׁהִרְחִיב הָאַחֲרוֹן - הָאַחֲרוֹן חַיָּב, שֶׁהֲרֵי הִקְרִיב הֶזֵּק בּוֹר זֶה, אַף עַל פִּי שֶׁמֵּת מִן הַהֶבֶל[לז]. וְאִם מִן הַצַּד שֶׁחָפַר הָרִאשׁוֹן נָפַל - הָרִאשׁוֹן חַיָּב, שֶׁזֶּה הָאַחֲרוֹן מִעֵט הֶבְלוֹ[לח].

לז) אם השור נפל מהצד שהרחיב השני – השני חייב גם אם השור מת מחמת ההבל, כי ללא ההרחבה שלו ייתכן שהשור כלל לא היה נופל לבור. לח) שזה המקרה שבו דובר בתחילת ההלכה; ואם השור מת מחמת החבטה – השני חייב, כנ"ל.

יד. בּוֹר שֶׁחִיְּבָה עָלָיו הַתּוֹרָה - אֲפִלּוּ לֹא מֵתָה הַבְּהֵמָה אֶלָּא מֵהֶבְלוֹ; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם מֵתָה מֵחֲבָטוֹ[לט]. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה עֹמֶק הַבּוֹר בְּרָחְבּוֹ, אֵין לוֹ הֶבֶל; וְאִם לֹא נֶחְבְּטָה בּוֹ הַבְּהֵמָה, וּמֵתָה -

פָּטוּר. הָיָה עָמְקוֹ יָתֵר עַל רָחְבּוֹ, יֵשׁ לוֹ הֶבֶל; וְאִם מֵתָה בּוֹ הַבְּהֵמָה, חַיָּב אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נֶחְבְּטָה בַּקַּרְקַע[מ].

לט) החיוב בנזקי הבור חל גם כאשר הבהמה שנפלה לתוכו מתה מחמת האוויר החם והמחניק שבבור, וכל שכן אם מתה מחמת החבטה באדמת הבור. מ) אם מידת עומק הבור זהה למידת רוחבו – אין בו הבל שעשוי להמית, ופטור על בהמה שנפלה לתוכו ולא נחבטה ומתה, כי זה אונס. ואם מידת עומק הבור גדולה ממידת רוחבו – יש בו הבל שעשוי להמית, וחייב על בהמה שנפלה לתוכו ולא נחבטה ומתה, כי מתה מחמת ההבל.

טו. עָשָׂה תֵּל גָּבוֹהַּ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנֶחְבְּטָה בּוֹ הַבְּהֵמָה, וָמֵתָה[מא] - אִם הָיָה גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים, חַיָּב לְשַׁלֵּם. וְאִם הָיָה פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה, פָּטוּר עַל מִיתַת הַבְּהֵמָה[מב]; אֲבָל אִם חִזְּקָה בִּלְבַד, חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, וַאֲפִלּוּ בְּתֵל גָּבוֹהַּ כָּל שֶׁהוּא, אוֹ בַּחֲפִירָה כָּל שֶׁהִיא; שֶׁהַנֶּזֶק בְּכָל שֶׁהוּא, דָּבָר מָצוּי וְיָדוּעַ; וְאֵין הַמִּיתָה בְּכָל שֶׁהוּא מְצוּיָה, וַהֲרֵי הוּא כְּמוֹ אָנֵס[מג].

מא) שעלתה על התל ונפלה. מב) כי רק נפילה מגובה עשרה טפחים ומעלה עשויה להרוג. מג) פציעה עשויה לקרות גם בתל בגובה מזערי או בשוחה בעומק מזערי, ולכן חייב עליה נזק שלם. מוות עשוי לקרות רק במקרים מסוימים, ואם הוא קרה במקרים אחרים זה אונס ופטור עליו.

טז. וְכֵן אֵינוֹ חַיָּב עַל מִיתַת הַבְּהֵמָה בְּבוֹר, אוֹ עַל חֲבִיטָתָהּ בְּתֵל - אֶלָּא אִם הָיְתָה הַבְּהֵמָה קְטַנָּה, אוֹ חֵרֶשֶׁת, אוֹ שׁוֹטָה, אוֹ סוּמָה, אוֹ שֶׁנָּפְלָה בַּלַּיְלָה. אֲבָל אִם הָיְתָה פִּקַּחַת, וְנָפְלָה בַּיּוֹם, וּמֵתָה - פָּטוּר; שֶׁזֶּה כְּמוֹ אָנֵס, מִפְּנֵי שֶׁדֶּרֶךְ הַבְּהֵמָה לִרְאוֹת וְלָסוּר מִן הַמִּכְשׁוֹלוֹת[מד].

מד) החיוב על מיתת בהמה בבור או בתל, חל רק במקרים חריגים של בהמה קטנה או פגומה או בהמה רגילה בשעות הלילה, שבמקרים האלה הבהמה לא אמורה להישמר מהנזק. אבל בהמה רגילה בשעות היום אמורה להישמר מהנזק (של מכשולים גדולים שעשויים לגרום למיתתה, וכדלקמן), ולכן פטור על מיתתה.

וְכֵן • אִם נָפַל לְתוֹכוֹ אָדָם וָמֵת - אֲפִלּוּ הָיָה סוּמָא, אוֹ שֶׁנָּפַל בַּלַּיְלָה - בֵּין שֶׁהָיָה בֶּן חוֹרִין אוֹ עֶבֶד, הֲרֵי זֶה פָּטוּר[מה]. וְאִם חַזַּק בּוֹ הָאָדָם, אוֹ הַבְּהֵמָה הַפִּקַּחַת - חַיָּב נֶזֶק שָׁלֵם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[מו].

השגת הראב"ד
וכן . . שלם א"א ובהמה פקחת ביום למה ומה בין נזק למיתה לענין זה.

מה) מחמת גזירת הכתוב, שאין חיוב על מיתת אדם בבור. מו) פציעה עשויה לקרות גם ממכשולים קטנים, שבהמה רגילה ואפילו אדם עשויים להיתקל בהם ולהינזק מהם, ולכן חייב על כך (בהמה נשמרת מנזקים שעלולים לגרום למיתתה ולא מנזקים שעלולים לגרום לפציעתה).

השגת הראב"ד
נפל . . המוקדשין א"א אע"ג דפרקיה.

יז. נָפַל • לְתוֹכוֹ שׁוֹר פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין[מז] וָמֵת - הֲרֵי זֶה פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר[27]: "וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ", מִי שֶׁהַמֵּת שֶׁלּוֹ; יָצָא זֶה שֶׁהוּא אָסוּר בַּהֲנָיָה, וְדִינוֹ שֶׁיִּקָּבֵר[מח].

מז) שור שמיועד להקרבה ונפסל, כגון שנפל בו מום לאחר הקדשתו. מח) לשון הפסוק הוא "בעל הבור ישלם וגו' והמת יהיה לו", מכך נלמד שרק כאשר בעל הבור מקבל את נבלת המת הוא חייב בתשלומין. שור כזה אסור בהנאה ונבלתו נקברת, ולכן אין חיוב תשלומין עליו.

יח. הָיָה חוֹפֵר בְּבוֹר, וְנָפְלָה הַבְּהֵמָה מִקּוֹל הַחֲפִירָה בְּתוֹךְ הַבּוֹר, וָמֵתָה - אִם נָפְלָה מִלְּפָנֶיהָ, חַיָּב. נָפְלָה מֵאֲחוֹרֶיהָ, כְּגוֹן שֶׁנִּבְעֲתָה וְחָזְרָה עַל עֲקֵבָהּ לְאָחוֹר, וְנָפְלָה וָמֵתָה - פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר[28]: "וְנָפַל", עַד שֶׁיִּפֹּל דֶּרֶךְ נְפִילָה[מט].

מט) התורה מחייבת רק על נפילה כדרכה, עם הפנים קדימה, ולא על נפילה על הגב.

השגת הראב"ד
חוץ לבור א"א נראה לי כל הסוגיא אינה נצלת מן השבוש ואולי חזרה היתה לו שנסתפק לו הלכה כרב או כשמואל וכתב למעלה כשמואל ועכשיו בא לכתוב כרב, מכל מקום שבושין יש כאן שאם נתקל בבור מקול החפירה ונפל חוץ לבור לדברי הכל פטור ואם נפל לאחוריו בבור זהו הספק שאמר שאין ב"ד מחייבין אותו.

נָפַל לְפָנָיו מִקּוֹל הַחֲפִירָה חוּץ לַבּוֹר, • וּמֵת אוֹ נִזַּק - אֵין בֵּית דִּין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ; וְאִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק, אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ[נ]. וְאִם נָפַל לַאֲחוֹרָיו חוּץ לַבּוֹר, וּמֵת אוֹ הֻזַּק - בַּעַל הַבּוֹר פָּטוּר[נא].

נ) אם הבמה נפלה מחמת קול החפירה מחוץ לבור – פטור כי הבהמה לא הוזקה בבור כלל. ואם הניזק תפס לא מוציאים ממנו, כי בכל זאת סיבת הנזק היא כריית הבור. נא) כמו שפטור אפילו אם נפלה כך לבור, כנ"ל.

יט. שׁוֹר שֶׁדָּחַף הַבְּהֵמָה לְתוֹךְ הַבּוֹר, וּמֵתָה

27. שמות-משפטים, כא, לד. 28. שם, פסוק לג.

הַבְּהֵמָה - אִם מוּעָד הוּא - בַּעַל הַבּוֹר מְשַׁלֵּם מֻחֲצָה, וּבַעַל הַשּׁוֹר מְחֻצָּה[נב]. וְאִם תָּם הוּא - בַּעַל הַשּׁוֹר מְשַׁלֵּם רְבִיעַ מְגוּפוֹ[נג], וּבַעַל הַבּוֹר מְשַׁלֵּם שְׁלֹשָׁה חֲלָקִים מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו. שֶׁבַּעַל הַנְּבֵלָה אוֹמֵר לְבַעַל הַבּוֹר: 'פִּחַת נְבֵלָה זוֹ יֵשׁ לִי אֶצְלְךָ; אַף עַל פִּי שֶׁהִיא גְּדוֹלָה וּפִקַּחַת - כֵּינָן שֶׁנִּדְחֲפָה, הֲרֵי זוֹ כְּמִי שֶׁנָּפְלָה בַּלַּיְלָה; כָּל שֶׁאֲנִי יָכוֹל לְהוֹצִיא מִבַּעַל הַשּׁוֹר, אֲנִי מוֹצִיא; וְהַשְּׁאָר, אַתָּה חַיָּב לְשַׁלְּמוֹ'[נד].

נב) כי שניהם שותפים למיתת הבהמה. **נג)** שור תם שהמית בהמה משלם חצי נזק מגופו, וכאן שעשה זאת בשותפות עם (בעל) הבור, משלם חצי מחלקו שהוא חצי, דהיינו רבע. **נד)** בעל הבור משלם את היתרה, שלושת רבעי הנזק. זאת משום שבעל הבהמה המתה אומר לו "הנבלה נמצאה אצלך בבור, ואתה אמור לשלם לי על הנזק שנגרם לה, למעט החלק שישלם לי בעל השור". ואפילו אם הייתה זו בהמה רגילה וחזקה, שבדרך כלל פטור על מיתתה בבור (כנ"ל בהלכה טז), כאן חייב כי נדחפה לבור בעל כרחה, ובעל הבור חייב על כך כמו שחייב על נפילת בהמה בלילה וכיו"ב.

כ. וְכֵן הִנִּיחַ אֶבֶן עַל פִּי הַבּוֹר[נה], וּבָא הַשּׁוֹר וְנִתְקַל בָּהּ, וְנָפַל לַבּוֹר, וָמֵת - הַמַּנִּיחַ אֶת הָאֶבֶן מְשַׁלֵּם מֻחֲצָה, וּבַעַל הַבּוֹר מֻחֲצָה[נו].

נה) על שפת הבור. **נו)** כי שניהם שותפים לנזק.

כא. וְכֵן שׁוֹר שֶׁל חֵרְשׁוֹט[נז] וְשֶׁל פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין[נח] שֶׁנָּגְחוּ כְּאֶחָד - אִם תָּם הוּא זֶה שֶׁל חֵרְשׁוֹט, מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק; וְאִם מוּעָד, נֶזֶק שָׁלֵם; שֶׁהַנָּזָק אוֹמֵר לוֹ: 'כָּל שֶׁאֲנִי יָכוֹל לְהוֹצִיא מִזֶּה אֲנִי מוֹצִיא, וְהַשְּׁאָר מִמְּךָ; וְזֶה, הוֹאִיל וְהֻקְדַּשׁ הוּא וּפָטוּר - אַתָּה תְּשַׁלֵּם לִי הַכֹּל'[נט].

נז) שור ששייך לאדם פרטי, שחייב לשלם על נזקיו. **נח)** שלא נפדה, או שאין לו פדיון כגון בכור בעל מום; שהוא רכוש של הקדש ואין חיוב תשלומין על נזקיו. **נט)** גם במקרה זה יש כאן שני שותפים מלאים לנזק, וכאשר לא ניתן לגבות מאחד מהם את חלקו בנזק, משלם השני גם את חלק חברו (כמו בהלכה יט שבעל הבור משלם 3/4 מהנזק, אם השור הדוחף הוא שור תם). הטעם לכך הוא שכל שור נושא באחריות מלאה לנזק, ולכן ניתן לגבות ממנו נזק שלם.

כב. מִי שֶׁהָיָה חוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנָפַל עָלָיו שׁוֹר וַהֲרָגוֹ - בַּעַל הַשּׁוֹר פָּטוּר[ס]; וְאִם מֵת הַשּׁוֹר, נוֹטֵל בַּעַל הַשּׁוֹר דְּמֵי שׁוֹרוֹ מִיּוֹרְשֵׁי בַּעַל הַבּוֹר[סא].

ס) מתשלום כופר, כי חופר הבור פשע. והשור לא נסקל, כי לא התכוון להזיק. **סא)** כי בעל הבור חייב על מיתת השור.

פֶּרֶק יג

מכשולים שונים ברשות הרבים.

א. כֵּלִים שֶׁנָּפְלוּ לַבּוֹר וְנִשְׁתַּבְּרוּ - בַּעַל הַבּוֹר פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר[29]: "וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר" - מִפְּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ: "שׁוֹר", לֹא אָדָם; "חֲמוֹר", לֹא כֵּלִים[א]. אֲפִלּוּ נָפַל שׁוֹר בְּכֵלָיו, וּמֵת הַשּׁוֹר וְנִשְׁתַּבְּרוּ כֵּלָיו[ב] - חַיָּב עַל הַבְּהֵמָה, וּפָטוּר עַל הַכֵּלִים.

א) דהיינו שחייב רק על מיתת בעלי חיים, ופטור על מיתת אדם ועל נזק שנגרם לדברים אחרים. **ב)** כגון העול והמחרישה, ולא כמו בדין הראשון שנפלו כלים בלבד.

ב. הַבּוֹר מֵאֲבוֹת הַנְּזִיקִין הוּא, וְתוֹלְדוֹתָיו כָּמוֹהוּ מוּעָדִין מִתְּחִלָּתָן[ג]. וְכָל הַמַּנִּיחַ תַּקָּלָה[ד], הֲרֵי זֶה תּוֹלֶדֶת הַבּוֹר. וְאִם הֵזִיק בָּהּ אָדָם אוֹ בְּהֵמָה, מְשַׁלֵּם זֶה שֶׁהִנִּיחַ הַתַּקָּלָה נֶזֶק שָׁלֵם, בֵּין הִפְקִיר הַתַּקָּלָה, בֵּין לֹא הִפְקִיר הַתַּקָּלָה[ה]; וְאִם הֵזִקוּ בָּהּ כֵּלִים, פָּטוּר[ו].

ג) 'אבות נזיקין' אלו נזקים כלליים שמופיעים בתורה, וה'תולדות' אלו מקרי היזק שדומים להם. כל המקרים שדומים לבור חייב עליהם נזק שלם, מהנזק הראשון שגרמו. **ד)** ברשות הרבים. **ה)** כי החיוב הוא לא מדין ממונו שהזיק, אלא מדין בור (וגם בור ברה"ר איננו בבעלותו). **ו)** כדין בור, כנ"ל בהלכה א.

ג. כֵּיצַד? הַמַּנִּיחַ אַבְנוֹ אוֹ סַכִּינוֹ אוֹ מַשָּׂאוֹ אוֹ תִּבְנוֹ וְקַשּׁוֹ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהֵזִקוּ בָּהֶן בֵּין אָדָם בֵּין בְּהֵמָה - חַיָּב נֶזֶק שָׁלֵם[ז]. וְכֵן אִם הִנִּיחָן בִּרְשׁוּתוֹ, וְהִפְקִיר רְשׁוּתוֹ וְלֹא הִפְקִירָן[ח]. נִתְקַל בַּקַּרְקַע, וְנֶחְבַּט בְּתַקָּלָה זוֹ וְהֵזִיק בָּהּ - חַיָּב בַּעַל הַתַּקָּלָה[ט]. וְאִם הֵזִקוּ כֵּלִים בְּכָל אֵלּוּ, אוֹ נִטַּנְפוּ[י] - פָּטוּר[יא].

---

29. שמות-משפטים, כא, לג.

שׁ הפניות לשיחות קודש שׁ

הלכה א: ענין ה"בור" בעבודה הרוחנית – יין מלכות סקנ"ד.

ז) למרות שלא הייתה כוונתו להזיק כלל, כגון שהניח תבנו כדי שידושו בו וייעשה זבל או שהניח משאו הכבד כדי לנוח מעט. ח) כדין "הפקיר רשותו ולא הפקיר בורו", שחייב עליו. ט) היות שבסופו של דבר ניזק מהתקלה. י) כגון ששפך מים ברשות הרבים והם לכלכו כלים. יא) כי דין התקלה כדין הבור, שפטור על נזקי הכלים.

ד. הִכְנִיס שׁוֹרוֹ לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וְהִרְבִּיץ גְּלָלִים[י], וְנִטַּנְּפוּ בָּהֶן כֵּלָיו שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת - פָּטוּר; שֶׁהַגְּלָל זֶה תּוֹלֶדֶת בּוֹר הוּא, וְלֹא מָצְאנוּ בּוֹר שֶׁחַיֵּב בּוֹ עַל הַכֵּלִים[יג].

יב) עשה את צרכיו. יג) דין גללי הבהמה כדין בור, ולכן פטור על נזקי הכלים שגרמו.

ה. הַמַּנִּיחַ אֶת הַכַּד בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהָלַךְ הַמְהַלֵּךְ וְנִתְקַל בָּהּ, וְשִׁבְּרָהּ - פָּטוּר, לְפִי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהִתְבּוֹנֵן בַּדֶּרֶךְ כְּשֶׁהֵם מְהַלְּכִין[יד]. וְאִם הָיָה בָּהּ - חֲרֵי בַּעַל הַכַּד חַיָּב בְּנִזְקֵיו, וַאֲפִלּוּ הִפְקִיר הַכַּד; שֶׁכָּל הַמַּפְקִיר נְזָקִין שֶׁאֵין לוֹ רְשׁוּת לַעֲשׂוֹתָן מִתְּחִלָּה, חַיָּב כְּאִלּוּ לֹא הִפְקִירָן[טו].

יד) אדם שהולך בדרך טרוד במחשבותיו ולא בוחן היטב את הדרך, ולכן הוא פטור על שבירת הכד שהונח שם. טו) אם ההולך ניזוק מההיתקלות בכד, בעל הכד חייב לשלם על הנזק, כדין בור. ואפילו אם הפקיר את הכד חייב, היות שהנחתו שם הייתה ללא רשות, לא מועילה הפקרתו לפטור מתשלום על נזקיו.

ו. הִנִּיחַ אֶת הַכַּד בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְשׁוּת לְהַנִּיחָהּ שָׁם, כְּגוֹן מְקוֹם הַקְּרָנוֹת שֶׁל גְּתוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[טז], וְנִתְקַל בָּהּ וְשִׁבְּרָהּ - חַיָּב; וְאִם הֶזִּיק בָּהּ הַמְהַלֵּךְ - בַּעַל הַכַּד פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לוֹ לְהִסְתַּכֵּל[יז]. וְאִם הָיְתָה אֲפֵלָה, אוֹ שֶׁמִּלֵּא כָּל הַדֶּרֶךְ כַּדִּים - פָּטוּר עַל שְׁבִירָתָהּ; וְאִם נִתְקַל בָּהּ, חֲרֵי בַּעַל הַכַּד חַיָּב[יח]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

טז) קרנות הגיתות זו רחבה בכניסה למקום שבו דורכים ענבים להפקת יין, והוא הדין לרחבה שבכניסה למקום שבו כותשים זיתים להפקת שמן, או כל מקום אחר שמקובל להניח בו כלים. יז) כי ידוע שמקומות אלו מלאים כלים. יח) כאשר המקום חשוך או שהוא מלא בכלים שחוסמים את המעבר, בעל הכד חייב בנזקי ההולך וההולך פטור על נזקי הכד, כי בעל הכד היה אמור להימנע מהנחת הכד במצבים כאלה.

ז. נִשְׁבְּרָה כַּדּוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהֶחְלַק אֶחָד בַּמַּיִם אוֹ שֶׁלָּקָה בַּחֲרָשָׁיהָ - פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם, לְפִי שֶׁהוּא אָנוּס; וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא סִלֵּק הַחֲרָשִׁים. וַחֲרֵי הַחֲרָשִׁים וְהַמַּיִם כְּהֶפְקֵר, וְלֹא הִפְקִיר אֶלָּא אַחַר שֶׁנֶּאֱנַס, וּלְפִיכָךְ פָּטוּר[יט]. וְאִם נִתְכַּוֵּן [לקחת ח]לִזְכּוֹת בַּחֲרָשָׁיהָ, וְהֶזֵּק בָּהֶן אַחַר - חַיָּב[כ]. וְהוּא הַדִּין לְנָפְלָה גְּמַלּוֹ וְלֹא הֵעֲמִידָהּ, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּהּ[כא]. וְאִם הֶזִּיקוּ כֵּלִים בְּכָל אֵלּוּ - פָּטוּר, בֵּין הִפְקִיר בֵּין לֹא הִפְקִיר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[כב].

יט) אם הכד נשבר באונס, ואדם ניזוק משבריו או מהמים שהיו בתוכו – בעל הכד פטור מדיני אדם, היות שהפקיר את המים ואת שברי הכד כתוצאה מאונס (ולא שהניח אותו בכוונה ואחר כך הפקירו, שאז חייב), וחייב בדיני שמים כי בסופו של דבר גרם לנזק. כ) כי החרסים הם כבור. כא) שאם הפקיר פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים, ואם לא הפקיר – חייב. כב) שבבור ובתולדותיו, פטור על נזקי כלים.

ח. שְׁנֵי קַדָּרִין[כג] שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ זֶה אַחַר זֶה, וְנִתְקַל הָרִאשׁוֹן וְנָפַל, וְנִתְקַל הַשֵּׁנִי בָּרִאשׁוֹן - אִם הָיָה לָרִאשׁוֹן לַעֲמֹד וְלֹא עָמַד - חַיָּב בִּנְזָקָיו שֶׁל שֵׁנִי; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָנוּס בִּשְׁעַת נְפִילָה, אֵינוֹ אָנוּס בִּהְיוֹתוֹ מֻטָּל בַּדֶּרֶךְ, וַחֲרֵי הוּא יָכוֹל לַעֲמֹד. וְאִם לֹא הָיָה לוֹ לַעֲמֹד - פָּטוּר, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִזְהִיר לָזֶה שֶׁנִּתְקַל בּוֹ; מִפְּנֵי שֶׁהוּא טָרוּד בְּנַפְשׁוֹ[כד].

כג) מוכרי קדירות. כד) אם הראשון היה יכול להספיק לקום ובכך למנוע את נפילת השני – הוא חייב על נזקי השני, כי גופו נחשב כבור. ואם הוא לא היה יכול להספיק לקום – פטור. ולא מצופה ממנו להזהיר את השני, כי הוא טרוד בנפילתו.

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁהוּא חַיָּב בִּנְזָקָיו שֶׁל שֵׁנִי? בְּשֶׁהֶזֵּק גּוּפוֹ שֶׁל שֵׁנִי; אֲבָל אִם הֶזִּיקוּ כֵּלָיו - פָּטוּר, שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַל הַכֵּלִים בְּבוֹר, וְכָל תַּקָּלָה תּוֹלֶדֶת בּוֹר הִיא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

י. הַקַּדָּרִין וְהַזַּגָּגִין[כה] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין זֶה אַחַר זֶה, וְנִתְקַל הָרִאשׁוֹן וְנָפַל, וְנִתְקַל הַשֵּׁנִי בָּרִאשׁוֹן, וְהַשְּׁלִישִׁי בַּשֵּׁנִי, וְכָל אֶחָד מֵהֶן יֵשׁ לוֹ לַעֲמֹד וְלֹא עָמַד - הָרִאשׁוֹן חַיָּב בִּנְזָקֵי גּוּפוֹ שֶׁל שֵׁנִי, בֵּין שֶׁהֶזֵּק בְּגוּפוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן הַמֻּטָּל, בֵּין • שֶׁהֶזֵּק בְּמַשָּׂאוֹ. וְהַשֵּׁנִי

השגת הראב"ד

בין שהזיק במשאו א"א זהו תימה שהרי כתב הסוגיא כדעת ר' יהודה דאמר נתקל אנוס הוא ואמר כל הנתקל ואפילו הראשון מעתה משאו של ראשון אינו בורו, וראיתי לרב ר' יצחק ז"ל שכתב כן אמרתי אי אפשר שהוא טועה אלא הענין כולו בשלא הפקירו וכבר אמר ר' יהודה במתכוין לזכות בחרסיה חייב אע"ג דאנוס הוא ודוקא ראשון שמעצמו נפל אבל שני שמחמת ראשון נפל אע"ג דלא הפקיר משאו ההיא שעתא מיהת בורו של ראשון הוא וראשון פטור דהא לאו בורו הוא ומפקיר נזקי אונסין פטור.

חַיָּב בְּנִזְקֵי גּוּפוֹ שֶׁל שְׁלִישִׁי, אִם הֶחֱזִק בְּגוּפוֹ שֶׁל שֵׁנִי; אֲבָל אִם הֶחֱזִק בְּמַשָּׂאוֹ שֶׁל שֵׁנִי שֶׁנָּפַל, פָּטוּר, שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ הַשֵּׁנִי: 'בּוֹר זֶה שֶׁהוּא מַשָּׂאִי, אֵין אֲנִי הַכּוֹרֶה אוֹתוֹ', שֶׁהֲרֵי הָרִאשׁוֹן הִפִּיל הַשֵּׁנִי עִם מַשָּׂאוֹ[כי]**. וְאִם הִזְהִירוּ זֶה אֶת זֶה, כֻּלָּן פְּטוּרִין.**

כה) מוכרי כלי זכוכית. כו) הראשון חייב בנזקי השני גם אם הוא נתקל במשאו, ואילו השני חייב בנזקי השלישי רק אם הוא נתקל בגופו, ועל נזק ממשאו הוא פטור. זאת משום שהשני לא אחראי להפיכת משאו לתקלה, אלא הראשון שגרם לו ליפול (והראשון גם פטור כי המשא לא שלו, ודינו כהפקיר ממונו אחרי שהפך לתקלה באונס שפטור, כדלעיל הלכה ז'). אבל על נזק שגרם גופו חייב כי היה לו לקום.

יא. נָפַל הָרִאשׁוֹן, וְהָיָה מַטָּל לִרְחַב הַדֶּרֶךְ, וְנִתְקַל אֶחָד בְּרֹאשׁוֹ וְאֶחָד בְּרַגְלָיו וְאֶחָד בְּבִטְנוֹ - הֲרֵי הוּא חַיָּב בְּנִזְקֵי כֻּלָּן, הוֹאִיל וְהָיָה לוֹ לַעֲמֹד וְלֹא עָמַד.

יב. הַשּׁוֹפֵךְ אֶת הַמַּיִם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהֶזִּיק בָּהֶן אֶחָד - חַיָּב בְּנִזְקֵיהֶן; וְאִם נִטְנְפוּ כֻּלָּן - פָּטוּר, כְּמוֹ שֶׁשִּׁבְּאֲרָנוּ[כי]**. נִבְלְעוּ • הַמַּיִם בָּאָרֶץ, וְנִשְׁאֲרָה הָאָרֶץ חֲלָקָה, וְהֶחְלִק וְנָפַל, וְהֶזִּיק בַּקַּרְקַע - הֲרֵי זֶה חַיָּב בְּנִזְקֵיהֶן**[כח].

השגת הראב"ד

נבלעו . . והוחלק א"א פירוש שנעשית טיט וזהו כרפשו דאמרו בגמרא (בבא קמא ל) ונראה דהכי גריס לה מי סברת דתמו מיא כלומר ונעשית הקרקע טיט לא דלא תמו מיא ותרתי בדלא תמו למה לי חדא בימות החמה וכו'.

כז) מים אלו הם תולדה של בור, ולכן פטור על נזקי הכלים. כח) על אף שניזוק מהחבטה בקרקע של רשות הרבים, כי גם אדמת הבור היא חלק מרשות הרבים, ובכל זאת חייב על החבטה בה.

יג. כָּל אֵלּוּ שֶׁפּוֹתְקִין בִּיבוֹתֵיהֶן וְגוֹרְפִין מְעָרוֹתֵיהֶן[כט] **- אֵין לָהֶן רְשׁוּת לִשְׁפֹּךְ הַמַּיִם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים בִּימוֹת הַחַמָּה, אֲבָל בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים יֵשׁ לָהֶם רְשׁוּת**[ל]**; וְאַף עַל פִּי כֵן, אִם הֶזִּיק אָדָם אוֹ בְּהֵמָה בַּמַּיִם - חַיָּבִין נֶזֶק שָׁלֵם**[לא]**.**

כט) שפותחים את צינורות מי השופכין בבתיהם כדי שיזרמו לרשות הרבים, או מנקים מערותיהם ומשליכים את הזבל לרשות הרבים. ל) בקיץ הרחובות נקיים ולכן אסור ללכלכם, ובחורף הם מלוכלכים ולכן מותר ללכלכם. לא) הרשות לעשות זאת בחורף, לא פוטרת מאחריות לנזקים שהלכלוך יגרום.

יד. לֹא יוֹצִיא אָדָם תִּבְנוֹ וְקַשּׁוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, כְּדֵי שֶׁיִּדּוֹשׁוּ וְיֵעָשׂוּ לוֹ זֶבֶל[לב]**. וְאִם הוֹצִיא, קָנָסוּ אוֹתוֹ חֲכָמִים שֶׁיִּהְיֶה כְּהֶפְקֵר, וְכָל הַקּוֹדֵם בָּהֶם זָכָה, מֵעֵת שֶׁנִּדּוֹשׁוּ וְהִשְׁבִּיחוּ; וְאִם קָדַם אָדָם וְזָכָה בָּהֶן מִשְּׁעַת הוֹצָאָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ**[לג]**. וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן כְּמֻפְקָר, אִם הֶזִּיק בָּהֶן אָדָם אוֹ בְּהֵמָה, הֲרֵי זֶה הַמּוֹצִיא חַיָּב לְשַׁלֵּם**[לד]**.**

לב) אנשים נהגו להוציא תבן וקש לרחוב כדי שידרכו עליהם ויהפכו אותם לחומר שאפשר לזבל בו את השדות, וחכמים אסרו על כך כי אנשים עלולים להחליק עליהם ולהינזק. לג) חכמים קנסו והפקירו תבן וקש שהוצאו לרשות הרבים, וניתן לזכות בהם משעה שנעשו ראויים לזבל בהם את השדות. ואם מישהו תפס אותם לפני שנעשו ראויים לכך, לא מוציאים ממנו. לד) כי ההפקרה לא פוטרת אותו מאחריות לנזקים.

טו. יֵשׁ לְכָל אָדָם לְהוֹצִיא אֶת הַזֶּבֶל וְאֶת הַגְּלָלִים לִרְשׁוּת הָרַבִּים בִּשְׁעַת הוֹצָאַת זְבָלִים, וְלִצְבֹּר אוֹתָן שָׁם שְׁלֹשִׁים יוֹם, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִשּׂוּף בְּרַגְלֵי אָדָם[לה]**. וְאַף עַל פִּי כֵן, אִם הִזִּיק - חַיָּב לְשַׁלֵּם**[לו]**. וְחַיָּבִין עַל זֶה הַגָּלָל מְשׁוּם גָּזֵל; כֵּיוָן שֶׁאֵין בּוֹ שֶׁבַח אִם נִדּוֹשׁ, לֹא קָנְסוּ בּוֹ**[לז]**.**

לה) מותר להוציא פסולת חקלאית וגללי בהמות לרשות הרבים בזמן שבו כולם מוציאים אותם, כדי שאנשים ידרכו עליהם ויכשירו אותם כחומר לדישון השדות. לו) בהתאם לכלל שהרשות לעשות דברים ברשות הרבים לא פוטרת מאחריות לנזקים שייגרמו על ידם. לז) גם אם אדם הוציא את גללי בהמתו שלא בזמן הוצאת הזבלים, חכמים לא הפקירו אותם כמו שהפקירו את התבן והקש, כי הגללים לא משביחים כמותם על ידי הדריכה עליהם, ולכן הם לא ראו צורך להפקירם. לכן לקיחת הגללים אסורה משום גזילה.

טז. אֵין שׁוֹרִין טִיט [במים] **בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְאֵין לוֹבְנִים לְבֵנִים. אֲבָל גּוֹבְלִין טִיט בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אֲבָל לֹא לִלְבֵּנִים**[לח]**.**

לח) אסור לשרות טיט במים ברשות הרבים כדי לרככו, ולא לייבש לבנים ברשות הרבים, כי אלה דברים שלוקחים זמן רב ואנשים עלולים להינזק מהם. מותר לערבב טיט במים לצורך שימוש מידי בבנייה, אבל לא לצורך הכנת לבנים, כי לטיט שמיועד לכך דרושה שהייה ארוכה במים.

יז. הַבּוֹנֶה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - הַמֵּבִיא אֲבָנִים מֵבִיא, וְהַבּוֹנֶה בּוֹנֶה; וְכֻלָּן שֶׁהִזִּיקוּ, חַיָּבִין לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם[לט]**.**

לט) אדם שבונה ברשותו יכול להשתמש ברשות הרבים לצורך העברת חומרי הבנייה, אבל אסור לו להשאיר אותם שם לזמן ארוך ועליו לקחתם בסמוך להנחתם שם, כדי למנוע נזק. ואם נגרם נזק בזמן הקצר שבו הונחו ברשות

הרבים – חייב, בהתאם לכלל שהרשות להשתמש ברשות הרבים לא פוטרת מאחריות לנזקים.

יח. הַחָצָב שֶׁחָצַב אֵבֶן וּמְסָרָהּ לְסַתֵּת, וְהֵזִק בָּהּ אָדָם אוֹ בְּהֵמָה - הַסַּתָּת חַיָּב. וְסַתָּת שֶׁמָּסַר לְחַמָּר, הַחַמָּר חַיָּב. מָסַר חַמָּר לְכַתָּף, הַכַּתָּף חַיָּב. מָסַר כַּתָּף לְבוֹנֶה, הַבּוֹנֶה חַיָּב. מְסָרָהּ הַבּוֹנֶה לְזֶה שֶׁמִּתְקֵן יְשִׁיבָתָהּ בַּבִּנְיָן, הַמִּתְקֵן חַיָּב[מ]. וְאִם אַחַר שֶׁהֶעֱלוּהָ עַל גַּבֵּי דִימוֹס, נָפְלָה וְהִזִּיקָה, וְהָיוּ עוֹשִׂין בְּקַבְּלָנוּת - כֻּלָּן חַיָּבִין; וּבִשְׁכִירוּת - הָאַחֲרוֹן חַיָּב, וְכֻלָּן פְּטוּרִין[מא].

מ) אם יש "פס ייצור" של בניית בניין, והאבן עוברת מאחד לשני ובאחד השלבים היא נפלה למישהו והזיקה – האדם שהאבן נפלה מידיו חייב בנזקיה. ביאור המילים: חוצב – חוצב את האבן מהסלע. סתת – מיישר אותה ועושה לה צורה ראויה. חמר – מעביר את האבן על גבי חמור לאתר הבנייה. כתף – סבל שנושא אותה אל הבניין. בונה – עומד סמוך לשלד הבניין ומעביר את האבן למתקן. מתקן – מניח את האבן במקומה ומיטיב אותה. מא) אם האבן נפלה לאחר שהונחה בבניין והזיקה; אם השכר הוא כללי, תמורת כל העבודה – כולם חייבים כי כולם אחראים לעבודה ולנזק במידה שווה. ואם כל אחד מקבל שכר על עבודתו בנפרד – המתקן בלבד חייב, כי עליו מוטל להניח את האבן בצורה בטוחה.

יט. הַכֹּתֶל וְהָאֵילָן שֶׁנָּפְלוּ לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְהִזִּיקוּ - פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִפְקִירָן[מב]; לְפִי שֶׁאֵינָן דּוֹמִים לְבוֹר, שֶׁהֲרֵי אֵין תְּחִלָּתָן לְהַזִּיק[מג]. וְאִם הָיוּ רְעוּעִין, בֵּית דִּין קוֹבְעִין לוֹ זְמַן לָקֹץ אֶת הָאִילָן וְלִסְתֹּר אֶת הַכֹּתֶל; וְכַמָּה הַזְּמַן? שְׁלֹשִׁים יוֹם. נָפְלוּ בְּתוֹךְ הַזְּמַן וְהִזִּיקוּ - פָּטוּר; לְאַחַר הַזְּמַן - חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁשָּׁהָה אוֹתָן[מד].

מב) ולדעת הכל, בין לרב ובין לשמואל, תקלה שהפקירוה דינה כבור. מג) וברשות בנה את הכותל או נטע את האילן, ומשום כך פטור (שגם נפילתם לא הייתה באשמתו). מד) ופשע בכך כי ידע שהם עלולים להזיק, ולכן חייב.

כ. הַמַּצְנִיעַ אֶת הַקּוֹץ וְאֶת הַזְּכוּכִית, וְהַגּוֹדֵר גְּדֵרוֹ בְּקוֹצִים, וְהִפְרִיחַ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהֵזִק אַחַר בָּהֶן - חַיָּב נֶזֶק שָׁלֵם[מה]. וְאִם גָּדַר בְּקוֹצִים בְּצַמְצוּם בְּתוֹךְ רְשׁוּתוֹ - פָּטוּר, לְפִי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהִתְהַכֵּךְ בַּכְּתָלִים[מו].

מה) הצניע קוץ או זכוכית בקיר שלו שגובל ברשות הרבים, או שגדרו עשויה קוצים שבולטים לרשות הרבים – חייב על נזק שגרמו כי הם מהווים מכשול ברשות הרבים.

מו) אם גדרו עשויה קוצים וגובלת ברשות הרבים, אבל הקוצים כסוחים ולא בולטים החוצה – פטור על נזקם, כי הנזק קרה מחיכוך בגדר שהוא לא אופייני לשימוש ברשות הרבים.

כא. הַמַּצְנִיעַ קוֹצָיו וּזְכוּכִיּוֹתָיו בְּתוֹךְ כָּתְלוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, וּבָא בַּעַל הַכֹּתֶל וְסָתַר אֶת כָּתְלוֹ, וְנָפְלוּ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהִזִּיקוּ[מז] - אִם כֹּתֶל רָעוּעַ הָיָה, הַמַּצְנִיעַ חַיָּב; וְאִם כֹּתֶל בָּרִיא הוּא, בַּעַל הַכֹּתֶל חַיָּב[מח].

מז) כלומר: הקוצים והזכוכית הזיקו. מח) אם הכותל רעוע זאת פשיעה של המצניע, שאמור לקחת בחשבון שהכותל ייסתר והקוצים יגרמו נזק. ואם הכותל חזק – בעל הכותל חייב, כי היה עליו לפנות את הקוצים לאחר סתירת הכותל.

כב. חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מַצְנִיעִין אֶת הַקּוֹצִים וְאֶת הַזְּכוּכִית בְּתוֹךְ שְׁדוֹתֵיהֶם בְּעֹמֶק שְׁלֹשָׁה טְפָחִים בָּאָרֶץ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּעֲלֶם הַמַּחֲרֵשָׁה[מט]. וַאֲחֵרִים שׁוֹרְפִין אוֹתָן בָּאֵשׁ. וַאֲחֵרִים מַשְׁלִיכִין אוֹתָן לַיָּם אוֹ לַנָּהָר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵזֵק בָּהֶן אָדָם[נ].

מט) הם הטמינו את הקוצים בעומק האדמה, כדי שהמחרשה לא תוציא אותם מהאדמה. נ) אלו אופנים שונים של מניעת נזק ע"י הקוצים, בדרכים שהן לפנים משורת הדין, שמוודאים שלא יינזקו על ידם בשום אופן.

כג. לֹא יְסַקֵּל אָדָם מֵרְשׁוּתוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים[נא]. וְאֵין עוֹשִׂין חָלָל תַּחַת רְשׁוּת הָרַבִּים, וְלֹא בּוֹרוֹת וְלֹא שִׁיחִין וְלֹא מְעָרוֹת, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַעֲגָלָה יְכוֹלָה לְהַלֵּךְ עַל גַּבֵּיהֶן וְהִיא טְעוּנָה אֲבָנִים; שְׁמָא תִּפָּחַת מִלְמַטָּה שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ[נב]. וְהַחוֹפֵר בּוֹר לְצָרְכֵי רַבִּים[נג], מֻתָּר.

נא) לא יפנה אבניו מרשותו לרשות הרבים, כי הן מהוות מכשול לרבים. נב) אסור ליצור חלל מתחת לרשות הרבים או לחפור בה בורות או חפירות אחרות, אפילו אם כיסה אותם בכיסוי חזק ועגלה כבדה יכולה לעבור עליו בבטחה, כי עם הזמן הקרקע או הכיסוי עלולים להיחלש וייפער חלל ברשות הרבים. נג) שישתו ממי הגשמים הצבורים בו.

כד. אֵין מוֹצִיאִין זִיזִין וְכַצּוֹצְרִיּוֹת לִרְשׁוּת הָרַבִּים, אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ לְמַעְלָה מִגָּמָל וְרוֹכְבוֹ; וְהוּא, שֶׁלֹּא יַאֲפִיל הַדֶּרֶךְ עַל בְּנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים[נד]. וְאִם רָצָה, כּוֹנֵס לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ וּמוֹצִיא[נה]. כָּנַס וְלֹא הוֹצִיא - הֲרֵי זֶה מוֹצִיא כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה; אֲבָל אֵינוֹ יָכוֹל לְהַחְזִיר הַכְּתָלִים לִמְקוֹמָן לְעוֹלָם - שֶׁכָּל מֻצָּר שֶׁהֶחֱזִיקוּ בּוֹ רַבִּים, אָסוּר לְקַלְקְלוֹ[נו].

נד) אסור שקורות קטנות או גדולות יבלטו מרשות היחיד לרשות הרבים, כי עלולים להיתקל בהן ולהינזק. אלא אם כן הן מעל הגובה של אדם שרוכב על גמל, שאז לא סביר שאדם ייתקל בהן. ואסור שהן יחשיכו את הדרך ברשות הרבים. נה) אפשר לשבור את קיר הבית ולבנות אותו מעט פנימה יותר, ושהקורות יבלטו לתוך החלל שבו היה הקיר קודם, שהוא חלק מרשותו. נו) אם שבר את קיר הבית ובנה אותו פנימה יותר, יכול להוציא את הקורות לחלל שהתפנה גם לאחר זמן רב. אבל אסור לו לשבור שוב את קיר הבית ולבנות אותו במקומו הראשון, כי בינתיים אנשים כבר הלכו בחלל שנוצר בסמיכות לקיר, וכבר אי אפשר למנוע מהם את השימוש בו.

כה. לָקַח חָצֵר, וּבָהּ זִיזִין וְכַצּוֹצְרִיּוֹת יוֹצְאוֹת לִרְשׁוּת הָרַבִּים - חֲרֵי זוֹ כְּחֻזְקָתָהּ; וְאִם נָפְלָה, חוֹזֵר וּבוֹנֶה אוֹתָהּ כְּשֶׁהָיְתָה[נז].

נז) אם הוא קנה את החצר עם הקורות הבולטות החוצה – מניחים שמי שבנה את החצר הוציא את הקורות בהיתר, כלומר בנה את הקיר מחדש מעט פנימה והוציא את הקורות לחלל שנוסף לחצר כנ"ל, ולכן גם אם החצר נפלה הוא רשאי לבנותה שוב עם הקורות הבולטות.

כו. אֵילָן שֶׁהוּא נוֹטֶה לִרְשׁוּת הָרַבִּים - קוֹצֵץ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַגֶּמֶל עוֹבֵר בְּרוֹכְבוֹ[נח]. וּמַנִּיחִין מְקוֹם פָּנוּי מִשְּׁתֵּי שְׂפָתוֹת הַנָּהָר, כְּרֹחַב כִּתְפֵי הַמַּלָּחִים שֶׁיּוֹרְדִין שָׁם וּמוֹשְׁכִין הַסְּפִינָה[נט]. וְכָל אֵילָן הַנִּמְצָא בְּרֹחַב זֶה, קוֹצְצִין אוֹתוֹ מִיָּד; וְאֵין מַתְרִין בִּבְעָלָיו, שֶׁהֲרֵי מְעַכֵּב מוֹשְׁכֵי הַסְּפִינָה.

נח) שאדם שרוכב על גמל יוכל לעבור מתחת לענפי האילן בלי להיתקל בהם. נט) צריך להשאיר מקום פנוי מעצים וענפים בשני צידי הנהר, ברוחב כתפי אדם, כי המלחים יורדים שם ליבשה כדי למשוך את הספינה מהנהר.

כז. מִי שֶׁהָיְתָה דֶּרֶךְ הָרַבִּים עוֹבֶרֶת בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ - נִטְּלָה, וְנָתַן לָהֶן מִן הַצַּד - מַה שֶּׁנָּתַן נָתַן, וְזָכוּ בּוֹ; וְזֶה שֶׁנָּטַל, לֹא זָכָה בּוֹ[ס]. וְכַמָּה רֹחַב דֶּרֶךְ הָרַבִּים? אֵין פָּחוֹת מִשֵּׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמּוֹת[סא].

ס) אם שביל ציבורי עובר דרך שדה של אדם, והוא החליט להשתמש בו לעצמו ודאג לשביל חלופי למעבר הציבור – השביל החלופי נהיה שביל ציבורי וגם השביל הקודם נשאר שביל ציבורי, כי אין אפשרות להפוך שטח ציבורי לשטח פרטי (וגם השביל החדש כבר נהיה שטח ציבורי, כי הציבור החל לעבור בו). סא) שטח ציבורי הוא שטח ברוחב ט"ז אמה ומעלה.

פֶּרֶק יד

נזקי האש.

א. הַמַּדְלִיק בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ חֲבֵרוֹ, וְעָבְרָה הַדְּלֵקָה - חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם[א], שֶׁנֶּאֱמַר[30]: "כִּי תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה .. שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעִיר" וְגוֹ'. וְהַבְּעֵרָה - מֵאֲבוֹת נְזָקִין הִיא[ב].

א) אם אדם הדליק אש בשדה חברו, ללא רשות, הוא חייב על כל נזק שתגרום האש, גם אם האש תתפשט למרחק רב ותשרוף שדות אחרים. ב) נזקי האש הם אחד מסוגי הנזק המרכזיים שמופיעים בתורה.

ב. הִדְלִיק בְּתוֹךְ רְשׁוּתוֹ - צָרִיךְ לְהַרְחִיק מִסּוֹף הַמָּצָר, כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּעֲבֹר הַדְּלֵקָה לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ. וְכַמָּה שִׁעוּר הַהַרְחָקָה? הַכֹּל לְפִי גָּבְהָהּ שֶׁל דְּלֵקָה. וְאִם לֹא הִרְחִיק כָּרָאוּי, וְעָבְרָה הָאֵשׁ וְהִזִּיקָה - חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם; הִרְחִיק כָּרָאוּי, וְעָבְרָה וְהִזִּיקָה - פָּטוּר, שֶׁזּוֹ מַכָּה בִּידֵי שָׁמַיִם הִיא[ג].

ג) אם אדם הדליק אש ברשותו, עליו לשמור על מרחק בטוח מרשות חברו, כדי שהאש לא תתפשט אליה. המרחק נקבע בהתאם לגובה ורוחב האש. אם לא שמר על מרחק כזה והאש הזיקה ברשות חברו – חייב על כל נזקיה, ואם שמר על מרחק כזה ובכל זאת האש התפשטה והזיקה ברשות חברו – פטור, כי זה אונס.

וְכֵן אִם עָבְרָה נָהָר אוֹ שְׁלוּלִית שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מַיִם, וְרִחְבָּן שְׁמוֹנָה אַמּוֹת - פָּטוּר[ד].

ד) כמו כן אם האש חצתה נהר או שלולית עם מים, ברוחב שמונה אמות (ומעלה), והזיקה מעבר להם – פטור, כי באופן טבעי זה לא אמור לקרות.

ג. עָבְרָה גָּדֵר - אוֹמְדִין גֹּבַהּ הַגָּדֵר, וְגֹבַהּ הַדְּלֵקָה, וְהָעֵצִים אוֹ הַקּוֹצִים הַמְּצוּיִין שָׁם: אִם אֵינָהּ רְאוּיָה לַעֲבֹר, פָּטוּר; וְאִם רְאוּיָה לַעֲבֹר, חַיָּב[ה].

ה) אם האש חצתה גדר אבנים והזיקה מעבר לה – בודקים אם סביר שאש כזאת תחצה גדר כזאת, בשקלול כל הנתונים, ולפי זה קובעים אם פטור או חייב.

בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאֵשׁ הַקּוֹדַחַת. אֲבָל אִם הָיָה לָהּ לַהַב גָּדוֹל, הָעוֹלֶה וְנִכְפָּף מִגֹּבַהּ עֲלִיַּת הַלַּהַב, וְהָיוּ הָעֵצִים מְצוּיִין שָׁם - אֵין לָהּ אֹמֶד, אֶלָּא אֲפִלּוּ עָבְרָה אֶלֶף אַמָּה, חַיָּב[ו].

30. שמות-משפטים, כב, ה.

ו) הנ"ל אמור לגבי אש רגילה שבוערת במקומה, ואין לה להבה חריגה. אבל באש שהלהבה שלה גבוהה ומתפשטת לכל הכיוונים, אם היו עצים באותו מקום (שהם חומר בעירה לאש) – אין טעם לבדוק אם סביר שאש כזאת תחצה שטח מסוים ותתפשט למרחק רב, כי אש כזאת עשויה להתפשט למרחקים עצומים ולכן חייב על כל נזקיה.

ד. נְפִלָה דְּלֵקָה בַּחֲצֵרוֹ, וְנָפַל גָּדֵר שֶׁלֹּא מֵחֲמַת הַדְּלֵקָה, וְעָבְרָה וְהִדְלִיקָה בְּחָצֵר אַחֶרֶת - אִם הָיָה יָכוֹל לְגָדֵר הַגָּדֵר שֶׁנָּפַל, וְלֹא גָּדְרוֹ - חַיָּב. לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְשׁוֹרוֹ שֶׁיָּצָא וְהִזִּיק - שֶׁהָיָה לוֹ לִשְׁמְרוֹ, וְלֹא שְׁמָרוֹ[יז].

ז) אם פרצה שריפה בחצרו מאש שהוא הדליק, ונפלה הגדר מסיבה אחרת, והאש התפשטה לחצר חברו והזיקה – אם היה יכול להעמיד את הגדר שתמנע מהאש להתפשט ולא עשה זאת – חייב. כי עליו למנוע מהאש להתפשט ולהזיק, כמו שעליו לשמור על שורו שלא יצא מחצרו ויזיק.

ה. הַשּׁוֹלֵחַ אֶת הַבְּעֵרָה בְּיַד חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן - פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם, וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁמְּסַר לָהֶן גַּחֶלֶת וְלִבּוּהָ, שֶׁדֶּרֶךְ הַגַּחֶלֶת לְהִכָּבוֹת מֵאֵלֶיהָ קֹדֶם שֶׁתַּעֲבֹר וְתַדְלִיק. אֲבָל אִם מָסַר לָהֶן שַׁלְהֶבֶת - חַיָּב, שֶׁהֲרֵי מַעֲשָׂיו גָּרְמוּ[יח].

ח) אדם שמסר אש בוערת לחרש שוטה וקטן – חייב על נזקיה, כי זו פשיעה לתת אש בוערת לאנשים לא אחראיים. ואם נתן להם גחלת ללא להבה שיש בתוכה ניצוצות אש, ויצאה אש מתוכה והזיקה – פטור מדיני אדם, כי דרך האש שבגחלת להיכבות לאחר זמן, והם אלו שליבו אותה וגרמו לנזק. אבל חייב בדיני שמים, כי עדיין מדובר במעשה לא אחראי.

ו. שָׁלַח אֶת הַבְּעֵרָה בְּיַד פִּקֵּחַ - זֶה הַפִּקֵּחַ שֶׁהִבְעִיר חַיָּב לְשַׁלֵּם, וְהַשּׁוֹלֵחַ פָּטוּר. וְכֵן אִם הִנִּיחַ שׁוֹמֵר לְשָׁמֵר הַבְּעֵרָה, הַשּׁוֹמֵר חַיָּב[יט].

ט) אדם שמסר אש לאדם אחר, אפילו אש בוערת, והיא הזיקה – השני חייב בנזקיה בכל מצב. וכן אם השני התבקש לשמור עליה – השני חייב בנזקיה.

ז. אֶחָד הֵבִיא אֶת הָאוּר, וְאֶחָד הֵבִיא אֶת הָעֵצִים - הַמֵּבִיא אֶת הָעֵצִים חַיָּב. אֶחָד הֵבִיא אֶת הָעֵצִים, וְאֶחָד הֵבִיא אֶת הָאוּר - הַמֵּבִיא אֶת הָאוּר חַיָּב. בָּא אַחֵר וְלִבָּה - הַמְלַבֶּה חַיָּב. לְפִיכָךְ רוֹחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה תָּמִיד - הֲרֵי כֻּלָּן פְּטוּרִין. לִבָּה, • וְלִפְּתוּ הָרוּחַ - חַיָּב, שֶׁהֲרֵי הוּא גָּרַם; וְכָל הַגּוֹרֵם לְהַזִּיק, מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו כְּשְׁאָר כָּל הַמַּזִּיקִין[כ].

השגת הראב"ד
ליבה . . גרם א"א ואיך לא הפליג כמו שמפליג בברייתא אם יש בלבויו כדי ללבותה חייב ואם לאו פטור.

י) אם אחד הביא אש והשני הביא עצים והכניס לאש – השני חייב, כי ללא העצים האש הייתה נכבית. אם אחד הביא עצים והשני הבעיר אותם – השני חייב, כי בלעדיו לא הייתה כאן אש. אם אדם שלישי ליבה את האש – הוא חייב, כי הליבוי שלו גרם לאש להתפשט ולהזיק. אם התחילה לנשב פתאום רוח לא שגרתית וליבתה את האש – כולם פטורים, כי לא יכלו לצפות את הגעת הרוח. אם השלישי ליבה יחד עם הרוח – הוא חייב, כי הליבוי שלו גרם לנזק.

ח. אֵשׁ שֶׁיָּצְאָה וְאָכְלָה עֵצִים אוֹ אֲבָנִים אוֹ עָפָר - חַיָּב לְשַׁלֵּם, שֶׁנֶּאֱמַר[31]: "וּמָצְאָה קֹצִים .. אוֹ הַשָּׂדֶה"[כא]. אָכְלָה גָּדִישׁ וְכֵיוֹצֵא בּוֹ, וְהָיוּ בֵּלִים טְמוּנִים בְּתוֹךְ הַגָּדִישׁ - אִם הָיוּ כְּגוֹן מוֹרְגִים וּכְלֵי בָקָר וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן מִדְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן אַנְשֵׁי הַשָּׂדֶה לִטְמֹן אוֹתָן בַּגָּדִישׁ, חַיָּב לְשַׁלֵּם; הָיוּ בְּגָדִים וּכְלֵי זְכוּכִית וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן, פָּטוּר עַל הַכֵּלִים[כב].

יא) בנזקי האש חייבים גם על נזק שגרמה לאבנים או לקרקע (כמו אדמה חרושה), כלשון הפסוק: "ומצאה (האש) קוצים או השדה", השדה = כל דבר שלא מתכלה באש אבל ניזוק ממנה. יב) אם האש שרפה גדיש (=ערימת תבואה) שהיו בתוכו כלים מוצנעים; אם היו אלה כלים שמקובל לטמון בגדיש, כמו כלי דַיִש או כלי בהמות (כמו עול שמחבר את השור למחרשה) – חייב עליהם. ואם היו אלה בגדים או כלים אחרים שלא מקובל לטמון בגדיש – פטור עליהם (אבל חייב לשלם על המקום שבו הם מונחים כאילו הוא מלא תבואה, כדלקמן בהלכה הבאה).

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמַדְלִיק בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ. אֲבָל בְּמַדְלִיק בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ, וְעָבְרָה לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ - פָּטוּר עַל כָּל הַכֵּלִים הַטְּמוּנִים בַּגָּדִישׁ; אֲבָל מְשַׁלֵּם הוּא שִׁעוּר מְקוֹם הַכֵּלִים, וְרוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא מָלֵא גָּדִישׁ שֶׁל חִטִּים אוֹ שֶׁל שְׂעוֹרִים[כג].

יג) ההלכה הקודמת אמורה באדם שמדליק אש בשדה חברו. אבל אדם שמדליק אש בשדהו והיא התפשטה לשדה

31. שמות-משפטים, כב, ה.

חברו ושרפה שם גדיש שהיו בו כלים – פטור גם על כלים שמקובל לטמון בגדיש. ובכל מקרה שבו פטור על הכלים (כולל בהלכה הקודמת כנ"ל) – חייב לשלם על המקום שבו הם מונחים כאילו הוא מלא תבואה (בהתאם לסוג התבואה שיש בגדיש).

י. הַמַּדְלִיק • בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ, וְיָצְאַת הָאֵשׁ וְנֶאֱכַל הַגָּדִישׁ, וְהָיָה גְּדִי כָּפוּת לוֹ וְעֶבֶד סָמוּךְ לוֹ, וְנִשְׂרַף עִמּוֹ - חַיָּב, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לַעֲשׂוֹת בַּגָּדִישׁ. הָיָה עֶבֶד כָּפוּת וּגְדִי סָמוּךְ לוֹ, וְנִשְׂרַף עִמּוֹ - פָּטוּר[יד].

השגת הראב"ד
המדליק . . חייב א"א זה איני יודע מהו דהכא לאו בטמון מיירי.

יד) אם אדם הדליק אש בשדה חברו והיא שרפה גדיש, וסמוך לגדיש היה גדי שקשור אליו ועבד שגם נשרפו – חייב על הגדי כי מקובל לקשור גדי לגדיש, ופטור על העבד כי היה לו לברוח. ואם העבד היה קשור והוא נשרף יחד עם הגדי – פטור על הגדי, כי על שריפת העבד (שלא יכול היה לברוח) הוא חייב מיתה, וחיוב זה פוטר אותו מתשלומין (מדין "קים ליה בדרבה מיניה" – עיקרון הלכתי שאם אדם עשה מעשה שחייבים עליו שתי עונשים – מקבלים רק את העונש החמור יותר, והעונש הקל יותר מתבטל).

יא. הַמַּשְׁאִיל מָקוֹם לַחֲבֵרוֹ, וְהִגְדִּישׁ בּוֹ, וְהִטְמִין בּוֹ כֵּלִים, וְהִדְלִיק הַמַּשְׁאִיל וְשָׂרַף הַגָּדִישׁ - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא דְּמֵי גָּדִישׁ בִּלְבַד[טו]. **הִשְׁאִילוֹ מָקוֹם לְהַגְדִּישׁ חִטִּים, וְהִגְדִּישׁ שְׂעוֹרִים, אוֹ לְהַגְדִּישׁ שְׂעוֹרִים, וְהִגְדִּישׁ חִטִּים, אוֹ שֶׁהִגְדִּישׁ חִטִּים וְחָפָן בְּשְׂעוֹרִים, אוֹ שֶׁהִגְדִּישׁ שְׂעוֹרִים וְחָפָן בְּחִטִּים - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא דְּמֵי שְׂעוֹרִים בִּלְבַד**[טז].

טו) אם אדם השאיל מקום בשדהו לחברו להניח שם גדישו והוא הטמין בו כלים, והמשאיל שרף את הגדיש – הוא פטור על הכלים, כי הסכים רק להנחת הגדיש ברשותו.
טז) בכל המקרים האלה משלם על גדיש כזה של שעורים (שזול יותר מגדיש חיטים). אם זה בגלל שנתן רשות רק לגדיש שעורים, או בגלל שהשעורים כיסו את החיטים ודין החיטים כמו כלים שטמונים בגדיש שפטור עליהם.

יב. הַמַּדְלִיק אֶת הַבִּירָה[יז] **שֶׁל חֲבֵרוֹ - מְשַׁלֵּם כָּל מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהַנִּיחַ כָּל כְּלֵיהֶם וְכָל חֶפְצֵיהֶם בַּבָּתִּים. וְכָל שֶׁיִּטְעֹן בַּעַל הַבַּיִת - הֲרֵי זֶה נִשְׁבַּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ, וְנוֹטֵל; וּשְׁבוּעָה זוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר**[יח]**; וּבִלְבַד שֶׁיִּטְעֹן דְּבָרִים שֶׁהוּא אָמוּד בָּהֶן, אוֹ שֶׁהוּא אָמוּד לִהְיוֹת אוֹתָן הַדְּבָרִים שֶׁטָּעַן פִּקָּדוֹן אֶצְלוֹ**[יט].

יז) בית או מבנה גדול אחר. יח) בעל הבית נדרש להישבע שהכלים שהוא תובע תשלום עליהם, היו בבית שנשרף. שבועה זו נעשית באחיזת חפץ קדוש כמו ספר תורה, והיא תקנת חכמים. יט) דין זה מוגבל לכלים שסביר שאכן היו בביתו, שהולמים את מצבו הכלכלי או שהופקדו אצלו לשמירה כאדם נאמן.

יג. גָּמָל שֶׁהָיָה טָעוּן פִּשְׁתָּן, וְעוֹבֵר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנִכְנַס פִּשְׁתָּנוֹ לְתוֹךְ הַחֲנוּת, וְדָלְקָה בְּנֵרוֹ שֶׁל חֶנְוָנִי, וְהִדְלִיק אֶת כָּל הַבִּירָה - בַּעַל הַגָּמָל חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁהִרְבָּה בְּמַשָּׂאוֹ; בֵּין שֶׁעָמְדָה הַבְּהֵמָה, בֵּין שֶׁלֹּא עָמְדָה. הִנִּיחַ הַחֶנְוָנִי נֵרוֹ מִבַּחוּץ - הַחֶנְוָנִי חַיָּב אַף בִּדְמֵי פִּשְׁתָּן, מִפְּנֵי שֶׁהִנִּיחַ נֵרוֹ מִבַּחוּץ; וַאֲפִלּוּ נֵר חֲנֻכָּה - בַּעַל הַחֲנוּת חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לוֹ לִישֵּׁב וְלִשְׁמֹר[כ].

כ) גמל שמונח על גבו פשתן שחורג ממידותיו ונתפס באש שדלקה בתוך החנות, והפשתן הבוער שרף את כל המבנה – בעל הגמל חייב, כי הניח על הגמל מטען חורג. בין אם האש נתפסה בפשתן כשהגמל עמד או כשהוא הלך. ואם בעל החנות הניח נר מחוץ לחנות, ברשות הרבים – הוא חייב על כל נזקי האש שנתפסה בפשתן והזיקה, כולל על הפשתן עצמו, כי זו פשיעה להשאיר אש ללא השגחה צמודה ברשות הרבים. ואפילו אם היה זה נר חנוכה שמצווה להניחו בחוץ – חייב, כי עליו להשגיח עליו שלא יגרום נזק.

יד. הַכּוֹפֵף קָמָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ לִפְנֵי הָאֵשׁ עַד שֶׁתִּדָּלֵק - אִם אֵין הָאֵשׁ מַגַּעַת לָהּ אֶלָּא בְּרוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה, פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם[כא]**. וְהַטּוֹמֵן קָמָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ בְּעָפָר אוֹ בְּתֶבֶן, וְעָבְרָה הָאֵשׁ וְאָכְלָה אוֹתָהּ - הֲרֵי הַטּוֹמֵן פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם; מִפְּנֵי שֶׁהַמַּדְלִיק אֶת הָאֵשׁ פָּטוּר עַל הַטָּמוּן**[כב].

כא) אדם כופף תבואה שמחוברת לקרקע לכיוון האש (שלא הוא הדליק), כשהאש לא אמורה להגיע אליה ברוח שגרתית, ובכל זאת התבואה נשרפה – פטור מדיני אדם כי לא היה אמור לצפות את הגעת הרוח הלא שגרתית, וחייב בדיני שמים כי ללא כיפוף התבואה שלו היא לא הייתה נשרפת. כב) אדם שהטמין את תבואת חברו, בין אם בעפר שמעכב את שריפתה ובין אם בתבן שממהר את שריפתה, והיא נשרפה (מאש שהדליק אחר) – פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים, כי גרם הפסד בעקיפין לבעל התבואה, היות שמדליק האש לא ישלם לו על התבואה כי הייתה טמונה בעפר או בתבן, ואין תשלומין על דברים שהיו טמונים וניזוקו מהאש במקרה כזה (ראה לעיל הלכה ט').

טו. אִשׁ שֶׁעָבְרָה וְהִזִּיקָה אֶת הָאָדָם וְחָבְלָה בּוֹ - חֲרֵי הַמַּבְעִיר חַיָּב בְּנִזְקֶיהָ וּבְשִׁבְתּוֹ וּבְרִפּוּיוֹ וּבְצַעֲרוֹ וּבְבָשְׁתּוֹ, כְּאִלּוּ הִזִּיקוֹ בְּיָדוֹ; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאִשּׁוֹ מָמוֹנוֹ הוּא, חֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁהִזִּיק בְּחָצָיוֹ[כג]. אֲבָל אִם הִזִּיקָה בְּהֶמְתּוֹ אוֹ בּוֹרוֹ אֶת הָאָדָם - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בְּנֶזֶק בִּלְבַד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

כג) אם אדם חובל באדם, בנוסף על דמי הנזק שנגרם לאדם (הפחת בשווי שלו), יש ארבעה תשלומים נוספים: צער (פיצוי על הצער שנגרם לו), ריפוי (מימון ההוצאות הרפואיות בעקבות החבלה), שבת (דמי אבטלה) ובושת (פיצוי על הבושה שנגרמה לו). תשלומים אלו חלים גם בנזקי האש שהזיקה לאדם. למרות שהאש היא ממונו של האדם ובנזקי ממונו (כמו שורו) אין את ארבעת התשלומים האלה, נזקי האש חריגים כי הבערת אש דומה לזריקת חץ שבא מכוח האדם, ולכן חייב בארבעה תשלומים אלו.

טז. כָּל תּוֹלְדוֹת הָאֵשׁ, חֲרֵי הֵן כָּאֵשׁ[כד]. כֵּיצַד? הִנִּיחַ אֶבֶן אוֹ סַכִּין אוֹ מַשָּׂא בְּרֹאשׁ גַּגּוֹ, וְנָפְלוּ בְּרוּחַ מְצוּיָה וְהִזִּיקוּ - חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם; שֶׁכָּל אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, תּוֹלְדוֹת הַבְּעֵרָה הֵן[כה]. וְאִם נָפְלוּ בְּרוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה וְהִזִּיקוּ, פָּטוּר[כו].

בְּרִיחַ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעַן

כד) מקרי היזק שדומים לנזקי הבערת אש, דינם זהה לה. כה) כי המהות של נזקי האש היא ממונו שהזיק תוך כדי תנועה בעזרת גורם אחר ("הרוח"). כו) כי זה אונס, שלא צפה את הגעת הרוח הלא שגרתית.

~ יום רביעי כ"ו תשרי ~

הִלְכוֹת גְּנֵבָה

יֵשׁ בִּכְלָלָן שֶׁבַע מִצְוֹת - שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְחָמֵשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) שֶׁלֹּא לִגְנֹב מָמוֹן; (ב) דִּין הַגַּנָּב; (ג) לְצַדֵּק הַמֹּאזְנַיִם עִם הַמִּשְׁקָלוֹת; (ד) שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה עָוֶל בַּמִּדּוֹת וּבַמִּשְׁקָלוֹת; (ה) שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְאָדָם אֶבֶן וָאֶבֶן אֵיפָה וְאֵיפָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ לוֹקֵחַ וְנוֹתֵן בָּהֶן; (ו) שֶׁלֹּא יַסִּיג גְּבוּל; (ז) שֶׁלֹּא לִגְנֹב נְפָשׁוֹת. וּבְאוֹר מִצְוֹת אֵלּוּ - בְּפְרָקִים אֵלּוּ.

פֶּרֶק א

איסור גניבה, תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה.

א. כָּל הַגּוֹנֵב מָמוֹן[א] מִשֶּׁוָּה פְּרוּטָה[ב] וָמַעְלָה - עוֹבֵר עַל לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר[1]: "לֹא תִגְנֹבוּ". וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, שֶׁהֲרֵי נִתַּן לְתַשְׁלוּמִין[ג]; שֶׁהַגַּנָּב - חַיָּבָה אוֹתוֹ תּוֹרָה לְשַׁלֵּם. וְאֶחָד הַגּוֹנֵב מָמוֹן יִשְׂרָאֵל, אוֹ הַגּוֹנֵב מָמוֹן [של] גּוֹי עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה; וְאֶחָד הַגּוֹנֵב אֶת הַגָּדוֹל, וְאֶחָד הַגּוֹנֵב אֶת הַקָּטָן[ד].

~ נקודות משיחות קודש ~

"לא תִּגְנְבוּ".

הציווי "לא תגנוב" שבעשרת הדיברות מדבר בגונב נפשות, ואילו "לא תגנובו" שבפרשת קדושים מדבר בגניבת ממון.

וצריך עיון מדוע בריש הלכות גניבה (בדפוסים שלנו) הביא הכתוב לא תגנוב, אבל בספר המצוות מל"ת רמד, ובמנין המצוות בסוף ספר היד – לא תגנובו. וכן בחינוך מצוה רכ"ד מעתיק לשון הרמב"ם "לא תגנובו".

לקוטי שיחות חי"ז עמוד 205 הערה 4.

מתוך רמב"ם "פרדס המלך"

א) רכוש (ולאו דווקא כסף). ב) מטבע קטנה מנחושת, ששווייה כיום משתנה בין 10 ל־15 אגורות בישראל, כ־3–5 סנט בארה"ב. ג) למרות שהכלל בכל מצוות לא תעשה שיש בה מעשה, אם אדם עשה אותה הוא לוקה – כאן הוא לא לוקה, מאחר והתורה חייבה אותו לשלם, וכאשר יש תשלומים אין מלקות. ד) כי החיוב בתורה הוא על עצם הגניבה, ולא חשוב אם גנב מגדול או גנב מקטן.

ב. אָסוּר לִגְנֹב כָּל שֶׁהוּא[ה], דִּין תּוֹרָה[ו]. וְאָסוּר לִגְנֹב דֶּרֶךְ שְׂחוֹק, אוֹ לִגְנֹב עַל מְנָת לְהַחְזִיר, אוֹ לִגְנֹב עַל מְנָת לְשַׁלֵּם - הַכֹּל אָסוּר, שֶׁלֹּא יַרְגִּיל עַצְמוֹ בְּכָךְ.

1. ויקרא-קדושים, יט, יא.

הפניות לשיחות קודש

(תגנוב): ובספר המצוות למד דין זה מהפסוק "לא תגנובו"! – לקו"ש חי"ז ע' 205 הע' 4. **הגונב . . זרה:** ס"ל שהוא מדאורייתא – לקו"ש חי"ב ע' 115 הע' 7.

ה) אפילו פחות משווה פרוטה. ו) אף על פי שהשיעור לעבור על הלא תעשה הוא שווה פרוטה, האיסור הוא אף בפחות משיעור, כי הדין שאף 'חצי שיעור' אסור מהתורה.

ג. אֵיזֶה הוּא גַּנָּב? זֶה הַלּוֹקֵחַ מָמוֹן אָדָם בְּסֵתֶר וְאֵין הַבְּעָלִים יוֹדְעִין, כְּגוֹן הַפּוֹשֵׁט יָדוֹ לְתוֹךְ כִּיס חֲבֵרוֹ וְלָקַח מְעוֹתָיו וְאֵין הַבְּעָלִים רוֹאִין; וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. אֲבָל אִם לָקַח בְּגָלוּי וּבְפַרְהֶסְיָה וּבְחֹזֶק יָד, אֵין זֶה גַּנָּב אֶלָּא גַּזְלָן; לְפִיכָךְ • לִיסְטִים מְזַיְּין שֶׁגָּנַב - אֵינוֹ גַּזְלָן אֶלָּא גַּנָּב (אֵין זֶה גַּנָּב אֶלָּא גַּזְלָן), אַף עַל פִּי שֶׁהַבְּעָלִים יוֹדְעִים בְּשָׁעָה שֶׁגָּנַב.

השגת הראב"ד
לפיכך לסטים מזויין שגנוב אין זה גנב אלא גזלן א"א האי פיסקא לא מיחוורא דהא אקשינן בפ' מרובה (בבא קמא עט) וכיון דראוהו גזלן הוא ופריקו כיון דמיטמר מאנישי גנב הוא אלא היכי דמי גזלן א"ר אבהו כגון בניהו בן יהוידע ור' יוחנן אמר כגון בעלי שכם, ועוד דשמעתיה דרב יוסף בשומר אבדה (בבא קמא נז) לא מתרצא בהדי שמעתיה דר' יוחנן בטוען טענת גנב באבדה אלא בההיא דליסטים מזויין גנב הוא ותרתי שמעתתא הלכתא נינהו, ושמא הטעהו מה שאמרו פרק הגוזל זוטא (קיד) הב"ע בליסטים מזויין ור"ש היא אי הכי היינו גזלן תרי גווני גזלן, ולאו מילתא היא דלענין יאוש קאמר ולר"ש הוא דאמר דגזלן כיון דמחציף נפשיה תו לא הדר ביה ומסתמא מייאש מיניה לאלתר הילכך לגבי יאוש היינו גזלן ותרתי למה לי ואי איתא למילתיה בליסטים מזויין דלא מיטמר כלל ואי לא מיטמר מה לי מזויין מה לי אינו מזויין.

ז) שהבעלים רואים. ח) לעיני הכול. ט) נגד רצון הבעלים. י) שהוא מצויד בכלי נשק, אבל בא בסתר ומפחד מפני אנשים. יא) למרות שהבעלים רואים את הגניבה, ולא יכלו למנוע ממנו את הגניבה מפני הנשק, בכל זאת נחשב גנב ולא לגזלן, משום שהוא מתחבא מפני אנשים אחרים.

ד. גַּנָּב שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו עֵדִים כְּשֵׁרִים שֶׁגָּנַב, חַיָּב לְשַׁלֵּם שְׁנַיִם[יב] לְבַעַל הַגְּנֵבָה; אִם גָּנַב דִּינָר, מְשַׁלֵּם שְׁנַיִם[יג]; גָּנַב חֲמוֹר אוֹ כְּסוּת אוֹ גָּמָל, מְשַׁלֵּם שְׁנַיִם בְּדָמֶיהָ[יד]. נִמְצָא מַפְסִיד כְּשֶׁעוּר שֶׁבִּקֵּשׁ לְחַסֵּר אֶת חֲבֵרוֹ[טו].

יב) כפול ממה שגנב. יג) דינר אחד שגנב ודינר נוסף כקנס על מעשה הגניבה. יד) הרמב"ם מדגיש "בדמיה", כדי שלא נטעה לומר, שהגנב מחוייב לשלם שני חפצים ממש בעד כל חפץ שגנב, אלא הגנב משלם כסף או משהו אחר שדמיו כפליים מדמי הגניבה. טו) התשלום הנוסף הוא עונשו, שבנוסף לגניבה עצמה שצריך להחזיר, הוא מפסיד גם כפי השווי שהוא שרצה להפסיד את חברו שגנב ממנו.

ה. הַגַּנָּב שֶׁהוֹדָה מֵעַצְמוֹ שֶׁגָּנַב - מְשַׁלֵּם אֶת הַקֶּרֶן[טז], וּפְטוּר מִן הַכֶּפֶל[יז], שֶׁנֶּאֱמַר[2]: "אֲשֶׁר יַרְשִׁיעוּן אֱלֹהִים[יח], יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם", לֹא הַמַּרְשִׁיעַ אֶת עַצְמוֹ[יט] יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם. וְהוּא הַדִּין לְכָל הַקְּנָסוֹת, שֶׁהַמּוֹדֶה בָּהֶן פָּטוּר[כ].

טז) הדבר שגנב. יז) אף על פי שבאו עדים אחרי כך והעידו שגנב. יח) שירשיע אותו השופט על פי עדים. יט) על ידי הודאתו. כ) כי הקנס בא כאמצעי למניעת החטא, ואם החוטא מודה מעצמו – ובמקרה גניבה גם מחזיר את הגניבה – מוותרים לו על הקנס.

ו. תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל נוֹהֲגִין בַּכֹּל, חוּץ מִשֶּׁה וָשׁוֹר; שֶׁהַגּוֹנֵב אֶת הַשֶּׂה אוֹ אֶת הַשּׁוֹר, וְטָבַח אוֹ מָכַר - מְשַׁלֵּם עַל הַשֶּׂה תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה, וְעַל הַשּׁוֹר תַּשְׁלוּמֵי חֲמִשָּׁה[כא].

כא) זהו דין מפורש בתורה "כי יגנוב איש שור או שה וטבחו או מכרו חמישה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה". והטעם שהחמירו בשור ובשה יותר בדברים אחרים, כתב הרמב"ם במורה נבוכים, משום שהצאן והבקר נמצאים על פי רוב בשדות, ואי אפשר לשמרם כמו ששומרים דברים אחרים בתוך היישוב וקל לגנוב אותם, ובמידה שיותר קל לעשות את העבירה החמירו בעונשה, כדי שיימנעו מלעשותה. ובבקר החמירו יותר מבצאן, כי הבקר רועים מפוזרים שלא כמו הצאן שרועים יחד, ויותר קל לגנוב שור מאשר כבשה, ועל כן החמירו בשור, אם מכר או שחט, יותר מאשר בכבשה. במדרש וברש"י מביאים את דעת רבי יוחנן בן זכאי, שבשה הקלו יותר מבשור, כי הגנב מתבזה כאשר גונב את השה הוא צריך לסחוב אותו על כתפיו, ואילו השור הולך מעצמו.

ז. אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה שֶׁגָּנְבוּ, חַיָּבִין לְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל [אח] וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. הָיְתָה אִשָּׁה אִישׁ שֶׁאֵין לָהּ לְשַׁלֵּם[כב] - חֲרֵי הַכֶּפֶל[כג] עָלֶיהָ חוֹב עַד שֶׁתִּתְגָּרֵשׁ אוֹ יָמוּת בַּעֲלָהּ, וּבֵית דִּין נִפְרָעִין מִמֶּנָּה[כד].

כב) כי מעשי ידי האישה שייכים לבעלה, וגם אם יש לה נכסים, פירותיהם שייכים לבעלה. כג) אבל את הגניבה עצמה, אם היא בידה או ביד בעלה מוציאים מהם. כד) מהנכסים שלה.

ח. וְקָטָן שֶׁגָּנַב - פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל[כה], וּמַחְזִירִין[כו] דָּבָר הַגָּנוּב מִמֶּנּוּ; וְאִם אִבְּדוּ - אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם אַף הַקֶּרֶן, וַאֲפִלּוּ לְאַחַר שֶׁהִגְדִּיל[כז].

כה) כי קטן איננו בר עונשין, כי אין בו דעת ואינו אחראי למעשיו. כו) לבעל הגניבה. כז) כי בשעה שגנב לא התחייב כלל.

2. שמות-משפטים, כב, ח.

ט. הָעֶבֶד שֶׁגָּנַב, פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל[כח]. וּבְעָלָיו פְּטוּרִין - שֶׁאֵין אָדָם חַיָּב עַל נִזְקֵי עֲבָדָיו, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מָמוֹנוֹ[כט], מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן דַּעַת, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְשָׁמְרָן; שֶׁאִם יַכְעִיסֶנּוּ רַבּוֹ, יֵלֵךְ וְיַדְלִיק גָּדִישׁ בְּאֶלֶף דִּינָר[ל], וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה מִשְּׁאָר נְזָקִין. נִשְׁתַּחְרֵר הָעֶבֶד, חַיָּב לְשַׁלֵּם אֶת הַכֶּפֶל[לא].

כח) כי אין לו כסף לשלם, כי כל מה שקנה עבד, קנה רבו. כט) ואדם אחראי לנזקי ממונו. ל) כדי לחייב את רבו לשלם. לא) כדין אשה שנתגרשה, כי הפטור הקודם בא רק משום שלא היו לו נכסים.

י. רָאוּי לְבֵית דִּין לְהַכּוֹת אֶת הַקְּטַנִּים עַל הַגְּנֵבָה[לב] כְּפִי כֹּחַ הַקָּטָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ רְגִילִין בָּהּ; וְכֵן אִם הִזִּיקוּ שְׁאָר נְזָקִין. וְכֵן מַכִּין אֶת הָעֲבָדִים שֶׁגָּנְבוּ אוֹ שֶׁהִזִּיקוּ מַכָּה רַבָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ יָדָם מְשֻׁלַּחַת [-קלה] לְהַזִּיק.

לב) אף על פי שהם פטורין מן הדין.

יא. הָיְתָה הַגְּנֵבָה בְּיַד הַגַּנָּב וְהִשְׁבִּיחָה • מֵאֵלֶיהָ, כְּגוֹן כִּבְשָׂה שֶׁיָּלְדָה, וּגְזָזָהּ - מְשַׁלֵּם אוֹתָהּ, וְאֶת גִּזּוֹתֶיהָ וְאֶת וַלְדוֹתֶיהָ[לג]; וְאִם אַחַר יֵאוּשׁ[לד] יָלְדָה וּגְזָזָהּ, מְשַׁלֵּם כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה[לה]. הוֹצִיא עָלֶיהָ הוֹצָאוֹת וְהִשְׁבִּיחָהּ, כְּגוֹן שֶׁפִּטֵּם אוֹתָהּ - הֲרֵי הַשֶּׁבַח שֶׁל גַּנָּב, אֲפִלּוּ לִפְנֵי יֵאוּשׁ; וּכְשֶׁמַּחְזִיר הַגְּנֵבָה עִם הַכֶּפֶל, נוֹטֵל הַשֶּׁבַח[לו] מִן הַבְּעָלִים, אוֹ מְחַשְּׁבִין לוֹ מִן הַכֶּפֶל[לז].

השגת הראב"ד

והשביחה מאליה א"א נ"ל שזה שבוש הוא דאפילו שבח שעליה גבי גזלה דגזלן הוה וכ"ש גזזה וילדה דקנייה בשינוי ואי איתא להא מילתא לא משכחת לה אלא בשגנבה טעונה ומעוברת ואפ"ה אינו משלם אלא דמי פרה העומדת לילד ורחל העומדת ליגזז. אחר כך ראיתי שהוא חוזר על הדרך הזה במקום אחר אמרתי לא על חנם הוא אלא שהוא חולק בין לפני יאוש ולאחר יאוש ומסתברא כוותיה כדכתבינן לקמן מיהו לא על גזזה וילדה שהרי קנאו בשינוי אלא בשבח שע"ג גזלה בלבד כמו שכתב לפנינו בהלכות גזילה ואבידה.

לג) כשהייתה מעוברת וטעונה צמר בשעת הגניבה, והיא ילדה או שגזז את הצמר אחרי הגניבה. לד) הבעלים חדלו מלקוות שהדבר הגנוב יוחזר. לה) אם הייתה מעוברת או טעונה בצמר, משלם דמי מעוברת או טעונה, והוולד והצמר נשארים אצל הגנב. לו) תוספת מחיר הבהמה לאחר הפיטום. לז) מנכים לו את דמי השבח מן הכפל ומשלם את המותר.

יב. הַגְּנֵבָה עַצְמָהּ שֶׁהִיא בְּיַד הַגַּנָּב[לח] וְלֹא נִשְׁתַּנָּת - חוֹזֶרֶת לִבְעָלֶיהָ, בֵּין לִפְנֵי יֵאוּשׁ בֵּין לְאַחַר יֵאוּשׁ; אֶלָּא שֶׁאַחַר יֵאוּשׁ, הַשֶּׁבַח לַגַּנָּב[לט] כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[מ]. נִשְׁתַּנָּת הַגְּנֵבָה בְּיַד הַגַּנָּב[מא] - קְנָיָהּ וְקָנָה שִׁבְחָהּ, וַאֲפִלּוּ לִפְנֵי יֵאוּשׁ; וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא דָּמִים[מב].

לח) ולא העביר אותה לרשות אחר. לט) והבעלים ישלמו לגנב את דמי השבח. מ) בהלכה הקודמת. מא) כגון גנב עצים ועשה מהם כלים, צמר ועשה מהם בגדים. מב) ואינו חייב להחזיר את הגניבה עצמה, אפילו היא ביד הגנב, כי הכלל ששינוי מעשה בחפץ – קונה אותו.

יג. גָּנַב [בהמה] כְּחוּשָׁה וְהִשְׁמִינָה, אוֹ שְׁמֵנָה וְהִכְחִישָׁה - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל אוֹ תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[מג] כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה. גָּנַב טָלֶה[מד] וְנַעֲשָׂה אַיִל, עֵגֶל וְנַעֲשָׂה שׁוֹר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה[מה]; טְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ אַחַר שֶׁהִגְדִּיל - נַעֲשָׂה שִׁנּוּי בְּיָדוֹ[מו], וְקָנָהוּ, וְשֶׁלּוֹ הוּא טוֹבֵחַ וְשֶׁלּוֹ הוּא מוֹכֵר, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[מז].

מג) אם שחטה או מכרה. מד) כבשה צעירה. מה) מפני שאת הכפל הוא חייב על הגניבה, ובשעת הגניבה היה זה טלה. מו) אף על פי שזה בא מאליו ולא על ידי מעשה. מז) כי בתשלומי ארבעה וחמשה מתחייבים רק אם שחט את הגניבה, וכאן הוא הגניבה יצאה מרשות הבעלים ועברה לידי הגנב בשינוי שנעשה כשהבהמה הגדילה, ולכן חייב רק בתשלומי כפל.

יד. גָּנַב בְּהֵמָה אוֹ כְּלִי וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[מח], וּבִשְׁעַת הַגְּנֵבָה הָיָה שָׁוֶה אַרְבָּעָה, וְעַכְשָׁו בִּשְׁעַת עֲמִידָה בַּדִּין שָׁוֶה שְׁנַיִם - מְשַׁלֵּם קֶרֶן כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה, וְתַשְׁלוּמֵי כֶפֶל אוֹ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה כִּשְׁעַת עֲמִידָה בַּדִּין[מט]. הָיָה שָׁוֶה בִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה שְׁנַיִם, וּבִשְׁעַת עֲמִידָה בַּדִּין אַרְבָּעָה - אִם שָׁחַט אוֹ מָכַר אוֹ שִׁבֵּר הַכְּלִי אוֹ אִבְּדוֹ, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל אוֹ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה כִּשְׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין[נ]; וְאִם מֵתָה הַבְּהֵמָה אוֹ אָבַד הַכְּלִי מֵאֵלָיו, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה[נא].

מח) והם לא נמצאים עכשיו בידי הגנב שיכול להחזיר אותם כמו שהם. מט) בית הדין מחייב אותו לשלם כפל או ארבעה וחמישה לפי השווי הנוכחי, ולא לפי שעת הגניבה. נ) גם את הקרן משלם כשעת העמדה בדין, ולא כפי שוויה בשעת הגניבה, כי הגניבה שייכת לבעלים, ואם היא התייקרה, הרווח לבעלים (ובמובן מסויים, המעשה שהגנב עשה עכשיו (שחיטה, מכירה, שבירה או איבוד) הם גמר והשלמת מעשה הגנבה, ולכן חייב לשלם כפי השווי עכשיו). נא) כי החיוב בא רק על שעת הגניבה, לכן מחייבים אותו לשלם כשעת הגניבה (מה שאין כן במקרה הקודם, שחייב על השעה שבה מכר או שבר את הכלי).

טו. מִי • שֶׁגָּנַב כְּלִי וְשִׁבְּרוֹ אוֹ פִּחֲתוֹנב, אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִפְחַת מֵאֵלָיו - אֵין שָׁמִין לוֹ הַפְּחָתְנג, אֶלָּא רוֹאִין כַּמָּה הָיָה שָׁוֶה הַכְּלִי, וּמְשַׁלֵּם לִבְעָלִים שְׁנַיִם בְּדָמָיו, וְהַכְּלִי הַשָּׁבוּר יִהְיֶה לַגַּנָּב. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְאִם רָצוּ הַבְּעָלִים לִטֹּל הַכְּלִי הַשָּׁבוּר, וִישַׁלֵּם לָהֶם הַפְּחָתְנד וְהַכֹּפֶל - שׁוֹמְעִין לָהֶם[נה].

השגת הראב"ד
מי . . לגנב א"א אע"פ שאמרו (בבא קמא יא) אין שמין לגנב, הני מילי בקרנא אבל בכפלא שמין, גנב דומיא דגזלן, והשכל מורה כן.

נב) קלקל אותו. נג) אין מוסרים את הכלי השבור או הנפחת לבעלים ומשלימים בכסף את ההבדל בין מחיר הכלי השבור למחירו לפני שבירתו. נד) הפרש בין מחיר כלי שלם לבין מחיר הכלי השבור. נה) כי דין זה נאמר לטובת הבעלים, ולכן אם הבעלים מוותרים או מעדיפים שיישאר בידם הכלי המקולקל, שומעים להם.

טז. הַגּוֹנֵב וְטָבַח אוֹ מָכַר לִפְנֵי יֵאוּשׁ הַבְּעָלִים - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קָנָה לוֹקֵחַנו, וַהֲרֵי הַגְּנֵבָה חוֹזֶרֶת בְּעַצְמָהּנז מִיַּד הַלּוֹקֵחַ - הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁהנח; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם טָבַח אוֹ מָכַר לְאַחֵר יֵאוּשׁ, שֶׁהוּא מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, שֶׁהֲרֵי הוֹעִיל בְּמַעֲשָׂיוּנט וְקָנָה הַלּוֹקֵחַס.

נו) כי הכלל ששינוי רשות בלי ייאוש — אינו קונה. נז) ולא הועיל מעשה הגנב, וכאילו לא מכר. נח) כי התורה מחייבת ארבעה וחמישה על עצם המכירה, והוא ההרי מכר. נט) ומכירתו קיימת, אפילו אם גילו את הגניבה ביד הקונה. ס) ואין מחזירים את הגניבה לבעלים.

יז. הַגּוֹנֵב מֵאַחַר הַגַּנָּבסא - אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִיםסב, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל; וְאִם טָבַח וּמָכַר, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. לַגַּנָּב הָרִאשׁוֹן אֵינוֹ מְשַׁלֵּם, שֶׁהֲרֵי דִּין הַבְּהֵמָה הַזֹּאת לַחֲזֹר בְּעֵינֶיהָסג לַבְּעָלִים, וְלֹא קְנָאָהּ הַגַּנָּבסד; וְלֹא לַבְּעָלִים אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם הַכֶּפֶל אוֹ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁהסה, שֶׁהֲרֵי לֹא גָּנַב מֵרְשׁוּתָן[סו].

סא) גנב ראשון גנב בהמה מבעל הבית, והגנב השני גנב מהגנב ראשון. סב) וכל שכן כשלא נתייאשו הבעלים. סג) היא עצמה ולא דמיה. סד) גניבה זו לא שייכת לגנב הראשון, כי ייאוש בלבד אינו קונה. סה) אף על פי שהבהמה היא של הבעלים. סו) והתורה אמרה: "וגונב מבית האיש", למדו חכמים ולא מבית הגנב.

יח. גָּנַב וְטָבַח, וּבָא גַּנָּב אַחֵר וְגָנַב הַטָּבַח - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל לַגַּנָּב הָרִאשׁוֹן, שֶׁהֲרֵי קָנָה בִּשְׁנוּי מַעֲשֶׂהסז; וְגַנָּב הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁהסח.

סז) על ידי השחיטה ושינוי המעשה קנה הגנב הראשון (אפילו בלי ייאוש הבעלים). סח) לבעלים.

יט. גַּנָּב וּמָכַר, וּבָא אַחֵר וְגָנַב מִן הַלּוֹקֵחַ - אִם נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים - הֲרֵי הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, וְהַגַּנָּב הַשֵּׁנִי מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶלסט; וְאִם לֹא נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים, אֵין הָאַחֲרוֹן מְשַׁלֵּם אֶלָּא הַקֶּרֶן בִּלְבַדע.

סט) לקונה. ע) כי הלוקח לא קנה.

פֶּרֶק ב

דיני תשלום כפל וארבעה חמשה.

השגת הראב"ד
הגונב . . הקרן אינו א"א גונב נכסי הקדש משלם קרן וחומש ואשם להקדש שהרי מעל.

א. הַגּוֹנֵב • אֶת הַגּוֹי, אוֹ שֶׁגָּנַב נִכְסֵי הֶקְדֵּשׁא - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא הַקֶּרֶן בִּלְבַדב, שֶׁנֶּאֱמַר[3]: "יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ" - "לְרֵעֵהוּ" וְלֹא לְהֶקְדֵּשׁ, "לְרֵעֵהוּ" וְלֹא לְגוֹי. וְכֵן הַגּוֹנֵב קָדָשִׁים מִבֵּית בַּעֲלֵיהֶן[ג] - בֵּין קָדָשִׁים קַלִּיםד בֵּין קָדְשֵׁי קָדָשִׁיםה, בֵּין קָדָשִׁים שֶׁאֵין הַבְּעָלִים חַיָּבִין בְּאַחֲרָיוּתָן[ו] בֵּין קָדָשִׁים שֶׁהַבְּעָלִים חַיָּבִין בְּאַחֲרָיוּתָן[ז] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל וּמִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר[4]: "וְגֵנַב מִבֵּית הָאִישׁ", וְלֹא מִבֵּית הֶקְדֵּשׁח.

א) נכסים השייכים לבית המקדש, כלומר קדשי בדק הבית. ב) אבל לא תשלום כפל ותשלום ארבעה וחמשה. (הרמב"ם עוסק כאן בדיני כפל וארבעה וחמשה של הלכות גניבה, אבל לא בדיני מעילה שמקומם בהלכות מעילה, ולכן לא הזכיר כאן את תשלום החומש וקרבן האשם בגונב מהקדש). ג) בהמות שהוקדשו על ידי אדם להקריב בבית המקדש. ד) כגון שלמים ותודה, שהבעלים אוכלים את בשרם. ה) כגון עולה, חטאת ואשם, שאין זר אוכל מהם, ועולים כולם על המזבח. ו) שאם אבדו אין הבעלים חייבים להביא אחרים, כגון שאמרו על בהמה מסויימת "הרי זו עולה". ז) כגון שאמר הרי עלי עולה או שלמים, ואם הקרבן הלך לאיבוד חייבים הבעלים להביא קרבן אחר, וההפסד אינו של הקדש אלא של הבעלים. בכל זאת, לענין כפל הקורבן אינו נחשב ממון בעלים אלא נכסי הקדש, והגנב פטור מן הכפל. ח) "בית" משמע רשותו, וקדשים

3. שמות-משפטים, כב, ח. 4. שם, פסוק ו.

אפילו כשהם נמצאים עדיין בבית המקדיש, רשות הקדש עליהם.

ב. וְכֵן הַגּוֹנֵב עֲבָדִים וּשְׁטָרוֹת[ט] וְקַרְקָעוֹת[י], אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל; שֶׁלֹּא חִיְּבָה הַתּוֹרָה הַכֶּפֶל אֶלָּא בְּמְטַלְטְלִין שֶׁגּוּפָן מָמוֹן[יא], שֶׁנֶּאֱמַר[5]: "עַל שׁוֹר, עַל חֲמוֹר, עַל שֶׂה, עַל שַׂלְמָה"[יב]; אֲבָל הָעֲבָדִים הֶקִּישׁוּ לַקַּרְקָעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר[6]: "וְהִתְנַחַלְתֶּם אֹתָם לִבְנֵיכֶם"[יג], וְהַשְּׁטָרוֹת אֵין גּוּפָן מָמוֹן[יד].

ט) שטרי חוב באמצעותם אפשר לגבות חובות. י) כגון שהעביר את הגדר המפרידה לתוך קרקע חבירו. יא) שהם עצמם בעלי ערך ממוני. יב) כל אלה דוגמאות של מטלטלין, ולא קרקעות. יג) והמשך הפסוק הוא "לרשת אחוזה", ושם אחוזה לא נמצא בתנ"ך אלא על קרקע ולא על מטלטלין. יד) לשטר עצמו אין ערך ממוני, אלא הוא רק משמש עדות לגביית ממון.

ג. הַגּוֹנֵב פֶּטֶר חֲמוֹר[טו] שֶׁל חֲבֵרוֹ קֹדֶם שֶׁיִּפָּדֶה[טז], מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל לַבְּעָלִים; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עַכְשָׁו שֶׁלּוֹ[יז], רָאוּי הוּא לִהְיוֹתוֹ לוֹ לְאַחַר שֶׁיִּפָּדֶה[יח].

טו) וולד זכר הבכור לאימו החמורה. טז) הדין שצריך לפדות פטר חמור בשה, ואת השה נותנים לכהן. יז) שאסור לו להשתמש בפטר חמור לפני שנפדה. יח) ולכן נחשב לממון בעלים.

ד. הַגּוֹנֵב • טְבָלוֹ[יט] שֶׁל חֲבֵרוֹ וַאֲכָלוֹ[כ], מְשַׁלֵּם לוֹ דְּמֵי טְבָלוֹ[כא]. וְכֵן אִם גָּנַב חֻלְבּוֹ וַאֲכָלוֹ[כב], מְשַׁלֵּם לוֹ דְּמֵי חֻלְבּוֹ.

השגת הראב"ד
הגונב . . חלבו א"א משלם לו כפל דמי טבלו וכן בחלבו משלם לו כפל דמי חלבו.

יט) תבואה ופירות שעדיין לא הפרישו מהם תרומה ומעשר. כ) אדם שאוכל טבל מתחייב מיתה בידי שמים. כא) ואין אומרים שבגלל שמתחייב בעונש מיתה בידי שמים, יפטר מהתשלום. כב) והאוכל חֵלֶב חייב כרת.

ה. גָּנַב תְּרוּמָה[כג] מִבְּעָלֶיהָ הַיִּשְׂרְאֵלִיִּים שֶׁהִפְרִישׁוּהָ[כד], אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל; שֶׁאֵין לָהֶם בָּהּ אֶלָּא טוֹבַת הֲנָיָה[כה], וְטוֹבַת הֲנָיָה אֵינָהּ מָמוֹן.

כג) חלק מן התבואה שהבעלים חייבים להפריש ולתת לכהן. כד) ועדיין לא מסרו אותה לכהן. כה) התרומה לא שייכת לבעלים, אלא יש להם רק "טובת הנאה", שהם יכולים למסור את התרומה לכל כהן שירצו.

ו. הַגּוֹנֵב מִשֶּׁל אָבִיו, וְטָבַח אוֹ מָכַר, וְאַחַר כָּךְ מֵת אָבִיו - מְשַׁלֵּם לוֹ תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[כו]. וְאִם מֵת אָבִיו[כז], וְאַחַר כָּךְ טָבַח אוֹ מָכַר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[כח].

כו) משלם לאחיו את חלקם בתשלומי ארבעה וחמשה שהוא חייב (בניכוי חלקו מתוך הארבעה וחמשה שזוכה בזה בירושה). כז) לאחר הגניבה. כח) כי בשעה שמכר או שחט היה לו חלק בבהמה, והמכירה או השחיטה לא היתה כולה באיסור, והתורה מחייבת בתשלומי ארבעה וחמשה רק אם היתה כולה באיסור.

גָּנַב וְטָבַח אוֹ מָכַר, וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישׁ[כט] - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה; וְאִם הִקְדִּישׁ, וְאַחַר כָּךְ טָבַח אוֹ מָכַר - אַף עַל פִּי שֶׁהִקְדִּישָׁן קָדָשִׁים קַלִּים[ל] - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[לא].

כט) הגנב הקדיש את הבהמה שטבח או מכר. ל) כגון קרבן שלמים, שהמקדיש אוכל את בשרו, ולכן היינו אומרים שיש לו עדיין חלק בקורבן ויהיה חייב בתשלום ארבעה וחמשה. לא) כי שחט או מכר משל הקדש.

השגת הראב"ד
במה . . יאוש א"א קיצר בכאן שאם הקדישו הקדש בדק הבית משלם ד' וה' מה לי מכרו לשמים מה לי מכרו להדיוט.

בַּמֶּה • דְּבָרִים אֲמוּרִים[לב]? בְּשֶׁהִקְדִּישׁ אַחַר יֵאוּשׁ[לג]. אֲבָל אִם הִקְדִּישׁ לִפְנֵי יֵאוּשׁ, אֵינוֹ קָדוֹשׁ[לד]; וְאִם טָבַח אוֹ מָכַר, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה.

לב) שאינו משלם תשלומי ארבעה וחמשה. לג) כי ההקדש קנו בייאוש הבעלים ושינוי הרשות, וכאשר שחט – של הקדש שחט. לד) כי הבהמה עדיין שייכת לבעליה, ואין אדם יכול להקדיש דבר שאינו שלו.

ז. הִקְדִּישׁוּ הַבְּעָלִים, וְהוּא בְּבֵית הַגַּנָּב[לה] - אֵינוֹ קָדוֹשׁ[לו], לְפִי שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתָן, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְיָאֲשׁוּ; וְאִם טָבַח אוֹ מָכַר[לז], אֲפִלּוּ אַחַר הֶקְדֵּשָׁן - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[לח].

לה) החפץ שהקדישו נמצא בבית הגנב. לו) אף־על־פי שהחפץ שייך למקדיש. לז) הגנב. לח) לבעלים, כי הבהמה עדיין שייכת להם, ואין אינה של הקדש.

ח. הַשּׁוֹחֵט וְנִתְנַבְּלָה בְּיָדוֹ[לט], וְהַנּוֹחֵר[מ], וְהַמְעַקֵּר[מא]

5. שמות-משפטים, כב, ח. 6. ויקרא-בהר, כה, מו.

- מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל בִּלְבַדמב. אֲבָל אִם שָׁחַט לִרְפוּאָהמג, אוֹ לִכְלָבִיםמד, אוֹ שֶׁנִּמְצָא טְרֵפָהמה, אוֹ שֶׁשְּׁחָטוֹ בָּעֲזָרָהמו - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה; אַף עַל פִּי שֶׁחֻלִּין שֶׁנִּשְׁחֲטוּ בָּעֲזָרָה אֲסוּרִין בַּהֲנָיָה, הוֹאִיל וְאִסּוּרָן מִדִּבְרֵיהֶםמז**, הֲרֵי זֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה**מח.

לט) נפסלה השחיטה. מ) ממיתה אותה בכלי חד, כגון פגיון. מא) עוקר את הווושט ואת הקנה במקום לחתכן דרך שחיטה. מב) כי אין זו "טביחה", והתורה אומרת "וטבחו". מג) להשתמש בבהמה לצרכי רפואה, ולא לאכילה. מד) לאכילת כלבים. מה) לאחר השחיטה ואסורה באכילה, והרי זו שחיטה שאינה ראויה לאכילה. מו) בבית המקדש, והיא נאסרת בהנאה. מז) מדרבנן ולא מן התורה. מח) כי על כל אלה יש שם "שחיטה" עליהם.

ט. וְכֵן הַגּוֹנֵב כִּלְאַיִם הַבָּא מִן הַשֶּׂה וּמִמִּין אַחֵרמט, אוֹ שֶׁגָּנַב טְרֵפָהנ, אוֹ קְטַעַתנא, אוֹ חִגֶּרֶתנב, אוֹ סוֹמָה, אוֹ בְּהֵמַת הַשַּׁתָּפִיןנג, וְטָבַח וּמָכַר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁהנד.

מט) כגון בהמה שנולדה מכבשה ותיש. נ) ושחט אותה, אף־על־פי שאינה ראויה לאכילה. נא) שחתכו לה רגל, ולכאורה אין כאן בהמה שלימה. נב) בהמה צולעת, וגם כאן הבהמה אינה שלימה. נג) והגנב לא מכר או שחט בהמה שלימה של אדם אחר. נד) כי בפועל שחט או מכר את כל מה שגנב.

י. גָּנַב וְנָתַן לְאַחֵר בְּמַתָּנָהנה, אוֹ שֶׁנָּתַן לְאַחֵר לִטְבֹּחַנו וְטָבַח, אוֹ שֶׁנָּתַן לְאַחֵר לִמְכֹּר לוֹ וּמָכַר הָאַחֵר, גָּנַב וְהִקְרִיבנז, גָּנַב וְהֶחֱלִיפנח, גָּנַב וּפָרַע בְּהֶקֵּפוֹנט, אוֹ שֶׁשָּׁלְחוֹ סַבְלוֹנוֹתס לְבֵית חָמִיו - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁהסא.

נה) למרות שכתוב בתורה "ומכרו" – חייב בארבעה וחמישה, כי דין מתנה כאן כמו דין מכירה. נו) עשה אותו שליח. ולמרות שבכל התורה כולה אין שליח לדבר עבירה, והעבירה שהשליח עושה אינה נזקפת על חשבון השולח, כאן יש שליח לדבר עבירה, ואם השליח שוחט כאילו הגנב שחט. נז) מכר באשראי, אף־על־פי שעדיין לא קיבל כסף, מכירה היא וכאילו קיבל כסף. נח) את הבהמה בנכס אחר, דינו כאילו מכר וקיבל כסף. נט) שקיבל הגנב סחורה באשראי ופרע לו בבהמה זו, הרי זו כמכירה. ס) מתנות שהארוס שולח לארוסתו. סא) כי כל אלו דינם כמכירה.

יא. גָּנַב וּמָכַר, וְהִקְנָה לַלּוֹקֵחַ לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹסב, וּבְתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם הֵבֵר [שהוא] הַגַּנָּבסג - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא כֶּפֶלסד. מְכָרוֹ חוּץ מֵאֶחָד מִמֵּאָה שֶׁבּוֹסה, אוֹ חוּץ מִיָּדוֹ אוֹ רַגְלוֹ, כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר - שָׁשִׁיר בּוֹ דָּבָר הַנִּמְתָּר [באכילה] עִמּוֹ בִּשְׁחִיטָהסו - פָּטוּר מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁהסז. וְאִם מְכָרוֹ חוּץ מִגִּזָּתוֹ, אוֹ חוּץ מִקֶּרֶנָיו - חַיָּב בְּתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, שֶׁאֵין אֵלּוּ נִמְרָים עִמּוֹ בִּשְׁחִיטָהסח.

סב) שהמכירה תחול רק כעבור שלושים יום. סג) והועמד לדין בתוך שלושים יום. סד) כי הבהמה חזרה לבעליה לפני שיצאה המכירה בפועל. סה) כלומר, שמכר רק 99 אחוז מבהמה, והשאיר אצלו אחוז אחד. סו) שאת החלק שהשאיר אצלו ולא מכר, כדי לאכול אותו צריך לשחוט את הבהמה כולה. סז) כי אין זו מכירה שלימה. התורה כתבה "וטבחו או מכרו", מכאן למדו חכמים שכמו ש"טבחו" כולל כל דבר שניתר על ידי שחיטה, כך ב"מכרו" צריך להימכר כל דבר שניתר בשחיטה. סח) צמר וקרניים אין להם שייכות להיתר שחיטה, ולכן גם לגבי מכירה, אין זה נקרא שהשאיר אצלו חלק שלא מכר.

השגת הראב"ד
גנב . . מידו א"א לא מיחוורא לי דתפיסה מהניא בהא דכיון דיותר ממה שהזיק הוא אין כח לחייבו אלא לב"ד ובדין פסוק בלא ספק וזה כיון שספק הוא אצלם איך גמרו את דינו.

יב. גָּנַב • וְקָטַע מִמֶּנָּה אֵבֶר, וְאַחַר כָּךְ מְכָרָהסט, אוֹ שֶׁמְּכָרָהּ חוּץ מִמַּלַאכְתָּהע, אוֹ שֶׁמְּכָרָהּ חוּץ מִשְּׁלֹשִׁים יוֹםעא - אֵין מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁהעב; וְאִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק, אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹעג.

סט) ספק האם חייב בתשלומי ארבעה וחמשה או לא. האם חייב בפני שמכר את הבהמה, או שנאמר שפטור, מפני שלא מכר את כל מה שהיה בבהמה בשעת הגניבה. ע) שכל המלאכה שיעשה הקונה לפני השחיטה תהיה של הגנב. ובזה גם מסתפקים האם חייב בתשלומי ארבעה וחמשה או לא. עא) שמותר לגנב המוכר לעשות בה מלאכתו במשך שלושים יום, וזהו גם ספק האם נקרא שמכר את כל הבהמה, או השאיר חלק אצלו. עב) כי בכל מקרים אלו זה ספק, והכלל שבממון אין מוציאין מספק. עג) מהטעם הנ"ל, שבממון אין מוציאין מספק.

יג. מְכָרָהּ, וְהָיְתָה לוֹ בּוֹ שֻׁתָּפוּתעד - פָּטוּר מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁהעה.

עד) הגנב היה שותף בבהמה שגנב מחבירו שותפו. עה) כי המכירה לא היתה כולה באיסור, ופטור אפילו מחלק חבירו.

יד. שֻׁתָּפִין שֶׁגָּנְבוּעו, אִם טָבַח אֶחָד מֵהֶן, אוֹ מָכַר מִדַּעַת חֲבֵרוֹעז - מְשַׁלְּמִין תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁהעח; וְאִם עָשָׂה שֶׁלֹּא מִדַּעַת חֲבֵרוֹ - פְּטוּרִין מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁהעט, וְחַיָּבִין בְּכֶפֶלפ.

עו) שני גנבים גנבו יחד. עז) ובהסכמתו. עח) כי המוכר פעל גם בשם חבירו, והרי כאילו שניהם טבחו או מכרו. עט) חבירו לא שחט ולא מכר, והשותף האחד ששחט פטור, כי אין כאן "וטבחו" כולו בחיוב, כי על חלק חבירו הגנב פטור מתשלומי ארבעה וחמשה. פ) כי שניהם גנבו.

טו. גָּנַב וְעָמַד בַּדִּין, וְאָמְרוּ לוֹ הַדַּיָּנִין: "צֵא תֵּן לוֹ מַה שֶּׁגָּנַבְתָּ", וְיָצָא וְאַחַר כָּךְ טָבַח אוֹ מָכַר - פָּטוּר מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[פא]. אָמְרוּ לוֹ: "חַיָּב אַתָּה לִתֵּן לוֹ", וְטָבַח אוֹ מָכַר אַחַר כָּךְ - הֲרֵי זֶה חַיָּב בְּתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה; הוֹאִיל וְלֹא חָתְכוּ הַדִּין עָלָיו, עֲדַיִן עוֹמֵד הוּא בְּגֶנֶבְתּוֹ[פב].

פא) כי "צא תן לו" זהו פסק דין, וחייב מיד להחזיר את הבהמה, ואם לא החזירה אלא שחטה או מכרה הריהו גזלן, וגזלן אינו משלם תשלומי ארבעה וחמשה. פב) הוא עדיין חושב שהדין אינו דין סופי, לכן הוא עדיין נחשב גנב, ועל כן אם טבחה או מכרה חייב ארבעה וחמשה.

טז. הַגּוֹנֵב בְּרְשׁוּת הַבְּעָלִים - הוֹאִיל וְהַגְּנֵבָה עֲדַיִן הִיא בִּרְשׁוּתָן[פג], פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל[פד]; וְכֵן אִם טָבַח וּמָכַר שָׁם בִּרְשׁוּתָן, פָּטוּר[פה]. וְאִם הִגְבִּיהַּ הַגְּנֵבָה - נִתְחַיֵּב מִשּׁוּם גּוֹנֵב[פו], אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא הוֹצִיאָהּ מֵרְשׁוּת הַבְּעָלִים[פז].

פג) גנב מהבעלים, ועדיין לא הוציאו את הגניבה מרשותם. פד) של הבעלים. פה) כי הגנב לא נקרא "גנב" עד שייקח את הגניבה לרשותו, ויקנה אותה כמו שקונים מטלטלין. פו) מתשלומי ארבעה וחמשה, כי אין חיוב טביחה ומכירה במקום שאין חיוב גניבה. פז) כי הגבהה קונה בכל מקום.

כֵּיצַד? גָּנַב טָלֶה מִן הַדִּיר, וְהָיָה מוֹשְׁכוֹ וְיוֹצֵא, וּמֵת בִּרְשׁוּת הַבְּעָלִים[פח] - פָּטוּר; הִגְבִּיהוֹ אוֹ הוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּת הַבְּעָלִים, וָמֵת - חַיָּב[פט]. נְתָנוֹ • שָׁם בְּבֵית הַבְּעָלִים לִבְכוֹרַת בְּנוֹ[צ], וּלְבַעַל חוֹבוֹ, אוֹ לְשׁוֹמֵר חִנָּם, וּלְשׁוֹאֵל[צא], לְנוֹשֵׂא שָׂכָר[צב], וּלְשׁוֹכֵר[צג], וְהָיָה מוֹשְׁכוֹ זֶה שֶׁנִּתַּן לוֹ, וָמֵת - פָּטוּר הַשּׁוֹמֵר[צד]. הִגְבִּיהוֹ[צה] אוֹ שֶׁהוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּת בְּעָלִים, וָמֵת - חַיָּב הַשּׁוֹמֵר[צו] אוֹ בַּעַל הַחוֹב שֶׁנִּתַּן לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁעֲדַיִן לֹא הוֹצִיאוֹ הַגַּנָּב מֵרְשׁוּת בְּעָלָיו[צז].

פח) הטלה מת לפני שהוציא אותו. פט) בתשלום כפל.

השגת הראב"ד

נתנו . . **בעלים** א"א נר' מדבריו הא דקתני במתני' (בבא קמא עט) הגביהו שומר חייב כפל לבעלים קאמר לפי שהוא גנב וא"כ היכי שמעינן מיניה תקנו משיכה בשומרים והלא משום גנב הוא חייב ולא משום שומר אלא ודאי הא דמוקמינן לה בשומר לאו בנתנו בבית בעלים קאמר ואף לא בגנב אלא מילתא באנפי נפשיה היא.

צ) הגנב לא הגביה את הטלה, ונתן אותו לכהן בתור חמשה סלעים של פדיון בנו הבכור. צא) המקבל את הבהמה לשימוש ללא תמורה. צב) המקבל שכר על השמירה. צג) המקבל את הבהמה לשימוש תמורת תשלום. צד) כי הם עדיין לא קנו את הטלה, אלא רק משכו בתוך רשות הבעלים. צה) הכהן, בעל החוב או השומר. צו) לשלם לבעלים. צז) הגנב לא קנה את הטלה, כי לא הגביה והיא עדיין ברשות הבעלים – לכן פטור. אבל הכהן, בעל החוב או השומר חייבים לשלם לבעלים קרן וכפל, כי הם ביצעו את הקניין ובפועל את הגניבה (מובן שהמדובר רק כאשר הם ידעו שהטלה גנוב ואינו שייך לגנב).

יז. הָיָה הָעֵדֶר בַּיַּעַר - כֵּיוָן שֶׁהִכִּישׁ אֶת הַבְּהֵמָה[צח] וּטְמָנָהּ[צט] בְּתוֹךְ הָאֵילָנוֹת וְהָעֵצִים, חַיָּב בְּתַשְׁלוּמֵי כֶּפֶל[ק]; וְאִם טְבָחָהּ אוֹ מְכָרָהּ שָׁם, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[קא].

צח) היכה על הבהמה במקל, והיא הלכה לכיוון מסוים בגלל שהיכה בה, והרי זה כמשיכה. צט) החביא אותה לשם גניבה. ק) אף־על־פי שלא גנב אותה במו ידיו, חייב כגנב, מכיוון שקנה אותה (לענין חיוב) על־ידי המשיכה. קא) כשם שהתחייב על הגניבה, כך התחייב על הטביחה והמכירה.

יח. גָּנַב בִּרְשׁוּת הַבְּעָלִים, וְאַחַר שֶׁיָּדְעוּ [הבעלים] שֶׁגְּנֵבָה הוֹצִיאָהּ וּטְבָחָהּ אוֹ מְכָרָהּ חוּץ מֵרְשׁוּתָן, אוֹ שֶׁגָּנַב וְהוֹצִיא חוּץ מֵרְשׁוּתָן, וְטָבַח אוֹ מָכַר בִּרְשׁוּתָן[קב] - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[קג].

קב) אחרי שהוציא אותה מרשות הבעלים, חזר והכניס אותה לרשות הבעלים ושם טבח או מכר. קג) כי בשני מקרים אלו, ברגע שהוציא את הבהמה מרשות הבעלים, הוא קנה אותה, ולכן מתחייב בתשלום ארבעה וחמשה.

פֶּרֶק ג

דין תשלום שמגיע יחד עם איסור מיתה או מלקות,
דין גנב שהודה, ודין מכירת גנב לעבד.

א. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת נַעֲרָה, שֶׁכָּל הָעוֹשֶׂה עֲבֵרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עָוֹן מִיתַת בֵּית דִּין[א] וְתַשְׁלוּמִין[ב] - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם[ג], אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה שׁוֹגֵג[ד]. וְהָעוֹשֶׂה עֲבֵרָה שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהּ מַלְקוּת וְתַשְׁלוּמִין - לוֹקֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם, לְפִי שֶׁאֵין אָדָם לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם; לְפִיכָךְ, אִם הָיָה שׁוֹגֵג[ה], אוֹ לֹא הִתְרוּ בּוֹ - מְשַׁלֵּם וְאֵינוֹ לוֹקֶה.

א) שאם עשה את העבירה במזיד חייב עליה מיתה בבית־דין. ב) כגון שגנב וטבח בשבת. ג) פטור מתשלומי ארבעה וחמשה, מכיוון שחייב מיתה על הטביחה בשבת. ד) ופטור ממיתה, בכל זאת פטור גם מתשלומים.

ה) שפטור ממלקות. ו) שני עדים, שעל עבירה זו חייב מלקות, אף־על־פי שהיה מזיד.

בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[ז]? בְּשֶׁנִּתְחַיֵּב בְּתַשְׁלוּמִין עִם עֹון מִיתַת בֵּית דִּין כְּאַחַת[ח], אוֹ שֶׁנִּתְחַיֵּב תַּשְׁלוּמִין וּמַלְקוּת בְּבַת אַחַת. אֲבָל אִם נִתְחַיֵּב בְּתַשְׁלוּמִין, וְאַחַר כָּךְ נִתְחַיֵּב בְּמִיתַת בֵּית דִּין אוֹ בְּמַלְקוּת, אוֹ שֶׁנִּתְחַיֵּב מַלְקוּת אוֹ מִיתַת בֵּית דִּין, וְאַחַר כָּךְ נִתְחַיֵּב בְּתַשְׁלוּמִין - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם וָמֵת[ט].

ז) שפטור מתשלומים. ח) שחיוב מיתה וחיוב ממון באים יחד. ט) דהיינו לוקה ומשלם, או משלם ומת.

ב. כֵּיצַד[י]? זָרַק חֵץ בְּשַׁבָּת מִתְּחִלַּת אַרְבַּע לְסוֹף אַרְבַּע[יא] וְקָרַע [החץ] בֶּגֶד חֲבֵרוֹ בַּהֲלִיכָתוֹ[יב], אוֹ שֶׁהִדְלִיק גְּדִישׁ חֲבֵרוֹ בְּשַׁבָּת[יג], אוֹ שֶׁגָּנַב כִּיס בְּשַׁבָּת וְהָיָה מְגָרְרוֹ[יד] עַד שֶׁהוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּת הַבְּעָלִים[טו] שֶׁהִיא רְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְאִבְּדוֹ שָׁם[טז] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין; שֶׁאִסּוּר שַׁבָּת וְאִסּוּר גְּנֵבָה וְהֶזֵּק[יז] בְּאֵין כְּאַחַת.

י) הלכה זו מדגימה את הכללים שבהלכה הקודמת. יא) אמות, והמעביר ארבע אמות ברשות הרבים מחלל את השבת וחייב מיתה. יב) וחייב ממון על הבגד. יג) שחייב ממון על הגדיש, ומיתה על הדלקת אש בשבת. יד) ולא הגביה אותה, ולכן עדיין לא התחייב בגניבה. טו) ואז התחייב גם בגניבה וגם במיתה על הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים. טז) השמיד אותו, כגון שהשליך לנהר (אבל אם הגניבה נמצאת בעין, היא חוזרת לבעלים). יז) כגון בשתי הדוגמאות הראשונות.

אֲבָל אִם גָּנַב כִּיס בְּשַׁבָּת, וְהִגְבִּיהוּ שָׁם בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד[יח], וְאַחַר כָּךְ הוֹצִיאוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהִשְׁלִיכוֹ לַנָּהָר - חַיָּב לְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל; שֶׁהֲרֵי נִתְחַיֵּב בְּאִסּוּר גְּנֵבָה קֹדֶם שֶׁיִּתְחַיֵּב בְּאִסּוּר סְקִילָה[יט]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

יח) והגבהה קונה בכל מקום, אף ברשות הבעלים. יט) החיוב על הגניבה בא מיד עם ההגבהה, והחיוב באיסור סקילה בא בשעה שהוציא לרשות הרבים.

וְכֵן אִם קָצַץ אֵילָן חֲבֵרוֹ בְּיוֹם טוֹב[כ], וְהִתְּרוּ בּוֹ, אוֹ שֶׁהִדְלִיק אֶת הַגָּדִישׁ[כא] בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים[כב], וְהִתְּרוּ בּוֹ[כג], אוֹ גָּנַב וְטָבַח בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְהִתְּרוּ בּוֹ - פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין[כד]; אֲבָל אִם לֹא הִתְּרוּ בּוֹ[כה] - חַיָּב בְּתַשְׁלוּמִין[כו], וּמְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[כז].

כ) וחייב מלקות על מלאכה ב׳יום טוב׳, אם התרו בו. כא) של חבירו. כב) שחייב על זדונו כרת (בידי שמים), ומלקין אותו בבית דין. כג) על חיוב מלקות. כד) בהתאם לכלל "אין אדם לוקה ומשלם". כה) ולכן אינו לוקה. כו) אם קצץ אילן חבירו (ב׳יום טוב׳) או הדליק את הגדיש ביום הכיפורים. כז) אם גנב וטבח שור או שה.

ג. גַּנָּב[כח] שֶׁטָּבַח בְּשַׁבָּת[כט] אוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה[ל], אֲפִלּוּ בִּשְׁגָגָה[לא] - פָּטוּר מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[לב], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

כח) בין בחול בין בשבת. כט) ונתחייב סקילה על הטביחה. ל) עבירה שיש בה מיתת בית־דין. לא) שאין בית־דין ממיתים אותו. לב) כי חיוב תשלומי ארבעה וחמשה ועוון מיתת בית דין באים כאחת, אבל בכפל הוא חייב, כי הוא בא לפני חיוב מיתה.

ד. הָיְתָה פָּרָה שְׁאוּלָה אֲצָלוֹ, וּטְבָחָהּ בְּשַׁבָּת דֶּרֶךְ [בכוונת] גְּנֵבָה[לג] - פָּטוּר אַף מִן הַכֶּפֶל; שֶׁהֲרֵי אִסּוּר שַׁבָּת וְאִסּוּר גְּנֵבָה בָּאִין כְּאַחַת[לד]; וְאִם אֵין גְּנֵבָה[לה], אֵין טְבִיחָה וְאֵין מְכִירָה[לו].

לג) בלי ידיעת הבעלים, ובמגמה לקחת אותה לעצמו. לד) כי בשעה שטבחה אז מתבצעת הגניבה. לה) ואם הוא פטור מתשלום הקרן של הגניבה. לו) אין חיוב על הטביחה או על המכירה.

ה. גַּנָּב[לז] שֶׁמָּכַר בְּשַׁבָּת, אוֹ שֶׁמָּכַר לַעֲבוֹדָה זָרָה - חַיָּב לְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה; שֶׁאֵין בְּמִכְירָה מִיתָה[לח]. וְאִם נַעֲשָׂת מְלָאכָה בְּשַׁבָּת בְּעֵת הַמְּכִירָה, פָּטוּר מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[לט]. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁלֹּא הִקְנָה לוֹ[מ] עַד שֶׁתָּנוּחַ בַּחֲצַר הַלּוֹקֵחַ[מא], שֶׁנִּמְצָא כְּשֶׁהוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת - אִסּוּר שַׁבָּת וּמְכִירָה בָּאִין כְּאַחַת[מב].

לז) בחול, או בשבת באופן שלא היה בגניבתו חיוב מיתה, כגון שלא הוציא מרשות היחיד לרשות הרבים. לח) כי איסור מכירה הוא לא אחד מל״ט המלאכות שאסורות בשבת. לט) כי חיוב מיתה מפקיע את חיוב התשלומין. מ) הגנב ללוקח. מא) מדובר בגנב שזרק את הגניבה לחצר הלוקח. מב) החיוב על איסור שבת של הזורק מרשות לרשות בא ברגע שהגניבה נחה על קרקע החצר, וברגע זה בא, בהתאם לתנאי, החיוב על המכירה.

ו. עָשָׂה שָׁלִיחַ לִשְׁחֹט לוֹ[מג], וְשָׁחַט לוֹ הַשָּׁלִיחַ בְּשַׁבָּת - הֲרֵי הַגַּנָּב חַיָּב בְּתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, שֶׁהֲרֵי זֶה הַגַּנָּב לֹא עָשָׂה עָוֹן מִיתַת בֵּית דִּין[מד]; וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[מה] שֶׁהַשּׁוֹחֵט עַל יְדֵי שָׁלִיחַ, חַיָּב בְּתַשְׁלוּמִין[מו].

מג) ולא אמר לו לשחוט בשבת, והשליח שחט בשבת על

ז. הָיוּ שְׁנַיִם מְעִידִין שֶׁגָּנַב - בֵּין שֶׁהֵעִידוּ הֵן עַצְמָן שֶׁטָּבַח אוֹ מָכַר[מז], בֵּין שֶׁהֵעִידוּ אֲחֵרִים שֶׁטָּבַח אוֹ מָכַר[מח] - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. הָיוּ שְׁנַיִם מְעִידִין שֶׁגָּנַב, וְעֵד אֶחָד מֵעִיד שֶׁטָּבַח אוֹ מָכַר, אוֹ שֶׁהוֹדָה מֵעַצְמוֹ שֶׁטָּבַח אוֹ מָכַר[מט] - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה; שֶׁהַמּוֹדֶה בְּקִנְסוֹ פָּטוּר[נא], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[נב].

מז) והעידו עדות שלימה על הגניבה ועל הטביחה. מח) אף-על-פי שעדי טביחה מעידים רק על "חצי דבר", כי בלי עדי גניבה אינם יכולים לחייב, כי שמא שלו טבח. מט) לאחר שבאו עדי הגניבה. נ) המודה בעבירה שיש עליה קנס, כלומר, תשלום שלא קשור לתשלום הקרן. נא) מלשלם את הקנס. נב) לעיל הלכות נזקי ממון, פרק ב, הלכה ח.

ח. מִי שֶׁהוֹדָה בְּקִנְסוֹ, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים - אִם הוֹדָה בַּתְּחִלָּה[נג] בְּפְנֵי בֵּית דִּין[נד] וּבְבֵית דִּין[נה], פָּטוּר[נו]. אֲבָל אִם הוֹדָה חוּץ לְבֵית דִּין[נז], אוֹ שֶׁהוֹדָה בִּפְנֵי שְׁנַיִם בִּלְבַד[נח], וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים - הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם קִנְסוֹ עַל פִּיהֶם[נט].

נג) לפני שבאו העדים. נד) בפני שלשה דיינים. נה) במקום ישיבת בית-דין. נו) מתשלום הקנס. נז) כגון שפגש את הדיינים בשוק והודה בפניהם, אין זו הודאה, כי מחוץ לבית-דין אינם בתפקיד דיינים, אלא אנשים פרטיים הם. נח) הודה במקום מושב בית-דין, אולם היו שם שני דיינים בלבד, ובדיני קנסות צריכים שלושה דיינים. נט) כי הודאה שלא נעשתה בפני שלושה דיינים במקום מושבם כדיינים, אינה מחייבת אותו כלום ויכול לחזור בו.

ט. כֵּיצַד[ס]? הוֹדָה בְּבֵית דִּין שֶׁגָּנַב, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁגָּנַב - פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל, שֶׁהֲרֵי חִיֵּב עַצְמוֹ בְּקֶרֶן[סא] קֹדֶם שֶׁיָּבוֹאוּ עֵדִים. אֲבָל אִם אָמַר 'לֹא גָּנַבְתִּי', שֶׁפְּטַר עַצְמוֹ מִן הַכֹּל, וּבָאוּ עֵדִים שֶׁגָּנַב, וְחָזַר וְאָמַר[סב] בְּבֵית דִּין 'טָבַחְתִּי' אוֹ 'מָכַרְתִּי'[סג] - אִם בָּאוּ עֵדִים אַחַר כָּךְ שֶׁטָּבַח אוֹ מָכַר, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, לְפִי שֶׁפָּטַר עַצְמוֹ תְּחִלָּה מִכְּלוּם, עַד שֶׁבָּאוּ הָעֵדִים[סד].

ס) דוגמא למודה בקנס ואחר-כך באו עדים שפטור. סא) מרצונו הטוב, וזה מוכיח שבאמת רוצה לחזור בתשובה, ועל כן פוטרים אותו מן הקנס. סב) לאחר שבתחילה הכחיש את הגניבה. סג) את הגניבה, בלי שהיו עדים על הטביחה או המכירה. סד) כי ההודאה על הטביחה אינה מחייבת אותו בכל תשלום שהוא (כי את הקרן הוא כבר צריך לשלם כי באו עדים שגנב) ואת הקנס של ארבעה וחמשה פטור כי הוא מודה בקנס ופטור, אם כן, באמירה זו שטבח או מכר הוא לא גילה רצון להחזיר שום ממון, ולכן אנחנו אומרים שהודאתו באה רק מתוך כוונה להפטר מארבעה וחמשה, במקרה שיבואו אחר-כך עדים. לכן בכל זאת אם באו עדים שטבח או מכר, נחייב אותו בארבעה וחמשה.

י. הַגּוֹנֵב שׁוֹר שֶׁל שְׁנֵי שֻׁתָּפִין, וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ, וְהוֹדָה בְּבֵית דִּין לְאֶחָד מֵהֶן[סה] וְכָפַר בְּאֶחָד[סו], וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁגָּנַב וְטָבַח אוֹ מָכַר - מְשַׁלֵּם לָזֶה שֶׁכָּפַר בּוֹ חֲמִשָּׁה חֲצָיֵי בָקָר, וְאַרְבָּעָה חֲצָיֵי שֶׂה.

סה) שגנב את חלקו. סו) שלא גנב את חלקו של השותף השני, אלא קנה אותו.

יא. דִּין הַגַּנָּב לְשַׁלֵּם הַקֶּרֶן וְהַכֶּפֶל אוֹ תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה מִן הַמִּטַּלְטְלִין שֶׁלּוֹ. אִם לֹא נִמְצְאוּ לוֹ מִטַּלְטְלִין - בֵּית דִּין יוֹרְדִין לִנְכָסָיו, וְגוֹבִין הַכֹּל[סז] מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו[סח] כִּשְׁאָר הַנִּזָּקִין, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶן[7]: "מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם". וְאִם אֵין לוֹ מִטַּלְטְלִין וְלֹא קַרְקַע - בֵּית דִּין מוֹכְרִין אוֹתוֹ [לעבד], וְנוֹתְנִין דָּמָיו לַנִּזָּק, שֶׁנֶּאֱמַר[8]: "אִם אֵין לוֹ, וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ".

סז) גם את הקרן וגם את הקנס. סח) מן הקרקע הטובה שבנכסיו.

יב. הָאִישׁ נִמְכָּר בִּגְנֵבָתוֹ, אֲבָל לֹא הָאִשָּׁה; וְדָבָר זֶה מִפִּי הַקַּבָּלָה[סט]. וְאֵין הַגַּנָּב נִמְכָּר אֶלָּא בַּקֶּרֶן[ע], אֲבָל הַכֶּפֶל[עא] אוֹ תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה - אֵינוֹ נִמְכָּר בּוֹ, אֶלָּא הֲרֵי זֶה חוֹב עָלָיו עַד שֶׁיַּעֲשִׁיר.

7. שמות-משפטים, כב, ד. 8. שם, פסוק ב.

♕ הפניות לשיחות קודש ♕

אבל לא האשה: גודל העילוי בכבוד האישה – לקו"ש חכ"ו ע' 372 והע'.

סט) דין זה קבלו חז"ל איש מפי איש עד משה רבינו, וסמכוהו על הפסוק "ונמכר בגניבתו", ולא בגניבתה.
ע) אם אין לגנב לשלם את הקרן. עא) אם יש לו לשלם את הקרן, ואין לו ממה לשלם את הכפל.

יג. גָּנַב אֶת הַגּוֹי אוֹ אֶת הַהֶקְדֵּשׁ[עב] - אֵינוֹ נִמְכָּר עַל הַקֶּרֶן[עג], אֶלָּא הֲרֵי זֶה עָלָיו חוֹב עַד שֶׁיְּשַׁלֵּם.

עב) שפטור מן הכפל. עג) כי הפסוק "ונמכר בגנבתו" מדבר על גנב המשלם כפל, כי מיד אחר־כך כתוב "אם המצא תמצא בידו הגניבה . . . שנים ישלם".

יד. הָיָה קֶרֶן הַגְּנֵבָה מְאָה, וְאֵין הַגַּנָּב שָׁוֶה אֶלָּא חֲמִשִּׁים - הֲרֵי זֶה נִמְכָּר[עד], וּשְׂאָר הַקֶּרֶן עִם הַכֶּפֶל עָלָיו חוֹב, עַד שֶׁיֵּצֵא בַּשְּׁבִיעִית[עה] וְיַעֲשִׂיר וְיִשַּׁלֵּם. הָיָה הַגַּנָּב שָׁוֶה מְאָה וְאֶחָד, אֵינוֹ נִמְכָּר, שֶׁנֶּאֱמַר[ט]: "וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ", עַד שֶׁיִּהְיוּ דָּמָיו מֻכְלָעִין כֻּלָּן בִּגְנֵבָתוֹ[עו].

עד) פעם אחת. עה) כדין עבד עברי שעובד שש שנים, ובשנה השביעית יוצא לחופשי. עו) מה־שאין־כן במקרה זה, שדמיו עולים על דמי הגניבה.

טו. גָּנַב וְנִמְכַּר, וְחָזַר וְגָנַב - אִם לְשֵׁנִי גָּנַב[עז], הֲרֵי זֶה נִמְכָּר פַּעַם שְׁנִיָּה; וַאֲפִלּוּ גָּנַב מֵאָה אִישׁ, נִמְכָּר מֵאָה פְּעָמִים. וְאִם אֶת רִאשׁוֹן גָּנַב פַּעַם שְׁנִיָּה - אֵינוֹ נִמְכָּר שְׁנִיָּה[עח], אֶלָּא יִשָּׁאֵר עָלָיו הַכֹּל חוֹב.

עז) גנב מאדם אחר. עח) כי כתוב "ונמכר בגניבתו", משמע שנמכר רק פעם אחת לאדם שגנב ממנו, אפילו אם גנב ממנו פעמים רבות.

טז. גָּנַב לָזֶה, וְחָזַר וְגָנַב לָזֶה, וְחָזַר וְגָנַב לָזֶה - כֻּלָּן שֻׁתָּפִין בּוֹ[עט]; אִם הָיוּ דָּמָיו כְּנֶגֶד הַקֶּרֶן שֶׁל שְׁלִשְׁתָּן, אוֹ פָּחוֹת מִן הַקֶּרֶן - נִמְכָּר וּמְחַלְקִין בֵּינֵיהֶן[פ], וּשְׂאָר הַכְּפֻלּוֹת[פא] חוֹב עָלָיו; וְאִם הָיוּ דָּמָיו יָתֵר עַל זֶה[פב] - אֵינוֹ נִמְכָּר[פג], וְהַכֹּל חוֹב[פד] עָלָיו עַד שֶׁיַּעֲשִׂיר.

עט) גנב משלושה אנשים זה אחר זה, כולם יכולים למכור אותו יחד לעבד. פ) שלושת האנשים מחלקים ביניהם את דמי מכירת הגנב. פא) המגיע לכל אחד ואחד. פב) על דמי הקרן של שלשתם. פג) כפי שכתב הרמב"ם בהלכה יד. פד) גם הקרן.

יז. שֻׁתָּפִין שֶׁגָּנְבוּ כְּאֶחָד[פה] - מְשַׁלְּשִׁין בֵּינֵיהֶן[פו], וְכָל אֶחָד מֵהֶן נִמְכָּר בְּחֶלְקוֹ מִן הַקֶּרֶן[פז]; וְכָל מִי שֶׁדָּמָיו יָתֵר עַל חֶלֶק הַקֶּרֶן שֶׁנִּתְחַיֵּב בּוֹ, אֵינוֹ נִמְכָּר.

פה) כאיש אחד, כלומר ביחד. פו) מחלקים ביניהם את תשלום הקרן. פז) שהוא צריך לשלם.

~ יום חמישי כ"ז תשרי ~

פֶּרֶק ד

דיני שומר שטען שנגנב ונמצא שהוא גנב, דין המחזיר גנבתו.

א. הַטּוֹעֵן שֶׁנִּגְנַב מִבֵּיתוֹ הַפִּקָּדוֹן[א] - אִם נִשְׁבַּע[ב] וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁשָּׁקַר טָעַן, וְשֶׁהַפִּקָּדוֹן הָיָה אֶצְלוֹ - הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, שֶׁהֲרֵי הוּא עַצְמוֹ כְּגַנָּב[ג]; וְאִם טָבַח וּמָכַר אַחַר שֶׁנִּשְׁבַּע, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. וְאֵינוֹ מֵבִיא אָשָׁם עַל פִּי עֵדִים עַל שְׁבוּעָתוֹ[ד]; וְאֵינוֹ מֵבִיא חֹמֶשׁ, שֶׁאֵין הַחֹמֶשׁ מִשְׁתַּלֵּם עִם הַכֶּפֶל[ה]. וְאִם בָּאוּ עֵדִים קֹדֶם שֶׁיִּשָּׁבַע, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא הַקֶּרֶן בִּלְבַד[ו].

א) שומר חינם, שהופקד אצלו חפץ, טוען שהפיקדון נגנב ולפי הדין פוטר את עצמו מלשלם, כי שומר חינם פטור מגניבה ואבידה. ב) שהפיקדון נגנב. ג) מרגע שנשבע ולקח את החפץ לעצמו. ד) קרבן אשם מביא אדם על שבועת שקר רק אם הודה מעצמו שנשבע לשקר. ה) אדם שנשבע לשקר בדיני ממונות, ואחר כך הודה שנשבע לשקר משלם בנוסף לקרן גם חומש. אך במקרה כאן, היות שהוא משלם כפל, הוא אינו צריך לשלם גם חומש. ו) כי טוען טענת גנב אינו חייב כפל אלא אם כן נשבע קודם לשקר.

ב. בַּמֶּה • דְּבָרִים אֲמוּרִים[ז]? שֶׁנִּשְׁבַּע קֹדֶם שֶׁיִּשְׁלַח יָד בַּפִּקָּדוֹן[ח]. אֲבָל אִם שָׁלַח בּוֹ יָד, וְטָעַן טַעֲנַת גַּנָּב וְנִשְׁבַּע, וּבָאוּ עֵדִים - פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל; שֶׁכְּבָר שָׁלַח בּוֹ יָד, נִתְחַיֵּב בּוֹ[ט] וְקָנָהוּ[י].

השגת הראב"ד

כמה . . וקנהו א"א הא מילתא דלא כהלכתא היא דהא ר' יוחנן פליג עליה בהדיא דאמר הטוען טענת אבד ונשבע וחזר וטען טענת גנב ונשבע ובאו עדים פטור מכפל משום דיצא ידי בעלים בשבועה ראשונה אבל לא משום דנעשה עליו גזלן וקנאה אלמא אע"ג דנעשה עליו גזלן וקנאה וחייב באונסים כיון דהוא פטר נפשיה מינה בטענת גנב גנב הוא ומשלם כפל ואם טבח ומכר קודם שבועה ובאו עדים על הכל משלם ד' וה'.

ז) שטוען טענת גנב משלם תשלומי כפל. ח) קודם

9. שמות-משפטים, כב, ב.

שהשתמש בו. ט) לשלם בכל האונסין ומכל שכן בגניבה ואבידה, מכיוון שדינו כגזלן. י) לעניין חיוב תשלומים ומכיוון שהטענה שנגנב ממנו הפיקדון אינה פוטרת מלשלם את דמיו, הוא אינו חייב כפל, ודינו כגזלן שפטור מכפל.

ג. וְכֵן הַטּוֹעֵן טַעֲנַת אֲבֵדָה בְּפִקָּדוֹן[א] וְנִשְׁבַּע, וְחָזַר וְטָעַן טַעֲנַת גַּנָּב וְנִשְׁבַּע, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים - פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל, שֶׁכְּבָר יָצָא הַפִּקָּדוֹן מִידֵי הַבְּעָלִים[ב] מִשְּׁבוּעָה רִאשׁוֹנָה[ג].

יא) שומר חינם שטוען שהפיקדון אבד ופוטר את עצמו מלשלם. יב) אף על פי שבשעה שטען גנב על החפץ עדיין לא השתמש בו, בכל זאת לא היה עוד הפיקדון של הבעלים. יג) שנשבע שאבד, ועל שבועה זו עצמה, אינו חייב כפל אפילו אם באו עדים, כי דין הכפל נאמר בתורה רק על הטוען טענת גנב בלבד.

ד. הַטּוֹעֵן טַעֲנַת גַּנָּב בַּאֲבֵדָה[ד] וְנִשְׁבַּע, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁהָאֲבֵדָה בִּרְשׁוּתוֹ וְשֶׁקֶר טָעַן - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל[ט], שֶׁנֶּאֱמַר[10]: "עַל כָּל אֲבֵדָה"[ט]; "וְהוּא, שֶׁיִּטְעַן שֶׁנִּגְנְבָה בְּלִיסְטִיס מְזֻיָּן[י], שֶׁהוּא אָנוּס[יא], וּפָטוּר[יב]; אֲבָל אִם טָעַן שֶׁנִּגְנְבָה בְּלֹא אֹנֶס, פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל, מִפְּנֵי שֶׁהוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם[כ] עַל פִּי טַעֲנָתוֹ, שֶׁשּׁוֹמֵר אֲבֵדָה כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר הוּא[כא], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

יד) המוצא אבידה וחייב להשיבה לבעלים, וטען שהאבידה נגנבה ממנו. טו) כדין גנב. טז) וסוף הפסוק "ישלם שניים לרעהו". יז) גנב שנשמר שלא יראו אותו בני אדם, אבל איים בנשק על מוצא האבידה – ולקחה ממנו. יח) שאין בכוחו למנוע את הגניבה. יט) ועל פי טענה זו שומר אבידה פטור מלשלם. כ) את הקרן. כא) וחייב בגניבה ואבידה.

ה. הַטּוֹעֵן טַעֲנַת גַּנָּב בְּפִקָּדוֹן וְנִשְׁבַּע, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁהוּא בִּרְשׁוּתוֹ, וְחָזַר וְטָעַן בּוֹ טַעֲנַת גַּנָּב וְנִשְׁבַּע[כב], וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁעֲדַיִן הוּא בִּרְשׁוּתוֹ - אֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים - חַיָּב לְשַׁלֵּם כֶּפֶל עַל כָּל טַעֲנָה וְטַעֲנָה[כג]; וְאִם נִשְׁבַּע חֲמִשָּׁה פְּעָמִים, נִמְצָא מְשַׁלֵּם שִׁשָּׁה - הַקֶּרֶן שֶׁהֶחְפִּיד אֶצְלוֹ, וַחֲמִשָּׁה בַּקֶּרֶן מִשּׁוּם חֲמִשָּׁה כְּפֶלּוֹת שֶׁל חָמֵשׁ שְׁבוּעוֹת[כד].

כב) אחרי שהעדים העידו שזה אצלו, חוזר ואומר ששוב נגנב ממנו הפקדון. כג) אף על פי שכל הטענות הן על אותו פיקדון. כד) אם נשבע חמש פעמים, צריך לשלם ששה פעמים את שווי הפקדון, פעם אחת את שווי הקרן, ועוד תשלום כפל בכל שבועה.

ו. טָעַן טַעֲנַת גַּנָּב[כה] וְנִשְׁבַּע, וְחָזַר וְטָעַן[כו] טַעֲנַת אֲבֵדָה וְנִשְׁבַּע, וּבָאוּ עֵדִים שֶׁלֹּא נִגְנַב[כז], וְהוּדָה הוּא שֶׁלֹּא אָבַד - הוֹאִיל וּמְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל עַל פִּי עֵדִים, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם חֹמֶשׁ עַל שְׁבוּעָה אַחֲרוֹנָה[כח] אַף עַל פִּי שֶׁהוּדָה[כט]; שֶׁהַמָּמוֹן הַמְחַיְּבוֹ בְּכֶפֶל, פּוֹטְרוֹ מִן הַחֹמֶשׁ[ל].

כה) בפיקדון. כו) על אותו פיקדון. כז) ואז מתחייב בכפל. כח) שנשבע שאבד. כט) ובכל מקום הדין הוא, שאם נשבע לשקר בפיקדון והודה משלם גם חומש. ל) היות שעל הממון הזה שצריך להשיב, הוא משלם כבר כפל, אין מחייבים אותו גם חומש.

ז. מָסַר שׁוֹרוֹ לִשְׁנַיִם[לא], וְטָעֲנוּ טַעֲנַת גַּנָּב וְנִשְׁבְּעוּ, וְהוּדָה אֶחָד מֵהֶן, וְהַשֵּׁנִי בָּאוּ עָלָיו עֵדִים - שְׁנֵיהֶן מְשַׁלְּמִין אֶת הַקֶּרֶן[לב]; וְאִם תָּפַשׂ בַּעַל הַפִּקָּדוֹן אֶת הַכֶּפֶל, אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ[לג]. וְזֶה שֶׁהוּדָה - מְשַׁלֵּם חֹמֶשׁ[לד], כְּשֶׁאָר כָּל הַנִּשְׁבָּעִין שְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן שֶׁהוּדוּ מֵעַצְמָן.

לא) לשמירה. לב) שניהם פטורים מתשלום כפל היות ויש לנו ספק במקרה זה, אם מה שהתורה הקפידה שלא לשלם כפל וחומש מדובר באותו האיש בלבד, ומכיוון שבמקרה זה מדובר בשני אנשים, ישלם האחד את הכפל והשני את החומש. או כוונת התורה הייתה שעל ממון אחד לא ישלמו גם כפל וגם חומש, ועל כן גם בדין שלפנינו יהי' פטור מן הכפל, מכיוון שהראשון כבר התחייב קודם בחומש. וספק זה לא נפתר, ולפיכך אין לחייב מספק את תשלומי הכפל. לג) אם בעל הפקדון תפס את הכפל מהגנב של הודה, אין מוציאים ממנו – לפי הכלל שאין מוציאים ממון בספק. לד) בזמן שהודה עדיין לא באו עדים על השני, ועדיין לא הייתה קיימת בעיית הכפל בממון זה, ועל כן הוא משלם חומש.

ח. בַּעַל הַפִּקָּדוֹן שֶׁתָּבַע אֶת הַשּׁוֹמֵר[לה], וְנִשְׁבַּע שֶׁנִּגְנַב[לו], וְאַחַר כָּךְ הֵבִיא הַגַּנָּב, וְתָבַע הַשּׁוֹמֵר אֶת הַגַּנָּב, וְהוּדָה לוֹ הַגַּנָּב שֶׁגָּנַב, וְתָבַע בַּעַל הַפִּקָּדוֹן אֶת הַגַּנָּב וְכָפַר, וּבָאוּ עֵדִים שֶׁגָּנַב - אִם בֶּאֱמֶת נִשְׁבַּע הַשּׁוֹמֵר כְּשֶׁטָּעַן שֶׁנִּגְנַב[לז], נִפְטַר הַגַּנָּב מִן הַכֶּפֶל בְּהוֹדָאָתוֹ לַשּׁוֹמֵר[לח]. וְאִם בְּשֶׁקֶר נִשְׁבַּע[לט], אֵין מוֹצִיאִין הַכֶּפֶל מִן הַגַּנָּב[מ]; וְאִם תָּפְשׂוּ הַבְּעָלִים אֶת הַכֶּפֶל, אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָן.

10. שמות-משפטים, כב, ח.

לה) שיחזיר לו את הפיקדון. לו) ופטור מלשלם כדין שומר חינם. לז) אם כל פרטי השבועה נכונים, כגון שנשבע שנגנב באונס ובאמת היה זה אונס. לח) מכיוון שהשומר אדם ישר הוא, נאמן הוא על הבעלים גם להבא, וישאירו בידו את השמירה אם הפיקדון יימצא. ולפיכך אם השומר מוצא את הגנב ותובע אותו, הרי כאילו הבעלים תבעו אותו, והודאת הגנב לשומר נחשבת כהודאה, ופטור מכפל. לט) כגון שנשבע שנגנב באונס, ובאמת נגנב שלא באונס. מ) אנחנו מסתפקים האם אמון הבעלים בשומר פסק, ועל כן הודאת הגנב בפני השומר אינה הודאה, וחייב בכפל, או לא, ולכן מספק אין מוציאין מיד הגנב תשלום כפל.

תָּבְעוּ הַבְּעָלִים אֶת הַשּׁוֹמֵר וְשִׁלַּם[מא], **וְאַחַר כָּךְ הֵבֵר הַגַּנָּב וּתְבָעוּהוּ הַבְּעָלִים וְהוֹדָה לָהֶם שֶׁגָּנַב, וְאַחַר כָּךְ תָּבְעוּ הַשּׁוֹמֵר וְכָפַר בּוֹ, וּבָאוּ עֵדִים שֶׁגָּנַב - אֵין מוֹצִיאִין הַכֶּפֶל מִן הַגַּנָּב**[מב]**; וְאִם תָּפַשׂ הַשּׁוֹמֵר אֶת הַכֶּפֶל, אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ. וְכֵן הַדִּין בְּתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, אִם טָבַח הַגַּנָּב אוֹ מָכַר.**

מא) אף על פי שהוא פטור מלשלם בגניבה. מב) גם במקרה זה יש ספק, אם נאמר שהבעלים שקיבלו את דמי הפיקדון הסתלקו, ואין הודאת הגנב בפניהם הודאה, ועל כן חייב הוא בכפל, או נוח לשומר שהבעלים יטרחו לגלות את הגנב, ועל כן הודאת הגנב בפני הבעלים נחשבת להודאה, ופוטרת אותו מתשלומי כפל.

ט. הַטּוֹעֵן טַעֲנַת גַּנָּב בְּפִקָּדוֹן שֶׁל קָטָן[מג] **- אַף עַל פִּי שֶׁנָּתַן לוֹ כְּשֶׁהוּא קָטָן, וּתְבָעוֹ כְּשֶׁהוּא גָּדוֹל, וְנִשְׁבַּע**[מד]**, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים הֵרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל, שֶׁנֶּאֱמַר**[11]**: "כִּי יִתֵּן אִישׁ**[מה]** אֶל רֵעֵהוּ" - וְאֵין נְתִינַת קָטָן כְּלוּם**[מו]**, וְצָרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה נְתִינָה וּתְבִיעָה שָׁוִין בְּגָדוֹל**[מז]**.**

מג) שומר חינם שקיבל פקדון מקטן, וטען שהפקדון נגנב ממנו. מד) שנגנב. מה) פרט לקטן. מו) אין נשבעים על טענת נתינתו, ואין באים לידי כפל על ידו. מז) ומכיוון שהנתינה היא על ידי קטן הרי זה פטור מן הכפל, אף על פי שהתביעה הייתה בגדול.

י. שׁוֹמֵר • שֶׁגָּנַב מֵרְשׁוּתוֹ, כְּגוֹן שֶׁגָּנַב טָלֶה מֵעֵדֶר שֶׁהַפְקַד אֶצְלוֹ, וְסָלַע מִכִּיס שֶׁהַפְקַד אֶצְלוֹ - אִם יֵשׁ עָלָיו עֵדִים, חַיָּב בְּכֶפֶל[מח]**. וְאַף עַל פִּי שֶׁהֶחְזִיר הַסֶּלַע לְמְקוֹמוֹ וְהַטָּלֶה לְעֶדְרוֹ - הֵרֵי זֶה**

השגת הראב"ד
שומר . . בכפל א"א זה אינו כלום.

חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ[מט]**, עַד שֶׁיּוֹדִיעַ הַבְּעָלִים, שֶׁהֲרֵי כָּלְתָה שְׁמִירָתוֹ**[נ]**; וְכְאִלּוּ לֹא הֶחְזִיר כְּלוּם**[נא]**, עַד • שֶׁיּוֹדִיעַ בְּעָלָיו.**

השגת הראב"ד
עד שיודיע בעליו א"א או שיחזיר הכיס לבעליו וימנה מעותיו.

מח) כדין כל גנב. מט) אף במקרה אונס. נ) כי ברגע שגנב הסתיימה שמירתו. נא) שהרי הוא לא החזיר בפועל לבעלים, כי הוא חדל להיות שומר הבעלים.

אֲבָל הַגּוֹנֵב סֶלַע מִכִּיס חֲבֵרוֹ אוֹ כְּלִי מִבֵּיתוֹ, וְהֶחְזִיר דָּבָר הַגָּנוּב לִמְקוֹמוֹ - אִם יָדְעוּ הַבְּעָלִים בְּגִנְבָתוֹ, וְלֹא יָדְעוּ בַּחֲזִירָתוֹ - עֲדַיִן הַגַּנָּב חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ[נב]**, עַד שֶׁיּוֹדִיעַ [הבעלים] אֶת מְעוֹתָיו**[נג]**.**

נב) כי כל עוד שהבעלים אינם יודעים על החזרת הגניבה, אין זה נקרא החזרה. נג) ועל ידי כך ייוודע לו, שהכסף שנגנב הוחזר.

יא. מָנָה [הבעלים] **אֶת כִּיסוֹ** [לאחר שנודעה הגניבה]**, וּמְצָאוֹ שָׁלֵם הַמִּנְיָן - פָּטוּר. וְאִם לֹא יָדְעוּ הַבְּעָלִים, לֹא בִּגְנֵבָתוֹ וְלֹא בַּחֲזִירָתוֹ - אֲפִלּוּ מִנְיָן אֵינוֹ צָרִיךְ; אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁהֶחְזִירוֹ לִמְקוֹמוֹ, נִפְטַר מֵאַחֲרָיוּתוֹ.**

יב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[נד]**? בְּדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים**[נה]**. אֲבָל הַגּוֹנֵב טָלֶה מֵעֵדֶר חֲבֵרוֹ, וְיָדְעוּ בּוֹ הַבְּעָלִים, וְהֶחְזִירוֹ לָעֵדֶר שֶׁלֹּא מִדַּעַת הַבְּעָלִים, וּמֵת אוֹ נִגְנַב - חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ; וְאִם מָנוּ אֶת הַצֹּאן וְהִיא שְׁלֵמָה - פָּטוּר. וְאִם לֹא יָדְעוּ הַבְּעָלִים, לֹא בִּגְנֵבָתוֹ וְלֹא בַּחֲזִירָתוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁמָּנוּ אֶת הַצֹּאן וְהִיא שְׁלֵמָה - חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ עַד שֶׁיּוֹדִיעַ אֶת הַבְּעָלִים**[נו]**, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְרוּ אֶת הַטָּלֶה הַגָּנוּב; שֶׁהֲרֵי לִמְּדוּ דֶּרֶךְ אַחֶרֶת, חוּץ מִדֶּרֶךְ שֶׁאָר הַצֹּאן שֶׁבְּעֶדֶר זֶה**[נז]**.

נד) שהגונב בלי דעת הבעלים והחזיר פטור ואפילו מניין אינו צריך. נה) כגון סלע או כלי, שאם הבעלים לא הרגישו בגניבה אין צורך שירגישו בהחזרה. נו) כלומר, אם לא ידעו הבעלים על הגניבה, חייב הגנב, שהחזיר את הטלה לעדר, להודיע לבעלים שהחזיר את הטלה. נז) אין זה דומה לגונב דבר שאין בו רוח חיים, שאם גנב והבעלים לא ידעו מהגניבה והחזרה שפטור. כי במקרה הזה, הגנב לימד את הטלה דרך אחרת משאר העדר, ולכן הטלה יכול לברוח מהעדר, והבעלים צריך להשגיח עליו שמירה יתירה, לכן עד שהוא לא מודיע לבעלים על גניבת והחזרת הטלה לעדר – הוא חייב באחריותו.

11. שמות-משפטים, כב, ט.

פֶּרֶק ה

איסור רכישה מגנב, דין גניבה שנמצאה אחרי שנמכרה.

א. אָסוּר לִקְנוֹת מִן הַגַּנָּב הַחֶפֶץ שֶׁגָּנַב, וְעָוֹן גָּדוֹל הוּא; שֶׁהֲרֵי מַחֲזִיק יְדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה, וְגוֹרֵם לוֹ לִגְנֹב גְּנֵבוֹת אֲחֵרוֹת[א], שֶׁאִם לֹא יִמְצָא לוֹקֵחַ, אֵינוֹ גּוֹנֵב; וְעַל זֶה נֶאֱמַר[12]: "חוֹלֵק עִם גַּנָּב[ב], שׂוֹנֵא נַפְשׁוֹ"[ג].

א) עוון כפול הוא: על־ידי הקניה הוא מסייע לגנב לקצור פרי פשעו, ובנוסף הוא מעודד אותו לגניבות נוספות בעתיד. ב) אף־על־פי שהוא עצמו לא גנב. ג) כי ישא עוונו ויאבד את נפשו.

ב. הַגּוֹנֵב וּמָכַר, וְלֹא נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים, וְאַחַר כָּךְ הֵבִיא גַּנָּב[ד], וּבָאוּ עֵדִים שֶׁזֶּה הַחֶפֶץ שֶׁמָּכְרוּ פְּלוֹנִי זֶה הוּא גְּנָבוֹ בְּפָנֵינוּ[ה] - חוֹזֵר הַחֶפֶץ לִבְעָלָיו[ו], וְהַבְּעָלִים נוֹתְנִין לַלּוֹקֵחַ דָּמִים שֶׁשָּׁקַל לַגַּנָּב[ז] מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשּׁוּק[ח]; וְהַבְּעָלִים חוֹזְרִין, וְעוֹשִׂין דִּין עִם הַגַּנָּב[ט]. וְאִם גַּנָּב מְפָרְסָם הוּא[י] - לֹא עָשׂוּ בּוֹ תַּקָּנַת הַשּׁוּק, וְאֵין הַבְּעָלִים נוֹתְנִין לַלּוֹקֵחַ כְּלוּם, אֶלָּא חוֹזֵר הַלּוֹקֵחַ וְעוֹשֶׂה דִּין עִם הַגַּנָּב, וּמוֹצִיא מִמֶּנּוּ דָּמִים שֶׁשָּׁקַל לוֹ.

ד) ובשעה שקנה הלוקח לא ידע שהמוכר גנב הוא. ה) כי אם לא כן, יכול המוכר לטעון: קניתי את החפץ מן הבעלים. ו) כי החפץ עדיין ברשות הבעלים. ז) הבעלים משלמים ללקוח כמה שהוא שילם לגנב תמורת החפץ (ואין אומרים שיחזיר את החפץ לבעלים בלי כסף, ויתבע את כספו מן הגנב). ח) מפני שקנה הלוקח בשוק ולא ידע שהחפץ נגנב, עשו חכמים תקנה שישלמו לו הבעלים את מעותיו, אחרת אף אדם לא יקנה מחבירו כלום, כי יחשוש להפסיד כספו, שמא קונה דבר גנוב. ט) ומקבלים ממנו את הדמים ששילמו לקונה. י) והיה לו ללוקח להעלות על דעתו, שזה חפץ גנוב.

ג. נִתְיָאֲשׁוּ • הַבְּעָלִים מִן הַגְּנֵבָה - בֵּין שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ וְאַחַר כָּךְ מָכַר הַגַּנָּב, בֵּין שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ אַחַר שֶׁמָּכַר - קָנָה הַלּוֹקֵחַ בְּיֵאוּשׁ וְשִׁנּוּי רְשׁוּת[יא], וְאֵינוֹ מַחְזִיר הַגְּנֵבָה עַצְמָהּ לִבְעָלֶיהָ; אֶלָּא נוֹתֵן לָהֶם הַדָּמִים[יב] אִם לָקַח מִגַּנָּב מְפָרְסָם[יג], אוֹ אֵינוֹ נוֹתֵן כְּלָל לֹא חֶפֶץ וְלֹא דָּמִים מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשּׁוּק[יד], אִם לֹא הָיָה זֶה הַמּוֹכֵר גַּנָּב מְפָרְסָם (אֶלָּא נוֹתֵן לָהֶם הַדָּמִים מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשּׁוּק, אִם לֹא הָיָה הַגַּנָּב מְפָרְסָם).

השגת הראב"ד
נתיאשו . . מפורסם א"א כל זה אין לו שורש ולא ענף והוא שבוש המעתיק.

יא) מרשות הגנב לרשות הקונה. יב) והקונה יתבע את כספו מן הגנב. יג) כי חייב היה לחשוש שהחפץ גנוב, ועל כן ישלם דמיו לבעלים. יד) והבעלים יתבעו את הדמים מן הגנב.

ד. בִּזְמַן שֶׁהַלּוֹקֵחַ עוֹשֶׂה דִּין עִם בַּעַל הַבַּיִת[טו] - אִם אֵין עֵדִים בְּבָמָה לָקַח, חֲרֵי הַתַּגָּר[טז] נִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[יז] בְּבָמָה לָקַח, וְנוֹטֵל מִן הַבְּעָלִים. וְכָל הַנִּשְׁבָּע וְנוֹטֵל מִן הַבְּעָלִים[יח] - שְׁבוּעָתוֹ מְדַבְּרִיהֶם[יט], וְנִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹמוֹ.

טו) ותובע ממנו את דמי הגניבה שהוא מחזיר לו. טז) הלוקח שקנה מן הגנב. יז) שמחזיק בידו ספר תורה, כמו בשבועה מן התורה (מה־שאין־כן בשבועת היסת של נשבע ונפטר מלשלם, שאינה בנקיטת חפץ). יח) אנשים שנשבעים ומקבלים את ממונם (כמו במקרה כאן). יט) היא תקנת החכמים, כי מצד התורה, נשבעים רק במקרה שרוצים להיפטר מתשלום (ולא לקבל).

ה. בִּזְמַן שֶׁהַלּוֹקֵחַ עוֹשֶׂה דִּין עִם הַגַּנָּב[כ], וְהוּא אוֹמֵר: 'בְּכָךְ וָכָךְ לָקַחְתִּי מִמְּךָ', וְהַלָּה אוֹמֵר: 'לֹא מָכַרְתִּי לְךָ אֶלָּא בְּפָחוֹת מִזֶּה' - הַתַּגָּר נִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ, וְנוֹטֵל מִן הַגַּנָּב; שֶׁאֵין הַגַּנָּב יָכוֹל לִשָּׁבַע[כא], מִפְּנֵי שֶׁהוּא חָשׁוּד עַל הַשְּׁבוּעָה[כב].

כ) ותובע ממנו חזרה את כספו, כגון שקנה מגנב מפורסם, שלא עשו בו תקנת השוק. כא) אפילו אם ירצה. כב) שישבע לשקר. על כן מעבירים את השבועה מן הגנב הנתבע על התובע שכנגדו, על הלוקח, וישבע ויטול (לולא החשד היה המוכר נשבע שמכר לו בפחות מזה, ומשלם כפי שהוא טוען).

ו. גָּנַב וּפָרַע בְּחוֹבוֹ[כג], גָּנַב וּפָרַע בְּהֶקְפּוֹ[כד] - אֵין בָּזֶה תַּקָּנַת הַשּׁוּק[כה]; אֶלָּא הַבְּעָלִים נוֹטְלִין הַגְּנֵבָה בִּלֹא דָּמִים, וְיִשָּׁאֵר חוֹב אֵלּוּ עַל הַגַּנָּב כְּשֶׁהָיָה[כו].

השגת הראב"ד
ביתר על דמיה א"א בכדי דמיה.

מִשְׁכֵּן הַגְּנֵבָה[כז] - בֵּין שֶׁמִּשְׁכֵּן אוֹתָהּ בְּיִתְרָה • עַל דָּמֶיהָ[כח], אוֹ בְּפָחוֹת מִדָּמֶיהָ[כט] - הַבְּעָלִים נוֹתְנִין לְבַעַל הַמַּשְׁכּוֹן, וְחוֹזְרִין וְעוֹשִׂין דִּין עִם הַגַּנָּב[ל], אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה גַּנָּב מְפָרְסָם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

כג) שלווה כסף מאחר, ושילם לו בחפץ הגנוב.

12. משלי, כט, כד.

כד) בסחורה שקנה בהקפה. כה) אפילו אם אינו ידוע כגנב. כו) החוב חוזר לקדמותו, לפני שפרע הגנב. במקרים אלה לא תיקנו תקנת השוק, מפני שלא על דעת הגניבה הלווה המלוה לגנב, או מכר החנוני לגנב בהקפה. כז) אצל מלווה, וקיבל עליה הלוואה. כח) אפילו כשדמי ההלוואה עולים על דמי הגניבה, אומרים שהמלווה סמך על המשכון. כט) שדמי ההלוואה פחותים מדמי הגניבה. ל) ובמקרה זה בוודאי סמך המלווה על המשכון, ולכן יש כאן תקנת השוק.

ז. הַלּוֹקֵחַ מִגַּנָּב שֶׁאֵינוֹ מְפֻרְסָם - בֵּין שֶׁלָּקַח מִמֶּנּוּ שָׁוֶה מֵאָה בְּמָאתַיִם, אוֹ שָׁוֶה מָאתַיִם בְּמֵאָה - הֲרֵי זֶה נוֹטֵל הַדָּמִים מִבַּעַל הַבַּיִת[לא], וְאַחַר כָּךְ מַחְזִיר הַגְּנֵבָה[לב], מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשּׁוּק, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

לא) נוטל מאתיים, אפילו שהחפץ שווה רק מאה. כי הקונה יכול לטעון: בשבילי הוא שווה מאתיים. לב) ואם הבעלים לא ישלמו לו את כל המאתיים, הוא רשאי לעכב את הגניבה לעצמו.

ח. הָיָה נוֹשֶׂה בַּגַּנָּב מֵאָה זוּז, וְגָנַב וְהֵבִיא לְבַעַל חוֹבוֹ[לג], וְנָתַן לוֹ מֵאָה אַחֶרֶת[לד] - הֲרֵי הַגְּנֵבָה חוֹזֶרֶת לִבְעָלֶיהָ[לה], וְאוֹמְרִין לָזֶה[לו]: ׳לֵךְ וּתְבַע הַגַּנָּב בְּמָאתַיִם[לז], שֶׁלֹּא נָתַתָּ[לח] לוֹ הַמֵּאָה הָאַחֶרֶת מִפְּנֵי הַחֵפֶץ שֶׁהֵבִיא לְךָ בִּלְבַד; כְּשֵׁם שֶׁהֶאֱמַנְתּוֹ בָּרִאשׁוֹנָה[לט], הֶאֱמַנְתּוֹ בָּאַחֲרוֹנָה׳[מ].

לג) הגנב היה חייב למלווה מאה זוז, והוא הביא לו חפץ שגנב כמשכון עבור המאה זוז. לד) המלוה הלווה עוד מאה זוז נוספים לגנב. לה) בלי דמים, ואין המלוה יכול לטעון שהלווה לגנב את המאה השנייה על סמך המשכון. לו) למלוה. לז) שלא תיקנו לו תקנת השוק. לח) בזה אנו דוחים את טענת המלוה הטוען, שהלווה לו את המאה האחרת על סמך החפץ בלבד. לט) והלווית לו את המאה הראשונה בלי משכון. מ) ואת החפץ קיבלת בעד החוב של המאה הראשונה, ועל כן הדין הוא כמו בגנב ופרע בחובו, שלא עשו בו תקנת השוק.

ט. לָקַח מִגַּנָּב שֶׁאֵינוֹ מְפֻרְסָם בְּמֵאָה, וּמָכַר לְאַחֵר בְּמֵאָה וְעֶשְׂרִים, וְהֵכִר הַגַּנָּב - בַּעַל הַגְּנֵבָה נוֹתֵן לָזֶה הָאַחֲרוֹן[מא] מֵאָה וְעֶשְׂרִים, וְנוֹטֵל גְּנֵבָתוֹ; וְחוֹזֵר הַבַּעַל וְנוֹטֵל עֶשְׂרִים שֶׁל שָׂכָר מִן הַמּוֹכֵר[מב], וְנוֹטֵל הַמֵּאָה מִן הַגַּנָּב.

השגת הראב"ד
ואם . . התגר א"א נוטל הלוקח שני.

וְאִם • גַּנָּב מְפֻרְסָם הוּא - נוֹטֵל הַמֵּאָה וְעֶשְׂרִים מִן הַתָּגָר[מג] שֶׁלָּקַח מִן הַגַּנָּב, וְהוֹלֵךְ הַתָּגָר וְתוֹבֵעַ הַגַּנָּב בַּמֵּאָה שֶׁל קֶרֶן[מד]. וְהוּא הַדִּין אִם מָכַר הַשֵּׁנִי לְשָׁלִישִׁי, וְהַשְּׁלִישִׁי לִרְבִיעִי, אֲפִלּוּ מֵאָה - שֶׁהוּא נוֹטֵל מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד מַה שֶּׁנִּשְׁבַּר, וְנוֹטֵל הַקֶּרֶן מִן הַגַּנָּב. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ[מה] - לִפְנֵי יֵאוּשׁ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

מא) ללוקח השני. מב) גם הקונה הראשון עשו בו תקנת השוק, ואינו מחזיר לבעלים אלא רק את העשרים זוז שהרוויח. מג) הלוקח הראשון. מד) הגנב מחזיר את המאה שקיבל, והתגר החזיר את העשרים שהרוויח. מה) שהלוקח האחרון חייב להחזיר את הגניבה עצמה.

השגת הראב"ד
בעל . . כליו א"א אם היו כלים אלו מדברים העשויין להשאיל ולהשכיר לא היה צריך לשם גנבה אלא להפטר משבועה שלא השאילן ושלא השכירן ושלא מכרן.

י. בַּעַל • הַבַּיִת שֶׁאֵינוֹ עָשׂוּי[מו] לְמְכֹּר אֶת כֵּלָיו, וְיָצָא לוֹ שֵׁם גְּנֵבָה בָּעִיר[מז], וְהִכִּיר [=זיהה] כֵּלָיו וּסְפָרָיו בְּיַד אֲחֵרִים[מח], אוֹ שֶׁהָיָה עָשׂוּי לְמְכֹּר, וְהָיוּ כֵּלִים אֵלּוּ שֶׁהִכִּיר מִכֵּלִים הָעֲשׂוּיִין לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׁכִּיר[מט] - אִם בָּאוּ עֵדִים שֶׁזֶּה כֵּלָיו שֶׁל זֶה[נ] - יִשָּׁבַע זֶה שֶׁהֵן בְּיָדוֹ בִּנְקִיטַת חֵפֶץ בְּכַמָּה לָקַח, וְיִטֹּל מִבַּעַל הַבַּיִת[נא], וְיַחֲזִיר לוֹ כֵּלָיו[נב].

מו) שאין דרכו בכך. מז) התפרסם שגנבו אצלו בבית. מח) ואלה טוענים שקנו את הכלים או את הספרים. מט) הוא זיהה את כליו וספריו אצל אחרים, ואמר שכלים אלו הוא אינו מוכר, אלא רק משאיל ומשכיר, והם נגנבו ממנו. נ) יש עדים שמעידים שבאמת כלים אלו היו שלו. נא) מבעל הגניבה, כי עשו בו תקנת השוק. נב) מכיון שהבעלים לא התייאשו.

יא. הָיָה בַּעַל הַבַּיִת עָשׂוּי לְמְכֹּר אֶת כֵּלָיו, וְלֹא הָיוּ מִדְּבָרִים הָעֲשׂוּיִים לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׁכִּיר[נג] - אַף עַל פִּי שֶׁיָּצָא לוֹ שֵׁם גְּנֵבָה בָּעִיר, וְהִכִּירוּ כֵּלָיו[נד], אֵינוֹ מַחֲזִירָן מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת, שֶׁמָּא הוּא מְכָרָן לָאֲחֵרִים[נה].

נג) ועל כן יש מקום לטענה, שבעל הבית מכר אותם. נד) עדים העידו שכלים אלה היו של בעל הבית. נה) וזה שהכלים בידו קנה אותם מאחרים.

אֲבָל אִם בָּאוּ בְּנֵי אָדָם וְלָנוּ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, וְעָמַד וְזָעַק בַּלַּיְלָה: ׳נִגְנְבוּ כֵּלַי וּסְפָרַי׳, וּבָאוּ בְּנֵי אָדָם וּמָצְאוּ מַחְתֶּרֶת חֲתוּרָה[נו], וּבְנֵי אָדָם שֶׁלָּנוּ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ יוֹצְאִין וּצְרוֹרוֹת שֶׁל כֵּלִים עַל כְּתֵפֵיהֶן, וַהֲכֹל אוֹמְרִין: ׳הַלָּלוּ כֵּלָיו וּסְפָרָיו שֶׁל פְּלוֹנִי[נז] - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן[נח]; וְיִשָּׁבַע זֶה שֶׁהַכֵּלִים בְּיָדוֹ בִּנְקִיטַת חֵפֶץ כַּמָּה הוֹצִיא[נט], וְיִטֹּל מִבַּעַל הַגְּנֵבָה, וַיַּחֲזִיר לוֹ כֵּלָיו.

נו) חפירה מתחת לקיר הבית. נז) שאם לא כן, יתכן לומר שגנבו כלים אחרים, וכלים אלה שביד המחזיק לקוחים בידו מאדם שלקחם מבעל הבית, שהרי בעל הבית עשוי למכור את כליו. נח) שכלים אלה באמת נגנבו ממנו. נט) כמה שילם.

יב. **גַּנָּב שֶׁהֶחְזִיק וְנִתְפָּרְסֵם שֶׁגְּנָבָם לְתוֹךְ בֵּית חֲבֵרוֹ, וְעֵדִים מְעִידִים שֶׁיָּצָא וְכֵלִים טְמוּנִים לוֹ תַּחַת כְּנָפָיו[ס], אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה שָׁם בַּעַל הַבַּיִת[סא], וְטָעַן וְאָמַר[סב]: 'לְקוּחִין הֵן בְּיָדִי', וּבַעַל הַבַּיִת אוֹמֵר: 'גְּנוּבִים הֵן' - אִם הָיָה בַּעַל הַבַּיִת שָׁאֵין דַּרְכּוֹ לִמְכֹּר אֶת כֵּלָיו, וְאוֹתָן כֵּלִים אֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהַטְמִינָן וְאֵין דֶּרֶךְ אוֹתוֹ הַמַּחְזִק לְהַצְנִיעַ כֵּלָיו תַּחַת כְּנָפָיו - הֲרֵי בַּעַל הַבַּיִת נֶאֱמָן[סג], וְיִשָּׁבַע[סד] בְּנִקְיטַת חֵפֶץ וְנוֹטֵל • כֵּלָיו.**

השגת הראב"ד
ונוטל כליו א"א הפך וקיצר וקלקל שהיה לו לפרש אם לא הוחזק זה בגניבה לא בכל ענין הלוקח נאמן שהרי יש בגמרא (שבועות מו) דרך אחד שאינו נאמן או בבעל הבית שאינו עשוי למכור כליו או בדברים שאין דרכן להטמין או באדם שאינו צנוע, ואית דגרסי לקולא דלעולם הלוקח נאמן עד דאיתנהו לכולהו, מכל מקום כי איתנהו לכולהו אינו נאמן.

ס) תחת כנפי בגדו, ולא יכלו לראות את הכלים, ואינם יכולים לזהותם. סא) בזמן שהגנב נכנס, וזה מקטין את חשש הגניבה. סב) הגנב. סג) מכיון שהנכנס הוחזק כבר ונתפרסם כגנב, מספיקים שלושת התנאים ביחד לקביעת עובדה, שכלים אלה גנובים כטענת בעל הבית. ואלה הם התנאים: (1) אין דרכו של בעל הבית למכור כליו, (2) הטמין את הכלים תחת כנפי בגדו, וכלים אלה אין דרך בני אדם להטמינם, (3) אין דרכו של זה להצניע כליו תחת כנפי בגדו, ועל כן אינו יכול לטעון שהוא שונה משאר בני אדם. סד) שלא מכר את הכלים.

וְאִם אֵין אָדָם זֶה מֻחְזָק בִּגְנֵבָה - אֵין בַּעַל הַבַּיִת נֶאֱמָן[סה], אֶלָּא נִשְׁבַּע זֶה שֶׁהַכֵּלִים בְּיָדוֹ שְׁבוּעַת הֶסֵּת[סו] שֶׁהַכֵּלִים הָאֵלּוּ לְקוּחִין הֵן בְּיָדוֹ, וְהוֹלֵךְ[סז].

סה) למרות שלושת התנאים שלמעלה, כי אין להחזיק אנשים כגנבים כל זמן שאין הוכחה ברורה לכך. סו) שבועה שתיקנו חכמים לאדם שכופר בכל, (ואין צורך בנקיטת חפץ). סז) כלומר: פטור.

פֶּרֶק ו

רכישת דברים שיש חשש שנגנבו.

א. **כָּל דָּבָר שֶׁהֶחְזְקָתוֹ הוּא גָּנוּב[א], אָסוּר לִקַּח [=לקנות] אוֹתוֹ; וְכֵן אִם רֹב אוֹתוֹ הַדָּבָר[ב] שֶׁהוּא גָּנוּב[ג], אֵין לוֹקְחִין אוֹתוֹ[ד]. לְפִיכָךְ, אֵין לוֹקְחִים מִן הָרוֹעִים צֶמֶר אוֹ חָלָב אוֹ גְּדָיִים[ה]; אֲבָל לוֹקְחִין מֵהֶן חָלָב וּגְבִינָה בַּמִּדְבָּרִי, אֲבָל לֹא בַּיִּשּׁוּבִי.**

א) שיש יסוד חזק ומשכנע שהוא גנוב. ב) שהמוכר מציע למכירה. ג) בחזקת שהוא גנוב. ד) אין קונים אותו, מחשש שמא גנוב הוא. ה) שקיים חשש מבוסס שהרועים גנבו אותם מהצאן של בעל הבית שבידם. ו) שהחלב והגבינה שייכים שם לרועה, כי אין דרך הבעלים ללכת למדבר כדי ליטול אותם. ז) כי ביישוב דרך הרועה להביא את החלב ואת הגבינה לביתו של בעל הבית.

וּמֵאַיִן לִקַּח מִן הָרוֹעִים אַרְבַּע צֹאן, אוֹ אַרְבַּע גְּזוֹת שֶׁל צֶמֶר[ח] מֵעֵדֶר קָטָן, אוֹ חֲמֵשׁ מֵעֵדֶר גָּדוֹל - שֶׁאֵין חֶזְקָתוֹ שֶׁהוּא גּוֹנֵב בְּדָבָר רַב[ט].

ח) כמות צמר מארבע כבשים. ט) הרועה יפחד לגנוב אותם, כי חסרונם ניכר מיד, לכן יש להניח, שהם שלו. אבל בפחות מארבעה צאן אפילו בעדר קטן הם לא מורגשים, ויתכן שהם גנובים.

ב. **כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל שֶׁהָרוֹעֶה מוֹכְרוֹ - אִם הָיָה בַּעַל הַבַּיִת מַרְגִּישׁ בּוֹ[י], מֻתָּר לִקַּח אוֹתוֹ מִן הָרוֹעֶה[יא]; וְאִם אֵין בַּעַל הַבַּיִת מַרְגִּישׁ בּוֹ, אָסוּר לִקַּח אוֹתוֹ[יב].**

י) מבחין בהעדרו. יא) כי הרועה יפחד לגנבו. יב) שמא גנוב הוא.

ג. **אֵין לוֹקְחִין מִשּׁוֹמְרֵי פֵּרוֹת[יג] עֵצִים אוֹ פֵּרוֹת[יד], אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהֵן יוֹשְׁבִין וּמוֹכְרִין וְהַסַּלִּים לִפְנֵיהֶן וְהַפֶּלֶס לִפְנֵיהֶן[טו]; שֶׁהֲרֵי הַדָּבָר גָּלוּי וְיֵשׁ לוֹ קוֹל[טז], וְאֵין זֶה גְּנֵבָה. וְלוֹקְחִין מִפֶּתַח הַגִּנָּה[יז], אֲבָל לֹא מֵאֲחוֹרֵי הַגִּנָּה[יח]. וְכֵלָּן[יט] שֶׁאָמְרוּ 'הַטְמֵן'[כ], אָסוּר לִקַּח מֵהֶן[כא]. וּמֻתָּר לִקַּח מִן הָאֲרִיס[כב], שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לוֹ חֵלֶק בַּפֵּרוֹת וּבָעֵצִים.**

יג) שומרי גנים ופרדסים. יד) חוששים שמא גנבום. טו) כאשר הם יושבים במקום קבוע לכך, ומוכרים בפומבי כשסלי הפירות והמאזנים מונחים לפניהם. טז) ויגיע לאזני בעל הבית. יז) כי זה מקום גלוי לעין כל. יח) מכיוון שהוא מוכר בסתר מאחורי הגינה, כנראה זה גניבה. יט) שאמרנו למעלה שמותר לקחת מהם. כ) אם הם אומרים לקונה להסתיר את הסחורה שקנה. כא) כי גנוב הוא. כב) אדם שמעבד את אדמת בעל הבית, ומקבל את שכרו בחלק מן הפירות (ולא כפועל שמקבל כסף בשכר עבודתו).

ד. **אֵין לוֹקְחִין מִן הַנָּשִׁים וּמִן הָעֲבָדִים וּמִן הַקְּטַנִּים, אֶלָּא דְּבָרִים שֶׁחֶזְקָתָן שֶׁהֵן שֶׁלָּהֶן מִדַּעַת**

הַבְּעָלִים[כג], כְּגוֹן נָשִׁים שֶׁמָּכְרוּ כְּלֵי פִּשְׁתָּן[כד] בַּגָּלִיל[כה], אוֹ עֲגָלִים בַּשָּׁרוֹן[כו]; וְכֻלָּן שֶׁאָמְרוּ[כז] 'הַטְמֵן' - אָסוּר לִקַּח מֵהֶן, מִפְּנֵי שֶׁהֵן בְּחֶזְקַת גְּנֵבָה. וְלוֹקְחִין בֵּיצִים וְתַרְנְגוֹלִין בְּכָל מָקוֹם[כח] מִכָּל אָדָם[כט]; וְאִם אָמַר 'הַטְמֵן', אָסוּר.

כג) בהסכמת הבעלים. כד) בגדי פשתן. כה) חבל ארץ בצפון ארץ ישראל. שם נוהגות היו הנשים לטוות בגדי פשתן ולמכרם, ואת דמיהם לקחו לעצמן מדעת בעליהן. כו) ארץ המישור במערבה של ארץ־ישראל, לאורך חוף הים מיפו ועד הר הכרמל. ובזמן המשנה עסקו שם בגידול עגלים, וגם הנשים גידלו עגלים ומכרום בהסכמת בעליהן. כז) המוכרים לקונה. כח) ולא כמו בפירות, בכלי פשתן ובעגלים שהתירו במקומות מסוימים בלבד. כט) אף משומרים, עבדים נשים וקטנים, כי אין חוששים לגניבה בדברים אלה, שדמיהם מועטים.

ה. לוֹקְחִין מִן הַבַּדָּדִין[ל] זֵיתִים בְּמִדָּה, וְשֶׁמֶן בְּמִדָּה[לא]; אֲבָל לֹא זֵיתִים מוּעָטִין, וְלֹא שֶׁמֶן מוּעָט - שֶׁחֻזְקָתָן גְּנֵבָה הֵן. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן[לב].

ל) בעלי בית הבד, שמוסרים להם בעלי בתים זיתים לעשות מהן שמן. לא) שזוהי דרך מכירה בפומבי ובכמות מרובה, ואין בזה חשש גניבה, כי זה יוודע לבעלים. לב) כגון יין מבעל יקב, וגרעיני תבואה מבעל טחנת קמח.

ו. מוּכִין[לג] שֶׁהַכּוֹבֵס מוֹצִיא[לד], הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ[לה]; וְשֶׁהַסּוֹרֵק מוֹצִיא[לו], הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת[לז]. הַכּוֹבֵס נוֹטֵל שְׁלֹשָׁה חוּטִין[לח], וְהֵן שֶׁלּוֹ; יָתֵר מִכָּאן, שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. אִם הָיָה שָׁחֹר עַל גַּבֵּי לָבָן[לט] - נוֹטֵל אֶת הַכֹּל[מ], וְהֵן שֶׁלּוֹ.

לג) פסולת הצמר, שערות קטנות. לד) בשעת כיבוס הצמר. לה) כי דבר מועט הוא, ואין בעל הבית מקפיד על כך. לו) הפסולת שהסורק מוציא בשעת הסריקה. לז) כי מרובים הם, ואין בעל הבית מוותר עליהם. לח) מן החוטים שאורגים בסוף הבגד, כדי לשמור על אריגת הבגד שלא תתקלקל בשעת הכביסה. על שלושה חוטים אין בעל הבית מקפיד, והכובס רשאי לקחתם. יתר על שלושה אסור לקחת. לט) אם היו חוטים אלה שחורים על גבי בגד לבן. מ) אפילו יותר משלושה חוטים, כי הם מכערים את הבגד הלבן, ובעל הבגד מסכים שהכובס יוציאם ויקח אותם לעצמו.

ז. הַחָיָט • שֶׁשִּׁיֵּר מִן הַחוּט[מא] כְּדֵי מְשִׁיכַת מַחַט[מב], וְשִׁיֵּר מִן הַבֶּגֶד מַטְלִית שֶׁהִיא שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת עַל שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת[מג] - חַיָּב לְהַחְזִירָן לַבְּעָלִים[מד]; פָּחוֹת מִכֵּן, שֶׁלּוֹ.

מא) שנתן לו בעל הבית. מב) שיעור המאפשר להשחיל המחט ולתפור בו קצת. מג) חתיכת אריג באורך שלוש אצבעות על רוחב שלוש אצבעות. מד) כי אין בעל הבית מוותר עליהם.

ח. נִסֶּרֶת[מה] שֶׁהֶחָרַשׁ מוֹצִיא בַּמַּעֲצָד[מו], שֶׁלּוֹ[מז]; וּבְכַשִּׁיל[מח], שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת[מט]. וְאִם הָיָה עוֹשֶׂה אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת, אַף הַנִּסֶּרֶת שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת[נ]. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, הוֹלְכִין בָּהֶן אַחַר מִנְהַג הַמְּדִינָה.

השגת הראב"ד
החייט . . מחט א"א כדי מלא מחט וחוץ למחט כדי מלא מחט כדי לתפור בו.

~ נקודות משיחות קודש ~

"נִסֶּרֶת שֶׁהֶחָרַשׁ מוֹצִיא בַּמַּעֲצָד, שֶׁלּוֹ; וּבְכַשִּׁיל, שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת".

דין זה הובא בסיום מסכת בבא קמא, ובהמשך לזה הובא בברייתא הדין "מסתתי אבנים אין בהם משום גזל" וצריך להבין מדוע השמיטו הרמב"ם והשו"ע דין זה.

ויובן על־פי ביאור מחלוקת הברייתא והתוספתא שם: בתוספתא נאמר "מסתתי אבנים, בזמן שבעל הבית מקפיד יש בהם משום גזל ואם אין בעל הבית מקפיד אין בהם משום גזל", כי התוספתות "הם שסידר רבי חייא בפני רבי והיה אומר לו כתוב כך וכך", וזהו שאנו אומרים "רבי לא שנאה, רבי חייא מניין". אבל הברייתא (מלשון 'בר') נכתבה מחוץ לבית מדרשו של רבי, ומן הסתם נלמדה בבבל שהיה אז מרכז תורה גדול יותר כי באותה תקופה היו "ישראל מתגלגלין והולכין לקצוות כו'", ומכאן בא חילוק הדינים.

בבבל "אין אבנים מפני שהוא בקעה" ומכיון שכך, אין שימוש לאבנים בבבל, ולכן אמרה הברייתא שמסתתי אבנים אין בהם משום גזל כיון שאין בהם שימוש, אינם שווים כלום. אבל התוספתא נכתבה בארץ ישראל "אשר אבניה ברזל כו'" והיתה משופעת באבנים ולכן נעשה בהם שימוש לבניה, ובעל הבית מקפיד עליהם, משום כך כתבה התוספתא (שנכתבה בארץ ישראל) שסתם פסולת של אבנים היא של בעל הבית.

ומכיון שדין מסתתי אבנים משתנה ממדינה למדינה לפי צורך ותכונות המדינה, השמיטוהו הרמב"ם והשו"ע, משא"כ נסורת שהחרש מוציא כו' מילתא דקביעא בכל המקומות.

לקוטי שיחות חלק י"ט עמוד 111 והערה 42.

מתוך רמב"ם "פרדס המלך"

הפניות לשיחות קודש

הלכה ח: מדוע הושמטו דיני "מסתתי אבנים" המופיעים במשנה (בבא קמא)? – לקו"ש חי"ט ע' 111 הע' 42.

מה) שחק העצים שנופל בשעת הנסירה. מו) שהנגר מוציא כאשר הוא מחליק את הקרשים. מז) שמוציא קיסמים דקים ובעל הבית מוותר עליהם. מח) בקרדום, שמוציא קיסמים גסים. מט) כי חשובים הם. נ) אם הנגר היה עושה את העבודה בביתו של בעל הבית, גם הנסורת של בעל הבית, מאחר ואין לו טרחה לאסוף את הנסורת, הוא מעוניין בה.

ט. כָּל אֵמָן שֶׁמָּכַר דָּבָר מִן הַדְּבָרִים שֶׁאֵינָן שֶׁלּוֹ בְּהֶלְכַּת מְדִינָה, כְּגוֹן מוּכִין שֶׁמְּכָרָן הַסּוֹרֵק בְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁיִּהְיוּ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת - אָסוּר לִקַּח מִמֶּנּוּ, מִפְּנֵי שֶׁהֵן בְּחֶזְקַת גְּנֵבָה[נא]. אֲבָל לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ כַּר מָלֵא מוּכִין[נב]. וְאִם מָכַר הָאֵמָן דְּבָרִים שֶׁהֵן שֶׁלּוֹ בְּהֶלְכַּת מְדִינָה, לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ; וְאִם אָמַר 'הַטְמֵן', אָסוּר.

נא) כי הצמר שהוא סורק אינו שלו. נב) גם אם נאמר שהם נלקחו בגניבה, הוא שינה אותם ועשה מהם כר, ולכן נחשבים עכשיו שלו.

~ יום שישי כ"ח תשרי ~

פֶּרֶק ז

איסור החזקת כלי מידה ומשקולות חסרות.

א. הַשּׁוֹקֵל לַחֲבֵרוֹ בְּמִשְׁקָלוֹת חֲסֵרוֹת מִן הַמִּשְׁקָל שֶׁהִסְכִּימוּ עָלָיו בְּנֵי אוֹתָהּ הַמְּדִינָה[א], אוֹ הַמּוֹדֵד בְּמִדָּה[ב] חֲסֵרָה מִן הַמִּדָּה שֶׁהִסְכִּימוּ עָלֶיהָ - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר[13]: "לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט, בַּמִּדָּה בַּמִּשְׁקָל וּבַמְּשׂוּרָה"[ג].

א) כגון שהסכימו לשקול במשקולת של קילו, והמוכר שקל לו במשקולות שהיא קצת פחות מקילו, משום שנפחתו או שהעלו חלודה. ב) כגון מידת חבל בקרקע או בבד, או מידת קב וסאה בתבואה, או מידה בנוזלים. ג) כלומר, במשפט המידה, במשפט המשקל או במשפט המשורה (מידת הלח), כלומר, במשפט הידוע והמוסכם במדינה ביחס למידה, למשקל ולמשורה.

ב. אַף עַל פִּי שֶׁהַמּוֹדֵד אוֹ הַשּׁוֹקֵל חָסֵר גּוֹנֵב - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל[ד], אֶלָּא מְשַׁלֵּם לוֹ הַמִּדָּה אוֹ הַמִּשְׁקָל. וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא חַיָּב בְּתַשְׁלוּמִין[ה].

ד) על מה שהחסיר לו מן המידה או מן המשקל. ה) לשלם לקונה את מה שהחסיר לו כדין גזילה, והכלל שכל לאו שניתן לתשלומין, אין לוקין עליו.

ג. כָּל מִי שֶׁמַּשְׁהֶה[ו] בְּבֵיתוֹ אוֹ בַּחֲנוּתוֹ מִדָּה חֲסֵרָה, אוֹ מִשְׁקָל חָסֵר - עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר[14]: "לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּכִיסְךָ וְגוֹ'"[ז]. וַאֲפִלּוּ לַעֲשׂוֹת הַמִּדָּה עָבִיט שֶׁל מֵימֵי רַגְלַיִם, אָסוּר[ח]; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין זֶה לוֹקֵחַ וּמוֹכֵר בָּהּ, שְׁמָא יָבוֹא מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁהִיא חֲסֵרָה, וְיִמְדֹּד בָּהּ. וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, שֶׁהֲרֵי אֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

ו) אף על פי שאינו משתמש בהם. ז) אבן ואבן, גדולה וקטנה. לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה, גדולה וקטנה. ח) אסור לעשות כלי מידה חסרה, ואפילו אם אין בדעתו להשתמש בה למדידה, אלא רק עבור מי רגליים.

ד. הָיוּ הַמִּדּוֹת וְהַמִּשְׁקָלוֹת שֶׁל בְּנֵי הָעִיר חֲתוּמוֹת בְּחוֹתָם יָדוּעַ[ט], וְזוּ הַמִּדָּה אוֹ הַמִּשְׁקָל הַחֲסֵרִים בְּלֹא חוֹתָם - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְשַׁהוֹתָן לִשְׁאָר תַּשְׁמִישֵׁי הַבַּיִת[י].

ט) של השלטונות הבודקים את המידות והמשקלות. י) כי אין לחשוש שמא ישתמשו בהם למידה ולמשקל, כי איש לא יקנה במידה ובמשקל שאין בהם חותם.

כֵּיוֹצֵא בָּזֶה[יא], סֶלַע[יב] שֶׁנִּפְגְּמָה מִן הַצַּד[יג] - לֹא יַעֲשֶׂה אוֹתָהּ מִשְׁקָל בֵּין מִשְׁקְלוֹתָיו, וְלֹא יְזָרְקֶנָּה בֵּין גְּרוּטוֹתָיו[יד], וְלֹא יִקְּבֶנָּה[טו] וְיִתְלֶנָּה בְּצַוָּאר בְּנוֹ, שְׁמָא יָבוֹא אַחֵר[טז] וְיַעֲשֶׂנָּה מִשְׁקָל; אֶלָּא אוֹ יִשְׁחֹק[יז], אוֹ יַחְתֹּךְ, אוֹ יָקֵץ[יח], אוֹ יַשְׁלִיךְ לְיָם הַמֶּלַח[יט].

יא) זהו משך להלכה ג, שאסור להשהות משקל חסר, שמא אחר יעשנו משקל. יב) מטבע בתקופת המשנה ששוויה שני שקלים, ארבעה דינרי כסף. יג) אם נחסר מהמטבע מהצד, אי אפשר להשתמש בה. יד) שברי כלי כסף. טו) יעשה בה חור במקום הפגימה. טז) ויחתוך סביב עד שיוציא את החור. יז) ויעשנה לאבק. יח) ישבור. יט) מקום שלא ימצאנה איש.

ה. חֲסֵרָה וְעֲמֻדָּה עַל מֻחֱצָה, יְקַיְּמֶנָּה[כ]. עֲמֻדָּה עַל פָּחוֹת מִמֻּחֱצָה[כא], יָקֵץ; עַל יֶתֶר מִמֻּחֱצָה[כב], יָקֵץ עַד

13. ויקרא-קדושים, יט, לה. 14. דברים-כי־תצא, כה, יג.

שֶׁיְּעַמֵּידֶנָּה עַל מֶחֱצָה. וְאִם• לֹא חָסְרָה אֶלָּא פָּחוֹת מִשְּׁתוּת[כג] - יְקַיֵּם לָשֵׁאת וְלָתֵת בָּהּ[כד], אֲבָל לֹא לְמִשְׁקָל[כה]; שֶׁכָּל• פָּחוֹת מִשְּׁתוּת, רֹב בְּנֵי אָדָם מוֹחֲלִין בּוֹ בְּמַשָּׂא וּבְמַתָּן[כו].

השגת הראב"ד
ואם . . למשקל א"א פירוש שלא ישקול בה סלעים אחרים.

שכל . . ובמתן א"א ואף במשא ומתן אם נתנה בחזקת שלימה הרי זה מקח טעות.

כג) כי אין חשש שיחליפנה בסלע, מפני שחסרונה ניכר. כא) יש חשש שיחליפנה בחצי סלע, דהיינו בשקל. כב) יש חשש שיחשיבו אותה לסלע. כג) הסלע נשחקה וחסר בה פחות משישית ממשקלה המקורי. כד) למסחר אפשר להשתמש בה, כי בחסרון פחות משתות הערך לא יורד. כה) אבל אסור להשתמש בסלע בתור משקל סלע. כו) אבל במשקל אין אדם מוחל אפילו כלשהו.

ו. סֶלַע שֶׁנִּפְגְּמָה בְּאֶמְצַע - אָסוּר לְמְכֹּר אוֹתָהּ לֶחָרָג [=רוצח] אוֹ לֶחָרֶם [=גזלן], מִפְּנֵי שֶׁמְּרַמִּין בָּהּ אֶת אֲחֵרִים[כז]; אֲבָל נוֹקְבָהּ[כח], וְתוֹלֶה אוֹתָהּ בְּצַוָּאר הַקָּטָן[כט].

כז) ומתוך פחד מפניהם יקבלו אותה מידם כסלע שלא נפגמה. כח) במקום הפגימה באמצע. כט) ואף אם יאבדנה ותגיע ליד רמאי אין כל אפשרות לרמות בה את הבריות, ואם נחשוש שהגזלן יכריח לקבל אותה, אף על פי שהיא נקובה – הרי יכול גם לגזול את החפץ ולא לתת כלום.

ז. עוֹשֶׂה אָדָם מִדּוֹתָיו[ל] סְאָה, וַחֲצִי סְאָה, וּרְבִיעַ סְאָה, וְקַב, וַחֲצִי קַב, וּרְבִיעַ הַקַּב, וַחֲצִי הָרֹבַע, וּשְׁמִין [=שמינית] הָרֹבַע[לא]; אֲבָל לֹא יַעֲשֶׂה קַבַּיִם[לב], שֶׁלֹּא תִּתְחַלֵּף בְּרֹבַע הַסְּאָה שֶׁהוּא קַב וּמֶחֱצָה[לג].

ל) כלים למדוד תבואה ופירות. לא) את כל המידות האלה אדם יכול לעשות, ואין לחשוש שמא יחליף מידה קטנה במידה גדולה, כי ההבדל ביניהן ניכר לעין. לב) שני קבים. לג) כי ההפרש בין שני קבים לרובע הסאה הוא חצי קב בלבד, דהיינו רבע משני קבים, וברבע עלול אדם לטעות.

וְכֵן בְּמִדּוֹת הַלַּח[לד] עוֹשֶׂה הִין[לה], וַחֲצִי הִין, וּרְבִיעִית הַהִין, וְלוֹג, וַחֲצִי לוֹג, וּרְבִיעִית, וּשְׁמִינִית[לו], וְאֶחָד מִשְּׁמוֹנָה בְּשְׁמִינִית. וְלֹא אָסְרוּ לַעֲשׂוֹת שְׁלִישִׁית הִין וּרְבִיעִית הִין[לז], אַף עַל פִּי שֶׁמִּתְחַלְּפִין זֶה בָּזֶה[לח], הוֹאִיל וְהָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ מִימוֹת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ[לט].

לד) הנוזלים. לה) הין זה שנים עשר לוג. לו) של לוג. לז) כלומר, לאחר שעשה שלישית למה לא אסרו רביעית, או להיפך, כדרך שאסרו לעשות שליש סאה ורובע סאה, והתירו רובע בלבד. לח) כי ההפרש ביניהם הוא לוג אחד, דהיינו רבע של שלישית ההין. לט) שכתוב בתורה: "ושלישית ההין לאיל ורביעית ההין לכבש יין", לכן התירו לעשות אותם.

ח. אֶחָד הַנּוֹשֵׂא וְנוֹתֵן[מ] עִם יִשְׂרָאֵל, אוֹ עִם הַגּוֹי עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה - אִם מָדַד אוֹ שָׁקַל בְּחָסֵר, עוֹבֵר עַל לֹא תַּעֲשֶׂה, וְחַיָּב לְהַחְזִיר. וְכֵן אָסוּר לְהַטְעוֹת אֶת הַגּוֹי בְּחֶשְׁבּוֹן, אֶלָּא יְדַקְדֵּק עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר[15]: "וְחִשַּׁב עִם קֹנֵהוּ"[מא] - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא כָּבוּשׁ תַּחַת יָדֶךָ[מב], קַל וָחֹמֶר לְגוֹי שֶׁאֵינוֹ כָּבוּשׁ תַּחַת יָדֶךָ; וַהֲרֵי הוּא[מג] אוֹמֵר[16]: "כִּי תוֹעֲבַת ה' אֱלֹהֶיךָ כָּל עֹשֵׂה אֵלֶּה[מד], כֹּל עֹשֵׂה עָוֶל", מִכָּל מָקוֹם[מה].

מ) קונה ומוכר. מא) ומדובר שם על גוי שקנה. מב) כי המדובר שם אודות גוי שקנה עבד עברי בארץ ישראל תחת שלטון ישראל. מג) המטעה את הגוי בחשבון. מד) איפה ואיפה, אבן ואבן. מה) בין ישראל ובין גוי.

ט. וְכֵן בִּמְדַּת הַקַּרְקַע[מו], אִם הִטְעָה אֶת חֲבֵרוֹ בִּמְשִׁיחַת הַקַּרְקַע[מז] - עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר[17]: "לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט, בַּמִּדָּה"[מח] - "בַּמִּדָּה", זוֹ מִדַּת הַקַּרְקַע. וְכָךְ הוּא עִנְיַן פָּסוּק זֶה[מט]: לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בְּמִשְׁפַּט מִדַּת הַקַּרְקַע, וְלֹא בְּמִשְׁפַּט הַמִּשְׁקָל, וְלֹא בְּמִשְׁפַּט הַמִּדָּה, אֲפִלּוּ מִדָּה קְטַנָּה כְּמִשּׁוּרָה[נ].

מו) לפני כן דובר על מידה בכלי. מז) במדידת הקרקע בחבל. מח) זו מידת הקרקע, כי מידה בכלי נאמרה בסוף אותו הפסוק. מט) המלה 'במשפט' הולכת גם על מידה, גם על משקל וגם על משורה המפורטים בפסוק זה. נ) שהיא אחד משלושים ושלושה בלוג.

י. בְּנֵי חֲבוּרָה[נא] הַמְקַפִּידִין זֶה עַל זֶה[נב] שֶׁהֶחְלִיפוּ חֵלֶק בְּחֵלֶק, אוֹ לָוָה מִמֶּנּוּ מַאֲכָל וְהֶחְזִיר לוֹ - עוֹבְרִין מִשּׁוּם מִדָּה[נג], וּמִשּׁוּם מִשְׁקָל, וּמִשּׁוּם מְתָנָה, וּמִשּׁוּם לוֹוִין וּפוֹרְעִין בְּיוֹם טוֹב[נד].

נא) שהולכים יחד בדרך או יושבים בבית אחד. נב) שמדקדקים זה עם זה ואינם מוחלים על דבר מועט, ומקפידים להלוות זה לזה במידה במשקל ובמניין. נג) אם לא החזיר בדיוק אותה מידה שקיבל, הריהו עובר על "לא תעשו עול במשפט במידה במשקל ובמשורה". נד) שאסור לכל אחד לומר לחברו בשבת או ביום טוב

15. ויקרא-בהר, כה, נ. 16. דברים-כי־תצא, כה, טז. 17. ויקרא-קדושים, יט, לה.

"הלווני" כך וכך פירות, שמא מתוך שהוא מקפיד יבוא לכתוב, כי "הלוואה" היא בדרך כלל לזמן ארוך. אבל יכול לומר "השאילני", שפירושו לזמן קצר.

יא. הַמַּסִּיג גְּבוּל רֵעֵהוּ[נה], וְהִכְנִיס מִתְּחוּם חֲבֵרוֹ בְּתוֹךְ תְּחוּם שֶׁלּוֹ, אֲפִלּוּ מְלֹא אֶצְבַּע - אִם בְּחָזְקָה עָשָׂה[נז], הֲרֵי זֶה גַּזְלָן; וְאִם הִסִּיג בַּסֵּתֶר, הֲרֵי זֶה גַּנָּב. וְאִם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הִסִּיג הַגְּבוּל, הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין: בְּלָאו שֶׁל גְּנֵבָה[נז] אוֹ שֶׁל גְּזֵלָה[נח], וּבְלָאו שֶׁל "לֹא תַסִּיג גְּבוּל רֵעֶךָ"[נט18]. וְאֵין חַיָּבִין בָּלָאו זֶה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[ס], שֶׁנֶּאֱמַר[19]: "בְּנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר תִּנְחַל בָּאָרֶץ".

נה) שמזיז את סימן גבולות הקרקע לתוך שדה חברו, כדי להגדיל את שטח השדה שלו. **נו)** שעשה זאת בגלוי לכולם. **נז)** אם השיג בסתר. **נח)** אם עשה בחזקה. **נט)** והמשך הפסוק "גבול רעך... בנחלתך אשר תנחל בארץ". **ס)** אבל בחוץ לארץ עובר משום לא תגזול או לא תגנוב בלבד.

יב. קָשֶׁה עָנְשָׁן שֶׁל מִדּוֹת[סא], יָתֵר מֵעָנְשָׁן שֶׁל עֲרָיוֹת[סב]; שֶׁזֶּה בֵּינוֹ לְבֵין הַמָּקוֹם[סג], וְזֶה בֵּינוֹ לְבֵין חֲבֵרוֹ[סד]. וְכָל הַכּוֹפֵר בְּמִצְוַת מִדּוֹת - כְּכוֹפֵר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם[סה], שֶׁהִיא תְּחִלַּת הַצַּוּוּיִם[סו]; וְכָל הַמְקַבֵּל עָלָיו מִצְוַת מִדּוֹת - הֲרֵי זֶה מוֹדֶה בִּיצִיאַת מִצְרַיִם, שֶׁהִיא גָּרְמָה לְכָל הַצַּוּוּיִן[סז].

סא) אם עושה בהן עוול. **סב)** בעילות שאסרה תורה, כגון קרובות, אשת איש וכדומה. **סג)** ואפשר לחזור בתשובה. **סד)** ולא תועיל תשובה אלא אם כן החזיר את הגזילה לנגזל, והוא גזל מרבים ואינו יודע למי יחזיר. **סה)** התורה מקשרת את מצוות מידות עם יציאת מצרים. כמו שכתוב: "מאזני צדק אבני צדק איפת צדק והין צדק יהיה לכם אני ה' אלוקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים", ובמדרש כתוב על פסוק זה: על תנאי זה הוצאתי אתכם מארץ מצרים. **סו)** עשרת הדברות פותחים ביציאת מצרים. **סז)** בזה שהוציא אותנו ממצרים מבית עבדים נעשינו לעבדי ה', המחוייבים במצוותיו.

פֶּרֶק ח

דיני מדידה ושקילה.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה[א] לְצַדֵּק הַמֹּאזְנַיִם וְהַמִּשְׁקָלוֹת וְהַמִּדּוֹת יָפֶה יָפֶה, וּלְדַקְדֵּק בְּחֶשְׁבּוֹנָן בְּשָׁעַת עֲשָׂיָתָן[ב], שֶׁנֶּאֱמַר[20]: "מֹאזְנֵי צֶדֶק, אַבְנֵי צֶדֶק .. וְהִין צֶדֶק יִהְיֶה לָכֶם".

א) בפרק הקודם דובר על מצות "לא־תעשה" שיש במשקל ובמדה, ובפרק הזה ידבר הרמב"ם על מצות "עשה" שבהם. **ב)** שמשקל המשקלות יהיה מדויק, וגם מבנה המאזנים מכוון ומותאם לתפקידם.

וְכֵן בְּמִדַּת הַקַּרְקַע, צָרִיךְ לְדַקְדֵּק בְּחֶשְׁבּוֹן מְשִׁיחַת [=מדידת] **הַקַּרְקַע עַל פִּי הָעִקָּרִים הַמִּתְבָּאָרִים בְּכִתְבֵי הַגֵּימַטְרִיּוֹת[ג], שֶׁאֲפִלּוּ מְלֹא אֶצְבַּע מִן הַקַּרְקַע, רוֹאִין אוֹתָהּ כְּאִלּוּ הִיא מְלֵאָה כַּרְכֹּם** [=פרח יקר].

ג) ההנדסה, העוסקת במדידת שטחים.

~ נקודות משיחות קודש ~

"וְכֵן בְּמִדַּת הַקַּרְקַע, צָרִיךְ לְדַקְדֵּק בְּחֶשְׁבּוֹן כו'".

הגמרא מסבירה שה"לאו דכתב רחמנא במשקלות" (אף ש"גזל מעליא הוא") בא "לעבור עליו משעת עשיי'", וכפסק הרמב"ם "כל מי שמשהה בביתו . . מדה חסרה . . עובר בלא תעשה", ועל דרך זה כתב במנין המצות שבריש הלכות אלו "מ"ע לצדק המאזנים כו' יפה יפה ולדקדק בחשבונן בשעת עשייתן", והיינו שהלאו של מדות ומשקלות חסרות אינו מתחיל בזה שמחסיר ממון חבירו אלא מיד בשעה העשי' והשהי' בביתו של מדה חסרה.

ועפ"ז מובן שמה שכתב כאן "וכן במדת קרקע צריך לדקדק בחשבון כו'" קאי גם על עשיית המדות.

לקוטי שיחות חלק כז עמוד 150 הערה 18 בשוה"ג.

מתוך רמב"ם "פרדס המלך"

ב. אַרְבַּע אַמּוֹת הַסְּמוּכִין לְחָרִיץ[ד] - מְזַלְזְלִין בְּמִשִּׁיחָתָן[ה]; וְהַסְּמוּכִין לִשְׁפַּת הַנָּהָר[ו] - אֵין מוֹשְׁחִין אוֹתָן כְּלָל[ז], מִפְּנֵי שֶׁהֵן שֶׁל בְּנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים[ח].

ד) החריץ מוביל מים מן הנהר אל השדות, ובארבע אמות הסמוכים לחריץ אין מעבדים בהם את האדמה, שלא תתקלקל שפת החריץ. **ה)** אין מדקדקים כל כך במדידת ארבע האמות האלה. **ו)** ארבע אמות שמשאירים פנוי על שפת הנהר, כדי להקל על תנועת העוברים ושבים שם. **ז)** אלא משאירים שטח פנוי נרחב לפי אומדן הדעת. **ח)** שצרכי הרבים תלויים בהן.

ג. וְהַמּוֹדֵד אֶת הַקַּרְקַע - לֹא יָמֹד[ט] לְאֶחָד בִּימוֹת הַחַמָּה וּלְאֶחָד בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, מִפְּנֵי שֶׁהַחֶבֶל

18. דברים-שופטים, יט, יד. 19. שם. 20. ויקרא-קדושים, יט, לו.

הפניות לשיחות קודש

הלכה יב: ביאור ההלכה באריכות רבה – לקו"ש חכ"ז ע' 149, יין מלכות סקנ"ה.

מִתְקַצֵּר בִּימוֹת הַחַמָּה[יא]; לְפִיכָךְ, אִם מָדַד בְּקָנֶה[יב] אוֹ בְּשַׁלְשֶׁלֶת שֶׁל בַּרְזֶל וְכַיּוֹצֵא בָּהּ, אֵין בְּכָךְ כְּלוּם[יג].

ט) באותו החבל. י) כגון לאחד השותפים שחולקים את הקרקע, או לאחד משני אחים שחלקו קרקע שקיבלו בירושה. יא) מפני היובש, ולכן המדידות לא יהיו שוות בין הקיץ לחורף. יב) של עץ. יג) כי אורכם נשאר קבוע כל הזמן.

ד. אֵין עוֹשִׂין מִשְׁקָלוֹת, לֹא שֶׁל בְּדִיל, וְלֹא שֶׁל עוֹפֶרֶת, וְלֹא שֶׁל שְׁאָר מִינֵי מַתָּכוֹת כָּאֵלּוּ, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מַעֲלִין חֲלֵדָה וּמִתְחַסְּרִין; אֲבָל עוֹשִׂין שֶׁל צְחִיחַ סֶלַע[יד], וְשֶׁל זְכוּכִית, וְשֶׁל אֶבֶן שֹׁהַם[טו], וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.

יד) אבן קשה ויבשה. טו) מין אבן יקרה, הנזכרת בין אבני החושן.

ה. אֵין עוֹשִׂין אֶת הַמַּחַק[טז] לֹא שֶׁל דְּלַעַת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מֵקֵל[יז], וְלֹא שֶׁל מַתֶּכֶת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַכְבִּיד[יח]; אֲבָל עוֹשֶׂהוּ שֶׁל זַיִת, וְשֶׁל אֱגוֹזִים, וְשֶׁל שִׁקְמָה[יט], וְשֶׁל אֶשְׁכְּרוֹעַ[כ], וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.

טז) מקל שמעבירים אותו על פני כלי המידה, והוא מסיר ומוחק את העודף שגודש מעבר לשפת הכלי. יז) היות שהוא קל, הוא לא מוחק טוב את העודף, ועדיין נשאר עודף מעבר לשפת הכלי. יח) ונכנס לעומק הכלי ומוחק יותר מדי. יט) מין עץ המאריך ימים. כ) אילן שגוון עצו צהוב כהה. כל העצים האלה אינם קלים מדי ואינם כבדים מדי.

ו. אֵין עוֹשִׂין אֶת הַמַּחַק, צְדּוֹ אֶחָד קָצָר וְצִדּוֹ אֶחָד עָבֶה[כא]. וְלֹא יִמְחֹק מְעַט מְעַט, מִפְּנֵי שֶׁמַּפְחִיתוֹ לַמּוֹכֵר[כב]; וְלֹא יִמְחֹק בְּבַת אַחַת, מִפְּנֵי שֶׁמַּפְחִיתוֹ לַלּוֹקֵחַ[כג].

כא) מפני שהצד הצר נכנס בתוך התבואה ומוחק יפה, והעבה אינו נכנס כל כך טוב, ואינו מוחק יפה, וכשהוא קונה מוחק בעבה, וכשהוא מוכר מוחק בקצר. לכן צריך לעשות את שניהם עבים או צרים, כפי המנהג. כב) כאשר מוחק עם הפסקות, הוא לא מוחק טוב, ומפסיד את המוכר. כג) לא ימחוק במשיכה אחת, כי הוא מוחק יותר מדי, והקונה יקבל פחות מדי.

ז. אֵין טוֹמְנִין אֶת הַמִּשְׁקָלוֹת בְּמֶלַח כְּדֵי שֶׁיִּפְחֲתוּ[כד], וְלֹא יַרְתִּיחַ בְּמַדַּת הַלַּח בְּעֵת שֶׁמּוֹדֵד[כה], וַאֲפִלּוּ הָיְתָה הַמִּדָּה קְטַנָּה בְּיוֹתֵר; שֶׁהֲרֵי הַתּוֹרָה הִקְפִּידָה עַל הַמִּדּוֹת בְּכָל שֶׁהוּא - שֶׁנֶּאֱמַר[21]: "וּבַמְּשׂוֹרָה", וְהִיא מִדָּה קְטַנָּה אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה וּשְׁלֹשִׁים בְּלֹג.

כד) כאשר מטמינים את המשקולות במלח, המלח שואב מהמשקולות ומפחית אותם. כה) שלא ישפוך המוכר את היין בצורה חזקה ומגובה לתוך המדה, כך שיעלה קצף ותראה המדה כאילו היא מלאה.

ח. מוֹכְרֵי עֲשָׁשִׂיוֹת שֶׁל בַּרְזֶל[כו] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[כז] - צָרִיךְ לִהְיוֹת חוּט הַמֹּאזְנַיִם שֶׁאוֹחֵז הַשּׁוֹקֵל בְּיָדוֹ תָּלוּי בָּאֲוִיר שְׁלֹשָׁה טְפָחִים[כח], וּגְבוֹהִין מִן הָאָרֶץ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים[כט], וְאֹרֶךְ קְנֵה הַמֹּאזְנַיִם[ל] וְאֹרֶךְ הַחוּטִים[לא] שְׁנֵים עָשָׂר טֶפַח.

כו) חתיכות עבות של ברזל. כז) מינים אחרים כבדי משקל. כח) כדי לאפשר הטייה חפשית לצד הראוי. כט) כדי שכף המאזנים, שבה המשקולת, לא תקבל מכה מן הארץ ותתרומם מיד למעלה, והכף השנייה עם הברזל או הנחושת תכריע למטה. ל) מוט הברזל הארוך, שבו תלויות שתי כפות המאזנים. לא) הרצועות שהכפות תלויות בהן.

ט. מֹאזְנַיִם שֶׁל מוֹכְרֵי צֶמֶר וְשֶׁל מוֹכְרֵי זְכוּכִית[לב] - יִהְיֶה אֹרֶךְ הַחוּט שֶׁהֵן תְּלוּיִין בּוֹ שְׁנֵי טְפָחִים, וּגְבוֹהִין מִן הָאָרֶץ שְׁנֵי טְפָחִים, וְהַקָּנֶה וְהַחוּטִין אֹרֶךְ תִּשְׁעָה טְפָחִים.

לב) במאזנים אלה שוקלים משאות קטנים יותר מאשר במאזנים של מוכרי ברזל ונחושת, משום כך מספיקות כאן מדות קטנות יותר.

י. מֹאזְנַיִם שֶׁל חֲנָנִי וְשֶׁל בַּעַל הַבַּיִת[לג] - יִהְיֶה אֹרֶךְ הַחוּט שֶׁהֵן תְּלוּיִין בּוֹ טֶפַח, וּגְבוֹהִין מִן הָאָרֶץ טֶפַח, וְאֹרֶךְ הַקָּנֶה וְאֹרֶךְ הַחוּטִין שִׁשָּׁה טְפָחִים[לד].

לג) בהם שוקלים משאות קטנים יותר מאשר במאזנים של מוכרי צמר ומוכרי זכוכית. לד) שיעור זה מספיק, שיכריעו המאזנים למקום הראוי להכריע. מדת האורך היא לפי כובד המשקל. כאשר המשקל כבד יותר, דרוש אורך מדה גדול יותר.

יא. הַחוּט שֶׁתּוֹלִין בּוֹ הַפֶּלֶס[לה], וְכֵן חוּט מֹאזְנַיִם שֶׁל זָהָב וְשֶׁל מוֹכְרֵי אַרְגָּמָן טוֹב[לו] - אָרְכּוֹ שֵׁשׁ אֲצָבָעוֹת[לז], וּגְבוֹהִין מִן הָאָרֶץ שֵׁשׁ אֲצָבָעוֹת, וְאֹרֶךְ הַפֶּלֶס וְאֹרֶךְ הַשַּׁלְשָׁלָאוֹת שְׁלוּלֹח[לח] כְּפִי מַה שֶּׁהוּא רוֹצֶה.

21. ויקרא-קדושים, יט, לה.

לה) הקנה, שבו תולים את שתי כפות המאזנים בצידיו. לו) צמר יקר. לז) רוחב שלוש אצבעות, דהיינו שלושה אגודלים, שהם שלושת רבעי טפח. לח) שבהן תלויות כפות המאזנים.

יב. מַנַּיִן שֶׁחַיָּב הַמּוֹכֵר לְהַכְרִיעַ לַלּוֹקֵחַ[לט] בְּעֵת שֶׁשּׁוֹקֵל לוֹ? שֶׁנֶּאֱמַר[22]: "אֶבֶן שְׁלֵמָה וָצֶדֶק יִהְיֶה לָךְ", אָמְרָה תּוֹרָה: צַדֵּק מִשֶּׁלְּךָ וְתֵן לוֹ[מ].

לט) להוסיף לו קצת על המשקל. מ) המלה "וצדק" מיותרת, מכאן למדו חכמים שלאחר שנתת "אבן שלימה", דהיינו משקל מלא, עליך להוסיף עוד קצת משלך.

יג. וְכַמָּה? בְּלַח, אֶחָד לְמֵאָה; וּבְיָבֵשׁ, אֶחָד לְאַרְבַּע מֵאוֹת.

כֵּיצַד? מָכַר לוֹ עֶשֶׂר לִיטְרִין לַח, נוֹתֵן לוֹ גֵּרוּמִין[מא] אֶחָד מֵעֲשָׂרָה בְּלִיטְרָה; וְאִם מָכַר לוֹ עֶשְׂרִים לִיטְרִין יָבֵשׁ, נוֹתֵן לוֹ גֵּרוּמִין אֶחָד מֵעֶשְׂרִים בְּלִיטְרָה[מב]. וְכֵן לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה, בֵּין רַב בֵּין מוּעָט[מג].

מא) תוספת משקל. מב) דהיינו אחד לארבע מאות. מג) על המוכר לתת תוספת משקל לא בעשר ליטרות בלבד, אלא אף בפחות מכך, לפי חשבון של אחד למאה בלח, ואחד לארבע מאות ביבש.

יד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[מד]? בְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְמָכֹר עַיִן בְּעַיִן[מה]; אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לְהַכְרִיעַ, חַיָּב לְהַכְרִיעַ לוֹ טֶפַח[מו].

מד) שחייב המוכר לתת תוספת משקל לפי החשבון הנזכר בהלכה הקודמת. מה) בצמצום, כאשר המאזניים שווים בעין, ובלי להכריע למטה יותר את כף המאזנים שבה מונחת הסחורה שקונה. מו) כף המאזנים שבה מונחת הסחורה, צריכה להיות מוכרעת למטה בשיעור של טפח.

טו. הָיָה שׁוֹקֵל לוֹ עֶשֶׂר לִיטְרִין - לֹא יֹאמַר לוֹ: 'שְׁקֹל אַחַת אַחַת וְהַכְרַע[מז]'; אֶלָּא שׁוֹקֵל לוֹ עֲשָׂרָה בְּבַת אַחַת, וְהֶכְרֵעַ אֶחָד לְכֻלָּן.

מז) כדי להרבות בהכרעות, ואז על כל ליטר יתווסף משקל עד שהמאזניים יוכרעו כטפח.

טז. מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לָמֹד בְּדַקָּה[מח], לֹא יָמֹד בְּגַסָּה[מט]; בְּגַסָּה, לֹא יָמֹד בְּדַקָּה[נ]; לְמַחֹק[נא], לֹא יִגְדֹּשׁ וְיוֹסִיף בַּדָּמִים[נב]; וְכֵן אִם נָהֲגוּ לִגְדֹּשׁ, לֹא יְמַחֹק וְיִפְחוֹת מִן הַדָּמִים[נג], אֶלָּא מוֹדֵד כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה.

מח) במדה קטנה, כגון בקב. מט) כגון בסאה, שהיא ששה קבים. הטעם הוא, משום שיפסיד הקונה, שבמקום שש תוספות יקבל תוספת אחת בלבד. נ) משום שיפסיד המוכר. נא) את המדה, ולהסיר את העודף. נב) לא ימכור לו מדה גדושה, ללא שימחוק, גם אם הקונה ישלם לו יותר. והטעם הוא, שמעשה זה עלול להעלות את מחיר המדה המחוקה, כי אנשים ישמעו שהקונה שילם יותר, ולא ידעו שזה משום שהוסיפו לו על המדה. נג) במקום שנוהגים למכור מדה גדושה, אל ימכור מדה מחוקה, אפילו כשהוא מנכה לו מן המחיר, שגם זה יביא לשינוי המחירים על־ידי אנשים ששמעו שמכרו בזול, ולא ידעו שמכרו מדה מחוקה.

יז. בְּנֵי מְדִינָה שֶׁרָצוּ לְהוֹסִיף עַל הַמִּדּוֹת[נד] אוֹ עַל הַמִּשְׁקָלוֹת, לֹא יוֹסִיפוּ יָתֵר עַל שְׁתוּת[נה]; שֶׁאִם הָיָה הַקַּב מֵכִיל חֲמִשָּׁה, וַעֲשָׂאוּהוּ מֵכִיל שִׁשָּׁה - הָרְשׁוּת בְּיָדָם; יָתֵר עַל שִׁשָּׁה, לֹא יַעֲשׂוּ.

נד) להגדיל את כל המדות בין קטנות בין גדולות לפי חשבון אחד. נה) חלק שישי.

יח. הַסִּיטוֹן[נו] מְקַנֵּחַ אֶת מִדּוֹתָיו[נז] אַחַת לְשִׁלְשִׁים יוֹם. וּבַעַל הַבַּיִת[נח] - אַחַת לִשְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. וְהַחֶנְוָנִי[נט] מְקַנֵּחַ מִדּוֹתָיו פַּעֲמַיִם בְּשַׁבָּת [=בשבוע], וּמְמַחֶה מִשְׁקְלוֹתָיו[ס] פַּעַם אַחַת בְּשַׁבָּת, וּמְקַנֵּחַ מֹאזְנַיִם עַל כָּל מִשְׁקָל וּמִשְׁקָל[סא], כְּדֵי שֶׁלֹּא יַחְלִידוּ[סב].

נו) הקונה ומוכר בכמויות גדולות. נז) מנקה את מדותיו משמן שנקרש בתוכן, ומקטין את הנפח שלהם. נח) שאינו מוכר תדיר כסיטון. נט) הקונה מן הסיטון ומוכר בכמויות קטנות, אולם יותר תדיר מסיטון. ס) ורוחץ את אבני המאזנים מן השמן והדומה לו שנדבק בהן. סא) בכל פעם ופעם ששוקל בהן. סב) כי המאזנים עשויות ברזל ועלולות להחליד. על כן מנקה אותן ומנגבן בכל משקל ומשקל (מה־שאין־כן במשקולות שאסור לעשותן מחומר מחליד, ולכן מנקה אותן מהנוזל הנדבק בהן רק פעם אחת בשבוע).

יט. הַמְבַקֵּשׁ לִשְׁקֹל שְׁלֹשָׁה רְבִיעֵי לִיטְרָה - נוֹתֵן לִיטְרָה בְּכַף מֹאזְנַיִם[סג], וְהַבָּשָׂר וּרְבִיעַ לִיטְרָה בְּכַף שְׁנִיָּה[סד]; שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר 'נוֹתֵן חֲצִי לִיטְרָה וּרְבִיעַ לִיטְרָה בְּכַף אַחַת' - שָׁמָּא יִפֹּל רְבִיעַ הַלִּיטְרָה, וְאֵין הַלּוֹקֵחַ רוֹאֶהוּ[סה].

סג) אל ישים שתי משקלות, חצי ליטרא ורבע ליטרא (ואין משקולת במדת שלושת רבעי ליטרא). סד) וכאשר המאזניים מאוזנים, יידע שיש בשר במשקל שלושה רבעי

22. דברים־כי־תצא, כה, טו.

ליטרא. סה) המשקולת של רביע הליטרא יכולה ליפול, ותשאר רק המשקולת של חצי הליטרא, והקונה יפסיד.

כ. חַיָּבִין בֵּית דִּין לְהַעֲמִיד שׁוֹטְרִים בְּכָל מְדִינָה וּמְדִינָה וּבְכָל פֶּלֶךְ וָפֶלֶךְ, שֶׁיִּהְיוּ מְחַזְּרִין עַל הַחֲנֻיּוֹת, וּמְצַדְּקִין אֶת הַמֹּאזְנַיִם וְאֶת הַמִּדּוֹת[סו], וּפוֹסְקִין אֶת הַשְּׁעָרִים[סז]. וְכָל מִי שֶׁנִּמְצָא עִמּוֹ מִשְׁקָל חָסֵר, אוֹ מִדָּה חֲסֵרָה, אוֹ מֹאזְנַיִם מְקֻלְקָלִין - יֵשׁ לָהֶם רְשׁוּת לְהַכּוֹתוֹ[סח] כְּפִי כֹּחוֹ, וּלְקָנְסוֹ כְּפִי שֶׁיִּרְאֶה בֵּית דִּין[סט] לְחַזֵּק הַדָּבָר. וְכָל מִי שֶׁמַּפְקִיעַ אֶת הַשַּׁעַר וּמוֹכֵר בְּיֹקֶר - מַכִּין אוֹתוֹ, וְכוֹפִין אוֹתוֹ וּמוֹכֵר בְּשַׁעַר הַשּׁוּק.

סו) משגיחים ובודקים את המאזניים והמדות. סז) קובעים את שערי המחירים. סח) על־פי הוראות הדיינים. סט) בית־דין קובעים את העונש לפי הבנתם, והשוטרים מוציאים אותו לפועל.

פֶּרֶק ט

דיני הגונב נפש, ודיני הבא במחתרת.

א. כָּל הַגּוֹנֵב נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל, עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר[23]: "לֹא תִגְנֹב" - פָּסוּק זֶה הָאָמוּר בַּעֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים, הוּא אַזְהָרָה לְגוֹנֵב נְפָשׁוֹת. וְכֵן הַמּוֹכְרוֹ[א] עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁזֶּה בִּכְלַל "לֹא יִמָּכְרוּ מִמְכֶּרֶת עָבֶד"[24]. וְאֵין לוֹקִין עַל שְׁנֵי לָאוִין אֵלּוּ[ב], מִפְּנֵי שֶׁהוּא לָאו שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין[ג], שֶׁנֶּאֱמַר[25]: "כִּי יִמָּצֵא אִישׁ גֹּנֵב נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו וְגוֹ'"[ד]; וּמִיתָתוֹ בְּחֶנֶק.

א) כעבד. ב) לא־תעשה של גניבה ולא־תעשה של מכירה. ג) הלאו לא בא להזהיר שהעובר עליו יענש במלקות, אלא מזהיר שהוא ייענש עליו במיתה על־ידי בית־דין, וכאשר יש דין מיתה אין מלקין. ד) "מבני ישראל, והתעמר בו ומכרו ומת הגנב ההוא". בפסוק זה נזכרים שני הדברים: גניבה ומכירה, שאם עבר עליהם חייב מיתה.

ב. אֵין הַגַּנָּב חַיָּב מִיתַת חֶנֶק, עַד שֶׁיִּגְנֹב אֶת הַיִּשְׂרָאֵל, וְיַכְנִיסֶנּוּ לִרְשׁוּתוֹ, וְיִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ[ה], וְיִמְכְּרֶנּוּ לַאֲחֵרִים[ו] - שֶׁנֶּאֱמַר[25] "וְהִתְעַמֶּר בּוֹ, וּמְכָרוֹ"[ז]. וַאֲפִלּוּ לֹא נִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ אֶלָּא בְּפָחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה, כְּגוֹן שֶׁנִּשְׁעַן עָלָיו אוֹ נִסְמַךְ בּוֹ[ח], אַף עַל פִּי שֶׁהַנִּגְנָב יָשֵׁן[ט] - הֲרֵי זֶה נִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ[י].

ה) לפני המכירה. ו) ולא לקרוביו של הגנוב (ראה לקמן הלכה ג). ז) השתמש בו הגנב ואחר־כך מכרו. ח) השתמש בעובי גופו (לשם הגנה בפני הרוח). ט) בשעה שהשתמש בו. י) ואם מכרו, לאחר שהנגנב התעורר משנתו, חייב מיתה.

ג. גְּנָבוֹ וְנִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ וּמְכָרוֹ, וַעֲדַיִן הַנִּגְנָב בִּרְשׁוּת עַצְמוֹ, וְלֹא הִכְנִיסוֹ הַגַּנָּב לִרְשׁוּתוֹ - פָּטוּר. גְּנָבוֹ וְהוֹצִיאוֹ לִרְשׁוּתוֹ, וְנִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ וְלֹא מְכָרוֹ, אוֹ מְכָרוֹ קֹדֶם שֶׁיִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ[יא], אוֹ נִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ וּמְכָרוֹ לְאֶחָד מִקְּרוֹבָיו שֶׁל נִגְנָב, כְּגוֹן שֶׁמְּכָרוֹ לְאָבִיו אוֹ לְאָחִיו - הֲרֵי זֶה פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר[25]: "גֹּנֵב נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו", עַד שֶׁיַּבְדִּילֶנּוּ מֵאֶחָיו וּמִקְּרוֹבָיו בִּמְכִירָה.

יא) והתורה אמרה "והתעמר בו ומכרו" — בתחלה עימור ואחר־כך מכירה, כלומר קודם השתמש הגנב בנגנב ואחר־כך מכרו.

וְכֵן אִם גְּנָבוֹ וְהוּא יָשֵׁן, וְנִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ כְּשֶׁהוּא יָשֵׁן, וּמְכָרוֹ וַעֲדַיִן הוּא יָשֵׁן[יב] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[יג].

יב) בניגוד למקרה שבהלכה הקודמת, שהשימוש בלבד היה כשהנגנב ישן, ולא המכירה. יג) זהו ספק, האם גניבת אדם ישן נחשבת לגניבה או לא, כי בשעה שהוא ישן, האדם אינו יודע כלל שהוא נגנב, והיות וזה ספק וספק נפשות להקל, לכן פטור.

ד. וְכֵן אִם גָּנַב אִשָּׁה, וּמְכָרָהּ לְעֻבָּרֶיהָ בִּלְבַד[יד], כְּגוֹן שֶׁהִתְנָה עַל הַלּוֹקֵחַ: 'שֶׁזּוֹ הַשִּׁפְחָה לִי, וְאֵין לְךָ אֶלָּא הַוְּלָדוֹת' - הֲרֵי זֶה פָּטוּר.

יד) שגנב אשה מעוברת.

ה. הַגּוֹנֵב אֶת בְּנוֹ אוֹ אֶת אָחִיו הַקָּטָן, וְכֵן הָאֶפִּיטְרוֹפִּין[טו] שֶׁגָּנְבוּ אֶת הַיְתוֹמִים שֶׁהֵן סְמוּכִין אֶצְלָן[טז], וּבַעַל הַבַּיִת שֶׁגָּנַב אֶחָד מִבְּנֵי בֵיתוֹ[יז] הַסְּמוּכִין עַל שֻׁלְחָנוֹ, וּמְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת[יח] שֶׁגָּנַב אֶחָד מִן הַקְּטַנִּים הַלּוֹמְדִים אֶצְלוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ וּמְכָרוֹ, פָּטוּר[יט], שֶׁנֶּאֱמַר[26]: "וְנִמְצָא בְּיָדוֹ"[כ], פְּרָט לְאֵלּוּ שֶׁהֵן מְצוּיִין בְּיָדָן.

טו) ממונים על־ידי בית־דין להשגיח על יתומים קטנים ולפקח על נכסיהם. טז) שדאגת פרנסתם עליהם. יז) המשרתים. יח) ילדים קטנים. יט) ממיתה. כ) משמע שקודם הגניבה לא היו בידו.

23. שמות-יתרו, כ, יב. 24. ויקרא-בהר, כה, מב. 25. דברים-כי־תצא, כד, ז. 26. שמות-משפטים, כא, טז.

הפניות לשיחות קודש

רשות . . הדבר: במשמעות הדברים בתפקיד השוטרים — לקו"ש חל"ד ע' 103 הע' 37.

ו. אֶחָד הַגּוֹנֵב אֶת הַגְּדוֹל[כא], אוֹ הַגּוֹנֵב אֶת הַקָּטָן בֶּן יוֹמוֹ[כב] שֶׁכָּלוּ לוֹ חֳדָשָׁיו[כג], בֵּין זָכָר בֵּין נְקֵבָה, בֵּין שֶׁהָיָה הַגַּנָּב אִישׁ אוֹ אִשָּׁה - חֲרֵי אֵלּוּ נֶהֱרָגִין, שֶׁנֶּאֱמַר[25]: "גֹּנֵב נֶפֶשׁ", מִכָּל מָקוֹם[כד]. וְאֶחָד הַגּוֹנֵב אֶת הַיִּשְׂרְאֵלִי, אוֹ שֶׁגָּנַב גֵּר אוֹ עֶבֶד מְשֻׁחְרָר[כה] - שֶׁנֶּאֱמַר[25]: "נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו", וְאֵלּוּ בִּכְלַל אַחֵינוּ בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת הֵן[כו]. אֲבָל הַגּוֹנֵב אֶת הָעֶבֶד, אוֹ מִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין[כז] - פָּטוּר[כח].

ז. הַבָּא בַּמַּחְתֶּרֶת[כט], בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה - אֵין לוֹ דָּמִים[ל]; אֶלָּא אִם הָרְגוֹ בַּעַל הַבַּיִת אוֹ שְׁאָר הָאָדָם[לא], פָּטוּרִין. וּרְשׁוּת יֵשׁ לַכֹּל[לב] לְהָרְגוֹ[לג] בֵּין בְּחֹל בֵּין בְּשַׁבָּת[לד], בְּכָל מִיתָה שֶׁיְּכוֹלִין לַהֲמִיתוֹ - שֶׁנֶּאֱמַר[27]: "אֵין לוֹ דָּמִים".

ח. וְאֶחָד • הַבָּא בַּמַּחְתֶּרֶת, אוֹ גַּנָּב שֶׁנִּמְצָא בְּתוֹךְ גַּגּוֹ שֶׁל אָדָם, אוֹ בְּתוֹךְ חֲצֵרוֹ, אוֹ בְּתוֹךְ קַרְפֵּפוֹ [=מגדשו] - בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה.

כא) בן שלוש־עשרה שנה ויום אחד. כב) בו ביום שנולד. כג) נגמרו חדשי עיבורו. כד) "נפש" משמע בין גדול בין קטן, בין זכר בין נקבה. כה) שקיבלו עליהם עול מצוות. כו) אף־על־פי שאינם מבני ישראל. כז) כגון עבד של שני שותפים, ששחררו אחד מהם. כח) כי כתוב: "גונב נפש מאחיו מבני ישראל", מן המלים הנוספות "מבני ישראל" ממעטים עבד, וחציו עבד וחציו בן חורין.

כט) שחפר הגנב מתחת לקירות הבית. ל) כמי שאין לו דם וחיות, כלומר דינו כמת – וההורגו פטור. והטעם כפי שיסביר להלן, כי גנב זה עלול להרוג את בעל הבית, אם יתנגד לו. על כן דינו כרודף אחרי אדם להורגו, שנאמר בו: "הבא להרגך השכם להורגו". לא) מכיון שדין הגנב הבא במחתרת כדין רודף אחר אדם להרגו, שלכל אדם מותר להציל את חיי הנרדף על־ידי המתת הרודף. לב) לא רק לבעל הבית בלבד. לג) לכתחילה. לד) אף־על־פי שחייבי מיתת בית־דין אין הורגין בשבת, אבל את הגנב הבא במחתרת מותר להרוג בשבת, כדי להציל את בעל הבית.

השגת הראב"ד

ואחד . . בלילה א"א איני נמנע מלכתוב את דעתי שנ"ל אע"פ שדרשו חכמים אם זרחה השמש עליו דרך משל אם ברור לך הדבר כשמש שלא בא על עסקי נפשות וכו' אעפ"כ אין מקרא יוצא מידי פשוטו ביום אינו רשאי להרגו שאין גנב בא ביום אלא להשמטה שומט וברוח מיד ואינו מתעכב לגנוב ממון גדול ולעמוד על בעליו להרגו אלא גנב בלילה מפני שגנב לילה יודע שבעל הבית בבית או בא להרוג או ליהרג אבל גנב יום אין בעל הבית מצוי בביתו ושמוטה בעלמא הוא וחיי ראשי כל מבין די לו בזה.

וְלָמָּה נֶאֱמַר "בַּמַּחְתֶּרֶת"[28]? לְפִי שֶׁדֶּרֶךְ רֹב הַגַּנָּבִים לָבוֹא בַּמַּחְתֶּרֶת בַּלַּיְלָה.

ט. וּמִפְּנֵי מָה הִתִּירָה תּוֹרָה דָּמוֹ שֶׁל גַּנָּב, אַף עַל פִּי שֶׁבָּא עַל עִסְקֵי מָמוֹן[לה]? לְפִי שֶׁחִזְּקָתוֹ, שֶׁאִם עָמַד בַּעַל הַבַּיִת בְּפָנָיו וּמְנָעוֹ - יַהַרְגֶנּוּ; וְנִמְצָא זֶה הַנִּכְנָס לְבֵית חֲבֵרוֹ לִגְנֹב, רוֹדֵף אַחַר חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ, וּלְפִיכָךְ יֵהָרֵג - בֵּין שֶׁהָיָה גָּדוֹל, בֵּין שֶׁהָיָה קָטָן[לו], בֵּין זָכָר בֵּין נְקֵבָה.

לה) לגנוב ממונו של בעל הבית. לו) כי דינו של קטן הבא במחתרת הוא כקטן הרודף, שניתן להצילו בנפשו.

י. הָיָה הַדָּבָר בָּרוּר לְבַעַל הַבַּיִת שֶׁזֶּה הַגַּנָּב הַבָּא עָלָיו אֵינוֹ הוֹרְגוֹ[לז], וְאֵינוֹ בָּא אֶלָּא עַל עִסְקֵי מָמוֹן - אָסוּר לְהָרְגוֹ; וְאִם הָרָגוֹ, הֲרֵי זֶה הוֹרֵג נֶפֶשׁ[לח], שֶׁנֶּאֱמַר[29]: "אִם זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו" - אִם בָּרוּר לְךָ הַדָּבָר כַּשֶּׁמֶשׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ שָׁלוֹם עִמָּךְ, אַל תַּהַרְגֵהוּ. לְפִיכָךְ, אָב הַבָּא בַּמַּחְתֶּרֶת עַל בְּנוֹ[לט] - אֵינוֹ נֶהֱרָג, שֶׁוַּדַּאי שֶׁאֵינוֹ הוֹרְגוֹ; אֲבָל הַבֵּן הַבָּא עַל אָבִיו, נֶהֱרָג[מ].

לז) אפילו יעמוד נגדו להציל ממונו מידו. לח) וחייב עליו. לט) וסתם אב מרחם על בנו, ולכן גם אם ימנע ממנו לגנוב לא יהרוג אותו. מ) אין רחמי הבן על האב כל כך גדולים, ולכן דינו ככל אדם סתם הבא במחתרת, שחזקתו שיהרוג את בעל הבית (דין זה בבן על האב נאמר בסתם בני אדם, אבל כשידוע שבן זה אוהב את אביו מאד ולא יהרגהו, אסור להרגו במחתרת. ולא רק בבן אמרו, אלא גם באדם שאינו קרובו של בעל הבית, אבל ידוע כאוהבו ביותר).

השגת הראב"ד

וכן . . דמים א"א ויראה לי בורח רוצה לומר.

יא. וְכֵן • הַגַּנָּב שֶׁגָּנַב וְיָצָא[מא], אוֹ שֶׁלֹּא גָּנַב וּמְצָאוֹ יוֹצֵא מִן הַמַּחְתֶּרֶת - הוֹאִיל וּפָנָה עֹרֶף[מב] וְאֵינוֹ רוֹדֵף[מג], יֵשׁ לוֹ דָּמִים[מד]. וְכֵן • אִם הִקִּיפוּהוּ עֵדִים[מה] אוֹ בְּנֵי אָדָם[מו] - אַף עַל פִּי שֶׁעַדַיִן הוּא בִּרְשׁוּת זֶה שֶׁבָּא עָלָיו, אֵינוֹ נֶהֱרָג. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם בָּא לְבֵית דִּין, שֶׁאֵינוֹ נֶהֱרָג.

השגת הראב"ד

וכן . . אדם א"א זה שאמרו במכילתא דר' ישמעאל שאם יש לו מושיעים שאינו ניתן ליהרג וקשיא לי מעשה דאבנר ועשאל (סנה' מ"ט), ומה שאמר אם הקיפוהו עדים יראה לי כי על דרך התרגום אמרו שתרגם אם עינא דסהדיא נפלת עלוהי ולא ידעתי מהו.

27. שמות-משפטים, כב, א. 28. שמות-משפטים, כב, א. 29. שמות-משפטים, כב, ב.

מא) יצא מהבית אחרי הגניבה. מב) אף־על־פי שנמצא עדיין במחתרת. מג) כי הרי לא גנב. מד) וההורגו חייב. מה) ם יש שם עדים שיוכלו להעיד במקרה שהגנב יהרוג את בעל־הבית, וכתוצאה מנוכחותם הגנב ימנע מלהרוג את בעל הבית – יש לו דמים ואסור להרוג אותו. מו) אם נמצאים אנשים נוספים, אסור להרוג את הגנב, כי יש לבעל הבית אנשים שיצילו אותו.

יב. וְכֵן הַבָּא בַּמַּחְתֶּרֶת לְתוֹךְ גִּנְתּוֹ, אוֹ לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ, אוֹ לְתוֹךְ הַדִּיר[מז] וְהַסַּהַר[מח] - יֵשׁ לוֹ דָּמִים; שֶׁחֻזְקָתוֹ שֶׁבָּא עַל הַמָּמוֹן בִּלְבַד, לְפִי שֶׁאֵין רֹב הַבְּעָלִים מְצוּיִין בְּמָקוֹמוֹת אֵלּוּ[מט].

מז) גדר לעדר צאן. מח) גדר לבהמות בשדה. מט) ולא ידע הגנב שהבעלים ימצא אותו שם (בניגוד לגגו, חצרו וקרפיפו שהבעלים מצויים בהם).

יג. כָּל גַּנָּב שֶׁיֵּשׁ לוֹ דָּמִים[נ] - אִם נָפַל עָלָיו גַּל[נא] בְּשַׁבָּת, מְפַקְּחִין עָלָיו[נב]. וְאִם שִׁבֵּר כֵּלִים בְּבִיאָתוֹ[נג], חַיָּב בְּתַשְׁלוּמִין[נד]; אֲבָל מִי שֶׁאֵין לוֹ דָּמִים[נה] שֶׁשִּׁבֵּר כֵּלִים בְּבִיאָתוֹ - פָּטוּר[נו], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

נ) ואסור להורגו. נא) של אבני מפולת בשעה שהיה במחתרת. נב) מפנים את האבנים כדי להצילו, כי דינו כדין כל אדם, ופיקוח נפש דוחה שבת. נג) לרשות הבעלים. נד) כדין כל מזיק. נה) ומותר להרוג אותו. נו) מלשלם על הכלים, כי חיוב מיתה וחיוב ממון באים כאחד, ואפילו אם ניצל פטור מלשלם.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעַן

~ שבת קודש כ"ט תשרי ~

הִלְכוֹת גְּזֵלָה וַאֲבֵדָה

יֵשׁ בִּכְלָלָן שֶׁבַע מִצְוֹות - שְׁתֵּי מִצְוֹות עֲשֵׂה, וְחָמֵשׁ מִצְוֹות לֹא תַּעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) שֶׁלֹּא לִגְזֹל; (ב) שֶׁלֹּא לַעֲשֹׁק; (ג) שֶׁלֹּא לַחְמֹד; (ד) שֶׁלֹּא לְהִתְאַוּוֹת; (ה) לְהָשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה;

(ו) שֶׁלֹּא יִתְעַלֵּם מִן הָאֲבֵדָה; (ז) לְהָשִׁיב הָאֲבֵדָה. וּבְאוּר מִצְוֹות אֵלּוּ - בִּפְרָקִים אֵלּוּ.

פֶּרֶק א

מיהו הגוזל, העושק, החומד והמתאווה, דיני החזרת גזלה.

א. כָּל הַגּוֹזֵל[א] אֶת חֲבֵרוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה - עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר[1]: "לֹא תִגְזֹל". וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה[ב], שֶׁהֲרֵי הַכָּתוּב נִתְקוֹ לַעֲשֵׂה[ג], שֶׁאִם גָּזַל - חַיָּב לְהַחֲזִיר, שֶׁנֶּאֱמַר[2]: "וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל", זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה. וַאֲפִלּוּ שָׂרַף אֶת הַגְּזֵלָה[ד] - אֵינוֹ לוֹקֶה, שֶׁהֲרֵי הוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם דָּמֶיהָ, וְכָל לָאו שֶׁנִּתַּן לְתַשְׁלוּמִין, אֵין לוֹקִין עָלָיו.

א) שלוקח בצורה גלויה ובחוזק יד. ב) אף על פי שכל לאו שיש בו מעשה לוקין עליו. ג) התורה "העבירה" ו"העתיקה" אותו לקיים מצוות עשה ולכן אין על לאו זה מלקות. ד) ואי אפשר לקיים שוב את מצות העשה ככתבה להשיב את הגזלה.

ב. וְאָסוּר לִגְזֹל כָּל שֶׁהוּא[ה], דִּין תּוֹרָה[ו]. אֲפִלּוּ גּוֹי עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, אָסוּר לִגְזֹלוֹ אוֹ לְעָשְׁקוֹ; וְאִם גְּזָלוֹ אוֹ עֲשָׁקוֹ, יַחֲזִיר.

ה) אפילו פחות משווה פרוטה. ו) למרות שלא עוברים על איסור "לאו", כי גם פחות משיעור אסור מהתורה.

ג. אֵיזֶה הוּא גּוֹזֵל? זֶה הַלּוֹקֵחַ אֶת מָמוֹן הָאָדָם בְּחָזְקָה[ז], כְּגוֹן שֶׁחָטַף מִטַּלְטְלִין מִיָּדוֹ, אוֹ שֶׁנִּכְנַס לִרְשׁוּתוֹ שֶׁלֹּא בִּרְצוֹן הַבְּעָלִים וְנָטַל כֵּלִים מִשָּׁם, אוֹ שֶׁתָּקַף בַּעֲבָדָיו וּבִבְהֶמְתּוֹ[ח] וְנִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, אוֹ שֶׁיָּרַד לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ וְאָכַל פֵּרוֹתֶיהָ, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - הוּא הַגּוֹזֵל, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר[3]: "וַיִּגְזֹל אֶת הַחֲנִית מִיַּד הַמִּצְרִי".

ז) בחוזק יד, בניגוד לגנב הלוקח ממון האדם בסתר בלי ידיעת הבעלים. ח) תפס את עבדו או בהמתו בכוח.

ד. אֵיזֶה הוּא עוֹשֵׁק[ט]? זֶה שֶׁבָּא מָמוֹן חֲבֵרוֹ לְתוֹךְ יָדוֹ בִּרְצוֹן הַבְּעָלִים[י], וְכֵיוָן שֶׁתְּבָעוּהוּ - כָּבַשׁ [=עכב]

---

1. ויקרא-קדושים, יט, ג. 2. ויקרא, ה, כג. 3. שמואל ב, כג, כא.

הפניות לשיחות קודש

הלכות גזילה ואבידה: בטעם הקדמת הלכות גניבה להלכות אלו – יין מלכות סקנ"ו. **וכל . . לתשלומין:** דיוק הלשון וביאור שיטת רבינו בגזילה אם היא בגדר לאו הניתק לעשה או הניתן לתשלומין – לקו"ש חי"ז ע' 209 והע' 37. **כל שהוא:** משום שאיסור גזילה הוא לא בנטילת שוויות כלשהי אלא בלקיחת בעלות החפץ – לקו"ש חל"ד ע' 54 והע' 28.

הַמָּמוֹן אֶצְלוֹ בְּחָזְקָה וְלֹא הֶחְזִירוֹ; כְּגוֹן שֶׁהָיָה לוֹ בְּיַד חֲבֵרוֹ הַלְוָאָה אוֹ פִּקָּדוֹן אוֹ שְׁכִירוּת[יא], וְהוּא תּוֹבְעוֹ וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ מִפְּנֵי שֶׁהוּא אַלָּם וְקָשֶׁה; עַל זֶה נֶאֱמַר[4]: "לֹא תַעֲשֹׁק אֶת רֵעֲךָ".

ט) זהו ביאור לעושק הנזכר בהלכה ב. י) בניגוד לגוזל שכבר מתחילה בא ממון חבירו לידו שלא ברצון הבעלים. יא) שעבד אצלו כפועל שכיר.

ה. כָּל הַגּוֹזֵל - חַיָּב לְהַחְזִיר אֶת הַגְּזֵלָה עַצְמָהּ[יב], שֶׁנֶּאֱמַר[5]: "וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל"; וְאִם אָבְדָה אוֹ נִשְׁתַּנְּתָה[יג] - מְשַׁלֵּם דָּמֶיהָ. בֵּין שֶׁהוֹדָה מִפִּי עַצְמוֹ, בֵּין שֶׁבָּאוּ עָלָיו עֵדִים שֶׁגָּזַל - הֲרֵי זֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם הַקֶּרֶן בִּלְבַד[יד]. אֲפִלּוּ גָּזַל קוֹרָה וּבָנָה אוֹתָהּ בְּבִירָה[טו] - הוֹאִיל וְלֹא נִשְׁתַּנְּתָה[טז], דִּין תּוֹרָה הוּא שֶׁיְּהַרֵּס אֶת הַבִּנְיָן וְיַחְזִיר קוֹרָה לִבְעָלֶיהָ; אֲבָל תִּקְּנוּ חֲכָמִים מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשָּׁבִים[יז], שֶׁיִּהְיֶה נוֹתֵן אֶת דָּמֶיהָ וְלֹא יַפְסִיד הַבִּנְיָן[יח]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

יב) ואין הגזלן יכול לפטור את עצמו בתשלומים. יג) כגון שגזל עצים ועשה מהם כלים, צמר ועשה מהם בגדים. יד) ולא כגנב שמשלם פי שניים, אם העידו עליו שני עדים שגנב. טו) אפילו אם גזל קורת עץ גדולה, והשתמש בה לבניית בניין גדול. טז) בצורתה המקורית, כי לאחר הריסת הבניין תישאר הקורה כמו שהייתה. יז) כדי להקל על הגזלן לחזור בתשובה. יח) שאם נכריח אותו להרוס את ביתו ולהחזיר את הקורה עצמה, יימנע מלעשות תשובה.

אֲפִלּוּ גָּזַל קוֹרָה, וְעָשָׂה אוֹתָהּ בְּסֻכַּת הֶחָג, וּבָא בַּעַל הַקּוֹרָה לִתְבֹּעַ בְּתוֹךְ יְמֵי הֶחָג - נוֹתֵן לוֹ אֶת דָּמֶיהָ[יט]. אֲבָל אַחַר הֶחָג, הוֹאִיל וְלֹא נִשְׁתַּנְּתָה וְלֹא בְּנָאָהּ בְּטִיט, מַחְזִיר אֶת הַקּוֹרָה עַצְמָהּ.

יט) אף־על־פי שלא חיברה בטיט, והסוכה עומדת להריסה לאחר החג, תיקנו גם כאן תקנה, שלא יחזיר את הקורה עצמה, כי בתוך ימי החג דין הסוכה כדין בניין קבע.

ו. הַגּוֹזֵל פָּחוֹת מְשָׁוֶה פְּרוּטָה - אַף עַל פִּי שֶׁעָבַר[כ], אֵינוֹ בְּתוֹרַת הֵשֵׁב גְּזֵלָה[כא]. גָּזַל שָׁלֹשׁ אֲגֻדּוֹת[כב] שָׁווֹת [יחד] שָׁלֹשׁ פְּרוּטוֹת, וְהוּזְלוּ וַהֲרֵי שָׁלְשְׁתָּן שָׁווֹת שְׁתֵּי פְּרוּטוֹת, וְהֶחְזִיר לוֹ שְׁתַּיִם - חַיָּב לְהַחְזִיר הַשְּׁלִישִׁית[כג], הוֹאִיל וּבַתְּחִלָּה הָיְתָה שָׁוָה פְּרוּטָה[כד]. גָּזַל שְׁתַּיִם שָׁווֹת פְּרוּטָה, וְהֶחְזִיר אַחַת - גְּזֵלָה יֵשׁ כָּאן[כה], מִצְוַת הֵשֵׁב גְּזֵלָה אֵין כָּאן[כו].

כ) עבירה, כי "אסור לגזול כל שהוא דין תורה" (כפי שכתב הרמב"ם לעיל הלכה ב). כא) כי פחות משווה פרוטה אינו נחשב לממון. כב) דברים הנאגדים יחד, כגון ירק. כג) אף על פי שהיא פחות משווה פרוטה. כד) וחלה עליו משעת הגזילה חובת ההשבה. כה) כי מה שנשאר בידו הוא פחות משווה פרוטה. כו) לא קיים את מצוות השבת הגזילה, כי גזל שווה פרוטה, ועליו להחזיר הכול.

ז. הַגּוֹזֵל אֶת חֲבֵרוֹ בַּיִּשּׁוּב, וְהֶחְזִיר לוֹ גְּזֵלָתוֹ בַּמִּדְבָּר - הָרְשׁוּת בְּיַד הַנִּגְזָל: אִם רָצָה, נוֹטֵל; וְאִם לָאו - אוֹמֵר לוֹ: 'אֵינִי נוֹטֵל אֶלָּא בַּיִּשּׁוּב, שָׁמָּא תֹּאנַס מִמֶּנִּי כָּאן'[כז]; וַהֲרֵי הִיא בִּרְשׁוּת הַגַּזְלָן וּבְאַחֲרָיוּתוֹ[כח], עַד שֶׁיַּחֲזִירֶנָּה לוֹ בַּיִּשּׁוּב. וְכֵן בְּדִמֵּי הַגְּזֵלָה.

כז) שמא יקחו אותה ממני באונס, כגון על ידי שודדים מזויינים. כח) אם החזירה לו בעל כורחו במדבר וקרה אונס - הגזלן חייב.

ח. הַגּוֹזֵל אֶת חֲבֵרוֹ, וְהִבְלִיעַ לוֹ בַּחֲשְׁבּוֹן[כט] - יָצָא[ל]. וְאִם הֶחְזִיר לְכִיסוֹ[לא] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מָעוֹת - יָצָא, שֶׁאָדָם עָשׂוּי לְמַשְׁמֵשׁ בְּכִיסוֹ בְּכָל שָׁעָה[לב], וַהֲרֵי מָנָה הַמָּעוֹת שֶׁהֶחְזִיר לוֹ בְּכָלַל מְעוֹתָיו, וּמִנָּן שֶׁלֹּא מִדַּעַת פּוֹטֵר[לג]. וְאִם הֶחְזִיר לְכִיס שֶׁאֵין בּוֹ כְּלוּם - לֹא יָצָא[לד], וְחַיָּב בְּאַחֲרָיוּת הַגְּזֵלָה עַד שֶׁיּוֹדִיעוֹ שֶׁהֶחְזִיר לְכִיס פְּלוֹנִי[לה].

כט) לאחר זמן קנה ממנו חפץ, וכשנתן לו את דמיו הוסיף עליהם את דמי הגזלה והבליע בחשבון, כי התבייש לומר שגזל. ל) יצא ידי חובתו, ואם נגנב הכסף מיד הנגזל, פטור הגזלן מאחריותו. לא) אם החזיר הגזלן את הכסף לארנקו של הנגזל. לב) אדם רגיל לבדוק את ארנקו פעמים קרובות, כדי לראות אם לא נגנב הכסף. לג) אם הנגזל מנה את הכסף שהוחזר לו, אף על פי שהגזלן לא הודיע לו שהחזיר לו את הגזלה, פוטר את הגזלן מאחריותו, אם הכסף אבד לאחר מכן. לד) מכיוון שאין בכיס כסף, אין דרכו למשמש בו, ומתוך כך לא ידע שיש שם מעות והוחזרה הגזלה. לה) כדי שהנגזל ישמור על הכסף מכאן והלאה.

השגת הראב"ד
כל . . רבים א"א ולא אמר רוצה אני.

ט. כָּל • הַחוֹמֵד[לו] עַבְדּוֹ אוֹ אֲמָתוֹ אוֹ בֵּיתוֹ וְכֵלָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ, אוֹ דָּבָר שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ שֶׁיִּקְנֵהוּ מִמֶּנּוּ[לז], וְהִכְבִּיד עָלָיו בְּרֵעִים וְהִפְצִיר בּוֹ עַד שֶׁלָּקְחוֹ מִמֶּנּוּ[לח] - אַף עַל פִּי שֶׁנָּתַן

4. ויקרא-קדושים, יט, יג. 5. ויקרא, ה, כג.

לוֹ דָּמִים רַבִּים - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר[6]: "לֹא תַחְמֹד". וְאֵין • לוֹקִין עַל לָאו זֶה, שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה[לט]. וְאֵינוֹ עוֹבֵר עַל לָאו זֶה, עַד שֶׁיַּקַּח הַחֵפֶץ שֶׁחָמַד[מ], כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר[7]: "לֹא תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם, וְלָקַחְתָּ לָךְ", חְמוּד שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַעֲשֶׂה.

השגת הראב"ד

ואין . . מעשה א"א לא ראיתי דבר תמה גדול מזה והיכן מעשה גדול מנטילת החפץ אבל היה לו לומר מפני שהוא חייב בתשלומין שהרי הוא כגזלן שחייב להשיב את הגזלה ולפיכך אינו לוקה וגם זה חייב להשיב את החפץ לבעליו.

לו) שחפץ בכל ליבו להשיג את הדבר. לז) כל דבר שאפשר לרכוש מאדם אחר (אך הוא אינו מעוניין למכור). לח) על ידי שהרבה עליו בדברים והתעקש שימכור לו את אותו הדבר. לט) כי עצם מעשה הקנייה אין בו עבירה, מפני שנעשה בהסכמת הבעלים לאחר שידול מרובה, והעבירה היא רק השידול וההפצרה, ובזה אין מעשה. מ) אינו עובר על לאו "לא תחמוד" אלא אם כן השיג החומד את מטרתו, דהיינו קנה את החפץ שחמד.

י. כָּל הַמִּתְאַוֶּה[מא] בֵּיתוֹ אוֹ אִשְׁתּוֹ וְכֵלָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן מִשְּׁאָר דְּבָרִים שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לִקְנוֹתָן מִמֶּנּוּ - כֵּיוָן שֶׁחָשַׁב בְּלִבּוֹ הֵיאַךְ יִקְנֶה דָּבָר זֶה, וְנִפְתָּה לִבּוֹ בַּדָּבָר[מב] - עָבַר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר[8]: "לֹא תִתְאַוֶּה"; וְאֵין תַּאֲוָה אֶלָּא בַּלֵּב בִּלְבַד[מג].

מא) חושק, אך בלי להוציא את תשוקתו לפועל על ידי מעשה. מב) גמר בליבו להטריח את הבעלים למכור לו. מג) בניגוד לחימוד יש מעשה.

יא. הַתַּאֲוָה מְבִיאָה לִידֵי חְמוּד, וְהַחְמוּד מֵבִיא לִידֵי גֵּזֶל; שֶׁאִם לֹא רָצוּ הַבְּעָלִים לִמְכֹּר, אַף עַל פִּי שֶׁהִרְבָּה לָהֶם בְּדָמִים וְהִפְצִיר בְּרֵעִים - יָבוֹא לִידֵי גֵּזֶל[מד], שֶׁנֶּאֱמַר[9]: "וְחָמְדוּ בָתִּים וְגָזָלוּ". וְאִם עָמְדוּ הַבְּעָלִים בְּפָנָיו לְהַצִּיל מִמּוֹנָם[מה] אוֹ מְנָעוּהוּ לִגְזֹל[מו], יָבוֹא לִידֵי שְׁפִיכוּת דָּמִים. צֵא וּלְמַד מִמַּעֲשֶׂה אַחְאָב וְנָבוֹת[מז].

מד) ויקח בחזקה. מה) לאחר שגזל מהם. מו) לפני שגזל. מז) אחאב חמד את כרם נבות וביקש לקנותו וכשסרב נבות למכור לו, העלילו עליו עלילה, העמידוהו למשפט, הרגו אותו ואת כרמו החרימו לאוצר המלך.

יב. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁהַמִּתְאַוֶּה[מח] - עוֹבֵר בְּלֹא אֶחָד[מט]; וְהַקּוֹנֶה דָּבָר שֶׁהִתְאַוָּה בְּהֶפְצֵר שֶׁהִפְצִיר בַּבְּעָלִים אוֹ בְּבַקָּשָׁה מֵהֶם - עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין; לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "לֹא תַחְמֹד" וְ"לֹא תִתְאַוֶּה". וְאִם גָּזַל[נ], עָבַר בִּשְׁלֹשָׁה לָאוִין.

מח) ואינו מוציא חפצו לפועל. מט) לא תתאווה. נ) דבר לאחר שחמד אותו, והבעלים סרבו למכרו.

יג. כָּל הַגּוֹזֵל אֶת חֲבֵרוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה - כְּאִלּוּ נוֹטֵל נְשָׁמָתוֹ מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר[10]: "כֵּן אָרְחוֹת כָּל בֹּצֵעַ בָּצַע[נא], אֶת נֶפֶשׁ"[נב] וְגוֹ'. וְאַף עַל פִּי כֵן[נג], אִם לֹא הָיְתָה הַגְּזֵלָה קַיֶּמֶת[נד], וְרָצָה הַגַּזְלָן לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, וּבָא מֵאֲלָיו[נה] וְהֶחְזִיר דְּמֵי הַגְּזֵלָה - תַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא שֶׁאֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ[נו], אֶלָּא עוֹזְרִין אוֹתוֹ[נז] וּמוֹחֲלִין לוֹ כְּדֵי לְקָרֵב הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה עַל הַשָּׁבִים. וְכָל הַמְקַבֵּל מִמֶּנּוּ דְּמֵי הַגְּזֵלָה, אֵין רוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה מִמֶּנּוּ[נח].

נא) כל הגוזל. נב) המשך הפסוק "בעליו יקח", כלומר לוקח את נפשו של הנגזל. נג) שעבירת הגזילה כה חמורה. נד) כגון שאבדה או נשרפה. נה) בלי שתבע אותו הנגזל בבית־הדין. נו) אף על פי שמהתורה חייב להחזיר את דמיה. נז) מסייעים לו לעשות תשובה. נח) כי הוא מונע מהגזלנים מלחזור בתשובה.

~ נקודות משיחות קודש ~

"אִם לֹא הָיְתָה הַגְּזֵלָה קַיֶּמֶת כּוּ".

הדין שיכול להחזיר לו דמי הגזילה הוא "כדי לקרב הדרך הישרה על השבים" ולהקל דרך תשובה על השבים. לפ"ז צ"ל מדוע לא התירו להחזיר דמי הגזילה גם כשקיימת בביתו שהרי יתכן שימנע מעשיית תשובה כדי שלא יצטרך להחזיר הדבר שחפץ בו.

ויש לומר הביאור בזה: הדין הוא ש"אסור לגנוב דרך שחוק או לגנוב על מנת להחזיר או על מנת לשלם הכל אסור שלא ירגיל עצמו בכך". ומטעם זה לא התירו להחזיר דמי הגזילה במקום שהגזילה קיימת כיון שכשרואה הגזילה ברשותו בכל עת לא רק פעם א' אלא כמה וכמה פעמים, יש חשש ש"ירגיל עצמו בכך" שגזילה אינה דבר המופרך.

יין מלכות ספר נזיקין ח"ג עמוד תרמא.
מתוך רמב"ם "פרדס המלך"

6. שמות-יתרו, כ, יג. **7.** דברים-ואתחנן, ז, כה. **8.** דברים-ואתחנן, ה, יח. **9.** מיכה, ב, ב. **10.** משלי, א, יט.

הפניות לשיחות קודש

הלכה יג: השינויים לגבי לשון הש"ס; שקו"ט וכמה אופנים בטעם ההלכה; ביאור המשך דברי רבינו אודות תקנת השבים – לקו"ש חל"ב ע' 112, סה"ש תשמ"ח ח"א ע' 15 הע' 67.

פֶּרֶק ב

דיני שינוי בגזלה

א. הַגְּזֵלָה שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנְּתָה, אֶלָּא הֲרֵי הִיא כְּמוֹת שֶׁהָיְתָה[א] - אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים מִמֶּנָּה, וְאַף עַל פִּי שֶׁמֵּת הַגַּזְלָן וַהֲרֵי הִיא בְּיַד בָּנָיו - הֲרֵי זוֹ חוֹזֶרֶת לִבְעָלֶיהָ בְּעַצְמָהּ[ב]; וְאִם נִשְׁתַּנְּתָה בְּיַד הַגַּזְלָן - אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים מִמֶּנָּה - קָנָה אוֹתָהּ בְּשִׁנּוּי, וּמְשַׁלֵּם דָּמֶיהָ כְּשָׁעַת הַגְּזֵלָה[ג].

א) היא כעת בדיוק כמו שהייתה בשעת הגזילה. ב) כלומר שהגזלה ביד בנו של הגזלן, דינה כאילו עדיין היא ביד הגזלן, ואין כאן שינוי רשות ולכן חייב להחזיר את הגזלה עצמה, כי ייאוש לבדו אינו קונה. ג) אפילו השביחה ביד הגזלן.

ב. וְדִין זֶה[ד] דִּין תּוֹרָה הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר[11]: "וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל". מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ - אִם הָיָה כְּשֶׁגְּזָלָהּ, מְשַׁלֵּם אוֹתָהּ[ה]; וְאִם נִשְׁתַּנְּתָה בְּיָדוֹ, מְשַׁלֵּם דָּמֶיהָ.

ד) שגזלה שלא נשתנית צריכים להחזיר אותה, ואם נשתנית משלם דמיה. ה) מחזיר את הגזלה עצמה.

נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים מִמֶּנָּה, וְלֹא נִשְׁתַּנְּתָה - קָנָה הַגַּזְלָן כָּל הַשֶּׁבַח שֶׁהִשְׁבִּיחָה אַחַר יֵאוּשׁ[ו], וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא כְּשָׁעַת הַגְּזֵלָה[ז]; וְדָבָר זֶה מִדִּבְרֵיהֶם[ח] [של חכמים], מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשָּׁבִים[ט]. וּכְשֶׁמַּחְזִיר • אֶת הַגְּזֵלָה - שָׁמִין לוֹ הַשֶּׁבַח, וְנוֹטֵל מִן הַנִּגְזָל[יא].

השגת הראב"ד

וכשמחזיר . . הנגזל א"א יש אומרים נוטל את השבח עצמו ודוקא אמרו שלשה שמין להם את השבח ומעלים אותם בדמים אבל האיך לא.

ו) כגון שגזל פרה והיא התעברה אצלו וילדה. ז) כלומר, הוא מחזיר את הפרה כמו שהייתה בשעת הגזלה בלי הולד. ח) של החכמים. ט) כדי להקל על הגזלן לחזור בתשובה. אם נדרוש ממנו גם את הוולדות שנולדו אצלו, ימנע מלחזור בתשובה. דבר זה הוא תקנה, כי מצד הדין היה עליו להחזיר גם את השבח, כי ייאוש אינו קונה. י) מעריכים לגזלן את דמי השבח, שהשביחה אצלו הגזלה. יא) את דמי השבח שהשביחה, כגון שגזל פרה והתעברה אצלו והחזיר אותה לפני שילדה.

ג. מְכָרָהּ הַגַּזְלָן אוֹ נָתָנָהּ בְּמַתָּנָה - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנְּתָה הַגְּזֵלָה[יב], אֵינָהּ חוֹזֶרֶת בְּעַצְמָהּ[יג] מִיַּד הַלּוֹקֵחַ. הוֹאִיל וְנִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים, בֵּין לִפְנֵי מְכִירָה וּנְתִינָה[יד] - קָנָה אוֹתָהּ הַלּוֹקֵחַ בְּיֵאוּשׁ וְשִׁנּוּי רְשׁוּת[טו].

יב) והגזלן לא קנה אותה. יג) הגזלה עצמה. יד) אין הבדל, אם הייאוש קדם למכירה, או המכירה קדמה לייאוש. טו) בשני הדברים האלה: ייאוש ושינוי רשות – הגזלה נקנית.

ד. הַגּוֹזֵל • וְהִשְׁבִּיחַ, וּמָכַר אוֹ הוֹרִישׁ לִפְנֵי יֵאוּשׁ[טז] - מַה שֶּׁהִשְׁבִּיחַ הוֹרִישׁ וּמַה שֶּׁהִשְׁבִּיחַ מָכַר, וְקָנָה לוֹקֵחַ אוֹ יוֹרֵשׁ אֶת הַשֶּׁבַח[יז], וְנוֹטֵל דְּמֵי הַשֶּׁבַח מִנִּגְזָל וּמַחְזִיר הַגְּזֵלָה[יח], וְחוֹזֵר הַנִּגְזָל וְנוֹטֵל דְּמֵי הַשֶּׁבַח מִן הַגַּזְלָן[יט], שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְיָאֵשׁ.

השגת הראב"ד

הגוזל . . נתיאש א"א ראיתי זה החכם חולק בשבח שעל גבי גזלה בין לפני יאוש ולאחר יאוש ויש לדבריו מקצת ראיה ממה שאמרו פרק מרובה (בבא קמא סו) יאוש אמור רבנן דקני ולא ידענא אי מדאורייתא וכו' אי מדרבנן משום תקנת השבים. אלמא יאוש מיהא בעינן, ועוד הכריחו מה שראה בכאן (בבא קמא צו) מכר והוריש, וקשיא ליה אם הגזלן עצמו זוכה בו למה ליה למימר מכר והוריש ומשום הכי מוקי לה לפני יאוש, ואפ"ה לא נהיר ולעולם הא נמי לאחר יאוש ומכר והוריש איצטריכא ליה סד"א כיון דלית ליה פסידא לגזלן דהא לא קביל עליה אחריות ואי קביל איהו דאפסיד אנפשיה אימא לא לעביד תקנתא ללוקח וליורש קא משמע לן וזה עיקר.

טז) ויש כאן שינוי רשות בלי ייאוש שאינו קונה מצד הדין, כשם שייאוש בלי שינוי רשות אינו קונה מצד הדין. יז) קנה אותו בשינוי רשות בלבד, כשם שגזלן קונה אותו בייאוש בלבד (כפי שכתב הרמב"ם לעיל הלכה ב). יח) כי את הגזלה עצמה לא קנה בשינוי רשות בלי ייאוש. יט) כי הגזלן לא קנה את השבח, כי תקנת השבים הייתה רק לשבח שלאחר ייאוש.

וְכֵן אִם הִשְׁבִּיחַ הַלּוֹקֵחַ אוֹ הַיּוֹרֵשׁ, נוֹטֵל הַשֶּׁבַח מִן הַנִּגְזָל[כ].

כ) כשם שאם השביח הגזלן ואחר־כך מכר, השבח של הלוקח; כך אם השביח הקונה, השבח לקונה.

ה. מָכַר הַגַּזְלָן לְגוֹי - אַף עַל פִּי שֶׁהִשְׁבִּיחַ הַגּוֹי, חוֹזֶרֶת לִבְעָלֶיהָ[כא]. מְכָרָהּ הַגּוֹי לְיִשְׂרָאֵל אַחַר שֶׁהִשְׁבִּיחָהּ - הוֹאִיל וְהַגַּזְלָן יִשְׂרָאֵל וְזֶה שֶׁהִיא בְּיָדוֹ יִשְׂרָאֵל, קָנָה הַשֶּׁבַח[כב]; וְאִם תָּפַשׂ הַנִּגְזָל, אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ[כג].

כא) עם השבח, ואין הבעלים משלמים בעד השבח, כי הגוי לא קנה אותו. רק בלוקח ישראל שהשביח, אמרו חכמינו שנוטל את השבח מן הנגזל, אפילו אם קנה את הגזלה לפני ייאוש. כב) כדין ישראל שקנה ישר מן הגזלן והשביח.

11. ויקרא, ה, כג.

כג) במקרה זה יש ספק האם תקנו חכמים את תקנת השבים, ולכן אם הנגזל תפס את השבח, אין מוציאין ממנו, לפי הכלל שבכל ספק בדיני ממונות לא מוציאין מידו.

ו. כְּבָר בֵּאַרְנוּ, שֶׁהַגְּזֵלָה שֶׁהִשְׁבִּיחָה אַחַר יֵאוּשׁ אוֹ אַחַר שֶׁנִּשְׁתַּנְּתָה - הַשֵּׁבַח שֶׁל גַּזְלָן מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשָּׁבִים, אַף עַל פִּי שֶׁהִשְׁבִּיחָה מֵאֵלֶיהָ.

כֵּיצַד? גָּזַל פָּרָה וְנִתְעַבְּרָה אֶצְלוֹ, בֵּין שֶׁיָּלְדָה קֹדֶם שֶׁתִּבְעוֹ בַּדִּין[כג] בֵּין שֶׁעַדַיִן לֹא יָלְדָה[כד], גָּזַל רָחֵל וְנִטְעֲנָה אֶצְלוֹ[כה], בֵּין שֶׁגִּזָּזָהּ קֹדֶם שֶׁתִּבְעוֹ בַּדִּין בֵּין שֶׁעַדַיִן לֹא גִּזָּזָהּ - הוֹאִיל וְנִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים, מְשַׁלֵּם כִּשְׁעַת הַגְּזֵלָה. וְאִם יָלְדָה וּגְזָזָהּ, הַגִּזּוֹת וְהַוְלָדוֹת שֶׁל גַּזְלָן; וְאִם עֲדַיִן לֹא יָלְדָה וְלֹא גְּזָזָהּ - שָׁמִין לוֹ, וְנוֹטֵל הַשֵּׁבַח מִן הַנִּגְזָל, וּמַחְזִיר הַבְּהֵמָה עַצְמָהּ.

כד) והשבח, בשעת הדין, כבר איננו חלק מהגזלה. כה) והשבח עדיין חלק מהגזלה. כו) נתכסתה בצמר.

ז. גָּזַל פָּרָה מְעֻבֶּרֶת[כו], וְנִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים וְאַחַר כָּךְ יָלְדָה, רָחֵל טְעוּנָה, וְנִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים וְאַחַר כָּךְ גְּזָזָהּ - מְשַׁלֵּם דְּמֵי פָּרָה הָעוֹמֶדֶת לְיֹלֶד[כז], וּדְמֵי רָחֵל הָעוֹמֶדֶת לְגֵזֶז. וְאִם לִפְנֵי יֵאוּשׁ[כח] אוֹ קֹדֶם שֶׁנִּשְׁתַּנְּתָה יָלְדָה אוֹ גְּזָזָהּ - הַגִּזּוֹת וְהַוְלָדוֹת שֶׁל בְּעָלִים; וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּתְעַבְּרָה אוֹ נִטְעֲנָה בְּיַד הַגַּזְלָן[ל], הוֹאִיל• וְלֹא נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים[לא] וְלֹא נִשְׁתַּנְּתָה הַגְּזֵלָה[לב], בְּרִשּׁוּת בְּעָלֶיהָ הִיא עֲדַיִן[לג], אַף עַל פִּי שֶׁהַגַּזְלָן חַיָּב בָּאֳנָסֶיהָ[לד].

השגת הראב"ד
הואיל . . הגולה א"א שבוש הוא זה שאין לך שינוי גדול יותר מלידה וגזיזה.

כז) דוגמא זו משלימה את הדוגמא שבהלכה הקודמת. שם דובר, כשהוולד מראשית עיבורו היה ברשות הגזלן. כאן מדובר, כשהוולד כעובר היה כבר קיים ברשות הנגזל, אלא שיצא לאויר העולם ברשות הגזלן אחרי שהתייאשו הבעלים. כח) כשעת הגזלה, כלומר הגזלן נוטל את הוולד ומחזיר את הפרה, ומשלים בדמים את ההפרש בין דמי פרה העומדת לילד ובין דמי הפרה שהוא מחזיר בלי עובר. כט) עד כה דובר בשני מקרים, שהשביחה הגזלה לאחר ייאוש. כעת מבאר מה הדין בשני המקרים, אם השביחה הגזלה לפני ייאוש. ל) וכל־שכן אם כשגזל אותה כבר הייתה מעוברת. לא) ולפני ייאוש אין הגזלן קונה אפילו את השבח, אף לא מטעם תקנת השבים. לב) כי השינוי שבעיבור ובלידה הוא שינוי קל, ואינו נחשב שינוי מעשה. לג) לבעלים הזכות החוקית על הגזלה, אף־על־פי שהיא בבית הגזלן. לד) אם הבהמה תאבד אפילו באונס, כגון שמתה מיתה טבעית, חייב הגזלן לשלם, כלומר הוא מפסיד כאילו הייתה שלו, בכל זאת אינו קונה את השבח.

השגת הראב"ד
גנב . . לבעלים א"א קטיר קא חזינא הכא דהא אסיקנא דכל שבח דלאחר יאוש אפילו על גבי גזלה הוא של גזלן הוי משום תקנת השבים ואיכא למימר כיון דהקדישה הגנב ליכא תקנתא לגזלן הילכך כל מה שהשביח עד שעה שהקדישה של בעלים הוא, וקשה לי כיון דהקדישה מאי חוטא נשכר איכא הלא הכל הקדש וא"כ יהיה של הקדש ולא של בעלים ואנן בגזל פרה מעוברת ורחל טעונה מפרשינן להנהו גיזותיה וולדותיה דהאי שמעתא דמסכת גיטין (נה).

ח. גָּנַב• אוֹ גָּזַל, וְהִקְדִּישׁ וְטָבַח אַחַר שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים[לה] - הֲרֵי הִיא בִּרְשׁוּת הַגַּזְלָן מִשָּׁעָה שֶׁהִקְדִּישָׁהּ בְּלִבּוֹ[לו], כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא חוֹטֵא נִשְׁכָּר; וְכָל וַלְדוֹתֶיהָ וְגִזּוֹתֶיהָ מִשָּׁעַת גְּנֵבָה עַד שָׁעַת הֶקְדֵּשׁ, לַבְּעָלִים[לז].

לה) אם הקדיש לפני שהתייאשו הבעלים, אין הקדשו הקדש, מכיוון שהגניבה או הגזלה אינה שלו. לו) הוא קנה אותה בייאוש ובשינוי השם, קודם היה עליה שם חולין ועכשיו שם קודש. לז) גם הגיזות והוולדות שלאחר יאוש.

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[לח]? בְּשֶׁבַח הַבָּא מֵאֲלָיו[לט], כְּגוֹן גִּזּוֹת וּוְלָדוֹת. אֲבָל אִם הָיְתָה כְּחוּשָׁה וּפִטְּמָהּ[מ] - אֲפִלּוּ לִפְנֵי יֵאוּשׁ, נוֹטֵל מִן הַנִּגְזָל שֶׁבַח הַפִּטּוּם[מא].

וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה מִשֶּׁבַח שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הוֹצָאָה.

לח) שיש הבדל בשבח גזלה בין לפני ייאוש ובין לאחר ייאוש. לט) שלא עלה לגזלן בדמים. מ) הגזלן השקיע כסף כדי לפטם את הבהמה. מא) את ההפרש בין דמי הפרה לפני שפטמה לבין דמי הפרה לאחר שפטמה.

י. שִׁנּוּי הַחוֹזֵר לִבְרִיָּתוֹ[מב], אֵינוֹ שִׁנּוּי[מג]. כֵּיצַד? הַגּוֹזֵל עֵצִים וְדִבֵּק אוֹתָם בְּמַסְמְרִים[מד], וְעָשָׂה מֵהֶן תֵּבָה - אֵינוֹ שִׁנּוּי; שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר לְפָרֵק אוֹתָן, וְחוֹזְרִים לִוחוֹת כְּשֶׁהָיוּ.

מב) שאפשר להחזיר את החפץ למצבו הקודם שמלפני השינוי. מג) ואין הגזלן קונה את הגזלה, וחייב להחזיר את הגזלה עצמה. מד) בלי לשנות את העצים.

יא. גָּזַל עָפָר וְעָשָׂהוּ לְבֵנָה - לֹא קָנָה[מה]; שֶׁאִם יָדַק [=יכתוש] הַלְּבֵנָה, תַּחְזֹר עָפָר כְּשֶׁהָיְתָה. גָּזַל לָשׁוֹן שֶׁל מַתֶּכֶת[מו] וְעָשָׂהוּ מַטְבֵּעַ - לֹא קָנָה; שֶׁאִם יַתִּיךְ הַמַּטְבֵּעַ, יַחֲזֹר לָשׁוֹן כְּשֶׁהָיָה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

מה) ומחזיר את הלבנה, ונוטל את השבח מן הנגזל. מו) גוש מתכת מאורך.

יב. אֲבָל[מז] הַגּוֹזֵל עֵצִים וְשָׂפָן [=שייפן] וְקִצְּצָן, אוֹ חָפַר בָּהֶן וַעֲשָׂאָן כֵּלִים, אוֹ שֶׁגָּזַל צֶמֶר וּצְבָעוֹ, אוֹ נִפְצוֹ[מח] וְלִבְּנוֹ[מט], אוֹ שֶׁגָּזַל טָווּי וְעָשָׂהוּ בְּגָדִים, אוֹ שֶׁגָּזַל לְבֵנָה וַעֲשָׂאָהּ עָפָר, אוֹ אֲבָנִים וְסִתְּתָן[נא], אוֹ

מָעוֹת וְהִתִּיכָן - הֲרֵי זֶה שִׁנּוּי בְּיָדוֹ; שֶׁאִם יַעֲשֶׂה אוֹתוֹ מָעוֹת אֲחֵרוֹת, פָּנִים חֲדָשׁוֹת הֵן[נב]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן.

מז) בכל הדוגמאות הבאות, אין השינוי חוזר לברייתו. מח) הפריד באצבעות את שערות הצמר וניקה אותן. מט) הלבינו על־ידי כיבוס וטיפול מיוחד. נ) צמר עשוי חוטים. נא) תקנן והחליקן. נב) ואין אלה אותן המעות שגזל.

יג. הַגּוֹזֵל מָעוֹת יְשָׁנוֹת[נג], וְשָׁפָן[נד] וְחִדְּשָׁן - לֹא קָנָה; שֶׁהֲרֵי מִתְיַשְּׁנִין, וְחוֹזְרִין כְּשֶׁהָיוּ. גָּזַל מָעוֹת חֲדָשׁוֹת וְיִשְּׁנָם[נה] - קָנָה; שֶׁאִם יְחַדֵּשׁ אוֹתָן, פָּנִים חֲדָשׁוֹת הֵן[נו]. גָּזַל דֶּקֶל מְחֻבָּר[נז] וּקְצָצוֹ - לֹא קָנָה[נח]; כְּרָתוֹ חֲלִיּוֹת [=טבעות טבעות] וְעָשָׂהוּ קוֹרוֹת[נט] - קָנָה[ס].

נג) משומשות והשחירו. נד) החליק וניקה אותם. נה) עשה אותן ישנות. נו) מעות אלה אחרות הן, וניכרת בהן ההתיישנות, ולעולם לא יחזרו להיות כמו שהיו בשעת הגזלה. נז) לקרקע. נח) כי היה דקל, ונשאר דקל גם לאחר שנקצץ, ולא נשתנה לא בשמו ולא במראהו. על כן חייב הגזלן להשיב את הדקל עצמו. נט) לבנין. ס) בשינוי מעשה, וישלם דמים בלבד.

יד. גָּזַל קוֹרוֹת גְּדוֹלוֹת וַעֲשָׂאָן קְטַנּוֹת - לֹא קָנָה[סא]; קְצָצָן לוּחוֹת [=קרשים] עַד שֶׁנִּשְׁתַּנָּה שְׁמָם[סב] - קָנָה. גָּזַל לוּלָב[סג] וְהִפְרִיד עָלָיו - קָנָה הֶעָלִים[סד]. גָּזַל עָלִים וַעֲשָׂאָן הוּפְיָה[סה] - קָנָה[סו].

סא) כי עדיין שם 'קורות' עליהן. סב) ואין שם 'קורה' נקרא עליהם. סג) ענף הדקל. סד) בשינוי מעשה, כי נעשו 'עלים' ונקראים 'עלים' ולא 'לולב', ולעולם לא ישובו להיות 'לולב'. סה) כעין מטאטא לנקות בו את הבית, לאחר שחילק את העלים לשנים. סו) בשינוי מעשה, ואף פעם לא ישובו להיות 'עלים'.

גָּזַל טָלֶה[סז] וְנַעֲשָׂה אַיִל[סח], עֵגֶל וְנַעֲשָׂה שׁוֹר - הֲרֵי זֶה שִׁנּוּי בְּיָדוֹ[סט], וְקָנָהוּ[ע]; וּמְשַׁלֵּם כְּשָׁעַת הַגְּזֵלָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים[עא].

סז) כבש צעיר עד גיל שנה. סח) כבש מגיל שלושה־עשר חודשים ויום אחד ומעלה. סט) אף־על־פי ששינוי זה לא בא על־ידי מעשה הגזלן. ע) כי נשתנה גופו. עא) כי שינוי מעשה קונה אף בלי ייאוש, ושינו בגוף מעגל לשור ומכבש לאיל – חשוב כשינוי מעשה.

טו. גָּזַל כְּלִי וּשְׁבָרוֹ - אֵין שָׁמִין לוֹ הַפְּחָת[עב], אֶלָּא מְשַׁלֵּם דָּמָיו[עג]; וְהַכְּלִי הַשָּׁבוּר שֶׁל גַּזְלָן. וְאִם רָצוּ הַבְּעָלִים לִטֹּל אֶת הַכְּלִי הַשָּׁבוּר - נוֹטְלִין[עד], וּמְשַׁלֵּם הַפְּחָת; שֶׁזּוֹ תַּקָּנָה הִיא לַבְּעָלִים[עה]; וְאִם לֹא רָצוּ בָהּ, הָרְשׁוּת בְּיָדָן. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[עו].

עב) אין אומרים שיקבל הנגזל את שברי הכלי, והגזלן יוסיף לו את ההפרש בין דמי הכלי השבור לבין דמי הכלי השלם. עג) של כלי שלם. עד) בעל־כרחו של גזלן. עה) דין זה, שאין שמין לגזלן, תוקן לטובת הבעלים. עו) כגון גזל בהמה ומתה.

טז. גְּזֵלָה שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנְּתָה[עז], וְהוּקְרָה [=התייקרה] - אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ מִמֶּנָּה הַבְּעָלִים[עח] - הֲרֵי זוֹ חוֹזֶרֶת לִבְעָלֶיהָ, וְאֵין לַגַּזְלָן בָּהּ כְּלוּם[עט]; שֶׁלֹּא תִּקְּנוּ[פ] לַגַּזְלָן אֶת הַשֵּׁבַח אֲחַר יֵאוּשׁ, אֶלָּא כְּגוֹן גִּזּוֹת וּוְלָדוֹת[פא]; אֲבָל שֵׁבַח הַיֹּקֶר - אִם הָיְתָה הַגְּזֵלָה קַיֶּמֶת, חוֹזֶרֶת בְּעֵינֶיהָ[פב] וְאֵינוֹ זוֹכֶה בּוֹ.

עז) וחייב הגזלן להחזיר אותה עצמה. עח) ולעיל בהלכה ב אמר הרמב"ם שמפני תקנת השבים, שייך השבח שלאחר ייאוש לגזלן. עט) אף לא השבח שבעליית המחיר. פ) חכמים בתקנת השבים. פא) שאם יקחו מן הגזלן את הגיזות והוולדות, שהם דבר נוסף על הגזלה עצמה, יש לחשוש, שימנע מלחזור בתשובה. פב) מפני שהשבח הזה הוא חלק מהגזלה עצמה.

פֶּרֶק ג

דיני גזלה שהתייקרה או הוזלה, ודיני המשתמש בנכסי חברו ללא רשות.

א. הַגּוֹזֵל חָבִית שֶׁל יַיִן מֵחֲבֵרוֹ, וַהֲרֵי הִיא שָׁוָה דִּינָר בִּשְׁעַת הַגְּזֵלָה, וְהוּקְרָה אֶצְלוֹ וְעָמְדָה בְּאַרְבָּעָה - אִם שִׁבֵּר אֶת הֶחָבִית אוֹ שָׁתָה אוֹתָהּ אוֹ מְכָרָהּ אוֹ נָתָנָהּ בְּמַתָּנָה אַחַר שֶׁהוּקְרָה - מְשַׁלֵּם אַרְבָּעָה, כִּשְׁעַת הוֹצָאָה מִן הָעוֹלָם[א]; שֶׁאִלּוּ הִנִּיחָהּ[ב], הָיְתָה חוֹזֶרֶת בְּעַצְמָהּ[ג]. נִשְׁבְּרָה מֵאֵלֶיהָ[ד] אוֹ אָבְדָה - מְשַׁלֵּם דִּינָר, כִּשְׁעַת הַגְּזֵלָה.

א) בשעה ששבר את החבית או מכר אותה. ב) אם השאיר אותה שלימה אצלו. ג) ושבח היוקר לבעלים, ולכן, כאשר הוא שבר את החבית, הריהו גוזל שלושה דינרים נוספים, מלבד הדינר שגזל בשעת הגזלה, ומשום כך משלם ארבעה דינרים. ד) ואין לחייב את הגזלן אלא על הגזלה בלבד, על כן משלם דינר כשעת הגזלה.

ב. הָיְתָה שָׁוָה בִּשְׁעַת הַגְּזֵלָה אַרְבָּעָה, וּבִשְׁעַת הוֹצָאָה מִן הָעוֹלָם דִּינָר[ה] - מְשַׁלֵּם אַרְבָּעָה, כִּשְׁעַת הַגְּזֵלָה, בֵּין שֶׁשִּׁבֵּר אוֹתָהּ אוֹ שֶׁשְּׁתָיָהּ, בֵּין שֶׁנִּשְׁבְּרָה אוֹ אָבְדָה מֵאֵלֶיהָ[ו]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ה) כי מחיר היין הוזל. ו) בהלכה הקודמת, כשהוקרה החבית, משלם ארבעה דינרים, מכיוון שנחשב כאילו גזל פעמיים, פעם דינר ופעם שלושה דינרים, שבח היוקר בשעה ששיבר את החבית. אבל בהלכה זו, כשהוזלה החבית, הרי גזל מן הבעלים חבית שמחירה בשעת הגזלה היה ארבעה דינרים, לכן הוא משלם ארבעה דינרים.

ג. הַגּוֹזֵל חוּתָלz שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲמִשִּׁים תְּמָרִים, וּכְשֶׁיִּמְכֹּר הַחוּתָל כֻּלּוֹ כְּאַחַת יִמְכֹּר בְּתִשְׁעָהח, וּכְשֶׁיִּמְכֹּר אַחַת אַחַת יִמְכֹּר בַּעֲשָׂרָה - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא תִּשְׁעָה, וְאֵין הַנִּגְזָל יָכוֹל לוֹמַר לוֹ: 'אֲנִי אַחַת אַחַת הָיִיתִי מוֹכֵר'. וְכֵן הַדִּין בְּמַזִּיקט, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה בִּנְכָסֵי הֶדְיוֹט; אֲבָל בְּהֶקְדֵּשׁי אֵינוֹ כֵּן, אֶלָּא מְשַׁלֵּם עֲשָׂרָהיא.

ז) כלי ששמים בו פירות טריים למכירה. ח) כי הוא גזל חותל של חמישים תמרים בבת אחת, ששוויו הוא תשעה בלבד. ט) שאין מחמירים עליו לשלם לפי מחיר קמעונאי. י) הגוזל מן ההקדש או המזיקו. יא) כי בהקדש מחמירים.

ד. גָּזַל בְּהֵמָה וְהִזְקִינָהיב, אוֹ כָּחֲשָׁהיג כַּחַשׁ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר, גָּזַל עֲבָדִים וְהִזְקִינוּ, אוֹ כָּחֲשׁוּ כַּחַשׁ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲזֹר, כְּגוֹן חֲלָאִים שֶׁאֵין לָהֶם רְפוּאַת תְּעָלָהיד, אוֹ שֶׁגָּזַל מַטְבֵּעַ וְנִסְדַּקטו אוֹ פְּסָלוֹ הַמֶּלֶךְטז, אוֹ שֶׁגָּזַל פֵּרוֹת וְהִרְקִיבוּ כֻּלָּן, אוֹ שֶׁגָּזַל יַיִן וְהֶחְמִיץ - הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁגָּזַל כְּלִי וּשְׁבָרוֹ, וּמְשַׁלֵּם כְּשְׁעַת הַגְּזֵלָהיז.

יב) וזקנה היא שינוי שאינו חוזר. יג) רזתה. יד) רפואה שיכולה להועיל. טו) ונבקע, ועל־ידי־זה יצא מן השימוש. טז) המלך ציוה להוציא את המטבע הזה משימוש. יז) שאינו מחזיר את הגזלה עצמה אלא דמיה.

אֲבָל אִם גָּזַל בְּהֵמָה וַעֲבָדִים, וְכָחֲשׁוּ כַּחַשׁ שֶׁאֶפְשָׁר לַחֲזֹריח, אוֹ שֶׁגָּזַל מַטְבֵּעַ וְנִפְסַל בְּמְדִינָה זוֹ, וַהֲרֵי הוּא יוֹצֵא בְּמְדִינָה אַחֶרֶת, אוֹ שֶׁגָּזַל פֵּרוֹת וְהִרְקִיבוּ מִקְצָתָן, אוֹ תְּרוּמָה וְנִטְמְאַתי, אוֹ שֶׁגָּזַל חָמֵץ וְעָבַר עָלָיו הַפֶּסַחכ, אוֹ בְּהֵמָה וְנֶעֱבְרָה בָּהּ עֲבֵרָהכא, אוֹ שֶׁנִּפְסְלָה מִלְּקָרֵבכב, אוֹ שֶׁהָיְתָה יוֹצְאָה לְהִסָּקֵלכג - אוֹמֵר לוֹכד: 'הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָכה', וּמַחְזִיר אוֹתָהּ בְּעַצְמָהכו.

יח) ולהבריא. יט) ואסורה באכילה, וגם היתר ההנאה מוגבל ודמיה מועטים. אבל התרומה גופה לא נשתנה במאומה, וכן בשאר הדוגמאות הבאות – לא נשתנה גוף הגזלה. כ) ואסור בהנאה. כא) כגון שנרבעה, ואסור להקריבה למזבח. כב) נפסלה לקרבן על המזבח על־ידי מום בלתי ניכר. כג) כגון שהמיתה אדם. כד) הגזלן לנגזל. כה) כי הגזלה לא השתנתה. כו) אפילו אם אסורה בהנאה, ואינה שווה מאומה.

השגת הראב"ד

כמה . . ואשם א"א דוקא דקאי ההוא מידי דכפר ביה באגם דאפשר דמיגניב מהתם וממונא מעליא בעי לשלומי הילכך ממונא קא כפר ליה אבל איתיה לההוא מידי תותי ידיה דמצי לאהדורי לאלתר פטור דלאו ממונא קא כפר ליה והכי איתא בגמרא (בבא קמא קה).

ה. בַּמֶּה • דְּבָרִים אֲמוּרִיםכז? בְּשֶׁהֶחְזִיר אֶת הַגְּזֵלָהכח. אֲבָל אִם נִשְׂרְפָה הַגְּזֵלָה, אוֹ אָבְדָה אַחַר שֶׁנֶּאֶסְרָה בַּהֲנָיָה - חַיָּב לְהַחְזִיר לוֹ דְּמֵיהָ כְּשְׁעַת הַגְּזֵלָהכט. לְפִיכָךְ, אִם כָּפַר בּוֹל אַחַר שֶׁנֶּאֶסְרָה בַּהֲנָיָהלא, וְנִשְׁבַּע - חַיָּב לְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ וְאָשָׁםלב.

כז) שאומר לו: הרי שלך לפניך. כח) והרי היא כעין שגזל ולא נשתנה. כט) ואז הרי הייתה מותרת ושווה כסף. ל) בדבר שגזל ואמר: לא גזלתי. לא) אף־על־פי שלא כפר ממון, כי בשעה זו לא הייתה הגזלה שווה כלום. לב) בהתאם לדין המפורש בתורה שאם נשבע על כפירת ממון והתברר ששיקר צריך לשלם קרן, חומש ולהביא אשם, גם כאן הוא יתחייב בזה, למרות שכעת הגזלה אסורה בהנאה ואינה שווה מאומה, מכיוון שאילו הגזלה תיגנב או תאבד ממנו, הגזלן יהיה מחוייב לשלם גם אחרי שאסורה בהנאה, ואם כן בשבועה שלו הוא רוצה לפטור את עצמו ממון.

ו. הַגּוֹזֵל בְּהֵמָה וְנָשָׂא עָלֶיהָ מַשָּׂא, אוֹ רָכַב עָלֶיהָ, אוֹ חָרַשׁ בָּהּ אוֹ דָּשׁ בָּהּ וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, וְהֶחְזִירָהּ לִבְעָלֶיהָ - אַף עַל פִּי שֶׁעָבַר בִּלֹּא תַּעֲשֶׂהלג, אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם כְּלוּם; שֶׁהֲרֵי לֹא הִפְסִידָהּלד, וְלֹא הִכְחִישָׁהּלה. וְאִם הֶחְזַק אָדָם זֶה לִגְזֹל אוֹ לַעֲשׂוֹת מַעֲשִׂים אֵלּוּלו פַּעַם אַחַר פַּעַם - קוֹנְסִין אוֹתוֹלז, וַאֲפִלּוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץלח, וְשָׁמִין הַשָּׂכָרלט אוֹ הַשֶּׁבַח שֶׁהִשְׁבִּיחַ בַּבְּהֵמָהמ, וּמְשַׁלֵּם לַנִּגְזָל.

לג) לא תגזול. לד) לא גרם לה נזק. לה) בגופה. אך אם הכחישה כחש שאינו יכול לחזור, צריך לשלם כשעת הגזלה. לו) לחרוש, לדוש וכדומה בבהמות שאינן שלו. לז) מחייבים אותו לשלם, אף־על־פי שמן הדין פטור מלשלם. לח) אף־על־פי שאין דנים דיני קנסות בחוצה לארץ. לט) במקרה שנשא עליה משא או רכב עליה. מ) השבח שבא כתוצאה מהשימוש בבהמה.

ז. הַתּוֹקֵךְמא עַבְדּוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, וְעָשָׂה בּוֹ מְלָאכָה, וְלֹא בִּטְּלוֹ מִמְּלָאכָה אַחֶרֶתמב - פָּטוּר, שֶׁנּוֹחַ לוֹ לְאָדָם שֶׁלֹּא יְבַטֵּל עַבְדּוֹמג; וְאִם בִּטְּלוֹ מִמְּלָאכָה אַחֶרֶת, מְשַׁלֵּם לוֹ כְּפוֹעֵלמד.

מא) לוקח בחזקה. מב) על־ידי מלאכה זו. מג) שלא ילך בטל, כדי שלא יתרגל לבטלה. על כן פטור התוקף, כי זה כאילו הסכים בעל העבד לכך. מד) משלם לבעלים את שכר מלאכת העבד.

ח. הַתּוֹקֵף סְפִינָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, וְעָשָׂה בָהּ מְלָאכָה - אִם אֵינָהּ עֲשׂוּיָה לְשָׂכָר[מה] - שָׁמִין לוֹ כַּמָּה פָּחֲתָה[מו], וִישַׁלֵּם. וְאִם עֲשׂוּיָה הִיא לְשָׂכָר - אִם יָרַד לָהּ בְּתוֹרַת שְׁכִירוּת[מז], הוֹאִיל וְיָרַד שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת[מח] - אִם רָצָה הַבַּעַל לִטֹּל שְׂכָרָהּ[מט], נוֹטֵל; רָצָה לִטֹּל פְּחָתָהּ[נ], נוֹטֵל[נא]. וְאִם יָרַד לָהּ בְּתוֹרַת גָּזֵל, נוֹתֵן הַפְּחָת[נב]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

מה) אלא לשימושם הפרטי של הבעלים. מו) מעריכים בכמה ירד ערך הספינה לאחר השימוש (פחת זה משלם התוקף, בין אם הוא עולה על שכר השימוש בספינה, ובין אם הוא פחות משכר השימוש. מכיוון שהספינה אינה עשויה לשכר, דין התוקף כדין גזלן, וגזלן במטלטלין אינו משלם שכר (כפי שכתב בהלכה ו) אלא כשעת הגזלה). מז) לעשות מלאכתו ולשלם שכרה. מח) לו ירד ברשות הבעלים, היה משלם שכר הספינה בלבד, אף במקרה שהפחת עולה על השכר. מט) במקרה שהשכר עולה על הפחת. נ) במקרה שהפחת עולה על השכר. נא) ואי אפשר להכריח את בעל הספינה לקבל שכר, אף־על־פי שהספינה עשויה לשכר, מכיוון שלא נטל ממנו רשות. נב) אפילו אם השכר עולה על הפחת, כדין גזלן המשלם כשעת הגזלה.

ט. הַדָּר בַּחֲצַר חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ - אִם אוֹתָהּ חָצֵר אֵינָהּ עֲשׂוּיָה לְשָׂכָר - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַעֲלוֹת לוֹ שָׂכָר[נג], אַף עַל פִּי שֶׁדֶּרֶךְ זֶה הַדָּר לִשְׁכֹּר מָקוֹם לְעַצְמוֹ; שֶׁזֶּהוּ[נד] נֶהֱנָה, וְזֶה לֹא חָסַר[נה]. וְאִם הֶחָצֵר עֲשׂוּיָה לְשָׂכָר - אַף עַל פִּי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ זֶה[נו] לִשְׁכֹּר, צָרִיךְ לְהַעֲלוֹת לוֹ שָׂכָר, שֶׁהֲרֵי חִסְּרוֹ מָמוֹן[נז].

נג) לשלם לו שכר. נד) הדר. נה) בעל החצר, משום כך פטור הדר. כי לא ההנאה של הדר היא הקובעת, אלא תלוי אם בעל החצר נחסר או לא (ואם בעל החצר נחסר, כגון שהיה בית חדש והשחיר הדייר את הקירות, ישלם את כל השכר, אפילו בחצר שאינה עשויה לשכר). נו) של הדר. נז) שמנע ממנו מלהשכיר לאחרים, ועליו לשלם את דמי ההפסד.

י. מִי • שֶׁהָיָה לוֹ צֶמֶר [לבן] וְסַמָּנִין שְׁרוּיִין[נח], וּבָא אֶחָד וְצָבַע הַצֶּמֶר בַּסַּמָּנִין שֶׁלֹּא מִדַּעַת חֲבֵרוֹ - מְשַׁלֵּם לוֹ דְּמֵי מַה

השגת הראב"ד
מי . . **בצמר** א"א ר"ל וזה הצבע והשבח אין הכל שוה אלא דמי הצמר.

שֶׁהִפְסִיד בַּצֶּמֶר[נט], וְאֵינוֹ • מְחַשֵּׁב לוֹ שֶׁצָּבַח סַמָּנִין שֶׁעַל גַּבֵּי הַצֶּמֶר[ס]. וְאִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק דְּמֵי מַה שֶּׁחִסְּרוּ מִן הַסַּמָּנִין, אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ[סא].

השגת הראב"ד
ואינו . . **הצמר** א"א נ"ל שיש כאן שבוש והכי איבעי ליה למימר אינו משלם לו מה שהפסיד בסמנין ומחשב לו שבח סמנין שעל גב צמר ואם תפס הניזק דמי מה שחסרו מן הסמנין אין מוציאין מידו.

נח) צבעים מוכנים לצביעה. נט) אם הצמר הצבוע בצבע זה שווה פחות מדמי צמר לבן, משלם לו את ההפסד בצמר. ס) במקרה זה הסתפקו האם נחשב שהצבעים הלכו לאיבוד ואז צרכים לשלם את דמיהם, או שיכול לטעון שהצבעים קיימים ונמצאים בצמר, והרי הם לפניך. סא) בהתאם לכלל שבספק בממון אין מוציאין מידו.

יא. הַשּׁוֹלֵחַ יָד בִּפְקָדוֹן[סב] - בֵּין שֶׁשָּׁלַח יָד בְּעַצְמוֹ, אוֹ עַל יַד בְּנוֹ[סג] וְעַבְדּוֹ וּשְׁלוּחוֹ - הֲרֵי זֶה גַּזְלָן[סד], וְנִתְחַיֵּב בָּאֳנָסָיו[סה], וְנַעֲשֵׂית הַגְּזֵלָה בִּרְשׁוּתוֹ, כְּדִין כָּל הַגַּזְלָנִין.

סב) שומר שהעביר את הפקדון שהוא מופקד עליו למקום אחר ברשותו, כדי לקחת לעצמו. סג) שעשה לפי מצוות אביו, אף־על־פי שבכל מקום אומרים "אין שליח לדבר עבירה". סד) מכיון שהשתמש בחפץ לא שלו בלי הסכמת הבעלים, אף־על־פי שהחפץ הגיע לידו בהסכמת הבעלים. סה) אם החפץ הלך לאיבוד ואפילו בלי אשמתו, חייב לשלם, אף־על־פי שבשעה שקיבל היה שומר חנם ופטור במקרה של אונס.

חָשַׁב לִשְׁלֹחַ יָד בִּפְקָדוֹן[סו] - אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ, עַד שֶׁיִּשְׁלַח יָד. וּמֵשֶׁיִּשְׁלַח יָד, נִתְחַיֵּב בּוֹ; אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא חִסֵּר מִמֶּנּוּ כְּלוּם, אֶלָּא נָטַל הַפִּקָּדוֹן מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בִּרְשׁוּתוֹ[סז] כְּדֵי לִשְׁלֹחַ בּוֹ יָד[סח] - הֲרֵי זֶה חַיָּב[סט]; שֶׁשְּׁלִיחוּת יָד אֵינָהּ צְרִיכָה חִסָּרוֹן.

סו) כגון שאמר בפני עדים, שיטול את הפקדון לעצמו. סז) ועל־ידי־זה קנה אותו. סח) מה־שאין־כן אם העביר את הפקדון למקום אחר, מפני שמשתמר שם יותר טוב, ודאי שאינו גזלן. סט) כדין גזלן.

יב. הִגְבִּיהַּ • אֶת הֶחָבִית[ע] לְטֹל מִמֶּנָּה רְבִיעִית[עא] - נִתְחַיֵּב

השגת הראב"ד
הגביה . . **נטל** א"א לא מיחוורא גבן הא מילתא דאם לא חשב ליטול ממנה אלא רביעית שיהא חייב בכולה ואפילו נטל אלא מתני' שהגביהה לגזול את כולה ולא נטל עכשיו אלא רביעית שהוא חייב בכולה ואמר שמואל לא נטל נטל ממש אלא אפילו לא נטל ואפילו למ"ד שליחות יד צריכה חסרון ונטל רביעית דקתני רבותא קאמר דסד"א כיון דלא נטל אלא רביעית בטלה ליה מחשבתו קמייתא ולא מיחייב אלא ברביעית קמ"ל ובעיא דרב אשי בארנקי נמי בשהגביהו ליטול את כולו ואליבא דמ"ד צריכה חסרון מיהו קיימא לן דאינה צריכה חסרון וחייב בכל הכיס, וכל מה שבפנים שבוש הוא.

בָּאֲנָסֶיהָע, **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָטַל. אֲבָל אִם הִגְבִּיהַּ אֶת הַכִּיס**ע **לִטֹּל מִמֶּנּוּ דִּינָר**ע, **וְכָיְוֹצֵא בַּכִּיס מִדְּבָרִים שֶׁאֵינָן גּוּף** [=גוש] **אֶחָד**ע **- הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם נִתְחַיֵּב בְּכָל הַכִּיס**ע, **אוֹ לֹא נִתְחַיֵּב אֶלָּא בְּדִינָר בִּלְבַד**ע.

ע) וקנה אותה בהגבהה. עא) הלוג, ואין כוונתו לקחת את החבית כולה. עב) של החבית כולה, ואף־על־פי שלא היה בדעתו לגזול כולה. (טעם הדבר, כי נוח לו שהחבית כולה תשמש בסיס לרביעית הלוג, מכיוון שבתוך החבית המלאה היא משתמרת ואינה מפיגה טעמה, ולכן חייב על החבית כולה). עג) ארנק שהופקד אצלו. עד) ואין כוונתו לשלוח יד בארנק כולו. עה) כמו דינרים, שכל דינר הוא גוף לעצמו, בניגוד ליין שכל היין בחבית גוף אחד הוא. עו) כמו ביין, משום שארנק מלא משתמר יותר ואינו הולך לאיבוד כדינר יחיד, ועל כן משמש הארנק כולו בסיס לאותו דינר. עז) כי גם דינר לבדו נשמר היטב, ואינו דומה ליין.

יג. הָיוּ פֵּרוֹת מֻפְקָדִין אֶצְלוֹ, וְנָטַל מִקְצָתָן - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בְּאַחֲרָיוּת הַפֵּרוֹת שֶׁנָּטַל; וּשְׁאָר הַפִּקָּדוֹן הַמֻּנָּח בִּמְקוֹמוֹעח**, הֲרֵי הוּא בִּרְשׁוּת בְּעָלָיו. וְאִם נִפְסַד הַשְּׁאָר מֵחֲמַת זֶה שֶׁנָּטַל, חַיָּב בַּכֹּל**עט.

עח) שלא טלטל ולא הגביה, ועל כן לא קנה אותו, וברשות בעליו הוא, ועליהם הוא אחראי כשומר. עט) כדין מזיק.

כֵּיצַד? הִטָּה אֶת הֶחָבִית בִּמְקוֹמָהפ, וְנָטַל מִמֶּנָּה רְבִיעִית אוֹ יָתֵר - אִם נִשְׁבְּרָה אַחַר שֶׁנָּטַל, וְהִיא בִּמְקוֹמָהּ - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בְּמַה שֶּׁנָּטַל, שֶׁהֲרֵי לֹא הִגְבִּיהַּ אֶת הֶחָבִיתפא; וְאִם הֶחְמִיצָהפב, מְשַׁלֵּם אֶת דְּמֵי כֻלָּהפג כְּשָׁעַת הַגְּזֵלָהפד. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

פ) ולא הגביה אותה. פא) אלא נשארה במקומה, והוא הטה אותה הצדה. פב) לאחר שנטל רביעית. פג) כי דרך היין להחמיץ בכלי ריק, ואם הוא לא היה נוטל את הרביעית לא הייתה החבית ממהרת להחמיץ. פד) דמי חבית היין בשעה שנטל את הרביעית.

יד. הַכּוֹפֵר בְּפִקָּדוֹןפה **בְּבֵית דִּין**פו **- אִם הָיָה בִּרְשׁוּתוֹ בְּעֵת שֶׁכָּפַר**פז **- נַעֲשָׂה עָלָיו גַּזְלָן**פח**, וְנִתְחַיֵּב בָּאֲנָסָיו.**

פה) שומר שכופר שקיבל חפץ לשמור עליו (אפילו לא נשבע על כפירתו). פו) אבל מחוץ לבית־דין אינה כפירה. פז) אם באו עדים והעידו שהפקדון היה ברשותו בשעה שכפר. פח) משעת הכפירה, אף־על־פי שלא משך אותו ולא הגביהו לשם גזלה.

טו. הַשּׁוֹאֵל [-משתמש] **שֶׁלֹּא מִדַּעַת הַבְּעָלִים, הֲרֵי זֶה גַּזְלָן**פט**. הָיָה כְּלִי בְּיַד בְּנוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, אוֹ בְּיַד עַבְדּוֹ, וּלְקָחוֹ אֶחָד מֵהֶן וְנִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ - הֲרֵי זֶה שׁוֹאֵל שֶׁלֹּא מִדַּעַת, וְנַעֲשָׂה בִּרְשׁוּתוֹ, וְנִתְחַיֵּב בָּאֲנָסָיו, עַד שֶׁיַּחְזִירֶנּוּ לַבְּעָלִים; לְפִיכָךְ, אִם הֶחְזִירוֹ לַקָּטָן שֶׁהָיָה בְּיָדוֹצ, אוֹ לָעֶבֶד, וְאָבַד מֵהֶן אוֹ נִשְׁבַּרצא - חַיָּב לְשַׁלֵּם**צב**. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

פט) הוא נוטל את החפץ של הבעלים לא כדי לגוזלו ולקחתו לעצמו, אלא כדי להשתמש בו בלבד, בניגוד לכופר בפקדון שבהלכה הקודמת, שכוונתו לקחת את הפקדון לעצמו. צ) לפני שנטל, ומידו נטל. צא) שזה אונס. צב) כדין גזלן, כי השבה לידו של קטן אינה השבה.

טז. הַחוֹטֵף • מַשְׁפּוֹןצג **מִיַּד הַלּוֹוֶה**צד **שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת בֵּית דִּין**צה **- הֲרֵי זֶה גַּזְלָן**צו**, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חַיָּב לוֹצז. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם נִכְנַס לְתוֹךְ בֵּית חֲבֵרוֹ וּמְשָׁכְנוֹצח - שֶׁהוּא גַּזְלָן, שֶׁנֶּאֱמַר**[12]: **"בַּחוּץ תַּעֲמֹד".**

השגת הראב"ד

החוטף . . תעמוד א"א לא מיחוורא הא מילתא, אע"פ שאמרה המשנה (שבועות מד) הנגזל כיצד היו מעידין אותו שנכנס לתוך ביתו למשכנו שלא ברשות וכו', התם דאשתכח דלא הוי חייב כלום, ועוד הרי פירש הרב ז"ל (שער א) לפי שאין מקבלים שבועה להכחיש את העדים, אבל משום פסול גזלנות לא מהפכינן לה וגבי נסכא נמי אמרינן (שם שבועות מז ש"נ) לישתבע הא קא מודה.

צג) מלוה החוטף חפץ, כדי להבטיח את דמי ההלואה. צד) מידו ממש, שהחזיקו בהיותו מחוץ לביתו. צה) כי לשליח בית־דין יש רשות לקחת בחזקה מיד הלווה כשהוא נמצא מחוץ לביתו. צו) מכיון שאסור לו למלווה לקחת בחזקה משכון מיד הלווה, אף מחוץ לביתו. צז) אין הוא רשאי לעשות זאת על דעת עצמו, אלא ברשות בית־דין, מכיון שהחפץ אינו שלו. צח) וזה אסור אפילו לשליח בית־דין.

12. דברים־כי־תצא, כד, יא.

~ יום ראשון כ"ג תשרי ~

הִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין

פֶּרֶק יג

דין נאמנות האישה לומר שמת בעלה.

א. הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה לְבַעְלָהּ: ׳גֵּרַשְׁתַּנִי בִּפְנֵי פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי׳, וּבָאוּ אוֹתָם הָעֵדִים וְהִכְחִישׁוּהָ, וְאַחַר כָּךְ הָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ, וְשָׁלוֹם בָּעוֹלָם[א], וּבָאָה וְאָמְרָה: ׳מֵת בַּעְלִי׳ - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת; שֶׁזּוֹ הֶחְזְקָה שַׁקָּרָנִית, וְרוֹצָה לְהִשָּׁמֵט מִתַּחַת בַּעְלָהּ. בָּא עֵד אֶחָד וְהֵעִיד לָהּ שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ - לֹא תִּנָּשֵׂא, שֶׁמָּא הִיא שָׁכְרָה אוֹתוֹ[ב]; וְאִם נִשֵּׂאת, לֹא תֵּצֵא, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לָהּ עֵד.

א) כלומר, למרות ששלום בעולם, וכל שכן שאינה נאמנת כשמלחמה בעולם. ב) מכיוון שהוחזקה כשקרנית, חוששים אולי שכרה את העד להעיד שקר.

ב. וְכֵן אִם הָיְתָה מִלְחָמָה בָּעוֹלָם, וּבָאָה וְאָמְרָה: ׳מֵת בַּעְלִי בַּמִּלְחָמָה׳ - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת, וַאֲפִלּוּ עַל פִּי שֶׁהָיָה שָׁלוֹם בֵּינוֹ לְבֵינָהּ; שֶׁמָּא תִּסְמֹךְ דַּעְתָּהּ עַל דְּבָרִים שֶׁרָבָּן לְמִיתָה וְתֹאמַר ׳מֵת׳ - כְּגוֹן שֶׁנִּהֲרְגוּ הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים שֶׁהָיָה בְּאֶמְצָעָן [ואלו שהיו לפניו ולאחריו במלחמה], שֶׁהֲרֵי הִיא אוֹמֶרֶת: ׳מֵאַחַר שֶׁנִּהֲרְגוּ אֵלּוּ וְאֵלּוּ, נֶהֱרַג בִּכְלָלָן׳. לְפִיכָךְ אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת, וַאֲפִלּוּ אָמְרָה: ׳מֵת בַּמִּלְחָמָה וּקְבָרְתִּיו׳[ג]; אֲבָל אִם אָמְרָה: ׳מֵת עַל מִטָּתוֹ׳ [ולא במלחמה] - נֶאֱמֶנֶת.

ג) אף שאינה מוחזקת כשקרנית, מכיוון שהיא אומרת זאת מתוך אומדן ודמיון מוטעה, או שבעקבות בהלתה קברה איש אחר וסוברת שזה היה בעלה.

ג. לֹא הֶחְזְקָה מִלְחָמָה בָּעוֹלָם[ד], וּבָאָה וְאָמְרָה: ׳מִלְחָמָה הָיְתָה בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, וּמֵת בַּמִּלְחָמָה׳ - לֹא תִּנָּשֵׂא לְכַתְּחִלָּה; וְאִם נִשֵּׂאת, לֹא תֵּצֵא.

ד) כלומר, לא ידוע על מלחמה בעולם.

ד. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה: ׳מֵת בַּעְלִי תַּחַת הַמַּפֹּלֶת׳[ה] - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת[ו]. וְכֵן אִם הָיָה שָׁלוּחַ [מכת] נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים, וְאָמְרָה: ׳נְשָׁכוֹ נָחָשׁ אוֹ עַקְרָב, וָמֵת׳ - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת, שֶׁמָּא תִּסְמֹךְ דַּעְתָּהּ עַל רֹב אֲנָשִׁים שֶׁמֵּתוּ בָּהּ בְּנְשִׁיכָה.

ה) מת לאחר שנפל עליו הבית. ו) כי מפולת היא כמלחמה, ואומרת שמת על פי הדמיון.

ה. אָמְרָה: ׳עִשְׁנוּ עָלֵינוּ בַּיִת׳ [הציתוהו באש ונתמלא עשן], אוֹ ׳מְעָרָה׳, ׳הוּא מֵת, וַאֲנִי נִצַּלְתִּי׳ - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת; כְּשֵׁם שֶׁנַּעֲשָׂה לָהּ נֵס, כָּךְ נַעֲשָׂה לוֹ נֵס. הָיְתָה שֶׁנַּת רְעָבוֹן וְאָמְרָה ׳מֵת בַּעֲלִי׳ - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת[ז]; ׳מֵת וּקְבַרְתִּיו׳ - נֶאֱמֶנֶת[ח].

ז) כי גם אם לא מת היא אומרת שמת, מתוך השערה שבלי מזון לא יוכל לחיות. ח) כי ברעב אינה בהולה כל כך לברוח כמו ממלחמה, ובוודאי אכן קברה אותו.

ו. אָמְרָה: ׳נָפְלוּ עָלֵינוּ גּוֹיִם׳, אוֹ ׳לִסְטִים׳, ׳הוּא נֶהֱרַג, וַאֲנִי נִצַּלְתִּי׳ - נֶאֱמֶנֶת; שֶׁאֵין דַּרְכָּן לַהֲרֹג הַנָּשִׁים[ט], כְּדֵי שֶׁנֹּאמַר: כְּשֵׁם שֶׁנִּצּוֹלָה הִיא, כָּךְ נִצּוֹל הוּא.

ט) כי האישה אינה בעלת מלחמה ומריבה כאיש, והם מרחמים עליה.

ז. הָיָה דֶּבֶר [=מגיפה] בָּעוֹלָם, וּבָאָה וְאָמְרָה: ׳מֵת בַּעְלִי׳ - נֶאֱמֶנֶת; שֶׁהַדֶּבֶר פָּשׁוּט בְּפִי כָּל אָדָם, שֶׁבִּשְׁנַת הַדֶּבֶר זֶה חוֹיֶה וְזֶה מֵת, וְאֶפְשָׁר שֶׁיָּמוּתוּ בַּדֶּבֶר נְעָרִים חֲזָקִים, וְיִנָּצְלוּ הַזְּקֵנִים הַחוֹלִים; וּלְפִי זֶה אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ, שֶׁמָּא סָמְכָה דַּעְתָּהּ עַל רֹב הַמֵּתִים.

ח. כְּבָר אָמְרוּ שֶׁעַד מִפִּי עֵד כָּשֵׁר לְעֵדוּת אִשָּׁה; בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁשָּׁמַע מִפִּי בֶּן דַּעַת שֶׁמֵּת פְּלוֹנִי, כְּגוֹן עֶבֶד אוֹ שִׁפְחָה. אֲבָל אִם שָׁמַע מִפִּי שׁוֹטֶה אוֹ קָטָן, אֵינוֹ מֵעִיד וְאֵין סוֹמְכִין עַל דִּבְרֵיהֶם.

ט. שָׁמַע מִן הַתִּינוֹקוֹת שֶׁהֵם אוֹמְרִין: ׳עַכְשָׁו בָּאנוּ מֵהֶסְפֵּד פְּלוֹנִי, כָּךְ וְכָךְ סַפְדָנִין הָיוּ שָׁם, וּפְלוֹנִי הֶחְכָם, וּפְלוֹנִי עָלָה [הלך] אַחַר מִטָּתוֹ, כָּךְ וְכָךְ עָשׂוּ בְּמִטָּתוֹ׳ - הֲרֵי זֶה מֵעִיד מִפִּיהֶם עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וּמַשִּׂיאִין אֶת אִשְׁתּוֹ.

י) שזוהי לא עדות סתם שבה התינוקות אינם נאמנים, אלא סיפור דברים מעסקי מיתתו שממש עכשיו ראו.

י. יִשְׂרָאֵל שֶׁאָמַר: 'הֲרַגְתִּי פְּלוֹנִי' - חֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא עַל פִּיו; שֶׁאֵין אָדָם מֵשִׂים עַצְמוֹ רָשָׁע [ואין נאמן שהוא הרגו], וַחֲרֵי הָעִיד שֶׁמֵּת [ונאמן שמת].

יא. כְּבָר אָמַרְנוּ שֶׁהַגּוֹי שֶׁהֵסִית לְפִי תֻּמּוֹ מַשִּׂיאִין עַל פִּיו. כֵּיצַד? הָיָה הַגּוֹי מֵסִית וְאוֹמֵר: 'אוֹי לִפְלוֹנִי שֶׁמֵּת, כַּמָּה הָיָה נָאֶה וְכַמָּה טוֹבָה עָשָׂה עִמִּי'; אוֹ שֶׁהָיָה מֵסִית וְאוֹמֵר: 'כְּשֶׁהָיִיתִי בָּא בַּדֶּרֶךְ נָפַל פְּלוֹנִי שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ עִמָּנוּ וָמֵת, וְתַמָּהנוּ לְדָבָר זֶה כֵּיצַד מֵת פִּתְאוֹם', וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ, שֶׁהֵן מַרְאִין שֶׁאֵין כַּוָּנָתוֹ לְהָעִיד - חֲרֵי זֶה נֶאֱמָן[א].

יא) אבל אם התכוון להעיד אינו נאמן.

יב. וְיִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׁמַע מִגּוֹי הַמֵּסִית לְפִי תֻּמּוֹ, מֵעִיד שֶׁשָּׁמַע מִמֶּנּוּ, וְתִנָּשֵׂא עַל פִּיו.

בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁלֹּא הָיְתָה שָׁם אֲמַתְלָא [=סיבה] בְּשִׂיחַת הַגּוֹי - שְׁמָא לֹא נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לְדָבָר אַחֵר: כְּגוֹן שֶׁאָמַר לְאֶחָד: 'עֲשֵׂה לִי כָּךְ וְכָךְ שֶׁלֹּא אֶהֱרֹג אוֹתְךָ כְּדֶרֶךְ שֶׁהָרַגְתִּי פְּלוֹנִי' - אֵין זֶה מֵסִית לְפִי תֻּמּוֹ[ב], שֶׁכַּוָּנָתוֹ לְהַטִּיל אֵימָה עַל זֶה.

יב) כדי שנאמין לו על הריגת אותו איש.

יג. וְכֵן אִם שָׁמַע מֵעַרְכָּאוֹת [=בתי משפט] שֶׁל גּוֹיִם שֶׁאָמְרוּ: 'הָרַגְנוּ פְּלוֹנִי' - אֵין נֶאֱמָנִין, שֶׁהֵן מְחַזְּקִין יְדֵי עַצְמָן בְּכָזָב כְּדֵי לְהַטִּיל אֵימָה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ.

יד. גּוֹי שֶׁהִתְחִיל לְהָסִית לְפִי תֻּמּוֹ תְּחִלָּה - אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁאֲלוּ אוֹתוֹ אַחַר כֵּן, וּבְדָקוּהוּ עַד שֶׁפֵּרֵשׁ כָּל הַמַּאֲרָע - חֲרֵי זֶה נֶאֱמָן, וּמַשִּׂיאִין עַל פִּיו.

טו. כְּבָר אָמַרְנוּ שֶׁהָעֵד שֶׁאָמַר: 'שָׁמַעְתִּי שֶׁמֵּת פְּלוֹנִי', אֲפִלּוּ שָׁמַע מֵאִשָּׁה שֶׁשָּׁמְעָה מֵעֶבֶד - חֲרֵי זֶה כָּשֵׁר לְעֵדוּת אִשָּׁה, וּמַשִּׂיאִין עַל פִּיו[ג]. אֲבָל אִם אָמַר הָעֵד אוֹ הָאִשָּׁה אוֹ הָעֶבֶד, 'מֵת פְּלוֹנִי וַאֲנִי רְאִיתִיו שֶׁמֵּת' - שׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ: 'הֵיאַךְ רָאִיתָ, וּבַמֶּה יָדַעְתָּ שֶׁמֵּת'? אִם הֵעִיד בְּדָבָר בָּרוּר, נֶאֱמָן; וְאִם הֵעִיד בְּדְבָרִים שֶׁרֵבֶּן לְמִיתָה[ד], אֵין מַשִּׂיאִין אֶת אִשְׁתּוֹ; שֶׁאֵין מְעִידִין עַל הָאָדָם שֶׁמֵּת אֶלָּא בְּשֶׁרָאוּהוּ שֶׁמֵּת וַדַּאי וְאֵין בּוֹ סָפֵק.

יג) ואף שאנחנו לא יודעים כיצד ידע המספר הראשון שאותו איש מת, אנחנו סומכים שבוודאי ראה אותו מת ממש. יד) שברוב המקרים גורמים למוות, אך יש מעט מקרים שנותרו בחיים לאחר אותם דברים.

טז. כֵּיצַד? רָאוּהוּ שֶׁנָּפַל לַיָּם, אֲפִלּוּ טָבַע בַּיָּם הַגָּדוֹל - אֵין מְעִידִין עָלָיו שֶׁמֵּת, שְׁמָא יָצָא בְּמָקוֹם אַחֵר; וְאִם נָפַל לְמַיִם מְקֻבָּצִים כְּגוֹן בּוֹר אוֹ מְעָרָה, שֶׁעוֹמֵד וְרוֹאֶה כָּל סְבִיבָיו [=גדותיו], וְשָׁהָה כְּדֵי שֶׁתֵּצֵא נַפְשׁוֹ [כשלוש שעות], וְלֹא עָלָה - מֵעִיד עָלָיו שֶׁמֵּת, וּמַשִּׂיאִין אֶת אִשְׁתּוֹ.

וְכֵן אִם הִשְׁלִיכוּהוּ בַּיָּם, וְהִשְׁלִיכוּ מְצוֹדָה [=רשת] אַחֲרָיו, וְהֶעֱלוּ מִמֶּנּוּ אֵבֶר[טו] שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּנָּטֵל מִן הַחַי, וְיִחְיֶה - חֲרֵי זֶה מֵעִיד עָלָיו שֶׁמֵּת, וּמַשִּׂיאִין אֶת אִשְׁתּוֹ.

טו) והבחינו בבירור שאבר זה הוא של האיש המושלך.

יז. רָאוּהוּ שֶׁנָּפַל לְגֹב אֲרָיוֹת וּנְמֵרִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵין מְעִידִין עָלָיו; אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יֹאכְלוּהוּ. נָפַל לַחֲפִירַת נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים, אוֹ לְתוֹךְ כִּבְשַׁן הָאֵשׁ, אוֹ לְתוֹךְ יוֹרָה רוֹתַחַת מְלֵאָה יַיִן אוֹ שֶׁמֶן [או מים], אוֹ שֶׁשָּׁחֲטוּ שְׁנֵי סִימָנִין [=קנה וושט] אוֹ רֹב שְׁנֵי הַסִּימָנִין - אֲפִלּוּ עָמַד וּבָרַח, מְעִידִין עָלָיו שֶׁמֵּת; שֶׁוַּדַּאי סוֹפוֹ לָמוּת. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה מִדְּבָרִים שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּחְיֶה, אֶלָּא יָמוּת מִיָּד בְּזַמָּן קָרוֹב - חֲרֵי אֵלּוּ מְעִידִין עָלָיו.

יח. רָאוּהוּ צָלוּב [=תלוי] וְהָעוֹף אוֹכֵל בּוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁדְּקָרוּהוּ אוֹ יָרוּ בּוֹ חִצִּים, אֵינוֹ מֵעִיד עָלָיו שֶׁמֵּת; וְאִם רָאוּ הָעוֹף אוֹכֵל בְּמָקוֹם שֶׁהַנֶּפֶשׁ יוֹצְאָה בִּנְטִילָתוֹ, כְּגוֹן מֹחוֹ אוֹ לִבּוֹ אוֹ בְּנֵי מֵעָיו - חֲרֵי זֶה מְעִידִין עָלָיו שֶׁמֵּת.

יט. עֵד אֶחָד שֶׁאָמַר: 'רְאִיתִיו שֶׁמֵּת בַּמִּלְחָמָה', אוֹ 'בְּמַפֹּלֶת', אוֹ 'שֶׁטָּבַע בַּיָּם הַגָּדוֹל וָמֵת', וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ שֶׁרֵבֶּן לְמִיתָה - אִם אוֹמֵר 'קְבַרְתִּיו', נֶאֱמָן, וְתִנָּשֵׂא עַל פִּיו[טז]; וְאִם לֹא אָמַר 'קְבַרְתִּיו', לֹא תִּנָּשֵׂא; וְאִם נִשֵּׂאת, לֹא תֵּצֵא.

טז) ולמרות שהאישה אינה נאמנת לומר מת בעלי במלחמה וקברתיו, יש הבדל ביניהם, כי האישה מתוך צערה ורצונה להינשא עלולה לשקר, או שקברה אדם אחר וסוברת שזהו בעלה, אבל עד המעיד לא יעיד שקר, והדמיון שלו לא מטעה אותו.

כ. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁהֵעִיד לָהּ עֵד אֶחָד שֶׁטָּבַע בַּעֲלָהּ בְּמַיִם שֶׁאֵין לָהֶם סוֹף, וְלֹא עָלָה [בשיעור זמן שיוכל לחיות], וְאָבַד זִכְרוֹ, וְנִשְׁתַּכֵּחַ שְׁמוֹ - חֲרֵי זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא עַל עֵדוּת זוֹ, כְּמוֹ שֶׁאֲבָאַרְנוּ[יז]; וְאִם נִשֵּׂאת, לֹא תֵּצֵא.

וַאֲפִלּוּ הָיָה הַגּוֹי הוּא שֶׁהִסִּיחַ לִפְנֵי תֻּמּוֹ וְאָמַר: 'טָבַע פְּלוֹנִי בַּיָּם', וְנִשֵּׂאת עַל פִּיו - הֲרֵי זוֹ לֹא תֵּצֵא; וְחָכָם שֶׁהוֹרָה לְהַשִּׂיא אוֹתָהּ לְכַתְּחִלָּה - מְנַדִּין אוֹתוֹ[יז].

יז) מכיוון שהעדות היא רק על הטביעה ולא על המיתה, ויכול להיות שניצל. יח) ואם הודה שטעה - אף על פי שכבר נישאה על פיו לא מנדים אותו.

כא. **מְצָאוּהוּ הָרוּג אוֹ מֵת - אִם פִּצְּחוּתוֹ** [=מצחו] **וְחָטְמוֹ וּפַרְצוּף פָּנָיו קָיָמִין, וְהִכִּירוּהוּ בָּהֶן שֶׁהוּא פְּלוֹנִי - מְעִידִין עָלָיו; וְאִם נִטַּל אֶחָד מֵאֵלּוּ - אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהֶן סִימָנִין בְּגוּפוֹ וּבִכְלָיו** [=בגדיו], **וַאֲפִלּוּ שׁוּמָא** [=יבלת] **- אֵין מְעִידִין, שְׁמָא אַחֵר הוּא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים**[יט]**? שֶׁרָאוּהוּ בְּתוֹךְ שְׁלֹשָׁה יָמִים אַחַר הֲרִיגָתוֹ אוֹ מִיתָתוֹ; אֲבָל אַחַר שְׁלֹשָׁה, אֵין מְעִידִין עָלָיו, מִפְּנֵי שֶׁפַּרְצוּף פָּנָיו מִשְׁתַּנֶּה.**

יט) שמעידים על פי ראיית פרצוף פניו וחוטמו.

כב. **טָבַע בַּיָּם, וְהִשְׁלִיכוֹ הַיָּם לַיַּבָּשָׁה, אֲפִלּוּ אַחַר כַּמָּה יָמִים - אִם הִכִּירוּ פָּנָיו וְחָטְמוֹ, מְעִידִין עָלָיו, שֶׁאֵינוֹ מִשְׁתַּנֶּה בַּמַּיִם אֶלָּא אַחַר זְמַן מְרֻבֶּה**[כ]**; וְאִם שָׁהָה בַּיַּבָּשָׁה אַחַר שֶׁהֶשְׁלַךְ מִן הַיָּם שָׁעוֹת, וְנִתְפַּח** [=התנפחו פניו] **- אֵין מְעִידִין עָלָיו, שֶׁהֲרֵי נִשְׁתַּנָּה.**

כ) כי המים שומרים על צורת הפנים שלא יתנפחו וישתנו.

כְּשֶׁמִּסְתַּכְּלִין בְּצוּרָתוֹ כְּדֵי לְהַכִּירוֹ לְהָעִיד עָלָיו[כא]**, בּוֹדְקִין אוֹתוֹ וְרוֹאִין אוֹתוֹ אֲפִלּוּ בַּלַּיְלָה לְאוֹר הַנֵּר אוֹ לְאוֹר הַלְּבָנָה.**

כא) כשמת או נהרג.

כג. **רָאוּ אֶחָד עוֹמֵד מֵרָחוֹק וְאוֹמֵר** [על עצמו] **שֶׁהוּא פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי אוֹ פְּלוֹנִי מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי, וַהֲרֵי נִשְׁכּוֹ נָחָשׁ וַהֲרֵי הוּא מֵת, וְהָלְכוּ וּמְצָאוּהוּ שֶׁנִּשְׁתַּנָּה, וְלֹא הִכִּירוּהוּ - הֲרֵי אֵלּוּ מַשִּׂיאִין אֶת אִשְׁתּוֹ**[כב].

כב) שיכול להיות שהנחש נשך אותו בפנים והשתנתה צורתו.

כד. **בָּא אֶחָד וְאָמַר: 'אָמְרוּ לִי בֵּית דִּין, אוֹ אֲנָשִׁים, כְּשֶׁתֵּלֵךְ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי, אֱמֹר לָהֶם שֶׁמֵּת יִצְחָק בֶּן מִיכָאֵל', וּבָא הַשָּׁלִיחַ וְאָמַר לָנוּ, וְהַשָּׁלִיחַ אֵינוֹ יוֹדֵעַ מִי הוּא זֶה - הוֹאִיל וְאָנוּ יוֹדְעִין פְּלוֹנִי הַיְדוּעַ בְּשֵׁם זֶה, הֲרֵי אִשְׁתּוֹ מֻתֶּרֶת, וְאֵין** • השגת הראב"ד ואין . . הוא א"א והוא שלא הוחזקו שנים.

אוֹמְרִין: 'שְׁמָא יִצְחָק בֶּן מִיכָאֵל אַחֵר הוּא שֶׁמֵּת'[כג].

כג) מכיוון שידוע רק על איש אחד בשם זה. או אפילו שידוע על איש נוסף בשם זה, אך אנו יודעים שהוא חי.

כה. **יָצָא יִשְׂרָאֵל וְגוֹי מֵעִמָּנוּ לְמָקוֹם אֶחָד, וּבָא הַגּוֹי וְהִסִּיחַ לִפְנֵי תֻּמּוֹ וְאָמַר: 'אִישׁ שֶׁיָּצָא עִמִּי מִכָּאן מֵת' - מַשִּׂיאִין אֶת אִשְׁתּוֹ, וַאֲפִלּוּ עַל פִּי שֶׁאֵין הַגּוֹי יוֹדֵעַ** [=מכיר] **אוֹתוֹ הָאִישׁ; וְהוּא שֶׁיֹּאמַר: 'קְבַרְתִּיו'**[כד].

כד) מכיוון שאינו מכיר את האיש, חוששים אולי אותו הגוי יאמר שמת אפילו אם רק מסתבר לו שכך קרה ולכן מאמינים לו רק אם אמר שקבר אותו, אך במקרה שהגוי מכיר את האיש, סומכים שלא יאמר סתם שמת ללא ידיעה ברורה, ולכן אף אם לא אמר שקבר אותו נאמן.

כו. **וְכֵן אִם יָצְאוּ עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם כְּאֶחָד מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְהֵן אֲסוּרִין בְּקוֹלָר** [=שרשרת], **אוֹ נוֹשְׂאִין גְּמַלִּים**[כה]**, וְכֵיוֹצֵא בְּדָבָרִים אֵלּוּ, וְהִסִּיחַ הַגּוֹי לִפְנֵי תֻּמּוֹ וְאָמַר, שֶׁעֲשָׂרָה אֲנָשִׁים שֶׁהָלְכוּ מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי לְמָקוֹם פְּלוֹנִי, וְהֵם נוֹשְׂאִין כָּךְ וְכָךְ**[כו]**, מֵתוּ כֻּלָּם, וּקְבָרָנוּם**[כז] **- מַשִּׂיאִין אֶת נְשׁוֹתֵיהֶן.**

כה) קשורים בחבלים עבים שרגילים לקשור בהם גמלים. כו) סומכים על דברי הגוי רק אם אמר את שלושת הסימנים שמנויים כאן: א. מספר האנשים. ב. מאיפה יצאו ולאן פניהם היו מועדות. ג. מה הם נשאו. כז) מאמינים לגוי רק אם אמר "קברנום", מכיוון שהוא לא הכיר אותר כמבואר בהלכה הקודמת.

כז. **יִשְׂרָאֵל שֶׁאָמַר: 'מֵת אִישׁ יְהוּדִי עִמָּנוּ בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, כָּךְ וְכָךְ צוּרָתוֹ, וְכָךְ וְכָךְ הָיוּ סִימָנָיו' - אֵין אוֹמְרִין בְּאֶמְתַּן הַדַּעַת 'הוּא פְּלוֹנִי', עַד שֶׁיָּעִיד הָעֵד שֶׁהוּא פְּלוֹנִי, וַיַּכִּיר שְׁמוֹ וְשֵׁם עִירוֹ. אֲבָל אִם אָמַר: 'אֶחָד יָצָא עִמָּנוּ מֵעִיר פְּלוֹנִית וָמֵת'**[כח] **- מְחַפְּשִׂין בְּאוֹתָהּ הָעִיר: אִם לֹא יָצָא מִשָּׁם אֶלָּא הוּא, תִּנָּשֵׂא אִשְׁתּוֹ.**

כח) ולא הזכיר את שמו כלל.

כח. **מָצְאוּ כָּתוּב בִּשְׁטָר: 'מֵת אִישׁ פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי, אוֹ נֶהֱרַג אִישׁ פְּלוֹנִי', וְנוֹדַע כִּי זֶה כְּתַב יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא אִשְׁתּוֹ**[כט]**. וְכֵן מִי שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק, וּבָדְקוּ אוֹתוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁבּוֹדְקִין לְגִטִּין, וְנִמְצֵאת דַּעְתּוֹ מְכֻוֶּנֶת, וְכָתַב שֶׁמֵּת פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי - סוֹמְכִין עַל כְּתִיבָתוֹ, וְתִנָּשֵׂא. וְאֵין בּוֹדְקִין עֲדֵי אִשָּׁה בִּדְרִישָׁה**[ל]

וַחֲקִירָה[לא], **שֶׁלֹּא אָמְרוּ חֲכָמִים בַּדָּבָר לְהַחְמִיר אֶלָּא לְהָקֵל מִשּׁוּם הַתֶּרֶת עֲגוּנָה.**

כט) מדובר שהשטר היה גם חתום, שללא חתימות אין נאמנות לשטר. ל) בדיקות רגילות שעורכים לעדים, לראות אם דבריהם של כל אחד מהעדים מתאימים לשני ואין סתירות בדבריהם. לא) בדיקת הפרטים המדויקים של האירוע.

כט. אַל יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיךָ שֶׁהִתִּירוּ חֲכָמִים הָעֲרָוָה הַחֲמוּרָה[לב] **בְּעֵדוּת אִשָּׁה**[לג]**, אֲפִלּוּ שִׁפְחָה, וְעַד מִפִּי עֵד, וּמִפִּי הַכְּתָב, וּבְלֹא דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה - כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ; שֶׁלֹּא הִקְפִּידָה תּוֹרָה עַל הָעֲדַת שְׁנֵי עֵדִים וּשְׁאָר מִשְׁפְּטֵי הָעֵדוּת** [־דרישה וחקירה]**, אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁאֵין אַתָּה יָכוֹל לַעֲמֹד עַל בֵּרְיוֹ** [=בירור] **אֶלָּא מִפִּי הָעֵדִים וּבְעֵדוּתָן, כְּגוֹן שֶׁהֵעִידוּ שֶׁזֶּה הָרַג זֶה**[לד] **אוֹ הִלְוָה אֶת זֶה.**

לב) איסור אשת איש. לג) שאישה נאמנת להעיד בנושא זה. לד) שבלי עדותם לא היינו יודעים אף פעם מי הרוצח.

אֲבָל דָּבָר שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲמֹד עַל בֵּרְיוֹ שֶׁלֹּא מִפִּי הָעֵד הַזֶּה, וְאֵין הָעֵד יָכוֹל לְהִשָּׁמֵט אִם אֵין הַדָּבָר אֱמֶת, כְּגוֹן זֶה שֶׁהֵעִיד שֶׁמֵּת פְּלוֹנִי[לה] **- לֹא הִקְפִּידָה תּוֹרָה עָלָיו; שֶׁהֲרֵי • רָחוֹק הוּא שֶׁיָּעִיד בּוֹ הָעֵד בְּשֶׁקֶר. לְפִיכָךְ הֵקֵלּוּ חֲכָמִים בְּדָבָר זֶה, וְהֶאֱמִינוּ בּוֹ עֵד אֶחָד, מִפִּי שְׁפְחָה, וּמִן הַכְּתָב, וּבְלֹא דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה - כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשָּׂאֲרוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל עֲגוּנוֹת**[לו].

השגת הראב"ד
שהרי . . זה א"א אי נמי דהיא דייקא ומינסבא מפני חומר שהחמירו עליה בסופה.

לה) ששקר בנושא כזה יכול להתגלות, אם אותו איש יבוא חי לפנינו. לו) ולכן גם מתוך כל המקרים בהם השקר יכול להתגלות, חכמים הקילו בתנאי העדות דווקא בהתרת האישה להינשא.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעַן

~ יום שני כ"ד תשרי ~

הִלְכוֹת יְבוּם וַחֲלִיצָה

יֵשׁ בְּכְלָלָן שֶׁל שֵׁשׁ מִצְוֹות - שְׁתֵּי מִצְוֹות עֲשֵׂה, וְאַחַת מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פִּרְטָן: (א) לְיַבֵּם[א]**; (ב) לַחְלֹץ; (ג) שֶׁלֹּא תִּנָּשֵׂא יְבָמָה לְאִישׁ זָר עַד שֶׁתְּסוּר רְשׁוּת הַיָּבָם מֵעָלֶיהָ. וְהָאִשָּׁה שֶׁהִיא רְאוּיָה לְיִבּוּם נִקְרֵאת 'זְקוּקָה לְיִבּוּם'; וּרְשׁוּת הַיָּבָם נִקְרֵאת 'זִקָּה'**[ב]**. **וּבְאוּר מִצְוֹות אֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ.**

א) מצוות הייבום קודמת למצוות חליצה. ב) מלשון קשר, מאחר והאישה הזקוקה לייבום קשורה ליבם ואסורה להינשא לאחר עד שייבם או שתחלוץ ליבם.

פֶּרֶק א

המצווה לייבם את אשת האח. מקרים בהם אין מצוות ייבום.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה, שֶׁיְּיַבֵּם אָדָם [=יישא לאשה את] **אֵשֶׁת אָחִיו מֵאָבִיו, בֵּין** [אם הייתה אשת אחין] **מִן הַנְּשׂוּאִין בֵּין מִן הָאֵרוּסִין, אִם מֵת בְּלֹא זֶרַע - שֶׁנֶּאֱמַר**[1]**: "וּבֵן אֵין לוֹ יִבְמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ". וּמִן הַתּוֹרָה אֵינוֹ צָרִיךְ לְקַדֵּשׁ יְבִמְתּוֹ** [־בכסף או בשטר]**, שֶׁזּוֹ אִשְׁתּוֹ הִיא שֶׁהִקְנוּ לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם** [=כשמת אחין]**, אֶלָּא יָבוֹא עָלֶיהָ**[א]**; וּכְתֻבָּתָהּ עַל** [חשבון] **נִכְסֵי בַּעֲלָהּ שֶׁמֵּת**[ב].

א) מתייחד עמה בפני שני עדים ובועלה כמו בכל קידושי ביאה. חכמים תקנו שגם הייבם יצטרך לקדש את היבמה בכסף או בשטר לפני כן (יתבאר בהרחבה בפרק ב'). ב) מכיוון שהנישואים איתה נוצרו עקב מצוות התורה (ולא נוצרו עקב רצונו), חכמים תקנו שהנכסים שישתעבדו לכתובה יהיו נכסי האח שמת, ורק במצב שאין לה כתובה מהבעל הראשון יצטרך הייבם לכתוב לה כתובה חדשה משלו.

ב. לֹא רָצָה לְיַבֵּם, אוֹ שֶׁלֹּא רָצְתָה הִיא [־מסיבה כלשהי] **- הֲרֵי זֶה חוֹלֵץ לָהּ** [־חולצת נעלו]**ג, וְאַחַר כָּךְ תִּהְיֶה מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְאַחֵר**[ד]**; וּמִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לַחְלֹץ אִם לֹא רָצָה לְיַבֵּם - שֶׁנֶּאֱמַר**[2]**: "וְחָלְצָה נַעֲלוֹ". וּמִצְוַת יִבּוּם קוֹדֶמֶת**[ה] **לְמִצְוַת חֲלִיצָה.**

ג) אף אם אחד מהם רוצה לייבם, מכריחים אותם לחלוץ. ד) על ידי החליצה פוקעת זיקת הייבם ומותרת להינשא לאחר. ה) אפילו אם מעוניין בנישואים עקב יופייה של היבמה או עשירותה.

ג. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה[3] **"וּבֵן אֵין**[ו] **לוֹ" - אֶחָד הַבֵּן וְאֶחָד הַבַּת, אוֹ זֶרַע הַבֵּן אוֹ זֶרַע הַבַּת** [=נכדים]**; הוֹאִיל וְיֵשׁ לוֹ זֶרַע מִכָּל מָקוֹם**[ז]**, בֵּין מֵאִשָּׁה זוֹ בֵּין מֵאִשָּׁה**

1. דברים-כי-תצא, כה, ה. 2. דברים-כי-תצא, כה, ט. 3. דברים-כי-תצא, כה, ה.

אַחֶרֶת - הֲרֵי זֶה פּוֹטֵר אֶת אִשְׁתּוֹ מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם.

ו) מהמילה "אין" שבפסוק, למדו חכמים שצריך ל'עיין' ולחפש אם יש לאיש צאצאים אפילו בנות ואפילו נכדים. ז) מאחר ונשארו לו צאצאים - שמו לא נמחה מישראל ואין צורך שיבוא אחיו ויבנה משפחה לזכרו.

אֲפִלּוּ הָיָה לוֹ זֶרַע מַמְזֵר [הנולד מפסולי חיתון] **אוֹ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה - הֲרֵי זֶה פּוֹטֵר אֶת אִשְׁתּוֹ מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם.**

ד. אֲבָל בְּנוֹ מִן הַשִּׁפְחָה וּמִן הַנָּכְרִית - אֵינוֹ פּוֹטֵר; שֶׁזֶּרַע הַבָּא מִן הַשִּׁפְחָה - עֲבָדִים [־ואינם נחשבים כבניו], **וְהַבָּא מִן הַגּוֹיָה - גּוֹיִים, וּכְאִלּוּ אֵינָם** [=ילדיו]. **הֲרֵי הוּא אוֹמֵר בַּשִּׁפְחָה[4]: "הָאִשָּׁה וְיִלְדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ"**[ח], **מְלַמֵּד שֶׁוָּלָדָהּ כָּמוֹהָ; וּבְגוֹיָה הוּא אוֹמֵר[5]: "כִּי יָסִיר אֶת בִּנְךָ מֵאַחֲרַי"**[ט], **מֵסִיר אוֹתוֹ מִלְּחָשֵׁב בַּקָּהָל** [=היהודים]. **וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁתַּחְרֵר בְּנוֹ מִן הַשִּׁפְחָה, אוֹ נִתְגַּיֵּר בְּנוֹ מִן הַגּוֹיָה - הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר הַגֵּרִים וְהַמְשֻׁחְרָרִין, וְאֵינָן פּוֹטְרִין אֶת אִשְׁתּוֹ** [־אינם נחשבים כבניו].

ח) עבד עברי שנשא שפחה גויה במהלך העבדות שלו – הבנים אינם נחשבים כבניו כלל ולכן יישארו ביחד עם אימם השפחה עבדים ולא ייצאו יחד עם העבד עברי לחופשי בתום התקופה. ט) משמעות הפסוק היא: הלוקח אישה גויה לבנו הילדים יהיו גויים מאחר והייחוס נקבע לפי האמא.

הֲרֵי שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן מִן הַשִּׁפְחָה שֶׁלּוֹ, וְשִׁחְרְרוֹ, וְשִׁחְרְרָהּ, וּנְשָׂאָהּ, וּמֵת בְּלֹא זֶרַע - הֲרֵי זוֹ תִּתְיַבֵּם לְאָחִיו, וְאַף עַל פִּי שֶׁבְּנָהּ מִמֶּנּוּ קַיָּם, שֶׁכְּבָר שִׁחְרְרוֹ[י].

י) אפילו שהוא יהודי, מאחר ואינו נחשב ככבנו היות ונולד מבעילה שהייתה לפני שחרור השפחה.

ה. מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ אִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת - אִם הִפִּילָה [=ילדה עובר מת] **אַחַר מוֹתוֹ** [של בעלה], **הֲרֵי זוֹ תִּתְיַבֵּם**[יא]**; וְאִם יָלְדָה וְיָצָא הַוָּלָד חַי לַאֲוִיר הָעוֹלָם - אֲפִלּוּ מֵת בְּשָׁעָה שֶׁנּוֹלַד - אִמּוֹ פְּטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם** [־מהתורה]. **אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים** [=חכמים], **עַד שֶׁיִּוָּדַע בְּוַדַּאי שֶׁכָּלוּ לוֹ חֲדָשָׁיו** [=תמו ימי עיבורו], **וְנוֹלַד לְתִשְׁעָה חֳדָשִׁים גְּמוּרִים**[יב] [־מתחילת ההריון]. **אֲבָל אִם לֹא נוֹדַע לְכַמָּה נוֹלַד** [־באיזה חודש נולד] **- אִם שָׁהָה שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי זֶה וָלָד קַיָּמָא, וּפוֹטֵר אֶת נְשֵׁי אֲבִיו מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם; וְאִם מֵת בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים, אֲפִלּוּ בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים - בֵּין שֶׁמֵּת מֵחֲלִי, בֵּין שֶׁנָּפַל מִן הַגַּג אוֹ אֲכָלוֹ אֲרִי - הֲרֵי זֶה סָפֵק נֹפֶל**[יג]**, סָפֵק בֶּן קַיָּמָא; וּלְפִיכָךְ אִמּוֹ חוֹלֶצֶת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים**[יד]**, וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת.**

יא) מאחר ומת ללא שהיה לו זרע בר קיימא. יב) אפילו נולד לפני שגדלו כל איבריו נחשב לזרע בר קיימא. יג) מאחר ויתכן שללא סיבות אלו היה ממשיך לחיות. יד) מחשש שהיה בר קיימא ואסורה להתחתן עם הייבם כדין אח שמת ויש לו בנים.

ו. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אָח מִכָּל מָקוֹם - אֲפִלּוּ מַמְזֵר אוֹ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, בֵּין קָטָן בֵּין גָּדוֹל - מִשֶּׁיָּצָא רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ לָאֲוִיר הָעוֹלָם קֹדֶם שֶׁיָּמוּת אָחִיו, הֲרֵי זֶה זוֹקֵק [־מחייב] **אֶת אִשְׁתּוֹ לְיִבּוּם**[טו]**. וְאִם הָיָה לוֹ אָח מִן הַשִּׁפְחָה אוֹ מִן הַנָּכְרִית - אֵינוֹ אָחִיו לְדָבָר מִן הַדְּבָרִים, וְאֵינוֹ זוֹקֵק אֶת אִשְׁתּוֹ; וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיְתָה לֵדָתוֹ בִּקְדֻשָּׁה** [=לאחר שאימו התגיירה], **הוֹאִיל וְהָיְתָה הוֹרָתוֹ** [=עיבורו] **שֶׁלֹּא בִּקְדֻשָּׁה** [=לפני הגיור והשחרור], **אֵינוֹ אָחִיו.**

טו) כשהאח ממזר – יצטרך לחלוץ ולא תוכל להינשא לו.

ז. אַחִים מִן הָאֵם - אֵינָן חֲשׁוּבִין אַחִים אֶלָּא לַאֲבֵלוּת וּלְעֵדוּת [־מדרבנן]**; אֲבָל לְעִנְיַן יְרֻשָּׁה אוֹ לְיִבּוּם וַחֲלִיצָה - הֲרֵי הֵן כְּמִי שֶׁאֵינָן, שֶׁאֵין אַחְוָה** [־נחשבים משפחה] **אֶלָּא** [־אחים] **מֵאָב**[טז].

טז) מלשון הפסוק המדבר אודות בני יעקב הקורא להם אחים: "שנים עשר אחים אנחנו" למדו בגזירה שווה שהאחים עליהם נאמר שפוטרים מייבום, "כי ישבו אחים" כוונתו על אחים מהאבא בלבד.

ח. גֵּרִים שֶׁנִּתְגַּיְּרוּ וַעֲבָדִים שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ - אֵין לָהֶן אַחְוָה כְּלָל, וַהֲרֵי הֵן כְּזָרִים זֶה לָזֶה. וַאֲפִלּוּ אֶחָד מֵהֶן הוֹרָתוֹ שֶׁלֹּא בִּקְדֻשָּׁה וְלֵדָתוֹ בִּקְדֻשָּׁה [=לאחר הגיור והשחרור]**, וְהַשֵּׁנִי הוֹרָתוֹ וְלֵדָתוֹ בִּקְדֻשָּׁה**[יז] **- הֲרֵי הֵן כְּזָרִים**[יח]**; וַאֲפִלּוּ תְּאוֹמִים וְנוֹלְדוּ בִּקְדֻשָּׁה, אֵין**

4. שמות-משפטים, כא, ד. 5. דברים-ואתחנן, ז, ד.

בֵּינֵיהֶן אַחָוָה [=לגבי ייבום] **- עַד שֶׁתִּהְיֶה הוֹרָתָן וְלֶדָתָן בִּקְדֻשָּׁה.**

יז) שברור לכולם ששניהם בני אב אחד. יח) ביחס לאיסור חיתון כשהאמא התגיירה במהלך ההריון התבאר בפרק י"ד בהלכות איסורי ביאה.

ט. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ נָשִׁים רַבּוֹת וָמֵת [-ללא ילדים] **- בִּיאָתָהּ אוֹ חֲלִיצָתָהּ שֶׁל אַחַת מֵהֶן, פּוֹטֶרֶת אֶת הַשְּׁאָר** [-ומותרות להתחתן עם זר]**; וְאֵינוֹ מְיַבֵּם לְשִׁתַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר[6]: "אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו" - בַּיִת אֶחָד הוּא בּוֹנֶה, וְאֵינוֹ בּוֹנֶה שְׁנֵי בָּתִּים. וְכֵן אִם הָיוּ לוֹ אַחִים רַבִּים - אֶחָד מֵהֶן חוֹלֵץ אוֹ מְיַבֵּם לְאַחַת מִן הַיְבָמוֹת, וְיֵתְרוּ שְׁאָר הַצָּרוֹת** [-נשי המת]**[ט].**

יט) כאשר אח אחד מייבם או אישה אחת מתייבמת, נחשב שעושים זאת בשליחות שאר האחים או הנשים ולכן נפטרים השאר מן המצווה.

י. הָיוּ בִּיבָמוֹת אֵלּוּ כְּשֵׁרוֹת לַכְּהֻנָּה וּפְסוּלוֹת [-נשים גרושות] **- אִם הָיָה מְיַבֵּם - מְיַבֵּם לְאֵיזוֹ שֶׁיִּרְצֶה; וְאִם הָיָה חוֹלֵץ - יַחְלֹץ לִפְסוּלָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְסֹל אֶת הַכְּשֵׁרָה לַכְּהֻנָּה בַּחֲלִיצָתָהּ[כ].**

כ) כדי שלא יאסור לחינם את המותרות לכהנים.

יא. מֵתוּ לוֹ אַחִים רַבִּים, וְנָפְלוּ נְשׂוֹתֵיהֶן לְפָנָיו - אִם אֶפְשָׁר לוֹ לְיַבֵּם אֶת כֻּלָּן[כא], מְיַבֵּם; וְאִם לָאו, חוֹלֵץ לְכֻלָּן, אוֹ חוֹלֵץ לְמִי שֶׁיִּרְצֶה מֵהֶן וּמְיַבֵּם לְמִי שֶׁיִּרְצֶה, אַחַת מִכָּל בַּיִת וּבַיִת[כב].

כא) יכול לתת לכל אחת מהן את כל צרכיה (אוכל, אישות וביגוד). כב) אשה אחת בלבד מכל קבוצה של נשיי האח שמת (כמו שהתבאר בהלכה ט').

יב. הַכּוֹנֵס אֶת יְבִמְתּוֹ - נֶאֶסְרוּ צָרוֹתֶיהָ עָלָיו וְעַל שְׁאָר הָאַחִים. וְאִם בָּא הוּא אוֹ אֶחָד מֵאֶחָיו עַל צָרָתָהּ, חֲרֵי זֶה עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה - שֶׁנֶּאֱמַר[7]: "יְבָמָהּ יָבוֹא עָלֶיהָ", לֹא עָלֶיהָ וְעַל צָרָתָהּ; וְלָאו [=איסור] **הַבָּא** [=הנלמד] **מִכְּלָל** [מצות] **עֲשֵׂה,** [הרי הוא מצות] **עֲשֵׂה[כג].**

כג) התבאר בהל' אישות פרק א'.

וְכֵן הַחוֹלֵץ לִיבִמְתּוֹ - נֶאֱסְרָה הַחֲלוּצָה הִיא וְכָל צָרוֹתֶיהָ, עַל הַחוֹלֵץ וְעַל שְׁאָר הָאַחִים[כד]. וְכֻלָּן אֲסוּרוֹת עֲלֵיהֶן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים כְּשְׁנֵיּוֹת [-עריות שאיסורן מתקנת חכמים]**, שְׁמֵאַחַר שֶׁמֵּת אָחִיו בְּלֹא וָלָד, נִסְתַּלֵּק אִסּוּר עֶרְוָה מֵעַל כָּל נָשָׁיו; לְפִיכָךְ תּוֹפְסִין בָּהֶן הַקִּדּוּשִׁין כְּשְׁנֵיּוֹת.**

כד) כמו שהתבאר בהלכות הקודמות שמצוות החליצה והייבום נעשית בשליחות כולם.

יג. הַחוֹלֵץ לִיבִמְתּוֹ - כְּשֵׁם שֶׁהִיא אֲסוּרָה עָלָיו[כה], כָּךְ קְרוֹבוֹתֶיהָ, כְּגוֹן אִמָּהּ וּבִתָּהּ; וְכֵן הִיא אֲסוּרָה לִבְנוֹ וּלְאָחִיו. וַאֲפִלּוּ הַשְּׁנִיּוֹת שֶׁלָּהּ אֲסוּרוֹת, כְּגוֹן בַּת בַּת בִּתָּהּ; וְכֵן הִיא אֲסוּרָה לְבֶן בֶּן בְּנוֹ. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, הֲרֵי הִיא כְּאִשְׁתּוֹ שֶׁגֵּרְשָׁהּ[כו]. וְכֵן אִם מֵתָה יְבִמְתּוֹ וַעֲדַיִן הִיא זְקוּקָה לוֹ [-שלא הספיק לייבמה או לחלוץ לה] **- אָסוּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ, כְּאִלּוּ הָיְתָה אִשְׁתּוֹ וּמֵתָה תַּחְתָּיו[כז]. וְכָל הָאִסּוּרִין הָאֵלּוּ - מִדִּבְרֵיהֶן. וּמֵתָר אָדָם לִשָּׂא אֲחוֹת צָרַת חֲלוּצָתוֹ** [-אחות נשות המת שלא נחלצו] **וּשְׁאָר קְרוֹבוֹתֶיהָ[כח].**

כה) מאחר ונחשבת כמו גרושתו- נאסרות עליו גם כל קרובות המשפחה שלה כאילו היו נשואים יחד והתגרשו כפי שיפרט הרמב"ם. כו) שנאסר בקרובותיה כמבואר בהלכות איסורי ביאה פרק ב'. כז) הזיקה ליבום מחשיבה אותה כנשואה לו. כח) כאשר אחת מנשות המת נחלצת, שאר נשות המת אינן באות איתה לבית הדין, אין חשש שיטעו לומר שהחולץ מותר להתחתן עם האחות של האישה שנחלצה לו, לכן לא גזרו חכמים שייאסרו על החולץ.

יד. אָסוּר לַיָּבָם לִשָּׂא קְרוֹבַת זְקוּקָתוֹ [=קרובי אשת אחיו המת]**, כְּגוֹן אִמָּהּ אוֹ בִּתָּהּ, עַד שֶׁיְּיַבֵּם אֶחָד מֵאֶחָיו לָהּ, אוֹ יַחְלֹץ וְתָסוּר זְקֻקָּתוֹ מֵעָלֶיהָ; וְיִשָּׂא אִמָּהּ אוֹ בִּתָּהּ אוֹ שְׁאָר קְרוֹבוֹתֶיהָ[כט], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן כֻּלָּן אֲסוּרוֹת עַל אָחִיו שֶׁחָלַץ אוֹ יִבֵּם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.**

כט) מאחר שפקעה הזיקה והקשר של האישה לשאר האחים, הותרו קרובותיה לשאר האחים.

טו. הַכּוֹנֵס אֶת יְבִמְתּוֹ וְגֵרְשָׁהּ - אִם רָצָה לְהַחְזִיר, יַחֲזִיר[ל]; מִפְּנֵי שֶׁהִיא אִשְׁתּוֹ לְכָל דָּבָר, וְלֹא נִשְׂאַר עָלֶיהָ שֵׁם [=שום] **אִסּוּר מִפְּנֵי אָחִיו כְּלָל - לֹא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה, וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.**

ל) איננו אומרים: מצות ייבום שהטילה עליו התורה עברה אחרי שגרשה, וכעת תחזור להיות אסורה עליו באיסור 'אשת אח'.

---

6. דברים-כי־תצא, כה, ט. 7. דברים-כי־תצא, כה, ה.

טז. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת אֵישׁוּת, שֶׁבֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, בִּיאָתוֹ בִּיאָה; וְדָבָר זֶה, הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה [=מסורת ממשה רבינו]**. לְפִיכָךְ, יָבָם קָטָן שֶׁרָצָה לְיַבֵּם אֵשֶׁת אָחִיו - אִם הָיָה בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, מְיַבֵּם; אֲבָל אֵינוֹ חוֹלֵץ עַד שֶׁיַּגְדִּיל וְיִבָּדֵק** [אם הביא סימני גדלות]**, שֶׁהֲרֵי "אִישׁ" כָּתוּב בַּפָּרָשָׁה**[8] **לְעִנְיַן חֲלִיצָה; וְאִם הָיָה פָּחוֹת מִזֶּה, אֵין בִּיאָתוֹ בִּיאָה. וּבִיאַת בֶּן תֵּשַׁע, אֵינָהּ קוֹנָה קִנְיַן גָּמוּר**[א]**; לְפִיכָךְ אֵין יְבִמְתּוֹ נִתֶּרֶת לְזָר** [בגט]**, עַד שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ אַחַר שֶׁיַּגְדִּיל** [ויגרשה בגט]**, אוֹ עַד שֶׁתַּחֲלֹץ** [לאחר שיגדל]**, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר**[ב]**.**

יז. וְכֵן הַיְבָמָה הַקְּטַנָּה [מתחת לגיל 12] **- אִם רָצָה הַיָּבָם לְיַבֵּם אוֹתָהּ, מְיַבֵּם**[ג]**; אֲבָל אֵינָהּ חוֹלֶצֶת עַד שֶׁתַּגְדִּיל וְתִבָּדֵק** [אם הביאה סימני נערות]**; וַאֲפִלּוּ נִבְעֲלָה אַחַר שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה**[ד]**, אֵינָהּ חוֹלֶצֶת עַד שֶׁתִּבָּדֵק וְיִמָּצְאוּ בָּהּ סִימָנִין.**

יח. כֵּיצַד שֶׁאֵין הַיָּבָם חוֹלֵץ עַד שֶׁיֵּעָשֶׂה אִישׁ - כָּךְ הַיְבָמָה לֹא תַחְלֹץ עַד שֶׁתֵּעָשֶׂה אִשָּׁה גְּדוֹלָה[ה]**; וְיָבָם קָטָן שֶׁבָּא עַל יְבָמָה קְטַנָּה, יִגְדְּלוּ זֶה עִם זֶה**[ו]**.**

ה) מלשון הפסוק "ואם לא יחפוץ האיש לקחת את יבמתו ועלתה יבמתו השערה" למדו חכמים ששניהם הושוו וגם היבמה נדרשת להיות גדולה. ו) ההיתר שלהם להתחתן (למרות איסור החיתון עם אשת אח) תקף אפילו לפני שהגיעו לגיל בו הם יכולים וראויים להקים בית לזכר אחיהם, אך לא יוכלו להתגרש או לחלוץ לפני שיגדלו, מאחר ולזה צריכים להיות גדולים כמו שהתבאר בהלכות הקודמות.

יט. הַיְבָמָה לֹא תִתְיַבֵּם וְלֹא תַחְלֹץ, עַד שֶׁתַּמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם, חוּץ מִיּוֹם הַמִּיתָה וְיוֹם הַיִּבּוּם אוֹ יוֹם הַחֲלִיצָה - כִּשְׁאָר כָּל הַנָּשִׁים [-גרושות או אלמנות]**. וּמִפְּנֵי מָה לֹא תַחְלֹץ בְּתוֹךְ תִּשְׁעִים יוֹם?**[ז] **מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לְיִבּוּם**[ח]**, וְנֶאֱמַר**[ט]**: "וְאִם לֹא יַחְפֹּץ הָאִישׁ ... וְחָלְצָה נַעֲלוֹ"; בְּעֵת שֶׁהִיא עוֹלָה**[י] **לְיִבּוּם, עוֹלָה לַחֲלִיצָה; וְכָל זְמַן שֶׁאֵינָהּ עוֹלָה לְיִבּוּם, אֵינָהּ עוֹלָה לַחֲלִיצָה. וְאִם יִבֵּם אוֹתָהּ אוֹ חָלַץ בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים - הוֹאִיל וְאֵינָהּ מְעֻבֶּרֶת - הֲרֵי זוֹ נִפְטֶרֶת, וְאֵינָהּ צְרִיכָה כְּלוּם.**

ז) כדי שידעו האם האישה התעברה מהבעל הקודם (התבאר בהרחבה בהלכות גירושין פרק י"א, ה"ח). ח) היות ובחליצה החשש לא קיים. ט) מחשש שהיא בהריון והעובר בר קיימא ואין מצוות ייבום אלא נשאר האיסור להתחתן עם 'אשת אח'.

כ. הַחוֹלֵץ לִיבְמָתוֹ [-בתוך שלושה חודשים]**, וְנִמְצֵאת** [-אחר כך] **מְעֻבֶּרֶת וְיָלְדָה - אִם הָיָה וָלָד שֶׁל קַיָּמָא, הֲרֵי זוֹ כְּמִי שֶׁלֹּא נָחְלָצָה לוֹ מֵעוֹלָם**[יא]**; וּמֻתֶּרֶת לְכָהֵנָּה, וּמֻתָּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ. אִם הִפִּילָה**[=ילדה עובר מת]**, אוֹ שֶׁלֹּא שָׁהָה שִׁשִּׁים יוֹם אַחַר שֶׁנּוֹלַד**[יב] **- חוֹזֵר וְחוֹלֵץ לָהּ הוּא אוֹ אֶחָד מֵאֶחָיו; שֶׁחֲלִיצַת הַמְעֻבֶּרֶת אֵינָהּ חֲלִיצָה**[יג]**, וּבִיאַת הַמְעֻבֶּרֶת אֵינָהּ יִבּוּם.**

מ) מכיוון שאינה צריכה חליצה, החליצה שעשתה חסרת משמעות ולכן מותרת להתחתן עם כהן. מא) ואיננו יודעים האם היה תינוק בר קיימא שפוטר מייבום וחליצה (התבאר בהלכה ה'). מב) אבל ייאסר על קרובותיה מדרבנן כדי שלא יטעו שמותר לחולץ להתחתן עם קרובות חלוצתו.

כא. לְפִיכָךְ, הַכּוֹנֵס אוֹ הַחוֹלֵץ לִיבְמָתוֹ הַמְעֻבֶּרֶת - לֹא תִנָּשֵׂא צָרָתָהּ עַד שֶׁתֵּלֵד זוֹ, שֶׁאֵין הַוָּלָד מַתִּיר עַד שֶׁיֵּצֵא לָאֲוִיר הָעוֹלָם[מג]**.**

מג) כלומר, מאחר וחליצה או ייבום של מעוברת חסרת משמעות אסור לשאר נשות המת להתחתן עד שתלד את העובר וייצא לאויר העולם.

כב. הַכּוֹנֵס אֶת יְבִמְתּוֹ וְנִמְצֵאת מְעֻבֶּרֶת - מַפְרִישִׁין אוֹתָן[מד] [-שלא יחיו יחד]**, וּמַמְתִּינִין לָהּ: אִם הִפִּילָה, יַחֲזֹר וִיקַיֵּם; וְאִם יָלְדָה, אֲפִלּוּ מֵת בַּיּוֹם שֶׁנּוֹלַד**[מה] **- הֲרֵי זֶה מוֹצִיאָהּ בְּגֵט וְחוֹלֵץ לָהּ**[מו]**, וְאַחַר**

8. דברים-כי־תצא, כה, ז. 9. דברים-כי־תצא, כה, ז-ט.

כָּךְ תִּהְיֶה מֻתֶּרֶת לַאֲחֵרִים. וְאִם נִתְקַיְּמִים הַוָּלָד שְׁלֹשִׁים יוֹם אַחַר שֶׁנּוֹלַד[מז], הֲרֵי זֶה וָלָד שֶׁל קַיָּמָא; וְאֵינָהּ צְרִיכָה מֵמֶּנּוּ גֵּט, מִפְּנֵי שֶׁהִיא עֶרְוָה עָלָיו[מח].

מד) מחשש שהתינוק יחיה ואסורה עליו באיסור 'אשת אחיו' מאחר ואין את מצוות הייבום. מה) ונולד עם כל האיברים שלמים (שיער, וציפורניים) - מהתורה נחשב לוולד שלם אפילו שאיננו יודעים אם נולד לאחר תקופת הריון מלאה (התבאר בהלכה ה'). מו) מאחר והביאה הפכה אותם לנשואים, היות שחכמים גזרו שתינוק במצב כזה אינו פוטר את האישה מחליצה מכריחים אותו לחלוץ בנוסף כדי להתיר אותה להתחתן. מז) וכן אם ידוע בוודאות שכלו חדשי ההיריון לגמרי (אפילו מת בתוך שלשים יום ללידה). מח) והקידושים לא חלים.

כג. יָלְדָה לְאַחַר שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים מִשְּׁנִתְיַבְּמָה[מט], וָלָד שֶׁל קַיָּמָא - הֲרֵי הַוָּלָד סָפֵק אִם בֶּן תִּשְׁעָה לָרִאשׁוֹן [=לבעל שמת], אוֹ בֶּן שִׁבְעָה לָאַחֲרוֹן [=ליבם]; לְפִיכָךְ יוֹצִיא בְּגֵט[נ], וְהַוָּלָד כָּשֵׁר[נא]. וְאִם בָּא עָלֶיהָ אַחַר שֶׁיָּלְדָה, הַבָּנִים שֶׁיָּבוֹאוּ אַחֲרָיו סָפֵק מַמְזֵרִים

[שמא בן הראשון הוא].

מט) לידה בחודש השביעי, יכולה להיות גם בתחילתו ולכן אין אפשרות לדעת ממי נולד הילד. נ) מחשש שהילד נולד מהבעל שמת ואסורה עליו ואיננה צריכה הייבום וחליצה, וחייבת בגט מחשש שהילד הוא בנו של האח והייבום הועיל והיא אשתו לגמרי. נא) מאחר ובכל מקרה נולד בהיתר (או מהבעל הראשון או מהבעל האחרון והייתה מותרת לאח).

~ יום שלישי כ"ה תשרי ~

פֶּרֶק ב

דין קידושי היבמה, דין כפייה ביבמה, יבמה שראויה לחליצה בלבד, ויבמה מורדת או שזינתה.

א. מְדַבְּרֵי סוֹפְרִים, שֶׁלֹּא יָבוֹא הַיָּבָם עַל יְבִמְתּוֹ, עַד שֶׁיְּקַדֵּשׁ אוֹתָהּ בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים בִּפְרוּטָה אוֹ בְּשָׁוֶה פְּרוּטָה [=או בשטר]; וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא 'מַאֲמָר'[נב]. וְאֵין הַמַּאֲמָר קוֹנֶה בַּיְּבָמָה קִנְיָן גָּמוּר[נג], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר; וְהָעוֹשֶׂה מַאֲמָר בִּיבִמְתּוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתָּהּ [=מרצונה] - לֹא עָשָׂה כְּלוּם [=אינה צריכה גט], שֶׁאֵין הָאִשָּׁה מִתְקַדֶּשֶׁת אֶלָּא בִּרְצוֹנָהּ. וּקְטַנָּה [=שנתאלמנה] מִן הָאֲרוּסִין, אֵין עוֹשִׂין בָּהּ מַאֲמָר אֶלָּא מִדַּעַת אָבִיהָ[נג].

א) מלשון אמירה, מאחר והקידושים צריכים להיעשות באמירה (ולא בשתיקה), אומר לה: התקדשי לי במאמר יבמין זה. ב) ואינם נחשבים נשואים לגמרי ולכן אם האישה תמות לא יירש אותה ולא יוכל להיטמא בגללה (אם הוא כהן), וגירושים לא יועילו עד שיחלוץ לה, מאחר וקידושים לא חלים בעריות שאסורות בכרת, וציווי התורה נאמר בלשון ביאה ולכן רק הביאה תהפוך אותם לנשואים לחלוטין. ג) מאחר שהרשות לקדשה נתונה בידי אביה, אבל אם התאלמנה או התגרשה מהנישואים יצאה מ'הבעלות' של אביה ואחריות הקידושים (וכסף הקידושים) שייכים לה. כמבואר בהלכות אישות פרק ג'.

ב. וּכְשֵׁם שֶׁהוּא מְקַדֵּשׁ אֶת יְבִמְתּוֹ, כָּךְ הוּא מְבָרֵךְ בִּרְכַּת נִשּׂוּאִין[נד] בַּעֲשָׂרָה, וְכוֹתֵב כְּתֻבָּה, כְּדִין כָּל נוֹשֵׂא אִשָּׁה. וְאִם בָּא עַל יְבִמְתּוֹ וְלֹא עָשָׂה מַאֲמָר - קָנָה קִנְיָן גָּמוּר[נה], וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְקַדֵּשׁ אַחַר הַבְּעִילָה[נו]; וּמַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת [=מלקות מתקנת חכמים], וְכוֹתֵב לָהּ כְּתֻבָּה[נז].

ד) ברכת הנישואים והאירוסים התבארו בהלכות אישות פרק י'. ה) ליורשה ולהיטמא לה, וכן זוכה בנחלת אחיו המת, ואם ירצה לגרשה - בגט בלבד. ו) כדי שלא יהיו פרוצים בדבר. ז) מאחר ואסור לאדם לשהות עם אשתו בלא כתובה, כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה (התבאר בהרחבה בהלכות אישות פרק י').

ג. הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ - בֵּין בִּשּׁוּגֵּהּ[ס] בֵּין בְּמֵזִיד[ע], בֵּין בְּאֹנֶס[עא] בֵּין בְּרָצוֹן [=עבור המצווה], בֵּין שֶׁהָיָה הוּא מֵזִיד וְהִיא שׁוֹגֶגֶת[עב] אוֹ אֲנוּסָה, בֵּין שֶׁהָיְתָה הִיא מְזִידָה וְהוּא שׁוֹגֵג אוֹ אָנוּס, בֵּין שֶׁהָיְתָה יְשֵׁנָה בֵּין שֶׁהָיְתָה עֵרָה, בֵּין שֶׁבָּא עָלֶיהָ כְּדַרְכָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ [=מאחור], אֶחָד הַמַּעֲרֶה [=תחילת ביאה] וְאֶחָד הַגּוֹמֵר [=גמר ביאה] - קָנָה.

ח) טעה וחשב שהיא אישתו או אישה אחרת. ט) לא עבור קיום המצווה. י) תכנן לבעול את אשתו והיבמה הפתיעה אותו והכריחה אותו ובא עליה. יא) ושניהם לא התכוונו במעשה עבור המצווה.

ד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שְׁנִתְכַּוֵּן לִבְעֹל; אֲבָל אִם נָפַל [=ללא תכנון] וְנִתְקַע בָּהּ [=ביבמה], אוֹ שֶׁבָּא עָלֶיהָ שִׁפּוֹר שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר כְּלוּם[עג], אוֹ יָשֵׁן - לֹא קָנָה. נִתְכַּוֵּן לְהָטִיחַ בַּכֹּתֶל, וְהֵטִיחַ [=בעל] בִּיבִמְתּוֹ - לֹא קָנָה[עד]; לְהָטִיחַ בְּבֹהֶמָה, וְהֵטִיחַ בִּיבִמְתּוֹ - קָנָה, שֶׁהֲרֵי נִתְכַּוֵּן לְשֵׁם בְּעִילָה מִכָּל מָקוֹם.

יב) מכיוון שאינו מתכוון למעשה ביאה (מחמת שכרותו או שינתו) דומה דינו למתכוון לתקוע בקיר. יג) מאחר ובכל המקרים האלו לא התכוון לעשות מעשה בעילה.

ה. יְבָמָה שֶׁנִּתְיַבְּמָה [ונתגרשה], **וְאָמְרָה בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם: 'לֹא נִבְעַלְתִּי' - וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא אוֹמֵר: 'בְּעַלְתִּי'[יד] - כּוֹפִין אוֹתוֹ שֶׁיַּחְלֹץ לָהּ**[טו], **הוֹאִיל וְקִדֵּם וְגֵרְשָׁהּ בְּגֵט**[טז]**; וְאִם עָדַיִן לֹא גֵּרַשׁ** [=היבמה מותרת לו], **כּוֹפִין אוֹתוֹ שֶׁיִּבְעֹל** [=הייבום קודם], **אוֹ יַחְלֹץ** [=אם אינו רוצה לייבם] **וְיוֹצִיא בְּגֵט**[יז].

יד) ולכן אינו צריך לחלוץ כדי להתירה. טו) מאחר ועד 30 יום נאמנת לומר שלמרות שחיו באותו בית לא בעל אותה ואינה מותרת לזר עד שיחלוץ לה. טז) מאחר ואחרי שמגרש אותה אסורה עליו ולא יכול לייבם אותה יותר. יז) מחשש שהוא דובר אמת וכבר בעל אותה וכעת אינה מותרת לזר עד שיגרשה בגט.

גֵּרְשָׁהּ לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְהִיא אוֹמֶרֶת 'לֹא נִבְעַלְתִּי'[יח] - מְבַקְּשִׁין[יט] **מִמֶּנּוּ שֶׁיַּחְלֹץ לָהּ; וְאִם הָיָה מוּדֶה שֶׁלֹּא בָּעַל, כּוֹפִין אוֹתוֹ לַחְלֹץ**[כ]**. הִיא אוֹמֶרֶת: 'נִבְעַלְתִּי'[כא], וְהוּא אוֹמֵר: 'לֹא בָּעַלְתִּי'[כב] - אֵינָהּ צְרִיכָה חֲלִיצָה**[כג]**; שֶׁאֵין זֶה נֶאֱמָן לְאָסְרָהּ עַל כָּל אָדָם אַחַר שֶׁכְּנָסָהּ** [=הכניסה לחופה].

יח) והיבם אומר שבעל - לאחר 30 יום נאמן, חזקה שאדם לא מסוגל לחיות 30 יום יחד ולא לבעול. יט) מאחר והוא נאמן ולדבריו לא צריך דבר מעבר לגט איננו יכולים להכריחו לחלוץ לה, מחמת הבושה שכרוכה בהליך והעובדה שאחרי חליצה תהיה אסורה עליו (בשונה מגט שיוכל להחזירה). דין היבמה הוא שאסורה להינשא לזר ללא חליצה, מאחר שלפי טענתה לא נבעלה, ועדיין לא הותרה, ואדם נאמן לאסור את עצמו. כ) בנוסף לגט, מאחר ואחרי הגט אסור לו לייבם אותה. כא) בין בתוך שלושים יום, בין לאחר שלושים. כב) ולטענתו אינה מותרת לאחרים עד שיחלוץ לה. כג) חזקה שבעל אותה, ותהיה מותרת לזר בגט.

ו. מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ אַחִים רַבִּים - מִצְוָה עַל הַגָּדוֹל לְיַבֵּם אוֹ לַחְלֹץ, שֶׁנֶּאֱמַר[10]**: "וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד"; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בִּבְכוֹר שֶׁל אַחִים, כְּלוֹמַר: גְּדוֹל הָאַחִים יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו הַמֵּת**[כד]**; וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר תֵּלֵד" - מַשְׁמָעוֹ 'אֲשֶׁר יָלְדָה הָאֵם'** [של הנפטר], **עִם מַשְׁמַע** [=בעתיד] **'אֲשֶׁר תֵּלֵד הַיְבָמָה'**.

כד) כלומר, ייבם את האישה ויירש לבדו את נחלת אחיו שמת.

ז. לֹא רָצָה הַגָּדוֹל לְיַבֵּם [=אפילו שהסכים לחלוץ], **מְחַזְּרִין עַל כָּל הָאַחִים; לֹא רָצוּ - חוֹזְרִין אֵצֶל הַגָּדוֹל וְאוֹמְרִין לוֹ: 'עָלֶיךָ מִצְוָה, אוֹ חֲלֹץ אוֹ יַבֵּם'. וְאֵין כּוֹפִין אֶת הַיָּבָם לְיַבֵּם**[כה]**, אֲבָל כּוֹפִין אוֹתוֹ לַחְלֹץ**[כו].

כה) מאחר ואין טעם בכך מאחר והנישואים לא יחזיקו מעמד, כפי הכלל הידוע: 'אין אדם דר עם נחש' [=עם מי שאינו מסתדר] בכפיפה ['תחת קורת גג אחת']. כו) את האח הגדול שעליו המצווה מוטלת.

ח. אָמַר הַגָּדוֹל: 'הַמְתִּינוּ עַד שֶׁיַּגְדִּיל [האח] **הַקָּטָן', אוֹ 'עַד שֶׁיָּבוֹא הַהוֹלֵךְ'** [=האח שהלך למדינת הים], **אוֹ 'עַד שֶׁיַּבְרִיא** [האח] **הַחֹרֵשׁ, וְנִמְלָךְ** [=נתייעץ] **בּוֹ, וְאִם לֹא יִרְצֶה, אֲנִי אֲיַבֵּם אוֹ אֶחְלֹץ' - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; אֶלָּא אוֹמְרִין לוֹ: 'עָלֶיךָ מִצְוָה, אוֹ יַבֵּם אוֹ חֲלֹץ'** [=עכשיו].

ט. וְכֵן אִם הָיָה הַגָּדוֹל בִּמְדִינָה אֲחֶרֶת - אֵין אָחִיו הַקָּטָן [=הצעיר] **יָכוֹל לוֹמַר: 'עַל אָחִי הַגָּדוֹל הִיא הַמִּצְוָה, הַמְתִּינוּ לוֹ עַד שֶׁיָּבוֹא'; אֶלָּא אוֹמְרִין לָזֶה שֶׁהוּא כָּאן: 'אוֹ יַבֵּם אוֹ חֲלֹץ'.**

י. יְבָמָה הָרְאוּיָה [=המותרת] **לְיִבּוּם שֶׁלֹּא רָצָת לְהִתְיַבֵּם**[כז] [=ללא סיבה מוצדקת] **- דִּינָהּ כְּדִין מוֹרֶדֶת עַל בַּעֲלָהּ**[כח]**, וְכוֹפִין אֶת יְבָמָהּ לַחְלֹץ לָהּ, וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה. הִנִּיחַ אֲחִיו נָשִׁים רַבּוֹת - כָּל מִי** [=מנשי המת] **שֶׁתָּבַע הַיָּבָם מֵהֶן לְיִבּוּם וְלֹא רָצָת - הִיא הַמּוֹרֶדֶת, וְחוֹלֵץ לָהּ וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה. וּשְׁאָר צָרוֹתֶיהָ שֶׁלֹּא נִתְבְּעוּ, נוֹטְלוֹת כְּתֻבָּתָן כְּשְׁאָר הָאַלְמָנוֹת.**

כז) אבל אם היבם אינו מתאים עבורה מאחר שהוא בעל מום או גדול ממנה בהרבה שנים - חולצת ונוטלת כתובת (כמבואר בהלכה י"ד). כח) מאחר ועיקר המצווה היא הייבום ולא החליצה ואיננה רוצה להתייבם - נחשבת למורדת ודיניה יהיו כמו דין אישה המורדת בבעלה; דיני מורדת התבארו בהרחבה בהלכות אישות פרק י"ד.

יא. הָיוּ הַיְבָמִין רַבִּים, וְתָבַע אוֹתָהּ הַגָּדוֹל לְיִבּוּם, וְהִיא אֵינָהּ רוֹצָה בּוֹ, וְרוֹצָה בְּאָחִיו - אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ, שֶׁמִּצְוָה בַּגָּדוֹל[כט].

כט) ומאחר שאינה מסכימה להתייבם עם האח שהמצוה מוטלת עליו נחשבת למורדת.

10. דברים-כי־תצא, כה, ו.

יב. אָמַר הַגָּדוֹל: ׳אֵינִי רוֹצֶה לֹא לַחְלֹץ וְלֹא לְיַבֵּם, חֲרֵי אַחַי לְפָנַיִךְ׳, וְתָבַע אוֹתָהּ אֶחָד מִן הָאַחִין לְיִבּוּם, וְהִיא אֵינָהּ רוֹצָה בּוֹ, וְרָצָת בְּאָח אַחֵר, וְהוּא רוֹצֶה בָּהּ - אֵין זוֹ מוֹרֶדֶת; מֵאַחַר • שֶׁנִּסְתַּלֵּק הַגָּדוֹל שֶׁמִּצְוָה בּוֹ, חֲרֵי כֻּלָּן רְאוּיִין (שָׁוִין); וְהוֹאִיל וְהִיא רוֹצָה בְּאֶחָד מֵהֶן, וְהוּא רוֹצֶה בָּהּ - חֲרֵי זוֹ לֹא מָרְדָה. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אִם הָיָה אֶחָד מֵהֶן בִּמְדִינָה אַחֶרֶת, וְאָמְרָה: ׳חֲרִינִי מַמְתֶּנֶת [=מחכה] עַד שֶׁיָּבוֹא וִייַבֵּם אוֹתִי, אֲבָל זֶה אֵינִי רוֹצָה בּוֹ׳ - אֵין זוֹ מוֹרֶדֶת. וְאוֹמְרִין לָהּ שֶׁאֵינוֹ הַגָּדוֹל שֶׁתּוֹבֵעַ אוֹתָהּ: ׳אִם תִּרְצֶה לַחְלֹץ לָהּ וְלִתֵּן לָהּ כְּתֻבָּה, חֲלֹץ; וְאִם לָאו, חֲרֵי רָצַת שֶׁתֵּשֵׁב עַד שֶׁיָּבוֹא אָחִיךָ - הוֹאִיל וְאֵין לְךָ דַּיִן קְרִימָה עָלָיו׳[ל].

השגת הראב"ד
מאחר . . שוין א"א ואין יאמר שכולן שוין ואני רואה בגמרא (יבמות כד) דתני אביי קשישא מצוה בגדול ליבם לא רצה הולכין אחר גדול אלמא כל הגדול מחבירו הוא קודם למצוה.

ל) בשונה ממקרה בו אחד האחים אומר שיחכו לאח אחר שנמצא במדינה אחרת שבזה פוסק הרמב"ם שמכריחים אותו לחלוץ או לייבם כדי שלא תישאר עגונה, אך אם היא רוצה לחכות לאח השני הדבר מותר.

יג. בָּא זֶה שֶׁתָּלָת בּוֹ, וְלֹא רָצָה בָּהּ - חוֹזְרִין אֵצֶל זֶה שֶׁתָּבַע אוֹתָהּ לְיִבּוּם, וְהִיא אֵינָהּ רוֹצָה בּוֹ. וְאוֹמְרִין לָהּ: ׳אֵין כָּאן מִי שֶׁרוֹצֶה לְיַבֵּם אֶלָּא זֶה, וּמִצַּוַת יִבּוּם קוֹדֶמֶת׳ [-לחליצה] - אוֹ תִּתְייַבֵּם לוֹ, אוֹ תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה כְּדִין כָּל מוֹרֶדֶת.

יד. כָּל יְבָמָה שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁדֵּינָהּ שֶׁתַּחְלֹץ וְלֹא תִּתְייַבֵּם - חֲרֵי זוֹ נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ[לא], אִם יֵשׁ לָהּ כְּתֻבָּה, כְּשְׁאָר כָּל הָאַלְמָנוֹת. וְכֵן אִם הָיָה יְבָמָהּ מֻכֶּה שְׁחִין, אוֹ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁאָר מוּמֵי אֲנָשִׁים - חוֹלֵץ לָהּ, וְנוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ. נוֹלְדוּ בָהּ מוּמִין כְּשֶׁהִיא שׁוֹמֶרֶת יָבָם [-כשממתינה להתייבם] - נִסְתַּחֲפָה שָׁדֵהוּ [-מזלו גרם]; וְאִם לֹא רָצָה לְיַבֵּם, יַחְלֹץ וְיִתֵּן כְּתֻבָּתָהּ[לב].

לא) פרט לארוסה וליבמה שאסורה על האח שאין לה כתובה (התבאר בהלכות אישות פרק י'). אם היבמה הייתה מותרת לבעלה שנפטר וכעת אסורה על היבם – תקבל את הכתובה מנכסי בעלה שמת. לב) בדומה למקדש אישה ונוצרו לה פגמים אסתטיים או מחלות לאחר האירוסין.

טו. יְבָמָה שֶׁנָּדְרָה הֲנָיָה [=הנאה] מִיבָמָהּ בְּחַיֵּי בַּעֲלָהּ, אוֹ שֶׁנָּדְרָה הֲנָיָה מִכָּל הַיְּהוּדִים[לג] - כּוֹפִין אוֹתוֹ שֶׁיַּחְלֹץ לָהּ, וְתִטֹּל כְּתֻבָּתָהּ[לד]. וְאִם נָדְרָה לְאַחַר מִיתַת בַּעֲלָהּ [כדי להיפטר מיבום], מְבַקְּשִׁין מִמֶּנּוּ שֶׁיַּחְלֹץ לָהּ[לה]; וְאִם לֹא רָצָה, חֲרֵי זוֹ מוֹרֶדֶת[לו]. וְכֵן • אִם נִתְכַּוְּנָה בִּנְדָרָהּ, אֲפִלּוּ בְּחַיֵּי בַּעֲלָהּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְיַבֵּם אוֹתָהּ - אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ לַחְלֹץ [-ולחת את הכתובה], אֶלָּא אִם כֵּן מָרְדָה, וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה[לז].

השגת הראב"ד
וכן . . מרדה א"א אין הדעת מודה בזה שכיון שאמרו או כופין או מבקשין לחלוץ נראה שאינה מורדת שהמורדת אין חוששין להתירה אלא אחר כמה ימים וזו כופין מיד או מבקשין מיד לפי שאין מורדת להדיא.

לג) כדי לרצות את בעלה שלא יחשוד בה שמעוניינת לחיות עם אדם אחר. לד) מאחר שאינה יכולה להתייבם בגלל הנדר, ומאחר שמטרת הנדר לא הייתה כדי להיפטר מהמצווה אין לה דין של מורדת. לה) ואם יסכים - יחלוץ לה וייתן את כסף הכתובה. לו) ומכריחים אותו לחלוץ, ותצא בלי כתובה (כמבואר בהלכה י'). לז) מכיוון שיכול לטעון שמעוניין לייבם אותה.

טז. יְבָמָה שֶׁתְּבָעָהּ הַיָּבָם לַחֲלִיצָה, וְהִיא אוֹמֶרֶת: ׳אֵינִי חוֹלֶצֶת וְלֹא נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּה, אֶלָּא אֵשֵׁב בְּבֵית בַּעֲלִי [-המת] כִּשְׁאָר הָאַלְמָנוֹת׳ [-ואתפרנס מנכסיו] - אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ; שֶׁחֲרֵי הִקְנוּ אוֹתָהּ לָזֶה מִן הַשָּׁמַיִם [-כשמת בעלה]; וְרָצָה מְיַבֵּם, רָצָה חוֹלֵץ[לח] וְנוֹתֵן כְּתֻבָּתָהּ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ אָמְרָה: ׳אֲנִי נִזּוֹנֶת מִשֶּׁלִּי, וְאֵשֵׁב עֲגוּנָה [=לא אתחתן] כָּל יָמַי׳ - אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ [-ומכריחים אותה לחלוץ]; שֶׁחֲרֵי הַיָּבָם אוֹמֵר לָהּ: ׳כָּל זְמַן שֶׁאַתְּ זְקוּקָה [=קשורה] בִּי, אֵין נוֹתְנִין לִי אִשָּׁה׳[לט]; וַאֲפִלּוּ הָיָה נָשׂוּי, אֶפְשָׁר שֶׁיִּשָּׂא אִשָּׁה אַחֶרֶת, אוֹ תִּהְיֶה לוֹ מְרִיבָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ מִפְּנֵי הַיְּבָמָה [-שאשתו תחשוש שמא ייבם].

לח) מלשון הפסוק: "ואם לא יחפוץ" למדו חכמים שהדבר תלוי ברצונו של האח. לט) הכלל הוא, שאיננו מאפשרים ליבם להתחתן עם אישה אחרת עד שיתיר את היבמה בייבום או בחליצה.

יז. יְבָמָה שֶׁלֹּא הָיָה לָהּ עַל בַּעֲלָהּ כְּתֻבָּה מִפְּנֵי שֶׁהָיְתָה אֲסוּרָה עָלָיו [-בגזירת חכמים], וַחֲרֵי הִיא מֻתֶּרֶת לַיָּבָם, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[מ] - אִם רָצָה הַיָּבָם לְיַבֵּם, מְיַבֵּם; וְאֵין לָהּ עָלָיו כְּתֻבָּה[מא], כְּדֶרֶךְ שֶׁלֹּא הָיָה לָהּ עַל בַּעֲלָהּ[מב]. וְדִינָהּ עִם יְבָמָהּ בַּתּוֹסֶפֶת [כתובה], כְּמוֹ שֶׁהָיָה עִם בַּעֲלָהּ [שחייב בתוספת]; אֲבָל אִם לֹא כָּתַב לָהּ בַּעֲלָהּ [-המת] כְּתֻבָּה [-והייתה מותרת לו], אוֹ שֶׁמָּכְרָה לוֹ כְּתֻבָּתָהּ אוֹ מָחֲלָה אוֹתָהּ - צָרִיךְ הַיָּבָם לִכְתֹּב לָהּ כְּתֻבָּה כִּשְׁאָר הָאַלְמָנוֹת [-מאה דינרים].

יח. הַיְבָמָה - קֹדֶם שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ יְבָמָהּ, אוֹ קֹדֶם שֶׁיַּחְלֹץ לָהּ - הֲרֵי הִיא אֲסוּרָה לְהִנָּשֵׂא לְזָר, שֶׁנֶּאֱמַר[11]: "לֹא תִהְיֶה אֵשֶׁת הַמֵּת הַחוּצָה, לְאִישׁ זָר". וְאִם נִשֵּׂאת לְאַחֵר וּבָעָלָהּ - לוֹקֶה הוּא וְהִיא, וּמוֹצִיאָהּ בְּגֵט[מג], וַאֲפִלּוּ הָיוּ לָהּ כַּמָּה בָּנִים[מד], וְנֶאֱסָרָה עָלָיו[מה] וְעַל יְבָמָהּ[מו]; וְיִבָּמָהּ חוֹלֵץ לָהּ, וְאַחַר כָּךְ תִּהְיֶה מֻתֶּרֶת לַאֲחֵרִים.

מג) אפילו אם לא בעל אותה. מאחר וגם אירוסים מצריכים גט (יתבאר בהלכה הבאה). מד) לא מתחשבים בכך שעלול לצאת שם רע על הילדים ומכריחים אותו לתת לה גט. מה) אפילו אם ברור שעדיין לא בעל אותה, מאחר שחזקה שהנישאת - בעולה ונאסרת (כמו שהתבאר בהלכות אישות פרק י"ט, ה"ג). מו) מכיוון שהיא דומה לאשת איש שהתחתנה עם אחר ובעלה הגיע, שאסורה על שניהם (אך הילדים שנולדו ליבמה אינם ממזרים מכיוון שהאיסור הוא בלאו ולא בכרת).

יט. נִתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר [ולא הכניסה לחופה], לֹא נֶאֱסְרָה עַל יְבָמָהּ[מז]; אֶלָּא נוֹתֵן לָהּ הַזָּר שֶׁקִּדְּשָׁהּ גֵּט[מח], וְיִבָּמָהּ מְיַבֵּם אוֹ חוֹלֵץ. וְאִם הָיָה יְבָמָהּ כֹּהֵן, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׂא גְּרוּשָׁה[מט] - תֵּצֵא מִן הַזָּר בְּגֵט, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַחוֹטֵא נִשְׂכָּר[נ], וַיַּחְלֹץ לָהּ יְבָמָהּ.

מז) דינה שווה לאישה שהתקדשה (ולא נכנסה לחופה) והתברר שבעלה חי – מותרת לבעלה. מח) מאחר שהקידושים חלים באישה שאיסור החיתון הוא בלאו. מט) החידוש הוא בכך שאיננו מתירים לכהן לחלוץ לה ולהתיר אותה להישאר עם המקדש (למרות שאינו יכול לייבם אותה). נ) היות וללא האיסור בקידושים עם הזר, היה הכהן יכול לייבם אותה. לאחר שיחלוץ לה היבם עדיין תהיה אסורה על השני בקנס.

כ. חָזַר הַזָּר שֶׁגֵּרְשָׁהּ מִן הָאֵרוּסִין, וּנְשָׂאָהּ אַחַר שֶׁחָלַץ לָהּ יְבָמָהּ - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִיָּדוֹ[נא]. אֲבָל אִם גֵּרְשָׁהּ מִן הַנִּשּׂוּאִין, וְחָזַר וּנְשָׂאָהּ אַחַר שֶׁחָלְצָה - מוֹצִיאִין אוֹתָהּ; מִפְּנֵי שֶׁהִיא דּוֹמָה לְאֵשֶׁת אִישׁ שֶׁנִּשֵּׂאת וּבָא בַּעֲלָהּ, שֶׁהִיא אֲסוּרָה עַל זֶה וְעַל זֶה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְהַיְבָמָה שֶׁזָּנְתָה וְהִיא [בעודה] זְקוּקָה - לֹא נֶאֱסְרָה עַל יְבָמָהּ[נב]; אֶלָּא רָצָה חוֹלֵץ, רָצָה מְיַבֵּם.

נא) מכיוון שהקנס הזה הוא רק לכתחילה. נב) מכיוון שהאיסור הוא רק ב'לאו' ומעשה הזנות יישמר בסוד.

כא. כָּל יְבָמָה שֶׁהִיא סָפֵק מִדְּבְרֵיהֶם [נסתפקו חכמים] אִם יֵשׁ עָלֶיהָ זִקַּת יָבָם אוֹ אֵין עָלֶיהָ זִקַּת יָבָם [אם חייבת בייבום] - כְּגוֹן יְבָמָה שֶׁיָּלְדָה וָלָד שֶׁלֹּא כָּלוּ לוֹ חֳדָשָׁיו וּמֵת בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם[נג], שֶׁדַּיְנָהּ שֶׁתַּחְלֹץ מִסָּפֵק מִדְּבְרֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ - אִם הָלְכָה וְנִתְקַדְּשָׁה לְאַחֵר קֹדֶם חֲלִיצָה, חוֹלֵץ לָהּ יְבָמָהּ וְתֵשֵׁב עִם בַּעֲלָהּ[נד]; וְאִם נִתְקַדְּשָׁה לְכֹהֵן שֶׁהוּא אָסוּר בַּחֲלוּצָה, אֵינוֹ חוֹלֵץ לָהּ, שֶׁאֵין אוֹסְרִין עַל זֶה אִשְׁתּוֹ, מִסָּפֵק מִדְּבְרֵיהֶם[נה]. גְּרוּשָׁה הַכֹּהֵן אוֹ מֵת - הֲרֵי זוֹ חוֹלֶצֶת[נו], וְאַחַר כָּךְ תִּנָּשֵׂא לַאֲחֵרִים לְכַתְּחִלָּה.

נג) כלומר, איננו יודעים אם נולד בחודש התשיעי או לפני כן, אך נולד עם כל האיברים שלמים. נד) ואינה צריכה קידושין שניים. נה) מאחר ומהתורה הולד נחשב לבר קיימא ופטורה לגמרי מחליצה ומייבום. נו) מאחר וההיתר לא לחלוץ לה ניתן רק כדי שלא תיאסר על בעלה, ומאחר שכבר אינם נשואים אינו תקף.

~ יום רביעי כ"ו תשרי ~

פֶּרֶק ג

נאמנות הבעל לפטור את אשתו מייבום.

א. הָאוֹמֵר: 'זֶה בְּנִי', אוֹ שֶׁאָמַר: 'יֵשׁ לִי בָּנִים'[א] - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן, וּפוֹטֵר אֶת אִשְׁתּוֹ מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם [כשימות][ב].

א) ואין אשתי זקוקה לאחר מותי לייבום. ב) מאמינים לו מכוח זה שבין כה וכה היה ביכולתו לפטור אותה מייבום על ידי שהיה מגרש אותה.

ב. אָמַר: 'זֶה אָחִי', אוֹ שֶׁאָמַר: 'יֵשׁ לִי אַחִים' - אֵינוֹ נֶאֱמָן לֶאֱסֹר אֶת אִשְׁתּוֹ וּלְהַנִּיחָהּ זְקוּקָה לְיָבָם; שֶׁהֲרֵי זֶה מִתְכַּוֵּן לְאָסְרָהּ לְאַחֵר מוֹתוֹ[ג].

ג) מדובר במקרה שלא היה ידוע שיש לו אחים, וללא דבריו אשתו הייתה מתחתנת לאחר מותו ללא צורך בייבום או חליצה.

11. דברים-כי־תצא, כה, ה.

ג. הָיָה מֻחְזָק שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַחִים, וְאָמַר בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ[ד]: 'אֵין לִי אַחִים'[ה] - אֵינוֹ נֶאֱמָן[ו]; וְכֵן אִם אָמַר עַל מִי שֶׁהֶחְזַק אָחִיו: 'אֵין זֶה אָחִי' - אֵינוֹ נֶאֱמָן[ז]. לֹא הָיָה מֻחְזָק בְּאַחִים, וְיָצָא עָלָיו קוֹל [־התפרסם] שֶׁיֵּשׁ שָׁם עֵדִים שֶׁיָּעִידוּ שֶׁיֵּשׁ לְבַעְלָהּ אַחִים, וְהָעֵדִים בִּמְדִינָה אַחֶרֶת - אֲפִלּוּ אָמַר הוּא בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ: 'אֵין לִי אָח' - הֲרֵי זוֹ חוֹשֶׁשֶׁת[ח], וַתְמִתִּין[ט] עַד שֶׁיָּבוֹאוּ הָעֵדִים שֶׁאָמְרוּ [עליהם שמכירים לו אחים] **וְיִשְׁאֲלוּ** [־יחקרו אותם].

ד) שהיא שעה רצינית והאדם לא משקר בזמן זה בדרך כלל. ה) והיא יכולה להינשא ללא צורך ביבום או חליצה. ו) מכיוון שידוע שיש לו אחים. ז) אינו נאמן לבטל את מה שידוע לנו זהו אחיו. ח) אנו חוששים שהשמועה הזו נכונה. ט) בינתיים לא תינשא לאחרים.

ד. מִי שֶׁזָּנָה עִם אִשָּׁה, בֵּין פְּנוּיָה בֵּין אֵשֶׁת אִישׁ, וְנִתְעַבְּרָה, וְאָמַר: 'זֶה הָעֻבָּר מִמֶּנִּי הוּא', וַאֲפִלּוּ הִיא מוֹדָה לוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּנוֹ לְעִנְיַן יְרֻשָּׁה[י] - הֲרֵי זֶה סָפֵק לְעִנְיַן יִבּוּם; כְּשֵׁם שֶׁזָּנָת עִמּוֹ, כָּךְ זָנָת עִם אַחֵר, וּמַאַיִן יְוֹדַע הַדָּבָר שֶׁזֶּה בְּנוֹ וַדַּאי, וַהֲרֵי אֵין לוֹ חֲזָקָה[יא]? אֶלָּא לְעוֹלָם סָפֵק הוּא[יב], וּלְהַחְמִיר דָּנִין בּוֹ - וְחוֹלֶצֶת, וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת[יג].

י) מכיוון שאם ירצה הוא יכול לתת לו את נכסיו במתנה. יא) שהרי מאז שנולד לא ידוע בוודאות מי אביו. יב) שאולי אינו בנו ואשתו זקוקה לייבום. יג) מכיוון שאולי הוא בנו ואסורה ליבם ככל אשת אח.

ה. נֶאֱמָן • עַד אֶחָד לְהָעִיד לְיִבְמָה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ, וּמִתְיַבֶּמֶת עַל פִּיו; אוֹ שֶׁמֵּת יְבָמָהּ, אוֹ שֶׁנִּתַּן [־נולד] לְבַעְלָהּ בֵּן, לְהַתִּירָהּ לְזָרִים. וַאֲפִלּוּ עֶבֶד, אוֹ אִשָּׁה, אוֹ גּוֹי מֻסְיָם לְפִי תֻּמּוֹ [־ללא כוונת עדות] - מֵעִיד בְּמִיתַת הַיָּבָם, כְּמוֹ שֶׁמֵּעִיד לְאֵשֶׁת אִישׁ לְהַתִּירָהּ, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין.

השגת הראב"ד

נאמן . . בן א"א זה הדמיון אינו מחוור אם אמרו בעדות מיתה דמהימן עד אחד אפילו בדבר שהיא אינה נאמנת משום דמילתא דעבידא לאיגלויי היא ולא משקר יאמרו בניתן לבעלה בן דאפשר דמשקר דאפילו בעל עצמו שאמר יש לי בנים והוא מוחזק באחים ובלבו בנים אינו נאמן להתירה בלא חליצה.

יד) ומקלים להתיר את האישה על פי עד אחד, מכיוון שבוודאי האישה לא תסמוך רק על דברי העד אלא תברר לעומק בעצמה שבעלה אכן מת, כדי שלא תצטרך לצאת מבעלה לאחר הנישואין אם יתברר שהוא חי.

ו. וְחָמֵשׁ הַנָּשִׁים שֶׁאֵין מְעִידוֹת זוֹ לָזוֹ[טו] שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ, כָּךְ אֵין מְעִידִין לָהּ שֶׁמֵּת יְבָמָהּ[טז]; וְדִין עֵדוּת זוֹ כְּדִין אוֹתָהּ עֵדוּת[יז], לְעִנְיַן עֵדִים שֶׁמַּכְחִישִׁין זֶה אֶת זֶה בְּמִיתַת הַיָּבָם[יח], וּלְכָל דָּבָר.

טו) שמוחזקות כשונאות זו את זו. טז) כי מתכוונות לקלקל אותה, שתינשא לאיש אחר ואחר כך כשהאיש הראשון יימצא חי תצטרך לצאת ממנו. יז) על מיתת הבעל. יח) שהעד הראשון המעיד שהיבם מת נאמן כשניים, ואם אחר כך יבוא עד אחר ויכחיש אותו אין השני נאמן.

ז. שְׁתֵּי יְבָמוֹת [־הנשואות לשני אחים] שֶׁבָּאוּ מִמְּדִינַת הַיָּם, זוֹ אוֹמֶרֶת: 'מֵת בַּעֲלִי', וְזוֹ אוֹמֶרֶת: 'מֵת בַּעֲלִי' - זוֹ אֲסוּרָה [לזר] מִפְּנֵי בַּעְלָהּ שֶׁל זוֹ [שהיא זקוקתו], וְזוֹ אֲסוּרָה מִפְּנֵי בַּעְלָהּ שֶׁל זוֹ; שֶׁאֵין יְבָמְתָהּ נֶאֱמֶנֶת לְהָעִיד לָהּ שֶׁמֵּת יְבָמָהּ, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ.

ח. הָיָה לְאַחַת מֵהֶן עֵד שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ - זוֹ שֶׁיֵּשׁ לָהּ הָעֵד, עוֹמֶדֶת בְּאִסּוּרָהּ [להינשא לזר]; שֶׁאֵינָהּ אֲסוּרָה מִפְּנֵי בַּעְלָהּ, אֶלָּא מִפְּנֵי יְבָמָהּ[יט]. וְזוֹ שֶׁאֵין לָהּ עֵד, מֻתֶּרֶת; שֶׁהֲרֵי הָעֵד הֵעִיד שֶׁמֵּת יְבָמָהּ, וְהִיא נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר 'מֵת בַּעֲלִי'.

יט) כי יבמתה היא היחידה שמעידה שהיבם מת, והיא לא נאמנת להעיד במקרה הקשור אליה.

ט. לָזוֹ בָּנִים[כ] וְלָזוֹ אֵין בָּנִים - זוֹ שֶׁיֵּשׁ לָהּ בָּנִים, מֻתֶּרֶת; וְשֶׁאֵין לָהּ בָּנִים, אֲסוּרָה[כא].

כ) לאחת מנשות המת היו בנים מבעלה, ואינה זקוקה ליבום. כא) מכיוון שהיא זקוקה ליבם.

הָיָה לָהֶן יָבָם אַחֵר [־אח שלישי] כָּאן, הֲרֵי זֶה מְיַבֵּם לְשִׁתֵּיהֶן[כב].

כב) כאשר אין לאף אחת מהן ילדים, וכל אחת מהן זקוקה לייבום כדי להקים שם לבעלה שנפטר.

י. מֵת זֶה הַיָּבָם שִׁיְּבֵם אוֹתָן [־ללא ילדים] - אֲסוּרוֹת לְהִנָּשֵׂא לְזָר [שמא חי היבם], כְּשֶׁהָיוּ בַּהֲתָחָלָה[כג]. נִתְיַבְּמוּ וְנִתְגָּרְשׁוּ, הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרוֹת לְזָר.

כג) כפי שנאסרו בהתחלה לפני שהתייבמו.

יא. אַף עַל פִּי שֶׁהָאִשָּׁה נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר 'מֵת בַּעֲלִי', וְתִנָּשֵׂא[כד] אוֹ תִּתְיַבֵּם[כה] - אֵין הַיְבָמָה נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר 'מֵת יְבָמִי', שֶׁתִּנָּשֵׂא לְזָר; הוֹאִיל וְהוּא אָסוּר לָאוֹ, שֶׁמָּא יִהְיֶה קַל בְּעֵינֶיהָ[כו]. וְכֵן אֵין הַיָּבָם נֶאֱמָן לוֹמַר 'מֵת אָחִי', שֶׁיְּיַבֵּם אֶת אִשְׁתּוֹ - שֶׁמָּא עֵינָיו נָתַן בָּהּ [־רוצה לשאת אותה]. וְאֵין הָאִשָּׁה נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר 'מֵתָה

אֲחוֹתִי, שֶׁתִּכָּנֵס לְבֵיתָהּ, וְאֵין הָאִישׁ נֶאֱמָן לוֹמַר 'מֵתָה אִשְׁתִּי', שֶׁיִּשָּׂא אֶת אֲחוֹתָהּ - עַד שֶׁיָּעִידוּ שְׁנֵי עֵדִים שֶׁמֵּתָה אֲחוֹתָהּ, וְאַחַר כָּךְ תִּכָּנֵס לְבֵיתָהּ; שֶׁלֹּא הֶאֱמִינוּ עַד אֶחָד אֶלָּא מִשּׁוּם הַתֶּרֶת עֲגוּנָה[כג], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

כד) אם יש לבעלה בנים, או אין לו אחים. כה) כאשר אין לבעלה בנים ויש לו אח. כו) ולא תבדוק היטב אם אכן מת היבם, בניגוד לאישה האומרת "מת בעלי" שהיא נאמנת, מכיוון שזהו איסור "אשת איש" ועונשו מיתת בית דין, ובניה מהשני ממזרים. כז) שאינה יכולה להינשא לאף איש בעולם, אם לא נקבל את עדותו.

יב. לְפִיכָךְ[כד], הָאִשָּׁה שֶׁהָלְכָה הִיא וּבַעֲלָהּ וְיָבְמָהּ לִמְדִינַת הַיָּם, וּבָאָה וְאָמְרָה: 'מֵת בַּעֲלִי וְאַחַר כָּךְ מֵת יְבָמִי', אוֹ שֶׁאָמְרָה: 'מֵת יְבָמִי וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעֲלִי' - הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת[כה]. אֲבָל אִם הָלְכָה הִיא וּבַעֲלָהּ בִּלְבַד[כו], וּבָאָה וְאָמְרָה: 'נִתַּן לִי יָבָם' [נולד לבעלי אח] בִּמְדִינַת הַיָּם וָמֵת' - בֵּין שֶׁאָמְרָה 'מֵת הַיָּבָם וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעֲלִי', בֵּין שֶׁאָמְרָה 'מֵת בַּעֲלִי וְאַחַר כָּךְ מֵת הַיָּבָם שֶׁנִּתַּן לִי' - הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת, שֶׁהַפֶּה שֶׁאָסַר [ניתן לי יבם] הוּא הַפֶּה שֶׁהִתִּיר [ומת].

כח) מכיוון שאישה אינה נאמנת לומר: "מת יבמי". כט) ואסורה להינשא לזר, אלא היא בחזקת זקוקה ליבום. ל) ולא היה ידוע שיש לה יבם, כך שאם מת בעלה היא בחזקת מותרת לזר.

יג. הָאִשָּׁה שֶׁהָלְכָה הִיא וּבַעֲלָהּ וּבָנָהּ לִמְדִינַת הַיָּם, וּבָאָה וְאָמְרָה: 'מֵת בַּעֲלִי וְאַחַר כָּךְ מֵת בְּנִי' - נֶאֱמֶנֶת[לא], שֶׁהֲרֵי הָיְתָה בְּחֶזְקַת הֶתֵּר לָזָר [שהרי היה לו בן במיתתן]. אָמְרָה: 'מֵת בְּנִי וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעֲלִי' - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת לְהַתִּיבֵם[לב]; וְחוֹשֶׁשִׁין לְדִבְרֶיהָ[לג], וְחוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת.

לא) ואינה זקוקה ליבום. לב) מכיוון שהיא הייתה בחזקת מותרת לזר, וחוששים אולי מחמת אהבתה ליבמה היא משקרת. לג) מהצד השני להחמיר ולא להתירה לזר, שהרי לדבריה היא זקוקה לייבום.

יד. הָלְכָה הִיא וּבַעֲלָהּ בִּלְבַד[לד], וּבָאָה וְאָמְרָה: 'נִתַּן לִי בֵּן בִּמְדִינַת הַיָּם וָמֵת, וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעֲלִי'[לה] - נֶאֱמֶנֶת וּמִתְיַבֶּמֶת, שֶׁהֲרֵי הָיְתָה בְּחֶזְקַת הֶתֵּר לִיבָּמָהּ בְּעֵת שֶׁהָלְכָה. אָמְרָה: 'מֵת בַּעֲלִי וְאַחַר כָּךְ מֵת הַבֵּן שֶׁנִּתַּן לִי' - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת לִפְטֹר עַצְמָהּ מִן הַיִּבּוּם וּמִן הַחֲלִיצָה; וְחוֹשְׁשִׁין לִדְבָרֶיהָ[לו], וְחוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת.

לד) ומדובר שיש לה יבם והיא בחזקת זקוקה לו. לה) כך שבכל מקרה היא זקוקה ליבם. לו) מהצד השני להחמיר ולא להתירה לזר, שהרי לדבריה היא זקוקה לייבום.

טו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[לז]? בְּשֶׁהָיְתָה פְּסוּלָה לַכְּהֻנָּה מִתְּחִלָּתָהּ, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה גְּרוּשָׁה אוֹ חֲלָלָה[לח], אוֹ שֶׁאָמְרָה: 'בְּמַעֲרָה הָיִינוּ כְּשֶׁמֵּתוּ'[לט]. אֲבָל אִם אֵין הַדָּבָר כֵּן, אֵינָהּ חוֹלֶצֶת - שֶׁמָּא תַּחְלֹץ, וְיָבוֹאוּ עֵדִים וְיָעִידוּ שֶׁהַדָּבָר כְּמוֹ שֶׁאָמְרָה וְהַבַּעַל מֵת תְּחִלָּה, וְנִמְצֵאת חֲלִיצָה זוֹ אֵינָהּ כְּלוּם, וְתִנָּשֵׂא לְכֹהֵן, וְיִרְאֶה הָרוֹאֶה אוֹתָהּ שֶׁחָלְצָה וְנִשֵּׂאת לְכֹהֵן, וִידַמֶּה שֶׁהַחֲלוּצָה מֻתֶּרֶת לְכַהֲנָה, וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ בָּעֵדִים שֶׁבָּאוּ; לְפִיכָךְ לֹא תַּחְלֹץ וְלֹא תִּתְיַבֵּם, אֶלָּא תִּשָּׁאֵר בְּחֶזְקַת זְקוּקָה כְּשֶׁיָּצְאַת, עַד שֶׁיָּבוֹאוּ עֵדִים.

לז) שהאישה חולצת על סמך דבריה. לח) שנולדה מאיסור כהונה, כגון שאימה הייתה גרושה ונישאה לאביה הכהן, ובמקרה כזה ביתם נחשבת חללה ואסורה להינשא לכהן. לט) ואין עדים שראו ויכולים לבוא ולהעיד מי מת תחילה האב או הבן.

טז. וְכֵן אִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ וְצָרָתָהּ [=אשתו השניה] לִמְדִינַת הַיָּם, וּבָאוּ וְאָמְרוּ לָהּ: 'מֵת בַּעְלֵךְ' - הֲרֵי זוֹ לֹא תַּחְלֹץ וְלֹא תִּתְיַבֵּם לְעוֹלָם, עַד שֶׁיִּוָּדַע אִם יָלְדָה צָרָתָהּ[מ] אוֹ לֹא יָלְדָה.

מ) ילד לבעלה. ואז היא מותרת להינשא לזר, כי הוולד פוטר אותה מהייבום.

וְלָמָּה לֹא תַּחְלֹץ אַחַר תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים[מא] מִמִּיתַת הַבַּעַל, וְתִהְיֶה מֻתֶּרֶת לָזָר עַל כָּל פָּנִים, שֶׁאִם יָלְדָה צָרָתָהּ, הֲרֵי נִפְטְרָה זוֹ [מייבום], וְאִם לֹא יָלְדָה, הֲרֵי נֶחְלְצָה? גְּזֵרָה, שֶׁמָּא יִוָּדַע אַחַר הַחֲלִיצָה שֶׁיָּלְדָה צָרָתָהּ וָלָד שֶׁל קַיָּמָא, וְנִמְצֵאת זוֹ שֶׁאֵינָהּ חֲלִיצָה[מב], וְתִנָּשֵׂא לְכֹהֵן אַחַר שֶׁנֶּחְלְצָה, וְיֹאמַר הָרוֹאֶה שֶׁלֹּא יָדַע בָּעֵדִים שֶׁבָּאוּ, שֶׁהַחֲלוּצָה מֻתֶּרֶת לְכֹהֵן, וְיָעִיד שֶׁרָאָה אוֹתָהּ נִשֵּׂאת לְכַהֲנָה עַל פִּי בֵּית דִּין. לְפִיכָךְ אִם הָיְתָה אֲסוּרָה לַכְּהֻנָּה מִתְּחִלָּתָהּ[מג] - הֲרֵי זוֹ חוֹלֶצֶת לְאַחַר תִּשְׁעָה, וְתִנָּשֵׂא לְזָר.

מא) במשך תשעת החודשים הראשונים אינה יכולה לחלוץ,

כי אולי צרתה מעוברת וכאשר אחת מהנשים מעוברת החליצה לא נחשבת. מב) כי חלצה בלי צורך. מג) כגון שהייתה גרושה או חללה כשנישאה לו.

אֲבָל זוֹ הַצָּרָה שֶׁהָיְתָה עִם בַּעֲלָהּ כְּשֶׁמֵּת - תַּמְתִּין תִּשְׁעִים יוֹם כְּשִׁאָר הַיְּבָמוֹת[מד], וְתַחְלֹץ אוֹ תִּתְיַבֵּם; וְלֹא תָּחוּשׁ לְצָרָתָהּ שֶׁבַּמְּדִינָה הָאַחֶרֶת[מה], הוֹאִיל וְלֹא הָיְתָה בַּעֲלָהּ עִמָּהּ בַּמְּדִינָה.

מד) שחולצות או מתייבמות לאחר תשעים יום מיום מיתת הבעל, כדי שיוכלו לדעת אם הן מעוברות אם לא. מה) לא חוששים שהאישה שנשארה במקום המגורים הראשון מעוברת.

יז. הָאִשָּׁה שֶׁמֵּת בַּעֲלָהּ[מו], וְהָיְתָה לָהּ חָמוֹת בִּמְדִינַת הַיָּם - אֵינָהּ חוֹשֶׁשֶׁת שֶׁמָּא יָלְדָה חֲמוֹתָהּ וּכְבָר נִתַּן לָהּ בָּעֵם בִּמְדִינָה אַחֶרֶת; שֶׁלֹּא גָּזְרוּ בְּדָבָר זֶה, אֶלָּא נַעֲמִיד אוֹתָהּ עַל חֶזְקָתָהּ, וַחֲרֵי הִיא מֻתֶּרֶת. וְהוּא הַדִּין לְאִשָּׁה שֶׁמֵּת בַּעֲלָהּ, וְהָיָה לוֹ בֵּן בִּמְדִינָה אַחֶרֶת - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְזָר; וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא מֵת הַבֵּן, אֶלָּא הַעֲמֵד אוֹתָהּ עַל חֶזְקָתָהּ.

מו) ללא ילדים, וגם אחים לא היו לו.

יח. יָצְאַת חֲמוֹתָהּ מְעֻבֶּרֶת - הֲרֵי זוֹ חוֹשֶׁשֶׁת, וְלֹא תִּנָּשֵׂא לְזָר עַד שֶׁתֵּדַע מֶה הָיָה סוֹף עִבּוּר חֲמוֹתָהּ, שֶׁמָּא נוֹלַד לָהּ בֵּן קֹדֶם מִיתַת הַבַּעַל[מז].

מז) ואז היא זקוקה לו עד שתחלוץ ממנו. דין זה הוא דווקא אם היבם נולד לפני מיתת הבעל, אבל אם נולד מאוחר יותר האישה אינה זקוקה לו ליבום, מכיוון שבזמן מיתת הבעל לא היו לו אחים.

יט. הָאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעֲלָהּ וּבְנָהּ לִמְדִינַת הַיָּם, וּבָאוּ וְאָמְרוּ לָהּ: 'מֵת בַּעֲלֵךְ וְאַחַר כָּךְ מֵת בִּנֵּךְ'[מח], וְנִשֵּׂאת, וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע שֶׁחָלוּף הָיוּ הַדְּבָרִים[מט] - תֵּצֵא, וְהַוָּלָד כָּשֵׁר; אָמְרוּ לָהּ: 'מֵת בִּנֵּךְ וְאַחַר כָּךְ מֵת בַּעֲלֵךְ', וְנִתְיַבְּמָה, וְאַחַר כָּךְ נוֹדַע שֶׁחָלוּף הָיוּ הַדְּבָרִים[נא] - תֵּצֵא, וְהַוָּלָד שֶׁנּוֹלַד לִפְנֵי הַשְּׁמוּעָה[נב] אוֹ לְאַחַר הַשְּׁמוּעָה מַמְזֵר.

מח) ולפי זה הייתה מותרת להינשא לזר. מט) שבנה מת לפני בעלה, והיא זקוקה ליבם. נ) כי נישואי יבמה לזר זהו איסור לאו בלבד, והוולד ממזר רק בנישואין אסורים המחייבים כרת. נא) ולמעשה היא אסורה ליבמה, ונישואין לאשת אח מחייבים בעונש כרת. נב) אף אם נולד לפני שנודע שהם אסורים אחד לשני, והנישואין היו בשגגה.

~ יום חמישי כ"ז תשרי ~

פֶּרֶק ד

דיני מצוות חליצה.

א. כֵּיצַד מִצְוַת חֲלִיצָה? הַיְבָמָה הוֹלֶכֶת אַחַר יְבָמָהּ לַמָּקוֹם שֶׁהוּא שָׁם[נג], וּבָאָה לַדַּיָּנִין, וְהֵם קוֹרְאִין לוֹ, וְנוֹתְנִין לוֹ עֵצָה הַהוֹגֶנֶת [=ראויה] לוֹ וְלָהּ. אִם עֵצָה טוֹבָה [=נכון] לְיַבֵּם[נד], יוֹעֲצִין אוֹתוֹ לְיַבֵּם; וְאִם עֵצָה טוֹבָה לַחְלֹץ - כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה הִיא יַלְדָּה וְהוּא זָקֵן, אוֹ הִיא זְקֵנָה וְהוּא יֶלֶד - יוֹעֲצִין אוֹתוֹ לַחְלֹץ.

א) לבית הדין שבעיר מגוריו. ב) ששניהם מתאימים זה לזה.

ב. וּצְרִיכִין הַדַּיָּנִין לְקַבֵּץ מָקוֹם שֶׁיֵּשְׁבוּ בּוֹ[נג], וַאֲחַר כָּךְ תַּחְלֹץ שָׁם בִּפְנֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר[12]: "וְעָלְתָה יְבִמְתּוֹ הַשַּׁעְרָה[ד] אֶל הַזְּקֵנִים" וְגוֹ'. לֹא נוֹעֲדוּ[ה] וְלֹא קָבְעוּ מָקוֹם, אֶלָּא נִקְרְאוּ נִקְרֶה [=נפגשו באקראי], וְנִקְרֵית הִיא וְהוּא לִפְנֵיהֶם, וְחָלְצוּ - חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה.

ג) עליהם לומר: נלך למקום פלוני לחלוץ. הסיבה לכך היא, כדי שיתפרסם שהאישה נחלצת ומותרת להינשא לאחרים וכן שהיא אסורה לכהן. ד) מהמילה "השערה" מובן, שמדובר במקום שייעדו להיפגש שם לחלוץ. ה) דייני בית הדין לא סיכמו ביניהם להיפגש.

ג. וּמְלַמְּדִין אוֹתָהּ וְאֶת הַיָּבָם לִקְרוֹת[ו], עַד שֶׁיִּהְיוּ רְגִילִין; וְתִהְיֶה יְכוֹלָה לִקְרוֹת[13] "לֹא אָבָה" בִּנְשִׁימָה אַחַת, וְאַחַר כָּךְ תֹּאמַר "יַבְּמִי"[14] - כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה מַשְׁמַע דְּבָרֶיהָ: 'אָבָה יַבְּמִי'[ז].

ו) את הפסוקים שאותם הם אמורים לקרוא בזמן החליצה, כמובא להלן הלכה ט. ז) כי אם תפסיק בין המילים "לא" ו"אבה", יכול להשתמע מכך שאומרת: "לא" – יבמי לא רוצה לחלוץ לי, "אבה יבמי" – הוא רוצה לייבם אותי.

ד. וּמֵאַחַר שֶׁתִּהְיֶה רְגִילָה לִקְרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא

12. דברים-כי־תצא, כה, ז. 13. דברים-כי־תצא, כה, ז. 14. שם.

קָרֵאת בִּנְשִׁימָה אַחַת, אֵין מַקְפִּידִין עַל זֶה; אֲבָל אִם אֵינָהּ יְכוֹלָה, מַרְגִּילִין אוֹתָהּ עַד שֶׁתְּדַע.

ה. וְהַחֲלִיצָה בַּיּוֹם, וְלֹא בַּלַּיְלָה[ח], וּבִפְנֵי שְׁלֹשָׁה שֶׁיּוֹדְעִין לְהַקְרוֹת כַּשּׁוּרָה[ט]. וְאִם אֶחָד מִן הַשְּׁלֹשָׁה גֵּר - פָּסוּל, וַאֲפִלּוּ הָיָה אָבִיו גֵּר וְאִמּוֹ יִשְׂרְאֵלִית; עַד שֶׁיִּהְיֶה אָבִיו וְאִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל. וּמְצָוָתָהּ [לכתחילה] בַּחֲמִשָּׁה, כְּדֵי לְפַרְסֵם הַדָּבָר[י]; וְאוֹתָן הַשָּׁנַיִם [-הדיינים הנוספים], אֲפִלּוּ הָיוּ עַמֵּי הָאָרֶץ.

ח) מכיוון שהחליצה נחשבת דין ממוני – כי בעקבות החליצה האישה גובה את הכתובה שלה, והתחלת כל דין צריכה להיות ביום. ט) שיוכלו לעזור ליבם וליבמה לקרוא את הפסוקים. י) כדי שיידעו שהיא חלוצה, ומותרת להינשא לזר ואסורה לכהן.

ו. כֵּיצַד חוֹלְצִין? מְבִיאִין לוֹ מִנְעָל שֶׁל עוֹר שֶׁיֵּשׁ לוֹ עָקֵב, וְאֵינוֹ תָּפוּר בְּפִשְׁתָּן[יא]; וְלוֹבְשׁוֹ בִּימִין [-על רגל ימין], וְקוֹשֵׁר רְצוּעוֹתָיו עַל רַגְלוֹ[יב]; וְעוֹמֵד הוּא וְהִיא בְּבֵית דִּין, וּמַקְרִין לַיָּבָמָה בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ[15]: "מֵאֵן יְבָמִי וְגוֹ'", וְאַחַר כָּךְ מַקְרִין לַיָּבָם[16]: "לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ"; וְנוֹעֵץ רַגְלוֹ בָּאָרֶץ [-דורך על הקרקע], וְהִיא יוֹשֶׁבֶת וּפוֹשֶׁטֶת יָדָהּ בְּבֵית דִּין, וּמַתֶּרֶת רְצוּעוֹת הַמִּנְעָל מֵעַל רַגְלוֹ, וְחוֹלֶצֶת הַמִּנְעָל וּמַשְׁלֶכֶת אוֹתוֹ לָאָרֶץ[יג]; וּמְשַׁשְּׁמֵט רֹב הָעָקֵב[יד], הֶתֵּרָה הַיְבָמָה לְזָר.

יא) אלא ברצועות דקות של עור. יב) על אזור הקרסול – מתחת לשוק. יג) להראות שהיא לא מתכוונת לקחת לעצמה את המנעל, אלא רק מקיימת את מצוות החליצה בלבד. יד) של הנעל מרגל היבם.

ז. וְאַחַר כָּךְ עוֹמֶדֶת וְיוֹרֶקֶת בָּאָרֶץ כְּנֶגֶד פָּנָיו, רֹק הַנִּרְאֶה לַדַּיָּנִין - שֶׁמִּצְוַת חֲלִיצָה שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶן עוֹמְדִין בְּשָׁעַת קְרִיאָה וּבְשָׁעַת רְקִיקָה[טו]; וּצְרִיכִין הַדַּיָּנִין לִרְאוֹת הָרֹק יוֹצֵא מִפִּיהָ. וְאַחַר כָּךְ מַקְרִין לָהּ[17]: "כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו, וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל".

טו) מכיוון שהדיינים צריכים לראות את הרקיקה, היא נחשבת כ'דין', ודין מתקיים בעמידה.

ח. הַכֹּל בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר[18]: "כָּכָה" - בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה; וְכָל הַיּוֹשְׁבִין שָׁם עוֹנִין אַחֲרֶיהָ: 'חֲלוּץ הַנַּעַל, חֲלוּץ הַנַּעַל, חֲלוּץ הַנַּעַל', שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים[טז].

טז) בטעם החליצה כתב בעל 'הלכות גדולות': "מפני מה חולצת נעלו? שכך אמר הקב"ה למשה: אמור ליבם שלא ירצה ליבם: רשע! בגופך היית יכול לקיים [מצות ייבום] ומאנת, לפיכך תחלוץ מנעלך כאבל וכמנודה, שדרכם להיות יחפים, מטיפה סרוחה שבגופך היית יכול לקיים זרע לאחיך - לכך וירקה בפניו טיפה סרוחה, והדיינים עונים: חלוץ הנעל - כאבל; חלוץ הנעל - כמנודה; חלוץ הנעל - כמורד במצוה".

וְצָרִיךְ שֶׁתְּהֵא הַיְבָמָה שֶׁתַּחְלֹץ לוֹ, וְיִתְכַּוֵּן הוּא שֶׁיַּחְלֹץ לָהּ; וְיַעֲשׂוּ מַעֲשִׂים אֵלּוּ לְשֵׁם [-לשם מצוות חליצה]. וְהַסּוּמָא • אֵינוֹ חוֹלֵץ, שֶׁנֶּאֱמַר[19]: "וְיָרְקָה בְּפָנָיו"; וְאֵין זֶה רוֹאֶה הָרֹק.

השגת הראב"ד
והסומא אינו חולץ א"א והוא שיש שם אחר שיחלוץ.

ט. נִמְצָא סֵדֶר חֲלִיצָה כָּךְ הוּא: קוֹרְאָה הִיא תְּחִלָּה[20]: "מֵאֵן יְבָמִי לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל, לֹא אָבָה יַבְּמִי"; וְאַחַר כָּךְ קוֹרֵא הוּא[21]: "לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ"; וְאַחַר כָּךְ תַּחְלֹץ, וְאַחַר כָּךְ תָּרֹק; וְאַחַר כָּךְ תִּקְרָא[22]: "כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו, וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל".

י. וְאֵין הַסֵּדֶר מְעַכֵּב, אֶלָּא אִם לֹא קָרְאָה בַּתְּחִלָּה לֹא הָיָה וְלֹא הוּא, אוֹ שֶׁרָקְקָה וְאַחַר כָּךְ חָלְצָה, אוֹ שֶׁקָּרְאָה[יז] וְאַחַר כָּךְ רָקְקָה - חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה.

יז) את המילים "ככה יעשה לאיש", שרק היא קוראת.

יא. וְלָמָּה לֹא תַּחְזֹר וְתָרֹק[יח] עַל [פי] הַסֵּדֶר? שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: 'רְקִיקָה לְבַדָּהּ אֵינָהּ כְּלוּם, וְאֵינָהּ פּוֹסֶלֶת מִן הָאַחִין'[יט].

יח) אחרי החליצה, כשרקקה לפני החליצה. יט) שיטעו לחשוב שאם רקקה רק לפני, החליצה לא נחשבת.

יב. חָלְצָה בִּלְבַד, וְלֹא קָרְאָה וְלֹא רָקְקָה - חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁחָלְצָה וְקָרְאָה וְלֹא רָקְקָה, אוֹ שֶׁחָלְצָה וְרָקְקָה וְלֹא קָרְאָה - שֶׁחֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה.

15. דברים-כי־תצא, כה, ז. 16. שם, פסוק ח. 17. דברים-כי־תצא, כה, ט-י. 18. דברים-כי־תצא, כה, ט. 19. שם. 20. דברים-כי־תצא, כה, ז. 21. שם, פסוק ח. 22. שם, פסוקים ט-י.

יג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[כ]? בְּשֶׁהָיוּ יְכוֹלִין לְדַבֵּר, וַהֲרֵי הֵם רְאוּיִין לִקְרוֹת. אֲבָל אִלְּמֵת אוֹ אִלֵּם, אֵינָן חוֹלְצִין; וְאִם חָלְצוּ, חֲלִיצָתָן פְּסוּלָה[כא]: וְאֵינָן כְּחֵרֵשׁ אוֹ חֵרֶשֶׁת שֶׁחָלְצוּ, שֶׁלֹּא עָשׂוּ כְּלוּם - לְפִי שֶׁהַחֵרֵשׁ וְהַחֵרֶשֶׁת אֵינָן בְּנֵי דַּעַת.

כ) שהחליצה נחשבת אף אם לא קראו. כא) ההבדל בין "חליצתן פסולה" לבין "לא עשו כלום" הוא, שבחליצה פסולה נאסרו עליו קרובותיה והיא נאסרה להתייבם לאחים, ואילו ב"לא עשו כלום" היא כאילו לא חלצה ומותרת להתייבם, וכן לא נאסרו עליו קרובותיה.

יד. רָקְקָה בִּלְבַד, אוֹ שֶׁרָקְקָה וְקָרְאָה וְלֹא חָלְצָה - הֲרֵי זוֹ כַּחֲלִיצָה פְּסוּלָה[כב]. קָרְאָה הִיא וְהוּא, וְלֹא חָלְצָה וְלֹא רָקְקָה - לֹא עָשָׂה כְּלוּם [ומותרת להתייבם], **שֶׁנֶּאֱמַר[23]: "כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ" - הַמַּעֲשֶׂה שֶׁהוּא הַחֲלִיצָה וְהָרְקִיקָה, הִיא שֶׁמּוֹעִיל[כג]; אֲבָל הַקְּרִיאָה אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת וְאֵינָהּ מוֹעֶלֶת[כד].**

כב) מכיוון שהסדר הרגיל הוא שהיא רוקקת ואחר כך חולצת, ואם רק רקקה יחשבו שחלצה לפני כן. לכן גזרו חכמים שמחשיבים אותה כאילו חלצה חליצה פסולה. כג) ולכן גם כשרק רקקה נפסלת להתייבם לשאר האחים. כד) ובקריאה חכמים לא גזרו שתיפסל לאחים, מכיוון שחלק מהקריאה היא לפני החליצה ולכן גם אם ראו אותה קוראת לא חוששים שיחשבו שחלצה כבר.

טו. חָלְצָה וְרָקְקָה וְקָרֵאת, וְהֵן [=היבם והיבמה] **יוֹשְׁבִין אוֹ מֻטִּין עַל צְדֵיהֶן[כה], אוֹ שֶׁהָיָה שְׁרוֹךְ הַנַּעַל קָשׁוּר עַל שׁוֹקוֹ מִן הָאַרְכֻּבָּה** [=הברך] **וּלְמַטָּה[כו], אוֹ שֶׁחָלְצָה בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה עַמֵּי הָאָרֶץ שֶׁאֵינָן יוֹדְעִין לְהַקְרוֹת[כז], וְכֵן הַסּוּמָה שֶׁחָלְצָה - חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה.**

כה) שלא כדין שעליה לקרוא ולירוק בעמידה, כמבואר לעיל הלכה ז. כו) ולכתחילה צריך להיות קשור מתחת לשוק, כמבואר לעיל הלכה ו. כז) ולכתחילה צריך שידעו להקרות, כמבואר לעיל הלכה ה.

טז. חָלְצָה בַּלַּיְלָה, אוֹ שֶׁחָלְצָה בִּפְנֵי שְׁנַיִם, אוֹ בִּפְנֵי שְׁלֹשָׁה וְנִמְצָא אֶחָד מֵהֶן קָרוֹב[כח] אוֹ פָּסוּל [לדון דיני ממונות][כט], **אוֹ שֶׁהָיָה הַמְּנָעָל קָשׁוּר לְמַעְלָה מִן הָאַרְכֻּבָּה, אוֹ שֶׁהִתִּיר הוּא** [את השרוכים] **וְשָׁמְטָה הִיא** [את הנעל מהרגל שלו], **אוֹ שֶׁהִתִּירָה הִיא וְשָׁמַט הוּא, אוֹ שֶׁנִּתְכַּוְּנָה הִיא וְלֹא נִתְכַּוֵּן הוּא[ל], אוֹ שֶׁנִּתְכַּוֵּן הוּא וְלֹא נִתְכַּוְּנָה הִיא - חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה.**

כח) קרוב משפחה של היבם או היבמה, או שהיו הדיינים קרובים אחד של השני. כט) כגון שהיה עיוור בשתי עיניו, או גר. ל) לחלוץ כדי להתיר אותה להינשא לזר.

וְכֵן אִם חָלְצָה בִּפְנֵי יָחִיד, וַאֲפִלּוּ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ, וּבַלַּיְלָה - הֲרֵי זוֹ חֲלִיצָה פְּסוּלָה; אֲבָל חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן שֶׁחָלְצוּ, וְכֵן הַחוֹלֵץ לְמִי שֶׁהִיא פְּטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה[לא] וּמִן הַיִּבּוּם - אֵינָהּ חֲלִיצָה[לב].

לא) כגון שהייתה היבמה מעוברת מבעלה הראשון שמת, ואולי יהיה הוולד בן קיימא. לב) ההבדל בין "חליצה פסולה" ל"אינה חליצה", מבואר לעיל הלכה יג.

יז. יָבָם שֶׁרָגְלוֹ הַיְמָנִית חֲתוּכָה, אֵינוֹ חוֹלֵץ בִּשְׂמֹאל; וְאִם חָלְצָה מֵעַל שְׂמֹאלוֹ, חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה. הָיְתָה רַגְלוֹ עֲקוּמָה לְאָחוֹר[לג], אוֹ הַפּוּכָה עַל צִדָּהּ, אוֹ • שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ עַל רָאשֵׁי אֶצְבְּעוֹת רַגְלָיו - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ חוֹלֵץ, שֶׁהַחוֹלֵץ צָרִיךְ לִנְעֹץ עֲקֵבוֹ בָּאָרֶץ, וְזֶה אֵינוֹ יָכוֹל; וְאִם חָלְצָה לְמִי שֶׁרָגְלוֹ כָּךְ, חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה.

השגת הראב"ד
או . . חולץ א"א לא שמענו שהדריסה מעכבת לפסול החליצה.

לג) שכף הרגל כלפי מעלה, וגב הרגל כלפי הקרקע.

יח. וְיָבָמָה שֶׁיָּדֶיהָ חֲתוּכוֹת - חוֹלֶצֶת לְכַתְּחִלָּה וַאֲפִלּוּ בְּשִׁנֶּיהָ, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר 'וְחָלְצָה בְּיָדָהּ'. חָלְצָה בִּמְנָעָל שֶׁל בֶּגֶד [=בד], **אֵינָהּ חֲלִיצָה[לד]; אֲבָל אִם חָלְצָה בִּמְנָעָל שֶׁאֵין לוֹ עָקֵב, אוֹ שֶׁהָיָה תָּפוּר בְּפִשְׁתָּן, אוֹ שֶׁהָיָה מִנְעָל שֶׁל שֵׂעָר** [=של עיזים] **אוֹ שֶׁל סִיב** [=חוטים מהצומח] **אוֹ שֶׁל שַׁעַם** [=עץ אלון] **אוֹ שֶׁל עֵץ[לה], אוֹ שֶׁהָיָה מִנְעָל גָּדוֹל שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַלֵּךְ בּוֹ, אוֹ קָטָן שֶׁאֵינוֹ חוֹפֶה רֹב רַגְלוֹ, אוֹ מִנְעָל פָּרוּם** [=קרוע] **שֶׁאֵינוֹ חוֹפֶה רֹב הָרֶגֶל, אוֹ נִפְחַת** [=נקרעה סוליתו] **שֶׁאֵין מְקַבֵּל רֹב הָרֶגֶל - חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה.**

לד) כי אינו מגן בכלל על הרגל, ואינו נחשב נעל. לה) כל סוגי הנעליים הללו קשים ומגנים על הרגל, אך בכל זאת פסולים לחליצה כי אינם מעור.

יט. חָלְצָה בְּסַנְדָּל שֶׁל עֵץ וּמְחֻפֶּה עוֹר, אוֹ שֶׁהָיְתָה קַרְקָעִיתוֹ [=סולייתו] **עוֹר וּלְחָיָיו** [=צדדיו] **שֶׁל**

23. דברים-כי־תצא, כה, ט.

שְׂעָר[לו], אוֹ שֶׁחָלְצָה סַנְדָּל שֶׁל שְׂמֹאל מֵעַל רַגְלוֹ הַיְמָנִית, אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה הַמְנָעָל שָׁלוֹ, אוֹ שֶׁהָיָה הַמְנָעָל גָּדוֹל שֶׁיָּכוֹל לְהַלֵּךְ בּוֹ[לז], אוֹ קָטָן שֶׁחוֹפֶה רֹב רַגְלוֹ, אוֹ נִפְרָם שֶׁחוֹפֶה רֹב הָרֶגֶל, אוֹ נִפְחַת שֶׁמְּקַבֵּל רֹב הָרֶגֶל - חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה.

לו) דווקא שיער, שגם הוא מעור הבהמה. לז) כלומר, שלא היה כמידת רגלו, אבל הוא לא נופל מהרגל שלו.

כ. סַנְדָּל הַמְסֻגָּר [=פרחה בו צרעת והוסגר ע"י הכהן לבודקן] וְהַמֻּחְלָט [=נטמא ע"י הכהן], וְשֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁמַּנִּיחִין אוֹתוֹ בְּרַגְלֵי הַצּוֹרָה [=פסל] - לֹא תַחְלֹץ בּוֹ[לח]; וְאִם חָלְצָה - חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָסוּר בַּהֲנָיָה[לט]. אֲבָל סַנְדָּל שֶׁל תִּקְרֹבֶת עֲבוֹדָה זָרָה [=העשוי מעור שנתרם לע"ז][מ], וְשֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת[מא], אוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה לְמֵת שֶׁיִּקְבְּרוּ בּוֹ - אִם חָלְצָה בּוֹ, חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה; שְׁהֲרֵי אֵינוֹ עוֹמֵד לְהַלֵּךְ בּוֹ[מב].

לח) כי הנעליים הללו מאוסות, ולא מכובד לעשות בהם מצווה. לט) כי הרי כלים ששימשו עבודה־זרה אסורים בהנאה, בכל זאת הנעל כשרה לחליצה מכיוון שהמצוות אינן נחשבות כהנאה ("מצוות לאו ליהנות ניתנו"). מ) והדין הוא שצריך לשרוף אותו, ונחשב כבר כעת כאילו אינו קיים. מא) עיר שרוב אנשיה הודחו לעבוד עבודה זרה, והדין הוא ששורפים את הרכוש שבה. מב) ולכן אינה נחשבת נעל.

כא. קְרֻעָה הַמְנָעָל מֵעַל רַגְלוֹ[מג], אוֹ שֶׁשָּׂרָפַתְהוּ, אוֹ שֶׁהָיָה לָבוּשׁ שְׁנֵי מִנְעָלִין וְחָלְצָה הָעֶלְיוֹן - אַף עַל פִּי שֶׁקְּרֻעָה הַתַּחְתּוֹן עַד שֶׁנִּתְגַּלְּתָה רַגְלוֹ, הֲרֵי זוֹ חֲלִיצָה פְּסוּלָה.

מג) ונפל מאליו, שלמרות שבמעשה זה היא גילתה את הרגל שלו, אך היא לא חלצה את הנעל.

כב. יְבָמָה שֶׁאָכְלָה שׁוּם וְגַרְגִּיר [=חרדל] וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן מִדְּבָרִים שֶׁמַּזִּיבִין [=מרכים] אֶת הָרֹק, וְהָיָה הָרֹק זָב מִפִּיהָ - אֵינוֹ כְּלוּם[מד], עַד שֶׁיִּהְיֶה הָרֹק מֵעַצְמוֹ.

מד) כלומר, אינה נחשבת יריקה ועליה לרוק שוב. אמנם, גם אם לא ירקה שוב כראוי החליצה כשרה, כמבואר לעיל שבדיעבד אף חליצה ללא יריקה כלל, כשרה.

כג. רְקָקָה דָּם, אוֹ שֶׁהָיָה שׁוֹתֶת מִפִּיהָ - אֵינוֹ כְּלוּם; אֲבָל אִם מָצְצָה וְרָקְקָה - כָּשֵׁר, שֶׁאֵי אֶפְשָׁר לְדָם שֶׁנִּמְצָץ בְּלֹא צַחְצוּחֵי [=טיפות] רֹק. רָקְקָה וּקְלָטָתוּ [=אחזתו] הָרוּחַ קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ לְכְנֶגֶד פָּנָיו, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה [היבמה] אֲרֻכָּה [=גבוהה] וְהוּא [היבם] קָצָר [=נמוך] - אֵינוֹ כְּלוּם; וְאִם אַחַר שֶׁהִגִּיעַ לְנֶגֶד פָּנָיו[מה] - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לָאָרֶץ, כָּשֵׁר. וְכֵן אִם לֹא רָאוּ הַדַּיָּנִין הָרֹק כְּשֶׁיָּצָא מִפִּיהָ, כָּשֵׁר.

מה) באה הרוח והעבירה אותו.

כד. חֲלִיצָה מֻטְעֵית[מו], פְּסוּלָה[מז]. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁאָמְרוּ לוֹ: 'חֲלֹץ לָהּ וּבְכָךְ אַתָּה כּוֹנֵסָהּ', אוֹ שֶׁאָמְרוּ לוֹ: 'חֲלֹץ לָהּ, שֶׁזּוֹ מְצָוָה הִיא וְאֵינָהּ מַפְסֶדֶת עָלֶיךָ כְּלוּם, וְאִם רָצִיתָ אַחַר כָּךְ לְיַבֵּם תְּיַבֵּם', וְכֵיוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ. אֲבָל אִם הִטְעוּהוּ וְאָמְרוּ לוֹ: 'חֲלֹץ לָהּ עַל מְנָת שֶׁתִּתֵּן לְךָ מָאתַיִם זוּז', אוֹ עַל תְּנַאי כָּךְ וְכָךְ - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתְנָה וְלֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי, חֲלִיצָתָהּ כְּשֵׁרָה[מח]; וַהֲרֵי נִתְחַיֵּן לַחֲלֹץ לָהּ.

מו) שהבעל לא רצה לחלוץ, והטעו אותו, כדלהלן. מז) מכיוון שלא התכוון להתיר אותה להינשא לזר. מח) מכיוון שתנאים לא תופסים בחליצה, ואף שהסכימה לשלם לו אינה חייבת כי הסכימה לכך מתוך הכרח.

כה. הַמּוֹסֵר מוֹדָעָא עַל הַחֲלִיצָה[מט], חֲלִיצָתוֹ פְּסוּלָה; לְפִיכָךְ רָאוּי לַדַּיָּנִין לוֹמַר לוֹ [=לפני החליצה] לְבַטֵּל הַמּוֹדָעָא[נ], כְּדֵרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין בְּגֵט. לְחָצוּהוּ יִשְׂרָאֵל וְהִכּוּהוּ עַד שֶׁחָלַץ - אִם כַּדִּין עָשׂוּ[נא], חֲלִיצָתוֹ כְּשֵׁרָה; וְאִם שֶׁלֹּא כַּדִּין, כְּגוֹן שֶׁטָּעוּ אוֹ שֶׁהָיוּ הֶדְיוֹטוֹת[נב] - חֲלִיצָתוֹ פְּסוּלָה. וְאִם הַגּוֹיִם אֲנָסוּהוּ מֵעַצְמָן[נג] - אִם הָיָה הַדִּין נוֹתֵן שֶׁיְּחֻלַּץ, חֲלִיצָתוֹ פְּסוּלָה; וְאִם שֶׁלֹּא כַּדִּין, אֵינָהּ חֲלִיצָה.

מט) הצהיר בפני שני עדים שהחליצה שהוא עומד לעשות, היא מתוך הכרח ואינה תקפה. נ) אומרים לו: אמור לפנינו, שכל הדברים שאמרת שגורמים לבטל את החליצה הרי הם בטלים, והוא אומר: הן. נא) שהיבם הוא מסוג האנשים החייבים לחלוץ, כגון בעל מום. נב) ולא ידעו את הדין, שלא כופים את היבם הזה לחלוץ. נג) לא בהוראת בית דין של ישראל.

כו. כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ 'אֵינָהּ חֲלִיצָה', אוֹ 'לֹא עָשָׂה כְּלוּם', אוֹ 'אֵינָהּ כְּלוּם' - הֲרֵי הִיא כְּאִלּוּ לֹא נֶחְלְצָה לוֹ, וְלֹא נֶאֶסְרוּ עָלָיו קְרוֹבוֹתֶיהָ, וְלֹא נִפְסְלָה מִן הַכְּהֻנָּה, וּמֻתֶּרֶת לְהִתְיַבֵּם. וְכָל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ 'חֲלִיצָתָהּ פְּסוּלָה' - נֶאֶסְרוּ עָלָיו קְרוֹבוֹתֶיהָ, וְנִפְסְלָה מִן הַכְּהֻנָּה[נד], וְנֶאֶסְרָה עַל הָאַחִין, וְאֵינָהּ מִתְיַבֶּמֶת; וְאֵינָהּ מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְזָר עַד שֶׁתַּחְלֹץ חֲלִיצָה כְּשֵׁרָה.

נד) כדין כל אישה חלוצה.

כז. עֶבְרָה וְנִשֵּׂאת[נה] - הֲרֵי זֶה חוֹלֵץ לָהּ חֲלִיצָה כְּשֵׁרָה, וְהִיא תַּחַת בַּעֲלָהּ; וְאֵין מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִיָּדוֹ.

נה) לאחר שחלצה חליצה פסולה.

כח. יְבָמָה שֶׁגְּדָלָהּ בֵּין הָאָחִים, הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְהִתְיַבֵּם; וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא חָלְצָה לְאֶחָד מֵהֶן בֵּינוֹ לְבֵינָהּ[נו] וְנִפְסְלָה עֲלֵיהֶן. אֲבָל אִם רְאִינוּהָ שֶׁחָלְצָה נַעֲלוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶן - נִפְסְלָה, שֶׁמָּא נִתְכַּוְּנָה לַחֲלִיצָה[נז]; וּצְרִיכָה חֲלִיצָה כְּשֵׁרָה לְהַתִּירָהּ לְזָר.

נו) ללא נוכחות דיינים ועדים. נז) אך אם ברור לנו שלא היא ולא הוא התכוונו לחליצה, היא מותרת להתייבם.

כט. גֵּט חֲלִיצָה שֶׁאָנוּ כּוֹתְבִין - אֵינוֹ אֶלָּא [תיעוד של] מַעֲשֵׂה בֵּית דִּין, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה בְּיָדָהּ רְאָיָה שֶׁנֶּחְלְצָה[נח]. וְאֵין הַדַּיָּנִין חוֹלְצִין אֶלָּא אִם כֵּן מַכִּירִין[נט]. לְפִיכָךְ מִי שֶׁרָאוּ זֹאת שֶׁנֶּחְלְצָה - כּוֹתְבִין לָהּ גֵּט חֲלִיצָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן מַכִּירִין שְׁזוֹ הִיא אֵשֶׁת פְּלוֹנִי וְשֶׁזֶּה שֶׁחָלַץ לָהּ אָחִיו; שֶׁהֲרֵי הַדַּיָּנִין שֶׁחָלְצָה בִּפְנֵיהֶם הִכִּירוּ זֶה, וְאַחַר כָּךְ חָלְצָה.

נח) ואינו כגט גירושין שנתינתו מגרשת, ולכן כתיבתו לא צריכה להיות לשמה. נט) יודעים שזוהי אשת המת, וזה שחלץ לה הוא אח בעלה.

וְזֶה הוּא נֵסַח גֵּט חֲלִיצָה שֶׁנָּהֲגוּ בּוֹ הָעָם:

ל. "בְּיוֹם פְּלוֹנִי, כָּךְ וְכָךְ לְיָרֵחַ פְּלוֹנִי, שָׁנַת כָּךְ וְכָךְ לְמִנְיַן פְּלוֹנִי לְמִנְיָאנָא דִּי רְגִילָנָא לְמִמְנֵי בֵּיהּ [=למנין שאנו רגילים למנות בו] בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי, אֲנַחְנָא דַיָּנֵי דְּמִקָּצָתָנָא חֲתִימִין לְתַתָּא [=אנו הדיינים שמקצתינו חתומים למטה][ס], בְּמוֹתַב תְּלָתָא כַּחֲדָא הֲווֹינָא יָתְבִין בְּבֵי דִינָא [=במושב שלושה כאחד היינו יושבים בבית דין], וּסְלִיקַת לָקֳדָמָנָא [=ועלתה לפנינו] פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי אַרְמְלַת [=אלמנת] פְּלוֹנִי, וְאַקְרִיבַת לָקֳדָמָנָא גּוּבְרָא חַד דִּי שְׁמֵיהּ [=והביאה לפנינו אדם אחד ששמו] פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי, וְכֵן אָמְרָה לָנָא [=לנו] פְּלוֹנִית דָּא [=זו]: 'פְּלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי דְּנָא [=זה] אֲחוּהִי דְּפְלוֹנִי מֵאֲבוּהִי הוּא דַּהֲווֹינָא נְסִיבְנָא לֵיהּ, וּשְׁכִיב [=אחיו של פלוני מאבא, שהייתי נשואה לו ומת], וְחַיֵּי לְרַבָּנָן וּלְכָל יִשְׂרָאֵל שְׁבַק [=ר'הותיר חיים' לחכמים ולכל ישראל], וּבַר וּבְרַת יָרֵית וּמַחְסִין וּמוֹקִים שְׁמָא בְּיִשְׂרָאֵל לָא שְׁבַק [=ובן ובת יורש ומנחיל ומקים שם בישראל לא השאיר], וְהָדֵין פְּלוֹנִי אֲחוּהִי חֲזִי לְיַבּוּמֵי יָתֵי [=וזה פלוני אחיו ראוי לייבם אותי]. כְּעַן רַבָּנָן, אֱמַרוּ לֵיהּ, אִי צָבֵי לְיַבּוּמֵי יָתֵי [=כעת חכמים אימרו לו: אם רוצה היבם לייבם אותי] - יֵיבֵם, וְאִי לָא - יְטַלַּע לִי קֳדָמֵיכוֹן רַגְלֵיהּ דְּיַמִּינָא וְאֶשְׁרֵי סִינֵיהּ מֵעַל רַגְלֵיהּ וְאָרוֹק בְּאַנְפּוֹהִי' [=ואם לא, יצדד לעברי לפניכם את רגלו הימנית ואתיר נעלו מעל רגלו, וארוק בפניו]. וְאִשְׁתְּמוֹדַעְנוּהִי לְפְלוֹנִי דְּנָא, דַּאֲחוּהִי דְּפְלוֹנִי מִיתָנָא מֵאֲבוּהִי הוּא [=ונתברר לנו שפלוני זה אחיו של פלוני המת מאביו הוא], וַאֲמַרְנָא לֵיהּ: 'אִי צָבֵית לְיַבּוּמֵי יָתֵהּ - יַבֵּם, וְאִי לָא - אַטְלַע לָהּ קֳדָמָנָא רַגְלָךְ דְּיַמִּינָא וְתִשְׁרֵי סִינָךְ מֵעַל רַגְלָךְ וְתֵרוֹק בְּאַנְפָּךְ' [=ואמרנו לו אם רצונך לייבם אותה – ייבם, ואם לא צדד לה לפנינו את רגלך הימנית ותתיר נעלך מעל רגלך ותירוק בפניך]. וְעָנֵי וְאָמַר: 'לֵית אֲנָא צָבֵי לְיַבּוּמֵי יָתֵהּ' [=ועונה ואמר לנו אין אני רוצה לייבם אותה]. מִיָּד אַקְרִינוּהָא לִפְלוֹנִית דָּא [=מיד הקרינו לפלונית זו]: 'מֵאַן יְבָמִי לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה יַבְמִי'. וְאַף לְהַאי פְּלוֹנִי אַקְרִינָא לֵיהּ [=וגם לפלוני זה הקרינו לו]: 'לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ', וְאַטְלַע לַהּ רַגְלֵיהּ דְּיַמִּינָא וּשְׁרַת סִינֵיהּ מֵעַל רַגְלֵיהּ, וְרַקַת בְּאַנְפּוֹהִי רוֹקָא דְּאִיתְחֲזֵי לָנָא מִפּוּמַהּ עַל אַרְעָא [=וציידד לה את רגלו הימנית, והתירה נעלו מעל רגלו, ורוקקה בפניו רוק הנראה לנו, מפיה על הארץ]. וְתוּב אַקְרִינוּהָא [=ושוב הקרינו לה]: 'כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו, וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל'. וַאֲנַחְנָא דַיָּנֵי וְכָל דַּהֲווֹ יָתְבִין קֳדָמָנָא עֲנֵינָא בָּתְרָהּ [=ואנו הדיינים, וכל אלה שהיו יושבים לפנינו, ענינו אחריה:]: 'חֲלוּץ הַנָּעַל, חֲלוּץ הַנָּעַל, חֲלוּץ הַנָּעַל' תְּלָתָא זִמְנֵי [=שלוש פעמים]. וּמִדְּאִיתְעֲבִיד עוֹבָדָא דָּא קֳדָמָנָא, שְׁרִינוּהָא לְפְלוֹנִית דָּא לְמֶהֱוֵי לְהִתְנַסָּבָא לְכָל מַאן דְּתִצְבֵּי, וְאֶנֶשׁ לֹא יְמַחֵא בִּידֵהּ מִן יוֹמָא דְּנָן וּלְעָלַם [=ומשנעשה מעשה זה בפנינו, התרנוה לפלונית זו לילך ולהינשא לכל מי שתרצה, ואיש לא יחמה בידה מיום זה ועד עולם]. וּבָעִית מִנָּנָא פְּלוֹנִית דָּא גְּטָא דַּחֲלִיצוּתָא דָּא, וּכְתַבְנָא וְיַהֲבְנָא לַהּ לְזִכּוּ [=וביקשה מאיתנו פלונית זו גט חליצה זה, וכתבנו ונתנו לה לזכות] כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל".

ס) כי מצוות חליצה נעשית בפני חמישה דיינים, אך רק שלושה העיקריים שבהם חותמים.

לא. וּמְעִידִין עָלָיו שְׁלֹשָׁה[סא], אוֹ שְׁנַיִם מִן הַשְּׁלֹשָׁה[סב], אוֹ שְׁנַיִם שֶׁרָאוּ הַחֲלִיצָה אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן הַדַּיָּנִין שֶׁחָלְצָה בִּפְנֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[סג]. וַאֲפִלּוּ אִשָּׁה, וַאֲפִלּוּ עֶבֶד, אוֹ קָטָן שֶׁהוּא מֵבִין וְנָבוֹן - נֶאֱמָנִין לוֹמַר: זֶה הוּא פְּלוֹנִי וְזוֹ הִיא

יְבִמְתּוֹ, וְחוֹלְצִין עַל פִּיהֶן; וְכֵן בִּשְׁאָר עֲרָיוֹת שֶׁל תּוֹרָה[סד], בֵּין לְעֵדוּת מָמוֹן בֵּין לְעֵדוּת אִסּוּר[סה] - שֶׁזֶּה דָּבָר הֶעָשׂוּי לְהִגָּלוֹת הוּא; וְאֶפְשָׁר לְיַדֵּעַ אֲמִתַּת הַדָּבָר שֶׁלֹּא מִפִּיהֶן, כְּעִנְיַן שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּסוֹף הִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין[סו].

סא) שלושת הדיינים, שחלצה בפניהם. סב) במקרה ואחד מהם איננו, כי חתימת הדיין השלישי לא מעכבת. סג) לעיל הלכה כט. סד) שנאמנים בהם עדים כשרים בלבד. סה) זהות אחים. סו) בפרק יג הלכה כט, שבעניין כזה שעתיד להתגלות, נדיר מאוד שיעידו בו עדות שקר.

וְאִם רָצָה הַיָּבָם לְיַבֵּם - מְקַדֵּשׁ וּמְיַבֵּם וְכוֹתֵב לָהּ כְּתֻבָּה, כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְנוּ. וְזֶה הוּא נִסָּח כְּתֻבַּת יָבָמִין שֶׁנִּהֲגוּ בּוֹ הָעָם:

לב. "בְּיוֹם פְּלוֹנִי, כָּךְ וְכָךְ לְיֶרַח פְּלוֹנִי, שְׁנַת כָּךְ וְכָךְ לְמִנְיַן פְּלוֹנִי לְמִנְיָאנָא דִּי רְגִילְנָא לְמִמְנֵי בֵּיהּ [=בתאריך פלוני לחודש פלוני למנין השנים שבו רגילים למנות], אֵיךְ פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי אַתָּא לְקֳדָמָנָא [=פלוני בא לפנינו], וְכֵן אָמַר לָנָא [=וכך אמר לנו]: 'דְּפָלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי אַחִי דְּמִן אַבָּא שְׁכִיב, וְחַיֵּי לְרַבָּנָן וּלְכָל יִשְׂרָאֵל שְׁבַק [=אחי מאב מת ו'הותיר חיים' לרבנן ולכל ישראל], וּבַר וּבְרַת וּמוֹרִית וּמַחְסִין וּמוֹקִים שְׁמָא בְּיִשְׂרָאֵל לֹא שְׁבַק [=לא הותיר אחריו בן ובת יורש ונוחל ומקים שם בישראל], וּשְׁבַק אִתְּתָא הַהִיא דִּי שְׁמַהּ פְּלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי [=השאיר אשה ושמה פלונית בת פלוני], וַחֲאַזִי לִי מִן אוֹרָיְתָא לְיַבּוּמֵי יָתַהּ [=ואני ראוי לייבם אותה מדין תורה], כְּדִכְתִיב בְּסֵפֶר אוֹרָיְתָא דְּמֹשֶׁה יְכָמָהּ יָבֹא עָלֶיהָ'. וְצִבְיָאת פְּלוֹנִית דָּא וְאִתְיַבַּמַת לְפְלוֹנִי בַּר פְּלוֹנִי יְכָמַהּ לְאוֹקוֹמֵי שְׁמָא בְּיִשְׂרָאֵל [=והסכימה פלונית זו להתייבם ליבם פלוני בן פלוני כדי להקים שם בישראל], כְּדִכְתִיב 'וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו הַמֵּת וְלֹא יִמָּחֶה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל'. וּכְתַב לַהּ פְּלוֹנִי יְכָמַהּ לִפְלוֹנִית יְבִמְתֵּיהּ כְּסַף זוּזֵי מָאתַן דַּחֲאזוּ לַהּ [=מאתיים זוז הראויים לה] דַּהֲווֹ כְּתִיבִין לַהּ בִּכְתֻבָּתַהּ דִּכְתַב לַהּ בַּעְלַהּ קַדְמָאָה, וְאוֹסִיף לַהּ מִדִּילֵיהּ כָּךְ וָכָךְ. וְדָא נְדוּנְיָא דְּהַנְעֲלַת לֵיהּ' [=וזוהי הנדוניה שהכניסה לו] וְכוּ', כְּשֶׁאָר טָפְסֵי כְּתֻבּוֹת.

טֹפֶס הַכְּתֻבָּה:

לג. בְּיוֹם פְּלוֹנִי לְיֶרַח פְּלוֹנִי, שְׁנַת כָּךְ וְכָךְ לְמִנְיָאנָא דִּי רְגִילְנָא לְמִמְנֵי בֵּיהּ בְּמָאתָא פְּלוֹנִית דְּעַל נַהֲרָא פְּלוֹנִי מוֹתְבַהּ, אֵיךְ פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי אָמַר לַהּ לְפְלוֹנִית בַּת פְּלוֹנִי בְּתוּלְתָּא כַּלְתָּא: 'הֲוִי לִי לְאִנְתּוּ [=היי לי לאשה] כְּדַת מֹשֶׁה וְיִשְׂרָאֵל, וַאֲנָא בְּמֵימְרָא דְּשָׁמַיָּא [=ואני בעזרת השם] אֶפְלַח וַאֲיַקַּר [=אעבוד ואכבד] וַאֲסוֹבַר [=ואכלכל] וֶאֱזוֹן וַאֲפַרְנֵס וַאֲכַסֵּי יָתִיכִי [=ואלביש אותך] כְּהִלְכַת גּוּבְרִין יְהוּדָאִין דְּפַלְחִין וּמְיַקְּרִין וּמְסוֹבְרִין וְזָנִין וּמְפַרְנְסִין וּמְכַסְּיִן יָת נְשֵׁיהוֹן בְּקִשׁוֹט [=כמנהג יהודים שעובדים ומכבדים ומפרנסים ומלבישים נשותיהם באמונה], וְיהַבְנָא לִיכִי מוּהַרֵי בְּתוּלַיְכִי כְּסַף זוּזֵי מָאתַן דְּאִינּוּן מְזוּזֵי כַּסְפָּא טָבָא עַשְׂרִין זוּזִין וְחַמְשָׁה זוּזֵי [=ואביא לך מוהר מאתיים זוז כסף, ששווים לעשרים וחמשה זוזים מכסף טהור] דַּחֲאזוּ לִיכִי [=הראויים לך], וּמְזוֹנַיְכִי וּכְסוּתַיְכִי וְסִיפּוּקַיְכִי וּמֵעַל עַלַיְכִי כְּאוֹרַח כָּל אַרְעָא [=ומזונותיך ומלבושך וסיפוקייך ולבוא עלייך כדרך כל הארץ]. וּצְבִיאַת כַּלְתָּא פְּלוֹנִית דָּא, וַהֲוַת לֵיהּ לְאִנְתּוּ [=ורצתה כלה פלונית להיות לו לאשה]. וְרָצָה וְהוֹסִיף לָהּ תּוֹסֶפֶת עַל עִקַּר כְּתֻבָּתָהּ עַד מִשְׁלֹם כָּךְ וָכָךְ. וְדָא נְדוּנְיָא דְּהַנְעֲלַת לֵיהּ כָּךְ וָכָךְ [=וזה סכום הנדוניה שהכניסה לו], הַכֹּל נִתְקַבֵּל חָתָן זֶה וּבָא לְיָדוֹ וְנַעֲשָׂה בִּרְשׁוּתוֹ, וְזָקַף הַכֹּל עַל עַצְמוֹ בְּמִלְוָה וּרְשׁוּ [=וחוב]. וְכָךְ אָמַר לָנָא חָתָנָא דְּנַן [=לנו החתן 'שלנו']: 'אַחֲרָיוּת כְּתֻבָּה דָּא [=זו] כְּלָהּ עִקָּר וּנְדוּנְיָא וְתוֹסֶפֶת עִם שְׁאָר תְּנָאֵי כְּתֻבָּה, קַבֵּלִית עֲלַאי וְעַל יָרְתַאי בָּתְרַאי [=קבלתי עלי ועל יורשי אחרי] וְעַל כָּל שִׁפַּר אַרְגָּ [=כל הנראה נחמד] נִכְסִין וְקִנְיָנִין דְּאִית לִי תְּחוֹת [=תחת] כָּל שְׁמַיָּא, דְּקָנְיֵתִי וְדַעֲתִיד אֲנָא לְמִקְנֵי [=ושעתיד אני לקנות], מְקַרְקְעֵי וּמִטַּלְטְלֵי, מְטַלְטְלֵי אַגַּב מְקַרְקְעֵי, כֻּלְּהוֹן יְהוֹן אַחֲרָאִין וְעַרְבָאִין לְכְתֻבָּה דָּא כֻּלָּהּ [=כולם יהיו אחראים וערבים לכתובה זו כולה] עִקָּר וּנְדוּנְיָא וְתוֹסֶפֶת [עיקר כתובה והתוספת והנדוניה, כולם יוכלו] לְאִתְפָּרָעָא מִנְּהוֹן בְּחַיֵּי וּבָתַר [=לפרוע החוב מהם בחיי ואחר] מוֹתִי וַאֲפִלּוּ מִגְּלִימָא דְּאַסַּתְּפַאי' [=מגלימה שעל כתפי]. וְקָנִינוּ מִפְּלוֹנִי דְּנַן [=נעשה קנין] עַל כָּל מַאי דִּכְתִיב [=על כל הנכתב] וּמְפָרַשׁ לְעֵיל קִנְיָן שְׁלֵם דְּלָא כְּאַסְמַכְתָּא [=לא כהבטחה סתמית] וּדְלָא כְּטָפְסֵי דְּשָׁטְרֵי [=לא כטופס מצוי חסר משמעות], אֶלָּא כְּחֹמֶר חָזָק כָּל שְׁטָרֵי כְּתֻבּוֹת הַנּוֹהֲגוֹת בְּיִשְׂרָאֵל וְכַהֲגֵן וּכְתִקּוּן רַבּוֹתֵינוּ ז"ל. וְחָתַמְנוּ [=העדים] עַל שְׁטַר כְּתֻבָּה דָּא בַּזְּמַן הַנִּזְכָּר לְמַעְלָה, וְהַכֹּל שָׁרִיר וְבָרִיר וְקַיָּם.

לד. וְאִם הָיְתָה כְּתֻבַּת אַלְמָנָה, כּוֹתֵב 'פְּלוֹנִית אַרְמַלְתָּא' [=אלמנה פלונית][סז]; וְאִם הָיְתָה כְּתֻבַּת גְּרוּשָׁה, כּוֹתֵב 'פְּלוֹנִית הַגְּרוּשָׁה' - כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁל בָּהּ כֹּהֵן. וְכוֹתֵב: 'וִיהַבְנָא לִיכִי מוּהֲרַיְכִי [=ונתתי לך מוהר] כֶּסֶף

זוּזֵי מֵאָה דְּאִינּוּן מִזּוּזֵי כַסְפָּא טָבָא תְּרֵיסָר זוּזֵי וּפְלַג זוּזָא דַּחֲאזוּ לִיכִי׳ [=שהם שנים עשר זוזי כסף טהור וחצי הראויים לך].

סז) כדי שיבינו מדוע בכתובה הזו הבעל התחייב לתת מאה זוז, ולא מאתיים ככל כתובת בתולה.

לה. כְּשֶׁכּוֹתְבִין גֵּט יְבָמִין [־גט חליצה] **אוֹ כְּתֻבַּת יְבָמִין - מְשַׂרְטֵט** [בקלף קוים ישרים ל] **מְקוֹם הַפְּסוּקִים; שֶׁאָסוּר לִכְתֹּב שָׁלֹשׁ תֵּבוֹת בְּלֹא שִׂרְטוּט. וִיבָמָה שֶׁחָלְצָה, מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא בְּיוֹם חֲלִיצָתָהּ**[סח]**, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ חוֹלֶצֶת עַד שֶׁתַּשְׁלִים תִּשְׁעִים יוֹם** [ממות בעלה][סט].

סח) לא כמו גרושה, שצריכה להמתין תשעים יום מיום שהתגרשה, כדי שייוודע אם היא מעוברת. סט) וכבר אז יודעים שאינה מעוברת.

~ יום שישי כ"ח תשרי ~

פֶּרֶק ה

דין יבם שנתן גט ליבמתו ודינים נוספים בחליצת היבמה. דין יבם בן תשע שנים.

א. הַיְבָמָה שֶׁנָּתַן לָהּ הַיָּבָם [־לפני הייבום] **גֵּט כְּרִיתוּת - פְּסָלָהּ** [מלהתייבם לו] **וּפָסַל אֶת צָרוֹתֶיהָ, עָלָיו וְעַל שְׁאָר הָאַחִין; שֶׁהֲרֵי נַעֲשָׂה כְּמִי שֶׁחָלַץ לָהּ**[א]**. וְאֵין הַגֵּט מוֹעִיל בַּיְבָמָה**[ב] **אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶן** [־מדברי חכמים]**, הוֹאִיל וְהַגֵּט מְגָרֵשׁ אֵשֶׁת אִישׁ**[ג]**. וְכָל גֵּט שֶׁפּוֹסֵל אִשְׁתּוֹ מִן הַכְּהֻנָּה, פּוֹסֵל אֶת יְבִמְתּוֹ; וְאֵינָהּ נִתֶּרֶת לְזָר עַד שֶׁיַּחְלֹץ לָהּ**[ד].

א) וכבר התבאר לעיל (פרק א הלכה יב) ש"החולץ ליבמתו נאסרה החלוצה וכל צרותיה על החולץ ועל שאר אחיו". ב) לפסול אותה על היבם. ג) ויסיקו מכך אנשים שלמרות גירושיה מהיבם אינה נפסלת עליו, ויטעו ללמוד מכך שגם אחרי חליצה מותר ליבם לחזור ולייבם אותה. ד) למרות שאינו מתיר אותה להינשא לאחרים, כגון שאמר לה: "הרי את מגורשת ממני, ואי את מותרת לכל אדם", שפסלה לכהונה, כמבואר לעיל הלכות גירושין פרק י הלכה א.

ב. הַמַּאֲמָר[ה] **- אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ קוֹנֶה בַּיְבָמָה קִנְיָן גָּמוּר**[ו]**, וְאֵינָהּ נַעֲשֵׂית בּוֹ אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה** [אלא בביאה, אעפ"כ] **- צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט, וְאֵינָהּ נִתֶּרֶת לְזָר אֶלָּא בַּחֲלִיצָה**[ז].

ה) הקידושין שמקדש היבם את היבמה, כמבואר לעיל פרק ב הלכה א. ו) שגם לאחר המאמר היבם לא יורש את היבמה ולא חייב מהתורה לגרש אותה באמצעות גט אם רצה לגרשה, כל עוד לא ייבם אותה בפועל. ז) לאחר שנתן לה גט על המאמר שלו.

ג. כֵּיצַד? הָעוֹשֶׂה מַאֲמָר בִּיבִמְתּוֹ וְלֹא רָצָה לִבְעֹל [אלא להוציאה] **- צָרִיךְ לִכְתֹּב לָהּ גֵּט, שֶׁהֲרֵי נִתְקַדְּשָׁה לוֹ**[ח]**, וְצָרִיךְ לַחְלֹץ לָהּ, כְּדֵי לְהַתִּירָהּ לַאֲחֵרִים; שֶׁאֵין הַיְבָמָה נִתֶּרֶת לְזָר אֶלָּא אַחַר בְּעִילַת הַיָּבָם**[ט] **אוֹ אַחַר חֲלִיצָה; אֲבָל הַגֵּט**[י] **פּוֹסְלָהּ לְיִבּוּם וְאֵינוֹ מַתִּירָה לְזָר, וְהַמַּאֲמָר אֵינוֹ קוֹנֶה בָּהּ קִנְיָן גָּמוּר כִּבְעִילָה.**

ח) וחליצה לא מפקיעה קידושין. ט) שאז נחשבת אשתו ויכול לגרשה באמצעות גט. י) שהיבם נתן ליבמתו לאחר שקידש אותה במאמר אך לא בא עליה.

ד. נָתַן מַאֲמָר לִיבִמְתּוֹ, וְחָזַר וְנָתַן גֵּט לְמַאֲמָרוֹ - מַה שֶּׁעָשָׂה [־המאמר]**, הֲרֵי בִּטְלוֹ, וְהֻתְּרָה**[יא]**. וְיֵרָאֶה • לִי, שֶׁלֹּא הֻתְּרָה אֶלָּא לְאֶחָיו; אֲבָל זֶה שֶׁנָּתַן הַגֵּט, נֶאֶסְרָה עָלָיו**[יב].

השגת הראב"ד
ויראה . . עליו א"א ובגמרא (יבמות לב) בלישנא בתרא אמרינן הותרה לו אפילו היא.

יא) להתייבם, כי הזיקה שלה אליו לא התבטלה על ידי הגט. יב) מחשש שיבואו להתיר יבמה גם ליבם שכתב לה גט על הזיקה שלה אליו, שכזה גט פוסל אותה מלהתייבם לו כמבואר לעיל הלכה א.

ה. נָתַן גֵּט לְזִקָּתוֹ[יג] **וְלֹא לְמַאֲמָרוֹ - פְּסָלָהּ עָלָיו וְעַל שְׁאָר הָאַחִין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ; וּצְרִיכָה גֵּט לְמַאֲמָרוֹ** [להפקיע קידושיו]**, וַחֲלִיצָה לְהַתִּירָהּ לְזָר.**

יג) לבטל את הזיקה שביניהם, המחייבת אותו לייבם אותה.

ו. הַמַּאֲמָר שֶׁנִּתַּן לַיְבָמָה תְּחִלָּה, וְלֹא קְדָמוֹ דָּבָר אַחֵר, וְלֹא נַעֲשָׂה אַחֲרָיו דָּבָר אַחֵר, אֶלָּא אִם בָּעַל אוֹתָהּ זֶה שֶׁנָּתַן לָהּ הַמַּאֲמָר - הוּא הַנִּקְרָא ׳מַאֲמָר כָּשֵׁר׳. וְאִם קְדָמוֹ גֵּט אוֹ חֲלִיצָה, בֵּין מִיָּבָם זֶה בֵּין מִיָּבָם אַחֵר[יד]**, בֵּין בָּהּ בֵּין בְּצָרָתָהּ, וְכֵן אִם קִדָּמַתּוּ בְּעִילָה בְּצָרָתָהּ, בֵּין מִמֶּנּוּ בֵּין מֵאָחִיו**[טו]**, אוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה אַחֲרָיו גֵּט אוֹ חֲלִיצָה, בֵּין בָּהּ בֵּין בְּצָרָתָהּ, בֵּין מִמֶּנּוּ בֵּין מֵאָחִיו, אוֹ שֶׁבָּעַל אוֹ נָתַן מַאֲמָר אַחֵר לְצָרָתָהּ, בֵּין הוּא בֵּין אָחִיו, אוֹ שֶׁנָּתַן לָהּ אָחִיו מַאֲמָר אַחֵר**[טז] **אוֹ בְּעָלָהּ - הֲרֵי זֶה נִקְרָא ׳מַאֲמָר פָּסוּל׳; בֵּין הַמַּאֲמָר שֶׁקְּדָמוּהוּ הַמַּעֲשִׂים הָאֵלּוּ**[יז]**, בֵּין הַמַּאֲמָר שֶׁנִּתְאַחֲרוּ אַחֲרָיו**[יח].

יד) אחיו של היבם שנתן לה את המאמר. טו) שאז אסור לו לייבם יבמה נוספת, כמבואר לעיל פרק א הלכה ט. טז) נאסרה על הראשון, מכיוון שהיא מקודשת היא גם לשני. יז) וכבר היה פסול בזמן שקידש בו את היבמה. יח) אף בזמן נתינתו היה כשר, אבל מכיוון שהמאמר לא קונה קנין גמור - המעשים שלאחריו מבטלים אותו, מה־שאין־כן בעילה וחליצה, שהן מן התורה ואחרי שהיבם עשה אותם היבמה נחשבת אשתו ואי אפשר לבטל זאת.

ז. כֵּיצַד? נָתַן גֵּט אוֹ חָלַץ לִיבְמָתוֹ, וְחָזַר וְנָתַן מַאֲמָר לָהּ אוֹ לְצָרָתָהּ, בֵּין הוּא בֵּין אָחִיו, אוֹ שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ אוֹ נָתַן לָהּ מַאֲמָר, וְחָזַר וְנָתַן מַאֲמָר אַחֵר לְצָרָתָהּ[יז], בֵּין הוּא בֵּין אָחִיו, אוֹ שֶׁנָּתַן מַאֲמָר לִיבְמָתוֹ, וְחָזַר אָחִיו וְנָתַן לָהּ מַאֲמָר אַחֵר אוֹ בָּעָלָהּ - הֲרֵי זֶה מַאֲמָר פָּסוּל, בֵּין הַמַּאֲמָר הָרִאשׁוֹן בֵּין הַמַּאֲמָר הָאַחֲרוֹן.

יז) אך דווקא נתינת המאמר היא לא כדין, כי אסור לבנות למת שני בתים, אבל היבמה הראשונה שבא עליה לא נפסלה עליו, מכיוון שבעילה קונה קנין גמור.

ח. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁהַמַּאֲמָר - בֵּין שֶׁקִּדְּמוֹ מַאֲמָר אַחֵר[כא], אוֹ גֵּט, אוֹ חֲלִיצָה, אוֹ בְּעִילָה[כא], בֵּין שֶׁקִּדַּם הַמַּאֲמָר לְאֶחָד מֵאֵלּוּ - הֲרֵי זֶה מַאֲמָר פָּסוּל[כב]; חוּץ מִן הַנּוֹתֵן מַאֲמָר וּבָעַל לְבַעֲלַת הַמַּאֲמָר - שֶׁזּוֹ הִיא כְּהִלְכָתָהּ.

כ) אם אחיו קידש אותה, או שהוא בעצמו קידש במאמר את צרתה קודם. כא) שהוא או אחיו באו על צרתה. כב) ואסור לו לייבם אותה.

ט. הַבְּעִילָה שֶׁבּוֹעֵל הַיָּבָם אֶת יְבִמְתּוֹ תְּחִלָּה [־ללא מאמר], אוֹ אַחַר מַאֲמָרוֹ בָּהּ, וְלֹא קִדְּמָהּ דָּבָר אַחֵר - נִקְרֵאת 'בְּעִילָה כְּשֵׁרָה'. וְאִם קִדְּמָהּ מַאֲמָר מֵאָחִיו, אוֹ גֵּט בֵּין מִמֶּנּוּ בֵּין מֵאָחִיו, בֵּין בָּהּ בֵּין בְּצָרָתָהּ, אוֹ אִם קִדְּמָהּ מַאֲמָר בְּצָרָתָהּ, בֵּין מִמֶּנּוּ בֵּין מֵאָחִיו - הֲרֵי זוֹ נִקְרֵאת 'בְּעִילָה פְּסוּלָה'[כג].

כג) ועליו לתת לה גט ולחלוץ לה.

י. הַחֲלִיצָה שֶׁחוֹלֵץ הַיָּבָם לִיבְמָתוֹ תְּחִלָּה, אִם לֹא קִדְּמָהּ דָּבָר אַחֵר - נִקְרֵאת 'חֲלִיצָה מְעֻלָּה'[כד]. וְאִם קִדְּמָהּ גֵּט אוֹ מַאֲמָר, בֵּין מִמֶּנּוּ זֶה בֵּין מֵאָחִיו, בֵּין בָּהּ בֵּין בְּצָרָתָהּ - הֲרֵי זוֹ נִקְרֵאת 'חֲלִיצָה פְּחוּתָה'[כה].

כד) והיא מתירה את האישה הזו ואת כל שאר נשי המת, להינשא לאחרים. כה) מכיוון שבמקרה כזה גם אם רצה לייבם אינו יכול.

יא. יְבָמוֹת רַבּוֹת הַבָּאוֹת מִבַּיִת אֶחָד [־שהניח המת נשים רבות], **כֵּיוָן שֶׁנִּבְעֲלָה אַחַת מֵהֶן בְּעִילָה כְּשֵׁרָה, אוֹ נֶחְלְצָה חֲלִיצָה מְעֻלָּה - הֻתְּרוּ הַכֹּל** [־להינשא לזרים], **וְנִסְתַּלְּקָה זִקַּת הַיִּבּוּם מֵעֲלֵיהֶן. וְאִם נִבְעֲלָה אַחַת מֵהֶן בְּעִילָה פְּסוּלָה[כו], אוֹ נִתַּן לָהּ מַאֲמָר פָּסוּל[כז] - נֶאֶסְרוּ כֻּלָּן לְיִבּוּם; וּצְרִיכָה גֵּט זוֹ שֶׁנִּבְעֲלָה אוֹ שֶׁנִּתַּן לָהּ הַמַּאֲמָר, וּצְרִיכָה אַחַת מֵהֶן חֲלִיצָה לְהַתִּירָן לָזָר, שֶׁאֵין זִקַּת הַיִּבּוּם מִסְתַּלֶּקֶת בִּבְעִילָה פְּסוּלָה.**

כו) שהתבארה לעיל הלכה ט. כז) שהתבאר לעיל הלכה ו.

יב. נֶחְלְצָה אַחַת מֵהֶן חֲלִיצָה פְּחוּתָה - הֻתְּרָה לְהִנָּשֵׂא לְזָר, זוֹ שֶׁנֶּחְלְצָה. אֲבָל צָרָתָהּ אֲסוּרָה עַד שֶׁתַּחְלֹץ גַּם הִיא, אוֹ עַד שֶׁיַּחְלְצוּ כָּל הָאַחִין לָרִאשׁוֹנָה שֶׁנֶּחְלְצָה הַחֲלִיצָה הַפְּחוּתָה, שֶׁאֵין חֲלִיצָה פְּחוּתָה מְסַלֶּקֶת זִקַּת הַיִּבּוּם מִבַּיִת זֶה עַד שֶׁתַּחְזֹר עַל כָּל הָאַחִין, אוֹ עַד שֶׁתַּחְלֹץ כָּל אַחַת מֵהֶן[כח].

כח) במקרה שכולן קיבלו מאמר או גט לפני חליצתן.

יג. כָּל יְבָמָה שֶׁנִּבְעֲלָה לִיבָמָהּ, בֵּין בְּעִילָה כְּשֵׁרָה בֵּין בְּעִילָה פְּסוּלָה, וַאֲפִלּוּ בְּעָלָהּ אַחַר שֶׁחָלַץ לָהּ[כט], בֵּין הוּא בֵּין אָחִיו, בֵּין לְשֵׁם אִישׁוּת[ל] בֵּין לְשֵׁם יַבְמוּת[לא], וַאֲפִלּוּ בָּעַל צָרָתָהּ אַחַר שֶׁבָּעַל בְּעִילָה כְּשֵׁרָה, בֵּין הוּא בֵּין אָחִיו - הֲרֵי זוֹ צְרִיכָה גֵּט, שֶׁהֲרֵי נַעֲשֵׂית אֵשֶׁת אִישׁ בִּבְעִילָה.

כט) שאסורה עליו מדברי סופרים, כמבואר לעיל פרק א הלכה יב. ל) שהתכוון לקדש אותה בביאה. לא) שחשב שעדיין הוא יכול לייבם אותה.

וְכֵן כָּל יְבָמָה שֶׁנִּתַּן לָהּ מַאֲמָר, בֵּין מַאֲמָר כָּשֵׁר בֵּין מַאֲמָר פָּסוּל - הֲרֵי זוֹ צְרִיכָה גֵּט מִפְּנֵי הַמַּאֲמָר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[לב]; וְאַחַר כָּךְ יָסוּר אִסּוּר הַמַּאֲמָר.

לב) לעיל הלכה ב.

יד. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[לג], שֶׁהַגֵּט אֵינוֹ דּוֹחֶה הַיְבָמָה דְּחִיָּה גְּמוּרָה [להתירה לזר], **וְכֵן הַמַּאֲמָר אֵינוֹ קוֹנֶה בָּהּ קִנְיָן גָּמוּר[לד]; אֲבָל הַבְּעִילָה קוֹנָה קִנְיָן גָּמוּר, וְהַחֲלִיצָה דּוֹחָה אוֹתָהּ דְּחִיָּה גְּמוּרָה. לְפִיכָךְ גֵּט אַחַר גֵּט בַּיְבָמָה, אוֹ מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר** [כדלהלן] **- מוֹעִיל; אֲבָל בְּעִילָה אַחַר בְּעִילָה, וַחֲלִיצָה אַחַר חֲלִיצָה - אֵין הָאַחֲרוֹנָה מוֹעֶלֶת כְּלוּם. וְכֵן גֵּט אוֹ חֲלִיצָה אַחַר הַבְּעִילָה אֵינָם כְּלוּם.**

לג) לעיל הלכה א. לד) ראה לעיל הלכה ג.

טו. כֵּיצַד? יָבָם שֶׁנָּתַן גֵּט לִיבִמְתּוֹ, וְחָזַר וְנָתַן גֵּט לְצָרָתָהּ - הֲרֵי זֶה אָסוּר בִּקְרוֹבוֹת שְׁתֵּיהֶן[לה]. וְכֵן שְׁנֵי יְבָמִין שֶׁנָּתְנוּ שְׁנֵי גִּטִּין לִיבָמָה אַחַת זֶה אַחַר זֶה - הֲרֵי זוֹ כִּגְרוּשָׁה לִשְׁנֵיהֶן, וּשְׁנֵיהֶן אֲסוּרִין בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ; וְאֶחָד מֵהֶן חוֹלֵץ. וְכֵן אִם נָתַן גֵּט לִיבִמְתּוֹ, וְנָתַן אָחִיו גֵּט לְצָרָתָהּ - כָּל אֶחָד אָסוּר בִּקְרוֹבוֹת זוֹ שֶׁנָּתַן לָהּ הַגֵּט; וְכֵן אִם נָתְנוּ מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר[לו], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

לה) כדין קרובות גרושתו. לו) לאותה יבמה, צריכה גט משניהם וחליצה מאחד מהם.

אֲבָל הַיָּבָם שֶׁחָלַץ לִיבִמְתּוֹ[לז], וְחָזַר וְחָלַץ לְצָרָתָהּ בֵּין הוּא בֵּין אָחִיו, וְכֵן שְׁנֵי יְבָמִין שֶׁחָלְצוּ זֶה אַחַר זֶה לִיבָמָה אַחַת - אֵין חֲלִיצָה אַחֲרוֹנָה כְּלוּם, וְאֵין הַחוֹלֵץ אוֹתָהּ אָסוּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ, שֶׁזֶּה כְּחוֹלֵץ לִשְׁאָר הַנָּשִׁים שֶׁאֵין לוֹ עָלֶיהָ זִקָּה.

לז) ועל ידי החליצה הזו הסתלקה הזיקה מכל נשי המת.

טז. וְכֵן הַבּוֹעֵל יְבִמְתּוֹ[לח], וְחָזַר בֵּין הוּא בֵּין אָחִיו וְחָלַץ לָהּ אוֹ לְצָרָתָהּ - אֵין חֲלִיצָה זוֹ כְּלוּם[לט]; וְכֵן אִם חָזַר אָחִיו וְנָתַן גֵּט לָהּ אוֹ לְצָרָתָהּ, אֵינוֹ כְּלוּם. חָזַר אָחִיו וְנָתַן לָהּ מַאֲמָר, אוֹ בָּעַל - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[מ]; מֵאַחַר שֶׁבָּעַל אָחִיו תְּחִלָּה, קָנָה קִנְיַן גְּמוּר, וְאֵין הַקִּדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בְּאֵשֶׁת אִישׁ. אֲבָל אִם נָתַן מַאֲמָר לְצָרָתָהּ, אוֹ בָּעַל צָרָתָהּ - צְרִיכָה גֵּט, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[מא].

לח) ועל ידי זה נהייתה אשתו, ואין עוד צורך בייבום נוסף מנשי המת. לט) ואין לו איסור להתחתן עם קרובות החלוצה. מ) היא לא נעשתה אשתו באמצעות בעילה זו. מא) לעיל הלכה יג.

יז. שְׁנֵי יְבָמִין שֶׁיִּבְּמוּ שְׁתֵּי יְבָמוֹת הַבָּאוֹת מִבַּיִת אֶחָד, וְלֹא נוֹדַע מִי יִבֵּם תְּחִלָּה - שְׁנֵיהֶן יוֹצִיאוּ בְּגֵט[מב] וְיֵתְּרוּ לְזָרִים, וַאֲסוּרוֹת לַיְבָמִין. לְפִיכָךְ, רָאוּבֵן שֶׁהָיָה בִּירוּשָׁלַיִם, וְלוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים, אַחַת בְּעַכּוֹ וְאַחַת בְּצוֹר, וְשָׁמְעוּ אָחִיו בְּעַכּוֹ וְלֵוִי אָחִיו בְּצוֹר, וְשָׁמְעוּ שֵׁמֶת רָאוּבֵן - הַדִּין נוֹתֵן שֶׁלֹּא יְיַבֵּם אֶחָד מֵהֶן עַד שֶׁיֵּדַע מֶה עָשָׂה אָחִיו, שֶׁמָּא קָדַם וְיִבֵּם. קָדַם אֶחָד מֵהֶן וְיִבֵּם - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ, עַד שֶׁיִּוָּדַע שֶׁאָחִיו יִבֵּם תְּחִלָּה[מג]. רָצָה הָאֶחָד לַחְלֹץ קֹדֶם שֶׁיִּוָּדַע מֶה עָשָׂה אָחִיו - אֵין מוֹנְעִין אוֹתוֹ[מד].

מב) כי הייבום השני אסור, ומכיוון שלא ידוע לנו מי ייבם תחלה ומי ייבם אחר־כך — הן אסורות על שניהם. מג) כלומר, קודם צריך לבדוק אם אחיו ייבם, ורק אם נודע שייבם עליו לגרש את יבמתו מחשש שהוא השני. מד) כי אפילו אם כבר חלץ האח הראשון ליבמתו, החליצה השנייה לא גורמת הפסד ליבמה השנייה.

יח. יָבָם קָטָן בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[מה] - בִּיאָתוֹ כְּמַאֲמָר מִן הַגָּדוֹל, שֶׁאֵינוֹ קִנְיָן גָּמוּר. וּמַאֲמַר בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד - אִם נָתְנוּ תְּחִלָּה [לפני שעשה הוא או אחיו דבר אחר ביבמה] **מוֹעִיל, וַהֲרֵי הוּא פּוֹסֵל בּוֹ עַל הַגָּדוֹל[מו]; אֲבָל אִם נָתְנוּ בַּסּוֹף, אֵינוֹ כְּלוּם. וְגֵטוֹ וַחֲלִיצָתוֹ[מז] אֵינָם כְּלוּם, בֵּין בַּתְּחִלָּה בֵּין בַּסּוֹף.**

מה) שביאתו ביאה, כמבואר לעיל בפרק א הלכה טו. מו) שבעקבות המאמר שלו, אחיו הגדול לא יכול לייבם את היבמה הזו או את צרתה. מז) ואם חלץ אין לו איסור לשאת את קרובות החלוצה, וכן הוא לא אסר על אחיו הגדולים לייבם.

יט. כֵּיצַד? בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ, אוֹ שֶׁנָּתַן לָהּ מַאֲמָר תְּחִלָּה - פְּסָלָהּ עַל שְׁאָר הָאַחִים[מח]. אֲבָל אִם עָשָׂה הַגָּדוֹל מַאֲמָר בִּיבִמְתּוֹ, וְחָזַר בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וְנָתַן לָהּ אוֹ לְצָרָתָהּ מַאֲמָר - לֹא עָשָׂה כְּלוּם, וְלֹא פְּסָלָהּ עַל אָחִיו הַגָּדוֹל; חָזַר בֶּן תֵּשַׁע וּבָא עָלֶיהָ אוֹ עַל צָרָתָהּ אַחַר מַאֲמָר אָחִיו הַגָּדוֹל - פְּסָלָהּ עַל הַגָּדוֹל, כְּשְׁנֵי גְּדוֹלִים שֶׁעָשׂוּ מַאֲמָר אַחַר מַאֲמָר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[מט].

מח) שאינם יכולים לייבם בגלל מאמר הקטן. מט) לעיל הלכה יד.

כ. בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ[נ], וְחָזַר אָחִיו הַגָּדוֹל וּבָא עָלֶיהָ, אוֹ חָלַץ, אוֹ נָתַן גֵּט לָהּ אוֹ לְצָרָתָהּ - הֲרֵי זֶה פְּסָלָהּ עַל הַקָּטָן[נא]; וְכֵן אִם חָזַר הַקָּטָן וּבָא עַל צָרָתָהּ, אוֹ בָּא אָחִיו הָאַחֵר שֶׁהוּא בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד עָלֶיהָ אוֹ עַל צָרָתָהּ - נִפְסְלָה עָלָיו, כְּדִין מַאֲמָר וּמַאֲמָר.

נ) וביאתו נחשבת כמאמר. נא) שהמאמר שהיו אחריו ביאה או חליצה וגט מאחיו - נפסל, כמבואר לעיל הלכה ח.

כא. בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁבָּא עַל יְבִמְתּוֹ, וְהִגְדִּיל [־הגיע לגיל י"ג שנה] **וְלֹא בָּא עָלֶיהָ מִשֶּׁהִגְדִּיל - צְרִיכָה גֵּט, וַחֲלִיצָה; גֵּט - מִפְּנֵי בִּיאָתוֹ שֶׁהִיא כְּמַאֲמָר; וַחֲלִיצָה - לְהַתִּירָהּ לְזָר, שֶׁהֲרֵי לֹא נִבְעֲלָה**

בְּעֵילָה שְׁקוּלָה קְנָיָן גָּמוּר. וְאִם בָּא עָלֶיהָ מִשֶּׁהִגְדִּיל, הֲרֵי זוֹ צָרִיכָה גֵּט בִּלְבַדנב.

נב) אם ירצה לגרש אותה, מכיוון שכעת נחשב הדבר שייבם אותה.

כב. וְאֶחָד בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, וְאֶחָד בֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה שֶׁלֹּא הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת [שדינו כקטן] **וְלֹא נוֹלְדוּ בּוֹ סִימָנֵי סָרִיס** [=עקר][נג]**, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּתְחִלַּת הַסֵּפֶרנד.**

נג) כי אם נולדו בו סימני סריס כשהוא בן עשרים שנה פחות שלשים יום, הוא נחשב כגדול לכל דבר. נד) הלכות אישות פרק ב הלכה יא.

כג. קְטַנָּה [יתומה שהישיאוה] **שֶׁרְאוּיָה לְמָאן** [־דיה במיאון בבעלה כדי לבטל נישואיה]**, וְהַחֵרֶשֶׁתנה - אַף עַל פִּי שֶׁקְּדוּשֵׁי שְׁתֵּיהֶן מְדֻבָּרֵי סוֹפְרִים כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּנו - שְׁנֵי מִינֵי קִדּוּשִׁין הֵן: קְטַנָּה - יֵשׁ לָהּ קִדּוּשִׁין כְּדֵי שֶׁלֹּא יִנָּהֲגוּ בָּהּ מִנְהַג הֶפְקֵרנז, וְקִדּוּשֶׁיהָ תְּלוּיִין** [בספק] **עַד שֶׁתַּגְדִּיל. וְחֵרֶשֶׁת - תִּקְּנוּ לָהּ** [חכמים] **נְשׂוּאִין כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשָּׁאֵר פְּנוּיָה לְעוֹלָם, לְפִיכָךְ אִם הָיוּ כָּל הַיְּבָמוֹת הַבָּאוֹת מִבַּיִת אֶחָד קְטַנּוֹת אוֹ חֵרְשׁוֹת - בִּיאָתָהּ שֶׁל אַחַת מֵהֶן פּוֹטֶרֶת אֶת כֻּלָּן**[נח].

נה) שאינה שומעת ואינה מדברת. נו) בהלכות אישות פרק ד הלכה ח־ט. נז) שאם לא תינשא, אין מי שישמור עליה, וינהגו בה מנהג הפקר בזנות. נח) מכיוון שהקידושין של כולן הם מדברי סופרים.

כד. הָיְתָה אַחַת חֵרֶשֶׁת וְאַחַת קְטַנָּה - אֵין בִּיאַת אַחַת מֵהֶן פּוֹטֶרֶת צָרָתָהנט. וְכֵיצַד • תַּקָּנָתָן? מְלַמְּדִין אֶת הַקְּטַנָּה שֶׁתְּמַאֵן, וְכוֹנֵס אֶת הַחֵרֶשֶׁת; וְאִם רָצָה לְגָרְשָׁהּ - כּוֹתֵב לָהּ גֵּט אַחַר שֶׁיָּבוֹא עָלֶיהָ, וְתֵצֵא לְזָר.

השגת הראב"ד
וכיצד . . החרשת א״א זה המחבר גמ׳ הוא עושה מדעתו כי בגמרא (יבמות קי) אמרו תמתין עד שתגדיל ותחלוץ ולא התירו למאן ביבם ולא אפילו בבעל אלא כדי לקיים מצות יבום של תורה.

נט) מכיוון שאנו לא יודעים, איזו מהן נחשבת אשתו העיקרית – האם הקטנה מכיוון שכשתגדל תהיה ברת דעת, או החרשת שהיא בת ביאה גמורה. ס) הרי אי־אפשר לייבם יבמות, וכן אין אפשרות לחלוץ להן. סא) וכך תעקור את הנישואין שלה למת ותיפטר מייבום, ונשארה החרשת ליבום.

כה. הָיְתָה אַחַת פִּקֵּחַת וְאַחַת חֵרֶשֶׁת - בִּיאַת הַפִּקֵּחַת אוֹ חֲלִיצָתָהּ, פּוֹטֶרֶת אֶת הַחֵרֶשֶׁת; וְאֵין בִּיאַת הַחֵרֶשֶׁת פּוֹטֶרֶת אֶת הַפִּקֵּחַת, שֶׁאֵין קִדּוּשֶׁיהָ [של החרשת] אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶן. וְכֵן גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה - בִּיאַת הַגְּדוֹלָה אוֹ חֲלִיצָתָהּ פּוֹטֶרֶת אֶת הַקְּטַנָּה, וְאֵין בִּיאַת הַקְּטַנָּה פּוֹטֶרֶת אֶת הַגְּדוֹלָה.

כו. הָיוּ שְׁתֵּיהֶן קְטַנּוֹת הָרְאוּיוֹת לְמָאן, וּבָא הַיָּבָם עַל אַחַת מֵהֶן, וְחָזַר וּבָא הוּא אוֹ אָחִיו עַל הַשֵּׁנִיָּה - לֹא פָּסַל אֶת הָרִאשׁוֹנָה; אֲבָל מְלַמְּדִין אֶת הַשֵּׁנִיָּה שֶׁתְּמָאֵן, וִיקַיֵּם זֶה אֶת יִבְמְתּוֹ הַקְּטַנָּה שֶׁנִּבְעֲלָה תְּחִלָּה.

כז. וְכֵן הַדִּין בִּקְטַנָּה וְחֵרֶשֶׁת, שֶׁבָּא הַיָּבָם תְּחִלָּה עַל הַקְּטַנָּה, וְחָזַר וּבָא הוּא אוֹ אָחִיו עַל הַחֵרֶשֶׁת - לֹא פָּסַל אֶת הַקְּטַנָּה, וְהַחֵרֶשֶׁת צְרִיכָה גֵּטסב; שֶׁבִּיאַת הַקְּטַנָּה מְעֲלָה מִבִּיאַת הַחֵרֶשֶׁתסג, שֶׁהַקְּטַנָּה רְאוּיָה לְאַחַר זְמַן [־כשתגדל]**; לְפִיכָךְ • יְקַיֵּם הַקְּטַנָּה שֶׁנִּבְעֲלָה תְּחִלָּה.**

השגת הראב"ד
לפיכך . . תחילה א״א טעות הוא זה שהרי נאסרו שתיהן עליו דילמא קדים ובעל חרשת תחלה.

סב) מכיוון שהתכוון לקדש אותה על ידי הביאה. סג) ולכן ביאת החרשת לא פוסלת אותה מלהתייבם.

כח. בָּא • הַיָּבָם תְּחִלָּה עַל הַחֵרֶשֶׁתסד, וְחָזַר וּבָא הוּא אוֹ אָחִיו עַל הַקְּטַנָּהסה - פָּסַל אֶת הַחֵרֶשֶׁת; וּמְלַמְּדִין אֶת הַקְּטַנָּה שֶׁתְּמָאֵנסו, וְהַחֵרֶשֶׁת יוֹצְאָה בְּגֵט.

השגת הראב"ד
בא . . בגט א״א ומאחר ששתיהן יוצאות למה למדין אותה שתמאן ולא אמרו זה הלמוד אלא כדי שתתקיים מצות יבום שהוא מן התורה ולעולם יתרחק אדם מן המיאונין (יבמות קט) ועוד דהא איכא מ״ד (יבמות קז) ממאנת למאמרו ואינה ממאנת לזיקתו.

סד) שביאתה פחותה. סה) שביאתה מעולה יותר, מכיוון שהיא נעשית אישה רגילה לאחר זמן. סו) כי ביאת החרשת פסלה אותה מלהתייבם.

כט. הָיוּ אַחַת פִּקֵּחַת וְאַחַת חֵרֶשֶׁת, בָּא הַיָּבָם עַל הַפִּקֵּחַת, וְחָזַר וּבָא הוּא אוֹ אָחִיו עַל הַחֵרֶשֶׁת - לֹא פָּסַל אֶת הַפִּקֵּחַתסז, וְהַחֵרֶשֶׁת צְרִיכָה גֵּטסח. בָּא הַיָּבָם עַל הַחֵרֶשֶׁת, וְחָזַר הוּא אוֹ אָחִיו וּבָא עַל הַפִּקֵּחַת - פָּסַל אֶת הַחֵרֶשֶׁת, וְהַחֵרֶשֶׁת יוֹצְאָה בְּגֵט, וְהַפִּקֵּחַת בְּגֵט וַחֲלִיצָה.

סז) כי החרשת שקניינה לא גמור, לא יכולה לפסול את הפקחת שנקנית קניין גמור על ידי הייבום. סח) בעקבות הביאה שלה שנעשתה לשם קידושין.

ל. הָיוּ גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה, בָּא עַל הַגְּדוֹלָה, וְחָזַר הוּא אוֹ אָחִיו וּבָא עַל הַקְּטַנָּה - לֹא פָּסַל אֶת הַגְּדוֹלָה;

וּמְלַמְּדִין אֶת הַקְּטַנָּה שְׁתְּמָאֵן[סט]. בָּא עַל הַקְּטַנָּה, וְחָזַר וּבָא הוּא אוֹ אָחִיו עַל הַגְּדוֹלָה - מְלַמְּדִין אֶת הַקְּטַנָּה שְׁתְּמָאֵן; וְיִקַּיֵּם הַגְּדוֹלָה, שֶׁבְּעִילָתָהּ קוֹנָה קִנְיָן גָּמוּר[ע].

סט) כי אסור להשאירה כאישה, מכיוון שלא מייבמים שתי יבמות. ע) ולכן ביאת הקטנה שאינה קניין גמור, לא יכולה לאסור את הגדולה על היבם שייבם אותה.

~ שבת קודש כ"ט תשרי ~

פֶּרֶק ו

מי הם הראויים לייבום ולחליצה.

א. יֵשׁ אֲחִים שֶׁהֵן רְאוּיִין לְיִבּוּם אוֹ לַחֲלִיצָה[א]; וְיֵשׁ אֲחִים שֶׁאֵינָן רְאוּיִין, לֹא לְיִבּוּם וְלֹא לַחֲלִיצָה, וְאֵין לָהֶן זִקָּה[ב] כְּלָל, אֶלָּא יִבְמְתּוֹ מֻתֶּרֶת לְזָר. וְיֵשׁ אֲחִים שֶׁהֵן רְאוּיִין לַחֲלִיצָה, וְאֵינָן רְאוּיִין לְיִבּוּם; וְיֵשׁ אֲחִים שֶׁהֵן רְאוּיִין לְיִבּוּם, וְאֵינָן רְאוּיִין לַחֲלִיצָה.

א) כלומר, ביכולתם לבחור אם לייבם או לחלוץ. ב) קשר שבעקבותיו יתחייבו ליבם.

ב. וְאֵלּוּ שֶׁאֵין לָהֶן זִקָּה כְּלָל: סָרִיס [=עקר] חַמָּה [=מלידה] וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס [=יש בו סימני זכרות ונקבות] - מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לְוָלָד [=להוליד][ג], וְלֹא הָיְתָה לָהֶן שְׁעַת הַכֹּשֶׁר[ד].

ג) וכל מטרת הייבום היא להוליד ילדים ולהקים שם למת. ד) שבה הם יכלו להוליד.

ג. וְאֵלּוּ מְיַבְּמִין וְלֹא חוֹלְצִין: הַחֵרֵשׁ וְהַשּׁוֹטֶה וְהַקָּטָן, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶן דַּעַת לַחְלֹץ. וּכְשֶׁיְּיַבֵּם הַחֵרֵשׁ, אֵינוֹ מוֹצִיא לְעוֹלָם, מִפְּנֵי שֶׁבְּעִילָתוֹ עוֹשָׂה אוֹתָהּ אֵשֶׁת אִישׁ גְּמוּרָה, וְאֵין גֵּרוּשָׁיו גֵּרוּשִׁין גְּמוּרִין[ה]; וּבֶן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שֶׁיִּיבֵּם, אֵינוֹ יָכוֹל לְגָרֵשׁ עַד שֶׁיִּגְדַּיל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ה) כי אין לו דעת לגרש.

ד. וְאֵלּוּ חוֹלְצִין וְלֹא מְיַבְּמִין: הַסְּפֵקוֹת[ו] - כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה סְפֵק עֶרְוָה - וּפְצוּעַ דַּכָּא [=נפצעו ביציו] וּכְרוּת שָׁפְכָה [=נכרת גידו] וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן מִמִּינֵי הַסְּרוּס, וְהַזָּקֵן בִּיוֹתֵר שֶׁתְּשַׁשׁ כֹּחוֹ וְכָשַׁל[ז]; וְאִם בָּעַל סָרִיס [=שנסתרס בידי—] אָדָם - קָנָה, שֶׁהֲרֵי הָיְתָה לָהֶן שְׁעַת הַכֹּשֶׁר[ח], וּמוֹצִיא בְּגֵט[ט], מִפְּנֵי שֶׁהוּא אָסוּר לָבוֹא בַּקָּהָל. וְהַטֻּמְטוּם [שאין בו לא סימני זכרות ולא נקבות] חוֹלֵץ וְלֹא מְיַבֵּם, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק[י]; וְאִם נִקְרַע [=נותח] וְנִמְצָא זָכָר - רָצָה חוֹלֵץ, רָצָה מְיַבֵּם. וּשְׁאָר הָאֲחִים - אוֹ חוֹלְצִין אוֹ מְיַבְּמִין.

ו) שהאח המת קידש אחת משתי אחיות ואינו יודע איזו קידש, וכך כל אחת מהן ספק אחות אשתו, ולכן ניתן רק לחלוץ להן. ז) ואינו יכול לבעול ולהוליד. ח) לפני שהסתרס. ט) חייב לגרש אותה. י) כלומר, אינו מייבם מפני שאינו יכול, ואינו חולץ משום שספק הוא, שמא הוא זכר. ואם יש עוד אחים אינו חולץ, שמא נקבה היא ולא נפטרה היבמה בחליצה זו.

ה. יֵשׁ יְבָמוֹת שֶׁהֵן רְאוּיוֹת לַחֲלִיצָה אוֹ לְיִבּוּם; וְיֵשׁ יְבָמוֹת שֶׁהֵן רְאוּיוֹת לְיִבּוּם, לֹא לַחֲלִיצָה; וְיֵשׁ יְבָמוֹת שֶׁהֵן רְאוּיוֹת לַחֲלִיצָה, לֹא לְיִבּוּם; וְיֵשׁ יְבָמוֹת שֶׁאֵינָן רְאוּיוֹת לֹא לַחֲלִיצָה וְלֹא לְיִבּוּם, וְאֵין עֲלֵיהֶן זִקָּה כְּלָל, וּמֻתָּרוֹת לְהִנָּשֵׂא לְזָר.

ו. וְאֵלּוּ שֶׁמִּתְיַבְּמוֹת וְלֹא חוֹלְצוֹת: הַחֵרֶשֶׁת וְהַשּׁוֹטָה וְהַקְּטַנָּה, לְפִי שֶׁאֵין בָּהֶן דַּעַת לִקְרוֹת וּלְהָבִין; וְאִם רָצָה הַיָּבָם לְגָרֵשׁ אֶת הַחֵרֶשֶׁת בְּגֵט אַחַר שֶׁיִּבְעֹל אוֹתָהּ, הֲרֵי זֶה מְגָרֵשׁ[יא].

יא) כי לגט לא צריך את דעת האשה.

ז. וְאֵלּוּ חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת - אִסּוּרֵי לָאוִין, וְהַשְּׁנִיּוֹת [=האסורות ליבם מתקנת חכמים], וְאִסּוּרֵי עֲשֵׂה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. וְכָל אִשָּׁה שֶׁהִיא סְפֵק מְגֹרֶשֶׁת [=מבעלה המת], חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת - שֶׁמָּא יִפְגַּע [=יכשל] בְּעֶרְוָה, שֶׁאֵשֶׁת אָחִיו שֶׁגֵּרְשָׁהּ אֲסוּרָה עָלָיו מִשּׁוּם עֶרְוָה. אֲבָל מִי שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת לְאָחִיו בִּסְפֵק קִדּוּשִׁין - הֲרֵי הִיא כִּשְׁאָר כָּל הַיְבָמוֹת, וְחוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת; שֶׁאֵין כָּאן דָּבָר לָחוּשׁ לוֹ[יב]. וְכֵן אֵשֶׁת הַחֵרֵשׁ וּזְקֵנָה וַעֲקָרָה, הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר כָּל הַיְבָמוֹת - רָצָה חוֹלֵץ, רָצָה מְיַבֵּם; שֶׁזְּקֵנָה וַעֲקָרָה[יג] הָיְתָה לָהֶן שְׁעַת הַכֹּשֶׁר.

יב) כי אם היא מקודשת, הרי מצווה לייבם אותה, ואם אינה מקודשת לאחיו הרי היא זרה ומותר לו לשאת אותה. יג) מדובר שנעקרה על ידי מכה או חולי, ולפני זה הייתה יכולה ללדת.

ח. וְאֵלּוּ הֵן שֶׁהֵן פְּטוּרוֹת מִן הַחֲלִיצָה וּמִן

הַיִּבּוּם: אֵשֶׁת סְרִיס חַמָּה וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס, וְאֵשֶׁת הַשּׁוֹטֶה, וְאֵשֶׁת הַקָּטָן, וְאַיְלוֹנִית [=עקרה], וּמִי שֶׁהִיא עֶרְוָה[יד], שֶׁנֶּאֱמַר[24]: "וְלֹא יִמָּחֶה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל" - פְּרָט לִסְרִיס חַמָּה וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס, שֶׁשְּׁמָם מָחוּי, הוֹאִיל וְאֵינָן רְאוּיִין לְוָלָד מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתָן, הֲרֵי הֵן כְּמִין בִּפְנֵי עַצְמוֹ. "וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד"[25] - פְּרָט לְאַיְלוֹנִית, שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לְוָלָד מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתָהּ. "לֹא תִהְיֶה אֵשֶׁת הַמֵּת"[26] - פְּרָט לְאֵשֶׁת שׁוֹטֶה וְקָטָן, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהֶן אִישׁוּת כְּלָל [־אינם נחשבים כנשואים]. "וּלְקָחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה"[27] - פְּרָט לְעֶרְוָה, שֶׁאֵין לוֹ בָּהּ לִקּוּחִין[טו].

יד) שאסורה ליבם מחמת קרבת משפחה וחייב על ביאתו כרת. טו) כי קידושין לא תופסים בחייבי כריתות.

ט. כֵּיצַד? יְבָמָה שֶׁהִיא עֶרְוָה עַל יְבָמָהּ, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ, אוֹ אִמָּהּ, אוֹ בִּתָּהּ - הֲרֵי זוֹ פְּטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם, וְאֵין לוֹ עָלֶיהָ זִקָּה כְּלָל, שֶׁנֶּאֱמַר[28]: "וּלְקָחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וְיִבְּמָהּ" - מִי שֶׁרְאוּיָה לְלִקּוּחִין וְקִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ, הִיא שֶׁהִיא זְקוּקָה לַיָּבָם.

י. הָיְתָה הַיְבָמָה אֲסוּרָה עַל יְבָמָהּ אִסּוּר לָאו, אוֹ אִסּוּר עֲשֵׂה, אוֹ שֶׁהָיְתָה שְׁנִיָּה - הֲרֵי זוֹ חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת. וּמִפְּנֵי מָה צְרִיכָה חֲלִיצָה[טז]? מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ לִקּוּחִין; הוֹאִיל וְקִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהֶן, הֲרֵי הֵן זְקוּקוֹת לַיָּבָם.

טז) הרי היא אינה ראויה להיות אשתו, ובמקרה כזה אין צורך לחלוץ.

וּמִן הַדִּין הָיָה שֶׁיִּתְיַבְּמוּ, שֶׁהַיִּבּוּם מִצְוַת עֲשֵׂה, וְכָל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה, יָבוֹא עֲשֵׂה וְיִדְחֶה אֶת לֹא תַעֲשֶׂה; אֲבָל חֲכָמִים גָּזְרוּ, שֶׁלֹּא יִתְיַבְּמוּ חַיָּבֵי לָאוִין וְלֹא שְׁנִיּוֹת - גְּזֵרָה שֶׁמָּא יָבוֹא עָלֶיהָ בִּיאָה שְׁנִיָּה, וַהֲרֵי בִּיאָתָהּ אֲסוּרָה וְאֵין שָׁם מִצְוָה, שֶׁאֵין מִצְוַת עֲשֵׂה אֶלָּא בִּיאָה רִאשׁוֹנָה בִּלְבַד. לְפִיכָךְ[יז], אִם עָבַר וּבָעַל יְבִמְתּוֹ הָאֲסוּרָה מִשּׁוּם לָאו אוֹ מִשּׁוּם עֲשֵׂה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שְׁנִיָּה[יח] - הֲרֵי זֶה קָנָה קִנְיָן גָּמוּר, וּמוֹצִיאָהּ בְּגֵט[יט]; וְהִיא וְכָל צָרוֹתֶיהָ מֻתָּרוֹת לְזָר, שֶׁהֲרֵי נִפְטְרוּ.

יז) מכיוון שמן התורה מותר לו לבוא עליה ביאה ראשונה. יח) שאיסור הנישואין איתה הוא רק מדברי סופרים. יט) שהרי אסור לו להשאיר אותה, אלא שאינה צריכה חליצה.

יא. וִיבָמָה שֶׁהִיא אַלְמָנָה מִן הַנִּשּׂוּאִין, וּבָא עָלֶיהָ כֹּהֵן גָּדוֹל - לֹא נִפְטְרָה צָרָתָהּ, שֶׁאֵין עֲשֵׂה [של מצות יבום] דּוֹחֶה אֶת לֹא תַעֲשֶׂה וַעֲשֵׂה [של איסור אלמנה לכה"ג], וְהוֹאִיל וְלֹא קָנָה מִן הַתּוֹרָה קִנְיָן גָּמוּר, לֹא הֻתְּרָה צָרָתָהּ לְזָר עַד שֶׁתַּחְלֹץ.

יב. הָיְתָה הַיְבָמָה עֶרְוָה עַל בַּעֲלָהּ, כְּגוֹן שֶׁעָבַר אוֹ טָעָה וְלָקַח אֲחוֹתוֹ מֵאָבִיו, וְנָפְלָה לִפְנֵי אָחִיו - אֵין זוֹ [נחשבת] אִשְׁתּוֹ [של המת], שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ, וְאֵינָהּ לֹא בַּת יִבּוּם וְלֹא בַּת חֲלִיצָה; וְאִם הָיְתָה לָהּ צָרָה[כ], חוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת. וְאִם הָיְתָה זוֹ שֶׁהִיא עֶרְוָה עַל הַבַּעַל מֻתֶּרֶת לַיָּבָם[כא], וְרָצָה הַיָּבָם לִשָּׂא אוֹתָהּ וּלְיַבֵּם צָרָתָהּ - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ[כב].

כ) שהייתה למת עוד אישה, שהייתה מותרת לו. כא) כגון שהמת נשא באיסור את חמותו, שהיא מותרת ליבם. כב) כי אינן נחשבות כשתי יבמות הבאות מבית אחד, שהערווה אינה נחשבת חלק מבית זה.

יג. הָיְתָה הַיְבָמָה אֲסוּרָה עַל בַּעֲלָהּ מִשּׁוּם לָאו, אוֹ מִשּׁוּם עֲשֵׂה, אוֹ שֶׁהָיְתָה שְׁנִיָּה לַבַּעַל, וְלֹא הָיְתָה אֲסוּרָה עַל הַיָּבָם מִצַּד מֵאֵלּוּ הַצְּדָדִים - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לַיָּבָם; חוּץ מִמַּחְזִיר גְּרוּשָׁתוֹ מִשֶּׁנִּשֵּׂאת [לאחר] וָמֵת - שֶׁהִיא חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת[כג].

כג) כי אם לבעלה שהיה מותר לה – נאסרה, ליבם שהיה אסור לה ודאי שתהיה אסורה.

וְכֵן יְבָמָה שֶׁהִיא סְפֵק עֶרְוָה עַל הַיָּבָם, אוֹ סְפֵק עֶרְוָה עַל בַּעֲלָהּ - הֲרֵי זוֹ חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת. לְפִיכָךְ, מִי שֶׁקִּדֵּשׁ אִשָּׁה בִּסְפֵק קִדּוּשִׁין, וְאַחַר כָּךְ מֵת אָחִיו שֶׁהָיָה נוֹשֵׂא אֲחוֹתָהּ, וְנָפְלָה לוֹ לְיִבּוּם שֶׁהִיא סְפֵק אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ - הֲרֵי זוֹ חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת[כד]; וּמוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ בְּגֵט מִסָּפֵק. וּשְׁתֵּיהֶן אֲסוּרוֹת עָלָיו: יְבִמְתּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא סְפֵק עֶרְוָה; וַאֲרוּסָתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא סְפֵק קְרוֹבַת חֲלוּצָתוֹ, שֶׁהִיא כִּשְׁנִיָּה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

כד) בגלל הספק שמא היא אחות אשתו והיא ערווה עליו.

24. דברים-כי־תצא, כה, ו. 25. שם. 26. שם, פסוק ה. 27. שם. 28. דברים-כי־תצא, כה, ה.

יד. מִי שֶׁמֵּת אָחִיו וְהִנִּיחַ שְׁתֵּי נָשִׁים, הָאַחַת אֲסוּרָה עָלָיו [־על היבם] מִשּׁוּם עֶרְוָה, וְהַשֵּׁנִיָּה אֵינָהּ עֶרְוָה - כְּשֵׁם שֶׁהָעֶרְוָה פְּטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם, כָּךְ צָרָתָהּ פְּטוּרָה; וְלֹא נָפְלָה לוֹ זִקָּה עַל בַּיִת זֶה כְּלָל, שֶׁנֶּאֱמַר[29]: "אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו" - בַּיִת שֶׁיֵּשׁ לוֹ לִקּוּחִין בְּאֵיזוֹ מֵהֶן שֶׁיִּרְצֶה, הוּא שֶׁיֵּשׁ לוֹ עָלָיו זִקָּה; וּבַיִת שֶׁמִּקְצָתוֹ אֵינוֹ יָכוֹל לִבְנוֹתוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ בּוֹ לִקּוּחִין - אֵינוֹ בּוֹנֶה אֲפִלּוּ מִקְצָתוֹ שֶׁהוּא מֻתָּר. וְנִמְצֵאת צָרַת הָעֶרְוָה עֶרְוָה עָלָיו מִשּׁוּם אֵשֶׁת אָחִיו - שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ עָלֶיהָ זִקָּה.

טו. לְפִיכָךְ[כה] רְאוּבֵן שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ שְׁתֵּי נָשִׁים, הָאַחַת עֶרְוָה עַל שִׁמְעוֹן וּשְׁתֵּיהֶן רְאוּיוֹת לְלֵוִי - אֵין לְשִׁמְעוֹן זִקָּה עַל בַּיִת זֶה, וַהֲרֵי שְׁתֵּיהֶן תַּחַת זִקַּת לֵוִי; יִבֵּם לֵוִי הָאַחַת מֵהֶן שֶׁהִיא צָרַת עֶרְוָה שֶׁל שִׁמְעוֹן, וְהָיְתָה לוֹ אִשָּׁה אַחֶרֶת, וּמֵת לֵוִי וְנָפְלוּ שְׁתֵּיהֶן לִפְנֵי שִׁמְעוֹן - שְׁתֵּיהֶן פְּטוּרוֹת מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם מִשִּׁמְעוֹן: הָאַחַת, מִפְּנֵי שֶׁהָיְתָה צָרַת עֶרְוָה[כו]; וְהַשְּׁנִיָּה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא צָרָתָהּ[כז]. וְכֵן הַדִּין בְּצָרַת צָרָתָהּ עַד סוֹף הָעוֹלָם - שֶׁכָּל אִשָּׁה שֶׁאֵין לוֹ עָלֶיהָ זִקָּה, בְּאִסּוּר אֵשֶׁת אָח עוֹמֶדֶת לְעוֹלָם.

כה) מכיוון שצרת הערווה היא עצמה ערווה עליו, כדין כל אשת אח. כו) ונאסרת עליו מזמן מיתת ראובן. כז) וצרת ערווה, אסורה.

טז. וְכֵן אֵשֶׁת אָחִיו שֶׁלֹּא הָיָה בְּעוֹלָמוֹ [־שנולד אחר שמת], הוֹאִיל וְאֵין לוֹ עָלֶיהָ זִקָּה - שֶׁנֶּאֱמַר[30]: "כִּי יֵשְׁבוּ אַחִים יַחְדָּו", עַד שֶׁיֵּשְׁבוּ שְׁנֵיהֶן בָּעוֹלָם. וְאִם לֹא הָיְתָה בֵּינֵיהֶן יְשִׁיבָה בָּעוֹלָם - הֲרֵי זוֹ עֶרְוָה עָלָיו לְעוֹלָם מִשּׁוּם אֵשֶׁת אָח, וּפוֹטֶרֶת צָרָתָהּ[כח].

כח) מן החליצה ומן היבום.

יז. כֵּיצַד? רְאוּבֵן שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ אִשָּׁה, וְנָפְלָה לִפְנֵי שִׁמְעוֹן, וְאַחַר שֶׁמֵּת רְאוּבֵן נוֹלַד לֵוִי, בֵּין שֶׁנּוֹלַד קֹדֶם שֶׁיִּבֵּם שִׁמְעוֹן אֵשֶׁת רְאוּבֵן בֵּין שֶׁנּוֹלַד אַחַר שֶׁיִּבְּמָהּ - הֲרֵי אֵשֶׁת רְאוּבֵן עֶרְוָה עַל לֵוִי לְעוֹלָם; לְפִיכָךְ אִם מֵת שִׁמְעוֹן וְנָפְלָה זוֹ וְצָרָתָהּ לִפְנֵי לֵוִי - שְׁתֵּיהֶן פְּטוּרוֹת מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם.

יח. עָשָׂה שִׁמְעוֹן מַאֲמָר[כט] בִּיבִמְתּוֹ אֵשֶׁת רְאוּבֵן, וּמֵת קֹדֶם שֶׁיִּכְנֹס אוֹתָהּ - הֲרֵי לֵוִי חוֹלֵץ לְצָרָתָהּ[ל], וְלֹא מְיַבֵּם[לא]; שֶׁאֵין הַמַּאֲמָר קוֹנֶה בִּיבָמָה קְנָיָן גָּמוּר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

כט) קידושי כסף כתקנת חכמים לפני הייבום. ל) ואינה נפטרת מחליצה משום צרת ערווה, כי אינה צרתה ממש – שהמאמר הוא רק מדברי סופרים. לא) מכיוון שמתקנת חכמים היא כן נחשבת צרת ערווה.

יט. אִשָּׁה שֶׁזָּנְתָה תַּחַת בַּעְלָהּ בְּרָצוֹן וּבְעֵדִים[לב], וּמֵת קֹדֶם שֶׁיִּגָּרְשֶׁנָּה, וְנָפְלָה לִפְנֵי יָבָם - הֲרֵי הִיא פְּטוּרָה מִן הַחֲלִיצָה וּמִן הַיִּבּוּם וְכֵן צָרָתָהּ, כְּאִלּוּ הָיְתָה עֶרְוָה עַל הַיָּבָם; מִפְּנֵי שֶׁטֻּמְאָה כְּתוּבָה בָּהּ בַּעֲרָיוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר[31]: "וְהִיא נִטְמָאָה".

לב) ונאסרה עליו וצריכה ממנו גט.

כ. אֲבָל שׁוֹטָה[לג] שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ קֹדֶם שֶׁיְּשַׁקְּנָה מִי הַמָּרִים [הבודקים אם זינתה][לד], אוֹ שֶׁאֵינָהּ בַּת שְׁתִיָּה [־צריכה לשתות מן המים כגון ארוסה] אֶלָּא בַּת גֵּרוּשִׁין - הֲרֵי זוֹ חוֹלֶצֶת[לה] וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת; וְאִם הָיְתָה לָהּ צָרָה - הֲרֵי צָרָתָהּ מֻתֶּרֶת, וְחוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת.

לג) שנסתרה עם איש, אחרי שקינא לה בעלה. לד) ובמצב כזה הדין הוא שאינה שותה, ונשארה טמאה מספק. לה) כי אינה טמאה בוודאות.

כא. כֵּן שְׁתֵּי יְבָמוֹת הַבָּאוֹת מִבַּיִת אֶחָד, שֶׁהָיְתָה הָאַחַת מֵהֶן שְׁנוּיָה עַל הַיָּבָם, אוֹ מֵחַיְבֵי לָאוִין, אוֹ מֵחַיְבֵי עֲשֵׂה, אוֹ אֲילוֹנִית - הֲרֵי צָרָתָהּ מֻתֶּרֶת, וְחוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת.

אֲבָל הַחוֹלֵץ לִיבִמְתּוֹ, וְהָלְכָה אֲחוֹת חֲלוּצָתוֹ, אוֹ אִמָּהּ, וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן וְנִשֵּׂאת לְאָחִיו, וְלוֹ אִשָּׁה אַחֶרֶת, וּמֵת וְנָפְלוּ שְׁתֵּיהֶן לְפָנָיו - כְּשֵׁם שֶׁקְּרוֹבַת חֲלוּצָתוֹ אֲסוּרָה עָלָיו, כָּךְ צָרָתָהּ אֲסוּרָה; וַהֲרֵי שְׁתֵּיהֶן כִּשְׁנֵיּוֹת לוֹ, וְחוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת. וּמִפְּנֵי מָה אָסְרוּ צָרַת קְרוֹבַת חֲלוּצָתוֹ? מִפְּנֵי שֶׁמִּתְחַלֶּפֶת בְּצָרַת חֲלוּצָתוֹ [וייאמרו צרת חלוצתו נשא].

כא. שְׁתֵּי יְבָמוֹת הַבָּאוֹת מִבַּיִת אֶחָד, שֶׁהָאַחַת מֵהֶן עֶרְוָה עַל הַיָּבָם, וַהֲרֵי הָעֶרְוָה אֲילוֹנִית - צָרָתָהּ מֻתֶּרֶת, וְחוֹלֶצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת: הוֹאִיל וְהָאֲילוֹנִית אֵינָהּ בַּת יִבּוּם - הֲרֵי זוֹ כְּמוֹ שֶׁאֵינָהּ, וְנָפְלָה זִקָּתוֹ עַל צָרָתָהּ בִּלְבַד.

29. דברים-כי־תצא, כה, ט. 30. דברים-כי־תצא, כה, ה. 31. במדבר-נשא, ה, יג.

וְכֵן אִם גֵּרֵשׁ אָחִיו אֶת הָעֶרְוָה אוֹ מֵאֲנָה בּוֹ[לו] **קֹדֶם שֶׁיָּמוּת, אוֹ שֶׁמֵּתָה בְּחַיֵּי בַּעֲלָהּ, וְאַחַר כָּךְ מֵת אָחִיו - חֲרֵי צָרָתָהּ מֻתֶּרֶת, וְחוֹלָצֶת אוֹ מִתְיַבֶּמֶת; וְאֵין אוֹמְרִין: 'הוֹאִיל וְנַעֲשֵׂית צָרָה לָעֶרְוָה**[לז] **שָׁעָה אַחַת, תֵּאָסֵר לְעוֹלָם', שֶׁאֵין הַצָּרָה אֲסוּרָה, עַד שֶׁתְּהֶיֶה צָרַת עֶרְוָה בְּשָׁעַת נְפִילָה לְיִבּוּם**[לח].

לו) שנישאה לו כיתומה קטנה ומיאנה בו בקטנותה. לז) בחיי בעלה כשהיו נשואות יחד. לח) כלומר, בזמן מיתת בעלה.

כב. **הָיְתָה זוֹ שֶׁהִיא עֶרְוָה עַל הַיָּבָם מְקֻדֶּשֶׁת לְאָחִיו שֶׁמֵּת בְּסָפֵק, אוֹ מְגֹרֶשֶׁת מִמֶּנּוּ בְּסָפֵק, אוֹ שֶׁהָיְתָה** [הערוה] **קְטַנָּה**[לט] **רְאוּיָה לְמָאן וְלֹא מֵאֲנָה בְּאָחִיו בְּחַיָּיו, אַף עַל פִּי שֶׁמֵּאֲנָה בַּיָּבָם - צָרָתָהּ חוֹלָצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת.**

לט) יתומה, שהקידושין שלה הם רק מדרבנן.

כג. **הָלְכָה צָרַת הָעֶרְוָה וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר, וְאַחַר כָּךְ נִמְצֵאת הָעֶרְוָה אֲיִלּוֹנִית**[מ] **- תֵּצֵא הַצָּרָה מִבַּעֲלָהּ וּמִיבָמָהּ; וּצְרִיכָה גֵּט מִבַּעֲלָהּ וַחֲלִיצָה מִיבָמָהּ כְּדֵי לְהַתִּירָהּ לַשּׁוּק** [-לכל העולם].

מ) ומתברר שהצרה זקוקה לייבום, ונישואיה עם האחר היו שלא כדין.

כד. **יָבָם שֶׁיִּבֵּם הַצָּרָה מִפְּנֵי שֶׁדִּמּוּ שֶׁהָעֶרְוָה אֲיִלּוֹנִית, וְנִמְצֵאת הָעֶרְוָה שֶׁאֵינָהּ אֲיִלּוֹנִית - תֵּצֵא מִיבָמָהּ בְּגֵט, וְהַוָּלָד מַמְזֵר.**

כה. **שְׁלֹשָׁה • אַחִים, שְׁנַיִם מֵהֶן נְשׂוּאִין לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת, וְאֶחָד נָשׂוּי נָכְרִית**[מא] **- מֵת הַנָּשׂוּי נָכְרִית**[מב]**, וְאַחַר כָּךְ**[מג] **מֵת אֶחָד מִבַּעֲלֵי אֲחָיוֹת**[מד] **- הָרֵי הַנָּכְרִית חוֹלָצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת**[מה]**, מִפְּנֵי שֶׁהִיא צָרַת אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ, בְּזִקַּת אָחִיו שֶׁמֵּת אַחֲרוֹן. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ גֵּרַשׁ הָאֶחָד מִבַּעֲלֵי אֲחָיוֹת אֶת אִשְׁתּוֹ אַחַר שֶׁמֵּת הַנָּשׂוּי נָכְרִית, וּמֵת הַמְגֹרָשׁ - הָרֵי הַנָּכְרִית חוֹלָצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת, הוֹאִיל וְנַעֲשֵׂית צָרַת אֲחוֹת אִשְׁתּוֹ בְּזִקָּה שָׁעָה אַחַת**[מו]**; שֶׁאִם תִּתְיַבֵּם, שֶׁמָּא יָבוֹאוּ לְיַבֵּם אוֹתָהּ וַאֲפִלּוּ לֹא גֵּרַשׁ זֶה שֶׁמֵּת אַחֲרוֹן אֶת אִשְׁתּוֹ**[מז].

השגת הראב"ד
שלשה . . נכרית א"א כל זה מן ההלכות ואינו מחוור.

מא) בת ישראל שאינה קרובה לאחיות. מב) ואשתו נזקקה לייבום. מג) לפני שהנכרית הספיקה להתייבם. מד) ואשתו אסורה על האח השני, שהרי אחות אשתו היא. מה) אינה מתייבמת מכיוון שכתוצאה מהזיקה שלה לאחים הללו היא נחשבת צרת אחות אשתו, אבל חייבת לחלוץ כי ה"זקוקה" אינה נחשבת נשואה ממש כדי להיחשב כצרת ערווה גמורה להיפטר אף מן החליצה. מו) לפני שגירש את אשתו. מז) ועובר על איסור, שהרי היא צרת אחות אשתו.

כו. **וּמִפְּנֵי מָה לֹא גָּזְרוּ דָּבָר זֶה בִּנְשׂוּאִין, שֶׁהֲרֵי צָרַת עֶרְוָה בִּנְשׂוּאִין, אִם גֵּרַשׁ אֶת הָעֶרְוָה וָמֵת - צָרָתָהּ מֻתֶּרֶת לַיָּבָם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ? מִפְּנֵי שֶׁאָסוּר צָרַת הָעֶרְוָה בִּנְשׂוּאִין יָדוּעַ לַכֹּל**[מח]**, וְאֵינָן בָּאִין לְהַתִּיר הַצָּרָה אִם לֹא גֵּרַשׁ הָעֶרְוָה; וְאָסוּר צָרַת עֶרְוָה בִּזְקָה אֵינוֹ יָדוּעַ לַכֹּל**[מט]**, וּבָאִין לְהַתִּיר הַצָּרָה וַאֲפִלּוּ לֹא נִתְגָּרְשָׁה הָעֶרְוָה.**

מח) שזהו איסור מהתורה. מט) שהוא רק מדרבנן.

כז. **שְׁלֹשָׁה אַחִים נְשׂוּאִין שָׁלֹשׁ נָשִׁים נָכְרִיּוֹת, וּמֵת אֶחָד מֵהֶן, וְעָשָׂה הַשֵּׁנִי מַאֲמָר בִּיבִמְתּוֹ, וּמֵת קֹדֶם שֶׁיִּכְנֹס, וְנָפְלוּ שְׁתֵּיהֶן לִפְנֵי הַיָּבָם - חֲרֵי אֵלּוּ חוֹלְצוֹת וְלֹא מִתְיַבְּמוֹת; מִפְּנֵי שֶׁבַּעֲלַת הַמַּאֲמָר עָלֶיהָ זִקַּת שְׁנֵי יְבָמִין, וְנִמְצֵאת כְּאִלּוּ הִיא אֵשֶׁת שְׁנֵי מֵתִים; וְדָרְשׁוּ חֲכָמִים וְאָמְרוּ: "אֵשֶׁת הַמֵּת"[32], לֹא אֵשֶׁת שְׁנֵי מֵתִים. לְפִיכָךְ, כָּל אִשָּׁה שֶׁעָלֶיהָ זִקַּת שְׁנֵי יְבָמִין, חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת, וְכֵן צָרָתָהּ; וְאִסְּרוּ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.**

כח. **וּמִפְּנֵי מָה לֹא יַחְלֹץ לְבַעֲלַת הַמַּאֲמָר שֶׁעָלֶיהָ זִקַּת שְׁנֵי יְבָמִין, וְיַיבֵּם צָרָתָהּ? גְּזֵרָה, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: 'שְׁתֵּי יְבָמוֹת הַבָּאוֹת מִבֵּית אֶחָד, אַחַת חוֹלֶצֶת וְאַחַת מִתְיַבֶּמֶת'; וּלְפִיכָךְ אָסְרוּ אַף צָרָתָהּ.**

כט. **עָשָׂה מַאֲמָר בִּיבִמְתּוֹ, וְנָתַן גֵּט לְמַאֲמָרוֹ, וָמֵת - חֲזָרָה לְהֶתֵּרָהּ, שֶׁהַמַּאֲמָר שֶׁאָסָרָהּ הָרֵי בְּטָלוֹ** [ע"י הגט]**; וְרָצָה**[נ] **חוֹלֵץ לָהּ, רָצָה מְיַבֵּם.**

נ) האח השלישי.

ל. **בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שָׁבָא עַל יְבִמְתּוֹ, וּמֵת כְּשֶׁהוּא קָטָן**[נא]**, וְנָפְלָה פַּעַם שְׁנִיָּה לִפְנֵי אָחִיו הַגָּדוֹל - הָרֵי זוֹ חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת; שֶׁבִּיאַת בֶּן תֵּשַׁע כְּמַאֲמָר מִן הַגָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְנִמְצָא עָלֶיהָ זִקַּת שְׁנֵי יְבָמִין.**

32. דברים-כי־תצא, כה, ה.

נא) כי אם בא עליה משהגדיל ורק אחר כך מת, הרי קנאה קניין גמור, ופקעה זיקת הראשון ולא נשארה עליה אלא זיקתו בלבד.

לא. **מִי שֶׁחָצְתָה שִׁפְחָה וְחָצָיָהּ בַּת חוֹרִין[נב], שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה לְרִאוּבֵן[נג] וְנִשְׁתַּחְרְרָה, וְחָזְרָה וְנִתְקַדְּשָׁה לְשִׁמְעוֹן[נד], וּמֵתוּ שְׁנֵיהֶם - מִתְיַבֶּמֶת לְלֵוִי, וְאֵינָהּ אֵשֶׁת שְׁנֵי מֵתִים; אִם קִדּוּשֵׁי רִאוּבֵן קִדּוּשִׁין, אֵין קִדּוּשֵׁי שִׁמְעוֹן כְּלוּם[נה]; וְאִם קִדּוּשֵׁי שִׁמְעוֹן קִדּוּשִׁין[נו], אֵין קִדּוּשֵׁי רִאוּבֵן כְּלוּם[נז].**

נב) שהייתה בבעלות שותפים ושיחרר אחד את חלקו. **נג)** והקידושין שלה לא גמורים עד שתשתחרר. **נד)** וראובן לא גירש אותה, והרי זו ספק מקודשת לשניהם. **נה)** כי אין קידושין תופסים באשת איש. **נו)** אם הדין הוא שהשחרור שבינתיים הפקיע את קידושי הראשון. **נז)** יוצא שלמעשה היא אשת מת אחד.

המשך מעמוד 221

המשנה מביאה אופן נוסף של ספק בכור שנחלקו בו תנאים: **אַחַת בִּיכְרָה וְאַחַת לֹא בִּיכְרָה** – שתי רחלות שאחת מהן כבר ילדה, והשניה עדיין לא ילדה, (**וילדה**) [וְיָלְדוּ] **שְׁנֵי זְכָרִים,** והרי אחד מהם בכור והשני אינו בכור, אלא שאין יודעים איזה מהם נולד לרחל שלא ביכרה, שהוא הבכור. הדין הוא, **אֶחָד לוֹ** – אחד מהם נשאר אצל הבעלים לעצמם, **וְאֶחָד** נותנים **לַכֹּהֵן.** ונחלקו תנאים איזה מהם הוא לעצמו, ואיזה לכהן. **רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, הַכֹּהֵן בּוֹרֵר אֶת הֶיָּפֶה** מהם, שסובר שזו שלא ביכרה, ולדה משובח יותר. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, מְשַׁמְּנִין בֵּינֵיהֶן** – כמו שנתבאר לעיל, שהכהן נוטל את הכחוש, והבעלים משאירים לעצמם את השמן. **וְהַשֵּׁנִי** – זה שנשאר ביד הבעלים, **יִרְעֶה עַד שֶׁיִּסְתָּאֵב** [–שיפול בו מום] ויאכל במומו לבעלים, אבל טרם שנפל בו מום אסור לו לאוכלו, כי הוא ספק בכור. **וְחַיָּיב בַּמַּתָּנוֹת** – הבעלים חייבים לתת ממנו לכהן את הזרוע הלחיים והקיבה. **רַבִּי יוֹסֵי פּוֹטֵר** מן המתנות, **שֶׁרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, כֹּל שֶׁחֲלִיפָיו בְּיַד כֹּהֵן** – כל ספק בכור שנשאר ביד הבעלים, ותמורתו קיבל הכהן ספק בכור אחר, **פָּטוּר מִן הַמַּתָּנוֹת,** משום שהחשיבו חכמים את הכהן כאילו זכה בבכור, ולאחר שנפל בו מום חזר ונתנו לבעלים, שדינו שהוא פטור מהמתנות. **וְרַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּיב** את הספק בכור שביד הבעלים במתנות, וחולק על סברת רבי יוסי שהחשיבו את הכהן כאילו זכה בבכור, אלא אדרבה, רבי מאיר סובר שהכהן בא עליו משני צדדין, כמו שנתבאר לעיל.

מֵת אֶחָד מֵהֶן – משני הזכרים, **רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, יַחֲלוֹקוּ** בזכר החי, שחזר בו רבי טרפון ממה שאמר לעיל שהיפה הוא הבכור, וסובר שיד הכהן והבעלים שוים בו. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵירוֹ עָלָיו הָרְאָיָה** – הכהן צריך להביא ראיה שהחי הוא הבכור, וכיון שאין לו ראיה, הוא נשאר ביד הבעלים, כי הם מוחזקים בו. **זָכָר וּנְקֵבָה** – אם שתי הרחלות, שאחת מהן ביכרה ואחת לא ביכרה, ילדו זכר ונקבה, **אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם,** שמא נולד הזכר לזו שביכרה, והנקבה נולדה לזו שלא ביכרה.

גמרא

הגמרא מבארת מדוע חזרה ונשנתה מחלוקתם של רבי טרפון ורבי עקיבא במשנתינו, אחר שכבר נשנתה במשנה הקודמת (יז.) ברחל שלא ביכרה וילדה שני זכרים. אומרת הגמרא: **צְרִיכָא** – צריכה המשנה להשמיענו שרבי עקיבא חולק על רבי טרפון גם ברחל שלא ביכרה וילדה שני זכרים, וגם בשתי רחלים שילדו שני זכרים ונקבה, וגם באחת שביכרה ואחת שלא ביכרה. **דְּאִי אַשְׁמוּעִינַן קַמַּיְיתָא** – אם היה משמיענו את מחלוקתם רק ברחל שלא ביכרה וילדה שני זכרים, הייתי אומר, **בְּהָהִיא קָאָמַר רַבִּי עֲקִיבָא** שהכהן נוטל את הכחוש, משום **דְּתֵרֵי מֵחֲדָא** – ששניהם נולדו מרחל אחת, ויש להסתפק אם זה שנולד ראשון הוא הבריא, או זה שנולד שני הוא הבריא, והמוציא מחבירו עליו הראיה. **אֲבָל** [שְׁתֵּי] **רְחֵילָיו שֶׁלֹּא בִּיכְּרוּ,** וילדו שני זכרים ונקבה, **דְּתֵרֵי מֵחֲדָא** – ששנים נולדו מרחל אחת, **וְחַד מֵחֲדָא** – ואחד נולד מרחל אחרת, **אֵימָא** – שמא יש לומר, **מוֹדֵי לֵיהּ** – מודה לו רבי עקיבא **לְרַבִּי טַרְפוֹן, דְּהַהוּ דִּילִידָא חַד** – שזו שילדה את היחיד, שהוא ודאי בכור, **שְׁבִיחַ טְפֵי** – הוא משובח יותר, כי לא נדחק על ידי חבירו, והכחוש הוא זה שנולד עם הנקבה, ויש ליתן את המשובח לכהן.

וְאִי אַשְׁמוּעִינַן הָא – ואם היה משמיענו בשני זכרים ונקבה, הייתי אומר, **בְּהָא קָאָמַר רַבִּי עֲקִיבָא** שהכהן נוטל את הכחוש, משום **דְּתַרְוַיְיהוּ** [–ששתיהן] **לֹא בִּיכְּרוּ,** ששוות הן בדבר זה, שאף על פי שדרכה של בהמה שלא ביכרה ללדת שמן, אבל כאן בהכרח שנולד הכחוש ממבכרת, ויש להסתפק אם הוא מזו שילדה גם נקבה, או מזו שילדה זכר לחוד, **אֲבָל אַחַת בִּיכְרָה וְאַחַת שֶׁלֹּא בִּיכְרָה וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים, אֵימָא** – שמא יש לומר, **מוֹדֵי לֵיהּ** – מודה לו רבי עקיבא **לְרַבִּי טַרְפוֹן**

שיעורי רמב"ם - ספר המצוות

~ יום ראשון כ"ג תשרי ~

מצות עשה רלח.

הַמִּצְוָה הָרל"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לָדוּן בְּדִין הַבּוֹר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכִי־יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר" (שמות כא, לג). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ הַלְכוֹת דִּין זֶה בְּפֶרֶק ג' וּפֶרֶק ה' מ(בבא) קַמָּא.

~ יום שני כ"ד תשרי ~

מצות עשה רמא.

הַמִּצְוָה הָרמ"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין הַבְעָרָה (אש), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כִּי־תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קוֹצִים" (שמות כב, ה). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ הַלְכוֹת דִּין זֶה בְּפֶרֶק ב' וּפֶרֶק ו' מ(בבא) קַמָּא.

~ יום שלישי כ"ה תשרי ~

מצות עשה רמא.

הַמִּצְוָה הָרמ"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין הַבְעָרָה (אש), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כִּי־תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קוֹצִים" (שמות כב, ה). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ הַלְכוֹת דִּין זֶה בְּפֶרֶק ב' וּפֶרֶק ו' מ(בבא) קַמָּא.

~ יום רביעי כ"ו תשרי ~

מצות לא תעשה רמד.

מצות עשה רלט.

הַמִּצְוָה הָרמ"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּגְנוֹב מָמוֹן, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא תִגְנֹבוּ" (ויקרא יט, יא). וּבְמָכְלְתָּא (פרשת משפטים): "לֹא תִגְנֹבוּ — חֲרֵי אַזְהָרָה לְגוֹנֵב מָמוֹן". וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב בְּתַשְׁלוּמִין שֶׁהַזְּכִיר הַכָּתוּב: אוֹ תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, אוֹ תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, אוֹ הַחֲזָרַת הַגֵּזֶל בִּלְבָד (כשהודה). וּבְסִפְרָא (פרשת קדושים): "לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בִּגְנֵבָה: 'שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם' (שמות כב, ג) לְמַדְנוּ עֹנֶשׁ, אַזְהָרָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: 'לֹא תִגְנֹבוּ' עַל מְנָת לְמַקֵּט", כְּלוֹמַר: (אל תגנבו) כְּדֵי לְהַרְגִּיז אֶת־הַנִּגְנָב וְלַהֲבִיאוֹ בְּמְבוּכָה, וְאַחַר־כָּךְ תַּחֲזִיר לוֹ; "'לֹא תִגְנֹבוּ' עַל מְנָת לְשַׁלֵּם לוֹ תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִבָּבָא קַמָּא.

הַמִּצְוָה הָרל"ט — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין הַגּוֹנֵב שֶׁנִּגְבֶּה מִמֶּנּוּ תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, אוֹ תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, אוֹ נַהֲרְגֶנּוּ אִם בָּא בַּמַּחְתֶּרֶת, אוֹ נִמְכְּרֶנּוּ, וְכָל־עָנְשֵׁי הַגַּנָּב בִּכְלָל כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר הַכָּתוּב. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־מִשְׁפְּטֵי דִּין זֶה בְּפֶרֶק ז' מִ(בבא) קַמָּא וּפֶרֶק ח' מִסַּנְהֶדְרִין וּפֶרֶק ג' מִ(בבא) מְצִיעָא וּבִמְקוֹמוֹת מְעֻטִּים בִּכְתֻבּוֹת (ל:) וְקִדּוּשִׁין (נח:) וּשְׁבוּעוֹת (מב:).

~ יום חמישי כ"ז תשרי ~

מצות עשה רח.

מצות לא תעשה רעא. ערב.

הַמִּצְוָה הָר"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְצַדֵּק הַמִּשְׁקָלוֹת וְהַמֹּאזְנַיִם וְהַמִּדּוֹת וּלְהַקְפִּיד בְּדִיּוּקָם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "מֹאזְנֵי צֶדֶק אַבְנֵי־צֶדֶק אֵיפַת צֶדֶק וְהִין צֶדֶק יִהְיֶה לָכֶם" (ויקרא יט, לו). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת קדושים): "מֹאזְנֵי צֶדֶק — צַדֵּק אֶת־הַמֹּאזְנַיִם יָפֶה יָפֶה; אַבְנֵי־צֶדֶק — צַדֵּק אֶת־הַמִּשְׁקָלוֹת יָפֶה יָפֶה; אֵיפַת צֶדֶק — צַדֵּק אֶת־הָאֵיפוֹת יָפֶה יָפֶה; וְהִין צֶדֶק — צַדֵּק אֶת הַהִינִין יָפֶה יָפֶה" וּכְבָר יָדַעְתָּ, שֶׁאֵיפָה מִדַּת הַיָּבֵשׁ; וְהַהִין — מִדַּת הַלַּח. וְכָל־אֵלּוּ עִנְיָנָם אֶחָד, אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ מִינֵי הַמִּדּוֹת. לְפִי שֶׁהַדָּבָר הַזֶּה הַנִּשְׁקָל אוֹ נִמְדָּד אֵינוֹ אֶלָּא שִׁעוּר כַּמּוּתוֹ שֶׁל דָּבָר מְסֻיָּם. וְכָל־הַסּוּגִים הָאֵלֶּה, כְּלוֹמַר: הַמֹּאזְנַיִם וְהַמִּשְׁקָלוֹת וּמִדּוֹת הַיָּבֵשׁ וּמִדּוֹת הַלַּח, נִקְרָאִים: מִדּוֹת. וְהַצִּוּוּי, שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַקְפִּיד בְּדִיּוּק הַשָּׁעוּרִין שֶׁמָּסְכָּם עֲלֵיהֶם בְּכָל־סוּג מֵהֶם — נִקְרָא: מִצְוַת מִדּוֹת. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם): "עַל תְּנַאי כָּךְ הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם — עַל תְּנַאי שֶׁתְּקַבְּלוּ עֲלֵיכֶם מִצְוַת מִדּוֹת, שֶׁכָּל־הַמּוֹדֶה בְּמִצְוַת מִדּוֹת מוֹדֶה בִּיצִיאַת מִצְרַיִם; וְכָל־הַכּוֹפֵר בְּמִצְוַת מִדּוֹת כּוֹפֵר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ה' מִ(בבא) בַּתְרָא (פח.).

הַמִּצְוָה הָרע"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּרַמּוֹת בְּמִדְיַנּוּת הַקַּרְקָעוֹת וּבַמִּדּוֹת וּבַמִּשְׁקָלוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט בַּמִּדָּה בַּמִּשְׁקָל וּבַמְּשׂוּרָה" (שם, לה), עִנְיַן הַפָּסוּק כְּפִי שֶׁבָּא בַּקַּבָּלָה: "לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל" בְּמִשְׁפַּט הַמִּדָּה. וְהוּא אָמְרָם (ספרא פרשת קדושים) בְּבֵאוּר עִנְיַן לָאו זֶה: "'לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט', אִם לְדִין (בבית הדין) — כְּבָר אָמוּר; אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר בַּמִּשְׁפָּט? מְלַמֵּד שֶׁהַמּוֹדֵד נִקְרָא דַּיָּן". וְשָׁם אָמְרוּ: "בַּמִּדָּה — זוֹ מְדִידַת הָאָרֶץ", כְּלוֹמַר מְדִידָתָהּ וַחֲלוּקָתָהּ, שֶׁיַּעֲשֶׂה אֶת־זֶה כְּפִי מָה שֶׁמְּחַיְּבִים מוֹפְתֵי הַתִּשְׁבֹּרֶת (חכמת החשבון וההנדסה) בְּדִיּוּק הַמִּדּוֹת וִידִיעַת הַדְּרָכִים הַנְּכוֹנִים בָּהֶם, וְאַל יַעֲשֶׂה אֶת־זֶה בְּדַרְכֵי הַשְּׁעָרָה שֶׁאֵין בָּהֶם אֱמֶת כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂים רֹב הָעָם. וּמִשְׁקָל — כּוֹלֵל הַמִּשְׁקָלוֹת וְהַמֹּאזְנַיִם.

הַמִּצְוָה הָער"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַחֲזִיק

מִשְׁקָלוֹת וּמִדּוֹת חֲסֵרִים אֶצְלָנוּ בְּבָתֵּינוּ וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם בְּמֶקַח וּמִמְכָּר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִהְיֶה לְךָ בְּכִיסְךָ אֶבֶן וָאָבֶן גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה" (דברים כה, יג), וְכֵן אֵיפָה וְאֵיפָה (שני סוגי משקולות: גדולה — לקניה; וקטנה — למכירה). וּלְשׁוֹן גְּמָרָא בָּבָא בַּתְרָא (פט:): "אָסוּר לָאָדָם שֶׁיִּשְׁהֶה מִדָּה חֲסֵרָה אוֹ יְתֵרָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וַאֲפִלּוּ הִיא עֲבִיט (כלי) שֶׁל מֵימֵי רַגְלַיִם". וְאַל תַּחְשׁוֹב שֶׁאָמְרוֹ: "לֹא־יִהְיֶה לְךָ אֵיפָה וְאֵיפָה, וְלֹא־יִהְיֶה לְךָ אֶבֶן וָאָבֶן" — שְׁתֵּי מִצְוֹת, לְפִי שֶׁשְּׁנֵי הַלָּאוִין נֶאֶמְרוּ לְהַשְׁלָמַת דִּינֵי הַמִּצְוָה, כְּדֵי לְכְלוֹל שְׁנֵי מִינֵי הַמְּדִידָה שֶׁהֵם הַמִּשְׁקָל ("אבן") וְהַמִּדָּה (מדת הנפח — "איפה"), כְּאִלּוּ אָמַר: לֹא יִהְיוּ לְךָ שְׁתֵּי מִדּוֹת לֹא בְּמִשְׁקָל וְלֹא בְּמִדָּה, כְּדֶרֶךְ שֶׁבַּאֲרנוּ בְּמִצְוַת עֲשֵׂה (רח). וְאָמְרוֹ: "לֹא־יִהְיֶה לְךָ בְּכִיסְךָ אֶבֶן וָאָבֶן וְלֹא יִהְיֶה לְךָ אֵיפָה וְאֵיפָה" כְּמוֹ אָמְרוֹ: "לֹא־תַשִּׂיג לְאָחִיךָ נֶשֶׁךְ כֶּסֶף נֶשֶׁךְ אֹכֶל נֶשֶׁךְ כָּל־דָּבָר אֲשֶׁר יִשָּׁךְ" (שם כג, כ) שֶׁהוּא לָאו אֶחָד, שֶׁכָּלַל בּוֹ מִינִים רַבִּים שָׁדָּן בְּכֻלָּם עִנְיָן אֶחָד עַצְמוֹ. וְאֵין הַמִּצְוֹת מִתְרַבּוֹת בְּכֻפֶל "וְלֹא" אִם הָעִנְיָן אֶחָד, כְּמוֹ שֶׁהִקְדַּמְנוּ בַּכְּלָל הַתְּשִׁיעִי, וּכְבָר קָדַם לְךָ דּוּמֶה לָזֶה בַּמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מָאתַיִם מִמִּצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר".

~ יום שישי כ"ח תשרי ~

מצות לא תעשה רמו. רמג.

הַמִּצְוָה הָרמ"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּגְנוֹב גְּבוּלוֹת הַקְּרָקָעוֹת, וְהוּא שֶׁלֹּא נְשַׁנֶּה אֶת־הַגְּבוּל שֶׁבֵּינֵינוּ לְבֵין זוּלָתֵנוּ עַד שֶׁיִּהְיֶה אֶפְשָׁר לְטוֹעֵן לְטָעוֹן (לעצמו) אֶת־קַרְקַע זוּלָתוֹ. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תַסִּיג גְּבוּל רֵעֶךָ" (דברים יט, יד). וּבְסִפְרֵי (פרשת שופטים שם) אָמְרוּ: "לֹא תַסִּיג גְּבוּל רֵעֶךָ", וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: "לֹא תִגֹּזֹל", וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר "לֹא תַסִּיג" מְלַמֵּד שֶׁכָּל־הָעוֹקֵר תְּחוּמוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ — עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין. יָכוֹל אַף בְּחוּצָה לָאָרֶץ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בְּנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר תִּנְחַל בָּאָרֶץ" (שם), בָּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין; בְּחוּצָה לָאָרֶץ אֵינוֹ עוֹבֵר אֶלָּא מִשּׁוּם לָאו אֶחָד" — כְּלוֹמַר: לֹא תִגְזֹל. הִנֵּה נִתְבָּאֵר שֶׁלָּאו זֶה אֵינוֹ אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

הַמִּצְוָה הָרמ"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּגְנוֹב אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל, וְהוּא אָמְרוֹ בַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת: "לֹא תִגְנֹב" (שמות כ, טו). וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת יתרו שם): "הֲרֵי אַזְהָרָה לְגוֹנֵב נֶפֶשׁ". וּבִגְמָרָא סַנְהֶדְרִין (פו.): "אַזְהָרָה לְגוֹנֵב נְפָשׁוֹת מִנַּיִן? רַבִּי יָאשִׁיָּה אוֹמֵר: מִ"לֹּא־תִגְנֹב", רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר: מִ"לֹא יִמָּכְרוּ מִמְכֶּרֶת עָבֶד" (ויקרא כה, מב) וְלָא פְּלִיגִי (הם אינם חולקים): מָר קָא חָשֵׁב (אחד מתייחס ל)לָאו דִּגְנֵבָה וּמָר קָא חָשֵׁב לָאו דִּמְכִירָה", לְפִי שֶׁאֵין עוֹנְשִׁים אוֹתוֹ עַל כָּךְ עַד שֶׁיִּגְנוֹב וְיִמְכּוֹר, וּכְשֶׁיַּעֲבוֹר עַל שְׁנֵי לָאוִין אֵלּוּ — חַיָּב חֶנֶק. אָמַר יִתְעַלֶּה: "וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת יוּמָת" (שמות כא, טז). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק י"א מִסַּנְהֶדְרִין (פה:).

~ שבת קודש כ"ט תשרי ~

מצות לא תעשה רמה.

הַמִּצְוָה הָרמ"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּגְזוֹל, וְהִיא לְקִיחַת דָּבָר שֶׁאֵין לָנוּ זְכוּת בּוֹ, בְּאֹנֶס וּבְחָזְקָה בְּגָלוּי, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תִגְזֹל" (ויקרא יט, יג). וְכָךְ פֵּרְשׁוּ בַּעֲלֵי הַקַּבָּלָה (בבא קמא עט:): "לֹא תִגְזֹל" — כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּגְזֹל אֶת־הַחֲנִית מִיַּד הַמְּצָרִי" (שמואל־ב כג, כא). וְלָאו זֶה נִתַּק לַעֲשֵׂה וְהוּא אָמְרוֹ: "וְהֵשִׁיב אֶת־הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל" (ויקרא ה, כג), אֶלָּא שֶׁאֲפִלּוּ בָּטֵל (עשה פעולה המונעת קיום ה)עֲשֵׂה שֶׁבָּהּ — אֵינוֹ לוֹקֶה (שלא כבכל לאו הניתק לעשה), [שֶׁאֵין אָדָם לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם] לְפִי שֶׁהוּא לָאו שֶׁנִּתַּק [שֶׁנִּתַּק] לְתַשְׁלוּמִין: שֶׁאִם שָׁרַף אֶת־הַגְּזֵלָה אוֹ זָרְקָהּ לַיָּם — מְשַׁלֵּם מַה־שֶּׁהָיְתָה שָׁוָה; וְאִם כָּפַר בָּהּ וְנִשְׁבַּע — מוֹסִיף חֹמֶשׁ וּמַקְרִיב אָשָׁם, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ (מצות עשה עז), וְכֵן נִתְבָּאֵר בְּסוֹף מַכּוֹת (טז.). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ט' וּפֶרֶק י' מִבָּבָא קַמָּא.

על פי גזרת ההשגחה העליונה האדם הולך למסעיו במקום אשר הניצוצות הצריכים להתברר על ידו מחכים לגאולתם
היום יום א חשון

נביאים

צפניה פרק־א י־יג

י וְהָיָה֩ בַיּ֨וֹם הַה֜וּא נְאֻם־יְהוָ֗ה ק֤וֹל צְעָקָה֙ מִשַּׁ֣עַר הַדָּגִ֔ים וִילָלָ֖ה מִן־הַמִּשְׁנֶ֑ה וְשֶׁ֥בֶר גָּד֖וֹל מֵהַגְּבָע֣וֹת׃
יא הֵילִ֖ילוּ יֹשְׁבֵ֣י הַמַּכְתֵּ֑שׁ כִּ֤י נִדְמָה֙ כָּל־עַ֣ם כְּנַ֔עַן נִכְרְת֖וּ כָּל־נְטִ֥ילֵי כָֽסֶף׃ (ס) יב וְהָיָה֙ בָּעֵ֣ת הַהִ֔יא
אֲחַפֵּ֥שׂ אֶת־יְרוּשָׁלַ֖ם בַּנֵּר֑וֹת וּפָקַדְתִּ֣י עַל־הָאֲנָשִׁ֔ים הַקֹּֽפְאִים֙ עַל־שִׁמְרֵיהֶ֔ם הָאֹמְרִים֙ בִּלְבָבָ֔ם לֹא־יֵיטִ֥יב יְהוָ֖ה
וְלֹ֥א יָרֵֽעַ׃ יג וְהָיָ֤ה חֵילָם֙ לִמְשִׁסָּ֔ה וּבָתֵּיהֶ֖ם לִשְׁמָמָ֑ה וּבָנ֤וּ בָתִּים֙ וְלֹ֣א יֵשֵׁ֔בוּ וְנָטְע֣וּ כְרָמִ֔ים וְלֹ֥א יִשְׁתּ֖וּ
אֶת־יֵינָֽם׃

רש״י

(י) משער הדגים. ת״י מתרע נוניא ושער היה בירושלים וכך שמו: **מן המשנה.** משער העופות שהוא שני לו: **(יא) יושבי המכתש.** נחלא דקדרון שעמוקה כמכתשת זה ת״י ומדרש אגדה משער הדגים זו עכו הנתונה בחיקו של הים ששם נצודים דגים הרבה: **מן המשנה.** לוד שהיא משנה לירושלים: **מהגבעות.** זו צפורי שיושבת בראשי ההרים כצפור: **יושבי המכתש.** זו טבריא שעמוקה מכל ארץ ישראל: **כי נדמה כל עם כנען.** ת״י ארי אתר כל עמא דדמי עובדיהון לעובדי עמא דארעא דכנען: **כל נטילי כסף.** כל עתירי נכסיא טעוני משא כסף וזהב כמו (משלי כז) כובד האבן ונטל החול ל׳ משא: **(יב) אחפש את ירושלים בנרות.** אדקדק בעונותיהם: **הקופאים.** הצפים על שמריהם ויצף הברזל (מלכים ב ו) מתרגמינן וקפא פרזלא: **האומרים בלבבם לא ייטיב ה׳.** לעושי רצונו: **ולא ירע.** לעוברי רצונו:

מצודת דוד

(י) משער הדגים. יהיה נשמע משער הדגים כן היה שם השער: **ויללה.** קול יללה יהיה נשמע מן המשנה ושבר גדול ישמע מן הגבעות אשר הם סביבות ירושלים: **(יא) כי נדמה.** כי נכרת כל עדת התגרים וכל נושאי משא הכתף הם עשירי העם: **(יב) אחפש וגו׳.** לבל יסתיר מי מפני והוא ענין מליצה לומר לא השאיר מי מהם: **ופקדתי.** אשגיח להביא גמול על האנשים היושבים שקט ושאנן כיין הצף על שמריו שאינו מפיג טעם כלומר לא בא להם שום מחסור ומרוב כל מבעטים במקום ואומרים בלבבם לא ייטיב ה׳ לצדיקים ולא יעשה רע להרשעים הכל לפי המקרה: **(יג) והיה חילם למשסה.** לכן יהיה עשרם למדרס רגלי האויב ובתיהם יהיו שממה כי יגלו מהם: **ובנו בתים.** הם יטריחו בבניין כי יבנו בתים אבל לא ישבו בהם כי יגלו מארצם וכן ונטעו כרמים וגו׳:

מצודת ציון

(י) המשנה. מל׳ שנים ור״ל בין שתי החומות שהיא משנה לעיר וכן והיא יושבת בירושלים במשנה (מ״ב כב): **(יא) הילילו.** מל׳ יללה: **המכתש.** שם מקום בירושלים עמוקה ככלי המכתשת שדוכין בה בשמים: **נדמה.** ענין כריתה כמו ער מואב נדמה (ישעיה טו): **עם כנען.** ר״ל עדת התגרים כמו כנען בידו מאזני מרמה (הושע יב): **נטילי.** ענין משא כמו ונטל החול (משלי כו): **(יב) אחפש.** ענין בקור ודרישה כמו תמנו חפש מחפש (תהלים סד): **הקופאים.** הצפים ממעל כי ויצף הברזל (מ״ב ו) תרגומו וקפא פרזלא: **שמריהם.** הוא עכירת המשקה הנופל לשולי הכלי כמו ושקט הוא אל שמריו (ירמיה מח): **ירע.** מלשון רעה: **(יג) חילם.** עשרם כמו ישא את חיל דמשק (ישעיה ח): **למשסה.** ענין רמיסה כמו למשסה ואין אומר השב (שם מב):

לא ימלט שבמשך כל כ״ד שעות היום והלילה לא יימצאו בכל כדור
הארץ יהודים שעוסקים בתורה
משיחת שבת פרשת בראשית ה׳תשכ״ז

כתובים

תהלים פרק־מח ה־טו

ה כִּי־הִנֵּה הַמְּלָכִים נוֹעֲדוּ עָבְרוּ יַחְדָּו: ו הֵמָּה רָאוּ כֵּן תָּמָהוּ נִבְהֲלוּ נָחְפָּזוּ: ז רְעָדָה אֲחָזַתַם שָׁם חִיל כַּיּוֹלֵדָה: ח בְּרוּחַ קָדִים תְּשַׁבֵּר אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ: ט כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ | כֵּן רָאִינוּ בְּעִיר־יְהוָה צְבָאוֹת בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהִים יְכוֹנְנֶהָ עַד־עוֹלָם סֶלָה: י דִּמִּינוּ אֱלֹהִים חַסְדֶּךָ בְּקֶרֶב הֵיכָלֶךָ: יא כִּשִׁמְךָ אֱלֹהִים כֵּן תְּהִלָּתְךָ עַל־קַצְוֵי־אֶרֶץ צֶדֶק מָלְאָה יְמִינֶךָ: יב יִשְׂמַח | הַר־צִיּוֹן תָּגֵלְנָה בְּנוֹת יְהוּדָה לְמַעַן מִשְׁפָּטֶיךָ: יג סֹבּוּ צִיּוֹן וְהַקִּיפُוהָ סִפְרוּ מִגְדָּלֶיהָ: יד שִׁיתוּ לִבְּכֶם | לְחֵילָה פַּסְּגוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ לְמַעַן תְּסַפְּרוּ לְדוֹר אַחֲרוֹן: טו כִּי זֶה | אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ עוֹלָם וָעֶד הוּא יְנַהֲגֵנוּ עַל־מוּת:

רש"י

(ה) המלכים נועדו. להלחם עליה במלחמת גוג ומגוג: **עברו יחדו.** למלחמה: **(ו) המה ראו.** את הקב"ה יוצא ונלחם בגוים ההם כן תמהו: **נחפזו.** פור"נט אטורדי"ץ בלע"ז, כמו ובחפזותה: **(ח) ברוח קדים.** הוא לשון פורענו' שהקדוש ברוך הוא נפרע בו מן הרשעים כמו שנאמר ויולך ה' את הים ברוח קדים וגו' (שמות י"ד) וכן בצור רוח קדים שברך בלב ימים (יחזקאל כ"ז) **ברוח אפיצם לפני אויב** (ירמיה י"ח): **אניות תרשיש.** הם שכיני צור היא אפריקא ומאדום היא: **(ט) כאשר שמענו.** הנחמות מפי הנביאים כן ראינו: **(י) דמינו אלהים חסדך.** הנביא חוזר ומתפלל להקב"ה ואומר דמינו וקוינו אל חסדיך לראות תשועתך זו בקרב היכלך, ומנחם פתר אותו לשון מחשבה כמו אל תדמי בנפשך (אסתר ד'): **(יא) כשמך אלהים כן תהלתך.** כאשר שמך גדול כן תהלתך גדול בפי כל: **(יב) תגלנה בנות יהודה.** כל שאר ערי יהודה הם לציון בנות כמו וילכוד את קנת ואת בנותיה: **למען משפטיך.** שתעשה דין באומות: **(יג) סבו ציון.** אתם הבונים אותה: **ספרו.** לשון מנין, דעו כמה מגדלים ראוים לה: **(יד) לחילה.** לחומותיה כמו חיל וחומה, (איכה ב'): **פסגו ארמנותיה.** הגביהו בירנותיה, כמו אשדות הפסגה, (דברים ג') דמתרגמינן רמתא: **למען תספרו.** את גובהה ואת יופיה לדור שאחריכ': **(טו) עלמות.** כאדם המנהיג את בנו קטן לאט, ומנחם פתר אותו לשון עולם וכן פתרונו ינהגנו לעולמי':

מצודת דוד

(ה) המלכים נועדו. המלכים אשר עשו יום מיועד ויעברו אז לבא על ירושלים למלחמה: **(ו) המה ראו.** והמה כאשר ראו שאלהים בארמנותיה כן תמהו וכו': **(ז) שם.** בירושלים: **(ח) ברוח קדים.** אשר היא העזה שברוחות בה תשבר את האניות של חיל הבאים דרך ים תרשיש: **(ט) כאשר שמענו.** את הדברים מפי הנביאים כן ראינו אותם בעיר ה' שהוא אלהינו: **יכוננה.** את ירושלים יכונן להיות עומדת על כנה ובסיסה עד עולם ועד: **(י) דמינו.** אתה אלהים הן הוחלנו מאז אל חסדך אשר תראה בקרב היכלך: **(יא) כשמך.** כמו ששמך מורה שאתה מושל בכל כן מהראוי להלל אותך בזה על קצות הארץ: **צדק.** עם כי היכולת בידך לא תבוא בשטף אף כ"א בצדק: **(יב) למען משפטיך.** אשר תעשה בחיל גוג: **(יג) סובו ציון.** וראו תפארתה: **ספרו מגדליה.** ותראו כי רבים המה: **(יד) שיתו.** שימו לבבכם לבנין החיל ליפותה ולחזקה: **פסגו.** הגביהו וחזקו הארמנות: **למען תספרו.** מגודל יופי הבנין הנעשה בעזר אלוה: **(טו) כי זה אלהים.** העושה לנו כל זאת הוא אלהינו עד עולם ובדרך זה ינהגנו עולמית:

מצודת ציון

(ה) נועדו. ענין הזמנה כמו בלתי אם נועדו (עמוס ג): **(ו) נחפזו.** מלשון חפזון ובהלה: **(ז) רעדה.** פחד: **חיל.** חלחלה: **(ח) אניות.** ספינות: **(י) דמינו.** ענין תוחלת ותקוה כמו דום לה' (לעיל ל"ז): **(יב) בנות יהודה.** ערי יהודה: **(יד) לחילה.** היא החומה הנמוכה שלפני הגבוהה וכן ויאבל חיל וחומה (איכה ב): **פסגו.** ענין הרמה וחוזק כמו עלה ראש הפסגה (דברים ג): **(טו) על מות.** כמו עולמית:

משניות מסכת אהלות

פרק שמיני

א יֵשׁ מְבִיאִין אֶת הַטֻּמְאָה וְחוֹצְצִין, מְבִיאִין אֶת הַטֻּמְאָה וְלֹא חוֹצְצִין, חוֹצְצִים וְלֹא מְבִיאִים, לֹא מְבִיאִין וְלֹא חוֹצְצִין. אֵלּוּ מְבִיאִים וְחוֹצְצִים: הַשְּׂדֶה, וְהַתֵּבָה, וְהַמִּגְדָּל, כַּוֶּרֶת הַקָּשׁ, כַּוֶּרֶת הַקָּנִים, וּבוֹר סְפִינָה אֲלֶכְסַנְדְּרִית, שֵׁשׁ לָהֶן שׁוּלַיִם, וְהֵן מַחֲזִיקִים אַרְבָּעִים סְאָה בַּלַּח, שֶׁהֵם כּוֹרַיִם בַּיָּבֵשׁ; וִירִיעָה, וּסְקָרְטְיָא, וּקְטָבְלְיָא, וְסָדִין, וּמַפֶּץ, וּמַחֲצֶלֶת, שֶׁהֵן עֲשׂוּיִין אֹהָלִים; וְעֵדֶר בְּהֵמָה טְמֵאָה וּטְהוֹרָה, וּמְכוֹנוֹת חַיָּה וָעוֹף, וְהָעוֹף שֶׁשָּׁכָן, וְהָעוֹשֶׂה מָקוֹם לְבֶנָה בַּשַּׁבָּלִים; הָאֲרוּם, וְהַקִּסּוֹס, וְיַרְקוֹת חֲמוֹר, וּדְלַעַת יְוָנִית, וְאֹכָלִים טְהוֹרִים. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי לֹא הָיָה מוֹדֶה בְּאֹכָלִים טְהוֹרִין, חוּץ מִן הָעִגּוּל שֶׁל דְּבֵלָה.

פירוש ברטנורא

ח א יש מביאין את הטומאה. שאם האהילו על הטומאה ואדם וכלים מביאין את הטומאה על האדם והכלים, ואע"פ שלא נגעו בטומאה: **וחוצצים.** אם הטומאה תחתיהן מצילין אדם וכלים שעל גבן, לפי שהן חוצצים בפני הטומאה. וכן אם טומאה על גבן מבחוץ, מצילין כלים שתחתיהן: **שידה.** תיבה גדולה של עץ כמין ארון: **תיבה.** קטנה כעין שולחנים: **מגדל.** של עץ עשוי לאוצר: **כוורת הקש.** קופות גדולות עשויות מקש או מערבה או כפות תמרים: **כוורת הקנים.** כמין סלים עשויין מקנים: **וכור ספינה אלכסנדרית.** הספינות הגדולות שמפליגים בהם בים הגדול, עושין בתוכן כלי גדול של עץ כמין בור שמשימים בו המים המתוקן הראויין לשתיה: **והן מחזיקים ארבעים סאה בלח.** דכין שהן גדולים במדה זו שוב אינן מקבלים טומאה, וחוצצים בפני הטומאה: **סקורטיא.** עור שלובשים העבדנים בשעת מלאכתן: **קטבליא.** עור שמציעין למטה ושוכבין עליו, וקורין לו בערבי נט"ע: **שהן עשויין אהלים.** נטויין כעין אוהל. ואע"ג דיריעה וסקורטיא וקטבליא וסדין ומפץ ומחצלת כלים נינהו ומקבלי טומאה, מכל מקום כשהן נטויין כאהלים חוצצים בפני טומאה, דאוהל אע"ג דמקבל טומאה חוצץ בפני הטומאה: **ועדר בהמות.** כשהן עומדות ולא מהלכות וראשו של זה בין רגליו של זה: **ומכונות חיה ועוף.** קיני חיה ועוף. לשון מכון לשבתך (שמות ט"ו): **והעוף ששכן.** שהיה קשור על הכותל או על האילן: **והעושה מקום לבינה בשבלים.** שמחפה לשבלים מקום דומה לבית: **האירום והקיסום ודלעת יונית וירקת חמורים.** כל אלו מיני ירקות שעלים שלהן רחבים: **חוץ מן העיגול של דבילה.** לפי שתחת צל עיגול של דבילה היו רגילים לישב יותר משאר אוכלים. והכי תניא בתוספתא. ואין הלכה כר' יוחנן בן נורי:

משניות מבוארות – קהתי

~ יום ראשון ~

באור משנה א

יֵשׁ מְבִיאִין אֶת הַטֻּמְאָה – שאם האהילו על טומאת מת ועל אדם וכלים, הרי הם מביאים את הטומאה על האדם ועל הכלים, אף על פי שלא נגעו בטומאה, **וְחוֹצְצִין** – בפני הטומאה שלא תבקע דרך מחיצותיהם או גגותיהם; **מְבִיאִין אֶת הַטֻּמְאָה וְלֹא חוֹצְצִין** – ויש שחשובים אוהלים להביא את הטומאה אבל אינם חוצצים בפני הטומאה; **חוֹצְצִים וְלֹא מְבִיאִים** – ויש שחוצצים בפני הטומאה ואינם מביאים את הטומאה; **לֹא מְבִיאִין וְלֹא חוֹצְצִין** – ויש שאינם חשובים אוהלים, לא להביא את הטומאה ולא לחצוץ בפני הטומאה. **אֵלּוּ מְבִיאִים** – את הטומאה, **וְחוֹצְצִים** – בפני הטומאה: **הַשְּׂדֶה** – מין ארגז גדול, **וְהַתֵּבָה** – שהיא קטנה משידה, **וְהַמִּגְדָּל** – ארון בצורת מגדל, **כַּוֶּרֶת הַקָּשׁ** – כמין סל גדול העשוי מקש, **כַּוֶּרֶת הַקָּנִים** – העשויה מקנים, **וּבוֹר סְפִינָה אֲלֶכְסַנְדְּרִית** – ספינה גדולה מאלכסנדריה, ולה בור גדול של עץ, שבו מחזיקים מים מתוקים לשתיה, **שֵׁשׁ לָהֶן** – לכל הכלים הללו שנימנו לעיל, **שׁוּלַיִם** – למטה, שיושבים עליהם, **וְהֵן מַחֲזִיקִים אַרְבָּעִים סְאָה בַּלַּח** – במשקים (כ־500 ליטר), **שֶׁהֵם כּוֹרַיִם** – ששים סאה, **בַּיָּבֵשׁ** – בדברים יבשים, כגון תבואה ופירות, שכל כלי מחזיק ביבש יותר מאשר בלח פי אחד וחצי על ידי הגודש; כלים גדולים אלו אינם מקבלים טומאה, והם חשובים אוהלים, שמביאים את הטומאה וחוצצים בפני הטומאה; **וִירִיעָה** – שפרסוה כאוהל, **וּסְקָרְטְיָא** – עור העשוי להשתמש בו כסינור או כמפה לאכול עליו (עיין כלים טז, ד); **וּקְטָבְלְיָא** – שטיח של עור למצע המיטה, **וְסָדִין, וּמַפֶּץ** – אריג עשוי מגומא וכיוצא בו, **וּמַחֲצֶלֶת** – העשויה מקנים, **שֶׁהֵן עֲשׂוּיִין אֹהָלִים** – נטויים כאוהלים, שאילו אינם עשויים אוהלים, הרי יריעה וסקורטיא וקטבוליא וסדין ומפץ ומחצלות כלים הם ומקבלים טומאה, אבל כשהם נטויים כאוהלים, אף על פי שעדיין מקבלים טומאה, מכל מקום חוצצים הם בפני הטומאה. **וְעֵדֶר בְּהֵמָה טְמֵאָה וּטְהוֹרָה** – כשהבהמות נדחקות זו בזו, ראשה של זו בין רגליה של זו, **וּמְכוֹנוֹת חַיָּה וָעוֹף** – קיני חיה ועוף (מלשון "מכון לשבתך"); ויש מפרשים, שעדר חיה ועוף נקרא "מכונות" (**רמב"ם**). ויש שאין גורסים "ועוף" (**עיין "תוספות יום טוב"**); **וְהָעוֹף שֶׁשָּׁכָן** – ומאהיל בכנפיו ובגופו, להוציא עוף הפורח; ויש מפרשים, דווקא כשהוא קשור על כותל או על אילן (**רמב"ם; ברטנורא**), **וְהָעוֹשֶׂה מָקוֹם לְבֶנָה בַּשַּׁבָּלִים** – האשה העובדת בשדה עושה מקום בין השיבלים להניח שם את בנה, והשיבלים מאהילות עליו לצל (**עיין במפרשים שמביאים פירושים אחרים**); **הָאֲרוּם, וְהַקִּסּוֹס, וְיַרְקוֹת חֲמוֹר, וּדְלַעַת יְוָנִית** – כל אלו מיני צמחים שהעלים שלהם ארוכים ורחבים, ומדובר כאן כשהם מחוברים (אירוס הוא צמח בעל פרחים יפים בני צבעים שונים ועלים מארכים, ובלע"ז נקרא אירים; — קיסוס צמח מטפס הגדל בר בחורשי הגליל העליון; — ירקות חמור הם מין קישואים).

וְאֹכָלִים טְהוֹרִים – שלא הוכשרו לקבל טומאה, ועשו מהם אוהל; כל אלו מביאים את הטומאה וחוצצים בפני הטומאה. **רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי לֹא הָיָה מוֹדֶה בְּאֹכָלִים טְהוֹרִין** – שחשובים אוהלים, לפי שאין רגילים לעשות מהם אוהל, **חוּץ מִן הָעִגּוּל שֶׁל דְּבֵלָה** – תאנים דרוסות ודבוקות שהן עשויות בצורת עיגול, והיו רגילים להשתמש בהן כאוהל. ואין הלכה כרבי יוחנן בן נורי.

ב הַזִּיזִין, וְהַגְּוָרִיּוֹת, וְהַשּׁוֹכָכוֹת, וְהַשִּׁקּוּפִים, וְהַסְּלָעִים, וְהַנְּהָרִים, וְהַשְּׁנָנִים, וְהַסְּכָכוֹת, וְהַפְּרָעוֹת, שֶׁהֵן יְכוֹלִים לְקַבֵּל מַעֲזִיבָה רַבָּה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: מַעֲזִיבָה בֵּינוֹנִית. אֵלּוּ הֵן הַסְּכָכוֹת? אֵילָן שֶׁהוּא מֻסָּךְ עַל הָאָרֶץ. וְהַפְּרָעוֹת? הַיּוֹצְאוֹת מִן הַגֶּדֶר.

ג אֵלּוּ מְבִיאִין וְלֹא חוֹצְצִין: הַשְּׂדֶה, וְהַתֵּבָה, וְהַמִּגְדָּל, כְּוֶרֶת הַקָּנִים, וּבוֹר סְפִינָה אֲלֶכְסַנְדְּרִית – שֶׁאֵין לָהֶם שׁוּלַיִם, וְאֵינָן מַחֲזִיקִים אַרְבָּעִים סְאָה בַּלַּח, שֶׁהֵם כּוֹרַיִם בַּיָּבֵשׁ; וִירִיעָה, וּסְקַרְטָיָא, וּקְטָבְלָיָא, וְסָדִין, וּמַפֵּץ, וּמַחֲצֶלֶת, שֶׁאֵינָן עֲשׂוּיִין אֹהָלִים; וּבְהֵמָה וְחַיָּה שֶׁמֵּתוּ, וְאֹכָלִים טְמֵאִים. מוּסָף עֲלֵיהֶם הָרְחַיִם שֶׁל אָדָם.

ד אֵלּוּ חוֹצְצִים וְלֹא מְבִיאִין: מַסֶּכֶת פְּרוּסָה, וַחֲבִילֵי הַמִּטָּה, וְהַמַּשְׁפִּלוֹת, וְהַסְּרִיגוֹת שֶׁבַּחַלּוֹנוֹת.

פירוש ברטנורא

ב **הזיזין.** עץ או אבן יחידי היוצא מן הכותל קרוי זיז: **גזריות.** כמו גזוזטראות. בנין של אבנים או של עצים היוצא מן הכותל: **והשוככות.** של יונים: **והשקופים והסלעים.** פירשנו לעיל סוף פרק ג': **נהרים.** מין חורים שמשם בא האור. ויש מפרשים מין מערות וחוחים: **והשנונים.** שיני הסלע: **מעזיבה רבה.** כגון שעושים מערבה ומקנים ומשימים עליהם טיט מועט: **מעזיבה בינונית.** אבל אם אינן יכולים לסבול אלא מעזיבה רכה, אין מביאים את הטומאה ולא חוצצים. והלכה כחכמים: **אילן המיסך.** לשון סוככים בכנפיהם: **והפרעות היוצאות מן הגדר.** דרך גדר שנותנים בראשו קוצים וברקנים, ועודפים על הגדר ובולטים לחוץ. ופרעות, לשון גדל פרע:

ג **ואין מחזיקים ארבעים סאה בלח.** דכיון דמקבלי טומאה, אין חוצצין: **שאין עשויין אהלים.** אין נטועים כעין אוהל, אלא מרודדים על פי ארובה: **מוסף עליהם הריחים של אדם.** הינו ריחים דיד, שהן מיטלטלין ומקבלים טומאה. למעוטי ריחים של בהמה דלא מיטלטלין ולא מקבלי טומאה:

ד **מסכת פרוסה.** חוטי השתי כמו שהן פרוסים בכלי האורג קודם שיארג הבגד, אם היו פרוסים על פי ארובה שבין בית לעליה וטומאה תחתיה, מצלת

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ב

משנתנו מוסיפה למנות אוהלים המביאים את הטומאה וחוצצים בפני הטומאה.

הַזִּיזִין – הבליטות היוצאות מן הכותל; **וַהֲגִוָּרִיּוֹת** – כעין גזוזטראות, **וְהַשּׁוֹכָכוֹת** – של יונים, **וְהַשְּׁקוּפִים** – חורי הסלעים, **וְהַסְּלָעִים** – נקיקי הסלעים, **וְהַנְּהָרִים** – כעין חלונות שבכתלי המערה (**"תפארת ישראל"**); ויש מפרשים: מין מערות (**ברטנורא**), **וְהַשְּׁנָנִים** – שיני הסלע, **וְהַסְּכָכוֹת, וְהַפְּרָעוֹת** – כמבואר להלן, **שֶׁהֵן יְכוֹלִים לְקַבֵּל מַעֲזִיבָה רַבָּה** – כגון שעושים מערבה ומקנים ונותנים עליהם טיט מועט (**ברטנורא**); **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: מַעֲזִיבָה בֵּינוֹנִית** – שנותנים עליה טיט הרבה; אבל אם אינם חזקים אלא כדי לקבל מעזיבה רכה, אינם מביאים את הטומאה ואינם חוצצים בפני הטומאה (**ברטנורא**). ולפי הרמב"ם מביאים את הטומאה מדרבנן אבל אינם חוצצים. **אֵלּוּ הֵן הַסְּכָכוֹת? אִילָן שֶׁהוּא מֻסָּךְ עַל הָאָרֶץ** – שענפיו סוככים על הארץ ועושים תחתם אוהל; **וְהַפְּרָעוֹת** – ואלו הן הפרעות? **הַיּוֹצְאוֹת מִן הַגֶּדֶר** – אבנים או עצים הבולטים ויוצאים מן הגדר (מלשון "גדל פרע").

יש מפרשים, שמחלוקת רבי מאיר וחכמים, בענין שיכולים לקבל מעזיבה רכה או מעזיבה בינונית, מוסבה על כל הדברים שנימנו לעיל ("כסף משנה" עפ"י הרמב"ם הל' טומאת מת יג, ב; "סדרי טהרות"). ויש מפרשים, שאינה מוסבה אלא על הסככות והפרעות, והכוונה היא שהענפים של הסככות והבליטות של הפרעות סמוכים זה לזה עד שאפשר ליתן עליהם שכבת טיט רכה (לדעת רבי מאיר). או שכבת טיט בינונית (לדעת חכמים). והטיט לא יפול דרך האויר שביניהם, אז חשובים הם כאוהל להביא את הטומאה ולחצוץ בפני הטומאה (הראב"ד; הר"ש).

~ יום שני ~

באור משנה ג

אֵלּוּ מְבִיאִין – את הטומאה, **וְלֹא חוֹצְצִין** – בפני הטומאה, לפי שמקבלים טומאה בתורת כלי ולא בתורת אוהל, וכל דבר המקבל טומאה בתורת כלי אינו חוצץ בפני הטומאה: **הַשְּׂדֶה, וְהַתֵּבָה, וְהַמִּגְדָּל, כְּוֶרֶת הַקָּנִים, וּבוֹר סְפִינָה אֲלֶכְסַנְדְּרִית** – כמו שבארנו כל אלו במשנה א, **שֶׁאֵין לָהֶם שׁוּלַיִם, וְאֵינָן** – או אינן – **מַחֲזִיקִים אַרְבָּעִים סְאָה בַּלַּח, שֶׁהֵם כּוֹרַיִם בַּיָּבֵשׁ** – כלומר או שאינם מחזיקים ארבעים סאה, אף על פי שיש להם שוליים, שבכגון זה מקבלים טומאה בתורת כלים, ולפיכך אינם חוצצים בפני הטומאה; **וִירִיעָה, וּסְקַרְטָיָא, וּקְטָבְלָיָא, וְסָדִין, וּמַפֵּץ, וּמַחֲצֶלֶת** – כמו שבארנו במשנה א, **שֶׁאֵינָן עֲשׂוּיִין אֹהָלִים** – שאינם נטויים כאוהלים, אלא מתוחים בלבד, ואין להם שיפוע ולא כתלים (**"מלאכת שלמה"**), או שהם מרודדים על פי ארובה (**ברטנורא**; **ועיין "תפארת ישראל"**), **וּבְהֵמָה וְחַיָּה שֶׁמֵּתוּ** – שטמאות הן משום נבלות, **וְאֹכָלִים טְמֵאִים** – כלומר שהוכשרו לקבל טומאה; כל אלו אינם חוצצים בפני הטומאה, הואיל ומקבלים טומאה בתורת כלים או בתורת אוכלים. **מוּסָף עֲלֵיהֶם** – על אלו שנימנו לעיל, שהם היפוכם של המנויים במשנה א, **הָרְחַיִם שֶׁל אָדָם** – הריחיים של יד שאדם טוחן בהם, והם מיטלטלים ממקומם ומקבלים טומאה, לפיכך אינם חוצצים בפני הטומאה. אבל הריחיים של בהמה, שהם כבדים, ואינם מיטלטלים, חוצצים בפני הטומאה, הואיל ואינם מקבלים טומאה.

בענין "בהמה וחיה שמתו". כותב בעל "תפארת ישראל", שנראה לו, כי הלשון "שמתו" כולל גם על ידי שחיטה ונחירה, שממה נפשך: אם הבהמה או החיה טמאה היא, הרי בין בשחיטה ובין בנחירה טמאה משום נבילה; ואם טהורה היא, הרי בנחירה נבילה היא, ואם נשחטה, הרי הוכשרה בשחיטה לקבל טומאה; ואם כן, בכל אופן אין מן הדין שיחוצו. וזהו שנקט התנא לשון מיתה, ששייך בין במתה מאליה ובין על ידי נחירה או שחיטה.

ולמה לא נקט התנא גם עוף שמת? נראה הטעם, לפי שאין בו טומאת נבלות כלל, בין שהוא עוף טהור בין עוף טמא, אלא שנבלת עוף טהור מטמא אדם בבית הבליעה. ואף על פי שיש בעופות ענין קבלת טומאת אוכלין, מכל מקום אין צורך לנקוט "עוף שמת", שכן עוף טהור שמת הוא בכלל "אוכלים טמאים", מאחר שמקבל טומאה בלא הכשר. ועוף טמא שמת הוא בכלל "אוכלים טהורים", לפי שאין בו שום טומאה בלא הכשר, ולכן אף חוצץ ("תפארת ישראל"; "משנה אחרונה").

באור משנה ד

אֵלּוּ חוֹצְצִים – בפני הטומאה, **וְלֹא מְבִיאִין** – את הטומאה: **מַסֶּכֶת פְּרוּסָה** – מסכת חוטי השתי המתוחים בכלי האריגה קודם שייארג הבגד, אם היתה פרוסה על פני ארובה שבין בית לעלייה וטומאה תחתיה, הרי היא מצלת על הכלים שבעלייה, אבל אם היא מאהלת על המת ועל הכלים, אינה מביאה את הטומאה על הכלים, שאינה חשובה אוהל עד שתיארג (**ברטנורא**), **וַחֲבִילֵי הַמִּטָּה** –

ה אֵלּוּ לֹא מְבִיאִין וְלֹא חוֹצְצִין: הַזְּרָעִים וְהַיְרָקוֹת הַמְחֻבָּרִים לַקַּרְקַע, חוּץ מִן הַיְרָקוֹת שֶׁמָּנוּ; וְכִפַּת הַבָּרָד, וְהַשֶּׁלֶג, וְהַכְּפוֹר, וְהַגְּלִיד, וְהַמֶּלַח, וְהַדּוֹלֵג מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְהַקּוֹפֵץ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְהָעוֹף הַפּוֹרֵחַ, וְטַלִּית הַמְנֻפְנֶפֶת, וּסְפִינָה שֶׁהִיא שָׂטָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם. קָשַׁר אֶת הַסְּפִינָה בְּדָבָר שֶׁהוּא יָכוֹל לְהַעֲמִידָהּ, כָּבַשׁ אֶת הָאֶבֶן עַל גַּבֵּי הַטַּלִּית — מְבִיאָה אֶת הַטֻּמְאָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: הַבַּיִת שֶׁבַּסְּפִינָה — אֵינוֹ מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה.

ו שְׁתֵּי חֲבִיּוֹת, וּבָהֶן כִּשְׁנֵי חֲצָיֵי זֵיתִים, מֻקָּפוֹת צָמִיד פָּתִיל, וּמְנֻחוֹת בְּתוֹךְ הַבַּיִת — הֵן טְהוֹרוֹת, וְהַבַּיִת טָמֵא. נִפְתְּחָה אַחַת מֵהֶן — הִיא וְהַבַּיִת טְמֵאִים, וַחֲבֶרְתָּהּ טְהוֹרָה. וְכֵן שְׁנֵי חֲדָרִים שֶׁהֵן פְּתוּחִין לַבַּיִת.

פירוש ברטנורא

על הכלים שלמעלה. אבל אם מאהלת על המת ועל הכלים אין מביאה את הטומאה, דלא חשיבא אוהל עד שתארג: **וחבילי המטה.** חבלים של מטה כשהיא מסורגת: **והמשפלות.** קופות שמוציאים בהן את הזבל: **והסריגות שבחלונות.** סבכות שעושים בחלונות, חוצצים, שאין הטומאה עוברת לצד אחר. ובלבד שלא יהיה בכולן נקב כפותח טפח, שנקב פותח טפח מביא את הטומאה:

ה ירקות שמנו. הנך דתנן בריש פירקין, אירוס וקיסום וירקות חמורים ודלעת יונית. והנהו במחוברים. דאי בתלושים, אי בשהוכשרו לקבל טומאה, לא חייצי, דדבר המקבל טומאה אינו חוצץ בפני הטומאה. ואי בשלא הוכשרו, היינו אוכלים טהורים: **כפת הברד.** חתיכת הברד. לשון משליך קרחו כפתים (תהילים קמ"ז). אי נמי, ברד העשוי ככיפה. ארקוול"ט בלע"ז: **והכפור.** מים הנוזלים ויורדים שקפאו: **גליד.** מי נהרות קופאים: **והמלח.** כל הני אין מביאים ולא חוצצים. לפי שהן נימוחים ואינם מתקיימים: **דולג.** בהמה וחיה. וקופץ, באדם. ויש אומרים, דולג וקופץ תרוייהו באדם, אלא דולג שרגלו אחת מונחת בארץ ודולג בשניה, וקופץ, בשתי רגליו: **והטלית המנפנפת.** שמניפתה הרוח ועומדת באויר כמו קובה: **כבש את האבן על גבי הטלית.** שהיתה אבן מונחת בקצה אחד של טלית והניף הרוח הקצה השני ונעשה כמין אוהל: **מביאה את הטומאה.** אם האהילה על המת ועל הכלים מביאה את הטומאה על הכלים: **הבית שבספינה.** כגון שהבית בראש הספינה ומאהיל על הכלים שבספינה ועל המת שבים בשעה שהיא מהלכת. פירוש אחר, הבית שבספינה ואינו יכול לעמוד ברוח מצויה, אפילו האהיל על המת והכלים שבספינה אינו מביא את הטומאה, דלא חשיב אוהל. ואין הלכה כר' יוסי:

ו כשני חצאי זיתים. חצי זית בזו וחצי בזו: **הבית טמא.** דאין צמיד פתיל מציל על הטומאה שתחתיו שלא תטמא הבית, ואע"פ שהן בשתי חביות, הואיל ושתיהן בבית מצטרפים לכשיעור לטמא הבית. והחביות טהורות, דאין טומאת חצי זית שבחברתה נכנסת לתוכה הואיל ומוקפת צמיד פתיל: **וכן שני**

משניות מבוארות – קהתי

חבלים המסורגים שנותנים בתחתית המיטה, **וְהַמַּשְׁפֵּלוֹת** – קופות מסורגות שמוציאין בהן את הזבל, **וְהַסְּרִיגוֹת שֶׁבַּחַלּוֹנוֹת** – רשתות שעושים בחלונות; כל אלו, כיון שהם מנוקבים, אם הם מאהילים על הטומאה ועל הכלים, אינם מביאים את הטומאה על הכלים; אבל אם הם מונחים על פי ארובה שבין בית לעלייה או סותמים חלון שבין חדר לחדר, וטומאת מת באחד מהם, הרי הם חוצצים בפני הטומאה, ובלבד שלא יהיה בהם נקב של טפח על טפח, שנקב טפח על טפח מעביר את הטומאה.

~ יום שלישי ~

באור משנה ה

אֵלּוּ לֹא מְבִיאִין וְלֹא חוֹצְצִין – שאינם חשובים אוהל כלל: **הַזְּרָעִים וְהַיְרָקוֹת הַמְחֻבָּרִים לַקַּרְקַע** – שכן בתלושים כבר שנינו לעיל, שאם לא הוכשרו לקבל טומאה, מביאים את הטומאה וחוצצים, ואם הוכשרו לקבל טומאה מביאים ולא חוצצים, אבל במחוברים, אף על פי שאינם מקבלים טומאה, אינם חשובים כלל אוהל, לפי שאינם מתקיימים בימות החמה ובימות הגשמים (**רמב"ם**), או משום שאינם חזקים לעמוד בפני הרוח (**תוספות סוכה יג, ב; "סדרי טהרות"**), **חוּץ מִן הַיְרָקוֹת שֶׁמָּנוּ** – במשנה א: האירוס, הקיסוס, ירקות חמור ודלעת יונית, שמביאים את הטומאה וחוצצים, לפי שמתקיימים תמיד (**רמב"ם**), או משום שהם חזקים כאילן ואין הרוח מזיזם, והרי הם אוהל המתקיים; **וְכִפַּת הַבָּרָד** – חתיכת הברד, **וְהַשֶּׁלֶג, וְהַכְּפוֹר** – הטל הקפוא, **וְהַגְּלִיד** – הקרח, **וְהַמֶּלַח** – כל אלו אינם מביאים את הטומאה ולא חוצצים, לפי שנמסים ואינם מתקיימים; **וְהַדּוֹלֵג מִמָּקוֹם לְמָקוֹם** – ברגל אחת מעל לטומאה, **וְהַקּוֹפֵץ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם** – בשתי הרגליים. ויש מפרשים, שדולג וקופץ היינו הך, אלא שבחיה שייך לשון דולג, ובאדם שייך לשון קופץ (**הר"ש**); **וְהָעוֹף הַפּוֹרֵחַ, וְטַלִּית הַמְנֻפְנֶפֶת** – שהניפתה הרוח ועומדת באוויר, והיא מאהילה על הטומאה, **וּסְפִינָה שֶׁהִיא שָׂטָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם** – ויש טומאה במים תחתיה (**"סדרי טהרות"**); כל אלו אינם אוהל המתקיים, ולכן אינם מביאים את הטומאה ואינם חוצצים. **קָשַׁר אֶת הַסְּפִינָה בְּדָבָר שֶׁהוּא יָכוֹל לְהַעֲמִידָהּ** – שלא תתנענע לכאן ולכאן, **כָּבַשׁ אֶת הָאֶבֶן עַל גַּבֵּי הַטַּלִּית** – שהניח אבן על קצות הטלית והניף הרוח את הקצה השני ונעשה כמין אוהל, **מְבִיאָה אֶת הַטֻּמְאָה** – שאם האהילה על המת ועל הכלים מביאה את הטומאה על הכלים (**עיין "משנה אחרונה", שהוא הדין שחוצצת; אבל בעל "תפארת ישראל" כותב, שהדין שמביאה את הטומאה הוא משום חומרה, אבל על כל פנים אינה חוצצת**). **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: הַבַּיִת שֶׁבַּסְּפִינָה, אֵינוֹ מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה** – רבי יוסי מדבר בספינה שהיא שטה על פני המים, ובא ללמד, שאם הבית שבראש הספינה מאהיל על הכלים שבספינה ועל המת שבים, דינו כספינה, שאינו מביא את הטומאה על הכלים; פירוש אחר: אפילו הבית מאהיל על המת ועל הכלים שבספינה, וכגון שהבית אינו יכול לעמוד ברוח מצויה של הים, אינו מביא את הטומאה על הכלים, שהואיל ואינו אוהל המתקיים אינו חשוב אוהל (**הר"ש; ברטנורא**). ברם, חכמים סוברים, שאין הבית בטל לגבי הספינה (**לפי פירוש א**), או שכל דבר שיכול לעמוד ברוח מצויה של היבשה חשוב אוהל המתקיים, ולכן הבית שבספינה מביא את הטומאה (**עיין "תפארת ישראל"; "סדרי טהרות"**). ואין הלכה כרבי יוסי.

באור משנה ו

שְׁתֵּי חֲבִיּוֹת – של חרס, **וּבָהֶן כִּשְׁנֵי חֲצָיֵי זֵיתִים, מֻקָּפוֹת צָמִיד פָּתִיל** – בכל חבית כחצי זית מן המת, והן מוקפות צמיד פתיל, **וּמְנֻחוֹת בְּתוֹךְ הַבַּיִת** – ושתי החביות מונחות בתוך הבית, **הֵן טְהוֹרוֹת** – החביות טהורות, שהרי כל אחת אין בתוכה שיעור טומאה כדי לטמאה, ואף אין הטומאה שבחברתה נכנסת לתוכה כדי להצטרף לשיעור טומאה, הואיל והיא מוקפת צמיד פתיל, **וְהַבַּיִת טָמֵא** – שאין צמיד פתיל מציל על הטומאה שבתוכו מלטמא את הבית, וכיון ששתי החביות בתוך הבית הרי שני כחצאי הזיתים מצטרפים לכשיעור לטמא את הבית. **נִפְתְּחָה אַחַת מֵהֶן** – אחת מהחביות, **הִיא וְהַבַּיִת טְמֵאִים** – שהטומאה שבבית חוזרת ונכנסת לחבית הפתוחה, **וַחֲבֶרְתָּהּ טְהוֹרָה** – לפי שהיא מוקפת צמיד פתיל, ואין בה אלא כחצי זית. **וְכֵן שְׁנֵי חֲדָרִים שֶׁהֵן פְּתוּחִין לַבַּיִת** – ופתחיהם

פרק תשיעי

א כְּוָרֶת שֶׁהִיא בְּתוֹךְ הַפֶּתַח וּפִיהָ לַחוּץ, כַּזַּיִת מִן הַמֵּת נָתוּן תַּחְתֶּיהָ אוֹ עַל גַּבָּהּ מִבַּחוּץ, כָּל שֶׁהוּא כְּנֶגֶד הַזַּיִת, תַּחְתֶּיהָ וְגַבָּהּ — טָמֵא. וְכָל שֶׁאֵינוֹ כְּנֶגֶד הַזַּיִת, תּוֹכָהּ וְהַבַּיִת — טָהוֹר. בַּבַּיִת — אֵין טָמֵא אֶלָּא הַבַּיִת. בְּתוֹכָהּ — הַכֹּל טָמֵא.

פירוש ברטנורא

חדרים שהן פתוחים לבית. ודלתותיהן נעולות, וחצי זית בחדר זה וחצי זית בחדר זה. הבית טמא, דסוף טומאה לצאת, וחדרים טהורים דאין דרך טומאה ליכנס:

ט א כוורת. שיש לה שולים, ומחזקת ארבעים סאה בלח שהן כוריים ביבש שאינה מקבלת טומאה, ומוטה על צדה בתוך הפתח ומקצתה בחוץ ומקצתה בבית: **ופיה לחוץ.** ושוליה לפנים: **כזית מן המת נתון תחתיה.** מבחוץ: **כל שהוא כנגד הזית.** אם הזית תחתיה וכלים על גבה כנגדו, או הזית על גבה וכלים תחתיה כנגדו: **תחתיה וגבה טמא.** אבל מה שבתוכה טהור. דאע"פ שהכוורת מצלת על מה שבתוכה, אינה מצלת על מה שתחתיה וגבה כנגד הזית של טומאה. דעל מה שבתוכה דין הוא שתציל, דאפילו מונחת באוהל המת מצלת בצמיד פתיל, כיון שאינה מקבלת טומאה, אבל מה שתחתיה ושעל גבה אינה מצלת כיון דכלי היא, כדתנן לעיל פרק ו' אדם וכלים נעשים אהלים לטמא אבל לא לטהר: **וכל שאינו כנגד הזית תוכה והבית טהור.** הכי קאמר, כלים שתחתיה וגבה שאינן כנגד הזית של טומאה, ותוכה כלומר כלים שבתוכה ואפילו הן כנגד הזית, וכלים נמי שבבית, הכל טהור: **בבית אין טמא אלא הבית.** אם הכזית בבית אין טמא אלא הבית, אבל הכלים שבתוך הכוורת טהורים, דפיה לחוץ: **בתוכה הכל טמא.** אם הכזית בתוך הכוורת, הכל טמא. דבכוורת שהיא נקובה מן הדפנות בפותח טפח עסקינן, כדבעינן למימר לקמן [משנה ג'], אלא שהנקבים פקוקים בקש ואין הסתימה מהודקת,

משניות מבוארות – קהתי

נעולים, וכחצי זית מן המת בכל אחד מן החדרים, הבית טמא, שסוף הטומאה לצאת לבית, והחדרים טהורים, שהרי בכל חדר אין בו שיעור טומאה, והטומאה שבבית אינה חוזרת ונכנסת לחדרים, שאין דרך הטומאה להיכנס.

~ יום רביעי ~

באור משנה א

פרק זה כולל כמה עניינים סתומים וקשים, וכל המפרשים נתחבטו בפירושם ונכנסו בהרבה דחקים, ואף הניחו כמה וכמה דברים בצריך עיון. מכאן עמדנו בפני בעייה קשה, כיצד לבאר את הפרק הזה, מבלי להיכנס להבדלי השיטות השונות ויישוב הקשיים שבו, העלולים לבלבל את הלומד ולמנוע ממנו את הבנת ענייני הפרק לאשורם. ואף על פי שדרכנו תמיד להביא בביאורנו גם הבדלי דעות ושיטות, מכל מקום כאן לא יכולנו לנקוט דרך זו, כי לפנינו פרק שלם, שיש לבאר תחילה את כולו בדרך אחידה ובשיטה עקבית, כדי שייתפס יפה על ידי הלומד בכל היקף ענייניו והבדלי הלכותיו. לפיכך מצאנו לנכון לבאר את הפרק לפי דרכו הסלולה של בעל "מעייני יהושע", המפרש את פרקנו על יסוד כללים ברורים בהלכות כלים ואוהלים, ואידך זילו גמורו, לכו ועיינו בשאר כל הפירושים ותוסיפו דעת. – מכל מקום בשולי אותן המשניות שענייניהן קשים ומתפרשים בדרכים שונות, נביא גם אי אלה פירושים אחרים ונציין את נקודות התורפה שבהם.

אף כאן בהקדמתנו לפרק, נתעכב קצת על נושא הפרק, והוא ה"כוורת". לדעת רוב המפרשים הכוונה היא לכוורת דבורים העשויה מעץ או מקנים, וכגון שהיא מחזקת ארבעים סאה בלח, שאינה מקבלת טומאה. אבל לפי פירוש זה אין ענייני הפרק מתיישבים יפה, ורבו הקושיות והסתירות, כפי שעוד נבאר בהמשך הדברים ובשולי משנה יב. מכאן מפרש הראב"ד, שמדובר כאן בכוורת של חרס. אבל יש תמהים על פירושו, מאחר שאין מוצאים בכל התלמוד כוורת של חרס. אף הגר"א מפרש כרוב המפרשים, שמדובר כאן בכוורת של עץ, אלא בכגון שאינה מחזקת ארבעים סאה בלח, שהרי במחזקת ארבעים סאה שנינו לעיל (ח, א), שחשובה אוהל וחוצצת בפני הטומאה, ואילו בפרקנו שנוי, שאם היא שלמה, הרי היא חשובה כלי ואינה חוצצת בפני הטומאה (עיין "משנה אחרונה" לעיל ח, א). ברם, בעל "מעייני יהושע" שואל הרבה גם על ביאורו של הגר"א בשאר העניינים הקשים של הפרק, והוא מפרש את פרקנו בדרך מיוחדת על יסוד התוספתא, ועל פי כללים ברורים המבוססים על המשנה, התוספתא, התלמוד והראשונים, והרי ביאורו בענין הכוורת: הכוורת היא כלי העשוי להחזקת דבורים לעשות דבש, והיא חלולה ועגולה, ולה שני שוליים: מצד אחד שוליים קבועים ושלימים (שהם התחתית), ומצד שני שוליים העשויים להכניסם ולסלקם ואינם קבועים בה (שהם פי הכוורת). יש עושים את הכוורת מקש או מקנים, ויש עושים אותה מעץ, ויש עושים אותה מטיט מגובל ומיובשים אותה בחמה, ואין צורפים אותה בכבשן, שהואיל ואין תשמישה באש, ואף אין מחזיקים בתוכה דברים המחלחלים בה, אינה צריכה צירוף, והוא הנקרא בלשון המשנה כלי אדמה. וכל מקום שעוסקת המשנה בכוורת העשויה מקש או מקנים, הרייהי נוקטת במפורש: כוורת הקש או כוורת הקנים. אולם כשהיא עוסקת בכוורת של עץ או של אדמה הרייהי נוקטת "כוורת" סתם, ולפי הענין יש להבין, שאם מדובר בכוורת המקבלת טומאה, הכוונה היא לכוורת של עץ, ואם מדובר בכוורת שאינה מקבלת טומאה, הרי הכוונה היא לכוורת של אדמה. ואמנם פרקנו כולו עוסק בכוורת שאינה מקבלת טומאה, ומכאן שהיא כלי אדמה או כלי אבנים. כן יש לפרש, שמדובר כאן בכוורת שאינה מחזקת ארבעים סאה בלח, שאם לא כן הרי חשובה היא אוהל, כמו שכבר בארנו לעיל בפירושו של הגר"א; ורק במשנה יב מתחיל התנא לדבר במפורש על כוורת המחזיקה ארבעים סאה. יש מעירים, שאמנם נכונה דעתו של בעל "מעייני יהושע" שמדובר כאן בכוורת של אדמה, אלא שאין הכרח לפרש, שכוורת סתם היינו העשויה להחזקת דבורים, אלא אפשר לפרש שהוא כמין סל גדול, שמחזיקים בה תבואה בבית (השלמות לר"ח אלבק; אהלות מהדורת גולדברג). על כל פנים, כפי שכבר הקדמנו לעיל, אנו מבארים לפי "מעייני יהושע", שמדובר כאן בכוורת של אדמה, ודווקא בכגון שאינה באה במידה, היינו שאינה מחזקת ארבעים סאה בלח.

כְּוָרֶת – כגון כוורת של אדמה, שאינה מקבלת טומאה, כמו שבארנו לעיל, **שֶׁהִיא בְּתוֹךְ הַפֶּתַח** – של הבית, ומונחת על צידה, **וּפִיהָ לַחוּץ** – לצד חוץ, ולא לצד הבית, ואף מקצת הכוורת מונחת בחוץ, **כַּזַּיִת מִן הַמֵּת נָתוּן תַּחְתֶּיהָ אוֹ עַל גַּבָּהּ מִבַּחוּץ** – תיבת "מבחוץ" מוסבה גם על תחתיה, כלומר שהכזית מן המת מונח מחוץ לבית, ולא תחת תקרת הבית, אלא שהוא נתון תחת הכוורת, והרי זו טומאה רצוצה, שכן מדובר כאן בכגון שאין הכוורת גבוהה מן הארץ טפח, או שהכזית מן המת נתון על גבי הכוורת, שאף בכגון זה דינה כטומאה רצוצה, שהואיל והכוורת כלי טהור, שאינו מקבל טומאה, והרי כלים אינם חוצצים בפני הטומאה, לפיכך נעשית הטומאה כאילו היא מונחת למטה, תחת הכוורת, והרי שאף זו טומאה רצוצה: **כָּל שֶׁהוּא כְּנֶגֶד הַזַּיִת, תַּחְתֶּיהָ וְגַבָּהּ טָמֵא** – כל הנמצא תחת הכוורת או על גבה כנגד הכזית מן המת, הרי זה טמא, שטומאה רצוצה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת ומטמאה כל מה שכנגדה; **וְכָל שֶׁאֵינוֹ כְּנֶגֶד הַזַּיִת** – כל מה שאינו כנגד הזית מתחתיה או על גבה מבחוץ, **תּוֹכָהּ** – כלומר וכל תוכה של הכוורת, אפילו מה שכנגד הזית, **וְהַבַּיִת** – וכן הבית, **טָהוֹר** – כל שאינו כנגד הזית טהור, משום שטומאה רצוצה אינה אלא בוקעת ועולה בוקעת ויורדת כנגדה, אבל אינה מתפשטת לצדדים; תוכה טהור, שהואיל והכוורת אינה מקבלת טומאה, מפני שהיא כלי אדמה, אין הטומאה נכנסת לתוכה, והרי היא ככלי חרס טהור, המוקף צמיד פתיל ומונח באוהל המת, שאף על פי שמוקף טומאה, מכל מקום כל מה שבתוכו טהור, הלכך אף כאן כל מה שבתוך הכוורת טהור, אף מה שכנגד הטומאה הרצוצה שתחתיה; והבית טהור – שהרי הטומאה מונחת מחוץ לבית. **בַּבַּיִת** – אם היה כזית מן המת בבית, **אֵין טָמֵא אֶלָּא הַבַּיִת** – אבל מה שבתוך הכוורת טהור, הואיל ופיה לחוץ, וכן אין הטומאה עוברת למה

ב הָיְתָה גְּבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח, טֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ, אוֹ בַּבַּיִת, אוֹ עַל גַּבָּהּ — הַכֹּל טָמֵא, אֶלָּא תּוֹכָהּ. בְּתוֹכָהּ — הַכֹּל טָמֵא.

ג בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּזְמַן שֶׁהִיא כְּלִי מְחֻלְחֶלֶת. הָיְתָה פְּחוּתָה וּפְקוּקָה בְּקַשׁ, אוֹ אֲפוּצָה; אֵיזוֹ הִיא אֲפוּצָה? כָּל שֶׁאֵין לָהּ טֶפַח מִמָּקוֹם אֶחָד; כַּזַּיִת מִן הַמֵּת נָתוּן תַּחְתֶּיהָ — כְּנֶגְדּוֹ עַד הַתְּהוֹם טָמֵא; עַל גַּבָּהּ — כְּנֶגְדּוֹ עַד הָרָקִיעַ טָמֵא. בַּבַּיִת — אֵין טָמֵא אֶלָּא הַבַּיִת. בְּתוֹכָהּ — אֵין טָמֵא אֶלָּא תּוֹכָהּ.

פירוש ברטנורא

ודרך הנקבים יוצאה הטומאה לבית כיון דלא מהדק, ואפילו כלים שתחתיה ושעל גבה מבחוץ טמאים, דכיון שהזית בתוכה רואין אותה כאילו היא מלאה טומאה, ואין כלי מציל על מה שתחתיו ועל גביו. אבל כשהטומאה בבית, אמרן לעיל דאין טמא אלא הבית, שאין הטומאה נכנסת בכוורת דרך נקבים אע"פ שיש בהן פותח טפח הואיל והן פקוקים, ודרך פיה אינה נכנסת שהרי פיה לחוץ:

ב היתה גבוהה מן הארץ טפח. דעכשיו יש תחתיה אוהל טפח: **הכל טמא.** דמביאה טומאה לבית כיון דגבוהה טפח, וכלים שעל גבה אפילו שלא כנגד הטומאה נמי טמאין ואפילו בחוץ, דתחתיה כמאן דמליא טומאה. ואין מצלת על גבה דאין כלי מציל. וכן אם טומאה בבית נמי הכל טמא מהאי טעמא, דאוהל הבית מביא טומאה לתחתיה ואין מצלת על גבה. ואם טומאה על גבה, כיון דאין מצלת על מה שתחתיה, רואים תחתיה כמאן דמליא טומאה, הלכך מה שבבית ומה שתחתיה ומה שעל גבה הכל טמא: **אלא תוכה.** כלומר הכל טמא חוץ ממה שבתוכה שטהור:

ג בזמן שהיא כלי. שלא נפחתה ולא נתבטלה מתורת כלי: **מחולחלת.** שהדפנות נקובות בפותח טפח. שרגילים לעשות נקבים בדפנות הכוורת כדי שיכנסו הדבורים ויצאו, ופעמים שהנקבים פקוקים בקש אלא דהפקק לא מיהדק: **היתה פחותה.** שנפחתה ונתבטלה מתורת כלי: **ופקוקה בקש.** במקום הפחיתה. ודפנותיה שלימות שאינה מחולחלת: **או אפוצה.** או אפילו אין דפנותיה שלימות אלא שאפוצה. כלומר סתומה במקום שהיא מחולחלת ואין בה חלחול טפח: **כנגדו עד התהום טמא.** וכל השאר טהור. דכיון דלאו כלי הוא חשוב כאוהל להציל תוכה ועל גבה: **על גבה.** אם כזית מן המת נתון על גבה: **כנגדו עד הרקיע טמא.** וכל השאר טהור, דמצלת תוכה ותחתיה. כיון דלאו כלי היא: **בבית.** אם כזית מן המת בבית: **אין טמא אלא הבית.** וכל השאר

משניות מבוארות – קהתי

שתחתיה מבחוץ, כיון שאין הכוורת גבוהה מן הארץ טפח, ואף כל מה שעל גבה מבחוץ טהור, שהרי אין על גבה מבחוץ אוהל להמשיך לשם את הטומאה מן הבית (**רמב"ם; "סדרי טהרות"**). **בְּתוֹכָהּ** – אם כזית מן המת נתון בתוך הכוורת, **הַכֹּל טָמֵא** – הכוורת מלאה טומאה, והיא מביאה את הטומאה תחתיה ועל גבה ולכל הבית. לפי שאין הכוורת חוצצת בפני הטומאה, מאחר שהיא כלי, ואין כלים, אפילו הטהורים מלקבל טומאה, נעשים אוהל לטהר, אבל מביאה היא את הטומאה; הלכך הדופן העליונה נעשית אוהל להביא את הטומאה על כל מה שתחתיה, אבל אינה חוצצת בפני הטומאה, והטומאה עוברת לכל מה שעל גבי הכוורת ולכל הבית.

באור משנה ב

הָיְתָה גְּבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח – אם הכוורת שבתוך הפתח, ששנינו עליה במשנה הקודמת, היתה גבוהה מן הארץ טפח, והרי שיש תחתיה אוהל של טפח על טפח, **טֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ** – תחת הכוורת, ואפילו בחלק שבחוץ, **אוֹ בַּבַּיִת** – או אם הטומאה בבית, **אוֹ עַל גַּבָּהּ** – על גבי הכוורת, ואפילו בחוץ, **הַכֹּל טָמֵא** – כל שבבית וכל שתחתיה וכל שעל גבה; שאם הטומאה תחתיה, הואיל ויש שם אוהל של טפח על טפח, הרי הוא מביא את הטומאה לכל שתחתיה וממנה לבית ומכל שתחתיה לכל שעל גבה, הואיל ואין הכוורת חוצצת בפני הטומאה; ואם הטומאה בבית, הרי הטומאה עוברת לתחתיה, ומתחתיה לעל גבה; ואם הטומאה על גבה, הרי היא כאילו מונחת תחתיה, ותחתיה נעשה אוהל לטמא כל שתחתיה וכל שבבית, וכן כל שעל גבה, **אֶלָּא תוֹכָהּ** – חוץ מן הנמצא בתוך הכוורת שהוא טהור, שכן הכוורת מצלת על מה שבתוכה, הואיל והיא כלי טהור, בדומה לכלי חרס המוקף צמיד פתיל באוהל המת. **בְּתוֹכָהּ** – אם כזית מן המת בתוך הכוורת, **הַכֹּל טָמֵא** – כמו שבארנו בסוף המשנה הקודמת.

~ יום חמישי ~

באור משנה ג

בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים – מה ששנינו במשנה א ובמשנה ב? **בִּזְמַן שֶׁהִיא כְּלִי מְחֻלְחֶלֶת** – כלומר בכוורת שיש בה שני תנאים: א. שהיא כלי, היינו שהיא שלמה ואינה פחותה; ב. שהיא מחולחלת, היינו שהיא רפויה ואינה דבוקה לצידי הפתח (ממזוזות). שבכגון זה דינה כמו ששנינו במשניות א-ב, שהואיל והיא שלמה, אינה חוצצת בפני הטומאה, והואיל והיא מחולחלת, אינה מצלת עם דפנות אוהלים, ואין לה דין אוהל לחצוץ בפני הטומאה; מכאן, שאם יש שני התנאים הללו, דינה שהיא כלי, והיא מביאה את הטומאה ואינה חוצצת בפני הטומאה, שכלים נעשים אוהלים לטמא אבל לא לטהר, אלא שעל עצמה היא מצלת, הואיל והיא כלי אדמה, וטהורה מלקבל טומאה (**"מעייני יהושע"**). **הָיְתָה** – הכוורת, **פְּחוּתָה** – שנפלה ממנה חתיכה, ובטלה ממנה תורת כלי, והרי היא נעשית אוהל אף לחצוץ בפני הטומאה, **וּפְקוּקָה בְּקַשׁ** – במקום הפחיתה, שלא תיכנס הטומאה לתוכה, וכגון שהפחת הוא טפח, **אוֹ אֲפוּצָה** – היינו כוורת שלמה שלא נפחתה, אלא שהיתה דבוקה והדוקה לצידי הפתח, שבכגון זה היא מצלת עם דפנות אוהלים, ונמצאת גם חוצצת בפני הטומאה; **אֵיזוֹ הִיא אֲפוּצָה** – כלומר כמה הוא שיעור הריווח שיכול להישאר בין הכוורת וצידי הדלת, שעדיין תיקרא "אפוצה"? **כָּל שֶׁאֵין לָהּ טֶפַח מִמָּקוֹם אֶחָד** – כלומר שאין הריווח (הפילוש) מחזיק באורך היקפו שבין הכוורת לחלל הפתח שיעור טפח. ופירוש "ממקום אחד", שאפילו הפילוש הוא במקום אחד ואינו מפוזר במקומות רבים, אם אין בו אורך טפח, הרי היא נקראת "אפוצה" (**מעייני יהושע**). ויש מפרשים: כל שאין בשום מקום מרחק של טפח בין הכוורת לדפנות (**רח"א**); באחד משני התנאים הללו (פחותה או אפוצה) הדינים הם כדלקמן: **כַּזַּיִת מִן הַמֵּת נָתוּן תַּחְתֶּיהָ** – שטומאה רצוצה היא, **כְּנֶגְדּוֹ עַד הַתְּהוֹם טָמֵא** – שבוקעת ויורדת היא; אבל אינה בוקעת ועולה, אף על פי שטומאה רצוצה היא, לפי שהכוורת יש לה דין אוהל וחוצצת בפני הטומאה, הלכך מה שעל גבה טהור; **עַל גַּבָּהּ** – אם כזית מן המת נתון על גבה, **כְּנֶגְדּוֹ עַד הָרָקִיעַ טָמֵא** – שבוקעת היא ועולה, אבל אינה בוקעת ויורדת, לפי שהכוורת חוצצת, הלכך מה שתחתיה טהור; **בַּבַּיִת** – אם הטומאה מונחת בבית, **אֵין טָמֵא אֶלָּא הַבַּיִת** – כמו שבארנו במשנה א. **בְּתוֹכָהּ** – אם כזית מן המת נתון בתוך הכוורת, **אֵין טָמֵא אֶלָּא תּוֹכָהּ** – אבל תחתיה ועל גבה והבית טהורים, לפי שדפנותיה מפסיקות בין הטומאה שבתוכה לבין מה

ד הָיְתָה גְּבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח, טֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ, אוֹ בַּבַּיִת – תַּחְתֶּיהָ וְהַבַּיִת טֻמְאָה, תּוֹכָהּ וְגַבָּהּ טָהוֹר. בְּתוֹכָהּ – אֵין טֻמְאָה אֶלָּא תּוֹכָהּ. עַל גַּבָּהּ – כְּנֶגְדּוֹ עַד הָרָקִיעַ טֻמְאָה.

ה בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁפִּיהָ לַחוּץ. הָיָה פִּיהָ לִפְנִים, וְכַזַּיִת מִן הַמֵּת נָתוּן תַּחְתֶּיהָ אוֹ עַל גַּבָּהּ מִבַּחוּץ, כָּל שֶׁהוּא כְּנֶגֶד הַזַּיִת, תַּחְתֶּיהָ וְגַבָּהּ – טָמֵא. וְכָל שֶׁאֵינוֹ כְּנֶגֶד הַזַּיִת, תּוֹכָהּ וְהַבַּיִת – טָהוֹר. בְּתוֹכָהּ אוֹ בַּבַּיִת – הַכֹּל טָמֵא.

פירוש ברטנורא

טהור, דפיה לחוץ: **בתוכה.** אם כזית מן המת בתוכה: **אין טמא אלא תוכה.** וכל השאר טהור. דאין טומאה נכנסת לבית כיון דאינה מחולחלת ופיה לחוץ. ומצלת נמי על מה שתחתיה ועל גבה, כיון דלאו כלי היא:

ד תחתיה והבית טמא. דמביאין טומאה מזה לזה: **תוכה טהור.** מה שבפנים, כיון דפיה לחוץ. וגבה נמי טהור, דמצלת על מה שבחוץ כיון דלאו כלי היא: **בתוכה.** אם הטומאה בתוכה: **אין טמא אלא תוכה.** וכל השאר טהור:

ה היה פיה לפנים. שהיתה מוטה על צדה ושוליה לחוץ ופיה בפנים. והשתא מיירי בזמן שהיא כלי מחולחלת ואינה גבוהה מן הארץ טפח. ואין חילוק בין פיה לחוץ לפיה לפנים, אלא דפיה לחוץ קתני לעיל בבית אין טמא אלא הבית, והכא דפיה לפנים קתני הכל טמא, משום דנכנסת טומאה דרך פיה:

משניות מבוארות – קהתי

שלמעלה או שלמטה או לבין הבית, משום אוהל, אם הכוורת פחותה ופקוקה, או משום דפנות אוהלים אם היא אפוצה. ברם, ראוי לדעת, שאף על פי שדין טומאה תחתיה ודין טומאה שבתוכה שווים, שהכוורת חוצצת בפניה, מכל מקום יש הבדל ביניהם, שכשהטומאה תחתיה, הואיל והיא טומאה רצוצה, מה שהכוורת חוצצת משום אוהל הרי זה משום שיש לה שתי דפנות למעלה מהטומאה, מה שאין כן בזמן שיש לה רק הדופן התחתונה בלבד, כגון שהיא עומדת על שוליה, ופיה פתוחה למעלה, אין היא חוצצת בפני הטומאה, אף על פי שיש לה דין אוהל, אבל כשהטומאה בתוכה, הואיל ויש בפנים חלל של טפח על טפח, ואינה רצוצה, אף דופן אחת דיה לחצוץ בפני הטומאה שלא תתפשט מחוצה לה **(מעייני יהושע).**

בביאור הלשונות "מחולחלת" ו"אפוצה" שבמשנתנו נאמרו פירושים שונים ומשונים: יש מפרשים: מחולחלת – נקובה, שכן הדרך לעשות נקבים בדפנות הכוורת, כדי שייכנסו הדבורים ויצאו, ופעמים שהנקבים פקוקים בקש רפוי; אפוצה – היינו סתומה במקום שהיא מחלחלת, ואין בה חלחול טפח (הר"ש; ברטנורא). ויש מפרשים: מחולחלת – שחללה קיים; אפוצה – שחללה אטום וסתום בקש, שכיון שסתומה הרי היא כאבן (רמב"ם). – הגר"א מפרש: מחולחלת – שנקבה בשוליה שלצד הבית נקבים הרבה (כפירוש הר"ש); אפוצה – שנקבה בשוליה נקבים גדולים יותר ממה שדרך לעשות בה, ונמצא שאינה ראויה לשימושה ככוורת.

אבל בתוספתא שנו: "איזו היא מחולחלת? כל שיש לה טפח מארבע רוחותיה ומשתי רוחותיה זו כנגד זו; איזוהי אפוצה? כל שאין לה טפח מרוח אחת". **ולפי כל הפירושים** שהבאנו קשה ליישב את דברי התוספתא. ואמנם כל המפרשים מתלבטים קשה בביאור התוספתא.

ברם, לפי פירוש "מעייני יהושע" (כמו שבארנו המשנה), הכל מתיישב היטב. ולהרחבת הסבר הענין נביא את דברי בעל "מעייני יהושע" בהערותיו לפתיחתו לפרקנו:

"אמנם למען דעת ביאור התוספתא באופן פשוט, נתחקה נא על ביאור המלות "מחולחלת" ו"אפוצה" הנזכרות במשנה, באופן שיסכים עם זה פירוש התוספתא, שפירשה אותן להלכה.

מחולחלת היינו שמונח איזה דבר בדבר אחר, אבל הוא רפוי ואינו מהודק בו, מתנענע וקרוב ליפול. ושרשו בלשון הקודש "חול", מלשון "חלחלה", לפי שאינו עומד על עמדו בחוזק אלא רותת. ובלשון המשנה (כלים י, ג): "מגופת החבית המחולחלת", כלומר שאינה מהודקת; "היו צרורות מתחלחלים בתוכו" (מקוואות ד, ג), ופירש הרב מברטנורא: מתגלגלים בתוך בית הקיבול, שאינם מהודקים בו, אף על פי שנתמלא מהם, אלא מתנענעים אילך ואילך (לשון "ותתחלחל המלכה"). **זהו ביאור "מחולחלת".**

וביאור "אפוצה" הוא היפך זה, שהדוקה היטב בחלל; אפוץ היינו הידוק וחיבור. וכן כותב הר"ש, שבתוספתא פרק ו ופרק יא מוכח, שאפוץ הוא דיבוק והידוק. ובירושלמי (שבת פרק ג): "או באפוצה". ופירש ב"קרבן העדה" שם, שהפתילה דחוקה בתוך הנר וסותמת הנקב שבנר. ומבואר ביותר בירושלמי (שם פרק יז הלכה ו): "האבן שבקרויה, אם ממלאין בה ואינה נופלת, ממלאין בה, כיון שהיא אפוצה לה כגופה היא".

ומעתה יצא לנו הביאור מפולש בתוספתא הנזכרת, שפירשה כמה יהא שיעור הפילוש (הרווח המפולש בין הכוורת למזוזות הפתח) במשך היקף הכלי מבחוץ בינו לבין ההיקף הפנימי של כותל החלל. וביארה התוספתא, שאם משך ההיקף הוא בסך הכל טפח באורך, וגם הפילוש מפוזר ונפסק בארבע רוחותיה, ועל ידי צירוף יש שם סביב אורך טפח, ואינם מכוונים זה כנגד זה, אז היא מחולחלת. וכן אפילו משך הפילוש שארכו טפח מפוזר בשתי רוחות אבל הם מכוונים זה כנגד זה, אז גם כן נקראת מחולחלת. אבל כשהפילוש אינו מחזיק טפח, אפילו במקום אחד, אז נקראת אפוצה. ויהיה לפי זה באור הפיסקה שבמשנתנו: "איזוהי אפוצה? כל שאין לה טפח ממקום אחד" – אפילו ממקום אחד, שכשהפילוש מפוזר במקומות רבים היא יותר מחולחלת מבמקום אחד, אף שיהיה ארכו שווה בסך הכל בשניהם".

באור משנה ד

הָיְתָה גְּבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח – אם הכוורת, הפחותה ופקוקה בקש או אפוצה, היתה גבוהה מן הארץ טפח; ומכל מקום אפשר שתהא אפוצה, כגון שהכותל שבו חלל הפתח מקיף גם מתחת הכוורת, **ותחת היקף הכותל יש בו פותח טפח, שמביא הטומאה לבית (מעייני יהושע), טֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ** – תחת הכוורת בחוץ, **אוֹ בַּבַּיִת** – או שהטומאה מונחת בבית, **תַּחְתֶּיהָ וְהַבַּיִת טֻמְאָה** – שהואיל ויש תחתיה אוהל של טפח על טפח, הרי זה מביא את הטומאה מזה לזה, וגם לתחתיה שמחוץ לבית; **תּוֹכָהּ וְגַבָּהּ טָהוֹר** – שהדופן התחתונה חוצצת בפני הטומאה, שלא תיכנס לתוכה, הלכך תוכה טהור; וכן מה שעל גבה מחוץ לבית טהור, שהכוורת חוצצת. ברם, מה שעל גבה מבפנים הוא בכלל הבית, וטמא. **בְּתוֹכָהּ** – כזית מן המת נתון בתוך הכוורת, **אֵין טֻמְאָה אֶלָּא תּוֹכָהּ** – אבל תחתיה ועל גבה והבית טהורים, כמו שבארנו הטעם במשנה הקודמת, לפי שדפנות הכוורת חוצצות בפני הטומאה. **עַל גַּבָּהּ** – אם כזית מן המת נתון על גבה בחוץ, **כְּנֶגְדּוֹ עַד הָרָקִיעַ טֻמְאָה** – אבל כנגדו ולמטה טהור, שהכוורת חוצצת.

~ יום ששי ~

באור משנה ה

במשניות א-ד עסקנו בכוורת שהיא בתוך הפתח ופיה לחוץ, ולמדנו שיש הבדל בין כוורת שהיא כלי ומחולחלת לכוורת שהיא פחותה ופקוקה בקש או אפוצה. ארבע המשניות הבאות ה-ח עוסקות בכוורת שהיא בתוך הפתח ופיה לפנים.

בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים – מה ששנינו במשניות א-ד? **בִּזְמַן שֶׁפִּיהָ לַחוּץ** – כשפי הכוורת היה לצד חוץ. **הָיָה פִּיהָ לִפְנִים** – היה פי הכוורת לצד הבית, **וְכַזַּיִת מִן הַמֵּת נָתוּן תַּחְתֶּיהָ אוֹ עַל גַּבָּהּ מִבַּחוּץ** – שהיתה טומאה רצוצה תחת הכוורת שמחוץ לבית או שכזית מן המת נתון על גבי הכוורת שמחוץ לבית, שאף זו טומאה

ו הָיְתָה גְבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח, טֻמְאָה תַחְתֶּיהָ, אוֹ בַּבַּיִת, אוֹ בְּתוֹכָהּ, אוֹ עַל גַּבָּהּ — הַכֹּל טָמֵא.
ז בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁהִיא כֵּלִי מְחֻלְחֶלֶת. הָיְתָה פְּחוּתָה וּפְקוּקָה בְּקַשׁ, אוֹ אֲפוּצָה; אֵיזוֹהִי אֲפוּצָה? שֶׁאֵין לָהּ טֶפַח מִמָּקוֹם אֶחָד; כַּזַּיִת מִן הַמֵּת נָתוּן תַּחְתֶּיהָ — כְּנֶגְדּוֹ עַד הַתְּהוֹם טָמֵא. עַל גַּבָּהּ — כְּנֶגְדּוֹ עַד הָרָקִיעַ טָמֵא. בְּתוֹכָהּ אוֹ בַּבַּיִת — תּוֹכָהּ וְהַבַּיִת טְמֵאִים.
ח הָיְתָה גְבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח, טֻמְאָה תַחְתֶּיהָ אוֹ בַּבַּיִת אוֹ בְּתוֹכָהּ — הַכֹּל טָמֵא, אֶלָּא גַּבָּהּ. עַל גַּבָּהּ — כְּנֶגְדּוֹ עַד הָרָקִיעַ טָמֵא.

פירוש ברטנורא

ו היתה גבוהה. לעיל דפיה לחוץ קתני טומאה תחתיה או בבית [או על גבה, הכל טמא אלא תוכה,] והכא דפיה לפנים, הכל טמא:
ז בזמן שהיא כלי מחולחלת. בחנם נקט מחולחלת, דלא מהני מחולחלת אלא בפיה לחוץ לענין הוצאת טומאה מתוכה לבית, והכא דפיה לפנים הרי יוצאה דרך פיה. אלא אידי דתנא רישא מחולחלת בהדי כלי נקטיה נמי הכא: **כנגדו עד התהום טמא.** והשאר טהור. ובאינה גבוהה מן הארץ טפח אירי:
תוכה או בבית תוכה והבית טמאים. משום דפיה לפנים. אבל לעיל דפיה לחוץ קתני טומאה בבית אין טמא אלא הבית והשאר טהור:
ח אלא גבה. ותוכה טמא כשהטומאה בבית, משום דפיה לפנים. אבל לעיל דפיה לחוץ, תוכה וגבה טהור:

משניות מבוארות – קהתי

רצוצה, כמו שבארנו במשנה א, **כָּל שֶׁהוּא כְּנֶגֶד הַזַּיִת, תַּחְתֶּיהָ וְגַבָּהּ טָמֵא** – שהטומאה בוקעת ועולה ויורדת ומטמאה כל מה שכנגדה, ואין הכוורת חוצצת בפניה, הלכך כל שכנגד הזית למעלה מן הכוורת ולמטה ממנה טמא. **וְכָל שֶׁאֵינוֹ כְּנֶגֶד הַזַּיִת,** וכן **תּוֹכָהּ וְהַבַּיִת טָהוֹר** – לפי שאין הטומאה מתפשטת לצדדים. וכוורת מצלת על עצמה, שיהא כל שבתוכה טהור, הואיל והיא כלי טהור, שאינו מקבל טומאה, וכיון שהטומאה מחוץ לבית אין הטומאה נכנסת לבית. **בְּתוֹכָהּ אוֹ בַּבַּיִת** – אם כזית מן המת נתון בתוך הכוורת או בבית, **הַכֹּל טָמֵא** – שאם הטומאה בתוכה, הריהי נכנסת דרך פיה מן הכוורת לבית, והדופן העליונה שיש תחתיה פותח טפח נעשית אוהל, ומביאה את הטומאה לכל מה שתחתיה, דהיינו תוכה, ולכל מה שתחת הכוורת ולמעלה מהכוורת, שכלי אינו חוצץ, הלכך הכל טמא; וכן כשהטומאה בבית נכנסת הטומאה מהבית לכוורת, וכולה נעשית אוהל להביא את הטומאה אבל לא לחצוץ בפני הטומאה.

באור משנה ו

הָיְתָה – הכוורת העומדת בפתח ופיה לפנים, **גְּבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח** – שיש חלל של טפח תחתיה, **טֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ** – תחת הכוורת שמחוץ לבית, **אוֹ בַּבַּיִת** – או שהיתה הטומאה בבית, **אוֹ בְּתוֹכָהּ** – בתוך הכוורת, **אוֹ עַל גַּבָּהּ** – על גבי הכוורת שמחוץ לבית, **הַכֹּל טָמֵא** – החידוש כאן לגבי משנה ב, שאם היתה טומאה תחתיה או בבית או על גבה, אפילו תוכה טמא, הואיל ופיה לפנים, שכיון שהבית טמא הרי הטומאה נכנסת מהבית לתוך הכוורת דרך פיה.

~ שבת קודש ~

באור משנה ז

בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים – מה ששנינו במשנה ה ובמשנה ו? **בִּזְמַן שֶׁהִיא כֵּלִי** – שהכוורת היא כלי, היינו שלמה, שדינה שמביאה את הטומאה, ואינה חוצצת; ועוד תנאי אחר, שהיא **מְחֻלְחֶלֶת** – מתנדנדת, שהיא רפויה ואינה הדוקה למזוזות הפתח, שבכגון זה אינה מצלת עם דפנות אוהלים. **הָיְתָה פְּחוּתָה** – שיצאה מתורת כלי ונעשתה אוהל אף לענין חציצה בפני הטומאה, **וּפְקוּקָה בְּקַשׁ** – במקום הפחיתה, כדי שלא תיכנס הטומאה לתוכה; **אוֹ אֲפוּצָה** – או שהיתה הכוורת אפוצה, היינו דבוקה והדוקה לצידי הפתח, שאפילו היא שלימה, הרי היא מצלת עם דפנות אוהלים וחוצצת בפני הטומאה; **אֵיזוֹהִי אֲפוּצָה? שֶׁאֵין לָהּ טֶפַח מִמָּקוֹם אֶחָד** – כמו שבארנו במשנה ג; **כַּזַּיִת מִן הַמֵּת נָתוּן תַּחְתֶּיהָ** – תחת הכוורת שמחוץ לבית, **כְּנֶגְדּוֹ עַד הַתְּהוֹם טָמֵא** – שטומאה רצוצה היא הבוקעת ויורדת, אבל השאר טהורים, שהכוורת דינה כאוהל שחוצצת בפני הטומאה, שלא תהא בוקעת ועולה; **עַל גַּבָּהּ** – כזית מן המת נתון על גבי הכוורת מחוץ לבית, **כְּנֶגְדּוֹ עַד הָרָקִיעַ טָמֵא** – אבל כנגדו למטה טהור, שהכוורת חוצצת. **בְּתוֹכָהּ** – כזית מן המת נתון בתוך הכוורת, **אוֹ בַּבַּיִת** – או שנתון בתוך הבית, **תּוֹכָהּ וְהַבַּיִת טְמֵאִים** – שהואיל ופי הכוורת לצד הבית, נכנסת הטומאה מן הכוורת לבית ומן הבית לכוורת, אבל תחתיה ועל גבה שמחוץ לבית טהורים, כמו שכבר בארנו במשניות הקודמות.

באור משנה ח

הָיְתָה – הכוורת הפחותה ופקוקה בקש או אפוצה, **גְּבוֹהָה מִן הָאָרֶץ טֶפַח** – שהיה תחתיה חלל בגובה טפח, **טֻמְאָה תַּחְתֶּיהָ** – תחת הכוורת שמחוץ לבית, **אוֹ בַּבַּיִת** – או שהטומאה נתונה בבית, **אוֹ בְּתוֹכָהּ** – בתוך הכוורת, **הַכֹּל טָמֵא** – שהואיל ופיה לפנים, הטומאה נכנסת מן הכוורת לבית ומן הבית לכוורת, וכן אם הטומאה תחת הכוורת, הואיל ויש שם אוהל טפח על טפח הרי הוא מביא את הטומאה לבית ומן הבית נכנסת היא לתוך הכוורת, וכשהטומאה בתוך הכוורת או בבית באה הטומאה גם לתחתיה, **אֶלָּא גַּבָּהּ** – חוץ ממה שעל גבי הכוורת מבחוץ, שאפילו הטומאה בתוך הכוורת, הדופן העליונה חוצצת, או משום שפחותה ובטלה מתורת כלי או משום שאפוצה מצלת עם דפנות אוהלים. **עַל גַּבָּהּ** – היתה הטומאה על גבי הכוורת שמחוץ לבית, **כְּנֶגְדּוֹ עַד הָרָקִיעַ טָמֵא** – אבל כנגדו ולמטה טהור, שהכוורת חוצצת.

תבוא ברכה על כל אלו שמשתדלים להרבות תורה בישראל,
מתוך יראת ה' ואהבת ה'
משיחת שבת פרשת בראשית ה'תשכ"ז

עין יעקב - מסכת שבת

ביאור עם "שפה ברורה - עוז והדר"

דף לג עמוד ב. בברייתא שהובאה הוזכר שרבי יהודה בר אילעאי נקרא 'ראש המדברים בכל מקום'. הגמרא מבארת מדוע נקרא כך. מבררת הגמרא: **וְאַמַּאי קָרוּ לֵיהּ** – ומדוע קראו לו **'רֹאשׁ הַמְדַבְּרִים בְּכָל מָקוֹם'**.

משיבה הגמרא: **דְּיָתְבִי** – שפעם אחת ישבו **רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן, וְיָתִיב** – וישב **יְהוּדָה בֶּן גֵּרִים** [–שאביו ואמו היו גרים] **גַּבַּייְהוּ** [–אצלם, עמהם]. **פְּתַח רַבִּי יְהוּדָה וְאָמַר, כַּמָּה נָאִים מַעֲשֵׂיהֶן שֶׁל אוּמָּה זוֹ** [–רומי], **תִּקְנוּ שְׁווּקִים, תִּקְנוּ גְּשָׁרִים** מעל הנהרות, **תִּקְנוּ מֶרְחָצָאוֹת. רַבִּי יוֹסֵי** שמע את הדברים **וְשָׁתַק. נַעֲנָה רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי וְאָמַר,** אין לשבח מעשיהם על כך, כיון שכָּל **מַה שֶּׁתִּקְנוּ לֹא תִּקְנוּ אֶלָּא לְצוֹרֶךְ עַצְמָן, תִּקְנוּ שְׁווּקִין כדי לְהוֹשִׁיב בָּהֶן זוֹנוֹת. תיקנו מֶרְחָצָאוֹת** כדי **לְעַדֵּן בָּהֶן** את **עַצְמָן.** תיקנו **גְּשָׁרִים** כדי **לִיטּוֹל מֵהֶן** [מהעוברים דרכם] **מֶכֶס. הָלַךְ יְהוּדָה בֶּן גֵּרִים וְסִיפֵּר דִּבְרֵיהֶם** של התנאים [בשבח ובגנות המלכות] לבני ביתו, ונתגלגלה השמועה, **וְנִשְׁמְעוּ** הדברים **לַמַּלְכוּת** [רומי]. **אָמְרוּ** שרי המלכות, **יְהוּדָה שֶׁעָלָה** – ששיבח המלכות, **יִתְעֲלֶה** להיות ראש המדברים בכל מקום. **יוֹסֵי שֶׁשָּׁתַק,** יענש בכך שיִּגְלֶה מביתו **לְעִיר צִיפּוֹרִי. שִׁמְעוֹן שֶׁגִּינָּה** את המלכות, באומרו שכל כוונתם רק לעצמם, **יֵהָרֵג.**

כששמע רבי שמעון שנגזרה עליו מיתה, **אָזַל הוּא וּבְרֵיהּ טְשׁוּ בֵּי מִדְרְשָׁא** – הלך הוא ובנו רבי אלעזר והתחבאו בבית המדרש, **כָּל יוֹמָא הֲוָה מַייְתֵי לְהוּ דְּבִיתְהוּ רִיפְתָּא וְכוּזָא דְּמַיָּא וְכָרְכִי** – בכל יום היתה מביאה להם אשתו של רבי שמעון לחם וכד מים, ואכלו ושתו. **כִּי תְקִיף גְּזֵירְתָּא** – כשנתגברה גזירת המלכות לחפש אחריו כדי להורגו, **אָמַר לֵיהּ לְבְרֵיהּ** – אמר רבי שמעון לבנו, **נָשִׁים דַּעְתָּן קַלָּה עֲלֵיהֶן,** ונוחות להתפתות, **דַּיְילְמָא מְצַעֲרֵי לָהּ וּמְגַלְיָא לָן** – שמא ייסרו אותה [את אשתו] שליחי המלכות, ולא תעמוד ביסורים, ותגלה להם מקומי. לכן **אֲזָלוּ טְשׁוּ בִּמְעָרְתָּא** – הלכו רבי שמעון ובנו והתחבאו במערה, **אִיתְרְחִישׁ נִיפָּא אִיכְּרֵי לְהוּ חֲרוּבָא וְעֵינָא דְּמַיָּא** – התרחש נס ונברא להם שם עץ חרובים לזון מפירותיו, ומעין לשתיית מימיו. **וַהֲווּ מַשְׁלְחִי מָנֵייהוּ** – והיו פושטים בגדיהם, כדי שלא יבלו, **וַהֲווּ יָתְבִי עַד צַוָּארֵייהוּ בְּחָלָא** – והיו יושבים עד צוארם בחול, כדי לכסות ערותם, וכך **כּוּלֵי יוֹמָא גָּרְסִי** – היו עוסקים במשך כל היום בתורה, אך **בְּעִידַּן צַלּוּיֵי** – בזמן התפילה, **לָבְשׁוּ מִיכַּסּוּ וּמְצַלּוּ** – לבשו בגדיהם והתפללו, **וַהֲדַר מַשְׁלְחִי מָנֵייהוּ כִּי הֵיכִי דְּלֹא לִיבְלוּ** – ואחר התפילה שוב פשטו בגדיהם כדי שלא יבלו, וישבו בחול. וכך **אִיתְּבוּ תְּרֵיסַר שְׁנֵי בִּמְעָרְתָּא** – ישבו שתים עשרה שנה במערה. לאחר זמן זה, **אֲתָא אֵלִיָּהוּ וְקָם אַפִּיתְחָא דִּמְעָרְתָּא** – בא אליהו הנביא ועמד בפתח המערה, **אָמַר** – הכריז אליהו, **מַאן לוֹדְעֵיהּ לְבַר יוֹחַי דְּמִית קֵיסָר וּבְטִיל גְּזֵירְתֵּיהּ** – מי יודיע לבר יוחי שמת הקיסר ובטלה הגזירה להמיתו. כששמעו רבי שמעון ובנו דברים אלו, **נְפָקוּ** – יצאו מהמערה לחזור לביתם. בדרכם, **חֲזוֹ אִינְשֵׁי דְּקָא כָּרְכִי וְזָרְעִי** – ראו אנשים העוסקים בחרישת וזריעת שדותיהם, **אָמַר** רבי שמעון לבנו, ראה אנשים אלו **שֶׁמַּנִּיחִין חַיֵּי עוֹלָם** – לימוד התורה, המביאה לחיי העולם הבא שהוא עולם נצחי, **וְעוֹסְקִין בְּחַיֵּי שָׁעָה** – בצרכי מזונותיהם, שנצרכים לחיי שעה בלבד. **כָּל מָקוֹם שֶׁנּוֹתְנִין** רבי שמעון ובנו את **עֵינֵיהֶן** בקפידה, **מִיָּד נִשְׂרָף** מחמת קפידתם. **יָצְתָה בַּת קוֹל** מן השמים **וְאָמְרָה לָהֶם,** האם **לְהַחֲרִיב** את **עוֹלָמִי יְצָאתֶם** מהמערה, לכו **וְחִיְּירוּ לְמְעָרְתְכֶם. הָדוּר אָזוּל** – חזרו והלכו

רש"י

בֶּן גֵּרִים. בֶּן גֵּר וְגִיּוֹרֶת הָיָה: **שֶׁל אוּמָּה זוֹ.** רוֹמַיִים: **שְׁווּקִין.** סְדֵר מוֹשַׁב שְׁווּקֵי עֲיָירוֹת וְחוּצוֹתֵיהֶן: **וְסִיפֵּר דִּבְרֵיהֶם.** לְתַלְמִידָיו אוֹ לְאָבִיו וְאִמּוֹ, וְלֹא לְהַשְׁמִיעָן לַמַּלְכוּת, וְנִשְׁמְעוּ עַל יָדוֹ לַמַּלְכוּת: **יִתְעֲלֶה.** לִהְיוֹת רֹאשׁ הַמְדַבְּרִים: **אִיבְּרִי לְהוּ חָרוּבָא.** לֶאֱכוֹל פֵּירוֹתָיו, וְעֵינָא דְּמַיָּא לִשְׁתּוֹת: **בְּחָלָא.** בְּחוֹל. שֶׁהָיוּ פּוֹשְׁטִין בִּגְדֵיהֶם שֶׁלֹּא יִבְלוּ, וּמְכַסִּין עֶרְוָתָן בְּחוֹל: **כָּרְכִי.** חוֹרְשִׁים: **וְעוֹסְקִין בְּחַיֵּי שָׁעָה.** דְּאֶפְשָׁר עַל יְדֵי נָכְרִים, וְהִקְבִּ"ה מְחַלֵּק מָזוֹן וֶרְיוַח לְעוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ:

רש"י

מִשְׁפַּט רְשָׁעִים בַּגֵּיהִנֹּם י"ב חוֹדֶשׁ. שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה סו) "וְאֹשֶׁם לֹא תְכַבֶּה וְהָיָה מִדֵּי חׇדֶשׁ בְּחׇדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבֹא כָל בָּשָׂר", אַף הַנִּדּוֹנִים בּוֹ בְּמַשְׁמַע. מַה שַּׁבָּתוֹת לַמִּינּוּי שֶׁלָּהֶם, אַף חֳדָשִׁים לַמִּינּוּי שֶׁלָּהֶן. וְהַאי וַהַאי בְּפוֹשְׁעֵי גֵּיהִנֹּם מִשְׁתָּעֵי, דִּכְתִיב לְעֵיל מִינֵּיהּ "וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפּוֹשְׁעִים בִּי" – הָכִי תָּנֵי לָהּ בְּסֵדֶר עוֹלָם (פ"ו): **דַּי לָעוֹלָם.** בְּעוֹסְקֵי תוֹרָה אֲנִי וְאַתָּה: **תְּרֵי מְדָאנֵי.** חֲבִילוֹת שֶׁל חַדָּס לְהָרִיחַ בְּשַׁבָּת: **מְדָאנֵי.** כְּמוֹ "מַעֲדַנּוֹת כִּימָה" (אִיּוֹב לח): **אָרִיחַ.** מְתַקֵּן וּמַחְלִיק: **פִּילֵי.** בְּקָעִים סְדָקִים, מַחֲמֶת הַחוֹל:

ביאור עם "שפה ברורה - עוז והדר"

למערה, **אִיתְיכוּ תְּרֵיסַר יַרְחֵי שַׁתָּא** – ישבו בה שנים עשר חודשי השנה, **אָמְרִי** – אמרו לעצמם, **מִשְׁפַּט רְשָׁעִים בְּגֵיהִנֹּם, שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ,** וכיון שישבנו זמן זה נתכפרנו בכך, ואכן **יָצְתָה בַּת קוֹל** מן השמים **וְאָמְרָה, 'צְאוּ מִמְּעָרָתְכֶם'. נְפָקוּ** – יצאו, ושוב ראו אנשים העוסקים בחיי שעה לצורך פרנסתם, **כָּל הֵיכָא דַּהֲוָה מָחֵי** – בכל מקום שהיה מכה **רַבִּי אֶלְעָזָר** על ידי שהיה נותן בו את עיניו, **הֲוָה מַסֵּי** – היה מרפא **רַבִּי שִׁמְעוֹן. אָמַר** לו רבי שמעון לבנו, **בְּנִי, דַּי לָעוֹלָם** שיהיו עוסקים בתורה **אֲנִי וָאַתָּה** בלבד, כלומר, דיבר אל לבו שלא יקפיד עוד על ישראל העוסקים למלאכתם ובטלים מהתורה. בעודם הולכים **בַּהֲדֵי פַּנְיָא דְּמַעֲלֵי שַׁבְּתָא** – לפנות ערב בכניסת שבת, **חָזוּ הַהוּא סָבָא דַּהֲוָה נָקִיט תְּרֵי מַדְּאנֵי אַפָּא** – ראו זקן האוחז בידיו שתי חבילות הדסים, להריח בהם בשבת, **וְרָחֵיט** – ורץ, בזמן **בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, אָמְרוּ לֵיהּ** [–לזקן], **הָנֵי** – הדסים אלו **לָמָּה לָךְ. אָמַר לְהוּ,** להריח בהם **לִכְבוֹד שַׁבָּת.** שאלוהו, **וְתֵיסְגֵּי לָךְ בְּחַד** – מדוע אין די לך בחבילה אחת. השיב להם, **חַד** – חבילה אחת **כְּנֶגֶד** האמור (שמות כ ח) **'זָכוֹר** אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ', **וְחַד כְּנֶגֶד** האמור (דברים ה יב) **'שָׁמוֹר** אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ'. **אָמַר לֵיהּ** רבי שמעון **לְבְרֵיהּ** – לבנו, **חֲזֵי** [–ראה] **כַּמָּה חֲבִיבִין מִצְוֹת עַל יִשְׂרָאֵל, יְתֵיב דַּעְתַּיְיהוּ** – נחה דעתם.

המשך ביאור למס' בכורות ליום חמישי עמ' א

שְׁנָתָהּ, רָחֵל שֶׁטִּינְּפָה בַּת שְׁנָתָהּ יוֹלֶדֶת בְּתוֹךְ שְׁתַּיִם. שואלת הגמרא: **מַאי אִיכָּא בֵּין נְמָרִיהּ לְסָבְרִיהּ** – מה החילוק בין מה שאמר בשם רבותיו לבין מה שאמר בשם עצמו, והרי בין לפי גמריה ובין לפי סבריה חוששין לטינוף, והולד הראשון אינו נחשב בכור ודאי אלא ספק.

משיבה הגמרא: החילוק בין 'גמריה' ל'סבריה' הוא באופן שראינו **שֶׁטִּינְּפָה בְּסוֹף שְׁשָׁה** – מיד לאחר ששה חודשים כלומר בתחילת החודש השביעי, **וְאִיכָּא בֵּינַיְיהוּ דְּזָעֲרִי** – והמחלוקת בניהם היא בדברי זעירי, **דְּאָמַר זְעִירִי אֵין טִינּוּף פָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם** – בהמה שטינפה אינה מקבלת זכר עד שחולפים שלושים יום מהטינוף, **לְגָמְרֵיהּ אִית לֵיהּ דְּזָעֲרִי** – לפי הסברא ששמע רבי יהושע מרבותיו, יש את סברת זעירי, ואילו טינפה טינוף גמור אחר מלאת לה ששה חדשים לא יכלה ללדת בתוך שנתה, כי מלבד השלושים יום נמשך זמן ההריון בעז חמשה חדשים שלמים, ואם בכל זאת ילדה בתוך שנתה, הדבר מוכיח שהטינוף לא היה טינוף גמור, ואין לחשוש לו, ולפי זה לגמריה יש לחשוש לטינוף רק עד סוף החודש השישי, אבל אם תטנף לאחר מכן, אין לחשוש לאותו טינוף, **וּלְסָבְרֵיהּ לֵית לֵיהּ דְּזָעֲרִי** – אינו סובר את סברת זעירי ששלושים יום אחר הטינוף אינה מקבלת זכר, ולפיכך יש לחוש אף לטינוף של החודש השביעי, שהרי אין הלידה של סוף השנה מוכיחה שהטינוף של החודש השביעי לא היה טינוף גמור, ולכן הולד ספק בכור.

ביאור נוסף: **וְאִיבָּעֵית אֵימָא** – ואם תרצה תוכל לומר, **דְּכוּלֵי עָלְמָא** – לדעת כולם, בין לפי גמריה ובין לפי סבריה, **אִית לְהוּ דְּזָעֲרִי** – סוברים כדעת זעירי, שבהמה שטינפה אינה מקבלת זכר שלושים יום אחר הטינוף, **וְהָכָא** – וכאן, 'גמריה' ו'סבריה', **בְּיוֹלֶדֶת לְמִקְּוֹטָעִין קָמִיפַּלְגִי** – נחלקו האם לפעמים בהמה יולדת קודם שנשלם החודש החמישי להריונה,

לְאֲתוּיֵי חֲלָבוֹ – בא לרבות שגם החֵלֶב של פסולי המוקדשין אסור באכילה.

הגמרא מבררת, היאך הברייתא מתיישבת לשיטת רב הונא שאין תקנה לולדות פסולי המוקדשין: אָמַר מָר – הובא לעיל בברייתא, לענין קדשים שקדמה הקדשתם למומם, שהולדות שנתעברו בהם קודם הפדיון ונולדו לאחר הפדיון, אֵין נִפְדִּין כל זמן שהם תְּמִימִין, וְאֵין מַתְפִּיסִין לְכָל זֶבַח שֶׁיִּרְצֶה – ואינו יכול להקדישם לשם איזה קרבן שירצה, אלא לשם הקרבן שהאם הוקדשה בו בלבד. ויש לדייק מכך, שתְּמִימִים הוּא דְּלָא מִיפַּרְקִי – רק בזמן שהם תמימים אי אפשר לפדותם, הָא בַּעֲלֵי מוּמִין מִיפַּרְקִי – אבל כשנהיו בעלי מום אפשר לפדותם. ודבר זה הוא כשהקדישם כשהיו במעי אמם, שבאופן זה קדושתם חזקה הואיל והיא באה מכח המקדיש, ולכן נתפס בו הפדיון. ועוד יש לדייק, שלְכָל [זֶבַח] שֶׁיִּרְצֶה הוּא דְאֵין מַתְפִּיסִין – רק לשם כל קרבן שירצה אינו יכול להקדישם, הָא לְאוֹתוֹ זֶבַח מַתְפִּיסִין – אבל לשם אותו הקרבן שהאם הוקדשה יכול להקדישם. מבררת הגמרא: הֵיכִי מַשְׁכַּחַתְּ לָהּ, כלומר, עכשיו שאמרת שבעלי מומים נפדים אולם אינו יכול להקדישם לקדושה אחרת, היאך אתה מוצא שיוכל לפדותם. משיבה הגמרא: דְּמַתְפִּיסְן לְאוֹתוֹ זֶבַח, וְנִפְדִּין בְּמוּמָן – רק באופן שמקדישם לקדושת אמם, יוכל לפדותם בשיפול בהם מום. הרי מבואר מדברי הברייתא, שיש תקנה לולדות שנתעברו בהם קודם פדיון האמהות ונולדו לאחר פדיונן. ומאחר שכך, שואלת הגמרא: נֵימָא תֵּיהֱוֵי תְּיוּבְתָּא דְּרַב הוּנָא – האם נאמר שיש מכאן פירכא על מה שאמר רב הונא שאין תקנה לולדות אלה, שהרי הוא סובר שאף לקדושת אמם אינו יכול להקדישם במעי אמם, ואינו יכול לפדותם לפי שקדושתם חלשה ואין הפדיון נתפס בהם.

משיבה הגמרא: אָמַר לָךְ רַב הוּנָא – רב הונא יאמר לך שיש לתרץ, שבאמת הוּא הַדִּין דַּאֲפִילּוּ אם הולדות הם בַּעֲלֵי מוּמִין, אֵין נִפְדִּין, וכשיטתו שאין להם תקנה, וְאַיְידֵי דְּתָנָא רֵישָׁא – אלא שאגב שברישא בענין קדשים שקדם מומם להקדשתם, שנה התנא 'נִפְדִּין תְּמִימִים', ושם נקט כן בדווקא ללמד שאפילו כשהם תמימים נפדים, לכך תָּנָא נָמֵי סֵיפָא – שנה התנא גם בסיפא, בענין קדשים שקדמה הקדשתם למומם 'אֵין נִפְדִּין תְּמִימִים', ואין לדייק מכך שבעלי מום נפדים. וְאַיְידֵי דְּתָנָא – וכמו כן, אגב ששנה בְּרֵישָׁא 'לְכָל זֶבַח שֶׁיִּרְצֶה', ושם נקט כן בדווקא, שכיון שאין באמהות אלא קדושת דמים בלבד יכול להתפיס את הולדות לקדושה אחרת, תָּנָא נָמֵי – שנה גם בְּסֵיפָא 'לְכָל זֶבַח שֶׁיִּרְצֶה', ואין לדייק מכך שלשם אותו הקרבן שהאם הוקדשה יכול להקדישם.

הגמרא מביאה את המשך הסיפא של הברייתא, הדנה בקדשים שקדמה הקדשתם למומם. שנינו: וְהַשּׁוֹחֲטָן בַּחוּץ פָּטוּר מן הענושים האמורים באיסור 'שחוטי חוץ', ואף אם לא נפדו, לפי שאין חייבים על השחיטה בחוץ אלא אם כן הבהמה היתה ראויה להקרבה בפנים, ובעלת מום אינה ראויה לכך.

מביאה הגמרא גירסא שונה בברייתא: רַב הוּנָא מַתְנֵי – גרס, 'השוחטן בחוץ חַיָּיב', וכמו ששנינו במשנתנו (לעיל יד.), וּמוֹקִים לָהּ – והעמיד את הברייתא בְּדִדְקִין שֶׁבָּעִין, כלומר, שהיה המום קרום המכסה את העין, וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי עֲקִיבָא – ופירש שהברייתא הולכת בשיטת רבי עקיבא דְּאָמַר בזבחים (פד.), שבהמות שהיה בהן מום זה, אף שפסולות הן, מכל מקום אִם עָלוּ כבר על המזבח, לֹא יֵרְדוּ – אינו צריך להורידן משם אלא יקריבן. ולשיטתו נמצא שבהמות אלה ראויות בפנים, ולפיכך חייב המקריבן בחוץ.

שנינו בסיפא של הברייתא, בדיני הקדשים שקדם הקדשתם למומם: בֵּין לְפָנִי פְדָיוֹנוֹ בֵּין לְאַחַר פְּדָיוֹנוֹ עוֹשֶׂה תְּמוּרָה. הגמרא דנה בבעלת מום שהמירו אותה לאחר פדיונה: אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, וּתְמוּרָתוֹ לְאַחַר פְּדָיוֹנוֹ מַהְתָּה – בהמת התמורה, שהמירו בה לאחר שפדו את בעלת המום, מניחים אותה למות, לפי שאין לה תקנה. מַאי טַעֲמָא – מהו הטעם שאין לה תקנה, שכן הֵיכִי לֵיעֲבִיד – איזו תקנה יש לעשות לה, לְיִקָּרְבֵיהּ – אם תאמר שנקריב אותה לקרבן, דבר זה אי אפשר, לפי שתמורה זו מִכַּח קְדוּשָּׁה דְּחוּיָה קָאָתְיָא – באה, שכן המירו בה בהמה שכבר נפדתה, לְיִפָּרְקָהּ – ואם תאמר שיפדו את התמורה, גם דבר זה אי אפשר, שכן לֹא אַלִּימָא לְמִיתְפַּס פְּדִיוֹנָהּ – קדושת תמורה זו, אינה חזקה מספיק כדי שיוכל להיתפס פדיונה בקדושתה, הִלְכָּךְ, מֵתָה – מניחים אותה למות.

מקשה הגמרא: מַתְקִיף לָהּ רַב עַמְרָם – הקשה רב עמרם על דינו של רבה בר אבוה, וְתֵיתְכִּיל בְּמוּמָהּ לְבַעֲלִים, כלומר, למה מניחים אותה למות, ימתינו עד שיפול בה מום ואחר כך יאכלו אותה בעליה מחמת המום, וְכִי מַה בֵּין זוֹ – וכי איזה חילוק יש בין תמורת פסולי המוקדשים לְתָמוּרַת בְּכוֹר וּמַעֲשֵׂר, דְּתָנַן – ששנינו עליהן במשנה בתמורה (כא.), תְּמוּרַת בְּכוֹר וּמַעֲשֵׂר, הֵן – התמורות עצמן, וְוַלְדָּן – הולדות שנולדו מן התמורות, וְוֶלֶד וְלָדָן – והולדות שהולידו אותם ולדות, וגם הולדות שהולידו אותם ולדי ולדות עַד סוֹף כָּל הָעוֹלָם, חַיִּין הֵן בִּבְכוֹר וּמַעֲשֵׂר – הדינים הנוהגים בבכור ומעשר עצמם מחמת קדושתם, נוהגים גם בהם, שאף אם נפל בהם מום, אסור לשוחטם ולמכור את בשרם בשוק שמוכרים בו בשר, אלא בבית בלבד, וְיֵאָכְלוּ בְּמוּמָן לְבַעֲלִים – וכשיפול בהם מום נאכלים לבעליהם, כלומר, תמורת הבכור נאכל לכהנים ותמורת המעשר לבעליו הישראל. ומוכח, שכיון שאין תמורת בכור ומעשר ראויה להקרבה, לכך כשנפל בה מום ראויה היא עצמה להיאכל לבעליה. ואם כן מטעם זה, גם תמורת פסולי המוקדשים שנפדו, תהיה ראויה לאכילה לבעליה כשיפול בה מום, שהרי אינה ראויה להקרבה. מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרב עמרם, זֶה שֵׁם אִמּוֹ עָלָיו, וְזֶה שֵׁם אִמּוֹ עָלָיו, כלומר, מה שתמורת הבכור נאכלת, אין זה מחמת שאינה ראויה ליקרב כשהיא תמימה, אלא מפני שכל תמורה חלים עליה הדינים של הקרבן שהיא באה מכוחו, ולכן חלוק דין תמורת פסולי המוקדשים מדין תמורת בכור ומעשר, שכן זֶה – תמורת בכור ומעשר, [שֵׁם אִמּוֹ עָלָיו] – חל עליה השם של הקרבן שהיא באה מכוחו, שכן (כולו) תְּמוּרַת בְּכוֹר וּמַעֲשֵׂר מִיקַּרְיָא – נקרא שמה 'תמורת בכור ומעשר', ולכן דינה כמותם, מַה בְּכוֹר וּמַעֲשֵׂר בְּמוּמָן מִיתְאֲכְלָן לַבְּעָלִים – כשם שהבכור והמעשר עצמם שנפל בהם מום נאכלים לבעלים, אַף תְּמוּרָתָן [נַמֵּי בְּמוּמָן] מִיתְאֲכְלָא – כך גם תמורתם נאכלת לבעלים כשנפל בה מום, וְזֶה – וכן תמורת פסולי המוקדשים, שֵׁם אִמּוֹ עָלָיו – חל עליה השם של הקרבן שהיא באה מכוחו, שכן תְּמוּרַת קָדָשִׁים מִיקַּרְיָא – נקרא שמה 'תמורת קדשים', ולכן דינה כמותם, מַה קָדָשִׁים לֹא מִיתַּכְלִי אֶלָּא בְּפִדְיוֹן – כשם שכל הקדשים, אף כשנפל בהם מום, אינם נאכלים אלא אם כן יפדו אותם, אַף תְּמוּרָתָן נַמֵּי לֹא מִיתַּכְלִי אֶלָּא בְּפִדְיוֹן – כך גם תמורתם אינה ראויה להיאכל אלא אם כן יפדוה, וְהָא לֹא

המשך בעמוד 37

רש"י

לאתויי חלבו — דאסור. ולאתויי שוחטו בחוץ דחייב לא אמרינן, משום דאם כן איבעי לן למימר בדוקין שבעין. ועוד, סיפא קתני לקמן: השוחטן בחוץ פטור. ובכללא דרישא לא אצטריך לאתויי חלבו דשרי, דהשתא ולדן דכגופן דמי, דעובר ירך אמו הוא, שרי — כל שכן חלבו, דמיא בעלמא הוא. **הא בעלי מומין מיפרקי** — אותם שנתעברו קודם פדיון ונולדו לאחר פדיון. ובגון שתפסן לשום זבח, דאלימא קדושתייהו למיתפס פדיונן. וכשהוא מתפיסן לשם זבח אין מתפיסן לכל זבח שירצה הא לשם אותו זבח מתפיסן. והיכי משכחת לה — פירושא הוא, כלומר: היכי משכחת תירוצא דמילתא, דמשמע בעלי מומין נפדין ולשם זבח אחר לא יתפיסם, אלא היכי עביד — דמתפיסם לשם אותו הזבח ונפדין — במומן, כשיפול בהן מום. **נימא תהוי תיובתא דרב הונא** — דאמר לעיל (טו,ב): כונסן לכיפה והן מתים. **ואידי דתני רישא נפדין תמימים** — דחידוש הוא, דאפילו תמימים נפדים. **והשוחטן בחוץ פטור** — סיפא דברייתא לעיל, אקדשים שקדם הקדשן את מומן קאי, ואפילו הכי פטור, דאין חייבין על שחיטת חוץ אלא על המתקבל בפנים, כדתנן בזבחים בפרק "פרת חטאת" (קיב,א): בעלי מומין, בין קבועין בין עוברין, שהקריבן בחוץ — פטור. ומפיק טעמא מהאי קרא: "ואל פתח אהל מועד לא הביאו", הא כל שאינו ראוי לבא אל פתח אהל מועד — אין חייבין עליו. **רב הונא מתני חייב** — כדקתני מתניתין (בכורות יד,ב). ומוקי לה בדוקין שבעין — דמתקבל בפנים הוא. **ואליבא דרבי עקיבא** — דאמר בשחיטת קדשים בפרק "המזבח מקדש" (פד,א): אם עלו לא ירדו. דוקין = טיל"א, כגון (ישעיה מ) "הנוטה כדוק שמים", ולהכי לא ירדו — דאין מומן ניכר כל כך. הכי תנן בזבחים בפרק "המזבח מקדש הראוי לו" (פד,א): רבי עקיבא מכשיר בבעלי מומין, כלומר, דאם עלו לא ירדו. ואמר רבי יוחנן בגמרא: לא הכשיר רבי עקיבא אלא בדוקין שבעין, הואיל וכשירין בעופות. והוא שקדם הקדישן את מומן. לישנא אחרינא: דוקין — שיש לו מום בעפעפים. ולהכי קרי לעפעפים דוק על העין, כרקיע. דהכי אמרינן בספרי אגדות: העין דומה לעולם קטן, העפעפים כנגד הרקיע, והתחתון כנגד הארץ, והלבן שמקיף את העין כנגד ים אוקיינוס שסובב את העולם, והשחור שבו שהוא עגול דומה לגלגל חמה. **קדושה דחויה** — שכבר נפדו. **ויאכלו במומן** — ימתינו עד שיומומו ויאכלו לבעלים, כבכור ומעשר שאין נפדין אלא נאכלין במומן. אלמא, כיון דלא מצי קרבי, כדאמר במסכת תמורה (ה,ב): "אך בכור שור" וגו' — הן קריבין ואין תמורתן קריבין — נאכלין במומן לבעלים, האי נמי ליעבד הכי! **והא בהמה לא אלימא למיתפס פדיונה** — הילכך מתה. **מנין לתמורת פסולי המוקדשים שמתה** — כגון דלאחר שנפדו הקדשים התפיסן בתמורה, דלא מצו למיקרב. **ממעלה הגרה טמא הוא** — דסיפיה דקרא כתיב: "טמא הוא לכם", ודרשינן הכי: יש לך דבר שיש בו סימני טהרה ואסור באכילה, ואיזו — זו תמורת פסולי המוקדשין. **חמש חטאות** — מפרש בתמורה (כא,ב). **לתמורת אשם שתהא רועה** — דאשם לא קרב נדבה, הלכך תמורתו לא קרבה. והא "טמא" דקרא הכי קאמר: הניחוהו עד שיהא טמא, כלומר שיפול בו מום. **כל שבחטאת מתה** — ותמורת חטאת היינו אחת מחמש חטאות מתות. **לאו ליכא** — דאין עובר בלאו. **דאיכא לאו** — "לא תאכלו ממעלי הגרה". **ואיבעית אימא** — להכי אתא "ממפריסי הפרסה" דמשתעי בחטאות המתות — להקיש דבר הבא ממעלי הגרה, תמורת פסולי המוקדשין לאחר פדיונן, דנפקא "ממעלי הגרה", לדבר הבא ממפריסי הפרסה חטאות המתות. **משנה המקבל צאן ברזל** — ששם לו גוי בהמותיו בדמים קצובין, ולתת לו אותן דמים עד עשר שנים, בין מתו בין הוזלו, ואותן ולדות שיהיו להן עד אותו זמן יהיו ביניהם. **ולדותיהן פטורין** — מן הבכורה.

ולדותיהן

תוספות

ותמורה שלאחר פדיונו מתה — ואם תאמר: מאי שנא מולדות דאיעבר ואתילד לאחר פדיונן, דחשבינן לעיל ולד צבי ואיל? ויש לומר: דולדות אין בהן קדושה אלא מכח אמן, וכיון שנפדית פקעה קדושתו לגמרי כצבי ובאיל. ואף על גב דאיכא איסור גיזה ועבודה — אין כח לאיסור מועט כזה שיחול על ידו קדושה על הולדות. אבל תמורת קדושה — (בהזהיא) [בה היא], וכיון דגלי קרא שחלה על בעלת מום קבוע — חלה הוא הדין לאחר פדיונן, אלא דלא קרבה. אבל תמורה דלפני פדיונן קרבה, ועדיפא מולדות דלפני פדיונן, דאיכא מאן דאמר לעיל לרעייה. וכן מוכח לשון הקונטרס, דבסמוך גבי "מנין לתמורת פסולי המוקדשין שמתה", ופירש רש"י: כגון לאחר פדיונו, דלא מצי למיקרב. והא דאצטריך קרא ד"ממעלי הגרה" בסמוך — ללאו אתא, דמסברא ידענו דלא קרבה, כדאמר רב נחמן הכא. ובהאי גוונא אמר בסמוך גבי חמש חטאות. ועוד יש לפרש: דקרא וסברא צריכי, דאי לאו קרא הוה אמינא: לא קדשה כלל, כצבי ואיל, כדלעיל דאיעבר ואולידי לאחר פדיונן, ואי לאו סברא הוה אמינא: יראה, "וטמא הוא" דקרא הוי — ימתין עד שיחה טמא ויפול בו מום כדפירש הקונטרס בסמוך. והא דפריך רב עמרם: ותיתכיל במומה לבעלים — אסברא דרב נחמן פריך.

תלמוד לומר ממעלי הגרה — והא דדרשינן בפרק קמא (ו,א): יש לך דבר שהוא מעלה גרה ואי אתה אוכלו, כגון טהור שנולד מן הטמא — התם דריש מרישיה דקרא: "ואת אלה לא תאכלו", והכא דריש מסיפיה דקרא: "טמא הוא לכם". אי נמי, תרי קראי כתיבי.

אלא כי אתא קרא לתמורת אשם — והכי פירושא דברייתא: מנין לחמש חטאות מתות ובנגדן באשם רועה. ו"טמא הוא" — היינו שירעה עד שיסתאב, כדפירש הקונטרס.

כל שבחטאת מתה באשם רועה — אומר רבינו תם: דרעייה מדרבנן היא, ולפי שתקנו חכמים רעייה נקט בכל דוכתא באשם רועה. אבל הילכתא הכי איתא מדברייתא, דכל שבחטאת מתה — באשם קרב עולה, כדאמר בפסחים שילחי (סוף) פרק "אלו דברים" (עג,א): אשם שניתק לרעייה ושחטו — כשר לעולה, ושם פירשתי לה.

[שייך לעמוד ב] **העמיד** ולדות תחת אמותיהן — פירש הקונטרס: שפתח לו הפתח להיות לו כח בולדות, ואמר לו: אם ימותו הבהמות — תטול הולדות המגיעות לחלקי, ויהא תחת ידי באותן דמים. ובפירוש משמע בגמרא כמו שפירשתי לשם, אבל בתוספתא קתני: מתו האמהות והעמיד הולדות.

אין

לַאֲתוּיֵי חֶלְבּוֹ. אָמַר מָר: אֵין נִפְדִּין תְּמִימִין, וְאֵין מַתְפִּיסִין לְכָל זֶבַח שֶׁיִּרְצֶה. תְּמִימִים הוּא דְּלָא מִיפְּרְקִי, הָא בַּעֲלֵי מוּמִין - מִיפְּרְקִי; לְכָל שֶׁיִּרְצֶה הוּא דְּאֵין מַתְפִּיסִין, הָא לְאוֹתוֹ זֶבַח - מַתְפִּיסִין; הֵיכִי מַשְׂכַּחַתְּ לָהּ? דְּמַתְפִּיסִין לְאוֹתוֹ זֶבַח וְנִפְדִּין בְּמוּמָן. נֵימָא תֵּיהֲוֵי תִּיוּבְתָּא דְּרַב הוּנָא? - אָמַר לָךְ רַב הוּנָא: הוּא הַדִּין דַּאֲפִילּוּ בַּעֲלֵי מוּמִין אֵין נִפְדִּין, וְאֵידֵי דְּתָנָא רֵישָׁא נִפְדִּין תְּמִימִים - תָּנָא נָמֵי סֵיפָא אֵין נִפְדִּין תְּמִימִים; וְאֵידֵי דְּתָנָא רֵישָׁא לְכָל זֶבַח שֶׁיִּרְצֶה - תָּנָא נָמֵי סֵיפָא לְכָל זֶבַח שֶׁיִּרְצֶה. "וְהַשּׁוֹחֲטָן בְּחוּץ פָּטוּר". רַב הוּנָא מַתְנֵי: חַיָּיב, וּמוֹקִים לָהּ בְּדוּקִין שֶׁבָּעַיִן, וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי עֲקִיבָא דְּאָמַר: אִם עָלוּ - לֹא יֵרְדוּ. "בֵּין לְפָנֵי פִדְיוֹנוֹ בֵּין לְאַחַר פִּדְיוֹנוֹ עוֹשֶׂה תְּמוּרָה". אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ: וְתִמּוּרָתוֹ לְאַחַר פִּדְיוֹנוֹ מַתָּה. מַאי טַעְמָא? הֵיכִי לְיַעְבִּיד, לִיקְרְבֵיהּ - מִכֹּחַ קְדוּשָּׁה דְּחוּיָה קָאָתְיָא, לִיפְרְקֵהּ - לָא אַלִּימָא לְמִיתְפַּס פִּדְיוֹנָהּ, הִלְכָךְ מֵתָה. מַתְקִיף לָהּ רַב עַמְרָם: וְתִיתַּכִּיל בְּמוּמָהּ לְבַעְלִים! וְכִי מָה בֵּין זוֹ לִתְמוּרַת בְּכוֹר וּמַעֲשֵׂר, דְּתַנְיָן: תְּמוּרַת בְּכוֹר וּמַעֲשֵׂר, הֵן וְוַלְדָן וְוֶלֶד וְוַלְדָן עַד סוֹף כָּל הָעוֹלָם - הֲרֵי הֵן כִּבְכוֹר וּמַעֲשֵׂר, וְיֹאכְלוּ בְּמוּמָן לְבַעֲלִים! אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: זֶה שֵׁם אִמּוֹ עָלָיו, וְזֶה שֵׁם אִמּוֹ עָלָיו; זֶה פּוֹדֶה תְּמוּרַת בְּכוֹר וּמַעֲשֵׂר מִיקָּרֵיא, מָה בְּכוֹר וּמַעֲשֵׂר בְּמוּמָן מִיתְאָכְלָן לְבַעֲלִים - אַף תְּמוּרָתָן מִיתְאָכְלָא. וְזֶה שֵׁם אִמּוֹ עָלָיו, תְּמוּרַת קָדָשִׁים מִיקָּרֵיא, מָה קָדָשִׁים לָא מִיתְכְּלִי אֶלָּא בִּפְדִיוֹן - אַף תְּמוּרָתָן נָמֵי לָא מִיתְכְּלִי אֶלָּא בִּפְדִיוֹן, וְהָא לָא אַלִּימָא לְמִיתְפַּס פִּדְיוֹנָהּ. תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב נַחְמָן: מְנַיִן לְתְמוּרַת פְּסוּלֵי הַמּוּקְדָּשִׁין שֶׁמֵּתָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה... טָמֵא". - הָאי מִיבָּעֵי לֵיהּ לְחָמֵשׁ חַטָּאוֹת מֵתוֹת! - הַהוּא "מִמַּפְרִיסֵי הַפַּרְסָה... טָמֵא" נָפְקָא. תָּנְיָא נָמֵי הָכִי: מְנַיִן לְחָמֵשׁ חַטָּאוֹת מֵתוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר: "מִמַּפְרִיסֵי הַפַּרְסָה... טָמֵא". - חָמֵשׁ חַטָּאוֹת מֵתוֹת הֵילְכְתָא גְּמִירִי לָהּ! אֶלָּא, כִּי אָתָא קְרָא - לְתְמוּרַת אָשָׁם. - תְּמוּרַת אָשָׁם נָמֵי הֵילְכְתָא הִיא: כָּל שֶׁבְּחַטָּאת מֵתָה - בְּאָשָׁם רוֹעֶה! אֶלָּא לְעוֹלָם חָמֵשׁ חַטָּאוֹת מֵתוֹת, וְאִצְטְרִיךְ קְרָא וְאִצְטְרִיךְ הֵילְכְתָא; דְּאִי מִקְּרָא הֲוָה אָמֵינָא לִרְעִיָּיה, קָא מַשְׁמַע לַן הֵילְכְתָא לְמִיתָה. וְאִי מֵהֵילְכְתָא הֲוָה אָמֵינָא: הֵיכָא דַּעֲבַד אִיקְּרֵי וְאָכַל מֵהֲנֵי חָמֵשׁ חַטָּאוֹת - אִיפּוֹךְ אֵיפָא, לָאו לֵיכָּא, קָמַשְׁמַע לַן דְּאִיפָּא לָאו. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: לְאַקּוֹשֵׁי דָּבָר הַבָּא מִמַּעֲלֵי גֵּרָה לְדָבָר הַבָּא מִמַּפְרִיסֵי הַפַּרְסָה, מַה לְהַלָּן בְּמִיתָה - אַף כָּאן בְּמִיתָה. **מִשְׁנָה** הַמְקַבֵּל צֹאן בַּרְזֶל מִן הַגּוֹי - ולדותיהן

למיקרב. **ממעלה הגרה טמא הוא** — דסיפיה דקרא כתיב: "טמא הוא לכם", ודרשינן הכי: יש לך דבר שיש בו סימני טהרה ואסור באכילה, ואיזו — זו תמורת פסולי המוקדשין. **חמש חטאות** — מפרש בתמורה (כא,ב). **לתמורת אשם שתהא רועה** — דאשם לא קרב נדבה, הלכך תמורתו לא קרבה. והא "טמא" דקרא הכי קאמר: הניחוהו עד שיהא טמא, כלומר שיפול בו מום. **כל שבחטאת מתה** — ותמורת חטאת היינו אחת מחמש חטאות מתות. **לאו ליכא** — דאין עובר בלאו. **דאיכא לאו** — "לא תאכלו ממעלי הגרה". **ואיבעית אימא** — להכי אתא "ממפריסי הפרסה" דמשתעי בחטאות המתות — להקיש דבר הבא ממעלי הגרה, תמורת פסולי המוקדשין לאחר פדיונן, דנפקא "ממעלי הגרה", לדבר הבא ממפריסי הפרסה חטאות המתות. **משנה המקבל צאן ברזל** — ששם לו גוי בהמותיו בדמים קצובין, ולתת לו אותן דמים עד עשר שנים, בין מתו בין הוזלו, ואותן ולדות שיהיו להן עד אותו זמן יהיו ביניהם. **ולדותיהן פטורין** — מן הבכורה.

ולדותיהן

תוספות

אין מקבלין צאן ברזל מישראל מפני שהוא רבית — בפרק "איזהו נשך" (בבא מציעא ע,ב) פירש רש"י: רבית — ששם אותם עליו במעות, וכל זמן שאין נותן מעותיו חולקין השכר. ואף על גב דמשנה יתירא היא, דהא תנא ליה: אין מושיבין חנוניני למחצית שכר, וכל שכן הכא שקבל כל האחריות עליו, נקט ליה משום סיפא: מקבלין צאן ברזל מן הגוי. עד כאן לשונו. וסיפא אתא לאשמועינן דאפילו ברבית מן הגוי, כדקתני: לוותן מהם ומלוין להן ברבית. ולקשה לפירוש הקונטרס: מאי פריך הכא "ואי סלקא דעתך ברשותא דמרא קיימא אמאי הוי רבית, ברשותא דמרי קמשכח" מאי קשיא? מכל מקום רבית דרבנן היא, דכיון שכל אחריות על המקבל — מלוה היא, ונוטל חצי השבח בשכר המלוה, אלא דלא הוי רבית דאורייתא, כיון דאם לא יבא השבח לא יטול כלום, כמו בלא נכייתא שהיא רבית דרבנן! ונראה כמו שפירש רבינו תם, שהיא רבית דאורייתא, שפסק דמים על הצאן, ופסק דמי השבח וקבל עליו לתת בכל שנה ושנה, בין יהא שם שבח בין לא יהיה. ורבית גמורה היא, דהיינו רבית קצוצה. ויש לומר, דהכא תנא, ואף על גב דתנא רישא היינו דתנוניני שהוא רבית דרבנן, והכא קא משמע לן דההיא רבית דאורייתא היא, כדקתני: מפני שהוא רבית, כלומר, רבית דאורייתא. ומיהו, אשכחן "מפני שהוא רבית" דרבנן, דתנן בבבא מציעא (סד,ב): המלוה את חברו — לא ידור בחצרו חנם ולא ישכור ממנו בפחות, מפני שהוא רבית. דפירש רבינו תם דלא איירי במשכנתא, מדלא קתני "המלוה על חצרו". ועוד, דשרי להשכיר בפחות, כמו שדה וכרם דשרו בנכייתא משום דזימנין ליכא שבחא כלל, ובית נמי זימנין דאיכא תיובתא, שנופל או נשרף. ופירש רבינו תם שהלוהו הלואה גמורה, ולא על חצרו. ואין זה רבית דאורייתא, ולא בתורת רבית משאיל ומשכיר לו בפחות, ומוחל. ולפירוש הקונטרס נמי, נהי דלא ידור בחצרו חנם הוי רבית דאורייתא, כמו בתי חומה דהוי רבית דאורייתא, מה שמשכיר בפחות מידה מסתבר דלא הוי דאורייתא. ומיהו, האי "מפני שהוא רבית" דהכא — דאורייתא קאמר. דאי לאו הכי — מאי קא משמע לן? ובפירוש רבינו תם משמע בירושלמי, דקאמר: איזהו צאן ברזל? היו לו מאה צאן, אומר לו: הרי הן עשויות עליך במאה דינרין של זהב, ולדות חלב וגיזות שלך, ואם מתו חייב אתה באחריותן, ואתה מעלה לי סלע בכל אחת ואחת משלך באחרונה — אסור. משמע בהדיא ששם עליו השבח והקרן. ואי לא מתניתין דרבית לא הוה קשה ליה מתניתין דהכא, אמאי פטורין מן הבכורה, דשפיר חשיבי ברשות גוי, כיון דאי לא יהיב זוזי תפיס לבהמה, ואם לא משכח בהמה תפיס ולד, שהכל משועבד לו מחמת קרן. אבל למאי דחשבינן רבית דאורייתא — קשה, דאם כן יצא מרשות בעלים לגמרי כשאר מלוה. ורבא מסיק דהא דפטורה מן הבכורה — לא משום דקיימא לה ברשות מרה, אלא משום דחשיב יד גוי באמצע מכח שעבוד שיש לו, כדמפרש ואזיל. ואם תאמר: מאי שנא מבהמת ארנונא דחייבת בבכורה, ללישנא קמא דרבא פרק קמא דפסחים (ו,א) היכא דמצי ישראל לסלוקיה בזוזי, והכא נמי, אי יהיב ליה זוזי — לא תפיס לולד! ויש לומר: התם עיקר בהמה של ישראל מתחלה, אלא שמשועבדת היא לארנונא. וכיון דאפשר לסלוקיה בזוזי — לא יצאה מרשות ישראל, ולא חשיב יד גוי באמצע. אבל הכא, דמתחלה של גוי, כל זמן שיש לגוי כח זה דאי לא יהיב זוזי תפיס לבהמה — לא יצאה מרשות גוי, ומקרי יד גוי באמצע, שלא נסתלקה ידו לגמרי. **טעמא** דהעמיד הא לא העמיד לא תיובתא דרב יהודה — תימה: דלקמן פריך לרב יהודה ממתניתין, דקתני בהדיא: המקבל צאן ברזל מן הגוי — ולדות פטורין מן הבכורה, וולדי ולדות חייבין. ומשני, אימא: הן וולדותיהן פטורין. פירוש: "הן" — הולדות של צאן ברזל, "וולדותיהן" — הן וולדי ולדות — פטורין מליתן בנם לכהן, שהוא רביעי דצאן ברזל. ואף על גב דלא קתני "הן" במתניתין, צריך לומר דפשיטא ליה דולדות של צאן ברזל הן כצאן ברזל עצמן, ולא אצטריך ליה במתניתין תו למיתני. ואם כן, גם כאן, אמאי לא מפרש כן, דכשמותו האמהות והעמיד הולדות תחת אמותיהן — נעשו הולדות עצמן צאן ברזל, וכי קתני: ולדי ולדות פטורין — היינו ולד ולדי ולדות. שנפרש: "הן" — היינו ולדי ולדות, וולדותיהן (פטורין) — [היינו ולד ולדי ולדותיהן פטורין], הא לא העמיד חייבין? ויש לומר: דלכך פירש בקונטרס במתניתין: העמיד — לאו ממש שמתו האמהות והעמיד הולדות תחתיהן, אלא שפתח לו פתח לגוי שאם ימותו האמהות יהיו ולדות תחתיהן.

ועוד יש לומר: דאפילו איירי במתו כדמשמע בתוספתא — אין זה העמדה גמורה, שלא עשה לו שום קנין בולדות, אלא הסמיכו עליהן בדיבור בעלמא.

ולית

וְלָדוֹתֵיהֶן פְּטוּרִין, וְלֵדֵי וְלָדוֹתֵיהֶן חַיָּבִין. הֶעֱמִיד וְלָדוֹתֵיהֶן תַּחַת אִמּוֹתֵיהֶן - וְלֵדֵי וְלָדוֹת פְּטוּרִין, וּוְלֵדֵי וְלָדוֹתֵיהֶן חַיָּבִים. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אֲפִילּוּ עַד עֲשָׂרָה - פְּטוּרִים, שֶׁאַחֲרָיוּתָן לַנָּכְרִי. רָחֵל שֶׁיָּלְדָה מִן עֵז, וְעֵז שֶׁיָּלְדָה מִן רָחֵל - פְּטוּרָה מִן הַבְּכוֹרָה, וְאִם יֵשׁ בּוֹ מִקְצָת סִימָנִין - חַיָּב. **גמרא** מִפְּנֵי שֶׁהוּא רִבִּית; אַלְמָא בִּרְשׁוּתָא דְּמַקְבֵּל קָיְימָא! אָמַר אַבַּיֵי: לָא קַשְׁיָא, הָא - דְּקָבֵיל עֲלֵיהּ אוּנְסָא וְזוֹלָא, וְהָא - דְּלָא קָבֵיל עֲלֵיהּ אוּנְסָא וְזוֹלָא. אָמַר לֵיהּ רָבָא: דְּקָבֵיל עֲלֵיהּ אוּנְסָא וְזוֹלָא "צֹאן בַּרְזֶל" קָרֵית לֵיהּ? וְעוֹד, מַאי פְּסָקָא? וְעוֹד, אַדְּתָנֵי סֵיפָא: אֲבָל מְקַבְּלִין צֹאן בַּרְזֶל מִן הַגּוֹי - לִיפְלוֹג וְלֵיתְנֵי בְּרֵירָה: בְּמֶה דְּבָרִים אֲמוּרִים - דְּלָא קָבֵיל עֲלֵיהּ אוּנְסָא וְזוֹלָא, אֲבָל קָבֵיל עֲלֵיהּ אוּנְסָא וְזוֹלָא - שַׁפִּיר דָּמֵי! אֶלָּא אָמַר רָבָא: אִידִי וְאִידִי דְּלָא קָבֵיל עֲלֵיהּ אוּנְסָא וְזוֹלָא. וְהָכָא גַּבֵּי בְּכוֹרָה הֵיינוּ טַעֲמָא: דְּאִילּוּ אָתֵי גּוֹי בְּעֵי זוּזֵי וְלָא יָהֵיב לֵיהּ - תְּפִיס לָהּ לְבְהֵמָה, וְאִי לָא מְשַׁכַּח לָהּ לְבְהֵמָה - תָּפֵיס וְלָדוֹת דִּידָהּ, וַהֲרֵי יַד גּוֹי בָּאֶמְצַע, וְכָל יַד גּוֹי בָּאֶמְצַע - פְּטוּרָה מִן הַבְּכוֹרָה. הֶעֱמִיד וְלָדוֹתֵיהֶן תַּחַת אִמּוֹתֵיהֶן - וַלְדֵי וְלָדוֹת פְּטוּרִים. אָמַר רַב הוּנָא: וְלָדוֹת פְּטוּרִין, וּוַלְדֵי וְלָדוֹתֵיהֶן חַיָּבִין. וְרַב יְהוּדָה אָמַר: וַלְדֵי וְלָדוֹת נַמִּי פְּטוּרִין, וּוַלְדֵי וַלְדֵי וְלָדוֹת חַיָּבִין. תְּנַן: הֶעֱמִיד וְלָדוֹת תַּחַת אִמּוֹתֵיהֶן - וַלְדֵי וְלָדוֹת פְּטוּרִין. טַעֲמָא דְּהֶעֱמִיד, הָא לָא הֶעֱמִיד - לָא; תִּיוּבְתָּא דְּרַב יְהוּדָה! - אָמַר לָךְ רַב יְהוּדָה: הוּא הַדִּין אַף עַל גַּב דְּלָא הֶעֱמִיד. וְהָא קָא מַשְׁמַע לָן: אֲפִילּוּ הֶעֱמִיד נַמִּי, דְּאוֹרְחֵיהּ דִּגּוֹי לְמִיתְפַּס בְּנָהּ - וְהָוֵי כְּמִי דְּלָא הֶעֱמִיד, וַלְדֵי וְלָדוֹת - פְּטוּרִין, וּוַלְדֵי וַלְדֵי וְלָדוֹת - חַיָּבִין. תְּנַן, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אֲפִילּוּ עַד עֲשָׂרָה דּוֹרוֹת פְּטוּרִין, שֶׁאַחֲרָיוּתָן לַנָּכְרִי. בְּשֶׁלְּמָא לְרַב יְהוּדָה, דְּאָמַר: נָחֵית תַּנָּא קַמָּא לְדַרְדֵּי - הַיְינוּ דַּרְבָּן גַּמְלִיאֵל אָרִישָׁא קַאי. **בְּשֶׁלְּמָא לְרַב יְהוּדָה דְּאָמַר נָחֵית תַּנָּא קַמָּא** — לְמִיפְטַר דְּרֵי, דְּשַׁתֵּי דּוֹרוֹת לְצַאן בַּרְזֶל פּוֹטֵר תַּנָּא קַמָּא.

הַיְינוּ

רש"י

ולדותיהן — של אותן צאן ברזל, כשיגדלו ויבכרו — יפטרו מן הבכורה. וטעמא מפרש בגמרא: דכיון דאי לא יהיב ליה זוזי לגוי תפיס בהמה, ואי לא משכח בהמה תפיס ולדות — אישתכח דשייכא יד גוי בְּאֶמְצַע. **וולדי ולדות חייבין** — ולדי ולדות של צאן ברזל המגיעות לחלקו של ישראל, כשיזיז להן ולדות בכורות — (ינתנו לכהן), דהיינו רביעית לצאן ברזל ינתן לכהן.

העמיד ולדות תחת אמותיהם — שפתח לו פתח לגוי להיות לו כח בולדות, ואמר לו: אם ימותו הבהמות — תטול הולדות המגיעות לחלקי, ויהיו תחת ידי באותן דמים עד אותו זמן עצמו. **וולדותיהן** — השתא אלימא יד גוי ושייכא בדור אחר טפי. הלכך, ולדות של אותן ולדות שהן ולדי ולדות לצאן הברזל — פטורין, דשייכא בהו יד גוי, ובשיזיהא להם בכור לא ינתן לכהן. **שאחריותן לגוי** — דלעולם כל מה דמשכח גוי תפיס. **גמרא כין דלא נקט** — הגוי זוזי, ברשותיה דגוי קיימי. **דמקבל קיימא** — דמקבל זוזי הוא דאיחייב לההו, והאי דשקיל נותן חצי ולדות — בשכר המתנת מעות קא שקיל להו. דאי ברשותא דמריה אשבח ולדות. רבית הוא? **מתניתין בדקביל עליה** — הגוי אונסא וזולא. **אי דקביל עליה אונסא וזולא צאן ברזל קרית ליה** — בתמיה, הא צאן ברזל לא הוי אלא במקבל עליה המקבל אונסא! דלהכי קרית ליה "ברזל" — קשה ואינו נפתח, כך זה הנותן לא יפתוח מדמיו. **ועוד מאי פסקא** — בתמיה, כלומר, פסקה למילתא, דיש חילוק בין צאן ברזל לצאן ברזל. **אדתני סיפא** — דהתם: אבל מקבלין כו'. **אלא** — הא והא דלא קביל עליה מרא אונסא וזולא, אלא על המקבל יהא הכל.

והכא גבי בכורה — לאו משום דהוי ברשותו של גוי, אלא משום דמשכון הוי גביה. **אמר רב הונא וולדן של צאן ברזל פטורים כו'** — כדפרישית גבי מתניתין. וארישא קאי. **רב יהודה אמר ולדי ולדות נמי פטורין** — ודור רביעי לצאן ברזל אינו נותן לכהן, אלא דור חמישי. ולקמן פריך ליה ממתניתין. **טעמא דהעמיד** — שהחזיק כחו של גוי. הא לא העמיד — לא מיפטרי ולדי ולדות של צאן ברזל. **והא קא משמע לן** — דאף על גב דהעמיד, דאורחיה דגוי למיתפס בנה - והוי כמי דלא העמיד. **תנן, רבן שמעון בן גמליאל אומר** — אפילו כמי, דאף על גב דהעמיד — פטורין מליתן בנם לכהן, שהוא רביעי דצאן ברזל. ואף על גב דלא קתני "הן" במתניתין, צריך לומר דפשיטא ליה דולדות של צאן ברזל הן כצאן ברזל עצמן, ולא אצטריך ליה במתניתין תו למיתני. ואם כן, גם כאן, אמאי לא מפרש כן, דכשמותו האמהות והעמיד הולדות תחת אמותיהן — נעשו הולדות עצמן צאן ברזל, וכי קתני: ולדי ולדות פטורין — היינו ולד ולדי ולדות. שנפרש: "הן" — היינו ולדי ולדות, וולדותיהן (פטורין) — [היינו ולד ולדי ולדותיהן פטורין], הא לא העמיד חייבין? ויש לומר: דלכך פירש בקונטרס במתניתין: העמיד — לאו ממש שמתו האמהות והעמיד הולדות תחתיהן, אלא שפתח לו פתח לגוי שאם ימותו האמהות יהיו ולדות תחתיהן.

ועוד יש לומר: דאפילו איירי במתו כדמשמע בתוספתא — אין זה העמדה גמורה, שלא עשה לו שום קנין בולדות, אלא הסמיכו עליהן בדיבור בעלמא.

ולית

וְלָדוֹתֵיהֶן של אותן בהמות צאן ברזל שקיבל הישראל עבור חלקו בעבודה, **פְּטוּרִין** מן הבכורה, כלומר שהבכורים שיולדו מאותם ולדות אינם קדושים בקדושת בכורה, ומבואר הטעם בגמרא, שהואיל ואם לא ישלם הישראל מה שקצב עמו, יגבה הנכרי מן הבהמות האלו ומולדותיהן, נמצא שיש לנכרי שייכות בולדות, וכל שיד הנכרי באמצע פטורה מן הבכורה. **וְלָדֵי וְלָדוֹתֵיהֶן** – הולדות של אותן ולדות שהגיעו לחלקו של ישראל, **חַיָּבִין** בבכורה, כלומר כשיהיו להם ולדות בכורות [דהיינו הרביעים לצאן ברזל] חייב ליתנם לכהן, לפי שבולדי הולדות אין לנכרי כל שייכות.

הֶעֱמִיד וְלָדוֹתֵיהֶן תַּחַת אִמּוֹתֵיהֶן – אמר לנכרי, אם ימותו הבהמות שקיבלתי ממך, תטול את הולדות המגיעים לחלקי, והרי לא היה צריך לומר לו כן, כי ממילא יש לו רשות לגבות מהולדות, אלא שבזה נתן לנכרי כח לגבות אף מולדי ולדות, לפיכך אף **וַלְדֵי וְלָדוֹת** שהבכירו **פְּטוּרִין** מן הבכורה, לפי שיש לנכרי יד בהם. אבל **וַלְדֵי וַלְדֵי וְלָדוֹת** – הרביעים לבהמות הצאן ברזל שהבכירו **חַיָּבִין** בבכורה, לפי שאין לנכרי שייכות בהם. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל** חולק על תנא קמא **וְאוֹמֵר, אֲפִילּוּ עַד עֲשָׂרָה** [דורות] **פְּטוּרִין** מן הבכורה, **שֶׁאַחֲרָיוּתָן לָעוֹבֵד כּוֹכָבִים** – שדעת הנכרי לגבות מכל הולדות שיהיו מאותן הבהמות שקיבל הישראל ממנו, כל זמן שלא פרע לו הישראל את המגיע לו.

המשנה עוברת לדון בענין חיוב בכורה בבכור שאינו דומה לאמו: **רָחֵל** [שהיא ממין הבבשים] **שֶׁיָּלְדָה** בכור שמראהו כמין **עֵז**, שהוא מין אחר, **וְעֵז שֶׁיָּלְדָה** בכור שמראהו כמין **רָחֵל, פְּטוּרָה מִן הַבְּכוֹרָה**, לפי שבכור שאינו דומה לאמו אין חייבים ליתנו לכהן. **וְאִם יֵשׁ בּוֹ מִקְצָת סִימָנִין** שדומה בהם לאמו, עד שהוא ניכר בהם שהוא מאותו המין, **חַיָּב** בקדושת הבכורה.

גמרא

שנינו במשנה שישראל המקבל מן הנכרי צאן ברזל, פטורים הולדות מן הבכורה. הגמרא מקשה סתירה בענין הבעלות על בהמות של צאן ברזל:

תמהה הגמרא: **לְמֵימְרָא** – האם ניתן לומר במקבל צאן ברזל, **דְּכֵיוָן דְּלֹא נָקֵט מָרָא זוּזֵי** – שהואיל ועדיין לא קיבל בעל הבהמה את דמיה, **בִּרְשׁוּתָא דְּמָרָא קָיְימָא** – היא נשארת ברשותו, ולפיכך פטור הישראל מן הבכורה. **וּרְמִינְהוּ** – וקשה מהמשנה בבבא מציעא (ע:) ששנינו בה, **אֵין מַקְבִּלִין צֹאן בַּרְזֶל מִיִּשְׂרָאֵל** – אסור לישראל לקבל צאן ברזל מישראל אחר, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא רְבִית** – שנחשב שהבהמות מכורות למקבל מעכשיו, ואינו חייב לנותן אלא מעות, והמקבל חולק בולדות עם הנותן, על שהסכים להמתין לו מלשלם עד תום הזמן שקבעו ביניהם, והרי זו רבית. **אַלְמָא, בִּרְשׁוּתָא דְּמַקַּבֵּל קָיְימָא** – שהבהמות עומדות ברשות המקבל והרי הן שלו לגמרי, שאילו היו ברשות הנותן, הרי גם הולדות שלו, ואין כאן רבית, ואם כן סותר דין זה למשנתינו שמוכח ממנה שהבהמות עדיין ברשות הנכרי ולכך פטורים הם מן הבכורה. מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי, לֹא קַשְׁיָא, הָא** – במשנתינו מדובר, **דְּקַבֵּיל עֲלֵיהּ אוּנְסָא וְזוֹלָא** – שהנכרי קיבל על עצמו אחריות של אונסים שיארעו לבהמה, וכן אם יוזל מחירה, ולפיכך עומדת הבהמה ברשותו. **וְהָא** – במשנה בבבא מציעא מדובר, **דְּלֹא קַבֵּיל עֲלֵיהּ אוּנְסָא וְזוֹלָא** – שלא קיבל הנותן עליו אחריות אונס וזול, ולפיכך הבהמה עומדת ברשות המקבל, ונמצא שמה שחולק עם בעל הבהמה הוא ריבית.

הגמרא מקשה על תירוצו של אביי: **אָמַר לֵיהּ רָבָא** לאביי, **דְּקַבֵּיל עֲלֵיהּ אוּנְסָא וְזוֹלָא 'צֹאן בַּרְזֶל' קָרֵית לֵיהּ** – וכי באופן שמקבל עליו הנותן אחריות אונס וזול, אתה קורא לזה 'צאן ברזל', הרי הלשון 'ברזל' משמעו שהוא קשה כברזל שאינו נפחת, והרי כאן נפחתים דמי הקרן של הנותן, אם יוזלו דמי הבהמה, או שיארע בהם אונס. **וְעוֹד קשׁה, מַאי** – מהו תירוצך, **פַּסְקָא** – וכי ניתן לחלק בין צאן ברזל לצאן ברזל, הרי מאחר שנקט התנא הן כאן והן במסכת בבא מציעא לשון 'צאן ברזל', משמע שבשניהם מדובר באותו אופן. **וְעוֹד, אַדְּתָנֵי סֵיפָא** של המשנה בבבא מציעא, והשמיענו אופן המותר לקבל צאן ברזל, כמו שאמרו שם, **אֲבָל מְקַבְּלִין צֹאן בַּרְזֶל מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים, כי לא נוהג בהם איסור ריבית, לִיפְלוֹג וְלִיתְנֵי בְּרֵירָה** – הרי יכול לחלק בישראל עצמו, **בְּמֶה דְּבָרִים אֲמוּרִים** שאסור לקבל צאן ברזל, **דְּלֹא קַבֵּיל עֲלֵיהּ** הנותן אחריות **אוּנְסָא וְזוֹלָא**, שאז הבהמה ברשות המקבל, ולפיכך בשהוא חולק עם הבעלים בולדות, יש בכך משום ריבית, **אֲבָל קַבֵּיל עֲלֵיהּ** הנותן אחריות **אוּנְסָא וְזוֹלָא, שַׁפִּיר דָּמֵי** – לעשות כן, לפי שאז הבהמה ברשות הנותן, ואדרבה משלהם הם חולקים עמו בולדות עבור טרחתו, ואין בכך חשש ריבית.

הגמרא מתרצת תירוץ אחר על הסתירה בין שתי המשניות: **אֶלָּא אָמַר רָבָא, אִידִי וְאִידִי** – בבבא מציעא ובאן מדובר, **דְּלֹא קַבֵּיל עֲלֵיהּ** הנותן **אוּנְסָא וְזוֹלָא**, והרי הבהמה עומדת ברשות המקבל, ולפיכך אם הנותן הוא ישראל יש לחשוש משום ריבית. **וְהָכָא גַּבֵּי בְּכוֹרָה הֵיינוּ טַעְמָא** שפטורה מן הבכורה, משום **דְּאִילּוּ אִתֵּי עוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּעֵי זוּזֵי וְלֹא יָהֵיב לֵיהּ, תָּפִיס לָהּ לַבְּהֵמָה** – אם יבוא הנכרי וירצה את כספו שקצץ לו הישראל ולא יתן לו, הוא יגבה מהבהמה, משום שנחשבת כמשכונו, **וְאִי לֹא מַשְׁכַּח לָהּ לַבְּהֵמָה** – ואם לא ימצא את הבהמה, **תָּפִיס וְלָדוֹת דִּידָהּ** – יגבה מולדותיה, **וַהֲרֵי יַד עוֹבֵד כּוֹכָבִים בָּאֶמְצַע** – שיש לו אחיזה בבהמה ובולדותיה שהם משכונו עבור הדמים שהישראל חייב לתת לו, **וְכֹל שֶׁיַּד עוֹבֵד כּוֹכָבִים בָּאֶמְצַע פְּטוּרָה מִן הַבְּכוֹרָה.**

שנינו במשנה: המקבל צאן ברזל מן העובד כוכבים, ולדותיהן פטורים, ולדי ולדותיהן חייבין. **הֶעֱמִיד וְלָדוֹתֵיהֶן תַּחַת אִמּוֹתֵיהֶן וְלָדֵי וְלָדוֹת פְּטוּרִים.**

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בביאור הרישא של המשנה: **אָמַר רַב הוּנָא**, דין הרישא מתפרש כפשוטו, **וְלָדוֹת** הצאן **פְּטוּרִין** מן הבכורה, כלומר כשיגדלו הולדות ויולידו בכור אין עליו דין בכורה, לפי שיש לנכרי יד בולדות הצאן ברזל, כמו שאמר רבא לעיל, שהבהמות וולדותיהן משמשות כמשכון עבור החוב שחייב לנכרי. אבל **וַלְדֵי וַלְדוֹתֵיהֶן** של הצאן ברזל כשיבכירו, הרי הם **חַיָּבִין** בבכורה, לפי שדעתו של הנכרי לסמוך בתורת משכון רק על הולדות ולא על ולדי הולדות, נמצא שאין ידו מעורבת בהם, לפיכך ולדותיהם, דהיינו דור רביעי לצאן ברזל קדוש בקדושת בכורה. **וְרַב יְהוּדָה אָמַר, וַלְדֵי וְלָדוֹת** שבכירו **נָמֵי פְּטוּרִין** מן הבכורה, משום שדעתו של הנכרי גם על ולדי הולדות, ורק **וַלְדֵי וַלְדֵי וְלָדוֹת חַיָּבִין,** כלומר רק דור חמישי לצאן ברזל קדוש בקדושת בכורה.

הגמרא מקשה על רב יהודה מהסיפא של המשנה: **תְּנַן, הֶעֱמִיד וְלָדוֹת תַּחַת אִמּוֹתֵיהֶן** גם **וַלְדֵי וְלָדוֹת פְּטוּרִין.** ויש לדייק

המשך בעמוד 212

הֵיכִי דְּאָמַר לֵיהּ רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל לתנא קמא, אתה פטרת רק שתי דורות מצאן ברזל ולא יותר, ואני אומר שאֲפִילּוּ עַד עֲשָׂרָה דּוֹרוֹת פְּטוּרִין, והוצרך לומר לו דוקא בלשון זו, שאם היה רבן שמעון בן גמליאל אומר 'אפילו ולדי ולדי ולדות פטורים' הייתי טועה בדבריו לומר שאינו פוטר אלא את אלו, ולא דור מאוחר מהם, כשם שתנא קמא אף שפטר את הדור השני אפילו שלא נולדו מבהמותיו של הגוי, מכל מקום את הדור שלאחריהם כבר חייב, וגם כאן הייתי אומר שרבן שמעון בן גמליאל לא בא אלא להוסיף עליו עוד דור, אבל לא נתכוין לפטור את כל הדורות. אֶלָּא לְרַב הוּנָא דְּאָמַר לֹא נָחֵית הָנָא קַמָּא לְדֵרֵי – אבל לדעת רב הונא הסובר שלא פטר תנא קמא דור מאוחר, אלא רק את הולדות של צאן הברזל, שנולדו מהבהמות של הגוי בעצמן, קשה, מַאי – מהו הלשון 'אֲפִילּוּ עַד עֲשָׂרָה דּוֹרוֹת', הרי עיקר חידושו של רבן שמעון בן גמליאל הוא, שפוטר אפילו את אלו שלא נולדו מבהמותיו של הגוי בעצמן, והיה לו לומר 'אפילו ולדי ולדות פטורים' ומתוך כך נבין שהוא הדין גם עד עשרה דורות.

מתרצת הגמרא: אֲמַר לָךְ רַב הוּנָא, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אַ'הֶעֱמִיד' קָאֵי – דברי רבן שמעון בן גמליאל מוסבים על הדין של 'העמיד ולדות תחת אמותיהן', דְּנָחֵית לְדֵרֵי – שבזה תנא קמא פוטר גם את הדור השלישי, ולפיכך הוצרך רבן שמעון בן גמליאל לומר שאפילו עשרה דורות פטורים.

הגמרא מקשה על רב יהודה מברייתא: תָּא שְׁמַע, הַמְקַבֵּל צֹאן בַּרְזֶל מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים, [הֵן] וְלָדוֹת פְּטוּרִין – הולדות עצמן פטורים מן הבכורה, אבל וַולְדֵי וְלָדוֹת לֹא. תִּיוּבְתָּא דְּרַב יְהוּדָה – הרי מכאן פירכא על רב יהודה שפוטר אף ולדי הולדות. משיבה הגמרא: אֲמַר לָךְ [–יתרץ לך] רַב יְהוּדָה, אל תגרוס 'הן ולדות', אלא אִימָא 'הֵן וְוַלְדוֹתֵיהֶן פטורים', כלומר 'הן' הכוונה לולדות, ו'ולדותיהן' הם הולדות של הולדות, שניהם פטורים, וכדעת רב יהודה.

אִיכָּא דְּאָמְרִי – יש שאמרו שהמקשן גרס בברייתא 'הֵן וְוַלְדוֹתֵיהֶן פְּטוּרִין', ואם כן הוא תִּיוּבְתָּא דְּרַב הוּנָא שאמר שולדי ולדות חייבים. מתרצת הגמרא: אֲמַר לָךְ רַב הוּנָא, אִימָא – כך יש לך לגרוס, 'הֵן וְוַלְדוֹת פְּטוּר' – רק הולדות עצמן פטורים, אבל וַולְדֵי וְלָדוֹת חַיָּיב.

שנינו במשנה: רָחֵל שֶׁיָּלְדָה מִן עֵז כּוּ', ועז שילדה מין רחל פטורה מן הבכורה.

הגמרא מביאה ברייתא שנחלקו בה תנאים בענין רחל בת עז, ועז בת רחל: אָתָא [–בא] רַב אוֹשַׁעְיָא, מְנַהֲרְדָּעָא, וְאַיְיתֵי מַתְנִיתָא בְּיָדֵיהּ – והביא בידו ברייתא ששנינו בה, רָחֵל בַּת עֵז וְעֵז בַּת רָחֵל, רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּיב, וְחָכָמִים פּוֹטְרִין.

אָמַר לֵיהּ רַב הוֹשַׁעְיָא לְרַבָּה, כִּי עָיְילַת לְקַמֵּיהּ [–כשתכנס לפני] דְּרַב הוּנָא, בְּעֵי מִינֵּיהּ – שאל ממנו, מה ששנינו בברייתא, רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּיב, לְמַאי – לענין מה נאמר דין זה. אִילֵימָא – אם נאמר שלענין בְּכוֹרָה, שסובר שרחל בת עז ועז בת רחל חייבת בבכורה. קשה, וְכִי לֵית לֵיהּ לְרַבִּי מֵאִיר מה שדרשו מהפסוק (במדבר יח יז) 'אַךְ בְּכוֹר שׁוֹר', עַד שֶׁיְּהֵא הוּא שׁוֹר וּבְכוֹרוֹ שׁוֹר – כלומר שיהא דומה לאמו ולא למין אחר. אֶלָּא לְרֵאשִׁית הַגֵּז – שאפילו שאינו דומה לאמו, חייב בראשית הגז. אך גם זה קשה, וְכִי לֵית לֵיהּ לרבי מאיר הָא דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל – מה ששנו תלמידי רבי ישמעאל, בְּכָשִׂים שֶׁצַּמְּרָן קָשֶׁה, פְּטוּרִין מֵרֵאשִׁית הַגֵּז, מפני שֶׁנֶּאֱמַר (איוב לא כ) 'וּמֵגֵּז כְּבָשַׂי יִתְחַמָּם',

משמע שרק צמר המחמם נקרא 'גז', וצמר של עז בת רחל הוא קשה כצמר של עזים ואינו מחמם.

אָמַר לֵיהּ רבה לרב הושעיא, נֵיחֲזֵי אֲנַן – נעיין אנחנו כיצד לפרש את דברי רבי מאיר. הָכָא – כאן בברייתא ששנינו 'עז בת רחל', בְּמַאי עָסְקִינַן, בְּרָחֵל שֶׁיָּלְדָה מִן עֵז וְהִיא אָבִיו תַּיִּשׁ, שהוא מין עזים, וּבְחוֹשְׁשִׁין לְזֶרַע הָאָב לְעָנְיַן 'אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ' קָמִיפַּלְגִי – ונחלקו אם חוששים גם לזרע האב [כלומר בעל חי המתייחס אחר אמו, אם מתייחס גם אחר אביו] לענין איסור אותו ואת בנו, או לא, שאם חוששים לזרע האב, אסור לו גם לשחוט את האב ואת בנו או בתו ביום אחד. דְּרַבִּי מֵאִיר מחייב, משום שֶׁסָּבַר חוֹשְׁשִׁין לְזֶרַע הָאָב, וְרַבָּנָן שפוטרים סָבְרִי אֵין חוֹשְׁשִׁין לְזֶרַע הָאָב.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי שנחלקו במחלוקת זו, לִיפַּלְגוּ בְּחוֹשְׁשִׁין לְזֶרַע הָאָב בְּעַלְמָא, בְּפִלּוּגְתָּא דַּחֲנַנְיָה וְרַבָּנָן – היה להם לחלוק באופן סתמי ואפילו בעז בת עז ואביה עז, אם חוששים לזרע האב ואסור לשחוט את האב והבן או הבת ביום אחד או לא, כמו שנחלקו חנניה וחכמים במסכת חולין (עח:), ומדוע נשנתה מחלוקתם בעז בת רחל ורחל בת עז.

אֶלָּא חוזרת הגמרא לאוקימתא הראשונה, ואומרת, לְעוֹלָם רבי מאיר וחכמים נחלקו לְעִנְיַן בְּכוֹרָה, וְהָכָא בברייתא ששנינו 'רחל בת עז', בְּמַאי עָסְקִינַן, בְּרָחֵל בַּת עֵז, וכן מה ששנינו 'עז בת רחל', הכוונה לעז בת עז בת רחל. מַר – רבי מאיר סָבַר, זִיל בָּתַר אִימֵּיהּ – הלך אחר אמו, וְהַאי לָאו נִדְמֶה הוּא – ואינו נחשב כנדמה [–משונה] כי הוא דומה לה, וחייב בבכורה, שהוא בכלל 'בכור שור'. וּמַר סָבַר – וחכמים סוברים, זִיל בָּתַר אִימֵּיהּ דְּאִימֵּיהּ – הלך אחר אם אמו, וְהַאי נִדְמֶה הוּא, כיון שאינו דומה לאם אמו, ואין בו דין בכורה, משום שאינו בכלל 'בכור שור'.

הגמרא מבארת ביאור נוסף במחלוקת רבי מאיר וחכמים: וְאִיבָּעֵית אֵימָא, שנחלקו בְּרָחֵל בַּת עֵז בַּת רָחֵל, ומה ששנינו בברייתא 'רחל בת עז ועז בת רחל' הוא דבר אחד, כלומר רחל בת עז, ואותה העז היתה בת רחל. מַר – רבי מאיר סָבַר חָזְרָה שִׁיּוּת לְמִקּוֹמָן – אותה רחל שסרה מטבעה וילדה עז, חזרה למקומה, שעכשיו שוב יצאה ממנה רחל, והרי היא מתייחסת אחריה, והיא בכלל 'בכור שור', שדומה לאם אמה. וּמַר סָבַר – וחכמים סוברים, לֹא חָזְרָה שִׁיּוּת לְמִקּוֹמָן – אין מחזירים את הרחל לאם אמה, אלא לאמה, והרי אינה דומה לה ופטורה מן הבכורה.

הגמרא מביאה ביאור נוסף: רַב אַשִׁי אָמַר, יש להעמיד את מחלוקתם של רבי מאיר וחכמים בְּגוֹן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ – באותה רחל בת עז או בעז בת רחל, מִקְצָת סִימָנִין שדומה בהם לאמה, רבי מאיר סובר שדי בכך בכדי לחייב בבכורה, כמו שסתמה משנתינו, וסתם משנה רבי מאיר. וּמַאן חֲכָמִים – ומי הם חכמים שפטרו, רַבִּי שִׁמְעוֹן, דְּאָמַר (לעיל ו:) שאינו חייב בבכורה עַד שֶׁיְּהֵא רֹאשׁוֹ וְרוּבּוֹ דּוֹמֶה לְאִמּוֹ.

הגמרא דנה בענין נדמה לדעת רבי מאיר בשעיר ראש חודש: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מה שאמר רבי מאיר שרחל בת עז בת רחל חייבת בבכורה משום שחזרה שיויות למקומה, הוא רק לענין בכורה, אך מוֹדֶה רַבִּי מֵאִיר בְּשָׂעִיר חטאת שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ, דִּבְעִינַן בֶּן שְׁעָרָה – צריך שגם אמו תהיה שעירה, ולאו דוקא אמו, אלא כל דורותיו למעלה יהיו ממשפחת עזים.

שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא נשתנה דינו של שעיר ראש חודש,

המשך בעמוד 220

רש"י

היינו דקאמר רבן שמעון בן גמליאל — את אמרת שתי דורות למטה מצאן ברזל ותו לא, ואנא אמינא אפילו עד עשרה דורות נמי פטורין. והוא הדין טפי מעשרה, אלא כי האי מנינא נקט בכמה דוכתי. וקרא נמי נקיט להו, דכתיב (דברים כג): "גם דור עשירי", והן אסורין לעולם. אצטריך למיתני הכי, דאם הוי תני "אפילו [ולדי] ולדי ולדות פטורין" הוה אמינא: הני הוא דפטר רבן גמליאל, טפי מהני — לא. כי היכי דשמעינן ליה לתנא קמא דפטר ולדי ולדות, אף על גב דלא מבהמותיו של גוי ממש נולדו, ומחייב בולדי [ולדי] ולדות לתת ולדן לכהן — הכי נמי לרבן שמעון בן גמליאל, אף על גב דפטר בולד ולדי [ולדות] — בחד דרא טפי מחייב. **אלא לרב הונא דאמר לא נחת תנא קמא למיפטר דרי** — דלא פטר אלא ולדות של צאן ברזל, הואיל ויצאו מבהמותיו ממש של גוי — למה ליה לרבן שמעון בן גמליאל למימר "עד עשרה דורות"? לימא: "אפילו ולדי ולדות פטורין", ושמעינן מינה כי היכי דפטר ולדי ולדות אף על גב דלא מבהמותיו של גוי ממש יצאו — הוא הדין נמי עד עשרה דורות! **אהעמיד קאי** — שהעמיד ולדות תחת אמותיהן קאי, דנחת תנא קמא למיפטר דרי. **אימא הן וולדות** — דמשמע תרי דרי, הן — הולדות, וולדות אחרים. **אימא הן וולדות** — כלומר, הן — הולדות עצמן, ולא תימא וולדות. **מגז כבשי יתחמם** — אלמא: בת חימום קרי גז, דלא בת חימום לא קרי גז. והך עז בת רחל צמרה קשה, דצמר עזים קשה הוא. **חוששין לזרע האב** — אם שוחט האב והבן ביום אחד. והילכך רבי מאיר מחייב אם שחטו ובתו חייב, הואיל וזה דומה לו. **אין חוששין** — בעז בת עז, ושחט אותה ואת אביה ביום אחד. **כי היכי דפליגי חנניה ורבנן** — בשחיטת חולין בפרק "אותו ואת בנו" (עח,ב), דחנניה מחייב וחכמים פוטרין. **ברחל בת רחל** — וגבי עז בת רחל — עז בת עז בת רחל מיירי. **ואיבעית אימא ברחל בת עז בת רחל** — וחדא קתני, ברחל בת עז, ואותה עז היתה בת רחל. **רבי מאיר מחייב ליתנן לכהן דחזרה שיות למקומן** ולא נדמה הוא. והך רחל בת עז — לאו רחל ממש, דהא נקבה לא קדשה בבכורה, אלא מין רחל קאמר. **מודה רבי מאיר** — אף על גב דלענין בכורה סבר חזרה שיות למקומה, הכא בעינן שיהא ממשפחת עזים מששת ימי בראשית. **הני מילי דלא נחית לדרי** — כלומר, דאינו נדמה לעז אם אמו, אלא לאמו גופיה הוי נדמה, דאינו דומה לאמו. אבל היכא דנחת לדרי, דלגבי אמו לא הוי נדמה, דדמי לאמו, אלא לגבי אם אמו הוי נדמה — אימא לא. קא משמע לן "אחד" דבעינן מיוחד מששת ימי בראשית. **ואי מהתם** — דאי כתב "אחד" ולא כתב "עז", הוה אמינא: הני מילי דנדמה פסול — לקרבן חובה, כגון שעיר מוסף דראש חדש, דחובה הוא, אבל לקרבן נדבה ליתכשר. האי דנקט שעיר ראש חדש — הוא הדין לשעירי רגלים, דכתיב בהן "אחד", אלא קמא דכולהו נקט. **על צמרו** — של שה שאינו מיוחד שה לדורותיו. **מה זבח שלא נשתנה** — דהא נדמה פסול לקרבן. **אלא מעתה** — משום דהדלה על גבי תאינה חשבת ליה שינוי. **זה נשתנה ריחו** — יין של אותו גפן. **משנה הזכרים** — משמע שנים. **אי אפשר לצמצם** — שיצאו שני ראשיהן כאחד. אלא האחד יצא תחלה, ולא ידעינן הי ניהו. **ורבי טרפון** — מפרש וקאמר: בורר את היפה. מפרש בגמרא טעמא. **משמנין ביניהם** — מפרש בגמרא דכהן נוטל כחוש. **והשני** — שנשאר לישראל, ירעה עד שיסתאב ואחר כך יאכל. דספק בכור הוא, הילכך אינו נשחט תמים. ובאותו של כהן לא אצטריך למימר, דודאי אינו נשחט עד שיהא בו מום, דבזמן הזה מיירי. אי נמי, בזמן הבית מיירי, ודכהן לא חזי להקרבה, וספק בכור הוא, ואיכא למיחש משום חולין בעזרה, לפיכך נמי יאכל במומו. והאי דנקט של ישראל ירעה עד שיסתאב — משום דבעי למימר "וחייב במתנות" גבי ישראל, דאילו כהן פטור מן המתנות לגמרי כדמפרש בשחיטת חולין בפרק "הזרוע והלחיים" (קלב,א) — הילכך תנא כולה מתניתין בישראל. מיהו, דכהן נמי ירעה עד שיסתאב, ויאכלנו במומו.

וחייב

תוספות

ולית ליה הא דתנא רבי ישמעאל כבשים שצמרן קשה כו' — לא הוה מצי למיפרך דנימעט עז בת רחל מקרא דממעטין (חולין קלז,א) שער עזים מ"לעמוד ולשרת", דבעינן דבר הראוי לשירות, ולאפוקי נוצה של עזים. דדילמא, כיון דהוי ממין הראוי לשירות, שהיא בת רחל — סגי בהכי. **ברחל** שילדה מין עז ואביו תייש — והא דנקט מין עז — לרבותא, דאף על גב דהועיל זרע האב לשנות הולד למין עז כמותו, אפילו הכי לא חיישי רבנן לזרע האב. ומיהו, דפריך: ליפלגו בחוששין לזרע האב בעלמא — לא חייש לרבותא זו.

בשעיר של ראש חדש — קמא נקט, והוא הדין שעירי רגלים, דהכי נמי כתב בהו "אחד".

זכר

הַיְינוּ דְּאָמַר לֵיהּ רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: אֲפִילּוּ עַד עֲשָׂרָה דּוֹרוֹת פְּטוּרִין. אֶלָּא לְרַב הוּנָא דְּאָמַר: לָא נָחֵית תַּנָּא קַמָּא לְדָרֵי - מַאי "אֲפִילּוּ עַד עֲשָׂרָה דּוֹרוֹת"? - אָמַר לָךְ רַב הוּנָא: רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אַ"הֶעֱמִיד" קָאֵי, דְּנָחֵית לְדָרֵי. תָּא שְׁמַע: הַמְקַבֵּל צֹאן בַּרְזֶל מִן הַגּוֹי, וְלָדוֹת - פְּטוּרִין, וּוַלְדֵי וְלָדוֹת - לֹא. תְּיוּבְתָּא דְּרַב יְהוּדָה! - אָמַר לָךְ רַב יְהוּדָה, אֵימָא: "הֵן וּוְלָדוֹתֵיהֶן". אִיכָּא דְּאָמְרִי: "הֵן וּוְלָדוֹתֵיהֶן פְּטוּרִין", תְּיוּבְתָּא דְּרַב הוּנָא! - אָמַר לָךְ רַב הוּנָא, אֵימָא: "הֵן וְוְלָדוֹת - פָּטוּר, וּוַלְדֵי וְלָדוֹת - חַיָּיב". "רָחֵל שֶׁיָּלְדָה מִין עֵז" כו'. אֲתָא רַב אוֹשַׁעְיָא מִנְּהַרְדְּעָא וְאַיְיתֵי מַתְנִיתָא בִּידֵיהּ: רָחֵל בַּת עֵז, וְעֵז בַּת רָחֵל - רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּיב, וַחֲכָמִים פּוֹטְרִין. אֲמַר לֵיהּ רַב הוֹשַׁעְיָא לְרַבָּה: כִּי עָיְילַתְּ לְקַמֵּיהּ דְּרַב הוּנָא, בְּעֵי מִינֵּיהּ: רַבִּי מֵאִיר מִיחַיֵּיב לְמַאי? אִילֵימָא לִבְכוֹרָה - וְלֵית לֵיהּ לְרַבִּי מֵאִיר "אַךְ בְּכוֹר שׁוֹר", עַד שֶׁיְּהֵא הוּא שׁוֹר וּבְכוֹרוֹ שׁוֹר? אֶלָּא לְרֵאשִׁית הַגֵּז - וְלֵית לֵיהּ הָא דְּתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: כְּבָשִׂים שֶׁצַּמְרָן קָשֶׁה פְּטוּרִין מֵרֵאשִׁית הַגֵּז, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִגֵּז כְּבָשַׂי יִתְחַמָּם"? אֲמַר לֵיהּ: נֶיחֱזֵי אֲנַן, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - בְּרָחֵל שֶׁיָּלְדָה מִין עֵז וְאָבִיו תַּיִישׁ; וּבְחוֹשְׁשִׁין לְזֶרַע הָאָב לְעִנְיַן אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ קָמִיפַּלְגִי, דְּרַבִּי מֵאִיר סָבַר: חוֹשְׁשִׁין לְזֶרַע הָאָב, וְרַבָּנַן סָבְרִי: אֵין חוֹשְׁשִׁין לְזֶרַע הָאָב. - אִי הָכִי, לִיפְלְגוּ בְּחוֹשְׁשִׁין לְזֶרַע הָאָב בְּעָלְמָא, בִּפְלוּגְתָּא דַּחֲנַנְיָה וְרַבָּנַן! אֶלָּא לְעוֹלָם לִבְכוֹרָה, וְהָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - בְּרָחֵל בַּת רָחֵל בַּת עֵז; מָר סָבַר: זִיל בָּתַר אִימֵּיהּ, וְהַאי לָאו נִדְמֶה הוּא, וּמָר סָבַר: זִיל בָּתַר אִימֵּיהּ דְּאִימֵּיהּ, וְהַאי נִדְמֶה הוּא. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: בְּרָחֵל בַּת עֵז בַּת רָחֵל; מָר סָבַר: חָזְרָה שֵׂייוּת לִמְקוֹמָן, וּמָר סָבַר: לֹא חָזְרָה שֵׂייוּת לִמְקוֹמָן. רַב אַשִׁי אָמַר: כְּגוֹן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִקְצָת סִימָנִין, וּמַאן חֲכָמִים - רַבִּי שִׁמְעוֹן, דְּאָמַר: עַד שֶׁיְּהֵא רֹאשׁוֹ וְרוּבּוֹ דּוֹמֶה לְאִמּוֹ. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מוֹדֶה רַבִּי מֵאִיר בְּשָׂעִיר שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ דְּבָעֵינַן בֶּן שְׂעִירָה, מַאי טַעְמָא? אָמַר קְרָא: "אֶחָד" - הַמְיוּחָד וּבָא מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית. - וְהָא מֵהָכָא נָפְקָא? מֵהָתָם נָפְקָא: "שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב" - פְּרָט לְכִלְאַיִם, "אוֹ עֵז" - פְּרָט לְנִדְמֶה! - צְרִיכָא, דְּאִי מֵהָתָם הֲוָה אָמִינָא: הָנֵי מִילֵּי הֵיכָא דְּלָא נְחַת לְדָרֵי, אֲבָל הֵיכָא דִּנְחַת - אֵימָא לָא. וְאִי מֵהָכָא הֲוָה אָמִינָא: הָנֵי מִילֵּי לְגַבֵּי קָרְבַּן חוֹבָה, אֲבָל נְדָבָה - לָא, צְרִיכָא. אָמַר רַבִּי אַחָא בַּר יַעֲקֹב: הַכֹּל מוֹדִים דְּאֵין לוֹקִין עַל צַמְרוֹ מִשּׁוּם כִּלְאַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז", מַה פִּשְׁתָּן - שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה, אַף צֶמֶר - שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה. אָמַר רַב פַּפָּא: הַכֹּל מוֹדִים שֶׁצַּמְרוֹ פָּסוּל לִתְכֵלֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז... גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה לָךְ", מַה פִּשְׁתָּן - שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה, אַף צֶמֶר - שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה. אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: הַכֹּל מוֹדִים שֶׁאֵין צַמְרוֹ מִטַּמֵּא בִּנְגָעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּבֶגֶד צֶמֶר אוֹ בְּבֶגֶד פִּשְׁתִּים", מַה פִּשְׁתִּים - שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה, אַף צֶמֶר - שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה. אָמַר רַב אַשִׁי, אַף אָנוּ נֹאמַר: הִדְלָה הַגֶּפֶן עַל גַּבֵּי תְאֵינָה - יֵינוֹ פָּסוּל לִנְסָכִים, מַאי טַעְמָא? "זֶבַח וּנְסָכִים", מַה זֶּבַח - שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה, אַף נְסָכִים - שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנּוּ. מַתְקִיף לָהּ רָבִינָא: הִדְלָה פִּשְׁתָּן עַל גַּבֵּי הִיגָא, הָכִי נַמִי דְּלִישְׁתַּנֵי? אִם כֵּן, לָא מָצֵית אָמְרַתְּ "מַה פִּשְׁתָּן שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה", דְּהָא פִּשְׁתָּן נַמִי מִשְׁתַּנֵי! אֲמַר לֵיהּ: זֶה - נִשְׁתַּנָּה רֵיחוֹ, וְזֶה - לֹא נִשְׁתַּנָּה רֵיחוֹ. **משנה** רָחֵל שֶׁלֹּא בִּיכְּרָה וְיָלְדָה שְׁנֵי זְכָרִים, וְיָצְאוּ שְׁנֵי רָאשֵׁיהֶן כְּאַחַת - רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: שְׁנֵיהֶן לַכֹּהֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַזְּכָרִים לַה'". וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אִי אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם, אֶלָּא אֶחָד לוֹ וְאֶחָד לַכֹּהֵן. רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר: הַכֹּהֵן בּוֹרֵר לוֹ אֶת הַיָּפֶה. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מְשַׁמְּנִין בֵּינֵיהֶן. וְהַשֵּׁנִי יִרְעֶה עַד שֶׁיִּסְתָּאֵב,

וחייב

תוספות

זכר ונקבה אין לכהן כלום — אאפילו יוצא שני ראשים כאחד קאי. ומודה רבי יוסי הגלילי הכא, דאף על גב דאפילו אי כוליה רחם מיקדשי, מכל מקום מין במינו אינו חוצץ, כדאמר בפרק קמא (בכורות ט,ב), הכא שהיא נקבה והויא פטר רחם כמוה — בטלה בכורתו לגמרי. ולא דמי לההיא דפרק "בהמה המקשה" (חולין ע,א): כרכשו אחותו והוציאתו, דהתם איירי כדנפק הוא דרך ראשו והיא דרך מרגלותיה, דלא הויא איהי פטר רחם.

אפשר לצמצם בידי שמים — פירש בקונטרס: בגון הך דלידה, דאף על גב דאין מקפידין בכך, וכל שכן בידי אדם — במתכוונים לצמצם שום מדה או שום דבר, דוודאי אפשר לצמצם. וקשה לרבינו יצחק: כי קא מבעיא ליה לרבנן, בידי שמים אי אפשר לצמצם בידי אדם מאי — היכי פשיט מצמצם מכוון בין שתי עיירות? הא על כרחך נהי דיכולין לצמצם הדבר כשמתכוונין למדוד, מכל מקום לרבנן אי אפשר שיהא הדבר מצומצם בין שתי עיירות, דכיון דבידי שמים הוא, שמעצמו נפל שם מתחלה ולא נתעסקו עליו למדוד ולהניחו שם מכוון! ונראה לרבי: דאפילו למאן דאמר אי אפשר לצמצם בידי שמים אף שפעמים שנמדד בו שהוא מצומצם. אלא הכי קאמר: אי אפשר לברר צמצום שבידי שמים — כגון לידה דהכא, שאין פנאי לברר ולדקדק אי זה יצא תחלה, ולכך אין שניהן לבהן. אבל בידי אדם — שיש שהות לברר, מיבעיא לן. ופשיט ליה מנמצא מכוון בין שתי עיירות. דאי אמרת אי אפשר לברר אם הוא מצומצם, אף על גב דפרישית דזימנין דמיקרי שהוא מצומצם, כיון דאי אפשר להבחין — לא יביאו שתי העגלות מספק, דמילתא דלא שכיחא היא ואין לנו לתלות מספק שאירע כן. ובמסקנא פשטינן דלרבנן אי אפשר לצמצם, ואפילו אדם. ומתוך הא דפליגי אמוראי בפרק קמא דעירובין (סז,ב) בפרוץ בעומד, ופרק שני דחולין (כה,ב) במחצה על מחצה כְּרוב, היה נראה דהלכה כרבי יוסי הגלילי, דאפשר לצמצם לכל הפחות בידי אדם. ואין לומר דקרי פרוץ כעומד — כשדומה לנו שהם שוים דאף על גב דשמא אינם שוים, וכן מחצה על מחצה דשחיטה. דהא מפרש טעמא דלא הוי כרוב ובעומד — משום דאמר רחמנא למשה: שחוט רובא וגדור רובא. דתיפוק לי דבלאו הכי היה אסור מספק, משום דשמא שייר רובא. והא דפריך בגיטין בפרק "הזורק" (עח,א): והא אי אפשר לצמצם, גבי מחצה על מחצה מגורשת ואינה מגורשת, דמפרש: בגון דאתו תרוייהו בהדי הדדי בארבע אמות. ואפילו יהא הלכה כרבי יוסי הגלילי, מכל מקום דוחק הוא להעמיד המשנה בכך, שאין רגילות להיות הדבר מצומצם, ושמא לא כוונו בבת אחת לבא. ובפרק "שבועת העדות" (שבועות לב,א) גבי כפרו שניהם כאחת, פריך: והא אי אפשר לצמצם! ומשני: הא מני — רבי יוסי הגלילי. ורבי יוחנן משני: אפילו תימא רבנן בר' — משמע דאין הלכה כרבי יוסי הגלילי. וכן בפרק "ארבעה אחין" (יבמות כח,א) גבי אחיות איני יודע מי שנאן, אמרינן: אליבא דרבי יוחנן לא סתים לן תנא כרבי יוסי הגלילי. לכך נראה, דבידי שמים אין הלכה כמותו, וחך דשבועות וארבע אחין — הוו בידי שמים. אבל בידי אדם הלכה כמותו, כדמוכחא ההיא דחולין ועירובין. ואם תאמר: הא דאמרינן בפרק קמא דעירובין (ה,ב): לחי המושך מדופנו של מבוי פחות מארבע אמות — אין צריך לחי אחר להתירו, וארבע אמות — צריך לחי אחר להתירו. וקאמר רב הונא בריב יהושע: לא אמרן אלא במבוי [שמונה, אבל במבוי] שבע — ניתר בעומד מרובה על הפרוץ. רב אשי אמר: מבוי שמונה לא צריך לחי, מה נפשך: אי עומד נפיש — ניתר בעומד מרובה על הפרוץ, ואי פרוץ נפיש — נדון משום לחי. פירוש: דאם כן אין בלחי (עשרה) [וארבע] אמות. מאי אמרת, דשוו תרוייהו כי הדדי — הוה ליה ספק דבריהם, ולהקל, משמע דאי אפשר לברר הדבר! ויש לומר: דלעולם אפשר למדוד, אלא לא הטריחו חכמים למדוד שם מספק, כיון דבין עומד נפיש בין פרוץ נפיש ליכא חשש איסור, אלא אם כן הם שווים, ומילתא דלא שכיחא היא. ומכל מקום, אם היה איסורא דאורייתא — היה אסור, כיון שאפשר למדוד. וזה אין להקשות על רב אשי: כי שוו כי הדדי נמי לשתרי, דקיימא לן פרוץ כעומד מותר! דהתם קאי על רב הונא בריה דרב יהושע דסבירא ליה פרוץ כעומד אסור. והרב רבי שמעון מיינבלא היה מפרש: דפרוץ כעומד, ומחצה על מחצה כרוב — סברי כרבנן דאי אפשר לצמצם אפילו בידי אדם. ומאן (דשרי) [דאסר] כשדומה לנו שהפרוץ כעומד — משום דאימר פרוץ מרובה, ואם תמצא לומר שהם שוים — רחמנא אמר: גדור רובא. ובענין זה יש לפרש ההוא דמחצה על מחצה כרוב. והשתא ניחא טפי ההיא דספק דבריהם לקהל, כיון דאי אפשר למדוד. אבל קשיא לרבי: דמשמע דספיקא דאורייתא היה אסור מטעם חששא בעלמא דשמא הם שוים, אף על גב דאי עומד נפיש מותר ואי פרוץ נפיש מותר. ואם כן היכי דייק מנמצא מכוון בין שתי עיירות? התם נמי, אף על גב דאי אפשר לבוון ולצמצם — מודו רבנן דמביאות שתי עגלות משום חששא דאורייתא דשמא הם שוים! ועוד, דמאן דאסר פרוץ כעומד לא אסר אלא מטעם דאמר רחמנא למשה: גדור רובא, שחוט רובא, ואיכא למתלי טפי לאיסור מלהיתר. אבל אם היה לתלות להיתר יותר מלאיסור — היה מותר, כדאשכחן מאן דשרי משום דאמר רחמנא למשה לא תשייר רובא, ולא אסר מטעם דשמא הפרוץ מרובה. ואם כן, ההיא דלחי אפילו הוי ספק דאורייתא תישתרי, כיון דבין פרוץ (מעומד) נפיש, בין עומד נפיש — מותר. ומהא דפריך בההיא שמעתא דפרוץ כעומד. והא אפשר לצמצם, גבי אם יש ריוח ביניהם (סוכה טו,ב) — אין לדקדק שום דבר, דרבינו חננאל גריס: "והא אי אפשר לצמצם". וכן רבינו שמעון. ולרבינו תם נמי אין ראיה שיהא הלכה כן. דלא הוי כמו "אי אפשר לצמצם" בעלמא, אלא כלומר: אי אפשר לצמצם בשום ענין שלא יהא אויר משהו בין הסכך לשפוד, כמו שפירש שם. ובההיא דסוף מכילתין (ס,ב): יצאו שנים בעשירי וקראו "עשירי", משמע דסבר ליה כרבי יוסי הגלילי אפילו בידי שמים. דאי כרבנן דאי אפשר לצמצם

רש"י

וחייב במתנות — כשישחטנו יתן לכהן את הזרוע והלחיים, וסתם משנה היא זו. **ורבי יוסי פוטר** — מפרש בגמרא. **יחלוקו** — דחזר בו רבי טרפון ממאי דאמר לעיל כדמפרש בגמרא. דסבירא ליה דאפילו כשהן חיין מעלין את היפה בדמים לשניהם, שיחלקו בשניהם, הלכך מת אחד מהן יחלוקו את החי: **זכר ונקבה אין כאן כלום לכהן** — דשמא נקבה יצאה תחלה, והמוציא מחבירו עליו הראיה. והכא אפילו רבי טרפון מודה. דהתם הוא דפליג משום דוודאי חד מינייהו לכהן, הלכך יפה כחו לחלוק בשוה. אבל הכא הורע כחו, דשמא לא שייכא בכורה כלל. ומיהו, ירעה עד שיסתאב ואחר כך יאבלנו, דספק הוא. **גמרא אפשר לצמצם בידי שמים** — כגון הך לידה, ואף על גב דאין מקפידין בכך. **וכל שכן בידי אדם** — דמתכוונין לצמצם שום מדה או שום דבר, דוודאי אפשר לצמצם. **בידי אדם** — שמתכוונין ומודדין כדי לצמצם, מאי, אפשר לצמצם או לא? **חוגרו** — למזבח באמצע גובהו הוא. **קיהיב דמים עליונים** — הראוים להנתן למעלה מאמצעיתו, וקא יהיב להו למטה. דשמא לא צמצמו יפה ועשו את החוט למטה מאמצעיתו הרבה, וכי נותנין דמים עליונים למעלה מן החוט מעט — איכא למימר: למטה מאמצעיתו הוא. **ותחתונים למעלה** — דשמא למעלה מאמצעיתו נתנו את החוט. **דמרווח ביה פורתא** — לעולם אי אפשר לצמצם. והכא — כגון שעשו את החוט רחב, מאחר שמדדו והתחילוהו באמצע הרחיבוהו למטה ולמעלה. דממה נפשך, למטה דידיה הוי תחתונו של מזבח, ולמעלה דידיה הוי עליונו, בלא שום ספיקא. **תא שמע ממדת כלים** — דאמר רחמנא (שמות כה): "ועשית שלחן", אלמא, צמצמו יפה ועשאוהו באמותיו מצומצמות. **שאני התם דאמר רחמנא עכיד וכבל היכא דמצית למיעבד ניחא ליה** — ולעולם לא צמצמו יפה. **הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל** — כל מלאכת התבנית. דוד אמרו לפסוק זה, ולא גרסינן ליה הכא. **חלקו לשנים** — תנור שנטמא, וחלקו לשנים והן שוין — טמאין, דאי אפשר לצמצם, ובכל חד וחד איכא למימר הכא איכא רובא, וקיימא לן: תנור — שיריו ברובו, ב"הערו והרוטב" (חולין קכד,א). **ויש בו גומות** — שאינו נחלק בשוה, אלא בששוברין אותו — חתיכות (קרקע) בולטות בו, ועושה בזה גומא ובן במקומות הרבה, והילכך אי אפשר לשער אותן בליטות. **נמצא** — חלל מכוון בין שתי עיירות, שאין זו קרובה לו יותר מזו כלום. **אפשר לצמצם** — ולמדוד יפה ביוונו, שתיהן קרובות זו כזו. וקסבר: "קרובה" דכתב בקרא (דברים כא): "הקרובה אל החלל" — אפילו קרובות משמע, שאם יש שתים קרובות לו בשוה — שתיהן עורפות. דאי אי אפשר לצמצם, אלא ודאי אחת קרובה מחברתה — אמאי מביאות שתי עגלות? יביאו אחת בשותפות דבאמרינן לקמן, ויתנו ויאמרו בני האחת: אם אתם קרובים ממנו — יהא חלקנו מחול לכם ותכפר עליכם, ואם אנחנו קרובים מכם — חלקכם יהא שלנו ותכפר עלינו.

סבר

וְחַיָּיב בַּמַּתָּנוֹת – כשישחטוהו הבעלים, לאחר שנפל בו מום, חייבים לתת ממנו לכהן את הזרוע הלחיים והקיבה. **וְרַבִּי יוֹסֵי פּוֹטֵר** מן המתנות.

מֵת אֶחָד מֵהֶן, קודם שניתן לכהן, **רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, יַחֲלוֹקוּ** הכהן והבעלים בזכר החי. בגמרא מבואר, שרבי טרפון חזר בו ממה שאמר לעיל שהכהן בורר לו את היפה, וסובר שאף מחיים יש לבעלים ולכהן חלק בשניהם, ולפיכך אם מת אחד מהם חולקים בחי. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵירוֹ עָלָיו הָרְאָיָה** – הכהן שבא להוציאו מיד הבעלים, צריך להביא ראיה שהחי הוא הבכור, ומכיון שאינו יכול להוכיח מי הוא הבכור, שהרי שניהם נולדו ביחד, הבעלים זוכים בו.

ילדה זָכָר וּנְקֵבָה, אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם, כי שמא הנקבה יצאה תחילה, והמוציא מחבירו עליו הראיה. ואף רבי טרפון מודה בזה, שלא חלק על רבי עקיבא אלא בשני זכרים, שאחד מהם ודאי בכור, הלכך יפה כוחו של הכהן לחלוק עם הבעלים בשוה, אבל בזכר ונקבה הורע כוחו של כהן, שמא הנקבה יצאה ראשונה ואין כאן בכור כלל. ומכל מקום לא יאכלו הבעלים את הזכר עד שיסתאב, שספק בכור הוא.

גמרא

במשנה נחלקו רבי יוסי הגלילי וחכמים בבהמה שילדה שני זכרים כאחת, שרבי יוסי הגלילי אומר שניהם לכהן, וחכמים אומרים, אי אפשר לצמצם, אלא אחד לו ואחד לכהן. הסוגיא שלפנינו דנה בדברי חכמים שאמרו, אי אפשר לצמצם: **אָמְרֵי דְּבֵי** [–אמרו בבית מדרשו של] **רַבִּי יַנַּאי, לְרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי שָׁמְעִינַן לֵיהּ דְּאָמַר** – שסובר, **אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם** בדבר הנעשה **בִּידֵי שָׁמַיִם,** כמו לידה, כלומר אפשר במציאות שיבוא בצמצום וייצאו שני ראשיהם כאחד, ואף שמן השמים אין להם ענין בכך שיצאו דווקא בבת אחת. **וְכָל שֶׁכֵּן** בדבר הנעשה **בִּידֵי אָדָם,** שאם מתכוונים לצמצם איזו מדה או איזה דבר, אפשר לצמצם. **וְרַבָּנָן,** שמענו מדבריהם שסוברים, דבר הבא **בִּידֵי שָׁמַיִם אִי אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם** שיתהוו שני הדברים בבת אחת. ויש להסתפק לדעתם בדבר הבא **בִּידֵי אָדָם, מַאי,** שאפשר שמכיון שנותן דעתו ומכוין לצמצם יכול לצמצם, או שמא אף בדבר הבא בידי אדם אי אפשר לצמצם.

הגמרא מנסה לפשוט את השאלה: **תָּא שְׁמַע** ממה ששנינו במסכת מדות (פ״ג מ״א), **חוּט שֶׁל סִיקְרָא** – קו אדום, **חוֹגְרוֹ בָּאֶמְצַע** – היה מקיף את מזבח החיצון באמצעו, בסוף חמש אמות של גובהו, כדי **לְהַבְדִּיל בֵּין דָּמִים הָעֶלְיוֹנִים** הניתנים בחלקו העליון של המזבח. **וּבֵין דָּמִים הַתַּחְתּוֹנִים** הניתנים בחלקו התחתון. מוכיחה הגמרא: **וְאִי אָמְרַתְּ** שלדעת חכמים **אִי אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם בִּידֵי אָדָם,** יש לחשוש שמא לא היה החוט מכוון באמצע המזבח ממש, אלא למטה ממנו, או למעלה הימנו, **וְזִימְנִין דְּקָא יָהֵיב עֶלְיוֹנִים לְמַטָּה וְתַחְתּוֹנִים לְמַעְלָה** – פעמים יארע שאת הדמים הראויים להנתן בעליונו של המזבח, יתן בתחתונו, כגון שהרחיקו את החוט מאמצעו של המזבח כלפי מטה, ונמצא כשנותן את הדמים העליונים מעט למעלה מהחוט הוא עדיין תחת אמצעו, וכן אפשר שהרחיקו את החוט מעל אמצע המזבח, וכשיתן דמים התחתונים למטה מהחוט, הוא עדיין למעלה מאמצעו. ואם סמכו על אותו החוט שנעשה בידי אדם, הרי זו ראיה שדבר הבא בידי אדם, אפשר לצמצמו. דוחה הגמרא את הראיה: **דְּמַרְוַוח בָּהּ פּוּרְתָּא** – לעולם אי אפשר לצמצם גם כשנעשה על ידי אדם, ושונה הדבר כאן שעשו חוט רחב, כלומר אחר שמדדו את מקום אמצע המזבח, הרחיבו את החוט כלפי מעלה וכלפי מטה, ונמצא כשהוא נותן מתחת לחוט פוגע בודאי בתחתיתו של המזבח, וכשנותן מעליו הוא פוגע בודאי בעליונו של המזבח.

הגמרא מביאה ראיות נוספות לפשוט את הספק: **תָּא שְׁמַע, מִמִּדַּת כֵּלִים מִמִּדַּת מִזְבֵּחַ** – ממה שאמר ה׳ למשה לעשות את כלי המשכן, כמו השולחן, על פי מדות האמורות בתורה, וכן צוהו על עשיית המזבח לפי מדותיו, משמע שאפשר לצמצם ולכוין לעשותם כמדותיהם. דוחה הגמרא את הראיה: **שָׁאנֵי הָתָם** – שונה הדבר שם, **דְּרַחֲמָנָא אָמַר עֲבִיד, וּבְכָל הֵיכִי דְּמָצֵית לְמֶיעֲבַד נָיחָא לֵיהּ** – ה׳ צוה למשה לעשות כפי יכולתו, ובכל ענין שיעשה נוח לו, ואמנם לא היתה מדתם מכוונת. (**'הַכֹּל בִּכְתָב מִיַּד ה' עָלַי הַשְׂכִּיל'**).

מביאה הגמרא ראיה נוספת: **אָמַר רַב קְטִינָא, תָּא שְׁמַע** ראיה מברייתא הדנה באופן טהרתו של תנור שנטמא, שאין לו טהרה אלא על ידי נתיצה, ושנינו שם, **חָלְקוּ** את התנור **לִשְׁנַיִם** כדי לנותצו, **וְהֵן שָׁוִין** – אם היו שני החלקים שוים, **שְׁנֵיהֶן טְמֵאִים, לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם** שיהיו שניהם שוים במכוון, ובודאי אחד מהם גדול מחבירו, והרי אם נשתייר רוב גובהו שלם, נשארת הטומאה בחלק שהוא הרוב ואינו עולה מטומאתו, שאין זו נתיצה, ומאחר שאין ידוע איזה מהם הגדול, לפיכך שניהם טמאים. הרי מוכח שאף על פי שחלוקת התנור נעשית על ידי אדם, מכל מקום אינה יכולה להעשות באופן שתהא מכוונת ומצומצמת. דוחה הגמרא את הראיה: **אָמַר רַב כַּהֲנָא, שָׁאנֵי כְּלֵי חֶרֶס** – שונה הדבר בכלי חרס, **הוֹאִיל וְיֵשׁ בּוֹ גּוּמּוֹת** – כששוברים אותו נעשים בו בליטות בחצי האחד וכנגדם גומות בחצי השני, וקשה לשער אותם ולמודדם ולדעת אם החלקים שוים.

הגמרא מביאה ראיה נוספת: **תָּא שְׁמַע** ראיה מברייתא הדנה בענין עגלה ערופה, שאמרה התורה שהעיר הקרובה ביותר אל ההרוג, עליה להביא את העגלה. וכה שנינו, **נִמְצָא** ההרוג **מְכוּוָּן בֵּין שְׁתֵּי עָיָרוֹת** – שהמרחק בין שתיהן להרוג שוה. **שְׁתֵּיהֶן מְבִיאוֹת שְׁתֵּי עֶגְלוֹת, דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. מַאי מַעְמָא** – מה טעמו של רבי אליעזר, **לָאו** – וכי אינו **מִשּׁוּם דְּקָסָבַר בִּידֵי אָדָם אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם** ולכוין במדידה ולדעת שהמרחק בין שתיהן לעיר שוה. **וּ'קְרוֹבָה' וַאֲפִילּוּ קְרוֹבוֹת** – וגם הוא סובר שאף שנאמר בתורה (דברים כא ג) 'וְהָיָה הָעִיר 'הַקְּרוֹבָה' אֶל הֶחָלָל וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִיא עֶגְלַת בָּקָר' וגו', בלשון יחיד, משמעו גם שאם ישנם שתים שקרובות באופן שוה שתיהן מביאות. הרי שמענו מדברי רבי אליעזר שבידי אדם אפשר לצמצם.

דוחה הגמרא את הראיה: **לֹא** – אין מכאן ראיה לספיקם של דבי רבי ינאי, שאפשר לומר, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר**

סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי דְּאָמַר אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם בִּידֵי שָׁמַיִם וְכָל שֶׁכֵּן בִּידֵי אָדָם, ובודאי שלשיטת רבי יוסי הגלילי אפשר לצמצם גם במדידה הנעשית על ידי אדם ולדעת ששתיהן שוות. אולם ספיקם של דבי רבי ינאי הוא לשיטת חכמים שנחלקו על רבי יוסי הגלילי וסברו שאי אפשר לצמצם בידי שמים, שלדעתם אפשר שגם בידי אדם אי אפשר לצמצם.

הגמרא רוצה לומר שנחלקו תנאים בנידון שאלתם של דבי רבי ינאי. אומרת הגמרא: נִימָא כְּתַנָּאֵי, ששנינו בברייתא, נִמְצָא ההרוג מְכוּוָּן בֵּין שְׁתֵּי עֲיָירוֹת – שהמרחק בין שתיהן להרוג שוה, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין כלל, כלומר אין אחת מהן מביאה עגלה ערופה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, שְׁתֵּיהֶן מְבִיאוֹת שְׁתֵּי עֲגָלוֹת. מַאי – במה נחלקו תנא קמא ורבי אליעזר, לָאו בְּהָא קָמִיפְּלְגִי, דְּתַנָּא קַמָּא שפטר את שתיהן מלערוף, סָבַר, אִי אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם, ורק אחת מהן קרובה, ולפיכך אי אפשר לחייבן, כי כל אחת מהן אומרת שלא היא הקרובה. וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם, והרי שתיהן קרובות, וגם סובר ש'קרובה' האמורה בתורה, היא אפילו קרובות.

שואלת הגמרא: וְתֵיסְבְּרָא – וכי סבור אתה לומר כן, והלא אִי קָסָבַר תַּנָּא קַמָּא אִי אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם, אַמַּאי לֹא הָיוּ עוֹרְפִים, יָבִיאוּ שתי העיירות עֶגְלָה אַחַת בְּשׁוּתָּפוּת, וַיִּתְּנוּ – יעשו תנאי ויאמרו בני העיר האחת, אם אתם הקרובים יהא חלקנו מחול לכם ותכפר עליכם, ואם אנחנו קרובים מכם, חלקכם יהא שלנו, ותכפר עלינו.

אומרת הגמרא: אֶלָּא לְהָנֵי תַּנָּאֵי – התנאים האלו שבברייתא, דִּכְווּלֵי עָלְמָא – כולם סוברים אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם, ואין מחלוקתם קשורה לספיקם של דבי רבי ינאי, וְהָכָא בברייתא, בִּדְרשת 'קְרוֹבָה' וְלֹא קְרוֹבוֹת, קָמִיפְּלְגִי, דְּתַנָּא קַמָּא שאמר שאינן מביאות כלל, סָבַר 'קְרוֹבָה' שנאמר בתורה, הוא דווקא כשיש רק עיר אחת שהיא קרובה, וְלֹא אם יש שתי קְרוֹבוֹת, כי אז לא חייבה התורה כלל להביא. וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר 'קְרוֹבָה' האמורה בתורה, וַאֲפִילּוּ קְרוֹבוֹת במשמע, וחייבת כל אחת מהן להביא. הגמרא דנה בהכרעת ההלכה בשאלת דבי רבי ינאי. מבררת הגמרא: מַאי הָוֵי עֲלָהּ – מהי הכרעת ההלכה בשאלת דבי רבי ינאי. משיבה הגמרא: אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אַבִּין אָמַר רַב עַמְרָם, תָּנָא – שנינו ברייתא, נִמְצָא ההרוג מְכוּוָּן בֵּין שְׁתֵּי עֲיָירוֹת, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, שְׁתֵּיהֶן מְבִיאוֹת שְׁתֵּי עֲגָלוֹת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, יָבִיאוּ עֶגְלָה אַחַת בְּשׁוּתָּפוּת, וַיִּתְּנוּ – ויעשו תנאי, כפי שנתבאר לעיל.

מבררת הגמרא: מַאי קָסָבְרִי רַבָּנָן – מה סוברים חכמים, אִי קָסָבְרִי רַבָּנָן דְּאֶפְשָׁר לְצַמְצֵם, וְגם סוברים 'קְרוֹבָה' וַאֲפִילּוּ קְרוֹבוֹת, לַיְיתֵי תַּרְתֵּי – שיביאו שתי עגלות, ובאופן זה בודאי שלא שייך להתנות, שהרי שתיהן שוות וכל אחת מהן נתחייבה בהבאת עגלה. וְאִי – ואם הם סוברים 'קְרוֹבָה' וְלֹא קְרוֹבוֹת ואפשר לצמצם, אֲפִילּוּ חֲדָא לֹא לַיְיתֵי – שלא יביאו אפילו אחת, שהרי באופן זה פטרתם התורה מלהביא. אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ – וכי לא מוכח מכאן, דְּקָסְבְרִי רַבָּנָן, אִי אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם וַאֲפִילּוּ בִּידֵי אָדָם, ונמצא שרק אחת מהן קרובה ולא ידוע מי היא, ולפיכך מביאות שתיהן בהמה אחת בשותפות ומתנים ביניהן שזו שהיא קרובה תכפר עליה העגלה, וחברתה תקנה לה את חלקה. מסיקה הגמרא, שְׁמַע מִינָּהּ – אכן מוכח מכאן שלדעת חכמים, כשם שאי אפשר לצמצם בידי שמים, כך אי אפשר לצמצם בידי אדם, ונפשטה ספיקת דבי רבי ינאי.

שנינו במשנה: רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, [הַכֹּהֵן] בּוֹרֵר לוֹ אֶת הַיָּפָה. שואלת הגמרא: מַאי טַעֲמָא דְּרַבִּי טַרְפוֹן שהכהן בורר לו את היפה, והרי ספק הוא מי הבכור. משיבה הגמרא: קָא סָבַר רבי טרפון, הַהוּא דְּבָרִיא נָפַק בְּרֵישָׁא – זה שהוא בריא יותר יצא בראשונה, שמרוב בריאותו הקדים את אחיו, והוא הבכור הניתן לכהן.

שנינו במשנה: רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר מְשַׁמְּנִין כו' ביניהן. הגמרא מבארת את דברי רבי עקיבא: אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כוונת רבי עקיבא לומר שהַכֹּהֵן נוֹטֵל את הַכְּחוּשָׁה. אָמַר לֵיהּ רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא לְרַבִּי יוֹחָנָן [בשעה שלמד הלכה ממנו], וְהָא אֲנַן [–והרי אנחנו] 'מְשַׁמְּנִין בֵּינֵיהֶן' תְּנַן [–שנינו], משמע שחולקים ביניהם בהפרש שהאחד שמן מחבירו, ולא שהישראל נוטל הכל. אָמַר לֵיהּ רבי יוחנן לרבי חייא בר אבא, עַד דַּאֲכַלְתְּ כַּפְנֵיתָא בְּבָבֶל – בעוד שהיית מעדן עצמך באכילת תמרים בבבל, תַּרְגִּימְנָא מִסֵּיפָא – פירשתי את דברי רבי עקיבא, ודייקתי לפרש כך, מהסיפא של המשנה, דְּקָתָנֵי סֵיפָא, מֵת אֶחָד מֵהֶן – מאלו שנולדו ביחד, רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, יַחְלוֹקוּ בזה שנשאר חי. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵירוֹ עָלָיו הָרְאָיָה – הכהן שבא להוציא מיד הישראל, עליו להביא ראיה שהנשאר הוא הבכור. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ 'מְשַׁמְּנִין בֵּינֵיהֶן' דִּכְי הֲדָדֵי פְּלִיגִי – ואם כפי שעלה על דעתך ש'משמנין ביניהן', הכוונה שחולקים בשוה בשומן שהאחד עודף על חבירו, הָכִי נַמִּי לִיפְלְגוּ נַבֵּי הֲדָדֵי – גם כאן היה להם לחלוק בשוה בזה שנשאר חי. ומסיים רבי יוחנן את ביאורו בדברי רבי עקיבא, אֶלָּא אם כן מַאי [–מה הכוונה] 'מְשַׁמְּנִין', שׁוּמָן – מה שאחד שמן יותר מחבירו, יְהֵא מוטל בספק בֵּינֵיהֶן, ויבואו לטעון טענותיהם בבית דין. דְּאָמַר לֵיהּ ישראל לַכֹּהֵן אֵייתֵי [–הבא] רְאָיָה דִּכְבוֹר הוּא – שהשמן הוא הבכור, וּשְׁקִיל – ותטול אותו, ומאחר שהכהן אינו יכול להוכיח שהשמן יצא ראשון, הרי הוא נוטל את הכחוש.

שנינו במשנה: וְהַשֵּׁנִי שביד הישראל, יַרְעֶה עַד שֶׁיִּסְתָּאֵב, וְחַיָּיב הישראל בו בַּמַּתָּנוֹת, וְרַבִּי יוֹסֵי פּוֹטֵר. הגמרא מבארת את מחלוקת התנאים בענין חיוב המתנות. שואלת הגמרא: מַאי טַעֲמָא דְּרַבִּי מֵאִיר שאמר שהבהמה שביד הישראל חייב במתנות, והרי הוא ספק בכור, ומספק יש לפטור את הישראל, שהרי בכור פטור ממתנות. משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הוֹאִיל וְכֹהֵן בָּא עָלָיו לתבוע ממנו את המתנות מֻשָּׁנֵי צָדָדִין – משני כוחות, דְּאָמַר לֵיהּ הכהן לישראל, אִי בְּכוֹר הוּא זה שבידך, כּוּלֵּיהּ דִּידִי הוּא – כולו שלי, אִי לֹא בְּכוֹר הוּא – ואם אינו בכור, הַב לִי מַתָּנוֹת מִינֵּיהּ – תן לי את מתנותיו.

שואלת הגמרא: וְרַבִּי יוֹסֵי מַאי טַעֲמָא שפוטר מן המתנות. משיבה הגמרא: אָמַר רָבָא, רבי יוסי סובר שמפני התקנה 'עֲשׂוּ חכמים את שֶׁאֵינוֹ וּכְהֶ', כְּזוֹכֶה' – כאילו בא לידו ממש, הלכך הואיל ויש לכהן שייכות לבהמה שביד הישראל, שהרי ספק הוא שמא הוא שלו, אמרו חכמים שיחשב כאילו כבר זכה בו הכהן, וְאַף עַל גַּב דְּלֹא מָטָא לִידֵיהּ – ואף שלא בא לידו, כְּמַאן דְּמָטָא לִידֵיהּ – עשוהו כמו שכבר בא לידו, וְזַבְנֵיהּ לְיִשְׂרְאֵל כְּמוֹתֵיהּ – ומכרו לישראל לאחר שהתומם, לפי שקבל בהמה אחרת תמורתו, ולפיכך הישראל פטור מן המתנות, מפני שגם בכור שהתומם פטור מן המתנות [כמו שנתבאר לעיל (טו.)].

הגמרא דנה בענין חיוב מתנות בספק בכור שאין חילופיו ביד כהן: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, הַכֹּל מוֹדִים בְּסָפֵק בְּכוֹר, שֶׁאֵין חֲלִיפִין בְּיַד כֹּהֵן – שלא נטל הכהן כלום תחתיו, כמו אותו ספק ששנינו בסיפא, 'זכר ונקבה, אין כאן לכהן כלום', שזכר זה הוא ספק

המשך בעמוד 39

רש"י

סבר לה כרבי יוסי הגלילי — וקא מיבעיא לן לרבנן. **אי אפשר לצמצם** — הילכך לא היו עורפין, דכל אחת אומרת: אני איני קרובה. **אפשר לצמצם** — ו"קרובה" — אפילו קרובות. **ויתנו** — כדפרשינן לעיל. **דכולי עלמא אפשר לצמצם** — דכרבי יוסי הגלילי סבירא להו. **מאי הוי עלה** — אליבא דרבנן. **שתי עגלות** — דאפשר לצמצם, ו"קרובה" — אפילו קרובות. **לייתי תרתי** — דהא לא מצי לאתנויי, דהא שתיהן שוות. **אי אפשר לצמצם** — הילכך מצו לאתנויי. **ההוא דבריא נפק ברישא** — דמרוב בריאותו קדם את אחיו. **הכהן נוטל כחוש** — לרבי עקיבא. **והא משמנים תנן** — דמשמע — מה שיפה השור מחבירו, ואותן דמים יחלוקו. **אדאכלת כפניאתא בבבל** — בעוד שהייתה אוכל תמרים בבבל ומעדן עצמך. **תרגימנא** — להאי מילתא דרבי עקיבא, ודייקנא לה מסיפא. **דכי הדדי פליגי** — דלתרוייהו יהא חלק בשניהם — הכי נמי יחלוקו את החי. **שומן יהא ביניהן** — מה שאחד שמן יפה מחבירו יהא מוטל ביניהם, ועליו יבאו לדין, ויטעון ישראל לכהן: אייתי ראיה כו'. כי היכי דסבר רבי עקיבא בסיפא המוציא מחבירו עליו הראיה. **מאי טעמא דרבי מאיר** — דקתני סתמא דמתניתין: חייב במתנות? **אי בכור הוא כוליה דידי** — והאי דשקיל אנא הוי חולין. ומהדרנא לך ניהלך, ושקילנא מתנות מיניה. **עשו שאינו זוכה כזוכה** — אף על פי שלא זכה כהן בהאיך, דהא לא מטא לידיה מעולם — עשאוהו כאילו זכה בו. הואיל ומעיקרא הוה שייכא ביה יד כהן, דשמא דידיה נינהו — שויוה רבנן כמאן דמטא לידיה לשום בכורה. **וזבין ליה לישראל במומיה** — והדר שקליה לאידך חילופיה. ובכור שמכרו כהן לישראל פטור מן המתנות, דאיתקש לצבי ואיל בפרקא קמא (בכורות יב,א). **בספק בכור שאין חליפין ביד כהן** — שלא נטל כלום תחתיו, כגון דקתני מתניתין: זכר ונקבה אין כאן לכהן כלום. והאי זכר ספק בכור הוא, שמא יצאה נקבה תחלה, וירעה ויאכל במומו לבעלים. **שחייב במתנות** — דהכא ליכא למימר: עשאוהו כמי שמכרו כהן לישראל, דהא לא בא בחליפין ליד כהן כלום. **אי מחייבת ליה** — לספק בכור במתנות, אתי למימר: חולין גמור הוא, ואתי למישרי בגיזה ועבודה. **ומי מצית אמרת** — דטעמא דרבי יוסי משום גיזה ועבודה הוא? [מכאן שייך לעמוד הבא] **בספק מעשר** — כגון שקפץ אחד מן המעושרין לתוכם, דאמרינן בפרק בתרא (בכורות נח,ב): כולם ירעו עד שיסתאבו, ויאכלו במומן לבעלים. ספק מעשר אין כהן בא עליו משני צדדין, דאם מעשר הוא — אין לכהן חלק בו, דמעשר קרב שלמים ונאכל לבעלים. **ומי מצית אמרת הכי** — דטעמא דרבי מאיר משום שלא תשתכח תורת מתנות?

כל

תוספות

סָבַר לָהּ כְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי, דְּאָמַר: אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם בִּידֵי שָׁמַיִם, וְכָל שֶׁכֵּן בִּידֵי אָדָם. נֵימָא כְּתַנָּאֵי: נִמְצָא מְכוּוָּן בֵּין שְׁתֵּי עֲיָירוֹת - לֹא הָיוּ עוֹרְפִין, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: שְׁתֵּיהֶן מְבִיאוֹת שְׁתֵּי עֶגְלוֹת; מַאי לָאו בְּהָא קָמִיפַּלְגִי, דְּתַנָּא קַמָּא סָבַר אִי אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם? - וְתִיסְבְּרָא? אִי קָסָבַר תַּנָּא קַמָּא אִי אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם, אַמַּאי לֹא הָיוּ עוֹרְפִים? יָבִיאוּ עֶגְלָה אַחַת בְּשׁוּתָּפוּת וְיַתְנוּ! אֶלָּא לְהָנֵי תַּנָּאֵי דְּכוּלֵּי עָלְמָא אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם. וְהָכָא בְּ"קְרוֹבָה" וְלֹא קְרוֹבוֹת קָמִיפַּלְגִי, דְּתַנָּא קַמָּא סָבַר: "קְרוֹבָה" - וְלֹא קְרוֹבוֹת, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר: "קְרוֹבָה" - וַאֲפִילּוּ קְרוֹבוֹת. מַאי הָוֵי עֲלָהּ? אָמַר רַב חִיָּיא בַּר אָבִין אָמַר רַב עַמְרָם, תָּנָא: נִמְצָא מְכוּוָּן בֵּין שְׁתֵּי עֲיָירוֹת, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: שְׁתֵּיהֶן מְבִיאוֹת שְׁתֵּי עֶגְלוֹת, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: יָבִיאוּ עֶגְלָה אַחַת בְּשׁוּתָּפוּת וְיַתְנוּ. מַאי קָסָבְרִי רַבָּנַן? אִי קָסָבְרִי רַבָּנַן דְּאֶפְשָׁר לְצַמְצֵם, וּ"קְרוֹבָה" וַאֲפִילּוּ קְרוֹבוֹת - לַיְיתֵי תַּרְתֵּי! וְאִי "קְרוֹבָה" וְלֹא קְרוֹבוֹת - אֲפִילּוּ חֲדָא לָא לַיְיתֵי! אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ קָסָבְרִי רַבָּנַן: אִי אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם וַאֲפִילּוּ בִּידֵי אָדָם, שְׁמַע מִינָּהּ. "רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר בּוֹרֵר לוֹ אֶת הַיָּפֶה". מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי טַרְפוֹן? קָא סָבַר: הַהוּא דְּבָרִיא נְפַק בְּרֵישָׁא. "רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר מְשַׁמְּנִין" כו'. אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הַכֹּהֵן נוֹטֵל כְּחוּשָׁה. אֲמַר לֵיהּ רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא לְרַבִּי יוֹחָנָן: וְהָא אֲנַן "מְשַׁמְּנִין בֵּינֵיהֶן" תְּנַן! אֲמַר לֵיהּ: עַד דַּאֲכַלְתְּ כַּפְנְיָיתָא בְּבָבֶל, תַּרְגֵּימְנָא מִסֵּיפָא. דְּקָתָנֵי סֵיפָא: מֵת אֶחָד מֵהֶן - רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר: יַחֲלוֹקוּ, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵירוֹ עָלָיו הָרְאָיָה; וְאִי סָלְקָא דַעְתָּךְ "מְשַׁמְּנִין בֵּינֵיהֶן" דְּכִי הֲדָדֵי פְּלִיגִי - הָכִי נַמִי לִפְלִיגִי גַּבֵּי הֲדָדֵי! אֶלָּא מַאי "מְשַׁמְּנִין" - שׁוּמָּן יְהֵא בֵּינֵיהֶן, דְּאָמַר לֵיהּ לַכֹּהֵן: אַיְיתֵי רְאָיָה דִּבְכוֹר הוּא, וּשְׁקִיל. "וְהַשֵּׁנִי יִרְעֶה עַד שֶׁיִּסְתָּאֵב וְחַיָּיב בַּמַּתָּנוֹת, וְרַבִּי יוֹסֵי פּוֹטֵר". מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי מֵאִיר? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הוֹאִיל וְכֹהֵן בָּא עָלָיו מִשְּׁנֵי צְדָדִין, דְּאָמַר לֵיהּ: אִי בְּכוֹר הוּא - כּוּלֵּיהּ דִּידִי הוּא, אִי לָא בְּכוֹר הוּא - הַב לִי מַתָּנוֹת מִינֵּיהּ. וְרַבִּי יוֹסֵי מַאי טַעְמָא? אָמַר רָבָא: עָשׂוּ שֶׁאֵינוֹ זוֹכֶה כְּזוֹכֶה, וְאַף עַל גַּב דְּלָא מְטָא לִידֵיהּ - כְּמַאן דִּמְטָא לִידֵיהּ, וְזַבְּנֵיהּ לְיִשְׂרָאֵל בְּמוּמֵיהּ. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: הַכֹּל מוֹדִים בִּסְפֵק בְּכוֹר שֶׁאֵין חֲלִיפִין בְּיַד כֹּהֵן - שֶׁחַיָּיב בַּמַּתָּנוֹת. "הַכֹּל מוֹדִים" מַאן, רַבִּי יוֹסֵי? פְּשִׁיטָא! עַד כָּאן לָא קָא פָּטַר רַבִּי יוֹסֵי הָתָם - אֶלָּא דַּחֲלִיפִין בְּיַד כֹּהֵן, דְּעָשׂוּ שֶׁאֵינוֹ זוֹכֶה כְּזוֹכֶה, אֲבָל אֵין חֲלִיפִין בְּיַד כֹּהֵן - לָא! - מַהוּ דְּתֵימָא, טַעְמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי - דְּקָסָבַר דְּאִי מְחַיְּיבַתְּ לֵיהּ בַּמַּתָּנוֹת אָתֵי לֵיהּ לִידֵי גִיזָּה וַעֲבוֹדָה, אַף עַל גַּב דְּאֵין חֲלִיפִין בְּיַד כֹּהֵן, קָא מַשְׁמַע לָן. - וּמִי מָצֵית אָמְרַתְּ הָכִי? וְהָתָנֵי סֵיפָא: שֶׁהָיָה רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר:

כל

לצמצם, אותו שקדם הוי עשירי אפילו ישתוק בו. והוה ליה כאילו קרא לעשירי עשירי ולאחד עשר עשירי, דאין אחד עשר קדוש, שלא נעקר שם עשירי ממנו. וכן בההיא דסוף פרק שני דחולין (לח,ב) ד"תחת אמו" פרט ליתום, דאוקימנא בזה פירש למיתה וזה פירש לחיים. וכן בפרק "בהמה המקשה" (חולין ע,א) גבי הא דבעי רבא: הלכו באיברים אחר הרוב. ויש לדחות ההיא דלקמן בפרק בתרא (ס,ב), דאפילו סבר אי אפשר לצמצם, כיון דאין יכול להכיר אי זה קדם משהו לחבירו, ונתכוין לקרות שניהם עשירי, ובבת אחת קראם — לא דמי לקרא לעשירי עשירי ואחר כך לאחד עשר עשירי. ובסמוך, דקאמר התם דכל בבת אחת תרוייהו קדשי — לאו ממש בבת אחת בצמצום, אלא כדפרשינן. ומיהו קשה, דבעירובין פרק "מי שהוציאוהו" (נ,א) ובפרק שני דקדושין (נא,א) פריך מהא דיצאו שנים בעשירי, לרבה דאמר: כל שאינו בזה אחר זה, אפילו בבת אחת אינו. ומשמע דקשה ליה דהוה לן למימר דכיון דבזה אחר זה אין האחרון קדוש — בבת אחת לא יהא קדוש לא זה ולא זה, כמו מקדש אשה ואחותה. והיאך יכול להיות זה? דל קריאת שם דידיה מהכא, כיון דאי אפשר לצמצם, וממה נפשך עשירי מאליו קדוש! ויש לומר: דמבתרא פריך, היאך הוא הקדוש, כיון דאינו קדוש אלא מחמת דיבורו.

אדאכלת כפנייתא בבבל תרגימנא — פירש בקונטרס: בעוד שהייתה אוכל תמרים בבבל ומעדן את עצמך טרחנו ליישבה. וכן פירש רבינו שמואל בפרק "בית כור" (בבא בתרא קז,ב). וקשה: דהוה ליה למנקט "תמרים", ד"כפנייתא" הוא לשון גריעותא, כדאמר בריש "בכל מערבין" (עירובין כח,ב) דכפניות אין ניקחות בכסף מעשר! אלא אומר דהכי פירושו: מוטב שיהיה לך להיות אצלי ולטרוח בהלכה ולפרשה, משהייתה אוכל כפניות בבבל. **עשו** את שאינו זוכה כזוכה — הא דאמר בסוף "כל הגט" (גיטין ל,א) גבי מלוה מעות את הכהן ואת הלוי להיות מפריש עליהם מחלקם: הא מני? רבי יוסי דאמר עשו את שאינו זוכה כזוכה — ארבי יוסי דהכא קאי. דכולה חד טעמא הוא, דהתם נמי חליפיו ביד כהן, שהרי נתן לו המעות. ולא קאי אדרבי יוסי בפרק "שנים אוחזין" (בבא מציעא יב,א) גבי השוכר את הפועל ילקט בנו אחריו, דמפרש התם טעמא דרבי יוסי משום דעשו שאינו זוכה כזוכה, דהתם טעמא אחרינא — משום תקנת עניים, כדמפרשי התם: עניים גופייהו ניחא להו וכו'. והשתא למאי (דפריך) [דפרישית] לא קשה מידי בהא דפסיק שמואל כרבי יוסי בההיא ד"שנים אוחזין", ובגיטין לא בעי לאוקמי מתניתין דהתם כרבי יוסי, אלא אמרינן: לא מוקמינן לה כיחידאה. שמא דלא סבר לה כרבי יוסי בגיטין.

הכל

תוספות

הכל מודים בשנים שהפקידו אצל רועה כו' — בפרק "המפקיד" (בבא מציעא לז,ב) פריך דרבא אדרבא, אהא דאמר רבא דבשתי כריכות הוה ליה למידק כו'. **שמניח** רועה ביניהם ומסתלק — אין זה כי ההוא דגזל אחד מחמשה בני אדם, דאמרינן: מניח גזילה ביניהם ומסתלק. ופריך בפרק "המפקיד" (בבא מציעא לז,א): ושקלי ליה כולהו ואזלי? והאמר רבי אבא בר זבדא: ספק הנוח לכתחלה לא יטול, ואם נטל לא יחזיר! ומפרש: ד"מניח" דקאמר גבי גזל — היינו שיניח בידו או ביד בית דין עד שיתברר של מי הוא. אבל הכא לא חיישינן אי שקלי לה כולהו ואזלי, דמיירי כשהפקידו לו שלא מדעתו, ואינו מוטל עליו לשמור, ולא הוי בספק הינוח. ואי "מסתלק" דהכא בעי למימר שיחלוקו ביניהם — הוי ממש כמו דרבי טרפון. ואם רוצה לומר: מסתלק, וכל דאלים גבר — צריך לומר דהא דמדמי להא דרבי טרפון לשנים שהפקידו אצל רועה, הכי קאמר: דכיון דהתם כל דאלים גבר, ולא אמרינן ביה המוציא מחבירו עליו הראיה — סברא הוא לתקן כמו כן גבי כהן (שיחלוקו).

אקנויי קא מקני ליה מקום בחצרו — ואפילו בלא קנין קא קני, דגמר ומשעבד נפשיה. אי נמי, כמה פעמים הרועה פותח ונועל, כדאמר: תיזיל איהי ותחוד ותפתח, וברשות בעל הבית קא מחזיק.

דהך

כָּל שֶׁחֲלִיפָיו בְּיַד כֹּהֵן - פָּטוּר מִן הַמַּתָּנוֹת, וְרַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּיב; חֲלִיפִין בְּיַד כֹּהֵן - אִין, אֵין חֲלִיפִין בְּיַד כֹּהֵן - לָא! - מַהוּ דְּתֵימָא, רַבִּי יוֹסֵי לִדְבָרָיו דְּרַבִּי מֵאִיר קָאָמַר לֵיהּ: לְדִידִי - אֲפִילּוּ אֵין חֲלִיפִין בְּיַד כֹּהֵן, דְּאִי מְחַיְּיבַתְּ לֵיהּ בְּמַתָּנוֹת - אָתֵי לֵיהּ לִידֵי גִיזָּה וַעֲבוֹדָה. לְדִידָךְ - אוֹדֵי לִי מִיהָא הֵיכָא דַּחֲלִיפִין בְּיַד כֹּהֵן, דְּעָשׂוּ שֶׁאֵינוֹ זוֹכֶה כְּזוֹכֶה! וְאָמַר לֵיהּ רַבִּי מֵאִיר: לָא. וְאָמַר רַב פַּפָּא: הַכֹּל מוֹדִים בִּסְפֵק מַעֲשֵׂר שֶׁפָּטוּר מִן הַמַּתָּנוֹת. "הַכֹּל מוֹדִים" מַאן, רַבִּי מֵאִיר? פְּשִׁיטָא! עַד כָּאן לָא קָמְחַיֵּיב רַבִּי מֵאִיר הָתָם אֶלָּא בִּסְפֵק בְּכוֹר, הוֹאִיל וּבָא עָלָיו כֹּהֵן מִשְּׁנֵי צְדָדִין, אֲבָל סְפֵק מַעֲשֵׂר - לָא! - מַהוּ דְּתֵימָא: טַעֲמָא דְּרַבִּי מֵאִיר דְּלָא תִּשְׁתַּכַּח תּוֹרַת מַתָּנוֹת - אֲפִילּוּ סְפֵק מַעֲשֵׂר נַמִי, קָא מַשְׁמַע לָן. - וּמִי מָצֵית אָמְרַתְּ הָכִי? וְהָקָתָנֵי סֵיפָא, שֶׁהָיָה רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כָּל שֶׁחֲלִיפָיו בְּיַד כֹּהֵן - פָּטוּר מִן הַמַּתָּנוֹת, וְרַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּיב! - מַהוּ דְּתֵימָא: רַבִּי מֵאִיר אֲפִילּוּ סְפֵק מַעֲשֵׂר מְחַיֵּיב, וְהָא דְּמִיפַּלְגִי בַּחֲלִיפִין - לְהוֹדִיעֲךָ כֹּחוֹ דְּרַבִּי יוֹסֵי, דְּפָטַר אֲפִילּוּ הֵיכָא דְּכֹהֵן בָּא עָלָיו מִשְּׁנֵי צְדָדִין, קָא מַשְׁמַע לָן. "מֵת אֶחָד מֵהֶן רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר יַחֲלוֹקוּ". אַמַּאי יַחֲלוֹקוּ? נֶיחֱזֵי, אִי שָׁמֵן מִית - דְּכֹהֵן הוּא, וְהַאי דְּאִיכָּא - דְּבַעַל הַבַּיִת; וְאִי כָּחוּשׁ מִית - דְּבַעַל הַבַּיִת מִית, וְהַאי דְּאִיכָּא - דְּכֹהֵן הוּא! אָמַר אַמִי: חָזַר בּוֹ רַבִּי טַרְפוֹן. "רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵירוֹ עָלָיו הָרְאָיָה". אָמַר רַבִּי חִיָּיא: מָשָׁל דְּרַבִּי טַרְפוֹן לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה - לִשְׁנַיִם שֶׁהִפְקִידוּ אֵצֶל רוֹעֶה, שֶׁמַּנִּיחַ רוֹעֶה בֵּינֵיהֶם וּמִסְתַּלֵּק. וּמָשָׁל דְּרַבִּי עֲקִיבָא לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה - לְאֶחָד שֶׁהִפְקִיד אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת, שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵירוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. - אֶלָּא בְּמַאי פְּלִיגִי? רַבִּי עֲקִיבָא פָּלֵיג בִּשְׁנַיִם שֶׁהִפְקִידוּ אֵצֶל רוֹעֶה, שֶׁמַּנִּיחַ רוֹעֶה וּמִסְתַּלֵּק, וְרַבִּי טַרְפוֹן פָּלֵיג בְּאֶחָד שֶׁהִפְקִיד אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת? אָמַר רָבָא וְאִיתֵימָא רַב פַּפָּא: הַכֹּל מוֹדִים בִּשְׁנַיִם שֶׁהִפְקִידוּ אֵצֶל רוֹעֶה - שֶׁמַּנִּיחַ רוֹעֶה בֵּינֵיהֶם וּמִסְתַּלֵּק, וּבְאֶחָד שֶׁהִפְקִיד אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת - שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵירוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. לֹא נֶחְלְקוּ אֶלָּא בַּחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת וְרוֹעֶה כֹּהֵן; רַבִּי טַרְפוֹן סָבַר: אַקְנוּיֵי קָא מַקְנֵי לֵיהּ בַּחֲצֵירוֹ, וְנִיחָא לֵיהּ דְּלִיתְעֲבִיד מִצְוָה, וַהֲוָה לֵיהּ כִּשְׁנַיִם שֶׁהִפְקִידוּ אֵצֶל רוֹעֶה, שֶׁמַּנִּיחַ רוֹעֶה בֵּינֵיהֶן וּמִסְתַּלֵּק. וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר: כֵּיוָן דְּאִית לֵיהּ פְּסֵידָא - לָא מַקְנֵי לֵיהּ מִידַּעַם, וַהֲוָה לֵיהּ כְּאֶחָד שֶׁהִפְקִיד אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת, שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵירוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. **משנה** שְׁתֵּי רְחֵילָיו שֶׁלֹּא בִּיכְּרוּ וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים - שְׁנֵיהֶם לַכֹּהֵן. זָכָר וּנְקֵבָה - הַזָּכָר לַכֹּהֵן. שְׁנֵי זְכָרִים וּנְקֵבָה - אֶחָד לוֹ וְאֶחָד לַכֹּהֵן. רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר: הַכֹּהֵן בּוֹרֵר לוֹ אֶת הַיָּפֶה. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מְשַׁמְּנִין בֵּינֵיהֶן. וְהַשֵּׁנִי יִרְעֶה עַד שֶׁיִּסְתָּאֵב. וְחַיָּיב בַּמַּתָּנוֹת, רַבִּי יוֹסֵי פּוֹטֵר. מֵת אֶחָד מֵהֶן - רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר: יַחֲלוֹקוּ, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵירוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. שְׁתֵּי נְקֵבוֹת וְזָכָר אוֹ שְׁנֵי זְכָרִים וּשְׁתֵּי נְקֵבוֹת - אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם. אַחַת בִּיכְּרָה וְאַחַת לֹא בִּיכְּרָה וְיָלְדָה שְׁנֵי זְכָרִים - אֶחָד לוֹ וְאֶחָד לַכֹּהֵן. רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר: הַכֹּהֵן בּוֹרֵר אֶת הַיָּפֶה. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מְשַׁמְּנִין בֵּינֵיהֶן. וְהַשֵּׁנִי יִרְעֶה עַד שֶׁיִּסְתָּאֵב. וְחַיָּיב בַּמַּתָּנוֹת. רַבִּי יוֹסֵי פּוֹטֵר, שֶׁרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כָּל שֶׁחֲלִיפָיו בְּיַד כֹּהֵן - פָּטוּר מִן הַמַּתָּנוֹת. וְרַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּיב. מֵת אֶחָד מֵהֶן - רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר: יַחֲלוֹקוּ, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵירוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. זָכָר וּנְקֵבָה - אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם. **גמרא** צְרִיכָא, דְּאִי אַשְׁמוּעִינַן קַמַּיְיתָא - בְּהַהִיא קָאָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, דִּתְרֵי מֵחֲדָא, אֲבָל רְחֵילָיו שֶׁלֹּא בִּיכְּרוּ, דִּתְרֵי מֵחֲדָא וְחַד מֵחֲדָא - אֵימָא מוֹדֵי לֵיהּ לְרַבִּי טַרְפוֹן דְּהָךְ דִּילִידָא חַד שְׁבִיחַ טְפֵי. וְאִי אַשְׁמוּעִינַן הָא - בְּהָא קָאָמַר רַבִּי עֲקִיבָא דְּתַרְוַיְיהוּ לָא בִּיכְּרוּ, אֲבָל אַחַת בִּיכְּרָה וְאַחַת שֶׁלֹּא בִּיכְּרָה וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים - אֵימָא מוֹדֵי לֵיהּ לְרַבִּי טַרְפוֹן,

דהך

רש"י

כל שחליפיו כו' — אי אמרת בשלמא טעמא דרבי מאיר גבי בכור משום דבא עליו משני צדדין — היינו דקנסיב רבי יוסי תלמודא דהואיל וחליפיו ביד כהן פטור, דאינו יכול לומר: אי בכור הוא — כולו דידי הוא, דהוי כמאן דזבניה לישראל. אלא אי אמרת טעמא דרבי מאיר משום שלא תשתכח תורת מתנות — אמאי נקט רבי יוסי טעמא משום דחליפיו ביד כהן? הא לרבי מאיר נמי מהאי טעמא לפטר! אלא ודאי טעמא לאו משום שלא תשתכח תורת מתנות הוא. **אי שמן מית דכהן הוא** — האי דמית, דהא רבי טרפון אמר: כהן בורר לו את היפה. **חזר בו רבי טרפון** — מקמייתא, דאמר: כהן בורר לו את היפה. וסבר דלשניהם יש חלק בשניהם. **לשנים שהפקידו אצל רועה** — שתי בהמות, ומתה האחת ואין ידוע של מי מתה. **שמניח רועה בין שניהם** — לחלקה, ומסתלק. דהכא ליכא למימר המוציא מחבירו. ומתניתין נמי דקאמר רבי טרפון יחלוקו — כגון שאותו ספק בכור החי נמסר לרועה, ואתי בעל הבית וכהן גבי רועה. דליכא מוציא מחבירו, דהא לא קאי ברשותא דחד מינייהו. **ומשל דרבי עקיבא לאחד שהפקיד אצל בעל הבית** — והניחה בעדרו, ומתה בהמה אחת בעדרו, ואומר: שלך מתה, והלה אומר: אחת מאותן שלך מתה — המוציא מחבירו עליו הראיה. ומתניתין נמי דמרע ליה רבי עקיבא לכחו של כהן — כשישנן ברשות בעל הבית, דהוי כהן מוציא מחבירו. **אלא במאי פליגי** — הואיל ולאו בחד גונא קמיתרצא מתניתין. **רבי עקיבא פליג בשנים שהפקידו אצל רועה** — בתמיה, הא ודאי ליכא למימר המוציא מחבירו עליו הראיה! **לא נחלקו** — אלא כגון שהבכור חי עומד בחצר בעל הבית, וכהן רועה כל בהמותיו של בעל הבית. **אקנויי אקני ליה** — בעל הבית לכהן מקום בחצירו כדי שיזכה כהן בבכורות כשיוולדו מיד, דתיקני ליה חצירו. **דניחא ליה לאינש דתתעביד מצוה בממוניה** — שיגדלו בכורותיו של כהן בחצירו, והוה ליה חצר של שניהם, והוי האי חצר כי רועה, וכאילו שנים הפקידו אצלו — הילכך חולקין, דברשות שניהם עומד. **פסידא** — היכא דאיכא ספיקא — מפסיד בעל הבית, אי קיימא חצר ברשות כהן. **משנה אחד לו** — שהרי היתה נקבה עמו, ואיכא למימר: נקבה יצאת תחלה. **משמנין ביניהן** — כהן נוטל כחוש. **יחלוקו** — דחזר בו רבי טרפון מקמייתא. **שני זכרים ושתי נקבות אין כאן לכהן כלום** — דאיכא למימר: כל חדא וחדא ילדה זכר ונקבה, ויצאת נקבה תחלה. **שחליפיו ביד כהן** — שהכהן נוטל אחת מן הספיקות — פטור האחר מן המתנות, דעשו את שאינו זוכה כזוכה. **זכר ונקבה אין כאן לכהן כלום** — דשמא אותה שלא ביכרה ילדה הנקבה, ואותה שכבר ביכרה ילדה זכר. **גמרא קמייתא** — רחל שילדה שני זכרים — התם קאמר רבי עקיבא כהן נוטל כחוש. **משום דתרי מחדא** — רחל נפוק, ומספקא מילתא, והמוציא מחבירו עליו הראיה. **אבל שתי רחלים** — שילדו שני זכרים ונקבה, דתרי נפקו מחדא וחד מחדא. **אימא מודי ליה [ל]רבי טרפון** — דכהן בורר לו את היפה, דלפיכך הוא יפה — שיצא יחיד ולא היתה הנקבה עמו, וזהו ודאי בכור גמור. **והך דילידא חד שביח טפי** — שביח מעולה.

משנה

כֹּל שֶׁחֲלִיפָיו בְּיַד כֹּהֵן פָּטוּר מִן הַמַּתָּנוֹת, ומוסיפה המשנה, **'וְרַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּיב'** במתנות. מדייקת הגמרא מדברי רבי יוסי, **חֲלִיפִין בְּיַד כֹּהֵן אִין, אֵין חֲלִיפִין בְּיַד כֹּהֵן לֹא**, ואיך אפשר לומר שרבי יוסי פוטר אף כשאין חליפיו ביד כהן, עד שהוצרך רבי אלעזר להשמיענו שהוא מחייב.

מתרצת הגמרא: **מַהוּ דְּתֵימָא** – שמא תאמר [בלא דברי רבי אלעזר], **רַבִּי יוֹסֵי לְדִבָרָיו דְּרַבִּי מֵאִיר קָאָמַר לֵיהּ** – רבי יוסי בסיפא אמר את דבריו לשיטת רבי מאיר, וכך כוונתו, **לְדִידֵי** – לשיטתי, **אֲפִילּוּ** במקום ש**אֵין חֲלִיפִין בְּיַד כֹּהֵן** גם כן פטור הוא מן המתנות, **דְּאִי מְחַיֵּיבַתְּ לֵיהּ** – שאם תחייבנו **בַּמַּתָּנוֹת, אָתֵי לֵיהּ** [–יבוא הוא] **לִידֵי גִּיזָּה וַעֲבוֹדָה**, אבל **לְדִידָךְ** – לשיטתך שאינך חושש שיבואו להתיר גיזה ועבודה, **אוֹדֵי לִי מִיָּה** – תודה לי לפחות, **הֵיכָא** – במקום **דַּחֲלִיפִין בְּיַד כֹּהֵן** שיהיה פטור מן המתנות, משום **דְּעָשׂוּ שֶׁאֵינוֹ זוֹכֶה כְּזוֹכֶה. וְאָמַר לֵיהּ** – והשיבו **רַבִּי מֵאִיר, לֹא** – איני מודה לך גם כשחליפיו ביד כהן, כי רבי מאיר חולק גם על הסברא שעשו שאינו זוכה כזוכה. [**קָא מַשְׁמַע לָן** – משמיענו רבי אלעזר שטעמו של רבי יוסי הוא משום שעשו את שאינו זוכה כזוכה, ולפיכך רק במקום שחליפיו ביד כהן פטור, אבל כשאין חליפיו ביד כהן, כמו בילדה זכר ונקבה, גם לדעתו חייב הוא במתנות].

הגמרא דנה בענין חיוב מתנות בספק מעשר: **וְאָמַר רַב פָּפָּא, הַכֹּל מוֹדִים בְּסֶפֵק מַעֲשֵׂר** בהמה, כגון מה ששנינו להלן (נח:), שאם קפץ אחד מאלו שכבר קרא עליהם שם מעשר, לתוך הבהמות שבדיר, הרי כל הבהמות שבאותו הדיר ירעו עד שיסתאבו, משום שכולן בספק שמא היא זו שקפצה לתוכן, ויאכלו במומן לבעלים, שֶׁהבעלים של כל אחת מאלו, **פָּטוּר מִן הַמַּתָּנוֹת.**

הגמרא מקשה על רב פפא: אומרת הגמרא, מה שאמר רב פפא **'הַכֹּל מוֹדִים'**, **מַאן** – מי הוא זה שאליו נתכוין רב פפא, בודאי **רַבִּי מֵאִיר** הוא, שאף שאמר שספק בכור חייב במתנות, מכל מקום מודה בספק מעשר שפטור מן המתנות. וקשה, **פְּשִׁיטָא** – הלא דין זה הוא פשוט, ומה הוצרך רב פפא להשמיעו, שהרי **עַד כָּאן לֹא קָמְחַיֵּיב רַבִּי מֵאִיר הָתָם** – כל מה שמצינו שרבי מאיר מחייב במשנתינו, אינו **אֶלָּא בְּסֶפֵק בְּכוֹר, הוֹאִיל וּבָא עָלָיו כֹּהֵן מִשֻּׁם שְׁנֵי צְדָדִין** – משני כוחות, שאומר לו, אם בכור הוא כולו שלי, ואם אינו בכור, הרי מתנותיו שלי, כמו שנתבאר לעיל (ע"א), **אֲבָל סֶפֵק מַעֲשֵׂר**, שאינו יכול לבוא עליו משני צדדין, שהרי אם הוא מעשר אינו של כהן, שכן מעשר בהמה קרב שלמים, ונאכל לבעלים, **לֹא** – בודאי לא חייב רבי מאיר ליתן מתנותיו לכהן.

מתרצת הגמרא: **מַהוּ דְּתֵימָא** – שמא תאמר, **טַעֲמָא דְּרַבִּי מֵאִיר** – טעמו של רבי מאיר בספק בכור שחייב במתנות, אינו משום שבא עליו משני צדדין, אלא משום **דְּלֹא תִּשְׁתַּכַּח תּוֹרַת מַתָּנוֹת** – שאם נפטור אותו, יביא הדבר לכך שיזלזלו במתנות כהונה, שיראו שאף על פי שאינו בכור ודאי, מכל מקום הוא נפטר מן המתנות, ומטעם זה, **אֲפִילּוּ סֶפֵק מַעֲשֵׂר נָמֵי** [–גם] יש לחייבו. **קָא מַשְׁמַע לָן** – השמיענו רב פפא שלא זהו טעמו של רבי מאיר, אלא טעמו משום שבא עליו משני צדדין, ולפיכך במקום שאין לומר טעם זה כגון בספק מעשר, מודה רבי מאיר שפטור.

הגמרא מקשה על מה שרצו לומר שטעמו של רבי מאיר משום שלא תשתכח תורת מתנות. מקשה הגמרא: **וּמִי מָצֵית אָמְרַת הָכִי** – וכי יכול אתה לומר שיעלה בדעתנו, שטעמו של רבי מאיר שמחייב בספק בכור הוא משום שלא תשתכח תורת מתנות, **וְהָקָתָנֵי בִּסֵיפָא** של המשנה (במשנה להלן) לגבי מבכרת ושאינה מבכרת שילדו שני זכרים ואין ידוע מי הוא הזכר הנולד למבכרת שיש ליתנו לכהן, ודנו שם התנאים איזה מהם מקבל הכהן ואיזה הישראל, וגם נחלקו לגבי חיוב המתנות בבהמה שביד הישראל, שרבי מאיר מחייב ורבי יוסי פוטר, וכה שנינו במשנה, **'שָׁהָיָה רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, כֹּל שֶׁחֲלִיפָיו בְּיַד כֹּהֵן פָּטוּר מִן הַמַּתָּנוֹת, וְרַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּיב'**. ויש ללמוד מכך שטעמו של רבי מאיר שמחייב הוא משום שבא עליו משני צדדין, שעל זה מובן מה שהשיבו רבי יוסי שאין כאן שני צדדין, לפי שהישראל נתן את חליפיו של הבכור לכהן, והרי זה כמו שהכהן מכר לו את הבכור, ואין הכהן יכול לטעון לישראל שאם הוא בכור כולו שלי. אבל אם נאמר שטעמו של רבי מאיר לחייב הוא משום שלא תשתכח תורת מתנות, אין בדברי רבי יוסי תשובה לטעמו של רבי מאיר, שיתכן שגם רבי מאיר מודה שמטעם שחליפיו ביד כהן היה לנו לפוטרו, אלא הטעם שהוא מחייב הוא משום שלא תשתכח תורת מתנות, ומכך שהמשנה מבארת את טעמו של רבי יוסי כנגד דברי רבי מאיר, משום שחליפיו ביד כהן, משמע שטעמו של רבי מאיר הוא, משום שהכהן בא עליו משני צדדין, ואם כן שוב קשה מה הוצרך רב פפא להשמיענו שבספק מעשר רבי מאיר מודה שפטור מן המתנות, והרי הדבר מוכח מהמשנה עצמה.

מתרצת הגמרא: **מַהוּ דְּתֵימָא, שֶׁרַבִּי מֵאִיר אֲפִילּוּ בְּסֶפֵק מַעֲשֵׂר מְחַיֵּיב, מָשׁוּם שֶׁלֹּא תִשְׁתַּכַּח תּוֹרַת מַתָּנוֹת, וְהָא דְּמִיפַּלְגִי בַּחֲלִיפִין** – והטעם שרבי מסדר המשנה העמיד מחלוקתם באופן שחילופיו ביד כהן, שמשמע שבדבר זה הוא עיקר מחלוקתם, כי **רְצָה רַבִּי לְהוֹדִיעֲךָ כֹּחוֹ דְּרַבִּי יוֹסֵי דְּפָטַר אֲפִילּוּ הֵיכָא** [–במקום] **דְּכֹהֵן בָּא עָלָיו מִשְּׁנֵי צְדָדִין**, אבל עדיין הייתי אומר שרבי מאיר עצמו שמחייב אינו משום שבא עליו משני צדדין, אשר אם נאמר כן, בספק מעשר שאינו יכול לבא עליו משני צדדין יודה שפטור, אלא משום שרבי מאיר סובר שחכמים חייבו את הספק כדי שלא תשתכח תורת מתנות, ולפיכך גם בספק מעשר יחייב, **קָא מַשְׁמַע לָן** רב פפא שלא חייב רבי מאיר רק בספק בכור, ומשום שבא עליו משני צדדין, אבל בספק מעשר הוא מודה שפטור.

שנינו במשנה: **מֵת אֶחָד מֵהֶן, רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, יַחֲלוֹקוּ.** הגמרא מקשה על דינו של רבי טרפון. מקשה הגמרא: **אַמַּאי** אומר רבי טרפון **יַחֲלוֹקוּ**, והרי רבי טרפון עצמו אמר ברישא כששניהם חיים, שהכהן בורר לו את היפה, משום שסובר שזה שהוא בריא יוצא ראשון והוא הבכור, ואם כן כאן שאחד מהם מת, **נֵיחֲזֵי** [–נראה], **אִי שָׁמֵן מִית** – אם השמן מת, שהוא הבכור, **דִּכֹהֵן הוּא** – הרי הוא של הכהן, והפסיד הכהן את שלו. **וְהָאי דְּאִיבָּא** – וזה שנשאר חי ולא מת, **דְּבַעַל הַבַּיִת** – הרי הוא של בעל הבית. **וְאִי כָּחוּשׁ מִית** – ואם הכחוש מת, הרי **דְּבַעַל הַבַּיִת מִית, וְהָאי דְּאִיבָּא** [–וזה שנשאר חי], **דִּכֹהֵן הוּא.** מתרצת הגמרא: **אָמַר** [**רַבִּי**] **אַמִּי, חָזַר בּוֹ רַבִּי טַרְפוֹן** ממה שסבר ברישא, וסובר גם ברישא כששניהם חיים, ששניהם חולקים בשתי הבהמות, וכל אחד מהם מקבל חצי מהשמן וחצי מהכחוש.

שנינו במשנה: מת אחד מהם, רבי טרפון אומר יחלוקו, **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵירוֹ עָלָיו הָרְאָיָה.** הגמרא מבארת את טעם מחלוקתם: **אָמַר רַבִּי חִיָּיא, מָשָׁל דְּרַבִּי טַרְפוֹן, לְמָה**

המשך בעמוד 221

דְּהַהִיא דִּלְא בִּיכְּרָה שְׁבִיחַ טְפֵי – כאן ודאי יש לומר שהמשובח נולד לזו שלא ביכרה, שכך הוא דרכה של בהמה מבכרת, **לְלַדַּת שְׁמֵן. צְרִיכָא** – לכך הוצרך להשמיענו שגם כאן חולק רבי עקיבא וסובר שאין הכהן זוכה בה אלא דינו שהמוציא מחבירו עליו הראיה.

משנה

נאמר בתורה (שמות יג ב) 'קַדֶּשׁ לִי כָּל בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל רֶחֶם וגו' בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה לִי הוּא', ומשמעו, שהולד שפותח את הרחם תחילה קדוש בבכורה. פסוק נוסף נאמר בענין בכור בהמה (דברים טו יט) 'כָּל הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִוָּלֵד בִּבְקָרְךָ וּבְצֹאנְךָ הַזָּכָר תַּקְדִּישׁ לַה' אֱלֹהֶיךָ' וגו'.

במשנה שלפנינו נחלקו תנאים במשמעותם של שני פסוקים אלו, אם כוונתם לומר שאפשר שיהיה בכור אף שלא פטר את הרחם או לא: **יוֹצֵא דּוֹפָן** – בכור בהמה שלא נולד דרך הרחם, אלא הוציאוהו דרך דופן בטן אמו שנחתכה. וְכן הולד **הַבָּא אַחֲרָיו, שנולד דרך הרחם, רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, שְׁנֵיהֶם יִרְעוּ עַד שֶׁיִּסְתָּאֲבוּ** [–עד שיפול בהם מום], **וְיֹאכְלוּ בְּמוּמָן לַבְּעָלִים,** משום ששניהם ספק בכורים הם. שרבי טרפון מסופק אם בכור לילידה שאינו בכור לרחם כגון יוצא דופן, או פטר רחם שאינו בכור לילידה כגון הבא אחר יוצא דופן, קדושים בבכורה או לא. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, שְׁנֵיהֶן** – בין היוצא דרך דופן, ובין הבא אחריו שנולד דרך הרחם, **אֵינָן בְּכוֹר** – אינם קדושים בקדושת בכורה. **הָרִאשׁוֹן, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ פֶּטֶר רֶחֶם,** שהרי יצא דרך דופן. **וְהַשֵּׁנִי, מִפְּנֵי שֶׁקִּדְּמוֹ** ולד **אַחֵר** ללידה. והיינו שרבי עקיבא סובר שאין קדוש בבכורה, אלא זה שהוא פטר רחם ואף בכור ללידה.

גמרא

הגמרא מבארת את מחלוקת רבי טרפון ורבי עקיבא. שואלת הגמרא: **בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי** – במה נחלקו רבי טרפון ורבי עקיבא. משיבה הגמרא, **רַבִּי טַרְפוֹן** שאמר 'שניהם ירעו עד שיסתאבו', **מְסַפְּקָא לֵיהּ** – מסופק הוא, **בְּכוֹר לְדָבָר אֶחָד,** כגון היוצא דרך דופן, שהוא בכור לולדות, אך אינו בכור לרחם, וכן הנולד אחריו, שהוא בכור לרחם ולא לולדות, **אִי הָוֵי בְּכוֹר אִי לָא הָוֵי בְּכוֹר** – אם קדוש הוא בקדושת בכורה, או לא, ולפיכך אמר 'שניהם ירעו עד שיסתאבו'. **וְרַבִּי עֲקִיבָא פְּשִׁיטָא לֵיהּ** – פשוט לו, שמי שהוא **בְּכוֹר** רק **לְדָבָר אֶחָד,** או ללידה או לרחם, **לָא הָוֵי בְּכוֹר** – אינו קדוש בקדושת בכורה.

הברייתא שלפנינו דנה בשלש מדות מתוך שלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן, השנויות בברייתא של רבי ישמעאל. הראשונה היא, 'כלל ופרט', והוא מה שמצינו בכמה מקומות בתורה שנאמר כלל ולאחריו פרט, ומשמעותו שבא לפרט ולמעט מהכלל, שאינו כולל הכל, אלא מה שבפרט. השתים האחרות הן, 'כלל הצריך לפרט', כלומר, יש מקומות שהכלל אינו מפורש דיו, והוא צריך לפרט כדי שיפרשו. ומדה נוספת היא, 'פרט הצריך לכלל', היינו שהפרט צריך לכלל כדי לפרשו. הברייתא שלפנינו מפרטת דוגמאות לכך: **תָּנוּ רַבָּנָן, מִכְלָל הַצָּרִיךְ לִפְרָט, וּמִפְרָט הַצָּרִיךְ לִכְלָל, כֵּיצַד** הוא ביאורו.

טרם תחל הברייתא בביאור מדות 'כלל הצריך לפרט', ו'פרט הצריך לכלל', פותחת היא בביאור מדת 'כלל ופרט': נאמר בתורה (שמות יג ב) 'קַדֶּשׁ לִי כָּל בְּכוֹר', **יָכוֹל** הייתי לומר, 'כל בכור', **אֲפִילּוּ נִקֵּבָה בְּמַשְׁמָע, תַּלְמוּד לוֹמַר** – מלמדנו הכתוב האמור במקום אחר (דברים טו יט) 'כָּל הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִוָּלֵד בִּבְקָרְךָ וּבְצֹאנְךָ הַזָּכָר תַּקְדִּישׁ לַה' אֱלֹהֶיךָ', שרק זכר קדוש בקדושת בכורה, ולא נקבה. וזוהי מדת כלל ופרט, שתיבות 'כל בכור' הן כלל, שמשמען אפילו נקבות, ו'הזכר' הוא פרט, שממעט מהכלל ומעמידו על הפרט.

מכאן ואילך מבארת הברייתא את מדות 'כלל הצריך לפרט', ו'פרט הצריך לכלל': **אִי 'זָכָר'** – אם היה נאמר רק הפסוק 'כל הבכור וגו' הזכר תקדיש' וגו', **יָכוֹל** הייתי לומר, **אֲפִילּוּ יָצְתָה נְקֵבָה לְפָנָיו** דרך רחם נחשב בכור, שהייתי מפרש 'בכור וגו' זכר' היינו בכור לזכרים, שלא קדמו זכר. **תַּלְמוּד לוֹמַר** – מלמדנו הכתוב (שמות יג ב) **'פֶּטֶר רֶחֶם',** שאינו נחשב בכור אלא כשהוא ראשון לרחם, וזהו 'כלל הצריך לפרט', כי 'בכור' הוא כלל, ואין יודעים את משמעותו, אם נחשב בכור אף שהוא בכור לזכרים בלבד או לא, והפרט מפרשו שצריך שיהא בכור לרחם. ועתה מבארת הברייתא מדת 'פרט הצריך לכלל'. **אִי** – אם היה נאמר רק **'פֶּטֶר רֶחֶם', יָכוֹל** הייתי לומר, **אֲפִילּוּ יָצָא אַחַר יוֹצֵא דּוֹפָן** יהיה קדוש בקדושת בכורה, מאחר שהוא ראשון ללידה שהיא דרך הרחם. **תַּלְמוּד לוֹמַר, 'בְּכוֹר',** שיהיה בכור לכל דבר, אף לולדות. וזהו 'פרט הצריך לכלל', שבלא הכלל, לא היינו יודעים את משמעות הפרט.

הגמרא מקשה סתירה בברייתא: **אָמַר לֵיהּ** – הקשה **רַב שֵׁרֵבְיָא לְאַבַּיֵי,** ברישא של הברייתא, כלומר המציעתא, שממעט את הבא אחר נקבה מבכורה, **לֹא קָנָסִיב לָהּ תַּלְמוּדָא** – לא תופס התלמוד את דרשתו מתיבת **'בְּכוֹר',** למעטו מן הבכורה. **אַלְמָא** – הרי מוכח שסובר התנא, **בְּכוֹר לְדָבָר אֶחָד הָוֵי** [–הרי הוא נחשב] **בְּכוֹר,** ומאחר שהוא בכור לזכרים שוב אין יכולים למעטו מתיבת 'בכור'. ואילו **סֵיפָא קָנָסִיב לָהּ תַּלְמוּדָא** – תופס התלמוד תיבת **'בְּכוֹר',** למעט את הנולד אחר יוצא דופן, אף שהוא בכור לרחם, **אַלְמָא** – הרי מוכח שסובר **בְּכוֹר לְדָבָר אֶחָד, לֹא הָוֵי בְּכוֹר.**

אָמַר לֵיהּ – השיב אביי לרב שרביא, **לְעוֹלָם בְּכוֹר לְדָבָר אֶחָד לֹא הָוֵי בְּכוֹר,** כמו שמוכח מן הסיפא, **וְרֵישָׁא הָכִי קָאָמַר** – כך יש לגרוס ברישא, **'אִי זָכָר, יָכוֹל אֲפִילּוּ יוֹצֵא דּוֹפָן',** ואין למעטו מ'בכור', שכן הוא בכור לכל דבר, שהרי לא קדמו ולד אחר. **תַּלְמוּד לוֹמַר** – מלמדנו הכתוב **'פֶּטֶר רֶחֶם'** שצריך להיות גם בכור לרחם.

תירוץ נוסף על הסתירה בברייתא: **רַבִינָא אָמַר, לְעוֹלָם בְּכוֹר לְדָבָר אֶחָד הָוֵי** [–הרי הוא נחשב] **בְּכוֹר,** כמו שמשמע ברישא, **וְסֵיפָא** שמיעטה את היוצא אחר יוצא דופן, מהמילה 'בכור', אינו ממשמעותה, אלא **הָכִי קָאָמַר** – כך כוונת התנא, **אִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – אם היה עולה בדעתך **שֶׁיָּצָא אַחַר יוֹצֵא דּוֹפָן** קָדוֹשׁ בבכורה, אם כן תיבת **'בְּכוֹר'** שמשמעה, שיהיה בכור במקצת, **דְּכַתַּב רַחֲמָנָא לָמָּה לִי** – לשם מה הוצרכה התורה לכותבה.

רש"י

משנה יוצא דופן — בכור שיצא דרך דופן, הבא אחריו בכור (לזכרים ולא) לרחמים, ולא לירידה, שכבר יצא אחר קודם לו. **שניהם ירעו כו'** — דספק בכור הן. דמספקא לרבי טרפון בכור לדבר אחד אי הוי בכור אי לא הוי בכור. **גמרא מכלל הצריך לפרט** — שהכלל צריך שיהא הפרט עמו. **מפרט הצריך לכלל** — יש שהפרט צריך שיהא הכלל עמו. **ביצד קדש לי כו'** — הך רישא לאו פירושא ד"כלל הצריך לפרט" הוא, אלא מציעתא וסיפא. **כל בכור** — כלל, אפילו נקבות. תלמוד לומר זכר — "אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר". זהו כלל ופרט השנוי במדה ראשונה של שלש עשרה מדות, שהפרט בא למעט את הכלל ממשמעו ולהעמידו על הפרט, ואין בכלל אלא מה שבפרט. שהרי זה דומה לכלל ופרט השנוי לְדָבָר אֶחָד, אִי הָוֵי בְּכוֹר אִי לָא הָוֵי בְּכוֹר, וְרַבִּי עֲקִיבָא פְּשִׁיטָא לֵיהּ: בְּכוֹר לְדָבָר אֶחָד - לָא הָוֵי בְּכוֹר. תָּנוּ רַבָּנָן: מִכְּלָל הַצָּרִיךְ לִפְרָט וּמִפְּרָט הַצָּרִיךְ לִכְלָל, בֵּיצַד? "קַדֵּשׁ לִי כָּל בְּכוֹר" - יָכוֹל אֲפִילּוּ נְקֵבָה בְּמַשְׁמָע? תַּלְמוּד לוֹמַר: "זָכָר". אִי "זָכָר" - יָכוֹל אֲפִילּוּ יָצְתָה נְקֵבָה לְפָנָיו? תַּלְמוּד לוֹמַר: "פֶּטֶר רֶחֶם". אִי "פֶּטֶר רֶחֶם" - יָכוֹל אֲפִילּוּ יָצָא אַחַר יוֹצֵא דּוֹפָן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בְּכוֹר". אֲמַר לֵיהּ רַב שֵׁרֶבְיָא לְאַבָּיֵי: רֵישָׁא לָא קָנְסִיב לֵיהּ תַּלְמוּדָא "בְּכוֹר" - אֶלְמָא בְּכוֹר לְדָבָר אֶחָד לָא הָוֵי בְּכוֹר! אֲמַר לֵיהּ: לְעוֹלָם בְּכוֹר לְדָבָר אֶחָד לָא הָוֵי בְּכוֹר, וְרֵישָׁא הָכִי קָאָמַר: אִי "זָכָר", יָכוֹל אֲפִילּוּ יוֹצֵא דּוֹפָן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "פֶּטֶר רֶחֶם". רַבִּינָא אָמַר: לְעוֹלָם בְּכוֹר לְדָבָר אֶחָד הָוֵי בְּכוֹר, וְסֵיפָא הָכִי קָאָמַר: אִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ יָצָא אַחַר יוֹצֵא דּוֹפָן קָדוֹשׁ, "בְּכוֹר" דִּכְתַב רַחֲמָנָא לָמָּה לִי?

א

דהך שלא ביכרה שביח טפי — והכי נמי בפרק קמא דתמורה (ח,ב): מר זוטרא איקלע בי רב אשי, חתכי לקמיה בשרא. אמרו ליה: לטעום מר, דמרי משום דבוכרא הוא. ו"עגלא תילתא" — לאו היינו שלישי לבטן, כדפירש רש"י, כדאמרינן סנהדרין (סה,ב); עבדי ליה עגלא תילתא. אלא ד"תילתא" לשון חשיבות, כמו "ושלישים על כולו" (שמות יד).

כיצד קדש לי כל בכור — פירש בקונטרס שזהו כלל ופרט, ד"בכור" — כלל, "זכר" — פרט, ואין בכלל אלא מה שבפרט. והך רישא לאו פירושא דכלל צריך לפרט הוא, אלא מציעתא וסיפא, דקתני: אי זכר יכול אפילו יצתה נקבה לפניו? תלמוד לומר: "פטר רחם", וזה לא פטר תחלת רחם. והיינו כלל הצריך לפרט, שאין אתה יכול להבין מה הכלל אומר עד שיבוא הפרט ופירשו. לפי שיש לפרש "בכור" לכמה צדדין; בכור לכל הוולדות; או בכור לרחמים אף על פי שאינו בכור לוולדות, כגון שיצא דרך רחם אחר יוצא דופן; או בכור לזכרים אף על פי שיצתה נקבה לפניו דרך רחם. בא הפרט ופירש שאינו קרוי "בכור" אלא אם כן הוא בכור לרחמים, שפטר ופתח את הרחם. וכיוצא בזו שנינו בפרק "כסוי הדם" (חולין פח,ב) אצל "וכסהו בעפר", יכול יכסהו באבן או יכפה עליו הכלי? תלמוד לומר: "בעפר". אין לי אלא עפר, מנין לרבות חרסית ונערות של פשתן בו? תלמוד לומר: "וכסהו". ומקשינן, ואימא: "וכסהו" — כלל, "בעפר" — פרט, כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט! ומשנינן: משום דהוה ליה כלל הצריך לפרט, ואין דנין אותו בכלל ופרט. לפי שיש לפרש כסוי בשני דרכים, אחד בדבר הגס כגון אבן או כלי, ואחד בדבר הדק — לכך כתב "בעפר", ופירש "וכסהו" — בדבר דק הנבלל בו ומכסהו הכתוב מדבר. עד כאן לשון הקונטרס. והשתא פירושו יתכן לפי דברי רבינא דבסמוך, דאמר: בכור לדבר אחד הוי בכור. אבל במסקנא דשמעתין אמרינן דמחוורתא כאביי, דאמר: בכור לדבר אחד לא הוי בכור. ולאביי לא הוי כלל צריך לפרט לכל דבר, דאי אפשר לפרש "בכור" אלא לצד אחד. ומיהו יש לפרש לאביי, דאי לאו פרט הוה אמינא דאפילו יוצא דופן הוא בכור, כיון דהוי בכור לוולדות ואף על גב דלא הוי בכור לרחמים. ורבינו יצחק מפרש: לאביי "בכור" ו"פטר רחם" תרוויהו כלל, ותרוויהו פרט, ותרוויהו צריכי להדדי. ובכל אחד אתה מוצא כלל הצריך לפרט, ופרט צריך לכלל, שכל אחד טותם דבר אחד ומפרש דבר אחד. ד"בכור" משמע אפילו יוצא דופן, ו"פטר רחם" ממעיט ליה. ו"פטר רחם" משמע אפילו יצא אחר יוצא דופן, ו"בכור" ממעיט ליה. ורבינו תם מפרש: דבין הכא ובין בחולין (שם) הוי בכלל ופרט גמור דבעלמא, ד"בכור" משמע בין הכי ובין הכי, ואתיא פרטא למעוטי. וכן "וכסהו" משמע בין כסוי כלי בין כסוי עפר מה שירצה, ופרטא משמע עפר דוקא. ומה שתלמודא חשבו שם כלל הצריך לפרט — לאו אכפייתא הכלי דההיא ברייתא קאי, אלא אדרשא אחריתי דדריש התם ברישׁ פירקין (פז,ב) מבי"ת ד"בעפר", דצריך שיתן עפר מלמטה ועפר מלמעלה. דמ"וכסהו" לא שמענן למטה אלא למעלה. ולא משום הפרט חושב שם כלל הצריך לפרט, אלא משום ייתורא דבי"ת דכתיבא בפרט. ובהך שמעתין לפרושי פרט הצריך לכלל קא אתא, כדקתני בסיפא: אי "פטר רחם" יכול אפילו יצא אחר יוצא דופן? תלמוד לומר: "בכור", כדפירש בקונטרס. ואף על גב דקתני: "מכלל הצריך לפרט ומפרט הצריך לכלל כיצד", דמשמע דאתא נמי לפרושי כלל הצריך לפרט — עיקר מילתא לא נקטיה אלא משום פרט הצריך לכלל.

רישא לא קנסיב ליה תלמודא בכור אלמא בכור לדבר אחד הוי בכור — משמע דכיון דבכור לדבר אחד הוי בכור — הוה מחייבינן אפילו יצתה נקבה לפניו, אי לאו "פטר רחם". ותימה: דרבי טרפון דמספקא ליה — היה לו לחייב מספק, כמו יוצא דופן ויוצא אחריו דלא ממעט יוצא דופן מפטר רחם! ויש לומר: דנהי דלא מסתבר ליה למעוטי יוצא דופן מ"פטר רחם", משום דהוי [בכלל וולדות] בין לזכרים בין לנקבות — לכל הפחות אתא למעוטי היכא דיצתה נקבה לפניו. דאי לאו הכי — "פטר רחם" דכתב רחמנא למה לי.

הדרן עלך הלוקח עובר פרתו

פרה וחמור בנות שלש ודאי לכהן — אין לפרש דיולדת תוך שתי שנים. אלא דאם איתא שילדה בשנה שניה — לא היתה חוזרת ויולדת בשלישית, אף על גב דגדולה יולדת בכל שנה. כענין שפירש רש"י בגמרא גבי גדייה, דאמר: יולדת אינה חוזרת ויולדת תוך שנתה, ופירש בקונטרס: אף על גב שהגדולות חוזרות ויולדות בתוך שנתן, הקטנות היולדות אין חוזרות ויולדות בתוך שנתן. אין לפרש כן, דבהדיא אמרינן בריש "אין מעמידין" (עבודה זרה כד,ב) גבי ואת בניהם כלו בבית: אי בפחותה מבת שלש מי קילדה? והתנן: פרה וחמור בנות שלש ודאי לכהן! שמע מינה: תוך שתים לא ילדה כלל. **ובגסה** שליא ובאשה שפיר ושליא — בפרק "בהמה המקשה" (חולין עז,א) תנן: שליא שיצתה מקצתה אסורה באכילה, כסימן ולד באשה — כך סימן ולד בבהמה. משמע שפשוט באשה יותר מבהמה. ותימה: דהכי תנן הכא בהמה כמו אשה! ואית ספרים דלא גרסי התם כן, אלא גרסי: סימן וולד באשה סימן וולד בבהמה. ורבי אומר שיש ליישב הגירסא, דמשום דשפיר אינו סימן ולד בבהמה כמו באשה — נקט כי האי לישנא, דמכל מקום שליא היא סימן ולד בבהמה כמו באשה. **ברובא** דאיתיה קמן כמו תשע חנויות — הוי מצי למימר: וליטעמיך מי פליג רבי מאיר התם? "אחרי רבים להטות" כתיב (שמות כג)! ומהתם ילפינן תשע חנויות, בפרק קמא דחולין (יא,א).

איש כתב רחמנא ומקשינן אשה לאיש — משמע הכא דחליצת קטנה פסולה דאורייתא כמו קטן. ותימה: דבמתניתין בפרק "מצות חליצה" (יבמות קד,ב) בירושלמי גרסינן: החולצת מן הקטן חליצתה פסולה. קטנה שחלצה תחלוץ משתגדיל, ואם לא חלצה חליצתה כשרה. וכן יש במקצת ספרים שלנו. וקאמר בגמרא: זו דברי רבי מאיר דקאמר "איש" כתב בפרשה, ומקשינן אשה לאיש. משמע דמודה רבי מאיר דחליצתה כשרה דיעבד, אלא לכתחלה אינה חולצת, ולרבנן חולצת אפילו לכתחלה, ובירושלמי נמי מוקים לה כרבי מאיר. וברוב ספרים שלנו גרסינן: "חליצתה פסולה". אבל קשה: דאם כן, ילמדנה בהדי אינך דקתני בבבא דלעיל, חרש וחרשת וקטן, וליתני הכי: החרש שנחלץ והחרשת שחלצה והחולצת מן הקטן וקטנה שחלצה — חליצתן פסולה! ועוד: דמאי שנא דגבי קטנה קתני: תחלוץ משתגדל, וגבי קטן לא תני הכי?! ועוד: דפשיטא כיון דחליצתה פסולה דתחלוץ משתגדיל! לכן נראה דגרסינן "כשרה" כמו בירושלמי. וצריך לומר: דדרשא דהכא, דמקשינן אשה לאיש — אסמכתא בעלמא היא. וטעמא — משום דגזרינן אשה אטו איש, אי נמי גזרינן חליצה אטו יבום. וכן משמע בירושלמי. דקאמר בגמרא דההיא משנה דגרסינן התם "חליצתה כשרה", רבי שמעון ברבי יוסי בעא קומי רבי: מה בין קטן מה בין קטנה? אמר ליה: "איש" כתב בפרשה. ברם הכא — "ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים" מכל מקום. רבי מנא אמר לה סתם, רבי יצחק בריה דרבי חייא כהנא בשם רבי יוחנן: דרבי מאיר היא, דאמר: אין חולצין ואין מיבמין את הקטנה, שמא תמצא איילונית. משמע דכולה חד טעמא היא. ומיהו אין נראה, דהא רבנן אמרי ליה: יפה אמרת שאין חולצין כו' ואין מיבמין את הקטנה שמא תמצא איילונית, ובירושלמי אין מזכיר כי אם טעם יבום, אבל טעמא דאין חולצין אם הוא מדרבנן הוי גזירה אשה אטו איש. ולמאי דגרסינן בספרים שלנו "פסולה", יש לפרש דלא עריב ליה בהדי חרש וחרשת וקטן, משום דהנהו ככולי עלמא, ובקטנה איכא פלוגתא. והא דתנא: תחלוץ משתגדיל — לאשמועינן דדוקא למאן דאמר פסולה תחלוץ משתגדיל, אבל למאן דאמר כשרה — אפילו לכתחלה לא תחזור ותחלוץ. ועוד יש לומר: דלמאן דאמר בריש "כל הגט" (גיטין כה,א): קטן ואנפליא פסולין ואין פוסלין, איצטריך לאשמועינן גבי קטנה תחלוץ, לאשמועינן דחליצה פסולה ופוסלת על האחים. ושמע מינה אינה מתייבמת. **קטן** שמא ימצא סריס — ואם תאמר: למאן דאמר בפרק "הערל" (יבמות פ,ב): סימני סריס עד שיהא בכולן, ניחזי אי משתין עושה כיפה! ויש לומר: דהיכא דלא הביא סימנין עד רוב שנותיו חשיב סריס בלא סימני סריס. כדאמרינן בפרק "הערל" (שם,ב) ובנדה (מז,ב): וכי לא עלו סימני סריס עד כמה — עד רוב שנותיו.

מחוורתא

אִי לְמַעוּטֵי הֵיכָא דְּיָצְתָה נְקֵבָה לְפָנָיו - מִ"פֶּטֶר רֶחֶם" נָפְקָא! אֶלָּא שְׁמַע מִינָּהּ: "בְּכוֹר" - לְמַעוּטֵי הֵיכָא דְּיוֹצֵא אַחַר יוֹצֵא דּוֹפֶן. אֲמַר לֵיהּ רַב אַחָא מִדִּפְתִּי לְרָבִינָא: אִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ בְּכוֹר לְדָבָר אֶחָד הָוֵי בְּכוֹר, תֵּינַח הֵיכָא דְּיָצָא זָכָר יוֹצֵא דּוֹפֶן וְזָכָר דֶּרֶךְ רֶחֶם - דְּלָא קָדוֹשׁ, דְּאִימְעוּט לֵידָה מִ"בְּכוֹר", דִּבְכוֹר לִרְחָמִים - אִיכָּא, בְּכוֹר לִזְכָרִים - לֵיכָּא. אֶלָּא הֵיכָא דְּיָצְתָה נְקֵבָה דֶּרֶךְ דּוֹפֶן וְזָכָר דֶּרֶךְ רֶחֶם - לִיקְדַּשׁ, דְּהָא אִיכָּא בְּכוֹר לִזְכָרִים וּבְכוֹר לְרֶחֶם! אֶלָּא מְחַוַּורְתָּא כִּדְאַבַּיֵי.

הדרן עלך הלוקח עובר פרתו

הַלּוֹקֵחַ בְּהֵמָה מִן הַגּוֹי, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם בִּיכְּרָה אִם לֹא בִּיכְּרָה, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: עֵז בַּת שְׁנָתָהּ - וַדַּאי לַכֹּהֵן, מִכָּאן וָאֵילָךְ - סָפֵק. רָחֵל בַּת שְׁתַּיִם - וַדַּאי לַכֹּהֵן, מִכָּאן וָאֵילָךְ - סָפֵק. פָּרָה וַחֲמוֹר בְּנוֹת שָׁלֹשׁ - וַדַּאי לַכֹּהֵן, מִכָּאן וָאֵילָךְ - סָפֵק. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא: אִילּוּ בַּוָּולָד בִּלְבַד הַבְּהֵמָה נִפְטֶרֶת - כִּדְבָרֶיךָ, אֶלָּא אָמְרוּ: סִימַן הַוָּולָד בִּבְהֵמָה דַּקָּה - טִינּוּף, וּבַגַּסָּה - שִׁילְיָא, וּבְאִשָּׁה - שָׁפִיר וְשִׁילְיָא. זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁיָּדוּעַ שֶׁבִּיכְּרָה - אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם, וְכָל שֶׁלֹּא בִּיכְּרָה - הֲרֵי זֶה לַכֹּהֵן, וְאִם סָפֵק - יֵאָכֵל בְּמוּמוֹ לַבְּעָלִים. **גמרא** מִיכָּן וָאֵילָךְ אַמַּאי סָפֵק? הַלֵּךְ אַחַר רוֹב בְּהֵמוֹת, וְרוֹב בְּהֵמוֹת מִתְעַבְּרוֹת וְיוֹלְדוֹת בְּתוֹךְ שְׁנָתָן נִינְהוּ, וְהָא וַדַּאי מֵילַד אוֹלִיד! לֵימָא רַבִּי יִשְׁמָעֵאל כְּרַבִּי מֵאִיר סְבִירָא לֵיהּ, דְּחָיֵישׁ לְמִיעוּטָא? - אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבָּנַן, כִּי אָזְלִי בָּתַר רוּבָּא - בְּרוּבָּא דְּאִיתֵיהּ קַמָּן, כְּגוֹן תֵּשַׁע חֲנוּיוֹת, וְסַנְהֶדְרִין, אֲבָל רוּבָּא דְּלֵיתֵיהּ קַמָּן - לָא אָזְלִי רַבָּנַן בָּתַר רוּבָּא. - וְהָא קָטָן וּקְטַנָּה, דְּרוּבָּא דְּלֵיתֵיהּ קַמָּן, וְקָאָזְלִי רַבָּנַן בָּתַר רוּבָּא. דִּתְנַן: קָטָן וּקְטַנָּה - לֹא חוֹלְצִין וְלֹא מְיַיבְּמִין, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. אָמְרוּ לוֹ: יָפֶה אָמַרְתָּ שֶׁאֵין חוֹלְצִין - "אִישׁ" כָּתוּב בַּפָּרָשָׁה, וּמַקְשִׁינַן אִשָּׁה לְאִישׁ; מַה טַּעַם אֵין מְיַיבְּמִין? אָמַר לָהֶם: קָטָן - שֶׁמָּא יִמָּצֵא סָרִיס, קְטַנָּה - שֶׁמָּא תִּמָּצֵא אַיְילוֹנִית, וְנִמְצְאוּ פּוֹגְעִין בְּעֶרְוָה. וְרַבָּנַן - זִיל בָּתַר רוּבָּא קְטַנִּים, וְרוֹב קְטַנִּים לָאו סָרִיסִים נִינְהוּ; זִיל בָּתַר קְטַנּוֹת, וְרוֹב קְטַנּוֹת לָאו אַיְילוֹנִית נִינְהוּ! אֶלָּא אָמַר רָבָא:

מחוורתא

דאי למעוטי יצתה נקבה לפניו — דרך רחם — מ"פטר רחם" נפקא אלא למעוטי יוצא אחר יוצא דרך דופן. בין אביי (לרבא) [לרבינא] ליכא מידי, אלא במשמעותיה דקרא פליגי. **אי סלקא דעתך בכור לדבר אחד** — משמע בכור, ויוצא אחר יוצא דופן לא ממשמעותא אימעיט, אלא מריבויא — תינח היכא דיצא זכר תחלה דרך דופן והדר נפק זכר אחרינא דרך רחם, דההוא אימעיט מריבויא דקרא. דמסתברא דקרא אתא למעוטי, דהא דבכור לרחמים הוא דאיכא, לבכור לזכרים וללידה ליכא. **אלא היכא דיצתה נקבה דרך דופן** — והדר נפק זכר דרך רחם — ליקדוש. דהא הוי בכור לתרי מילי, לרחמים ולזכרים ומריבויא דקרא לא מצית למעוטי אלא חד, מסתברא דיוצא אחר יוצא דופן זכר קממעט ולא יוצא אחר יוצא דופן נקבה, ואמאי קתני בברייתא סתם "אפילו יוצא אחר יוצא דופן", ולא פליגי בין זכר לנקבה? **אלא מחוורתא כדאביי** — דמשמעותיה הוי בכור לכל מילי משום הכי מימעיט כולהו.

הדרן עלך הלוקח עובר פרתו

משנה הלוקח — בהמה. **עז בת שנתה** — שילדה בתוך שנתה. **ודאי אותו הולד לכהן** — דקודם לכן לא ילדה. **ספק** — ירעה ויאכל במומו לבעלים. ספק של פטר חמור מפריש טלה והוא לעצמו. **טינוף** — מפרש בגמרא: שמא טנפה בתוך שנתה והוי סימן ולד, ונפטרה מן הבכורה. הלכך, אפילו עז בת שנתה ספק היא. **שפיר** = עור צורת הולד. **גמרא רבי מאיר חייש למיעוטא** — כדקתני לקמן קטן וקטנה. **תשע חנויות** — כולן מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבילה, ונמצאת חתיכת בשר לשם בקרקע — כשרה, דכל דפריש מרובא פריש. והיינו רובא דאיתיה קמן, שהרי החנויות לפנינו. **וסנהדרין** — כגון שנים עשר מזכין ואחד עשר מחייבין — זכאי. **רובא דליתיה קמן** — כגון הכא, דאמרת: הלך אחר רוב בהמות שבכל העולם. **פוגעין בערוה** — דכיון דאינה ראויה להוליד — לא קרינן בהו "והיה הבכור אשר תלד", ופקעה מהן תורת ייבום, וקיימו באיסור (בייבום) אשת אח.

רובא

אִי לְמַעוּטֵי הֵיכָא – אם למעט באופן **דְּיָצְתָה נְקֵבָה לְפָנָיו** דרך רחם, **מ'פֶּטֶר רֶחֶם' נָפְקָא** – הרי אפשר ללמוד זאת מ'פטר רחם'. **אֶלָּא שְׁמַע מִינָּהּ** – אלא באה להשמיעך תיבת 'בְּכוֹר' היתירה, **לְמַעוּטֵי הֵיכָא** – למעט מבכורה באופן **דְּיוֹצֵא אַחַר יוֹצֵא דּוֹפֶן,** נמצא שאינו ממעט את היוצא אחר יוצא דופן ממשמעות תיבת 'בכור' אלא מיתורה.

הגמרא מקשה על תירוצו של רבינא: **אָמַר לֵיהּ רַב אֲחָא מִדִּפְתִּי לְרַבִינָא, אִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – אם כמו שעלה על דעתך ש'בְּכוֹר' אף אם הוא רק **לְדָבָר אֶחָד, הָוֵי בְּכוֹר, תִּינַח** – מובן הדבר, שיש למעט מן הבכורה, **הֵיכָא** [–באופן] **דְּיָצָא זָכָר (יוצא) [דֶּרֶךְ] דּוֹפֶן,** ואחריו יצא **זָכָר דֶּרֶךְ רֶחֶם, דְּלֹא קָדוֹשׁ** – שאינו קדוש בקדושת בכורה, משום **דְּאִימְעוּט (לֵידָה)** – שנתמעט מיתור תיבת 'בְּכוֹר', **דִּבְכוֹר לִרְחָמִים אִיכָּא, בְּכוֹר לִזְכָרִים לֵיכָּא** – שהוא בכור רק לרחם ולא לזכרים. **אֶלָּא הֵיכָא** – אבל באופן **דְּיָצְתָה נְקֵבָה דֶּרֶךְ דּוֹפֶן,** ואחריה יצא **זָכָר דֶּרֶךְ רֶחֶם, לִיקְדַּשׁ** – היה לו להתקדש בקדושת בכורה, **דְּהָא אִיכָּא בְּכוֹר לִזְכָרִים וּבְכוֹר לְרֶחֶם** – שהרי הוא בכור גם לזכרים וגם לרחם, ואינך יכול למעטו מ'בכור', שהרי לדבריך אין למעט מ'בכור' רק בתורת ריבוי, ולא ממשמעותו, הלכך יש למעט רק דבר אחד, ומסתבר למעט את הנולד אחר יוצא דופן זכר, שהוא בכור רק לרחם, ולא למעט את הנולד אחר נקבה יוצאת דופן, שהוא בכור גם לזכרים וגם לרחם, ואילו מסתימת לשון הברייתא ששנינו ולא היוצא אחר יוצא דופן, משמע שממעט כל יוצא אחר יוצא דופן, בין אם הוא יוצא דופן זכר ובין אם היא נקבה. **אֶלָּא מְחַוַּוְרְתָּא** – מחוור וברור, **כִּדְאַבַּיֵי** שאמר, ש'בכור' משמעו, בכור לכל דבר, לפיכך יש למעט אף את היוצא אחר נקבה יוצאת דופן.

הדרן עלך הלוקח עובר פרתו

פרק שלישי - הלוקח בהמה

פרק זה, ממשיך לעסוק בדיני בכור בהמה טהורה.

משנה

משנתינו מבררת את דין הקונה בהמה וילדה לו ולד, ואינו יודע אם הוא בכור, או שמא כבר ילדה לפניו. **הַלּוֹקֵחַ בְּהֵמָה מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים,** שאינו נאמן לומר האם ילדה אצלו, **וְהלוקח אֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם בִּיכְּרָה אִם לֹא בִּיכְּרָה** – האם כבר ילדה אצל הגוי את בנה הבכור, ועתה ילדה ולד אצל הלוקח, **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר,** אם בהמה זו היא **עֵז,** ועדיין היא **בַּת שְׁנָתָהּ** – בתוך שנתה הראשונה, **וַדַּאי** הולד בכור וינתן **לַכֹּהֵן,** שכן עז אינה יולדת פעמיים בשנתה הראשונה, ובהכרח שזהו ולדה הראשון, **מִכָּאן וְאֵילַךְ סָפֵק** – ילדה אחרי גיל שנה הולד ספר בכור, משום שיתכן שכבר ילדה אצל הנכרי וזו לידתה השניה. ואם בהמה זו שקנה מהנכרי, היא **רָחֵל,** אם ילדה אצלו קודם שהיתה **בַּת שְׁתַּיִם,** הולד **וַדַּאי** בכור וינתן **לַכֹּהֵן,** שכן אינה יולדת פעמיים בתוך שתי שנותיה הראשונות, **מִכָּאן וְאֵילַךְ** – אם ילדה אחר גיל שנתיים, הולד נחשב **סָפֵק** בכור. ואם קנה מהנכרי **פָּרָה, וְכן חֲמוֹר,** אם כשקנאם היו **בְּנוֹת שָׁלֹשׁ** – בתוך שנתן השלישית, הולד **וַדַּאי** בכור וינתן **לַכֹּהֵן,** שהרי עד היותן בנות שלש שנים אינן יולדות כלל, ומוכח שלא ילדו קודם לכן אצל הנכרי, אך **מִכָּאן וְאֵילַךְ** – אם קנאם לאחר שמלאו להן שלש שנים ויום אחד, והתעברו אצלו, הולד הנולד אצלו נחשב **סָפֵק** בכור, שמא כבר ילדה ביד הגוי ביום שמלאו לה שלש שנים. ולפיכך ולד הפרה ירעה עד שיפול בו מום, ויאכל במומו לבעליו, ובחמור יפריש כנגדו טלה, ויניחנו לעצמו מספק, שהרי כהן הבא להוציא ממנו עליו להביא ראיה שהוא בכור וחייב בפדיון.

אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא לרבי ישמעאל, **אִילּוּ** היה הדין **שִׁבְּוָולָד בִּלְבַד הַבְּהֵמָה נִפְטֶרֶת,** כלומר שרק לידת ולד ממש פוטרת את הנולדים אחריה מבכורה, אכן היתה ההלכה **כִּדְבָרֶיךָ,** אולם האמת היא שלא רק ולד ממש פוטר מבכורה, **אֶלָּא אָמְרוּ** חכמים, **סִימָן הַוָּולָד** – הסימן המוכיח שהתחיל להיווצר ולד, ופוטר מבכורה, **בִּבְהֵמָה דַּקָּה,** כגון עז או כבשה, הסימן הוא **טִינּוּף,** דהיינו דם היוצא מן הרחם, ודם זה הוא ולד שנימוח ויוצא, **וּבִבהמה גַּסָּה,** כגון פרה או אתון, סימן הולד הוא יציאת **שִׁילְיָא** – כעין כיס שהולד מונח בו, **וּבָאִשָּׁה** סימן הולד הוא יציאת **שָׁפִיר** – עור שיש בו צורת ולד, **וְשִׁילְיָא,** כלומר או יציאת שליא. ועז המטנפת יכולה לשוב וללדת בתוך שנה, ולכן אף שיולדת בתוך הזמן הנ"ל מכל מקום הולד ספק בכור משום שיש לחוש שנפטרה מבכורה על ידי טינוף ושוב התעברה. והוא הדין בשאר רחל ופרה ואתון אף שילדו בזמן הנ"ל יש לחוש שקדם טינוף ללידה.

אומרת המשנה: **זֶה הַכְּלָל, כֹּל שֶׁיָּדוּעַ שֶׁכבר בִּיכְּרָה** אמו אצל המוכר לפני לידת ולד זה, הן על ידי ולד גמור והן על ידי טינוף, **אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם, וְכֹל** שידוע **שֶׁלֹּא בִּיכְּרָה** קודם שנקנתה מהנכרי, ולא יצא ממנה אפילו סימן ולד, **הֲרֵי זֶה** – הולד הראשון הנולד ביד הקונה, ודאי בכור וניתן **לַכֹּהֵן, וְאִם סָפֵק,** שלא נודע אם ביכרה או לא, הולד הנולד אצל הקונה הוא ספק בכור ואין צריך ליתנו לכהן, אלא **יֵאָכֵל בְּמוּמוֹ לַבְּעָלִים** – ימתין הבעלים עד שיפול בו מום, ויאכלנו.

גמרא

שנינו במשנה: עז בת שנתה ודאי לכהן מכאן ואילך ספק. מקשה הגמרא: **מִיכָּן וְאֵילַךְ** – כאשר ילדה אחר שעברה שנתה הראשונה, **אַמַּאי** הולד **סָפֵק** בכור, והלא, **הַלֵּךְ אַחַר רוֹב בְּהֵמוֹת, וְרוֹב בְּהֵמוֹת מִתְעַבְּרוֹת וְיוֹלְדוֹת בְּתוֹךְ שְׁנָתָן** הראשונה **נִינְהוּ, וְהָא** – וזו שילדה לאחר שנתה, יש לדון בה מכח רוב, **שוַדַּאי מֵילָד אוֹלִיד** – שבודאי כבר ילדה בשנתה הראשונה קודם שקנאה, והולד שנולד עתה בודאי אינו בכור. מבררת הגמרא: מאחר שרבי ישמעאל פסק שהולד ספק, **לֵימָא** – האם נאמר שמכאן מוכח **שרַבִּי יִשְׁמָעֵאל כְּרַבִּי מֵאִיר סְבִירָא לֵיהּ דְּחָיִישׁ לְמִיעוּטָא** – שדעתו כרבי מאיר [החולק על רבנן כמובא להלן], וסובר שאין הרוב מכריע את הדין, אלא חוששים גם למיעוט, ויש מיעוט בהמות שאינן יולדות בשנתן הראשונה, ולכן אמר שהולד ספק.

אומרת הגמרא: **אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבָּנָן** – אפילו אם תאמר שרבי ישמעאל סבר כרבנן שהולכים אחר הרוב ואין חוששין למיעוט, אפשר להבין מדוע כאן חשש למיעוט, שכן, **כִּי אָזְלִי בָּתַר רוּבָּא** – כל מה שאמרו רבנן שהולכים אחר הרוב, הוא דווקא **בְּרוּבָּא דְּאִיתֵיהּ קַמָּן** – ברוב הנמצא לפנינו, דהיינו שהרוב נקבע לפי פרטים הנמצאים עתה בעולם, **כְּגוֹן** הרוב שמצאנו בדין של **תֵּשַׁע חֲנוּיוֹת,** באופן המבואר בברייתא (כתובות טו.), לגבי עיר שיש בה עשרה חנויות, שבתשע מהן מוכרים בשר

המשך בעמוד 88

מְחַוַּוּרְתָּא – דבר ברור הוא, **שרַבִּי יִשְׁמָעֵאל** האומר שהוולד הנולד אצל הקונה לאחר שנתה נחשב ספק בכור, **כְּרַבִּי מֵאִיר סְבִירָא לֵיהּ דְּחָיִישׁ לְמִיעוּטָא** – דעתו כרבי מאיר החושש למיעוט, וכיון שיש מיעוט בהמות שאינן יולדות בתוך שנתן, חושש רבי ישמעאל שבהמה זו מן המיעוט ועדיין לא ילדה, וולד זה הוא הבכור.

ביאור נוסף: **רַבִּינָא אָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא** – אפילו אם נאמר שרבי ישמעאל סובר כ**רַבָּנָן**, שהולכים אחר הרוב ואין חוששין למיעוט, יש לומר, **כִּי אָזְלִי רַבָּנָן בָּתַר רוּבָּא** – כאשר הלכו חכמים אחר הרוב, היה זה דווקא **בְּרוּבָּא דְּלֹא תְּלִי בְּמַעֲשֶׂה** – באופן שהרוב אינו תלוי במעשה, כגון בקטן וקטנה לענין יבום שנעשים ראויים להוליד מאליהם בלא שום פעולה, **אֲבָל רוּבָּא דִּתְלִי בְּמַעֲשֶׂה** – באופן שהרוב תלוי במעשה, כגון עיבור הבהמה, שהוא תלוי בהרבעתה שיעלה עליה זכר ויש לחשוש שמא לא עלה עליה זכר, **לֹא** הלכו חכמים אחר הרוב.

הגמרא מביאה ברייתא שהמחלוקת המוזכרת במשנתינו שנויה בה בהרחבה, ולאחר מכן מבארת הגמרא במה נחלקו: **תָּנוּ רַבָּנָן** בברייתא, הקונה **עֵז** מנכרי, ואינו יודע אם כבר ילדה אצלו, אם ילדה בעודה **בַּת שְׁנָתָהּ** – בתוך שנתה הראשונה, בהכרח שלא ילדה קודם לכן אצל הנכרי והולד **וַדַּאי** בכור, וינתן **לַכֹּהֵן**, ואם ילדה **מִיכָּן וּלְהַלָּן** – אחר מלאת לה שנה, הולד **סָפֵק** בכור. ואם קנה מהנכרי **רָחֵל**, הרי שאם ילדה אצלו בעודה **בַּת שְׁתַּיִם** – קודם שמלאו לה שנתיים, הולד **וַדַּאי** בכור, וינתן **לַכֹּהֵן**, **מִיכָּן וּלְהַלָּן** – ילדה לאחר מלאת לה שנתיים, הולד **סָפֵק** בכור. ואם קנה מהנכרי **פָּרָה**, אם כשקנאה, היתה **בַּת שָׁלֹשׁ** – לא מלאו לה שלש שנים, בהכרח שלא ילדה קודם לכן אצל הנכרי, והולד הראשון **וַדַּאי** בכור וינתן **לַכֹּהֵן**, אך אם קנאה **מִיכָּן וּלְהַלָּן** – אחר שמלאו לה שלש שנים, הולד **סָפֵק** בכור. ודין **חֲמוֹרָה** כְּדין **פָּרָה**. **רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, אין דין חמורה כדין פרה, אלא **חֲמוֹרָה בַּת אַרְבַּע שָׁנִים**. דהיינו אף אם לקחה בתוך שנתה הרביעית, הולד הראשון ודאי פטר חמור, כי אינה יולדת קודם ארבע שנים, ואם נקנתה אחר כך ולדה ספק. **עַד כָּאן דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל**.

ממשיכה הברייתא: **כְּשֶׁנֶּאֶמְרוּ דְּבָרִים** אלו של רבי ישמעאל **לִפְנֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, אָמַר לָהֶן** – לאותם שאמרו לו שמועה זו, **צְאוּ אִמְרוּ לוֹ לְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, טָעִיתָ**, שכן, **אִילּוּ** בְּלידת **וָּולָד בִּלְבַד הַבְּהֵמָה נִפְטֶרֶת** מבכורה, כלומר אם היה הדין שרק לידת ולד ממש פוטרת את הנולדים אחריה מבכורה, אכן **הָיָה כִּדְבָרֶיךָ**, (**אלא**) [**אֲבָל אָמְרוּ**] חכמים, **שסִימָן הַוָּולָד** – הסימן המוכיח שהתחיל להווצר ולד, ועל ידו נפטרת הבהמה מבכורה, **בִּבְהֵמָה דַּקָּה** כגון עז או כבשה, הוא **טִינּוּף**, דהיינו דם היוצא מן הרחם, ודם זה הוא ולד שנימוח ויוצא, **וּבִבהמה גַּסָּה**, כגון פרה או אתון, סימן לולד היא יציאת **שִׁלְיָא** – כעין כיס שהולד מונח בו, **וּבָאִשָּׁה** סימן הולד הוא יציאת **שָׁפִיר** – עור שיש בו צורת ולד, **וְשִׁלְיָא**, כלומר או יציאת שליא. וכל בהמה שיצא ממנה אחד מסימני הולד, הולד הנולד אחריה אינו בכור. ולפי זה הלוקח בהמה מהנכרי וילדה אצלו, אף שלא יתכן שילדה קודם לכן, מכל מקום הולד הנולד ממנה הוא רק ספק בכור, משום שיש חשש שבעודה אצל הנכרי יצא ממנה אחד מסימנים אלו, והולד שנולד עתה, אינו הבכור.

והוסיף רבי יהושע ואמר לתלמידיו שיאמרו לרבי ישמעאל, שסברא זו שמעתי מרבותי, וְאולם **אֲנִי, אֵין אֲנִי אוֹמֵר כֵּן** – אינני חולק עליך בלשון זו, **אֶלָּא** אני חולק עליך בלשון אחרת, שאני אומר, **עֵז שֶׁטִּינְּפָה** כשהיא **בַּת שִׁשָּׁה** חודשים מלאים, דהיינו בתחילת החודש השביעי, יכולה להיות **יוֹלֶדֶת בְּתוֹךְ שְׁנָתָהּ**, וכן **רָחֵל שֶׁטִּינְּפָה בַּת שְׁנָתָהּ**, יכולה להיות **יוֹלֶדֶת בְּתוֹךְ שְׁתַּיִם**. ובסמוך תבאר הגמרא מה ההבדל בין הלשון שאמר בשם רבותיו לבין הלשון שאמר בעצמו.

אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, אֲנִי לֹא בָּאתִי לִידֵי מִדָּה זוֹ – אינני סובר כרבי יהושע, **אֶלָּא** לדעתי הכלל הוא, **שכֹּל שֶׁיָּדוּעַ שֶׁבִּיכְּרָה, אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם**, דהיינו הולד שאחריו ודאי אינו בכור, **וְכֹל** שידוע **שֶׁלֹּא בִּיכְּרָה הֲרֵי זוֹ לַכֹּהֵן**, ואם **סָפֵק** אם ביכרה, **יֵאָכֵל בְּמוּמוֹ לַבְּעָלִים**. ולהלן (ע"ב) תבאר הגמרא במה חולק רבי עקיבא על דברי רבי יהושע.

מבררת הגמרא: **בְּמַאי קָמִיפְלְגִי** – במה נחלקו **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל** שאמר שעז שילדה בתוך שנתה, ולדה ודאי לכהן, **וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ**, שאמר לו שטעות היא בידו משום שסימן הולד בבהמה דקה טינוף וכו'. שואלת הגמרא: **לֵימָא בְּטִינּוּף פּוֹטֵר קָמִיפְלְגִי** – האם נאמר שנחלקו אם טינוף נחשב כלידת ולד, ומועיל לפטור את הולד הנולד אחריו מבכורה, **שרַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר טִינּוּף אֵינוֹ פּוֹטֵר**, כלומר אפילו אם ידוע שטינפה אינה נפטרת מבכורה, **וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ סָבַר טִינּוּף פּוֹטֵר**.

משיבה הגמרא: לא בזה נחלקו, ובודאי **אִי דְּחָזִינַן דְּטִינּוּף** – אם ראינו שבהמה זו טינפה, **דְּכוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי** – כולם לא חולקים **דְּטִינּוּף פּוֹטֵר, וְהָכָא בְּחוֹשְׁשִׁין לְטִינּוּף קָא מִיפְלְגִי** – והמחלוקת כאן היא האם לחשוש שהבהמה טינפה אצל המוכר, **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר אֵין חוֹשְׁשִׁין לְטִינּוּף**, שהרי רוב בהמות אינן מטנפות [אלא כאשר מתעברות יולדות], **וְאילו רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ סָבַר חוֹשְׁשִׁין לְטִינּוּף**, ולכן ולדה הראשון הוא רק ספק בכור.

מקשה הגמרא על ביאור זה: **וְכי רבי ישמעאל לֹא חָיִישׁ** למיעוט, **וְהָאָמַר** [–והרי לעיל אמר] **רָבָא, מְחַוַּוּרְתָּא** – דבר ברור הוא **שרַבִּי יִשְׁמָעֵאל כְּרַבִּי מֵאִיר סְבִירָא לֵיהּ דְּחָיִישׁ לְמִיעוּט** – דעתו כרבי מאיר שחושש למיעוט, ואם כן גם בנידון זה, יש לחשוש למיעוט מטנפות, ולא יהיה הולד אלא ספק בכור.

מתרצת הגמרא: **כִּי חָיִישׁ** – מה שמצינו לעיל שרבי ישמעאל חושש למיעוט, הוא דווקא כשהמיעוט מכריע **לְחוּמְרָא**, לומר שהולד ספק בכור ולא ודאי פשוט, אבל **לְקוּלָּא** – כאשר החשש למיעוט יגרום להקל ולומר שהולד הנולד בתוך שנה אינו בכור ודאי אלא רק ספק, **לֹא חָיִישׁ** – לא חשש לו, אלא דן על פי הרוב, לומר שהולד ודאי בכור.

הגמרא מביאה ביאור נוסף במחלוקת רבי יהושע ורבי ישמעאל: **וְאִיבָּעֵית אֵימָא** – ואם תרצה תוכל לבאר מחלוקתם כך, שרבי ישמעאל **בֵּין לְקוּלָּא בֵּין לְחוּמְרָא חָיִישׁ** למיעוט, **וְהָכָא בִּמְטַנֶּפֶת וְחוֹזֶרֶת וְיוֹלֶדֶת בְּתוֹךְ שְׁנָתָהּ קָמִיפְלְגִי** – וכאן נחלקו האם בהמה יכולה להספיק גם לטנף וגם ללדת בתוך שנתה הראשונה, **דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר, מְטַנֶּפֶת אֵינָהּ חוֹזֶרֶת וְיוֹלֶדֶת בְּתוֹךְ שְׁנָתָהּ, וְהָא מִדְּאוֹלִיד** – וממה שבהמה זו ילדה מוכח **שוַדַּאי לֹא טַנִּיף** – שודאי קודם לכן לא טינפה, ונמצא שהולד שילדה בתוך שנתה, הוא בכור ודאי, **וְאילו רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ סָבַר, מְטַנֶּפֶת חוֹזֶרֶת וְיוֹלֶדֶת בְּתוֹךְ שְׁנָתָהּ**, ואף שילדה בתוך שנתה הראשונה, עדיין יש לחוש שמא טינפה אצל המוכר קודם שנקנתה, ולכן הולד הזה הוא ספק.

הגמרא מבארת את המשך הברייתא: רבי יהושע הוסיף ואמר, **וַאֲנִי אֵינִי אוֹמֵר כֵּן, אֶלָּא עֵז שֶׁטִּינְּפָה בַּת שִׁשָּׁה יוֹלֶדֶת תּוֹךְ**

המשך בעמוד 191

רש"י

רובא דתלי במעשה — כגון עיבור הבהמה דתלי בהרבעה, ואיכא למיחש שמא לא עלה עליה זכר, הילכך ספק. **ואני איני אומר כן** — איני חולק עליך בלשון שמועתי, אלא בלשון אחר. ולקמן מפרש מאי איכא בין סבריה לגמריה. **במאי קמיפלגי** — רבי ישמעאל וגמריה דרבי יהושע, דקתני "אבל אמרו"? **בטינוף פוטר פליגי** — דרבי ישמעאל דמשוי ליה ודאי בכור, סבר דאי נמי טינוף בתוך שנתה לא מיפטרא. **לחומרא** — כגון גבי רישא דשמעתא, דאי הוה אזלינן בתר רובא הוה משוינן ליה פשוט ודאי (דהא) מכאן ואילך (הוה), הילכך חייש למיעוט לחומרא ומשוי ליה ספק. אבל הכא, אי חייש למיעוט — קולא הוא, דאפילו בת שנתה משוי ליה ספק. **גמריה** — "אבל אמרו" (אית ליה דזעירי). **סבריה** — "ואני איני אומר כן" כו'. **דטינוף בסוף ששה** — שראינוה שהתחילה לטנף בתחלת חדש שביעי. **אין טינוף פחות משלשים יום** — דאינה מקבלת זכר עד שלשים יום. **לגמריה** — דלא ידעינן שטינפה בת ששה, אדרבי ישמעאל פליג, דאמר: בת שנתה ודאי לכהן. וקאמר ליה איהו: אפילו ילדה בתוך שנתה ספק, דלמא טנף בתוך שלשה חדשים או ארבעה משנולד, וחזרה וילדה בתוך שנתה. והיכא דחזינן דלא טנף עד סוף ששה וטינפה בסוף ששה כדאמר רבי יהושע בסבריה — ההוא בכור מעליא הוא. דההוא טינוף לאו טינוף גמור הוא. דאם טינוף היה — לא הוה ילדה בתוך שנתה עד יום אחד בשנה שניה. דטינוף הוי כל חדש שביעי, כזעירי, וחמשה חדשים ימי העיבור — הרי כלתה שנתה, ולא תלד עד למחר דכל חדשי עיבור בעינן שלמים. ואחר כך יולדת למחר. כדאמרינן במסכת נדה (לח,ב): "ויתן ה' לה הריון" בגימטריא מאתיים שבעים ואחד. ותשעה חדשים של שלושים יום הוו מאתיים ושבעים ימים, וביום מאתיים שבעים ואחד כתב קרא דיולדת. **לסבריה** — ואף על גב דחזינא דלא טניף עד סוף ששה — נמי ספיקא הוא, דלית ליה דזעירי.

לגמריה

תוספות

מחוורתא רבי ישמעאל כרבי מאיר סבירא ליה דחייש למיעוטא — ומטעם סמוך מיעוטא דאין מתעברות, לחזקה דבחזקת שלא ילדה, ואיתרע ליה רובא — אין לחושבו ודאי כבור, דלא הוי אלא פלגא ופלגא כדאמר בריש פרק בתרא דיבמות (קיט,א), ושם הארכתי. והא דמטהרינן בספק טומאה בפרק "בסוי הדם" (חולין פו,א) היינו משום דילפינן מסוטה ליטהר בדבר שאין בו דעת לישאל. ולהכי קאמר התם: אם אמרו ספק טומאה לטהר, יאמרו ספק איסור להיתר?

רבינא אמר אפילו תימא רבנן — תימה: דלא משני הכי בריש פרק בתרא דיבמות (קיט,א) אמתניתין דלא תנשא ולא תתייבם עד שתדע שמא (מעוברת) היא צרתה! ויש לומר: דתשמיש דאדם לא חשיב תלי במעשה כמו תשמיש דבהמה. דפעמים דבהמה צריך להרביע, כדאמר ב"השוכר את הפועלים" (בבא מציעא צא,א): מותר להכניס כמכחול בשפופרת.

ורבי יהושע סבר חושש לטינוף — ואם תאמר: הא קא מסקינן לקמן דרבי יהושע לא חייש למיעוטא, כדדייק ממתניתין דיצתה מלאה: רבי יהושע אומר אינה חוששת, ואם כן היכי חייש הכא למיעוטא דמטנפת? ועוד, דבכי האי גוונא דהכא אפילו רבי מאיר לא חייש, כדאמר בריש פרק בתרא דיבמות (קיט,ב) דהיכא דאיכא רובא וחזקה הוי המיעוט מיעוט דמיעוטא. והכא איכא רובא דאין מטנפות, וחזקה שהיא בחזקת שלא ילדה! ויש לומר: דמכל מקום לא הוי ודאי כבור שניתן לכהן, דאיכא חזקת ממונא דעדיפא, והמוציא מחבירו עליו הראיה. ואפילו לרב דאזיל בממונא אחר הרוב בההיא דהמוכר שור לחבירו ונמצא נגחן (בבא קמא מו,א), היינו משום דאמר: קים לי בנפשאי שאני מן הרוב. אי נמי, יש לחלק בין ממון שאין לו תובעין לממון שיש לו תובעין. ומיהו היא קצת תימה: דלענין ללקות בגיזה ועבודה ולענין ליקרב למזבח — חשיב ודאי בכור, דאזלינן בתר רובא וחזקה. ולענין נתינתו לכהן יחשב ספק! ונראה לתרץ: דלהכי חיישינן למיעוטדמטנפות — משום דרוב בהמות מתעברות כשמגיעות לזמן שראויות להתעבר בו (מתעברות).

לקולא לא חייש — ואפילו לכהן ינתן, כיון דקרב למזבח. ומיהו, גבי חמורה קשה, דהוה לן להעמיד ממון ביד בעלים ולא ניזל בתר רובא, דאפילו רב מודה הכא דאין הולכין בממון אחר הרוב כדפירשתי לעיל! ויש לומר: דגזר חמורה אטו בהמה טהורה.

ואיבעית אימא בין לקולא בין לחומרא חייש — מעיקרא נמי, דהוה בעי למימר לקולא לא חייש, משמע דהיינו לרבי ישמעאל, אבל לרבי מאיר בכל מקום חייש. ומכל מקום אין לדקדק מכאן דהא דרבי מאיר חייש למיעוטא — היינו מדאורייתא, מדחייש משום דאין להתעבר כשמגיעות לזמן הראויות להתעבר, שמסייע למיעוט. ובפרק "אין מעמידין" (עבודה זרה לד,ב) גבי גבינת בית אוניקי, אמר דרבי מאיר חייש למיעוטא, וגזר רובא אטו מיעוטא, ולא גזר שאר מקומות אטו אותו מקום. משמע דבאותו מקום נמי לאו מדאורייתא אלא מדרבנן, מטעם גזירה אטו מיעוטא. ובפרק קמא דחולין (יב,א) נמי דפריך לרבי מאיר: פסח וקדשים מאי איכא למימר דשרא רחמנא? ולא קאמר: בשר תאוה מאי איכא למימר דשרא רחמנא. משמע דמדרבנן חייש למיעוטא, ואפילו גזר בבשר תאוה — בפסח וקדשים לא גזר, דלא אפשר. ואף על פי שלא יכלו להעמיד שם גזירתם, העמידוה הכא דאפשר. הכי נמי בדאורייתא, היכא דאפשר — אפשר, היכא דלא אפשר לבדוק — לא אפשר. דאם איתא דבדאורייתא אין חילוק בין אפשר ללא אפשר — לא היה לחכמים לחוש ולגזור היכא דאפשר, כיון שראו שום מקום שלא חשו, כגון היכא דלא אפשר. ומיהו, היכא דחזקה מסייעת למיעוט, נראה דחייש רבי מאיר למיעוט מדאורייתא, מדטהר גבי תינוק. ועוד רוצה להתיר בפרק "ביסוי הדם" (חולין פו,ב) לשחוט אותו ואת בנו אחר שחיטת חרש שוטה וקטן, דאף על גב דאין רוב מעשיהן מקולקלין. ואם תאמר: דבפרק "הזהב" (בבא מציעא נה,ב) גבי חמשה חומשין הן, משמע דדמאי הוי מדרבנן אפילו לרבי מאיר, דקאמר: עשו חיזוק לדבריהם. ולמה אינו טבל דאורייתא? דסמוך מיעוט דאין מעשרים לחזקת טבל! ויש לומר: דאין זה חזקה, דדלמא כרבי אושעיא עבדה, שהכניסה במוץ (ברכות לא,א). ועוד, דאין להחזיק שום אדם ברשע בשביל מיעוט שאין מעשרין.

מְחַוַּורְתָּא, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל כְּרַבִּי מֵאִיר סְבִירָא לֵיהּ דְּחַיֵּישׁ לְמִיעוּטָא. רְבִינָא אָמַר: אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבָּנַן, כִּי אָזְלִי רַבָּנַן בָּתַר רוּבָּא - בְּרוּבָּא דְּלָא תָּלֵי בְּמַעֲשֶׂה, אֲבָל רוּבָּא דְּתָלֵי בְּמַעֲשֶׂה - לָא. תָּנוּ רַבָּנַן: עַז בַּת שְׁנָתָהּ - וַדַּאי לַכֹּהֵן, מִיכָּן וּלְהַלָּן - סָפֵק. רָחֵל בַּת שְׁתַּיִם - וַדַּאי לַכֹּהֵן, מִיכָּן וּלְהַלָּן - סָפֵק. פָּרָה בַּת שָׁלֹשׁ - וַדַּאי לַכֹּהֵן, מִיכָּן וּלְהַלָּן - סָפֵק. חֲמוֹרָה - כְּפָרָה. רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: חֲמוֹרָה בַּת אַרְבַּע שָׁנִים. עַד כָּאן דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. כְּשֶׁנֶּאֶמְרוּ דְּבָרִים לִפְנֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, אָמַר לָהֶן, צְאוּ אִמְרוּ לוֹ לְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל: טָעִיתָ! אֵילּוּ בַּעֲוָולָד בִּלְבַד הַבְּהֵמָה נִפְטֶרֶת - הָיָה כִּדְבָרֶיךָ. אֶלָּא: סִימָן הַוָּולָד בִּבְהֵמָה דַּקָּה - טִינּוּף, וּבִגַסָּה - שִׁלְיָא, וּבְאִשָּׁה - שָׁפִיר וְשִׁלְיָא. וַאֲנִי אֵין אֲנִי אוֹמֵר כֵּן, אֶלָּא: עַז שֶׁטִּינְּפָה בַּת שִׁשָּׁה - יוֹלֶדֶת בְּתוֹךְ שְׁנָתָהּ, רָחֵל שֶׁטִּינְּפָה בַּת שְׁנָתָהּ - יוֹלֶדֶת בְּתוֹךְ שְׁתַּיִם. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: אֲנִי לֹא בָאתִי לִידֵי מִדָּה זוֹ, אֶלָּא: כָּל שֶׁיִּדּוּעַ שֶׁבִּיכְּרָה - אֵין כָּאן לַכֹּהֵן בְּלוּם, וְכָל שֶׁלֹּא בִּיכְּרָה - הֲרֵי זוֹ לַכֹּהֵן, סָפֵק - יֵאָכֵל בְּמוּמוֹ לַבְּעָלִים. בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ? לֵימָא בְּטִינּוּף פּוֹטֵר קָמִיפַּלְגִי, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר: טִינּוּף אֵינוֹ פּוֹטֵר, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ סָבַר: טִינּוּף פּוֹטֵר? - אִי דְּחָזְנַן דְּטִינּוּף - דְּכוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּטִינּוּף פּוֹטֵר. וְהָכָא בְּחוֹשְׁשִׁין לְטִינּוּף קָא מִיפַּלְגִי, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר: אֵין חוֹשְׁשִׁין לְטִינּוּף, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ סָבַר: חוֹשְׁשִׁין לְטִינּוּף. - וְלָא חַיֵּישׁ? וְהָאֲמַר רָבָא: מְחַוַּורְתָּא רַבִּי יִשְׁמָעֵאל כְּרַבִּי מֵאִיר סְבִירָא לֵיהּ, דְּחַיֵּישׁ לְמִיעוּטָא! - כִּי חַיֵּישׁ - לְחוּמְרָא, לְקוּלָּא - לָא חַיֵּישׁ. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: בֵּין לְחוּמְרָא חַיֵּישׁ, וְהָכָא בִּמְטַנֶּפֶת וְחוֹזֶרֶת וְיוֹלֶדֶת בְּתוֹךְ שְׁנָתָהּ קָמִיפַּלְגִי, דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר: מְטַנֶּפֶת אֵינָהּ חוֹזֶרֶת וְיוֹלֶדֶת בְּתוֹךְ שְׁנָתָהּ, וְהָא מְדְּאוֹלִיד - וַדַּאי לָא טָנֵיף, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ סָבַר: מְמַנֶּפֶת - חוֹזֶרֶת וְיוֹלֶדֶת בְּתוֹךְ שְׁנָתָהּ. "וַאֲנִי אֵינִי אוֹמֵר כֵּן, אֶלָּא עַז שֶׁטִּינְּפָה בַּת שִׁשָּׁה - יוֹלֶדֶת תּוֹךְ שְׁנָתָהּ, רָחֵל שֶׁטִּינְּפָה בַּת שְׁנָתָהּ - יוֹלֶדֶת בְּתוֹךְ שְׁתַּיִם". מַאי אִיכָּא בֵּין גְּמָרֵיהּ לְסָבְרֵיהּ - שֶׁטִּינְּפָה בְּסוֹף שִׁשָּׁה. וְאִיכָּא בֵּינַיְיהוּ דְּזֵעִירִי, דְּאָמַר זְעִירִי: אֵין טִינּוּף פָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם; לְגַמְרֵיהּ - אִית לֵיהּ דְּזֵעִירִי, לְסַבְרֵיהּ - לֵית לֵיהּ דְּזֵעִירִי. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: דְּכוּלֵּי עָלְמָא אִית לְהוּ דְּזֵעִירִי, וְהָכָא בְּיוֹלֶדֶת לְמִקְּטָעִין קָמִיפַּלְגִי.

לגמריה

תוספות

חלב פוטר איבא ביניהו — פסק רבינו תם דחלב אינו פוטר. דלקמן בפירקין (כד,א) מסקינן כרבן שמעון בן גמליאל, דאמר בלוקח בהמה מניקה מגוי דפטורה מן הבכורה, דלא מרחמא אלא עם בן ילדה. אבל מטעם חלב לחוד לא מיפטרא אי לאו דאיכא ולד בהדה, דחזינא דמרחמא ליה ומניקתו. ומתוך כך מדקדק רבינו תם דהכי הלכתא, דחיישינן למיעוטא היכא דאיכא חזקה בהדה, כי הכא, שהיא בחזקת שלא ילדה. ואפילו לא קיימא לן כרבי מאיר דמטהר בההיא דרוב תינוקות מטפחים (נדה יח,ב) מטעם סמוך מיעוטא לחזקה — להחמיר מיהא חיישינן. ואף על גב דבפרק קמא דחולין (יא,ב) משמע דאין הלכה כרבי מאיר אפילו להחמיר, דקאמר: לרבי מאיר דחייש למיעוטא היכי אביל בשרא? משמע דאין הלכה כן, דלא קאמר "היכי אבלינן בישראל", מכל מקום היכא דחזקה מסייעתו — חיישינן, והכא איכא חזקה, דהעמד בהמה בחזקת שלא ילדה, וסמוך מיעוטא דחולבות ואף על פי שאינן יולדות לחזקה. והא דאמרינן פרק קמא דחולין (ג,ב) דרוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן, ולא אמרינן: סמוך מיעוטא דאין מומחין לחזקה דבהמה בחזקת איסור עומדת עד שלא נשחטה — ההוא רובא מצוי הוא, ושכיח טובא. כענין שמצינו בריש גיטין (ב,ב); ואפילו לרבי מאיר דחייש למיעוטא — סתם ספרי דדייני מגמר גמירי, והמיעוט לא שכיח ולא חייש ליה רבי מאיר, כדאמרינן בריש "בנות כותים" (נדה לב,א). וכן יש לומר בההיא דיבמות (קכא,ב) דמים שאין להם סוף, דדיעבד אשתו מותרת, ולא אמרינן: סמוך מיעוטא דנמלטים לחזקת אשת איש. ומה שהחמירו שם לכתחלה — משום חומרא דאשת איש. וגוסס נמי לא אזלינן ביה בתר רובא להעיד עליו להשיא את אשתו. וגם באתרא דרובא מסבלי והדר מקדשי, ומיעוט מקדשי והדר מסבלי, דאיכא רובא וחזקה להתירא — חיישינן למיעוטא להחמיר, לפי גירסת רבינו חננאל בקדושין בפרק שני (ג,ב). ויש לתמוה אהא דפריך הכא לרבי יהושע דאמר: חלב אינו פוטר, מהא דאמר רבי יהושע ביבמות (קיט,א): יצתה מליאה אינה חוששת כדמפרש, דלא חייש למיעוטא דזכרים, ודוחק מתוך כך לומר "איפוך". ומאי קשה? בההיא דיבמות ליכא חזקה בהדי מיעוטא, אבל בהדי מיעוטא דחולבות איכא חזקה, ולפיכך חיישי! ועל כרחין מתניתין דהתם נמי מוכחא דיש חילוק, דרישא דלא תנשא ולא תתייבם כו' מפרש התם מטעם סמוך מיעוט לחזקה, ולא פליג עליה רבי יהושע. דאין לומר דפליג בסיפא והוא הדין ברישא, דאדרבה הוה ליה לאשמועינן דפליג ברישא ואף על גב דאיכא חזקה, וכל שכן בסיפא! ויש לומר: כיון דמשכח ברייתא איפכא — לא חש מלתרץ. מיהו תימה: דלמאי דמפיך — כל שכן דתקשי לן, דכאן אמר רבי יהושע: חלב פוטר — אלמא לא חייש למיעוטא ואף על גב דאיכא חזקה בהדה, ובההיא דיבמות משמע דלא פליג רבי יהושע אלא בסיפא, אבל ברישא מודה! ואי הוה אמרינן דלא חשיב מיעוט, דאיכא חזקה בהדה מה שהיא בחזקת שלא ילדה. שאדרבה, העמד ולד בחזקת שאינו קדוש בבכורה, שהוא חולין במעי אמו — אז הוה אתי שפיר, וגם הא דצריך לומר "איפוך". אבל קשה, דאם כן רבן שמעון בן גמליאל דסבר חלב אינו פוטר — אלמא חייש למיעוטא, ואף על גב דליכא חזקה בהדה. ובריש "כל הצלמים" (עבודה זרה מ,ב) משמע דלא חייש למיעוט, ולא גזר שאר מקומות אטו אותו מקום כדגזר רבי מאיר מטעם דחייש למיעוט. ועוד קשיא: דבסוף "אין מעמידין" (שם לט,ב) משמע דרבי יוחנן סבר כרבי מאיר בגבינות בית אונייקי, דסתמא כרבי מאיר. וטעמא דרבי מאיר משום דחייש למיעוט, דמפרש בההוא פרקא. ובפרק קמא דחולין (ה,ב) דרבי יוחנן אבל משחיטת כותי, ולא חייש למיעוט החשודים, כדקאמר רבי מאיר התם גבי יינם, אף על גב דאיכא חזקה בהדה דלא נשחטו! ויש לומר: דאיכא סתמי טובא דלא חיישינן למיעוטא. ועוד, דהתם סתם ואחר כך מחלוקת, בריש "כל הצלמים" פלוגתא דרבי מאיר ורבנן. אבל עוד קשה: דלקמן (בכורות כד,א) משמע דרבי יוחנן אית ליה הלכה כרבן שמעון בן גמליאל, גבי ההוא דראה חזיר כרוך אחר רחל! ויש לתרץ: דאין להחזיק כל הכותים כרשעים אלא להרשע לבדו. ועוד קשה: דבפרק "עשרה יוחסין" (קדושין פ,א) גבי רוב תינוקות מטפחים, משמע דרבי יוחנן סבר כרבנן. דקתני: שני דברים אין בהם דעת לישאל ועשאום חכמים כמו שיש בהן דעת לישאל! ומיהו מצינו למימר דלעולם כדאמר דמילתיה דרבן שמעון בן גמליאל סבר רבי יוחנן כוותיה בההיא, דמשמע דמדפטר מטעם דלא מרחמא להניק אלא אם כן ילדה. ונפקא מינה, היכא דחזינן דהוה לה חלב קודם לידה (אם אחר כך ראינוה מניקה), דההיא לא מיפטרא מטעם חלב, אי לאו טעמא דלא מרחמא. ולפי זה אפשר דהוי רבן שמעון בן גמליאל סבר חלב פוטר, ואין ראיה השתא לרבינו תם למיעוט היכא דאיכא חזקה בהדה מהא דפסקינן הלכה כרבן שמעון בן גמליאל. ומיהו קשה, דרבן שמעון בן גמליאל דאמר: כל ששהה שלושים יום באדם אינו נפל, הא לא שהה — ספיקא הוי. ומפרש (אם לאו כלומר) — אפילו נפל מן הגג או אכלו ארי, אלמא חייש למיעוט נפלים. ובריש "כל הצלמים" לא חייש למיעוט! ובלאו קשיא דרבן שמעון בן גמליאל קשיא נמי הלכתא אהלכתא, דלא חיישינן למיעוט, כדמשמע בחולין דלא פריך "היכי אבלינן בישראל", ובההיא דשבת (קלו,א) קיימא לן כרבן שמעון בן גמליאל, כדמוכח התם! ויש לומר: דמן הדין היה לנו לפסוק כרבנן, ואדרבנן סמכינן בשעת הדחק, כדמוכח ב"החולץ" (יבמות לו,א). אלא מדרבנן החמירו ביבמה הואיל ומת תוך שלשים, ואף על פי שנפל מן הגג או אכלו ארי, שמא ישתקע הדבר ויאמרו העולם שפיזקו ומת, ויבא לידי לעז ולקלקול. ולכך עשאוהו כספק גם לענין אביולות, שלא יבא להקל בעדות. ועוד, שבכל מקום הלכה כדברי המיקל באבל. ובלא שהה שמונה ימים בבהמה העמידו כרבן שמעון בן גמליאל, דאי לא הא — לא קיימא

לְגִמְרֵיהּ - לָא אָמְרִינַן יוֹלֶדֶת לְמִקְּטָעִין, לְסַבְרֵיהּ - אָמְרִינַן יוֹלֶדֶת לְמִקְּטָעִין. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: לָא אָמְרִינַן יוֹלֶדֶת. וְהָכָא בְּמִקְצָת הַיּוֹם כְּבוּלּוֹ קָמִיפַּלְגִי, לְסַבְרֵיהּ - אָמְרִינַן מִקְצָת הַיּוֹם כְּבוּלּוֹ, לְגִמְרֵיהּ - לָא אָמְרִינַן מִקְצָת הַיּוֹם כְּבוּלּוֹ. "אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: אֲנִי לֹא בָּאתִי לִידֵי מִדָּה זוֹ אֶלָּא כָּל שֶׁיִּדּוּעַ" כו'. מַאי אִיכָּא בֵּין רַבִּי עֲקִיבָא לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ? אָמַר רַבִּי חֲנִינָא מִסּוּרָא: חָלָב פּוֹטֵר אִיכָּא בֵּינֵיהוּ. רַבִּי עֲקִיבָא סָבַר: חָלָב פּוֹטֵר; הַלָּךְ אַחַר רוֹב בְּהֵמוֹת, וְרוֹב בְּהֵמוֹת אֵין חוֹלְבוֹת אֶלָּא אִם כֵּן יוֹלְדוֹת. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ סָבַר: הָא אִיכָּא מִיעוּטָא דְּחוֹלְבוֹת אַף עַל פִּי שֶׁאֵין יוֹלְדוֹת. - וּמִי חַיֵּישׁ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לְמִיעוּטֵי? וְהָתְנַן: הָיְתָה לָהּ חֲמוֹתָהּ - אֵינָהּ חוֹשֶׁשֶׁת; יָצְאָה מְלִיאָה - חוֹשֶׁשֶׁת, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר אֵינָהּ חוֹשֶׁשֶׁת. וְאָמְרִינַן: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ? קָסָבַר: רוֹב מְעוּבָּרוֹת יוֹלְדוֹת, וּמִיעוּט מַפִּילוֹת, וְכָל הַיּוֹלְדוֹת - מָחֲצָה זְכָרִים וּמָחֲצָה נְקֵבוֹת; סְמוֹךְ מִיעוּטָא דְּמַפִּילוֹת לְמָחֲצָה דְּנְקֵבוֹת - וְהָווּ לְהוּ זְכָרִים מִיעוּטָא, וּלְמִיעוּטָא לָא חַיְישִׁינַן! אֶלָּא אִיפּוּךְ. וְהָתַנְיָא: חָלָב פּוֹטֵר, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: חָלָב אֵינוֹ פּוֹטֵר. תָּנוּ רַבָּנַן: גְּדָיָה שֶׁיָּלְדָה שָׁלֹשׁ בָּנוֹת, וְכָל בְּנוֹתֶיהָ יָלְדוּ שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ - פּוֹלֶן נִבְעָלוֹת לַדִּיר לְהִתְעַשֵּׂר. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: אֲנִי רָאִיתִי שֶׁעָשְׂתָה בְּתוֹךְ שְׁנָתָהּ. לָמָּה לִי לְמֵיתַנִי "שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ"? תּוֹלִיד חַד מִינַּייהוּ תִּלְתָּא, וְאִינָךְ תַּרְתֵּי תַּרְתֵּי! - אַיְידֵי דְּאִיכָּא חֲדָא דְּלָא סַגְיָא בְּלָא שָׁלֹשׁ, תְּנָא כּוּלְּהוּ דִּילְדוּ שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ. וְלָמָּה לִי לְמֵיתַנִי שָׁלֹשׁ כְּלָל? לֵילְדוּ כּוּלְּהוּ תַּרְתֵּי, וְתֵיהֲדַר אֵיהִי וְתוֹלִיד בַּהֲדֵיהֶן!

לימא

לגמריה לא אמרינן יולדת למקוטעין — הלכך לא נקט סוף ששה. לסבריה אמרינן — דלא גמר בהמה מאשה. מקצת יום אחרון של חדש חמישי לעבורה כבולה, ויולדת בו ביום. הלכך, אפילו אית לן דזעירי, ונתעברה במרחשון — יולדת ביום אחרון של אדר, דהוי שנתו. מקצת היום — שגמר חדש חמישי, או של טינוף. הכי גרסינן: לגמריה לא אמרינן מקצת היום כבולו. מאי איכא בין רבי עקיבא לרבי יהושע — דבביצר מהכי מי ילדה? חלב פוטר — אם חולבת, אפילו בתוך שנתה. או שנולדה בבית ישראל לא ראינוה יולדת עד לאחר שנתה, והרי היא חולבת. רבי יהושע סבר טינוף פוטר — ולא חלב. היתה לה חמותה — אשה שהלכה היא ובעלה למדינת הים, ומת בעלה בלא בנים ואח אין לו, ויש לה חמותה במקומה שיצאת משם. אינה חוששת — שמא נולד בן לחמיה והוא זקוקה ליבם. יצאת מליאה — שהיתה חמותה מעוברת כשיצתה זו משם — חוששת. ומחצה נקיבות — שאינה זוקקת ליבום. אלא איפוך — תרצתא, דרבי יהושע סבר: טינוף פוטר, והוא הדין לחלב. ואתא רבי עקיבא למימר: כל שידוע שביכרה, ואפילו על ידי טינוף — אין כאן להכחן כו', ספק — ואפילו חולבת. והתניא — בניחותא. גדייה — נקט משום דדרכה לילד וולדות הרבה בעיבור אחד. אני ראיתי גדייה שעשרה בתוך שנתה — כלומר, בתוך אותה שנה שילדה השלש בנות — חזרו הבנות וילדו, עד שנבנסו כולן לדיר להתעשר באותה שנה הן ובנותיהם. ולקמן בעי מאי נפקא מיניה לתנא קמא.

לימא

לִגְמָרֵיהּ לֹא אָמְרִינַן יוֹלֶדֶת לְמִקּוּטָּעִין, ונמצא שהמטנפת בתחילת חדש שביעי אינה יכולה ללדת שוב בתוך שנתה, ואם נולד לה ולד אצל הקונה כשהיא עדיין בתוך שנתה, מוכח שהטינוף לא היה טינוף גמור, והוולד שנולד עתה הוא וודאי בכור. ואילו לְמָאן דְּאָמְרִינַן יוֹלֶדֶת לְמִקּוּטָּעִין, ואף שילדה בתוך שנתה, יש לחשוש שהטינוף שהיה בתחילת החודש השביעי הוא טינוף גמור, ולכן הולד שנולד בסוף שנתה הוא ספק בכור.

ביאור נוסף: וְאִיבָּעֵית אֵימָא – ואם תרצה תוכל לומר שבין לפי ׳גמריה׳ ובין לפי ׳סבריה׳ לֹא אָמְרִינַן יוֹלֶדֶת למקוטעין, אלא יולדת רק אחר חמשה חדשי הריון שלמים, וְהָכָא בְּמִקְצָת הַיּוֹם כְּכוּלּוֹ כָּמְיַפְּלְגִי – וכאן נחלקו אם מקצת היום האחרון של הריונה הוא ככולו וממילא יכולה ללדת בו ביום שהוא היום האחרון של השנה, או שמא אין מקצת היום ככולו, ויכולה ללדת רק למחרת שהוא היום הראשון של השנה השניה. לְמָאן דְּאָמְרִינַן מִקְצָת הַיּוֹם כְּכוּלּוֹ, ולכן אף אם ידוע שטינפה בתחילת החודש השביעי, יכולה ללדת בסוף השנה, ויש להסתפק אם הולד שנולד בסוף השנה הוא בכור, ולְגִמְרֵיהּ לֹא אָמְרִינַן מִקְצָת הַיּוֹם כְּכוּלּוֹ, ולכן אף שידוע שטינפה בתחילת החודש השביעי, מכל מקום הלידה שיולדת בתוך שנתה מוכיחה שהטינוף לא היה טינוף גמור, והולד שנולד עתה הוא ודאי בכור.

שנינו בברייתא: (לעיל ע״א): אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא אֲנִי לֹא בָאתִי לִידֵי מִדָּה זוֹ, אֶלָּא כֹּל שֶׁיָּדוּעַ כו׳ שביכרה, אין כאן לכהן כלום. וכל שלא ביכרה, הרי זו לכהן. ספק, יאכל במומו לבעלים. הגמרא מבררת במה רבי עקיבא חולק על רבי יהושע: מַאי אִיכָּא בֵּין רַבִּי עֲקִיבָא לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ.

משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי חֲנִינָא מְסוּרָא, חָלָב פּוֹטֵר אִיכָּא בֵּינַייְהוּ – יש מחלוקת ביניהם בבהמה שנתנה חלב קודם שילדה, האם החלב מוכיח שכבר ילדה ופטורה מבכורה, רַבִּי עֲקִיבָא שאמר ׳כל שידוע שבכרה׳ סָבַר שגם חָלָב פּוֹטֵר מבכורה, שכן הַלָּךְ אַחַר רוֹב בְּהֵמוֹת, וְרוֹב בְּהֵמוֹת אֵין חוֹלְבוֹת אֶלָּא אִם כֵּן יוֹלְדוֹת, ומה שאמר ׳אני לא באתי לידי מדה זו׳ פירושו איני סובר שרק על ידי טינוף מתברר אם ביכרה, אלא גם אם לא ידוע שטינפה יש עוד אפשרות לברר אם ביכרה, והיינו באופן שחולבת. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ סָבַר שחלב אינו פוטר, דְּהָא אִיכָּא מִיעוּטָא דְּחוֹלְבוֹת אַף עַל פִּי שֶׁאֵין יוֹלְדוֹת, ויש לחשוש שבהמה זו היא מן המיעוט ועדיין לא ביכרה, ולכן הוולד הראשון הנולד אצל המוכר נחשב ספק בכור.

מקשה הגמרא: וּמִי חָיֵישׁ – האם אכן חושש רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לְמִיעוּט, וְהָתְנַן – והרי שנינו במשנה (יבמות קיט.) לגבי אשה שהלכה היא ובעלה למדינת הים, ומת בעלה בלי בנים, ולא היו לו אחים, אבל הָיְתָה לָהּ חֲמוֹת [–אם בעלה] במקום שיצאה משם, ואין אפשרות לברר האם החמות ילדה אחים נוספים לבעלה, אֵינָהּ חוֹשֶׁשֶׁת – אינה צריכה לחשוש שמא ילדה חמותה בן וכיון שהוא אחי בעלה תתחייב ביבום. אבל יָצְאָה מְלֵיאָה – אם כשהלכה מעם חמותה היתה חמותה מעוברת, חוֹשֶׁשֶׁת – יש לה לחשוש שמא ילדה חמותה בן, והרי היא חייבת ביבום, ואסורה להינשא. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, אף באופן שהיתה חמותה מעוברת, אֵינָהּ חוֹשֶׁשֶׁת. וְאָמְרִינַן – ואמרנו בבית המדרש, מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שאינה צריכה לחשוש שמא ילדה החמות בן, משום דְּקָסָבַר רוֹב מְעוּבָּרוֹת יוֹלְדוֹת, וּמִיעוּט מהן מַפִּילוֹת, ומתוך כָּל הַיּוֹלְדוֹת, יש מֵהֶן זְכָרִים וּמֵהֶן נְקֵבוֹת, סְמוֹךְ מִיעוּטָא דְּמַפִּילוֹת לְמֵהֶן זְכָרִים דִּנְקֵבוֹת, וְהָווּ לָהּ זְכָרִים מִיעוּטָא – ונמצא שרק מיעוט מהמעוברות יולדות זכרים, וּלְמִיעוּטָא לֹא חָיְישִׁינַן – ואין חוששין למיעוט. נמצא מבואר במשנה זו, שרבי יהושע אינו חושש למיעוט, ואם כן קשה, כיצד אפשר לבאר במחלוקתו עם רבי עקיבא בברייתא, שלשיטתו חלב אינו פוטר, והרי רוב בהמות אינן נותנות חלב אלא אחר שילדו, ואין לחשוש למיעוט בהמות שחולבות קודם שילדו.

מתרצת הגמרא: אֶלָּא אֵיפוֹךְ – אכן צריך להפוך את הביאור במחלוקת רבי יהושע ורבי עקיבא, ולפרש שרבי יהושע סבר שכשם שטינוף פוטר, כך גם חלב פוטר, ורבי עקיבא אמר שחלב אינו פוטר משום שחוששים למיעוט. וביאור דבריו כך הוא, שאם ידוע שביכרה אפילו על ידי טינוף, אין כאן לכהן כלום ובזה אינו חולק על רבי יהושע, ואם ידוע שלא ביכרה הרי זה לכהן, ואם יש ספק, אף אם נותנת חלב ולדה נחשב ספק בכור.

הגמרא מביאה בריייתא המסייעת להפיכת הביאור במחלוקת רבי יהושע ורבי עקיבא: וְהָתְנְיָא – ואכן כך שנינו בברייתא, חָלָב פּוֹטֵר דִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, חָלָב אֵינוֹ פּוֹטֵר. הגמרא מביאה בריייתא העוסקת בחיוב מעשר בהמה על ולדות בהמה שנולדו בשנה אחת: תָּנוּ רַבָּנָן, גְּדִיָּה שֶׁיָּלְדָה שָׁלֹשׁ בָּנוֹת בפעם אחת, וְכָל בְּנוֹתֶיהָ יָלְדוּ באותה שנה שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ – כל אחת שלש בנות, נמצא שהבנות ובנותיהן מונות יחדיו שתים עשרה גדיות, וכיון שכל הבנות ובנותיהן נולדו בשנה אחת כּוּלָּן נִכְנָסוֹת לַדִּיר לְהִתְעַשֵּׂר. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, אֲנִי רָאִיתִי גְּדִייָה שֶׁעִישְּׂרָה בְּתוֹךְ שָׁנָתָהּ. ובפשטות כוונתו שראה מקרה כזה שדיבר בו תנא קמא, ובסמוך תבאר הגמרא מה ההבדל בין דברי רבי שמעון לדברי תנא קמא.

שואלת הגמרא: לָמָּה לִי לְמִיתְנֵי שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ – מדוע צריכה הברייתא להעמיד שכל אחת מהבנות ילדו שלש בנות, והרי כיון שדי בעשר כדי לחיוב מעשר בהמה, אפשר להעמיד באופן שתּוֹלִיד חַד מִינַייהוּ תִּלְתָּא, וְאִינָךְ תַּרְתֵּי תַּרְתֵּי – שרק אחת מהבנות תוליד שלש בנות, ושתי האחרות יולידו כל אחת שתי בנות, ויחדיו הן שבע נבדות ושלש אמהות, ומחייבות במעשר בהמה.

משיבה הגמרא: אֵידֵי דְּאִיכָּא חֲדָא דְּלָא סָגְיָא בְּלָא שָׁלֹשׁ – אגב כך שצריך שלפחות אחת מהבנות תלד שלש בנות, הָנָא כּוּלְּהוּ דְּיָלְדוּ שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ – שנה התנא שכולן שילדו שלש בנות.

מקשה הגמרא: וְלָמָּה לִי לְמִיתְנֵי שָׁלֹשׁ כְּלָל – מדוע בכלל הוצרכה הברייתא להעמיד באופן שאחת מהן ילדה שלש, והרי יתכן שיהיו עשר, באופן דְּלִילְדוּ כּוּלְּהוּ תַּרְתֵּי וְתֵיהְדַּר אִיהִי וְתוֹלִיד בַּהֲדַייהוּ – שכל אחת מהבנות תלד רק שתי גדיות, והאם עצמה תחזור ותלד עמהן עוד בת אחת, ויחדיו יהיו עשר גדיות [ארבע בנות ושש נבדות].

דנה הגמרא: **לֵימָא קָסָבַר מְטַנֶּפֶת אֵינָהּ חוֹזֶרֶת וְיוֹלֶדֶת בְּתוֹךְ שְׁנָתָהּ** – האם נאמר שהתנא של הברייתא סבר שבהמה המטנפת אינה יכולה ללדת במשך שנה אחר הטינוף, והוא הדין שאינה יכולה ללדת שנה לאחר לידה שהרי לידה היא כטינוף.

מסיקה הגמרא: אפילו **אִם תִּימְצֵי לוֹמַר** שבהמה **הַמְטַנֶּפֶת חוֹזֶרֶת וְיוֹלֶדֶת בְּתוֹךְ שְׁנָתָהּ**, מכל מקום בהמה **הַיּוֹלֶדֶת** ולד גמור **וַדַּאי אֵינָהּ חוֹזֶרֶת וְיוֹלֶדֶת בְּתוֹךְ שְׁנָתָהּ**. וכיון שכאן מדובר על גדייה שילדה באותה שנה, לכן לא נקט התנא שהיא עצמה חזרה וילדה בת נוספת באותה שנה.

שנינו בברייתא: **אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן אֲנִי רָאִיתִי גְּדִיָּיה כו'** שעישרה בתוך שנתה. הגמרא מבררת במה חולק רבי שמעון על תנא קמא: **מַאי אִיכָּא** – מה החילוק שיש **בֵּין תַּנָּא קַמָּא לְרַבִּי שִׁמְעוֹן.**

משיבה הגמרא: שרבי שמעון ותנא קמא עסקו באופן שהבנות טינפו בסוף החודש השישי ללידתן, ושוב יולדות בתוך שנה זו, ולדעת תנא קמא יכולות ללדת רק ביום האחרון של השנה, ואילו רבי שמעון סבר שיכולות ללדת גם לפני היום האחרון של השנה, ולכן דקדק ואמר ש'עישרה בתוך שנתה', משמע מדבריו שלא המתינו ללדת ביום אחרון לשנת לידתן, אלא ילדו בתוך השנה, ופרט זה נוסף בדבריו על דברי תנא קמא.

ומבארת הגמרא את טעם מחלוקתם: **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ דִּזְעִירִי** – יש הבדל בין תנא קמא לרבי שמעון בסברת זעירי, שאמר שבהמה שטינפה אינה מקבלת זכר עד מלאת שלושים יום, **תַּנָּא קַמָּא אִית לֵיהּ דִּזְעִירִי** – סובר כדעת זעירי, ולכן נקט שבאופן שהבנות טינפו בסוף החודש השישי, אינן יכולות ללדת אלא ביום האחרון של אותה שנה, שהרי אחר הטינוף צריכה להמתין חודש עד שתתעבר ועוד חמשה חדשי עיבור, **וְרַבִּי שִׁמְעוֹן לֵית לֵיהּ דִּזְעִירִי** – אינו סובר כסברת זעירי, ואם כן יתכן שלאחר הטינוף התעברו באמצע החודש השביעי, ונמצא שחמשת חדשי העיבור כלו באמצע החודש השנים עשר, ויכולות להוליד ולהתעשר כמה ימים 'בתוך השנה' ולא דווקא ביום האחרון.

הגמרא מביאה טעם נוסף למחלוקתם: **וְאִיבָּעֵית אֵימָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא** – שלדעת כולם, בין לתנא קמא ובין לרבי שמעון **אִית לְהוּ דִּזְעִירִי** – יש להם את סברת זעירי שבהמה שטינפה אינה מקבלת זכר עד מלאת שלושים יום, **וְהָכָא בְּיוֹלֶדֶת לִמְקוּטָעִין קָא מִיפְּלְגִי** – וכאן נחלקו האם יתכן שבהמה תלד קודם שנשלם החודש החמישי להריונה, **לְתַנָּא קַמָּא אֵינָהּ יוֹלֶדֶת לִמְקוּטָעִין**, וכיון שהבנות טינפו בסוף החודש השישי, וחודש אחריו לא קבלו זכר, נמצא שאינן יכולות לשוב וללדת אלא ביום האחרון של השנה, ואילו **לְרַבִּי שִׁמְעוֹן** בהמה **יוֹלֶדֶת** למקוטעין, ולכן יכולות ללדת כבר 'בתוך שנתה', כלומר במשך החודש השנים עשר ולא דווקא ביום האחרון של השנה.

הגמרא מביאה טעם נוסף למחלוקתם: **וְאִיבָּעֵית אֵימָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא** – בין לתנא קמא ובין לרבי שמעון, בהמה **אֵינָהּ יוֹלֶדֶת לִמְקוּטָעִין, וְהָכָא בְּמִקְצָת הַיּוֹם כְּכוּלּוֹ קָמִיפְּלְגִי** – וכאן נחלקו האם מקצת היום האחרון של הטינוף נחשב כיום שלם ויכולה להתעבר בו ביום, וכן האם מקצת היום האחרון של ההריון נחשב כיום שלם ויכולה ללדת בו ביום, **לְתַנָּא קַמָּא לֹא אָמְרִינַן מִקְצָת הַיּוֹם כְּכוּלּוֹ**, ומעתה, הבנות שטינפו בסוף החודש השישי מקבלות זכר אחר שלושים יום שלמים מעת לעת, ואינן יולדות עד שימלאו להם חמשה חודשי הריון שלמים מעת לעת, ונמצא שיולדות ביום האחרון של השנה, ואילו **לְרַבִּי שִׁמְעוֹן אָמְרִינַן מִקְצָת הַיּוֹם כְּכוּלּוֹ**, ולפיכך במשך יום השלושים לטינופה כבר מקבלת זכר, ובתחילת היום האחרון של ימי הריונה היא יולדת, ונמצא שאף אם טינפו בסוף החודש השישי, יכולות ללדת 'בתוך השנה', ולא רק ביום האחרון.

הגמרא מביאה ביאור נוסף למחלוקתם, ולפי ביאור זה נחלקו בדין מעשר בהמה: **וְאִבָּעֵית אֵימָא** – ואם תרצה תוכל לבאר מחלוקתם כך, **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** – בין לתנא קמא ובין לרבי שמעון, **אָמְרִינַן מִקְצָת הַיּוֹם כְּכוּלּוֹ**, ומדובר לפי כולם שהנכדות נולדו ביום האחרון של השנה, **וְהָכָא בִּמְחוּסַר זְמַן נִכְנָס לַדִּיר לְהִתְעַשֵּׂר קָמִיפְּלְגִי** – וכאן נחלקו האם בהמה שלא מלאו לה שמונה ימים נכנסת לדיר להתעשר, אף שעדיין אינה ראויה להקרבה, לדעת תנא קמא מחוסר זמן אינו נכנס לדיר להתעשר, ונמצא שאם טינפו בסוף החודש השישי כיון שיולדות ביום האחרון בשנה אין בנותיהן מצטרפות להתעשר, ומה שאמר בברייתא ש'כולן נכנסות להתעשר' היינו בשנה מעוברת. ואילו רבי שמעון שאמר שראה גדיה מתעשרת 'בתוך שנתה', סבר שמחוסר זמן נכנס לדיר להתעשר, ואף שנולדו ביום האחרון בשנה, ניתן לצרפן באותו יום למנין עשרה צאן, ולהתחייב במעשר.

המשך ביאור למס' בכורות ליום ראשון עמ' ב

טַעֲמָא דְּהֶעֱמִיד, שחיזק את כוחו של הנכרי לגבות מהולדות, ובודאי נתכוין באמירתו זו, לייפות את כוחו שיגבה גם מוולדי הולדות, **הָא** אם שתק **וְלֹא הֶעֱמִיד, לֹא** נפטרו ולדי הולדות מהבכורה, ואם כן היא **תְּיוּבְתָא** [–פירכא] **דְּרַב יְהוּדָה** שאמר שולדי הולדות פטורים מן הבכורה בכל ענין. מתרצת הגמרא: **אָמַר לָךְ רַב יְהוּדָה, הוּא הַדִּין אַף עַל גַּב דְּלֹא הֶעֱמִיד**, גם כן נפטרו ולדי הולדות, ומה שנקט התנא דווקא בהעמיד, **הָא קָא מַשְׁמַע לָן** – בא להשמיענו ש'**אֲפִילּוּ' הֶעֱמִיד, נַמִּי** – גם אז אין נפטרים אלא ולדי הולדות, ולא ולדי ולדי הולדות, שהייתי אומר **דְּאוֹרְחֵיהּ דְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים לְמִיתְפַּס בְּנָהּ** – שהואיל וייפה הישראל את כוחו של הנכרי לגבות מהולדות, הוחזק מעתה כוחו לגבות מכל דורות הולדות ויפטרו לעולם מהבכורה, לכך הוצרך להשמיענו **וְהָוֵי** – שדינם של הולדות **כְּמִי דְּלֹא הֶעֱמִיד** – כמו בלא העמיד, ורק **וַלְדֵי וְלָדוֹת פְּטוּרִין** אם ביכרו, אבל **וַוּלְדֵי** [–הולדות של] **וַלְדֵי וְלָדוֹת**, שהם דור רביעי לבהמות הצאן ברזל, **חַיָּיבִין** בבכורה, כלומר החמישיים לצאן ברזל חייב ליתנם לכהן.

הגמרא מקשה על רב הונא מהמשנה: **תְּנַן, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אֲפִילּוּ עַד עֲשָׂרָה דּוֹרוֹת פְּטוּרִין, שֶׁאַחֲרָיוּתָן** של כל הדורות לפרוע את חובו של הישראל **לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים** [עתה סוברת הגמרא שדברי רבן שמעון בן גמליאל מוסבים על הרישא]. מקשה הגמרא, **בִּשְׁלָמָא לְרַב יְהוּדָה** – לדעת רב יהודה מובנים דברי רבן שמעון בן גמליאל, **דְּאָמַר** [–שהרי רב יהודה אמר] **נָחִית תַּנָּא קַמָּא לְדָרֵי** – שתנא קמא נוחת ויורד לפטור שתי דורות של בהמות צאן ברזל, דהיינו ולדות וולדי ולדות.

רש"י

לימא קסבר מטנפת כו' בתוך שנתה — כלומר, בתוך שנתה לטינופה. אבל האי "בתוך שנתה" דלעיל גבי פלוגתא דרבי ישמעאל ורבי יהושע, לא הוי אלא בתוך שנתה ללידה שהיא עצמה נולדה, כדפרישית בריש הלכתא. **איבא ביניהו הא דזעירי** — וקמיירי כגון שטינפו הבנות ביום אחרון של ששה חדשים ללידתן, ולא ביום תחלת חדש שביעי.

דהשתא, כי יהבת שלשים דטינוף וחמשה חדשים דעיבור, נמצא דילדו ביום אחרון של שנתן, ונבנסות הן ובנותן לדיר להתעשר, דבשנה אחת נולדו. **ורבי שמעון ליתיה דזעירי** — ולהכי קאמר: "שעישרה בתוך שנתה", כלומר, יום או יומים או עשרה ימים בתוך שנה שנולדו. שלא עיכבו לילד עד יום אחרון של שנתן, אף על פי שטינפו לסוף ששה. פירוש אחר: אני ראיתי גדייה שעישרה בתוך שנתה — כלומר, בתוך אותה שנה שהיא עצמה נולדה. כיצד? דלאחר שהיה לה חדש נתעברה, וילדה לסוף חמשה חדשים שלשה הבנות, וחזרו הבנות ונתעברו לסוף חדשן, וילדו לסוף חמשה חדשים — הרי **שנה. לימא קסבר מטנפת וכו' בתוך שנתה** — כלומר, בתוך השנה שהיא עצמה נולדה. דמה שילדה לסוף ששה הוי בטינוף, ולהכי אינה יולדת עוד עד חדש או עד חדשים בשנה שניה. ותנא קמא מיירי כגון שעישרה בתוך שנתה שנולדה, כרבי שמעון, ולקמן מפרש במאי פליגי.

והאי "בתוך שנתה" מפרשים כההוא דלעיל, גבי פלוגתא דרבי ישמעאל ורבי יהושע דאמרינן בריש הלכתא: במטנפת וכו' קמיפלגי. **תנא קמא איתליה דזעירי** — אין לך טינוף גדול מלידה, ולהכי לא מציא היא למיהדר וליילודי בתוך שנתה עד לאחר יום או יומים. ורבי שמעון דלא נחית להכי, סבר דמשכחת לה דהדרא וילדה בתוך שנתה, דלית ליה הא דזעירי. והשתא מצינן למימר דתנא קמא סבר דאפילו יולדת חוזרת ויולדת בתוך שנתה. דהאי "בתוך" מפרשים לעיל בריש פירקין דלאו תוך ממש דוקא, אלא בסוף יום או יומים. לשון זה אינו עיקר, דאיכא פירכא למאן דדייק ביה: דבנות היכי משכחת לה דילדו בתוך שנתן — כגון שעיברו ביום שלשים לילדתן וילדו לאחר חמשה חדשים ביום אחרון, אי הכי, נמי משכחת לה דתיהדר ותלד בתוך שנתה! [שייך לדף כ,ב] **והתניא** — בניחותא. **נדייה שלש בנות** — בברס אחד, וכל בנותיה ילדו שלש שלש. להכי נקט "שלש" לשון נקבה — דאי הוו זכרים לא הוו מתעשרי, דאיכא שלשה בכורות, ותו לא פיישי עשר. **כולן נכנסים לדיר להתעשר יחד** — דכולן יכולין להיות נולדין מאלול לאלול, השלש בנות ותשע בנותיהן. דאי לא הוו נולדים בשנה אחת — לא הוו מיעשרי אהדדי, דבאחד באלול ראש השנה למעשר, ואין מצטרפין אותן שנולדו לאחר אלול, כדמפרש בפרק "מעשר בהמה" (בכורות נז,ב). והנך יכולין להיות בנות שלה בשנה אחת, כגון שנולדו הבנות באחד באלול ונתעברו לסוף ששה חדשים וילדו קודם אלול. ולמה לי למיתנא שלש בנות — דילדו בולהו השלש בנות כו'. **לימא קסבר מטנפת אינה חוזרת ויולדת בתוך שנתה** — משעת טינוף עד סוף שנה. והאי נמי אינה יכולה לילד, הואיל וילדה שלש בנות בתחלת השנה. ולהכי נקט מטנפת — דסלקא דעתך אמינא דמטנפת נמי שוהא לילד ביולדת. ובעי למיפשט נמי מינה סתמא אי כתנא קמא אי כרבי יהושע דפליג לעיל במטנפת. ומשני: אפילו אם תימצי לומר מטנפת חוזרת ויולדת — שילדה ודאי אינה חוזרת. דברי הכל היא. **איבא ביניהו דזעירי** — וכגון שטינפו הבנות לסוף ששה ללידתן, בתחלת חדש שביעי. תנא קמא דלא נקט לישנא ד"תוך" — אית ליה דזעירי, דתו לא מקבלי זכר עד ראש חדש שמיני. וימי עיבורן חמשה חדשים שלימין. אישתכח דלא ילדו עד יום אחד בשנה שניה. ומשכחת לה אפילו הכי נבנסות יחד לדיר אימהות ובנות חוץ מן הזקינה — כגון שהיתה שנה מעוברת, דיום אחד בשנה שנייה שלהן עדיין ראש חדש אב. ורבי שמעון דנקט "תוך שנתן" ביום אחרון של שנה נולדו ומחוסרי זמן הן עד שבעת ימים. ורבי שמעון סבר: מחוסר זמן הן עד דמתעשרי.

והתניא

מימות הלבנה, המוספת — אינה מוספת על ימות החמה. ואחר כך אמר שם: וכל מילתיה דרבי יהושע פליג, דאמר רבי יהושע בן לוי: בקרות של בית רבי, ממנה שוורים

תוספות

לַיְמָא קָסָבַר מְטַנֶּפֶת אֵינָהּ חוֹזֶרֶת וְיוֹלֶדֶת בְּתוֹךְ שְׁנָתָהּ? - אִם תְּיַמְּצִי לוֹמַר מְטַנֶּפֶת חוֹזֶרֶת וְיוֹלֶדֶת בְּתוֹךְ שְׁנָתָהּ, יוֹלֶדֶת - וַדַּאי אֵינָהּ חוֹזֶרֶת וְיוֹלֶדֶת בְּתוֹךְ שְׁנָתָהּ. "אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן אֲנִי רָאִיתִי גְּדָיָיה" כו'. מַאי אִיכָּא בֵּין תַּנָּא קַמָּא לְרַבִּי שִׁמְעוֹן? אִיכָּא בֵּינֵיהוּ דְּזֵעִירִי, תַּנָּא קַמָּא - אִית לֵיהּ דְּזֵעִירִי, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן - לֵית לֵיהּ דְּזֵעִירִי. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: דְּכוּלֵּי עָלְמָא אִית לְהוּ דְּזֵעִירִי, וְהָכָא בְּיוֹלֶדֶת לְמִקּוּטְעִין קָא מִיפַּלְגִי, לְתַנָּא קַמָּא - אֵינָהּ יוֹלֶדֶת לְמִקּוּטְעִין, לְרַבִּי שִׁמְעוֹן - יוֹלֶדֶת. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: דְּכוּלֵּי עָלְמָא אֵינָהּ יוֹלֶדֶת לְמִקּוּטְעִין, וְהָכָא בְּמִקָּצַת הַיּוֹם כְּכוּלּוֹ קָמִיפַּלְגִי, לְתַנָּא קַמָּא - לָא אָמְרִינַן מִקָּצַת הַיּוֹם כְּכוּלּוֹ, לְרַבִּי שִׁמְעוֹן - אָמְרִינַן מִקָּצַת הַיּוֹם כְּכוּלּוֹ. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: דְּכוּלֵּי עָלְמָא אָמְרִינַן מִקָּצַת הַיּוֹם כְּכוּלּוֹ, וְהָכָא בְּמִחוּסַּר זְמַן נִבְנָם לַדִּיר לְהִתְעַשֵּׂר קָמִיפַּלְגִי.

והתניא

קיימא הא. ועוד, דמשום היא גופה, שאם נתיר לשוחטו לאוכלו כשהוא בריא — יכול לשוחטו כשהוא חולה וקרוב לפיתוק של מיתה, דהשתא איכא ריעותא. ואין לדקדק דרבי שמעון בן גמליאל לא חייש למיעוט, מהא דחיישי למיעוט רבי עקיבא ורבי טרפון בפרק קמא דמכות (ז,א) שמא במקום סייף הוה נקב, ורבי שמעון בן גמליאל קאמר: אף הן מרבים שופכי דמים בישראל. דדילמא התם הוא דלא חייש — משום דחשבינן כלא איפשר, שאם כן לא יהרג אדם לעולם, ואפילו רבי מאיר מודה בדקאמר בפרק קמא דחולין (יא,ב). והא דבעי למימר: לרבי עקיבא דחלב פוטר, ולא חייש למיעוט — הוה מצי לאקשויי מההיא דמכות, דחייש שמא במקום סייף נקב הוה, ורבן שמעון בן גמליאל קאמר דלא חייש, אלא דלא רצה להאריך. ועוד, אין נראה לרבינו תם לפרש כלל טעמייהו משום דחיישי למיעוטא, דבהדיא חשיב לא אפשר בפרק קמא דחולין (יא,ב). אלא אמרי רבנן, דכשהיו שואלים לעדים: ראיתם אם במקום סייף נקב הוה, והם אומרים: אין אנו יודעים — בטלה עדותם, אף על פי שאם לא היו שואלין היה נהרג. מידי דהוה זה אומר: בסייף הרגו, וזה אומר: בארירן הרגו, דאין זה נכון, אף על גב דאי לא שיילינן להו הוה נהרג, ולא חיישינן דדילמא אי שיילינן מינייהו הוי מכחשי אהדדי. ומיהו, אין זה קושיא לחושבו כלא איפשר, דאיפשר, כגון שנתגלה קרום של מוח וראוהו עדיין שלם. ובחולין דחשבינן ליה לא איפשר — לפי שדוחק להעמיד בו הפסוק. ומאן דפטר סבר: שבקיה לקרא דחזיק ומוקים אנפשיה. **לימא** קסבר מטנפת אינה חוזרת ויולדת תוך שנתה — וכל שכן זו שילדה וולדות גמורים. ובתוך שנתה לאו דוקא, אלא גם אחר שנתה מעט, דהא לאו באותה שנה נולדה הגדייה, שאם כן תתעשר עם בנותיה, ותנא קמא לא חשיב להּ. אלא כלומר, בת שנתה — יום שאחר שנתה. ופירש בקונטרס דרבי ישמעאל, ועדיפא מרבי ישמעאל. והדין עמו, דהא לרבי ישמעאל חוזרת ויולדת ביום ראשון של שנה שנייה, דהא אית ליה מכאן ואילך ספק. והקשה בקונטרס: כיון דאינה נבנסת עמהן, לוקמה כגון שנולדה היא בניסן וילדה לה באלול, דאפשר לה לחזור לילד עם בנותיה קודם אלול הבא! ולא דק בלישניה, דהא בסמוך אמרינן דתנא קמא אית ליה דזעירי, והוא הדין שאין בהמה מתעברת אחר שנולדה בפחות משלשים יום. אם כן צריך שלשים יום לבד מחמשה חדשי העיבור והוה ליה למימר שנולדה בעשרים וחמשה באדר. **תנא** קמא אית ליה דזעירי — גם כאן פירש בקונטרס דימי עיבורה חמשה חדשים שלמים. משמע שרוצה לומר — של שלשים יום, כמו שפירשנו לעיל. ואי אפשר לומר כן כלל, ולמאי דמוקי פלוגתייהו במקצת היום ככולו. דצריך למנות הכל מאחד באלול של שנה זו לאחד באלול של שנה הבאה לשנת הלבנה, דאחד באלול ראש השנה למעשר בהמה, ולא משכחת לה בשום ענין אלא אם כן היו חדשי העיבור כפי חדשי הלבנה. והשתא לתנא קמא לא אמרינן מקצת היום ככולו, ובשנולדה באחד באלול לא קבלה זכר עד מלאת שלשים יום שנולדה. דכיון דאמר זעירי אין טינוף פחות משלשים יום — כל שכן בתה. והשתא שלמי אינהו שלשים יום ביום שני של תשרי, דבעינן שלשים יום מעת לעת, כיון דאין מקצת היום ככולו, ואלול חסר הוא. ובו ביום אפשר להתעבר. וחמשה חדשים של עיבור שלמי יום שני של אדר, ובו ביום ילדה. חֲשׁוֹב שלשים יום מעת לעת לבנותיה קודם שיקבלו זכר, ויכלו ביום שלישי של ניסן, ובו ביום נתעברו. ונמצא שבלו חמשה חדשי עיבורן ביום שלישי של אלול, ובו ביום ילדו. ורבי שמעון סבר דאמרינן מקצת היום ככולו, וכלים שלשים יום ביום אחד של תשרי, ובו ביום נתעברה. ונמצא שבלו חמשה חדשי העיבור ביום אחרון של שבט, דמקצת היום ככולו, ובו ביום ילדה. חשוב שלשים יום לבנות, ויכלו ביום אחרון של אדר שהוא חסר, ובו ביום נתעברו, ונמצא שכלים בעשרים ותשעה באב חמשה חדשי העיבור. ואין לתמוה על שפירש דחדשי העיבור של בהמה דקה לפי חדשי הלבנה, דהכי נמי אשכחן בירושלמי בפרק קמא דנדה, דחמורה אף על פי שאינה יולדת למקוטעין פעמים ששנים עשר חדשי עיבורן לפי שנת החמה, פעמים לפי שנת הלבנה. דקאמר התם: רבי חייא בר אשי הוה יתיב קמיה דרב, חמתיה מבעיתי, אמר ליה: מה כך? אמר ליה: חמרתי בעיא מילא דאנא בעי (מרבנא) שלא תצטנן. אמר ליה: אימתי עלה עליה זכר? אמר ליה: ביום פלן. וחשיב אמר ליה: בעיא היא עד כדון. ותני כן: שפיחה — אינה פוחתת

תוספות

ויש ממנו שילדו עכשיו, פירוש: שילדו למקוטעין, ויש מהן שילדו לאחר זמן. ואחר כך אומרים: כאן בבהמה טמאה כאן בבהמה טהורה. כלומר, לא פליגי. ופריך: הא כתיב "הידעת עת לדת יעלי סלע חולל אילות תשמור תספור ירחים תמלאנה וידעת עת לדתנה", ופירוש "תספור ירחים תמלאנה" — דאינה יולדת למקוטעין! ומשני: חיה טהורה כבהמה טמאה. כלומר, דאינה יולדת למקוטעין.

אבל בהמה טהורה יולדת למקוטעין, ובשמעתין פלוגתא בבהמה טהורה. **אף** מחוסר זמן קדוש לפני זמנו — והא דאמר בתמורה פרק "אלו קדשים" (יט,ב): הרי מחוסר זמן דלא חזי, ואמר רבי שמעון: קדוש — היינו במעשר בהמה, דתמוכח הכא, דפליגי רבי שמעון ורבנן. אבל בשאר קדשים מודה אפילו רבי שמעון.

שכן גואל מום כו' — הא דלא קאמר נמי: ואין באים מחוצה לארץ כשאר קדשים — משום דפלוגתא היא התם בגמרא תמורה (כא,א). **אבילה** — פירש בקונטרס: שנאבלין במומן בלא פדיון. וקצת קשה: הא מכלל "גואל" הוא! ונראה לפרש: דמשונה אבילתה משאר פסולי המוקדשין, דאין נשחטין באיטליז ונמכרים באיטליז ונשקלים בליטרא. ומדאורייתא הוא, כדמשמע בפרק קמא דתמורה (ח,א) ובסוף "חלק" (סנהדרין קיב,ב) גבי עיר הנדחת, דממעט בכור ומעשר מדכתיב "בהמה" — מי שנאבל בתורת בהמתך, יצאו בכור ומעשר שאין נאכלין בתורת בהמתך, דתנן: כל פסולי המוקדשין נמכרין באיטליז חוץ מן הבכור ומעשר. **העברה** העברה גמירי — ואף על גבי דאיכא למילף נמי "תחת" "תחת" מקדשים, כדאמר בפרק קמא (יב,א) בהמה שיש בה מקצת סימנין, הכא לענין קידוש שייך למילף טפי מהעברה, דמשמע "כל אשר יעבור תחת השבט" לשון קידוש.

אשתבוחי משתבח ליה — פירש בקונטרס: שכבר ביכרה, ולא תסתכן בלידה עוד. אבל גרי, אי נמי אמר ליה הכי — אין בדבריו אמת. ויש ללמוד מפירושו, דגרי אפילו מסיח לפי תומו אינו נאמן, דלהשביחיה מקחו אומר כן. ועוד יש לפרש: ד"אישתבוחי" דהכא היינו שכבר נפטרה מן הבכורה. **רבי** יוחנן אמר חולין ודאי — בהלכות גדולות פסק כרבי יוחנן. ובביצה (ד,ב) אמרינן: רב ורבי יוחנן — הלכה כרבי יוחנן. ובפרק "מי שהוציאוהו" (עירובין מז,ב) אמרינן: שמואל ורבי יוחנן — הלכה כרבי יוחנן. **התם** במוכר תליא מילתא — שיודע המוכר בלוקח שקונה לשחוט, ועובר בלאו ד"ולפני עור" אם אינו מודיעו. דלוקח לא איבעי ליה לאסוקיה לדעתיה שמכר אמה או בתה. **הכא** בלוקח תליא מילתא — שעליו לחקור בבהמתו אם היא חייבת בבכורה.

בהמה גסה ששפעה חררת דם הרי זו תקבר — אף על פי דתנא בפרק "בהמה המקשה" (חולין עז,א): המבכרת שהפילה שליא ישליכנה לכלבים, כדמפרש התם: משום דנסמוך מיעוטא דנדמה למחצה דנקבות — הכא שאני, כדמפרש בגמרא: כדי לפרסמה שנפטרה מן הבכורה. ומה שאינו דוחק בגמרא לומר כן אלא משום דרבי חייא, דקאמר: וכי מאחר דאינה מטמאה לא במגע ולא במשא אמאי תקבר? ומשני: כדי לפרסמה כו' — בלאו הכי צריך היה טעם לפרסום. אלא אדאמר רבי חייא לא ניחא ליה כל כך שתקבר מטעם פרסום, כיון דאפילו יודע שילדה דבר הקדוש לא בעיא קבורה, משום דבטלי.

רבי

וְהָתַנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן: מְחוּסַּר זְמַן נִכְנָס לַדִּיר לְהִתְעַשֵּׂר. וַהֲרֵי הֵן כִּבְכוֹר, מַה בְּכוֹר - קָדוֹשׁ לִפְנֵי זְמַנּוֹ וְקָרֵב לְאַחַר זְמַנּוֹ, אַף מְחוּסַּר זְמַן - קָדוֹשׁ לִפְנֵי זְמַנּוֹ וְקָרֵב לְאַחַר זְמַנּוֹ. וַאֲדַיְלַיךְ מִבְּכוֹר, נַיְלִיךְ מֻקְדָּשִׁים? מִסְתַּבְּרָא, מִבְּכוֹר הָוֶה לֵיהּ לְמֵילַף, שֶׁבֵּן: גּוֹאֵל, מוּם, תְּמוּרָה, אֲכִילָה. - אַדְרַבָּה, מֻקְדָּשִׁים הָוֶה לֵיהּ לְמֵילַף, שֶׁבֵּן: זָבָר, קָדוֹשׁ, בַּמַּתָּנוֹת, פְּשׁוּט! אֶלָּא רַבִּי שִׁמְעוֹן הַעֲבָרָה הַעֲבָרָה גְּמִיר. הֵיכִי דָּמֵי טִינּוּף? אָמַר רָבָא, כְּדַאֲמְרִי רַעֲוָתָא דְּצַלְתָּא אֲצַר חִיוָּרָא. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: בַּעֲבוּעֵי דְּדָמָא. וְצָרִיךְ לְהַרְאוֹתוֹ לָהֶם. חָכָם מִנָּא יָדַע? אָמַר רַב פָּפָּא: רוֹעֶה חָכָם. אָמַר רַב חִסְדָּא, הֲרֵי אָמְרוּ: יְצִירַת הַוָּולָד בְּאִשָּׁה - אַרְבָּעִים יוֹם. בָּעֵי רַב חִסְדָּא: בְּבְהֵמָה כַּמָּה? אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא לְאַבָּיֵי: לָאו הַיְינוּ דְּזֵעִירִי, דְּאָמַר זֵעִירִי: אֵין טִינּוּף פָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם? - הַהוּא לְקַבֵּל אִיתְּמַר. מָצִינוּ לוֹקֵחַ מְגוֹ, לוֹקֵחַ מִישְׂרָאֵל מַאי? אָמַר רַב: בְּכוֹר וַדַּאי, דְּאִם אִיתָא דְּבִכְּרָה - אִישְׁתַּבּוּחֵי הָוֶה מִישְׁתַּבַּח לֵיהּ. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: בְּכוֹר סָפֵק, סָבַר לְשַׁחִיטָה קָא בָּעֵי לֵיהּ. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: חוּלִּין וַדַּאי. מַאי טַעְמָא? אִם אִיתָא דְּלָא בְּכָרָה, בֵּינָן דְּאִיפָּא אִיסּוּרָא - אוֹדוּעֵי הָוֶה מוֹדַע לֵיהּ. תַּנְיָא כְּווֹתֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן דְּאָמַר חוּלִּין: אִם לֹא הוֹדִיעוֹ - הוֹלֵךְ וְשׁוֹחֵט וְאֵינוֹ נִמְנָע. לֵימָא תֵּיהֱוֵי תִּיוּבְתָּא דְּרַב וּשְׁמוּאֵל? - הָתָם - בַּמּוֹכֵר תַּלְיָא מִילְּתָא, הָכָא - בַּלּוֹקֵחַ תַּלְיָא מִילְּתָא. **מִשְׁנָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: בְּהֵמָה גַּסָּה שֶׁשָּׁפְעָה חֲרָרַת דָּם - הֲרֵי זוֹ תִּקָּבֵר, וּפְטוּרָה מִן הַכְּבוֹרָה. **גְּמָרָא** תָּנֵי רַבִּי חִיָּיא: אֵינָהּ מְטַמְּאָה לֹא בְּמַגָּע וְלֹא בְּמַשָּׂא. וּמֵאַחַר דְּאֵינָהּ מְטַמְּאָה לֹא בְּמַגָּע וְלֹא בְּמַשָּׂא, אַמַּאי תִּקָּבֵר?

כדי נימוק ויוצא. (והכי קאמר זעירי: אין טינוף מעכב בלידה, שאינה מתעברת ולד אחר פחות משלשים יום). **לקבל איתמר** — משהפילה את עובר ראשון אינה מקבל זכר עד שלשים יום. אבל בימי יצירת הולד לא איירי. **מצינו לוקח מן הגוי** — מה דינו, כדתני מתניתין. **אישתבוחי משתבח ליה** — המוכר אומר: קחנה, שכבר ביכרה ואין צריך עוד ליתן ולדה לכהן. **ספק** — והאי דלא אשבחה מוכר בהכי — דסבור: לשחיטה בעי לה. **אם לא הודיעו** — בארבעה פרקים בשנה, מוכר שמכר פרה לשחוט, ובו ביום מכר בנה לאחר לשחוט — צריך להודיעו: אמה מכרתי לשחוט. ואם לא הודיעו — הולך לוקח ושוחט לבן, ואינו צריך לחזור ולשאל אם היום נשחטה האם. **התם במוכר תלא רחמנא** — שצריך להודיעו, כדאמרינן בשחיטת חולין (פג,ב): "יום אחד" — יום המיוחד טעון כרוז, דהיינו יום המיוחד — ארבעה פרקים בשנה מיוחדין לכך שיטעון מוכר להכריז: אמה מכרתי לשחוט. **הכא בלוקח תליא מילתא** — דכתיב (דברים טו): "בבקרך ובצאנך", דמי שהבהמה שלו עליו להפריש בכורותיו. **משנה הרי זו תקבר** — החררה. **גמרא אינה ממטמאה במגע ובמשא** — כנבילה. השתא סלקא דעתך — משום דלא חיישינן שמא ולד נימוק. אמאי תקברו?

ומשני:

רש"י

והתניא — בניחותא. **והרי הוא** — כלומר, ובדבר זה יש לו דין בכור. **מה בכור קדוש לפני זמנו** — שהרי קדושתו מרחם. **אף מעשר קדוש לפני זמנו** — דמחוסר זמן נבנס לדיר. **לילף מקדשים** — משלמים, שאין יכול להקדישן מחוסר זמן. שאין קדושה חלה עליהן, כדאמרינן בתורת כהנים: "ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבן אשה לה'" אין לי אלא לאשה, מנין אף להקדישן? תלמוד לומר: "לקרבן". **שבן גואל מום תמורת אבילה** — בכור ומעשר אין נפדין, דבבכור נאמר (במדבר יח): "לא תפדה" ובמעשר (ויקרא כז): "לא יגאל", אבל קדשים נפדין במומן. וקדושין במומן קדושה גמורה, מה שאין כן בקדשים, כדאמרינן בפירקין דלעיל (יד,ב): כל הקדשים שקדם מום קבוע להקדשן בו' חוץ מבכור ומעשר. ובכור ומעשר אין תמורתן קריבה, דכתיב: "לא תפדה קדש הם את דמם תזרוק" וגו', ואמרינן: הן קריבין ואין תמורתן קריבה, במסכת תמורה בפרק "אלו קדשים" (כא,א). אבל שאר קדשים תמורתן קריבה, כדאמרינן בפירקין דלעיל (יד,ב): "רק קדשיך" — אלו התמורות. **אבילה** — בכור ומעשר נאכלין במומן, זה לישראל וזה לכהן. אבל קדשים שנפל בהן מום — נפדין. **פשוט זכר קדוש במתנות** — מעשר וקדשים נוהגין בפשוט, ואינם צריכין להיות זכרים, וצריכים להקדישם בידים, ואינם ממתנות כהונה, ומעשר ושלמים נאכלין לבעלים, כדמפרש בפרק "מעשר בהמה" (בכורות נו,א) דמעשר הוי שלמים. אבל בכור לאו פשוט הוא, ואינו נוהג אלא בזכרים, ואין צריך להקדישו, דמרחם קדוש, וממתנות כהונה הוא. **העברה העברה** — "והעברת כל פטר רחם הזכרים", "כל אשר יעבור תחת השבט". **אצר חיותא** — נעצר רחמה ונימוק העובר. **בעבועי דמא** — פולטת אבעבועות של דם. **להראותו לחכם** — לידע אם עובר היה ותיפטר מן הבכורה. **ארבעים יום** — דהמפלת יום ארבעים צריכה לישב ימי טומאה וטהור. בציר מהכא — מיא בעלמא הוא. **בבהמה בכמה** — שהתה משקבלה זכר עד הטינוף, דנימא: ולד הוא ומיפטרא מן הבכורה? **לאו היינו דזעירי** — דסלקא דעתך אמינא דהכי אמר: דשלשים יום שהוה הולד להבראות, וביום שלשים ואחד

הגמרא מביאה ראיה שלדעת רבי שמעון מחוסר זמן נכנס לדיר להתעשר: **וְהָתַנְיָא** – וכן שנינו בברייתא, **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן, מְחוּסַּר זְמַן נִכְנָס לַדִּיר לְהִתְעַשֵּׁר, וּבדין זה חֲרֵי הוּא כַּבְּכוֹר, מַה בְּכוֹר קָדוֹשׁ לְפָנֵי זְמַנּוֹ** – כשם שבכור חלה עליו קדושת בכור מיד עם יציאתו מרחם אמו, אף שאינו ראוי להקרבה עד שיהיה בן שמונה ימים, **וְקָרֵב לְאַחַר זְמַנּוֹ** – והקרבתו היא רק לאחר זמן ביום השמיני, **אַף** בדין מעשר בהמה, **מְחוּסַּר זְמַן, קָדוֹשׁ לְפָנֵי זְמַנּוֹ וְקָרֵב לְאַחַר זְמַנּוֹ.** דהיינו שנכנס לדיר להתעשר אף שהוא מחוסר זמן לענין הקרבתו.

הגמרא מבארת מדוע למד רבי שמעון, מעשר בהמה מבכור ולא משאר קדשים. מקשה הגמרא: **וְאַדְּלֵילְךָ מִבְּכוֹר** – עד שרבי שמעון לומד את דין מעשר בהמה מבכור שקדושתו חלה אפילו על מחוסר זמן, **נֵילֵיף** – שילמד **מִקָּדָשִׁים,** דהיינו משלמים, שאין קדושה חלה עליהם עד שיהיו בני שמונה ימים. וממילא יסבור שאין מחוסר זמן מתעשר.

מתרצת הגמרא: **מִסְתַּבְּרָא מִבְּכוֹר הָוֶה לֵיהּ לְמֵילַף** – מסתבר יותר שיש ללמוד את דין מעשר בהמה מדין בכור, **שֶׁכֵּן** הם שוים בארבעה דינים, א. **גּוֹאֵל,** דהיינו, שבכור ומעשר בהמה אינם נפדים להוציאן לחולין, ואילו שאר קדשים אם נפל בהם מום נפדים. ב. **מוּם,** דהיינו, שבכור ומעשר בהמה קדושת הגוף חלה עליהם אף אם היו בעלי מום קודם שהקדישום, ואילו המקדיש בעל מום לשאר קדשים לא חלה עליהם קדושת הגוף אלא קדושת דמים בלבד. ג. **תְּמוּרַת,** דהיינו שהממיר בכור ומעשר בהמה בבהמה אחרת, אף שחלה קדושה על התמורה, מכל מקום אין תמורתן קריבה על המזבח, ואילו שאר קדשים תמורתן קריבה כמותן. ד. **אֲכִילָה,** דהיינו שבכור ומעשר בהמה שנפל בהם מום, נאכלין, הבכור לכהן, והמעשר לבעלים, ואילו שאר קדשים שנפל בהם מום אינן נאכלין עד שיפדו.

מקשה הגמרא: **אַדְּרַבָּה** – יש לומר ההיפך, **דְּמִקָּדָשִׁים הָוֶה לֵיהּ לְמֵילַף** – שהיה לרבי שמעון ללמוד מעשר בהמה משאר קדשים, **שֶׁכֵּן** מעשר בהמה שווה לשאר קדשים בכמה דינים, א. **זָכָר,** דהיינו שמעשר בהמה חל בין על זכר ובין על נקבה, וכן דינם של רוב הקדשים, ואילו קדושת בכורה אינה חלה אלא על זכר. ב. **קָדוֹשׁ,** דהיינו שמעשר בהמה אינו קדוש מאליו, עד שיקדישוהו בעליו [על ידי העברה תחת השבט], וכן שאר הקדשים, ואילו בכור קדוש מאליו כשיוצא מרחם אמו. ג. **בַּמֻּתָּנוֹת,** דהיינו שבכור הוא אחד ממתנות כהונה, ואילו מעשר בהמה ושאר הקדשים, אינם מתנות לכהן אלא קרבנות למזבח. ד. **פָּשׁוּט,** דהיינו שמעשר בהמה חל על כל בהמה אף שאינה בכורה, וכן שאר הקדשים, ואילו בכורה חלה רק על הולד הבכור.

מסיקה הגמרא: **אֶלָּא** רַבִּי שִׁמְעוֹן 'הַעֲבָרָה' הַעֲבָרָה גְּמִיר – למד מעשר בהמה מבכור בגזירה שוה, שבשניהם נאמרה לשון העברה.

שנינו במשנה: סימן הולד בבהמה דקה, טינוף. שואלת הגמרא: **הֵיכִי דָּמֵי** – מה נחשב 'טינוף'. משיבה הגמרא: **אָמַר רָבָא, כְּדַאֲמְרֵי רַעְוָתָא דְּצַלְתָּא** – טינוף כזה שרועי הבהמות של העיר צלתא אומרים עליו **'אֲצַר חִיוּתָא'** – הרחם נעצר והעובר שבתוכו נימוק. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר,** טינוף הנראה כמו **בַּעֲבוּעֵי דְּדַמָּא** – אבעבועות דם שהבהמה פולטת מרחמה. **וְצָרִיךְ לְהַרְאוֹתוֹ** את הטינוף **לָהֶם,** שיקבע האם אכן יש בו מיחוי של ולד, הפוטר את הולד הבא אחריו מבכורה.

תמהה הגמרא: **חָכָם מִנָּא יָדַע** – תלמיד חכם מנין יכול לדעת ולהכיר איזה טינוף נחשב כסימן ולד. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב פָּפָּא,** 'חכם' שאמרו להראות לו, היינו **רוֹאֶה חָכָם** – רואה בקי, שיודע להבחין באיזה טינוף יש ולד.

הגמרא מבררת באיזה שלב נחשב העובר לולד: **אָמַר רַב חִסְדָּא, חֲרֵי אָמְרוּ** חכמים שהזמן הנדרש ל**יְצִירַת הַוָּלָד בָּאִשָּׁה** – מתחילת ההריון עד שנחשב כ'ולד', הוא **אַרְבָּעִים יוֹם,** ורק אם הפילה אחר זמן זה, היא טמאה לידה, והולד הבא אחריו פטור מבכורה, אבל קודם לכן הוא נחשב כמים בלבד. **בָּעֵי** [–שאל] **רַב חִסְדָּא,** יצירת הולד **בַּהֲמָה בְּכַמָּה** – כמה זמן לאחר תחילת ההריון נחשב העובר של הבהמה כולד, שאם הפילתו אמו פוטר את הבא אחריו מבכורה.

רב פפא מנסה לפשוט את הספק: **אָמַר לֵיהּ רַב פָּפָּא לְאַבַּיֵי, וכי לָאו הֵיינוּ דְּזֵעִירִי** – האם לא על נידון זה נסובו דברי זעירי, **דְּאָמַר זְעִירִי אֵין טִינּוּף פָּחוֹת מִשִּׁשִּׁים יוֹם,** והבין רב פפא שכוונת זעירי לומר, שאם טינפה קודם שעברו שלושים יום מעת שבא עליה זכר, אינו נחשב טינוף הפוטר מבכורה, כיון שאין נוצר במעיה ולד עד שיעברו שלושים יום.

דוחה אביי: **הַהוּא לְקַבֵּל אִיתְּמַר** – דברי זעירי נאמרו לענין קבלת זכר לאחר הטינוף, שעד שעוברים שלושים יום מטינופה אין הבהמה מקבלת זכר, אבל אין מדבריו ראיה כמה זמן מתחילת העיבור נוצר ולד.

משנתינו (לעיל יט:) עסקה בלוקח בהמה מן העובד כוכבים ואינו יודע אם בכרה, מה דין הוולד שנולד אצל הישראל. עתה דנה הגמרא מה הדין בלוקח מישראל, ואינו יודע אם ביכרה אצל המוכר. אומרת הגמרא: **מְצִינוּ** מה דינו של **הלּוֹקֵחַ מֵעוֹבֵד כּוֹכָבִים.** מבררת הגמרא: **לוֹקֵחַ מִישְׂרָאֵל,** ואינו יודע אם בכרה, **מַאי** – מה דין ולדה הראשון שנולד אצל הישראל.

מביאה הגמרא מחלוקת אמוראים בדין זה: **אָמַר רַב,** ולדה הראשון הוא **בְּכוֹר וַדַּאי,** והטעם לכך, כיון **דְּאִם אִיתָא דְּבִכְּרָה** – אם אכן כבר ילדה ביד המוכר, **אִישְׁתַּבּוּחֵי הָוָה מִישְׁתַּבַּח לֵיהּ** – היה המוכר אומר לקונה שבדאי לו לקנותה כיון שכבר ילדה, שבכך הוא משביח את מקחו, שהרי בהמה מסתכנת בלידתה הראשונה, וכל אדם מעדיף לקנות בהמה שכבר ילדה, וכיון שלא אמר לו המוכר פרט זה, מוכח שלא ילדה קודם שקנאה. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר,** הולד הראשון הוא **בְּכוֹר סָפֵק.** ואין ראיה מכך שהמוכר לא השתבח לומר שילדה, שהרי יתכן ששתק משום **שֶׁכְּבָר** המוכר, שהקונה **לִשְׁחִיטָה קָא בָּעֵי לֵיהּ** – צריך את הבהמה לצורך אכילת בשרה, ולא כדי ללדת ולדות, ולצורך השחיטה אין שבח בבהמה שכבר ילדה. **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר,** הוולד הראשון הוא **חוּלִּין וַדַּאי. מַאי טַעְמָא** – ומהו הטעם לכך, משום **דְּאִם אִיתָא דְּלָא בְּכְרָה** – אם אכן עדיין לא ילדה את ולדה הראשון אצל המוכר, **כֵּיוָן דְּאִיכָּא אִיסּוּרָא אוֹדוּעֵי הָוָה מוֹדַע לֵיהּ** – כיון שיש בבהמה זו איסור בכורה, בודאי היה המוכר חושש להכשיל את הקונה באיסור, והיה מודיע לו שעדיין לא ילדה, ויש לנהוג דיני בכור בולד שיוולד, וכיון שלא הודיע לו, בהכרח שאינו בכור.

אומרת הגמרא: **תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן** – שנינו ברייתא המסייעת לדברי רבי יוחנן **דְּאָמַר חוּלִּין.** שכך שנינו לגבי איסור 'אֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ לֹא תִשְׁחָטוּ בְּיוֹם אֶחָד' (ויקרא כב כח), שבארבעה זמנים בשנה, המוכר בהמה ובנה באותו יום, חייב להודיע ללוקח שמכר היום את אמה או את בנה לשחיטה, ושמא נשחטו ועתה אסור לשחוט בהמה זו, ואומרת הברייתא (חולין פג.), **אִם לֹא**

המשך בעמוד 92

מתרצת הגמרא: לעולם יש בחררה ולד שנימוח, ומכל מקום אין חשש בכורה על הולד, אלא שתיקנו לקברה, להוכיח שהיה בה ולד, **כְּדֵי לְפָרְסְמָהּ שֶׁהָאֵם נִפְטְרָה מִן הַבְּכוֹרָה.**

תמהה הגמרא: **לְמֵימְרָא דְּוָלָד מְעַלְיָא הוּא** – שיש בחררה ולד גמור, **וְאַמַּאי אֵין מְטַמֵּא לֹא בְּמַגָּע וְלֹא בְּמַשָּׂא,** והלא הנפל מטמא כנבילה.

מתרצת הגמרא: **אָמַר** רַבִּי יוֹחָנָן, **מְשׁוּם בִּיטּוּל בְּרוֹב נָגְעוּ בָּהּ** – הטעם שאינה מטמאה הוא לפי שהולד הנימוח, מתבטל ברוב הדם ו'גנונים' היוצאים עמו מרחם האם.

הגמרא מבארת שדברי רבי יוחנן הם לשיטתו: **וְאָזְדָא** – [–והלך] **רַבִּי יוֹחָנָן לְטַעְמֵיהּ, דְּאָמַר** רַבִּי **רַבִּי יוֹחָנָן, רַבִּי אֶלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אָמְרוּ דָּבָר אֶחָד,** שהולד הנימוח בטל ברוב.

מביאה הגמרא היכן מצאנו שאמרו כן: **רַבִּי אֶלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, הָא דַּאֲמַרַן** – שביארנו דברי רבי חייא, שהולד שבחררה נתבטל ברוב דם וגוונים, ורבי חייא אמר דבריו בדעת רבי אליעזר בן יעקב.

מבררת הגמרא: **רַבִּי שִׁמְעוֹן, מַאי הִיא.** משיבה הגמרא: **דְּתָנַן** במסכת נדה (כו:), **הַשַּׁלְיָא** – קרום שהעובר בתוכו, שהפילתה אשה, ונמצא **בַּבַּיִת** ואין ולד ניכר בה, **הַבַּיִת טָמֵא,** כלומר, נעשה אהל המת ומטמא כל מה שבתוכו, **לֹא** מפני **שֶׁנִּחְשֶׁבֶת הַשַּׁלְיָא וָלָד, אֶלָּא** מפני **שֶׁאֵין שַׁלְיָא בְּלֹא וָלָד** – שכל שליא היה בה ולד מתחילה, ומה שלא נמצא עכשיו, הוא לפי שנימוח אחרי שיצאה השליא מרחם הבהמה. **רַבִּי שִׁמְעוֹן** חולק **וְאוֹמֵר, וָלָד נִימּוֹק** [–נימוח] **עַד שֶׁלֹּא יָצָא** – עוד מקודם שיצאה השליא לבית החיצון, והתבטל ברוב הדם שעמו, ולא נטמא הבית.

אשה שמת עוברה במעיה, ונפתח רחמה בשעה שהיתה בבית אחד ולא ילדה שם והוציאוה מאותו בית, אם היה לעובר גודל מסוים נטמא הבית כאילו שם יצא העובר המת לאויר העולם, שכן הטומאה בוקעת ועולה. הגמרא מביאה משנה הדנה בשיעור גודל העובר הנצרך לדין זה: **תָּנָן הָתָם** באהלות (פ״ז מ״ד), **אֵין לַנְּפָלִים פְּתִיחַת הַקֶּבֶר עַד שֶׁיַּעֲנִילוּ רֹאשׁ כַּפִּיקָה,** כלומר, אין הנפלים מטמאים את הבית משעת פתיחת קבר הרחם, אלא אם כן הראש שלהם גדול כמו 'פיקה'.

מבררת הגמרא: **מַאי כַּפִּיקָה** – מהי 'פיקה'. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב הוּנָא, כְּפִיקָה** [–כמו פקעת] **שֶׁל צֶמֶר.**

הגמרא מבררת לאיזה פיקה הכוונה: **אָמַר לֵיהּ חִיָּא בַּר רַב לְרַב הוּנָא, רַבִּי, פָּרֵישׁ** – באר לנו, האם כוונתך לפיקה **שֶׁל חוּטֵי הַשְׁתִּי** [–אורך הבגד], שהיא קטנה, לפי שחוטיה דקות, **אוֹ שֶׁל עֶרֶב** [–הרוחב]. **אָמַר לֵיהּ** רב הונא, תנאים נחלקו בזה, **דְּתַנְיָא** בתוספתא (אהלות פ״ח), אין לנפלים פתיחת הקבר עד שעגלו ראש כפיקה **שֶׁל שְׁתִי, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שֶׁל עֶרֶב.** ממשיכה התוספתא שם, **רַבִּי אֶלִיעֶזֶר בְּרַבִּי צָדוֹק** חולק **וְאוֹמֵר,** אף אם לא העגיל ראש כפיקה, מטמא הוא את הבית **מִשֶּׁיֵּרָאוּ טְפִיפְיוֹת** – משעה שנפתח רחמה של האשה בשיעור שאפשר לראות בתוכה 'טפיפיות'.

שואלת הגמרא: **מַאי** [–מהו פירוש] **'טְפִיפְיוֹת'.** משיבה הגמרא: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל מְשׁוּם רַבִּי אֶלִיעֶזֶר בְּרַבִּי צָדוֹק, כָּךְ הָיוּ מְפָרְשִׁין בֵּירוּשָׁלַיִם,** 'טפיפיות' הוא נוטריקון של 'פיקה מתוך פיקה', ופירושה, **כְּפֵרֵידָה שֶׁכּוֹרַעַת לְהָטִיל מֵימֶיהָ,** ודרכה לכרוע יותר משאר בהמות וחיות, ומתוך הכריעה נפתח רחמה מאד, ונראים הקמטים שבתוך הרחם, **וְנִרְאֵית פִּיקָה מִתּוֹךְ פִּיקָה** – העיגול של בית הרחם נראית דרך העיגול של בית נקובתה של הבהמה.

הגמרא מבארת כמה הלכות התלויות בשיעור 'פיקה', ושיעורם שונה: **אָמַר רַב הוּנָא, שָׁמַעְתִּי** מרבותי **שְׁתֵּי פִּיקּוֹת** – שתי הלכות התלויות בשיעור 'פיקה', **אַחַת** מהן, שיעורה כפיקה **שֶׁל שְׁתִי, וְאַחַת** – והשניה שיעורה כפיקה **שֶׁל עֶרֶב, וְאֵין לִי לְפָרֵשׁ** לענין מה נאמרו הלכות אלו. **כִּי אָתָא רַב דִּימִי** מארץ ישראל לבבל, **אָמַר** בשם **רַבִּי יוֹחָנָן, שָׁלֹשׁ פִּיקּוֹת** – הלכות התלויות בשיעור 'פיקה' **שָׁמַעְתִּי, אַחַת כְּשֶׁל שְׁתִי, וְאַחַת כְּשֶׁל עֶרֶב, וְאַחַת כְּשֶׁל פִּיקָה גְּדוֹלָה שֶׁל סַקָּאִין** – שקים העשויים מחוטים עבים, **וְאֵין לִי לְפָרֵשׁ.**

כִּי אֲתָא רָבִין מארץ ישראל **פֵּירְשָׁהּ מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן, שֶׁל אִשָּׁה כְּשֶׁל שְׁתִי** – שיעור 'שתי', נאמר לענין אשה שמת עוברה במעיה, שאם ראשו של הנפל גדול כפיקה של שתי, נטמא הבית משעת פתיחת קבר הרחם. **שֶׁל בְּהֵמָה כְּשֶׁל עֶרֶב** – שיעור 'ערב' נאמר לענין בהמה שמת עובר במעיה ונפתח הקבר, שאם ראש העובר גדול כפיקה של ערב, נטמא הנוגע בו כמו נוגע בנבילה, לפי שנחשב כנולד, אבל אם אין לו גודל זה, אינו נחשב כנולד, ואינו טמא לפי שהיא טומאה בלועה. שיעור **פִּיקָה גְּדוֹלָה שֶׁל סַקָּאִין, כְּרַבִּי נְיָא** – נאמר לענין מה ששנינו בתוספתא (כלים ב״מ פ״ז ה״א), **גּוּשׁ** עפר **הַבָּא מִבֵּית הַפָּרָם** – שדה שיש בה ספק טומאת מת, [ו]כן גוש עפר הבא **מֵאֶרֶץ הָעַמִּים** – מחוץ לארץ ישראל, וכל עפר חוצה לארץ, יש להסתפק בו אולי בא הוא ממקום שהיה בו קבר, **שִׁיעוּרוֹ** הנצרך לגוש כדי שיטמא באהל, ושישרפו תרומה וקדשים שנטמאו מחמתו, הוא **כְּפִיקָה** [–כפקעת] **גְּדוֹלָה שֶׁל סַקָּאִין** – שקים, שחוטיהם עבים, שֶׁגודל פיקה זאת **הוּא כְּחוֹתָם הַמַּרְצוּפִין** – כגודל החותמות שעושים על השקים הגדולים העשויים מגמי כשסוגרים אותם, **וְשִׁיעוּר** דומה לזה בגודלו, **יֶשְׁנוֹ** גם **בְּצַד הָעֶלְיוֹן שֶׁל מְגוּפַּת הַחֲבִית הַלַּחְמִית** – הכיסויים שמכסים בהם חביות של חרס העשויים בבית לחם, שמלמטה רחבים הם כדי שיכסו את כל החבית, ומלמעלה הולכים ומתקצרים עד רוחב של בית יד, כדי שיוכלו לאחוז אותם, והצד הקצר, נקרא הצד העליון. ואם אין לגוש שיעור זה, אינו מטמא.

הגמרא דנה באופן טהרת ציר של דגים הניקח מעם הארץ: **אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ מְשׁוּם רַבִּי יְהוּדָה נְשִׂיאָה, הַלּוֹקֵחַ צִיר** – מוהל היוצא מן הדג כשמולחים אותו, ומערבים אותו עם מים, **מֵעַם הָאָרֶץ,** שהוא טמא מדרבנן, ויש לחוש שנגע העם הארץ בציר וטימאו, ואמנם הציר אינו מקבל טומאה שכן הוא 'זיעה בעלמא', כלומר, אוכל גרוע, אך המים המעורבים בו מקבלים טומאה, לפיכך **מְשַׁיְּרִין** אותו **בַּמַּיִם** – מחבר את הציר למי מקוה, **וְבַכַּר טָהוֹר מִמַּה נַּפְשָׁךְ,** שכן **אִי מַיָּא רוּבָּא נְיָנְהוּ** – אם המים המעורבים בציר מרובים מהציר ונתבטל הציר בהם ומקבל טומאה כמותם, **כֵּיוָן דְּאָבִיד לְהוּ הַשְׁקָה, טָהֲרֵי לְהוּ** – נטהרו הציר והמים המעורבים בו, **וְאִי רוּבָּא צִיר נְיָנְהוּ** – ואם הרוב הוא הציר, שאין 'השקה' מועילה לו, מכל מקום טהור משום שה**ציר** עצמו **לֹא בַּר קַבּוֹלֵי טוּמְאָה הוּא,** שכן אינו אלא זיעה היוצאת מן הדגים, **מַאי אִיכָּא** – ואיזה חשש יש, רק **מְשׁוּם הָנָךְ מִיעוּטָא דְּמַיָּא** הראויים לקבל טומאה והם מעורבים בציר, ואין 'השקה' מועילה להם לפי שנתבטלו ברוב, **הָנָךְ בָּטְלוּ לְהוּ בְּרוּבָּא** – מים אלה נתבטלו ברוב הציר, ולפיכך אין התערובת טמאה.

הגמרא מבארת לענין מה מועילה ההשקה: **אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, לֹא שָׁנוּ** שמועילה ההשקה לציר, **אֶלָּא** לענין שיהיה רשאי **לְטַבּוֹל בָּהֶן פִּיתּוֹ** כמות שהוא, **אֲבָל לְקִדֵּירָה לֹא** – אבל אין

המשך בעמוד 219

רש"י

ומשני: כדי לפרסמה — לָאֵם שפטורה מן הבכורה. דמדקברינן לחררה מחזקינן ליה כולד. וקפריך: כיון דפטרת ליה מבכורה — למימרא דולד מעליא הוא. ואמאי אינה מטמאה? **ביטול ברוב** — להכי אינה מטמאה — שבטל הבשר ברוב דם וגנונים שיוצאין עמו. **נגעו בה** — הא דאמרן דלא מטמא במגע, משום ביטול ברוב. **השליא בבית** — שהפילה האשה שליא ואין ולד ניכר בה. **הבית טמא** — כדקתני טעמא — דאין שליא בלא ולד אלא שנימוק, ואף על פי כן מטמא. **רבי שמעון אומר הולד נימוק** — ומוקמינן התם, דטעמא דרבי שמעון דאמר הבית טהור — משום ביטול ברוב נגעו בה, במסכת נדה בפרק "המפלת" (כז,א). **פתיחת הקבר** — אשה שמת עוברה במעיה, וישבה על המשבר ונפתח קבר הרחם בבית זה ולא יצא הולד, והוציאוה לבית אחר — טמא הבית הראשון כאילו נולד שם, דטומאה בוקעה. והוא הדין פתיחת הקבר — אינו לנפלים, אלא לנפל שהעגיל ראשו כבר, שעב ראשו. **פיקה של צמר** = למושי"ל. **רבי פריש** — דצריך פיקה של שתי — שקטנה, או פיקה של ערב — שגדולה. **אמר ליה תניא** — דפליגי בה. **משיראו טפיפיות** — רבי אלעזר בר צדוק פליג אתנא קמא, ואמר: אף על גב שלא העגילו ראש כפיקה, יש פתיחת הקבר משיפתח רחמה כל כך שיראו בתוך רחמה טפיפיות. **כפרדה זו שכורעת להטיל מים** — וכורעת יותר מבהמה וחיה ומתוך כריעה נפתח רחמה מאד, ונראין קמטים ברחם. **פיקה מתוך פיקה** — והיינו "טפיפיות" — תרי זימני "פיפי", היינו פיקה. **ואין לי לפרש** — איני יודע לפרש. **של אשה** — דין להיות לה פתיחת הקבר. **של בהמה** — שלא תהא כטומאה בלועה לטומאת מגע משום נבילה של נפל, אם הושיט הרועה יד ונגע בו להוציאו מן הרחם. **כשל ערב** — משהעגיל ראש כפיקה של ערב. ואי לאו — טמא בלועה היא, ולא מטמיא. כדתנן: בהמה שמת עוברה בתוך מעיה והושיט הרועה את ידו ונגע בו — טהור, בפרק "בהמה המקשה" (חולין ע,ב). **גוש** — עפר, שיעורו לטמא באהל ולשרוף עליו תרומה וקדשים. **כפיקה גדולה של סקאין** — מרצופין, סקאין גדולים של גמי, וכשנועלין אותן חותמין אותן. **וישנו בצד העליון של מגופת חבית הלחמית** — כלומר, שישנו לאותו חותם בצד העליון של כיסוי שעושין לחביות של חרס רחב מלמטה לכסות החבית, והולך ומתקצר למעלה כדי שיאחז בידים. ואותו צד שהולך וכלה קרי צד העליון. הלחמית = שעושין בבית לחם. **משיקו במים** — שמא נטמא מחמת מגע עם הארץ. **וטהור** — ממה נפשך, דודאי מים מעורבים בו. ואי מיא רובא — ובטיל הציר ברוב, ומקבל טומאה מחמת המים. ומיא סלקא להו טבילה בהשקה, שנותן הכלי במקוה עד שעוברים מי המקוה על פיו, ונושקין עם המים שבתוך הכלי. ואף על גב דאוכל ומשקה לית להו טהרה במקוה — מיא סלקא להו השקה, דהוי כמי שזרען וחוזר ונוטלן. דזריעה מטהרה מטומאה, דתנן (תרומות פרק ט משנה ז): שתילי תרומה שנטמאו ושתלן — טהורין. בתשובת רבינו גרשון מצאתי כך. **ציר לאו בר קבולי טומאה** — דזיעה בעלמא הוא שיוצאה מן הדגים כשמולחין אותן. **משום הך מיעוטא דמיא** — דמקבלי טומאה, והשקה לא מהניא להו. הואיל ורובא ציר, ובאוכל לא סלקא השקה — בטלי להו ברובא, ולא הוי הציר טמא. **לא שנו** — דבטלו ברוב ומותר הציר, אלא לטבל פיתו. **אבל לתקן את הקדירה אסור** — שהמים שבתוך הציר מוצאין מים שבקדירה, ומצטרפין יחד, ורבין על הציר ומטמאין אותו. **מצא מין את מינו וניעור** — מתורת ביטול, וחוזר לטומאה. **להאי שמעתא** — דרבי ירמיה.

למאה

כְּדֵי לְפַרְסְמָהּ שֶׁנִּפְטְרָה מִן הַבְּכוֹרָה. לְמֵימְרָא דְּוָלָד מְעַלְּיָא הוּא; וְאַמַּאי אֵין מְטַמֵּא לֹא בְּמַגָּע וְלֹא בְּמַשָּׂא? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מִשּׁוּם בִּיטּוּל בְּרוֹב נָגְעוּ בָּהּ. וְאָזְדָא רַבִּי יוֹחָנָן לְטַעְמֵיהּ, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אָמְרוּ דָּבָר אֶחָד. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב - הָא דַּאֲמַרַן, רַבִּי שִׁמְעוֹן מַאי הִיא? דִּתְנַן: הַשִּׁלְיָא בַּבַּיִת - הַבַּיִת טָמֵא. לֹא שֶׁהַשִּׁלְיָא וָלָד, אֶלָּא שֶׁאֵין שִׁלְיָא בְּלֹא וָלָד. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: וָלָד נִימּוֹק עַד שֶׁלֹּא יֵצֵא. תְּנַן הָתָם: אֵין לִנְפָלִים פְּתִיחַת הַקֶּבֶר עַד שֶׁיַּעְגִּילוּ רֹאשׁ כְּפִיקָּה. מַאי "כְּפִיקָּה"? אָמַר רַב הוּנָא: כְּפִיקָּה שֶׁל צֶמֶר. אָמַר לֵיהּ חִיָּיא בַּר רַב לְרַב הוּנָא: רַבִּי פָּרֵישׁ, שֶׁל שְׁתִי אוֹ שֶׁל עֵרֶב? אָמַר לֵיהּ, תַּנְיָא: פִּיקָּה שֶׁל שְׁתִי, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שֶׁל עֵרֶב. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר: מִשֶּׁיֵּרָאוּ טְפִיפִיּוֹת. מַאי "טְפִיפִיּוֹת"? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי צָדוֹק, כָּךְ הָיוּ מְפָרְשִׁין בִּירוּשָׁלַיִם: כִּפְרֵידָה שֶׁכּוֹרַעַת לְהַטִּיל מֵימֶיהָ, וְנִרְאֵית פִּיקָּה מִתּוֹךְ פִּיקָּה. אָמַר רַב הוּנָא: שָׁמַעְתִּי שְׁתֵּי פִיקּוֹת, אַחַת שֶׁל שְׁתִי וְאַחַת שֶׁל עֵרֶב, וְאֵין לִי לְפָרֵשׁ. כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שָׁלֹשׁ פִּיקּוֹת שָׁמַעְתִּי, אַחַת שֶׁל שְׁתִי, וְאַחַת שֶׁל עֵרֶב, וְאַחַת שֶׁל פִּיקָּה גְּדוֹלָה שֶׁל סַקָּאִין, וְאֵין לִי לְפָרֵשׁ. כִּי אֲתָא רָבִין פֵּירְשָׁהּ מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן: שֶׁל אִשָּׁה - כְּשֶׁל שְׁתִי, שֶׁל בְּהֵמָה - כְּשֶׁל עֵרֶב, פִּיקָּה גְּדוֹלָה שֶׁל סַקָּאִין - כְּדִתְנַן: גּוּשׁ הַבָּא מִבֵּית הַפְּרָס, מֵאֶרֶץ הָעַמִּים - שִׁיעוּרוֹ כְּפִיקָּה גְּדוֹלָה שֶׁל סַקָּאִין, שֶׁהוּא כְּחוֹתָם הַמַּרְצוֹפִין, וְיֶשְׁנוֹ בַּצַּד הָעֶלְיוֹן שֶׁל מְגוּפַת הֶחָבִית הַלַּחְמִית. אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ מִשּׁוּם רַבִּי יְהוּדָה נְשִׂיאָה: הַלּוֹקֵחַ צִיר מֵעַם הָאָרֶץ - מַשִּׁיקוֹ בְּמַיִם וְטָהוֹר, מִמַּה נַּפְשָׁךְ; אִי מַיָּא רוּבָּא נִינְהוּ - כֵּיוָן דְּעָבֵיד לְהוּ הַשָּׁקָה טָהֲרִי לְהוּ, וְאִי רוּבָּא צִיר נִינְהוּ - צִיר לָא בַּר קַבּוּלֵי טוּמְאָה הוּא. מַאי אִיכָּא - מִשּׁוּם הָנָךְ מִיעוּטָא דְּמַיָּא, הָנָךְ בָּטְלוּ לְהוּ בְּרוּבָּא. אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא לִטְבּוֹל בָּהֶן פִּיתּוֹ, אֲבָל לִקְדֵירָה - לֹא, מָצָא מִין אֶת מִינוֹ וְנֵיעוֹר. יָתֵיב רַב דִּימִי וְקָאָמַר לְהָא שְׁמַעְתָּא, אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: וְכִי טוּמְאָה שֶׁבָּטְלָה חָזְרָה וְנֵיעוֹרָה? אֲמַר לֵיהּ: וְאַתְּ לָא תִּסְבְּרָא? וְהָתְנַן: סְאָה תְּרוּמָה טְמֵאָה שֶׁנָּפְלָה

למאה

תוספות

רבי אליעזר ורבי שמעון אמרו דבר אחד — אף על גב דרבנן מודו לרבי שמעון דבטל כשהוציאוהו בספל לבית החיצון, כדאמר בנדה פרק "המפלת" (כז,א), מכל מקום לא אשכח "אמרו דבר אחד" אלא מרבי אליעזר בן יעקב ורבי שמעון, דלשניהם בטל בתחלת לידה. ואף על גב דמילתא דרבי אליעזר בן יעקב לא דייקא כלל דבטל, אלא דרבי חייא הוא דקאמר הכי — יש לומר ד"תני רבי חייא" דקאמר, היינו שהיה שונה בו במילתיה דרבי אליעזר בן יעקב דאינה מטמאה במגע ולא במשא. והכי איתא בהדיא בתוספתא.

עד שיעגילו ראש כפיקה — הא דתנן בפרק "המקשה" (חולין ע,ב): בהמה שמת עוברה במעיה, והושיט הרועה ידו טהור — כשלא העגיל כפיקה. וכן אידך דקתני התם: אשה שמת ולדה במעיה ופשטה החיה כו' האשה טהורה עד שיצא הולד, ומשמע בגמרא דטהורה משום דהויא טומאה בלועה, והחיה טמאה שמא יוציא ולד ראשו חוץ לפרוזדור ולאו אדעתה — כשלא העגיל ראש כפיקה נמי איירי. דאין לומר דלעולם הוי כפיקה, וקודם פתיחת הקבר. דהא לא מטמא אלא גזירה שמא יוציא ראשו חוץ לפרוזדור. משמע דקודם לכן טהורה, אף על גב דפתיחת הקבר הוא קודם לכן, דהא ביציאת ראש חוץ לפרוזדור הוי כילוד לגמרי.

בצד העליון של מגופת החבית — יש באותה מגופה כעין בית יד שעושין לאוחזה, והוא עגול כעין אותה שקורין פיל מיי"ל בלעז.

הנך מיעוטא דמיא בטילן להו ברובא — ולא דמי לשאר איסורין שהוא בנותן טעם. דלא אתמר "טעם כעיקר" לענין טומאה. וכן נבילה בטילה בשחוטה לענין טומאה, אפילו חזר ונתבשל הכל ביחד. **בטילי** להו ברובא — ואפילו היו מחצה על מחצה, מכל מקום מטעם דלא בטל — סלקא להו השקה.

אבל לקדירה לא מצא מין את מינו וניעור — לא דמי להא דאמרינן בפרק "גיד הנשה" (חולין ק,ב) ובפרק "הקומץ רבה" (מנחות כג,א) ובפרק בתרא דעבודה זרה (עג,א): סלק את מינו כמי שאינו, ושאינו מינו רבה עליו ומבטלו. דהתם אין מינו נאסר אלא מכח האיסור שנתערב ואי אפשר להבדילו, ובכל מקום שישנו — היתר הוא, לפיכך שייך לומר: סלק. אבל היכא דמינו עצמו מטמא מחמת מגע מים הטמאים — אין שייך לומר בו סלק.

וניעור — פירש הקונטרס: שהמים חוזרים ורבים על הציר ומטמאין אותו. ולא דק, דציר לאו בר קבולי טומאה הוא. אלא זהו ניעור — דמקמי הכי בִּטֵּל הציר מן המים טומאת משקין מחמת רוב ציר, ועכשיו שהמים ניעורו לכמו שהן תחלה קודם שנתערבו בציר. **יתיב** רב דימי וקאמר להא שמעתא כו' — הקשה הרב רבי אפרים: דהכא אית ליה לרב דימי דאפילו טהרה עוררת טומאה. ובפרק בתרא דעבודה זרה (עג,א) אית ליה דאפילו איסור אין עורר איסור. דקאמר: המערה

יין

תוספות

יין נסך מחבית לבור אפילו כל היום כולו — ראשון ראשון בטל! ויש לומר: דהכא משמיה דריש לקיש, והתם משמיה דרבי יוחנן, ומיהו קשה לרבי יוחנן, דאפילו בטומאה דחולין דקילא, דדייקינן בסמוך ממתניתין ובריייתא דטומאה עוררת טומאה, דקאמר: שמא יביא קב חולין טמאין וכו' — כל שכן דאיסור יש לו לעורר איסור! ומילתא דפשיטא היא בכוליה התלמוד דאיסור מעורר איסור. ובפרק "הערל" (יבמות פב,ב) נמי אמרינן דנתן סאה ונטל סאה — כשר עד רובו, אבל יתר ממנו — לא, ולא אמרינן ראשון ראשון בטל. ובפרק "נוטל" (שבת קמב,א): סאה של תרומה שנפלה לתוך מאה של חולין, ולא הספיק להעלותה עד שנפלה אחרת — אסור! ומיהו, אין משם ראיה כל כך, דהתם משום דסאה ראשון נהי דלא אסר, מכל מקום לא נתבטל, דצריך להרים. ועוד אשכחן בפרק "הנודר מן הירק" (נדרים נז,ב) דרבי יוחנן אית ליה אפילו גידולי היתר מעלין את האיסור.

לְמֵאָה חוּלִּין טְהוֹרִין, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: תְּרוּמָה וְתֵרָקֵב, שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: הִיא סָאָה שֶׁנָּפְלָה - הִיא סָאָה שֶׁעָלְתָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: תַּעֲלֶה וְתֵיאָכֵל נִיקּוּדִים אוֹ קָלָיוֹת, אוֹ תְּרוּמָה בְּמֵי פֵּרוֹת, אוֹ תְּרוּמָה שֶׁנִּתְחַלֵּק לְעִיסּוֹת, וּבְלָבַד שֶׁלֹּא יֶהֱא בְּמָקוֹם אֶחָד כְּבֵיצָה. וְתָנֵי עֲלָהּ: אוֹתָן חוּלִּין לְרַבִּי

אלא

ומיהו, אין משם קושיא, לפי מה שרגיל רבינו תם לחלק בין היתר דגדל בלא הפסק להיכא דאיכא הפסק, ומעמיד ההיא דעבודה זרה במיפסק פסוקי. כדאשכחן בפרק בתרא דנדה (עא,ב) גבי דם תבוסה, דמחלק בין פסק ללא פסק, ובפרק "התערובות" (זבחים עח,א) דאמרינן: דם לתוך המים ראשון ראשון בטל — התם איירי בפסק, וההוא דשמא רבו הנוטפין על הזוחלין — היינו שמא ירבו בלא הפסק. ומתוך כך מפרש רבינו תם ב"הגחל" קמא (בבא קמא ק,א) ובריש בבא בתרא (ב,א) דנקט: נפרצה אומרים לו "גדור" תרי זמני, דאם יש תוספת מאתים בין שני הפעמים — אין מצטרפין לאסור, ביון שיש הפסק. אבל קשה מהא דשמעתין, ובפרק "הערל", דאפילו בלא הפסק אמרינן דחזר וניערו! ונראה לרבי, דבבל דוכתא יש לו להיות ניערו, אפילו בהפסק. וגבי דם תבוסה בפרק בתרא דנדה (עא,ב) — דבדרבנן הקילו. וההיא דתערובת דם — שאני התם, דיש דחוי אצל קדשים. דכיון שנדחזית כל טיפה וטיפה בשנופלת — שוב אינה חוזרת ונראית. וההיא דרבי יוחנן דעבודה זרה (עג,א) דקאמר: ראשון ראשון בטל — היינו כל זמן שיש בהיתר ששים על האיסור דליכא נתינת טעם. ואאיסור משהו דמתניתין דהתם קאי. וזה לשון "ראשון בטל" דיין נסך נראה — עד רובו לשל היתר. אבל אם רבה איסור — אסור, שאיסורין המתבטלים חוזרים וניעורין. ונראה דמאן דאית ליה ביין נסך החמור באיסורא לגו היתרא ראשון ראשון בטל — כל שכן בשאר איסורין, או שמא בדבר זה הקילו ביין נסך יותר מבשאר איסורין, דבשאר איסורין חוזר וניעור כשרבה האיסור כל כך שאין בהיתר ששים. ועוד נראה, שגם יין נסך אינו בטל ראשון ראשון עד רובו, אלא עד ששים, וכן שאר איסורין. ואינן חלוקין אלא היכא דנפיש עמודיה טפי מחבית כמו שאפרש, או בהיתרא לגו איסורא, פירוש: שבתחלת התערובת איסור והיתר אין ששים דהיתר לגבי איסור. ובייין נסך אם יוסיף היתר לתוכו עד עולם — אסור. ובשאר איסורין מותר כשרבה כל כך שיהא ששים של היתר. ושמא אפילו בנפסק לא אמרינן ראשון ראשון בטל. כמו בחתיכת בשר שבולעת טעם נבילה, אפילו למאן דמפרש חתיכה עצמה נעשית נבילה בשאר איסורין כמו בבשר בחלב. דלא אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבילה אלא לענין שלא תועיל לו פליטה, משום דאיפשר לסחטן, אבל רביה תועיל. ואם תאמר: כיון דלבסוף נמי איכא ששים של היתר, לכך בטל היין נסך — מאי איריא משום ראשון בטל, כיון שגם לבסוף יש ששים? יש לומר: דדוקא נקט מחבית לבור, דלא נפיש עמודיה כולי האי, ואף על גב דנפיש טפי מצרצור. אבל היכא דנפיש עמודיה טובא — לא בטל, אפילו יש ששים בהיתר. ולהכי קאמר "ראשון ראשון בטל" — שאם נפל בבת אחת אינו בטל, אף על פי שיש ששים יין מן ההיתר. ושמא דוקא יין נסך, אבל טבל אינו בטל בשום עניין במינו. או שמא יין נסך בטל, ומינה שמעינן דכל שכן [טבל], ולרבותא נקטיה. וכן נראה לי עיקר "ראשון ראשון בטל", דדוקא עד ששים כדפרישית, באיסורא לגו היתרא. ובהיתרא לגו איסורא — בכל שהוא. אבל בשאר אסורין, אפילו היתרא לגו איסורא — חוזר וניעור ההיתר כשהוא רבה עד שיהא בו ששים. ומי פירות במקום שמעלין, בנתן סאה ונטל סאה עד רובו — אין לתמוה למה בטלין מי פירות ונחשבין כמים, דהכי גמירי לה, דתנן: מי פירות פעמים מעלין פעמים אין מעלין. וכהאי גוונא דמעלין — הרי הם כמים להעלות, וכי איכא רוב — חוזרין ונעורין. ולמאי דפרישית, מאן דשרי על ידי "ראשון ראשון בטל" לא שרי אלא עד ששים. ולא נפקא לן מידי אי הלכה כן אי לאו, לאותן שנוהגין עכשיו היתר הנאה בשבשוך גוי ובסתם יינם, שהרי פסק רבינו תם שהיין המותר בהנאה, אין לנו לומר שאוסר בכל שהוא, ודבר פשוט הוא. ונראה לי דבריו, שלא להחמיר בו חומרא דיין נסך לאסור במשהו, כיון דמותר בהנאה באיסורין קלין. ורבינו תם פסק לשם: קיימא לן כרבין דלית ליה "ראשון ראשון בטל", ולא שרי אלא בנפל שם קיתון של מים. ונראין דבריו במה שאומר הלכה כרבין, אם בא לחלוק על רב דימי ורב יצחק, דלאמרינן ב"הבא על יבמתו" (יבמות סד,ב) בסופו: אבין בר סמכא, יצחק סומקא לאו בר סמכא, אבין יש לו בחזרה. אבל זה אין בידי להוכיח, אם רבין בא לחלוק אם לא. כי יש לומר שלא בא לחלוק, ומה שהצריך ביטול על ידי מים — דוקא היכא דעירה מחבית לבור לרב יצחק, ולרב דימי — בדנפיש עמודיה טפי מחבית. ואפילו לרבינו שלמה דלא מפרש לרב דימי חבית דוקא, נוכל לומר שאין רבין חולק על רב יצחק. ובמערה מחבית דבר (רבא) [רבין]. ולמאן דמתני' ההיא דרב שמואל ברבי יהודה דנפל שם קיתון של מים אמתניתא — מיצי סבר כרב דימי, ויעמיד משנה כרב דימי בהיתרא לגו איסורא. ולהכי לא בטל כל זמן שאין שם מים. וזה שפירשתי שיסבור רב שמואל כרב דימי, יכול להיות אם נפרש דרב שמואל ברבי יהודה למאן דמתני ליה אמתניתא לא בעי תחלה — היינו שאין להוכיח מילתיה דרב שמואל דבעי תחלה. אבל מכל מקום אמת הוא דאיתו נמי בעי תחלה, כדי שלא נצטרך לומר שחולק על אותה דרבי יוחנן דלקמיה, דמזגן וערבם זה בזה, דמשמע דבעי מזגן תחלה ואחר כך ערבן. אם נפרש כך שוב לא נוכל לומר שסובר רב שמואל "ראשון ראשון בטל". דכיון דבעי מים תחלה סבירא ליה במשהו באיסורא לגו היתרא, אם כן ליית ליה לא דרב דימי ולא דרב יצחק. מיהו, דאין צריך לפרש כך, אלא כדמשתעי פשוטה דשמעתין, דלא בעו תחלה, ופליג אההיא דרבי יוחנן דמזגן וערבן. אי נמי, לא פליג, וסבירא ליה דהוא הדין ערבן תחלה. ולא נקט מזיגה ברישא דוקא, דהא לא גרסינן בפסחים "מזגו ואחר כך ערבו", דלהוי משמע לגמרי דוקא, אלא: "מזגו וערבו". וכל הני ביטולי דההיא שמעתין, דמזגן וערבן, המערה מחבית לבור, וההיא דשמעתין דשמא יביא קב ממין אחר וקב ועוד ממין זה — יכולין להעמיד בשלא נתבטן לבטל ולהתיר את האיסור או לטהר את הטמא, שאם לא כן לא הוי בטל. ובנפל קיתון של מים תחלה אין לחלק בין נתנן במתבטן לנפל. אבל לבסוף למאן דלא בעי תחלה — דוקא בלא מתבטן קאמר. ובההיא דציר, דקיימינן דלא קאמר אמרינן סלק את מינו כמו שאינו ושאינו מינו רבה עליו ומבטלו — יש לומר דההוא אמורא לית ליה.

תירוס ותירקב — בירושלמי תני: "תשרף". ופשוט: אטו בשופטני עסקינן, שמותרין ליהנות בשריפתן ואינם חפצים, ומניחים אותה לרקב? ואין לנו להשמיע במה שאין בני אדם רגילים לעשותו! ורבינו תם מפרש: "תרקב" ו"תשרף" — הכל אחד. והגמרא שלנו מפרש ו"תשרף" דתנן — היינו בלא הנאה, בעין רקבון. דאי שריית בהנאה — אתי למיכליה, הואיל וסברא היה להתירה על ידי בטול, כדאמרי רבנן תעלה ותיאכל כו'. והכי קאמר: או תרקב או תשרף, בלא הנאה. ועוד יש לפרש: דמחלוקת של בני בבל ושל בני ארץ ישראל, מהתלמוד שלנו והתלמוד ירושלמי. וכמו כן בבבא אחרת ששנה באותו פרק, דקתני: אחר שהודו רבי אליעזר אומר תירום ותישרף, קתני בתוספתא: תירום ותרקב, ואפשר דאיכא תני הכי ואיכא תני הכי. וכן נמי אשכחן בפרק "מצות חליצה" (יבמות קד,ב) (שפירש לעיל) גבי קטנה שחלצה, ובספרים שלנו גרסינן: "חליצתה פסולה", ובירושלמי גרסינן: "בשירה". ובריש "מקום שנהגו" (פסחים נא,ב) בההיא דכל הספיחים אסורין חוץ מספיחי כרוב — אין הגרסא כן בירושלמי ובמשניות. ואם תאמר: וכיון דתרקב ואסירא בהנאה — אמאי תירום? הא מפרש בירושלמי: האי ערלה ובלאי הכרם בטלים באחד ומאתים, ואין צריך להרים. ותרומה באחד ומאה, וצריך להרים משום גזל השבט. והכא, דכי מרים מתסרא ליכא גזל השבט — יש לומר דלא פלוג רבנן. **תעלה** ותיאכל — פירש בקונטרס: "תעלה" לשון ביטול הוא, ולא לשון הרמה. כדתקנו לרבי אלעזר "תירום", ולרבנן "תעלה". והא דתנן בפרק בתרא של מסכת ערלה: התרומה ותרומת מעשר עולין באחד ומאה, וצריך להרים — התם משום הפסד דכהן. ואי יהיב ליה דמי — שפיר דמי. ותדע, דקתני סיפא: ערלה ובלאי הכרם אין צריך להרים, ואפילו הכי תנינן בהו לשון "עלייה". דתנני: מי שהיו לו חבילי תלתן של כלאי הכרם כו' ונקטני: יעלו באחד ומאתים. עד כאן לשון הקונטרס. והדין עמו שפירש הטעם משום הפסד, כדמפרש נמי טעמא בירושלמי משום גזל השבט. ומיהו, אף על גב דעיקר תקנה משום זה, היה מסתבר דאין יכול להפטר בדמים. דעד כאן לא פליגי רבי אלעזר ורבנן בפרק "נוטל" (שבת קמב,א) ובפרק קמא דתמורה (יב,א) במדומע, דלרבי אליעזר מדמע בתרומה דראי, ולרבנן לפי חשבון. אבל פשיטא דקדושת תרומה יש בה. **ובלבד** שלא יהא במקום אחד בכיצה — פירוש: כביצה מן התרומה. שהתרומה היא חלק אחד ממאה ואחד. צריך שלא יהיו (שני) [בעיסה מאה ואחד ביצים], שאם כן היה בה כביצה מהתרומה טמאה, ואין הטמאה יכול ליבטל במאה של טהורה שהובשר, שהרי מטמאה הכל. ודומה כמטמא תרומה בידים, שהתרומה טמאה טְהֳרָה על ידי בטולה. ומיהו, מהאי טעמא לחודיה לא הוי מיתסר. דכיון שכבר נתבטלה התרומה והכל חולין מותרת לזרים — מה קפידא יש אם מטמא חולין? אלא בעינן שלא יטעה לבטל קב חולין טמאים בקב ועוד, כדמפרש עלה. ו"מה טעם" דעולא קאי בין ארבי אליעזר בין אדרבנן. ואם תאמר: חולין טמאים נמי שנתבטלו ברוב חולין טהורין — ניחוש נמי להכי! ויש לומר: דהתם במתבטל מיעוט חולין טמאין ברוב טהורין — ליכא למיחש שמא יביא קב חולין טמאין, וקב ועוד ממין הזה. כי ידוע דשם טומאה לא פקע מן חולין טמאין המעורבין בטהורין. אבל הכא סבור הוא דשם טומאה פקע לגמרי מאחר דשרינן לאכילה לזרים, הכל לרבנן, או המאה לרבי אליעזר, אף על פי שהתרומה מעורבת בהם.

סבר

לְמֵאָה סאין של חוּלִּין טְהוֹרִין, ובזה התבטלה התרומה בחולין, שכן התרומה עולה במאה, רַבִּי אֶלִּיעֶזֶר אוֹמֵר, תֵּירוֹם – ירים סאה אחת מתוך התערובת, וְתִרְקַב – ויניח אותה לירקב כדין תרומה טמאה שאסורה באכילה, שֶׁאֲנִי אוֹמֵר הֵיא סְאָה שֶׁנָּפְלָה הֵיא סְאָה שֶׁעָלְתָה, כלומר, תולים שאותה סאה של תרומה שנפלה, היא הסאה שהורמה מתוך התערובת, ותרומה טמאה אסורה באכילה, ולכן תירקב, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, תַּעֲלֶה – תתבטל התרומה, כלומר, נתבטלה התרומה במאה, וראויה היא להאכל יחד עם החולין שנתערבה בתוכם, וְתֵיאָכֵל נִיקּוּדִים – ביובש, כלומר, מכל מקום יזהר שלא יבוא על התערובת אחד משבעת המשקים המכשירים את האוכלים לקבל טומאה, כדי שלא תטמא התרומה הטמאה שבתערובת את החולין שבה, אוֹ קְלָיוֹת – או יצלו את התערובת באש בלי משקה, שגם באופן זה לא יוכשרו הטהורים לקבל טומאה, אוֹ תְּילוּשׁ בִּמֵי פֵּרוֹת – או ילושו את הקמח של התערובת במי פירות, כגון מי תפוחים או מי תותים, והדין הוא שמי פירות אינם מכשירים לקבל טומאה, אוֹ תִּתְחַלֵּק התערובת לְכמה עִיסּוֹת, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא בְּמָקוֹם אֶחָד [–בעיסה אחת] כַּבֵּיצָה מן התרומה הטמאה, שבאופן זה, אף אם יוכשרו החולין לקבל טומאה על ידי נתינת מים, מכל מקום לא תטמא אותם התרומה, לפי שאין אוכל פחות מכביצה מטמא אוכל אחר.

מוסיף רב דימי לבאר את שיטת רבי אליעזר, ומסיים את הראיה לדברי רבי ירמיה: וְתָנֵי עֲלָהּ – ושנינו בברייתא השנויה על אותה משנה, אוֹתָן חוּלִּין

המשך ביאור למס' בכורות ליום שבת קודש עמ' א

לסמוך על ההשקה כדי לערבו בקדירה, מפני שכאשר מתערב עם המים שבקדירה מָצָא מִין אֶת מִינוֹ וְנִיעוֹר, כלומר, המים הבלועים בציר מוצאים את המים שבתוך הקדירה, וביחד הם רבִּים על הציר, ומתחזקים המים הטמאים ממצב הביטול שהיו שרויים בו, וחוזרים לטומאתם.

אביי מקשה על דברי רבי ירמיה: יָתִיב [–ישב] רַב דִּימִי, וְקָאָמַר לְהָא שְׁמַעְתָּא – את ההלכה הזאת של רבי ירמיה, אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי – הקשה אביי לרב דימי, וְכִי טוּמְאָה שֶׁבְּטֵלָה חָזְרָה וְנִיעוֹרָה – וכי טומאה שנתבטלה ברוב, יכולה להתעורר ולהתחזק מביטולה ולחזור לטומאתה.

רב דימי מוכיח מהמשנה כדברי רבי ירמיה: אָמַר לֵיהּ רב דימי לאביי, וְאַתְּ לֹא תִּסְבְּרָא – וכי אתה אינך סבור שכן הוא הדין, וְהָתְנַן – במסכת תרומות (פ"ה מ"ב) סְאָה תְּרוּמָה טְמֵאָה שֶׁנָּפְלָה

אגרות קודש

ב"ה, י"ט תשרי, תשי"ט

ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה למכתבו מי"א תשרי,

בו שואל באם להמשיך הלימוד בכולל, כיון שאין הסתדרות אחרת.

בענין כגון דא יש להזהר, שלא יעשה הענין רגילות דהעדר פעולה בהנוגע להסתדרות, שהרי הגוף נוטה להשיטה דשב ואל תעשה, ועליו להתבונן על הסתדרות יציבה, ויתייעץ עם אותם המכירים אותו ומכירים תנאי המקום בהנוגע לחשש זה, ובהתאם לזה יעשה.

לפלא שאינו מזכיר דבר ע"ד הוספה בלימוד החסידות לעצמו וכן לזולתו, והרי הפצת המעינות חוצה דרישת והכרח השעה היא.

בברכה לבשו"ט.

מפני קדושת המועד לא בא כ"ק אדמו"ר שליט"א על החתום, והנני חותם בשמו,

המזכיר

משיבה הגמרא: **אָמַר קְרָא** (במדבר כח טו) 'וּשְׂעִיר עִזִּים **אֶחָד** לְחַטָּאת', ודורשים מתיבת 'אחד' שהכוונה **הַמְיוּחָד וּבָא מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית** – שלא היתה לו מעולם אם ממין אחר.

מקשה הגמרא: **וְהָא מֵהָכָא נָפְקָא** – וכי דבר זה מכאן למדנו, **מֵהָתָם נָפְקָא,** ממה שנאמר בענין הקרבנות (ויקרא כב כז) 'שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז כִּי יִוָּלֵד וְהָיָה שִׁבְעַת יָמִים תַּחַת אִמּוֹ וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה לְקָרְבַּן אִשֶּׁה לַה'', ודרשו ממה שנאמר **'שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב'** ולא 'שור וכשב', שרק הנולד ממין שור בפני עצמו או ממין כשב בפני עצמו, כשר לקרבן, **פָּרָט לְנוֹלָד מִן הַכְּלָאִים** – משני מינים ביחד, כגון מתייש ורחל, שפסול לקרבן. וממה שנאמר **'אוֹ עֵז'** דרשו **פָּרָט לְנִדְמֶה** – דומה למין אחר, ואם כן קשה מה הוצרכנו לדרשת 'ושעיר עזים אחד'.

מתרצת הגמרא: **צְרִיכָא, דְּאִי מֵהָתָם** – מדרשת 'או עז', **הָוָה אָמִינָא, הָנֵי מִילֵּי** – דברים אלו שהוא פסול, אינם אלא **הֵיכָא דְּלֹא נָחֵת לְדָרֵי** – כאשר לא ירד ונשתייר למשפחתו, דהיינו אמו, והיה דומה רק לאם אמו, ואמו אף היא לא היתה דומה לאמה, כגון שהיה עז בן רחל בן עז. **אֲבָל הֵיכָא דְּנָחֵת [לְדָרֵי]** – אבל כאשר היה דומה לאמו, ורק לא היה דומה לאם אמו, כגון עז בן עז בן רחל, **אֵימָא** – הייתי אומר **לֹא** יפסל, לכך הוצרכנו פסוק של 'אחד'. **וְאִי מֵהָכָא** – ואם נאמר רק הפסוק של 'אחד', **הָוָה אָמִינָא, הָנֵי מִילֵּי** – הייתי אומר שאין נדמה פסול, אלא **לְגַבֵּי קָרְבַּן חוֹבָה,** כמו שעיר ראש חודש, **אֲבָל** לקרבן **נְדָבָה לֹא** יפסל. **צְרִיכָא** – לכך הוצרך הפסוק 'שור או עז' ללמדנו שפסול גם בקרבן נדבה.

הגמרא מביאה הלכות נוספות בענין שה שאינו מיוחד לדורותיו לדעת רבי מאיר: **אָמַר רַבִּי אַחָא בַּר יַעֲקֹב, הַכֹּל מוֹדִים** – רבי מאיר וחכמים, **דְּאֵין לוֹקְחִין עַל צַמְרוֹ** של שה שאינו מיוחד לדורותיו, **מִשּׁוּם** איסור **כִּלְאַיִם** [–כלאי בגדים] דהיינו כשלבשו עם פשתן. והטעם, **שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים כב יא) **'לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז צֶמֶר וּפִשְׁתִּים יַחְדָּיו',** ומקישים צמר לפשתים, **מַה פִּשְׁתָּן שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה** – כשם שפשתן הנאסר הוא שלא נשתנה, כי אין פשתן מקבל שינוי לעולם, **אַף צֶמֶר שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה,** וצמר שבא משה שאינו מיוחד לדורותיו נעשה בו שינוי.

הלכה נוספת: **אָמַר רַב פָּפָּא, הַכֹּל מוֹדִים** – רבי מאיר וחכמים, **שֶׁצַּמְרוֹ** של שה שאינו מיוחד לדורותיו, **פָּסוּל לְתַכְלֶת** בציצית, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם כב יא–יב) **'לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז צֶמֶר וּפִשְׁתִּים יַחְדָּיו גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה לָּךְ',** היינו מן הצמר ומן הפשתים, משמע שהצמר הכשר לציצית הוא רק זה שאפשר להקישו לפשתים, ויש לדרוש, **מַה פִּשְׁתָּן שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה אַף צֶמֶר שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה.**

הלכה נוספת: **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, הַכֹּל מוֹדִים שֶׁאֵין צַמְרוֹ** של שה שאינו מיוחד לדורותיו, **מְטַמֵּא בְּנֶגָעִים** – אין נוהג בו דין נגעי בגדים, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ויקרא יג מז) 'וְהַבֶּגֶד כִּי יִהְיֶה בּוֹ נֶגַע צָרַעַת **בְּבֶגֶד צֶמֶר אוֹ בְּבֶגֶד פִּשְׁתִּים, מַה פִּשְׁתִּים שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה אַף צֶמֶר שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה.**

הגמרא דנה אם שינוי הבא על ידי דילוי נחשב שינוי: **אָמַר רַב אַשִׁי, אַף אֲנוּ נֹאמַר** – על פי דרשותיהם של האמוראים שלפנינו, שאם **הָרְלָה** – הגביה את זמורות **הַגֶּפֶן,** ופשטם **עַל גַּבֵּי תְּאֵינָה, יֵינוֹ פָּסוּל לְנָסָכִים.** מבררת הגמרא, **מַאי טַעֲמָא** – מה הטעם שפסול. משיבה הגמרא, שנאמר (ויקרא כג לז) 'אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ לְהַקְרִיב אִשֶּׁה לַה' **זֶבַח וְנֶסֶךְ** דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ', ויש להקיש נסכים לזבח, **מַה זֶּבַח שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה,** כמו שנתבאר לעיל, שבהמת נדמה פסולה לקרבן, **אַף נְסָכִים שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנּוּ,** וגפן כשהוא מודלה על תאנה, מקבל כוחו גם מהתאנה, והרי זה נחשב שינוי בגפן.

מקשה הגמרא: **מַתְקִיף לָהּ רַבִינָא** – הקשה רבינא לרב אשי, לדבריך ששינוי הבא על ידי דילוי נחשב שינוי, אם כן, אם **הָרְלָה פִּשְׁתָּן עַל גַּבֵּי הֵינָא** – סנה, **הָכִי נַמִי דְּלִישְׁתַּנֵּי** – כמו כן נאמר שנשתנה הפשתן, שנכנס בו כח ההיגא. **וְאֶם כֵּן** הוא שנשתנה הפשתן, **לֹא מָצֵית אָמְרַת** – אינך יכול לדרוש מה שדרשו האמוראים לעיל **'מַה פִּשְׁתָּן שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה', דְּהָא פִּשְׁתָּן נַמִי מִשְׁתַּנֵּי** – שהרי אף הפשתן יכול להשתנות, ואם בכל זאת דרשו הדרשה הנזכרת, משמע שסברו ששינוי הבא על ידי דילוי אינו נחשב שינוי, ומכאן שאין לך לפסול לנסכים יין הבא מגפן שהרלה אותו על גבי תאנה.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ** רב אשי לרבינא, **זֶה** [–יין] **נִשְׁתַּנָּה רֵיחוֹ,** וזו ראיה שנכנס כוחה של התאנה בגפן. **וָזֶה** [–פשתן] **לֹא נִשְׁתַּנָּה רֵיחוֹ** – משמע שלא נכנס כוחו של ההיגא בפשתן.

משנה

משנתינו דנה בבהמה המבכרת שילדה שני זכרים, או זכר ונקבה כאחת, מה דינם לענין נתינתם לכהן: **רָחֵל שֶׁלֹּא בִיכְּרָה** – שלא ילדה עדיין, **וְיָלְדָה שְׁנֵי זְכָרִים, וְיָצְאוּ שְׁנֵי רָאשֵׁיהֶן כְּאֶחָת,** כלומר שנולדו ביחד. **רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, שְׁנֵיהֶן** ינתנו **לַכֹּהֵן,** כי שניהם בכורים. **שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות יג יב) 'וְהַעֲבַרְתָּ כָּל פֶּטֶר רֶחֶם לַה' וְכָל פֶּטֶר שְׁגֶר בְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ **הַזְּכָרִים לַה'',** ומכך שנכתב 'הזכרים' בלשון רבים יש ללמוד שאפשר שיהיו שני בכורים בבהמה אחת. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אִי אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם** שיצאו שני ראשיהם כאחת, ובודאי רק אחד מהם יצא תחילה, אלא שאין יודעים מי מהם הבכור, ולפיכך אינו חייב לתת את שניהם לכהן, **אֶלָּא אֶחָד לוֹ וְאֶחָד יִתֵּן לַכֹּהֵן.**

המשנה מוסיפה לבאר איזה מהם יתן לכהן: **רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, הַכֹּהֵן בּוֹרֵר לוֹ אֶת הַיָּפֶה,** שמן הסתם היפה והבריא יצא תחילה, שמרוב בריאותו הקדים את אחיו, והוא הבכור. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, מְשַׁמְּנִין בֵּינֵיהֶן,** כלומר שומן יהיה ביניהם, היינו מה שאחד שמן מחבירו, דנים עליו ביניהם הבעלים והכהן, ונוטלים הבעלים את השמן, שכן אומרים הבעלים לכהן, הבא ראיה שהשמן הוא שנולד ראשון והוא הבכור ותטלהו, שהמוציא מחבירו עליו הראיה. **וְהַשֵּׁנִי** – הזכר השני שנשאר ביד הבעלים, **יִרְעֶה עַד שֶׁיִּסְתָּאֵב** – ירעה עד שיפול בו מום, ואחר כך יאכל, שהרי הוא ספק בכור, ואסור לאוכלו כשהוא תמים.

הָדָּבָר דּוֹמֶה – אם נרצה לדמות את דינו וסברתו של רבי טרפון לדין אחר, כדי להבין את טעמו, ובאיזה אופן הוא מדבר, נדמהו **לִשְׁנַיִם שֶׁהִפְקִידוּ** שתי בהמות **אֵצֶל רוֹעֶה,** ומתה אחת מהן, ואין ידוע איזו מתה, אם של זה או של זה, **שֶׁמַּנִּיחַ רוֹעֶה** את הבהמה הנשארת **שיחלקוה בֵּינֵיהֶם וּמִסְתַּלֵּק.** שהרי אף אחד מהם אינו מוחזק בה, ולא שייך כאן דין 'המוציא מחבירו עליו הראיה', וכן במשנתינו שאמר רבי טרפון יחלוקו, מדובר שספק בכור החי נמסר לרועה ואינו ברשות אחד מהם, ובאים בעל הבית וכהן לתבוע מהרועה, וכיון שאין אחד מהם מוחזק בו, לפיכך אין לומר באופן זה המוציא מחבירו עליו הראיה, אלא יחלוקו.

וּמָשָׁל דְּרַבִּי עֲקִיבָא לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְאֶחָד שֶׁהִפְקִיד בהמה אחת **אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת,** והניחה בעל הבית בתוך עדרו, ומתה בהמה אחת בעדרו, ואין ידוע של מי מתה, אם של בעל הבית, או של המפקיד, שהדין הוא, **שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵירוֹ עָלָיו הָרְאָיָה,** וכיון שבעל הבית מוחזק בבהמה החיה, על המפקיד להביא ראיה ששל בעל הבית מתה, ויטול את שלו. וכן במשנתינו, שרבי עקיבא סובר שהורע כוחו של הכהן, משום שמדובר שהבהמה עומדת ברשות בעל הבית, ובא הכהן להוציא ממנו, ועליו להביא ראיה.

הגמרא מקשה על דברי רבי חייא. מקשה הגמרא: **אֲלָא כְּמַאי פְּלִיגִי** – אם כן במה נחלקו, הרי כל אחד מהם מדבר באופן אחר, ומסתבר דינו של כל אחד באופן שהוא מדבר, כמו שפירש רבי חייא. הגמרא מוסיפה לחזק את תמיהתה: וכי ניתן לומר **שֶׁרַבִּי עֲקִיבָא פְּלִיגִ[י] בִּשְׁנַיִם שֶׁהִפְקִידוּ אֵצֶל רוֹעֶה,** שאמרנו שפשוט הוא **שֶׁמַּנִּיחַ רוֹעֶה וּמִסְתַּלֵּק,** כלומר, האם אפשר לומר שרבי עקיבא יאמר באופן זה, המוציא מחבירו עליו הראיה, בודאי שלא, שהרי אין כאן מוחזק. **וְכן** האם ניתן לומר **שֶׁרַבִּי טַרְפוֹן פְּלִיגִ[י] בְּאֶחָד שֶׁהִפְקִיד אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת,** וסובר שיחלוקו, הרי בודאי שאינו מסתבר.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רָבָא, וְאִיתֵּימָא** [–ויש אומרים שאמר זאת] **רַב פָּפָּא,** בודאי **שֶׁהַכֹּל מוֹדִים** [–גם רבי עקיבא וגם רבי טרפון], **בִּשְׁנַיִם שֶׁהִפְקִידוּ אֵצֶל רוֹעֶה, שֶׁמַּנִּיחַ רוֹעֶה בֵּינֵיהֶם וּמִסְתַּלֵּק.** ואם היה מדובר במשנה באופן שספק בכור החי נמסר לרועה, כולם היו אומרים, יחלוקו. **וְכן** הכל מודים, **בְּאֶחָד שֶׁהִפְקִיד אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵירוֹ עָלָיו הָרְאָיָה.** ואם היה מדובר במשנה באופן שספק הבכור נשאר ברשות בעל הבית היו כולם סוברים שהמוציא מחבירו עליו הראיה. **לֹא נֶחְלְקוּ, אֶלָּא** כשאותו ספק בכור עומד **בַּחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת, וְרוֹעֶה כֹּהֵן** – והרועה את בהמותיו של בעל הבית הוא כהן, **שֶׁרַבִּי טַרְפוֹן סָבַר,** בעל הבית **אַקְנְויֵי קָא מַקְנֵי לֵיהּ** – לכהן, מקום **בַּחֲצֵירוֹ** כדי שיקנה על ידי קנין חצר את הבכורות מיד כשיוולדו, **וְגַם נִיחָא לֵיהּ** – ונוח לו לבעל הבית **דְּלִיתְעֲבִיד מִצְוָה** [**בְּמָמוֹנֵיהּ**] – שתעשה מצוה בממונו, והבכורות שיוולדו יגדלו בחצירו, ולכן הוא משאיל את חצירו לכהן לצורך זה, ונעשה הכהן על ידי כך שותפו של בעל הבית בחצר. **וַהֲוָה לֵיהּ** – ונידון זה הוא **כִּשְׁנַיִם שֶׁהִפְקִידוּ אֵצֶל רוֹעֶה,** שאין אחד מהם מוחזק יותר מחבירו, **שֶׁמַּנִּיחַ רוֹעֶה בֵּינֵיהֶן וּמִסְתַּלֵּק.** וכן כאן עומד הבכור בחצר שהיא עכשיו ברשות שניהם, ולפיכך אומר רבי טרפון יחלוקו. **וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר, כֵּיוָן דְּאִית לֵיהּ פְּסֵידָא** – מאחר שבאופן שנולדו שני בכורים יכול בעל הבית לבוא לידי הפסד, שאם ימות האחד יש חשש שהכהן יטען שהפשוט מת ולא הבכור, ואם יהיה הכהן שותף בחצר יפסיד מכך בעל הבית, שיצטרך לחלוק עמו בזכר שנשאר, **לפיכך לֹא מַקְנֵי לֵיהּ מִידֵּעַם** – אין בעל הבית מקנה לו מאומה, **וַהֲוָה לֵיהּ** – והרי זה **כְּאֶחָד שֶׁהִפְקִיד אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת,** שבעל הבית הוא המוחזק בבהמה, **שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵירוֹ עָלָיו הָרְאָיָה.**

משנה

משנתינו מוסיפה לדון באופנים נוספים של ספק בכור: **שְׁתֵּי רְחֵלִים שֶׁלֹּא כִּיכְּרוּ** – שעדיין לא ילדו, **וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים, שְׁנֵיהֶם לַכֹּהֵן,** מפני שכל אחד הוא בכור ודאי לאמו. ואם ילדו **זָכָר וּנְקֵבָה, הַזָּכָר לַכֹּהֵן,** שבכור הוא. ואם ילדו **שְׁנֵי זְכָרִים וּנְקֵבָה,** ואין יודעים אם שני הזכרים בכורים משום שכל אחת מהם ילדה זכר, והנקבה נולדה שניה, או שמא אין כאן אלא בכור אחד, כי הזכר השני נולד לאחר לידת הנקבה או לאחר לידת הזכר. הדין הוא, **אֶחָד** מהזכרים נשאר אצלו, מפני שספק הוא שמא נולד אחר הזכר, או אחר הנקבה ואינו בכור. **וְאֶחָד** נותן **לַכֹּהֵן,** כי אחד מהם הוא בודאי בכור.

המשנה מבררת איזה מהם נותן לכהן: **רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, הַכֹּהֵן בּוֹרֵר לוֹ אֶת הַיָּפֶה,** שמן הסתם היפה והבריא הוא שנולד יחידי, או שיצא ראשון. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, מְשַׁמְּנִין בֵּינֵיהֶן** – מה שאחד שמן מחבירו דנים ביניהם הבעלים והכהן, ונוטלים הבעלים את השמן והכהן את הכחוש. שכן הבעלים אומרים לכהן, הבא ראיה שהשמן הוא הבכור ותטלהו, שהמוציא מחבירו עליו הראיה. **וְהַשֵּׁנִי** שנשאר ביד הבעלים, **יִרְעֶה עַד שֶׁיִּסְתָּאֵב** [–שיפול בו מום], משום שהוא ספק בכור, ואסור באכילה קודם שיפול בו מום. **וְחַיָּיב בַּמַּתָּנוֹת** – כששוחטים אותו הבעלים חייבים לתת ממנו לכהן את הזרוע הלחיים והקבה כמו השוחט בהמת חולין. טעמו נתבאר לעיל (ע"א), משום שהכהן בא עליו משני צדדין, שאומר לו, אם בכור הוא כולו שלי, ואם אינו בכור, הרי הוא חייב במתנות. **רַבִּי יוֹסֵי פּוֹטֵר** מן המתנות. וטעמו מבואר בסוף המשנה, שהואיל וגם אם הבכור הוא זה שביד הישראל, הרי קיבל הכהן את חילופיו, ותקנו חכמים שיחשב כאילו זכה הכהן תחילה בבכור וחזר ונתנו לישראל לאחר שנפל בו מום, שבאופן זה הוא פטור מן המתנות.

המשנה ממשיכה לדון בענין שני זכרים, כשמת אחד מהם: **מֵת אֶחָד מֵהֶן,** קודם שניתן לכהן, **רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, יַחֲלוֹקוּ** בזכר החי. שרבי טרפון חזר בו ממה שאמר בתחילה, שהבריא והיפה הוא הבכור, וסובר שגם מחיים הוא ספק למי שייך השמן, ומספק אומרים שלכהן ולישראל יש חלק בשניהם, כיון שנחשב שהבהמות עומדות בחצר של שניהם [כמו שביארה הגמרא לעיל], ולפיכך כשמת אחד מהם, חולקים שניהם בזה שנשאר חי. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵירוֹ עָלָיו הָרְאָיָה** – אף טעמו נתבאר לעיל, שסובר שנחשב שהם עומדים בחצירו של בעל הבית, ומאחר שהוא ספק למי שייך הבריא, אומרים המוציא מחבירו עליו הראיה, וכן כשמת אחד מהם זוכה בעל הבית בחי. מוסיפה המשנה לברר אופן נוסף של ספק בכור: אם שתי הרחלות ילדו **שְׁתֵּי נְקֵבוֹת וְזָכָר, אוֹ שְׁנֵי זְכָרִים וּשְׁתֵּי נְקֵבוֹת, אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם,** משום שבשני אופנים אלו הספק הוא אם יש בהם בכור כלל, שאפשר שהנקבה נולדה תחילה ואחר כך הזכר, והמוציא מחבירו עליו הראיה.

המשך בעמוד 178

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

~ שולחן ערוך עם הערות וציונים – הלכות שבת ~

יא ...וּבִכְלִי שֵׁנִי אָסוּר לִשְׁרוֹתוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּמַבְשֵׁל[פז]. וְאֵינוֹ דּוֹמֶה לִתְבָלִין שֶׁמֻּתָּר לִתְּנָם בִּכְלִי שֵׁנִי כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[פח], מִפְּנֵי שֶׁהַתְּבָלִין עֲשׂוּיִין לְמַתֵּק הַקְּדֵרָה, וְאֵינוֹ נִרְאֶה כְּמַבְשֵׁל[פט]. וְכֵן כָּל דָּבָר הֶעָשׂוּי לִתֵּן טַעַם בְּקְדֵרָה, כְּגוֹן שׁוּם וּבָצָל - הֲרֵי הֵם כִּתְבָלִין[צ], וּמֻתָּר לִתְּנָם בִּכְלִי שֵׁנִי אַף עַל פִּי שֶׁהַיָּד

ביאורי הלכה

פז] שנראה כמבשל – שריית תבשיל יבש בחמין[151] דומה בעיניו לבישול[152], ואם התירו לו לשרות בכלי שני רותח יבוא לשרות גם בכלי ראשון רותח שאינו על האש, שאינו מבדיל ביניהם[153].

פח] כמו שיתבאר – שהתירו חכמים בפירוש ליתנם בכלי שני, ומוכח שלא נראה כמבשל[154].

פט] ואינו נראה כמבשל – לפעמים נותנים התבלין גם כשהתבשיל צונן, ולכך גם כשנותנים אותם ברותחים אין זה דרך בישול[155].

צ] הרי הם כתבלין – וכן לימון וכל דבר העשוי לתבל הקדירה או לאכול על־ידי תערובת דינו כתבלין, אבל דברים שראוים לאכילה בפני עצמם כמו גזר, פטריות, וכיוצא־בזה אף שמתבלים בהם הקדירה – כיון שלפעמים מטרתו לבשלם בלבד – אסור[156].

ציונים והוספות

151) לשון "לשרות" משמעה שהאיסור מצד השרייה ולא מעצם הנתינה בכלי שני, וז"ל הפמ"ג (א"א ס"ק לב): "דדוקא להניח גוש בכלי שני לשרות מיחזי כמבשל, משא"כ מים במים שמתערבין יפה, לא מיחזי כמבשל". ולכך, חששו ל"נראה כמבשל" רק בדבר יבש כי שרייתו ברותחים היא דרך בישולו (ולפי זה אסור לשרות גם דבר יבש (כגון עוף או בשר) שנמחה בחמין ונעשה לח גם לחומרת הסידור, וכדלעיל הערה קמו), משא"כ דבר לח (מתחילתו) שאין דרך בישולו בשרייה ברותחים (אבל מותר ליתן סוכר בכלי שני, כי שרייתו גרידא אינה דרך בישולו, כי רגילים לשרותו גם בצוננים ולא נראה כמבשל (אבל במלח יש לחוש לקלי הבישול כדלהלן סי"ח, וראה להלן הערה רסג).

152) החשש אינו מעצם זה שנראה כעושה מלאכה אסורה (בנתינת תבשיל על האש ממש ללא תנאי החזרה חששו ל"נראה כמבשל", ואסור אפילו כשנתבשל כל צרכו כדלעיל סי' רנג), שהרי אין בישול בכלי שני (כדלהלן סעיף יט), אלא שנראה בעיניו כאילו כל עוד הקדירה אינה על האש התירו לבשל (להכשיר תבשיל לאכילה על ידי חימומו ומיחויו ברותחים), וראה הערה הבאה.

153) אור זרוע ח"ב הל' שבת סי' סב: "ופר"ת דהכא אסור משום דמיחזי כעין בישול ודילמ' אתי למיעבד אף בכלי ראשון אבל גבי תבלין אין נראה בישול אלא משום מתוקי טעמא דפעמים רגילין ליתן תבלין בתבשיל צונן למתקו וליתן בו ריח טוב".

154) מפורש במשנה (על פי הבנת הפוסקים) ש: (א) כלי ראשון מבשל גם כשאינו על האש (מב, א, במשנה ובגמ'), (ב) כלי שני אינו מבשל גם כשהוא חם, ומותר ליתן בו תבלין (שם), (ג) קולייס האספנין ומליח הישן מתבשלים אפילו בהדחה בחמין מכלי שני (קמה, ב). בפוסקים נוספו ב' דינים: (ד) אמנם כלי שני חם אינו מבשל אבל נראה כמבשל, ורק הדחה מכלי שני וכן נתינת תבלין בכלי שני אינו נראה כמבשל כי נתפרש במשנה להתירו (ר"י בתוס' לט, א), (ה) אמנם כלי שני אינו מבשל אבל יש דברים רכים שמתבשלים בכלי שני, וחייבים עליהם חטאת, וכיון שאיננו בקיאים יש לחוש בכל דבר שמא מתבשל בכלי שני, למעט תבלין (ומשקים) שכבר נודע לנו מהמשנה שאינם מ"קלי הבישול" (חומרת היראים דלהלן סעיף יב).

155) ראה לעיל הערה קנג.

156) על פי קצות השלחן (סי' קכד ס"ק יד וס"ק לא), אלא שהוא הסתפק בדין גזר ולימון שמא לא היו בזמן המשנה ולא נתפרש שהם תבלין שלא מתבשל בכלי שני (ראה להלן הערה קס), וכאן הובא הנוגע ל"נראה כמבשל" (אם דומה לתבלין מצד זה שלא נראה כמבשל, ולא נוגע אם היה בזמן המשנה (ובגזר יש להחמיר בלאו הכי שלעולם לא נותנים אותו בקדירה צוננת)). ולהעיר, שצ"ע אם קפה בכלל תבלין כי עירובו לא נעשה לנתינת טעם במים אלא לצורך שתיית הקפה (ולא די שלפעמים ניתן גם בצונן, ושותים אותו רק בתערובת), וראה להלן הערה רסד לדין קפה.

סוֹלֶדֶת בּוֹ צא. **וְיֵשׁ מִי שֶׁמְּסַתֵּפֵק בְּבָצָל, שֶׁמָּא הוּא מִתְבַּשֵּׁל גַּם בִּכְלִי שֵׁנִי כָּל זְמַן שֶׁהַיָּד סוֹלֶדֶת בּוֹ** צב. **וְנָהֲגוּ לְהָקֵל** צג. **וְיֵשׁ מַתִּירִין בְּכָל דָּבָר יָבֵשׁ שֶׁלֹּא נִתְבַּשֵּׁל לִשְׁרוֹתוֹ בִּכְלִי שֵׁנִי שֶׁהַיָּד סוֹלֶדֶת בּוֹ. וְיֵשׁ לְהַחֲמִיר בָּזֶה כַּסְּבָרָא הָרִאשׁוֹנָה** צד.

חלק ב, סימן שיח, דִּין הַמְבַשֵּׁל בְּשַׁבָּת, אָמְצַע סְעִיף יא:

ביאורי הלכה

צא] סולדת בו – לאחר נתינת תבלין בכלי שני יש ליזהר שלא יחזיר אחר־כך התבשיל מהכלי שני לכלי ראשון ויתבשלו התבלין בכלי ראשון, וכן יש ליזהר שאחר שנתן התבלין בקערה לא יערה עוד תבשיל על הקערה מכלי ראשון שנמצא מבשל התבלין בעירוי[157]. **צב] כל זמן שהיד סולדת בו** – הבצל חריף וממהר להתבשל אפילו בכלי שני[158]. ואסור ליתנו בכלי שני אף שלא נראה כמבשל[159].

צג] ונהגו להקל – שמותר ליתן שום ובצל בכלי שני[160].

צד] כסברא הראשונה – בדיעבד, אם שרה בכלי ראשון אסור התבשיל לפי שעבר על איסור בישול, אבל אם שרה אותו בכלי שני מותר לפי שיש מתירין בכל דבר יבש שלא נתבשל (והוא מדברים הקשים) לשרותו בכלי שני ולא חששו להא דנראה כמבשל[161].

ציונים והוספות

157) קצות השלחן (סי' קכד בדה"ש ס"ק טו) בשם שביתת השבת; וכתב עוד (בשם משנ"ב ס"ק סה): "ואם מונח בכלי שני דבר גוש שהיד סולדת בו יש ליזהר מליתן לתוכו תבלין דיש אומרים דדבר גוש כל זמן שהיד סולדת בו דינו ככלי ראשון. ומיהו היינו דוקא כשהדבר גוש מונח בלא רוטב כמ"ש להלן, ודבר גוש היינו בשר או דג או אורז ודוחן או דייסא או קטניות". וראה להלן על סעיף לא אם מחמירים בדבר גוש שדינו ככלי ראשון גם כשהוא בכלי שני.

158) ט"ז ס"ק יד: "וכבר זכרנו בס"ד בבצלים דינא הכי כיון שהם חריפי' ממהרי' להתבשל ועינינו רואות דכשנותנין אותם בכ"ש רותח מתמתקי' ממרירותם אחר שמונחים שם קצת שעה".

159) כדלהלן סעיף יב שישנם דברים רכים שמתבשלים בכלי שני, ויש לחוש שהבצל מתבשל גם הוא בכלי שני (לכאורה חשש הט"ז אינו בכל תבלין חריף אלא בבצל שניכרת בו פעולת הבישול).

160) ראה להלן על סעיף יב שיש החוששים לכל מאכל שאינו תבלין שמא הוא מ"קלי הבישול", ו"נהגו להקל" בשום ובצל היינו שהם בכלל תבלין שלא מתבשל בכלי שני (וכן משמעות קצות השלחן דלעיל הערה קנו), אבל למי שלא חושש ב"סתם מאכל" שהוא מקלי הבישול "נהגו להקל" בבצל היינו שעל אף חריפותו וההשפעה הניכרת בשרייתו בחום כלי שני לא חוששים בו לקלי הבישול (וכן פירש בקובץ מבית חיינו (ח"ב ע' 78, ובח"ג ע' 72) ששום ובצל אינם תבלין, ורק שלא נראה כמבשל מצד שבאים ליתן טעם בתבשיל בדומה לתבלין).

161) קצות השלחן (סי' קכד בדה"ש ס"ק כג), וראה שם שדבר שלא נתבשל אפילו נשרה מערב שבת בחמין טוב להחמיר שלא לחזור ולשרותו בחמין שהיס"ב בשבת (אפילו בכלי שני).

~ שו"ע רבנו הזקן לפי לוח "רב יומי" - הלכות שבת ~

~ יום ראשון ~

חלק ב סימן רנד דיני תבשילים המוכנים מערב שבת כדי להגמר בשבת:

ב וכל זה בבשר שור ועז או איל גדול וכיוצא בהם ממינים שבשרם קשה ואין הרוח מזיק לו אבל בשר גדי ועוף וכיוצא בהם ממינים שבשרם רך והרוח מזיק לו מותר לצלותו על הגחלים או אצל הגחלים בתוך התנור מכוסה אף על פי שאינו טוח בטיט בין שהוא חי לגמרי בין שהתחיל לצלות ולא נצלה כמאכל בן דרוסאי לפי שבודאי לא יגלה פי התנור כדי לחתות בגחלים כיון שהרוח מזיק לבשר.

במה דברים אמורים כשהגדי והעוף הם מנותחים לחתיכות אבל אם הם שלמים אין הרוח מזיק להם והרי דינם כבשר שור ועז וכל זמן שחלל הגוף שלם אף על פי שאין עליו ראשו וכרעיו נקרא שלם לענין זה שהצלעות מגינות עליו מבפנים שלא יזיק לו הרוח.

ומכל מקום אם נצלה מבעוד יום משני צדדיו כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותו אפילו הוא שלם ואפילו בשר שור ועז ואפילו חוץ לתנור על הגחלים או אצל הגחלים.

ואף להאוסרים להשהות קדרה בכירה שאינה גרופה וקטומה כל זמן שמצטמק ויפה לו מכל מקום בצלי שמונח על גבי הגחלים ממש מודים הם שמותר כשנצלה כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום דכיון שהגיע למאכל בן דרוסאי אם יחתה בגחלים יחרוך הבשר אבל בצלי שאינו על גבי הגחלים ממש

אסור להשהותו שם אלא אם כן נצלה כל כך מבעוד יום עד שהוא מצטמק ורע לו להאוסרים שם להשהות קדרה על גבי כירה כל זמן שמצטמק ויפה לו.

וכבר נתבאר שם שהמנהג כהמתירין להשהות קדרה כל שנתבשלה כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום ולפי זה מותר להשהות הצלי שנצלה כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום אף שהוא חוץ לתנור סמוך לגחלים וכל שכן על גבי הגחלים ממש רק שצריך ליזהר שימתין להסיר הבשר מעל גבי הגחלים בשבת עד לאחר שכבו הגחלים שלא יכבה כלום בסילוקו הבשר שעליהם שאינו דומה לקדרה שמותר לסלקה מעל גבי הגחלים בשבת כמ"ש בסי' רנ"ג לפי שאין הקדרה מכבה אותם כלל אבל הבשר מכבה אותם קצת (במוהל הנוטף ממנו) בסילוקו מהם:

~ יום שני ~

ג אם עבר והשהה צלי שלא נצלה כמאכל בן דרוסאי במקום שאסור להשהות בין בשוגג בין במזיד אסור בין לו בין לאחרים עד למוצאי שבת בכדי שיעשו.

ומכל מקום אם השהה בתנור מכוסה אפילו אינו טוח בטיט מותר בדיעבד אפילו הוא בשר שור ועז לפי שיש מתירים אפילו לכתחלה שאין חוששים שיגלה פי התנור כדי לחתות ויש לסמוך על דבריהם בדיעבד.

וכן אם השהה בשר גדי מנותח וכיוצא בו אצל הגחלים לא על הגחלים ממש בין בתוך התנור אפילו מגולה בין חוץ לתנור יש להתיר בדיעבד לפי שיש מתירים אפילו לכתחלה שאין חוששים שיחתה בגחלים דכיון שהבשר הוא רך אם יחתה בגחלים יתחרך הבשר שאין צריך אלא חמימות האש בלבד אבל על גבי הגחלים ממש אפילו בשר גדי אסור לדברי הכל אפילו בדיעבד אם לא נצלה כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום דכיון שהניחו על גבי הגחלים ממש אינו חושש אלא שיצלה מהרה אע"פ שיתחרך ושמא יחתה אבל כשנצלה כמאכל בן דרוסאי מאחר שראוי לאכילה קצת למה יחתה להפסידו ולפיכך מותר אפילו להאוסרים לכתחלה אף בקדרה:

ד פירות הנאכלים חיין כגון תפוחים וכיוצא בהם מותר לצלותם סמוך לחשכה אע"פ שאין שהות שיצלו מבעוד יום ומותר להשהותם אפילו שלא על גבי הגחלים ממש לפי מנהגנו שנתבאר שכל שנצלה כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותו ופירות שנאכלים חיין אינן גרועים מצלי שנצלה כמאכל בן דרוסאי.

ומכל מקום בשבת עצמה אסור להניחם בכל מקום שיוכלו להתחמם עד שהיד סולדת בו ואפילו לסמכם אצל התנור קודם שיופסק התנור אסור אלא אם כן נצלו כל צרכן מבעוד יום כמ"ש בסי' רנ"ג אפילו אם הטמינם מבעוד יום אצל קדרה חמה המכוסה בבגדים או בשאר דבר שאינו מוסיף הבל ובשבת נפל הכיסוי אסור להחזירו עליהם אם עדיין לא נתבשלו כל צרכן והיד סולדת שם וכן אסור להוסיף עוד בגד אחר בשבת מפני שממהר לגמור בישולם בשבת:

ה אבל פירות שאין נאכלים כשהם חיים ואפילו בצל שלפעמים אוכלים אותו חי מכל מקום אין טוב לאכלו חי כמו תפוחים וכיוצא בהם והוא הדין כל דבר שאין טוב לאכלו חי אסור לצלותו סמוך לחשכה אלא אם כן יש שהות ביום שיצלה כמאכל בן דרוסאי אבל אם לא נצלה כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום אסור להשהותו בכל מקום שאסור להשהות בשר שור ועז שלא נצלה כמאכל בן דרוסאי:

~ יום שלישי ~

ו אסור ליתן סמוך לחשכה פת לתנור שהיה בימיהם אע"פ שהוא גרוף וקטום או לתנור שלנו שאינו גרוף וקטום ולא חררה על גבי גחלים אלא אם כן יש שהות ביום כדי שיקרמו פני הפת המדובקים בתנור ופניה של צד חלל התנור וכן בחררה שאו אין לחוש שמא יחתה שלא יפסיד הפת ועיסה הממולאה בבשר או בדגים (או בגבינה) צריך שיקרמו פניה מלמעלה ומלמטה ויתבשל המילוי שבתוכה כמאכל בן דרוסאי וכל פת שנאפית כל כך עד שאם פורסה אין חוטים נמשכים הימנה בידוע שקרמו פניה כראוי עיין סי' תס"א.

ויש אומרים שאיזה צד הפת שקרם תחלה די בכך ויש לסמוך על דבריהם בדיעבד שאם עבר ונתן פת לתנור סמוך לחשכה ולא קרמו אלא פניה המדובקים בתנור שמן הסתם אותו הצד קרם תחלה וכן פני החררה שלצד הגחלים מותר לו לאכלה בשבת.

אבל אם לא קרמו פניה כלל אסורה בין לו בין לאחרים עד למוצאי שבת בכדי שיעשו אפילו נתנה סמוך לחשכה ממש בענין שכיוצא בזה גבי בשר שבקדירה היה מותר אפילו לכתחלה כיון שהוא חי לגמרי סמוך לחשכה מכל מקום בפת וכל כיוצא בזה כגון עוגה ומיני בצק שאופין בקדירה אין זה מועיל כלום לפי שהן אינן צריכים שהות גדול לאפייתו כמו שצריך לבישול בשר ויכולין הן להגמר שיהו ראויין לסעודת הלילה ויש לחוש שמא יחתה בגחלים לגמור אפייתן לצורך סעודת הלילה:

ז במה דברים אמורים שנתנה במזיד אבל אם היה שוגג מותר לו לרדות ממנה כדי מזון שלש סעודות של שבת אם אין לו פת אחרת לשבת ויכול לומר לאחרים שאין להם פת לשבת באו ורדו לכם מזון ג' סעודות וכשהוא רודה לא ירדה במרדה אלא בסכין וכיוצא בו שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ואם אי אפשר לו לרדות בשינוי יכול לרדות במרדה כדרכו:

ח ולמה לא קנסו על השוגג כמו שקנסו על המשהה תבשיל בשוגג אע"פ שאין לו תבשיל אחר לפי שאין חיוב כל כך לאכול תבשיל בשבת אבל בלא פת אי אפשר לקיים

מצות ג' סעודות בשבת כמו שיתבאר בסי' רע"ד ומכל מקום אם אין לו מה לאכול כלל בשבת כי אם אותו התבשיל בלבד שהשהה בשוגג מותר לו לאכלו מפני כבוד השבת שאסור להתענות בו כמו שיתבאר בסי' רפ"ח ואם יש לו חתיכת פת גדולה מספקת לשלש סעודות אסור לו לאכול בשבת מפת זו שנאפית באיסור כדי לברך על לחם משנה שלמים כיון שעיקר מצות שלש סעודות בשבת יכול לקיים בלא פת זו:

~ יום רביעי ~

ט לא הצריכו לרדות בשינוי אלא כשנאפית באיסור אבל אם נאפית בהיתר כגון שקרמו פניה מבעוד יום או בתנור שלנו הגרוף וקטום או שפי התנור מכוסה וטוח בטיט שאז אין לחוש לחיתוי כמו שנתבאר למעלה מותר לרדות במרדה כדרכו כיון שהוא צורך שבת שאין לו פת אחרת אבל אם יש לו פת אחרת אסור לרדות אפילו בשינוי שרדיית הפת היא אסורה מדברי סופרים ולא התירוה אלא לצורך שבת.

במה דברים אמורים בתנורים שבימיהם שהיה כעין קדירה והיו מדביקים פת לדופני התנור ושיך בהם רדייה אבל בתנורים שלנו שהפת מונחת על שולי התנור לא שיך בהם כלל רדייה ומותר להוציא מהתנור כל הפת שנאפית בהיתר אע"פ שיש לו פת אחרת ומכל מקום לא יוציא ברחת שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול אלא יתחוב בה סכין וכיוצא בו או יוציאה במקל:

י במה דברים אמורים כשדעתו לאכול בשבת מהפת שמוציא אע"פ שאינו צריך לה שיש לו אחרת אבל אם אין דעתו לאכול ממנה אסור להוציאה אפילו ע"י שינוי שאסור להכין משבת לחול אפילו בענין שאין בו שום סרך מלאכה אלא טלטול בעלמא כגון להביא יין מהמרתף לבית בשבת לצורך הבדלה במוצאי שבת וכל כיוצא בזה וכמו שיתבאר בסי' תק"ג לענין יו"ט עיין שם:

יא אפילו אם אין דעתו לאכול מהפת בשבת אסור ליתנה לתנור שלנו שאינו גרוף וקטום סמוך לחשכה כל כך שאין שהות שיקרמו פניה מבעוד יום אע"פ שהוא אופה אותה לצורך מוצאי שבת ובכל השבת כולה יכולה להאפות בלא חיתוי מכל מקום חוששים שמא ימלך אח"כ לאכלה בשבת שהרי מותר לו להוציאה מתנור שלנו שאין בו רדייה וכיון שיהיה דעתו עליה לאכלה שמא ישכח ויחתה בגחלים לגמור אפייתה שמטעם זה אסור להשהות תבשיל לצורך סעודת שחרית בכל מקום שאסור להשהותו לצורך סעודת הלילה משום גזרת שמא יחתה כמו שנתבאר בסי' רנ"ג אע"פ שעד סעודת שחרית יוכל להתבשל בלא חיתוי:

~ יום חמישי ~

יב מי שנתן פת לתנור בשבת עצמה בין בשוגג בין במזיד ונמלך לרדותה מהתנור קודם שתיאפה מותר לו לרדותה אע"פ שאין בה צורך שבת שהרי אינה ראויה לאכילה ואפילו בתנורים שלהם ששיך בהם רדייה שהתירו לו חכמים איסור של דבריהם כדי שלא יבא לידי איסור סקילה או לידי איסור חטאת ומכל מקום אם אפשר לו לרדות ע"י שינוי ישנה.

אבל לאדם אחר לא התירו לרדות אפילו ע"י שינוי כדי שלא יבא חבירו לידי חיוב חטאת או סקילה שאין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירך כיון שחבירו פשע במה שנתן הפת לתנור עיין סוף סי' ש"[ו]:

יג לא ימלא אדם קדרה עפסיות ותורמסין או שאר כל מיני קטניות ויניח על גבי כירה או לתוך התנור שלנו שאינו טוח בטיט אם אינ[ן] גרופים וקטומים אלא א"כ יש שהות ביום שיתבשלו כמאכל בן דרוסאי לפי מנהגנו אבל אם אין שהות ביום כ"כ אסור להניחה שם אפילו סמוך לחשכה ממש בענין שכיוצא בזה בבשר מותר להשהותו שם כיון שהוא חי לגמרי סמוך לחשכה ולא יוכל להגמר עוד לסעודת הלילה אבל כל מיני קטניות הם ממהרים להתבשל ויכולין להגמר לסעודת הלילה וכן הדין בכל מיני ירקות.

ואם עבר והניחה שם בין בשוגג בין במזיד ולא נתבשלו כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום אסורים עד למוצאי שבת בכדי שיעשו:

יד וכן הדין בנותן מים בקדרה לחממם לתנור שלנו שאינו גרוף וקטום (לצורך שתיה או אפילו) לצורך הדחת כלים בשבת שצריך שיניח שם הקדרה מבעוד יום כל כך שיהא שהות ביום שיוכלו להתחמם חצי החימום לכתחלה לפי מנהגנו או שיחמו כל צרכם להאוסרים להשהות שם תבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי או אפילו כל צרכו עד שיהיה מצטמק ורע לו והמים חמין ג"כ מצטמקין ורע להן.

אבל לא יניחנה שם סמוך לחשכה ממש שהמים ג"כ הם ממהרים להתחמם ואף שהמים ראוים לשתיה גם כשהם צוננים מכל מקום אינם טובים כל כך כפירות הנאכלים חיים שנתבאר למעלה ואם עבר והניח שם בין בשוגג בין במזיד ולא נתחממו שליש חימומם מבעוד יום אסורים עד למוצאי שבת בכדי שיעשו:

~ יום שישי ~

טו אסור ליתן מים סמוך לחשכה לתוך קדרה הקבועה בתוך תנור בית החורף אלא אם כן יש שהות שיוכלו להתחמם חצי חימומם מבעוד יום שאף שכוונתו שלא תבקע הקדרה מכל מקום כיון שחפץ ג"כ במים הללו שיתחממו כדי להדיח בהם כלים בשבת כמו שדרך הוא להדיח בהם יש לחוש שמא יחתה בגחלים (ואע"פ שמותר לסמוך אצל תנור שאינו גרוף וקטום כמו שנתבאר בסי' רנ"ג מכל מקום כיון שקדרה זו בולטת על הגחלים שבתנור הרי זה כמשהה על גבי הגחלים ממש).

ואם עבר ונתן אפילו בשוגג ולא נתחממו שליש חימומם מבעוד יום אסור אפילו להדיח בהם כלים עד למוצאי שבת בכדי שיעשו (ומכל מקום אם נתנם שם קודם שהוסק התנור אפשר שיש להקל אם היה שוגג):

חלק ב סימן רנה הכנת האש קודם הכנסת שבת:

א אסור לעשות מדורה מעצים סמוך לחשכה אלא אם כן מצית בהם האור כל כך עד שתהא השלהבת עולה מאליה בלי סיוע עצים אחרים גזרה שמא יחתה בה בשבת ויניד העצים כדי שתעלה השלהבת ואם הוא עץ יחידי צריך שיאחוז האור מבעוד יום ברוב הקיפו וברוב עביו דהיינו שיכנס האור בעובי העץ עד רובו ומבחוץ יקיפנו ג"כ עד רוב הקיפו שאז ידלק מאליו בשבת ולא יצטרך כלל להנידו:

ב עצים שלא הודלקו מבעוד יום כשיעור שנתבאר אע"פ שהודלקו אח"כ מאליהם בשבת בענין ששוב אין לחוש שמא יחתה בהם אעפ"כ אסור להנות מהם בשבת כיון שהודלקו מבעוד יום באיסור אבל אם הודלקו מבעוד יום כשיעור שנתבאר יכול להתחמם כנגדם ולהשתמש לאורן בין שהם על גבי קרקע בין שהם על גבי מנורה ואפילו מדברים שאסור לעשות מהם פתילה לנר מפני שהאור מסכסכת בהם ואינה נאחזת בהם יפה כמו שיתבאר בסי' רס"ד מותר לעשות מהם מדורה בכל מקום לפי שבמדורה שהיא היסק גדול מבעיר האחד את חבירו:

ג יש אומרים שבפחמין אפילו לא אחז בהם האור אלא כל שהוא מבעוד יום הרי זה מותר לפי שהם דולקים והולכים מאליהם ויש חולקין על זה ובדברי סופרים הלך אחר המיקל:

~ שבת קודש ~

ד מדורה של זפת ושל גפרית ושל קש וגבבא אפילו לא אחז בהן האור אלא כל שהוא הרי זה מותר שהם דולקים והולכים מאליהם וכן מדורה של קנים ושל גרעיני תמרים כשהם מפורדים אבל אם הקנים הם אגודים והגרעינים הם בסל צריכים שיצית בהם האור כל כך בענין שתהא השלהבת עולה מאליה לפי שאין השלהבת יכולה ליכנס בהם מאליה:

חלק ב סימן רנו ו' תקיעות שהיו תוקעין בערב שבת:

א כשהיו ישראל בישובן תיקנו חכמים לתקוע שש תקיעות במקום גבוה להבדיל העם מן המלאכה ועכשיו נהגו בקהלות הקדושות שכל שהוא סמוך לשבת כחצי שעה או שעה שמכריז שליח צבור להכין עצמן לשבת שצריך להוסיף מחול על הקודש כמו שיתבאר בסי' רס"א וכן ראוי לנהוג בכל מקום (שמאחרים תפלת ערבית).

ועל כל פנים צריך לשלוח איש לבטל הבעלי מלאכות ממלאכתם מן המנחה ולמעלה דהיינו שתי שעות ומחצה קודם הלילה ע"ד שנתבאר בסי' רנ"א וגם פרקמטיא אף שהיא מותרת אחר המנחה כמ"ש שם מכל מקום ראוי לשלוח איש לסגור החנויות כמו שעה קודם הלילה כי פעמים רבות יוצא מהן מכשלה גדולה שלפעמים בא שר אחד ונמשך המשא ומתן עד הלילה ממש והקולר תלוי בצואר ראשי העם כמו שדרשו חכמים ממה שנאמר ואשימם בראשיכם.

וגם צריך להזהיר רוב העם שיש להם היתר שכל עוד שלא אמרו ברכו עושין כל הצריך להם לשבת אע"פ שהוא לילה ממש ולכן יש להקדים אמירת ברכו ואין להמתין על אדם גדול שעדיין לא בא לבית הכנסת כי זכות הוא לו שלא יתחלל שבת על ידו והחכם עיניו בראשו:

~ 'תורה אור' פרשת בראשית - הפרשה החסידית ~

לְהָבִין הַטַּעַם שֶׁנִּשְׁתַּנָּה צוּרַת גּוּף הָאָדָם[1]

לְהָבִין הַטַּעַם שֶׁנִּשְׁתַּנָּה יְצִירַת גּוּף הָאָדָם מִשְּׁאָר כָּל הַנִּבְרָאִים כְּמוֹ הַצּוֹמֵחַ וְהָחַי:

שֶׁכּוּלָּם נִבְרָא גּוּפָם עַל יְדֵי מַאֲמַר ה', כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּיוֹם ג' (בְּרֵאשִׁית א, יא): "תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ כוּ', עֵץ[2] עוֹשֶׂה פְּרִי כוּ', וַיְהִי כֵן"; וְכֵן בְּיוֹם חֲמִישִׁי (בְּרֵאשִׁית א, כ): "יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם שֶׁרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה כוּ'"; וְכֵן בְּכוּלָּם. הֲרֵי שֶׁהָאָרֶץ הוֹצִיאָה אֶת הָעֲשָׂבִים וְאֶת הָאִילָנוֹת, כָּל אֶחָד וְאֶחָד כְּמוֹ שֶׁהוּא אַחַר כַּךְ, עִם הַנֶּפֶשׁ הָצוֹמַחַת שֶׁבּוֹ. וְכֵן גַּם הַבַּעֲלֵי־חַיִּים הוֹצִיאָה הָאָרֶץ גַּם כֵּן כְּמוֹ שֶׁהֵן חַיִּים – אֶת הַדּוֹב וְאֶת הָאֲרִי כוּ'. וְגַם הַמַּיִם שָׁרְצוּ כֵן; "שֶׁרֶץ נֶפֶשׁ

1. (נֶאֱמַר אוֹר לְיוֹם ו' עֶרֶב שַׁבַּת קֹדֶשׁ פָּרָשַׁת יִתְרוֹ, י"ז שְׁבָט תקע"ב. הַמַּאֲמָר שֶׁלְּפָנֵינוּ הוּא רְשִׁימַת כְּבוֹד קְדוּשַׁת אַדְמוּ"ר הַצֶּמַח צֶדֶק (גּוּף כְּתַב יָד קֹדֶשׁ 1116 "סֵפֶר תקע"ב". פַּקְסִימִילְיָה נִדְפְּסָה בְּסוֹף תּוֹרָה אוֹר מַהַדּוּרַת תשנ"ב וָאֵילָךְ).

נוּסְחָאוֹת נוֹסָפוֹת מֵהַמַּאֲמָר נִדְפְּסוּ בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקע"ב, וְעוֹד, וְנִסְמְנוּ שָׁם בְּעַמּוּד רצו הֶעָרָה 33).

2. (פְּרִי).

חַיָּה" הֵם הֵם הַדָּגִים – גַּם כֵּן כְּמוֹ שֶׁהֵן, דְּהַיְינוּ הַגּוּף עִם הַנֶּפֶשׁ הַחִיּוּנִית שֶׁבְּתוֹכוֹ יַחַד, עַל יְדֵי מַאֲמַר ה' שֶׁאָמַר (בְּרֵאשִׁית א, כה): "תּוֹצֵא הָאָרֶץ כו'", "יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם כו'". וְ"הוּא צִוָּה – וְנִבְרָאוּ"[3] כְּמוֹ שֶׁהֵן עַתָּה. וּכְמַאֲמַר רַז"ל[4]: "בְּקוֹמָתָן נִבְרָאוּ".

מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּבְרִיאַת הָאָדָם – שֶׁנַּעֲשָׂה גּוּפוֹ תְּחִלָּה בִּפְנֵי עַצְמוֹ, עָפָר בִּלְי שׁוּם נֶפֶשׁ חִיּוּנִית בְּתוֹכוֹ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (בְּרֵאשִׁית ב, ז): "וַיִּיצֶר ה' אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם עָפָר מִן הָאֲדָמָה", וּכְמַאֲמַר רַז"ל[5]: "שָׁעָה רִאשׁוֹנָה צָבַר עַפְרוֹ כו'". וּמִתְּחִלָּה הָיָה גּוֹלֶם[6], כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים קלט, טז): "גָּלְמִי רָאוּ עֵינֶיךָ", עַד שֶׁאַחַר כָּךְ (בְּרֵאשִׁית ב, ז): "וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים". הֲרֵי שֶׁלֹּא יָצָא גּוּפוֹ מִן הָאָרֶץ עַל דֶּרֶךְ שֶׁהוּא עָתָה בְּחָיוּת בּוֹ נֶפֶשׁ הַחִיּוּנִית וְהַמְדַבֶּרֶת, אֶלָּא שֶׁלָּקַח עָפָר וְעָשָׂה מִמֶּנּוּ גוּף, וְאַחַר כָּךְ נָפַח נִשְׁמָה בְּאַפּוֹ כו'. וְזֶהוּ בְּחִינַת שִׁפְלוּת לְגַבֵּי הָאָדָם, שֶׁהֲרֵי הַגּוּף שֶׁלּוֹ נָמוּךְ בְּמַדְרֵגָה יוֹתֵר מִגּוּפוֹת הַבַּעֲלֵי־חַיִּים, שֶׁנִּתְהַוָּה בִּבְחִינַת דּוֹמֵם, עַד שֶׁאַחַר כָּךְ "וַיִּפַּח בְּאַפָּיו כו'", עִם הֱיוֹתוֹ מוּבְחָר[7] בַּנִּבְרָאִים. וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב: "אָחוֹר וָקֶדֶם כו'"[8].

אַךְ לְהָבִין זֶה, עַל מָה וְלָמָּה נִתְּיְתָה כֵּן?

הָעִנְיָן הוּא[9], כִּי הִנֵּה ד' בְּחִינוֹת דַּצַ"ח הֵם בְּגֶדֶר ד' אוֹתִיּוֹת דְּשֵׁם הֳוָי"ה:

הַדּוֹמֵם הוּא כְּמוֹ עָפָר וַאֲבָנִים וּמַתָּכוֹת – שֶׁאֵין לוֹ גִּידּוּל; וְהַצּוֹמֵחַ הֵם אִילָנוֹת וַעֲשָׂבִים כו'[10]; וּבַעֲלֵי־חַיִּים יֵשׁ לָהֶם כָּל זֶה, וְנוֹסָף עַל זֶה נֶפֶשׁ הַחַיָּה הָרוּחָנִית; וּבַמְדַבֵּר נוֹסָף עוֹד עַל כּוּלָּם נֶפֶשׁ הַשִּׂכְלִית, נֶפֶשׁ הַמְדַבֶּרֶת[11] כו'.

וְהִנֵּה דֶּרֶךְ כְּלָל, הַבַּעֲלֵי־חַיִּים הֵם כְּלוּלִים מִכ' דְּבָרִים: הַגּוּף שֶׁבּוֹ הוּא בְּחִינַת צוֹמֵחַ, שֶׁהֲרֵי נוֹלָד קָטָן וְנַעֲשֶׂה גָּדוֹל; וְהַנֶּפֶשׁ שֶׁבּוֹ הִיא נֶפֶשׁ הַחַיָּה לְמִינָהּ. וּמַה שֶּׁשְּׁנֵיהֶם יָצְאוּ בְּיַחַד מִן הָאָרֶץ, דְּהַיְינוּ הַגּוּף עִם נֶפֶשׁ הַחַיָּה שֶׁבּוֹ עַל יְדֵי מַאֲמַר ה' כו', הַיְינוּ מְשׁוּם שֶׁבְּחִינַת צוֹמֵחַ וְחַי, עִם הֱיוֹתָם ב' מַדְרֵיגוֹת זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ[12], אֲבָל הֵם סְמוּכִים זֶה לָזֶה, וְלָכֵן יְכוֹלִים לְהִתְחַבֵּר יַחַד, דְּהַיְינוּ שֶׁיִּהְיֶה הִתְהַוּוּתָם בְּבַת אַחַת, כֵּיוָן שֶׁבְּחִינַת צוֹמֵחַ הוּא סָמוּךְ לִבְחִינַת חַי, וְאֵין בֵּינֵיהֶם הֶפְסֵק עוֹד מַדְרֵגָה אַחֶרֶת, לָכֵן נִתְהַוּוּ הַבַּעֲלֵי־חַיִּים גּוּפָם וְנַפְשָׁם הַחִיּוּנִית בְּבַת אַחַת כַּנַּ"ל. מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַמְדַבֵּר רָחוֹק בְּדִילּוּג הָעֲרֵךְ מֵהַצּוֹמֵחַ, וְלָכֵן לֹא הָיָה יָכוֹל לָצֵאת עִם הַגּוּף כְּאֶחָד. :

וְאָמְנָם, מַה שֶּׁגּוּפוֹ הָיָה דּוֹמֵם דַּוְקָא, הוּא כִּי הֱיוֹת יָדוּעַ דְּהָאָדָם הוּא תַּכְלִית הַבְּרִיאָה[13], וְהַיְינוּ לִהְיוֹת הוּא מַעֲלֶה הַנִּצוֹצוֹת שֶׁנָּפְלוּ בְּדַצַ"ח, עַל יְדֵי שֶׁנִּטְפָּלִים לִצְרָכָיו – לֶחֶם לֶאֱכוֹל וּבֶגֶד לִלְבּוֹשׁ[14], וְהוּא יֵשׁ בּוֹ דַּעַת לַעֲבוֹד אֶת ה' כו'.

וְעַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּשֶׁצְּרִיכִים לְהַגְבִּיהַּ אֵיזֶה דָּבָר מִן הָאָרֶץ עַל יְדֵי כְּלִי הַהַגְבָּהָה הַנִּקְרָא לִיווֹע"ר[15], צְרִיכִים לֶאֱחוֹז בַּחֲלָקִים הַתַּחְתּוֹנִים שֶׁבּוֹ דַּוְקָא; כְּמוֹ בְּהַגְבָּהַת כּוֹתְלֵי בַּיִת, שֶׁצְּרִיכִים לְהַתְחִיל לְהַגְבִּיהַּ הַקּוֹרָה הַתַּחְתּוֹן דַּוְקָא וְאָז מְמֵילָא יוּגְבְּהוּ גַּם הָעֶלְיוֹנִים הֵימֶנּוּ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן אִם הָיָה מַתְחִיל מֵאֶמְצַע הַכּוֹתֶל לֹא הָיָה מַגְבִּיהַּ הַתַּחְתּוֹנִים.

כְּמוֹ כֵן נִשְׁמַת הָאָדָם נִתְלַבְּשָׁה בְּגוּף שֶׁמִּבְּחִינַת דּוֹמֵם, הֵיוֹתָר תַּחְתּוֹן מִכּוּלָּם, וְיַעֲלֶה אוֹתוֹ, וּמְמֵילָא יִתְעַלֶּה גַּם הַצּוֹמֵחַ שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִדּוֹמֵם כו'. וְעַל שֵׁם זֶה נִקְרָא "מְדַבֵּר" – מִלְּשׁוֹן "יְדַבֵּר עַמִּים"[16], כְּלוֹמַר שֶׁהוּא הַמַּנְהִיג אֶת כּוּלָּם, בִּהְיוֹתוֹ מַעֲלֶה אוֹתָם עַל יְדֵי עֲבוֹדָתוֹ כו'.

---

3. (תְּהִלִּים קמח, ה).

4. (רֹאשׁ הַשָּׁנָה יא, א. חוּלִּין ס, א: "כָּל מַעֲשֶׂה בְרֵאשִׁית בְּקוֹמָתָן נִבְרְאוּ, לְדַעְתָּן נִבְרְאוּ, לְצִבְיוֹנָן נִבְרְאוּ שֶׁנֶּאֱמַר (בְּרֵאשִׁית ב, א): 'וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם', אַל תִּקְרֵי צְבָאָם אֶלָּא צְבִיוֹנָם").

5. (תַּנְחוּמָא פְּקוּדֵי, ה: "בְּשָׁעָה רִאשׁוֹנָה, צָבַר עַפְרוֹ שֶׁל אָדָם. בְּשָׁנִיָּה, גִּבְּלוֹ מִן הַמְּזָרָח לַמַּעֲרָב, שֶׁנֶּאֱמַר: 'אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי'". סַנְהֶדְרִין לח, ב).

6. ("בַּשָּׁעָה שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת אָדָם הָרִאשׁוֹן גֹּלֶם בָּרָא, וְהָיָה מוּטָל מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים קלט, טז): 'גָּלְמִי רָאוּ עֵינֶיךָ וְגוֹ' . . מִלֹּא כָל הָעוֹלָם בָּרָאוֹ, מִן הַמִּזְרָח לַמַּעֲרָב מִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי וְגוֹ'". בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה א, פִּסְקָה א).

7. [מוּבְחָר – בְּגוּף כְּתָב יַד קוֹדֶשׁ הַצָּמַח צֶדֶק: מוּבְחָר הַמִּין].

8. (בְּרֵאשִׁית רַבָּה שָׁם: "אָחוֹר לְמַעֲשֶׂה יוֹם הָרִאשׁוֹן, וָקֶדֶם לְמַעֲשֶׂה יוֹם הָאַחֲרוֹן . . 'תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ', זֶה רוּחוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן").

9. [הָעִנְיָן הוּא – שָׁם: וְהָעִנְיָן כִּי הִנֵּה עִנְיָן].

10. [וְעֲשָׂבִים כו' – שָׁם: שְׁמַצְמִיחִים].

11. ("שֶׁהַנֶּפֶשׁ מְלֵאָה אוֹתִיּוֹת. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (בְּרֵאשִׁית ב, ז) : 'וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה' וְתִרְגֵּם אוּנְקְלוֹס 'לְרוּחַ מְמַלְלָא'". לְקוּטֵי תּוֹרָה בְּחָקֹתַי מה, ד).

12. [זוֹ לְמַעְלָה מִזּוֹ – שָׁם: זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה].

13. (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק א רח, ב).

14. ("לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ": עַל פִּי וַיֵּצֵא כח, כ).

15. (מָנוֹף).

16. (תְּהִלִּים מז, ד. וּבְמְצוּדַת דָּוִד שָׁם: יַנְהֵג).

וְהִנֵּה, נִשְׁמַת הָאָדָם דָּוְקָא, יַעַן הֱיוֹתוֹ בְּחִינַת מְדַבֵּר, הַגְּבוֹהַ שֶׁבְּכוּלָּם – יִתְלַבֵּשׁ בְּדוֹמֵם דָּוְקָא וְלֹא בַּצּוֹמֵחַ; כִּי צוֹמֵחַ רָחוֹק מִבְּחִינַת מְדַבֵּר, רַק לִבְחִינַת חַי הוּא סָמוּךְ. כַּנַּ"ל, שֶׁהֵם בְּחִינַת ו' וּבְחִינַת ה' עִלָּאָה דְּשֵׁם הַוָּי"ה הַפְּמוּכָה לַוָּי"ו. אֲבָל בְּחִינַת מְדַבֵּר הוּא יו"ד וְקוּצוֹ שֶׁל יו"ד, שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַוָּי"ו; אֶלָּא בִּבְחִינַת ה' תַּתָּאָה שֶׁהוּא מְקוֹר בְּחִינַת דּוֹמֵם הוּא מִתְלַבֵּשׁ, כִּי "נָעוּץ תְּחִלָּתָן בְּסוֹפָן"[17] דָּוְקָא.

וְהָעִנְיָן, דִּכְתִיב (מִשְׁלֵי ג, יט): "בְּחָכְמָה יָסַד אָרֶץ, כּוֹנֵן שָׁמַיִם בִּתְבוּנָה". וְשָׁמַיִם וְאָרֶץ הֵם רוּחָנִיּוּת וְנַעֲשְׂמִיּוּת, שֶׁהֵם דֶּרֶךְ כְּלָל דּוֹמֵם וְצוֹמֵחַ. כִּי הַדּוֹמֵם הוּא הַנֶּפֶשׁ הַיּוֹתֵר אַחֲרוֹן, וְהַצּוֹמֵחַ יֵשׁ בּוֹ אֵיזֶה רוּחָנִיּוּת. וּלְמַעְלָה הַיְינוּ ז"א וְנוּקְבָא: שֶׁהַמִּדּוֹת נִקְרָאִים צוֹמֵחַ – שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן קַטְנוּת וְגַדְלוּת, אֲבָל הָאוֹתִיּוֹת הֵם בְּחִינַת דּוֹמֵם – שֶׁאֵין בָּהֶם גִּידּוּל כו'.

וְהִנֵּה, "שָׁמַיִם", עִם הֱיוֹתָם נַעֲלִים בְּמַדְרֵגָה – הוּא כּוֹנֶנֶם "בִּתְבוּנָה" שֶׁלְּמַטָּה מֵהַחָכְמָה, וּ"בְחָכְמָה יָסַד אָרֶץ" שֶׁלְּמַטָּה בְּמַדְרֵגָה מִשָּׁמַיִם – וְלִכְאוֹרָה נֶהֱפוֹךְ הוּא!

אֲבָל הָעִנְיָן מִטַּעַם הַנַּ"ל: כִּי הִיא הַנּוֹתֶנֶת, שֶׁבְּחִינַת הַמִּדּוֹת מְקַבְּלִים מֵהַבִּינָה – שֶׁמֵּהִתְבּוֹנְנוּת מִתְפָּעֵל, וְהוּא בְּחִינַת חַי וְצוֹמֵחַ. מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַחָכְמָה הִיא לְמַעְלָה מֵעֲרֶךְ זֶה, אֲבָל בָּהּ "יָסַד אֶרֶץ" מִשּׁוּם דְּ"נָעוּץ תְּחִלָּתָן בְּסוֹפָן כו'".

וְלָכֵן הָיָה גּוּף הָאָדָם מִתְּחִלָּה דּוֹמֵם דָּוְקָא, וְלֹא כִּשְׁאָר בַּעֲלֵי־חַיִּים שֶׁגּוּפָם בְּבְחִינַת צוֹמֵחַ מִתְּחִלָּתָם וְלֹא הָיָה דּוֹמֵם, מַה שֶּׁאֵין כֵּן אָדָם הָרִאשׁוֹן דִּכְתִיב בֵּיהּ "גָּלְמִי רָאוּ עֵינֶיךָ", בְּחִינַת גּוֹלֶם וְדוֹמֵם, וְאַחַר כָּךְ "וַיִּפַּח כו'" – לְפִי שֶׁנִּשְׁמָתוֹ מִבְּחִינַת חָכְמָה־עִילָּאָה, וּ"בְחָכְמָה יָסַד אָרֶץ".

וּבָזֶה יוּבַן מַה שֶּׁפָּתוּב בִּבְרִיאַת הָאָדָם "וַיִּיצֶר ה' אֱלֹקִים" – בִּבְ' שְׁמוֹת[18]: כִּי לִהְיוֹת הִתְחַבְּרוּת נַפְשׁוֹ וְגוּפוֹ – מִדַּבֵּר וְדוֹמֵם – הָרְחוֹקִים זֶה מִזֶּה בְּעֶרֶךְ, יוֹתֵר מֵרִיחוּק הַגּוּף מֵהַנֶּפֶשׁ שֶׁבְּשְׁאָר כָּל הַבַּעֲלֵי־חַיִּים, כַּנַּ"ל שֶׁצּוֹמֵחַ וְחַי סְמוּכִים יַחַד, מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַדּוֹמֵם עִם הַמְדַבֵּר שֶׁרְחוֹקִים זֶה מִזֶּה מֵהַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה, וְלָכֵן כְּדֵי שֶׁיִּתְחַבְּרוּ יַחַד הוּא עַל יְדֵי בִּ' שְׁמוֹת. :

17. (סֵפֶר יְצִירָה פֶּרֶק א, מִשְׁנָה ז).

18. [בִּבְ' שְׁמוֹת – שָׁם: שֵׁם מָלֵא].

ב.
הוד כ"ק אדמו"ר מורנא ורבנא דובער - אדמו"ר האמצעי

~ תורת חיים ~

דרוש שני - ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה כי רבה כו'

(ט) **והנה** להבין כ"ז יש להקדים תחלה ענין אחד במ"ש בע"ח בענין הדעת שהוא כלול מחו"ב בסדר דג' חללים דגלגלתא חב"ד הרי מוח הדעת כלול משני המוחין דחו"ב וגם הדעת כולל לחו"ג שהן המדות שכלולי' בו כאחד (וזהו שהדעת לגבי המוחין דחו"ב הוא כנקודה דסגול התחתון נקודה אחת תחת ב' הנקודות ולגבי המדו' דחו"ג היא נקודה האחת שע"ג ב' הנקודות וזהו ישראל לסגלתו (תהלים קלה, ד) כמו סגו"ל העליון כו') ולכאורה אין זה מובן כלל דודאי אין ערך למהות המדות חו"ג עם מהות השכל שנק' מוחין דחו"ב ואם הדעת כלול מחו"ב איך ישפיל א"ע להיות כולל חו"ג דמדות (ומה שנמשך מן הדעת במדות נק' דעת דבין כתפין) אך הענין הוא דבחי' חו"ג הללו שכולל הדעת הן ג"כ בחי' מוחין ולא מדות והן נטיות דחו"ב לימין ושמאל ע"י דעת נוטה (כמשי"ת) ובכללם נק' ד' מוחין חו"ב וחו"ג שמתחלק ע"י הדעת מב' מוחין דחו"ב לחו"ג עד שהן ד' מוחין וכשכלולים חו"ג הללו בדעת הן רק ג' מוחין חב"ד כידוע בענין ד' פרשיות דתפלין שהן ד' מוחין דוקא והיינו קדש והיה כי יביאך הן חו"ב ושמע והיה אם שמוע הן חו"ג כו' ומה שנחלקין לד' מוחין הוא ע"י הדעת דוקא לפי שכלול מחו"ב וכולל לחו"ג כנ"ל ע"כ הוא דוקא המחלק להיות ד' מוחין חו"ב וחו"ג להיותו בחי' ממוצע שכלול מחו"ב וכולל לחו"ג כו' וד"ל:

(י) **וביאור** כל זה הנה מהו ענין שהדעת הוא כלול מחו"ב שלמעלה ממנו וע"כ הוא המחלק לחו"ג כו'.
דהנה לכאורה ענין הדעת הוא שנק' דעת נוטה דהיינו שהוא כח המטה את השכל לחסד וזכות או שמטה את השכל להיפוכו לדון ממנו לחוב ודין כו' דא"כ בלעדי כח הדעת אין בחי' חילוק המדות דחו"ג בשכל ומוחין דחו"ב כלל דהיינו שחו"ב אינו רק גוף עצם המושכל שהוא הסברא והטעם שבלתי נודע ממנו עדיין שום הטייה לדון ממנו לא לזכות ולא לחוב רק השכלה שכלית כמו שהיא נובעת ממקורה מאין ליש שזהו בחכמה שנק' אין שמאין תמצא מההעלם דכח המשכיל ההיולי כידוע ובאה מנקודת החכמה לגלוי במהות השכלה וסברא בטוב טעם והשגה לאורך ורוחב שנק' פנים מסבירות שזהו בחי' בינה כידוע אבל כל זה עדיין בלי נטייה לדון משכל וסברא זו איזה מדה בשכל עצמו אם לזכות או לחוב או שעדיין יכולין לומר בה דבר והיפוכו כא' לזכות ולחוב מאחר שאינו רק שכל פשוט (כמו בפלפול וסברות וטעמי' שבגמ' לא נודע כלל עדיין מה יהיה הפסק הלכה לאיסור או להיתר וכה"ג) אבל האמת אינו כן שבודאי יש חלוקי המדות דחו"ג בחו"ב עצמן כמו שאנו רואים בכל מושכל שמיד יטה כלפי חסד או כלפי דין כמו ב"ש אוסרין וב"ה מתירין אלו מטמאין ואלו מטהרין כו' לפי שזה כח שכלו והשגתו מטה כלפי חסד ע"כ דעתו ממילא נוטה להתיר ולטהר וזה שכלו והשגתו מטה כלפי דין ע"כ אוסר או מטמא וא"כ כבר היה התחלקות דחו"ג בשכל והשגה דבינה עצמה שהרי זה אומר טעם וסברא לדבריו בפנים מסבירות וזה אומר טעם וסברא להיפוך וגם בשכל וסברא אחת זה לומד ממנה לחסד וזה לומד ממנה לדין כמו מ"ט דר' פלוני (אמר קרא כו' וממקרא זה עצמו אומר השני טעם להיפוך כו') וגם בחכמ' עצמה בבחי' נקודת ההשכלה יש בה מדות דחו"ג בעצם כו' (כמו שהקשו לרב וכי מה בין זה כו' ושתק (ביצה ו, א) לפי שנעלם ממנו הטעם שבבינה ועכ"ז אינו חוזר מדבריו כו') וזהו שנק' ו"ק דאבא וז"ת דבינה (והן מט"פ טמא ומ"ט פנים טהור שבבחי' ז"ת דבינה שהן מ"ט שערי בינה כידוע) ולפ"ז מהו ענין הדעת שהוא המחלק לחו"ב להטות השכל כלפי חסד או כלפי דין כנ"ל אחר שכבר נחלקו שם שיש שכל המטה כלפי זכות ויש שכל המטה כלפי חוב או בשכל אחד יחולק לב' דעות לחו"ג כנ"ל וד"ל:

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל - אדמו"ר ה'צמח צדק'

~ דרך מצותיך ~

דרך מצותיך - מצות מילה

[הג"ה] *) **בהעתקתי** המאמר הזה נסתפקתי בענין זה כי איך שייך לומר שההבדלה בין טהור לטמא אין שייך לישראל והלא נצטוו לבדוק בסימני חי' ובהמה להבדיל בין החי' הנאכלת דנוגה ובין אשר לא תאכל דג"ק הטמאות וגם איך הנוגה היא הבדלה טמאה הנ"ל ועיקר העבודה הוא בירורי נוגה, ואחר הישוב י"ל כי הפרכת הוא החשמ"ל והמעקה, וחולין שנעשו עטה"ק הוא סנדל השולט בימי החול, ונוגה מבדלת בין קדושה לג"ק היא הבדלה בין טהור לטמא ומ"מ בה עצמה יש טוב, ומה שאיננו מזכירים זה בהבדלה בין שבת לחול כי איננו מקבלים השפע באמצעיתה כ"א באמצעות סנדל רק שאחר קבלתינו השפע אלקית נצטוינו לבדוק ולקרב הטהורים שיכול לעלול למחיצתינו ולהרחיק הטמאים למחיצתם והבירור זה הוא בנוגה אבל הערלה י"ל שעיקרה רע דנוגה לכן כורתים אותם ודוחים אותה לגמרי, וז"ש מה יפו פעמייך בנעלים (שה"ש ז' ב') כי גם נפש הבהמית שלנו כד אתכפיי' ואתהפכא הרע שבה באת לשרשה מאופנים הנ"ל הנק' נעל ועולת בסוד מ"ן למעלה מעלה: ומעתה מובן דברי פח"ח מ"ש האריז"ל שסביב היסוד יש לבוש החשמ"ל בחי' פרכת הנ"ל ואח"כ ערלה נוגה הבדלה שבין טמא לטהור וכורתים ומעבירים אותה כו' ונשלם ביאור החלק הראשון בענין העברת הערלה:

א) **ומעתה** נבא בעזרה"י לבאר החלק השני בענין התגלות ה"ח ביסוד מהו: ויש להקדים להבין מ"ש במדרש ששאלה מטרוניתא א' לר' עקיבא אם אינו חפץ בערלה למה ברא אותה, והשיב לה תורמסין צריכין תיקון, (ע' בראשית רבה פי"א) ור"ל כי שאלתה הי' אם אמת כן שהערלה היא המסך מבדיל הנ"ל וצריך להעבירה א"כ למה זה הי' לברוא אותה ושאח"כ יצוה לכורתה ולהעבירה לא הי' לבוראה לכתחלה, והיתה תשובתו משל מן התורמסין

שנבראו ג"כ באופן שאין ראוי' לאכילה כמו שהם ויצטרכו לתיקון ע"י האדם ששולקין אותם ז' פעמים, וביאור ענין תשובה זו כך היא שאין להפלא על בריאת הערלה להיות כי כך בא מסך מבדיל הנ"ל בסדר השתלשלות העולמות למעלה א"כ האדם שנברא בצלם אלקים וכלול מכל העולמות בנפשו וגם גופו הוא כלי מכון לשבתה ויש בו ג"כ מכל העולמות א"כ גם מן הקליפות נשפע בו והוא הערלה שנתהוית מערלה שלמעלה מסך מבדיל הנ"ל, ואמנם עיקר הקושי' לא נתרצה עדיין כי למה הי' זאת להוות הערלה גם ברוחני' וע"ז הוא התשובה מתורמסין והענין שזה הי' לתועלת האדם שיהי' דבר מה שיצטרך הוא לתקן וכמ"ש אשר ברא אלקים לעשות (בראשית ב' ג') ופי' לעשות הוא לתקן כמו ועשתה את צפרניה (דברים כ"א י"ב) ותרגומו ותתקן ופי' שבכל מה שברא אלקים ברא באופן שעדיין יהי' צריך להתתקן להשלימו בתכלית השלימות והמשל בזה מתורמסין שצריכים תיקון לסיבת מזל שלהם המגדלם שגם הוא צריך תיקון, והכוונה בזה עמוק עמוק כי זהו סוד כל ענין מעשה התחתונים וזהו עבודתם שניתן להם וע"ז יהגו מיגיע כפם והוא להיות כי רצה הא"ס ב"ה להטיב לטובים הטבה שלימה שלא יהי' אפי' בושת למקבלים אותו לכן שם ההנהגה הזאת במה שנתן בתחלה מקום להתהוות הרע וחזרתו לטוב הוא ע"י נשמות ישראל והם ישלימו זאת, וגם כי באמת תיקון הרע בסומע"ט זהו ממש הגורם גילוי יחודו של א"ס ב"ה שהוא עצמו תענוגן של נשמות, ומפרי פי איש תשבע בטנו (משלי י"ח כ') עד"מ, והוא עצמו מחסדיו הנפלאי' שסיבב ענין השבירה להיות נפילת הניצוצות והכלים ממקום גבוה רם ונשא כ"כ לבירא עמיקתא בנוגה דבי"ע (ומלבד זה גם הלביש כחות רוחניי' דנוגה הנ"ל בדצח"מ שבעולם השפל שזהו עוד ירידה וכח הירידה זאת באה מעצמות א"ס ב"ה הסוב"ע שלמעלה מעלה גם מנקודים דתהו וגם למעלה מא"ק והיינו ע"י רצונו ית' המקוף וכמ"ש תכון תבל בל תמוט (תלים צ"ג א') וכמ"ש במ"א) וזהו הכח הנפלא שבכל הדברים הגשמיים דדצח"מ עד שהתיקון וקיום המצות שבהם יגרום ממש גילוי יחוד הנ"ל ושכר מצוה נתהווה מגוף המצוה ממש וז"ס מלך ממית ומחי' ומצמיח ישועה וז"ס מ"ן ומ"ד שבע"ח ואתעדל"ת אתעדל"ע שבזהר:

והנה זהו התירוץ לענין המילה כי ע"י העברת ערלה מתגלה עוד גילוי הארה חדשה מא"ס ב"ה מאד נעלה מההארה שהי' בלעדה כי נת"ל ענין הערלה שהיא המבדלת ומונעת הארת האצי' מלהתפשט להלאה עוד משא"כ ע"י המסך ופרכת הנ"ל עדיין זורחת הארת האצי' וגם ע"י סנדל וזהו חולין שנעשו עטה"ק כנ"ל והנה ע"י העברת הערלה מלבד שנמשך הארת האצי' נמשך אור חדש מלמעלה מעלה מאצי' והוא מבחי' המאיר בא"ק וזהו ג"כ סוד ה"ח שנז' באוצ"ח שהם נמשכים מאו"א ואו"א מקבלים אותם ממ"ה דאריך הנמשך ממ"ה דמצחא דא"ק כידוע למעיין בכהאריז"ל וז"ש באברהם אני הנה בריתי אתך והיית לאב המון גוים (בראשית י"ז ד') ואני בזקף גדול כי אני אותיות אין מורה על בחי' הכתר וא"ק הוא כתר בכללות העולמות וזהו בזקף גדול מורה על הפלגת העליי' וכ"ז הוא לפי שבריתי אתך בהעברת הערלה למטה מתגלה בחי' יסוד הפנימי שבכל עולם ומתעברת הערלה ממנו והיסוד עולה למעלה מעלה עד בחי' יסוד דא"ק* שמתגלה ומאיר למטה ביסודות העולמות ומהם בנפש האדם וע"ז נאמר צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה כו' (תהלים צ"ב י"ג):

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל - אדמו"ר מוהר"ש

~ תורת שמואל תרל"ג ~

ואתחנן אל הוי'

ג) **ובזה** יובן מה שאלו שתורתם אומנתן כגון רשב"י וחביריו פטורים מהתפלה שלכאו' אינו מובן שהרי תפילה היא בחי' גבוה מאד, ומסתמא כשהי' רשב"י מתפלל הי' בודאי תפילתו בוקע רקיעי' והיתה עולה הגבה למעלה ולמה הי' פטור מהתפלה. אך הענין הוא שלפי שהי' תורתו אומנתו הי' פטור מהתפלה לפי שיש בכלל מאתים מנה, כי התורה היא בחי' חיי עולם, והתפילה הוא רק חיי שעה פי' שעה הוא זמן כי התפלה היא בבחי' המל' כמ"ש ואני תפילה והמל' הוא שורש ומקור הזמן מלך מלך ימלוך וכמ"ש מלכותך מלכות כל עולמים וממשלתך בכל דור ודור, עולמי' הוא בחי' מקום, ודור ודור הוא בחי' זמן, ולהיות התפילה בבחי' מל' לכן נק' חיי שעה אבל התורה היא בחי' חיי עולם, שלשון עולם הוא

ל' נצחית ג"כ וכמו ועבדו לעולם (שלגבי הנברא חמשים שנה חשוב כמו נצחי) וכמו אהבת עולם אהבתנו שהוא ל' נצחי כמ"ש בתד"א אילו נא' אהבה רבה הייתי אומר לג' שנה לעשר שנים אבל עולם הוא נצחי, ולכן מי שתורתו אומנתו פטור מן התפילה להיות כי יש בכלל מאתים מנה.

ויובן זה בתום' ביאור ממה שארז"ל כל המועדים בטלים לע"ל, והנה א"א שיהי' בטלים לגמרי דלמה יהי' בטלים לגמרי, אלא שמפני עוצם הגילוי שיהי' לע"ל יהי' הגילוי שבמועדים בטל לגבי', וה"ז כמשל אור וזיו השמש שמאיר לארץ ולדרים עלי' וה"ה אור רב, מ"מ בהיותו בגוף כדור השמש אינו תופס מקום כלל ואינו עולה בשם והיינו מפני כי שם יש עצם השמש לכן האור והזיו אינו תופס מקום כלל, כ"א כשמתרחק מן גוף כדור השמש שם יש תפיסת מקום להאור והזיו. ועד"ז יובן בענין המועדי' עם היות שבכל מועד מאיר הארת אלקות שלכן נק' מועדי' לשמחה מצד ההתגלות מ"מ נגד עוצם הגילוי שיהי' לע"ל לא יהיו עולים בשם כלל הגילוי שבמועדים וכמו זיו השמש בגוף כדור השמש ולכן יהיו המועדים בטלים פי' שלא יהי' תופס מקום כלל ענין הארתם נגד הגילוי שיהי' לע"ל. וזהו ג"כ פי' כי ההרים ימושו, פי' הרים הם ג' אבות והמועדים הם ג"כ נגד ג' אבות פסח כנגד אברהם דכתי' לושי וכו', יצחק מ"ת בקול שופר מאילו של יצחק, יעקב סוכות ויעקב נסע סכתה, ולע"ל מפני עוצם הגילוי וכו' יהיו המועדי' בטלים שז"ע כי ההרים ימושו וכו'. ויובן זה עוד ממ"ש בפע"ח שער מקראי קדש שבמועדים הגילוי מאצי' ע"י בריאה, ובחול הגילוי בארץ ע"י יצי' ובחו"ל ע"י עשי', והנה כשמאיר במועדים הגילוי מאצי' ע"י בריאה אז מה שמאיר ע"י יצי' או ע"י עשי' אינו תופס מקום כלל והוא בטל כביטול זיו השמש בשמש, ואיתא שם משל ע"ז מגשם שהולך טיפין טיפין, וכשארובות השמים נפתחים הנה אז אינו עולה בשם כלל הילוך הגשמים הגם שהולכי' אינו נחשב למאומה, וכך הגילוי שבחול נגד בחי' הגילוי שבמועדים אינו עולה בשם כלל. ועד"ז יובן ענין כל המועדי' בטלים לע"ל שלעוצם הגילוי יהי' בטל גילוי המועדי' הגם שיאירו כו' וכמו שרגא בטיהרא שהגם שגם ביום ניכר מעט אור הנר עצמה מ"מ אינה מתפשטת אורה כלל והרי היא בטלה נגד אור היום המאיר בצהרים.

ובכ"ז יובן ענין מה שתורתן אומנתן פטור מהתפילה להיות כי יש בכלל מאתים מנה כי ההמשכה שבתפילה ישנה בתורה ג"כ באופן היותר נעלה עד שההמשכה שבתפילה נגד התורה היא כמו שרגא בטיהרא כו'. אמנם הנה כ"ז הוא מי שתורתו אומנתו וכמו שא' ר' יוחנן כגון רשב"י וחבריו אבל אנו מפסיקין בין לק"ש ובין לתפילה, והיינו כי פי' תורתן אומנתן שממשיכי' שורש ומקור התורה שנק' כלי אומנתו של הקב"ה וכמ"ש ואהי' אצלו אמון א"ת אמון אלא אומן כו' אסתכל באורייתא וברא עלמא שאז הוא פטור מהתפילה להיות כי יש בכלל מאתים מנה כו'.

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער - אדמו"ר מוהרש"ב

~ המשך תער"ב ~

תקעו בחודש שופר, ליל ב' דר"ה, העת"ר

והנה כשם שהוא באור האצי' מבחי' המאציל ב"ה, כמו"כ הוא בכללות האורות והגילוים בעולמות והיינו בחי' אור הקו הנמשך מאוא"ס שלפני הצמצום שזהו ג"כ בבחי' גילוי מההעלם כו' (ועם היות שזהו ע"י הצמצום שהוא בבחי' סילוק האור כו' ה"ז בכללות בבחי' גילוי מההעלם כו'). והענין הוא דהנה ידוע דהאוא"ס שהי' ממלא מקום החלל לפני הצמצום הוא בחי' אור השייך אל העולמות כו', והיינו שאין זה בחי' עצם האור שמובדל לגמרי מן העולמות רק בחי' התפשטות האור שיש לו שייכות אל העולמות, רק שלא הי' אפשר להיות מזה התהוות העולמות מפני שהעולמות אינם יכולים לקבל אור כזה כו', וכידוע בענין קדש וקדוש דקדש הוא שמובדל בעצם מצ"ע וקדוש הוא שמובדל מן המקבלים כו' (וכמשנת"ל פ' ר"ה בענין ב' בחי' סתום כו'), ושיש ב' המדרי' דקדש וקדוש גם באוא"ס שלפני הצמצום כו' וכמ"ש מזה באורך בד"ה שמח תשמח, רנ"ז, וע"כ בחי' האור הזה הוא בחי' ההעלם של הגילוי כו', דמאחר שהוא בבחי' שייכות אל העולמות רק שאינם יכולים לקבלו ה"ז עכ"פ בחי' ההעלם של הגילוי כו', ובכדי שיהי' הגילוי בעולמות הי' צ"ל הצמצום באוא"ס ב"ה כנודע. והנה הצמצום הגם שהי' בבחי' סילוק לגמרי לא בבחי' מיעוט לבד כו', וכמ"ש בע"ח שאם הי' נשאר אור הקו לא היו העולמות יכולים לקבל את האור רק הי' הצמצום באופן כזה שנתעלם האור לגמרי ונשאר מקום פנוי כו', מ"מ הרי גם הצמצום הראשון הוא צמצום שבשביל הגילוי (ועמשית"ל פ'), שבזה

הוא משתווה לכל הצמצומים דסדר השתל' שהן בשביל הגילוי כו', רק שבהאוא"ס שלפני הצמצום מצד מעלת האור שעם היות שהוא בבחי' שיכות אל העולמות, מ"מ אינו דומה כמו בהאורות שאחר הצמצום, שהאור שהוא בבחי' שיכות אל המדרי' התחתונה יש לו ערך אל המדרי' התחתונה והאור שלפני הצמצום הגם שיש לו שיכות אל העולמות אין לו ערך אל העולמות כו', ע"כ הי' הצמצום בבחי' סילוק לא בבחי' מיעוט לבד (והיינו דהצמצומים דסדר השתל' הוא שמתעלם רק הפנימיות ונשאר החיצוניות כו' והצמצום הראשון הוא שנתעלם כללות האור כו'), אבל מ"מ הצמצום הוא בשביל הגילוי כו', ולכן ע"י הצמצום נמצא בחי' חיצוניות האור השייך אל העולמות כו', דלולא הצמצום לא הי' נמצא כלל האור שלצורך העולמות (כי לא הי' ניכר בפ"ע) וע"י הצמצום דוקא נמצא האור הזה כו', וכמו במשפיע ומקבל הרי דוקא ע"י שמשפיע מעלים אור שכלו נמצא בו חיצוניות האור השייך אל המקבל כו' וכמשנת"ל, וכ"ז הוא מפני שהצמצום הוא בשביל שיהי' הגילוי כו' (וכמשי"ת), וע"כ עם היות שהצמצום הוא בבחי' סילוק (מטעם הנ"ל) מ"מ הגילוי הוא גילוי הארה ממש מן האור הראשון כו'. וידוע דאחר הצמצום חזר והאיר האור, והיינו שהאיר בכללות האור הראשון רק שהאיר בחי' חיצוניות האור ולא בגילוי כ"כ כו', וכידוע בהמשל דהשפעת השכל שהמשפיע מעלים אור שכלו בעצמו, דענין ההעלם הוא שמתעלם לגמרי כאלו לא השכיל כלל, ואח"כ חוזר ומאיר אור השכל בעצמו והיינו שבא בעצמו לידי שכל, וגם שמאיר בו האור השכל הקודם (וכאלו נזכר על השכל שהשכיל תחלה), רק שפנימיות ועצמות השכל נשאר בהעלם ומה שמאיר הוא חיצוניות השכל, היינו כללות האור שכל השייך אל המקבל, וג"ז הוא בהעלם בבחי' מקוף כמו מרחק, ונמצא אז הנקודה מה שיכול להתגלות אל המקבל ע"י שיבוא בפרטים כו'. והדוגמא מזה דאחר שנתעלם האור לגמרי חזר והאיר אח"כ בחי' חיצוניות האור דא"ס שהי' ממלא מתחלה מקום החלל (וי"ל שז"ע זכרון ליום ראשון כו'), והוא שע"י הצמצום נבדל החיצוניות מהפנימיות כו', וגם חיצוניות הוא בבחי' מקוף לבד והוא בחי' העיגול הגדול כו', ונמצא הנקודה היינו בחי' רושם הא"ס כו', הרי שאחר הצמצום חזר והאיר בחי' האוא"ס שהי' ממלא מקום החלל קודם הצמצום (ועמשנת"ל פ' רע"ג), וגילוי הקו ה"ז הארה מאור זה כו'. וגם שנת"ל פ' כ"ח שהצמצום הי' ב' ענינים בחי' סילוק אור הא"ס ומיעוט לגבי שרשי האורות, והרי לגבי שרשי האורות הקו הוא בחי' גילוי ההעלם כמשנ"ת שם, וגם לגבי אוא"ס הרי מ"מ יש בו רושם הא"ס כו', וגם דשרשי האורות זהו מה שאוא"ס הבל"ג שיער בעצמו להאיר בגבול כו' וכמשנת"ל פט"ז, והיינו שכללות גילוי הקו ה"ז הארה מאור הראשון כו', והיינו שההמשכה שאחר הצמצום אינו בחי' אור אחר כ"א הארה ממש מהאור הראשון והוא בבחי' גילוי בעולמות בבחי' או"פ כו'. והוא שהעלם הצמצום אינו כמו העלם הפרסא שהאור מתעלם לגמרי בהפרסא ומה שנמשך ע"י הפרסא הוא אור של תולדה לבד (הגם שעצם האור מתעלם בהפרסא מ"מ ה"ה מתעלם לגמרי ומה שנמשך ומאיר הוא רק אור של תולדה והיינו אור אחר כו'), אבל ענין הצמצום אינו כן כ"א מה שמאיר ע"י הצמצום הוא אותו האור ממש רק שנמשך הארה לבד כו', וכמ"ש בע"ח שער הנקודים פ"ב בענין א"ק שהי' בו צמצום וגם הניח פרסא כו', שהצמצום הוא בשביל האצי' והפרסא בשביל הברי' כו'.

קיצור. וכן גילוי הקו הוא גילוי ההעלם, דאוא"ס שהי' ממלא מה"ח הוא האור השייך אל העולמות רק שאינו בערך העולמות, ולכן הי' צ"ל הצמצום בבחי' סילוק, אמנם כוונת הצמצום בשביל הגילוי, וגם חזר והאיר כללות האור, וע"כ אור הקו הוא הארה מאור הראשון בבחי' גילוי מההעלם.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק - אדמו"ר מוהריי"צ

~ ספר המאמרים תרפ"ט ~

אשר ברא ששון ושמחה חתן וכלה

ג) **והנה** עיקר ענין המצוה הוא לשמח את החתן וכלה ולפאר את השמחה בכל מיני פאר והדר וכהא דר"י בר' אילעי שהי' נוטל בד של הדם ומרקד לפני הכלה, ור' זירא אמר קא מכסיף לן סבא (שמזלזל בכבוד ת"ח ונוהג קלות ראש בעצמו, רש"י) כי נח נפשי' איפסק עמודא דנורא בין דידי' לכולא עלמא כו' א"ר זירא אהנייה לי' שיטתי'

לסבא שוט של הדם שהי' מרקד בי', וכל המשמח את החתן זוכה לתורה, א"כ הרי עיקר השמחה הוא לשמוח את החתן וכלה והוה לי' למימר אשר ברא חתן וכלה ואח"כ הי' מזכיר העשרה דברים של ששון שמחה כו' וריעות, ולמה מקדים תחלה ששון ושמחה ואח"כ חו"כ ואח"כ הוא מונה שאר השמונה ענינים של שמחה, ועוד צ"ל בגוף ועצם נוסח הברכה דברכת אשר ברא כו' חתן, דהנה ידוע משארז"ל ביום חתונתו זו מתן תורה, שהקב"ה נק' חתן וא"כ איך שייך לומר אשר ברא חתן לשון בריאה. אך הענין הוא דהנה כתיב לפני לא נוצר א־ל כו' ואיתא בספרים איך שייך לשון יצירה על שם א־ל שהוא משמותיו של הקב"ה, אך הענין הוא, דהנה שם א־ל הוא המקור ושורש שמאיר בעולמות כמ"ש א־ל הוי' ויאר לנו, וכתיב א־ל אלקים הוי' דבר ויקרא ארץ, דארץ הוא בחינת מלכות שהוא דבור עליון, ובכדי שיהי' בבחינת דבור היינו בבחינת גילוי הנה זהו מבחי' שם א־ל דשם א־ל בחסד והתהוות העולמו' הוא מצד מדת החסד וכמא' חסד אמר יברא, וכתיב יומם יצוה ה' חסדו דיום וגילוי הוא מבחי' החסד, וכתי' כי אמרתי עולם חסד יבנה דיש בזה ב' פירושים, הא' דבכדי שיהי' התהוות העולמות נבנה ספירת החסד, והב' דהתהוות העולמות הוא ע"י ספירת החסד וכמ"ש זכור רחמיך וחסדיך כי מעולם המה, דרחמים וחסדים שייכים אל העולמות, וזהו דכתי' הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו, דהודו לה' כי טוב, שהוא טוב בעצם וחפץ חסד הוא, וכמאמר (תחלת ע"ח) כשעלה ברצונו ית' לברוא את העולם כדי להטיב לברואיו, דכל ענין בריאת והתהוות העולמות הוא רק להטיב לברואיו, ופעולת הטוב הוא דוקא כאשר יש מי אשר עליו יתפשט מדת החסד והרחמי', ועם היות דעצם המדה דחסד הרי יכול להיות גם כאשר אין על מי שיתפשט המדה, וכמו על דרך משל למטה בהאדם הרי מי שהוא איש טוב וחסד בעצם הרי יש בו עצם המדה של חסד גם כאשר אין מי שירחם עליו ויתחסד עמו, וכן אפילו התעוררות המדה יכולה להיות בלי הזולת מקבל החסד.

קיצור. ומצוה לשמח את החתן, והנה רז"ל אמרו החתן הוא הקב"ה ויקשה איך שייך ל' בריאה, כן ל' יצירה בשם א־ל, ויבאר כי שם א־ל הוא מקור החיות לעולמות שעלה ברצונו להיטב לברואיו. וחסד הוא כשיש על מי שיתפשט.

~ לקוטי דיבורים – בלה"ק ~

רשימה לחג הגאולה – י"ב־י"ג תמוז

אבל בשנה זו – תרנ"א – יודע הנני עניני שאיבת מים וזמנה בדיוק, כן ענין הבדיקה ובפרט הסיום, אמת הדבר כי כל הלילה לא ישנתי מרוב התרגשות אבל יודע אני מה שלמדתי וכמה נחת רוח יהיה לאבא כאשר אלמוד לפניו העמוד האחרון ואבאר קריאה בתורה, ברכת התורה, הגבה, גלילה ואופנם.

עוד לא האיר השחר ואני כבר נטלתי ידיי, ואתלבש ואלך בחדרי אנה ואנה, ועלי עוד לחכות יותר על שעה כי רגיל הוא אבא לקום בערב פסח בשעה החמישית בקר. מלאכת היום עברה בשלום ובהצלחה גדולה, לא מיבעי הסיום שהיה בהצטיינות רבה, אלא גם באפיית מצת מצוה הבאתי תועלת רבה, פעם עמדתי אצל התנור להחליף המוט, פעם עמדתי במקום חלוקת הבצק, בדרך כלל נצחתי על המלאכה, והייתי מתכוון למלאות מקום החסר.

גם אמירת הקרבן פסח בשנה זו נשתנה היא משנה העברה, כזקן ורגיל עמדתי לימין אבא כאשר עמדתי בשנה העברה, אבל נוסף לזה יודע הנני דיני וסדרי הקרבן פסח ממקורם ממשניות פסחים שהנני בקי בעל פה.

בית הכנסת כולו מאיר, מנורה חדשה הביא אחד המתפללים, אשר כל השנה הוא דר בערים הגדולות פטרבורג מוסקבה, כי בעל משרה הוא אצל השר הנודע פאליקוב, ורק שתי פעמים בשנה בא הביתה, על חודש תשרי, ועל חג הפסח, ובשנה זו הביא מתנה לבית הכנסת מנורה תלויה בשרשרות מוזהבות.

בית הכנסת קירותיו מלובנים וזכוכית חלונותיו מבריקות, גם הספסלים נקיים, על שולחן הקריאה מונחת מפת משי אדומה, ארון הקודש מכוסה בפרוכת ירוקה אדמדמת, העמוד מכוסה במפה קטנה אדומה מרוקמת משי, מעשי ידי כבוד אמי מורתי הרבנית תי' מצויירת בכותל המערבי באמצע, ובאמצע פינותיו קבר רחל אמנו, קבר שמואל הנביא, קברי מלכי בית דוד וקברו של רשב"י נ"ע, גם אלונטית לבנה תחובה בטבעת אצל פתח המבוא, והמנורות מאירות.

רוח אצילויות שורה בכל פינות בית אלקים, ולעומתה גם פני הבעלי בתים מאירות המה, בפינת צפון יושב לו זלמן ליב הזקן וסביבו עומדים חבורת אנשים והוא מספר מזכרונותיו מימי קדם, לא רחוק ממנו יושב לו יצחק

שאול השקרן ומספר הנפלאות מן מלחמת התורכים, אצל שולחן הקריאה עומד לו בערע השמש ומדבר עם יצחק גרשון החזן, ומסביב להם קבוצת אנשים אוהבי זמרה, ויצחק גרשון מתפאר כי גם ניסע בעלזער היה מתפלא על הדרת קולו.

בכותל הדרומי יושב לו זלמן מונקעש ומשיח עם ישעיה קאסטיער, זלמן זה מספר מגדולותיו של אבי אביו ברפואה, וישעיה מספר גדולותיו של אבי אמו זקנתו אשר היה בעל חשבון נפלא עד כי על אצבעות ידיו יכול היה לספור עד עשרת אלפים בשתי שעות, ועליהם עומדים זלמן בעשעס וזלמן החרש ומתפעלים במאד.

בקרן זוית דרומית מערבית אצל השעון הישן יושב לו החסיד ר' חנוך הענדל נ"ע, החסיד ר' שמואל חיים הפולני נ"ע, ומשיחים בעניני חסידות בקדושת לילה זה, ועליהם עומדים ר' זלמן דעם פעטער לייבעלעס, ר' שלמה חיים שו"ב ועוד איזה אנשים, והחסיד ר' אבא הישיש יושב ושותק, שומע ומקשיב וכפעם בפעם ישא עיניו למרום.

* * *

ר' אבא זה הוא איש בן שמונים ודאי, יליד צאסניק ובנערותו היה מלמד בעירו. בילדותו ראה שתי פעמים את הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר האמצעי, נטל חלק גדול במחלוקת סטראשעלע בשנת תקצ"ה־ת"ר והיה בין המנצחים, היה בקי בספרי אדמו"ר הזקן, אדמו"ר האמצעי ו"לקוטי תורה", כל ימי רבנו היה בא לליובאוויטש רגלי פעם בשתי שנים, בשנת תרל"ה עזב את המלמדות ונעשה תושב ליובאוויטש, היה משכיל בדא"ח וכותב דרושים לעצמו והיה מונע עצמו מדיבור בכלל, כל היום היה יושב בבית הכנסת מתפלל לומד וכותב.

* * *

בכותל המזרחי מן ארון הקודש לצד צפון יושב הרב דוד, ר' משולם, ר' ניסן המלמד, ר' שלום המלמד ומדברים בענינא דיומא, מפלפלים בהלכות פסח, ולולי עיפותי הייתי יכול ליטול חלק בשיחתם, אבל מרגיש הנני כי השינה תסגיר את עיני ומתחיל הנני לירא שלא יקרני אסון שינה וחרדה קלה עוברת בי, רגעים והמזרח הדרומי מתמלא, כבר באו דודי רז"א, דודי רמ"מ ובא מועד התפלה והוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק בא.

התפלה נגמרת, הרב ובעלי הבתים כולם נוהרים למזרח הדרומית לברך בברכת יומא טבא כולם לבושים בלבושי יו"ט ופניהם מאירות, ומתחילים לצאת, ועברה שעה אחת וכולנו יושבים בבית כבוד אמי זקנתי הרבנית הצדקנית נ"ע ומעריכים את הסדר.

רגשות הכנת שאילת הארבע קושיות והאור זך המתלונן על פני אבא קדישא, גרש השינה מעל עיני וחסדי השם לא תמנו גם אנכי יושב אצל השולחן כגדול, וכל פועל כרחץ, כרפס, יחץ, כיסוי הפת וגילוי הפת, אחיזת הכוס בפזמון והיא שעמדה, הולך אצלי כבקי ורגיל, וכל זה נותן לי כוח ועוז לעמוד בפני כוסף השינה.

תודה לא־ל עליון החזקתי מעמד עד הקריאה הצוהלה לשנה הבאה בירושלים ותקוה טובה כי בעוד רגעים אחדים אישן, ואישן מתוך שמחה וטוב לב.

כימים אחדים עברו ימי החג ויתחילו ימי העבודה, ימי הלימוד, רשמי ימי החג וקירובו של אבא פעלו עלי רושם טוב במאד ואותותם הוכרו בהתמדת לימודי.

כה עברו הששה שבועות עד חג העצרת, ויו"ט זה הוא הראשון בימי חיי אשר הנני ער כל הלילה, ואומר תיקון ליל שבועות ובאשמורת הבוקר גם אנכי בין באי בית הטבילה, לא אכחד כי גם בליל שביעי של פסח התאוויתי להיות ער כל הלילה, אבל אונס השינה גבר עלי, לא כן בליל שבועות, כי אנכי גברתי ונצחתי את השינה.

מפני המצב הדחוק לא היה שום אפשרות אשר אבא יסע לאחד המקומות בשביל הטבת בריאותו, ולזאת בחר בזה לנסוע על משך ימי השבוע ליער מאזינקעס, אשר על זה הכריח הרופא באגוראדסקי.

על ידי השתלשלות כל הענינים האמורים עד כה, אופן הנהגתי והתמדת לימודי, וקירובו של אבא – איפוא לא יפלא אם אבא חפץ לקחת אותי אתו עמו בנסיעתו למאזינקעס.

גם לא יפלא על תשוקתי לנסיעה כזו, מלבד זה שבימים ההם אהיה עם אבא, הלא אוכל להתפאר לפני חברי, אשר כבר הוכרה והוסכמה דמות תבניתו הרוחני של אבא בתור אדם המעלה, ואם כן איפוא מאד חרה לי על מלמדי ר' ניסן ז"ל, אשר מנע אותי מקירוב גדול הלזה.

* * *

לאשרי הנה בשבוע השלישי לנסיעת אבא למאזינקעס ביום הראשון כשעה קודם הנסיעה נקראתי לאבא ויודיעני, היום תסע עמדי ואם יש לך חפץ לקחת איזה מספריך לך והבא אותם למען אוכל להשימם בתוך ילקוטי.

ולשמחתי אין קץ, אבל עם זה יודע הנני לעצור את עצמי מלגלותה לעין כל שלא לגרום איזה דבר אשר יוכל לקלקל, וברגעים אחדים הבאתי את התנ"ך, משניות, והגמרא ושו"ע שלמדתי אז, הכל במתינות ובהכנעה הראויה.

עד רגע ישבי בעגלה לא האמנתי כי אסע, ויראתי אשר לא תצמח איזה מניעה פתאומית, אך בחסדי השם הכל עבר במנוחה שלמה ונוסעים אנחנו, ישיבתי עם אבא, רוח היום, מראה פני השדות הזרועות ודיבורי העגלון לייבעצקע ממקום מושבו הגבוה המיוחד רק לו, עם סוסיו, ושוט הארוך הזקוף מימין מושבו, הרהיבוני.

~ רשימות אדמו"ר מוהריי"צ ~

ספר הזכרונות פרק א - עיר אהבת הבריות

אין לך כמעט עיר או עיירה באירופה שאינה קשורה בעבר או בהווה היהודי, שאין ביכלתה לספר קטע מן ההיסטוריה היהודית, ושאבניה ואדמתה אינם רוויים דם ודמע של יהודים. שמותיהם בלבד של ערים ועיירות מסוימות מעוררים זיכרונות ומחיים לנגד עינינו דמויות מאירות של אישים דגולים שהצטיינו במשך הדורות בגדלות בתורה ומעשים טובים.

לכל עיר ועיירה יש פרק משלה בהיסטוריה היהודית, אך יש ערים ועיירות המייצגות תנועות שלמות וחלקים שלמים בחיים היהודיים. עיר – נכון יותר: עיירה – כזאת מהווה ליובאוויטש, ששימשה, במשך מאה ושתים שנה וחודשיים, כמקום מושבם של ארבעה דורות נשיאי חב"ד וכמרכז לחסידות החב"דית על מאות אלפי חסידיה במרחבי רוסיה ובמדינות אחרות.

חסידות חב"ד שנוסדה על ידי אדמו"ר הזקן שניאור זלמן נ"ע, בעל ה"תניא", היא בסך הכל בת 175 שנה[1]. פירוש הדבר שבתקופות של שבעים ושתים שנה ועשרה חדשים – היה מרכזה של חב"ד במקום אחר או שנדד בגולה. בראשית ייסודה היה המרכז בליוז'נא, שם נולדה למעשה חסידות חב"ד. מאוחר יותר עבר לליאדי, הקשורה יותר מכל מקום אחר בשמו של אדמו"ר הזקן.

לְמִן י"ח חשון תרע"ו, בזמן מלחמת העולם הראשונה, כאשר ליובאוויטש נעזבה וכבוד קדושת אבי [=מהורש"ב] נ"ע נאלץ לעקור משם עם משפחתו – חדלה להיות ליובאוויטש מקום מושב האדמו"רים ומרכז חב"ד. ברם, השם "ליובאוויטש" ישאר לעד קשור עם חסידות חב"ד, יעורר תמיד זכרונות נעימים, ויבטא פרק מפואר בהיסטוריה היהודית.

אופייני הדבר שלמרות העובדה שרק למן הדור השני לאדמו"רי משפחת שניאורסאהן קשורה ליובאוויטש קשר הדוק עם תולדות והתפתחות חסידות חב"ד – הרי כבר מראשית תקופת יסוד חב"ד, ואולי מיסוד החסידות בכלל וקודם לכן, תפסה היא את מקומה כאשר "נסתרים", "מקובלים" וצדיקים מסוגים וכיוונים שונים פעלו בחיי היהדות וסללו את הדרך להופעת הבעל שם טוב הקדוש.

לא בכדי נועדה ליובאוויטש לתפוס מקום כה נכבד, תחלה בחיי הצדיקים הנסתרים ומאוחר יותר בחיי אדמו"רי וחסידי חב"ד. ליובאוויטש הייתה, בגלל מעמדה הגיאוגרפי המיוחד, מקום המתאים לאנשים בעלי שאר־רוח לשם התנזרות מן העולם החיצוני והתמסרות מוחלטת לתורה ועבודת ה', או לשם התחלה של חיים חדשים המבוססים על העקרונות המוסריים הטהורים של התורה.

1) חסידות חב"ד נוסדה בשנת תקל"ב, ובשנת תש"ז – שנת הופעת הספר במקורו באידיש – מלאו לה, איפוא, 175 שנה.

ליובאוויטש הנמצאת בפלך מוהילוב (במחוז בבינוביץ, ואחר־כך במחוז אורשה) ושוכנת על נהר דנייפר שברוסיה הלבנה, היתה מוקפת מאז ומתמיד יערות גדולים ששיוו לה מראה של מקום מבודד והעניקו לתושביה תחושת התבודדות. כך נעשתה ליובאוויטש נקודת משיכה לאנשים שרצו להתייחד לנפשם ולהתקרב אל ה׳ ובריאתו.

זו הסיבה לעובדה שצדיקים נסתרים רבים קשרו את גורלם עם ליובאוויטש והטביעו עליה את חותמם, עד שאנשים המתוודעים אל תולדותיה של ליובאוויטש, מראשית ייסודה, מתרשמים ממנה כעיר אגדית, הקשורה בפרק מרתק ומותח של חיים יהודיים.

פרשת ייסודה של ליובאוויטש, בעבר הרחוק־רחוק, קשורה באישיות יהודית מעניינת, שֶׁזִּכְרָה לא נשכח במשך הדורות עד לזמננו. שם האיש היה רבי מאיר, ונמנה על אותם צדיקים שרצו לחיות רק על יגיע כפיהם. כיוון שלא רצה להישאר במקום מגוריו הישן, כי אם להניח בסיס חדש לקיומו וקיום יהודים נוספים – עזב, יחד עם שלש משפחות נוספות, את עירו והלך לחפש איזו שהיא פנה נידחת כדי להתנחל שם ולהתפרנס מעמל כפים. נראה שחלומו היה להקים כפר יהודי, רעיון שאומץ שנים רבות לאחר מכן על ידי אדמו״רי ליובאוויטש והגיע על־ידם לשלב מעשי ביותר. השטח שנבחר, עליו קמה ליובאוויטש, התאים מאד להגשמת הרעיון, שכן היה מוקף יערות ונמצא לחופו של נהר. רבי מאיר והמשפחות שהלכו אתו התמסרו מיד לעבודה: חטבו עצים ביער ובנו להם בתים.

שמו של הישוב הקטן עם ייסודו – אם בכלל חשבו מייסדיו לתת לו שם – לא ידוע. ברם, השם ״ליובאוויטש״, שניתן מאוחר יותר למושבה שנוסדה על ידי רבי מאיר, נועד לסמל ולאפיין את אישיותו של המייסד.

לפי המסופר הצטיין רבי מאיר במיוחד באהבתו הגדולה ליהודים, ואף לאינם־יהודים. אהבת ישראל שלו הייתה בלתי מוגבלת, וגם כלפי אחרים גילה אהבה. בפיו היה שגור הפתגם: ״כל שרוח הבריות נוחה הימנו – רוח המקום נוחה הימנו״, וברור שרוח הבריות נוחה ממי שמתייחס בידידות ובחסד לכל אחד.

ולא רק את האדם, בחיר היצורים, בלבד הוקיר רבי מאיר – כי אם גם את כל נברא, ואף אם זה בעל־חי ההולך על ארבע או מעופף בשמים.

מובן שרבי מאיר זה הרבה לגמול חסד עם יהודים ועם אינם־יהודים. כך נודע מיד שמו לתהילה בכל הסביבה ואף התפרסם למרחקים. אין, אפוא, כל חידוש בכך שכאשר הגיעו הדברים לידי קביעת שם לישוב החדש, שנוסד על ידי רבי מאיר, הותאם השם למעשיו האופייניים של המייסד. מה אפיין את רבי מאיר, אם לא מדת האהבה שלו, אהבה ליהודים, לאינם־יהודים ולבעלי חיים? כך נקרא הישוב בשם ״ליובא״ שפירושו, ברוסית ובפולנית, ״אהבה״, ובמשך הזמן צורפה הסיומת ״וויטש״, צירוף שיצר את השם ״ליובאוויטש״.

כך הייתה ״ליובאוויטש״ סמל לאהבת־ישראל, אהבת הבריות, ועל הכל, כמובן, אהבת ה׳, בורא הכל.

רבי מאיר היה הראשון לשורת צדיקים נסתרים במשך מאות שנים אשר ראו בליובאוויטש את ביתם. לפיכך זכתה ליובאוויטש, מאוחר יותר להיות ״עיר ואם בישראל״, שממנה באו סמכות והנהגה שהוכרו בכל העולם היהודי.

*

ליובאוויטש לא הייתה מעולם עיר גדולה, למרות שהיו זורמים אליה רבבות חסידים מכל רחבי רוסיה.

כפי המקובל היו בליובאוויטש מאה ועשר משפחות כאשר אדמו"ר האמצעי השתקע בה, בשנת תקע"ג. כשלמד אדמו"ר הזקן, בהיותו ילד, בליובאוויטש מפי רבה בשנות תקט"ז־תקי"ז, היה בה מספר המשפחות היהודיות בין שבעים וחמש לשמונים.

שטחה של ליובאוויטש אינו גדול מויורסט[2] ומחצה על ויורסט ומחצה. בטבור העיירה נמצא ככר השוק, בו התרכזו החנויות. מככר זה נמשכים שלשה רחובות: רחוב "ברום" שהוליך אל דוברומיסל, רחוב "שילבה" שהוליך אל רודניה, ורחוב "חכלוקה" שהוליך אל רססנה. נוסף על רחובות אלה היו סמטאות שהיו ידועות בשמות: סיריצה, הַסְמָטָא הקרה, ויגאן, וְסְמָטַת הנהר. בצפון העיירה זורם הנהר הגדול, ובמערבה, ליד בית הקברות, זורם נהר קטן.

הנהר הגדול נקרא בשם "ברזינה", ומקורו היה בכפר הנושא אותו שם. — הכפר עצמו נקרא כן בגלל יער עצי הלבנה[3] המקיפו. הנהר הקטן נקרא בשם "נהר המצבה", משום שהוא נובע מתוך אחת המצבות בבית הקברות העתיק. האותיות שעל גבי המצבה היו מחוקות, ולכן אי אפשר לדעת של מי היה הקבר שנמצא שם. מדור לדור נמסרה האזהרה שלא להשתמש במי "נהר המצבה" לשתיה או לרחצה.

למרות שבתקופות מסוימות הייתה ליובאוויטש תחת שלטון פולני היו תמיד תושביה האינם־יהודים רוסים ולא פולנים. האוכלוסיה היהודית והבלתי יהודית חיו בשלום זו עם זו.

בית הכנסת העתיק ביותר בליובאוויטש היה ידוע בשם "השטיבל של בנימין". אם כי לאמתו של דבר נבנה בית־כנסת זה מספר פעמים מחדש במשך ימי תולדותיו, לאחר שנחרב בשריפות שעברו עליו.

רבי בנימין שעל שמו נקרא בית הכנסת, היה אף הוא אישיות מעניינת שליובאוויטש קשורה בשמה ובמעשיה הטובים. היה זה יהודי כפרי שהיה נודד עם סחורתו הדלה בכפרי הסביבה. הוא ואשתו, חשוכי בנים, דרו בבית על שפת הנהר, והייתה להם גינת ירק גדולה. רבי בנימין היה ידוע לירא־שמים מופלג הזהיר בקלה כבחמורה. במיוחד התמסר לקיום מצוות צדקה, במתן צדקה ביד רחבה. ברם, על־אף היותו ידוע במידות טובות אלו — נחשב ליהודי פשוט בהחלט.

היה זה בשנות הארבעים או החמישים למאה הרביעית שבאלף השישי לפי הספירה העברית, לפני למעלה משלש מאות וחמישים שנה, כאשר חי ופעל רבי בנימין. ליובאוויטש הייתה כבר אז עיירה שמאחוריה עבר עשיר, ואז אירע המאורע שהסעיר את ליובאוויטש ואת כל סביבתה.

כנופיה של שודדי דרכים הסתתרה אז ביער שבין ליובאוויטש לבין דוברומיסל, וכל עובר אורח דרך היער הותקף ונשדד על־ידה. שודדים אלה לא הסתפקו בכך, שכן לא רצו, כנראה, להמתין עד שהקרבנות יבואו אליהם. הם החלו להתנפל גם על הכפרים הסמוכים ולחמוס מן

2) מדת שטח רוסית, בערך 1.069 ק"מ.

3) ברוסית: - "בריוזה".

האיכרים את כל רכושם, את סוסיהם, בקרם וצאנם. מובן שכל הסביבה הייתה שרויה בפחד מהשודדים.

משך זמן ניכר לא נפגעה ליובאוויטש עצמה על ידי השודדים, שכן הללו לא העזו להיכנס לעיירה שהייתה מאוכלסת במספר ניכר של תושבים. אלא שפעם אזרו אומץ ושניים מהם נשלחו ל"פעולה" בליובאוויטש. כנראה שחשו שפחדם נפל גם על בני ליובאוויטש והניחו שאיש לא יהין לעמוד נגדם. השודדים לא ידעו שבליובאוויטש נמצא רבי בנימין, שלמרות היותו יהודי כפרי פשוט, לכאורה, ניחן בכחות נסתרים.

~ אגרות קודש - אדמו"ר הריי"צ ~

[אמצע טבת תרפ"ד]

מו"ה משה שי'

מכתבו מי' לח"ז לידידינו ראד"מ שי' ראיתי, וגם ראיתי מכתב מגיד השיעורי' ר"א שי' הערמַאן, והנני נהנה בזה אשר מתרחב עסקו הטוב, והשי"ת יהי' בעזר. אמנם בהכרח הדבר אשר בפה יהי' ידוע משמות באי כח במסחרו בכל עיר ועיר, וכמו הערמאן הנ"ל הרי כמוהו יש באי כחו גם בעיר אחרת ושלישית וצריכי' לדעת זאת דבר דיבור על אופנו, למען אשר נוכל להתבונן בכל עת בהגדלת והרחבת המסחר, והשי"ת יהי' בעזרו. ופעמיים בחדש צריך להודיע ממהלך עסקו.

טוב ונכון הי' הדבר באם שהי' באפשרו להיות בויטעבסק בדבר התיסדות סניף ממסחרו כי שם הי' ידידינו הרב ר' אברהם אלי' שי' ומאיזה סיבה לא יוכל לנהל עסקו, ובפרטיות בלתי נודע סיבת הדבר, ע"כ הי' כדאי שיהי' על אתר לידע פרטי הדברים, ואם הי' אפשר להשיג איש מקומי אשר הוא ינהל העסק כאשר ראוי כלומר לראות שהסחורה יהי' נמכרת בכל חנות וחנות ואשר יתרבו הקונים על כל המיני סחורה של בית מסחרו, וזה יהי' עסקו כל היום לילך מחנות לחנות לעורר לקנות סחורה לכל איש ואשה במה שנדרש, כי סחורת אנשי' לחוד וסחורת הנשים לחוד, ובעד זה יכול להבטיח לשלם עד שני צערואנצעס לחדש שכירות לאיש ההוא, כמובן אשר יהי' מסור ונתון רק לזה (ואם יספיק פחות מזה טוב, רק באם שהוא הכרח אז עד סכום כזה) להרבו' בקונים על כל מיני סחורה של הקאפאראטיוו, ויבטיח לו זאת מעצמו, וגם יודע ויבקר אם מתרבים הקונים, ובמשך חדש או שניים יכולי' לראות פעולת האיש וחריצותו בזה.

והשי"ת יהי' בעזרו ויתן לו פרנסה טובה בריבוי קונים טובי' ומסחרו יפרץ ועיקר גדול שיהי' חשבון ברור ומסודר בכל הפרטים.

אגרות קודש

[ה'תשל"ב]

פשוט שהכרח לארגן גם לימוד לנשים – ובהלכות הצריכות להן בפרט. וראה הל' ת"ת – לאדמו"ר הזקן ספ"א.

לכתבו בעניני ציבור – בהתייעצות עם עסקנים יר"ש שעל אתר.

בעניני בריאות – כהוראות רופא.

נְקֻדָּה מִשִּׂיחַת קֹדֶשׁ

"בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים"

בְּהִתְוַעֲדוּת שַׁבָּת פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית תשי"ד, דִּבֵּר הָרַבִּי עַל כָּךְ שֶׁהַנְּשָׁמָה שֶׁלָּנוּ לֹא רוֹצָה לָרֶדֶת לָעוֹלָם וְלַעֲסֹק בְּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים כְּמוֹ אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, אֶלָּא לְהִשָּׁאֵר רַק בְּרוּחָנִיּוּת, וְעַל כָּךְ עוֹנִים לָהּ "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ" - הַשֵּׁם בָּרָא אֶת הָעוֹלָם בִּשְׁבִיל לַעֲשׂוֹת חִבּוּר בֵּין הָרוּחָנִיּוּת לַגַּשְׁמִיּוּת; לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בַּגַּשְׁמִיּוּת בִּשְׁבִיל תּוֹרָה וּמִצְווֹת (כְּמוֹ בְּרָכָה עַל הָאֹכֶל, וְלִמּוּד תּוֹרָה בְּכוֹחַ הָאֲכִילָה).

מִצַּד שֵׁנִי יֵשׁ לָנוּ אֶת הַנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית. גַּם הִיא טוֹעֶנֶת שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְחַבֵּר בֵּין הָרוּחָנִיּוּת לַגַּשְׁמִיּוּת, אֲבָל לֹא בְּגָלַל שֶׁהִיא רוֹצָה רַק רוּחָנִיּוּת, אֶלָּא לְהֶפֶךְ, הִיא רוֹצָה רַק גַּשְׁמִיּוּת... כְּמוֹ שֶׁאֻמּוֹת הָעוֹלָם טוֹעֲנוֹת שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הִיא גֶּזֶל בִּידֵי עַם יִשְׂרָאֵל, כָּךְ 'הַגּוֹי הַקָּטָן' שֶׁבְּתוֹכֵנוּ - הַנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית - אֵינוֹ רוֹצֶה שֶׁיִּקָּחוּ מִמֶּנּוּ אֶת הַגַּשְׁמִיּוּת וְיַהַפְכוּ אוֹתָהּ לְרוּחָנִיּוּת, עַל יְדֵי קִיּוּם הַמִּצְווֹת.

וּבִלְשׁוֹן הָרַבִּי: "דַּי לָהּ לַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית - טוֹעֵן הַ"גּוֹי אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ" - בִּזְמַן הַתּוֹרָה וְהַתְּפִלָּה, אֲבָל מַדּוּעַ מִתְעָרֶבֶת הִיא **בָּעִנְיָנִים הַגַּשְׁמִיִּים**?! עִנְיָנִים אֵלּוּ - טוֹעֵן הוּא - שַׁיָּכִים אֵלָיו, וּבְמֵילָא, "לִסְטִים אַתֶּם"!".

וְהַתְּשׁוּבָה הִיא: "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ":

כֵּיוָן שֶׁ"כָּל הָאָרֶץ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִיא. . הֲרֵי גַּם אֶת הָעִנְיָנִים הַגַּשְׁמִיִּים יֵשׁ לְנַצֵּל לִקְדֻשָּׁה, וְלַעֲשׂוֹת מֵהֶם כֵּלִים לֶאֱלֹקוּת, מָכוֹן לְשִׁבְתּוֹ יִתְבָּרַךְ".

בְּהֶמְשֵׁךְ לְכָךְ, הֵבִיא הָרַבִּי סִפּוּר "אוֹדוֹת ר' שְׁמוּאֵל מוּנְקָס, שֶׁכַּאֲשֶׁר הִגִּיעַ לְאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה, בִּשְׁעוֹת הַלַּיְלָה, נִכְנַס לְבֵיתוֹ שֶׁל אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן, וְאָמַר שֶׁבִּרְצוֹנוֹ לָלוּן שָׁם. שְׁאָלוֹ אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן: 'וְכִי לֹא מָצָאתָ בַּיִת אַחֵר לָלוּן בּוֹ?'. וְעָנָה ר' שְׁמוּאֵל: 'הֲרֵי גַּם כָּאן בַּיִת יְהוּדִי'. אָמַר לוֹ אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן: 'בִּיכָלְתִּי לִקְרֹא לַגּוֹי, וְהוּא יְסַלֵּק אוֹתְךָ מִכָּאן'...

הִתְפָּרֵץ ר' שְׁמוּאֵל בִּבְכִי וְאָמַר: 'רַבִּי! הַגּוֹי שֶׁלִּי גָּדוֹל מֵהַגּוֹי שֶׁלָּכֶם!'...".

בְּדְבָרָיו הִתְכַּוֵּן רַבִּי שְׁמוּאֵל שֶׁהוּא בָּא לְאַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן כְּדֵי שֶׁיַּעֲזֹר לוֹ לְנַצֵּחַ אֶת אוֹתוֹ גּוֹי שֶׁבְּתוֹכוֹ, אֶת הַנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית, עַל יְדֵי הָאוֹר וְהַדֶּרֶךְ שֶׁל תּוֹרַת הַחֲסִידוּת.

מִשּׁוּם כָּךְ, הַתּוֹרָה פּוֹתַחַת דַּוְקָא בְּסִפּוּר הַבְּרִיאָה "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ" וְלֹא מִיָּד בַּמִּצְווֹת, כְּדֵי לוֹמַר לָנוּ שֶׁהָעֲבוֹדָה שֶׁלָּנוּ הִיא לֹא רַק בַּחֵלֶק שֶׁל הָרוּחָנִיּוּת - הַתּוֹרָה וְהַמִּצְווֹת, אֶלָּא אֶת הָעוֹלָם עַצְמוֹ וְגַם אֶת הַנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית עָלֵינוּ לַהֲפֹךְ לְמָקוֹם שֶׁל קְדֻשָּׁה, לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, עַל יְדֵי שֶׁאֲנַחְנוּ מִשְׁתַּמְּשִׁים גַּם בַּגַּשְׁמִיּוּת בִּשְׁבִיל הָרוּחָנִיּוּת - מְבָרְכִים עַל הָאֹכֶל, נוֹתְנִים צְדָקָה עִם הַכֶּסֶף שֶׁלָּנוּ, נָחִים בִּשְׁבִיל שֶׁיִּהְיֶה לָנוּ כּוֹחַ לִלְמֹד, וְכֵן הָלְאָה.

(מעובד על פי התוועדות שבת פרשת בראשית תשי"ד. מתוך 'נשמתא דאורייתא')

חומש לקריאה בציבור

פרשת בראשית

א א בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת
הָאָרֶץ: ב וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ וְחֹשֶׁךְ עַל־
פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי הַמָּיִם:
ג וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר וַיְהִי־אוֹר: ד וַיַּרְא
אֱלֹהִים אֶת־הָאוֹר כִּי־טוֹב וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין
הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ: ה וַיִּקְרָא אֱלֹהִים ׀ לָאוֹר יוֹם
וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם
אֶחָד: פ ו וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ
הַמָּיִם וִיהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לָמָיִם: ז וַיַּעַשׂ
אֱלֹהִים ׀ אֶת־הָרָקִיעַ וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר
מִתַּחַת לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לָרָקִיעַ
וַיְהִי־כֵן: ח וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרָקִיעַ שָׁמָיִם וַיְהִי־
עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי: פ ישראל ט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
יִקָּווּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל־מָקוֹם אֶחָד
וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה וַיְהִי־כֵן: י וַיִּקְרָא אֱלֹהִים ׀
לַיַּבָּשָׁה אֶרֶץ וּלְמִקְוֵה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים וַיַּרְא
אֱלֹהִים כִּי־טוֹב: יא וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ
דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע עֵץ פְּרִי עֹשֶׂה פְּרִי לְמִינוֹ
אֲשֶׁר זַרְעוֹ־בוֹ עַל־הָאָרֶץ וַיְהִי־כֵן: יב וַתּוֹצֵא
הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע לְמִינֵהוּ וְעֵץ
עֹשֶׂה־פְּרִי אֲשֶׁר זַרְעוֹ־בוֹ לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים
כִּי־טוֹב: יג וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שְׁלִישִׁי: פ
ע״ב בחול יד וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֹת בִּרְקִיעַ
הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלָּיְלָה וְהָיוּ
לְאֹתֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וְשָׁנִים: טו וְהָיוּ
לִמְאוֹרֹת בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ
וַיְהִי־כֵן: טז וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת
הַגְּדֹלִים אֶת־הַמָּאוֹר הַגָּדֹל לְמֶמְשֶׁלֶת הַיּוֹם
וְאֶת־הַמָּאוֹר הַקָּטֹן לְמֶמְשֶׁלֶת הַלַּיְלָה וְאֵת
הַכּוֹכָבִים: יז וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹהִים בִּרְקִיעַ הַשָּׁמָיִם
לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ: יח וְלִמְשֹׁל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה
וְלַהַבְדִּיל בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ וַיַּרְא אֱלֹהִים
כִּי־טוֹב: יט וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם רְבִיעִי: פ
כ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם שֶׁרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה
וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל־הָאָרֶץ עַל־פְּנֵי רְקִיעַ הַשָּׁמָיִם:
כא וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת־הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים וְאֵת
כָּל־נֶפֶשׁ הַחַיָּה ׀ הָרֹמֶשֶׂת אֲשֶׁר שָׁרְצוּ הַמַּיִם
לְמִינֵהֶם וְאֵת כָּל־עוֹף כָּנָף לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים
כִּי־טוֹב: כב וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים לֵאמֹר פְּרוּ וּרְבוּ
וּמִלְאוּ אֶת־הַמַּיִם בַּיַּמִּים וְהָעוֹף יִרֶב בָּאָרֶץ:
כג וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם חֲמִישִׁי: פ כד וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ בְּהֵמָה
וָרֶמֶשׂ וְחַיְתוֹ־אֶרֶץ לְמִינָהּ וַיְהִי־כֵן: כה וַיַּעַשׂ
אֱלֹהִים ׀ אֶת־חַיַּת הָאָרֶץ לְמִינָהּ וְאֶת־הַבְּהֵמָה
לְמִינָהּ וְאֵת כָּל־רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ וַיַּרְא
אֱלֹהִים כִּי־טוֹב: כו וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם
בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ ׀ בִּדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף
הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הָרֶמֶשׂ
הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ: כז וַיִּבְרָא אֱלֹהִים ׀ אֶת־
הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר
וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם: כח וַיְבָרֶךְ אֹתָם ׀ אֱלֹהִים
וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ
וְכִבְשֻׁהָ וּרְדוּ ׀ בִּדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל־
חַיָּה הָרֹמֶשֶׂת עַל־הָאָרֶץ: כט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה ׀
נָתַתִּי לָכֶם אֶת־כָּל־עֵשֶׂב ׀ זֹרֵעַ זֶרַע אֲשֶׁר
עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וְאֶת־כָּל־הָעֵץ אֲשֶׁר־בּוֹ פְרִי־
עֵץ זֹרֵעַ זָרַע לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה: ל וּלְכָל־חַיַּת
הָאָרֶץ וּלְכָל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל ׀ רוֹמֵשׂ עַל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר־בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה אֶת־כָּל־יֶרֶק עֵשֶׂב
לְאָכְלָה וַיְהִי־כֵן: לא וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־כָּל־אֲשֶׁר

עָשָׂה וְהִנֵּה־טוֹב מְאֹד וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם הַשִּׁשִּׁי: **פ ב** א וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־ צְבָאָם: ב וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: ג וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר־ בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת: **פ**

~ נקודות משיחות קודש ~

פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת הָאָרֶץ וְכִבְשֻׁהָ (בראשית א, כח)

שׁוֹאֶלֶת בְּמִכְתָּבָהּ, כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ לָהּ שְׁנֵי יְלָדִים שֶׁיִּהְיוּ בְּרִיאִים, הֲרוֹפֵא מְיַיעֵץ לָהּ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּתַכְנוּן יְלוּדָה, רְצוֹנָהּ לָדַעַת דַּעְתִּי בָּזֶה.

בֶּטַח יוֹדַעַת, שֶׁתַּכְנוּן יְלוּדָה בִּכְלָל אֵינוֹ תּוֹאֵם לְהַשְׁקְפַת הַתּוֹרָה הַמַּבְּיטָה עַל יְלָדִים כִּבְרָכָה מֵהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁבָּהּ ה' מְבָרֵךְ אֶת הַהוֹרִים. הַתּוֹרָה אַף סוֹבֶרֶת שֶׁאֶצֶל יְהוּדִי אֵין עִנְיָנִים פְּרָטִיִּים, כִּי כָּל יְהוּדִי הוּא חֵלֶק מִכְּלַל הָעָם הַיְּהוּדִי וְ[לְ]כָל הָעִנְיָנִים הַ"פְּרָטִיִּים" שֶׁל כָּל יְהוּדִי יֵשׁ הַשְׁפָּעָה עַל כָּל הָעָם הַיְּהוּדִי. זֶה נוֹגֵעַ לַתְּקוּפָה הַנּוֹכְחִית בִּמְיוּחָד, לְאַחַר הַגְּזֵירוֹת וְ[ה]שְׁמָדוֹת רַחֲמָנָא לִיצְלַן שֶׁעַל יָדָן כָּל כָּךְ הִרְבֶּה מִלְיוֹנֵי יְהוּדִים נִסְפּוּ עַל קִידּוּשׁ הַשֵּׁם.

(תרגום מאגרות קודש ח"ד ע' עו)

שני ד אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבָּרְאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת יְהוָה אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמָיִם: ה וְכֹל | שִׂיחַ הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִהְיֶה בָּאָרֶץ וְכָל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִצְמָח כִּי לֹא הִמְטִיר יְהוָה אֱלֹהִים עַל־הָאָרֶץ וְאָדָם אַיִן לַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה: ו וְאֵד יַעֲלֶה מִן־הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת־כָּל־פְּנֵי הָאֲדָמָה: ז וַיִּיצֶר יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם עָפָר מִן־ הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה: ח וַיִּטַּע יְהוָה אֱלֹהִים גַּן־בְּעֵדֶן מִקֶּדֶם וַיָּשֶׂם שָׁם אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר: ט וַיַּצְמַח יְהוָה אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה כָּל־עֵץ נֶחְמָד לְמַרְאֶה וְטוֹב לְמַאֲכָל וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הַגָּן וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע: י וְנָהָר יוֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת־הַגָּן וּמִשָּׁם יִפָּרֵד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים: יא שֵׁם הָאֶחָד פִּישׁוֹן הוּא הַסֹּבֵב אֵת כָּל־אֶרֶץ הַחֲוִילָה אֲשֶׁר־שָׁם הַזָּהָב: יב וְזהַב הָאָרֶץ הַהִוא טוֹב שָׁם הַבְּדֹלַח וְאֶבֶן הַשֹּׁהַם: יג וְשֵׁם־הַנָּהָר הַשֵּׁנִי גִּיחוֹן הוּא הַסּוֹבֵב אֵת כָּל־אֶרֶץ כּוּשׁ: יד וְשֵׁם־הַנָּהָר הַשְּׁלִישִׁי חִדֶּקֶל הוּא הַהֹלֵךְ קִדְמַת אַשּׁוּר וְהַנָּהָר הָרְבִיעִי הוּא פְּרָת: טו וַיִּקַּח יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם וַיַּנִּחֵהוּ בְגַן־עֵדֶן לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ: טז וַיְצַו יְהוָה אֱלֹהִים עַל־הָאָדָם לֵאמֹר מִכֹּל עֵץ־הַגָּן אָכֹל תֹּאכֵל: יז וּמֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ כִּי בְּיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת: יח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לֹא־טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה־לּוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ: יט וַיִּצֶר יְהוָה אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה כָּל־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיָּבֵא אֶל־הָאָדָם לִרְאוֹת מַה־יִּקְרָא־לוֹ וְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא־לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ:

~ נקודות משיחות קודש ~

פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת הָאָרֶץ וְכִבְשֻׁהָ (בראשית א, כח)

...כָּל הִתְעָרְבוּת מִצַּד הָאָדָם בְּעִנְיָנִים כְּמוֹ הַנִּזְקָרִים לְעֵיל [=תכנון ילודה] הַשַּׁיָּכִים אַךְ וְרַק לְבוֹרֵא עוֹלָם וּמַנְהִיגוֹ - הֲרֵי זֶה הֵיפֶךְ שֵׁכֶל הַפָּשׁוּט וְלֹא רַק הֵיפֶךְ הַשְׁקָפַת הַתּוֹרָה, וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בָּזֶה עוֹד כַּמָּה נְקֻדּוֹת, וְלֹא אָבִיא רַק שְׁתַּיִם.

(א) מֵחוֹבַת דּוֹרֵנוּ זֶה, שֶׁכָּל אֶחָד הוּא כְּאוּד מוּצָל מֵאֵשׁ הַשְׁמָדוֹת לֹא עָלֵינוּ וְלֹא עֲלֵיכֶם רַחֲמָנָא לִיצְלַן, לְמַלּאוֹת לֹא רַק הַנַּעֲשֶׂה עַל יְדֵי אֵלּוּ שֶׁנִּסְפּוּ עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם, אֶלָּא עִיקָּר הוּא לְמַלּאוֹת גַּם מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּכְשׁוּטוֹ.

(ב) בִּתְקוּפָתֵנוּ זוֹ שֶׁכָּל אֶחָד מְחַפֵּשׂ עֵלּוֹת וּבְנִין אָב אֲפִילּוּ בְּאֹפֶן מְשׁוּנֶּה, וּבִלְבַד לְהָקֵל אוֹרַח חַיָּיו, יֵשׁ חֲשָׁשׁ גָּדוֹל שֶׁהַנְהָגָה הָאֲמוּרָה תַּשְׁפִּיעַ גַּם עַל אַחֶרֶת לַעֲשׂוֹת כָּזֶה, שֶׁהֲרֵי אֵין מְפוּרְסֶמֶת הַסַּבָּה דְּלַחַץ דָּם וְגַם אֵין שׁוֹאֲלִים לַסַּבָּה וְהַסְּבָרָה וְכוּ' כִּי אִם מְבִיאִים רְאָיָה מֵהַנְהָגָה בְּפֹעַל.

(אגרות קודש חי"ט ע' כא-ב)

שלישי כ וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁמוֹת לְכָל־הַבְּהֵמָה וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל חַיַּת הַשָּׂדֶה וּלְאָדָם לֹא־מָצָא עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ: כא וַיַּפֵּל יְהוָה אֱלֹהִים | תַּרְדֵּמָה עַל־ הָאָדָם וַיִּישָׁן וַיִּקַּח אַחַת מִצַּלְעֹתָיו וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר

תַּחְתֶּנָּה: כב וַיִּבֶן יְהוָה אֱלֹהִים | אֶת־הַצֵּלָע
אֲשֶׁר־לָקַח מִן־הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבִאֶהָ אֶל־הָאָדָם:
כג וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת הַפַּעַם עֶצֶם מֵעֲצָמַי וּבָשָׂר
מִבְּשָׂרִי לְזֹאת יִקָּרֵא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לֻקְחָה־
זֹּאת: כד עַל־כֵּן יַעֲזָב־אִישׁ אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ
וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד: כה וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם
עֲרוּמִּים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יִתְבּשָׁשׁוּ:
ג א וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם מִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר
עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֶל־הָאִשָּׁה אַף
כִּי־אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִכֹּל עֵץ הַגָּן:
ב וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל־הַנָּחָשׁ מִפְּרִי עֵץ־הַגָּן
נֹאכֵל: ג וּמִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־הַגָּן אָמַר
אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְּעוּ בּוֹ פֶּן־
תְּמֻתוּן: ד וַיֹּאמֶר הַנָּחָשׁ אֶל־הָאִשָּׁה לֹא־מוֹת
תְּמֻתוּן: ה כִּי יֹדֵעַ אֱלֹהִים כִּי בְּיוֹם אֲכָלְכֶם מִמֶּנּוּ
וְנִפְקְחוּ עֵינֵיכֶם וִהְיִיתֶם כֵּאלֹהִים יֹדְעֵי טוֹב
וָרָע: ו וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל וְכִי
תַאֲוָה־הוּא לָעֵינַיִם וְנֶחְמָד הָעֵץ לְהַשְׂכִּיל וַתִּקַּח
מִפִּרְיוֹ וַתֹּאכַל וַתִּתֵּן גַּם־לְאִישָׁהּ עִמָּהּ וַיֹּאכַל:
ז וַתִּפָּקַחְנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי עֵירֻמִּם הֵם
וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה תְאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת:
ח וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן
לְרוּחַ הַיּוֹם וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי יְהוָה
אֱלֹהִים בְּתוֹךְ עֵץ הַגָּן: ט וַיִּקְרָא יְהוָה אֱלֹהִים
אֶל־הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֶּכָּה: י וַיֹּאמֶר אֶת־קֹלְךָ
שָׁמַעְתִּי בַגָּן וָאִירָא כִּי־עֵירֹם אָנֹכִי וָאֵחָבֵא:
יא וַיֹּאמֶר מִי הִגִּיד לְךָ כִּי עֵירֹם אָתָּה הֲמִן־הָעֵץ
אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְבִלְתִּי אֲכָל־מִמֶּנּוּ אָכָלְתָּ:
יב וַיֹּאמֶר הָאָדָם הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הִוא
נָתְנָה־לִּי מִן־הָעֵץ וָאֹכֵל: יג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים
לְאִשָּׁה מַה־זֹּאת עָשִׂית וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַנָּחָשׁ
הִשִּׁיאַנִי וָאֹכֵל: יד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים | אֶל־
הַנָּחָשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת אָרוּר אַתָּה מִכָּל־הַבְּהֵמָה
וּמִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה עַל־גְּחֹנְךָ תֵלֵךְ וְעָפָר תֹּאכַל
כָּל־יְמֵי חַיֶּיךָ: טו וְאֵיבָה | אָשִׁית בֵּינְךָ וּבֵין
הָאִשָּׁה וּבֵין זַרְעֲךָ וּבֵין זַרְעָהּ הוּא יְשׁוּפְךָ רֹאשׁ
וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עָקֵב: ס טז אֶל־הָאִשָּׁה אָמַר
הַרְבָּה אַרְבֶּה עִצְּבוֹנֵךְ וְהֵרֹנֵךְ בְּעֶצֶב תֵּלְדִי בָנִים
וְאֶל־אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ וְהוּא יִמְשָׁל־בָּךְ: ס
יז וּלְאָדָם אָמַר כִּי שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתֶּךָ וַתֹּאכַל
מִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ
אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ בְּעִצָּבוֹן תֹּאכְלֶנָּה כֹּל
יְמֵי חַיֶּיךָ: יח וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ וְאָכַלְתָּ
אֶת־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה: יט בְּזֵעַת אַפֶּיךָ תֹּאכַל לֶחֶם
עַד שׁוּבְךָ אֶל־הָאֲדָמָה כִּי מִמֶּנָּה לֻקָּחְתָּ כִּי־עָפָר
אַתָּה וְאֶל־עָפָר תָּשׁוּב: כ וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם
אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי הִוא הָיְתָה אֵם כָּל־חָי: כא וַיַּעַשׂ
יְהוָה אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כָּתְנוֹת עוֹר
וַיַּלְבִּשֵׁם: פ

~ נקודות משיחות קודש ~

פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת הָאָרֶץ וְכִבְּשֶׁהָ (בראשית א, כח)

תָּמוּהַּ כְּתִבָה אֲשֶׁר יֵשׁ צֶדֶק בְּדִבְרֵי אִשָּׁה נְשׂוּאָה מִבַּמָּה שָׁנִים – שֶׁנִּמְנַעַת מֵהֲרָיוֹן כִּי מַצָּבָהּ הַכַּסְפִּי אֵינוֹ מַשְׂבִּיעַ רְצוֹנָהּ וְחִכְּתָה עַד שֶׁיְּסוּדַּר וְכוּ' –

שֶׁהֲרֵי יְלָדִים הֵם בְּרָכַת הַשֵּׁם יִקָּרֶה וּגְדוֹלָה, וַאֲפִלּוּ בְּמַתָּנָה שֶׁמְּצַפִּים לְקַבֵּל מִבֶּשָׂר וָדָם לְהַבְדִּיל "אֵין מָקוֹם" לוֹמַר לוֹ: עַתָּה אֵינִי רוֹצֶה בְּמַתָּנָה שֶׁלְּךָ וּכְשֶׁיַּעֲלֶה בִּרְצוֹנִי לְשַׁנּוֹת אֶת דַּעְתִּי – אוֹדִיעֲךָ.

(אגרות קודש, חל"א ע' קמד)

רביעי כג וַיֹּאמֶר | יְהוָה אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה
כְּאַחַד מִמֶּנּוּ לָדַעַת טוֹב וָרָע וְעַתָּה | פֶּן־יִשְׁלַח
יָדוֹ וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וָחַי לְעֹלָם:
כג וַיְשַׁלְּחֵהוּ יְהוָה אֱלֹהִים מִגַּן־עֵדֶן לַעֲבֹד אֶת־
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר לֻקַּח מִשָּׁם: כד וַיְגָרֶשׁ אֶת־הָאָדָם
וַיַּשְׁכֵּן מִקֶּדֶם לְגַן־עֵדֶן אֶת־הַכְּרֻבִים וְאֵת לַהַט
הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת לִשְׁמֹר אֶת־דֶּרֶךְ עֵץ
הַחַיִּים: ס ד א וְהָאָדָם יָדַע אֶת־חַוָּה אִשְׁתּוֹ
וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־קַיִן וַתֹּאמֶר קָנִיתִי אִישׁ אֶת־

יְהוָה: ב וַתֹּסֶף לָלֶדֶת אֶת־אָחִיו אֶת־הָבֶל וַיְהִי־
הֶבֶל רֹעֵה צֹאן וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה: ג וַיְהִי
מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה מִנְחָה
לַיהוָה: ד וְהֶבֶל הֵבִיא גַם־הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ
וּמֵחֶלְבֵהֶן וַיַּשַׁע יְהוָה אֶל־הֶבֶל וְאֶל־מִנְחָתוֹ:
ה וְאֶל־קַיִן וְאֶל־מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה וַיִּחַר לְקַיִן מְאֹד
וַיִּפְּלוּ פָּנָיו: ו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קָיִן לָמָּה חָרָה לָךְ
וְלָמָּה נָפְלוּ פָנֶיךָ: ז הֲלוֹא אִם־תֵּיטִיב שְׂאֵת וְאִם
לֹא תֵיטִיב לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ
וְאַתָּה תִּמְשָׁל־בּוֹ: ח וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל־הֶבֶל אָחִיו
וַיְהִי בִּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה וַיָּקָם קַיִן אֶל־הֶבֶל אָחִיו
וַיַּהַרְגֵהוּ: ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קַיִן אֵי הֶבֶל אָחִיךָ
וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי הֲשֹׁמֵר אָחִי אָנֹכִי: י וַיֹּאמֶר
מָה עָשִׂיתָ קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים אֵלַי מִן־
הָאֲדָמָה: יא וְעַתָּה אָרוּר אָתָּה מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר
פָּצְתָה אֶת־פִּיהָ לָקַחַת אֶת־דְּמֵי אָחִיךָ מִיָּדֶךָ:
יב כִּי תַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה לֹא־תֹסֶף תֵּת־כֹּחָהּ לָךְ
נָע וָנָד תִּהְיֶה בָאָרֶץ: יג וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל־יְהוָה
גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא: יד הֵן גֵּרַשְׁתָּ אֹתִי הַיּוֹם מֵעַל
פְּנֵי הָאֲדָמָה וּמִפָּנֶיךָ אֶסָּתֵר וְהָיִיתִי נָע וָנָד
בָּאָרֶץ וְהָיָה כָּל־מֹצְאִי יַהַרְגֵנִי: טו וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה
לָכֵן כָּל־הֹרֵג קַיִן שִׁבְעָתַיִם יֻקָּם וַיָּשֶׂם יְהוָה לְקַיִן
אוֹת לְבִלְתִּי הַכּוֹת־אֹתוֹ כָּל־מֹצְאוֹ: טז וַיֵּצֵא קַיִן
מִלִּפְנֵי יְהוָה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ־נוֹד קִדְמַת־עֵדֶן:
יז וַיֵּדַע קַיִן אֶת־אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־חֲנוֹךְ
וַיְהִי בֹּנֶה עִיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעִיר כְּשֵׁם בְּנוֹ חֲנוֹךְ:
יח וַיִּוָּלֶד לַחֲנוֹךְ אֶת־עִירָד וְעִירָד יָלַד אֶת־
מְחוּיָאֵל וּמְחִיָּאֵל יָלַד אֶת־מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל
יָלַד אֶת־לָמֶךְ:

~ נקודות משיחות קודש ~

פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת הָאָרֶץ וְכִבְשֻׁהָ (בראשית א, כח)

לְכָתְבָהּ שֶׁרוֹצִים הֵם בְּעוֹד יְלָדִים, אֶלָּא שֶׁיִּשְׁנָהּ שְׁאֵלָה כַּסְפִּית, גַּם זֶה כַּנִּרְאֶה בָּא מִתּוֹצָאָה אֲשֶׁר מִדַּת הַבִּטָּחוֹן אֵינָהּ בִּשְׁלֵימוּת, אַף שֶׁבְּוַדַּאי אוֹמְרִים מִדֵּי פַּעַם בְּפַעַם הַמְּקוּבָּל וְנִמְסָר מִדּוֹר לְדוֹר, אֲשֶׁר ה' יִתְבָּרַךְ הוּא הַזָּן אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּטוּבוֹ בְּחֵן וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים, וּבְפָרָט שֶׁבַּנְּדוֹן שֶׁלָּהֶם עַל פִּי מִצְוָה הָרְאשׁוֹנָה בַּתּוֹרָה (אֲשֶׁר גַּם הַסַּדֶּר דְּתוֹרָה, תּוֹרָה הִיא) עֲלֵיהֶם לְהוֹלִיד וְכוּ' וּמְצוַת הַשֵּׁם וּבַקָּשַׁת הַשֵּׁם, חֲרֵי הוּא בְּסִגְנוֹן חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, "אֵין אֲנִי מְבַקֵּשׁ אֶלָּא לְפִי כֹּחָם".

(אגרות קודש, חכ"ג ע' עב)

חמישי יט וַיִּקַּח־לוֹ לֶמֶךְ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם הָאַחַת
עָדָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית צִלָּה: כ וַתֵּלֶד עָדָה אֶת־יָבָל
הוּא הָיָה אֲבִי יֹשֵׁב אֹהֶל וּמִקְנֶה: כא וְשֵׁם אָחִיו
יוּבָל הוּא הָיָה אֲבִי כָּל־תֹּפֵשׂ כִּנּוֹר וְעוּגָב:
כב וְצִלָּה גַם־הִוא יָלְדָה אֶת־תּוּבַל קַיִן לֹטֵשׁ
כָּל־חֹרֵשׁ נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל וַאֲחוֹת תּוּבַל־קַיִן נַעֲמָה:

~ נקודות משיחות קודש ~

פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת הָאָרֶץ וְכִבְשֻׁהָ (בראשית א, כח)

[מענה לטוענים שיש צורך בהפסקה ומרווח בין ילד לילד כדי שהאשה תוכל לנוח:]

[1]...עַל דָּבָר spacing [= רווחים בין לידת הילדים]: שַׁיָּיךְ לְדָבָר הַתָּלוּי בִּבְחִירַת הָאָדָם וְנִמְצָא בִּרְשׁוּת הָאָדָם רַק בְּנוֹגֵעַ לִמְנִיעַת הֶרָיוֹן, אֲבָל הַהֶרְיוֹן וְשֶׁיִּהְיֶה הַוָּלָד בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵימוּת תָּלוּי רַק בָּהּ' וְאֶפְשָׁר שֶׁאִם לֹא עָכְשָׁו אֵימָתַי. וּלְדִבְרֵי הַכֹּל עַל פִּי טֶבַע כָּל שֶׁהָאִשָּׁה צְעִירָה יוֹתֵר, הַוָּלָד מוּשְׁלָם יוֹתֵר...

(ממכתב שבט תשמ"א, נדפס בלקוטי שיחות ח"כ ע' 546-7)

ששי כג וַיֹּאמֶר לֶמֶךְ לְנָשָׁיו עָדָה וְצִלָּה שְׁמַעַן קוֹלִי
נְשֵׁי לֶמֶךְ הַאֲזֵנָּה אִמְרָתִי כִּי אִישׁ הָרַגְתִּי לְפִצְעִי
וְיֶלֶד לְחַבֻּרָתִי: כד כִּי שִׁבְעָתַיִם יֻקַּם־קָיִן וְלֶמֶךְ
שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה: כה וַיֵּדַע אָדָם עוֹד אֶת־אִשְׁתּוֹ
וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת כִּי שָׁת־לִי
אֱלֹהִים זֶרַע אַחֵר תַּחַת הֶבֶל כִּי הָרָגוֹ קָיִן:
כו וּלְשֵׁת גַּם־הוּא יֻלַּד־בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ אֱנוֹשׁ
אָז הוּחַל לִקְרֹא בְּשֵׁם יְהוָה: ס ה א זֶה סֵּפֶר
תּוֹלְדֹת אָדָם בְּיוֹם בָּרְא אֱלֹהִים אָדָם בִּדְמוּת
אֱלֹהִים עָשָׂה אֹתוֹ: ב זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָאָם וַיְבָרֶךְ
אֹתָם וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמָם אָדָם בְּיוֹם הִבָּרְאָם:
ג וַיְחִי אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בִּדְמוּתוֹ
כְּצַלְמוֹ וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת: ד וַיִּהְיוּ יְמֵי־אָדָם

אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־שֵׁת שְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: ה וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי אָדָם אֲשֶׁר־חַי תְּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיָּמֹת: ס ו וַיְחִי־שֵׁת חָמֵשׁ שָׁנִים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־אֱנוֹשׁ: ז וַיְחִי־שֵׁת אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־אֱנוֹשׁ שֶׁבַע שָׁנִים וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: ח וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי־שֵׁת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת: ס ט וַיְחִי אֱנוֹשׁ תִּשְׁעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־קֵינָן: י וַיְחִי אֱנוֹשׁ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־קֵינָן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: יא וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי אֱנוֹשׁ חָמֵשׁ שָׁנִים וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת: ס יב וַיְחִי קֵינָן שִׁבְעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־מַהֲלַלְאֵל: יג וַיְחִי קֵינָן אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־מַהֲלַלְאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: יד וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי קֵינָן עֶשֶׂר שָׁנִים וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת: ס טו וַיְחִי מַהֲלַלְאֵל חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־יָרֶד: טז וַיְחִי מַהֲלַלְאֵל אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־יֶרֶד שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: יז וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי מַהֲלַלְאֵל חָמֵשׁ וְתִשְׁעִים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת: ס יח וַיְחִי־יֶרֶד שְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־חֲנוֹךְ: יט וַיְחִי־יֶרֶד אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־חֲנוֹךְ שְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: כ וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי־יֶרֶד שְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת: ס כא וַיְחִי חֲנוֹךְ חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־מְתוּשֶׁלַח: כב וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוֹךְ אֶת־הָאֱלֹהִים אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־מְתוּשֶׁלַח שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: כג וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי חֲנוֹךְ חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה: כד וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוֹךְ אֶת־הָאֱלֹהִים וְאֵינֶנּוּ כִּי־לָקַח אֹתוֹ אֱלֹהִים: ס

~ נקודות משיחות קודש ~

פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת הָאָרֶץ וְכִבְשֻׁהָ (בראשית א, כח)

[המשך המענה לעיל לטוענים שיש צורך בהפסקה ומרווח בין ילד לילד כדי שהאשה תוכל לנוח:]

[2]...rest needs [=זקוקה למנוחה]: קָשֶׁה לְהַאֲמִין שֶׁאִשָּׁה שֶׁכְּבָר טָעֲמָה וְקִבְּלָה בְּפוֹעַל הַתַּעֲנוּג וְנַחַת רוּחַ בְּהוֹלֶדֶת יֶלֶד וּבְגִדּוּלוֹ לְנֶגֶד עֵינֶיהָ וְהִתְקַדְּמוּתוֹ עַל יְדֵי חִינּוּכָהּ וּמְסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁלָּהּ וְכוּ׳ תַּסְכִּים וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁתִּרְצֶה לִשְׁלוֹל מֵעַצְמָהּ כָּל זֶה מִטַּעֲמִים הַנָּ״ל, וּבְפָרָט בְּהִתְבּוֹנְנוּת ב(1) [=המענה שנדפס לעיל]. וְהַשַּׁעַם הַפְּנִימִי (subconscious) - ״יִרְאַת״ צַעַר הָעִבּוּר וְהַלֵּדָה וְטוֹרַח הַגִּדּוּל וְאִי אֶפְשָׁרִיּוּת לְהִשְׁתַּתֵּף בְּכָמָּה אֵירוּעִים בְּמֶשֶׁךְ זְמַן זֶה וְלִפְעָמִים בַּיּוֹצֵא בּוֹ, וְהָעִיקָּר עַל פִּי יְסוֹד וְהַתְחָלַת כָּל הַשּׁוּלְחָן עָרוּךְ, מָה תֹּאמַרְנָה הַמַּלְעִיגוֹת, וּכְשֶׁיְּבָאֲרוּ שֶׁזּוֹהִי הַמְּנִיעָה הָאֲמִיתִּית חֲרֵי בְּשִׂמְחָה יִמְסְרוּ לַה׳ הַהַחְלָטָה עַל דְּבַר הַזְּמַן לְהִתְבָּרֵךְ בְּעוֹד זֶרַע חַיָּא וּקְיָמָא...

(ממכתב שבט תשמ״א, נדפס בלקוטי שיחות ח״כ ע׳ 7-546)

שביעי כה וַיְחִי מְתוּשֶׁלַח שֶׁבַע וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־לָמֶךְ: כו וַיְחִי מְתוּשֶׁלַח אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־לֶמֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: כז וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי מְתוּשֶׁלַח תֵּשַׁע וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת: ס כח וַיְחִי־לֶמֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בֵּן: כט וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ נֹחַ לֵאמֹר ״זֶה יְנַחֲמֵנוּ מִמַּעֲשֵׂנוּ וּמֵעִצְּבוֹן יָדֵינוּ מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אֵרְרָהּ יְהוָה: ל וַיְחִי־לֶמֶךְ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־נֹחַ חָמֵשׁ וְתִשְׁעִים שָׁנָה וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: לא וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי־לֶמֶךְ שֶׁבַע וְשִׁבְעִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת: ס לב וַיְהִי־נֹחַ בֶּן־חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד נֹחַ אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת: ו א וַיְהִי כִּי־הֵחֵל הָאָדָם לָרֹב עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה וּבָנוֹת יֻלְּדוּ לָהֶם: ב וַיִּרְאוּ בְנֵי־הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבֹת הֵנָּה וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכֹּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ: ג וַיֹּאמֶר יְהוָה לֹא־יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעֹלָם בְּשַׁגַּם הוּא בָשָׂר וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים

שָׁנָה: ד הַנְּפִלִים הָיוּ בָאָרֶץ בַּיָּמִים הָהֵם וְגַם אַחֲרֵי־כֵן אֲשֶׁר יָבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים אֶל־בְּנוֹת הָאָדָם וְיָלְדוּ לָהֶם הֵמָּה הַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר מֵעוֹלָם אַנְשֵׁי הַשֵּׁם: פ ה וַיַּרְא יְהוָה כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ וְכָל־יֵצֶר מַחְשְׁבֹת לִבּוֹ רַק רַע כָּל־הַיּוֹם: ו וַיִּנָּחֶם יְהוָה כִּי־עָשָׂה אֶת־הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֶל־לִבּוֹ: ז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶמְחֶה אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר־בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה עַד־רֶמֶשׂ וְעַד־עוֹף הַשָּׁמָיִם כִּי נִחַמְתִּי כִּי עֲשִׂיתִם: ח וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי יְהוָה: פפפ

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלַּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא

בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ נקודות משיחות קודש ~

פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת הָאָרֶץ וְכִבְשֻׁהָ (בראשית א, כח)

[לאשה שכתבה שבעלה רוצה שתעשה הפלה רח"ל:]

אֵין זֶה הַפָּלָה כִּי אִם רַחֲמָנָא לִיצְלַן הֲרִיגַת הָעוּבָּר - וּמוּבָן שֶׁאֵין לְאֵם הָעוּבָּר אוֹ הָאָב לַחֲשֹׁב אֲפִלּוּ עַל דְּבַר הֲרִיגַת הָעוּבָּר (וְשֶׁלָּהֶם!), וַאֲפִלּוּ הַקּוֹרֵא לְעַצְמוֹ חִילּוֹנִי - אֵין זֶה מַתִּיר לְהֱיוֹת רוֹצֵחַ רַחֲמָנָא לִיצְלַן וְרַחֲמָנָא לִיצְלַן. אֲפִלּוּ הַנָּאצִים יִמַּח שְׁמָם לֹא הָרְגוּ יַלְדֵיהֶם כִּי אִם שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלִיטָ"א.

אַזְכִּיר עַל הַצִּיּוּן.

(מענה בכתי"ק, דבר מלך ע' 64)

מפטיר ה וַיַּרְא יְהוָה כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ וְכָל־יֵצֶר מַחְשְׁבֹת לִבּוֹ רַק רַע כָּל־הַיּוֹם: ו וַיִּנָּחֶם יְהוָה כִּי־עָשָׂה אֶת־הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֶל־לִבּוֹ: ז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶמְחֶה אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר־בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה עַד־רֶמֶשׂ וְעַד־עוֹף הַשָּׁמָיִם כִּי נִחַמְתִּי כִּי עֲשִׂיתִם: ח וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי יְהוָה: פפפ

קמ"ו פסוקים, אמצית, יחזקיהו סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בְּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לערב ראש חודש שחל בשבת

שמואל א פרק כ

יח וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ: יט וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָּׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאָזֶל: כ וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחִצִּים צִדָּה לְצַד אוֹרָה לְשַׁלַּח־לִי לְמַטָּרָה: כא וְהִנֵּה אֶשְׁלַח אֶת־הַנַּעַר לֵךְ מְצָא אֶת־הַחִצִּים אִם־אָמֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה הַחִצִּים | מִמְּךָ וְהֵנָּה קָחֶנּוּ | וָבֹאָה כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין דָּבָר חַי־יְהוָה: כב וְאִם־כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהֶלְאָה לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה: כג וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֲנִי וָאָתָּה הִנֵּה יְהוָה בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־עוֹלָם: כד וַיִּפָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ אֶל־הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל: כה וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ

עטרת מרים

יח) **וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד** יֵחָסֵר מוֹשָׁבֶךָ מֵאֵין יוֹשֵׁב בּוֹ: **יט) וְשִׁלַּשְׁתָּ** בְּשֶׁגִּיעַ הַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי אַחַר רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וּבִשְׁבִילְךָ הַסַּכָּנָה גְּדוֹלָה מְאֹד, אוֹ **תֵּרֵד מְאֹד** בְּמָקוֹם סֵתֶר וְתִתְחַבֵּא הַרְבֵּה, כִּי אוֹ יְבַקְּשׁוּךָ **וּבָאתָ** אֶל־**הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָּׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה** בַּיּוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּע שָׁאוּל לִיהוֹנָתָן לְבַל הָמִית אֶת דָּוִד **וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאָזֶל** כִּי שָׁם אֶמְצָאֲךָ:

כ) **וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחִצִּים צִדָּה לְצַד אוֹרָה** כְּאִלּוּ אֲנִי מוֹרֶה **הָאֶבֶן** הַהוּא **הָאָזֶל** לְאַחַר זֶה **אֶשְׁלַח אֶת־הַנַּעַר** וְאַגִּיד לוֹ **לֵךְ מְצָא אֶת־הַחִצִּים** הִפָּיְמָן הֵיאַךְ יִהְיֶה בְּיָדִךְ אִם־אָמוֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה הַחִצִּים קְרוֹבִים אֵלַי מִמְּךָ **וְהֵנָּה** עֲבוֹרְךָ מֵהֶם, **קָחֶנּוּ** קַח הַחֵץ **וָבֹאָה** בּוֹא אֵלַי **כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין דָּבָר** רָע, חַי־**יְהוָה** נִשְׁבַּע לוֹ: **כב) וְאִם־כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהֶלְאָה** לְהַלָּן מִמְּקוֹם עָמְדְךָ, אוֹ **לֵךְ לְדַרְכֶּךָ** וּבְרַח לְךָ **כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה** וְנִצַּלְתָּ בְּהַשְׁגָּחַת ה': **כג) וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ** דִּבְרֵי הַבְּרִית שֶׁכָּרַתְנוּ **אֲנִי וָאָתָּה הִנֵּה יְהוָה יִהְיֶה עֵד בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־עוֹלָם:** כד) **וַיִּפָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ אֶל־הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל:** כה) **וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ** מָקוֹם הַמְיוּחָד לוֹ לָשֶׁבֶת

שי למורא

יח) **וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָתָן,** יְהוֹנָתָן בֶּן שָׁאוּל הַמֶּלֶךְ אָמַר לְדָוִד. **מָחָר חֹדֶשׁ,** מָחָר רֹאשׁ חֹדֶשׁ. **וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ,** וְיִוַּכִּירוּ אוֹתְךָ כְּשֶׁיְחַסֵּר מְמוֹשָׁבְךָ יוֹשֵׁב. **יט) וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד,** שְׁלֹשָׁה יָמִים תִּסְתַּתֵּר וְתֵרֵד מְאֹד בָּעֲמֶק לְהִסְתַּתֵּר שָׁם. **בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה,** בְּיוֹם חֹל לְגַמְרֵי, כְּלוֹמַר לְפָנֵי רֹאשׁ חֹדֶשׁ. פֵּרוּשׁ אַחֵר, בְּיוֹם מַעֲשֶׂה הַשְּׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּע שָׁאוּל לִיהוֹנָתָן שֶׁלֹּא יָמִית אֶת דָּוִד, שֶׁגַּם אָז הִסְתַּתֵּר דָּוִד שָׁם. **הָאֶבֶן הָאָזֶל,** הָאֶבֶן שֶׁהָיְתָה אוֹת לְהוֹלְכֵי דְּרָכִים. "הָאָזֶל", הוֹלְכֵי הַדֶּרֶךְ, כְּמוֹ "אָזַל" שֶׁפֵּרוּשׁוֹ הָלַךְ. **כ) צִדָּה אוֹרָה,** לְצַד הָאֶבֶן אֶהְיֶה מוֹרֶה הַחִצִּים. **לְשַׁלַּח לִי לְמַטָּרָה,** שֶׁתִּהְיֶה הָאֶבֶן לִי לְמַטָּרָה. **כא) קָחֶנּוּ וָבֹאָה,** צֵא אַתָּה בְּעַצְמְךָ מִמְּקוֹם מַחֲבוֹאֲךָ וְקָחֶנּוּ וּבוֹא אֵלַי. **כב) לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ ה',** לֵךְ לְדַרְכְּךָ וּבְרַח, שֶׁחִקֵּב"ה אוֹמֵר לְךָ לִבְרֹחַ וּלְהִמָּלֵט. **כג) וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ,** הַבְּרִית שֶׁכָּרַתְנוּ יַחַד. **הִנֵּה ה',** ה' יִהְיֶה עֵד. **כה) אֶל מוֹשַׁב הַקִּיר,** בְּרֹאשׁ הַמֻּסָּבִים סָמוּךְ לַקִּיר. **וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר מִצַּד שָׁאוּל,** סָדַר הַיְשִׁיבָה הָיָה, שָׁדָוִד הָיָה יוֹשֵׁב סָמוּךְ לַמֶּלֶךְ, וְאַחֲרָיו יְהוֹנָתָן, וְאַחֲרָיו אַבְנֵר. וּבְיוֹם הַהוּא

שי למורא

כְּשֶׁהַמֶּלֶךְ יָשַׁב בְּמְקוֹמוֹ וְיהוֹנָתָן בְּמְקוֹמוֹ, וְדָוִד לֹא בָּא, אִם כֵּן נִשְׁאַר יְהוֹנָתָן יוֹשֵׁב סָמוּךְ לְאָבִיו מִבְּלִי שֶׁהַפְסִיק אָדָם אֶחָד בֵּינֵיהֶם, וְאֵין מַדְרֵךְ הַבֵּן לֵישֵׁב בַּהֲסִבָּה אֵצֶל אָבִיו, לָכֵן קָם יְהוֹנָתָן מִמְּקוֹמוֹ לָשֶׁבֶת בִּמְקוֹמוֹ שֶׁל אַבְנֵר, וְאַבְנֵר יָשַׁב בְּמָקוֹם שֶׁל יְהוֹנָתָן כְּדֵי לְהַפְסִיק בֵּין שָׁאוּל לִיהוֹנָתָן בְּנוֹ. וּמְקוֹמוֹ שֶׁל דָּוִד נִשְׁאַר פָּנוּי, שֶׁיּוּכַל לָבוֹא אַחַר כָּךְ. **וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד,** נֶחְסַר הָיָה הַמָּקוֹם מִן הַיּוֹשֵׁב. **כו) כִּי לֹא טָהוֹר,** וְהֵם הָיוּ נִשְׁמָרִים מֵאֲכֹל יַחַד הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר. אוֹ שֶׁהָיוּ אוֹכְלִים זִבְחֵי שְׁלָמִים, וְאָסוּר לְטְמֵאִים. וְגַם יִתָּכֵן שֶׁאֵין מִדַּרְכּוֹ הַמּוּסָר לָבוֹא טָמֵא לְשֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ. **כז) מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי,** בְּיוֹם הַשֵּׁנִי שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ, דְּהַיְנוּ לַמָּחֳרָת. **כח) מֵעִמָּדִי,** מִמֶּנִּי לָקַח רְשׁוּת בְּלָבְתּוֹ לְבֵית לֶחֶם, וְלֹא הָלַךְ בְּלִי רְשׁוּת. **כט) שַׁלְּחֵנִי,** תֵּן לִי רְשׁוּת לְלֶכֶת. **וְזַבַּח מִשְׁפָּחָה,** אוֹתוֹ הַיּוֹם הָיוּ בְּנֵי מִשְׁפַּחְתּוֹ זוֹבְחִים זִבְחֵי שְׁלָמִים. **וְהוּא צִוָּה לִי אָחִי,** וְאָחִי הַגָּדוֹל צִוָּה עָלַי לִהְיוֹת שָׁם. **ל) בֶּן נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת,** בִּנּוּי שֶׁל מְעַוֶּתֶת הַמּוּסָר, כְּלוֹמַר שֶׁאִמּוֹ לֹא הוֹכִיחָתוּ בְּקַטְנוּתוֹ וְלֹא קִבֵּל מוּסָר בָּרָאוּי. (וְאָמְרוּ רז"ל, שְׁכָּשֶׁחָטְפוּ בְּנֵי בִּנְיָמִין מִבְּנוֹת שִׁילֹה שֶׁיָּצְאוּ לָחוּל בַּכְּרָמִים, הָיָה שָׁאוּל בַּיָּשָׁן וְלֹא רָצָה לַחְטֹף, עַד שֶׁבָּאָה הִיא עַצְמָהּ וְהֵעֲזָה פָּנֶיהָ וְרָדְפָה אַחֲרָיו). **כִּי בוֹחֵר אַתָּה לְבֶן יִשַׁי,** שֶׁהוּא יְמַלֵּךְ. **לְבָשְׁתְּךָ,** כְּשֶׁיִּשְׁמְעוּ אֲנָשִׁים שֶׁאַתָּה אוֹהֵב אָדָם שֶׁאֵינוֹ שׁוֹנֵא, יֹאמְרוּ שֶׁאֵינְךָ בְּנִי, וְזֶה יִהְיֶה לְבָשְׁתְּךָ. **וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ,** וּלְבוּשָׁה וְחֶרְפָּה שֶׁל אִמְּךָ. **לג) כִּי כָלָה הִיא,** נִגְמְרָה הַהַחְלָטָה. **לד) אֶל דָּוִד,** בִּשְׂכִיל דָּוִד. **כִּי הִכְלִמוֹ אָבִיו,** וְגַם

כְּפַעַם | בְּפַעַם אֶל־מוֹשַׁב הַקִּיר וַיָּקָם
יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר מִצַּד שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד
מְקוֹם דָּוִד: כו וְלֹא־דִבֶּר שָׁאוּל מְאוּמָה
בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא בִּלְתִּי
טָהוֹר הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר: כז וַיְהִי
מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וַיִּפָּקֵד מְקוֹם
דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מַדּוּעַ
לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־
הַלָּחֶם: כח וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל
נִשְׁאֹל נִשְׁאַל דָּוִד מֵעִמָּדִי עַד־בֵּית
לָחֶם: כט וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי נָא כִּי זֶבַח
מִשְׁפָּחָה לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִי אָחִי
וְעַתָּה אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה
נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי עַל־כֵּן לֹא־בָא
אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ: ל וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל
בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת
הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי־בֹחֵר אַתָּה לְבֶן־יִשַׁי
לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ: לא כִּי
כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן־יִשַׁי חַי עַל־
הָאֲדָמָה לֹא תִכּוֹן אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ וְעַתָּה שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ
אֵלַי הוֹאִיל וְאַתָּה נָתַתָּ לוֹ רְשׁוּת לְלֶכֶת
כִּי בֶן־מָוֶת הוּא: לב וַיַּעַן יְהוֹנָתָן
אֶת־שָׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו
לָמָּה יוּמַת מֶה עָשָׂה אִם ה'
הִמְלִכוֹ: לג וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־
הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע
יְהוֹנָתָן כִּי־כָלָה הִיא גְּמֹר דַּעְתּוֹ
מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד:
לד וַיָּקָם יְהוֹנָתָן מֵעִם הַשֻּׁלְחָן

עטרת מרים

בּוֹ בְּפַעַם | בְּפַעַם אֶל־מוֹשַׁב שֶׁאֵצֶל הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב וְהוֹשִׁיב אַבְנֵר מִצַּד שָׁאוּל אָבִיו כִּי לֹא רָצָה לְהִיוֹת סָמוּךְ לְאָבִיו, שֶׁאִם יִקָּצוֹף עָלָיו עַל דְּבַר דָּוִד, וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד: כו וְלֹא־דִבֶּר לֹא שָׁאַל שָׁאוּל עַל דְּבַר דָּוִד מְאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא מֵדּוּעַ לֹא בָּא דָּוִד כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא שֶׁרְאָה קֶרִי בִּלְתִּי טָהוֹר כִּי־לֹא טָהוֹר כִּי עֲדַיִן לֹא טָבַל לִקְרִיו: כז וַיְהִי מִמָּחֳרַת רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לַחֹדֶשׁ וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מַדּוּעַ לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־הַלֶּחֶם אם הָיָה מִקְרֶה, הָיָה לוֹ לָבוֹא הַיּוֹם חִלּוּפוֹ: כח וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל נִשְׁאַל דָּוִד מֵעִמָּדִי עַד־בֵּית לֶחֶם: כט וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי נָא תֵּן לִי רְשׁוּת לְלֶכֶת כִּי זֶבַח מִשְׁפָּחָה וְזִבְחֵי שְׁלָמִים לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִי אֵלֶיךָ אָחִי הַכְּבוֹר לְבוֹא אֶל הַסֵּבָה, וְעַתָּה אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ כִּי נָתַתִּי לוֹ רְשׁוּת לְלֶכֶת, וְהִלַּךְ לוֹ: ל וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת אַתָּה כְּאִמְּךָ שֶׁהִיא מוֹרֶדֶת בְּרְצוֹנִי, כֵּן אַתָּה מוֹרֵד בִּי לֶאֱהוֹב מַה שֶּׁאֲנִי שׂוֹנֵא הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי־בֹחֵר אַתָּה לְבֶן בֶּן יִשַׁי לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ כִּי יֹאמְרוּ הַשּׁוֹמְעִים שֶׁאַתָּה אוֹהֵב אָדָם שֶׁאֲנִי שׂוֹנֵא, אִם־כֵּן אֵינְךָ בְּנִי וְאִמְּךָ זָנָתָה: לא כִּי כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן־יִשַׁי חַי עַל־הָאֲדָמָה לֹא תִכּוֹן אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ וְעַתָּה שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ אֵלַי הוֹאִיל וְאַתָּה נָתַתָּ לוֹ רְשׁוּת לְלֶכֶת כִּי בֶן־מָוֶת הוּא: לב וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוּמַת מֶה עָשָׂה אִם ה' הִמְלִיכוֹ: לג וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן כִּי־כָלָה הִיא גְּמֹר דַּעְתּוֹ מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד: לד וַיָּקָם יְהוֹנָתָן מֵעִם הַשֻּׁלְחָן

עטרת מרים

בָּחֳרִי־אָף וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי לַחֹדֶשׁ לֶחֶם כִּי נֶעְצַב אֶל־דָּוִד בִּרְאוֹתוֹ כִּי כָלְתָה אֵלָיו הָרָעָה, וְעוֹד כִּי הִכְלִמוֹ אָבִיו שֶׁקְּרָאוֹ בֶּן נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת: לה וַיְהִי בַבֹּקֶר בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לַחֹדֶשׁ וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד אֲשֶׁר קָבַע לוֹ דָּוִד וְנַעַר קָטֹן עִמּוֹ: לו וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רֹץ מְצָא נָא אֶת־הַחִצִּים אֲשֶׁר אָנֹכִי מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ אַחַר הַחֵץ הָרִאשׁוֹן שֶׁיָּרָה, וּבְעוֹדוֹ רָץ, וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי הַשֵּׁנִי לְהַעֲבִרוֹ לְהָלְאָה לַמַּטָּרָה וְהוּא הָאֶבֶן הָאָזֶל: לז וַיָּבֹא הַנַּעַר עַד־מְקוֹם הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן בָּרִאשׁוֹנָה וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר וַיֹּאמֶר הֲלוֹא הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרִיתִי בָּאַחֲרוֹנָה הִיא מִמְּךָ וָהָלְאָה: לח וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר מְהֵרָה חוּשָׁה רוּץ מַהֵר אַחַר הַשְּׁנִיָּה אַל־תַּעֲמֹד בִּמְקוֹם הָרִאשׁוֹנָה וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־הַחִצִּים הָרִאשׁוֹנָה וְהַשְּׁנִיָּה וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו: לט וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה מֵהַסִּימָן הַנַּעֲשָׂה בִּירִיַּת אֵלּוּ הַחִצִּים אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר: מ וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת־כֵּלָיו הַקֶּשֶׁת וְהַחִצִּים אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבֵיא הָעִיר: מא הַנַּעַר בָּא הָלַךְ לָבוֹא הָעִירָה וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב מִצַּד הַדְּרוֹמִי שֶׁל אֶבֶן הָאָזֶל וַיִּפֹּל לְאַפָּיו עַל פָּנָיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְּׁקוּ ׀ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ עִם אֶת כִּי הָיְתָה קָשָׁה לָהֶם הַפְּרִידָה רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל הִרְבָּה לִבְכּוֹת יוֹתֵר מִיהוֹנָתָן: מב וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם וְהַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר וְאָמַרְנוּ יְהוָה יִהְיֶה ׀ בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם:

שי למורא

מִשּׁוּם שֶׁאָבִיו הִכְלִים (בִּיֵּשׁ) אֶת יְהוֹנָתָן בְּדִבּוּר וּבְמַעֲשֶׂה. לה) לְמוֹעֵד דָּוִד, לַמּוֹעֵד שֶׁקָּבַע לוֹ דָּוִד. לו) יָרָה הַחֵצִי לְהַעֲבִרוֹ, יָרָה הַחֵץ בְּכֹחַ שֶׁיַּעֲבֹר אַחֲרֵי הָאֶבֶן. מא) מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב, מִקִּרְבַת מָקוֹם לַצַּד הַדְּרוֹמִי שֶׁל הָאֶבֶן הָאָזֶל. אֶת רֵעֵהוּ, עִם רֵעֵהוּ. שֶׁהָיְתָה קָשָׁה עֲלֵיהֶם הַפְּרֵדָה. עַד דָּוִד הִגְדִּיל, שֶׁדָּוִד הִרְבָּה לִבְכּוֹת יוֹתֵר מִיהוֹנָתָן. מב) אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ, וְתִזְכֹּר שֶׁנִּשְׁבַּעְנוּ וכו׳. ה׳ יִהְיֶה, ה׳ יִהְיֶה עֵד עַל הַשְּׁבוּעָה.

יְהוֹנָתָן מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בָּחֳרִי־אָף וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לֶחֶם כִּי נֶעְצַב אֶל־דָּוִד כִּי הִכְלִמוֹ אָבִיו: לה וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד דָּוִד וְנַעַר קָטֹן עִמּוֹ: לו וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רֹץ מְצָא נָא אֶת־הַחִצִּים אֲשֶׁר אָנֹכִי מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי לְהַעֲבִרוֹ: לז וַיָּבֹא הַנַּעַר עַד־מְקוֹם הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר וַיֹּאמֶר הֲלוֹא הַחֵצִי מִמְּךָ וָהָלְאָה: לח וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר מְהֵרָה חוּשָׁה אַל־תַּעֲמֹד וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־הַחִצִּים וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו: לט וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר: מ וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת־כֵּלָיו אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבֵיא הָעִיר: מא הַנַּעַר בָּא וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב וַיִּפֹּל לְאַפָּיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְּׁקוּ ׀ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל: מב וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה ׀ בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמַּח בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרֵךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

הַמּוֹלָד לְחוֹדֶשׁ מַר־חֶשְׁוָן: יוֹם א׳ שָׁעָה 9 בַּבּוֹקֶר, 43 דַקוֹת וְ2 חֲלָקִים.
רֹאשׁ חוֹדֶשׁ מַר־חֶשְׁוָן בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי הַבָּא עָלֵינוּ לְטוֹבָה.

שי למורא

ה) **הָאֵל ה׳,** בַּעַל הַדִּין וּבַעַל הָרַחֲמִים. **וְנוֹטֵיהֶם,** שֶׁנָּטָה אֶת שִׁבְעַת הָרְקִיעִים כְּאֹהֶל עַל הָאָרֶץ. **רֹקַע,** פּוֹרֵשׂ, כְּמוֹ "וַיְרַקְּעוּ אֶת פַּחֵי הַזָּהָב" (שמות לט,ג). **וְצֶאֱצָאֶיהָ,** הַצְּמָחִים. **לָעָם עָלֶיהָ,** לָאֲנָשִׁים שֶׁחַיִּים עָלֶיהָ. **וְרוּחַ לַהֹלְכִים בָּהּ,** וְלִשְׁאָר הַבְּרִיּוֹת נָתַן רוּחַ שֶׁל חִיּוּת. ו) **קְרָאתִיךָ,** לִישַׁעְיָה הוּא אוֹמֵר. **וְאֶצָּרְךָ,** אֶשְׁמָרְךָ. **לִבְרִית עָם,** לְהָשִׁיב אֶת עַמִּי לִבְרִיתִי, לְקַיֵּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה. **לְאוֹר גּוֹיִם,** כָּל שֵׁבֶט קָרוּי גּוֹי לְעַצְמוֹ. ז) **לִפְקֹחַ עֵינַיִם עִוְרוֹת,** שֶׁאֵינָם רוֹאִים אֶת גְּבוּרָתִי, לָתֵת לֵב לָשׁוּב אֵלַי. **אַסִּיר,** יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם אֲסִירִים בַּגּוֹלָה. ח) **וּכְבוֹדִי לְאַחֵר לֹא אֶתֵּן,** שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַגּוֹיִם מוֹשְׁלִים בְּעַמִּי, וְלֹא

עטרת מרים

נְבוּאָה בְּשׁוֹרָה עַל הַגְּאוּלָּה: הָעִנְיָן הַזֶּה אֲמָרוֹ הַנָּבִיא כַּמָּה פְּעָמִים, לְפִי שֶׁהָיוּ בְּדוֹרוֹ בַּעֲלֵי אֱמוּנָה רָעָה שֶׁהָיוּ מַאֲמִינִים כִּי הָעוֹלָם לֹא נִבְרָא אֶלָּא כָּךְ הָיָה קַדְמוֹן, וְיֵשׁ שֶׁהָיוּ מַאֲמִינִים כִּי הָעוֹלָם מִקְרֶה אֵין לוֹ בּוֹרֵא וְלֹא עִלָּה כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְנוּ, וּמִפְּנֵי הָאֱמוּנוֹת הָרָעוֹת הָהֵם הָיָה שׁוֹנֶה תָּמִיד הָעִנְיָן הַזֶּה כִּי הַשֵּׁם יִתְעַלֶּה הוּא בּוֹרֵא הָעוֹלָם וּמְחַדְּשׁוֹ וְהוּא מוֹצִיאוֹ מֵאַיִן לְיֵשׁ, וְאָמַר בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם, אָמַר אַל יַחֲשׁוֹב אָדָם כִּי הַשָּׁמַיִם בַּעֲבוּר שֶׁהֵם קַיָּמִים וְלֹא יִקְרֶה אוֹתָם שׁוּם הֶפְסֵד וְשׁוּם שִׁנּוּי שֶׁהֵם קַדְמוֹנִים, אֶלָּא הָאֵל בְּרָאָם וְחִדְּשָׁם וְהוּא מוֹצִיאוֹ מֵאַיִן לְיֵשׁ:

ה כֹּה־אָמַר הָאֵל יְהוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם וְנוֹטֵיהֶם הוּא נָטַע אוֹתָם לִהְיוֹת כְּאוֹהֶל, רֹקַע פָּרַשׂ הָאָרֶץ וְצֶאֱצָאֶיהָ הֵם הַצְּמָחִים כּוּלָּם הוֹצִיא, נֹתֵן נְשָׁמָה לָעָם עָלֶיהָ וְרוּחַ הַחִיּוּנִי לַהֹלְכִים בָּהּ לִשְׁאָר הַבְּרִיּוֹת:

נְבוּאַת ה׳ לִישַׁעְיָה: ו עַל הַמָּשִׁיחַ יֹאמַר אֲנִי יְהוָה קְרָאתִיךָ בְּשִׁמְךָ עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים בְּצֶדֶק וְאַחְזֵק בְּיָדֶךָ לְהַגְבִּיר אוֹתְךָ עַל כֹּל וְאֶצָּרְךָ אֶשְׁמוֹר אוֹתְךָ וְאֶתֶּנְךָ הַכֹּחַ לִבְרִית עָם לְהָסֵב עַמִּי לִבְרִיתִי לְקַיֵּים הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה לְאוֹר גּוֹיִם לְהָאִיר לְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל (כָּל שֵׁבֶט קָרוּי גּוֹי לְעַצְמוֹ) לָדַעַת שֶׁה׳ הוּא הָאֱלֹהִים: ז ה׳ פּוֹעֵל לִפְקֹחַ עֵינַיִם אֲשֶׁר נִהְיוּ עִוְרוֹת מֵרוֹב הַצָּרוֹת, ה׳ פּוֹעֵל לְהוֹצִיא מִמַּסְגֵּר אַסִּיר וּמִבֵּית כֶּלֶא אֶת יִשְׂרָאֵל הָאֲסוּרִים בְּבָבֶל וְגַם יוֹצִיא יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ שָׁמָּה: ח אֲנִי יְהוָה הוּא שְׁמִי הַמְיוּחָד לִי וּכְבוֹדִי לְאַחֵר

הפטרה לפרשת בראשית לשמו״ת

בישעיה פרק מב

מב ה כֹּה־אָמַר הָאֵל יְהוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם וְנוֹטֵיהֶם רֹקַע הָאָרֶץ וְצֶאֱצָאֶיהָ נֹתֵן נְשָׁמָה לָעָם עָלֶיהָ וְרוּחַ לַהֹלְכִים בָּהּ: ו אֲנִי יְהוָה קְרָאתִיךָ בְצֶדֶק וְאַחְזֵק בְּיָדֶךָ וְאֶצָּרְךָ וְאֶתֶּנְךָ לִבְרִית עָם לְאוֹר גּוֹיִם: ז לִפְקֹחַ עֵינַיִם עִוְרוֹת לְהוֹצִיא מִמַּסְגֵּר אַסִּיר מִבֵּית כֶּלֶא יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ: ח אֲנִי יְהוָה הוּא שְׁמִי וּכְבוֹדִי לְאַחֵר לֹא־אֶתֵּן וּתְהִלָּתִי לַפְּסִילִים:

לֹא־אֶתֵּן עוֹד וּתְהִלָּתִי מַה שֶּׁרָאוּי לְהַלֵּל אוֹתִי לֹא יְהַלְּלוּ עוֹד לַפְּסִילִים: ט הַנְּבוּאוֹת הָרִאשֹׁנוֹת שֶׁנִּבֵּאתִי עַל סַנְחֵרִיב הִנֵּה כְּבָר־בָּאוּ וַחֲדָשׁוֹת שֶׁלֹּא שְׁמַעְתֶּם עֲדַיִן, וְהִיא הַגְּאוּלָּה הָעֲתִידָה אֲנִי מַגִּיד בְּטֶרֶם תִּצְמַחְנָה לִפְנֵי שֶׁהִיא תַּתְחִיל, אַשְׁמִיעַ אֶתְכֶם: י אָז שִׁירוּ לַיהוָה שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ יִהְיֶה נִשְׁמָע מִקְצֵה הָאָרֶץ יוֹרְדֵי הַיָּם וּמְלֹאוֹ וְהַבְּרִיּוֹת הַמְמַלְּאִים אֶת הַיָּם, גַּם הַמָּה אִיִּים וְיֹשְׁבֵיהֶם יְהַלְּלוּ לַה׳ (וְהוּא עִנְיַן מְלִיצָה, כִּי אֵין הָאִיִּים וְהַבְּרִיּוֹת בַּעֲלֵי דֵעָה וְדִבּוּר לְהַלֵּל): יא יִשְׂאוּ קוֹל שִׁיר מִדְבָּר וְעָרָיו וְכָל חֲצֵרִים אֲשֶׁר תֵּשֵׁב בָּהֶם עֲדַת קֵדָר (הַשּׁוֹכְנִים בַּמִּדְבָּר בְּאֹהָלִים) יָרֹנּוּ תְּהִלּוֹת ה׳ יֹשְׁבֵי עַל הַסֶּלַע מֵרֹאשׁ הָרִים יִצְוָחוּ יִהְיֶה נִשְׁמָע קוֹל צְוָחָה שֶׁל שִׂמְחָה וְהַלֵּל: יב יָשִׂימוּ בְּפִיהֶם יִתְּנוּ לַיהוָה כָּבוֹד וּתְהִלָּתוֹ בָּאִיִּים יַגִּידוּ הָאֲנָשִׁים הַשּׁוֹכְנִים שָׁם: יג יְהוָה כַּגִּבּוֹר יֵצֵא לִתְשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת הַבָּקִי בְּהַנְהָגַת הַמִּלְחָמָה, וְאֵינוֹ לוֹחֵם בְּעַצְמוֹ רַק יָעִיר יְעוֹרֵר קִנְאָה בִּלְבָבָם יָרִיעַ כְּגִבּוֹר הַמְנַצֵּחַ בַּמִּלְחָמָה אַף־יַצְרִיחַ יְסַבֵּב שֶׁאוֹיְבָיו יִצְרְחוּ זַעֲקַת שֶׁבֶר שֶׁיָּבִים אוֹתָם, וְכָךְ עַל־אֹיְבָיו יִתְגַּבָּר: יד הֶחֱשֵׁיתִי מֵעוֹלָם זֶה זְמַן רַב אֲנִי שׁוֹתֵק עַל מַה שֶּׁעָשׂוּ הָאוּמּוֹת לְעַמִּי, אַחֲרִישׁ אֶתְאַפָּק אֶתְחַזֵּק לִכְבּוֹשׁ כַּעְסִי. אֲבָל מֵעַתָּה כַּיּוֹלֵדָה אֶפְעֶה אֶשְׁאַג אֶשֹּׁם אֶעֱשֶׂה שְׁמָמָה וְאֶשְׁאַף יָחַד וְאֶבְלַע כֻּלָּם יַחַד: טו אַחֲרִיב הָרִים וּגְבָעוֹת וְכָל־עֶשְׂבָּם אוֹבִישׁ וְשַׂמְתִּי נְהָרוֹת לָאִיִּים לִהְיוֹת חֹרֶב וְיֹבֵשׁ כְּאִיִּים וַאֲגַמִּים אוֹבִישׁ: טז וְכִי הֶחֱשֵׁיתִי מֵעוֹלָם אֲשֶׁר אַחֲרִישׁ גַּם עַתָּה? הֲלֹא אֵלֶּה הַדְּבָרִים עֲשִׂיתִים - מִימוֹת עוֹלָם וְהוֹלַכְתִּי כְּעִוְרִים אֶת יִשְׂרָאֵל לְאַרְצָם בְּדֶרֶךְ הַמִּדְבָּר לֹא יָדָעוּ בִּנְתִיבוֹת לֹא־יָדְעוּ אַדְרִיכֵם אָשִׂים מַחְשָׁךְ הַחֹשֶׁךְ לִפְנֵיהֶם לָאוֹר וּמַעֲקַשִּׁים דֶּרֶךְ הַמְעֻקָּם עָשִׂיתִי לְמִישׁוֹר יָשָׁר וְשָׁוֶה. אֵלֶּה הַדְּבָרִים עֲשִׂיתִם מֵאָז כְּשֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא עֲזַבְתִּים גַּם עַתָּה: יז אָז נָסֹגוּ אָחוֹר הַבּוֹטְחִים בַּפֶּסֶל, כְּדֶרֶךְ אָדָם הַנִּכְלָם שֶׁחוֹזֵר לַאֲחוֹרָיו לְבַל יִרְאֵהוּ בְּבָשְׁתּוֹ. יֵבֹשׁוּ בֹּשֶׁת הַבֹּטְחִים בַּפֶּסֶל הָאֹמְרִים לְמַסֵּכָה אַתֶּם אֱלֹהֵינוּ: יח אַתֶּם יִשְׂרָאֵל הַחֵרְשִׁים שְׁמָעוּ דְּבַר ה׳ וְהַעִוְרִים מִלִּרְאוֹת מִצְוֹתָיו, שִׁמְעוּ מֵעַתָּה הַבִּיטוּ לִרְאוֹת: יט מִי הוּא הַיּוֹתֵר רָאוּי לְהִקָּרֵא עִוֵּר כִּי אִם־עַבְדִּי עַל כִּי הוּא יוֹדֵעַ וּמַכִּיר בְּקִלְקוּל הַדּוֹר, וְאֵינוֹ מִסְתַּכֵּל בְּמַעֲשֵׂיהֶם לְהַיְשִׁירָם וּלְתַקְּנָם. וְכֵן מִי הוּא הַיּוֹתֵר רָאוּי לְהִקָּרֵא חֵרֵשׁ כְּמַלְאָכִי

ט הָרִאשֹׁנוֹת הִנֵּה־בָאוּ וַחֲדָשׁוֹת אֲנִי מַגִּיד בְּטֶרֶם תִּצְמַחְנָה אַשְׁמִיעַ אֶתְכֶם: י שִׁירוּ לַיהוָה שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ מִקְצֵה הָאָרֶץ יוֹרְדֵי הַיָּם וּמְלֹאוֹ אִיִּים וְיֹשְׁבֵיהֶם: יא יִשְׂאוּ מִדְבָּר וְעָרָיו חֲצֵרִים תֵּשֵׁב קֵדָר יָרֹנּוּ יֹשְׁבֵי סֶלַע מֵרֹאשׁ הָרִים יִצְוָחוּ: יב יָשִׂימוּ לַיהוָה כָּבוֹד וּתְהִלָּתוֹ בָּאִיִּים יַגִּידוּ: יג יְהוָה כַּגִּבּוֹר יֵצֵא כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָעִיר קִנְאָה יָרִיעַ אַף־יַצְרִיחַ עַל־אֹיְבָיו יִתְגַּבָּר: יד הֶחֱשֵׁיתִי מֵעוֹלָם אַחֲרִישׁ אֶתְאַפָּק כַּיּוֹלֵדָה אֶפְעֶה אֶשֹּׁם וְאֶשְׁאַף יָחַד: טו אַחֲרִיב הָרִים וּגְבָעוֹת וְכָל־עֶשְׂבָּם אוֹבִישׁ וְשַׂמְתִּי נְהָרוֹת לָאִיִּים וַאֲגַמִּים אוֹבִישׁ: טז וְהוֹלַכְתִּי עִוְרִים בְּדֶרֶךְ לֹא יָדָעוּ בִּנְתִיבוֹת לֹא־יָדְעוּ אַדְרִיכֵם אָשִׂים מַחְשָׁךְ לִפְנֵיהֶם לָאוֹר וּמַעֲקַשִּׁים לְמִישׁוֹר אֵלֶּה הַדְּבָרִים עֲשִׂיתִם וְלֹא עֲזַבְתִּים: יז נָסֹגוּ אָחוֹר יֵבֹשׁוּ בֹּשֶׁת הַבֹּטְחִים בַּפֶּסֶל הָאֹמְרִים לְמַסֵּכָה אַתֶּם אֱלֹהֵינוּ: יח הַחֵרְשִׁים שְׁמָעוּ וְהַעִוְרִים הַבִּיטוּ לִרְאוֹת: יט מִי עִוֵּר כִּי אִם־עַבְדִּי וְחֵרֵשׁ כְּמַלְאָכִי אֶשְׁלָח מִי עִוֵּר כִּמְשֻׁלָּם וְעִוֵּר כְּעֶבֶד

יֹאמְרוּ "יָדֵנוּ רָמָה". ט) הָרִאשֹׁנוֹת הִנֵּה בָאוּ, מַה שֶּׁהִבְטַחְתִּי לְאַבְרָהָם לִזְמַן צֵאתָם מִגָּלוּת מִצְרַיִם "וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי" (בראשית טו,יד). י) שִׁירוּ לַה׳ שִׁיר חָדָשׁ, בְּעֵת גְּאֻלַּת יִשְׂרָאֵל. אִיִּים וְיוֹשְׁבֵיהֶם, עַל דֶּרֶךְ מְלִיצָה אָמַר, שֶׁגַּם הָאִיִּים וְגַם יוֹשְׁבֵיהֶם יָשִׁירוּ. יא) יִשְׂאוּ מִדְבָּר וְעָרָיו, הַמִּדְבָּר וְהֶעָרִים שֶׁיֶּשְׁנָם גַּם בּוֹ, כֻּלָּם יָרִימוּ קוֹל שִׁיר. חֲצֵרִים תֵּשֵׁב קֵדָר, גַּם הַחֲצֵרִים שֶׁיּוֹשְׁבִים בָּהֶם בְּנֵי קֵדָר. יוֹשְׁבֵי סֶלַע, גַּם הַמֵּתִים שֶׁיִּחְיוּ יָרֹנּוּ. יִצְוָחוּ, יָרִימוּ קוֹלָם בְּשִׁיר. יג) יֵצֵא, לְהוֹשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל. יָעִיר קִנְאָה, לְקַנֵּא עֲבוּר עַמּוֹ. יָרִיעַ, כְּגִבּוֹר הַמְנַצֵּחַ בְּמִלְחָמָה. יד) הֶחֱשֵׁיתִי מֵעוֹלָם, זֶה זְמַן רַב שָׁתַקְתִּי עַל מַה שֶּׁעָשׂוּ הַגּוֹיִם לְעַמִּי. אֶתְאַפָּק, הָיִיתִי מִתְחַזֵּק לִכְבֹּשׁ כַּעְסִי. כַּיּוֹלֵדָה אֶפְעֶה, אֲבָל מֵעַכְשָׁיו אֶשְׁאַג בְּקוֹל כַּיּוֹלֵדָה עַל אוֹיְבֵי עַמִּי. אֶשֹּׁם וְאֶשְׁאַף יָחַד, אֶעֱשֶׂה שְׁמָמָה בַּגּוֹיִם וְאֶבְלָעֵם כֻּלָּם יַחַד. טו) אַחֲרִיב הָרִים וּגְבָעוֹת וגו׳, כְּלוֹמַר, אֶהֱרֹג מְלָכִים וְשָׂרִים וְכָל הַנִּלְוִים עֲלֵיהֶם. טז) וְהוֹלַכְתִּי עִוְרִים וגו׳, אָז אוֹלִיךְ אֶת יִשְׂרָאֵל לְאַרְצָם בְּדֶרֶךְ שֶׁאֵינָם מַכִּירִים וְהֵם בָּהּ כְּעִוְרִים. וּמַעֲקַשִּׁים, דְּרָכִים מְעֻקָּמוֹת. יח) הַחֵרְשִׁים וגו׳, אַתֶּם יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֱיִיתֶם חֵרְשִׁים מִשְּׁמֹעַ דְּבַר ה׳, וְעִוְרִים מִלִּרְאוֹת מִצְוֹתַי, מֵעַתָּה שִׁמְעוּ וּרְאוּ. יט) מִי עִוֵּר כִּי אִם עַבְדִּי, כְּלוֹמַר, הַגּוֹיִם שֶׁאֵין זֶה מִטִּבְעָם לִרְאוֹת בִּרְאִיָּה פְּנִימִית וְלִשְׁמֹעַ דְּבַר ה׳, אֵין לְכַנּוֹתָם עִוְרִים וְחֵרְשִׁים, שֶׁהֲרֵי הֵם לְעִנְיָן זֶה כְּעֵץ וָאֶבֶן, אֲבָל יִשְׂרָאֵל שֶׁיְּכוֹלִים לִרְאוֹת מַעֲשֵׂי ה׳ וְלִשְׁמֹעַ דְּבָרוֹ, וְאֵינָם רוֹאִים וְשׁוֹמְעִים, יִצְדַּק עֲלֵיהֶם שֵׁם עִוְרִים וְחֵרְשִׁים. כְּמַלְאָכִי אֶשְׁלָח, כְּלוֹמַר, מִי שֶׁנָּתַתִּי חָכְמָה בְּלִבּוֹ, וּכְאִלּוּ שְׁלַחְתִּיו לְלַמֵּד דַּעַת אֶת הָעָם, וְהוּא כְּחֵרֵשׁ וְאֵינוֹ מְלַמֵּד. עִוֵּר כִּמְשֻׁלָּם, הַשָּׁלֵם בְּמִדּוֹת נְכוֹנוֹת מִתּוֹלַדְתּוֹ, וּמַסְתִּיר עֵינָיו מִלִּרְאוֹת מַעֲשֵׂי ה׳. כְּעֶבֶד ה׳, כְּמִי שֶׁתִּקֵּן מִדּוֹתָיו וְשִׂכְלוֹ מִצַּד

שי למורא

בְּחִירָתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ. **כ) רָאוֹת רַבּוֹת וְלֹא תִשְׁמֹר**, רְאִיּוֹת הַרְבֵּה לְפָנֶיךָ, וְאִינָכֶם שׁוֹמְרִים לְהַבִּיט בְּמַעֲשֵׂי וְלִשׁוּב אֵלַי. וְכֵן "פָּקוֹחַ אָזְנַיִם וגו'". **כא) ה' חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ וגו'**, ה' חָפֵץ לְהַרְאוֹתְכֶם וְלִפְקֹחַ אָזְנֵיכֶם, לְמַעַן צִדְקוֹ. וּלְכָךְ הוּא מַגְדִּיל לָכֶם תּוֹרָה וּמַחֲזִקָה.

עטרת מרים

אֶשְׁלָח שֶׁנָּתַתִּי חָכְמָה בְּלִבּוֹ וּכְאִלּוּ שְׁלַחְתִּיו, וְהוּא כְּחֵרֵשׁ לֹא יִשְׁמַע מַעֲשֵׂי בְּנֵי הָעָם לְהַזְהִירָם עַל הַדָּבָר **מִי עִוֵּר כְּמְשֻׁלָּם** הַשָּׁלֵם בְּמִדּוֹת **וְעִוֵּר כְּעֶבֶד יְהוָה: כ** הִלֹּא הַמָּה **רָאוֹת** רוֹאִים **רַבּוֹת** הַרְבֵּה חָכְמָה **וְלֹא תִשְׁמֹר** וְאֵין בָּהֶם מִי אֲשֶׁר יִשְׁמוֹר אֶת הַזּוּלָת לַהֲשִׁיבוֹ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה, **וְלָבֵן** מֵהָרְאוּי לְהִקָּרֵא עִוֵּר, **פָּקוֹחַ אָזְנַיִם** הֲלֹא יֵשׁ

יְהוָה: כ רָאוֹת רַבּוֹת וְלֹא תִשְׁמֹר פָּקוֹחַ אָזְנַיִם וְלֹא יִשְׁמָע: כא יְהוָה חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

לָהֶם אָזְנַיִם פְּתוּחוֹת לְהָבִין מִצְוֹת ה' **וְלֹא יִשְׁמָע** וְאֵין בָּהֶם מִי אֲשֶׁר יִשְׁמַע וְאֵינוֹ מַזְהִיר לְזוּלָת, כִּי עוֹשֶׂה עַצְמוֹ כְּאִלּוּ לֹא יָבִין, וְלָבֵן מֵהָרָאוּי לְהִקָּרֵא חֵרֵשׁ: **כא יְהוָה חָפֵץ בָּאֲנָשִׁים לְמַעַן צִדְקוֹ** שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶם יַצְדִּיק אֶת הַזּוּלָת לְלַמְּדוֹ דֶּרֶךְ הַיָּשָׁר **יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר** לְהַרְבּוֹת לִמּוּד דַּעַת אֶת הָעָם:

בשנה מעוברת מוסיפים ומסיימים ב"ואחרי לא יהיה". "הנהגה זו ענין פרטי השייך אלי - ואין זו הוראה לרבים".

(משיחות שבת בראשית (א) ה'תשי"ז סעיף ו', שבת בראשית תשכ"ה סעיף ג' ושבת בראשית ה'תשד"מ סעיף יב):

שי למורא

כב) וְהוּא עַם בָּזוּז וְשָׁסוּי, בְּלוֹמַר, וְהֵם לֹא שָׁבוּ מִדַּרְכָּם הָרָעָה, וְלָכֵן הֵם בְּזוּזִים וּרְמוּסִים. "שָׁסוּי", רָמוּס, כְּמוֹ "שַׁסָּהוּ כָּל עוֹבְרֵי דָּרֶךְ" (תהלים פט,מב). **הָפֵחַ בַּחוּרִים כֻּלָּם**, כָּל הַבַּחוּרִים יֵשׁ לָהֶם מַכָּה נֶפֶשׁ. **מְשִׁסָּה**, הָיוּ לְרְמִיסָה. **הָשֵׂב**, לַהֲשִׁיבָם לִמְקוֹמָם. **כג) יַאֲזִין**, לָתֵת לֵב לְזוּאת. **וְיִשְׁמַע לְאָחוֹר**, וְיִשְׁמַע דָּבָר שֶׁיַּעֲמֹד לוֹ בְּאַחֲרוֹנָה. **כה) וַתְּלַהֲטֵהוּ**, לְשׁוֹן לַהַב וְלַהַט. **ג) כְּפָרְךָ**, תַּחְתֶּיךָ.

עטרת מרים

כב וְהוּא עַם־בָּזוּז בָּזוּז וְשָׁסוּי הָפֵחַ בַּחוּרִים כֻּלָּם וּבְבָתֵּי כְלָאִים הָחְבָּאוּ הָיוּ לָבַז וְאֵין מַצִּיל מְשִׁסָּה וְאֵין־אֹמֵר הָשֵׁב: כג מִי בָכֶם יַאֲזִין זֹאת יְקְשֵׁב וְיִשְׁמַע לְאָחוֹר: כד מִי נָתַן לְמְשִׁיסָּה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבֹזְזִים הֲלוֹא יְהוָה זוּ חָטָאנוּ לוֹ וְלֹא־אָבוּ בִדְרָכָיו הָלוֹךְ וְלֹא שָׁמְעוּ בְּתוֹרָתוֹ: כה וַיִּשְׁפֹּךְ עָלָיו חֲמָה אַפּוֹ וְעֻזּוֹ מִלְחָמָה וַתְּלַהֲטֵהוּ מִסָּבִיב וְלֹא יָדָע וַתִּבְעַר־בּוֹ וְלֹא־יָשִׂים עַל־לֵב: מג א וְעַתָּה כֹּה־אָמַר יְהוָה בֹּרַאֲךָ יַעֲקֹב וְיֹצֶרְךָ יִשְׂרָאֵל אַל־תִּירָא כִּי גְאַלְתִּיךָ קָרָאתִי בְשִׁמְךָ לִי־אָתָּה: ב כִּי־תַעֲבֹר בַּמַּיִם אִתְּךָ אָנִי וּבַנְּהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּךָ כִּי־תֵלֵךְ בְּמוֹ־אֵשׁ לֹא תִכָּוֶה וְלֶהָבָה לֹא תִבְעַר־בָּךְ: ג כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעֶךָ נָתַתִּי כָפְרְךָ מִצְרַיִם כּוּשׁ וּסְבָא תַּחְתֶּיךָ

שֶׁבָּא בְּהַשְׁגָּחָה: **מג א וְעַתָּה** בְּכָל זֹאת אַל תִּתְיָאֵשׁ, כִּי **כֹּה־אָמַר יְהוָה בֹּרַאֲךָ יַעֲקֹב וְיֹצֶרְךָ יִשְׂרָאֵל אַל־תִּירָא** פֵּן תִּכְלֶה בְּגוֹלָה **כִּי** הֲלֹא מְמַצְּרִים **גְּאַלְתִּיךָ וְקָרָאתִי** אוֹ **בְשִׁמְךָ** עַמִּי וּבְנִי בְּכוֹרִי: **ב כִּי־תַעֲבֹר בַּמַּיִם** וְתִהְיֶה קָרוֹב לִהְיוֹת נִטְבָּע בָּהֶם **אִתְּךָ אָנִי** אַף אִם **וּבַנְּהָרוֹת** תַּעֲבוֹר **לֹא יִשְׁטְפוּךָ כִּי־תֵלֵךְ בְּמוֹ־אֵשׁ לֹא תִכָּוֶה וְלֶהָבָה** וְהַלַּהַב **לֹא תִבְעַר־בָּךְ** כְּלוֹמַר, אַף אִם תִּהְיֶה בְּעוֹמֶק הַצָּרוֹת לֹא תִכָּלֶה שָׁמָּה: **ג כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעֶךָ** וְהַכֹּל בְּיָדִי. הֲלֹא **נָתַתִּי כָפְרְךָ מִצְרַיִם** כִּי הֵמָּה נֶאֶבְדוּ תַּחְתֶּיךָ אַף כִּי הֱיִיתֶם חַיָּבִים כְּלָיָה (יחזקאל כ') **כּוּשׁ וּסְבָא תַּחְתֶּיךָ** כַּאֲשֶׁר

עטרת מרים

סַנְחֵרִיב שָׂם פָּנָיו לְהִלָּחֵם בִּירוּשָׁלַיִם יָצָא לְהִלָּחֵם בַּתְּחִלָּה עִם כּוּשׁ וּסְבָא וְאָבְדוּ בִּמְקוֹמְךָ, וְהֵם הָיוּ לְךָ לְפִדְיוֹן: ד מֵאֲשֶׁר יָקַרְתָּ אַתָּה יִשְׂרָאֵל יָקָר בְּעֵינַי וְגַם נִכְבַּדְתָּ נִכְבָּד אַתָּה וַאֲנִי אֲהַבְתִּיךָ וְלָזֶה וְאֶתֵּן אָדָם אֵלֶּה הָעַמִּים כְּמוֹ הַכְּנַעֲנִים וְהַמִּצְרִים תַּחְתֶּיךָ וּלְאֻמִּים תַּחַת נַפְשֶׁךָ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְשֶׁעָבַר: ה אַל־תִּירָא כִּי אִתְּךָ־אָנִי מִמִּזְרָח אָבִיא זַרְעֶךָ הַנְּפוּצִים שָׁמָּה וּמִמַּעֲרָב אֲקַבְּצֶךָּ: ו אֹמַר לַצָּפוֹן תֵּנִי תֵּן אֶת יִשְׂרָאֵל הַפְּזוּרִים שָׁמָּה וּלְתֵימָן אַל־תִּכְלָאִי אַל תִּמְנְעִי מִלָּתֵת אֶת יִשְׂרָאֵל, לְכָל אֶחָד מֵרוּחוֹת הַשָּׁמַיִם אֲנִי מְצַוֶּה הָבִיאִי בָנַי מֵרָחוֹק וּבְנוֹתַי מִקְצֵה הָאָרֶץ: ז כֹּל יִשְׂרָאֵל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי בְּשֵׁם עַם ה׳ וְלִכְבוֹדִי כְּדֵי לְהִתְכַּבֵּד וּלְהִתְפָּאֵר בָּהֶם בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף־עֲשִׂיתִיו כְּבָר הֵכַנְתִּי לוֹ כָּל צָרְכֵי הַגְּאוּלָּה אֵין מַחְסוֹר: ח הוֹצִיא לְהוֹצִיא מֵהַגּוֹלָה עַם־עִוֵּר וְעֵינַיִם יֵשׁ לָהֶם וְלֹא רָאוּ מַעֲשֵׂה ה׳ וְחֵרְשִׁים נַעֲשׂוּ כְּחֵרְשִׁים וְאָזְנַיִם לָמוֹ לָהֶם וְלֹא יִשְׁמְעוּ מִצְוֹת ה׳: ט אִם כָּל־הַגּוֹיִם נִקְבְּצוּ יַחְדָּו וְיֵאָסְפוּ אוֹ לְאֻמִּים מִי בָהֶם יַגִּיד זֹאת הָעֲתִידוֹת וְכֵן וְרִאשֹׁנוֹת שֶׁכְּבָר עָבְרוּ הַאִם יַשְׁמִיעֻנוּ לֵאמֹר אֲנַחְנוּ הִגַּדְנוּ אוֹתָם עַד לֹא בָּאוּ אוֹ יִתְּנוּ עֵדֵיהֶם יָבִיאוּ עֵדִים שֶׁהִשְׁמִיעַ דָּבָר עַד לֹא בָּא וְיִצְדָּקוּ בְּדִבְרֵיהֶם אוֹ וְיִשְׁמְעוּ וְיֹאמְרוּ אֱמֶת אוֹ יוֹדוּ עַל הָאֱמֶת: י אֲבָל לִי יֵשׁ עֵדִים, אַתֶּם יִשְׂרָאֵל עֵדַי נְאֻם־יְהוָה וְעַבְדִּי הַנָּבִיא אֲשֶׁר בָּחָרְתִּי בּוֹ גַּם הוּא לְעֵד שֶׁהִגַּדְתִּי מַפֶּלֶת סַנְחֵרִיב מֵאָז עַד לֹא בָּא לְמַעַן תֵּדְעוּ מִן הָרִאשׁוֹנוֹת כָּל הָאַחֲרוֹנוֹת שֶׁכֵּן יִהְיֶה וְתַאֲמִינוּ לִי שֶׁאֲקַיֵּים מַאֲמָרִי וְתָבִינוּ כִּי־אֲנִי הוּא לְבָד אֱלֹהִים, לְפָנַי לֹא־נוֹצַר אֵל לֹא הָיָה דָּבָר נוֹצָר מֵאֵל זוּלָתִי וְאַחֲרַי שֶׁיָּצַרְתִּי אֶת הַיְצִירוֹת לֹא יִהְיֶה דָּבָר נוֹצָר מֵאֵל זוּלָתִי, כִּי אֵין אֱלוֹהַּ זוּלָתִי:

שי למורא

ו) **תֵּנִי**, תְּנִי אֶת יִשְׂרָאֵל הַפְּזוּרִים שָׁם. **אַל תִּכְלָאִי**, אַל תִּמְנְעִי אֶת יִשְׂרָאֵל לָצֵאת מִגָּלוּתָם. מִלְּשׁוֹן "וַיִּכָּלֵא הָעָם מֵהָבִיא" (שמות לו,ו). י) **אַתֶּם עֵדַי**, אַתֶּם יִשְׂרָאֵל עֵדַי, שֶׁהִגַּדְתִּי לְאַבְרָהָם אֲבִיכֶם עַל דְּבַר הַגָּלֻיּוֹת, וּרְאִיתֶם שֶׁבָּאוּ.

תַּחְתֶּיךָ: ד מֵאֲשֶׁר יָקַרְתָּ בְעֵינַי נִכְבַּדְתָּ וַאֲנִי אֲהַבְתִּיךָ וְאֶתֵּן אָדָם תַּחְתֶּיךָ וּלְאֻמִּים תַּחַת נַפְשֶׁךָ: ה אַל־תִּירָא כִּי אִתְּךָ־אָנִי מִמִּזְרָח אָבִיא זַרְעֶךָ וּמִמַּעֲרָב אֲקַבְּצֶךָּ: ו אֹמַר לַצָּפוֹן תֵּנִי וּלְתֵימָן אַל־תִּכְלָאִי הָבִיאִי בָנַי מֵרָחוֹק וּבְנוֹתַי מִקְצֵה הָאָרֶץ: ז כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף־עֲשִׂיתִיו: ח הוֹצִיא עַם־עִוֵּר וְעֵינַיִם יֵשׁ וְחֵרְשִׁים וְאָזְנַיִם לָמוֹ: ט כָּל־הַגּוֹיִם נִקְבְּצוּ יַחְדָּו וְיֵאָסְפוּ לְאֻמִּים מִי בָהֶם יַגִּיד זֹאת וְרִאשֹׁנוֹת יַשְׁמִיעֻנוּ יִתְּנוּ עֵדֵיהֶם וְיִצְדָּקוּ וְיִשְׁמְעוּ וְיֹאמְרוּ אֱמֶת: י אַתֶּם עֵדַי נְאֻם־יְהוָה וְעַבְדִּי אֲשֶׁר בָּחָרְתִּי לְמַעַן תֵּדְעוּ וְתַאֲמִינוּ לִי וְתָבִינוּ כִּי־אֲנִי הוּא לְפָנַי לֹא־נוֹצַר אֵל וְאַחֲרַי לֹא יִהְיֶה:

קריאת התורה למנחת שבת קודש

ו ט אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו אֶת־הָאֱלֹהִים הִתְהַלֶּךְ־נֹחַ: י וַיּוֹלֶד נֹחַ שְׁלֹשָׁה בָנִים אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת: יא וַתִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ חָמָס: יב וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־הָאָרֶץ וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה כִּי־הִשְׁחִית כָּל־בָּשָׂר אֶת־דַּרְכּוֹ עַל־הָאָרֶץ: ס יג וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְנֹחַ קֵץ כָּל־בָּשָׂר בָּא לְפָנַי כִּי־מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם וְהִנְנִי מַשְׁחִיתָם אֶת־הָאָרֶץ: יד עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי־גֹפֶר קִנִּים תַּעֲשֶׂה אֶת־הַתֵּבָה וְכָפַרְתָּ אֹתָהּ מִבַּיִת וּמִחוּץ בַּכֹּפֶר: טו וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה אֹתָהּ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אַמָּה אֹרֶךְ הַתֵּבָה חֲמִשִּׁים אַמָּה רָחְבָּהּ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתָהּ: טז צֹהַר | תַּעֲשֶׂה לַתֵּבָה וְאֶל־אַמָּה תְּכַלֶּנָּה מִלְמַעְלָה וּפֶתַח הַתֵּבָה בְּצִדָּהּ תָּשִׂים תַּחְתִּיִּם שְׁנִיִּם וּשְׁלִשִׁים תַּעֲשֶׂהָ: (לוי) יז וַאֲנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת־הַמַּבּוּל מַיִם עַל־הָאָרֶץ לְשַׁחֵת כָּל־בָּשָׂר אֲשֶׁר־בּוֹ רוּחַ חַיִּים מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־בָּאָרֶץ יִגְוָע: יח וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּךְ וּבָאתָ אֶל־הַתֵּבָה אַתָּה וּבָנֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּנְשֵׁי־בָנֶיךָ אִתָּךְ: יט וּמִכָּל־הָחַי מִכָּל־בָּשָׂר שְׁנַיִם מִכֹּל תָּבִיא אֶל־הַתֵּבָה לְהַחֲיֹת אִתָּךְ זָכָר וּנְקֵבָה יִהְיוּ: (ישראל) כ מֵהָעוֹף

לְמִינֵהוּ וּמִן־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ מִכֹּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ שְׁנַיִם מִכֹּל יָבֹאוּ אֵלֶיךָ לְהַחֲיוֹת: כא וְאַתָּה קַח־לְךָ מִכָּל־מַאֲכָל אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְאָסַפְתָּ אֵלֶיךָ וְהָיָה לְךָ וְלָהֶם לְאָכְלָה: כב וַיַּעַשׂ נֹחַ כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים כֵּן עָשָׂה:

אגרות קודש

[י״ג תשרי תשט״ו]

במענה על מכתבו, אודות ספר התכונה להר״ח ויטאל, נמצא בהספרי׳, ויוכל להתדבר עם הרב... שי׳ לעיין בו כבקשתו.

וזאת למודעי, אשר לע״ע לא מצאתיו מוזכר בספרי חסידות. וכן כיון שבטופס שלי חסר השער הרי אינני יודע ג״כ מי הו״ל והפרטים בזה.

ב) ומה שהעיר בספק אם תפיסת יד קטן עושה בע״ז, ומגביל סוג הראיות בזה, שיהי׳ דוקא באותו ענין לא מענין אחר (ופלא על הגבלה זו שאינה מצוי׳ בשקו״ט דד״ת).

הנה אין הזמן גרמא לחפש בספרים, ובכ״ז יש להביא כמה נמוקים שאין חילוק בתפיסת יד אדם בין יד קטן לגדול. והם א) ע״פ דרישתו - הנ״ל בעניני ע״ז - הנה בכ״מ (ע״ז מו, א ועוד) הובאו יחד שני הענינים דמחובר ובע״ח, שאינם נאסרים כ״א ע״י **תי״א**, ומובאת הדוגמא שחיטה בבהמה ותפיסת יד אדם במחובר, וכמו שבשחיטה פשוט הדבר דגם שחיטת קטן מכשרת הבהמה לאיסור ע״ז. ואפילו של מיעוט סימנים, כיון שזהו חלק משחיטתו המכשרת לאכילה. ה״ה למחובר. ב) כנ״ל - הענין דמחובר הוא שהוא כבריתו, שלכן יש מ״ד דאבני הר - שנדלדלו אפילו בכחות **הטבע** ג״כ נאסרים, כיון שנשתנו מתחלת בריאתם, ולית לן לאפושי פלוגתא ולומר דבר פלוגתי׳ אינו מחשיב אפי׳ מעשה קטן. ג) פשטות וישרות הסוגיא מוכיחא, דתפיסת יד אדם הוא ענין של מעשה, ולא של כוונה, והרי קטן יש לו יד ומעשה אלימתא אפי׳ יותר מכח כחו של גדול (חולין ט״ז ע״א וראה צפנת פענח להגאון מרגצוב הלכות שחיטה פרק ב הלכה יא).

בברכת החג.

נ.ב. לחדודי בעלמא רציתי להביא ראי׳ דתפיסת יד אדם - קטן מועלת, כיון ד״אדם״ כולל קטן. וכמובא כמה ראיות בזה בבית האוצר למהר״י ענגיל א׳ כלל יא. שוב ראיתי דהדבר שנוי במחלוקת וכמובא בספרים שהובאו בשדי חמד כללית א׳ ס״ק ע״ב. ודבריהם תמוהים...

לוח זמנים לשבוע פרשת בראשית - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	6:36	6:40	8:57	8:58	9:31	9:32	10:32	10:32	13:00	12:58	18:22	18:15	18:48	18:41	17:56	18:51
חיפה (ק)	6:36	6:40	8:56	8:57	9:30	9:32	10:31	10:31	12:59	12:57	18:24	18:16	18:47	18:40	17:45	18:50
ירושלים (ק)	6:35	6:39	8:56	8:57	9:29	9:30	10:30	10:30	12:58	12:56	18:25	18:17	18:46	18:39	17:39	18:49
תל אביב (ק)	6:37	6:41	8:57	8:58	9:31	9:32	10:32	10:32	13:00	12:58	18:22	18:15	18:48	18:41	17:54	18:51
אוסטריה, וינה (ק)	6:58	7:07	9:05	9:08	9:48	9:52	10:48	10:50	13:13	13:12	18:28	18:16	19:01	18:49	18:00	19:02
אוסטרליה, מלבורן (ק)	6:52	6:43	9:21	9:15	9:59	9:53	11:03	10:59	13:40	13:39	19:28	19:33	19:55	20:01	19:13	20:12
אוקראינה, אודסה (ק)	6:59	7:07	9:08	9:11	9:50	9:54	10:50	10:52	13:16	13:14	18:32	18:20	19:04	18:52	18:04	19:05
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	6:43	6:52	8:50	8:53	9:34	9:37	10:33	10:35	12:59	12:57	18:13	18:01	18:46	18:34	17:45	18:47
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	7:10	7:19	9:14	9:18	10:00	10:04	10:59	11:01	13:24	13:22	18:37	18:25	19:12	18:59	18:09	19:13
אוקראינה, קייב (ק)	7:03	7:12	9:07	9:11	9:52	9:56	10:52	10:54	13:17	13:15	18:30	18:17	19:04	18:52	18:01	19:05
איהוד אמיריוות, אבו דאבי (ח)	6:16	6:18	8:40	8:40	9:11	9:12	10:13	10:12	12:41	12:40	18:07	18:01	18:31	18:25	17:42	18:35
איטליה, מילאנו (ק)	7:25	7:33	9:35	9:38	10:16	10:19	11:16	11:18	13:42	13:40	19:00	18:49	19:30	19:19	18:31	19:31
אקוואדור, קיטו (ח)	5:59	5:58	8:31	8:29	8:59	8:57	10:02	10:00	12:33	12:31	18:06	18:04	18:28	18:27	17:47	18:35
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	6:26	6:18	8:57	8:51	9:32	9:27	10:37	10:33	13:14	13:13	19:00	19:05	19:26	19:31	18:45	19:42
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	7:14	7:04	9:42	9:36	10:22	10:16	11:27	11:23	14:06	14:04	19:54	20:01	20:24	20:31	19:42	20:43
ארה"ב, בולטימור (ק)	7:05	7:11	9:21	9:23	9:58	10:00	10:58	10:59	13:25	13:23	18:44	18:35	19:13	19:03	18:18	19:15
ארה"ב, ברוקלין (ק)	6:55	7:02	9:10	9:12	9:48	9:50	10:48	10:49	13:14	13:13	18:33	18:23	19:02	18:52	18:07	19:04
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	6:56	7:02	9:10	9:13	9:48	9:51	10:48	10:49	13:15	13:13	18:33	18:24	19:02	18:53	18:07	19:04
ארה"ב, דטרויט (ק)	7:33	7:39	9:46	9:48	10:25	10:27	11:25	11:26	13:51	13:49	19:08	18:58	19:38	19:28	18:42	19:40
ארה"ב, האוסטון (ק)	7:17	7:20	9:38	9:39	10:11	10:12	11:12	11:12	13:40	13:38	19:04	18:57	19:29	19:22	18:39	19:32
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	6:49	6:53	9:08	9:09	9:43	9:44	10:43	10:44	13:11	13:09	18:32	18:24	18:59	18:51	18:07	19:01
ארה"ב, מיאמי (ק)	7:14	7:17	9:38	9:39	10:10	10:10	11:11	11:11	13:40	13:38	19:04	18:58	19:29	19:23	18:41	19:32
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	6:52	6:58	9:05	9:08	9:44	9:46	10:44	10:45	13:10	13:09	18:28	18:19	18:58	18:48	18:02	19:00
ארה"ב, ניו יורק, גן ישראל (ק)	6:59	7:06	9:13	9:15	9:51	9:54	10:51	10:52	13:18	13:16	18:35	18:25	19:05	18:55	18:09	19:07
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	7:19	7:26	9:34	9:36	10:12	10:14	11:12	11:13	13:39	13:37	18:57	18:47	19:26	19:17	18:31	19:28
ארה"ב, שיקגו (ק)	6:51	6:57	9:04	9:06	9:43	9:45	10:43	10:44	13:09	13:07	18:27	18:17	18:56	18:47	18:01	18:58
בוליביה, לה-פס (ח)	6:13	6:08	8:45	8:42	9:15	9:12	10:18	10:16	12:52	12:50	18:30	18:31	18:53	18:54	18:13	19:04
בלגיה, אנטוורפן (ק)	7:48	7:57	9:50	9:55	10:37	10:41	11:36	11:38	14:01	13:59	19:14	19:00	19:49	19:36	18:45	19:49
בלגיה, בריסל (ק)	7:48	7:57	9:51	9:55	10:37	10:41	11:36	11:38	14:01	14:00	19:14	19:01	19:49	19:36	18:45	19:50
ברזיל, סאן פאולו (ח)	5:44	5:38	8:16	8:12	8:48	8:44	9:52	9:49	12:26	12:25	18:11	18:13	18:31	18:34	17:51	18:43
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	5:32	5:27	8:05	8:01	8:36	8:32	9:40	9:37	12:14	12:13	17:55	17:57	18:19	18:21	17:39	18:31
בריטניה, לונדון (ק)	7:06	7:16	9:08	9:13	9:55	9:59	10:54	10:57	13:19	13:17	18:33	18:19	19:07	18:54	18:05	19:08
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	7:16	7:27	9:15	9:20	10:04	10:09	11:03	11:06	13:28	13:26	18:38	18:24	19:16	19:01	18:12	19:16
גרמניה, ברלין (ק)	7:13	7:23	9:14	9:18	10:02	10:06	11:01	11:03	13:25	13:24	18:38	18:24	19:13	19:00	18:07	19:14
גרמניה, פרנקפורט (ק)	7:30	7:39	9:34	9:38	10:20	10:24	11:19	11:21	13:44	13:42	18:57	18:45	19:32	19:19	18:29	19:33
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	5:44	5:37	8:16	8:11	8:48	8:44	9:52	9:49	12:27	12:26	18:14	18:17	18:33	18:36	17:53	18:46
הודו, מומבאי (ח)	6:30	6:31	8:56	8:56	9:26	9:26	10:28	10:27	12:57	12:56	18:25	18:20	18:48	18:43	18:02	18:52
הודו, פונה (ח)	6:26	6:27	8:52	8:52	9:22	9:22	10:24	10:23	12:53	12:52	18:21	18:16	18:44	18:39	17:59	18:48
הונגריה, בודפשט (ק)	6:47	6:55	8:54	8:58	9:37	9:41	10:37	10:38	13:02	13:01	18:17	18:06	18:50	18:38	17:50	18:51
טורקיה, איסטנבול (ח)	6:00	6:06	8:14	8:16	8:52	8:55	9:52	9:53	12:19	12:17	17:38	17:28	18:07	17:57	17:12	18:09

לוח זמנים לשבוע פרשת בראשית - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
יוון, אתונה (ק)	7:23	7:29	9:40	9:42	10:16	10:18	11:17	11:17	13:44	13:42	19:04	18:55	19:32	19:23	18:38	19:34
מולדובה, קישינב (ק)	7:07	7:15	9:15	9:19	9:58	10:01	10:58	10:59	13:23	13:22	18:39	18:27	19:11	19:00	18:11	19:12
טקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	6:27	6:29	8:54	8:53	9:24	9:24	10:25	10:25	12:54	12:53	18:21	18:16	18:45	18:40	17:59	18:49
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	5:43	5:33	8:14	8:07	8:58	8:52	10:06	10:01	12:49	12:48	18:50	18:58	19:22	19:31	18:39	19:44
נפאל, קטמנדו (ח)	5:58	6:01	8:21	8:21	8:53	8:54	9:54	9:54	12:22	12:21	17:47	17:40	18:12	18:05	17:23	18:15
סין, בייג'ין (ח)	6:13	6:19	8:28	8:30	9:06	9:08	10:06	10:07	12:33	12:31	17:52	17:43	18:21	18:12	17:25	18:23
סינגפור, סינגפור (ח)	6:51	6:49	9:22	9:20	9:50	9:48	10:52	10:51	13:24	13:22	18:56	18:54	19:18	19:17	18:37	19:25
פולין, ורשא (ק)	6:42	6:52	8:43	8:48	9:31	9:35	10:30	10:32	12:55	12:53	18:07	17:53	18:43	18:29	17:37	18:43
פרו, לימה (ח)	5:50	5:46	8:22	8:19	8:51	8:49	9:55	9:52	12:27	12:26	18:04	18:04	18:27	18:27	17:46	18:36
צרפת, ליאון (ק)	7:43	7:50	9:52	9:55	10:34	10:37	11:34	11:35	13:59	13:58	19:15	19:04	19:47	19:36	18:48	19:48
צרפת, פריז (ק)	7:54	8:03	10:00	10:04	10:45	10:48	11:44	11:46	14:09	14:08	19:25	19:13	19:57	19:45	18:55	19:58
קולומביה, בוגוטה (ח)	5:43	5:42	8:14	8:12	8:42	8:41	9:44	9:43	12:15	12:13	17:47	17:44	18:09	18:07	17:27	18:15
קנדה, טורונטו (ק)	7:19	7:26	9:30	9:33	10:10	10:13	11:10	11:11	13:36	13:34	18:55	18:45	19:23	19:13	18:26	19:25
קנדה, מונטריאול (ק)	6:56	7:04	9:06	9:09	9:47	9:50	10:47	10:49	13:13	13:11	18:30	18:19	19:00	18:49	18:01	19:01
קפריסין, לרנקה (ק)	6:42	6:47	9:01	9:03	9:36	9:38	10:37	10:37	13:04	13:02	18:26	18:17	18:52	18:44	18:01	18:55
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	7:04	7:15	9:01	9:06	9:52	9:57	10:51	10:54	13:15	13:13	18:25	18:10	19:03	18:49	17:54	19:03
רוסיה, מוסקבה (ח)	6:38	6:50	8:34	8:39	9:26	9:31	10:24	10:27	12:48	12:47	18:00	17:45	18:37	18:22	17:27	18:37
רוסיה, פטבורג (ח)	7:11	7:25	8:57	9:04	9:57	10:03	10:55	10:58	13:17	13:16	18:23	18:05	19:07	18:49	17:48	19:06
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	6:24	6:32	8:32	8:35	9:15	9:18	10:14	10:16	12:40	12:38	17:55	17:43	18:28	18:16	17:27	18:29
שוויץ, צירך (ק)	7:29	7:37	9:37	9:40	10:19	10:23	11:19	11:21	13:45	13:43	19:03	18:52	19:32	19:21	18:32	19:33
תאילנד, בנגקוק (ח)	6:08	6:08	8:36	8:35	9:05	9:05	10:07	10:06	12:37	12:35	18:06	18:02	18:29	18:25	17:45	18:34

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לערב שבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר.

תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם!

משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח - התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה. מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות - כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפילת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לְמָחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי' **הלוי** בן חנה וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי' הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי וזוגתו **רינת** שיחיו

לבייב

●

לעילוי נשמת הרה"ח ר' **טובי'** ב"ר **יעקב** ע"ה

הרשמה כמנויים לדבר מלכות

03-9601001

DvarMalchus.org

חפשו 'דבר מלכות' בעמדות נדרים פלוס

לבקשות ושינויים: Israel@DvarMalchus.org

בארה"ב וקנדה: USA@DvarMalchus.org

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל: Office@Chazak.co.il

ללימוד שיחות קודש ומאמרים:

Biurim.co.il | Otzar770.com | Chasidut.tv | Lahak.org

P.P.
שולם
1949
תל אביב

2304-3377